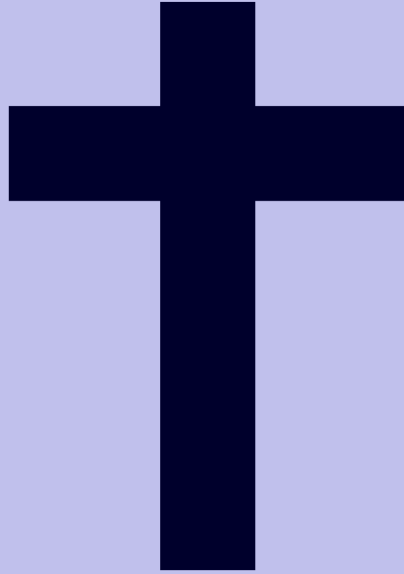


Kura Aləkawalə nga
Əntaŋfə



Gude: Kura Aləkawalə nga Əntaŋfə New Testament

Kura Aləkawalə nga Əntənfə
Gude: Kura Aləkawalə nga Əntənfə New Testament

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gude

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
56396c70-45d3-5118-be46-8c4c3fec34f1

Contents

Mata	1
Marəkusə	59
Luka	94
Yoohana	156
Slənə	198
Rooma	250
1 Koorintiya	276
2 Koorintiya	301
Galatiya	317
Afisa	327
Filipi	336
Kwalasiya	343
1 Teesaloonika	350
2 Teesaloonika	355
1 Timooti	358
2 Timooti	365
Titusə	370
Filimanə	374
İbəraaniya	376
Yakubu	397
1 Piita	404
2 Piita	412
1 Yoohana	417
2 Yoohana	424
3 Yoohana	425
Yahuda	426
Səniinə	429

Nunyi Habara dacia Mata

Dzədzəshi'inə nga Yeesu (Luka 3.23-38)

¹ Wiinə ləmənyinə nga dzədzəshi'inə nga Yeesu *Aləmasiihu, jijinə nga *Dawuda. Ma Dawuda, Ibərahiima nə dzədzəci. ² Ma Ibərahiima, kə pwayi ci tə Isiyaaku. Isiyaaku a poo tə Yakubu. Yakubu a poo tə Yahuda da ndzəkəŋushi'inəkii. ³ Ma daba'əkii, Yahuda a poo tə i Parasa da Zara dashi Tamara. Ma Parasa, kə pwayi ci tə Hasəroona. Hasəroona a poo tə Arama. ⁴ Arama a poo tə Aminadaba. Aminadaba a poo tə Nashana. Nashana a poo tə Saləmoona. ⁵ Saləmoona a poo tə Boowazə dashi Rahaba. Ma Boowazə, kə pwayi ci tə Oobyadə dashi Ruuta. Ma Oobyadə, kə pwayi ci tə Jasii. * ⁶ Jasii a poo tə ŋwanŋwə Dawuda. †

Dawuda a poo tə Sulayimaanu. Miitə sha nji ka minə nga Uurəya nə məci Sulayimaanu. ⁷ Ma Sulayimaanu, kə pwayi ci tə Raba'ama. Raba'ama a poo tə Abiya. Abiya a poo tə Asa. ⁸ Asa a poo tə Jahusafatə. Jahusafatə a poo tə Yaramə. Yaramə a poo tə Uuzhiya. ⁹ Uuzhiya a poo tə Yatamə. Yatamə a poo tə Ahazə. Ahazə a poo tə Hizikiya. ¹⁰ Hizikiya a poo tə Manasa. Manasa a poo tə Amoonə. Amoonə a poo tə Joosiya. ¹¹ Joosiya a poo tə Yakuniya da ndzəkəŋushi'inəkii. Saa'ikii kəəshi ənji tə manjeevə *Isərayiila aa Babila ka mavaanə.

¹² Ndzaŋənə ka saa'i nga mavaanə də Babila wiinə ləmə nga dzədzəshi'iitə baanii ənji əsə: Ma Yakuniya, kə pwayi ci tə Salaatiyalə. Salaatiyalə a poo tə Zarababila, ¹³ Zarababila a poo tə Abihuda. Abihuda a poo tə Iliyakimə. Iliyakimə a poo tə Azoora. ¹⁴ Azoora a poo tə Zadookə. Zadookə a poo tə Akima. Akima a poo tə Ilihuda. ¹⁵ Ilihuda a poo tə Iliyazara. Iliyazara a poo tə Matanə. Matanə a poo tə Yakubu. ¹⁶ Yakubu a poo tə Yusufu ŋgurii Mariyaama. Ma kya, ki nə məci Yeesu. Tə ci 'wii ənji *Aləmasiihu.

¹⁷ Də ha'ə dīi zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Ibərahiima ka dzənə ka Dawuda. Ha'ə əsə, tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə ndzaŋənə ka Dawuda ka dzənə ka saa'i nga dzənə ka mavaanə aa Babila. Tə'i zamananyinə pu'u aji ənfwadə əsə ndzaŋənə ka dzənə ka mavaanə aa Babila ca'ə ka saa'itə pwayi ənji tə Aləmasiihu.

Poonə tə Yeesu Aləmasiihu (Luka 2.1-7)

¹⁸ Wiinə makə sətə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Ma Mariyaama məci Yeesu, Yusufu ghə'i tə ki. Amma, ma taabu'u kaa kya da məhura, ma dīi səkii, kə dasəkii ki də baawəfa nga Malaaba Ma'yanə. ¹⁹ Ma Yusufu, əndə ətə ca slənə taa mi patə də rəgwakii. Paa ci mwayi dave ayinə ka Mariyaama agi ənji əsə. Aci ha'ə, kə dīi ci aniya nga sədəpaa madfanaakii ci saakii, yadə shiinə nga ənja. ²⁰ Ma ci ma'ə agi hiimanə

1:1 1.1: Rooma 1.3-4; 2 Tim. 2.8; Mat. 20.30-31. **1:2** 1.2: 'Wat. 21.2-3; 25.26; 29.32-30.24. **1:3** 1.3: 'Wat. 38.29-30; Ruuta 4.18-22. * **1:5** 1.5 Rahaba: Jasə. 2.1-24; Ruuta da Boowazə: Ruuta 1-4. † **1:6** 1.6 Habara nga poonə nga Sulayimaanu: 2 Sam. 11 da 12. **1:7** 1.7: 2 Meem. 11.31-13.23. **1:8** 1.8: 2 Haba. 13.23-21.20; 26.1. **1:9** 1.9: 1 Haba. 26.1-28.27. **1:10** 1.10: 2 Haba. 29.1-33.25. **1:11** 1.11: 2 Haba. 34.1-36.21. **1:16** 1.16: Luka 1.27. **1:18** 1.18: Luka 1.35.

agyanəkii, wata malaa'ika nga Slandanə a shigi ka ci agi səniinə, ca ba ka ci, "Yusufu, jijinə nga Dawuda, ga ha ngwalə ka ngərənə tə Mariyaama, kaa kya ndzaa ka minaaku. Acii də Malaaba Ma'yanə nə ki də dəsəka. ²¹ Ka poonə nə ki uundzə ngura. Yeesu‡ nii kwa dəkə ka ci ləma. Acii ci na luupaa tə ənjaakii agi 'waslyakəənatii."

²² Ma slənyi ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi Slandanə da ma *anabi. ²³ Ma bii ca, "Kadə nə kadəmə a dəsəka, kya poo uundzə ngura, ənjə a 'wa tə ci Imaniyalə", makə bana, 'Ləbə daamə nə Əntanfə'.

²⁴ Wata, makə ma'i Yusufu ka nuniyənə, ca ngərə tə Mariyaama, kaa kya ndzaanə ka minaakii, makə sətə bii malaa'ika nga Slandanə ka ci dənə.

²⁵ Amma, mabaamə ci də ki taabu'u pwayi ki uundzə ngurəta. Makə pwayi ki, ca dəkə ka uuzənəkii ləmə Yeesu.

2

Ənjitə shii agyanə tikisanyinə

¹ Ma Yeesu, asəkə vərənə nga Bayitilaama anə hanyinə nga Yahudiya pwayi ənji tə ci, agi zamana nga nwanjwə *Hirudusə. Ma daba'əkii, wata ənjitə shii agyanə tikisanyinə a ma'ya da tsaanjwə, təya dzə aa Urusaliima.

² Mbu'unatii, təya ləgwa, əŋki tii, "Miinə uuzəətə pwayi ənji kaa ca ndzaa ka nwanjwə nga Yahudiina? Kə nee inə ka tikisaakii, makə lə'yagi ki da tsaanjwə. Ka paslənə tə ci shiinə." *

³ Makə fii nwanjwə Hirudusə wabəətsa, kə ma'i hanjkalakii ka shanjə. Ha'ə nə patənə nga ənji əsə asəkə vərənə nga Urusaliima. ⁴ Wata ca 'waa'watə patənə nga matakənjwanyinə nga limanyinə da *maliminə nga bariya, ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da sanjə ci ənjə a poo tə *Matadəkii nga Əntanfwa?" ⁵ Təya ba ka ci, "Asəkə vərənə nga Bayitilaama, anə hanyinə nga Yahudiya nə ənjə a poo tə ci. Acii wiinə sətə nyaahə *anabi:

⁶ "Ya'ə Bayitilaama, anə hanyinə nga Yahudiya, ‡

rənjwə nə hə agi vəranyinə nga Yahudiya

ətə palee də məghərəvənə,

acii asəkəku nə matakənjwanə a shigi.

Ci na ndzaa ka magəra

nga ənji nga Əntanfə, ənji *Isərayiila.' "

⁷ Wata Hirudusə a 'wa tə ənjitə shi da tsaanjwə, kaa ca da mətərəkine da tii yadə shiinə nga ənja. Ca ləgwatə a matii taa ka ngutə saa'i dənə lə'yagi tikisakii. ⁸ Wata ca sləkəe ka tii aa Bayitilaama, ca ba ka tii, "Dəmə ka nəəhətə uuzənəkii. Madə kə lapaa unə tə ci, shoome ka bapaanə ka nyi, nyi maa, kaa nya dzə ka paslənə tə ci."

⁹⁻¹⁰ Ma daba'ə wabənətii da nwanjwa, wata təya madə, təya palə. Ma təya palə, təya ənə ka neenə ka tikisatə nee tii da tsaanjwə. Makə ənyi tii ka neenə ka tikisakii, kə dīi tii manjushinə ka shanjə. Tikisakii a dzə də ta ka tii kənjwanə, ha'ə shi tikisakii ka kənjaanənə dagyanə hatə dīi uuzənəkii davə. ¹¹ Təya dzəgərə aasii, təya lapaa tə uuzənəkii tii da məcikii Mariyaama, təya gərə'waanə ka paslənə tə ci. Ma daba'əkii, təya pəərəgi mbuurənyinatii, təya ngyaaragi kanyeera da urədyə nga dəzənə da əndə'i tsarə nga urədyə ətə ci ənjə a 'wa miira, təya vii ka ci. ¹² Ma

‡ **1:21** 1.21 Ma Yeesu də uuratii, makə bana, luupaanə nga Slandanə tə ənja. **1:21** 1.21: Jab. 130.7; Mat. 1.25; Luka 1.31; Slənə 4.12. **1:23** 1.23: Isaa. 7.14. **1:25** 1.25: 1.21. * **2:2** 2.2 Luka 2.4-7; Nwanjwə nga Yahudiinə: Mat. 27.11. † **2:4** 2.4 Waatoo: Aləmasiihu ‡ **2:6** 2.6 Mika 5.1da 2 Sam. 5.2; Yooh. 7.42.

daba'əkii, makə kə bii Əntaɲfə ka tii agi səniinə oo'i, ga təya ənə aa ha Hirudusə, wata təya ənə satii aa hatii aa vərə ka əndə'i rəgwa pamə.

Huyinə aanə hanyinə ɲga Misəra

¹³ Makə pyalə ənjitə shi da tsaanwə satii, wata malaa'ika ɲga Slandanə a shigi ka Yusufu agi səniinə, ca ba ka ci, “Ma Hirudusə, kadə nii kəya alə uuzəətsə kaa ca bələgi. Acii ha'ə, madətə, ha ɲgərə tə tii da məcikii, una palə aanə hanyinə ɲga Misəra, una ndzaa davə see madə bii nyi ka hə dzəginə davə.” ¹⁴ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca ɲgərə tə uuzəətə tii da məcikii davədfə, ca huyi də tii aanə hanyinə ɲga Misəra. ¹⁵ Ca ndzaa davə see də makə əntəgi Hirudusə. Ma dii ətsə ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə bii Slandanə da ma anabi oo'i: “Kə 'wagi nyi uuzənaaki anə hanyinə ɲga Misəra.”

Bəələ uuji manjeevənə

¹⁶ Makə paaratəgi Hirudusə oo'i, kə ha'uunə ənjitə shi da tsaanwə ka ci, kə bəzhi səkəkii ka shaɲə. Ca sləkee ka ənjə a bələgi patənə ɲga uuji ɲguyirənə asəkə vəranə ɲga Bayitilaama da sətə gəɲutəgi də ki patə, ndzaɲənə ka kura poonə ka dzənə ka fəzə bəra'i, makə sətə baanya ci, ndzaɲənə ka saa'itə ləguyi ci ama ənjitə shi da tsaanwə, waatoo, saa'itə 'watəgi tikisakii lə'yaginə. ¹⁷ Də ha'ə ndzaa ka tantanyinə nə sətə bii anabi Irimiya. Ma bii ca:

¹⁸ “Kə fii ənji bwaya uura asəkə vəranə ɲga Rama, uura ɲga bwaya tuunə da maβətəsəka. Rahila ca tuu atsa manjeevənətə. Kə təkuree ənji ka puutəpaanə tə ki, acii kə məətəgi manjeevənətə.”

Ənyanə anə hanyinə ɲga Misəra

¹⁹ Daba'ə makə əntəgi Hirudusə, wata kə shigi malaa'ika ɲga Slandanə ka Yusufu agi səniinə, ci anə hanyinə ɲga Misəra, ²⁰ ca ba ka ci, “Madətə, ha ɲgərə uuzəətsə tii da məcikii, kaa ha ənə aanə hanyinə ɲga Isərayiila. Acii, ma ənjitə ali rəgwa ɲga bələgi uuzəətsa, kə məətəgi tii.”

²¹ Makə fii Yusufu ha'ə, wata ca madətə, ca ɲgərə uuzəətə da məcikii, təya ənə aanə hanyinə ɲga Isərayiila. ²² Amma, makə fii Yusufu oo'i, Arəkilayasə ɲgirə dəgələ ɲga dii, waatoo, ɲga Hirudusə, kaa ca ndzaa ka ɲwanwə ɲga Yahudiya, kə ɲgwali ci ka ənənə aa dəvə. Əntaɲfə a ənə ka banə ka ci agi səniinə tə sətə dənəkii. Wata ca dzə saakii aanə hanyinə ɲga Galili, ²³ ca dzə ka ndzaanə asəkə vəranə ɲga Nazaratu. Də ha'ə dii ka tantanyinə nə sətə bii anabinyinə agyanə Aləmasiihu oo'i: “Ka 'wanə nə ənji tə ci əndə Nazaratu.”

3

Waazanə ɲga Yoohana əndə də bapətisəma

(Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma daba'ə fəzənyinə, kə gi Yoohana əndə də bapətisəma ka waazanə aagi bilinə ɲga Yahudiya. ² Ca ba, “Uneemə ka də 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaɲfə, acii kədəhə nə ci ka də ɲwanjuunaakii.” ³ Ma Yoohana, ci nə əndətə shi *anabi Isaaya a wabi agyanəkii, banə tuu'ina: “Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, əɲki ci: ‘Hadətəginə də rəgwa ka Slandana,

kəŋeemə ka ci ka rəgwa.' "

⁴ Ma Yoohana, də shiŋkinə nga ŋgyalooba dɔi ənji kəjeerənaakii. Ca əgəgi ŋukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii. ⁵ Kə giigi ənji aabiikii daga də Urusaliima da anə patənə nga hanyinə nga Yahudiya da patənə nga hanyinə ətə ama gəərə nga Urədunə. ⁶ Təya baabagi 'waslyakəənatii, ca dɔa ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə.

⁷ Makə nee Yoohana ka *Farisanyinə da *Sadukiinə laŋə təya shi aabiikii, kaa ca dɔa ka tii bapətisəma, ca ba ka tii, "Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə nga Əntaŋfə ətə na shi. * ⁸ Amma, ma dɔanuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka Əntaŋfə. ⁹ Goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə, acii dɔi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntaŋfə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə nga Ibərahiima! ¹⁰ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ŋgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nga'ə, ka cisləginə nə əŋja, əŋjə a kagərə aagi gunə. ¹¹ Ma nya, də ma'inə cii kya dɔa koonə bapətisəma ka baariinə oo'i, kə baa unə ka Əntaŋfə. Amma, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, də Malaaba Ma'yanə da gunə nii kəya dɔa koonə bapətisəma. Duunuunaakii palee ka naaki. Mambu'umə nyi bahə nya kərə bɔbinaakii. ¹² Tə'i dəvə bə'unaakii nga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə."

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mar. 1.9-11; Luka 3.21-22)

¹³ Wata Yeesu a madə də Galili, ca dzə aa gəərə Urədunə, kaa Yoohana a dɔa ka ci bapətisəma. ¹⁴ Amma Yoohana a dɔa gazhi'waanə nga təŋapaanə tə ci, ca ba ka ci: "Ma dəbee, hə nə dɔa ka nyi bapətisəma. Amma wahənə kə shi aabiiki əsə!" ¹⁵ Amma Yeesu a ba ka ci, "Luuwə sətə bii nyi ka hə. Acii də ha'ə dɔatənaaŋwə patənə nga sətə ca kadeesəkə ka Əntaŋfə." Wata Yoohana a luuwə. ¹⁶ Makə uugi ənji dɔa bapətisəma ka Yeesu, pii ca gimagi agi ma'inə. Wata səkəntaŋfə a wunəgi ka ci, ca nee ka Ma'yanə nga Əntaŋfə ca jima aanəkii makə kurəkuta. † ¹⁷ Wata əŋjə a fa wabənə dadagyə ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki."

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu*

(Mar. 1.12-13; Luka 4.1-13)

¹ Makə uugi ənji dɔa bapətisəma ka Yeesu, wata Malaaba Ma'yanə a ŋgərə tə ci, ca kərəgərə aagi bilinə, kaa Seetanə a təbətə tə ci. ² Makə baa ci ənfwadə pu'unə da uusəra ənfwadə pu'unə yadə zəmə amakii, kə dɔi madəfənə tə ci. ³ Wata Seetanə a dzə aabiikii, əŋki ci ka ci, "Makə dɔi ci *Uuzənə nga Əntaŋfə nə hə, bawə ka faariitsa təya zə'ugi ka zəma." ⁴ Amma Yeesu a ba ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, 'Əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda, amma ka mbədənə nə əndə də taa ŋgutə wabənə ətə ca shigi da ma Əntaŋfə.' "

3:4 3.4 2 Meem. 1.8. * **3:7** 3.7 rəhunyinə: 12.34; 23.33; mabətəsəkə: 24.15-25,37-39. **3:9** 3.9 Luka 1.54-55; Yooh. 8.39; Rooma 2.28-29; 4.12. **3:10** 3.10 7.19. **3:11** 3.11 Luka 3.16. **3:12** 3.12 Irim. 13.24; Mat. 13.30. **3:15** 3.15 5.17; 28.19. † **3:16** 3.16 səkəntaŋfə a wunəgi: Isaa. 63.19; Əzaki. 1.1-3; Yooh. 1.51; Slənə 7.56. **3:17** 3.17 Isaa. 42.1; Jab. 2.7; Mat. 12.18; 17.5. **4:1** 4.1 Ibər. 2.18; 4.15. **4:2** 4.2 Shig. 34.28; Mat. 6.16-17. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3.

⁵ Ma daba'əkii, Seetanə a ɲgərə tə ci, ca kərə aa Urusaliima, waatoo malaaba maduunə vəranə, ca kəɲee ka ci ka makidakidəɲənə ɲga maduunə kuvə ɲga Əntaɲfə, ⁶ əɲki ci ka ci, “Makə dii ci, Uuzənə ɲga Əntaɲfə nə hə tanyi, ləɖəgərə aa panə, acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ‘Ka banə nə Əntaɲfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə, təya kətsa'utə tə hə də ciinətii, acii ga ha dəgəgi taa səɖəku anə faara.’ ”
⁷ Yeesu a ba ka ci, “Tə'i manaahəkii əsə tuu'ina, ‘Ga ha təkə tə Əntaɲfə Slandanəku.’ ”

⁸ Wata Seetanə a ənə ka ɲgərənə tə ci, ca kərə aagyanə magərə giɲwə ka shaɲə, ca baarii ka ci hanyinə ɲga duuniya patə da gənətə asəkəkii, ⁹ ca ba ka ci, “Ma ətsə patə, ka viinə nə nyi ka hə, madfa kə gərə'waanə hə ka paslənə tə nyi.” ¹⁰ Wata Yeesu a ba ka Seetanə, əɲki ci, “Dzəgi gadəvə Seetanə! Tə'i manaahəkii tuu'ina, ‘Ka Əntaɲfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə.’ ” ¹¹ Makə fii Seetanə ha'ə, wata ca bwasee ka Yeesu. Ma daaba'əkii, malaa'ikanyinə a dzə ka tsakənə tə Yeesu.

*‘Watəginə ɲga slənə ɲga Yeesu anə hanyinə ɲga Galili
 (Mar: 1.14-15; Luka 4.14-15)*

¹² Kə fii Yeesu oo'i, kə kəsəgərə əɲji tə Yoohana aa furəshina. Makə fii ci ha'ə, ca madə, ca palə aanə hanyinə ɲga Galili. ¹³ Paa ci kəɲaanə də Nazaratu, amma ca palə aa Kafarənahumə, ca ndzaanə davə. Ma Kafarənahumə, əndə'i vəranə ama uunəvə ɲga Galili, anə hanyinə ɲga Zabuloonə da Nafətəlima. ¹⁴ Ma dii ətsə patə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ci,

¹⁵ “Ma əɲjitə aagyanə hanyinə ɲga Zabuloonə da ɲga Nafətəlima, a rəgwa uunəva, a taɲəgi Urədunə, hanyinə ɲga məshipətə əɲja, waatoo Galili,
¹⁶ agi təkunə nə tii.

Ka neenə nə tii ka bərənə ka shaɲə.
 Ma əɲjitə ndzaanə agi təkunə ɲga wa,
 ka bərəginə nə bərənəkii ka tii.”

¹⁷ Ndzaɲənə ka saa'ikii, 'watəgi Yeesu waazanə, ca dzə də banə: “Uneemə ka ɖa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntaɲfə, acii kədəhə nə ci ka ɖa ɲwanuunaakii.”

*‘Wanə ɲga Yeesu tə əɲji təəmənə əɲfwadə
 (Mar: 1.16-20; Luka 5.1-11)*

¹⁸ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə ɲga Galili, kə lapaa ci əɲji bəra'i, təya təəmə. Ndzəkəɲushi'inə nə tii, waatoo, Simoonə ətə ci əɲjə a 'wa Piita tii da Andərəwəsə ndzəkəɲuci. Ma təya, təəmənə nə slənətii. ¹⁹ Yeesu a ba ka tii, “Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci əɲjə a ɖa slənə ɲga təəmə əɲja.” ²⁰ Pii wata təya bwasee ka slaadətii, təya palə atsakii.

²¹ Yeesu a dzə aakəɲwa, ca lapaa tə hara ndzəkəɲushi'inə bəra'i əsə, Yakubu da Yoohana, manjeevənə ɲga Zabadiya. Asəkə kumbawalatii nə tii da i dəsənətii Zabadiya, təya hadfa də slaadətii. Yeesu a 'wa tə tii. ²² Pii wata təya bwasee ka dəsənətii da kumbawala, təya palə atsakii.

4:6 4.6 Jab. 91.11-12. **4:7** 4.7 Dzək. 6.16. **4:8** 4.8 5.1. **4:10** 4.10 Dzək. 6.13; 5.9. **4:12** 4.12 14.3. **4:13** 4.13 Yooh. 2.12. **4:14** 4.14-16 Isaa. 8.23-9.1. **4:16** 4.16 Luka 1.79. **4:17** 4.17 3.2; 4.23; 6.10; 10.7. **4:20** 4.20-22 8.21-22.

Dzəgunənə nga Yeesu da mbəḍəpaanaakii də ənja
(Luka 6.17-19)

²³ Kə wiigi'i Yeesu taa dama patə anə hanyinə nga Galili, ca dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Njunyi Habara agyanə *nwanjuunə nga Əntənfə, ca mbəḍəpaa də taa ngutə tsarə nga bwaneanyinə. ²⁴ Kə huwugi habaraakii taa dama patə anə hanyinə nga Siriya. Wata ənjə a kyaara ka ci patənə nga ənjitə da bwaneanyinə kama kama ashitii, waatoo ənji ginaaji, da ənji ma'idə'ida, da mabiiyi ənja. Ca mbəḍəpaa də tii patə. ²⁵ Dabaala lajə nyi'u tə ci anə hanyinə nga Galili. Kə shi hara ənji daga anə hanyinə nga Dikapooli* da nga Yahudiya, da asəkə vəranə nga Urusaliima, ha'ə da atanəgi gəərə nga Urədunə, təya nə'u tə ci.

5

Waazanə nga Yeesu anə dāngərə
(Luka 6.20-23)

¹ Makə nee Yeesu ka dabaala lajə, wata ca ndərəgi aanə dāngərə, ca ndzaanə dasə. Lyawarənaakii a əntsahə aabiikii. ² Ca 'watəgi dzəgunənə ka tii, əjki ci,

³ "Tə'i barəkaanə ashii ənjitə shii oo'i, tyalakinə nə tii akənwacii Əntənfə.

Ma təya, ka tii də nwanjuunə nga dagyə.

⁴ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ka mabətəsəka, acii ka puutəpaanə nə Əntənfə tə tii.

⁵ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə banee ka nətii akənwacii ənja,

acii tii na upaa sətə bii Əntənfə viinə.

⁶ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca moo ka shanjə tə slənə sətə ci Əntənfə a moo ənjə a slənə.

Acii ma təya, ka viinə nə Əntənfə ka tii baawəfa nga də slənəkii makə sətə mwayi tii.

⁷ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca nəhə təgunuunə nga hara ənja.

Acii tii maa, ka nəhənə nə Əntənfə təgunuunatii.

⁸ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə dīi ədzəmətii malaabakii.

Acii kadə nə təya nee ka Əntənfə.

⁹ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ca slənə

sətə ca kira jamənə aahada ənja.

Acii ka 'wanə nə Əntənfə tə tii manjeevənaakii.

¹⁰ Tə'i barəkaanə ashii ənjitə ci ənjə a cibə də tii

putə nga slənə sətə ci Əntənfə a moo.

Acii ka tii də nwanjuunə nga dagyə.

¹¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, madə dzaanii ənji tuunə, ənjə a cibə duunə, ənjə a jaarakə kama kama aashuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi.

¹² Damə manjushinə ka shanjə, acii tə'i maduunə shikwa goonə kidə dagyə. Ha'ə makə ətsə nji ənjə a cibə də anabinyinə nga njukə."

4:23 4.23 9.35; 4.17. * **4:25** 4.25 Ma Dikapooli, makə bana, Vəranə pu'u. **5:1** 5.1-7.29
Luka 6.20-49. **5:1** 5.1 4.8; 14.23; 15.29; 17.1; 28.16. **5:3** 5.3 Isaa. 57.15; 61.1. **5:4** 5.4 Jab.
126.5. **5:5** 5.5 Jab. 37.11. **5:7** 5.7 18.33; Yak. 2.13. **5:8** 5.8 Jab. 24.3-5. **5:9** 5.9 Ibər. 12.14.
5:10 5.10 1 Piita 3.14. **5:11** 5.11 10.22; Luka 6.22. **5:12** 5.12 2 Haba. 36.16; Mat. 23.30; Luka
6.23; Slənə 7.52; Ibər. 11.32-38; Yak.5.10.

*Makə zhatanə da bəərənə nə ndzaanə ŋga ənji nə'unə
(Mar: 9.50; Luka 14.34-35)*

¹³ “Ma una, makə zhatanə nuunə ka patənə ŋga ənji shiŋkinə. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Pooshi nafaakii ma'ə, madəamə pukəginə aa panə, ənjə a wiigi anəkii də sədə.

¹⁴ “Ma una, unə nə bəərənə ka *duuniya. Ma vəraatə ghənyi ənji anə dənğəra, pooshi ka umbənə shaŋə. ¹⁵ Pooshi əndə ca təzəvə gunə ka garəkuwa, ca umbətə də kəŋwa. Amma ka madzəgamə ha dzakəpaanəkii, hatə ca bərə taa dama patə asəkə ya. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə əsə, wa bəərənə goonə a bərə taa ka wu patə, kaa təya shii nee ka ŋunyi slənə goonə, təya dəla də Dəsənuunə ətə dadagyə.

*Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə *bariya*

¹⁷ “Goonə nəhə noonə makə ma shinaaki, ka uulagi bariya ŋga Muusa da dzəgunənə ŋga anabinyinə shi nyi. Aa'a, poosha. Mashimə nyi ka uulaginə. Ma shi nyi, ka mbu'utəginə də dzəgunənətii, kaa ca ndzaa tantanyinə. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə: taa uushi pirihi gi'u, pooshi ka dzəginə agi bariya ca'ə ka saa'itə nə duuniya a uudə, see madə mbu'utəgi Əntaŋfə də aniyaakii patə. ¹⁹ Acii ha'ə, taa wu bwasee ka nə'u bariya taa ətə palee də uundzuundzuunə maa, ha'ə ca dzəgunə ka ənji kaa təya də makə naakii əsə, moodəba'a ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. Amma taa wu patə nə'utə makə sətə bii bariya, ca dzəgunə ka ənji kaa təya nə'utə makə naakii, gawə ndzaanəkii agi ŋwanjuunə ŋga dagyə. ²⁰ Acii wanyinə ca ba koonə: ma slənə goonə ətə ci Əntaŋfə a moo ənjə a slənə, madə mapaleemə ka slənə ŋga maliminə da ka ŋga *Farisanyinə, pooshi unə ka upaa dəməgərənə aagi ŋwanjuunə ŋga dagyə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə bəzə səka

²¹ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i: ‘Ga ha bələ hiinə. Taa wu bəli əndə, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə.’ ²² Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu patə bəzhi səkə aashi əndə nə'unə makə ci, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Taa wu patə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: madəəkə ənda, ka kərənə nə ənji tə ci aakəŋwacii madiigərə gayinə. Taa wu patə əsə dzaanii tə əndə nə'unə makə ci, əŋki ci ka ci: mazaβə ənda nə hə! kə dīi bahə kanə tə ci aagi gunə. ²³ Acii ha'ə, taa ka ha ŋga də sataka nə hə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə, madə kə buurətə hə oo'i, kə bəzee hə ka səkə ŋga ndzəkəŋu, ²⁴ ma dənəkwa, bwasee ka satakaaku davə gatə, ha palə, ha dzə ka naranə da ndzəkəŋu zəku'i, taabu'u nii kwa ənə ka vii satakaaku ka Əntaŋfə. ²⁵ Madə kə wulii əndə tə hə akəŋwacii gəŋwanə, aluu hadatəginə da ci pii pii taabu'u mbu'unuunə aakəŋwacii gəŋwanə. Acii madə kə mbu'yuunə aakəŋwacii gəŋwanə, ka viinə nə ci tə hə aacii əndə la gəŋwanə, əndə la gəŋwanəkii a vii tə hə aacii soojiinə, təya dzə ka pa'əginə tə hə a furəshina. ²⁶ Tantanyinə cii kya ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see madə ki'igi hə patənə ŋga kwabatə lii ənji ka hə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə aləhiinə

5:13 5.13 Mar. 9.50. **5:15** 5.15 Mar. 4.21; Luka 8.16. **5:16** 5.16 Af. 5.8; Fil. 2.15; 1 Piita 2.12.
5:17 5.17 3.15; 7.12; 22.40; Rooma 3.31. **5:18** 5.18-19 Yak. 2.10. **5:21** 5.21 Shig. 20.13; Leew. 24.17. **5:22** 5.22 1 Yooh. 3.15. **5:24** 5.24 6.14-15. **5:25** 5.25-26 Luka 12.58-59. **5:26** 5.26 18.34.

²⁷ “Kə fii unə ənjə a ba ‘Ga ha aləhiinə’. ²⁸ Amma, ma nya, wanyinə ca ba koonə: taa wu ca tsaamə minə ətə əntaa naakii ŋga mwamwa'inə, kə baa ci də ki ətsə asəkə ədzəməkii. ²⁹ Acii ha'ə, mada ginəku ŋga ciizəmanə ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, hurə'yagi, ha kagi. Gədə əndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə. ³⁰ Mada ciizəmaku ca kavə tə hə ka də 'waslyakəənə, lagi, ha kagi. Gədə əndə'i purəjanə ŋga shishinəku ətee hə, acii kagərənə tə patənəkii aagi gunə.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə lakəgi minə
(Mat. 19.9; Mar. 10.11-12; Luka 16.18)

³¹ “Agi banə nə ənji daga ŋukə, ‘Taa wu lakəgi minaakii, wa ca vii ka ki manaahə ləkələkətə ŋga kaginə də ki.’ ³² Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: tada wu lakəgi minaakii, mada əntaa agyanə aləhiinə, kə kavə ci tə ki ka aləhiinə ətsa, mada kə ŋgire ki əndə'i ŋgura. Ma ŋgurətə ŋgire tə ki əsə, kə ali ci hiinə ətsa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə jidənə

³³ “Kə fii unə əsə ənjə a ba ka ənji daga ŋukə oo'i, ‘Ga ha əbipaa aləkawalaaku. Amma dawə sətə dīi hə aləkawalə akəŋwacii Slandanəku ŋga danə’. ³⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ca ba koonə, goona 'wa ləmə ŋga Slandanə shanə, una də aləkawala. Goona jidə də dadagyə, acii ci nə dəgələ *ŋwanjuunə ŋga Əntanəfə. ³⁵ Tada də hanyinə əsə, goona jidə, acii ci nə ha ŋga əji sədəkii. Tada də Urusaliima əsə, goona jidə, acii vəranə ŋga Əntanəfə ətsa. Ci nə maduunə Nwanəwa. ³⁶ Goona jidə taa də nuunə əsə, acii pooshi unə ka mbee ka dəvətə tada shiŋkinə rəŋwə ŋga ənduuda taa əndə dəŋwa. ³⁷ Ma dəanuuna, bamə 'awa' taa 'aa'aa'ə' tanə. Tada mi shigi da moonə ma'ə, daciai *Seetanə shigi.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ki'itənə
(Luka 6.29-30)

³⁸ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Mada kə jikwagi əndə'i əndə ginə ŋga əndə'i ənda, ginəkii jikwaginə ənji naakii əsə. Mada kə kuriŋagi əndə'i əndə linyinə ŋga əndə'i ənda, linyinəkii kuriŋaginə ənji naakii əsə’. ³⁹ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə: mada kə bəzee əndə'i əndə ka səkəku, ga ha ki'i naaku. Mada kə tsagi əndə ka hə meeciinə ka hwahwaaməku ŋga ciizəmanə, zhi'wee ka ci ka hwahwaamə ŋga madzəna əsə. ⁴⁰ Mada kə kirə əndə tə hə aakəŋwacii gəŋwanə, kaa ca shii ləwutə də kəjeerənaaku, bwasee ka ci, ca ŋgərə baləwaaku əsə. ⁴¹ Mada kə kavə əndə'i əndə tə hə tyasə ka kərə ka ci əndə'i uushi ŋga kiloomēta rəŋwə, kərəwə ka ci ŋga kiloomēta bəra'i. ⁴² Mada kə kədii əndə uushi aciiku, vii ka ci səkii. Mada kə shi əndə aabiiku ka ndzəma, ndzəmuu ka ci.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə uudənə tə ənji daawaanə
(Luka 6.27-28,32-36)

⁴³ “Kə fii unə ənjə a ba ka ənji oo'i, ‘Uuduu tə əndətə abiiku, ha kaaree ka ənji daawaanaaku’. ⁴⁴ Amma, ma nyi, wanyinə ka banə koonə:

5:27 5.27 Shig. 20.14. 5:28 5.28 Ayb. 31.1; 2 Piita 2.14. 5:29 5.29-30 18.8-9; Mar. 9.43-47. 5:31 5.31 Dzək. 24.1; Mat. 19.7; Mar. 10.3-4. 5:32 5.32 19.9; Mar. 10.11-12; 1 Koor. 7.10-11. 5:33 5.33-37 23.16-22; Yak. 5.12. 5:33 5.33 Leew. 19.12; Baan. 30.3. 5:34 5.34-35 Isaa. 66.1; Slənə 7.49. 5:35 5.35 Jab. 48.3. 5:37 5.37 2 Koor. 1.17-19. 5:38 5.38 Shig. 21.24. 5:39 5.39 Rooma 12.17. 5:40 5.40 1 Koor. 6.7; Ibər. 10.34. 5:43 5.43 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Mar. 12.31; Luka 10.27.

uudōmē tē ɛnjitē ca ka koonē daawaanē, una ɗa dē'wa ka ɛnjitē ca cibē duunē. * ⁴⁵ Madā kē ɗii unē ha'ē, ka ndzaanē nuunē ka manjeevōnē ŋga Dēsēnuunē dadagyē. Aci ma ɗatē ci uusēraakii, kaa ca bērē ka bwaya ɛnji da ŋunyi ɛnji patē ka ciinē rēŋwē. Ca ndzēmē vōnē ka ɛnjitē ca slōnē bwaya slōna da ɛnjitē ca slōnē ŋunyi slōnē patē. ⁴⁶ Madā wata tē ɛnjitē ca uudē tuunē cuuna uudē tanē, pooshi unē ka upaa shikwa dadagyē. Taa ɛnji luu tsəkē maa, agi ɗanē nē tii ha'ē makē ɛtsa. ⁴⁷ Madā wata ka guviinuunē cuuna wabē, pooshi unē slōnyi uushi palee ka ŋga hara ɛnji, acii taa ɛnjitē mashiimē tē ɛntanfē maa, agi ɗanē nē tii ha'ē makē ɛtsa. ⁴⁸ See a ndzaa unē ka ɛnjitē yadē idēpaa uushi ashitii, makē sētē ɗii Dēsēnuunē ɛtē dadagyē yadē idēpaa uushi ashikii.”

6

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə vii sataka

¹ “Ŋgērēmē hanƙala! Ma una slōnē sētē ci ɛntanfē a moo, goona ɗa kaa ɛnjē a shii neenē. Madā ha'ē cuuna ɗa, pooshi unē ka upaa shikwa acii Dēsēnuunē dadagyē. ² Aci ha'ē, ma ha vii uushi ka ɛndē kēdiinē, ga ha baarēgi paŋgēraŋē kaa ɛnjē a shii neenē. Aci tē'i hara ɛnji ca ɗa ha'ē makē ɛtsē asəkē kuvē dē'wanyinē da anē rēgwanyinē, kaa ɛnjē a shii dēlanē dē tii. Ma tēya, dē bēra'i asəkētii ci tēya kērē ka ɛntanfē. Tantanyinē cii kya ba koonē: ma ɛnjitsa, kē uugi shikwatii, pooshi ma'ē aakēŋwa. ³ Amma, ma ha vii sataka ka ɛndē kēdiinē, vii ka ci ka rēgwatē taa ŋunyi guvaku, pa ca shii. ⁴ Maa kē ɗii hē ha'ē, ka ndzaanē nē satakaaku ma'umbəkii. Ma Duu ɛtē ca nēe ka ma'umbē uushi ɛsē, ci na vii ka hē shikwa.”

Dzəgunənə ŋga Yeesu agyanə ɗa dē'wa (Luka 11.2-4)

⁵ “Ma una ɗa dē'wa, goona ɗa makē ŋga ɛnjitē ca kērē ka ɛntanfē dē bēra'i asəkētii. Aci ma tēya, parakē kaɗeesəkē ka tii nē maɗētōnē ahada ɛnja, tēya ɗa dē'wa asəkē *kuvē dē'wanyinē da ka mētiketikēnē ŋga rēgwa, kaa ɛnjē a shii neenē ka tii. Tantanyinē cii kya ba koonē, ma ɛnjitsa, kē uugi shikwatii ha'ē, pooshi ma'ē aakēŋwa. ⁶ Amma, ma ha ɗa dē'wa, dzəgērē aa kumu, ha pa'aanē makuvē ka naaku na, ha ɗa dē'wa ka Duu ɛtē pooshi ɛnji ka neenē. Ma ca, agi neenē nē ci ka sētē cii kwa ɗa ma'umbeekii, ci na vii ka hē shikwa.

⁷ “Ma una ɗa dē'wa, goona siiyiitēgi dē wabōnē ɛtē pooshi nafakii, makē sētē ci ɛnjitē mashiimē tē ɛntanfē a ɗa. Ma nē tii ka nēhōna, ka fanē nē ɛntanfē tē tii putē ŋga magērē dē'watii. ⁸ Goona ɗa makē natii. Aci kē shii Dēsēnuunē sētē cuuna moo kēdiinē, unē ma'ē makēdiimē aciikii.

⁹ Wiinē makē sētē ɗanuunē dē'wa:

“Ya'ē Dēsēniinē ɛtē dagyē,
ɗawē ka taa wu patē a dēla dē lēmaku.

¹⁰ Dawē ŋwanuunaaku taa da patē.

Wa ɛnjē a ɗa sētē cii kwa moo ganē a duuniya
makē sētē ci ɛnjē a ɗa gatē dagyē.

¹¹ Ndiinē keenē zēmē ŋga ka dē uusēra ɛnshinē,

¹² ha tifyagi keenē 'waslyakēnē geenē,

* **5:44** 5.44 Shig. 23.4-5; Rooma 12.20; 1 Piita 2.20-23; dē'wa: Luka 6.28; 23.34; Slōnē 7.60; Rooma 12.14; 1 Koor. 4.12; 1 Piita 3.9. **5:45** 5.45 Af. 5.1. **5:48** 5.48 Leew. 19.2. **6:1** 6.1 23.5. **6:8** 6.8 6.32; Luka 12.30. **6:9** 6.9 ɛzaki. 36.23. **6:10** 6.10 4.17; 7.21; 12.50; 18.14; 21.31; 26.39-42; Mar. 3.35; 14.36; Luka 22.42; Yooh. 4.34; 6.38-40; Slōnē 21.14. **6:11** 6.11 6.24-34. **6:12** 6.12 6.15.

makə sətə ciina tyaafagi ka ənji daada keenə 'waslyakəənə.

¹³ Ga ha kapaa tiinə ka rəgwa pu'unə,

amma luupaa tiinə acii *Seetanə.

[Aci naaku nə nwanjuunə da baawəda da duunuunə

ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.]

¹⁴ “Mada kə tifyagyuunə ka ənji daada koonə 'waslyakəənə, ma Dəsənuunə ətə dadagyə, ka tifyaginə nə ci koonə noonə 'waslyakəənə əsə. ¹⁵ Amma, mada pooshi unə tifyagi ka hara ənji 'waslyakəənətii, yoo, pooshi Dəsənuunə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.”

Dzəgunənə n̄ga Yeesu agyanə suumaya

¹⁶ “Ma unə agi da suumaya, goona bəzee ka ginuunə makə n̄ga ənjitə ca kərə ka Əntanfə də bəra'i asəkətii. Ka datənə nə tii də natii nə rəguyibə, kaa ənjə a shii neenə oo'i, agi da suumaya nə tii. Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənjitsa, kə uugi shikwatii ha'ə, pooshi ma'ə aakəjwa. ¹⁷ Amma, ma ha da suumaya, yibəgi ginəku, ha bəzəpaa nəku də maara, ha hadatəgi də shinkinaaku n̄ga'ə. ¹⁸ Maa kə d̄ii hə ha'ə, pooshi hara ənji ka shiinə oo'i, agi da suumaya nə hə, madaamə Duu ətə pooshi ənji ka neenə. Ma ca, ci ca nee ka ma'umbee uushi, ka viinə nə ci ka hə shikwa.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Luka 12.33-34)

¹⁹ “Goonə dzatə də gəna ka noonə nə ganə a duuniya. Ma a duuniya, ka saaweenə nə məbərə da magənaza, taa mahiirənə əsə, təya hərəma.

²⁰ Amma tsəkəmə gəna goonə gatə dagyə, hatə pooshi məbərə da magənaza ka saaweenə, pooshi mahiirənə ka hərəmanə əsə. ²¹ Aci ma hatə d̄ii gənaaku, davə ndzaanə nəku sliŋə.”

Ndzaanə n̄ga ginə makə garəkuwa

(Luka 11.34-36)

²² “Ma ginə, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Mada jamə nə ginəku, agi məbərəha nə hə ətsa. ²³ Amma mada pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətsa. Aci ha'ə, mada ma bərəətə ashiku, wata təkunə tanə, iitə sanə ndzaanəkii də təku təkuna?”

Paslənə tə Əntanfə taa tə gəna

(Luka 16.13; 12.22-31)

²⁴ “Pooshi mava ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tə əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tə əndə'i ənda. Pooshi rəgwa n̄ga paslənə tə Əntanfə, unə kə kavə nuunə ka alə gəna.

²⁵ “Aciikii, wanyinə ka banə koonə, goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə taa sətə cuuna sa koona gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə əsə, goona buurə. Mapaleemə əpinə ka zəmə də məghərəvənə kwa? Anii mapaleemə shishinə ka kəjeerəna? ²⁶ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi dəbwatii əsə. Amma Dəsənuunə ətə dadagyə ca adəvə ka tii. Mapaleemuunə ka əginyinə də məghərəvənə kwa? ²⁷ Wu sanə agyuunə ca mbee ka tsəkəvə gərənə n̄ga əpinaakii taa gi'u putə n̄ga buurə uushi'inaakəya? ²⁸ Mi sanə cuuna

6:13 6.13 10.16-25; 24.3-28; Yak. 1.12-15; Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3; 2 Tim. 4.18. **6:14** 6.14-15 5.24; Luka 6.37; Af. 4.32. **6:15** 6.15 18.35. **6:16** 6.16-17 Isaa. 58.5; Mat. 4.2; 9.14-15; 17.21; Mar. 2.18; 9.29; Luka 2.37; 4.2; 5.33; 18.12; Slənə 13.2-3; 14.23; 2 Koor. 6.5; 11.27. **6:19** 6.19 Yak. 5.2-3. **6:20** 6.20 19.21; Mar. 10.21; Luka 12.33. **6:24** 6.24-34 6.11. **6:25** 6.25 Fil. 4.6; 1 Piita 5.7. **6:26** 6.26 10.29-31; Luka 12.6-7.

buurə haala nga kəjeerəna? Tsaaməmə makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka datə kəjeerənə ka shishinətii əsə. ²⁹ Amma, wanyinə ka banə koonə: taa nwanwə Sulayimaanu da patənə nga məghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ³⁰ Kə kavə Əntanfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə dīi, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! Gi'u nə gi'inə goonə tə Əntanfə!

³¹ “Aci ha'ə, goona ənvutə noonə nə də buurə sə nga adənə, taa sə nga sanə, taa kəjeerənə. ³² Aci ma uushi'iitə patə, ənjitə mashiimə tə Əntanfə ca ka hanjalatii davə. Ma Dəsənuunə ətə dadagyə, kə shii ci oo'i, nga'ə koonə nə patənə nga uushi'iitsa. ³³ Amma, ma nga təkənwənə, kavəmə nuunə tanə ka nwanuunə nga Əntanfə, una da patənə nga sətə mwayi ci. Maa kə dīi unə ha'ə, ma hara uushi'iitə patə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³⁴ Aci ha'ə, goona buurə uushi'inə nga doorə. Aci ma doorə, tə'i uushi'inə pamə nga buurənə. Wa mabuurənə nga uusəra rəjwə a ndzaanə anə naakii uura, goona tsəkə aamakii.”

7

Dzəgunənə agyanə lagi gəjwanə agyanə hara ənja (Luka 6.37-38,41-42)

¹ “Goonə lagi gəjwanə agyanə hara ənja, acii ga Əntanfə a lagi gəjwanə agyanuunə noonə əsə. ² Aci ma ca, ka ləginə nə ci agyanuunə makə sətə lagyuunə agyanə hara ənji noonə. Də kənjutə gəlatuunə ka ənja, də ci nə ənjə a gəla koonə noonə əsə. ³ Ka mi sajə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəjū, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴ Iitə sajə mbeenəku ka banə ka ndzəkəjū oo'i: ‘Taku kaa nya ngerəgi ka hə kada agiku’, yoo, wahənə da rintə agiku naakwa? ⁵ Hə əndə kərənə ka Əntanfə də bəra'i! Ma danəkwa, ngerəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ngeragi uundzə kada agi ndzəkəjū.

⁶ “Goonə vii sətə malaabakii ka ədiinə, acii ga təya ənə ka laakətənə tuunə. Goonə kagi gəna goonə akəjwacii dagəliinə, acii ga təya mama'əgi.”

Kədiimə, aləmə, dzamə makuva (Luka 11.9-13)

⁷ “Kədiimə, ka viinə nə ənji koonə sətə kədii unə. Aləmə, ka upaanə nuunə sətə alyuunə. Dzamə makuva, ka wunəginə nə ənji koonə makuva.

⁸ Aci taa wu patə kədii, ka viinə nə Əntanfə ka ci. Taa wu patə ali əsə, ka upaanə nə ci səkii. Ka wunəginə nə ənji ka əndətə dzii makuvə əsə.

⁹ Njūtə əndə sajə ahadoonə ca ngerə faara, ca vii ka uuzənaakii madfa ləguyi ci buroodya? ¹⁰ Anii ka ngerənə nə ci rəhunə, ca vii ka ci, madfa ləguyi ci hərəfina? Pooshi. ¹¹ Taa unə məngerəkikinyinə maa, kə shii unə vii njunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə. Sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, kə palee ci də vii njunyi uushi'inə ka ənjitə kədii aciikii. ¹² Ma patənə nga sətə cuuna moo ənjə a da koonə, damə ka tii ha'ə. Aci ci nə ginə nga *bariya da dzəgunənə nga anabinyinə.”

6:29 6.29 1 Meem. 10. **6:30** 6.30-31 14.31. **6:32** 6.32 6.8. **6:33** 6.33 1 Meem. 3.11-14; Jab. 37.4-5. **6:34** 6.34 Shig. 16.4,19-20. **7:1** 7.1 Yak. 4.11-12; 1 Koor. 4.5. **7:2** 7.2 Mar. 4.24; Rooma 2.1; 14.10-12. **7:7** 7.7 Irim. 29.12-14; Mat. 18.19; 21.22; Mar. 11.24; Yooh. 14.13-14; 15.7; 16.24; Yak. 1.5; 1 Yooh. 5.14-15. **7:11** 7.11 Yak. 1.17. **7:12** 7.12 5.17; Rooma 13.8-10; Gal. 5.14.

Matya'u rægwa
(Luka 13.24)

¹³ “Nğərəmə matya'u rægwa, acii ma mabwanə rægwa, aagi gunə ca dzə. Nğufə nə dzənə davə a rægwa, lanə əsə nə ənji dzənə davə a rægwa. ¹⁴ Amma, ma rægwa nga upaa əpinə, tya'u ka shaṇə, dzawə nə dzənə davə a rægwa. Ma ənjitə ca nə'u rəgwakii əsə, gi'u nə tii.”

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-44)

¹⁵ “Nəhəmə noonə nə acii majirakinə nga anabinyinə: ma ci təya shi aabii unə, makə sətə ci furətsoofanyinə a geegi ka natii nə makə bagiinə, təya dzəgərə aagitii ka tsəbənə tə tii. ¹⁶ Ka shiinə nuunə tə tii dagi slənatii. Pooshi ənji ka slirəba pawə nga papawə a ənfwə dəhə uudə. Pooshi ənji ka slirəba pawə nga uudəvə a ənfwə kaaya əsə. ¹⁷ Maa nɣunɣikii nə ənfwə, nɣunɣikii poonəkii. Amma, madə bwayakii nə ənfwə, bwayakii poonəkii. ¹⁸ Pooshi nɣunyi ənfwə ka poonə bwayakii. Ha'ə əsə, pooshi bwaya ənfwə ka poonə nɣunɣikii. ¹⁹ Taa nɣutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə nɣunɣikii, ka cisləginə nə ənji hisə, ənjə a kəgərə aagi gunə. ²⁰ Də ha'ə, ka shiinə nuunə majirakinə nga anabinyinə dagi sətə cii təya slənə.”

Wabənə nga Yeesu oo'i, “Mashiimə nyi tuunə”
(Luka 13.25-27)

²¹ “A shii unə, əntaa patənə nga ənjitə ca ba ka nyi “Ya'ə Slandana, Slandana' nə upaa dzənə aagi nwanjuunə nga dagyə, amma see ənjitə ca slənə sətə ci Daadə ətə dagyə a moo təya slənə. ²² Madə kə mbu'ya uusəra nga də gəɣwanə, ənji lanə na ba ka nyi: ‘Slandana, Slandana, kə waazii inə wabənə nga Əntanfə də ləməku. Də ləməku əsə lyaakagiinə ginaajinyinə lanə, ina də sə nga hurəshishinə lanə əsə.’ ²³ Wata ma nii kya ba ka tii: ‘Paa nyi sha shii tuunə, dzəgimə abiiki, məza ənja!’ ”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i
(Luka 6.47-49)

²⁴ “Də ha'ə taa wu patə fii wabənaaki, ca nə'utə, kə ndzaa ci makə macicirə ənda ətə ghənyi yaakii anə pasla. ²⁵ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ngeerənə anə yikii. Amma pooshi uulii, acii agyanə pasla ghənyi ənji. ²⁶ Amma taa wu patə nə əndə fii wabənaaki, amma, manə'utəmə ci, kə ndzaa ci makə maba nga ənda ətə ghənyi yaakii anə mandzənə. ²⁷ Kə njimə vəna, huyinə nə təhwanyinə, əgənə nə mədə də ngeerənə anə yikii. Wata ghəbə, ca uulagi, ma'inə a taasəənə, ca vyavinəgi dza'ə.”

Baawəda nga Yeesu

²⁸ Makə uudəpaa Yeesu baaba uushi'iitsa, ənji patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaṇə nə makə sətə cii kəya dzəgunə ka tii. ²⁹ Acii də shiinaakii saakii jigunyi ci ka tii, əntaa makə sətə ci maliminatii a dzəgunə ka tii.

7:14 7.14 Slənə 14.22. **7:15** 7.15 Dzək. 13.2-4; Mat. 24.11,24; Slənə 20.29; 2 Koor. 11.13-15; 2 Piita 2.1; 1 Yooh. 4.1. **7:16** 7.16-18 12.33. **7:16** 7.16 Yak. 3.12. **7:17** 7.17 Gal. 5.19-23. **7:19** 7.19 3.10; Luka 3.9; Yooh. 15.2,6. **7:21** 7.21 6.10; 7.24-27; 21.28-31; Rooma 2.13; Yak. 1.22-25; 2.14-26. **7:23** 7.23 25.12; 2 Tim. 2.19. **7:24** 7.24-27 7.21. **7:28** 7.28-29 Mar. 1.22; Luka 4.32. **7:28** 7.28 11.1; 13.53; 19.1; 26.1; Luka 7.1.

8

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mar. 1.40-45; Luka 5.12-16)

¹ Makə jimagərə Yeesu anə dʌŋgərə, dabaala a dzə də nə'unə tə ci.
² Wata əndə uyikuzənə a shi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Slandana, madʌ ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ³ Wata Yeesu a tədapa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashii əndəta. ⁴ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, "Fatə nga'ə, kaa nya ba ka hə: Ga ha bapaa ka əndə sətə dʌi shaŋə. Amma, ma dʌnəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha dʌ sataka makə sətə bii Muusa, kaa əŋji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi."

Mbədəpaanə nga Yeesu də lawarə nga gawə nga soojiinə
(Luka 7.1-10)

⁵ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə vəranə nga Kafarənahumə, wata gawə nga soojiinə nga əŋji Rooma a əntsahə aabiikii, soojatə a kədii tsakənə tə ci, ⁶ əŋki ci, "Slandana, tə'i lawaraaki gwakə asii. Paa ci ka mbee ka wiinə acii agi dʌnə nə bwanea tə ci laŋə laŋə." ⁷ Yeesu a ba ka ci, "Ka dzənə nə nyi ka mbədəpaanə də ci." ⁸ Wata gawə nga soojiitə a ba ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. Amma, madʌ wabi hə rəŋwə dyaŋə, ka mbədənə nə lawaraaki. ⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii nyi maa, tə'i gayinə akəŋwaciiki, tə'i soojiitə cii kya dʌ ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: Duu aa hatə! wata ca palə. Nya ba ka əndə'i əndə: Shiwa! ca shi. Nya ba ka mavaaki: Slənuu sətə ha'ə! ca slənətə ha'ə."

¹⁰ Makə fii Yeesu wabətsa, kə dʌi ka ci ka sə nga hurəshishinə. Wata ca ba ka əŋjitə ca nə'u tə ci, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ahada əŋji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndəna. ¹¹ Wanyinə ka banə koonə, tə'i hara slikərənə laŋə na ma'ya da tsaanwə i da waka, təya dzə ka ndzaanə dasə ka hakii tii da i Ibərahiima, Isiyaaku da i Yakubu, təya zəmə əndzanə ka hakii agi ŋwanuunə nga dagyə. ¹² Amma, ma əŋjitə dəbee ka tii nə ŋwanuunəkii, ka əjiginə nə əŋji tə tii aagi təkunə. Davə tuunətii, təya tsəbə linyinətii." ¹³ Wata əŋki Yeesu ka ŋwanwə nga soojiita, "Duu saaku aasii. Ma sətə vii hə goŋga, ka dʌnə nə əŋji ka hə." Wata kə mbə'i lawarə nga soojatə agi saa'ita.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əŋji bwanea laŋə
(Mar. 1.29-34; Luka 4.38-41)

¹⁴ Yoo, Yeesu a dzə aa ha Piita aasii. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Piita minəkii. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u. ¹⁵ Makə nee ci ka ki ha'ə, wata ca təbətə ciinətə. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Miitə a madətə, kya gwanə ka dʌ ka ci zəma.

¹⁶ Ma ətsə kulagərənə nga uusəra, kə kyaara əŋji ka Yeesu əŋji ginaaji laŋə. Ca lyaakagi ginaajinyinə də wabənə tanə, ca mbədəpaanə də hara əŋji bwanea patə. ¹⁷ Ma dʌi ha'ə, kaa sətə bii *anabi Isaaya a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ca, "Ci də naakii nə ŋgərəgi ghatə ndzaanə gaamə jamə, ca luupaa taamə acii bwaneanyinə gaamə."

8:4 8.4 Leew. 14.2-32; Mat. 12.16; Mar. 7.36; Luka 17.14.
13.42,50; 22.13; 24.51; 25.30.

8:13 8.13 9.22; 9.29; 15.28.

8:11 8.11 Isaa. 25.6.

8:12 8.12

8:14 8.14 1 Koor. 9.5.

8:17 8.17

Isaa. 53.4.

*Ənji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu
(Luka 9.57-62)*

¹⁸ Makə nee Yeesu ka lanənə nga dabaala abiikii, wata ca ba ka lyawarənaakii, "Tanəgyaamə aa tanəgi uunəva." ¹⁹ Wata əndə'i maləmə a əntsahətə aabiikii, ca ba ka ci, "Maləma, taa aama gi hə patə ka nə'unə nə nyi tə hə." ²⁰ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, *Uuzənə nga ənda, pooshi haaki bahə nga kapaa tanğalaki davə." ²¹ Wata əndə'i əndə nə'unə tə ci a ba ka ci, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ngədəgi tə daadə zəku'i."

²² Yeesu a ba ka ci, "Nyi'wawə tə nyi. Wa maməətə ənjə a ngədə maməətə ənjatii."

*Dədəkənə nga mandalə məda
(Mar: 4.35-41; Luka 8.22-25)*

²³ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, lyawarənaakii a ndərəvə atsakii. ²⁴ Pii wata mandalə mədə a ndzanə kyanə anə uunəva də ngeerənə, gi'u mbərə'i kaa kumbawalə a lipəgərə saakii. Amma, ma Yeesu, ka nnyinə nə ci saakii. ²⁵ Wata lyawarənaakii a əntsahətə aabiikii, təya madəe ka ci, əŋki tii ka ci, "Ya'ə Slandana, luupaa taamə! Wanaamə ka zanə!" ²⁶ Wata ca ba ka tii, "Aci mi ngwalyuunə ha'ə kwa? Matəkii nə vii goonğa goonə!" Wata ca madətə, ca la nguruunə ka mədətə da ka ma'iita. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə. ²⁷ Tii patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Təya ba ahadatii: "Tsarə nga ngutə əndə ənə kwa? Taa mədə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci."

*Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji ginaaji bəra'i
(Mar: 5.1-20; Luka 8.26-39)*

²⁸ Yoo, kə mbu'i Yeesu aanə hanyinə nga Gadara atanəgi uunəva. Wata ənji bəra'i a shigi ahada gu'u ənja, ənji ginaaji nə tii. Pooshi ənji ka wiinə davə a rəgwa, acii sə nga ngwalənə nə tii ka shanə. Təya lapaa tə Yeesu, ²⁹ pii wata təya wagi vurənə, əŋki tii, "Ya'ə *Uuzənə nga Əntanfə, mi cii kwa alə ašhiinə kwa? Kə shi hə ka cibənə diinə zəku'i, taabu'u mbu'yanə saa'i kwa?"

³⁰ Ma davə kədəhə gi'u, tə'i gəranə nga dagəliinə ca zəmə. ³¹ Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, təya ba, "Madə kə lakəgi hə tiinə, bwasee keenə, ina dzəgərə aashi dagəliita." ³² Əŋki Yeesu ka tii, "Paləmə!" Wata təya shigi ašhi ənjita, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Patənə nga dagəliinəkii, təya huyi, təya kwaalagərə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə. ³³ Wata magəriinə a huyi aasəkə vəranə, təya dzə ka ba patənə nga sətə slənyi da sətə dīi tə ənji ginaajita. ³⁴ Pii wata patənə nga vəranəkii, kə shigi tii ka gununə da Yeesu. Makə nee tii ka ci, wata təya kədii aciikii kaa ca madəgi ka tii anə hanyinatii.

9

*Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mar: 2.1-12; Luka 5.17-26)*

¹ Wata Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca tanəgi uunəva, ca ənə saakii aa hakii aa vərə. ² Hara ənjə a kira ka ci əndə'i mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədzaakii. Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndətə, "Uuzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə upaa hə

8:20 8.20 2 Koor. 8.9. **8:21** 8.21-22 4.20,22; 9.9; 19.21; Mar. 1.18,20; 2.14; 10.21; Luka 5.11,28; 18.22; Yooh. 1.43; 21.19,22. **8:26** 8.26 Jab. 89.10; Mat. 14.30-32. **8:29** 8.29 Mar. 3.11; 1 Koor. 15.24.

tifyaginē nga 'waslyakəənaaku.” ³ Makə fii *maliminē nga bariya ha'ə, wata təya ndzaŋə wabənə agi hiimatii, təya ba, “Ma əndətsa, kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaŋfə.”

⁴ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya hiima a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii, “Ka mi də tsarə nga bwaya hiimatse a ədzəmuunə ha'ə kwa? ⁵ Nğutə palee də ngufənə saŋa? Gəfə banə ka ci oo'i, kə upaa hə tifyaginē nga 'waslyakəənaaku nii, anii gəfə banə ka ci, maduu, wiiwa? ⁶ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəfa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya.” Wata Yeesu a ba ka mahurəməsə əndətə, “Madətə, ngəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii.” ⁷ Əndətə a madətə, ca palə saakii aasii. ⁸ Makə nee ənji ha'ə, kə ngwali tii, wata təya dəla də Əntaŋfə putə nga vii tsarə nga baawəfatse ka ənja.

'Wanə nga Yeesu tə Mata

(Mar. 2.13-17; Luka 5.27-32)

⁹ Yoo, Yeesu a madə, ca palə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka ətə dīi ləməkii Mata, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” Wata hatsə Mata a madətə, ca nə'u tə ci.

¹⁰ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Mata aasii. Ma ca zəmə, kə shi hara ənji luu tsəkə laŋə da hara ma'waslyakə ənji laŋə, təya ndzaa ka hakii tii da i Yeesu da lyawarənaakii ka zəmənə. ¹¹ Neenə nga *Farisanyinə ha'ə, wata təya ləgwa ama *lyawarənə nga Yeesu, əŋki tii, “Mi saŋə dīi ci maləmə goonə a zəmə da ənji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ənji əsa?” ¹² Asee, kə fii Yeesu təya ba ha'ə. Wata əŋki ci ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwanea. ¹³ See a shii unə taa mi ci malaaba ləkaləkətə a moo banə zəku'i ətə bii Əntaŋfə tuu'ina, 'Nəhə təgunuunə nga ənji mwayi nyi, əntaa dā ka nyi sataka də daba.' Aci ha'ə, ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə suumaya

(Mar. 2.18-22; Luka 5.33-39)

¹⁴ Ma daba'əkii, kə shi *lyawarənə nga Yoohana aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya makə agi dānə niinə suumaya, inə da i Farisanyinə, mi saŋə dīi pooshi lyawarənaaku ka dā suumaya?” ¹⁵ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madfa kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka ndzaanə nə tii də məbəzəsəkə abii dagwa madfanə kwa? Pooshi! Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madfanə abitii, saa'ikii nə təya dā suumaya.

¹⁶ “Pooshi əndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kurakii, acii ka mushataginə nə iirə kəjeerənə saakii, ca bwasee ka kurakii, ca tsakə dānə bwanə.

¹⁷ “Pooshi əndə əsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madfa kə dīi ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inaba. Wata inaba a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. Amma aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inaba, təya ndzaa satii mbərə mbərə.”

9:2 9.2 Luka 7.48; Jab. 103.3; Yooh. 9.2. **9:6** 9.6 Yooh. 5.36. **9:9** 9.9 8.21-22. **9:10** 9.10 11.19; Mar. 2.15; Luka 5.29; 7.34; 15.1-2; 19.7. **9:13** 9.13 Hoos. 6.6; Mat. 12.7; Luka 19.10. **9:14** 9.14 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **9:15** 9.15 22.2; 25.10; Yooh. 2.1-12; 3.29; Səniinə 19.7.

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu
(Mar: 5.21-43; Luka 8.40-56)*

¹⁸ Ma Yeesu agi wabənə ka ənja, wata əndə'i gawə nga *Yahudiinə a shi aabiikii, ca gərə'waanə akəɲwaciikii, ca ba ka ci, "Kə əntəgi uuzənaaki əndzə'i, amma, shiwa kwadzaanwə, kaa ha dzə ka kavə ciinə agyanətə, kya ənə ka upaa əpinə." ¹⁹ Makə fii Yeesu ha'ə, wata ca madətə, ca nə'u tə ci. Lyawarənaakii a palə atsakii.

²⁰ Ma dava, tə'i əndə'i minə cifee bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja də tə ki. Wata kya əntsahətə daba'ə Yeesu, kya təbətə kəjeerənaakii, ²¹ kya dzə də hiimanə agi hanjalatə tuu'inə, "Mada kə təbətə nyi taa wata kəjeerənaakii, ka mbədənə nə nyi." ²² Wata Yeesu a zə'ugi, ca nee ka ki, ca ba ka ki, "Uuzənaaki, tsakuu də gazhi'waanə! Kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi." Shiku ha'ə, wata kə mbə'i miita.

²³ Makə mbu'i Yeesu aa ha gawəta, ca dəməgərə aa hakii aasii, ca lapaa ənji tuu wa da ənji lanə, təya ngəərə ma. ²⁴ Wata ca ba, "Dəməginə patə aa mayi! Aci əntaa əntənə əŋki uundzə rəmətsa, amma nūnyinə cifə ki." Wata təya nūsəgi tə ci. ²⁵ Amma, pii makə səbagi ənji tə dabaala aa mayi, wata Yeesu a dəməgərə aabii mantə uuzəta, ca kəsə tə ki ka ciinətə, wata hatsə kya madətə. ²⁶ Kə huwugi habarakii taa dama patə anə hanyinəkii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfinə bəra'i

²⁷ Yoo, Yeesu a madə gatə, ca palə. Wata muurəfinə bəra'i a dzə də nə'unə tə ci, təya madəe ka uuratii, təya dzə də banə, "Jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!" ²⁸ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə ya, wata muurəfiitə bəra'i a dzə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə gi'yuunə tə nyi oo'i, ka mbeenə nə nyi ka mbədəpaanə duunə kwa?" Əŋki tii, "Awa, ka mbeenə nə hə, 'ya'ə Slandana." ²⁹ Wata Yeesu a təbətə ginətii, ca ba, "Makə sətə gi'yuunə tə nyi, wa ca də ha'ə." ³⁰ Ginətii a wunəgi. Ca dzaləpaa tə tii oo'i, ga təya bapaa habarakii taa ka wu. ³¹ Amma, makə pyalə tii satii, təya dzə ka ənsləpaa habarakii anə hanyinəkii patə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də kadəguləma

³² Ma ənjitə a palə satii, wata hara ənjə a kira ka Yeesu əndə'i kadəguləma. Ma ca, paa ci ka mbee ka wabənə, acii tə'i ginaaji ashikii ³³ Amma Yeesu a lyakagi ginaajitə anə əndəta, pii wata əndətə a wabə. Kə dīi ka sə nga hurəshishinə ka ənji patə, təya ba, "Pooshi uushi sha dīi ha'ə makə ətsa anə hanyinə nga *Isərayiila shaŋə." ³⁴ Farisanyinə a ba natii, əŋki tii, "Nwanwə nga ginaajinyinə vii ka ci baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə."

Nəhənə nga Yeesu tə təgunuunə nga ənja

³⁵ Yoo, kə giigi Yeesu aasəkə patənə nga madiigərə vəranyinə da uuji vəranyinə, ca dzəgunə asəkə *kuvə də'wanyinə, ca waaza Nūnyi Habara agyanə *nwanuunə nga əntanfə, ca mbədəpaa də taa ngutə tsarə nga bwaneanyinə. ³⁶ Makə nee ci ka dabaala, kə nyihə ci təgunuunatii, acii wata shitə nə tii ha'ə, makə bagiinə yadə magəra. Pooshi əndə tsakənə tə tii. ³⁷ Wata ca ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, "Lanə nə slənə cifanə, amma

9:20 9.20 Leew. 15.25-27; Mat. 14.36; Mar. 5.27; 6.56; Luka 6.19; 8.44. **9:22** 9.22 8.13; Mar. 5.34; 10.52; Luka 7.50; 8.48; 17.19; 18.42; Slənə 3.16. **9:24** 9.24 Yooh. 11.11-13. **9:25** 9.25 Mar. 5.41. **9:27** 9.27-30 20.29-34. **9:29** 9.29 8.13. **9:30** 9.30 12.16; Mar. 7.36. **9:31** 9.31 Mar. 7.36. **9:32** 9.32-34 12.22-24. **9:34** 9.34 10.25; 12.24,27; Mar. 3.22; Luka 11.15,19. **9:35** 9.35 4.23. **9:36** 9.36 Baan. 27.17; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 14.14; 15.32; Mar. 8.2.

gi'u nɛ ɛnʒi slɛnɛkii. ³⁸ Acii ha'ɛ, d'amɛ dɛ'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakɛ slɛkɛnɛ ka ɛnʒi slɛna, tɛya shi ka slɛnɛ cifanɛ.”

10

**Lyawarɛnɛ nʒa Yeesu pu'u aʒi bɛra'i*
(Mar. 3.13-19; Luka 6.12-26)

¹ Ma daba'ɛkii, wata Yeesu a 'waa'watɛ lyawarɛnaakii pu'u aʒi bɛra'i, ca vii ka tii baawɛda nʒa lyaakagi dɛ ginaajinyinɛ, tɛya mbɛdɛpaa dɛ taa nʒutɛ tsarɛ nʒa bwanea ɛsɛ. ² Wiinɛ lɛmɛnyinɛ nʒa maslɛkɛ ɛnʒi pu'u aʒi bɛra'i: nʒa 'watɛginɛ ci nɛ Simoonɛ ɛtɛ ci ɛnʒɛ a 'wa Piita tii da ndzɛkɛnʒuci waatoo Andɛrawɛsɛ; i Yakubu tii da ndzɛkɛnʒuci waatoo Yoohana, manjeevɛnɛ nʒa Zabadiya nɛ tii; ³ Filibusɛ da Barɛtalamawusɛ; Tooma da Mata ɛndɛ luu tsɛka; Yakubu uuzɛnɛ nʒa Halɛfa da Tadawusɛ; ⁴ Simoonɛ ɛndɛ moo dimwaanɛ nʒa hanyinaakii da Yahuda Isɛkariyootɛ. Ma uudɛpaa ba'a, ci vii tɛ Yeesu aacii ɛnʒa.

Slɛkɛnɛ nʒa Yeesu ka lyawarɛnaakii ka waazanɛ
(Mar. 6.7-13; Luka 9.1-6)

⁵ Ma lyawariitɛ pu'u aʒi bɛra'i nʒa Yeesu, kɛ slɛkɛ ci ka tii dɛ banɛ oo'i, “Goonaa dzɛ aanɛ hanyinɛ nʒa harii slikɛrɛnɛ taa aasɛkɛ vɛranyinɛ nʒa *Samariya. ⁶ Ammaa aa ha ɛnʒi *Isɛrayiila dzɛnuunɛ, acii makɛ maza bagiinɛ nɛ tii. ⁷ Dɛmɛ ka waazanɛ, una ba: ‘Kɛdɛhɛ nɛ ɛntanʒɛ ka dɛ nʒwanjuunaakii.’ ⁸ Mbɛdɛpaamɛ dɛ ɛnʒi bwanea, una madɛɛ ka mamɛɛtɛ ɛnʒa, una mbɛdɛpaa dɛ ɛnʒi uyikuzɛna, una laakɛgi ginaajinyinɛ. Dɛ zabɛ liwuunɛ, viimɛ dɛ zabɛ ɛsɛ. ⁹ Goonaa dzɛ da i kwaba a lipoonɛ. ¹⁰ Goonaa dzɛ da i mbuurɛ, una dzɛ ka jahangala, goonaa nʒɛrɛnɛ ɛndɛ'i kɛjeerɛnɛ, goonaa nʒɛrɛnɛ ɛndɛ'i bibinɛ, taa zala wiigi'inɛ, goonaa nʒɛrɛvɛ aacii unɛ. Acii ma ɛndɛ slɛna, kɛ dɛbɛɛ ɛnʒɛ a vii ka ci zɛmaakii. ¹¹ Madɛ kɛ lapaa unɛ vɛranɛ, dzɛgɛrɛmɛ aasɛkɛkii, una alɛ ɛndɛtɛ ca moo luunɛ tuunɛ, una ndzaanɛ gakii, sɛɛ saa'itɛ nuuna bwaseɛ ka vɛranɛkii. ¹² Tada nʒutɛ yi gimuunɛ aa dɛvɛ patɛ, ma banuunɛ nʒa tɛkɛnʒwanɛ: ‘A ndzaa unɛ da jamɛnɛ.’ ¹³ Madɛ kɛ liwɛ slanʒii yikii tuunɛ, wa ndzaanɛ jamɛ ɛtɛ bii unɛ a ndzaa davɛ asii. Ammaa, madɛ maluumɛ tii tuunɛ, yoo, nʒɛrɛnɛmɛ jamɛnɛ goonɛ. ¹⁴ Madɛ pooshi ɛnʒi liwɛ tuunɛ taa fii wabɛɛtɛ gi a moonɛ, shigimɛ sɛ goonɛ davɛ asii taa asɛkɛ vɛranɛkii, una gwa'agi bɛrɛbɛrɛ nʒa hakii a sɛduunɛ. Ci na baarii oo'i, madamɛ tii nʒa'ɛ. ¹⁵ Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ma uusɛra nʒa dɛ gɛnʒwanɛ, kadɛ nɛ gɛnʒwanɛ nʒa ɛnʒi vɛranɛkii a palee ka nʒa ɛnʒi *Sadooma da nʒa ɛnʒi *Gwamoora dɛ iza'unɛ.”

*Cibɛtɛ nɛ *lyawarɛnɛ nʒa Yeesu a sa*
(Mar. 13.9-13; Luka 21.12-17)

¹⁶ “Fatɛmɛ, wanyinɛ ka slɛkɛnɛ koonɛ makɛ sɛtɛ ci bagiinɛ a dzɛgɛrɛ aagi furɛtsoofanyinɛ. Aciikii, sɛɛ a ndzaa unɛ macicirɛkii,* una ndzaa yadɛ saawɛnɛ ka uushi'inɛ makɛ kurɛkutiinɛ. ¹⁷ Nɛhɛmɛ noonɛ na, acii tɛ'i ɛnʒi na kɛɛsɛ tuunɛ, tɛya kɛrɛ aakɛnʒwacii gɛnʒwanɛ, tɛya fɛslɛ

10:2 10.2-4 Yooh. 1.40-44; Slɛnɛ 1.13. **10:5** 10.5-15 Luka 10.4-12. **10:5** 10.5 Luka 10.33. **10:6** 10.6 Irim. 50.6; Mat. 15.24; Slɛnɛ 13.46. **10:7** 10.7 4.17. **10:10** 10.10 1 Koor. 9.14; 1 Tim. 5.18.

10:13 10.13 Luka 2.14. **10:14** 10.14 Slɛnɛ 13.51. **10:15** 10.15 'Wat. 18.20; 19.1-29; Mat. 11.24.

* **10:16** 10.16 Ma asɛkɛ hara zhi'eenɛ, tɛ'i 'macicirɛkii makɛ rɛhunyinɛ.' Ma ahada ɛnʒi Gudɛ, zhiina palee dɛ cicirɛnɛ. **10:16** 10.16 Luka 10.3.

tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. ¹⁸ Ka kərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka dfanə nə ətse ha'ə koonə shii mbee ka ba Njunyi Habara ka tii da ka ənjitə əntaa Yahudiinə. ¹⁹ Madfa kə kirə tii tuunə aakəŋwacii gəŋwanə, goonə ənvutə noonə nə ka buurənə agyanə makə sətə nuuna wabə taa sətə nuuna dzə ka banə ka tii. Acii madfa kə mbu'i saa'ikii, ka shiinə nuunə sətə nuuna ba. ²⁰ Acii ma sətə nuuna ba, əntaa noonə, amma daciai Ma'yanə ŋga Dəsənuunə na shi. Ci na wabə da moonə.

²¹ “Kadə nə ndzəkəŋunə a ŋgərə tə ndzəkəŋuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka dfanə nə tii ha'ə. Ha'ə dfanə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ²² Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ²³ Madfa kə cibee ənji koonə asəkə əndə'i vəranə, huyimə sə goonə ka əndə'i. Acii tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi unə ka uudəpaa gəŋutəgi də vəranə ŋga *Isərayiila patə, taabu'u shinaaki, nyi *Uuzənə ŋga Ənda.

²⁴ “Pooshi lawarə ka paleenə ka maləmaakii də məghərəvənə. Ha'ə nə mava əsə, paa ci ka paleenə ka slandanəkii. ²⁵ Kə mbu'i ha'ə kaa lawarə a ndzaa mbərə mbərə tii da maləmaakii. Ha'ə nə mava əsə, ca ndzaa mbərə mbərə tii da slandanəkii. Madfa kə 'wii ənji tə slanda yi də Byaləzabulə,† ləmətə palee də bwaya bwayaanə 'wanə ənji də ənji yaakii.”

Goona ŋgwələ ənda (Luka 12.2-7)

²⁶ “Acii ha'ə, goona ŋgwələ ənja. Taa mi patə nəndə ma'umbeekii, kadə na shigi agyə. Taa mi patə nə sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii.

²⁷ Ma sənə cii kya ba koonə ka təkutəkunə, bagimə ka macamə ha. Ma sətə bavə ənji koonə aa limuunə də matatahinə, baabagimə paŋgəraŋə paŋgəraŋə ka ənja. ²⁸ Goona ŋgwələ acii ənja. Acii wata tə ba shishinə mbeenə nə tii ka bələginə, amma, paa tii ka mbeenə ka bələgi əpinə. Amma ŋgwələmə tə Əntaŋfə. Ci nə əndə da baawəda ŋga zamaginə də ba shishinə patə da əpinə agi gunə. ²⁹ Əntaa bəra'i ci ənjə a vii əginyinə ka kwaba rəŋwə kwa? Amma patə da ha'ə, pooshi taa rəŋwə agitii ca əntə, yadə luuvənə ŋga Əntaŋfə Dəsənuunə. ³⁰ Taa shiŋkinə ŋga nuunə maa, mabaanakii patə acii Əntaŋfə. ³¹ Acii ha'ə, goona ŋgwələ, kə palee unə ka əginyinə patə də məghərəvənə.”

Seedanə tə Yeesu (Luka 12.8-9)

³² “Madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i, naaki nə ci, nyi maa, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii Daadə dadagyə oo'i, naaki nə ci.

³³ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii Daadə dadagyə.”

Kira təkəshinə ŋga Yeesu aagi duuniya (Luka 12.51-53; 14.26-27)

10:17 10.17-22 24.9-14; Mar. 13.9-13; Luka 21.12-19; Yooh. 16.1-4. **10:17** 10.17 Slənə 5.40; 2 Koor. 11.24. **10:18** 10.18 Slənə 24.1-26. **10:19** 10.19-20 Luka 12.11-12. **10:21** 10.21 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **10:22** 10.22 5.11; Yooh. 15.18. **10:23** 10.23 16.28; Slənə 8.1. **10:24** 10.24-25 Luka 6.40; Yooh. 13.16; 15.20. † **10:25** 10.25 Ma Byaləzabulə, əndə'i ləmə ŋga *Seetanə. **10:25** 10.25 9.34. **10:26** 10.26 Mar. 4.22; Luka 8.17. **10:28** 10.28 Ibər. 10.31. **10:30** 10.30 Luka 21.18. **10:32** 10.32 Səniinə 3.5. **10:33** 10.33 Mar. 8.38; Luka 9.26; 2 Tim. 2.12.

³⁴ “Goonā nēhē noonē makē jamōnē shi nyi ka kiranē aasəkē duuniya. Aa'a, ɛntaa jamōnē kira nyi, panē kira nyi. ³⁵ Ma shi nyi, ka mbōzeenē ka uuji nguyirōnē da dōsənətii, uuji makinē da mōsənətii, madfanē da sərəhwatē əsə. ³⁶ Ənjitē asəkē yi rənjwə na ndzaanē ka ənji daawaanē nga natii na.

³⁷ “Taa wu patē uu'i tē dii tādā tē mēci palee ka nyi, mambu'umē ci bahē ndzaanē ka lawaraaki. Taa wu patē uu'i tē uundzē nguraakii taa uncitē minaakii palee ka nyi, mambu'umē ci bahē ndzaanē ka lawaraaki. ³⁸ Ma ɛndətē pooshi ngirē ənfwaakii nga gwa'avōnē tē ci aashikii, ca nē'u dē nyi, mambu'umē ci bahē ndzaanē ka lawaraaki. ³⁹ Tādā wu patē dii gazhi'waanē nga luupaa əpinaakii, zamaginē cii kəya zamagi ɛtsa. Amma, tādā wu patē zamagi dē əpinaakii putē nga nē'unē tē nyi, ka upaanē nē ci bwatyakii.”

Slənə nga shikwa

(Mar. 9.41)

⁴⁰ “Taa wu patē liwē tuunē, tē nyi liwē ci ɛtsa. Taa wu patē liwē tē nyi ɛsə, tē ɛndətē slēkee ka nyi liwē ci ɛtsa. ⁴¹ Taa wu patē liwē tē *anabi nga ɛntanjfə acii dii ci ka anabi nga ɛntanjfə, ka upaanē nē ɛndəkii shikwa makē sətē ci anabi a upaa. Ha'ə ɛsə, taa wu patē liwē njunyi ɛnda acii dii ci ka njunyi ɛnda, ka upaanē nē ci shikwa makē nga njunyi ɛnda. ⁴² Tantanyinē cii kya ba koonē: taa wu patē ndii ma'inē taa ka moodəba'a agi ənji nē'unē tē nyi acii dii ci ka lawaraaki, ka upaanē nē ci shikwakii.”

11

Wabənə nga Yeesu agyanə Yoohana

(Luka 7.18-35)

¹ Makē uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, wata ca madə gatə, ca palə ka dzəgunənē da waazanē asəkē makədəhē vəranyinē. ² Ma Yoohana, ɛndə dā bapətisəma, mapə'əkii nē ci a furəshina. Makē fii ci uushi'iitē ci *Aləmasiihu a dāadā, wata ca slēkee ka hara lyawarənaakii aabiikii. ³ Təya dzə aabiikii, uu'i tii ka ci, “Ma bii Yoohana kwaa, hē nē ɛndətē na shi nii, anii a gəreenē ɛndə'i ɛndə pama?”

⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ənəmē, una dzə ka banē ka Yoohana sənē cuuna fa da sənē cuuna nee. ⁵ Waatoo, agi wuunənē nē ginē nga muurəfinē, agi wiinē nē mahurəməsə ənja, ənji uyikuzənē əsə, agi mbəədfənē nē tii. Agi wuunənē nē liminē nga kadəguləminē, agi madeenē nē ənji ka maməətē ənja, agi waazanē nē ənji Njunyi Habara ka maaghiinē əsə.

⁶ Tə'i barəkaanē ashi ɛndətē pooshi na unee ka nē'unē tē nyi.”

⁷ Ma saa'itē *lyawarənē nga Yoohana a palə satii, Yeesu a ndzanə wabənē ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, “Ya saa'itē gyuunē aabii Yoohana aagi bilina, mi sanə mwayi unē neena? Kuzənē ətē ca ba'agi agi mədə kwa? ⁸ Aa mi sanə gyuunē ka caamana? Ka caama ɛndətē ngii dagwa kəjeerənē kwa? Ma ənjitē ca nga tsarə kəjeerənē ha'ə, agi ənji nga njwanjwə nē tii. ⁹ Bamə ka nyi: mi gyuunē ka caamanē kwa? *Anabi gyuunē ka caamanē kwa? Ha'ə tanyi, sətē palee ka anabi gyuunē

10:34 10.34 Luka 2.14. **10:35** 10.35-36 Mika 7.6. **10:35** 10.35 10.21; 24.10; Mar. 13.12; Luka 21.16. **10:37** 10.37 Dzək. 13.7-10; 33.9; Mat. 19.29; Mar. 10.29; Luka 18.29. **10:38** 10.38-39 16.24-25; Mar. 8.34-35; Luka 9.23-24; Yooh. 12.25-26. **10:40** 10.40 18.5; Mar. 9.37; Luka 9.48; Yooh. 13.20; Gal. 4.14. **11:1** 11.1 7.28. **11:2** 11.2 14.3. **11:3** 11.3 Yooh. 1.15,27; 3.31; 11.27. **11:5** 11.5 Isaa. 35.5-6; 26.19; 61.1; Luka 4.18.

ka caamanə. ¹⁰ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntanfø:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,

kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadfatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.’ ”

¹¹ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma Yoohana əndə də bapətisəma, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma, ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi ŋwanjuunə ŋga dagyə, kə palee ci ka Yoohana. ¹² ‘Watəginə ka zamana ŋga Yoohana ca’ə mbu’ya ka əndzə’i, ha’ə nə ŋwanjuunə ŋga dagyə agi paka’ə də purətə hanjaliinə. Agi də gazhi’waanə ŋga saaweenə nə tii. ¹³ Patənə ŋga anabiinə da bariya ŋga Muusa, kə dīi tii anabaakwaanə ha’ə mbu’ya zamana ŋga Yoohana. ¹⁴ Madfa ŋga’ə koonə nə luuvənə, ma Yoohana, ci nə *Iliya ətə bii malaaba ləkaləkatə agyanəkii oo’i, ka shinə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.

¹⁶ “Amma, də mi saŋə mbərə mbərətəginəki də ənji ŋga zamanana? Makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma nə tii, təya ‘waa’wa hara manjeevənə makə tii, ¹⁷ təya ba: ‘Kə əgiinə koonə uudfaləma; pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə ŋga wa, amma, matuumuunə.’ ¹⁸ Ma bii nyi ha’ə, acii makə shi Yoohana, kə dīi ci suumaya, paa ci nja sa ma’i inaba. Taa wu patə, kə bii ci: ‘Əndə gu’wə nə ci!’ ¹⁹ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma’i inaba. Kə bii ənji ka nyi: ‘Tsaaməmə tə əndətsa! Bwanƙara nə ci, masa ma’i inabi, guva ŋga ənji luu tsəka da hara ma’waslyakə ənji nə ci!’ Patə da ha’ə, ma hiima ŋga Əntanfø, agi neenə nə ənji ka tantanyinəkii dāgi slənaakii.”

*Wazənə ŋga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goonƣa ka ci
(Luka 10.13-15)*

²⁰ Ma vəranyiitə dīi Yeesu sə ŋga hurəshishinə lanə asəkətii, pooshi tii unee ka də ‘waslyakəənə. Wata Yeesu a ndzanə wazənə ka tii. ²¹ Ca ba, “Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə, kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə dfaadīi asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kadfa kə ŋgaanƣii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədfaka ka baariinə oo’i, kə baa tii ka Əntanfø. * ²² Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra ŋga də gəŋwanə, kadə nə gəŋwanə goonə a palee ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza’unə. ²³ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kagərə nə ənji tuunə! Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə dīi ənji koonə, ka ənji *Sadooma dīi ənji, kadfa ma’ə vəranəkii ca’ə ənshinə. ²⁴ Amma, wanyinə ka banə koonə: ma uusəra ŋga də gəŋwanə, gədfə təgunuunə ŋga ənji hanyinə ŋga Sadooma nə Əntanfø a nee acii noonə.”

*Dzənə aabii Yeesu ka upaa əpisəka
(Luka 10.21-22)*

²⁵ Ma ka ətə saa’i, wata Yeesu a ba, “Ya’ə Daada, Slandanə ŋga dadagya da ŋga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii

11:10 11.10 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **11:14** 11.14 1 Meem. 17.1; Mal. 3.23; Mat. 17.12-13; Mar. 9.13. **11:15** 11.15 13.9,43; Mar. 4.9,23; 7.16; Luka 8.8; 14.35. **11:18** 11.18-19 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **11:19** 11.19 9.10; 11.2. * **11:21** 11.21 Tiira da Sidoonə: Isaa. 23.1-16. **11:23** 11.23 Isaa. 14.13,15. **11:24** 11.24 10.15; Luka 10.12.

uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. ²⁶ Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²⁷ Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə ŋga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi əndə shii tə nyi, madaamə Daadə. Ha'ə əsə nə Daadə, pooshi əndə shii tə ci, madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.

²⁸ Shoomə aabiiki, unə ənə zhaarə acii mazəzəkə kərənə, kaa nya vii koonə əpisəka. ²⁹ Luumə dzəgunənaaki, una nə'u dərəpaaki. Acii pu'u nə səkəki. Paa nyi ka ka uushi aa səkəki. Ka upaanə nuunə əpisəka.

³⁰ Acii ma dzəgunənaaki ənə cii kya vii koonə, ŋgufə. Ma kərənə cii kya kaanə koonə əsə, katsatsa'ə.”

12

*Ləgwanə agyanə *uusəra ŋga əpisəka* (Mar. 2.23-28; Luka 6.1-5)

¹ Ma ka ətə saa'i, Yeesu a pitəgi da səkərə, waatoo rə ŋga aləkamaara. Ma uusərakii, uusərə ŋga əpisəka. Ma lyawarənaakii, kə dīi madəfənə tə tii. Wata təya dzə də bīiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ² Makə nee *Farisanyinə ka tii, wata təya ba ka Yeesu, “Tsaamuu! Watiitə lyawarənaaku ka daada sətə maviimə *bariya rəgwa ŋga danə uusərə ŋga əpisəka.”

³ Əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə janġii sətə dīi *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a da tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi ŋga Əntanġə, ca ŋgiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntanġə, təya adə da ənjaakii, taa ŋgahi ma buroodita, pooshi bariya vii ka tii rəgwa ŋga adənə, madaamə ka limanyinə daanətii. ⁵ Anii pooshi unə janġii asəkə bariya ŋga Muusa oo'i, taa ŋgutə uusərə ŋga əpisəka patə, ma limanyinə, ha'ə nə tii agi tanəgi bariya ŋga uusərə ŋga əpisəka acii agi slənənə nə tii asəkə yi ŋga Əntanġə? Amma, patə da ha'ə, pooshi 'waslyakəənə ashitii.

⁶ Wanyinə ca ba koonə: tə'i uushi ganə palee ka yi ŋga Əntanġə. ⁷ Kə bii Əntanġə asəkə malaaba ləkələkatə oo'i: 'Nəhə təgunuunə ŋga ənji mwayi nyi, əntaa da ka nyi sataka də daba.' Maci kə shii unə sətə ci wabəətsə a moo banə, kada pooshi unə nja ba oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashi ənjitə pooshi agi da 'waslyakəənə. ⁸ Acii ma nyi *Uuzənə ŋga ənda, Slanda uusərə ŋga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə (Mar. 3.1-6; Luka 6.6-11)

⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə gatə, ca dzə, ca dəməgərə aasəkə *kuvə də'watii. ¹⁰ Asee, tə'i əndə davə ətə dīi ciinəkii mantəkii. Hara ənji davə a ləgwa ka Yeesu, əŋki tii, “Ya əna, mada kə mbədfəpaa ənji də əndə uusərə əpisəka, kə tanəgi ənji bariya kwa?” Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii upaa sə ŋga idəpaanə ashikii. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, “Yaci tə'i əndə'i əndə da bagaakii agyuuna, mada kə kulagərə aa gu'u uusərə ŋga əpisəka, paa ci ka ŋgiraginə kwa? ¹² Kə palee əndə ka baga ka shanə. Acii ha'ə, kə vii *bariya rəgwa ŋga da ŋga'əənə uusərə ŋga əpisəka.”

¹³ Wata əŋki Yeesu ka əndətə dīi ciinəkii mantəkii, “Tədfapaa ciinəku.” Wata ca tədfapaa, ciinəkii a ənəpaa ndalə makə ŋga əndə'i. ¹⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, wata təya palə, təya dzə ka da mətərəkinə ŋga bələginə tə Yeesu.

11:25 11.25 Isaa. 29.14; 1 Koor. 1.18-29. **11:27** 11.27 28.18; Yooh. 1.18; 3.35; 10.15; 13.3; 17.2.

11:28 11.28-30 Isaa. 28.12. **11:29** 11.29 Irim. 6.16. **12:1** 12.1 Dzək. 23.25-26. **12:2** 12.2 Shig. 20.8-10. **12:3** 12.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **12:5** 12.5 Baan. 28.9-10. **12:7** 12.7 9.13. **12:9** 12.9-14 Mar. 2.27-28. **12:11** 12.11-12 Luka 13.15-16; 14.5. **12:14** 12.14 Yooh. 5.16,18.

Matadə əndə nga Əntanƣə

¹⁵ Makə fii Yeesu oo'i, agi ɗanə nə ənji mətərəkine nga bələginə tə ci, ca palə saakii. Dabaala a dzə də nə'unə tə ci. Ca mbəɗəpaa də patənə nga ənji bwanea, ¹⁶ ca wazə ka tii, "Goonə bagi taa wu nə nyi." ¹⁷ Ma bii ci ha'ə, ka mbu'utəginə də sətə wabi anabi Isaaya ətə bii ca:

¹⁸ "Wiitə lawaraaki ətə ta'i nyi,

kə uu'i nyi tə ci, ci ca uudagi səkəki.

Ka sləkeenə nə nyi ka Ma'yanaaki aagyanəkii

kaa ca ba aniyaaki ka patənə nga ənji agi duuniya.

¹⁹ Paa ci na ɗaada mabizhinə da ənja, taa wazənə, pa ca wabə də ngeerənə ahada ənja,

²⁰ paa ci ka biiyigi uushi'iitə gwaanəgi satii,

paa ci ka bələgi garəkuwatə kədəhə ka əntəginə.

Ka ɗanə nə ci ha'ə, see mada

jaalii goonəganə nga Əntanƣə agyanə *duuniya.

²¹ Tə ci nə patənə nga ənji a gi'i."

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə

(Mar. 3.22-30; Luka 11.14-23)

²² Ma daba'əkii, wata ənjə a kira ka Yeesu əndə'i muurəfa, kadəguləmə nə ci əsə, acii tə'i ginaaji ashikii. Yeesu a mbəɗəpaa də ci. Ha'ə əndətə a mbee ka wabənə, ca nee ka ha'ə əsə. ²³ Dabaala patə a ləgwa, əŋki tii, "Matuu maduunə jijinə nga *Dawuda ətə nii?" Acii kə ɗii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə nə sətə ɗii Yeesu. ²⁴ Makə fii Farisanyinə ətə ha'ə, təya ba, "Ma ci əndətə a lyaakagi ginaajinyinə, də baawəɗa nga *Byaləzabulə, nwanwatii."

²⁵ Shiinə nga Yeesu tə sətə ci təya hiima, wata əŋki ci ka tii, "Taa ngutə nwanjuunə təkəgi bəra'i putə nga mabizhinə, ka əntənə nə nwanjuunəkii. Ha'ə, taa ngutə vəranə taa ya ətə təkəgi bəra'i, ka ənslənə nə vəranəkii taa yikii. ²⁶ Mada *Seetanə ca vii baawəɗa nga lyaakagi sətə ndzaa ka naakii, kə ndzaa ci ətə kə təkəgi yikii bəra'i, ka ənslənə nə nwanjuunəkii.

²⁷ Yoo, mada də baawəɗa nga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu ɗii vii ka *lyawarənə goonə natii baawəɗa nga ɗanə ha'a? Slənatii na ɗaarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁸ Amma, makə ɗii ci, də baawəɗa nga Ma'yanə nga Əntanƣə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci ɗaarii oo'i, kə njanə Əntanƣə ɗa nwanjuunə ahadoonə.

²⁹ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

³⁰ "Tada wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaakii nə ci ətə. Tada wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci. ³¹ Acii ha'ə, wanyinə ka banə koonə, tada ngutə 'waslyakəənə da bərapaanə tə Əntanƣə, ka tifyaginə nə Əntanƣə ka ənja. Amma, ma bərapaanə tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanƣə ka tifyaginə.

³² Ha'ə əsə, tada wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə nga ənda, ka tifyaginə nə Əntanƣə tə ci. Amma, tada wu patə bii bwaya uushi aashi Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanƣə ka tifyaginə tə ci əndzə'i ka ca'ə ndəjwə ndəjwə."

12:16 12.16 8.4; 9.30; Mar. 7.36. **12:17** 12.17-21 Isaa. 42.1-4. **12:18** 12.18 3.17. **12:22** 12.22-24 9.32-34. **12:23** 12.23 20.30-31. **12:24** 12.24 10.25. **12:28** 12.28 Luka 17.21. **12:29** 12.29 Isaa. 49.24. **12:30** 12.30 Mar. 9.40; Luka 9.50. **12:31** 12.31-32 12.24.

Ənfwə da pawaakii
(Luka 6.43-45)

³³ “Yoo, mada ɲunyikii nə ənfwa, ɲunyikii ndzaanə pookii. Mada bwayakii nə ənfwa, bwayakii ndzaanə pookii əsə. Acii ka pookii shiinə ənji ənfwa. ³⁴ Ya unə rəhunynina, iitə mbeenuunə ka ba ɲunyi uushi, wiinə boo bwayakii nuunə kwa? Acii sətə pasə asəkə ədzəmə ɲga əndə cii kəya ba. ³⁵ Ma ɲunyi ənda, ɲunyikii ndzaanə slənaakii, acii ɲunyikii nə aginaakii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwaya aginə nə ci. ³⁶ Wanyinə ka banə koonə: ma uusərə ɲga dfa gəɲwanə, taa wu patə, ka baabaginə nə ci patənə ɲga uushi'iitə pooshi nafakii ətə shi ca wabə. ³⁷ Wabənə goonə nə ənjə a ɲgərə ka la koonə də gəɲwanə. Wabənə goonə na baarii tuunə taa pooshi 'waslyakəənə ashuunə, taa ka ma'waslyakə ənji nuunə.”

Ləgwa sə ɲga hurəshishinə ama Yeesu
(Mar. 8.11-12; Luka 11.29-32)

³⁸ Ma daba'əkii, hara maliminə da hara Farisanyinə a ba ka Yeesu: “Maləma, ɲga'ə keenə ha dfa sə ɲga hurəshishinə keena nee.” ³⁹ Amma əɲki ci ka tii: “Ma ənji ɲga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya ɲga Əntaɲfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a dfa ka tii sə ɲga hurəshishinə. Amma pooshi sə ɲga hurəshishinə ci ənjə a dfa ka tii, madaamə ətə dfi Əntaɲfə də *anabi Yunana. ⁴⁰ Makə sətə baa Yunana vədə makkə da uusərə makkə asəkə hərəfinə, ha'ə nə Uzənə ɲga əndə a baanə vədə makkə da uusərə makkə maɲgədfəkii agi hanyinə. ⁴¹ Ma uusərə ɲga dfa gəɲwanə, kadə nə ənji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ənji ɲga zamanana, acii makə fii tii waazanə ɲga Yunana, kə baa tii ka Əntaɲfə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci. ⁴² Ma uusərə ɲga dfa gəɲwanə, kadə nə miitə dfi ɲwanjuunə agyanə hanyinə ɲga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ənji ɲga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ɲwanjwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə, amma pooshi unə agi fa wabənaakii.”

Wabənə ɲga Yeesu agyanə ənyanə ɲga ginaaja
(Luka 11.24-26)

⁴³ “Mada kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ɲga əpisəka. Amma paa ci ka upaanə. ⁴⁴ Ka banə nə ci ka naakii na: ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ Mada kə ənyi ci aa dəvə, ca lapaa hakii gbəɲə, maslaabakii, mahadakii ɲga'ə əsə. ⁴⁵ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədfəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Wata ndzaanə ɲga əndətə a dfaɲi təgugunə palee ka ɲga ɲukə. Ha'ə dfi na slənə də bwaya ənji ɲga zamanana.”

I məci Yeesu da ndzəkəɲushi'inəkii
(Mar. 3.31-35; Luka 8.19-21)

⁴⁶ Ma Yeesu ma'ə agi wabənə ka ənja, wata kə mbu'ya məci tii da ndzəkəɲushi'inəkii, təya kəɲaanə agyə, təya ləgwa kaa təya wabə da Yeesu. ⁴⁷ Wata əndə'i əndə a ba ka ci oo'i, “Watiitə i muu tii da ndzəkəɲushi'inəku kəɲə kəɲə agyə. ɲga'ə ka tii nə wabənə da hə.”

12:33 12.33 7.16-18. **12:34** 12.34 3.7. **12:36** 12.36-37 Yak. 3.6-10. **12:38** 12.38-39 16.1-4; Mar. 8.11-12. **12:38** 12.38 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. **12:40** 12.40 Yun. 2.1; Mat. 27.63. **12:41** 12.41 Yun. 3.5. **12:42** 12.42 1 Meem. 10.1-10. **12:45** 12.45 2 Piita 2.20.

48 Əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə nə yaaya? I wu nə ndzəkəŋushi'inəkya?”
 49 Wata ca shiku tə lyawarənaakii, əŋki ci, “Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. 50 Acii tafa wu patə ca slənətə sətə ci Daadə ətə dadagyə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki da cikəŋunəki da yaayi.”

13

Misaali də əndə giirə slikərənə *(Mar. 4.1-9; Luka 8.4-8)*

1 Agi uusəratə rəŋwə ha'ə, Yeesu a madə asii, ca palə, ca ndzaanə ama uunəvə kaa ca dzəgunə ka ənja. 2 Lanə ka shaŋə nə dabaala abiikii, see də makə ndərəvə ci aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə asəkəkii, ənjə a kəŋaanə anə ndəra. 3 Kə slənyi ci də misaalinyinə ka baaba ka tii uushi'inə lanə. Əŋki ci, “Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. 4 Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa. Əginyinə a dəmətə. 5 Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii a givagi pii pii, acii wata lyavərəvərə nə hanyinə anə faara. 6 Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii, acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə. Magiva slikərənəkii a huurəgi saakii. 7 Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii a pa'aanə ka ci, pooshi rəgwa ŋga gərənə. 8 Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə ŋunyi hanyinə, kə vii tii ŋunyi cifanə. Harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə.” 9 Yeesu a uudəpaa, əŋki ci, “Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali? *(Mar. 4.10-12; Luka 8.9-10)*

10 Wata *lyawarənə ŋga Yeesu a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ka mi saŋə cii kwa də misaali, ha wabə ka ənja?” 11 Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ma unə, koonə vii Əntaŋfə rəgwa ŋga shii ma'umbee uushi'inə ŋga ŋwanuunaakii, əntaa ka tii. 12 Acii, ma əndətə kavə nəkii ka shii uushi'inəkii, ka ci tsakənə nə ənji paaratəginə kaa ca shii dfanə lanə aciikii. Amma, ma əndətə dīi naakii shiinə gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. 13 Ci nee unə cii kya wabə ka tii də misaali, acii ka tsaamənə nə tii, amma, paa tii ka neenə, ka kapaanə nə tii liminətii, amma, paa tii ka fanə, paa tii ka paaratəginə əsə. 14 Tii ca mbu'utəgi də wabəətə wabi Əntaŋfə ka ənji *Isərayiila da ma anabi Isaaya ətə bii ci:

‘Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
 amma, pooshi unə ka paaratəginə shaŋə.
 Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
 amma, pooshi unə ka neenə shaŋə.

15 Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapə'əkii,
 liminətii əsə, manjiikəkii,
 təya dzaa'agi ginətii.
 Maci madamə tii ha'ə,
 kadə kə nee tii də ginətii,
 təya fatə də liminətii,
 təya paaratəgi də ədzəmətii,
 təya zhi'wagi aabiiki əsə,
 nya mbədəpaa də tii.’

16 Amma, ma unə, tə'i barəkaanə ashuunə, acii agi neenə nə ginuunə, ha'ə agi fanə nə liminuunə əsə. 17 Tantanyinə cii kya ba koonə: lanə nə anabinyinə da ənji n̄ga Əntan̄fə mwayi ka shanə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

Dzəgunətənə n̄ga Yeesu tə misaali n̄ga əndə giirə slikərənə
(Mar. 4.13-20; Luka 8.11-15)

18 “Fatəmə d̄ii kaa nya ba koonə sətə ci misaali n̄ga əndə giirə slikərənə a moo banə: 19 mada kə fii ənji wabənə agyanə *n̄wan̄juunə n̄ga Əntan̄fə, amma maparatəgimə tii, ka ndzaanə nə tii makə slikəriitə kwaalii ahada rəgwa, *Seetanə a shi, ca d̄əməgi wabəətə giirə ənji a ədzəmətii. 20 Ma slikəriitə kwaalii ama pasla, tii nə ənjitə ca fa wabənə n̄ga Əntan̄fə, təya luu pii də moodasəka. 21 Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə n̄ga uundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii n̄gərə'wə da cibə tə tii putə n̄ga wabənə n̄ga Əntan̄fə, pii wata təya bwasee. 22 Ma slikəriitə kwaalii aagi d̄əhə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə n̄ga Əntan̄fə, amma putə n̄ga buurə uushi'inə n̄ga *duuniya da uudə gəna, kə saawagi wabənəkii, pooshi nafakii. 23 Ma slikəriitə kwaalii anə n̄nyu hanyinə əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə n̄ga Əntan̄fə, təya paaratəgi n̄ga'ə, təya ndzaanə makə slikərətə ca vii n̄nyu cifanə, harakii gya'ə gya'ə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə makkə pu'unə makkə pu'unə.”

Misaali d̄ə kuzənə

24 Yoo, kə d̄ii Yeesu ka tii əndə'i misaali əsə də banə, “Ma n̄wan̄juunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci mbərə mbərə da sətə d̄ii də əndətə gi ka ləga n̄nyu slikərənə asəkə raakii. 25 Ma davəfə, ətsə taa wu patə ka n̄nyu n̄ ci, wata əndə daawaanaakii a dzə ka ləgavə kuzənə aagi aləkamaarakii, ca palə saakii. 26 Makə givagi aləkamaara, kə girə, kə uugi n̄gərə manjeevənə, wata kuzənə a shigi ha'ə naakii. 27 Ənji slənə n̄ga slanda rə a dzə ka banə ka ci, ənki tii: ‘Slandana, əntaa n̄nyu slikərənə ləgii ha? Aa dama d̄ii gyavagi kuzənə agikəya?’ 28 Wata ca ba ka tii: ‘Əndə daawaanə d̄ii ha'ə.’ Ənji slənaakii a ba ka ci: ‘N̄ga'ə ka hə mada kə giinə ka mbuudəginə kwa?’ 29 Amma ca ba ka tii: ‘Aa'aa'ə, bwaseemə, goona dzə ka mbuudəginə, acii mada kə gyuunə ka mbudənə, ka mbudənənə nuunə da i aləkamaara atsakii. 30 Wa təya gərə patə. Mada kə mbu'ya saa'i n̄ga cifanə, kadə nii kya ba ka ənji slənə cifanə, aa təya mbuudəgi kuzənə zəku'i, təya pukəgərə aagi gunə, taabu'u slənənətii ka nyi cifanə n̄ga raaki, nya pukəgərə aa d̄əbwə.’ ”

Misaali d̄ə manshidəfə slikərənə
(Mar. 4.30-32; Luka 13.18-19)

31 Yeesu a d̄a ka tii əndə'i misaali, ənki ci, “Ma n̄wan̄juunə n̄ga dagyə, kə ndzaa ci makə hi'u iza,* əndə a n̄gərə, ca ləgapanə gakii asəkə tsanə. 32 Slikərənəkii palee patə də ənshidəfənə. Amma, mada kə girə, ka d̄əginə ka dandza ka shanə. Əginyinə a shi, təya d̄a kuvənyinatii davə.”

Misaali d̄ə burəjanə
(Luka 13.20-21)

13:17 13.17 1 Piita 1.10-12. **13:22** 13.22 1 Tim. 6.9-10. **13:30** 13.30 3.12; Səniinə 14.14-15.

* **13:31** 13.31 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə n̄ga Gudə. Amma ma wabənə n̄ga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pamə anə hanyinə n̄ga Isərayiila wabi ci. **13:31** 13.31 17.20; Luka 17.6. **13:32** 13.32 Əzaki. 17.23.

³³ Yeesu a ɗa ka tii ɛndɛ'i misaali, ɛŋki ci, "Ma nwanjuunɛ nɗa dagyɛ, kɛ ndzaa ci makɛ burɛnanɛ. Minɛ a gwazɛtɛgi dɛ kɛŋwɛ ɛjima makɛ nɗa ɛmpunɛ. Wata ɛmpunɛkii patɛ a aslɛgi divɛ."

Da wabɛnɛ nɗa Yeesu dɛ misaali

(Mar. 4.33-34)

³⁴ Ma uushi'iitɛ patɛ, kɛ wabi Yeesu ka dabaala dɛ misaali, pooshi uushi cii kɛya ba ka ɛnji yadɛ misaalikii. ³⁵ Ma ɛtsɛ patɛ, ka mbu'utɛginɛ dɛ sɛtɛ bii anabi oo'i:

"Ka wabɛnɛ nɛ nyi ka tii dɛ misaalinyinɛ, ka banɛ nɛ nyi ka tii sɛtɛ nji ma'umbeekii daga ka 'watɛginɛ nɗa duuniya."

Dzɛgunɛtɛnɛ nɗa Yeesu tɛ misaali dɛ kuzɛna

³⁶ Ma daba'ɛkii, kɛ bwasee Yeesu ka dabaala, ca dɛmɛgɛrɛ aasii. Wata lyawarɛnaakii a shi aabiikii, tɛya lɛgwa ka ci, ɛŋki tii, "Batɛ keenɛ taa mi ci misaali dɛ kuzɛnɛ a sɛkɛrɛ a moo banɛ." ³⁷ Yeesu a ba ka tii, ɛŋki ci, "Ma ɛndɛtɛ lɛgii nɗuni slikerɛnɛ, ci nɛ *Uuzɛnɛ nɗa ɛnda. ³⁸ Ma ra, ci nɛ duuniya. Ma nɗuni slikerɛnɛ ɛsɛ, tii nɛ ɛnji nɗa nwanjuunɛ nɗa ɛntanɗɛ. Ma kuzɛna, tii nɛ ɛnji nɗa Seetanɛ. ³⁹ Ma ɛndɛ daawaatɛ gi ka lɛgavɛ kuzɛnɛta, ci nɛ Seetanɛ. Ma saa'i nɗa cifanɛ, ci nɛ muudinɛ nɗa duuniya. ɛnji slɛnɛ cifanɛ ɛsɛ, tii nɛ malaa'ikanyinɛ. ⁴⁰ Makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a dzatɛgi dɛ kuzhinyinɛ, ɛnjɛ a kaanɛ gunɛ, ha'ɛ na ɗa ka muudinɛ nɗa duuniya. ⁴¹ Kadɛ nɛ Uuzɛnɛ nɗa ɛndɛ a slɛkɛe ka malaa'ikanyinaakii, kaa tɛya dzatɛgi dɛ ɛnjitɛ ca kavɛ ɛnji ka ɗa 'waslyakɛnɛ da ɛnjitɛ ca ɗa bwaya uushi'inɛ, tɛya fɛɗɛgi tɛ tii agi nwanjuunaakii, ⁴² tɛya ɛjigɛrɛ tɛ tii aagi gunɛ. Davɛ tuunɛtii, tɛya tsɛbɛ linyinɛtii. ⁴³ Ma ɛnjitɛ da goonɗa ashitii ɛsɛ, ka bɛrɛnɛ nɛ tii makɛ uusɛra agi nwanjuunɛ nɗa Dɛsɛnɛtii. Ma ɛndɛtɛ da liminɛ nɗa fanɛ, wa ca fa."

Misaali dɛ manɗɛɗɛ gɛna

⁴⁴ "Ma nwanjuunɛ nɗa dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da manɗɛɗɛ gɛna ɛtɛ upaa ɛndɛ'i ɛndɛ asɛkɛ rɛ, ci ka ha nɗa uuzanɛ. Makɛ upaa ci, ca ɛnɛ ka nɗɛɗɛginɛ davɛ. Ka moodasɛkɛ nɛ ci ka shaŋɛ. Ca dzɛ ka ɗɛrɛmagi dɛ uushi'inaakii patɛ, ca ɗɛrɛgi dɛ rɛta."

Misaali dɛ lu'ulu'u

⁴⁵ "Ha'ɛ ɛsɛ, ma nwanjuunɛ nɗa dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da ɛndɛtɛ ca alɛ nɗuni lu'ulu'u. ⁴⁶ Wata makɛ upaa ci nɗunykii, ca dzɛ ka ɗɛrɛmagi dɛ uushi'inaakii patɛ, ca ɗɛrɛgi dɛ nɗuni lu'ulu'uta."

Misaali dɛ slaadɛ

⁴⁷ "Ha'ɛ ɛsɛ, ma nwanjuunɛ nɗa dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da slaadɛ ɛtɛ kagɛrɛ ɛnji aagi uunɛva, ca kaasha hɛrɛfinɛ kama kama lanɛ. ⁴⁸ Makɛ nii slaadɛkii, ɛnjɛ a ɛlyagi aanɛ ndɛra, ɛnjɛ a ndzaanɛ ka tsɛɛkɛgi nɗuni hɛrɛfinɛ aasɛkɛ ɗɛva. Bwayakii ɛsɛ, ɛnjɛ a pukɛgi. ⁴⁹ Ha'ɛ na ɗa ɛsɛ uusɛra nɗa muudinɛ nɗa duuniya. Kadɛ nɛ malaa'ikanyinɛ a dzɛ ka tsɛɛkɛgi bwaya ɛnji ahada nɗuni ɛnja, ⁵⁰ tɛya ɛjigɛrɛ tɛ tii aagi gunɛ. Davɛ tuunɛtii, tɛya tsɛbɛ linyinɛtii."

Kura uushi'inɛ da iirɛ uushi'inɛ

13:33 13.33 1 Koor. 5.6; Gal. 5.9. **13:34** 13.34-35 13.10-17. **13:35** 13.35 Jab. 78.2. **13:40** 13.40 7.19; Yooh. 15.6. **13:41** 13.41 24.31; Mar. 13.27. **13:42** 13.42 8.12. **13:43** 13.43 Dan. 12.3; M.Gɛŋw. 5.31; Mat. 11.15. **13:44** 13.44 Fil. 3.7-14. **13:50** 13.50 8.12.

⁵¹ Yoo, Yeesu a lögwa ka tii, əŋki ci, “Kə fii unə uushi'iitə patə kwa?” Təya ba ka ci, “Awa, kə fii inə.” ⁵² Wata ca ba ka tii, “Tadfa wu agi maliminə ndzaa ka lawara agi nwanjuunə nga dagyə, makə nga slanda yi nə ci, ətə ca ngiragi kura uushi'inə da iirə uushi'inə asəkə kuvə shigaakii.”

Kaareenə ka Yeesu də Nazratu
(Mar. 6.1-6; Luka 4.16-30)

⁵³ Makə uudəpaa Yeesu baaba misaalinyiitsa, ca madə gatə, ca palə saakii ⁵⁴ aa hakii aa vərə, hatə girə ci davə, ca dzəgunə ka əŋji asəkə *kuvə də'watii. Kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba ahadatii, “Da sanə upaa əndətsə shiinə ha'a? Da upaa ci baawəda nga da sə nga hurəshishina? ⁵⁵ Əntaa uuzənə nga əndə gwaa'a ənfuginə nə ca? Əntaa Mariyaama nə məcə? Əntaa i Yakubu da Yusufu da Simoonə da Yahuda nə ndzəkəŋushi'inəkəya? ⁵⁶ Əntaa ganə ahadaamə nə cikəŋushi'inəkii pata? Da sanə upaa əndətsə sətə ha'a?” ⁵⁷ Wata təya kaaree ka ci. Yeesu a ba ka tii, “Ma *anabi, taa ka ngutə vəranə gi ci patə, ka upaanə nə ci mēghərəvənə. Amma ma gakii də vərə da ahada əŋji yaakii, paa ci ka upaa mēghərəvənə.”

⁵⁸ Madamə Yeesu sə nga hurəshishinə lanə davə putə nga ghatə vii goonɡatii.

14

Əntənə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma
(Mar. 6.14-29; Luka 9.7-9)

¹ Ma ka saa'ita, kə fii *Hirudusə, nwanjwə anə hanyinə nga Galili, habara nga Yeesu. ² Ca ba ka əŋji slənaakii, “Ci nə Yoohana əndə dfa bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga dfaada sə nga hurəshishinə ha'ə.”

³ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəma Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ⁴ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, “Madəbeemə ha ngərə tə Hiroodiya ka minaaku shanjə.” ⁵ Kə mwayi Hirudusə bələginə tə Yoohana, amma ngwaliikii acii dabaala, acii kə ngirə tii tə Yoohana ka anabi. ⁶ Makə zhi'wa kumənə nga uusəratə pwayi əŋji tə Hirudusə, kə uji uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii akəŋwacii ənja. Ha'ə, kə kadeesəkə ka Hirudusə. ⁷ Ca dfa ka ki aləkawalə də jidə oo'i, taa mi patə bii ki, ka viinə nə ci ka ki. ⁸ Məci a ba ka ki, wa kya kədii nə nga Yoohana. Wata uncitə miitə a ba ka Hirudusə, “Nga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa.” ⁹ Makə fii nwanjwə ha'ə, kə zhimə tə ci asəkəkii. Amma putə nga jidəətə ji'i ci da putə nga madiigərə ənjitə 'waa'wa ci, kə bii ci, wa ənjə a vii ka ki sətə mwayi ki. ¹⁰ Wata ca sləkee ka ənjə a dzə ka lyagi nə nga Yoohana a furəshina. ¹¹ Makə lyagi əŋji, wata ənjə a kira asəkə kəŋwa, ənjə a vii ka uncitə miitə, kya luu, kya kərə ka məci. ¹² Wata lyawarənə nga Yoohana a shi, təya ngərə waakii, təya dzə ka ngədəginə. Ma daba'əkii, təya dzə ka banə ka Yeesu tə sətə dīi.

Adəvənə nga Yeesu ka əŋji dəbu'u tufə
(Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)

13:53 13.53 7.28. 13:54 13.54 Yooh. 7.15. 13:55 13.55 Yooh. 6.42. 13:57 13.57 Yooh. 4.44.
14:2 14.2 16.14. 14:3 14.3-4 Leew. 18.16; 20.21; Luka 3.19-20. 14:5 14.5 21.26; Mar. 11.32;
Luka 20.6.

13 Makə fii Yeesu habara agyanə Yoohana, ca ndərəvə saakii aasəkə kumbawalə, kaa ca dzə ka ndzaanə daanəkii ka hatə pooshi ənji davə. Amma, makə fii dabaala ha'ə, təya bwasee ka vəranatii, təya nə'u tə ci də səfətii. 14 Yeesu a jiməgərə asəkə kumbawalə aanə ndəra. Makə nee ci ka dabaala lanə, kə nyihə ci təgunuunatii. Wata ca mbədfəpaa də ənji bwaneatii.

15 Ma ətsə kaa uusəra a kula, lyawarənaakii a shi aabiikii, əŋki tii, “Kə dfii kədəwanə; wiinə agi bilinə naamə ganə. Acii ha'ə, bawə ka ənji, wa təya dzə aasəkə vəranyinə ka dərə zəmə ka natii na.” 16 Wata Yeesu a ba ka tii, “Pooshi bwatya ŋga dzənatii. Unə nə vii ka tii zəma.” 17 Təya ba ka ci, “Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə ba'ə hərəfinə bəra'i nəndə acii inə.” 18 Wata ca ba ka tii, “Kiramə ka nyi.” 19 Ca ba ka dabaala, wa təya ndzaanə agyanə kuzəna, ca ŋgərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii, təya vii ka dabaala. 20 Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, d'əvə pu'u aji bəra'i. 21 Ma ənjitə agi zəməta, kə mbu'i tii bahə dəbu'u tufə, tsanə nə makinə da manjeevənə.

*Wiinə ŋga Yeesu anə ma'inə
(Mar. 6.45-52; Yooh. 6.15-21)*

22 Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya takəŋwa ka ci aa tanəgi uunəva, kaa ca ba ka dabaala a palə satii. 23 Ma ənji agi palənə satii, ma ci naakii, wata ca ndərə aa giŋwə, ci daanəkii, kaa ca da də'wa. Kə uugi vədə dfanə, ci daanəkii nə əndə davə, 24 dzadə ahada uunəvə nə kumbawalə əsə. Dzawə ka kumbawaləkii nə dzənə aakəŋwə ma'ə, acii lanə dərəva nə mədə agi əgyanə dakəŋwacii, ma'inə a dzə də dəgənə ashii kumbawala. 25 Ma ətsə ha wurə wurə kaa ca pukə, wata Yeesu a dzə aabii lyawarənaakii də wiinə anə ma'inə. 26 Makə nee lyawarənaakii ka ci ka wiinə anə ma'inə, kə ŋgwaləgi tii ka shanə, əŋki tii, “Wiitə bərəhinə!” təya kaala vurənə. 27 Amma pii Yeesu a wabə ka tii, əŋki ci, “Baneemə ka moodəfuunə. Nyi əna, goona ŋgwalə!” 28 Wata Piita a ba ka ci, əŋki ci, “Slandana, madə hə ətsə tanyi, bawə ka nyi, kaa nya dzə aabiiku anə ma'inə.” 29 Yeesu a ba ka ci, “Shiwa!” Wata Piita a jiməgərə asəkə kumbawala, ca wii anə ma'inə, ca dzə aabii Yeesu. 30 Amma, makə nee ci ka mədə anə ma'inə, ca ŋgwaləgi. Wata ndzanə lipənə nə ci aagi ma'inə, ca ka vurənə, “Slandana, luupaa tə nya!” 31 Pii wata Yeesu a vii ciinəkii ka ci, ca kəsətə tə ci ka ciinə, ca ba ka ci, “Kə əki gi'inaaku tə nyi. Ma nə hə ka nəhənə, paa nyi ka kavənə tə hə ka wiinə anə ma'inə kwa?” 32 Təya ndərəvə aasəkə kumbawala, wata mədə a dədəkə. 33 Lyawarənaakii a gərə'waanə asəkə kumbawala, təya paslə tə Yeesu, təya ba, “Tantanyinə, *Uuzənə ŋga Əntanfə nə hə.”

*Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwaneə də Ginazarətə
(Mar. 6.53-56)*

34 Makə tanəgi tii uunəva, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Ginazarətə. 35 Ma ənji davə, kə puləgi tii oo'i, Yeesu ətsə shi. Wata təya sləkee taa dama patə anə hanyinəkii, ənjə a kyaara ka ci ənji bwaneə patə. 36 Təya

14:13 14.13-21 15.32-39. 14:14 14.14 9.36. 14:20 14.20 2 Meem. 4.43-44. 14:23 14.23 5.1; Luka 5.16. 14:25 14.25 Ayb. 9.8. 14:26 14.26 Luka 24.37. 14:30 14.30-32 8.26. 14:31 14.31 6.30; 8.26; 16.8; 17.20; Luka 12.28. 14:33 14.33 16.16; 27.54; Mar. 15.39.

kədii aciikii, taa wata kəjeerənaakii, wa ənji bwanea a təbətə. Patənə nga ənjitə təbətə, kə mbə'i tii.

15

Alə'aada nga dzədzəshi'inə (Mar. 7.1-13)

¹ Kə shi harii *Farisanyinə da maliminə daga də Urusaliima aabii Yeesu, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, ² “Ka mi saŋə ci lyawarənaaku a taŋəgi alə'aada nga dzədzəshi'inaama? Acii ma təya, paa tii agi yibəgi ciinətii taabu'u zəmənətii.” ³ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Ya unə noona, ka mi dee cuuna taŋəgi bariya nga Əntaŋfə putə nga alə'aada goona? ⁴ Acii kə bii Əntaŋfə oo'i: ‘Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dii taa məci, wa ənjə a bələgi tə ci.’ ⁵ Amma, ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dii taa məci, madə bii ci ka tii: ‘Ma səna, kə vii nyi ka Əntaŋfə’, tada paa ci dūunətə tə tii ma'ə, pooshi haala. ⁶ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə nga Əntaŋfə putə nga alə'aada goonə. ⁷ Unə ənjitə ca nə'u tə Əntaŋfə də moodəfə bəra'i, asee, tantanyinə nə anabaakwaanə nga Isaaya ətə bii ci anuunə oo'i: ⁸ ‘Ma ənjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi, Amma, ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə. ⁹ Zabə nə paslənətii tə nyi, acii ma alə'aadanyitə ci təya dzəgunə ka ənja, banə nga əndə shiŋkinə, əntaa banaaki.’ ”

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda (Mar. 7.14-23)

¹⁰ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca ba ka tii, “Fatəmə, una paaratəgi: ¹¹ Əntaa sətə ca dzəgərə da ma ənda ca ajjinətə tə ci, amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci.” ¹² Wata lyawarənaakii a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, “Kə shii hə oo'i, ma wabəətse bii hə, kə kullii aasəkə Farisanyinə nii?” ¹³ Ca ba ka tii, əŋki ci, “Tada ŋgutə slikərənə giva patə, madə əntaa Daadə ətə dadagyə ləgii, ka mbudəginə nə ənji. ¹⁴ Bwaseemə ka tii, goona buurə tə tii, muurəfinə ca kərə tə harakii. Madə muurəfə ca kərə tə muurəfə makə ci, tii kyakya'ə ca kwaanəgərə aa gu'u.”

¹⁵ Amma əŋki Piita ka ci, “Bawə keenə tada mi ci misaalitsə a moo banə.” ¹⁶ Ca ba ka tii, “Ma'ə unə yadə paaratəgi də uushi makə nga ənjitsə kwa? ¹⁷ Asee, ma'ə unə mapaaratəgimə. Tada mi patə dzəgərə da ma ənda, ka dzəgərənə kura'ə aasəkə, ca gimagi. ¹⁸ Amma, ma sətə ca shigi da ma ənda, a ədzəmə ca shigi. Ci ca ajjinətə ənda. ¹⁹ Acii a ədzəmə nə əndə ka buurətə bwaya uushi'inə ca kavə tə ci ka bələ ənda, ca aləhiinə, ca dā badawaanə, ca hərə, ca jirakə, ca wabə bwaya uushi'inə aashi ənda. ²⁰ Wiitə tsarə nga uushi'iitə ca ajjinətə ənda. Amma, ma adənə yadə yibəgi ciinə, pooshi ka ajjinətə ənda.”

Gi'inə nga məshipətə minə tə Yeesu (Mar. 7.24-30)

²¹ Wata Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Tiira da nga Sidoonə. ²² Ma anə hanyinəkii, tə'i əndə'i mitə Kana'ana. Wata kya shi də tuunə, əŋki ki, “Ya'ə Slandana, jijinə nga *Dawuda, nəhuu

14:36 14.36 9.20. **15:2** 15.2 23.25; Luka 11.38-39. **15:4** 15.4 Shig. 20.12; 21.17. **15:7** 15.7-9 Isaa. 29.13. **15:11** 15.11 Slənə 10.15; 1 Tim. 4.4; Tit. 1.15. **15:14** 15.14 23.16,24; Luka 6.39; Rooma 2.19. **15:19** 15.19 Gal. 5.19-21.

təgunuunaakya! Tə'i uuzənaaki, uncitə minəkii da i ginaaji ashitə. Lya'ə lya'ə nə ki ka shaŋə." ²³ Amma, majikəmə Yeesu ka ki tada rəŋwə də makii. Wata lyawarənaakii a əntsahə aabiikii, təya kədii aciikii, əŋki tii, "Bawə ka ki, wa kya dzə satə, acii agi shinə nə ki də nə'unə taamə də wazənə laŋə." ²⁴ Yeesu a jikəvə, əŋki ci, "Ma sləkee ənji ka nyi, wata ka ənji *Isərayiila tanə, acii makə maza bagiinə nə tii."

²⁵ Amma miitə a shi, kya gərə'waanə atsaə sədə Yeesu, əŋki ki, "Ya'ə Slandana, tsakuu tə nyi." ²⁶ Yeesu a ba, "Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁷ Əŋki miitə, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaalagi acii slanjiinətii." ²⁸ Yeesu a ba ka ki, "Mina, laŋə nə gi'inaaku tə nyi. Ma sətə cii kwa uudə, ka dfanə nə ənji ka hə." Wata kə mbə'i uuzənətə ka saa'ita.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də ənji bwaneə laŋə

²⁹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə davə, ca dzə də palənə ama uunəvə ŋga Galili, ca ndərəgi aanə dāŋgəra, ca ndzaa dasə davə. ³⁰ Ənji bəzəkii a dzə aabiikii, təya kərə ənji bwaneanyinə kama kama, mabiiyi ənja, mahurəməsə ənja, muurəfina i kadəguləmina da hara ənji bwaneanyinə laŋə. Təya banee ka tii akəŋwaciikii. Ca mbədəpaa də tii. ³¹ Makə nee ənji kadəguləmə a wabə, mabiiyi ənji əsə, kə ənyi ilənyinatii ka guuŋunə, mahurəməsə ənji əsə, watiinə ka wiinə, muurəfinə əsə, watiinə ka neenə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə. Wata təya dūunətə tə Əntaŋfə ŋga ənji *Isərayiila.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə (Mar: 8.1-10)

³² Wata Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, ca ba ka tii, "Agi nəhənə nə nyi təgunuunə ŋga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii abiiiki ənshinə, pooshi tii da sə ŋga kavənə aa matii. Pa nya moo təya palə də madəfənə, acii ga madəfənəkii a mbee ka tii a rəgwa." ³³ Wata lyawarənaakii a ba ka ci, "Ya əna, da upaanaamə zəmə bahə zəməvənə ka ənjitsə laŋə ha'ə ganə agi bilina?" ³⁴ Yeesu a ləgwa a matii, "Buroodi moonə nəndə acii una?" Təya ba ka ci, "Buroodi mədəfə da uuji hərəfinə." ³⁵ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə. ³⁶ Ca ŋgərə burooditə mədəfə da hərəfiita, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, təya təkəpaa ka ənja. ³⁷ Patənətii, təya zəmə, təya əburə. Lyawarənaakii a tsəkətə ətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ³⁸ Ma ənjitə agi zəmətə, dəbu'u ənfwadə, tsəŋə nə makinə da manjeevənə. ³⁹ Wata ca ba ka dabaala, kaa təya palə satii. Ma daba'əkii, ca ndərəvə aasəkə kumbawala, ca palə aanə hanyinə ŋga Magadanə.*

16

Ləgwa sə ŋga hurəshishinə ama Yeesu (Mar: 8.11-13; Luka 12.54-56)

¹ Yoo, kə shi hara *Farisanyinə da *Sadukinyinə aabii Yeesu, kaa təya təkə tə ci. Təya ba ka ci, kaa ca dfa ka tii sə ŋga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda ŋga Əntaŋfə. ² Əŋki Yeesu ka tii, "Ma uusəra a

15:22 15.22 20.30-31. 15:24 15.24 10.6; Rooma 15.8. 15:28 15.28 8.13. 15:29 15.29 5.1. 15:32 15.32-39 14.13-21. 15:32 15.32 9.36. * 15:39 15.39 Magadanə: uushi rəŋwə da Magədala. Mitə vəranə ŋga Magədala nji Mariyaama Magədalina. 16:1 16.1-4 12.38-39; Luka 11.16,29-30. 16:1 16.1 Yooh. 6.30.

kula, mada dizə nə səkəntənfə, agi banə nuunə: 'Pooshi ha ka tsəfənə doorə.' ³ Ma tsəfakə əsə, mada tsaaməgyuunə aagi əntənfə, una nee dizə təku təku nə ha, agi banə nuunə: 'Ka ndzəmənə nə vənə ənshinə.' Mada tsaaməgyuunə aagi əntənfə, ka mbeenə nuunə ka batənə taa iitə nə ha a ndzaanə. Amma, pooshi unə ka mbee ka paaratəgi də ndzaanə nga zamanana. ⁴ Ma ənji nga zamanana, bwaya ənja, ənjitə pooshi ka nə'utə bariya nga Əntənfə nə tii. Agi alənə nə tii kaa ənjə a dfa ka tii sə nga hurəshishinə. Amma, pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a dfa ka tii, madaamə ətə dfii Əntənfə də anabi Yunana." Makə wabi ci ha'ə, wata ca palə saakii.

*Burəjanə nga *Farisanyinə da nga *Sadukinyinə*
(Mar. 8.14-21)

⁵ Ma təya dzə də tənənə asəkə kumbawala, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə zaanə ka tii nə ngərəənə buroodi. ⁶ Yeesu a ba ka tii, "Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə." ⁷ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, "Ma bii ci ha'ə, ətə pooshi amə ngiraanə buroodi." ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, "Ya una, kə əki gi'inə goonə tə nyi. Ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? ⁹ Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaarətəgimə kuna? Kə zaanə koonə nə burooditə tufə ətə agi ənji dəbu'u tufə kwa? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədfaana? ¹⁰ Aa ya burooditə mədəfə əsa, ətə agi ənji dəbu'u ənfwada? Dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədfaana? ¹¹ Iitə təkuree unə ka paaratəginə oo'i, ma cii kya wabə koonə əna, əntaa agyanə buroodi. Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə." ¹² Wata təya paaratəgi oo'i, əntaa banə bii ci ka tii oo'i, wa təya nəhə natii nə acii burənaatə ci ənjə a dfa də buroodi. Amma, wa təya nəhə natii nə acii dzəgunənə nga Farisanyinə da nga Sadukinyinə.

*Banə nga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntənfə*
(Mar. 8.27-30; Luka 9.18-21)

¹³ Yoo, kə gi Yeesu aanə hanyinə ətə kədəhə da vərənə nga Kayisariya Filipi. Makə gi ci, kə ləguuyi ci ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Ya nyi *Uzənə nga ənda, wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?" ¹⁴ Əŋki tii, "Agi banə nə hara ənji, hə nə Yoohana əndə dfa bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi *Iliya. Hara ənji əsə, əŋki tii, hə nə Irimiya taa əndə'i anabi nga nukə." ¹⁵ Yeesu a ba ka tii, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" ¹⁶ Simoonə Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii,* Uzənə nga Əntənfə Əndə vii əpinə." ¹⁷ Yeesu a ba ka ci, "Əndə barəkaanə nə hə, Simoonə, uuzənə nga Yunana. Acii əntaa əndə shiŋkinə baarəgi ətsə ka hə, amma Daadə ətə dadagyə baarəgi ka hə. ¹⁸ Wanyinə ka banə ka hə əsə: hə nə Piita, makə banə pasla. Anə paslanə nii kya mbukya Ikəliisiyaaki. Taa wa, pooshi na palee ka ngeerənə nga Ikəliisiyakii. ¹⁹ Ka viinə nə nyi ka hə lakila nga makuvə nga nwanjuunə nga dagyə. Taa mi patə anətə hə ganə a duuniya, ma'anəkii gatə dagyə. Ha'ə əsə, taa mi patə pərəgi hə ganə a duuniya, mapərəkii gatə dagyə."

²⁰ Wata Yeesu a dfa ka lyawarənaakii bariya də ngeerənə tuu'inə, "Goonə ba ka taa wu oo'i, nyi nə *Matadəkii nga Əntənfə."

16:6 16.6 Luka 12.1. **16:7** 16.7-9 Mar. 6.52. **16:8** 16.8 14.31. **16:9** 16.9 14.20. **16:10** 16.10 15.37. **16:14** 16.14 14.2; 17.10-13; Mat. 21.11. * **16:16** 16.16 Waatoo, Aləmasiihu. **16:16** 16.16 14.33; Yooh. 1.49; 11.27. **16:18** 16.18 Luka 22.32; Yooh. 1.42; 21.15-17; Af. 2.20. **16:19** 16.19 Luka 11.52; Mat. 18.18; Yooh. 21.15-17. **16:20** 16.20 17.9.

*Wabənə nga Yeesu agyanə tsarə nga əntəətə nii kəya əntə
(Mar. 8.31-9.1; Luka 9.22-27)*

²¹ Daga ka saa'ikii 'watəgi Yeesu dzəgunətənə ka lyawarənaakii oo'i, tyasə see a dzə ci aa Urusaliima. Ma dava, ka sanə nə ci cibənyinə lanə acii gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ca madətə agi maməətə ənja. ²² Makə fii Piita ha'ə, wata ca kəsəgi tə ci aatanjala, ca wazə ka ci, əŋki ci, "Wa Əntəfə a dzagi ətsa, Slandana, pooshi ətsə ka d'anə shanə!" ²³ Amma Yeesu a zə'wugi aabii Piita, əŋki ci ka ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Hərəmbədə nə hə ka nyi. Acii ma hiimatsaaku, nga əndə shiŋkinə, əntaa nga Əntəfə."

²⁴ Wata Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ngərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi. ²⁵ Tada wu patə ca d'a gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ka upaanə nə ci bwatyakii. ²⁶ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. Mada kə zii əpinə nga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ²⁷ Acii kədəhə nə Uuzənə nga əndə ka shinə tii da malaa'ikanyinaakii agi məghərəvənə nga Dii, ca vii shikwa taa ka wu makə sətə slənyi ənda. ²⁸ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka shinə nga Uuzənə nga ənda, kaa ca ndzaa ka nwanja."

17

*Məghərəvənə nga Yeesu
(Mar. 9.2-13; Luka 9.28-36)*

¹ Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ngərə tə Piita da i Yakubu tii da ndzəkəŋuci, waatoo Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. ² Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, bərənə nə kəŋwaciinəkii makə uusəra. Ha'ə nə kəjeerənaakii əsə, ca d'agi tyaslyaslyə makə əmputə kəbənə. ³ Wata ma təya nee, watiitsə i Muusa da anabi *Iliya, təya wabəshi da Yeesu. ⁴ Wata Piita a ba ka Yeesu, "Slandana, nga'ə d'ii makə ganə niinə. Maa nga'ə ka hə, ka ratənə nə nyi koonə tsakabanyinə makkə ganə. Naaku rəŋwə, nga Muusa rəŋwə, nga Iliya rəŋwə." ⁵ Ma ci ma'ə agi wabənə ha'ə, wata məzhidəkwyataminə ətə ca bərə a zadəgi daganətii. Ma təya fa, əndə a wabə agi məzhidəkwyataminəkii, ca ba, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki. Famə tə ci." ⁶ Makə fii lyawarənaakii ha'ə, wata ngwalənə a d'a tə tii ka shanə, təya kwaalagi aa panə aanə kəŋwaciinətii. ⁷ Wata Yeesu a əntsahə aabiitii, ca təbətə tə tii, ca ba, "Madətəmə, goona ngwalə." ⁸ Makə madəe tii ka ginətii, maneemə tii taa ka wu ma'ə, madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, kə bii Yeesu ka tii, "Goonə ba taa ka wu tə sətə nee unə. See daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uuzənə nga ənda." ¹⁰ Lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Aa mi d'ii ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?" ¹¹ Yeesu a ba ka tii, "Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadatəgi də patənə nga uushi'inə. ¹² Amma, wanyinə ka banə koonə: kə uugi Iliya

16:21 16.21 17.22-23; 20.17-19; 26.2. **16:27** 16.27 Jab. 62.13; Ayb. 34.11; Mat. 7.23-27; 13.41; 25.31-46; Luka 13.27; Yooh. 5.29; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 1 Piita 1.17; 2 Tim. 4.14; Səniinə 22.12.

16:28 16.28 10.23; 24.34; Mar. 9.1; 13.30; Luka 9.27; 21.32. **17:1** 17.1 5.1. **17:2** 17.2-8 2 Piita 1.16-18; Səniinə 1.16. **17:5** 17.5 3.17. **17:9** 17.9 16.20. **17:10** 17.10-11 Mal. 3.23-24; Mat. 16.14.

shinë. Mashiimə ənji tə ci, təya cibə də ci makə sətə kadeesəkə ka tii. Ha'ə makə ətsə, kədəhə nə təya cibə də Uuzənə nga əndə əsə.”

¹³ Wata lyawarənaakii a paaratəgi oo'i, ma Iliyatə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma.

Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci
(Mar. 9.14-29; Luka 9.37-43a)

¹⁴ Ənyanatii aabii dabaala, wata əndə'i əndə a shi, ca gərə'waanə akənjwacii Yeesu, ¹⁵ ca ba, “Slandana, nəhuu təgunuunə nga uuzənaaki. Tə'i ma'idə'ida ashikii, agi dānə tə ci ka shaŋə. Ka əndə'i ha, ca kulagərə aagi gunə, ka əndə'i ha, aagi ma'inə. ¹⁶ Kə kira nyi tə ci ka lyawarənaaku, amma kə təkuree tii ka mbədəpaanə də ci.” ¹⁷ Əŋki Yeesu, “Ya'əmə, unə ənji nga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntanfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi!” ¹⁸ Makə kira ənji, Yeesu a wazə ka ginaajikii, wata ginaajikii a shigi ashii uuzəta. Pii wata kə mbə'i uuzəta.

¹⁹ Ma daba'əkii lyawarənaakii a əntsahətə aabii Yeesu daanətii, təya ləgwa ka ci, “Mi sanə dīi təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?” ²⁰ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Putə nga gi'uunə nga gi'inə goonə tə nyi. Tantanyinə cii kya ba koonə, maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* [²¹ 1Amma, ma tsarə nga ginaajitsa, see də də'wa da suumaya mbeenə ənji ka lyaakaginə.”] kada ka banə nuunə ka giŋuna: ‘Duu aa hatə!’ ka dzənə nə ci əsə. Pooshi uushi ca kadee ka ŋgeerənə goonə.

Ənənə nga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mar. 9.30-32; Luka 9.43b-45)

²² Guŋənə nga lyawarənə nga Yeesu patə anə hanyinə nga Galili, wata ca ndzanə wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, “Kədəhə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii ənja, ²³ təya bələgi tə ci, amma ka madəenə nə ənji ka ci agi maməətə ənja ka makkənə nga uusəra.” Makə fii tii ha'ə, wata səkə nga lyawarənaakii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə.

*Ki'i tsəkə nga *yi nga Əntanfə*

²⁴ Kə gi Yeesu da lyawarənaakii aa Kafarənahumə, wata ənji luu tsəkə nga yi nga Əntanfə a dzə aabii Piita, təya ləgwa, əŋki tii: “Ya sanə, agi ki'inə nə maləmə goonə tsəkə nga yi nga Əntanfə nii?” ²⁵ Əŋki Piita, “Də nga'ə nə ci agi ki'inə.” Makə ənyi Piita aasii, Yeesu a wabə ka ci zəku'i, əŋki ci, “Iitə nee hə naaku daa, Simoonə? Wu dəbee ki'i tsəkə ka meeminə nga *duuniyana? Manjeevənətii nii, anii hara ənja?” ²⁶ Əŋki Piita, “Hara ənji dəbee tsəkənə.” Wata Yeesu a ba, “Makə ha'ə dīi, madəbeemə manjeevənətii a tsəkə. ²⁷ Amma, acii gaanwa bəzee ka səkətii, ma dānəku, duu aama uunəva, ha kagərə manjəlanə aagi ma'inə. Ma hərəfiitə 'watəgi hə kəsənə, ka lapaanə nə hə kwaḃa a makii bahə ki'inə də tsəkaaki da naaku, ha kərə ka tii.”

18

Wu sanə palee də gawuuna?
(Mar. 9.33-37; Luka 9.46-48)

17:12 17.12-13 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21. **17:17** 17.17 Dzək. 32.5,20. * **17:20** 17.20 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Guḃe. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **17:20** 17.20 13.31; 14.31; 21.21; Mar. 11.23; Luka 17.6. **17:22** 17.22-23 16.21. **17:24** 17.24 Shig. 30.13.

¹ Ma ka saa'ikii ha'e, wata *lyawarənə nga Yeesu a shi aabiikii, tɔya lɔgwa amakii, ɛnki tii, "Wu sanɔ palee dɛ dɔunuunɛ agi nwanjuunɛ nga dagya?" ² Wata Yeesu a 'watɛ tɛ ɛndɛ'i uundzɛ uuzɛnɛ, ca kɔnɛe ka ci ahadatii, ³ ca ba, "Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: madɛ mazhi'weemɛ unɛ ka noonɛ nɛ makɛ nga uuji manjeevɛnɛ, pooshi unɛ ka upaa dɛmɛnɛ aagi *nwanjuunɛ nga ɛntanɔfɛ shanɛ. ⁴ Taa wu hɛtɛpaa naakii nɛ, ca ndzaanɛ makɛ nga uuzɛnɛ, ci palee dɛ dɔunuunɛ agi nwanjuunɛ nga dagyɛ. ⁵ Taa wu liwɛ uuzɛnɛ, madɛ putaaki liwɛ ci, tɛ nyi liwɛ ci ɛtsa."

Uushi'iitɛ na dɛ tɛ ɛnda putɛ nga slɛnɛ 'waslyakɛnɛ
(Mar. 9.42-48; Luka 17.1-2)

⁶ "Taa wu patɛ kavɛ tɛ taa rɛnɔwɛ agi manjeeviitɛ vii ka nyi goonɔa kaa ca pu'u, gɛdɛ anɛvɛ tɛnɔwɛ aa uurakii ka ci dɛ nga'ɛnɛ, ca lipɛgɛrɛ aagi uunɛva, acii sɛtɛ na upaa tɛ ci. ⁷ Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashi ɛnɔi *duuniya, acii tɛ'i sɛtɛ ca kavɛ ɛnɔi ka dɛ 'waslyakɛnɛ. Pooshi sɛndɛ ca tɛnɔpaa tsarɛ nga uushi'iitɛ ka dɛnɛ. Amma kɛ dɛi anɛ ɛndɛtɛ ca kavɛ ɛndɛ ka dɛ 'waslyakɛnɛ.

⁸ "Madɛ ciinɛku tadɛ sɛdɛku ca kavɛ tɛ hɛ ka dɛ 'waslyakɛnɛ, lagi, ha kagi. Gɛdɛ gi hɛ ka upaa ɛpinɛ nga ca'ɛ ndɛnɔwɛ ndɛnɔwɛ yadɛ ciinɛ taa sɛdɛ, acii ndzaanɛ da i ciinɛ bɛra'i tadɛ sɛdɛ bɛra'i, amma ɛnɔjɛ a ka tɛ hɛ aagi gunɛ nga ca'ɛ ndɛnɔwɛ ndɛnɔwɛ. ⁹ Madɛ ginɛku ca kavɛ tɛ hɛ ka dɛ 'waslyakɛnɛ, hurɛ'yagi, ha kagi. Gɛdɛ gi hɛ ka upaa ɛpinɛ nga ca'ɛ ndɛnɔwɛ ndɛnɔwɛ dɛ ginɛ rɛnɔwɛ, acii ndzaanɛ da i ginɛ kyakya'ɛ bɛra'i, amma ɛnɔjɛ a ka tɛ hɛ aagi gunɛ."

Misaali dɛ baga ɛtɛ zagi
(Luka 15.3-7)

¹⁰ "Nɛhɛmɛ noonɛ na, acii goona bɛrapaa rɛnɔwɛ agi uuji manjeeviitɛ. Wanyinɛ ka banɛ koonɛ: ma malaa'ikanyinatii, taa guci patɛ nɛ tii ka ndzaanɛ akɛnɔwacii Daadɛ ɛtɛ dagyɛ. [¹¹ Acii ma shi *Uuzɛnɛ nga ɛnda, ka luupaa tɛ maza ɛnɔja.] ¹² Iitɛ nee unɛ noonɛ agyanɛ sɛnɛ cii kya moo bana? Yaci tɛ'i ɛndɛ da bagiinaakii gya'ɛ sanɔ, wata rɛnɔwɛ agitii a zagya, iitɛ dɛnɛkɛya? ɛntaa ka bwaseenɛ nɛ ci ka ɛtɛ ɛlinɛ pu'unɛ aji ɛlinɛ ka zɛmɛnɛ, ca palɛ ka alɛ tɛ ɛtɛ rɛnɔwɛ zagi kwa? ¹³ Madɛ kɛ nee ci, tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: ka dɛnɛ nɛ ci moodasɛkɛ putɛ nga rɛnɔwɛ ɛtɛ sha zii, palee ka putɛ nga ɛlinɛ pu'unɛ aji ɛlinɛ ɛtɛ mazamɛ. ¹⁴ Ha'ɛ ɛsɛ, ma Dɛsɛnuunɛ ɛtɛ dadagyɛ, ɛntaa dɛ uudɛnaakii zaginɛ taa rɛnɔwɛ agi uuji manjeeviitɛ."

Ndzɛkɛnɔnɛ ɛtɛ slɛnyi 'waslyakɛnɛ

¹⁵ "Madɛ kɛ bɛzɛe ɛndɛ nɛ'unɛ makɛ hɛ ka sɛkɛku, ma dɛnɛkwa, duu aabiikii, ha dzɛ ka baarii ka ci 'waslyakɛnɛnaakii ahadoonɛ, unɛ bɛra'i. Madɛ kɛ luuvɛ ci 'waslyakɛnɛnaakii, kɛ zhi'wavɛ hɛ dɛ ɛndɛtɛ aa rɛgwa ɛtsa. ¹⁶ Amma, madɛ maluumɛ ci 'waslyakɛnɛnaakii, 'waanɛ tɛ ɛndɛ rɛnɔwɛ taa ɛnɔi bɛra'i atsaku, kaa ɛnɔi bɛra'i taa makkɛ a mbee ka vii seeda anɛ patɛnɛ nga sɛtɛ bii ɛnɔi. ¹⁷ Madɛ kɛ kaaree ci ka fa wabɛnatii, bawɛ ka Ikɛliisiya. Madɛ kɛ kaaree ci ka fanɛ tɛ Ikɛliisiya ɛsɛ, geegimɛ ka ci makɛ ɛndɛtɛ pooshi ahadoonɛ taa *ɛnɔi luu tsɛka."

Anɛtɛnɛ da pɛrɛginɛ

18:1 18.1 Luka 22.24. **18:3** 18.3 19.14; Mar. 10.15; Luka 18.17. **18:4** 18.4 23.12. **18:5** 18.5
Luka 10.16. **18:8** 18.8-9 5.29-30. **18:10** 18.10-14 Yooh. 10.11-15. **18:14** 18.14 6.10. **18:15**
18.15 Leew. 19.17; Gal. 6.1. **18:16** 18.16 Dzɛk. 19.15; Yooh. 8.17; 2 Koor. 13.1; 1 Tim. 5.19.
18:17 18.17 Tit. 3.10.

18 “Tantanyinè cii kya ba koonè: taa mi patè anètuunè ganè a duuniya, ma'anèkii dagyè ètsa. Ha'è èsè, taa mi patè pèrègyuunè ganè a duuniya, mapèrèkii gatè dagyè ètsa.

19 “Wanyinè ka tsakè banè koonè èsè: mada kè anètè ènji bèra'i uura agyuunè kaa tàyà kèdii taa mi patè, ka ðanè nè Daadè ètè dagyè ka tii tè sèkii. 20 Acii taa da patè libè ènji bèra'i taa makkè agi lèmkè, davè nè nyi ahadatii.”

Misaali dè mava ètè naanagi ka tifyagi 'waslyakèèné ka ènda

21 Ma daba'èkii, wata Piita a shi aabii Yeesu, ca lègwa ka ci, ènki ci: “Slandana, moonè sèdè saṅè ðanè èndè ka nyi 'waslyakèèné, nya tifyagi ka ca? Sèdè mèdèfè kwa?” 22 Yeesu a ba ka ci, “Pooshi. Èntaa wata sèdè mèdèfè bii nyi koonè. Amma, mèdèfè sèdè ha'è mèdèfè pu'unè. 23 Acii ma ḡwanjuunè ḡga dagyè, mbèrè mbèrè nè ci da èndè'i ḡwanjutè mwayi baanatènè taa iitè nè ḡèna acii maviinaakii. 24 Ma ca 'watègi baananè ha'è, wata ènjè a kira ka ci mavatè cii kèya nè'u tè ci milyoonyinè ḡga kwaba. 25 Amma, ma mavakii, paa ci da taa mi bahè kaa ca ki'i kwabatè ci ḡwanjwè a nè'u tè ci. Wata ḡwanjwè a ba ka ènjè a dèrèmagi dè ci da minaakii da manjeevènaakii da uushi'inaakii patè, kaa ènjè a shii ki'i dè kwabakii. 26 Makè fii mavatè ha'è, wata ca kulagi akèḡwacii ḡwanjwa, ca dza ciinè, ca ba: ‘Tuutèta'è, èsuu èdzèma, ka ki'iginè nè nyi ka hè ḡènaaku patè.’ 27 Wata ḡwanjwè a nèhè tègunuunaakii, ca tifyagi ka ci, ca kapaa tè ci. Mavatè a palè saakii. 28 Amma, makè pyalè ci saakii, wata ca lapaa èndè'i mava makè ci ètè cii kèya nè'u tè ci dèmènè ḡga *hwaslè gya'è tanè. Wata ca tèrèdègi kèjeerènè a uura mavata, ènki ci: ‘Ki'iwu ka nyi dèmènaaki!’ 29 Wata mavatè a kulagi akèḡwaciikii, ca dza ciinè, ènki ci: ‘Tuutèta'è, èsuu èdzèma, ka ki'inè nè nyi ka hè dèmènaaku.’ 30 Amma kè naanagi ci, wata ca kèrè tè ci aa furèshina, see mada ki'igi ci dèmètè atsakii.

31 “Makè nee hara maviinè ka sètè slènyi, kè zhima tè tii asèkètii. Wata tàyà palè aabii ḡwanjwa, tàyà bagi ka ci sètè slènyi patè. 32 Makè fii ḡwanjwè ha'è, wata ca 'wagèrè tè mavatè ðii ha'è. ḡwanjwè a dzaana tè ci, ènki ci: ‘Ma hè, bwaya mava nè hè. Kè tifyagi nyi ka hè patènè ḡga kwabatè nji nya nè'u tè hè putè ḡga kèdiinaaku aciiki. 33 Pooshi dibè ha nèhè tègunuunè ḡga guva-slènaaku makè sètè nyihè nyi naaku kwa?’ 34 Kè bèzhi sèkè ḡga ḡwanjwè ka shaṅè. Wata ca slèkee ka ènjè a pa'ègi tè mavatè a furèshina, ènjè a cibè dè ci, see mada ki'igi ci patènè ḡga ḡènata.”

35 Yeesu a uudèpaa wabènè, ènki ci, “Ha'è èsè nè Daadè ètè dadagyè a ða ka taa wu patè agyuunè, maa pooshi ci tifyagi ka ndzèkènjuci 'waslyakèènaakii dè èdzèmè rènjwè.”

19

*Dzègunènè ḡga Yeesu agyanè lakègi minè
(Mar. 10.1-12)*

1 Makè uugi Yeesu baaba uushi'iitsa, wata ca madè anè hanyinè ḡga Galili, ca palè aanè hanyinè ḡga Yahudiya atanègi ḡèrè ḡga Urèdunè.

2 Dabaala lanè nyi'u tè ci, ca mbèdèpaa dè ènji bwanea.

18:18 18.18 16.19; Yooh. 20.23. 18:19 18.19 7.7. 18:20 18.20 28.20. 18:22 18.22 'Wat. 4.24. 18:23 18.23 25.19. 18:27 18.27 Luka 7.42. 18:33 18.33 5.7. 18:34 18.34 5.26. 18:35 18.35 6.12,15; Af. 4.32; Kwal. 3.13; Yak. 2.13. 19:1 19.1 7.28; Luka 9.51.

³ Hara *Farisanyinè a dzè aabiikii ka tøkèné tó ci dè lègwanè amakii, ènki tii, “Ya èna, kè vii bariya gaamè rægwa ka èndè a lakègi minaakii putè nga taa ngutè uushi kwa?” ⁴ Ca ènègi ka tii, “Pooshi unè jànggii asèkè malaaba lèkalèkatè kwa? Ma bii ca: ‘Ma ka ‘watèginè, ngurè da minè ghènyi Èntanfè tè ènja.’ ⁵ Èntanfè a ba: ‘Putakii ha’è, wa ngurè a bwasee ka dii da mèci, ca lèbè tii da minaakii, tèya ndzaa shishinè rèjwè.’ ⁶ Dè ha’è, ndzaanè tii èndè rèjwè, èntaa ènji bèra’i ma’è. Aciikii, ma sètè gèjutègi Èntanfè, ga èndè a tèkee.” ⁷ Farisanyinè a ba ka Yeesu, “Aa, acii mi dii bii Muusa, wa èndè a vii ka minè lèkalèkatè nga lakèginè tè ki, ca lakègi tè kya?” ⁸ Yeesu a ba ka tii, “Putè nga ndalènè nga èdzèmuunè kapaa Muusa koonè rægwa nga lakègi makinè goonè. Amma, ma nga njukè, saa’i nga ‘watèginè nga duuniya, èntaa ha’è. ⁹ Wanyinè ka banè koonè: taa wu patè lakègi minaakii putè nga èndè’i uushi pamè tsanè da alèhiinè, ca ngèrè èndè’i, kè ali ci hiinè ètsa.”

¹⁰ Lyawarènaakii a jikèvè ka ci, “Madà ha’è ahada i ngurè tii da minaakii ètsa, èntaa gèdè ndzaanè yadè ngèrèshinè dèjwa’è kwa?” ¹¹ Amma ca ba ka tii, “Ma dzègunètsa, èntaa taa wu ca luu, amma see ènjitè vii Èntanfè ka tii. ¹² Aci tè’i rægwaninè kama kama ètè pooshi ènji ka ngèrèshinè: tè’i hara ènji, putè nga poonè tè tii ha’è, paa tii ka ngèrèshinè. Hara ènji èsè, ènji saawee ka tii. Hara ènji èsè, paa tii ka ngèrèshinè putè nga nwanjuunè nga dagyè. Ma èndètè ca mbee ka luu dzègunètsa, wa ca luu.”

Daanè barèkaanè nga Yeesu ka uuji manjeevèné

(Mar. 10.13-16; Luka 18.15-17)

¹³ Ma daba’èkii, kè kirè ènji manjeevèné ka Yeesu, kaa ca dfaanè ciinè aanètii, ca dfa ka tii dè’wa. Amma, ma lyawarènaakii, kè laalii tii nguruunè ka ènja. ¹⁴ Amma Yeesu a ba, “Uneemè ka manjeevèné, kaa tèya shi aabiiki, goona tènja tè tii, acii ka tsarè nga ènji makè tii dè nwanjuunè nga dagyè.” ¹⁵ Ca dfaanè ciinè aanètii. Ma daba’èkii, ca madè davè, ca palè saakii.

Èndè gèna

(Mar. 10.17-31; Luka 18.18-30)

¹⁶ Ma ka èndè’i uusèra, kè shi èndè’i èndè aabii Yeesu, ca lègwa, ènki ci, “Malèma, ngutè njunyi slènè sanè slènèki, kaa nya upaa dè èpinè nga ca’è ndèjwè ndèjwa?” ¹⁷ Ènki Yeesu ka ci, “Ka mi dee cii kwa lègwa ka nyi agyanè sètè njunykèya? Rèjwè dyanè nè njunyi Ènda. Madà nga’è ka hè nè upaa èpiitsa, nè’utè *bariyya.” ¹⁸ Èndètè a lègwa ka ci, “Ngutè tsarè nga bariyya da?” Yeesu a ba ka ci, “Ga ha bèlè hiinè, ga ha alè hiinè, ga ha hèrè hiinè, ga ha vii seeda nga jirakènè anè ènda, ¹⁹ gadèe ka i duu da muu, uuduu tè èndètè abiiku makè sètè cii kwa uudè naaku na.”

²⁰ Ènki uundzè dagwatè ka ci, “Ma ètsè patè, kè nè’utè nyi. Ngutè mbèdaanè ka nyi, kaa nya nè’uta?” ²¹ Yeesu a ba ka ci, “Madà kè mwayi hè ndzaanè makètsèdèkii, duu ka dèrèmaginè dè uushi’inaaku patè, ha tøkèpaa kwabakii ka maaghiinè. Madà kè dii hè ha’è, ka ndzaanè nè shigaaku dagyè abii Èntanfè. Ma daba’èkii, ha shi ka nè’u tè nyi.” ²² Makè fii uundzè dagwatè ha’è, ca palè saakii dè mabètèsèka, acii lanè dèrèva nè gèna aciikii.

19:4 19.4 'Wat. 1.27. **19:5** 19.5 'Wat. 2.24; Af. 5.31. **19:7** 19.7 5.31. **19:9** 19.9 5.32; Luka 16.18. **19:10** 19.10 1 Koor. 7.1. **19:14** 19.14 18.3. **19:18** 19.18-19 Shig. 20.12-16; Leew. 19.18. **19:19** 19.19 22.39. **19:21** 19.21 6.20; 8.21-22; Luka 12.33. **19:22** 19.22 Jab. 62.11.

²³ Wata ɛŋki Yeesu ka lyawarɛnaakii, “Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ, dzawɛ dɛrɛva nɛ dɛmɛnɛ nɛ ɛndɛ gɛna aagi nɛwanjuunɛ nɛ ɛntanɛfɛ. ²⁴ A tsakɛ nyi banɛ koonɛ ɛsɛ: gɛdɛ dɛmɛginɛ nɛ nɛgyalooba ka rɛgwa shinɛ nɛ libɛra dɛ nɛgufɛnɛ, acii dɛmɛnɛ nɛ ɛndɛ gɛna aagi *nɛwanjuunɛ nɛ ɛntanɛfɛ.” ²⁵ Makɛ fii lyawarɛnaakii wabɛɛtsa, kɛ dzɛgɛpaa tɛ tii ka shanɛ, tɛya ba, “Mada ha'ɛ ɛna, aa wu dɛi nɛ upaa luupaana?” ²⁶ Amma Yeesu a tsaamɛ tɛ tii, ca ba, “Ma ɛndɛ shinɛkinɛ, pooshi uushi cii kɛya mbee ka dɛtɛnɛ ci saakii ka upaa dɛ luupaanɛ. Amma, ma ɛntanɛfɛ, ka dɛtɛnɛ nɛ ci taa mi patɛ.”

²⁷ Piita a jikɛvɛ ka ci, ɛŋki ci, “Yoo, waniinɛ kɛ bwasee inɛ ka uushi'inɛ patɛ ɛna, ina nɛ'u tɛ ha, mi niina upana?” ²⁸ ɛŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinɛ cii kya ba koonɛ: mada kɛ ndzaa nyi, nyi Uuzɛnɛ nɛ ɛndɛ, dasɛ anɛ dɛgɛlɛ nɛ mɛghɛrɛvɛnaakii agi kura zamanatɛ na shi, ma unɛ ɛnɛ pu'u aji bɛra'i ɛnɛ nyi'u tɛ nyi, ka ndzaanɛ nuunɛ anɛ dɛgɛlɛ nɛwanjuunɛ pu'u aji bɛra'i, una dɛ gɛnwanɛ ka slikɛrɛnyinɛ pu'u aji bɛra'i nɛ *Isɛrayiila. ²⁹ Taa wu patɛ bwasee ka yaakii, tada ndzɛkɛnɛjushi'inɛkii, tada cikɛnɛjushi'inɛkii, tada dɛi, tada mɛci, tada manjeevɛnaakii, tada raakii putɛ nɛ nɛ'unɛ tɛ nyi, ka upaanɛ nɛ ci gya'ɛ palee ka ɛtɛ bwasee ci aaba'ɛ, ɛnjɛ a vii ka ci ɛpinɛ nɛ ca'ɛ ndɛnɛwɛ ndɛnɛwɛ ɛsɛ. ³⁰ Amma lanɛ nɛ matakɛnɛwanyinɛ na ndzaanɛ ka moodɛba'ɛnyinɛ. Lanɛ nɛ moodɛba'ɛnyinɛ ɛsɛ na ndzaanɛ ka matakɛnɛwanyinɛ.”

20

Misaali dɛ ɛnji slɛnɛ asɛkɛ tsanɛ nɛ inabi

¹ “Ma nɛwanjuunɛ nɛ dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da ɛndɛ'i slanda ya ɛtɛ gimagi tsɛdɛkɛ ka alɛ ɛnji slɛna, kaa tɛya dzɛ ka slɛnɛnɛ ka ci asɛkɛ tsanɛ nɛ inabaakii. ² Makɛ upaa ci ɛnji slɛna, kɛ luuvɛ ci ki'inɛ ka tii makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a ki'i nɛ nɛ ka uusɛra, waatoo *hwaslɛ rɛnɛwɛ. Wata ca kɛrɛ tɛ tii aasɛkɛ tsanɛ kaa tɛya slɛnɛ. ³ Ca ɛnɛ ka dzɛnɛ aa luuma tibisɛ ɛlinɛ, ca lapaa tɛ hara ɛnji pooshi uushi ci tɛya dɛ. ⁴ Wata ca ba ka tii ɛsɛ: ‘Dɛmɛ ka dɛ ka nyi slɛnɛ asɛkɛ tsanɛ. Ka ki'inɛ nɛ nyi koonɛ makɛ sɛtɛ dibɛ.’ ⁵ Wata tɛya dzɛ. Makɛ ɛnyi ci ka dɛmɛginɛ uusɛrɛ ahadana, ha'ɛ ɛsɛ tibisɛ makkɛ, tɛya dɛ ha'ɛ da hara ɛnji slɛnɛ makɛ ɛta. ⁶ Ma ɛtsɛ kɛdɛhɛ ka tibisɛ tufɛ ɛsɛ, makɛ gi ci aa luuma, ca lapaa hara ɛnji ɛsɛ kɛnɛ kɛnɛ davɛ. Ca ba ka tii: ‘Mi cuuna kagi uusɛra zabɛ kwa?’ ⁷ Tɛya ba ka ci: ‘Acii pooshi ɛndɛ nɛgirɛ tiinɛ ciina kagi uusɛra zabɛ.’ Wata ca ba ka tii ɛsɛ: ‘Dɛmɛ ka slɛnɛnɛ ka nyi asɛkɛ tsanɛ nɛ inabi.’

⁸ “Makɛ dɛi kɛdɛwanɛ, wata slanda tsanɛ nɛ inabitɛ a ba ka gawɛ nɛ ɛnji slɛnaakii: “Waa'wawɛ tɛ ɛnji slɛnɛtsa, ha ki'i ka tii kwabatii. Ka ɛnjitɛ uugi ba'ɛ ka dzɛnɛ 'watɛginɛku ki'inɛ, ha uudɛpaa dɛ ɛnjitɛ 'watɛgi dzɛnɛ.’ ⁹ Ma ɛnjitɛ gi tibisɛ tufɛ, ɛnjɛ a vii ka taa wu agitii hwaslɛ rɛnɛwɛ. ¹⁰ Yoo, makɛ mbu'i aanɛ ɛnjitɛ 'watɛgi dzɛnɛ aadɛvɛ aasɛkɛ tsanɛ, ma nɛ tii ka nɛhɛnɛ, ka viinɛ nɛ ɛnji ka tii sɛtɛ palee ka nɛ ɛnjitɛ uugi ba'a. Asee, tii maa, hwaslɛ rɛnɛwɛ rɛnɛwɛ vii ɛnji ka tii. ¹¹ Makɛ liwɛ tii kwabatii, wata tɛya nɛgɛrɛ ma agyanɛ slanda tsaata, ¹² ɛŋki tii: ‘Ma ɛnjine uugi hɛ ba'ɛ ka nɛgɛrɛnɛ, nɛ tibisɛ rɛnɛwɛ tanɛ slɛnyi tii. Amma, ha ki'i keenɛ uushi rɛnɛwɛ nii? Inɛ ɛnɛ kagi uusɛra pa'ɛ ka slɛnɛnɛ, ɛŋki hɛ tsɛfɛnɛ nɛ uusɛra!’ ¹³ Amma slanda tsaata ɛnɛpaagi ka ɛndɛ'i ɛndɛ agitii, ɛŋki

ci: 'Guvakya, ma'adomə nyi tə hə. Əntaa agyanə hwaslə rəjwə narii aŋwə kwa? ¹⁴ Njəruu sətə narii aŋwə, ha palə saaku aasii. Ha'ə mwayi nyi viinə ka əndənə shi nga muudinə makə naaku. ¹⁵ Anii pooshi nyi da baawəda nga dfa sətə mwayi nyi də kwabaakya? Anii sərəhə ca dfa tə hə putə nga nga'ənaakya?' " ¹⁶ Yeesu a uudəpaa wabənə, əŋki ci, "Ha'ə əsə, ma moodəba'a, ka ndzaanə nə ci ka nga təkəjwanə. Ma nga təkəjwanə əsə, ka ndzaanə nə ci ka moodəba'a."

Makkənə nga wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mar. 10.32-34; Luka 18.31-34)

¹⁷ Ma Yeesu a dzə aa Urusaliima, ca 'wagi tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsəjə aatanjala, ca ba ka tii, təya dzə də palənə, əŋki ci, ¹⁸ "Fatəmə nga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma dava, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə nga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəjwanə nga bələnə, ¹⁹ təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntəjə. Ma təya, ka njusənə nə tii tə ci, təya fəslə tə ci, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Ma ka makkənə nga uusəra, ənjə a madəe ka ci agi maməətə ənja."

Kədiinə nga məci i Yakubu da Yoohana

(Mar. 10.35-45)

²⁰ Ma daba'əkii ha'ə, wata məci manjeevənə nga Zabadiya a əntsahə tii da manjeevənətə aabii Yeesu, kya gərə'waanə akəjwaciikii ka kədii uushi. ²¹ Ca ləgwa ka ki, "Mi cii kwa uufə kwa?" Kya ba ka ci, "Dawə ka nyi rəgwa kaa manjeevənaaki bəra'i a ndzaanə atanjalaku agi njwanjuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku." ²² Yeesu a ba ka tii, "Mashiimuunə sətə cuuna kədii. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa?" Əŋki tii ka ci, "Awa, ka mbeenə niinə."

²³ Yeesu a ba ka tii, "Ka sanə nuunə weewee. Amma, ma ndzaanə atanjalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda nga viinə. Ma hatsa, nga ənjitə tadəpaa Daadə tə tii."

²⁴ Fanə nga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi ndzəkəjushii'itə bəra'i. ²⁵ Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, ca ba ka tii, "Kə shii unə oo'i, ma ənjitə mashiimə tə Əntəjə, meeminatii ca dfa njwanjuunə agyanətii. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii *bariya də baawəda. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dfanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ²⁷ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəjwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava goonə. ²⁸ Ha'ə nə nyi Uuzənə nga əndə əsə. Ma shi nyi, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma, kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji lajə."

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfinə bəra'i

(Mar. 10.46-52; Luka 18.35-43)

²⁹ Ma Yeesu da lyawarənaakii a bwasee ka vəranə nga Yarikoo, dzənə nə dabaala lajə də nə'unə tə tii. ³⁰ Tə'i muurəfinə bəra'i dasə dasə atanjala rəgwa. Makə fii tii oo'i, Yeesu ətsə ca pitəgi, wata təya madəe ka uuratii, əŋki tii, "Slandana, *jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunə geenə!"

³¹ Dabaala a wazə ka tii, ənjə a ba ka tii, "Ndzaamə kəda'ə!" Amma, ma muurəfiita, wata təya tsakə njəree ka uuratii palee ka əta, əŋki tii,

20:16 20.16 19.30. **20:17** 20.17-19 16.21; 27.26-31. **20:22** 20.22 26.39; Mar. 14.36; Luka 22.42; Yooh. 18.11. **20:23** 20.23 Slənə 12.2. **20:26** 20.26-27 23.11; Mar. 9.35; Luka 9.48. **20:28** 20.28 Isaa. 53.12; 1 Koor. 6.20; 7.23; Gal. 1.4; 1 Tim. 2.5-6; 1 Piita 1.18-19. **20:29** 20.29-34 9.27-30. **20:30** 20.30-31 1.1; 9.27; 12.23; 15.22; 21.9,15; 22.41-46; Mar. 10.47-48; 11.10; Luka 1.32,69; 2.11; 18.38-39; Yooh. 7.42.

“Slandana, jijinē nga Dawuda, nəhuu tēgunuunə geenə.” ³² Wata Yeesu a kəŋaanə, ca 'wa tē tii, ca ba, “Mi cuuna moo nya dā koona?” ³³ Təya ba ka ci, “Slandana, nga'ə keenə, keena nee ka ha.” ³⁴ Kə nyihə Yeesu tēgunuunatii, ca təbətə ginətii. Pii wata təya ənə ka neenə ka ha, təya nə'u tē ci dəŋwa'ə.

21

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima
(Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə i Yeesu da lyawarənaakii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə nga Urusaliima, təya mbu'u aa Bayitifaaji ashi giŋwə nga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmənə aasəkə vərəatsa. Madā kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə vamənda gwələ da uuzənətə. Pəryatəmə, una kira ka nyi. ³ Madā kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ Madā kə fii ci ha'ə, ka bwaseenə nə ci koonə pii pii.”

⁴ Ma slənyi ətsa, ka mbu'utəginə də sətə bii anabi oo'i:

⁵ “Bamə ka ənji vəranə nga *Sihyoona:*

‘Tsaaməmə! Wiitə ŋwanjwə goonə ka shinə aa hoonə!
Əndə hanjala nə ci,
aba'ə vamənda nə ci, waatoo aba'ə uundzə vamənda.’ ”

⁶ Wata lyawariitə a madə, təya palə, təya datə makə sətə bii Yeesu ka tii. ⁷ Təya kira vaməndatə ba'ə uundzəkii, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'ətii. Wata Yeesu a ndərəvə. ⁸ Ma dabaala, kə sasafəpaa tii kəjeerənyinatii a rəgwa, hara ənjə a pusha ba nga ənfuginə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma dabaalatə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dəlanə də jijinə nga *Dawuda! Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə nga Slandana! Dəlaamə də Əntanjə!”

¹⁰ Makə mbu'i Yeesu aa Urusaliima, wata vəranəkii a gwazəgi purətə, ənji patə a ləgwa, “Wu saŋə nə əndətsa?” ¹¹ Dabaala a ba, “Ma əndətsa, ci nə anabi Yeesu ətə shi daga də Nazaratu anə hanyinə nga Galili.”

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanjə*
(Mar. 11.15-19; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹² Mbu'unaakii wata ca dəməgərə aasəkə yi nga Əntanjə, ca shaabagi tē patənə nga ənji dā fiiriinə davə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba da dəgələnyinə nga ənji dərə də bilyamasariinə, ¹³ ca ba ka ənjita, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanjə, ‘Yi nga dā də'wa 'wanə ənji yaaki.’ Amma, ma una, agi geeginə nuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə.”

¹⁴ Wata muurəfinə da mahurəməsə ənjə a shi aabii Yeesu aasəkə yi nga Əntanjə, ca mbədəpaa də tii. ¹⁵ Ma madiigərə limanyinə da maliminə, kə zhima tē tii asəkətii, makə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya daada, manjeevənə əsə a dzə də ka wanyanə asəkə yi nga Əntanjə, təya ba, “Dəlanə də jijinə nga Dawuda!” ¹⁶ Wata təya ləgwa ka Yeesu, “Agi fanə nə hə sətə ci manjeeviitə a ba see?” Yeesu a ba ka tii, “Awa, agi fanə nə nyi. Pooshi unə sha janjii kunə asəkə malaaba ləkaləkata? ətə bii ca, ‘Kə tasəkəpaa hə tē manjeevənə da ətə ma'ə ka sa 'wanə, kaa təya dəla də

* **21:5** 21.5 Ma Sihyoona, əndə'i ləmə nga vəranə nga Urusaliima. **21:5** 21.5 Isaa. 62.11; Zak. 9.9. **21:8** 21.8 2 Meem. 9.13. **21:9** 21.9 Jab. 118.26; 148.1; Mat. 20.30-31. **21:11** 21.11 16.14; 21.46; 26.68; Luka 7.16. **21:13** 21.13 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **21:15** 21.15 20.30-31.

hə.' " ¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a bwasee ka tii, ca gimagi asəkə vəranəkii, ca palə saakii aa Bayitaniya, ca baanə davə.

Naalaginə nga Yeesu tə ənfwə uudəva
(Mar: 11.12-14,20-24)

¹⁸ Pukətə hakii tsədfakə, ma Yeesu a ənya aasəkə vəranə nga Urusaliima, kə dīi madəfənə tə ci. ¹⁹ Wata ca lapaa ənfwə uudəvə atəngala rəgwa, ca dzə aatsakii. Amma, malapaamə ci pookii davə, wata ba səgafə. Wata ca naalagi tə ənfuta, əŋki ci, "Pa ha poo ma'ə shanə!" Pii wata ənfwə uudəvətə a huurəgi hwa'ə. ²⁰ Makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Əŋki tii, "Iitiitə daa huurəgi uudəvətə pii pii ha'a?" ²¹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: madə kə gi'yuunə tə Əntanəfə yadə hiimanə oo'i, mbu'u taa pooshi ha'ə ka d'anə, əntaa wata sənə dīi nyi ka uudəvətə d'anuunə tanə, amma taa ka giŋunə maa, ka mbeenə nuunə ka banə: 'Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva!' Ka d'anə ha'ə əsə. ²² Madə kə gi'yuunə tə Əntanəfə, tādə mi patə kədii unə agi də'wa, ka upaanə nuunə səkii."

Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mar: 11.27-33; Luka 20.1-8)

²³ Makə dzəgərə Yeesu aasəkə yi nga Əntanəfə, ca dzəgunə ka ənja, wata madiigərə limanyinə da gayinə a shi aabiikii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Də ŋgutə baawəda sanə cii kwa dāada uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəda?" ²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki uushi rəŋwə. Madə kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tādə də ŋgutə baawəda cii kya dāada uushi'iina. ²⁵ Ya əna, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca dā bapətisəma ka ənja? Əntanəfə nii, anii ənda?" Wata təya dā mabizhinə ahadatii, təya ba, "Mi banaamə əna? Madə bii amə oo'i, Əntanəfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ²⁶ Amma madə kə bii amə oo'i, əŋji sləkee ka ci, ŋgwalii amə acii dabaala, acii ma təya, kə luuvə tii oo'i, anabi ŋji Yoohana." ²⁷ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tādə də ŋgutə baawəda cii kya dā uushi'iina."

Misaali də əndə da uuji ŋguyirənaakii bəra'i

²⁸ "Iitə nee unə noonə agyanə sənə cii kya moo banə koona? Tə'i əndə sha dīi da i uuji ŋguyirənaakii bəra'i. Ca dzə aabii gawəkii, ca ba ka ci: 'Uuzənaakya, duu ka slənənə asəkə tsanə nga inabi ənshinə.' ²⁹ Uuzəətə a ba ka ci: 'Paa nyi ka dzənə.' Amma, ma daba'ə, ca baanə ka dīi, ca dzə ka sləna. ³⁰ Dii a dzə aabii dara əsə, ca ba ka ci makə sətə bii ci ka gawəkii. Uuzəətə a ba ka dīi: 'Ka dzənə nə nyi dīi, daadə.' Amma, madzəmə ci. ³¹ Ya agi manjeeviitsa, wu sanə slənyi sətə mwayi dəsənətəya?" Təya ba, "Gawəkii." Wata Yeesu a ba ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: əŋji luu tsəkə da badawiinə nga makinə na ta koonə kəŋwanə aagi *ŋwanjuunə nga Əntanəfə. ³² Acii ma shi Yoohana, kaa ca baarii koonə ŋunyi rəgwa nga nə'unə. Amma, maluuvəmuunə wabənaakii. Amma əŋji luu tsəkə da badawiinə nga makinə, kə luuvə tii wabənaakii. Taa makə nee unə ka sətə dīi əŋjitsə maa, makatəmuunə hiima nga luu wabənaakii."

21:16 21.16 Jab. 8.3. **21:19** 21.19 Luka 13.6. **21:21** 21.21 17.20; Luka 17.6. **21:22** 21.22 7.7. **21:26** 21.26 14.5. **21:28** 21.28-31 7.21. **21:28** 21.28 Luka 15.11. **21:31** 21.31 6.10. **21:32** 21.32 Luka 7.29-30.

Misaali dɔ bwaya aginɔ nɔa mooziinɔ
(Mar. 12.1-12; Luka 20.9-19)

³³ Wata Yeesu a tsakɛ banɛ ka tii, ɛnki ci, “Fatɛmɛ, kaa nya ba koonɛ ɛndɛ'i misaali. Ma sha dɛi, tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ dɛi rɛ nɔa inaba. Ca tsatɛ, ca tɛlɛgi gu'u nɔa mya'ɛ dɛ inaba, ca ghɛnɛgi magɛrɛ ha nɔa nɛhɛ uushi'inɛ, ca nɔrɛ rɛkii, ca vɛgi ka mooziinɛ, kaa tɛya tɛkɛ cɛfanɛ nɔa rɛkii da i ci. Ma daba'ɛkii, ca palɛ oogɛ. ³⁴ Makɛ mbu'ya saa'i nɔa cɛfanɛ nɔa inaba, wata ca slɛkɛ ka ɛnji slɛnaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³⁵ Wata mooziitɛ a kɛsɛtɛ tɛ lyawariita, tɛya fɛslɛgi rɛnɔwɛ, tɛya bɛlɛgi rɛnɔwɛ. ɛndɛ'i ɛsa, tɛya kaalatɛ tɛ ci dɛ faariinɛ. ³⁶ Slanda rɛtɛ a ɛnɛ ka slɛkɛ ka hara lyawarɛnɛ palee ka nɔa tɛkɛnɔwanɛ dɛ bɛzɛɛnɛ. Wata mooziitɛ a ɛnɛ ka dɛfanɛ ka tii ha'ɛ ɛsɛ. ³⁷ Ma daba'ɛkii, ca slɛkɛ ka tii ka uuzɛnaakii, ca ba, ‘Weewee, ka neenɛ nɛ tii ka mɛghɛrɛvɛnɛ nɔa uuzɛnaaki.’ ³⁸ Amma, makɛ nee mooziitɛ ka uuzɛnaakii, wata tɛya ba ahadatii, ‘Waanɛ mazɛmɛ yi kɛ mbu'ya. Shoomɛ, kaama bɛlɛgi tɛ ci, ama zɛmɛ ya.’ ³⁹ Wata tɛya kɛsɛtɛ tɛ ci, tɛya kagi tɛ ci aa ba'a tsanɛ, tɛya bɛlɛgi tɛ ci.

⁴⁰ “Ya ɛtsa, madɛ kɛ gi slanda rɛtsa, mi dɛfanɛkii dɛ mooziitsa?” ⁴¹ ɛnjɛ a ba ka Yeesu, “Weewee bɛlɛginɛ bɛlɛginɛkii tɛ bwaya aginyiitsa, ca vii rɛkii ka hara ɛnji slɛnɛ pamɛ ɛtɛ na vii ka ci gyadala nɔa inabaakii ka cɛfanɛkii.” ⁴² Yeesu a ba ka tii, “Mashiimuunɛ a janɔgii asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ kuna? ɛtɛ bii ci:

‘Ma faaratɛ kaaree ɛnji ghɛnɛ kuva makɛ pooshi nafaakii, ci ɛnɛpaa ka faaratɛ palee dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ. Ma ɛtsa, slɛnɛ nɔa Slandana.

Ma amɛ ɛsɛ, sɛ nɔa hurɛshishinɛ kaamɛ.’

[⁴³⁻⁴⁴ “Taa wu kullii aanɛ faaratsa, ka ɛbinɛ nɛ ci. Madɛ kɛ kullii faarakii aanɛ ɛndɛ ɛsa, ka ɛdɛginɛ tɛ ci makɛ ɛmpunɛ.] Aci ha'ɛ cii kya ba koonɛ: ma *nɔwanɔunɛ nɔa ɛntanɔfɛ, kadɛ nɛ ɛnjɛ a nɔrɛrɛgi acii unɛ, ɛnjɛ a vii ka ɛnjitɛ ca vii nɔnyi cɛfanɛ.”

⁴⁵ Fanɛ nɔa madiigɛrɛ limanyinɛ da *Farisanyinɛ tɛ misaalinyiitsɛ dɛi Yeesu, wata tɛya paaratɛgi oo'i, agyanɛtii cii kɛya wabɛ. ⁴⁶ Wata tɛya alɛ rɛgwa nɔa kɛsɛnɛ tɛ ci. Amma tɛya nɔgwalɛgi acii dabaala, acii ma dabaala, kɛ luuvɛ tii oo'i, anabi nɛ Yeesu.

22

Misaali dɔ zɛmɛ ɛndzanɛ nɔa da mɛhura
(Luka 14.15-24)

¹ Yeesu a tsakɛ wabɛnɛ ka tii dɛ misaali, ɛnki ci: ² “Ma nɔwanɔunɛ nɔa dagyɛ, kɛ ndzaa ci mbɛrɛ mbɛrɛ da nɔwanɔutɛ dɛi ɛndzanɛ nɔa da mɛhura nɔa uuzɛnaakii. ³ Ca slɛkɛ ka lyawarɛnaakii ka dzɛnɛ ka 'waa'wanɛ tɛ ɛnjitɛ baabii ci ka tii shinɛ ka zɛmɛ ɛndzanɛkii. Amma kɛ naanagi tii ka shinɛ. ⁴ Nɔwanɔutɛ a ɛnɛ ka slɛkeenɛ ka hara lyawarɛnɛ dɛ banɛ oo'i: ‘Kɛ uugi ɛndzanɛ dzɛgɛnɛ, kɛ lii nyi uura nɔa liinɛ. Taa mi patɛ, kɛ uugi tasɛkanɛ. Shoomɛ ɛndzɛ'i ka zɛmɛ ɛndzanɛ nɔa da mɛhura.’ ⁵ Amma, ma ɛnjitɛ baabii ci ka tii ɛndzanɛkii, makamɛ tii nɛtii davɛ. Wata tɛya palɛ satii. Harakii, aasɛkɛ rɛ pyalɛ tii, harakii, ka dɛ fiiriinatii. ⁶ Hara ɛnjitɛ baabii ci ka tii ɛsɛ, tɛya kɛsɛtɛ tɛ lyawarɛnaakii, tɛya cibɛ dɛ tii, tɛya bɛlɛgi tɛ tii. ⁷ Kɛ bɛzɛgi sɛkɛ nɔa nɔwanɔutɛ ka shanɛ. Wata ca

21:33 21.33 Isaa. 5.1-2. **21:35** 21.35 22.6. **21:39** 21.39 Ibɛr. 13.12. **21:41** 21.41 22.7. **21:42** 21.42 Jab. 118.22-23. **21:43-44** 21.43-44 Dan. 2.34-35,44-45. **21:46** 21.46 21.11; 26.4-5. **22:2** 22.2 9.15. **22:6** 22.6 21.35.

sløkee ka soojiinaakii ka b̄ēl̄əginə t̄ə mab̄elə ənjita, t̄əya ətsagi v̄əranatii.

⁸ Wata ca 'waa'watə t̄ə harii lyawarənaakii, ca ba ka tii: 'Kə uugi əndzanə tasəkanə kamə, amma, ma ənjinə baabii nyi ka tii, mambu'umə tii bahə zəmə əndzanəkii. ⁹ Acii ha'ə, d̄əmə ka m̄etik̄etik̄ənə nga r̄əgwan̄yinə, una ba ka taa wu patə lapaa unə oo'i, wa ca shi ka zəmə əndzanə.' ¹⁰ Wata lyawariitə a dzə ka baabanə taa ka wu patə lapaa tii, bwaya əndə da nyuni əndə patə. Wata pasə, kə nagi yi əndzanə acii ənja.

¹¹ "Makə dzəgərə nwan̄wə ka tsaamə t̄ə ənjitə 'wii ci, ma ca nee, wiinə əndə'i əndə agitii yadə k̄əjeerənə nga da m̄əhura ashikii. ¹² Nwan̄wə a ləgwa ka ci: 'Guvakya, dama gima h̄ə aa hanə aasii yadə k̄əjeerənə nga r̄əya ashikwa?' Mashiiimə əndətə s̄ə nga jik̄əvənə ka nwan̄wa. ¹³ Wata nwan̄wə a ba ka lyawarənaakii: 'Anətəmə t̄ə ci ciinəkii da s̄əf̄əkii patə, una kagərə t̄ə ci aagi t̄əkunə. Davə tuunə ənji, t̄əya dzə d̄ə tsəb̄ə linyin̄tii.' "

¹⁴ Yeesu a uudəpaa wab̄ənaakii, əŋki ci, "Lan̄ə n̄ə ənjitə 'waa'wii ənji, amma gi'u n̄ə matad̄əkii."

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka nwan̄wə *Kayisarə*

(Mar. 12.13-17; Luka 20.20-26)

¹⁵ Wata *Farisanyinə a dzə ka d̄a m̄ət̄ər̄əkinə agyanə makə s̄ətə nii t̄əya mbee ka kəsənə t̄ə Yeesu agi wab̄ənaakii. ¹⁶ Wata t̄əya sløkee ka ci ka hara lyawarən̄atii da hara ənjitə nga kur̄əgə nga *Hirudusə. T̄əya dzə ka banə ka ci, əŋki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i, əndə goon̄ga n̄ə h̄ə, agi dzəgun̄ətənə n̄ə h̄ə r̄əgwa nga əntan̄f̄ə d̄ə tantanyinə əsə. Paa h̄ə ka tad̄əpaa taa ngutə tsarə nga ənda, acii paa h̄ə ka tsaamənə ka d̄uunuunə nga ənda. ¹⁷ Ya əna, iitə n̄ə hiimaakwa? Kə kapaa bariya gaamə kaamə r̄əgwa nga vii tsəkə ka nwan̄wə Kayisarə nii? Anii poosha?" ¹⁸ Asee, kə shii Yeesu bwaya hiimatii. Wata əŋki ci, "Una! Də b̄əra'i as̄əkuunə cuuna k̄ərə ka əntan̄f̄ə! Mi san̄ə cuuna moo t̄əkənə t̄ə nya? ¹⁹ Baariimə ka nyi kwaba nga tsəkəkii." T̄əya ngiragi ka ci. ²⁰ Wata ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Ya əna, k̄ənwaciinə da l̄əmə nga wu ənə anə kwabana?" ²¹ T̄əya ba, "Ma ətsa, k̄ənwaciinə nga nwan̄wə Kayisarə." Wata Yeesu a ba ka tii, "Yoo, makə ha'ə d̄īya, viimə ka Kayisarə s̄ətə ndzaa ka naakii, una vii ka əntan̄f̄ə s̄ətə ndzaa ka nga əntan̄f̄ə." ²² Makə fii tii wab̄əətsə nga Yeesu, wata kə d̄agi ka tii ka s̄ə nga hur̄əshishinə, t̄əya bwasee ka ci, t̄əya palə satii.

Ləgwanə agyanə mad̄ənə nga mam̄əətə ənja

(Mar. 12.18-27; Luka 20.27-40)

²³ Agi uus̄əratə r̄ənwə ha'ə, *Sadukiinə a əntsahə aabii Yeesu. Ma t̄əya, tii n̄ə kur̄əgətə ca ba, pooshi mam̄əətə ənji ka mad̄ənə da i əpinə shan̄ə. T̄əya ləgwa ka ci, ²⁴ əŋki tii, "Maləma, ma bii Muusa, mada kə əŋki əndə pooshi man̄jeev̄ənaakii, see ndzək̄əŋuci n̄ə nḡərə mooryafinə, kaa ca poo ka ndzək̄əŋuci ətə əŋki. ²⁵ Yoo, t̄ə'i ndzək̄əŋushi'inə m̄ədf̄ə sha d̄ii ganə. Gawatii a nḡərə minə, ca əntə yadə man̄jeev̄ənə, ca bwasee ka minə ka ndzək̄əŋuci. ²⁶ Ha'ə sl̄ənyi d̄ə madz̄əḡəb̄əra'inə da makk̄ənə, ca'ə ka m̄ədf̄ənə. Pooshi əndə upaa uuzənə ashii miita. ²⁷ Daba'atii patə, kya ənt̄əgi d̄ənwə'ə. ²⁸ Ya ətsa, ya uus̄ərə nga mad̄ənə nga mam̄əətə ənja, makə watiit̄sə pat̄ən̄atii nḡirə t̄ə kya, minə nga wu san̄ə ndzaan̄ətə?"

²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kulii unə patə, acii pooshi unə paarat̄əgi d̄ə malaaba l̄əkal̄əkatə, mashiimuunə n̄geerənə nga əntan̄f̄ə. ³⁰ Acii

madfa kə ma'i maməətə ənji, pooshi tii na ɲgərəshi. Amma, makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ³¹ Yoo, ma agyanə madfənə ɲga maməətə ənji əsə, majanɲamuunə sətə bii Əntanɲfə koonə kuna? ³² Ma bii ca, 'Nyɪ nə Əntanɲfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci.' Ma ca, ənjitə da i əpinə a matii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii." ³³ Makə fii dabaala wabəətsə ha'ə, kə dɪi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə nə dzəgunənaakii.

**Bariyatə palee də ɸuunuunə
(Mar. 12.28-34; Luka 10.25-28)*

³⁴ Makə fii Farisanyinə oo'i, kə pa'əgi Yeesu ma ɲga Sadukinyinə, wata təya shi ka ciinə rəɲwə. ³⁵ Əndə'i əndə agitii, maləmə ɲga bariya nə ci. Ca ləgwa uushi ama Yeesu, kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əɲki ci, ³⁶ "Maləma, ɲgutə bariya saɲə palee də ɸuunuunə agi bariyanyina?" ³⁷ Yeesu a ba ka ci, " 'Uuduu tə Əntanɲfə Slandanəku də ədzəmə rəɲwə, də patənə ɲga əpinaaku, də patənə ɲga haɲkalaaku.' ³⁸ Ətsə nə maduunə bariya, palee patə də ɸuunuunə. ³⁹ Bəra'inəkii də ɸuunuunə əsə, makə ətsə nə ci: 'Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na.' ⁴⁰ Bariyanyitə bəra'i nə kilə ɲga patənə ɲga bariyanyinə da dzəgunənə ɲga anabinyinə."

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu
(Mar. 12.35-37; Luka 20.41-44)*

⁴¹ Ma Farisanyinə ma'ə ka ha rəɲwa, wata Yeesu a ləgwa ka tii uushi, əɲki ci, ⁴² "Wu saɲə shii unə nə Aləmasiihu? Uuzənə ɲga wu nə ca?" Əɲki tii: "Uuzənə ɲga *Dawuda nə ci." ⁴³ Ca ba ka tii, "Ya əna, maa ha'a, iitə dɪi daa cakə Malaaba Ma'yanə tə Dawuda kaa ca 'wa tə ci də Slandanəkəya? Ma bii ca:

⁴⁴ 'Əɲki Əntanɲfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa səɸəku.'

⁴⁵ Aa makə kə 'wii Dawuda tə ci də Slandanə ətsa, iitiitə dɪi ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" ⁴⁶ Wata pooshi əndə mbee ka jikəvənə taa də ma rəɲwə. Ndzaɲənə ka uusərakii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə amakii ma'ə acii ɲgwalənə.

23

*Dzalənə ɲga Yeesu tə ənji agyanə *Farisanyinə da maliminə
(Mar. 12.38-39; Luka 11.43,46; 20.45-46)*

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a wabə ka dabaala da i ka lyawarənaakii, ² əɲki ci ka tii, "Ma maliminə da Farisanyinə, tii nə ənji da baawəɸa ɲga dzəgunətə bariya ɲga Muusa ka ənja. ³ Acii ha'ə, ma sətə ci təya ba koonə patə, tyasə see a dzəgunuunə, una nə'utə. Amma goona nə'u slənətii. Acii ka waazanə nə tii, amma paa tii ka slənətəginə. ⁴ Agi ɲgərəvənə nə tii ka ənji mazəzəkə tərənə 'wa'ə. Amma, ma tii ka nətii, taa də mashiku ciinətii, paa tii ka təbətənə. ⁵ Patənə ɲga sətə ci təya ɸa, kaa əɲjə a shii neenə. Tsaaməmə ka kəɲwaciinətii da basatii acii məsəpaliinə. Tsaaməmə ka yipənə ɲga kəjeerənyinatii. Ma ətsə patə, agi tsakənə nə tii ɸanə madiigərəkii ka baariinə oo'i, ənji paslənə tə Əntanɲfə

22:32 22.32 Shig. 3.6. **22:37** 22.37 Dzək. 6.4-5. **22:39** 22.39 Leew. 19.18; Mat. 5.43; 19.19; Rooma 13.9; Gal. 5.14; Yak. 2.8. **22:40** 22.40 5.17; Rooma 13.10. **22:41** 22.41-46 20.30-31. **22:44** 22.44 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35; 1 Koor. 15.27; Ibər. 1.13; 8.1. **22:46** 22.46 Mar. 12.34; Luka 20.40. **23:3** 23.3 Rooma 2.21-23.

nə tii də tantanyinə. ⁶ Ma agi zəmə əndzanə, hatə ci ənjə a dūunətə tē tii moonətii ndzaanə davə. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə kuvə də'wanyinə. ⁷ Nəhəpaanə tē tii ŋga'ə a luuma moonətii əsə, ənjə a 'wa tē tii 'Maləma'. ⁸ Amma, ma una, goona luuvə ənjə a 'wa tuunə də Maləma. Aci rəŋwə dyaŋə nə Maləmə goonə. Unə patə, ndzəkəŋushi'inə ŋga noonə nə nuunə. ⁹ Goona 'wa taa tē wu ganə a duuniya 'daadə', acii rəŋwə dyaŋə nə Dəsənuunə, waatoo ətə dagyə. ¹⁰ Ga ənjə a 'wa tuunə 'slandana' əsə, acii rəŋwə dyaŋə nə Slandanuunə, waatoo, ci nə *Aləmasiihu. ¹¹ Ma əndətə palee də gawuunə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka əndə slənənə koonə. ¹² Taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tē ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tē ci."

Dzalənə ŋga Yeesu tē ənjitə ca kərə ka Əntaŋfə

də bəra'i asəkətii

(Mar. 12.40; Luka 11.39-42,44,52; 20.47)

¹³ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Aci ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Kə pa'əgyuunə rəgwa ŋga dzənə aagi *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə agyanə ənja, unəkii əsə, pooshi unə ka dəmənə. Ma ənjitə ca moo dəmənə, pooshi unə agi kapaa ka tii rəgwa əsə.

[¹⁴ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Aci ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi luutənə nuunə uushi'inə ŋga mooryafinə, una da ka tii magərə də'wa ka ənjə a shii dələnə duunə. Aci ha'ə, maduunə dzalənə nuuna upaa.] ¹⁵ Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, maliminə da Farisanyinə! Aci agi gəŋutəginə nuunə də hanyinə da uunəvənyinə patə koonə upaa də əndətə ca nə'u tuunə. Amma, mada kə upaa unə, una dēegi ka ci ka əndə ŋga gunə palee ka noonə na.

¹⁶ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə ənji kərə ənja! Muurəfinə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Mada kə ji'i əndə də *yi ŋga Əntaŋfə, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mada kə ji'i əndə də əndzənə ŋga yi ŋga Əntaŋfə, ka kəsənə nə jidəkii tē ci.' ¹⁷ Madfiikə ənja, muurəfinə! Ŋgutə saŋə palee də məghərəvəna? Əndzənə nii, anii yi ŋga Əntaŋfə ətə geegi ka əndzənə malaabakəya? ¹⁸ Agi dzəgunənə nuunə ka ənji oo'i: 'Mada kə ji'i əndə də ha ŋga da sataka, ma ətsa, pooshi taa mi. Amma, mada kə ji'i əndə də satakətə kavə ənji aagyanəkii, ka kəsənə nə jidəkii tē ci.'

¹⁹ Una! Muurəfinə nuunə! Ŋgutə saŋə palee də məghərəvəna? Sataka nii, anii hatə ci ənjə a da sataka ətə ca geegi ka satakakii malaabakəya? ²⁰ Aci ha'ə, taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga ha ŋga da sataka, kə ji'i ci də taa mi patə davə ətsa. ²¹ Ha'ə nə yi ŋga Əntaŋfə əsə. Taa wu patə ji'i də ci, kə ji'i əndəkii də ci da də Əntaŋfə ətə asəkəkii. ²² Taa wu patə ji'i də 'wa ləmə ŋga dadagyə, kə ji'i ci də dəgələ ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da də ci ətə dasə asəkəkii.

²³ "Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Aci ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntaŋfə. Agi viinə nuunə zaka ŋga ŋunyi banyinə kama kama, amma una bwasee ka nə'utə tē tantanyitə dzəgunənə ŋga *bariya, waatoo, slənə uushi də rəgwakii, da nəhə təgunuunə ŋga ənja, da goonjaanə. Wiitə səndə dəbēe dānuunə,

23:5 23.5 Shig. 13.9; Dzək. 6.8; Baan. 15.38-39; Mat. 6.1. **23:8** 23.8 Yooh. 13.13. **23:11** 23.11 20.26-27; Mar. 9.35; 10.43-44; Luka 9.48; 22.26. **23:12** 23.12 Jab. 75.8; Mat. 18.4; Luka 1.52; 14.11; 18.14. **23:16** 23.16-22 5.34-37. **23:16** 23.16 15.14. **23:18** 23.18 Shig. 29.37. **23:21** 23.21 1 Meem. 8.13.

amma ga ca zaanə koonə əsə nə vii zaka. ²⁴ Unə ənji kərə ənja, muurəfinə nuunə! Wanuunə ka dəməgi kanshaginə agi sə nga sanə goonə, acii ga ca gi aasəkuunə. Amma una ndagərə ngyalooba.

²⁵ “Tə'i nğəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi bəzəginə nuunə ba'ə nga kəra da nga kwalaka, amma, ma dasəkətii, pasə acii uushi'inə nga əmbanə da suunanyinə. ²⁶ Muurəfə nga Farisa! Bəzəgi səkə nga kəra da kwalakə zəku'i. Mada kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə ba'əkii camə əsə.

²⁷ “Tə'i nğəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Makə gu'u əndə nuunə. Ma da makii, dagwakii nga'ə. Amma, ma da səkəkii, pasə acii ilənyinə da mabəslə wunyinə. ²⁸ Ha'ə nuunə makə ətsa. Ma daba'ə unə, nga'ə nuunə akəŋwacii ənja. Amma, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə, ma'waslyakə ənjə nuunə.”

Banə nğə Yeesu tə makə sətə nə ənjə a dzalə

*tə maliminə da *Farisanyinə*

(Luka 11.47-51)

²⁹ “Tə'i nğəra'wə ashuunə, unə maliminə da Farisanyinə! Acii ma unə, də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə. Agi ghənətənə nuunə nə nga gu'u nga anabinyinə nga'ə, una hadətəgi nga'ə tə gu'unyinə nga ənjitə ndzaa yadə idəpaa uushi ashitii, ³⁰ una ba: ‘Maci ma saa'i nga i dəsənaamə, da i amə saa'ikii, kadə əntaa da i amə biilə anabinyinə.’

³¹ Ha'ə vii unə seeda agyanə noonə nə oo'i, manjeevənə nga ənjitə bəələgi tə anabinyinə nuunə. ³² Makə ha'ə mwayi unə dəya, dəmə aakəŋwa də dfaada sətə nji dəsənuunə a dfaada! ³³ Ya unə rəhunyinə, manjeevənə nga rəhunyinə, iitə taa mbeenuunə ka mbərədənə acii kanə tuunə aagi guna?

³⁴ “Acii ha'ə, fatəmə: ka sləkeenə nə nyi koonə ka anabinyinə da macicirə ənja da hara maliminə. Ka bəələginə nuunə harakii agitii, una gwa'avə harakii aashi ənfwa, una fəslə harakii asəkə *kuvə də'wanyinə goonə, una laakəgi tə tii ka vərə ka vərə. ³⁵ Acii ha'ə, agyanuunə nə gəŋwanə nga bəələ tə ənji goonə patə, njanənə ka bələnə tə əndə goonə Habiila, ca'ə ka bələnə tə Zakariya uuzənə nga Barakiya. Ma ca, ahada maduunə kuvə nga Əntanfə da ha nga dfa sataka bələgyuunə tə ci.

³⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə: ətsə patə, ka kulaanənə nə dzalənəkii ka ənji nga zamanana.”

Uudənə nğə Yeesu tə ənji Urusaliima

(Luka 13.34-35)

³⁷ “Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələgyuunə anabinyinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanfə koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa nga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁸ Aciikii, ka ndzaanə nə yi nga Əntanfə gbəŋə yadə əndə davə.

³⁹ Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shaŋə, ha'ə mbu'yanə uuseratə nuuna ba oo'i: ‘Tə'i barəkaanə ashi əndətə ca shi də ləmə nğə Slandana!’ ”

23:23 23.23 Leew. 27.30; Mika 6.8; Luka 18.12. **23:24** 23.24 15.14. **23:25** 23.25 Mar. 7.4.
23:26 23.26 Yooh. 9.40. **23:28** 23.28 Luka 16.15. **23:30** 23.30 5.12; Slənə 7.52. **23:33** 23.33
 3.7. **23:34** 23.34 1 Tees. 2.15. **23:35** 23.35 'Wat. 4.8-10. **23:38** 23.38 Əzaki. 10.18-19; 1
 Meem. 9.7-8. **23:39** 23.39 Jab. 118.26.

24

*Wabənə nga Yeesu agyanə uulagi *yi nga Əntanfə*

(Mar: 13.1-2; Luka 21.5-6)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dəməgi asəkə yi nga Əntanfə. Ma ca palə, lyawarənaakii a dzə aabiikii ka baarii ka ci makə sətə ghənyi ənji maduunə yikii. ² Amma Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə nee unə ka uushi'iitsə patə nii? Tantanyinə cii kya ba koonə: taa rəŋwə, pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə."

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə nga duuniya

(Mar: 13.3-13; Luka 21.7-19)

³ Kə gi Yeesu ka ndzaanə dasə anə giŋwə nga Zayitunə, wata lyawarənaakii a shi aabiikii, tii daanətii, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a dfa. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, saa'i nga ənyanaaku da uudənə nga duuniya uugi mbu'yana?" ⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁵ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. ⁶ Kadə nuuna fa habara nga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka dfaanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə nga duuniya. ⁷ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i nwanjuunə. Kadə nə madəfənə a kula, gəgədzənə nga hanyinə a dfaada taa dama patə. ⁸ Ma ətsə patə, makə 'watəginə nga bərakənə ətsa.

⁹ "Ma ka saa'ikii, kadə nə ənjə a kəəsə tuunə, təya kavə tuunə aacii hara ənji kaa təya cibə duunə, ənjə a bəələgi tuunə. Ənji shiŋkinə patə, kadə nə təya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁰ Laŋə nə ənjitə na təkuree ka sə'watənə ka saa'ikii. Kadə nə təya ŋuusləgi, təya taŋəgi magəjuura nga hara ənji, təya kaaree ka hara ənji. ¹¹ Laŋə nə majirakinə nga anabinyinə na shigi, təya ŋuusləgi də hara ənji laŋə. ¹² Putə nga tsakənə nga slənə bwaya bwayaanə, tə'i ənji laŋə ətə nə uudənə a əpigii a ədzəmətii. ¹³ Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə. ¹⁴ Ma ŋunyi habara agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə əsə, ka waazanə nə ənji asəkə patənə nga duuniya, ka seedanə ka patənə nga ənji shiŋkinə. Ma daba'əkii, ka mbu'yanə nə muudinə nga duuniya ha'ə."

Cibətə palee də əjijinəənə

(Mar: 13.14-23; Luka 21.20-24)

¹⁵ "Ka neenə nuunə ka ma'ajjinə uushi ətə palee. Ci wabi *anabi Daniyalə anəkii. Kadə na kəŋaanə anə malaaba ha. (Ma əndətə ca jaŋga, wa ca paaratəgi nga'ə.) ¹⁶ Madfa kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə giŋjunyina. ¹⁷ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ŋgərənə uushi. ¹⁸ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ŋgira kəjeerənaakii. ¹⁹ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. ²⁰ Kədiimə acii Əntanfə, acii ga huyinəkii a dfii agi vyanə taa uusəra əpisəka. ²¹ Acii ma cibətə na kula ka saa'ikii, ci na palee patə də bwaya bwayaanə, pooshi tsarəkii sha dfii shaŋə makə tagii Əntanfə

24:2 24.2 Luka 19.44. **24:5** 24.5 24.24; 2 Tees. 2.9-10; 1 Yooh. 2.18. **24:7** 24.7 2 Meem. 15.6; Isaa. 19.2. **24:9** 24.9-14 10.17-22; Yooh. 16.1-4. **24:9** 24.9 5.11. **24:10** 24.10 10.35; Luka 12.52-53. **24:11** 24.11 7.15. **24:12** 24.12 2 Tim. 3.1-5. **24:13** 24.13 Səniinə 13.10. **24:14** 24.14 28.19. **24:15** 24.15 Dan. 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** 24.17-18 Luka 17.31.

duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi tsarəkii na dā shanə ma'ə əsə. ²² Maci pooshi ətə galee Əntanəfə ka saa'ikii, kadfa pooshi əndə shinjkinə ca mbədfə. Amma, acii putə n̄ga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²³ “Maa kə bii əndə koonə: ‘Waanə Aləmasiihu ganə’ taa ‘Waatə Aləmasiihu gatə’, goona luuvə. ²⁴ Acii kadə nə aləmasiihunyinə da anabinyinə n̄ga jirakənə a shigi, təya dāada sə n̄ga hurəshishinə ka shanə, kaa təya shii n̄uusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji n̄ga Əntanəfə. ²⁵ Buurətəmə n̄ga'ə! Acii kə bagi nyi koonə daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə. ²⁶ Acii ha'ə, madfa kə bii ənji koonə oo'i: ‘Waatə də bilə!’ goona dzə aa dəvə. Taa madfa bii ənji koonə oo'i: ‘Waanə a kumu’, goona luuvə. ²⁷ Acii ma shinə n̄ga *Uuzənə n̄ga ənda, panğəranə a babara makə sətə ci vənə a pyapidə, ca bərəgi səkəntanəfə taa dama patə, ndzanənə da tsaanwə ca'ə aa də waka, ha'ə nii kəya shi. ²⁸ Ka hatə d̄ii mantə uushi patə, davə dzanə kadəguyinə də na.”

Ənyanə n̄ga Uuzənə n̄ga ənda

(Mar. 13.24-27; Luka 21.25-28)

²⁹ “Ma pii daba'ə cibənyiiitsa, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgidə ka bərənə, tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka ganğəzənə nə taa mi patə asəkəntanəfə. ³⁰ Ka saa'ikii nə ənjə a nee agintanəfə ka sətə ca baarii oo'i, Uuzənə n̄ga əndə ca shi. Ənji *duuniya patə a tuu, təya tsaamə tə Uuzənə n̄ga əndə ca jima agyanə kurabiinə dadagyə, də baawəda da məghərəvənə lanə, ³¹ ca sləkee ka malaa'ikanyinaakii, təya ədə uutəma ətə ca wazə də n̄geerənə, təya dzaadzətə də patənə n̄ga matadə ənjaakii, ndzanənə ka əndə'i tanğala n̄ga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.” *

Misaali də ənfwə uudəva

(Mar. 13.28-31; Luka 21.29-33)

³² “Wə ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madfa kə nee unə wiitsə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətə, kədəhə nə mətəstəfə ka dānə. ³³ Ha'ə əsə, madfa kə nee unə uushi'iitsə patə a dāada, ka shiinə nuunə ətə, kədəhə nə Uuzənə n̄ga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji n̄ga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadfamə patə. ³⁵ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i

(Mar. 13.32-37; Luka 17.26-30,34-36)

³⁶ “Ma uusəra taa saa'i n̄ga dānə n̄ga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə n̄ga dadagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Uuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³⁷ Makə sətə sha d̄ii tə ənji agi zamana n̄ga Nuuhu, ha'ə na dā saa'i n̄ga ənyanə n̄ga Uuzənə n̄ga ənda. ³⁸ Ma agi zamana n̄ga Nuuhu taabu'u shi ma'i tuufaanə, kə n̄ji ənjə a zəmə, ənjə a saasa, kə n̄ji n̄guyirənə da makinə a n̄gəərəshi, ha'ə mbu'ya uusəratə dəməgərə Nuuhu aasəkə kumbawala. ³⁹ Pooshi ənji puləgi, ha'ə shi ma'i tuufaanə, ca zamagi də tii patə. Ha'ə na dā əsə saa'itə nə Uuzənə n̄ga əndə a shi.

24:21 24.21 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **24:23** 24.23-25 Luka 17.23-24. **24:24** 24.24 24.5; 7.15; Səniinə 13.13-14. **24:27** 24.27 24.30,37; 25.31; 1 Koor. 15.23; 1 Tees. 3.13; 4.15; 2 Tees. 2.1,8; Yak. 5.7-8; 2 Piita 3.4; 1 Yooh. 2.28. **24:28** 24.28 Ayb. 39.30; Səniinə 19.17-18. **24:29** 24.29 Isaa. 13.10; 34.4; Hag. 2.6,21; 2 Piita 3.10,12; Səniinə 6.12-14. **24:30** 24.30 Zak. 12.10-14; Dan. 7.13-14; Mat. 24.27; 26.64; Mar. 14.62; Səniinə 1.7. * **24:31** 24.31 13.41; uutəma: 1 Koor. 15.52; 1 Tees. 4.16. **24:34** 24.34 16.28. **24:36** 24.36 Slənə 1.7. **24:37** 24.37-39 'Wat. 6.11-13; 7.7-13; 2 Piita 3.6.

40 “Ma ka saa'ikii, ka dzənə nə ənji bəra'i aasəkə rə ka sləna. Ka ngərəginə nə ənji əndə'i əndə, ənjə a bwasee ka əndə'i əndə. 41 Ka dzənə nə makinə bəra'i ka ədənə ka tən̄wə rən̄wə. Ka ngərəginə nə ənji əndə'i minə, ənjə a bwasee ka əndə'i. 42 Aci ha'ə, kantsaamə ginə, makə d̄ii ci mashiimuunə taa ngutə uusera nə Slandanuunə a shi. 43 Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii davəðə, kadfa ka ba'əginə nə ci də mēgigi, acii ga ca gi ka ci aasii. 44 Aci ha'ə, ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gəra shinə nga Uuzənə nga ənda, acii ka shinə nə ci ka uuseratə makamuunə nə nga shinaakii.”

Əndə goon̄ga nga mava
(Luka 12.41-48)

45 “Ma əndə goon̄ga nga mava, əndə han̄kala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə dibə. 46 Madfa shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. 47 Tantanyinə cii kya ba koonə: ma mavata, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə nga uushi'inaakii aaciikii. 48 Amma mbu'u ka banə nə bwaya mava də səkəkii oo'i: ‘Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə.’ 49 Wata ca ndzanə fəslənə tə hara maviinə makə ci, ca zəmə, ca saasa ənvwə tii da ənji sa ənvwa. 50 Amma ka shinə nə slandanəkii uuseratə makamə ci nə nga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. 51 Ka dzalənə nə slandanəkii tə ci də ngwaan̄gwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da nga ənjitə ca kərə ka əntan̄fə də bəra'i asəkətii. Davə tuunə ənji, təya tsəbə linyinətii.”

25

Misaali də uuji kadəmiinə pu'u

1 “Ma ka saa'ita, ka ndzaanə nə nwan̄juunə nga dagyə makə sətə sha d̄ii tə uuji kadəmiinə pu'u. Ma təya, kə fə'i tii garəkuwanyinatii, təya dzə aa ha dagwa madfanə ka gəjunə də ci. 2 Tufə agitii, mad̄iikəkii nə tii. Tufə əsə, macicirəkii nə tii. 3 Ma mad̄iikəkiinyiita, kə ngərəənə tii garəkuwanyinatii yadə əgəənə hara maara. 4 Amma, ma macicirəkiinyiita, kə ngərəənə tii maarənyinatii. 5 Makə səkəpaa dagwa madfanə na, kə zhikuki tii patə, təya kwaalagi aa nunyi.

6 “Ma ətsə ahada vəfa, ənjə a wazha də banə: ‘Waanə dagwa madfanə! Shigimə ka luuginə tə ci!’ 7 Wata uuji kadəmiitə a madə patə ka hadatəgi də garəkuwanyinatii. 8 Wata mad̄iikə uuji kadəmiitə tufə a ba ka macicirəkiita: ‘Ndiimə keenə maarə gi'u. Wiinə gunə ka mətəginə asəkə garəkuwanyinə geenə.’ 9 Amma macicirə uuji kadəmiitə a ba ka tii, əjki tii: ‘Yaci pooshi na mbu'u kaamə pata? Ma d̄anuunə, dəmə ka iracii noonə aa luuma.’ 10 Wata kə pyalə mad̄iikə kadəmiitə ka iracii maarəkii. Ma təya palə ha'ə, wata dagwa madfanə a mbu'ya. Ma uuji kadəmiitə matasəkakii, kə dəməgərə tii atsaa dagwa madfanə ka zəmə əndzanə nga rəya. Ənjə a pa'əgi makuva. 11 Ma daba'əkii, harakiitə tufə a jiga, təya dza makuva, təya ba: ‘Slandana, Slandana! Wunəgi keenə makuva!’ 12 Amma dagwa madfanə a ba ka tii, əjki ci: ‘Tantanyinə cii kya ba koonə: mashiimə nyi tuunə.’ ”

24:42 24.42 24.44,50; 25.13; Mar. 13.33,35; Luka 12.40; 21.36. 24:43 24.43 1 Tees. 5.1-2; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3. 24:45 24.45-47 25.21-23. 24:48 24.48 2 Piita 3.4. 24:50 24.50 24.42. 24:51 24.51 8.12. 25:1 25.1 Luka 12.35-36. 25:10 25.10 9.15. 25:11 25.11-12 Luka 13.25. 25:12 25.12 7.23.

13 Wata Yeesu a uudəpaa wabənaakii, əŋki ci, “Nəhəmə, acii mashi-imuunə uusəra taa saa'i.”

Misaali də lyawarənə makkə
(Luka 19.11-27)

14 “Ma nwanjuunə nga dagyə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə sha dīi tə əndə'i əndə da lyawarənaakii makkə. Ma ca madə kaa ca palə oogə, ca 'waa'watə lyawariitaakii, ca ba'avə uushi'inaakii aaciitii. 15 Ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə da ngeerənati. Waatoo, ca vii ka əndə'i pamə tufə. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə bəra'i. Əndə'i əsə, ca vii ka ci pamə rəŋwə. Ma daba'əkii, ca madə, ca palə oogə. 16 Ma əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə tufə, masəkəpaamə ci na. Pii ca dzə ka də fiiriinə, ca upaa riiba nga pamə tufə aagyanə əta. 17 Ha'ə dīi əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə bəra'i əsə. Ca upaa riiba nga pamə bəra'i aagyanə əta. 18 Amma, ma əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə rəŋwə, ca dzə, ca tələgi gu'u, ca umbee ka kwaba nga slandanəkii davə.

19 “Ma daba'ə baanə laŋə, wata slandanətii a ənya aasii. Ca ləgwa amatii taa mi dīi tii ka ci də gənaakii. 20 Wata əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə tufə a shi aakəŋwacii slandanəkii, ca vii ka ci hara pamə tufə, əŋki ci: ‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə tufə, nya dzə ka də fiiriinə də ci. Wiinə riiba tufə ətə upaa nyi aagyanəkii.’ 21 Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Njunyi əndə slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə dīi hə gooŋgaanə agi də fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka də moodasəkə da nyi.’ 22 Ma əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə bəra'i, kə shi ci, ca ba ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə vii hə ka nyi pamə bəra'i. Wiinə riiba bəra'i ətə upaa nyi aagyanəkii.’ 23 Əŋki slandanəkii ka ci: ‘Nga'ə dīi, kə kuyirii nyi tə hə. Njunyi əndə slənə nə hə, əndə gooŋga. Kə dīi hə gooŋgaanə agi də fiiriinə də magi'u kwaba. Acii ha'ə, ka ba'avənə nə nyi malanəkii aaciiku. Shiwa aa hanə aabiiki ka də moodasəkə da nyi.’ 24 Ma əndətə ba'avə əŋji ka ci pamə rəŋwə, kə shi ci əsə, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə shii nyi, ma ha, maŋgwa'ə nŋwa'ə əndə nə hə. Ma moonəku, see a upaa hə cifanə ka hatə maləgamə hə davə, ha dzatəgi ka hatə mabu'umə hə davə. 25 Acii ha'ə, kə nŋwaləgi nyi, nya dzə ka umbee ka kwabaaku a gu'u. Wiinə kwabaaku.’ 26 Wata slandanəkii a ba ka ci, əŋki ci: ‘Bwaya əndə slənə nə hə, manyada! Kə shii hə oo'i, ka upaanə nə nyi cifanə ka hatə maləgamə nyi davə, nya dzatəgi ka hatə mabu'umə nyi davə. 27 Mada ha'ə dīi, paa hə dīi nga'ə. Maci taa ma dīi hə, ha dzə ka shigaginə ka hatə ci əŋjə a zhi'igyə də gəna, kada kə shi nyi ka luunə saaki da i riibakii.’ 28 Slandanəkii a ba ka hara əŋji slənaakii: ‘Luuginə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii. 29 Acii, ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə əŋji viinə, kaa ca shii dfanə laŋə aciikii. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə əŋji aciikii. 30 Ma mazabə əndə slənətsa, nŋərəmə tə ci, una kagərə tə ci aagi təkunə. Davə tuunə əŋji, təya tsəbə linyinətii.’ ”

Da gəŋwanə nga muudinə

31 “Mada kə shi Uuzənə nga əndə da malaa'ikanyinaakii patə agi məghərəvənə nga nwanjuunaakii, ka ndzaanə nə ci dasə aagyanə dəgələ

ɲwanɲuunaakii. ³² Ənjə a dzatəgi tə patənə ɲga ənji a duuniya aakəɲwaciikii. Ca təkəe ka tii kurəgə bəra'i, makə sətə ci magəra a ɲgwadəgi bagiinə agi uuhinə. ³³ Ca kapaa tə ənji goonɲa da ciizəmakii. Ma ənji 'waslyakəənə əsə, ca kapaa tə tii da madzənakii. ³⁴ Wata ɲwanɲwə a ba ka ənjitə da ciizəmakii, 'Shooma, unə ənə dāanə Daadə koonə barəkaanə. Shoomə koonə luu barəkaanə ɲga ɲwanɲuunə ətə dəkəpaa ci koonə daga 'watəginə ɲga duuniya. ³⁵ Aci kə shi madəfənə a dɪi tə nyi, kə ndii unə ka nyi zəma. Kə dɪi meegiirənə tə nyi, unə ndii ka nyi ma'inə. Kə dɪi nyi mu'umuunə, unə luu tə nyi aa hoonə aasii. ³⁶ Kə dɪi purəkinə tə nyi, unə ndii ka nyi sə ɲga umbee də purəkinə. Kə gwakə nyi ka bwanea, unə dzə ka nəhəpaanə tə nyi. A furəshina nji nyi, unə dzə ka nəhəpaanə tə nyi.' ³⁷ Wata ənji goonɲa a ləgwa ka ci, 'Slandana, guci shiina nee ka hə ka madəfənə, ina vii ka hə zəma? Guci nee inə ka hə ka meegiirənə, ina vii ka hə ma'ina? ³⁸ Guci əsə nee inə ka hə mu'umə, ina luu tə hə aa heenə aasiya, taa hə də purəki, ina vii ka hə sə ɲga umbee də purəkina? ³⁹ Guci əsə nee inə ka hə gwakə taa a furəshinə, ina dzə ka nəhəpaanə tə ha?' ⁴⁰ ɲwanɲwə a ba ka tii, 'Tantanyinə cii kya ba koonə: tada guci patə dɪi unə ha'ə ka rəɲwə agi ənjitə pooshi da məghərəvənə akəɲwacii ənja, amma ndzəkəɲushi'inəki nə tii, ka nyi dɪi unə ətsa.'

⁴¹ "Ma daba'əkii, ca ba ka ənjitə da madzənakii əsə: 'Dzəgimə aɪiiki, manaalya ənja, dəmə aagi gunə ətə datə ənji ka *Seetanə da malaa'ikanyinaakii. ⁴² Aci kə kəshi madəfənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi zəma. Kə kəshi meegiirənə tə nyi, amma pooshi unə ndii ka nyi ma'inə. ⁴³ Kə dɪi nyi mu'umuunə, amma kə kaaree unə ka luunə tə nyi aa hoonə aasii. Kə dɪi purəkinə tə nyi, amma kə təkuree unə ka ndii ka nyi sə ɲga umbee də purəkinə. Gwakə nji nyi da a furəshina, amma kə təkuree unə ka dzənə ka nəhəpaanə tə nyi.' ⁴⁴ Amma təya ləgwa ka ci, əɲki tii: 'Slandana, guci saɲə nee inə ka hə də madəfənə taa meegiirənə kə kəshi tə hə, taa hə mu'uma, taa hə də purəkya, taa hə gwaka, taa a furəshina, amma kə təkuree inə ka tsakənə tə ha?' ⁴⁵ Wata ɲwanɲwə a ənəgi ka tii, əɲki ci: 'Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə pooshi unə dɪi ka ənjitə pooshi da məghərəvənə akəɲwacii ənja, ka nyi təkuree unə ka dānə ətsa.' ⁴⁶ Ma ənjita, ka kərənə nə ənji tə tii aagi dzalənə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. Amma, ma ənji goonɲa, ka kərənə nə ənji tə tii ka əpinə ɲga ha'ə ndəɲwə ndəɲwə."

26

Alə rəgwa ɲga kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Makə uudəpaa Yeesu dzəgunə ka ənji patənə ɲga uushi'iitsa, əɲki ci ka lyawarənaakii: ² "Kə shii unə, ma cifədoorə, uusəra ɲga *Pasəka. Ma nyi, Uuzənə ɲga ənda, ka viinə nə ənji tə nyi ka gwa'avə aashi ənfwa."

³ Ma ka saa'ikii, kə dzii madiigərə limanyinə da gayinə də nə asii ga gawə ɲga limanyinə patə, waatoo, asii ga Kayafasə. ⁴ Təya anə uura ɲga kəsətənə tə Yeesu yadə shiinə ɲga ənja, ənjə a bələgi tə ci. ⁵ Amma təya ba, "Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə."

25:31 25.31-46 16.27. **25:31** 25.31 Dzək. 33.2; Zak. 14.5; Mat. 16.27; 19.28; 1 Tees. 3.13; Yahu. 14. **25:35** 25.35-36 Isaa. 58.7. **25:40** 25.40-45 Waɓ. 19.17; Mat. 10.40,42; 12.50; 28.10. **25:41** 25.41 Yahu. 7; Səniinə 20.10,15. **25:46** 25.46 Dan. 12.2; Yooh. 5.29; Yak. 2.13. **26:1** 26.1 7.28. **26:2** 26.2 16.21. **26:4** 26.4-5 21.46.

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya
(Mar. 14.3-9; Yooh. 12.1-8)

⁶ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya asii ga Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci, ⁷ ma ca adə zəma, wata ɛndə'i minə a dzə aabiikii da i ɛbwə urədyə aciitə. Ma urədita, ɲga mandalə kwaba. Wata kya dzə, kya ɛjivə aanə Yeesu. ⁸ Amma, makə nee lyawarənaakii ha'ə, kə zhimagi tə tii asəkətii, ɛŋki tii, "Ka mi saawee ki ɛtsa? ⁹ Maci dərəmaginə dərəmagi ɛnji də urəditsa, kada kwaba lanə ɲji ɛnjə a upaa anəkii, ɛnjə a təkəpaa kwabakii ka maaghiinə." ¹⁰ Asee, kə shii Yeesu sətə ci tɔya ba, wata ɛŋki ci ka tii, "Ka mi cuuna kavə tə miitsə ka buurə uushi'inə kwa? Acii ma sətə dɪi ki ka nyi, ɲunyikii ka shaŋə. ¹¹ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Amma, ma nyi, paa nyi na ndzaanə abii unə. ¹² Ma ɛjivə ki urəditsə aashiki ku'u, kə dɪi ki ha'ə ka tasəkətə shishinəki ka ɲgəɔnə. ¹³ Tantanyinə cii kya ba koonə: tafa da nə ɛnjə a waaza ɲunyi Habaranə asəkə duuniya patə, ma sətə dɪi ki, ka wabənə nə ɛnji anəkii ka buurətənə də ki davə."

Luvənə ɲga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ɛnja
(Mar. 14.10-11; Luka 22.3-6)

¹⁴ Ma daba'ekii, rəŋwə agi *lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aji bəra'i, ətə dɪi ləməkii Yahuda Isəkariyoota, a madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, ¹⁵ ca ba ka tii, "Mada vii nyi koonə tə Yeesu, iitə saŋə viinuunə ka nya?" Wata tɔya baanagi kwaba tibisə makkə pu'unə,* tɔya vii ka ci. ¹⁶ Daga saa'ikii 'watəgi Yahuda tsaamə ɲunyi saa'i ɲga viinə tə Yeesu ka tii.

Zəmə ɛndzanə ɲga Pasəka
(Mar. 14.12-21; Luka 22.7-14,21-23; Yooh. 13.21-30)

¹⁷ Ma ka təkəŋwanə ɲga uusəra ɲga *kumənə ɲga adə buroodi yadə burəŋanə, kə shi lyawarənə ɲga Yeesu aabiikii, ɛŋki tii, "Da daa moonəku ina dzə ka dzəgə ka hə ɛndzanə ɲga Pasəka?" ¹⁸ ɛŋki ci ka tii, "Dəmə aasəkə vəranə aa ha zana, una ba ka ci: 'Ma bii Maləmə tuu, kə uugi saa'yaaki dənə kədəhə. Ma nyi da lyawarənaaki, gaku asii niina zəmə ɛndzanə ɲga Pasəka.' " ¹⁹ Wata lyawarənə ɲga Yeesu a dətə makə sətə bii ci ka tii dənə, tɔya dzəgə ɛndzanə ɲga Pasəka davə.

²⁰ Makə dɪi kədəwanə, wata Yeesu da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a ndzaanə ka zəma. ²¹ Ma tɔya dzə də zəmənə, kə bii ci ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ɛnja." ²² Makə fii tii ha'ə, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Wata tafa wu patə ahadatii, ca ləgwa amakii, ɛŋki tii, "Slandana, nyi kwa?" ²³ ɛŋki ci ka tii, "ɛndənə caama adə ka ha rəŋwə na vii tə nyi ka ɛnja. ²⁴ Ma nyi *Uuzənə ɲga ɛnda, ka ɛntənə nə nyi tə ɛntənə, makə sətə nyaahə ɛnji agyanəki, amma kə dɪi anə ɛndətə na vii tə nyi ka ɛnja. Ma ɛndətə, maci mapoomə ɛnji tə ci, bidə ci ka ci." ²⁵ Wata Yahuda ətə vii tə ci a ləgwa, ɛŋki ci, "Maləma, nyi kwa?" Wata Yeesu a ba ka ci, "Hə bagi ha'ə."

Zəmə ɛndzanə ɲga Slandana
(Mar. 14.22-26; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-25)

²⁶ Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ɲgərə buroodi, ca kuyirii tə ɛntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii, ɛŋki ci ka tii, "Ndamə, una zəmə.

26:6 26.6-7 Luka 7.37-38. **26:11** 26.11 Dzək. 15.11. * **26:15** 26.15 Ma kwaba tibisə makkə pu'unə, ci nə kwaba ɲga dərə də mava (Shig. 21.32). **26:15** 26.15 Shig. 21.32; Zak. 11.12; Yooh. 11.57; 13.2. **26:17** 26.17-29 Shig. 12.1-20. **26:20** 26.20-25 Yooh. 13.2,21-30. **26:23** 26.23 Jab. 41.10. **26:24** 26.24-25 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21. **26:24** 26.24 Jab. 22.7-8,16-19; Isaa. 53.9.

Ma ətsa, shishinəki.” ²⁷ Ca ngərə kwalaka da ma'i inaba asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii, ca ba, “Saasaciimə, patənə goonə. ²⁸ Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə nga ənji lanə ka tifyagi də 'waslyakəənyinə. ²⁹ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inaba ma'ə, see uuseratə nii kya sa kurakii doonə agi nwanjuunə nga Daadə.” ³⁰ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə nga Zayitunə.

Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita

(Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)

³¹ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Unə patə, kadə nuunə a huyi ənshinə davədə, una bwasee ka nyi. Ka danə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.’ ” ³² Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma, madə kə madəe ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili.” ³³ Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə shaŋə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka Piita, “Tantanyinə cii kya ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə davədə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³⁵ Piita a ba ka ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani

(Mar. 14.32-42; Luka 22.39-46)

³⁶ Ma daba'əkii ha'ə, wata Yeesu a dzə da lyawarənaakii ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani. Mbu'unatii aadəvə, ca ba ka tii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya əntsahe aakəŋwa ka də də'wa.” ³⁷ Ca 'waanə tə Piita da manjeevənə nga Zabadiya bəra'i. Ma təya dzə, wata ca ndzaŋə buurə uushi'inə ka shaŋə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁸ Əŋki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, una ndzaa də məgigi atsaki.” ³⁹ Ca əntsahe aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca də də'wa, “Daadə, madə ka moonə nə hə, əntsahee ka nyi ka cibətə akəŋwaciiki. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha də sətə kadeesəkə ka nyi.”

⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Iitiitə daa təkuree unə ka ndzaanə də məgigi atsaki taa nga tibisə rəŋwə dyaŋa? ⁴¹ Ndzaamə də məgigi, una də də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa nga Əntanfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, nga'ə koonə nə də gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

⁴² Yeesu a ənə ka əntsaheənə nga bəra'inə əsə ka də də'wa, əŋki ci: “Daada, madə pooshi rəgwa nga əntsaheenə ka cibənə anəki, yoo, sətə mwayi hə patə, wa ca də.” ⁴³ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə danə lanə agitii. ⁴⁴ Yeesu a bwasee ka tii, ca əntsahe, ca ənə nga makkənə ka də də'wa makə əta. ⁴⁵ Ma daba'əkii, ca ənya aabii lyawariita, ca ba ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna,

26:26 26.26-28 1 Koor. 10.16. **26:28** 26.28 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Ibər. 7.22; 9.15-20. **26:30** 26.30 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **26:31** 26.31 Zak. 13.7; Mat. 26.56; Yooh. 16.32. **26:32** 26.32 28.7,16. **26:34** 26.34-35 Luka 22.33-34; Yooh. 13.36-38. **26:34** 26.34 26.75. **26:36** 26.36-46 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **26:39** 26.39 6.10; 20.22; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **26:41** 26.41 Af. 6.18; Ibər. 2.18. **26:44** 26.44 2 Koor. 12.8.

una əpi səka? Yoo, wiinə, kə uugi saa'i dənə ka ənjə a vii tə Uuzənə nga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴⁶ Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaamə dzə.”

Kəsənə tə Yeesu

(Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12)

⁴⁷ Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, da i ngila purənyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da gayinə sləkee ka tii. ⁴⁸ Asee, ma Yahuda, ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya dətə ka baarii də ci ka tii oo'i, “Ma əndətə nii kya nəhəpaa nga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci.” ⁴⁹ Pii wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Usa Maləma”, ca nəhəpaa tə ci nga'ə. ⁵⁰ Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci, “Guvakya, d'awə sətə kira tə hə.” Wata təya əntsahə, təya kəsə tə ci.

⁵¹ Wata rəŋwə agi ənji nga Yeesu a əlyagi ngila purənyanaakii, ca patsəgi liminə nga mava nga gawə nga limanyinə. ⁵² Wata Yeesu a ba ka ci, “Ənəgərə də ngila purənyanaaku. Taa wu pii də ngila purənyanə, də ci bələnə ənji tə ci naakii. ⁵³ Mashiimə hə oo'i, ka mbeenə nə nyi ka kədii tsakənə tə nyi acii Daadə, pii pii ca sləkee ka nyi kurəgənyinə nga malaa'ikanyinə palee ka pu'u aji bəra'i kwa? ⁵⁴ Amma, mada kaa nya kədii tsakənə acii Daadə əna, guci d'ii nə sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, tyasə ka slənənə ha'a?”

⁵⁵ Ma ka saa'ita, kə wabi Yeesu ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, əŋki ci ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ngila purənyanə ka ngila purənyanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanjə əndə d'ə maabə nə nyi kwa? Uusəra patə nji nya ndzaanə dasə asəkə *yi nga Əntanjə ka dzəgunənə ka ənja, patə da ha'ə, pooshi unə kəshi tə nyi. ⁵⁶ Amma, ma slənyi ətsə patə, kaa malaaba ləkaləkatə nga anabiinə a ndzaa ka tantanyinə.”

Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

*Yeesu akəŋwacii *mətərəkinə nga Yahudiinə*

(Mar. 14.53-65; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha Kayafasə gawə nga limanyinə. Davə dzii maliminə da gayinə də na. ⁵⁸ Ma Piita, kə gi ci də nə'unə tə Yeesu ba'ə ba'ə ha'ə mbu'i ci kura'ə aasii aa ha gawə nga limanyinə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ənji nəhə yi nga Əntanjə, kaa ca nee ka muudinə nga səkii.

⁵⁹ Ma madiigərə limanyinə da patənə nga mətərəkinə, kə ali tii wabənə nga jirakənə aashi Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. ⁶⁰ Amma taa ngahi ənji lanjə kyaara wabənyinə nga jirakənə aashikii, patə da ha'ə kə təkuree tii ka upaanə taa rəŋwə. Ma ka muudinə, wata ənji bəra'i ahadatii a madətə ⁶¹ əŋki tii, “Ma bii əndətsa, tə'i ci da baawəda nga uulagi yi nga Əntanjə, ca ənə ka ghənətənə agi baanə makkə.” ⁶² Wata gawə nga limanyinə a madətə, əŋki ci ka Yeesu, “Pooshi wabənaaku nga jikəvənə aagyanə wabəətsə wabi ənjitə aashiku kwa?” ⁶³ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Wata gawə nga limanyinə a ba ka ci, “Wiinə kə ləbətə nyi duunə da Əntanjə Əndə vii əpinə: bawə keenə goonja, hə nə *Aləmasiihu Uuzənə nga Əntanjə tanyi nii?” † ⁶⁴ Yeesu a ba ka ci, “Hə

26:45 26.45 Yooh. 12.23; 13.1; 17.1. **26:52** 26.52 'Wat. 9.6. **26:55** 26.55 Luka 19.47. **26:56** 26.56 Mat. 26.31; Luka 24.46. **26:61** 26.61 27.40; Yooh. 2.19; Slənə 6.14. † **26:63** 26.63 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mat. 27.12-14; Uuzənə nga Əntanjə: Mat. 14.33; 27.40,43; Luka 22.70.

bagi ha'ə. Dagianəkii ha'ə maa, wanyinə ka banə koonə: ka neenə nuunə ka Uuzənə nga əndə dasə da ciizəma Əntanƒə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima agyanə kurabiinə dadagyə.” ⁶⁵ Makə fii gawə nga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, əŋki ci, “Kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanƒə. Gaama alə hara uushi'inə ma'ə, kə uugi ama fa bwaya sətə wabi ci. † ⁶⁶ Iitə nee unə noona?” Wata əŋki tii, “Weewee, see bələginə tə ci.”

⁶⁷ Wata təya tiifə giirənə aagikii, təya dəgə tə ci, hara ənjə a tsa ka ci meeciinə a hwahwaaməkii, ⁶⁸ təya dzə də banə ka ci, “Aləmasiihu, makə dīi ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!”

Hiweenə nga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mar. 14.66-72; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Ma ka saa'ikii, dasə nə Piita ahada ya. Wata əndə'i kadəmə a dzə, kya kəŋaanə dagyanəkii, əŋki ki ka ci, “Hə maa, rəŋwə nə hə agi ənji nga Yeesu əndə Galili.” ⁷⁰ Amma, ma Piita, kə hiwee ci akəŋwacii patə, əŋki ci, “Mashiimə nyi sətə cii kwa ba.” ⁷¹ Piita a dzəgi a uura maya, əndə'i kadəmə a nee ka ci, wata əŋki ki ka ənjitə davə, “Ma əndətsa, tii da i Yeesu əndə Nazratu nji tii.” ⁷² Wata ca ənə ka hiweenə, ha'ə maa də jida, əŋki ci, “Mashiimə nyi tə əndəkii.” ⁷³ Makə ta'avə gi'u əsə, wata ənjitə kəŋə kəŋə davə a əntsahə, təya ba ka Piita, “Weewee, agitii nə hə tanyi. Wabənaaku baarəgi keenə ha'ə.” ⁷⁴ Makə fii Piita ha'ə, wata ca gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci, “Tantanyinə, mashiimə nyi tə əndətsa.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi. ⁷⁵ Fanə nga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, ma taabu'u wanə nga gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi. Buurətənaakii ha'ə, wata ca dəməgi, ca dzə də tuunə də kiinə ka shanə.

27

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii *Pilaatu*

(Mar. 15.1; Luka 23.1-2; Yooh. 18.28-32)

¹ Ma ətsə tsədfakə, wata patənə nga madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a da *mətərəkinə nga bələginə tə Yeesu. ² Təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu ŋgwaməna.

Əntənə nga Yahuda

(Slənə 1.18-19)

³ Makə nee Yahuda əndətə vii tə Yeesu aacii ənji oo'i, ka bələginə nə ənji tə Yeesu, wata ca da wakadakinə, ca ənəpaagi də kwaba tibisətə makkə pu'unə ka madiigərə limanyinə da gayinə, ⁴ əŋki ci ka tii, “Kə dīi nyi 'waslyakəənə nga vii tə əndətə yadə bwaya uushi ashikii.” Wata əŋki tii ka ci, “Mi dee nə neenə dava? Shoonaakwa.” ⁵ Wata Yahuda a wa'agi kwabatə asəkə *yi nga Əntanƒə, ca palə saakii, ca dzə ka əgəvə zə'wa a uurakii, ca əntəgi.

⁶ Wata madiigərə limanyinə a dəmətə kwabata, əŋki tii, “Ma kwabana, madəbəmə ənjə a əjigərə aasəkə mbuure shiga nga yi nga Əntanƒə, makə dīi ci kwaba nga əpinə nga ənda.” ⁷ Wata təya da mətərəkinə agyanə kwabakii, təya ŋgərə, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, kaa ənjə a ŋgəədfə mu'uminə davə. ⁸ Ci 'wii ənji babarakii “babara nga idəna”.

26:64 26.64 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. † **26:65** 26.65 tsəərəgi kəjeerənə: Baan. 14.6; Ees. 9.3; geegi naakii nə... da Əntanƒə: Leew. 24.16; Yooh. 19.7. **26:67** 26.67 Isaa. 50.6; 53.5. **26:68** 26.68 21.11. **26:75** 26.75 26.34. **27:3** 27.3 26.15. **27:6** 27.6 Dzək. 23.19.

Ca'ə ənshinə, ha'ə nə ləmə nga babarakii. ⁹ Də ha'ə dīi wabənə nga anabi Irimiya ka tantanyinə ətə bii ci: “Wata ənjə a ngərə kwaba tibisə makkə pu'unə, waatoo, kwabatə luuvə hara ənji *Isərayiila dərəginə də ci, ¹⁰ təya ngərə kwabakii, təya dərəgi də babara acii maghənə uuda, makə sətə bii Slandanə ka nyi d'anə.”

Yeesu akəɲwacii Pilaatu ngwaməna
(Mar. 15.2-5; Luka 23.3-5; Yooh. 18.33-38)

¹¹ Makə kirə ənji tə Yeesu aakəɲwacii ngwaməna, ngwaməna a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Hə nə ɲwanɲə nga *Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.” ¹² Amma, makə rii madiigərə limanyinə da gayinə tsaə sədəkii, majikəmə ci taa rəɲwə. ¹³ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Paa hə agi fa uushi'iitə ci təya baaba agyanəku kwa?” ¹⁴ Amma majikəmə Yeesu ka ci taa rəɲwə. Wata ca d'agi ka ngwaməna ka sə ɲga hurəshishinə ka shəɲə.

La ka Yeesu gəɲwanə nga bələnə tə ci
(Mar. 15.6-15; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

¹⁵ Taa agi ɲgutə kumənə ɲga *Pasəka patə, kə sənəavə ka ngwaməna nə kapaa əndə furəshinə rəɲwə ətə ci ənjə a moo ənjə a kapaa tə ci ka tii. ¹⁶ Ma ka saa'ikii, tə'i əndə furəshina ətə dīi ləməkii Yeesu Barabasə. Taa wu patə, kə shii ci tə ci. ¹⁷ Makə dzii ənji də na, wata əŋki Pilaatu ka tii, “Tə wu cuuna moo nya kapaa koonə? Barabasə nii, anii Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?” ¹⁸ Acii kə shii ci ndilə ndilə oo'i, ma vii *gayinə ɲga Yahudiinə tə Yeesu ka ci, acii putə ɲga sərəha.

¹⁹ Wata Pilaatu a ndzaanə dasə asəkə dəgələ ɲga la də gəɲwanaakii, minaakii a sləkee ka ci ka wabənə də banə oo'i, “Ma əndə gooɲgatsa, ga ha d'a taa mi də ci, acii kə sənii nyi bwaya səniiinə agyanəkii ənshinə davədə.”

²⁰ Wata madiigərə limanyinə da gayinə a gwanə ka tsəkutə ənji kaa təya kədii tə ci, kaa ca kyapaa ka tii tə Barabasə, ənjə a bələgi tə Yeesu.

²¹ Wata ngwaməna a ənə ka ləgwanə ama ənja, əŋki ci, “Tə wu agi əɲjinə bərə'i cuuna moo nya kapaa koonə kwa?” Wata əŋki tii, “Kyapaa keenə tə Barabasə!” ²² Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi dīi cuuna moo nya d'a də Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Aləmasiihu?” Əŋki tii patə, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” ²³ Amma əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa?” Wata təya tsakə ngərəe ka uuratii də ɲgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ²⁴ Makə nee Pilaatu oo'i, pooshi uushi mbeenəkii ka d'anə ma'ə, amma see panə ca moo madənə, wata ca ngərə ma'inə, ca yibəgi ciinəkii akəɲwacii ənji patə, əŋki ci, “Pooshi wabənaaki agi əntənə ɲga əndətsa, shoonə goonə ma'ə.” ²⁵ Wata əŋki ənji patə, “Wa hakya ɲga əntənaakii a ndzaanə ooreenə da manjeevənə geenə.” ²⁶ Wata Pilaatu a kapaa ka tii tə Barabasə. Ca kavə kaa ənjə a fəslə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə ɲga soojiinə də Yeesu
(Mar. 15.16-20; Yooh. 19.2-3)

²⁷ Ma daba'əkii, wata soojiinə ɲga Pilaatu a ngərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi ɲga ngwaməna. Soojiinə patə, təya dzaanə ka ci də na, ²⁸ təya sədəgi tə ci, təya əgəvə ka ci əndə'i madizə gwada, ²⁹ təya

27:9 27.9-10 Zak. 11.12-13; Irim. 32.8-9. **27:11** 27.11 2.2; 27.29,37,42; Mar. 15.2,9,12,18,26,32; Luka 23.3,37-38; Yooh. 1.49; 12.13; 18.33,39; 19.3,15,19,21. **27:12** 27.12-14 Yooh. 19.9; Mat. 26.63. **27:19** 27.19 Luka 23.47. **27:20** 27.20-23 Slənə 3.13-14. **27:24** 27.24 Dzək. 21.6-9; Jab. 26.6. **27:25** 27.25 Slənə 5.28. **27:26** 27.26-31 20.19. **27:28** 27.28 Luka 23.11.

ngørø døha, tøya fuudə makə madinəna, tøya ngavə ka ci aanəkii, tøya kavə ka ci zala aa ciizəmakii, tøya gərə'waanə ka ha'unə də ci, əŋki tii, "Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanjwə ŋga Yahudiina!" ³⁰ Tøya tiifə giirənə aagikii, tøya luugi zalatə aciikii, tøya dəgə də ci anəkii. ³¹ Makə uudəpaa tii ha'unə də ci, tøya ngørəgi gwadata, tøya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, tøya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

³² Ma tøya palə a rəgwa, wata tøya lapaa əndə'i əndə Sirina ətə dīi ləməkii Simoonə. Soojiinə a ngørəvə ka ci ənfwə ŋga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ³³ Tøya mbu'u ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana "Kəŋwə na." ³⁴ Tøya vii ka Yeesu ma'i inaba gwazə da manjgərəkiki kuzəka, kaa ca sa. Makə təbətə ci, wata ca kaaree.

³⁵ Tøya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, tøya təkəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə. ³⁶ Wata tøya ndzaa davə ka nəhənə tə ci, ³⁷ tøya tsa'avə manaahə uushi dagyanəkii, waatoo, 'waslyakətə lii ənji ashikii. Ma sətə nyaahə ənji dagyanəkii, "Ma əndəna, ci nə Yeesu, ŋwanjwə ŋga Yahudiinə." ³⁸ Tøya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəŋgalakii, rəŋwə da ciizəmakii, əndə'i da madzənakii.

³⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, tøya ha'u də ci, tøya dzə də udzə də nətii, ⁴⁰ tøya ba, "Hə ətsə bii ka uulaginə nə hə yi ŋga Əntəŋfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, mada *Uuzənə ŋga Əntəŋfə nə hə, luupaa naaku na, ha jimagərə ashii ənfutsa!" ⁴¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə də ci, əŋki tii: ⁴² "Kə mbee ci ka luupaa hara ənji, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. Əntaa kə bii ci, ŋwanjwə ŋga *Isərayiila nə ca? Wa ca jimagərə gadəvə ashii ənfutsa, kaama vii ka ci goonja! ⁴³ Kə kii ci nəkii oo'i, ka luupaənə nə Əntəŋfə tə ci. Əŋki ci əsə, Uuzənə ŋga Əntəŋfə nə ci. Taku kaama nee mada kə uu'i Əntəŋfə tə ci, ca luupaa tə ci əndzə'i!" ⁴⁴ Ənji maabətə gwa'avə ənji tə tii atəŋgalakii maa, ha'ə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə ŋga Yeesu

(Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

⁴⁵ Ma ətsə uusəra takərə, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə. ⁴⁶ Ma ətsə bahə tibisə makkə, wata Yeesu a ngørəe ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eeli, Eeli, lyama sabakətani?", makə bana, "Ya'ə Əntəŋfwaakya, 'ya'ə Əntəŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ⁴⁷ Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatə əndətsə ka 'wanə tə *Iliya." ⁴⁸ Əndə'i əndə agitii a huyipaa pii pii, ca dzə ka ngørə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada, ca vii aadəgyə aama Yeesu kaa ca shibə.

⁴⁹ Amma hara ənjə a ba, "Taku zəku'i kaama nee mada ka shinə nə Iliya ka luupaənə tə ci." ⁵⁰ Yeesu a ənə ka ngørəe ka uurakii, ca ka vurənə, wata əpinə a dzəgi amakii.

⁵¹ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ŋga Əntəŋfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə. Hanyinə a udzə, taalanə nə faariinə. ⁵² Gu'u ənji

27:29 27.29 27.11. **27:30** 27.30 26.67. **27:35** 27.35 Jab. 22.19. **27:37** 27.37 27.11. **27:38** 27.38 Isaa. 53.12. **27:39** 27.39 Jab. 22.8; 109.25. **27:40** 27.40 26.61,63. **27:42** 27.42 27.11. **27:43** 27.43 Jab. 22.9; Mat. 26.63. **27:45** 27.45 Am. 8.9. **27:46** 27.46 Jab. 22.1. **27:48** 27.48 Jab. 69.22. **27:51** 27.51 Shig. 26.3; Ibər. 10.19-20.

a wuunēgi əsə, ənji nga Əntanfə laŋə ətə sha məətəgi, kə ma'i tii da i əpinə. ⁵³ Daba'ə makə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, təya shiishigi asəkə gu'unyatii, təya dəməgərə aasəkə malaaba vəranə. Ma dava, kə nee laŋənə nga ənji ka tii.

⁵⁴ Makə nee gawə nga soojiinə da ənjaakii ətə ca nəhə tə Yeesu ka gaŋgəzənə nga hanyinə da sətə slənyi, kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, təya ba: “Tantanyinə, ma əndətsa, Uuzənə nga Əntanfə nə ci.”

⁵⁵ Tə'i makinə laŋə davə ca tsaama dzadə. Ma təya, atsa Yeesu shi tii daga anə hanyinə nga Galili, təya tsakə tə ci. ⁵⁶ Ahadatii nə Mariyaama Magədalina, da Mariyaama məci i Yakubu da Yusufu. Ahadatii əsə nə məci manjeevənə nga Zabadiya.

Ŋgədənə tə Yeesu

(Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁵⁷ Makə dīi kədəwanə, kə shi əndə'i əndə gəna ətə dīi ləməkii Yusufu, əndə Aramatiya. Ci maa, lawarə nga Yeesu nə ci. ⁵⁸ Kə gi ci aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a ba, wa ənjə a vii ka ci. ⁵⁹ Wata Yusufu a dzə, ca jimagərəgi də wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə kura marəma, ⁶⁰ ca dzə ka baneenə asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji ka ci ka naakii na ashi pasla, ca dələvə maduunə faara aama gu'ukii, ca palə saakii. ⁶¹ Ma Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama, davə nə tii dasə dasə akəŋwacii gu'ukii.

Ənji nəhə gu'u nga Yeesu

⁶² Pukyətə hakii, waatoo, *uusəra nga əpisəka, wata madiigərə li-manyinə da Farisanyinə a dzə aa ha Pilaatu ka ciinə rəŋwə, ⁶³ təya ba ka ci, “Ya'ə maduunə ənda, kə buurətiinə uushi: ma saa'itə majirakətə ma'ə da i əpinə, kə bii ci oo'i, ma daba'ə baanə makkə, ka ənənə nə ci ka madənə agi maməətə ənja. ⁶⁴ Acii ha'ə, bawə ka ənjə a nəhə gu'waakii nga'ə, see madə dzəgi baatsə makkə, acii ga lyawarənaakii a dzə ka hərətə waakii, təya ba ka ənja, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Maa kə dīi ha'ə, ma jirakəətsa, ka dənə laŋə palee ka nga ŋukə.” ⁶⁵ Əŋki Pilaatu ka tii, “Fədəmə soojiinə, una kərə aa dəvə. Wa təya nəhətə nga'ə makə sətə kadeesəkə koonə.” ⁶⁶ Wata təya palə, təya dzə ka dāvə sagida ama gu'ukii, acii ga ənjə a wunəgi, təya kavə ənji nəhə gu'ukii.

28

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja

(Mar. 16.1-10; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Ma daba'ə *uusərə nga əpisəka, ətə tsədəkə də uusəra alatə, kə gi Mariyaama Magədalina da əndə'i Mariyaama ka tsaamə nə nga gu'u nga Yeesu. ² Pii wata hanyinə a gaŋgəzə ka shaŋə, acii kə jima malaa'ika nga Slandanə dadagyə. Ca dalagi faaratə ama gu'uta, ca ndzaanə dasə anəkii. ³ Ma jiganaakii, bərənə nə ci makə pyapidənə nga vəna. Makə əmputə kəbənə nə kəjeerənaakii də tyaslyaslyaanə əsə. ⁴ Makə nee ənji nəhə gu'ukii ha'ə, udzənə nə shishinətii acii ŋgwalənə, təya kwaanagi aa panə makə maməətə ənja.

⁵ Wata malaa'ikakii a wabə ka makiita, əŋki ci, “Goona ŋgwalə. Kə shii nyi, tə Yeesu cuuna alə, ətə gwa'avə ənji aashi ənfwa. ⁶ Paa ci ma'ə ganə, kə ma'i ci agi maməətə ənji makə sətə bii ci. Shoomə, nda neemə ka hatə

nji ci p̄er̄əb̄ə dav̄ə. ⁷ Ma d̄anuun̄ə, d̄əm̄ə pii pii, una dz̄ə ka ban̄ə ka lyawar̄ənaakii oo'i, k̄ə ma'i ci agi mam̄əət̄ə ənja. Ci na 'wat̄əgi mbu'un̄ə koon̄ə aan̄ə hanyin̄ə ŋga Galili. Dav̄ə nuuna nee ka ci. Buur̄ət̄əm̄ə s̄əts̄ə bii nyi koon̄ə.”

⁸ Mak̄ə fii tii ha'ə, wata t̄əya mad̄ə pii dav̄ə, t̄əya pal̄ə d̄ə ŋgwal̄ən̄ə l̄əb̄ə da mood̄as̄ək̄ə ka shan̄ə, t̄əya huyi ka k̄ər̄ə habarakii ka *lyawar̄ən̄ə ŋga Yeesu. ⁹ Pii wata Yeesu a lapaa t̄ə tii, əŋki ci, “Usam̄ə!” Wata makiit̄ə a əntsah̄ət̄ə aabiikii, t̄əya ḡər̄ə'waan̄ə, t̄əya k̄əs̄ət̄ə s̄əf̄əkii ka pasl̄ə t̄ə ci. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Goona ŋgwal̄ə, d̄əm̄ə ka ban̄ə ka ndz̄ək̄əŋushi'in̄əki kaa t̄əya dz̄ə aan̄ə hanyin̄ə ŋga Galili. Dav̄ə n̄ə t̄əya nee ka nyi.”

Ban̄ə ŋga ənji n̄əh̄ə gu'u t̄ə s̄ət̄ə sl̄ənyi

¹¹ Ma makiit̄ə a pal̄ə, wata hara ənji agi soojiit̄ə n̄ja n̄əh̄ə gu'ut̄ə a mad̄ə, t̄əya pal̄ə aas̄ək̄ə v̄əran̄ə, t̄əya dz̄ə ka ban̄ə ka madiiḡər̄ə limanyin̄ə t̄ə pat̄ən̄ə ŋga s̄ət̄ə sl̄ənyi. ¹² Madiiḡər̄ə limanyin̄ə a dza d̄ə n̄ə da gayin̄ə ka d̄a *m̄ət̄ər̄əkin̄ə, t̄əya ŋḡər̄ə kwab̄a lan̄ə, t̄əya vii ka soojiita, ¹³ t̄əya ba ka tii, “Ma banuuna: ‘Lyawar̄ənaakii shi dav̄əd̄ə, t̄əya shi ka h̄ər̄əma waakii, in̄ə ka ŋunyin̄ə.’” ¹⁴ Mad̄a k̄ə mbu'i habarakii aa lim̄ə ŋgwam̄əna, ka z̄ə'ut̄ən̄ə niin̄ə d̄ə han̄kalaakii d̄ə ban̄ə, pooshi s̄ə ŋga id̄əpaan̄ə ashuun̄ə, ina luupaa tuun̄ə.” ¹⁵ Wata soojiit̄ə a luu kwabata, t̄əya d̄at̄ə mak̄ə s̄ət̄ə bii ənji ka tii. Ha'ə huwugi habarakii ahada *Yahudiin̄ə ca'ə ka ənshin̄ə.

Wab̄ən̄ə ŋga Yeesu ka lyawar̄ənaakii pu'u am̄əntan̄ə

(Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Sl̄ən̄ə 1.6-8)

¹⁶ Yoo, lyawar̄ən̄ə ŋga Yeesu pu'u am̄əntan̄ə a pal̄ə aan̄ə hanyin̄ə ŋga Galili, aan̄ə giŋut̄ə bii Yeesu ka tii dz̄ən̄ə. ¹⁷ Mak̄ə nee tii ka ci, t̄əya pasl̄ə t̄ə ci. Amma, ma hara ənji ahadatii, k̄ə shakii tii t̄ə ci, mbu'u əntaa ci ətsa. ¹⁸ Yeesu a əntsah̄ə aabiitii, əŋki ci ka tii, “K̄ə vii əntan̄əf̄ə ka nyi pat̄ən̄ə ŋga baaw̄əda dadagȳə da gan̄ə a duuniya. ¹⁹ Aci ha'ə, d̄əm̄ə aabii pat̄ən̄ə ŋga ənji ŋga *duuniya, una zhi'wee ka tii ka lyawar̄ənaaki, una d̄a ka tii bap̄ētis̄əma aagi l̄əm̄ə ŋga D̄əna, da l̄əm̄ə ŋga Uz̄ən̄ə, da l̄əm̄ə ŋga Malaab̄a Ma'yan̄ə, * ²⁰ una dz̄əgun̄ə ka tii kaa t̄əya n̄ə'ut̄ə pat̄ən̄ə ŋga s̄ət̄ə bii nyi koon̄ə. Ma nyi, ka ndzaan̄ə n̄ə nyi doon̄ə taa guci pat̄ə, ca'ə ka muudin̄ə ŋga duuniya.”

28:6 28.6 16.21. **28:7** 28.7 26.32. **28:10** 28.10 12.50; Yooh. 20.17. **28:13** 28.13 27.64. **28:16** 28.16 5.1; 26.32; 28.10. **28:17** 28.17 14.31. **28:18** 28.18 Dan. 7.14; Mat. 11.27. * **28:19** 28.19 pat̄ən̄ə ŋga ənji: 10.5-6; 24.14; Mar. 16.15; Luka 24.47; bap̄ētis̄əma: Mat. 3.15; Mar. 16.16; Sl̄ən̄ə 2.38; 8.36; 1 Koor. 1.13-16; Af. 4.5; Yooh. 3.22; 4.1-2; Rooma 6.3-4; D̄ən̄ə, Uz̄ən̄ə, Malaab̄a Ma'yan̄ə: 2 Koor. 13.13.

Nunyi Habara dacia Marəkusə

*Waazanə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma
(Mat. 3.1-12; Luka 3.1-9; Yooh. 1.19-28)*

¹ Wiinə 'watəginə nga Nunyi Habara agyanə Yeesu *Aləmasiihu, *Uuzənə nga Əntanfə. ² Kə dīi makə sətə bii Əntanfə ka Uuzənaakii asəkə ləkaləkatə nga *anabi Isaaya oo'i:

“Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,

ca hadatəgi ka hə də rəgwa, taabu'u nii kwa dzə.

³ Ka kaalanə nə ci agi bilinə, ca ba,
Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,
Kəneemə ka ci ka rəgwa.”

⁴ Ha'ə makə ətsə shigi Yoohana əndə dfa bapətisəma aagi bilinə. Ca waaza ka ənja, ca ba, “Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, ənjə a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə.” ⁵ Wata ənji asəkə vəranə nga Urusaliima, da hara hanyinə nga Yahudiya patə a shi ka fa wabənə ama Yoohana. Təya baabagi 'waslyakəənətii, ca dfa ka tii bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ⁶ Ma Yoohana, shiŋkinə nga ngyalooba nji ka kəjeerənaakii. Ca əgəgi ŋukii də gyara nga kuvə'unə. Ayiwa da moozəŋa nji zəmaakii. ⁷ Ca ba ka ənja, “Tə'i əndətə na uugya ba'ə ka shinə, dūunuunaakii palee ka naaki. Taa zə'u nga bibinaakii, paa nyi mbu'i bahə gwanəaanənə, nya pərəgi. ⁸ Də ma'inə dīi nyi koonə bapətisəma. Amma ma ca, də Malaabə Ma'yanə nii kəya dfa koonə bapətisəma.”

*Da bapətisəma ka Yeesu
(Mat. 3.13-17; Luka 3.21-22)*

⁹ Ma ka saa'ikii, kə ma'i Yeesu də Nazaratu anə hanyinə nga Galili, ca palə aabii Yoohana. Yoohana a dfa ka ci bapətisəma asəkə gəərə nga Urədunə. ¹⁰ Ma ca shigi ha'ə agi ma'inə, wata ca nee ka səkəntanfə mawunəkii, Ma'yanə nga Əntanfə a jima aanəkii makə kurəkuta. ¹¹ Wata uura nga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uudagi səkəki.”

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu
(Mat. 4.1-11; Luka 4.1-13)*

¹² Ma daba'əkii, pii wata Ma'yanə nga Əntanfə a kərəgi tə Yeesu aagi bilinə. ¹³ Baanə ənfwadə pu'unə nə ci agi bilinə. Seetanə a təbə tə ci. Tə'i dabanyinə agi biliita. Amma kə cakə malaa'ikanyinə tə ci.

*'Wanə nga Yeesu tə ənji təəmənə ənfwadə
(Mat. 4.12-22; Luka 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁴ Kə kəsəgərə ənji tə Yoohana aa furəshina, wata Yeesu a madə, ca palə anə hanyinə nga Galili. Ca dzə də waaza Nunyi Habara nga Əntanfə. ¹⁵ Əŋki ci, “Kə uugi saa'i mbu'unə. Kədəhə nə Əntanfə ka dfa

ņwanjuunaakii. Uneemə ka da 'waslyakəənə, una baanə ka ci, una vii goonğa ka Njuni Habara."

¹⁶ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə ama uunəvə nga Galili, wata ca lapaa ndzəkəņushi'inə bəra'i, təya təəmə; waatoo i Simoonə da Andərawəsə. ¹⁷ Yeesu a ba ka tii, "Shoomə atsaki, kaa nya dzəgunə koonə makə sətə ci ənjə a da slənə nga təəmə ənja." ¹⁸ Pii wata təya bwasee ka slaadatii, təya palə atsakii.

¹⁹ Ma ca əntsahee gi'u, wata ca nee ka manjeevənə nga Zabadiya, waatoo i Yakubu da Yoohana, tii asəkə kumbawalatii ka had'a də slaadatii. ²⁰ Pii wata ca 'wa tə tii, təya bwasee ka dəsənətii da ənji slənə ka tii asəkə kumbawala, təya palə atsakii.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja
(Luka 4.31-37)

²¹ Ma daba'əkii, təya palə aasəkə vəranə nga Kafarənahumə. Makə mbu'ya *uusəra nga əpisəka, wata Yeesu a dzə aasəkə *kuvə də'wa, ca ndzanə dzəgunənə ka ənja. ²² Makə fii tii dzəgunənaakii, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də shiinaakii saakii cii kəya dzəgunə ka tii, əntaa makə sətə ci *maliminə nga bariya a dzəgunə ka tii.

²³ Pii wata waatə əndə ginaaji asəkə kuvə də'watii, ²⁴ ca ka vurənə, əņki ci, "Yeesu əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamaginə diinə kwa? Kə shii nyi taa wu nə hə: Malaaba əndətə sləkee Əntanfə nə hə." ²⁵ Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əņki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashī əndətsa!" ²⁶ Wata ginaajitə a udzətə tə əndətə, ca kagi vurənə, ca shigi ashikii. ²⁷ Kə dīi ka ənji patə ka sə nga hurəshishinə ka shanə, təya ba ahadatii, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma ətsa, kura dzəgunənə. Taa ginaajinyinə maa, agi wazənə nə ci ka tii də baawəda, təya fa tə ci." ²⁸ Pii wata habaraakii a huwugi taa dama patə anə hanyinə nga Galili.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea lanə
(Mat. 8.14-17; Luka 4.38-41)

²⁹ Makə shigi i Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata təya dzəgərə tii da i Yakubu da Yoohana aasii aa ha i Simoonə da Andərawəsə. ³⁰ Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkii, kə tsəfəgi shishinətə iza'u. Wata təya ba ka ci oo'i, gwakə nə ki. ³¹ Makə fii ci ha'ə, ca dzə aabitə, ca kəsətə tə ki ka ciinə, ca madəe ka ki. Wata iza'unə nga shishinətə a əpigii. Ka ha'ə, kə dīi ki ka tii zəma.

³² Ma kədəwanə, ətsə kulagərənə nga uusəra, wata ənjə a kyaara ka Yeesu ənji bwanea da ənji ginaaji patə. ³³ Kə jagi ənji vəraatə də nə patə aahatə aa uura mayi. ³⁴ Ca mbədəpaa də ənjitə kyaara ənji da bwaneanyinə lanə kama kama ashitii, ca lyaakagi ginaajinyinə lanə ashitii. Pooshi ci luuvə ginaajinyinə a wabə, acii kə shii tii taa wu nə ci.

Dzənə nga Yeesu ka waaza aanə hanyinə nga Galili
(Luka 4.42-44)

³⁵ Ma ətsə tsədakə ha ma'ə mapukəmə, wata Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə, ca da də'wa. ³⁶ Makə ma'i Simoonə da hara ənjita, wata təya palə ka alənə tə ci. ³⁷ Makə lapaa tii tə ci, əņki tii ka ci, "Agi alənə nə ənji patə tə hə." ³⁸ Əņki ci ka tii, "Ma dānaamə, dzaamə ka hara vəranyinə kədə-kədəhə kaa nya waaza davə əsə. Acii ci nə sətə kira tə

nyi.” ³⁹ Wata ca wiigi'itə hanyinə nga Galili patə, ca dzə də waazanə asəkə kuvə də'wanyinatii, ca lyaakagi ginaajinyinə ashi ənja.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə uyikuzəna
(Mat. 8.1-4; Luka 5.12-16)

⁴⁰ Yoo, wata əndə'i əndə uyikuzənə a shi aabii Yeesu, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, ca kədii kaa Yeesu a tsakə tə ci, əŋki ci, “Madə ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi, kaa nya shii ndzaanə malaabakii.” ⁴¹ Kə nyihə Yeesu təgunuunə nga əndəta, wata ca tədapa ciinəkii, ca təbətə tə ci, ca ba ka ci, “Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu.” ⁴² Pii wata kə dzəgi uyikuzənətə ashikii, kə mbə'i ci. ⁴³ Wata Yeesu a ba ka ci, “Duu saaku.” Amma ca də ka ci bariya də ŋgeerənə ⁴⁴ də banə, “Fətə ŋga'ə, kaa nya ba ka hə, ga ha bapaa ka əndə sətə dīi shaŋə. Amma ma danəkwa, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daaba'əkii, ha də sataka makə sətə bii Muusa, kaa ənji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə tanyi.” ⁴⁵ Amma əndətə a dzə saakii də baaba wabətsə taa dama patə yadə mbədeenə taa gi'u. Putə ŋga ətsə ha'ə, pooshi Yeesu ənyi ka mbee ka dzənə aasəkə əndə'i vərənə ka rəgwa ginə ŋga ənji ma'ə. Amma kə ndzaa ci saakii agi bilinə, ənjə a shi aabiikii taa dama patə.

2

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(Mat. 9.1-8; Luka 5.17-26)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi Yeesu aasəkə vərənə ŋga Kafarənahumə. Ma fii ənji asii nə ci, ² wata ənji laŋə a dzə aabiikii, pooshi ha ŋga zhi'iginə davə asii kura'ə a uura mayi acii laŋənə ŋga ənja. Ca dzə aakəŋwa də waaza wabənə ŋga Əntaŋfə ka tii. ³ Wata hara ənjə a shi da i mahurəməsə ənda, ənji ənfwadə kira tə ci. ⁴ Makə təkuree tii ka mbu'unə aabii Yeesu acii laŋənə ŋga ənja, wata təya ndərəgi aanə kuvətə dīi Yeesu davə, təya tələgi dəŋə da ci. Makə tələgi tii, təya kagərə tə mahurəməsə əndətə pərəbə asəkə ədzə baanə. ⁵ Makə nee Yeesu ka gi'inatii tə ci, wata ca ba ka mahurəməsə əndəta: “Uzənaaki, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku.”

⁶ Ma dava, tə'i hara maliminə dasə dasə ka fanə, wata təya laagwa agi hiimatii, ⁷ əŋki tii, “Ka mi banəkii ha'ə kwa? Kə geegi ci ka naakii nə makə Əntaŋfə. Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə ŋga əndə madəamə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋa?” ⁸ Kə shii Yeesu hiimatii. Wata əŋki ci, “Ka mi də tsarə ŋga hiimatsə ha'ə a nuunə kwa? ⁹ Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəfə banə ka mahurəməsə əndətsə oo'ya, kə upaa hə tifyaginə ŋga 'waslyakəənaaku nii, anii gəfə banə ka ci, Madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, duu saakwa? ¹⁰ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uzənə ŋga ənda, tə'i nyi da baawəda ŋga tifyagi 'waslyakəənə ŋga ənji ganə a duuniya.” Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndəta, ¹¹ “Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzə baanaaku, ha palə saaku aasii.” ¹² Ma ənjə a nee patə, wata hatsə əndətə a madətə, ca ŋgərə ədzə baanaakii, ca palə saakii aasii. Kə dīi ka tii patə ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya dūunətə tə Əntaŋfə, əŋki tii, “Pooshi inə sha nee ka uushi makə ətsa.”

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(*Mat. 9.9-13; Luka 5.27-32*)

¹³ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu, ca palə aama uunəvə nga Galili. Wata danƙana a dzə ka dzatə də nə abiikii, ca dzəgunə ka tii. ¹⁴ Makə uugi ci dzəgunənə ka tii, ca maɗə, ca palə də wiigi'inə, wata ca lapaa tə ɛndə luu tsəka ətə ɗii ləməkii Leewi, uuzənə nga Haləfa, ci dasə asəkə kuvə nga slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, "Shiwa atsaki." Wata hatsə Leewi a maɗətə, ca nə'u tə ci.

¹⁵ Wata Yeesu a dzə ka zəmənə aa ha Leewi aasii. Tə'i *ənji luu tsəkə lanə da i hara ma'waslyakə ənji lanə ətə nyi'u tə Yeesu. Təya zəmə ka ha rəŋwə da i Yeesu da lyawarənaakii. ¹⁶ Makə nee maliminə nga kuregə nga *Farisanyinə Yeesu a zəmə da tsarə nga ɛnjitsa, wata təya ləgwa ama lyawarənaakii, ɛŋki tii, "Mi sanə ɗii cii kəya zəmə da ɛnji luu tsəka da i hara ma'waslyakə ɛnja?" ¹⁷ Makə fii Yeesu sətə bii tii, ɛŋki ci ka tii, "Pooshi mandandaŋə ɛnji ka alə kuzəka, see ɛnji bwanea. Ma shi nyi aasəkə duuniya, ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ɛnji aabiiki, ɛntaa kaa nya 'wa tə ɛnjitə ca slənə uushi də rəgwakii."

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Luka 5.33-39*)

¹⁸ Ma ka ɛndə'i uusəra, lyawarənə nga Yoohana da i Farisanyinə, təya ɗa suumaya. Hara ɛnjə a shi aabii Yeesu, ɛŋki tii, "Mi sanə ɗii ci lyawarənə nga Yoohana tii da Farisanyinə a ɗa suumaya, amma ma lyawarənaaku, pooshi tii agi ɗana?" ¹⁹ Yeesu a ɛnigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, ɛŋki ci, "Yaci tə'i guviinə nga dagwa maɗanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, maɗa kə gi tii ka luu maɗanəkəya, ka ɗanə nə tii suumaya abiikii kwa? Pooshi. Maa ka hakii nə tii da i dagwa maɗanə, pooshi tii ka mbeenə ka ɗa suumaya. ²⁰ Amma kadə nə uusəra mbu'ya ətə nə ɛnjə a ŋgərəgi dagwa maɗanə abitii, saa'ikii nə təya ɗa suumaya.

²¹ "Pooshi ɛndə ka mbakə iirə kəjeerənə də kura kəjeerənə. Aci ka tsəmətənə nə kurakii. Ca tsakə tsagi iirəkii palee ka ətə sha tsii.

²² "Pooshi ɛndə ɛsə ka ciirə kura ma'i inaba aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Maɗa kə ɗii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii ɛbunə nga ma'i inaba. Ənjə a ətəe ka ma'i inaba tii da mbuurə kuvə'unə patə. Kura ma'i inaba tii da kura mbuurə nə ndzaanə mbərə mbərə."

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga ɛpisəka*
(*Mat. 12.1-8; Luka 6.1-5*)

²³ Ma ka ɛndə'i uusəra, waatoo uusəra nga ɛpisəka, Yeesu a pitəgi tii da lyawarənaakii da səkərə nga aləkamaara. Wata lyawarənaakii a dzə də ɗiiyiinə aləkamaara, təya tsəbə. ²⁴ Makə nee Farisanyinə ha'ə, ɛŋki tii ka Yeesu, "Ka mi ci lyawarənaaku a ɗa sətə maviimə *bariya rəgwa nga ɗanə uusəra nga ɛpisəka?" ²⁵⁻²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, "Mashimə una jangii sətə ɗii *Dawuda kuna? Ma agi wanyiitə nji Abiyata ka gawə nga limanyinə, makə nee Dawuda tə'i uushi dəbee ca upaa, kə ɗii maɗəfənə tə tii da ɛnjaakii ɛsə, wata ca dəməgərə aasəkə *yi nga ɛntanƙə, ca ŋgiragi burooditə ɗəkəpaa ɛnji ka ɛntanƙə. Ma ətəsa, kə tanəgi ci bariya acii ɛntaa taa wu patə ca adə buroodita, see limanyinə tanə. Amma kə agi Dawuda buroodita. Ca vii ka ɛnjaakii ɛsə." ²⁷ Yeesu a tsakə banə ka tii, ɛŋki ci, "Ma kii ɛntanƙə uusəra nga ɛpisəka, kaa ɛndə a shii nafaginə. ɛntaa tə

2:14 2.14 Mat. 8.21-22. **2:15** 2.15 Mat. 9.10. **2:17** 2.17 Luka 19.10. **2:18** 2.18 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **2:19** 2.19 Mat. 9.15. **2:23** 2.23 Dzək. 23.25-26. **2:24** 2.24 Shig. 20.8-10. **2:25-26** 2.25-26 1 Sam. 21.2-7; 22.20; Leew. 24.5-9.

əndə kii ci kaa uusəra n̄ga əpisəka a nafagi də ci. ²⁸ Acii ha'a, ma nyi *Uuzənə n̄ga ənda, taa uusəra n̄ga əpisəkə maa, nyi nə Slandanəkii.”

3

Əndə mantə ciinə (Mat. 12.9-14; Luka 6.6-11)

¹ Ma ka əndə'i *uusəra n̄ga əpisəka, kə ənyi Yeesu aasəkə kuvə də'wa. Tə'i əndə mantə ciinə davə. ² Ma davə əsa, tə'i hara ənji ca alə sə n̄ga idəpaanə aashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakənwacii gəjwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbədəpaanə nə ci də əndətə uusəra n̄ga əpisəka. ³ Yeesu a ba ka əndə mantə ciita, “Madətə, kəjnaanə.” ⁴ Wata əjki ci ka tii, “Iitə sanə vii bariya gaamə kaamə rəgwa n̄ga d̄ana? N̄ga d̄a n̄ga'əənə uusəra n̄ga əpisəkə saanii, anii n̄ga d̄a bwaya bwayaana? N̄ga mbədəpaanə də əndə saanii, anii n̄ga bələginə tə ca?” Amma kə zavə tii kəda'ə, pooshi tii shii sə n̄ga jikənə ka ci. ⁵ Kə bəzhi səkə n̄ga Yeesu, acii təkuree tii ka nəhə tēgunuunə, ca tsaamə tə tii, əjki ci ka əndə mantə ciita, “Tədəpaa ciinəku.” Wata ca tədəpaa ciinəkii, ca ənəgərə makə n̄ga n̄kə. ⁶ Makə nee *Farisanyinə ha'ə, wata pii təya palə aabii ənji n̄ga *Hirudusə, təya dzə ka d̄a mətərəkinə n̄ga bələginə tə Yeesu.

Dan̄kana ama uunəva

⁷ Wata Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, təya palə aama uunəvə n̄ga Galili. Ənji lanə nyi'u tə tii. Hara ənji, ənji Galili nə tii, hara ənji əsə, kə shi tii daga anə hanyinə n̄ga Yahudiya, ⁸ i asəkə vəranə n̄ga Urusaliima, i anə hanyinə n̄ga Idumaya, i atanəgi gəərə n̄ga Urədunə, i asəkə vəranə n̄ga Tiira da Sidoonə. Ənjitsə patə, aabii Yeesu shi tii, acii kə fii tii habara n̄ga uushi'iitə cii kəya d̄aada.

⁹ Makə nee Yeesu, wiitsə ənji lanə ka bilatənə tə ci, wata ca ba ka lyawarənaakii kaa təya alya ka ci kumbawala. ¹⁰ Acii kə fii ənji kə mbədəpaa ci də ənji lanə, ci d̄ii əncəhə ənji bwanea lanə aabiikii, kaa təya dəba'ətə tə ci. ¹¹ Mada nee ənji ginaaji ka ci, təya kulagi akəjwaciikii, təya ka vurənə, əjki tii, “Hə nə *Uuzənə n̄ga Əntanjə.” ¹² Wata Yeesu a wazə ka tii də n̄geerənə, əjki ci, “Goona bagi taa wu nə nyi.”

*Tadə *lyawarənə n̄ga Yeesu pu'u aji bəra'i* (Mat. 10.1-4; Luka 6.12-16)

¹³ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca ndərə aanə gin̄wa. Ca 'wa tə ənjitə mwayi ci, kaa təya shi aabiikii. ¹⁴ Ca tadə ənji pu'u aji bəra'i ahadatii, əjki ci ka tii, “Ma ta'i nyi tuunə, kaama ndzaanə ka hakii, nya sləkəe koonə ka d̄a waaza. ¹⁵ Nya vii koonə baawəda n̄ga mbədəpaanə də ənji ginaajinyinə.” ¹⁶ Wiinə ləmə n̄ga ənjitə ta'i ci: Simoonə ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita; ¹⁷ Yakubu da Yoohana, manjeevənə n̄ga Zabadiya; kə ikə ci ka tii ləmə “Buwənərəgəsə,” waatoo makə bana, “Ənjitə pii pii bəzənə səkətii, makə dzanə n̄ga vəna”, ¹⁸ i Andərəwəsə, i Filibusə, i Barətalamawusə, i Mata, i Tooma, i Yakubu uuzənə n̄ga Haləfa, i Tadawusə, i Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁹ ba'a Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii ənja.

2:27 2.27 Dzək. 5.14. **2:27** 2.27-28 Mat. 12.1-14; Luka 13.10-17; 14.1-6; Yooh. 5.1-18; 7.21-24; 9.1-16. **3:1** 3.1-6 2.27-28. **3:6** 3.6 Yooh. 5.16,18. **3:11** 3.11 1.24; 5.7; Mat. 8.29; Luka 4.34,41; 8.28. **3:12** 3.12 1.34; Luka 4.41. **3:16** 3.16-19 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44.

Bərapaanə nga ənji tə slənə nga Malaaba Ma'yanə
(*Mat. 12.22-31; Luka 11.14-23*)

²⁰ Ma daaba'əkii, Yeesu a madə, ca palə saakii aasii. Wata danƙana a nə'uunə tə ci, təya dzatə də nə abiikii. Taa zəmə maa, pooshi i Yeesu upaa saa'i nga zəmənə, acii lanə nə ənji ka shaŋə. ²¹ Hara ənjə a dzə də pədfənə tə ci, əŋki tii, "Ma əndətsa, pooshi ma'ə haŋkalaakii ka hakii." Makə fii ndzəkəŋushi'inəkii ha'ə, wata təya də aniya nga dzənə ka kəshaginə tə ci ahada danƙana.

²² Ma malimiitə shi də Urusaliima natii, kə bii tii, "Ma ca, Byaləzabulə ngərəgi haŋkalaakii, waatoo nwanjwə nga ginaajinyinə, ci ca vii ka ci baawəda nga lyaakagi ginaajinyinə." ²³ Wata Yeesu a 'wa tə tii aabiikii, ca wabə ka tii də misaali, əŋki ci, "Iitiitə mbeenə *Seetanə ka lyaakagi naakii nə saŋa? ²⁴ Madə kə təkəgi nwanjuunə rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə. ²⁵ Madə kə təkəgi yi rəŋwə bəra'i putə nga mabizhinə, pooshi yikii ka ta'avənə. ²⁶ Ha'ə əsə, madə kə təkəgi nwanjuunə nga Seetanə bəra'i, pooshi nwanjuunəkii ka ta'avənə ca uudəgi.

²⁷ "Pooshi əndə ca dzəgərə aasii aa ha mandalə əndə, ca fə'yagi uushi'inaakii patə, madaamə ci kə anəgi mandalə əndəkii zəku'i, taabu'u fə'yaginəkii uushi'inə.

²⁸ "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa ngutə tsarə nga 'waslyakəənə patə dīi ənda, taa bərapaanə bərapaa ci tə Əntanfə əsə, ka tifyaginə nə Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii. ²⁹ Amma taa wu patə ca bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntanfə ka tifyagi ka ci 'waslyakəənaakii, ka ndzaanə nə 'waslyakəənaakii anəkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ³⁰ Ma wabi Yeesu ha'ə makə ətsa, acii pə'i ənji tə ci oo'i, "Tə'i ginaaji ashikii."

I məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii
(*Mat. 12.46-50; Luka 8.19-21*)

³¹ Wata i məci Yeesu da ndzəkəŋushi'inəkii a mbu'u aahatə aasii, təya kəŋaanə a uura mayi, təya sləkee ka 'wanə tə ci. ³² Lanə dərəva nə ənji dasə dasə abiikii. Wata əŋki tii ka ci, "Watiitə i muu tii da ndzəkəŋushi'inəku agyə ka 'wanə tə hə." ³³ Makə fii ci ha'ə, wata ca jikə ka tii, əŋki ci, "I wu saŋə nə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəkya?" ³⁴ Ca tsaamə tə ənjitə abiikii, əŋki ci, "Watiinə i yaayi da ndzəkəŋushi'inəki. ³⁵ Tada wu patə ca slənətə sətə ci Əntanfə a moo, ci nə ndzəkəŋunəki, da cikəŋunəki da yaayi."

4

Misaali də əndə giirə slikərənə
(*Mat. 13.1-9; Luka 8.4-8*)

¹ Ma daba'əkii, kə ənyi Yeesu ka dzəgunənə ka ənji ama uunəvə nga Galili. Ma saa'ikii, kə dzii ənji də nə lanə abiikii. Wata ca ndərəvə aasəkə kumbawalə, ca ndzaanə. Ma danƙana natii, təya kəŋaanə anə ndəra. ² Kə slənyi ci də misaalinyinə ka dzəgunə ka tii uushi'inə lanə. Kə wabi ci ka tii, əŋki ci, ³ "Fatəmə kaa nya ba koonə. Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. ⁴ Ma ca giirə slikərənəkii, tə'i harakii kwaalii ahada rəgwa, əginyinə a shi, təya dəmətə. ⁵ Harakii a kwaala ama pasla hatə dīi hanyinə gi'u anəkii. Slikərənəkii a givagi pii pii acii wata lyavərəvərə nə

hanyinə anə faara. ⁶ Makə cifə uusəra, wata magiva slikərənəkii a naa'ugi saakii acii pooshi slərəginəkii tahu tahu bahə sha ma'inə, ca huurəgi saakii. ⁷ Hara slikərənəkii a kwaala aagi dəha. Makə giva slikərənəkii, dəhəkii a pa'əənə ka ci, pooshi rəgwa nga gərənə. Də ha'ə dīi, paa ci əji hi'wa. ⁸ Amma, ma hara slikərənəkii, kə kwaalii tii anə nūnyi hanyinə, kə gyaavagi tii, təya gərə dagwakii, təya vii nūnyi cifanə. Harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.” ⁹ Yeesu a uudəpaa, əjki ci, “Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

Ka mi də misaali?

(Mat. 13.10-23; Luka 8.9-15)

¹⁰ Makə ənəgi Yeesu daanəkii, wata hara ənji tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a shi aabiikii, təya ləgwa amakii kaa ca paaratəgi ka tii də misaalinyiita. ¹¹ Yeesu a ba ka tii, əjki ci, “Ma una, koonə vii Əntanjə rəgwa nga shii ma'umbee uushi nga nwanjuunaakii. Amma ma hara ənja, see maa dīi ənji ka tii misaalinyinə, ¹² kaa təya tsaamə də ginə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii ka fanə əsə, amma paa tii ka paaratəginə. Acii maci madamətii ha'ə, kada kə zhi'wagi tii aabii Əntanjə, ca tifyagi ka tii 'waslyakənatii.”

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikərənə

¹³ Wata ca ləgwa amatii, əjki ci, “Pooshi unə paaratəgi də misaalitə kuna? Aa iitiitə daa nuuna paaratəgi də hara misaalinyina? ¹⁴ Ma əndə giirə slikərətəsa, wabənə nga Əntanjə cii kəya giirə. ¹⁵ Ma slikərətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanjə. Makə fii tii, wata *Seetanə a shi pii pii, ca dəməgi wabətə giirə ənji a ədzəmətii. ¹⁶ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii ama pasla nə tii. Makə fii tii wabənə nga Əntanjə, pii pii luuvə tii də moodfasəka. ¹⁷ Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii bahə sə'watə uushi'inə nga uundzə saa'i. Acii ha'ə, mada kə lii nğəra'wə da cibə tə tii putə nga wabənə nga Əntanjə, pii wata təya bwasee. ¹⁸ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii aagi dəhə nə tii. Tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanjə, ¹⁹ amma putə nga buurə uushi'inə nga *duuniya, da uudə gəna, da hara suuna kama kama, kə saawagi wabənəkii a ədzəmətii, pooshi nafakii. ²⁰ Ma hara ənji əsə, makə slikərətə kwaalii anə nūnyi hanyinə nə tii. Təya fa wabənə nga Əntanjə, təya luuvə, təya ndzaanə makə slikərətə ca vii nūnyi cifanə, harakii makkə pu'unə makkə pu'unə, harakii kuwa pu'unə kuwa pu'unə, harakii əsə, gya'ə gya'ə.”

Misaali nga garəkuwa

(Luka 8.16-18)

²¹ Əjki Yeesu ka tii, “Ya sanə, ka kiranə nə ənji garəkuwa ka dəsələginə də kənjwə taa ka kagərənə aatsa ədərə kwa? Əntaa ka madzəgamə ha dzakəpaanə ənja? ²² Taa mi patə dīi ma'umbeekii, kadə na shigi aa babara. Taa mi patə mashiimə ənja, kadə na shigi aa babara əsə. ²³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa.”

²⁴ Əjki ci ka tii əsə, “Kavəmə nuunə nga'ə ka paaratəgi də sətə cuuna fa. Acii taa mi patə cuuna kavə nuunə ka paaratəginə, ha'ə nə Əntanjə a tsakə paaratəginə koonə, ca palee ka noonə də lajənə. ²⁵ Acii ma əndətə

4:9 4.9 Mat. 11.15. **4:12** 4.12 Isaa. 6.9-10; Mat. 13.14-15. **4:19** 4.19 1 Tim. 6.9-10. **4:21** 4.21 Mat. 5.15; Luka 11.33. **4:22** 4.22 Mat. 10.26; Luka 12.2. **4:23** 4.23 Mat. 11.15. **4:24** 4.24 Mat. 7.2; Luka 6.38.

da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii.”

Misaali də dəvənə nga slikərənə

²⁶ Əŋki Yeesu əsə, “Ma *ŋwanjuunə nga Əntanƒə, kə ndzaa ci makə əndətə ca dzə, ca giirəgi slikərənə asəkə raakii, ²⁷ ca ənya aasii, ca baanə, ca madətə deerənə, ca ka uusəra ka gəranə, acii paa ci da baawəda nga dəvətənə taa gərətə slikərənəkii. Ha'ə givaginə slikərənəkii, ca gərəgi. Mashiiimə ci taa iitiitə girə ci. ²⁸ Hanyinə tii da slikərənə dīi slənətii, slikərənə a givagi, ca ƒa ba, ca gərə, ca pukə, ca əji hi'wa. ²⁹ Madə mbu'ya cifanə, ka dzənə nə slandakii ka əburənə, acii kə uugi nanə.”

Misaali də manshidəƒə slikərənə (Mat. 13.31-32; Luka 13.18-19)

³⁰ Əŋki Yeesu əsə, “Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga ŋwanjuunə nga Əntanƒə, nya ƒa koonə misaali agyanəkii. ³¹ Ma ŋwanjuunə nga Əntanƒə, kə ndzaa ci makə hi'u iza.* Hi'ukii palee də ənshidəƒənə agi ənfuginə patə asəkə duuniya. ³² Madə ləgii ənji, ca dəvə, ca gərə, ca ƒagi ka dandza ka shaŋə, ca kaala ciinə madiigərəkii, əginyinə a shi ka baladzanəkii, təya ƒa kuvə davə.”

³³ Də hara misaalinyinə lanə makə ətsə jigunyi Yeesu ka ənji wabənə nga Əntanƒə. Kə jigunyi ci ka tii bahə makə sətə dəbee təya paaratəgi. ³⁴ Wabənə nga Yeesu patə ka tii, see də misaali. Amma makə ənəgi ci daanəkii da lyawarənaakii, kə paaratəgi ci ka tii nga'ə tə misaalinyiitə ƒaadii ci.

Dədəkənə nga mandalə məƒa (Mat. 8.23-27; Luka 8.22-25)

³⁵ Ma uusərakii dakədəwanə, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Tanəgyaamə aatanəgi uunəva.” ³⁶ Wata təya bwasee ka danƒkana davə, təya ndərəvə aabiikii aasəkə kumbawala, təya palə. Tə'i hara kumbawalənyinə davə əsə. ³⁷ Wata mandalə məƒə a ndzanə kyanə anə uunəva də ŋgeerənə, ma'inə a ndzanə dəgənə ashi kumbawala, ca na aasəkə kumbawala. ³⁸ Amma ma Yeesu, pərəbə nə ci saakii ka ŋunyinə asəkə gazha-gazhanə nga kumbawalə, ca ƒəkəvə nəkii agyanə ha nga ka na. Wata lyawarənaakii a madəe ka ci, əŋki tii, “Maləma, taa kə məkyaamə, pooshi haalaaku kwa?” ³⁹ Wata Yeesu a vədəhə, ca la ŋguruunə ka məƒa, ca wabə ka ma'inə, əŋki ci, “Ndzaawə kəƒa'ə.” Pii wata məƒətə a dədəkə, ma'inə a ndzaa kəƒa'ə əsə. ⁴⁰ Əŋki ci ka lyawarənaakii, “Aci mi ŋgwalyuunə ha'ə kwa? Dəŋə əndzə'i kunə pooshi unə vii ka nyi goonƒa?” ⁴¹ Wata ŋgwələnə a kəsəgi tə tii ka shaŋə, təya wabə ahadatii, əŋki tii, “Wu saŋə nə əndəna? Taa məƒə da uunəvə maa, agi fanə nə tii tə ci.”

5

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja (Mat. 8.28-34; Luka 8.26-39)

¹ Wata i Yeesu a mbu'u aanə hanyinə nga Gyarəgasinə atanəgi uunəva.
² Jimagərənə nga Yeesu asəkə kumbawala, wata waatsə əndə ginaaja shigi

4:25 4.25 Mat. 25.29. **4:27** 4.27-29 Yak. 5.7; Səniinə 14.14-15. * **4:31** 4.31 Hi'ukii palee də ənshidəƒənə anə hanyinə nga Guƒe. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikərənə pame anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **4:32** 4.32 Əzaki. 17.23. **4:39** 4.39 Jab. 89.11; Mar. 6.51.

ahada gu'u ənja, ca shi aabiikii. ³ Ma əndətsa, ahada gu'u ənji ndzaanəkii. Pooshi əndə mbee ka gwaləpaanə tə ci ma'ə, taa də mahyakahyaka'a. ⁴ Taa guci anyi ənji tə ci ka ciinəkii da i ka səfəkii də mahyakahyaka'a, ha'ə nə ci ka ngəəsləginə, pooshi əndə mbee ka kəsəpaanə tə ci. ⁵ Vədfə da uusəra, ahada gu'u ənji da i anə ginjunyinə ndzaanəkii ka kaala vurənə da i ka ngəəndzə shishinəkii də faariinə.

⁶ Makə nee əndə ginaajitə ka Yeesu ci ma'a dzədfə, ca huyipaa, ca gərə'upaa akəŋwaciikii. ⁷ Ca ngəree ka uuraakii də ngeerənə, əŋki ci, "Yeesu, Uuzənə ŋga Əntəŋfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Kə kədii nyi aciiku akəŋwacii Əntəŋfə, unee ka nyi. Ga ha cibə də nyi." ⁸ Ma bii ci ha'ə ka Yeesu, acii bii Yeesu ka ginaajita, "Shigi ashi əndətsa, ginaajina." ⁹ Wata Yeesu a ləgwa amakii, "Iitə nə ləməkwa?" Əŋki əndə ginaajita "Ma ləməkya, Bəzəkii, acii laŋə niinə." ¹⁰ Wata ca dza ciinə ka Yeesu, əŋki ci, "Tuutəta'ə, ga ha səbagi tə ginaajinyiinə ashiki anə hanyiina."

¹¹ Ma dava, tə'i gəranə ŋga dagəliinə ca alə zəmatii ashi dəŋgəra. ¹² Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu, əŋki tii, "Kapaa tiinə keena dzəgərə aashi dagəliitsa." ¹³ Kə luuvə Yeesu ka tii. Wata ginaajinyiitə a shigi ashi əndəta, təya palə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Ma dagəliita, ka dənə nə laŋənətii dəbu'u bəra'i. Wata təya hwayagərə, təya kwaalagərə patə aagi ma'inə, təya zagi dza'ə.

¹⁴ Wata magəriinə a huyi, təya kərə makii aasəkə vərənə da anə hanyinəkii patə. Wata ənjə a shi ka tsaamə sətə dīi. ¹⁵ Makə mbu'i tii aabii Yeesu, ma təya nee, waatsə əndətə sha nji da i ginaajinyinə anəkii. Dasə nə ci da i kəjeerənə ashikii. Kə ənya haŋkalaakii. Makə nee ənjitə shi ha'a, wata təya ŋgwaləgi. ¹⁶ Ma ənjitə nee də ginətii ka sətə dīi Yeesu, wata təya ba ka ənjitə shi daba'ə tə sətə dīi tə əndə ginaajita, da i sətə dīi tə dagəliinə. ¹⁷ Wata təya gwanə ka kədiinə acii Yeesu kaa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii.

¹⁸ Ma ətsə Yeesu a ndərəvə aasəkə kumbawala, wata əndətə sha nji da i ginaajinyiitə anəkii a kədii aciikii kaa ca dzə atsakii. ¹⁹ Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci. Əŋki ci ka ci, "Ənuu saaku aasii, ha ba ka ənji goonə tə patənə ŋga sətə dīi Slandanəku ka putaaku, da makə sətə nee ci ka təgunuunaaku." ²⁰ Wata əndətə a palə də baabanə anə hanyinə ŋga Dikapooli* tə sətə dīi Yeesu ka putaakii. Patənə ŋga ənjitə fii əsə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə.

*Uuzənə ŋga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə ŋga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Luka 8.40-56)*

²¹ Makə ənyi Yeesu ka tənəginə aatanəgi asəkə kumbawala, kə shi dəŋkana aabiikii gatə aama uunəva. ²² Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa. Makə nee ci ka Yeesu, wata ca dzə, ca gərə'waanə akəŋwaciikii. ²³ Ca dza ka ci ciinə, əŋki ci, "Tə'i uuzənaaki, gwakə nə ki, də ma də ma nə ki. Tuutəta'ə, nda duu ka kavə ciinəku agyanətə, kaa kya mbədfə." ²⁴ Wata Yeesu a madətə tii da Jayirusə ka dzənə aa hakii. Ənjə a dzə laŋə atsətii də dzaadzashinə.

²⁵ Tə'i əndə'i minə cibəe bwanea ka ki. Fəzə pu'u aji bəra'i nə ki ka uushi'inə. ²⁶ Kə cibə ki laŋə acii ənji kuzhikinə. Kə zagi ki də gənətə patə əsə kaa kya mbədfə, amma pooshi ki mbə'i. See tsakənə nə bərəhənə aakəŋwa aakəŋwa. ²⁷ Makə fii ki habara ŋga Yeesu, wata kya əntsahətə

daba'əkii ahada danƙana, kya tɔbɔtɔ kɔjeerɔnaakii. ²⁸ Kya dzɔ dɔ hiimanɔ tuu'inɔ, "Maɗa kɔ tɔbɔtɔ nyi taa wata kɔjeerɔnaakii, ka mbɔɗɔnɔ nɔ nyi." ²⁹ Ureenatɔ ka kɔjeerɔnaakii, wata uushi'iitɔ a ifɔgi mbya'ɔ ashitɔ. Kɔ fii ki ashitɔ oo'ya, kɔ mbɔ'i ki aƙii bɔrɔhɔtɔ nja ɗa tɔ ki.

³⁰ Pii kɔ shii Yeesu oo'i, tɔ'i baawɔɗa shigi ashikii, wata ca zɔ'ugi agi ɔnja. Ɛŋki ci, "Wu daa uree ka kɔjeerɔnaakya?" ³¹ Ɛŋki lyawarɔnaakii ka ci, "Kɔ nee hɔ laŋɔ dzii ɔnji dɔ nɔ anɔku. Ka mi cii kwa lɔgwa ɔndɔtɔ uree ka ha?" ³² Amma wata Yeesu a zɔ'ugi ka tsaamɔ ɔndɔtɔ ɗii ha'ɔ. ³³ Ma miita, kɔ shii ki sɔtɔ ɗii tɔ ki. Wata kya shi aabii Yeesu dɔ ŋgwalɔnɔ. Shishinɔtɔ a dzɔ dɔ udzɔnɔ. Kya gɔrɔ'waanɔ akɔŋwaciikii. Kya ba ka ci goonɔga ŋga sɔtɔ ɗii. ³⁴ Ɛŋki ci ka ki, "Uuzɔnaakya, kɔ mbɔ'i hɔ putɔ ŋga gi'inaaku tɔ nyi. Duu agi jamɔnɔ. Ka ndzaanɔ nɔ hɔ jamɔ."

³⁵ Ma Yeesu ma'ɔ agi waɓɔnɔ, wata hara ɔnjɔ a shi asii a ha Jayirusɔ, ɔŋki tii ka ci, "Kɔ uudee uuzɔtɔ ka na. Ka mi cii kwa ɔnvutɔ tɔ malɔmɔ ma'a?" ³⁶ Amma pooshi Yeesu kavɔ nɔkii ka sɔtɔ bii tii. Wata ɔŋki ci ka Jayirusɔ, "Ga ha ŋgwalɔ, vii goonɔga ka Ɛntaŋfɔ kɔ uugi." ³⁷ Ma tɔya dzɔ dɔ palɔnɔ, paa ci luuvɔ kaa hara ɔnjɔ a nɔ'u tɔ ci maɗaamɔ i Piita, da Yakubu, da Yoohana ndzɔkɔŋuci Yakubu. ³⁸ Makɔ mbu'i tii aasii aa ha Jayirusɔ, ma Yeesu a nee, wiitɔ ɔnji ka kaala vurɔnɔ, tɔya tuu, tɔya ŋgɔɔrɔ ma. ³⁹ Wata ca dzɔgɔrɔ aasii, ɔŋki ci, "Ka mi cuuna wazɔ ha'ɔ kwa? Ka mi cuuna tuwa? Ma uuzɔtsa, ɔntaa ɔntɔnɔ ɔŋki ki, amma ŋunyinɔ cifɔ ki." ⁴⁰ Wata tɔya ŋusɔgi tɔ ci. Yeesu a sɔbɔgi tɔ tii patɔ aa uura mayi, ca 'wa tɔ i ɗii da mɔci uuzɔtɔ ba'a ɔnjitɔ gi atsakii, tɔya dɔmɔgɔrɔ aabii mantɔ uuzɔtɔ. ⁴¹ Ca kɔsɔtɔ tɔ uuzɔtɔ ka ciinɔ, ɔŋki ci ka ki dɔ uuratii, "Talita kumi," makɔ banɔ, "Uncitɔ mina, maɗɔtɔ bii nyi ka hɔ." ⁴² Wata hatsɔ kya maɗɔtɔ, kya wiigi'i gatɔ. Ma uuzɔtsa, pu'u aji bɔra'i nɔ fɔzatɔ. Makɔ ɗii sɔtsɔ ha'a, wata kɔ ɗii ka ɔnji ka sɔ ŋga hurɔshishinɔ ka shaŋɔ. ⁴³ Yeesu a ɗa ka tii bariya, ɔŋki ci, "Goona ba habarakii shaŋɔ ka ɔnda." Ca ba ka tii, wa tɔya vii ka ki zɔma.

6

Kaareenɔ ka Yeesu dɔ Nazaratu (Mat. 13.53-58; Luka 4.16-30)

¹ Ma daba'əkii, wata Yeesu a maɗɔ gatɔ, ca palɔ aa hakii aa vɔra, hatɔ girɔ ci davɔ. Lyawarɔnaakii a dzɔ atsakii. ² Makɔ mbu'ya *uusɔra ŋga ɔpisɔka, Yeesu a dzɔ aasɔkɔ *kuvɔ dɔ'wa ka dzɔgunɔnɔ ka ɔnja. Makɔ fii ɔnji dzɔgunɔnaakii, kɔ ɗii ka ɔnji laŋɔ ka sɔ ŋga hurɔshishinɔ, ɔŋki tii, "Da shaŋɔ upaa ɔndɔtsɔ shiinɔ ha'a? Wu dzɔgunɔtɔ ka ca? Iitiitɔ mbee ci ka ɗa sɔ ŋga hurɔshishinɔ ha'ɔ kwa?" ³ Ɛntaa ɔndɔ gwaa'a ɔnfuginɔ nɔ ca? Ɛntaa Mariyaama nɔ mɔca? Ɛntaa i Yakubu da Yoosi da Yahuda da Simoonɔ nɔ ndzɔkɔŋushi'inɔkɔya? Ɛntaa ganɔ ahadaamɔ nɔ cikɔŋushi'inɔkɔya?" Wata tɔya kaaree ka ci. ⁴ Yeesu a ba ka tii, "Ma *anabi, taa ka ŋgutɔ vɔranɔ gi ci patɔ, ka upaanɔ nɔ ci mɔghɔrɔvɔnɔ. Amma ma gakii dɔ vɔra, da ahada duuraakii da ɔnji yaakii, paa ci ka upaa mɔghɔrɔvɔnɔ." ⁵ Ci ɗii ma dava, pooshi Yeesu upaa rɔgwa ŋga ɗa sɔ ŋga hurɔshishinɔ laŋɔ. Wata ɔnji bɔrɔhɔnɔ gi'u tanɔ kaalavɔ ci ciinɔ aanɔtii, ca mbɔɗɔpaa dɔ tii. ⁶ Kɔ ɗii ka Yeesu ka sɔ ŋga hurɔshishinɔ ka shaŋɔ nɔ ghatɔ vii goonɔgatii ka ci.

Sləkeenə nga Yeesu ka lyawarənaakii ka waazanə
(*Mat. 10.5-15; Luka 9.1-6*)

Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə ka vəranyiitə kədəhə kədəhə. Ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ⁷ Wata ca 'waa'watə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i aabiikii kaa ca sləkee ka tii bəra'i bəra'i. Ca vii ka tii baawəda nga lyaakagi də ginaajinyinə. ⁸ Ca dā ka tii bariya, əŋki ci, "Goonə ngərə taa mi ka dzəginə, taa zəma, taa mbuura, taa kwaba a lipoonə. Ngərəmə zala kə uugi. ⁹ Ngamə bibinə, amma goonə ngərəənə əndə'i kəjeerənə." ¹⁰ Əŋki ci əsə, "Maa kə gyuunə aasəkə əndə'i vəranə, ndzaamə ga ənjitə liwu tuunə aahatii aasii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ¹¹ Mada kə gyuunə ka hatə pooshi ənji liwu tuunə, təya təkuree ka fa wabənə goonə, gwa'agimə bərəbərə nga vəraatsə asəduunə, una dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii nga'ə." ¹² Wata lyawarənaakii a madə, təya palə, təya dzə də waazanə, əŋki tii: wa ənjə a baanə ka əntanfə. ¹³ Təya dzə də lyaakagi ginaajinyinə lanə aşi ənja. Təya naahəvə maare anə ənji bərəhənə lanə, ənjə a upaa mbədənə.

Əntənə nga Yoohana əndə dā bapətisəma
(*Mat. 14.1-12; Luka 9.7-9*)

¹⁴ Kə fii nwanjwə *Hirudusə habara nga Yeesu, makə dīi ci kə uugi ənji fa ləmə nga Yeesu taa dama patə. Uu'i hara ənja, "Ma Yeesu, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Kə ma'i ci agi maməətə ənja. Ci nee unə upaa ci baawəda nga dāada sə nga hurəshishinə ha'ə." ¹⁵ Hara ənjə a ba, "Ci nə anabi *Iliya." Uu'i hara ənji əsa, "Anabi nə ci makə anabinyiitə nji nga njukə." ¹⁶ Makə fii nwanjwə Hirudusə ha'a, əŋki ci, "Ma əndətsa, ci nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Kə shi nya lagi nəkii, amma waatsə kə ənyagi."

¹⁷ Ma bii ci ha'ə, acii kə shi ca bii ka ənjə a kəsə tə Yoohana, ənjə a anəgi, ənjə a pa'əgi a furəshina. Ma dīi ci ha'ə, putə nga Hiroodiya, minə nga ndzəkəŋuci, waatoo Filibusə. Ma miita, kə ngərəmə Hirudusə tə ki kaa kya ndzaa ka minaakii. ¹⁸ Amma kə bii Yoohana ka ci oo'i, "Madəbeemə ha ngərə minə nga ndzəkəŋu ci ma'ə ka əpinə shanə." ¹⁹ Acii ha'ə pooshi Hiroodiya ka moo neenə ka Yoohana. Nga'ə də ki nə sətə ca bələgi tə ci. Amma pooshi rəgwa. ²⁰ Acii ma Hirudusə, kə shii ci əndə goonə nə Yoohana, malaabakii nə ci. Ci dīi cii kəya ngwalə, paa ci ka moo sətə ca təbətə tə Yoohana. Taa guci patə cii kəya fa wabənə ama Yoohana, wata ədzəməkii a lədə ka shanə. Patə da ha'a, nga'ə ka ci nə fa wabənaakii.

²¹ Amma ma ka əndə'i saa'ya, kə upaa Hiroodiya rəgwa nga bələnə tə Yoohana. Waatoo makə mbu'ya kumənə nga uusəratə pwayi ənji tə Hirudusə, ca dā əndzanə nga kumənəkii. Ca 'wa tə meemiitə atsakii, da gayi soojiinaakii, da madiigərə ənjitə anə hanyinə nga Galili patə. ²² Makə ndzaa tii, uuzənə nga Hiroodiya uncitə minəkii a dəməgərə, kya udzə. Kə dīi nga'ə ka Hirudusə tii da ənjitə davə patə. Wata əŋki Hirudusə ka ki, "Mi cii kwa uudə kaa nya vii ka ha? Ka viinə nə nyi ka hə sətə cii kwa uudə patə." ²³ Ca jidə ka ki, əŋki ci, "Ka viinə nə nyi ka hə taa mi bii hə patə, taa reeta nga nwanjuunaaki." ²⁴ Wata uncitə miitə a dzə aabii məci. Kya ləgwa amatə, əŋki ki, "Mi kədiinəkya?" Məci a ba ka ki, "Nə nga Yoohana əndə dā bapətisəma kədiinəku." ²⁵ Pii wata kya ənətə aabii nwanjwa, kya ba ka ci, "Nga'ə ka nyi ha vii ka nyi nə nga Yoohana əndə dā bapətisəma əndzə'i asəkə kəŋwa." ²⁶ Makə fii Hirudusə ha'ə, kə zhimə

tø ci asəkəkii ka shaŋø. Amma makø dñi ci kø ji'i ci akəŋwacii ənjitø davø patø, paa ci mwayi əbipaa jidøkii. ²⁷ Wata pii ca sløkee ka sooja kaa ca dzø aa furøshina ka lyagi nə ŋga Yoohana, ca kira ka ci. Soojatø a dzø, ca lyagi, ²⁸ ca kavø asəkø kəŋwa, ca kira ka uncitø miita. Wata kya luu, kya kørø ka mæci. ²⁹ Makø fii lyawarənø ŋga Yoohana haalakii, wata tøya shi, tøya ŋgørø waakii, tøya ŋgødøgi.

*Adøvənø ŋga Yeesu ka ənji dəbu'u tufø
(Mat. 14.13-21; Luka 9.10-17; Yooh. 6.1-14)*

³⁰ Ma ənjitø sløkee Yeesu ka tii ka waazanø, kø ənya tii aabiikii, tøya ba ka ci patønø ŋga sətø dñi tii da sətø jigunyi tii ka ənja. ³¹ Əŋki ci ka tii, “Dzaamø səgaamø ka ndzaanø amø daanaamø ka hatø pooshi əndø davø, koonə əpisəka.” Ma bii ci ka tii ha'ø, acii ma hatø dñi tii davø, agi shiishinø nə ənji laŋø aabiikii, taa rəgwa ŋga adø zøma, paa tii ka upaanø. ³² Wata tøya palø asəkø kumbawalø ka hatø pooshi əndø davø. ³³ Ma tøya palø, ənji laŋø nee ka tii. Kø shii ənji tø tii əsø. Wata ənjø a ma'ya asəkø vəranyinø patø. Tøya huyi dø səfa. Ma taabu'u mbu'i Yeesu tii da lyawarənaakii, tii kø mbu'i ŋukø. ³⁴ Yeesu a jimagørø asəkø kumbawala. Makø nee ci ka dabaala laŋø, kø nyihø ci təgunuunatii, acii makø bagiinø yadø magəra ndzaa tii. Wata ca ndzaŋø dzəgunø ka tii uushi'inø laŋø.

³⁵ Ma ətsø kaa uusəra a kula, lyawarənø ŋga Yeesu a əntsahø aabiikii, əŋki tii ka ci, “Kø dñi kədəwanø, wiinø agi bilinø naamø ganø. ³⁶ Bawø ka ənjitsa, wa tøya dzø ka dərø zəmø ka natii nə ga ənjitsø kədøhø taa asəkø vərənø.” ³⁷ Amma əŋki Yeesu ka tii, “Unø nə vii ka tii zøma.” Əŋki tii ka ci: “Madamø inø kø gi ka ira buroodi ŋga kwaba gya'ø bəra'i, pooshi ka mbu'unø ka tii.” ³⁸ Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, “Moonø nə buroodi acii una? Dəmø ka tsaamətønø.” Makø tsaamətø tii, tøya ba ka ci, “Tø'i buroodi tufø da hərəfinø bəra'i.” ³⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, wa dabaala a ndzaanø tsəbukø tsəbukø agyanø kuzəna. ⁴⁰ Wata ənjø a ndzaanø tsəbukø tsəbukø. Hara ənji gya'ø gya'ø, hara ənji tufø pu'unø tufø pu'unø. ⁴¹ Yeesu a ŋgørø burooditø tufø da hərəfiitø bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyø, ca kuyirii tø Əntaŋfø. Ca baatsəpaa buroodita, ca vii ka lyawarənaakii kaa tøya təkəpaa ka ənja. Ca təkəpaa ka tii hərəfiitø bəra'i əsø. ⁴² Ənji patø a zəmø, tøya əburø. ⁴³ Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətø burooditø da hərəfiitø mbədaanø, dəvø pu'u aji bəra'i. ⁴⁴ Ma ənjitø agi buroodita, dəbu'u tufø nə ŋguyirənø agitii.

*Wiinø ŋga Yeesu anø ma'inø
(Mat. 14.22-27; Yooh. 6.16-21)*

⁴⁵ Pii ma daba'əkii, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, wa tøya ndørəvø aasəkø kumbawala, tøya takəŋwa ka ci aa taŋəgi uunøva aasəkø vərənø ŋga Batəsayida, kaa ca ba ka dabaala a palø satii. ⁴⁶ Ma ənji agi palønø satii, ca ndørø aa giŋwø ka dfa də'wa. ⁴⁷ Ma ətsø ha pətəpəta, dzadø ahada uunøvø nə kumbawalətø dñi lyawarənaakii asəkəkii əsø. Ma ci naakii, ma'ø ci anø ndəra ci daanəkii. ⁴⁸ Wata ma ca nee, kø uugi gwazø kumbawalø dfanø dzawø ka lyawarənaakii, acii ka rəgwatø ci tøya dzø aa dəvø nə mədø ka əgyanø dø ŋgeerənø. Ma ətsø ha wurø wurø kaa ca pukø, Yeesu a shi aabiitii dø wiinø anø ma'inø. Makø kaa ca ələgi abitii, ⁴⁹⁻⁵⁰ wata kø nee tii ka ci ca wii anø ma'inø. Ma nə tii ka nəhənø, bərəhinø ca shi. Makø nee tii ka ci, kø ŋgwali tii ka shaŋø, tøya kaala vurənø. Pii pii wata Yeesu a ba

6:30 6.30 Luka 6.13; 10.17. **6:32** 6.32-44 8.1-10. **6:34** 6.34 Irim. 10.21; Əzaki. 34.5; Zak. 10.2; Mat. 9.36; 14.14; 15.32; Mar. 8.2. **6:43** 6.43 2 Meem. 4.43-44. **6:46** 6.46 Luka 5.16. **6:48** 6.48 Ayb. 9.8; Luka 24.28.

ka tii, ɛŋki ci, “Baneemə ka moodəfuunə, nyi əna, goona ɲgwələ.” ⁵¹ Ca ndərəvə aasəkə kumbawalə aabiitii. Wata mədətə a dədəkə ha'ə. Kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə ka shaŋə. ⁵² Ma adəvənaakii ka ɛnji dəbu'u tufə, pooshi tii paaratəgi acii ndalə nə haŋkalatii.

*Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ɛnji bwanea də Ginazarətə
(Mat. 14.34-36)*

⁵³ Makə taŋəgi tii, təya mbu'u aanə hanyinə ɲga Ginazarətə, təya anəpaa kumbawalə davə ama uunəva. ⁵⁴ Jimagərənatii asəkə kumbawalə ha'ə, wata pii ɛnji vəraatə a paaratəgi oo'i, Yeesu ətsa. ⁵⁵ Təya gwanə ka huyinə ka kyaara maβərəhə ɛnjatii taa dama patə anə hanyiita, təya kira tə tii ka ci asəkə ədzə baanatii, taa da patə fii tii nə ci davə. ⁵⁶ Taa dama patə gi ci, taa aasəkə uundzə vəranə, taa aasəkə maɖuunə vəranə, ha'ə nə ɛnji ka kira ka ci ɛnji bwanea, təya banee ka tii asəkə luuma, təya kədii aciikii taa wata kəjeerənaakii, wa ɛnji bwanea a təbətə. Patənə ɲga ɛnjitə təbətə, kə mbə'i tii.

7

*Alə'aada ɲga dzədzəshi'inə
(Mat. 15.1-9)*

¹ Ma *Farisanyinə da hara maliminə ɲga *Yahudiinə ətə shi də Urusaliima, kə dzii tii də nə abii Yeesu. ² Ma təya nee, watiitə hara *lyawarənə ɲga Yeesu ka adənə yadə yibəgi ciinətii makə sətə bii alə'aada ɲga dzədzəshi'inətii. ³ Acii ma Farisanyinə da Yahudiinə patə, agi nə'unə nə tii alə'aada ɲga dzədzəshi'inə, pooshi tii ka adə zəmə yadə yibəgi ciinətii. ⁴ Taa tii kə shi a luuma maa, pooshi tii ka adənə, see maɖa yibəgi tii ciinətii zəku'i. Tə'i əsə hara alə'aadanyinə laŋə ətə lii tii, ci təya nə'u, təya cakubə sə ɲga sa də uushi'inə, da uudiinə, da əbu ɲga əndzənə, da ha ɲga baanə makə ətə baarii alə'aاداتii.

⁵ Makə nee Farisanyinə da maliminə ha'ə, wata təya ləgwa ama Yeesu, ɛŋki tii, “Acii mi saŋə pooshi lyawarənaaku ka nə'u alə'aada ɲga dzədzəshi'inaama? Wata adənə nə tii zəmə yadə yibəgi ciinə nii?” ⁶ ɛŋki Yeesu ka tii, “Asee goonɲga wabi anabi Isaaya agyanuunə, unə ɛnə ca nə'u tə ɛntaŋfə də moodəfə bəra'i. Kə nyaahə ci sətə bii ɛntaŋfə oo'i:

Ma ɛnjitsa, amatii ci təya haŋətə tə nyi,
amma ma ədzəmətii, dzadə da nyi ka shaŋə.

⁷ Zabə nə paslənatii tə nyi,
acii ma alə'aadanyitə ci təya dzəgunə ka ɛnja,
banə ɲga əndə shiŋkinə, ɛntaa banaaki.”

⁸ Yeesu a tsakə banə ka tii, ɛŋki ci, “Agi uneenə nuunə ka bariya ɲga ɛntaŋfə, una nə'u alə'aadanyinə ɲga ɛnja.

⁹ “Ha'ə dīi kə upaa unə dabara ɲga kaareenə ka bariya ɲga ɛntaŋfə, koona nə'u alə'aadanyinə goonə. ¹⁰ Kə bii Muusa: Duunətə tə i duu da muu. Taa wu wabi bwaya uushi aashi dīi taa məci, wa ɛnjə a bələgi tə ci.

¹¹ Amma ma unə, agi dzəgunənə nuunə ka ɛnji oo'i, ma sətə dəbee əndə a vii ka dīi taa məci, maɖa bii ci ka tii, ma səna, 'Koorəbanə', makə banə: ɲga ɛntaŋfə nə sətə, ¹² ma bii əndətə ha'ə, kə luuvuunə kaa ca bwasee ka tsakənə tə dīi da məci. ¹³ Də ha'ə bwasee unə ka wabənə ɲga ɛntaŋfə,

6:49-50 6.49 Luka 24.37. **6:51** 6.51 4.39. **6:52** 6.52 8.16-18; Mat. 16.7-9. **6:56** 6.56 Mat. 9.20; Slənə 5.15. **7:2** 7.2-4 Mat. 23.25; Luka 11.38-39; Kwal. 2.21-22. **7:6** 7.6-7 Isaa. 29.13. **7:10** 7.10 Shig. 20.12; 21.17.

koona dzəgunə al'aadanyinə goonə. Tə'i hara uushi'inə lanə makə ətsə əsə cuuna də."

Uushi'iitə ca ajjinətə tə ənda

(Mat. 15.10-20)

¹⁴ Wata Yeesu a 'waa'watə dabaala aabiikii, ca wabə ka tii, əŋki ci: "Fatəmə, unə patə, una paaratəgi də sənə cii kya ba koonə. ¹⁵ Pooshi səndə ca dzəgərə aasəkə əndə da makii bahə ajjinətə tə ci. Amma sətə ca shigi da makii ca ajjinətə tə ci. [¹⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa."]

¹⁷ Makə dzəgi Yeesu agi ənja, ca dzəgərə aasii. Lyawarənaakii a ləgwa amakii tadfa mi ci misaalitə a moo banə. ¹⁸ Əŋki Yeesu ka tii, "Patə da i unə kunə, pooshi unə paaratəgi oo'i, ma sətə ca dzəgərə da ma ənda, əntaa ci ca ajjinətə tə ca? ¹⁹ Acii maa kə zhimə əndə uushi, əntaa aa moodəfə nə ci ka dzənə, amma aa səkə nə ci ka dəmənə, ca gimagi." (Wabənə ŋga Yeesu ha'ə, ca baarii oo'i, taa ŋgutə zəma, ŋga'ə ka adənə.) ²⁰ Uu'i Yeesu əsa, "Ma sətə ca shigi a moodəfə ənda, ci ca ajjinətə tə ci. ²¹ Acii a moodəfə əndə ci bwaya uushi a shigi, ca kavə tə ci ka də bwaya hiima, ca də badawaanə, ca hərə, ca bələ ənda, ²² ca aləhiinə, ca də bwaya suuna, ca də bwaya bwayaanə, ca gəpə ənja, ca də ajjinəənə, ca sərəhə, ca pədə ənda, ca də usha'ushaanə, ca də dəkənə. ²³ Ma uushi'iitə patə, a moodəfə əndə ca shigi, ca ajjinətə tə ənda."

Gi'inə ŋga məshipətə minə tə Yeesu

(Mat. 15.21-28)

²⁴ Ma daba'əkii, wata Yeesu a madə, ca dzə aanə hanyinə ŋga Tiira. Ca dzəgərə aasii aaha əndə'i ənda. Pooshi ci ka uufənə ənjə a shii oo'ya, gatə nə ci. Amma patə da ha'ə pooshi umbi. ²⁵ Tə'i əndə'i minə, kə kəshi ginaaji tə uuzənatə uncitə minəkii. Makə fii ki habara ŋga Yeesu, pii wata kya shi, kya gərə'waanə akəŋwaciikii. ²⁶ Ma kya, əntaa mitə Yahuda nə ki, amma mitə hanyinə ŋga Siroofinikiya. Wata kya kədii tə Yeesu kaa ca lyakagi ka uuzənatə ginaajita. ²⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Taku ka manjeevənə a əburə zəku'i. Pooshi ŋga'ə nə ŋgərətə zəmə ŋga manjeevənə, ənjə a kagi ka ədiinə." ²⁸ Əŋki miita, "Ha'ə tanyi, 'ya'ə Daadə, amma taa ədiinə əsə, agi adənə nə tii murəmurinə ŋga zəmətə ca kwaanagi acii manjeevənə." ²⁹ Yeesu a ba ka ki, "Putə ŋga wabəətsaaku, duu saaku aasii. Kə dzəgi ginaaji ashii uuzənaaku." ³⁰ Wata miitə a ənə satə aasii. Ma kya dzə aasii, pərəbə nə uuzənatə. Kə dzəgi ginaajitə ashitə.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də kadəguləma

³¹ Yeesu madə anə hanyinə ŋga Tiira, ca dzə danə hanyinə ŋga Sidoonə, da ŋga Dikapooli, ca mbu'u aama uunəvə ŋga Galili. ³² Wata ənjə a kira ka ci kadəguləma, paa ci ka mbee ka nyagi wabənə ŋga'ə əsə. Təya kədii tə Yeesu kaa ca kavə ciinə aanə kadəguləmətə, kaa ca mbədfə. ³³ Yeesu a kəshagi tə ci aatəŋgala, ca ŋgavə moojiciinəkii aa limə kadəguləmətə, ca tifə giirənə aaciikii, ca uree ka gana ŋga əndətə, ³⁴ ca tsaamə aa dəgyə, ca ŋgi'i, əŋki ci də uura *Yahudiinə, "Eefata," makə bana, "Wunəgi." ³⁵ Pii wata liminə ŋga əndətə a wunəgi, ganakii əsə a pityapaa. Ca ndzanə nyagi wabənə ŋga'ə. ³⁶ Yeesu a də bariya ka ənja, ga təya ba ka əndə sətə dīi. Amma ma ca tsakə də bariya ka tii, ha'ə nə tii ka tsakə baaba wabənəkii.

³⁷ Ma ənjitə fii patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shanə, əŋki

tii, “Yawaa, ma sətse dii ci patə, nga'ə. Taa tə kadəguləminə, ka kavənə nə ci ka fanə, təya wabə.”

8

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u ənfwadə (Mat. 15.32-39)

¹ Ma daba'ə baanə gi'u, kə ənyi dabaala ka dza də nə abii Yeesu. Pooshi sə nga zəmə aciitii əsə. Yeesu a 'waa'watə tə lyawarənaakii aabiikii, əŋki ci ka tii, ² “Agi nəhənə nə nyi təgunuunə nga ənjitsa, acii baanə makkə nə tii ənshinə abiiki, pooshi tii da sə nga kavənə aa matii. ³ Mada kə kapaa nyi tə tii, təya dzə satii də madəfənə, ka mbeenə nə madəfənəkii ka tii a rəgwa, acii dzadə shi hara ənji.” ⁴ Əŋki lyawarənaakii, “Iitə sanə dānaamə kaama upaa zəmə ganə agi bilinə bahə zəməvənə ka ənjitsa?” ⁵ Yeesu a ləgwa amatii, “Buroodi moonə nəndə acii una?” Əŋki tii ka ci, “Buroodi mədəfə.” ⁶ Wata Yeesu a ba ka dabaala, kaa təya ndzaanə patə, ca ngərə burooditə mədəfə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka ənja. Wata təya təkəpaa. ⁷ Tə'i əsə uuji hərəfinə gi'u aciitii. Ca ngərə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka lyawarənaakii. Təya təkəpaa ka ənji əsə. ⁸ Ənjitə gatə patə a zəmə, təya əburə. Wata lyawarənaakii a tsəkətə zəmətə mbədaanə, dəvə mədəfə. ⁹ Ma ənjitə zhimə, ka dfanə nə tii dəbu'u ənfwadə. Wata Yeesu a kapaa tə tii kaa təya palə satii. ¹⁰ Ma tii da lyawarənaakii əsə, pii wata təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya palə aanə hanyinə nga Daləmanuta.

*Alənə nga *Farisanyinə ka dā ka tii sə nga hurəshishinə* (Mat. 16.1-4)

¹¹ Ma daba'əkii, kə shi Farisanyinə, təya ndzanə dā ka Yeesu mabizhinə, təya ba ka ci, kaa ca dā ka tii sə nga hurəshishinə ətə ca baarii oo'i, tə'i ci da baawəda nga Əntanfə. Ma ləguyi tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci. ¹² Kə ŋgi'i Yeesu də ŋgeerənə, əŋki ci, “Ka mi sanə ci ənji nga zamanana a alə sə nga hurəshishinə kaa ənjə a dā ka təya? Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi sə nga hurəshishinə ci ənjə a dā ka tii.” ¹³ Wata Yeesu a unee ka tii. Ca ənə ka ndərəvənə aasəkə kumbawala, kaa ca tanjəgi aatanjəgi uunəva.

*Burəjanə nga Farisanyinə da nga *Hirudusə* (Mat. 16.5-12)

¹⁴ Asee, kə zaanə ka *lyawarənə nga Yeesu nə ngərəənə buroodi. Wata rəŋwə dyanə nəndə aciitii asəkə kumbawala. ¹⁵ Yeesu a dzalə tə tii, əŋki ci, “Nəhəmə noonə na acii burəjanə nga Farisanyinə da nga Hirudusə.” ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, təya gwanə ka wabənə ahadatii, əŋki tii, “Ma bii ci ha'a, ətə pooshi amə ŋgiraanə buroodi.” ¹⁷ Ma Yeesu, kə shii ci sətə ci təya ba. Wata əŋki ci ka tii, “Ya una, ka mi cuuna wabə agyanə ghatə buroodya? Ca'ə əndzə'i, ma'ə unə mapaaratəgimə kuna? Kə ndaləgi hanjkalə goonə kwa? ¹⁸ Pooshi unə ka neenə də ginuunə kuna? Anii pooshi unə ka fanə də liminuuna? Pooshi unə ka buurətənə kwa? ¹⁹ Saa'itə ŋgirə nyi buroodi tufə, nya baatsəpaa, nya vii ka ənji dəbu'u tufə, dəvə moonə tsəkətuunə tə ətə mbədaana?” Əŋki tii ka ci: “Dəvə ta'i ta'i pu'u aji bəra'i tsəkətiinə.” ²⁰ Ca ənə ka ləgwanə ka tii, “Makə baatsəpaa nyi buroodi mədəfə ka ənji

7:37 7.37 'Wat. 1.31; Isaa. 35.5-6. 8:1 8.1-10 6.32-44. 8:2 8.2 Mat. 9.36. 8:11 8.11-12 Mat. 12.38-40; Luka 11.16,29-30. 8:11 8.11 Yooh. 6.30; 1 Koor. 1.22. 8:15 8.15 Luka 12.1. 8:16 8.16-18 6.52. 8:18 8.18-19 Irim. 5.21; 6.43.

dəbu'u ənfwadə, dəvə moonə tsəəkətuunə tə ətə mbədaana?" Əŋki tii ka ci: "Dəvə ta'i ta'i mədəfə." ²¹ Əŋki ci ka tii, "Amma ca'ə əndzə'i ma'ə unə mapaarətəgimə nii?"

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də muurəfa

²² Wata təya mbu'u aasəkə vəranə ŋga Batəsayida. Ənjə a kira ka Yeesu muurəfa. Ənjə a kədii tə ci kaa ca kavə ciinə aashi muurəfəta, kaa ca upaa mbədənə. ²³ Wata Yeesu a kəsətə tə muurəfətə ka ciinə, təya dzəgi gatə də vəra. Dzəginatii, wata ca tifəvə giirənə aagi muurəfəta, ca kavə ciinə aanəkii. Əŋki ci ka ci, "Agi neenə nə hə ka uushi'inə nii?" ²⁴ Əndətə a tsaamə, əŋki ci, "Agi neenə nə nyi ka ənja. Amma makə ənfuginə cii kya nee, təya wiigi'i." ²⁵ Yeesu a ənə ka kavə ciinəkii aagi əndətə. Əndətə a tsaamə ŋga'ə, wata kə mbə'i ci, ca nee ka ha paŋgəraŋə. ²⁶ See Yeesu a də bariya ka əndətə oo'ya, "Duu aasii. Ga ha ənə aasəkə vəranə."

*Banə ŋga Piita oo'i, Yeesu nə *Matadəkii ŋga Əntaŋfə*

(Mat. 16.13-20; Luka 9.18-21)

²⁷ Wata Yeesu tii da lyawarənaakii a madə ka dzənə aasəkə vəranəyiitə anə hanyinə ŋga Kayisariya Filipi. Ma təya dzə a rəgwa, ca ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Wu saŋə nə nyi ci ənjə a ba?" ²⁸ Əŋki lyawarənaakii, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə də bapətisəma. Əŋki hara ənji, hə nə anabi Iliya. Hara ənjə a ba əsa, əndə'i anabi ŋga ŋukə nə hə." ²⁹ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona? Wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii ŋga Əntaŋfə." ³⁰ Wata Yeesu a də ka tii bariya oo'i, "Goonə ba wabəətsə agyanəki taa ka wu."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 16.21-28; Luka 9.22-27)

³¹ Wata Yeesu a ndzaŋə dzəgunənə ka lyawarənaakii, ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci, "Tyasə ma *Uuzənə ŋga ənda, see a sa ci cibənyinə laŋə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə ŋga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Furəŋə bagi Yeesu ka tii ətsa. Makə fii Piita ha'a, wata ca kəsəgi tə ci aatəŋgala, ca wazə ka ci. ³³ Amma Yeesu a zə'ugi, ca tsaamə tə lyawarənaakii. Ca wazə ka Piita, əŋki ci, "Dzəgi abiiki, *Seetanə! Ma hiimatsaaku, ŋga əndə shiŋkinə, əntaa ŋga Əntaŋfə."

³⁴ Wata Yeesu a 'wa tə dabaala da lyawarənaakii aabiikii. Əŋki ci ka tii, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ŋgərə ənfwə ŋga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi." ³⁵ Tada wu patə ca də gazhi'waanə ŋga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma tada wu patə ətee ka əpinaakii putə ŋga nə'unə tə nyi da putə ŋga Njunyi Habara, ci na luupaa əpinaakii. ³⁶ Mi saŋə nə bwatya ŋga upaa patənə ŋga uushi'inə asəkə duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ³⁷ Madə kə zii əpinə ŋga ənda, pooshi uushi cii kəya vii kaa ca ənə ka upaa də əpinəkii. ³⁸ Ma agi ma'waslyakə zamanana ənə ci ənjə a kaaree ka Əntaŋfə, ma əndətə dīi ayinə tə ci ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə ŋga ənda, kadə nə ayinə a də tə nyi ka wabənə agyanə əndətə uusəratə nii kya shi agi məghərəvənə ŋga Daadə da ŋga malaafa malaa'ikanyinə."

8:20 8.20 8.8-9. **8:23** 8.23 7.33; Yooh. 9.6. **8:28** 8.28 6.14-15; 9.11-13; Luka 7.16. **8:29** 8.29 Mat. 16.16. **8:30** 8.30 9.9. **8:31** 8.31 9.30-32; 10.32-34. **8:34** 8.34-35 Mat. 10.38-39; Luka 14.27; 17.33; Yooh. 12.25. **8:34** 8.34 1 Piita 2.21. **8:38** 8.38 Mat. 10.33; Luka 12.9.

9

¹ Əŋki Yeesu ka tii əsa, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i hara ənji ganə ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka *ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da baawədaakii.”

Məghərəvənə ŋga Yeesu

(*Mat. 17.1-13; Luka 9.28-36*)

² Ma daba'ə baanə kuwa, Yeesu a ŋgərə tə i Piita, da Yakubu da Yoohana, ca kərə tə tii aanə magərə giŋwa, wata tii ha'ə. Ma təya nee, wata ca zə'wə akəŋwaciitii, ³ bərənə nə kəjeerənaakii tyaslyaslyə. Pooshi əndə asəkə duuniya ca mbee ka kuβəgi kəjeerənə nduudə ha'a makə əta. ⁴ Wata ma təya nee, watiitə i anabi *Iliya da Muusa, təya wabəshi da Yeesu. ⁵ Wata Piita a ba ka Yeesu, əŋki ci, “Maləma, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə, naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” ⁶ Ma wabi ci ha'ə, acii kə ŋgwaləgi tii ka shaŋə, paa ci shii sə ŋga banə. ⁷ Wata məzhidəkwatyaminə a zadəgi dagyanətii. Ma təya fa, əndə a wabya dāgi məzhidəkwatyaminəkii, ca ba, “Waatsə Uzənənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudəgi səkəki. Famə tə ci.” * ⁸ Ma i Piita tsaaməgi, maneemə tii taa ka wu abitii ma'ə madaamə Yeesu.

⁹ Ma təya dzə də jimanə satii a giŋwa, Yeesu a dfa ka tii bariya, əŋki ci, “Goona ba taa ka wu tə sətə nee unə, see daba'ə madənaaki agi maməətə ənja, nyi *Uzənə ŋga ənda.” ¹⁰ Kə luuvə tii bariyatə dīi ci ka tii. Amma ma ahadatii satii, kə laaguyi tii, əŋki tii, “Mi da nə madəne agi maməətə ənja?” ¹¹ Təya ba ka Yeesu, “Aa mi dīi ci maliminə a ba oo'i, Iliya na takəŋwa shinə ka Aləmasiihu?” ¹² Yeesu a ba ka tii, “Weewee ha'ə makə ətsa, Iliya na shi zəku'i ka hadətəgi də patənə ŋga uushi'inə. Əntaa tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə oo'i, ka sanə nə Uzənə ŋga əndə cibənyinə kama kama, ənjə a kaaree ka ci kwa? ¹³ Amma wanyinə ka banə koonə, kə uugi Iliya shinə. Kə dīi ənji ka ci sətə kadeesəkə ka tii patə, makə sətə dīi manaahəkii agyanəkii asəkə ləkaləkatə ŋga Əntaŋfə.”

Mbədfəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tə ci

(*Mat. 17.14-21; Luka 9.37-43*)

¹⁴ Mbu'unatii aabii hara *lyawarənə, wata təya lapaa kə ndzaanə danjana ka tii də na, maliminə a dfa ka tii mabizhinə. ¹⁵ Makə nee ənji patə ka Yeesu, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Təya hwaya aabiikii, təya nəhəpaa tə ci. ¹⁶ Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, “Anə mi nuunə ka dfa mabizhina?” ¹⁷ Wata əndə'i əndə ahada danjana a jikəvə, əŋki ci, “Maləma, kə kira nyi ka hə uuzənaaki, acii tə'i ginaaji anəkii. Pooshi ci ka mbee ka wabənə. ¹⁸ Taa guci patə, maa kə ma'i ginaaji anəkii, ginaajikii a uurəvə tə ci aa panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. Ca tsəbə linyinə. Shishinəkii patə a huurəgi shindəŋə. Kə kədii nyi acii lyawarənaaku, kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.” ¹⁹ Fanə ŋga Yeesu ha'ə, əŋki ci ka tii, “'Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tə Əntaŋfə. Ca'ə guci saŋə nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kiramə ka nyi uuzənəkii dīi.” ²⁰ Wata ənjə a kira uuzəətə ka ci.

Makə nee ginaajitə ka Yeesu, wata ca dəgəpaa tə uuzəətə də ŋgeerənə. Uuzəətə a kula. Fuudənə nə ci a panə. Əbwyənə nə cikufinə amakii. ²¹ Wata Yeesu a ləgwa ama dīi uuzəətə, əŋki ci, “Guci saŋə ndzaŋətə ka

9:1 9.1 Mat. 16.28. * **9:7** 9.7 1.11; famə: Dzək. 18.15. **9:9** 9.9 7.36; 8.30. **9:11** 9.11-13 Mal. 3.23-24; Mar. 8.28. **9:13** 9.13 Mat. 11.14; Luka 1.17; Yooh. 1.21.

ca?" Əŋki dii, "Ndzanə ka saa'itə ci ma'ə uundzəkii. ²² Lanə jikə ginaajitse ka uudə bələginə tə ci də kaalagerənə tə ci aagi gunə da i aagi ma'inə. Nəhuu təgunuunə geenə. Tsakuu tiinə, madfa ka mbeenə nə hə." ²³ Əŋki Yeesu ka ci, "Madfa ka mbeenə nə nyi, bii ha? Paa ha shii oo'i, ma əndətə gi'i tə Əntanfə, taa mi patə ka mbeenə nə ci ka datənə kwa?" ²⁴ Pii wata dii uuzəətə a jikəvə də ngeerənə, əŋki ci, "Kə gi'i nyi tə Əntanfə. Tsakuu tə nyi kaa nya tsakə gi'inə tə ci."

²⁵ Makə nee Yeesu, wiitsə əŋji ka ja də nə anətii də huyihuyi, ca wazə ka ginaaja, əŋki ci, "Ginaajinə kavə tə uuzəənə ka kadəguləməəna, wanyinə ka wazənə ka hə, shigi ashii uuzəəna. Ga ha ənya aashikii ma'a."

²⁶ Wata ginaajitə a kapaa vurənə də ngeerənə, ca dəgə tə uuzəətə də n̄gwaan̄gwa'ənə, ca shigi ashikii. Wata lakə nə uuzəətə makə mantəkii. Ma nə əŋji patə ka banə, "Mantəkii nə uuzəətsa." ²⁷ Amma Yeesu a kəsətə tə uuzəətə ka ciinə, ca madee ka ci.

²⁸ Ma ətə dzəgərə Yeesu aasii, makə nee lyawarənaakii pooshi əndə abitii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, "Mi sanə d̄ii təkuree inə ka lyaakagi tə ginaajitsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, "Pooshi taa mi ca lyaakagi tsarə n̄ga ginaajitsa, see də də'wa kə uugi."

Ənənə n̄ga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii
(Mat. 17.22-23; Luka 9.43-45)

³⁰ Makə ma'i tii gatə, təya palə danə hanyinə n̄ga Galili. Ma Yeesu, paa ci mwayi ənjə a shii taa da nə ci, ³¹ acii agi dzəgunənə nə ci uushi'inə ka lyawarənaakii. Ca dzə də wabənə ka tii agyanə naakii na, ca ba, "Ka vəginə nə əŋji tə Uuzənə n̄ga əndə aacii ənja, təya bələgi tə ci. Maa kə bələgi əŋji tə ci, ma ka makkənə n̄ga uusəra, ka madənə nə ci agi maməətə ənja." ³² Amma, ma lyawarənaakii, paa tii paaratəgi də sətə cii kəya ba ka tii. Kə n̄gwaləgi tii əsə ka ləgwanə ka ci agyanəkii.

Wu sanə palee də gawuuna?
(Mat. 18.1-5; Luka 9.46-48)

³³ Makə mbu'i tii aa Kafarənahumə, təya dzəgərə aasii. Yeesu a ləgwa ama lyawarənaakii, əŋki ci, "Agyanə mi sanə n̄juuna d̄a mabizhinə una shi a rəgwa?" ³⁴ Amma pooshi tii jikə ka Yeesu, acii ma təya shi a rəgwa, kə d̄ii tii mabizhinə ahadatii oo'i, "Wu sanə palee də d̄uunuunə ahadaama?"

³⁵ Wata Yeesu a ndzaanə, ca 'wa tə tii patə pu'u aji bəra'i, əŋki ci ka tii, "Taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka moodəba'a, wa ca ndzaa ka əndə slənənə ka əŋji patə əsə." ³⁶ Wata ca n̄gərə uuzənə, ca kəŋee ahadatii. Ca gapətə tə uuzəəta, əŋki ci ka lyawarənaakii, ³⁷ "Taa wu liwə uuzənə, madfa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwu tə nyi, əntaa wata tə nyi liwə ci, amma tə əndətə sləkee ka nyi liwə ci."

Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci
(Luka 9.49-50)

³⁸ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əŋki ci, "Maləma, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguŋuura deenə, kə tən̄paa inə tə ci." ³⁹ Əŋki Yeesu ka ci, "Goonə tən̄paa tə ci. Acii ma əndətə ca d̄a sə n̄ga hurəshishinə də ləməki, pooshi ci ka wabənə bwayakii agyanəki kwakwatə." ⁴⁰ Ma əndətə makaareemə kaamə, naamə nə ci. ⁴¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə ca gyacii

9:27 9.27 5.41. **9:30** 9.30-32 8.31. **9:33** 9.33-34 Luka 22.24. **9:35** 9.35 10.43-44; Mat. 20.26-27; Luka 22.26. **9:37** 9.37 Mat. 10.40; Luka 10.16; Yooh. 13.20. **9:40** 9.40 Mat. 12.30; Luka 11.23.

koonə ma'inə ka sanə putə nga ətə dii unə nga Aləmasiihu, weewee ka upaanə nə ci shikwaakii."

Uushi'iitə na dfa tə ənda putə nga slənə 'waslyakəənə
(*Mat. 18.7-9; Luka 17.1-2*)

⁴² "Taa wu patə kavə tə taa rəjwə agi manjeeviitə vii ka nyi goonğa kaa ca pu'u, gəfə anəvə təjwə aa uurakii ka ci də nga'əənə, ənjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci.

⁴³ "Mada ciinəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, lagi. Gəfə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə yadə ciinə acii dzənə da ciinəku bəra'i aagi gunə ətə pooshi ka əntənə. [⁴⁴ Acii ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.]

⁴⁵ Mada səfəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, lagi. Gəfə gi hə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə yadə səfə acii ndzaanə da i səfəku bəra'i, ənjə a ka tə hə aagi gunə. [⁴⁶ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.] ⁴⁷ Mada ginəku ca kavə tə hə ka dfa 'waslyakəənə, hurə'yagi. Gəfə gi hə aagi *jwanjuunə nga Əntanjə də ginə rəjwə acii ndzaanə da i ginəku kyakya'ə bəra'i, amma ənjə a ka tə hə aagi gunə. ⁴⁸ Ma davə, pooshi kantəhudənyiiitə ca adə tə ənji ka əntənə, pooshi gunə ka əntənə əsə.

⁴⁹ "Də gunə nə Əntanjə a hadatə də taa wu patə, makə ətə ci ənjə a hadatə zəmə də zhatana. ⁵⁰ Njunyikii nə zhatana. Amma mada kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma'ə. Ndzaamə ka ənji makə zhatanə agi dzəguda. Ndzaashimə agi jamənə." †

10

Dzəgunənə nga Yeesu agyanə lakəgi minə
(*Mat. 19.1-12; Luka 16.18*)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə gatə, ca palə aanə hanyinə nga Yahudiya, ca tanəgi gəərə nga Urədunə. Ənjə a ənə ka dza də nə abiikii. Ca ənə əsə ka dzəgunə ka tii wabənə nga Əntanjə makə ətə sənaavə ci. ² Wata hara *Farisanyinə a shi aabiikii, təya alə rəgwa nga təkənə tə ci də ləgwanə amakii, əjki tii, "Ya əna, kə vii bariya gaamə rəgwa ka əndə a lakəgi minaakii kwa?" ³ Əjki Yeesu ka tii, "Mi nə bariya nga Muusa ka banə koonə?" ⁴ Əjki tii, "Kə kapaa Muusa rəgwa ka jgure a naahə ləkaləkətə nga lakəgi minaakii, ca lakəgi tə ki." ⁵ Əjki Yeesu, "Ma nyaahə Muusa bariyatsə ha'a, acii ndalənə nga ədzəmuunə. ⁶ Amma saa'itə tagii Əntanjə duuniya, jgure da minə ghənyi ci tə ənja. ⁷ Ca ba: Putakii ha'ə, wa jgure a bwasee ka dii da məci, ca ləbə tii da minaakii, ⁸ təya ndzaa shishinə rəjwə. Də ha'ə ndzaanə tii əndə rəjwə, əntaa ənji bəra'i ma'ə. ⁹ Acii, ma sətə gəjutəgi Əntanjə, ga əndə a təkəe."

¹⁰ Makə ənəgərə tii aasii, wata *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii agyanə wabətsa. ¹¹ Əjki Yeesu ka tii, "Taa wu patə lakəgi minaakii, ca jgərə əndə'i minə, kə ali ci hiinə ətsa, ca dfa 'waslyakəənə ka təkəjwatə minaakii. ¹² Mada minə əsə dzəgi satə atsa jgure, kya dzə ka jgərə əndə'i jgura, aləhiinə nə ki ka dfanə."

9:43 9.43 Mat. 5.30. **9:47** 9.47 Mat. 5.29. **9:48** 9.48 Isaa. 66.24. **9:49** 9.49 Leew. 2.13.

† **9:50** 9.50 jamənə: Luka 2.14; 1 Tees. 5.13; Rooma 12.18. **10:1** 10.1 Luka 9.51. **10:3** 10.3-4 Mat. 5.31. **10:6** 10.6 'Wat. 1.27. **10:7** 10.7 'Wat. 2.24. **10:11** 10.11-12 Mat. 5.32; Luka 16.18; 1 Koor. 7.10-11.

*Daanə barəkaanə nga Yeesu ka uuji manjeevənə
(Mat. 19.13-15; Luka 18.15-17)*

¹³ Agi kiranə nə ənji manjeevənə ka Yeesu kaa ca daanə ciinə nga barəkaanə aanətii. Amma, ma lyawarənaakii, kə laalii tii nguruunə ka ənja. ¹⁴ Makə nee Yeesu ha'a, wata səkəkii a bəzəgi. Əŋki ci ka lyawarənaakii, "Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona tənə tə tii, acii ka tsarə nga ənji makə tii də *ŋwanjuunə nga Əntanfə. ¹⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə pooshi luuvə ka Əntanfə a ndzaanə ka ŋwanwaakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanfə shanə." ¹⁶ Wata Yeesu a fədfə manjeevənə aashikii, ca ŋgərə ciinəkii, ca daanə ka tii barəkaanə.

*Əndə gəna
(Mat. 19.16-30; Luka 18.18-30)*

¹⁷ Ma ətsə Yeesu a madə kaa ca palə saakii, wata əndə'i əndə a shi də huyihuyi, ca gərə'waanə akəŋwaciikii, əŋki ci ka ci, "Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi dəbee danəki kaa nya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?" ¹⁸ Əŋki Yeesu ka ci, "Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi əndə madaamə Əntanfə ci rəŋwə dyanə. ¹⁹ Kə shii hə bariya nga Əntanfə, waato, Ga ha bələ hiinə, ga ha alə hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, ga ha gəpətə uushi nga ənda, gadəe ka i duu da muu."

²⁰ Əŋki əndətə, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə." ²¹ Wata Yeesu a tsaamə tə ci, kə kadeesəkə əndəkii ka ci, əŋki ci ka ci, "Uushi rəŋwə mbədaanə ka hə nga danə. Ma danəkwa, duu ka dərəmaginə də uushi'inaaku, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Madə kə dīi hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanfə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²² Makə fii əndətə ha'ə, wata ca geegi ka ginəkii təkə təkə, ca palə saakii də mabətəsəka, acii lanə dərəva nə gəna aciikii.

²³ Wata Yeesu a zə'ugi aabii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, "Dzawə dərəva nə dəmənə nga ənji gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanfə." ²⁴ Kə dīi ka lyawarənaakii ka sə nga hurəshishinə nə wabənaakii. Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci "Manjeevənaakya, dzawə nə dzənə aagi ŋwanjuunə nga Əntanfə. ²⁵ Gədfə dəməginə nga ŋgyalooba ka rəgwa shinə nga libəra də ŋgufənə, acii dəmənə nga əndə gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanfə." ²⁶ Kə dzəgəpaa tə lyawarənaakii ka shanə, təya laagwa ahadatii, əŋki tii, "Madə ha'ə əna, aa wu dīi nə upaa luupaana?" ²⁷ Yeesu a tsaamə tə tii, ca ba, "Ma əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kəya mbee ka dātənə ci saakii ka upaa də luupaanə. Amma, ma Əntanfə, ka dātənə nə ci taa mi, acii naakii nə baawəda patə."

²⁸ Wata Piita a jikəvə ka ci, əŋki ci, "Yoo, waniinə kə bwasee inə ka uushi'inə patə əna, ina nə'u tə hə." ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə bwasee ka yaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa məci, taa dīi, taa manjeevənaakii, taa raakii, madə ka putaaki bwasee ci da ka putə nga Ŋunyi Habara, ³⁰ ka upaanə nə ci yinyinə, i ndzəkəŋushi'inə, i manjeevənə, i mənənyinə, i rənyinə, gya'ə agi saa'ina, palee ka ətə bwasee ci aa ba'ə. Amma, ka cibeənə nə ənji ka ci. Ma daba'əkii, ka upaanə nə ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agi zamanatə na shi.

³¹ Amma laṅə nə matakəṅwanyinə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə. Laṅə nə moodəba'ənyinə əsə na ndzaanə ka matakəṅwanyinə.”

Makkənə ṅga wabənə ṅga Yeesu agyanə əntənaakii
(Mat. 20.17-19; Luka 18.31-34)

³² Ma daba'əkii, Yeesu a madə tii da lyawarənaakii, kaa təya dzə aa Urusaliima. Ma təya palə a rəgwa, Yeesu a ta kəṅwanə ka tii. Amma, ma tii, pooshi tii ka mabanee ma'yanə. Ma ənjitə ca shi daba'ə əsa, kə ṅgwali tii. Yeesu a ənə ka 'waginə tə lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Ca ndzaṅə banə ka tii agyanə sətə na dfa tə ci. ³³ Əṅki ci, “Fatəmə ṅga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliima. Ma davə, ka dzənə nə ənji ka viinə tə Uuzənə ṅga əndə aacii madiigərə limanyinə da maliminə, təya lagi ka ci gəṅwanə ṅga bələnə, təya vii tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntaṅfə. ³⁴ Ma təya, ka ṅusənə nə tii tə ci, ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə ṅga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə ənja.”

Kədiinə ṅga Yakubu tii da Yoohana
(Mat. 20.20-28)

³⁵ Wata i Yakubu tii da Yoohana, manjeevənə ṅga Zabadiya, a shi aabii Yeesu, əṅki tii ka ci, “Maləma, tə'i uushi ciina uudə kaa ha dfa keenə.” ³⁶ Əṅki Yeesu, “Mi cuuna uudə nya dfa koonə?” ³⁷ Əṅki tii, “Vii keenə rəgwa ṅga ndzaanə atəṅgalaku agi d'uunuunaaku, əndə'i da ciizəmaku, əndə'i əsə da madzənaku.” ³⁸ Amma əṅki Yeesu, “Mashiimuunə sətə cuuna kədi. Kadə nuuna mbee ka sə'watə sa cibə makə ətə nii kya sa kwa? Ka mbeenə nuunə ka sə'watə bapətisəma makə ətə nə ənjə a dfa ka nyi kwa?” ³⁹ Əṅki tii ka ci, “Awa, ka mbeenə niinə.” Yeesu a ba ka tii, “Weewee, ma cibətə nii kya sa, ka sanə nuunə. Ma bapətisəmatə nə ənjə a dfa ka nyi əsə, ka dfanə nə ənji koonə. ⁴⁰ Amma, ma ndzaanə atəṅgalaki, əntaa nyi nəndə da baawəda ṅga viinə. Ma hatsa, ṅga ənjitə tadəpaa Əntaṅfə tə tii.”

⁴¹ Fanə ṅga hara lyawarənaakii pu'u tə wabəətsa, wata səkətii a bəzəgi aashi i Yakubu tii da Yoohana. ⁴² Wata Yeesu a 'watə tə tii patə aabiikii, əṅki ci, “Kə shii unə oo'i, ma ənjitə ṅgərə ənjitə mashiimə tə Əntaṅfə kaa təya dfa ṅwanuunə agyanətii, tii ca haṅətə natii na. Ma madiigərə ənjatii əsə, agi kanə nə tii ka tii bariya də baawəda. ⁴³ Amma, ma una, pooshi ka dfanə ha'ə ahadoonə. Taa wu patə mwayi ndzaanə ka gawə ahadoonə, see a ndzaa ci ka əndə slənə goonə. ⁴⁴ Ha'ə taa wu patə mwayi ndzaanə ka matakəṅwanə ahadoonə, tyasə see a ndzaa ci ka mava ka ənji patə. ⁴⁵ Aci ma shi nyi *Uuzənə ṅga ənda, əntaa ka ənjə a slənə ka nyi, amma kaa nya slənə ka ənja, nya vəgi əpinaaki ka pərapaanə də ənji laṅə.”

Mbədəpaanə ṅga Yeesu də Barətimawə muurəfa
(Mat. 20.29-34; Luka 18.35-43)

⁴⁶ Wata i Yeesu da lyawarənaakii a mbu'u aasəkə vəranə ṅga Yarikoo. Makə ma'i tii da hara ənji laṅə, təya palə, wata təya lapaa muurəfə dasə ka kədiinə atəṅgala rəgwa. Ma ləməkii, Barətimawə, uuzənə ṅga Timawə. ⁴⁷ Makə fii ci oo'i, Yeesu əndə Nazaratu ətsə ca pitəgi, wata ca madfəe ka uuraakii ka banə, əṅki ci, “Yeesu, *jijinə ṅga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁸ Ənji laṅə a wazə ka ci, kaa ca ndzaa kəda'ə. Amma wata ca tsakə ṅgərəe ka uurakii palee ka əta, əṅki ci, “Jijinə ṅga Dawuda,

10:31 10.31 Mat. 19.30. **10:32** 10.32-34 8.31. **10:34** 10.34 15.15-20. **10:38** 10.38 Mat. 26.39; Mar. 14.36; Luka 12.50; 22.42; Yooh. 18.11. **10:39** 10.39 Slənə 12.2. **10:43** 10.43-44 9.35; Mat. 23.11; Luka 9.48. **10:45** 10.45 Mat. 20.28. **10:47** 10.47-48 Mat. 20.30-31.

nəhuu təgunuunaaki.” ⁴⁹ Yeesu a kəŋaanə, əŋki ci, “Wamə tə ci.” Təya 'wa tə muurəfəta, əŋki tii ka ci, “Dawə moodasəka, madətə, agi 'wanə nə ci tə hə.” ⁵⁰ Wata həryatə muurəfətə a madətə, ca kagi gwadaakii, ca shi aabii Yeesu. ⁵¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi cii kwa moo nya da ka ha?” Əŋki muurəfəta, “Maləma, ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha.” ⁵² Əŋki Yeesu, “Duu saaku, kə mbə'i hə putə ŋga gi'inaaku tə nyi.” Pii wata ca ənə ka neenə ka ha, ca dzə atsa Yeesu a rəgwa.

11

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima (Mat. 21.1-11; Luka 19.29-40; Yooh. 12.12-19)

¹ Ma ətsə tii kədəhə ka mbu'unə aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, kə lapaa tii vəranyinə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya, aashi giŋwə ŋga Zayitunə. Wata Yeesu a sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ² də banə ka tii, “Dəmənə aasəkə vəraatsə akəŋwacii unə. Mada kə mbu'yuunə, pii ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ, pooshi ənji sha ŋgire aa ba'akii. Pəryatəmə, una kira. ³ Mada kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna da ha'ə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi. Ka ənyapaaginə nə ci pii pii’.” ⁴ Wata təya madə, təya palə, təya lapaa uundzə vaməndakii magwaləkii a uura mayi, atəŋgala rəgwa. Ma təya pərə, ⁵ ənjitə kəŋaanə davə a ləgwa amatii, əŋki tii, “Ka mi cuuna pərəgi uundzə vaməndatsa?” ⁶ Təya ba makə sətə bii Yeesu ka tii. Wata ənjitə a unee ka tii, təya pərə, ⁷ təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii aa ba'a vaməndata. Yeesu a ndərəvə aa ba'akii. ⁸ Makə ŋgire Yeesu aaba'a vaməndata, ca palə, ənji laŋə a sasafəpaa kəjeerənyinatii a rəgwa. Hara ənjə a pusha ba ŋga ənfuginə də bilə, təya sasafə a rəgwa. ⁹ Ma ənjitə davə, dakəŋwaciikii da daba'əkii patə, kə ŋgəree tii ka uuratii, təya ba, “Dələnə də Əntəŋfə. Tə'i barəkaanə aashi əndətə shi də ləmə ŋga Slandana. ¹⁰ Tə'i barəkaanə agi ŋwanjuunə ŋga dzədzəshi'inaamə *Dawuda ətə nii kəya da. Dəlaamə də Əntəŋfə.”

¹¹ Mbu'unə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, wata ca dəməgərə aasəkə *yi ŋga Əntəŋfə. Ca tsaamətə uushi'inə patə asəkəkii. Makə dīi ci kə uugi kədəwanə dənə, wata ca madə tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, təya ənə aa Bayitaniya.

Naalaginə ŋga Yeesu tə əfwə uudəva (Mat. 21.18-19)

¹² Pukətə hakii təya ənya də Bayitaniya, wata madəfənə a da tə Yeesu. ¹³ Ca nee ka əfwə uudəvə dzadə gi'u, ca palə aatsaa ənfukii ka tsaamətənə mbu'u ka upaanə nə ci pookii. Amma makə mbu'i ci aatsakii, ma ca nee, wata ba səgafə, acii ma saa'ita, əntaa saa'i ŋga poonə ŋga uudəva. ¹⁴ Wata Yeesu a naalagi tə ənfuta, əŋki ci, “Pooshi hə ka poonə bahə kaa əndə a adə pawaaku ma'ə.” Kə fii lyawarənaakii əsə.

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntəŋfə* (Mat. 21.12-17; Luka 19.45-48; Yooh. 2.13-22)

¹⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə ŋga Urusaliima, Yeesu a dəməgərə aasəkə yi ŋga Əntəŋfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji da firriinə davə, ca dzaadzapaa ha ŋga pəra kwaba da dəgələnyinə ŋga ənji dərə də bilyamasariinə. ¹⁶ Pooshi ci luuvə kaa ənjə a kərə uushi dasəkə yi ŋga Əntəŋfə. ¹⁷ Ca dzəgunə ka tii, əŋki ci, “Tə'i manaahəkii asəkə malaaba

ləkaləkətə oo'i, ma bii Əntanfø, 'Yi nga dā də'wa nga patənə nga slikərənə 'wanə ənji yaaki.' Amma ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha nga umbənə nga mahiirənə."

¹⁸ Makə fii madiigərə limanyinə da i *maliminə nga bariya, wata təya alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu. Aci kə ngwalee ci ka tii, makə nee tii, kə dīi ka ənji ka sə nga hurəshishinə nə dzəgunənaakii ka tii. ¹⁹ Danə nga kədəwanə, Yeesu tii da lyawarənaakii a dzəgi asəkə vərənə.

Huurəginə nga ənfwə uudəvətə

(Mat. 21.20-22)

²⁰ Pukətə hakii deerənə, təya ənya aasəkə vərənə, wata ma təya tsaaməgi, kə huurəgi ənfwə uudəvətə hwa'ə dənə ka slərəginəkii. ²¹ Ma Piita, kə buurətə ci sətə dīi. Wata əŋki ci ka Yeesu, "Maləma, tsaaməgi. Ma ənfwə uudəvətə naalagi hə, kə huurəgi hwa'ə." ²² Yeesu a ba ka tii, "Viimə goonğa ka Əntanfø. ²³ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə gi'i tə Əntanfø, ka mbeenə nə ci ka banə ka giŋunə oo'i, Mbuduu, ha dzə ka kulagərənə aagi uunəva. Madfa kii ci nəkii də ədzəmə rəŋwə oo'i, ka dfanə nə Əntanfø ka ci sətə kədii ci, ka dfanə ka ci. ²⁴ Aciikii wanyinə ka banə koonə, taa mi patə kədii unə də də'wa, kamə nuunə oo'i kə upaa unə səkii, ka upaanə nuunə əsə. ²⁵ Waatoo, taa guci nuunə ka dfa də'wa, madfa tə'i əndə kəsəpaa unə a moodəfuunə, tifyagimə tə ci, kaa Dəsənuunə ətə dadagyə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. [²⁶ Amma madfa pooshi unə tifyagi tə hara ənja, pooshi Dəsənuunə ətə dadagyə ka tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə əsə.]"

Wu vii baawədfa ka Yeesu

(Mat. 21.23-27; Luka 20.1-8)

²⁷ Mbu'unatii aa Urusaliima, ma Yeesu a dzə də wiigi'inə asəkə *yi nga Əntanfø, wata madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə a shi aabiikii. ²⁸ Wata təya gwanə ka ləgwanə amakii, əŋki tii, "Də ngutə baawədfa sanə cii kwa dfaada uushi'iinə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawədfatsa?" ²⁹ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi koonə naaki. Madfa kə bagyuunə ka nyi, nyi maa, ka banə nə nyi koonə tafa də ngutə baawədfa cii kya dfaada uushi'iina. ³⁰ Bamə ka nyi, wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca dfa bapətisəma ka ənja, Əntanfø nii, anii ənda?" ³¹ See təya ndzanə dfaada mabizhinə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Madfa bii amə oo'i, Əntanfø sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ³² Amma pooshi amə ka banə oo'i, əndə sləkee ka ci." Ma təkuree tii ka banə ha'ə, ngwalii tii acii dabaala, acii ma təya, kə shii tii oo'i, *anabi nji Yoohana tanyi. ³³ Wata əŋki tii ka ci, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ngutə baawədfa cii kya dfa uushi'iina."

12

Misaali də bwaya aginə nga mooziinə

(Mat. 21.33-46; Luka 20.9-19)

¹ Wata Yeesu a 'watəgi wabənə ka tii də misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə nga inabi. Ca tsatə, ca tələgi gu'u nga mya'ə də inabi, ca ghənəgi magərə ha nga nəhə uushi'inə, ca ngərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə, kaa təya təkə cifanə nga rəkii da i ci. Ma daba'əkii, ca palə

11:17 11.17 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **11:18** 11.18 12.12; 14.1-2. **11:23** 11.23 Mat. 17.20; Luka 17.6. **11:24** 11.24 Mat. 7.7; Luka 11.9. **11:25** 11.25 Mat. 7.1; Luka 6.37. **11:32** 11.32 Mat. 14.5.

oogə. ² Makə dii cifanə nga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyadalaakii aciitii. ³ Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa tə ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ⁴ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Təya dəəgəpaa tə ci ka na, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci. ⁵ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə əsə. Ma ca, kə bələgi tii tə ci. Ha'ə makə ətsə dii tii də hara ənji lajə. Təya fəəsləpaa harakii, təya bələgi harakii. ⁶ Wata moodə uuzənaakii rəjwə dyanə mbədaanə. Daba'əkii, ca sləkee ka uuzəətə aabiitii. Əjki dii, 'Weewee ka neenə nə tii ka məghərəvənə nga uuzənaaki.' ⁷ Mbu'unə nga uuzəətə aabiitii, wata əjki tii ahadatii, 'Waanə mazəmə yi kə mbu'ya. Shoomə, kaama bələgi tə ci, kaama zəmə ya.' ⁸ Wata təya kəsətə tə uuzəətə, təya bələgi tə ci, təya kagi tə ci aaba'ə tsanə.

⁹ "Ya ətsa, mi nə sətə dfanə slanda rətə? Ka shinə nə ci, ca bələgi tə moosiita, ca vii rətə ka hara ənja. ¹⁰ Mashimuunə a janjii sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə kuna? Ma bii ci, 'Ma faaratə kaaree ənji ghənə kuva makə pooshi nafaakii, ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.

¹¹ Ma ətsa, slənə nga Slandana.

Ma amə əsə, sə nga hurəshishinə kaamə.' "

¹² Makə fii gayinə ha'ə, wata təya dfa gazhi'waanə nga kəsətənə tə Yeesu, acii kə shii tii oo'i agyanətii wabi ci də misaalitsa. Amma kə ngwaləgi tii acii dabaala. Wata təya bwasee ka ci, təya palə satii.

*Ləgwanə agyanə vii tsəkə ka njwanjwə *Kayisarə
(Mat. 22.15-22; Luka 20.20-26)*

¹³ Ma daba'əkii, wata ənjə a sləkee ka hara *Farisanyinə da ənji nga *Hirudusə kaa təya shii upaa sə nga idəpaanə ashi Yeesu agi wabənaakii, təya kəsə tə ci. ¹⁴ Təya shi aabiikii, əjki tii, "Maləma, kə shii inə oo'i əndə goonja nə hə. Paa hə ka tadəpaa taa njgutə tsarə nga ənda, acii paa hə ka tsaamənə ka dūunuunə nga ənda. Də goonja nə hə ka dzəgunətənə ka ənji rəgwa nga Əntanjə. Ya sanja, kə kapaa bariya gaamə kaamə rəgwa nga vii tsəkə ka njwanjwə Kayisarə nii, anii poosha? ¹⁵ A ki'yaamə nii, anii a bwasee ama?" Amma kə shii Yeesu jarəwiinatii, wata əjki ci ka tii, "Mi sanjə cuuna moo təkənə tə nya? Kiramə kwaba kaa nya tsaamətə." ¹⁶ Təya kira ka ci. Wata ca ləgwa ka tii, əjki ci, "Ya əna, kənjwaciinə da ləmə nga wu ənə anə kwabana?" Təya ba ka ci, "Ma ətsa, kənjwaciinə nga njwanjwə Kayisarə." ¹⁷ Wata Yeesu a ba ka tii, "Viimə ka Kayisarə sətə ndzaa ka naakii, una vii ka Əntanjə sətə ndzaa ka nga Əntanjə." Fanatii ha'ə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ka shanjə.

*Ləgwanə agyanə madənə nga maməətə ənja
(Mat. 22.23-33; Luka 20.27-40)*

¹⁸ Ma daba'əkii əsə, *Sadukiinə a shi aabii Yeesu. Ma təya, tii nə kurəgətə ca ba, pooshi maməətə ənji ka madənə da i əpinə shanjə. ¹⁹ Əjki tii ka Yeesu, "Maləma, kə nyaahə Muusa kaamə bariya, ətə bii ci, madə kə əntəgi əndə anə minaakii, pooshi ci pwayi ashi miita, see a njgərə ndzəkənjuci tə miita, kaa ca poo manjəevənə ka ndzəkənjuci ətə əjki. ²⁰ Yoo, tə'i hara ndzəkənjushi'inə mədəfə sha dii. Gawatii a njgərə minə. Ca əntə, pooshi ci pwayi ashitə. ²¹ Əndətə nyi'u tə ci a

ngərə mooryafiita, ca əntəgi əsə. Pooshi ci upaa uuzənə ashitə. Makə ətsə əsə dii ka makkənə. ²² Makə ətsə əsə dii ka hara ənjitə mbədaanə. Ndzəkəŋushi'iitə patə mədəfə məkki, pooshi əndə upaa uuzənə ashi miita. Ma daba'əkii, kya əntəgi əsə. ²³ Ya ətsa, maa ma'i tii patə uusəra nga madənə nga maməətə ənja, makə watiitsə tii patə mədəfə ngirə tə kya, minə nga wu sanə ndzaanəta?"

²⁴ Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Kə kullii unə patə, acii pooshi unə paaratəgi də malaaba ləkaləkatə, mashiimuunə ngeerənə nga Əntəŋfə. ²⁵ Acii madə kə ma'i maməətə ənja, pooshi tii na ngəərəshi. Amma makə malaa'ikanyinə dadagyə nə təya ndzaanə. ²⁶ Ma agyanə madənə nga maməətə ənji əsə, pooshi unə kunə sha janɡatə asəkə ləkaləkatə nga Muusa ətə wabi ci agyanə guutə agi ba? Waatoo saa'itə bii Əntəŋfə ka ci: Nyi nə Əntəŋfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə tə ci. ²⁷ Ma Əntəŋfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Ma ətsa, kə kullii unə ka shaŋə."

**Bariyatə palee də dūunuunə
(Mat. 22.34-40; Luka 10.25-28)*

²⁸ Wata əndə'i maləmə a shi aabiitii. Ma ca fa, təya də mabizhinə. Makə fii ci kə jikə Yeesu ka Sadukiinə nga'ə, wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Ngutə bariya sanə palee də dūunuunə agi bariyanyinə pata?" ²⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma ətə palee də dūunuunə, ətə bii: Fatəmə, ənji *Isərayiila, ma Əntəŋfə Slandanaamə, ci nə Əntəŋfə rəŋwə dyaŋə. ³⁰ Uuduu tə Əntəŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə nga əpinaaku, də patənə nga hanƙalaaku, də patənə nga ngeerənaaku. ³¹ Wiinə bəra'inə nga bariyatə palee əsə: Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Pooshi bariyatə ca palee ka ətsə bəra'i ma'ə." ³² Əŋki maləmətə ka Yeesu, "Yawa maləma, ma sətə bii hə, ha'ə tanyi. Waatoo rəŋwə dyaŋə nə Əntəŋfə. Pooshi əndə'i əntəŋfə madaamə ci. ³³ Nga'ə nə uudənə tə Əntəŋfə də ədzəmə rəŋwə, da də patənə nga hanƙala, da də patənə nga ngeerənə. Nga'ə əsə nə uudənə tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na. Gədə kəsətənə təŋə təŋə tə bariyanyitə bəra'i acii daada patənə nga sataka, taa hənəgi uushi'inə ka Əntəŋfə, taa lagi ka ci uura nga daba." ³⁴ Makə fii Yeesu ŋunyikii wabi ci, wata əŋki ci ka ci, "Pooshi hə dzadə da ŋwanuunə nga Əntəŋfə." Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, acii ŋwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu
(Mat. 22.41-46; Luka 20.41-44)*

³⁵ Ma saa'itə Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi nga Əntəŋfə, ca ləgwa amatii, əŋki ci, "Iitə sanə mbee *maliminə nga bariya ka banə oo'i, jijinə nga *Dawuda nə Aləmasiihu? ³⁶ Acii taa Dawuda də naakii nə maa, kə kavə Ma'yanə nga Əntəŋfə tə ci ka banə oo'i, 'Əŋki Əntəŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

Ka kavənə nə nyi tə ənji daawaanaaku aatsaa sədfəku.'

³⁷ Aa makə kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandanə ətsa, iitiitə dii ndzaanə Aləmasiihu ka jijinaakəya?" Də moodasəkə fii dabaala wabənaakii.

12:26 12.26 Shig. 3.2,6. **12:29** 12.29-30 Dzək. 6.4-5. **12:31** 12.31 Leew. 19.18; Mat. 22.39.
12:32 12.32 Luka 20.39. **12:33** 12.33 1 Sam. 15.22; Hoos. 6.6. **12:34** 12.34 Mat. 22.46; Luka 20.40. **12:35** 12.35-37 Mat. 20.30-31. **12:36** 12.36 Mat. 22.44.

Dzaləneŋa Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(*Mat. 23.1-36; Luka 11.37-54; 20.45-47*)

³⁸ Ma ca dzə aakəŋwa də dzəgunənə ka tii, wata əŋki ci, “Nəhəmə noonə nə acii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma. ³⁹ Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə. ⁴⁰ Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə.”

Viinə ŋga mooryafinə
(*Luka 21.1-4*)

⁴¹ Wata Yeesu a ndzaanə kədəhə da hatə ci ənjə a kagərə kwaba asəkə yi ŋga Əntanfə. Ca tsaamə ənjə a əji. Ənji gəna laŋə əji kwaba laŋə. ⁴² Wata maagha ŋga mooryafinə a shi, kya əjigərə pyanya bəra'i, waatoo kwaba rəŋwə. ⁴³ Yeesu a 'wa tə lyawarənaakii, əŋki ci ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ma sətə əjigərə maagha ŋga mooryafitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitsə patə. ⁴⁴ Acii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma ma kya, agi ghanatə patə ŋgərətə ki sətə cii ta alə də zəmə patə, kya əjigərə.”

13

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə uulagi *yi ŋga Əntanfə*
(*Mat. 24.1-2; Luka 21.5-6*)

¹ Ma ətsə Yeesu a shigi asəkə yi ŋga Əntanfə, wata əndə'i əndə ahada lyawarənaakii a baarə ka ci, əŋki ci, “Maləma, tsaamuu dagwaanə ŋga ghənəəna da i faariinəkii.” ² Yeesu a jikəvə, əŋki ci, “Kə nee hə ka madiigərə ghənəətsə patə nii? Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə ganə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya
(*Mat. 24.3-14; Luka 21.7-19*)

³ Ma daba'əkii, wata Yeesu a dzə ka ndzaanə dasə anə giŋwə ŋga Zayitunə, a purəŋa yi ŋga Əntanfə. I Piita da Yakubu da Yoohana ba'ə Andərawəsə a shi aabiikii tii daanətii, əŋki tii: ⁴ “Bawə keenə guci saŋə nə ətsə ha'ə a dfa. Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, kə mbu'ya saa'i ŋga dfaadanə ŋga uushi'iitə pata?”

⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. ⁶ Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu, təya ŋusləgi də hara ənji laŋə a rəgwa. ⁷ Kadə nuuna fa habara ŋga paapanə taa dama patə. Amma goona buurə. Acii ma ətsa, weewee ka dfaanə ha'ə, amma əntaa ci nə muudinə ŋga duuniya. ⁸ Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwanjuunə a pa da əndə'i ŋwanjuunə. Kadə nə gəgədzənə ŋga hanyinə a dfaadfa taa dama patə, madəfənə a kula əsə. Ma ətsə patə, makə 'watəginə ŋga bərakənə ətsa.

⁹ “Amma, ma una, nəhəmə noonə na. Acii tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya kərə aakəŋwacii gəŋwanə, təya fəslə tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə, təya kərə tuunə aakəŋwacii ŋgwamənyinə da meeminə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. Ka dfaanə nə ətsə ha'ə, koona shii mbee ka bagi ka tii Njunyi Habara. ¹⁰ Acii tyasə see a waaza ənji Njunyi Habara taa dama patə

zəku'i, taabu'u mbu'yanə muudinə nga duuniya. ¹¹ Madə kə kirə tii tuunə aakənwacii gəjwanə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sə nga banə ka tii. Amma bamə ka tii sətə shivə aa moonə unə akəjwaciitii. Acii ma wabəətə nuunə ba, əntaa noonə amma nga Malaaba Ma'yanə.

¹² “Kadə nə ndzəkəjənə a ngərə tə ndzəkəjuci, ca vii ka bələginə. Dəsənə manjeevənə əsə, ka dənə nə tii ha'ə. Ha'ə dənə nə manjeevənə əsə, ka viinə nə tii tə mapoo tə tii ka bələginə. ¹³ Taa wu patə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə nyi. Amma taa wu patə sə'watə cibənyinəkii ca'ə ka muudinə, ka upaanə nə ci luupaanə.”

Cibətə palee də ajijinənə

(Mat. 24.15-28; Luka 21.20-24)

¹⁴ “Kadə neenə nuunə ka ma'ajijinə uushi ətə palee ca kəjaanə ka hatə pooshi dəbee ka ci nə kəjaanənə davə.” (Ma əndətə ca janğa, wa ca paaratəgi nga'ə.) “Madə kə nee unə ha'ə, ma ənjitə ganə anə hanyinə nga Yahudiya, wa təya huyi ka umbənə aanə gijunyinə. ¹⁵ Ma əndətə dzakə anə kuvaakii, wa ca jimagərə, ca huyi, ga ca dzə dasii ka ngərəənə uushi.

¹⁶ Ma əndətə də bilə əsə, ga ca ənə aasii ka ngira kəjeerənaakii. ¹⁷ Tə'i ngərə'wə agyanə maki dəsəkiinə da njugiginə ka saa'ikii. ¹⁸ Kədiimə acii Əntanjə, acii ga saa'itsə a dīi deevyanə. ¹⁹ Acii ma ka saa'ikii, ka sanə nə ənji cibənyinə ətə pooshi sha dīi, njanənə ka saa'itə tagii Əntanjə duuniya ca'ə ka əndzə'i. Pooshi uushi na ənə ka dənə ha'ə ma'ə makə ci əsə.

²⁰ Maci pooshi ətə galee Əntanjə ka saa'ikii, kadə pooshi əndə shinjkinə ca mbədə. Amma acii putə nga matadə ənjaakii, ka galeenə nə ci ka saa'ikii.

²¹ “Maa kə bii əndə koonə, Tsaaməmə, waanə Aləmasiihu ganə, taa, waatəta gatə, goona luuvə. ²² Acii kadə nə aləmasiihunynə da anabinyinə nga jirakənə a shigi, kadə nə təya daada sə nga hurəshishinə, kaa təya shii njusləgi də ənja. Maci ka mbeenə nə tii maa, da i matadə ənji nga Əntanjə. ²³ Kə bagi nyi koonə patənə nga uushi'inə daga saa'ikii ma'ə mambu'yanə. Acii ha'ə, nəhəmə noonə na.”

*Ənyanə nga *Uuzənə nga ənda*

(Mat. 24.29-35; Luka 21.25-33)

²⁴ “Amma ma daba'ə cibənyitə ha'ə, ka əndəginə nə uusəra, pooshi ləgida ka bərənə, ²⁵ tikisanyinə a kwaalya dagyə, ka gəngəzənə nə taa mi patə asəkəntanjə. ²⁶ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə nga əndə ca jima agi kurabiinə. Da baawəda ka şanjə da məghərəvənə nə şinaakii. ²⁷ Ma daba'ə ətsə, ca sləkee ka malaa'ikanyinə a dzə ka jatə də matadə ənjaakii taa dama patə ndzanənə ka əndə'i tanğala nga duuniya ka ca'ə ka əndə'i.”

Misaali də ənfwə uudəva

²⁸ “Wa ənfwə uudəvə a ka koonə hiima. Madə kə nee unə wiitə kə 'watəgi ənənə, yoo, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəsfə ka dənə.

²⁹ Ha'ə əsə, madə kə nee unə uushi'itə a daada, ka şiiinə nuunə ətsə, kədəhə nə Uuzənə nga ənda, matasəkakii kaa ca shi. ³⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'itə ma'ə madəadamə patə. ³¹ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə, amma ma wabənaaki, pooshi ka uudənə şanjə.”

13:11 13.11 Luka 12.11-12. **13:12** 13.12 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **13:13** 13.13 Yooh. 15.21; Səniinə 13.10. **13:14** 13.14 Dan. 9.27. **13:15** 13.15-16 Luka 17.31. **13:19** 13.19 Dan. 12.1; Səniinə 7.14. **13:21** 13.21-23 Luka 17.23-24. **13:22** 13.22 Mat. 24.24. **13:24** 13.24-25 Mat. 24.29. **13:26** 13.26 Mat. 24.30. **13:30** 13.30 Mat. 16.28.

Pooshi əndə na shii uusəra taa saa'i
(Mat. 24.36-44)

³² “Ma uusəra taa saa'i nga dənə nga uushi'iitsa, pooshi əndə shii. Malaa'ikanyinə nga dagyə maa, pooshi tii shii. Ha'ə nə Ūuzənə əsə, paa ci shii, see Dii ci daanəkii. ³³ Acii ha'a, nəhəmə noonə na, kantsaamə ginə makə dīi ci pooshi unə shii taa guci nə saa'ikii ka dənə. ³⁴ Ma saa'ikii, ka dənə makə nga əndətə gi oogə, ca ba'avə yaakii aacii ənji slənaakii, taa wu patə ahadatii da naakii sləna. Ca ba ka magəra maya, wa ca kantsaa ginə nga'ə. ³⁵ Acii ha'ə, ma unə əsə, kantsaamə ginə makə ətsa, makə dīi ci pooshi unə shii saa'itə nə slanda yi a shi, taa dakədəwanə, taa ahada vəfa, taa dakədəha, taa deerənə. Acii ha'a, ndzaamə də mægigi ka gəranə, ³⁶ acii ga ca shi wata habəsə, ca lapaa tuunə ka njunyənə. ³⁷ Ma sətə bii nyi koonə, ci bii nyi əsə ka ənji patə oo'i, kantsaamə ginə, una ndzaanə də mægigi.”

14

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu
(Mat. 26.1-5; Luka 22.1-2; Yooh. 11.45-53)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə bəra'i kaa kumənə nga *Pasəka da kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə a mbu'ya, wata madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya a alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu yadə shiinə nga ənja, kaa təya bələgi tə ci. ² Əŋki tii, “Gaama kəsə tə ci agi kumənə, acii ga ənjə a madəe ka panə.”

Bəzəpaanə tə Yeesu də urədyə də Bayitaniya
(Mat. 26.6-13; Yooh. 12.1-8)

³ Ma saa'itə Yeesu də Bayitaniya, kə gi ci aaha Simoonə ətə shi uyi kuzənə a kəshi tə ci. Ma ətsə ca adə zəma, wata əndə'i minə a shigərə da i əbwə* urədyə aciitə. Ma urəditə, nga mandalə kwaba acii də ba nga 'narədi' dīi ənji. Kya wunəgi əbukii, kya əjivə urəditə aanə Yeesu. ⁴ Makə nee hara ənjitə davə ha'ə, wata ca zhimagi tə tii asəkətii, əŋki tii ahadatii, “Ka mi saawee ki ka urəditsə zabə ha'ə kwa? ⁵ Maci dərəmagine dərəmagi ənji də urəditsə, kadfa ka upaanə nə ənji kwaba palee ka *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə.” Wata ənjitə a wazə ka ki. ⁶ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemə ka miitsa. Ka mi cuuna kavə tə ki ka buurə uushi'ina? Acii ma sətə dīi ki ka nyi, njunyikii ka shaŋə. ⁷ Ma maaghiinə, ka hakii nuunə taa guci patə. Taa guci patə əsə, ka mbeenə nuunə ka dfa nga'aanə ka tii. Amma ma nya, pooshi nyi na ndzaanə abii unə. ⁸ Kə dīi ki sətə mbee ki ka dənə. Ma əjivə ki, ka shii taasəkəpaa də shishinəki taabu'u ngəfənə tə nyi. ⁹ Tantanyinə cii kya ba koonə, tadfa da nə ənjə a waaza Njunyi Habara asəkə duuniya patə, ma sətə dīi ki, ka wabənə nə ənji anəkii ka buurətənə də ki davə.”

Luvənə nga Yahuda kaa ca vii tə Yeesu aacii ənja
(Mat. 26.14-16; Luka 22.3-6)

¹⁰ Ma Yahuda Isəkariyoota, rəŋwə nə ci agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i, wata ca madə, ca palə aabii madiigərə limanyinə, kaa ca vəgi tə Yeesu ka tii. ¹¹ Makə fii tii ha'ə, wata kə uudii səkətii. Təya dfa aləkawalə kaa təya vii ka ci kwaba. Ci əsa, ca 'watəgi tsaamə njunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii.

13:32 13.32 Slənə 1.7. **13:33** 13.33-35 Mat. 24.42. **13:34** 13.34 Mat. 25.14-15; Luka 19.12-13.

14:1 14.1-2 11.18. * **14:3** 14.3 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə dīi ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **14:3** 14.3 Luka 7.37-38.

*Dzəgə əndzanə nga Pasəka**(Mat. 26.17-25; Luka 22.7-23; Yooh. 13.21-30)*

¹² Ma ka təkəŋwanə nga uusəra nga *kumənə nga adə buroodi yadə burəŋanə, waatoo uusəra nga laala uura nga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, wata lyawarənə nga Yeesu a ləgwa amakii, əŋki tii, “Da daa moonəku ina dzəgə ka hə əndzanə nga Pasəka?” ¹³ Wata ca sləkee ka lyawarənaakii bəra'i, əŋki ci ka tii, “Dəmə aasəkə vəranə, ka gəŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma danuuna, nə'umə tə ci. ¹⁴ Ma yitə gimə ci aadəvə, bamə ka slanda yikii oo'i, ma bii Maləmə tuu, miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa? ¹⁵ Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii nga'ə, matasəkakii əsə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə.” ¹⁶ Wata lyawariitə bəra'i a madə, təya palə aasəkə vəranə. Təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

¹⁷ Makə dīi kədəwanə, Yeesu a shi tii da lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. ¹⁸ Ma ətsə təya adə zəma, wata əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, kadə nə rəŋwə ahadoonə a vii tə nyi aacii ənja, waatoo agyuunə ənə caama adə doonə.” ¹⁹ Lyawarənaakii a ndzanə dfa mabətə səka. Taa wu ahadatii a ləgwa amakii: Nyi kwa? Nyi kwa? ²⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Agyuunə ənə pu'u aji bəra'i nə əndəkii. Agi adənə naamə asəkə kəŋwə rəŋwə da ci. ²¹ Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə makə sətə nyaahə ənji agyanəki. Amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja. Ma əndətə, maci mapoomə ənji tə ci, bidə ci ka ci.”

*Zəmə əndzanə nga Slandana**(Mat. 26.26-30; Luka 22.15-20; 1 Koor. 11.23-26)*

²² Ma tii agi adə zəma, Yeesu a ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntanfə. Ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii. Əŋki ci ka tii, “Ndamə. Ma ətsa, shishinəki.” ²³ Ca ŋgərə kwalaka da ma'i inabi asəkəkii, ca ənə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca vii ka tii. Tii patə, təya saasacii. ²⁴ Yeesu a ba ka tii, “Ma ətsa, idənaaki. Ci ca mbu'utəgi də aləkawalə nga Əntanfə. Idənəkii na əjigi ka putə nga ənji lanə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'a, see uusəratə nii kya sa kurakii agi ŋwanjuunə nga Əntanfə.” ²⁶ Ma daba'əkii, təya ka wanyanə, təya madə, təya palə aashi giŋwə nga Zayitunə.

*Wabənə nga Yeesu agyanə hiweenə nga Piita**(Mat. 26.31-35; Luka 22.31-34; Yooh. 13.36-38)*

²⁷ Əŋki Yeesu ka tii, “Unə patə, kadə nuuna huyi, una bwasee ka nyi. Ka dfanə makə sətə wabi Əntanfə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i: ‘Ka bələginə nə nyi tə magəra, bagiinə a təkəgi patə əsə.’” ²⁸ Wata ca tsakə banə, əŋki ci, “Amma mada kə madfee ənji ka nyi agi maməətə ənja, ka tanə nə nyi koonə kəŋwanə ka dzənə aanə hanyinə nga Galili.” ²⁹ Əŋki Piita ka Yeesu, “Taa kə huyi hara ənji patə aciiku, ma nyi kamə, paa nyi ka bwaseenə ka hə.” ³⁰ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya nga bəra'inə ənshinə davədfə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” ³¹ Amma Piita a ba də ŋgeerənə, əŋki ci, “Taa əntənə cii kwa əntə, aŋwə da hə nə əntənə. Paa nyi ka hiweenə ka shiinə tə hə.” Ha'ə makə ətsə əsə bii hara lyawarənaakii patə.

14:12 14.12-26 Shig. 12.1-14. **14:12** 14.12 Shig. 12.15-20. **14:17** 14.17-21 Yooh. 13.2,21-30.**14:18** 14.18 Jab. 41.10. **14:23** 14.23-24 1 Koor. 10.16. **14:24** 14.24 Mat. 26.28. **14:26** 14.26 Luka 22.39; Yooh. 18.1. **14:27** 14.27 Zak. 13.7; Mar. 14.50-52; Yooh. 16.32. **14:28** 14.28 16.7.**14:30** 14.30 14.72.

Da də'wa nga Yeesu də Gyatsimani
(*Mat. 26.36-46; Luka 22.39-46*)

³² Ma daba'əkii ha'ə, təya dzə ka əndə'i ha ətə ci ənjə a 'wa Gyatsimani, wata ca ba ka lyawarənaakii, “Ndzaamə gadəvə, kaa nya dzə ka dā də'wa.”

³³ Ca 'waanə tə i Piita i Yakubu ba'a Yoohana. Ma təya dzə, wata ca ndzanə buurə uushi'inə ka shanə, səkəkii a bəzəgi kuzhidə kuzhidə. ³⁴ Əŋki ci ka tii, “Mabəzəkii nə səkəki makə a əntəgi nyi. Ənəgimə ganə, goona tsəfə ŋunyinə, ndzaamə də məgigi.” ³⁵ Ca əntsahe aakəŋwa gi'u, ca kulapaa aanə səkəkii, ca dā də'wa oo'i, madā ka d'anə, ga ca dzə aagi saa'i ŋga ciba. ³⁶ Əŋki ci, “Daada, taa mi patə ka mbeenə nə hə. Əntsahee ka nyi ka cibətse akəŋwaciiki. Amma dāwə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadeesəkə ka nyi.”

³⁷ Ca ənya aabii lyawariitə makkə. Ma shi ci, ka ŋunyinə nə tii patə. Wata əŋki ci ka Piita, “Simoonə, ka ŋunyinə nə hə kuna? Kə təkuree hə ka ndzaanə də məgigi taa ŋga tibisə rəŋwə dyanə nii? ³⁸ Ndzaamə də məgigi, una dā də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ŋga Əntəŋfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə. Ma asəkə ədzəmuunə, ŋga'ə koonə nə dā gazhi'waanə, amma mazaarəkii nə shishinə.”

³⁹ Yeesu a ənə ka palənə ka dā də'wa əsə, ca ənə ka dā də'wa makə ətə dīi ci təkəŋwa. ⁴⁰ Ca ənya aabii lyawariita. Ma ənya ci əsə, ka ŋunyinə nə tii, acii kə uugi ŋunyinə d'anə lanə agitii ka shanə. Pooshi tii shii sə ŋga banə ka ci. ⁴¹ Makə ənya ci ŋga makkənə, əŋki ci ka tii, “Ma'ə unə a ŋunyi kuna, una əpi səkə? Kə uugi ha'ə dīi. Ma əndzə'i, kə uugi saa'i mbu'yanə. Kə uugi ənji vəginə tə Uuzənə ŋga əndə aacii ma'waslyakə ənja. ⁴² Tsaaməmə! Waatsə əndətə ca vəgi tə nyi. Madətəmə kaama dzə.”

Kəsənə tə Yeesu
(*Mat. 26.47-56; Luka 22.47-53; Yooh. 18.3-12*)

⁴³ Ma ətsə Yeesu ma'ə agi wabənə, pii wata kə mbu'ya Yahuda, waatoo əndətə agi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i. Kə shi ci dzubə da ənji daba'əkii, tii patə da i ŋgila purəŋanyinə da i zaliinə aciitii. Madiigərə limanyinə da maliminə, ba'ə gayinə sləkee ka tii. ⁴⁴ Asee, ma Yahuda ətə vii tə Yeesu aacii ənja, kə bii ci ka tii makə sətə nii kəya datə ka baarii də ci ka tii oo'i: “Ma əndətə nii kya nəhəpaa ŋga'ə, ci nə əndəkii, kəsəmə tə ci, una palə də gəranə tə ci ŋga'ə.” ⁴⁵ Mbu'unaakii, ca dzə paraŋə aabii Yeesu, əŋki ci, “Maləma.” Ca nəhəpaa tə ci ŋga'ə. ⁴⁶ Wata təya kəsətə tə ci.

⁴⁷ Wata rəŋwə agi ənji ŋga Yeesu ətə kəŋaanə davə a əlyagi ŋgila purəŋanaakii, ca patsəgi liminə ŋga mava ŋga gawə ŋga limanyinə. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ŋgila purəŋanə ka ŋgila purəŋanə, ka zala ka zala kwa? Ya sanə əndə dā maabə nə nyi kwa? ⁴⁹ Uusəra patə, ka hakii naamə doonə, nya dzəgunə ka ənji asəkə *yi ŋga Əntəŋfə. Patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma ma dīi ənə ha'ə əna, kaa sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə.”

⁵⁰ Wata lyawarənaakii patə a bwasee ka ci, təya huyipaa satii.

⁵¹ Kəsənətii tə ci, təya palə. Tə'i əndə'i uundzə dagwa davə, ca nə'u tə ci. Wata gwadaakii əgəvə ci aashikii. Təya dā gazhi'waanə ŋga kəsənə tə ci, ⁵² wata ca sədəpaa ka tii gwadakii, ca huyipaa saakii də purəki.

14:32 14.32-42 Luka 5.16; Ibər. 5.7-8. **14:35** 14.35 Yooh. 12.27. **14:36** 14.36 10.38; Mat. 6.10; Yooh. 18.11; Ibər. 10.9. **14:38** 14.38 Af. 6.18; Ibər. 2.18. **14:49** 14.49 Luka 19.47; 24.46. **14:50** 14.50-52 14.27.

*Yeesu akəḥwacii *mətərəkīnə ŋga Yahudiinə**(Mat. 26.57-68; Luka 22.54-55,63-71; Yooh. 18.13-14,19-24)*

⁵³ Ma ənjitə kəshi tə Yeesu, kə kirə tii tə ci aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Davə dzii madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə də nə patə. ⁵⁴ Ma Piita, ba'ə ba'ə gi ci də nə'unə tə i Yeesu kura'ə aasii aa ha gawə ŋga limanyinə. Ca ndzaanə ahada ənji nəhə yi ŋga Əntanfə, ca 'utə gunə.

⁵⁵ Ma madiigərə limanyinə da patənə ŋga *mətərəkīnə, kə ali tii seeda anə Yeesu, kaa ənjə a shii bələginə tə ci. Amma pooshi tii upaa. ⁵⁶ Lanə nə ənjitə laalii jirakənə aashikii, amma pooshi seedanatii ndzaanə mbərə mbərə. ⁵⁷ Wata hara ənjə a madətə, təya la jirakənə aashikii, ⁵⁸ əŋki tii, “Kə fii inə ca ba oo'i, ka uulaginə nə ci yi ŋga Əntanfə ətə ghənyi ənji. Ma agi baanə makkə, ka ghənətənə nə ci ətə əntaa ghənənə ŋga ənda.”

⁵⁹ Amma patə da ha'a, pooshi seedanatii ndzaa mbərə mbərə.

⁶⁰ Wata gawə ŋga limanyinə a madə akəḥwacii ənji patə, ca ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Pooshi wabənaaku ŋga jikəvənə aagyanə wabəətse wabi ənjitə aashiku kwa?” ⁶¹ Amma, ma Yeesu, majikəmə ci ka ci. Gawə ŋga limanyinə a ənə ka ləgwanə amakii, “Hə nə Aləmasiihu *Uuzənə ŋga Əntanfə kwa?” † ⁶² Yeesu a ba, “Awa nyi. Ka neenə nuunə əsə ka Uuzənə ŋga əndə dasə da ciizəma Əntanfə Əndə baawəda, una nee ka ci ca jima aagyanə kurabiinə dadagyə.” ⁶³ Fanə ŋga gawə ŋga limanyinə ha'ə, wata ca tsəərəgi kəjeerənə ashikii, ca ba ka tii, “Gaama alə hara uushi'inə ma'ə.

⁶⁴ Kə fii unə, kə geegi ci ka naakii nə kədəhə da Əntanfə. Iitə nee unə noona?” Tii patə a lagi gəḥwanə ka Yeesu, əŋki tii, “Weewee, see a əntə ci.”

⁶⁵ Hara ənji agitii a gwanə ka tiifə giirənə aashiikii, təya ləkutəgi ginəkii, təya dəgə tə ci, əŋki tii, “Kuragi keenə taa wu digə tə hə.” Ənji nəhə yi ŋga Əntanfə a ŋgərə tə ci, təya dəgə tə ci də meeciinə.

*Hiweenə ŋga Piita tə shiinə tə Yeesu**(Mat. 26.69-75; Luka 22.56-62; Yooh. 18.15-18,25-27)*

⁶⁶ Ma Piita ma'ə dagərə asəkə yi ŋga gawə ŋga limanyinə, wata rəḥwə agi kadəmiitə ca slənə davə asii a shigi. ⁶⁷ Makə nee ki ka Piita ca 'utə gunə, kya tsaamə tə ci, əŋki ki, “Hə maa, rəḥwə nə hə agi ənji ŋga Yeesu əndə Nazaratu.” ⁶⁸ Amma ma Piita, kə hiwee ci, əŋki ci, “Mashiimə nyi sətse cii kwa ba, paa nyi paaratəgi əsə.” Wata ca palə saakii aa uura mayi. [Wata gyaagya a wa ka saa'ikii.] ⁶⁹ Makə nee kadəmətə əsə ka Piita, kya ənə ka banə ka ənjitə davə oo'i, “Əndənə maa, əndə ŋga Yeesu nə ci.” ⁷⁰ Amma kə hiwee Piita əsə. Ta'avənə gi'u, wata ənjitə a ba ka ci: “Weewee, agitii nə hə tanyi, acii əndə Galili nə hə.” ⁷¹ Wata Piita a gwanə ka nyaalya naakii na, ca jiidə, əŋki ci: “Mashiimə nyi tə əndətə cuuna ba.” ⁷² Pii wata ga'ə gyaagya a wa ŋga bəra'inə. Fanə ŋga Piita ha'ə, wata ca buurətə sətə shi Yeesu a bii ka ci oo'i, “Ma taabu'u wanə gyaagya ŋga bəra'inə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.” Buurətənaakii ha'ə, wata ga'ə ca wagi ka tuunə.

15*Kərənə tə Yeesu aakəḥwacii *Pilaatu ŋgwaməna**(Mat. 27.1-2,11-14; Luka 23.1-5; Yooh. 18.28-38)*

14:56 14.56 Jab. 35.11. **14:58** 14.58 15.29; Mat. 26.61. † **14:61** 14.61 majikəmə ci: Isaa. 53.7; Mar. 15.3-5; Uuzənə ŋga Əntanfə: 15.39. **14:62** 14.62 Dan. 7.13; Mat. 22.44; 24.30; Mar. 13.26; Luka 21.27. **14:63** 14.63-64 Mat. 26.65. **14:65** 14.65 Isaa. 50.6; 53.5; Luka 7.16. **14:72** 14.72 14.30.

¹ Pukəpaanə nga ha, wata madiigərə limanyinə da gayinə da maliminə da patənə nga *mətərəkinə a dza də nə ka dfa mətərəkinə. Təya ngərə tə Yeesu, təya anəgi tə ci, təya palə da ci, təya dzə ka viinə tə ci ka Pilaatu. ² Wata Pilaatu a ləgwa ama Yeesu, əŋki ci, “Hə nə nwanjwə nga Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.” ³ Madiigərə limanyinə a gwanə ka ra tsaə sədəkii də baaba bwayi wabənyinə lanə ashikii. ⁴ Wata Pilaatu a ənə ka ləgwanə amakii, “Pooshi hə ka jikəvənə kwa? Fawu bəzə wabəətse ci təya baaba aashiku.” ⁵ Amma ma Yeesu, pooshi ci ənyi ka jikənə ka ci ma'ə. Wata ca dfa gi ka Pilaatu ka sə nga hurəshishinə.

La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tə ci

(Mat. 27.15-26; Luka 23.13-25; Yooh. 18.39-19.16)

⁶ Zhi'wanə nga kumənə nga *Pasəka patə, a gi kapaanə nə Pilaatu əndə furəshinə rəŋwə ətə ci ənjə a moo kaa ənjə a kapaa tə ci ka tii. ⁷ Ma ka saa'ita, tə'i purətə hanjkala nga əndə asəkə furəshina tii da hara ənja. Ma ləməkii Barabasə. Waatoo, kə shi təya madde ka nə nga ənji ka panə asəkə vəranə, təya bəələgi ənja. ⁸ Wata dabaala a shi, təya kədii acii Pilaatu kaa ca dfa ka tii sətə sənəavə ci ka danə. ⁹ Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, “Ka uudənə nuunə kaa nya kyapaa koonə tə nwanjwə nga Yahudiinə kwa?”

¹⁰ Patə kə shii Pilaatu oo'i, ma vii madiigərə limanyinə tə Yeesu ka ci, acii putə nga sərəha. ¹¹ Amma madiigərə limanyinə a tsəkutə ənji ka banə, wa ca kyapaa ka tii tə Barabasə. ¹² Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa mi dīi cuuna moo nya dfa də əndənə cuuna 'wa nwanjwə nga Yahudiina?” ¹³ Təya jikəvə ka ci də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁴ Əŋki Pilaatu, “Mi nə bwaya uushi dīi ci kwa?” Wata təya tsəkə ngərəe ka uuratii də ngeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa.” ¹⁵ Makə dīi ci nga'ə ka Pilaatu nə uudəgi səkə nga ənja, wata ca kapaa ka tii tə Barabasə, ca kavə ənji ka fəslənə tə Yeesu, ca vii tə ci əsə kaa ənjə a dzə ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Ha'unə nga soojiinə də Yeesu

(Mat. 27.27-31; Yooh. 19.2-3)

¹⁶ Wata soojiinə a ngərə tə Yeesu, təya kərəgərə tə ci aasəkə yi nga ngwaməna, təya 'waanə tə hara soojiinə patə, ¹⁷ təya ngərə madizə gwada, təya əgəvə ka ci aashikii makə nga nwanjwa. Təya ngərə dəha, təya fuudə makə madinəna, təya ngavə ka ci aanəkii. ¹⁸ Təya gwanə ka nəhəpaanə tə ci, əŋki tii, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, nwanjwə nga Yahudiinə!” ¹⁹ Təya dəgə tə ci anəkii də zala, təya tiifə giirənə aashikii, təya gərə'waanə akəŋwaciikii makə ka hanjətənə tə ci. ²⁰ Makə uudəpa tii ha'unə də ci, təya ngərəgi madizə gwadata, təya ngavə ka ci naakii kəjeerənə, təya kərə tə ci ka gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.32-44; Luka 23.26-43; Yooh. 19.17-27)

²¹ Ma təya palə a rəgwa, wata təya guŋugərə da əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə, əndə Sirina, dīi i Aləkəsəndəra da Rufusə, ca ənya də bilə. Guŋugərənatii, wata soojiinə a ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avə tə Yeesu aashikii. ²² Təya kərə tə Yeesu ka hatə ci ənjə a 'wa Gwaləgoota, makə bana, “Kəŋwə na.” ²³ Təya vii ka ci ma'i inabi gwazə da manjərəkiki kuzəka. Amma ca kaaree. ²⁴ Wata təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. Təya

15:2 15.2 Mat. 27.11. **15:3** 15.3-5 Yooh. 19.9; Mar. 14.61. **15:9** 15.9-12 Mat. 27.11. **15:11** 15.11-14 Slənə 3.13-14. **15:15** 15.15-20 10.34. **15:17** 15.17 Luka 23.11. **15:18** 15.18 Mat. 27.11. **15:19** 15.19 14.65. **15:21** 15.21 Rooma 16.13.

tøekəpaa kəjeerənaakii ahadatii də kwaanə, kaa təya tagi ətə ci əndə a upaa. ²⁵ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Yeesu aashi ənfwa, tibisə əliŋə deerənə. ²⁶ Təya naahəvə tə sətə dīi bəli ənji tə ci, waatoo: 'Nwanjwə ŋga Yahudiinə', təya tsa'avə danəkii. ²⁷ Təya gwa'avə əsə ənji maabə bəra'i aashi hara ənfuginə atəŋgala Yeesu, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənakii. [²⁸ Ma ətsa, ma sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, kə ləbətəgi ənji də ci da ma'waslyakə ənja, kə dīi ka tantanyinə.]

²⁹ Ma ənji piitinə dadavə əsə, təya ha'u də ci, təya dzə də udzə də nətii, təya ba, "Yawaa, hə ətsə bii ka uulaginə nə hə *yi ŋga Əntəŋfə, ha ənə ka ghənətənə agi baanə makkə, ³⁰ jimagərə ashi ənfutsa, ha luupaa naaku na." ³¹ Ha'ə makə ətsə əsə ha'u madiigərə limanyinə da maliminə də ci ahadatii, əŋki tii, "Kə mbee ci ka luupaa hara ənja, amma kə təkuree ci ka luupaa naakii na. ³² Əntaa kə bii ci, ci nə Aləmasiihu, ŋwanjwə ŋga *Isərayiila? Wa ca jimagərə gadəvə ashi ənfutsa, kaama nee, ama vii ka ci goonja." Ənjitə gwa'avə ənji atəŋgalakii maa, kə dzaanii tii tə ci əsə.

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Luka 23.44-49; Yooh. 19.28-30)

³³ Ma ətsə uusəra ahada na, kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, dəŋə ka tibisə makkə ŋga kədəwanə. ³⁴ Ma ətsə tibisə makkə, wata Yeesu a ŋgəree ka uurakii, ca ka vurənə, əŋki ci, "Eelooyi, Eelooyi, lyama sabakətani?" makə bana, "Ya'ə Əntəŋfwaakya, 'ya'ə Əntəŋfwaakya, ka mi bwasee hə ka nyi kwa?" ³⁵ Wata hara ənjitə kəŋə kəŋə davə ca fa tə ci, əŋki tii, "Waatsə ka 'wanə tə *Iliya." ³⁶ Əndə'i əndə agitii a huyipaa, ca ŋgərə soosa, ca shimwatə agi mahwarəkinə, ca tsa'avə aama magərə kada. Wata ca vii aa dəgyə aama Yeesu kaa ca shibə, əŋki ci, "Gəraamə, kaama nee madə ka shinə nə Iliya ka jimagərənə də ci ashi ənfutsa."

³⁷ Amma də ŋgeerənə kii Yeesu vurənə, ca əntəgi.

³⁸ Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə yi ŋga Əntəŋfə. Əntəginaakii ha'ə, wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i, kəshanə dagyə kura'ə aa dəgərə.

³⁹ Ma gawə ŋga soojiinə, kəŋə nə ci ka tsaamənə tə Yeesu. Makə nee ci ka əntənaakii, wata əŋki ci, "Tantanyinə, ma əndətsa, uuzənə ŋga Əntəŋfə nə ci."

⁴⁰ Tə'i hara makinə davə ca tsaama dzadə. Ahadatii nə i Mariyaama Magədalina, da Saloomi, ba'a Mariyaama məci i Yakubu uundzəkii tii da Yoosi. ⁴¹ Tii nja nə'u tə ci, təya tsakə tə ci saa'itə nji ci də Galili. Tə'i hara makinə laŋə ca tsaamə əsə, ətə shi atsakii aa Urusaliima.

Ŋgədənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Luka 23.50-56; Yooh. 19.38-42)

⁴² Danə ŋga kədəwanə, makə dīi ci, ma pukətə hakii, *uusəra ŋga əpisəka, ⁴³ wata Yusufu əndə Aramatiya a shi. Ma ca, gawə nə ci ahada *mətərəkənə. Bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntəŋfə a də ŋwanjuunaakii əsə. Makə shi ci, ca satə uudəfa, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. ⁴⁴ Fanə ŋga Pilaatu ha'ə, kə dīi ka ci ka sə ŋga hurəshishinə nə fanə oo'i, kə uugi Yeesu əntəginə. Wata ca sləkee ka ənjə a 'wa tə gawə ŋga soojiinə, kaa ca ləgwa amakii madə ha'ə tanyi.

15:24 15.24 Jab. 22.19. **15:26** 15.26 Mat. 27.11. **15:27** 15.27 Isaa. 53.12. **15:29** 15.29-32 Jab. 22.8; 109.25. **15:29** 15.29 14.58. **15:32** 15.32 Mat. 27.11. **15:33** 15.33 Am. 8.9. **15:34** 15.34 Jab. 22.1. **15:36** 15.36 Jab. 69.22. **15:38** 15.38 Shig. 26.31; Ibər. 10.19-20. **15:39** 15.39 1.1; 3.11; 14.61; Mat. 27.54. **15:40** 15.40-41 Luka 8.1-3.

⁴⁵ Makə paaratəgi ci ha'ə ama gawə nga soojiinə oo'i, kə uugi ci əntəginə, wata ca vii rəgwa ka Yusufu. ⁴⁶ Yusufu a dzə ka ira marəma, ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu, ca hadətə asəkə marəməta, ca dzə ka baneenə ka ci asəkə gu'u ətə tələpaa ənji ashi pasla, ca dəlavə faara aama gu'ukii. ⁴⁷ Ma Mariyaama Magədalina tii da Mariyaama məci Yoosi, kə nee tii ka hatə banee ənji ka Yeesu asəkə gu'ukii.

16

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja
(Mat. 28.1-8; Luka 24.1-12; Yooh. 20.1-10)

¹ Dzəginə nga *uusəra nga əpisəka, wata i Mariyaama Magədalina da Mariyaama məci Yakubu ba'ə Saloomi a dzə ka iracii maaratə ca zənə nunyikii, kaa təya dzə ka bəzəpaa də wə nga Yeesu. ² Ma ətsə pədeerənə tsədəkə uusəra alatə, təya madə, təya palə aama gu'uta. Təya mbu'u uusəra kə lə'ya. ³ Ma təya dzə a rəgwa, təya dzə də banə ahadatii, "Wu na dalagi kaamə faara ama gu'u kwa?" ⁴ Ma faarakii, maduunəkii dərəva. Ma təya tsaamə, wata ma təya nee, kə dzəgi faaratə ama gu'wa. ⁵ Dəməgərənətii aasəkə gu'ukii, wata təya lapaa əndə'i uundzə dagwa dasə da ciizəma da i mambwadafə kəjeerənə ashikii. Neenətii ka ci, kə dfii ka tii ka sə nga hurəshishinə. ⁶ Əŋki ci ka tii, "Ga ca dfa koonə ka sə nga hurəshishinə. Kə shii nyi, tə Yeesu əndə Nazaratu cuuna alə ətə gwa'avə ənji aashi əfwə. Ma ca, kə ma'i ci agi maməətə ənja. Paa ci ma'ə ganə. Wiitə hatsə shi ənjə a banee ka ci davə. ⁷ Amma ma danuunə, dəmə ka banə ka lyawarənaakii da ka Piita oo'i, waatə ci na 'watəgi mbu'unə koonə aanə hanyinə nga Galili. Davə nuunə nee ka ci, makə sətə shi ca bii koonə." ⁸ Fanatii ha'ə, wata təya gimagi də shirəna asəkə gu'ukii. Shishinətii a dzə də udzənə acii ngwalənə ka shaŋə. Pooshi tii bii taa ka wu.

Jigaginə nga Yeesu ka Mariyaama
(Mat. 28.9-10; Yooh. 20.11-18)

[⁹ Ma daba'ə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja, ətsə tsədəkə uusəra alatə, kə jigagi ci də nəkii ka Mariyaama Magədalina, waatoo miitə shi ca lyaakagi ginaajinyinə mədəfə ashitə. ¹⁰ Neenətə ka ci, wata kya dzə ka banə ka ənjitə nja nə'u tə ci. Ma saa'ikii, kə lapaa ki tə tii ka ngəərə ma, təya dzə də tuunə. ¹¹ Amma makə fii tii oo'i, kə nee ki ka ci da i əpinə amakii, paa tii luuvə shaŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii bəra'i
(Luka 24.13-35)

¹² Ma daba'ə ətsə əsə, tə'i hara lyawarənaakii bəra'i, ca palə ka əndə'i uundzə vəranə. Wata ca jigagi ka tii, amma də əndə'i kəŋwaciinə pamə da ətə sənəavə tii ka neenə ka ci. ¹³ Wata təya ənə ka banə ka hara ənjatii, amma pooshi tii luuvə ka tii shaŋə.

Jigaginə nga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə
(Mat. 28.16-20; Luka 24.36-49; Yooh. 20.19-23; Slənə 1.6-8)

¹⁴ Ma daba'əkii, ca jigagi də nəkii ka lyawarənaakii pu'u aməntəŋə, tii agi zəma. Ca waza ka tii putə nga ghatə vii gooŋgatii da ndalənə nga moodəfətii. Acii pooshi tii luuvə wabənə nga ənjitə 'watəgi neenə ka ci saa'itə ma'i ci. ¹⁵ Wata ca ba ka tii, əŋki ci, "Dəmə aasəkə *duuniya taa dama patə, una waaza Njunyi Habara ka patənə nga ənji shiŋkinə.

16 Ma əndətə na vii gooŋga, ca luu yiβə bapətisəma, ka upaanə nə ci luupaanə. Amma ma əndətə pooshi vii gooŋga, ka kəsənə nə gəŋwanə tə ci. 17 Ma ənjitə na vii gooŋga, ka upaanə nə tii baawəda ŋga da sə ŋga hurəshishinə. Waatoo, ka lyaakaginə nə tii ginaajinyinə də ləməki, ka wabənə nə tii də uuranyinə kama kama. * 18 Ka kəsənə nə tii rəhunə, ka saanənə nə tii ŋguma agi uushi, amma patə da ha'ə pooshi ka dənə tə tii. Ka kavənə nə tii ciinətii aashi ənji bwanea, təya upaa mbədənə əsə.”
†

*Ndərənə ŋga Yeesu aadəgyə
(Luka 24.50-53; Slənə 1.9-11)*

19 Ma daba'ə wabənə ŋga Yeesu Slandana ha'ə ka lyawarənaakii, wata ca ndərəgi aadəgyə, ca dzə ka ndzaanə dasə da ciizəma Əntəŋfə. 20 Ma lyawarənaakii əsə, təya paalə taa dama patə ka waazanə. Slandanə a dzə də slənənə da tii, ca da sə ŋga hurəshishinə daciitii, ka baariinə ka ənji oo'i, tantanyinə nə waazanatii.]

16:15 16.15-16 Mat. 28.19. **16:16** 16.16 Slənə 2.38. * **16:17** 16.17 Slənə 8.7; 16.18; wabənə də uuranyinə kama kama: Slənə 2.4; 10.46; 19.6; 1 Koor. 14. † **16:18** 16.18 rəhunə: Luka 10.19; Slənə 28.3-6; upaa mbədənə: Slənə 4.30; 5.16; 8.7; Yak. 5.14-15. **16:19** 16.19 Mat. 22.44.

Nunyi Habara dacia Luka

¹ Wiinē wabənē cii kya naahē ka hē dīi Tawəfilasē maduunəkii. Ənji lanə dīi gazhi'waanē n̄ga naahē uushi'iitē d̄aadīi ahadeenē. ² Kē nyaahē tii makē sətē fii inē a ma ənjitē nee dē ginətii təkəŋwanē, ətə ndzaanē ka ənji waaza wabənē n̄ga Əntan̄fə. ³ Ma nyi əsə, kē caamē nyi dē han̄kala agyanē sətē d̄aadīi daga n̄ukə. Acii ha'ə kē nee nyi, mad̄a naahətē nyi ka hē sətē d̄aadīi kada'ə kada'ə, ka d̄anē n̄ga'ə. ⁴ Ma dīi nyi ha'a, kaa ha shii oo'i, ma sətē jigunyi ənji ka ha, goon̄ga tanyi.

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yoohana əndə d̄a bapətisəma

⁵ Ma agi zamanatē dīi *Hirudusē n̄wan̄juunē agyanē hanyinē n̄ga Yahudiya, tē'i əndə'i *limanē dīi ləməkii Zakariya. Ma ca, agi kurəgə n̄ga limanyinē n̄ga Abiya n̄ga n̄ukə nē ci. Ilizabeetē nē ləmē n̄ga minaakii. Ma kya, agi slikerənē n̄ga *Haruna, maduunē limanē, shigi ki. * ⁶ Ma tii da minaakii, ənji goon̄ga nē tii akəŋwacii Əntan̄fə kyakya'ə. Agi nə'utənē nē tii sətē bii Slandanē patē dē rəgwakii. ⁷ Amma pooshi tii upaa uuzənē, acii ma minaakii Ilizabeetē, əntaa mitē poo nē ki. Tii kyakya'ə əsə, kē uugi tii sasarənē.

⁸ Ma ka əndə'i uusəra, makē zhi'wa saa'i n̄ga slənē n̄ga kurəgətē dīi Zakariya agikii, kē gi Zakariya ka d̄a slənē asəkē *yi n̄ga Əntan̄fə makē sətē izee limanyinē ka d̄anē. ⁹ Ma sətē ci limanyinē a d̄a, ka kuratənē nē tii ahadatii taa wu nē dzənē ka d̄əzə urədyā a kumu ga Əntan̄fə. Ma saa'ikii, tē Zakariya kuryagi tii. ¹⁰ Ma ca d̄əzə urədyā a kumu, ma ənjitē agyē patənati, tēya d̄a d̄ə'wa. ¹¹ Ma ci ma'ə agi d̄əzə urədyā, wata kē jigagi malaa'ika n̄ga Əntan̄fə ka ci. Ca kəŋaanē da ciizəma hatē ci limanyinē a d̄əzə urədyā.

¹² Makē nee Zakariya ka ci, wata kē kəsəgi n̄gwalənē tē ci, mashiimē ci sē n̄ga d̄anē. ¹³ Wata əŋki malaa'ika ka ci, "Zakariya ga ha n̄gwalə, acii kē fii Əntan̄fə d̄ə'waaku. Ma minaaku Ilizabeetē, ka poonē nē ki ka hē uundzə n̄gura, kadə nii kwa d̄əkə ka ci ləmē Yoohana. ¹⁴ Kadə d̄anē nē hē man̄ushinē da mood̄asəka putaakii. Kadə na ndzaanē ka sē n̄ga man̄ushinē ka ənji patē əsə. ¹⁵ Acii kadə nii kəya ndzaanē ka gawə əndə akəŋwacii Əntan̄fə. Paa ci na sa ma'i inaba, taa əndə'i sē n̄ga sanē ətə ca ka əndə agyanē, paa ci na sa. Kadə ndzaanē nē Malaaba Ma'yanē da ci daga asəkē mēci əsə. ¹⁶ Kadə ənyatəginē nē ci dē ənji bəzəkii agi ənji *Isərayiila kaa tēya nə'u tē Əntan̄fə Slandana. ¹⁷ Kadə nii kəya upaa n̄geerənē n̄ga Ma'yaatē slənyi ashī anabi *Iliya. Kadə nii kəya takəŋwanē ka Slandana, ca hadatəgi dē man̄jeevənē da dəsənətii, ca ənyatəgi aa rəgwa dē ənjitē naanagi ka nə'unē tē Əntan̄fə, kaa tēya ndzaanē da han̄kala, tēya nə'u tē Əntan̄fə. Kadə nii kəya tasəkətē tē ənji kaa tēya gəra shinē n̄ga Slandana."

¹⁸ Wata əŋki Zakariya ka malaa'ikata, "Dē mi san̄ə shiinēki oo'i, goon̄ga nə sət̄sə bii hē ka nya? Acii ma nya, kē uugi nyi iirənē; minaaki əsa, kē paləgi fəzə n̄ga pawatē." ¹⁹ Əŋki malaa'ikatē ka ci, "Nyi nē Jibərila, akəŋwacii Əntan̄fə nē nyi ka d̄a slənā. Ci sləkee ka nyi kaa nya wabə ka

1:3 1.3 Slənē 1.1. * **1:5** 1.5 Abiya: 1 Haba. 24.7-19. **1:9** 1.9 Shig. 30.7-8. **1:13** 1.13 1.60,63. **1:15** 1.15 Baan. 6.3; M.Gəŋw. 13.4-5; Luka 7.33. **1:17** 1.17 Mal. 3.1,23-24; Mat. 17.10-13; Mar. 9.13; Yooh. 1.21. **1:18** 1.18 'Wat. 17.17; 18.11.

hə, nya ba ka hə n̄unyi habaratsa. ²⁰ Amma maluuvəmə hə oo'i, goon̄ga nə sənə bii nyi ka hə. Amma shiiwə oo'i, mada kə mbu'ya uusərakii, kadə na da ha'ə. Acii kii ka d̄aginə nə hə ka masə gana; pa ha mbee ka wabənə madaamə səndə bii nyi ka hə kə d̄ii."

²¹ Ma saa'itə i malaa'ika da Zakariya a wabə ha'a, gəranə nə ənji tə ci agyə. Ka ha'ə kə d̄ii ka tii ka sə n̄ga hurəshishinə nə təkurənə n̄ga Zakariya a kumu ga Əntanfə. ²² Makə gimagi Zakariya, mambeemə ci ka wabənə da ənji ma'ə. Davə shii tii oo'i, tə'i uushi n̄ga hurəshishinə nee ci a kumu ga Əntanfə. Də ciinə wabi ci ka tii.

²³ Makə uugi saa'i n̄ga slənə n̄ga Zakariya asəkə yi n̄ga Əntanfə, ca palə saakii aasii. ²⁴ Ma daba'ə ətsə ha'ə, wata kə d̄asəkii minaaakii Ilizabeetə. Kə d̄ii ki ləgidə tufə asii ka hakii, manjimə ta dzə ka ha, əŋki ki: ²⁵ "Wiinə səndə d̄ii Əntanfə ka putaaki: kə nee ci ka təgunuunaaki; kə luupaa ci tə nyi, pooshi ma'ə ayinə agiki."

Banə n̄ga malaa'ika poonə tə Yeesu

²⁶ Makə d̄ii Ilizabeetə ləgidə kuwa də d̄asəka, wata Əntanfə a ənə ka sləkeenə ka malaa'ikatə d̄ii ləməkii Jibərila aasəkə vərənə n̄ga Nazaratu, anə hanyinə n̄ga Galili. ²⁷ Ma sləkee Əntanfə ka ci, aabii əndə'i kadəma ətə d̄ii ləmətə Mariyaama. Ma kya, madanə n̄ga əndə'i əndə nə ki ətə d̄ii ləməkii Yusufu. Agi slikərənə n̄ga n̄wan̄wə *Dawuda shigi ci.

²⁸ Shinə n̄ga malaa'ika aabii Mariyaama, wata əŋki ci ka ki, "Dawə man̄ushinə. Acii kə d̄ii Əntanfə ka hə pwapoonə. Kədəhə nə Slandanə da hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama wabənə n̄ga malaa'ikatə ha'ə, wata kə kədəpaa tə ki. Kya gwan̄ə ka buurənə oo'i, uushi mi san̄ə bii wabəətsa? ³⁰ Wata əŋki malaa'ikatə ka ki, "Mariyaama, ga ha n̄gwalə. Acii kə d̄ii Əntanfə ka hə pwapoonə. ³¹ Fatə n̄ga'ə: ka d̄asəkanə nə hə, ka poonə nə hə uundzə n̄gura, ha d̄əkə ka ci ləmə Yeesu. ³² Ka ndzaanə nə ci ka gawə əndə dərəva. Ka 'wanə nə ənji tə ci *Uuzənə n̄ga Əntanfə, əndə məghərəvənə ka shan̄ə. Ka viinə nə Əntanfə ka ci n̄wan̄uunə makə sətə vii ci ka *Dawuda dzədzəci. ³³ Acii kii ka d̄anə nə ci n̄wan̄uunə agyanə ənji Isərayiila ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi n̄wan̄uunaakii ka uudənə shan̄ə."

³⁴ Əŋki Mariyaama ka malaa'ika, "Iitə d̄anə səkii ha'ə, acii ma nya, ma'ə nyi kadəma." ³⁵ Əŋki malaa'ika ka ki, "Ka shinə nə Malaaba Ma'yanə aagyanəku, ka zadətənə nə Əntanfə əndə baawəda tə hə, ci əndə məghərəvənə ka shan̄ə. Acii kii ma uuzəətə nii kwa pawa, malaabakii nə ci; ka 'wanə nə ənji tə ci: Uuzənə n̄ga Əntanfə. ³⁶ Ma Ilizabeetə duurə goonə, taa n̄gahi kə uugi ki iirənə, kə bii ənji masaawa nə ki əsə, amma kuwanə n̄ga ləgidatə əna də d̄asəka. Ka poonə nə ki uundzə n̄gura. ³⁷ Acii pooshi sətə palee ka n̄geerənə n̄ga Əntanfə."

³⁸ Əŋki Mariyaama, "Ma nya, n̄ga Əntanfə nə nyi da nəki. Wa Əntanfə a da ka nyi makə səndə bii hə." Wata malaa'ikatə a unee ka ki, ca palə saakii.

Dzənə n̄ga Mariyaama aa ha Ilizabeetə

³⁹ Ma daba'əkii, kə ma'i Mariyaama, kya palə pii pii aasəkə əndə'i vərənə agi giŋunyinə, anə hanyinə n̄ga Yahudiya. ⁴⁰ Mbu'unatə aa dəvə, kya dəməgərə aasii aa ha Zakariya, kya nəhəpaa tə Ilizabeetə. ⁴¹ Makə fii

1:19 1.19 Dan. 8.16. **1:25** 1.25 'Wat. 30.23. **1:27** 1.27 Mat. 1.16. **1:31** 1.31 Isaa. 7.14; Mat. 1.21; Luka 2.21; Slənə 4.12. **1:32** 1.32 Isaa. 9.6; 2 Sam. 7.16; Mat. 20.30-31. **1:33** 1.33 Dan. 7.14. **1:35** 1.35 Mat. 1.18; Luka 4.18. **1:37** 1.37 'Wat. 18.14; Mat. 19.26; Mar. 10.27; Luka 18.27.

Ilizabeetə nəhəpaanə nga Mariyaama tə ki, wata gugudənə nə uuzənə asəkətə. Dəməgərənə nə Malaaba Ma'yanə aasəkə ədzəmətə. ⁴² Wata kya ngəree ka uuratə, əŋki ki, "Kə dii Əntaŋfə ka hə barəkaanə palee ka harii makinə patə. Tə'i barəkaanə aashi uuzəətsə nii kwa poo əsə." ⁴³ Kya tsakə, əŋki ki, "Wu saŋə nə nyi bahə məci Slandanəki a shi aabiikya? ⁴⁴ Aci kə nee hə, makə fii nyi nəhəpaanaaku tə nyi, wata gugudənə nə uuzənə asəkəki, gugudənə nga moodasəka. ⁴⁵ Ma ha, tə'i barəkaanə ashiku, acii ma sətə bii Slandanaamə ka hə ka dənə, kə luuvə hə."

Wanyanə nga Mariyaama

- ⁴⁶ Wata əŋki Mariyaama:
 "Wanyinə ca dəla də Slandana,
⁴⁷ Kə dii nyi maŋushinə də Əntaŋfə Maluwaaki.
⁴⁸ Aci kə tsaaməgi ci aagiki, nyi talaka, mavaakii.
 Weewee daga ənshinə ka banə nə ənji patə ka jiji ka jiji oo'i, əndə barəkaanə nə nyi.
⁴⁹ Aci kə dii Əntaŋfə ka nyi maduunə uushi, ci Əndə baawəfa, Malaaba Ənda.
⁵⁰ Agi dənə nə ci nga'əənə ka jiji ka jiji ka ənjitə ca ngwalə tə ci.
⁵¹ Kə dii ci maŋgwaarə sləna, kə taakee ci ka ənjitə ca dūunətə natii nə rəŋwə rəŋwə.
⁵² Kə jimagərə ci də meeminə anə dəgələ nga ŋwanuunatii, ca vigi madzəgamə ha nga ndzaanə ka talakiinə.
⁵³ Ənji madəfəna, kə əburətəgi ci də tii də ŋunyi uushi'inə. Ma ənji gəna, kə laakəənə ci tə tii də madəfəne.
⁵⁴⁻⁵⁵ Kə shi ci ka tsakənə tə ənji Isərayiila, ənji slənaakii, acii mazaanəmə ka ci nə sətə shi ca bii ka dzədzəshi'inaamə oo'i, ka dənə nə ci nga'əənə ka Ibərahiima da i ka jijinaakii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."
⁵⁶ Kə dii Mariyaama bahə ləgidə makkə ga Ilizabeetə. Ma daba'əkii, kya madə, kya palə satə aasii.

Poonə tə Yoohana, əndə dā bapətisəma

- ⁵⁷ Makə mbu'i saa'i nga poonə nga Ilizabeetə, wata kya poo uundzə ngura. ⁵⁸ Fanə nga guvayinyinə da duurənyinatə oo'i, kə dii Əntaŋfə ka ki nga'əənaakii, wata təya dā moodasəkə ka hakii da ki.
⁵⁹ Makə dii uuzənə luuma rəŋwə, ənjə a shi ka *ryaminiyagi tə ci. Kə mwayi tii dəkə ka ci ləmə Zakariya, makə nga dii. ⁶⁰ Əŋki məci, "Aa'a, wa ənjə a dəkə ka ci ləmə: Yoohana." ⁶¹ Əŋki hara ənji ka ki, "Amma pooshi əndə agi duurənyinə goonə ətə dii ləməkii ha'ə." ⁶² Makə nee ənji ha'ə, wata ənjə a ləgwa ka dii də ciinə kaa təya shii taa iitə cii kəya moo dəkə ləmə ka uuzənaakii. ⁶³ Wata Zakariya a ləgwa sə nga naahənə anəkii, ca naahətə, "Yoohana nə ləməkii." Neenə nga ənji ha'ə, kə kəŋee ka tii patə ka shaŋə.
⁶⁴ Ma Zakariya a uudəpaa naahəginə ha'ə, wata ca ənəgərə ka wabənə makə nga ŋukə. Ca ndzaŋə dələnə də Əntaŋfə. ⁶⁵ Amma, ma ətsə ha'ə, kə ngwalee ka guvayiinaakii patə. Ka ha'ə kə dəlagi haalakii asəkə patənə nga vəranyiitə agi giŋunyinə agyanə hanyinə nga Yahudiyā. ⁶⁶ Ma ənjitə fii sətə daadii patə, wata təya ndzaŋə buurənə agyanəkii. Əŋki tii, "Ya

1:46 1.46-55 1 Sam. 2.1-10. **1:50** 1.50 Jab. 103.13,17. **1:51** 1.51 Dzək. 5.15; 26.8. **1:52** 1.52 Jab. 75.8; Mat. 23.12; Yak. 4.6,10. **1:53** 1.53 Jab. 107.9; 34.11. **1:54-55** 1.54-55 Mika 7.20; Jab. 98.3; 'Wat. 17.7; 22.17. **1:59** 1.59 'Wat. 17.12-13. **1:60** 1.60-63 1.13.

uuzøtsa, iitø nii këya ndzaana?" Ma bii tii ha'ø, acii kë nee tii, ma uuzøtsø kamø, weewee kë ndzaa Əntanfø Slandanø da ci.

Dəlanø nga Zakariya də slønø nga Əntanfø

⁶⁷ Ma Zakariya dii Yoohana, kë dømögørø Malaaba Ma'yanø aasøkø moodøfækii. Wata ca dā anabaakwaanø, ønki ci:

⁶⁸ "Wa ønjø a d'uunøtø tø Slandana, Əntanfø nga ønji Isərayiila, acii kë shi ci ka tsakønø tø ønjaakii,

kø luupaa ci tø tii.

⁶⁹ Kø kënee ci kaamø ka Maluu øndø baawødā agi slikørønø nga Dawuda, lawaraakii.

⁷⁰ Ci nø sətø shi Əntanfø a bii da ma malaaba anabiinaakii daga ñukø, oo'i:

⁷¹ Ka luupaanø nø ci taamø acii ønji mbiinø gaamø i acii ønjitø ca usha taamø patø.

⁷² Ha'ø dii Əntanfø nga'øənaakii ka dzədzøshi'inaamø, kë buurøtø ci malaaba aləkawaløtø anyi ci da tii,

⁷³ waatoo jidøtø ji'i ci ka Ibərahiima dzədzøshi'inaamø oo'i,

⁷⁴ Kadø nii këya luupaa taamø acii ønji mbiinø gaamø, kaama mbee ka slønønø ka ci yadø ñgwalønø,

⁷⁵ ama ndzaanø malaabakii, ønji goonğa akəñwaciikii, ha'ø muudinø nga baanø gaamø patø.

⁷⁶ Ma hə øsø, uuzønəakya, kadø nø ønjø a 'wa tø hə anabi nga Əntanfø Əndø məghərøvønø ka shəñø. Acii kadø nii kwa takəñwanø ka Slandanø kaa ha hadatøgi ka ci dø rəgwa.

⁷⁷ Waatoo ka baariinø nø hə ka ønjaakii oo'i, agi luupaanø nø Əntanfø tø tii dø tifyagi ka tii 'waslyakənatii.

⁷⁸ Ma Əntanfø gaamø, lañø nø ci ka nəhø təgunuunø gaamø dərøva, agi dā kaamø nga'øənø nø ci.

Ka kavønø nø ci kaa bərøøtø na luupaa taamø a lə'ya.

⁷⁹ Ma bərøøtsa, kaa ca bərø ka ønjitø agi ñgəra'wø ca ñgwalø acii wa; ca kərø taamø ka rəgwa jamønø."

⁸⁰ Ma Yoohana, gərønø nø ci, dzønø nø hankalaakii dø tsakønø. Ca ndzaanø ahada bilinø, ha'ø mbu'i uusəra nga jigaginaakii ka ønji *Isərayiila.

2

*Poonø tø Yeesu
(Mat. 1.18-25)*

¹ Ma agi zamanatø pwayi ønji tø Yoohana, tø'i mad'uunø ñwanjwø nga ha dø Rooma øtø dii ləmækii Agusøtusø. Kø bii ci oo'i, a naahøtø ønji ləmø nga ønji patø agyanø hanyinaakii. ² Ci nø təkəñwatø naahønø, øtø dii agi ñwanjuunø nga Kiriniyusø, ñgwamønə nga hanyinø nga Siriya. ³ Aciikii patønø nga ønja, kë ma'i tii, kë pyalø tii aa vøra aa hatii, kaa ønjø a dze ka naahøvø ləmøtii.

⁴ Wata Yusufu a madø dø Nazaratu anø hanyinø nga Galili, ca palø aa Bayitilaama anø hanyinø nga Yahudiya, hatø pwayi ønji tø ñwanjwø

1:68 1.68 Jab. 41.14; 72.18; 111.9; Luka 4.18-21; 7.16; 19.44. **1:69** 1.69 Jab. 132.17; Mat. 20.30-31.
1:70 1.70 Rooma 1.2; Isaa. 9.1-6; Mika 5.1-3. **1:71** 1.71 Jab. 106.10. **1:72** 1.72 Jab. 106.45; 105.8-9; Leew. 26.42. **1:73** 1.73 'Wat. 22.16-18. **1:74** 1.74-75 Tit. 2.12,14. **1:76** 1.76 Mal. 3.1; Mat. 11.10; Mar. 1.2; Luka 7.27. **1:77** 1.77 Irim. 31.34. **1:78** 1.78 Shig. 34.6; Isaa. 60.1-2; Mal. 3.20. **1:79** 1.79 Isaa. 9.1,5; 42.6-7; Mat. 4.16.

*Dawuda. Acii, ma ca, agi slikərənə nga Dawuda shigi ci. ⁵ Kə gi tii ka naahə ləmətii da minaakii Mariyaama. Ma saa'ikii, ki də dasəka.

⁶⁻⁷ Ma tii ma'ə də Bayitilaama, wata kə mbu'ya uusəra nga poonə nga Mariyaama. Ma'upaamə tii ha nga ndzaanə a kuvə mu'uminə. Aciikii kə gi tii aasəkə kuvətə nji dabanyinə a ndzaanə davə. Wata Mariyaama a poo uundzə ngura, təkəṅwatə pawatə. Kya ləkutətə tə ci də kadəmbula, kya banee ka ci asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii.

Jigaginə nga malaa'ika ka magəriinə

⁸ Ma davə agyanə hanyinəkii, tə'i magəriinə də bilə ca nəhə dabanyinatii davədə. ⁹ Wata ma təya nee, wiitə malaa'ika nga Əntanƒə Slandanə kə jigagi ka tii, ɖuunuunə nga Əntanƒə a ləkutətə tə tii. Bərənə nə ha agyanətii makə doosərə. Wata dzabala a dzagi tə tii. ¹⁰ Əṅki malaa'ika ka tii, "Goonə ngwalə. Acii ma shinaaki, ka ba koonə ṅunyi habara ətə na ɖa maṅushinə ka patənə nga ənja. ¹¹ Waatoo, ma ənshinə davədə, kə pwayi ənji koonə Maluwa, asəkə vəranə nga Dawuda; ci nə *Aləmasiihu Slandana. ¹² Wiinə sətə na ɖaarii koonə tə ci: ka lanə nuunə idənə uuzənə maləkutəkii də kadəmbula, pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii."

¹³ Pii wata wiitə dabaala nga malaa'ikanyinə, təya ləbəgərə da malaa'ikata, təya dəla də Əntanƒə, əṅki tii:

¹⁴ "Nga Əntanƒə nə ɖuunuunə dagyə; ka ənjitə uu'i ci agi duuniya də jamənə."

Dzənə nga magəriinə aa Bayitilaama

¹⁵ Wata malaa'ikanyiitə a unee ka magəriitə, təya ənə satii aadəgyə, wata əṅki magəriinə ahadatii, "Ma ɖanaama, dzaamə aa Bayitilaama əndzə'i əndzə'i kaama dzə ka neenə də ginaamə ka səndə sləkee Əntanƒə ka malaa'ikaakii ka banə kaamə." ¹⁶ Wata təya madə, təya palə aa Bayitilaama pii pii. Mbu'unatii, təya lapaa tə i Mariyaama da Yusufu; wiinə idənə uuzənə əsə pərəbə asəkə sətə ci dabanyinə a zəmə asəkəkii. ¹⁷ Makə nee tii ka idənə uuzənə, təya ndzanə baaba sətə bii malaa'ikatə ka tii agyanə uuzətə. ¹⁸ Kə ɖii ka ənji patə ka sə nga hurəshishinə nə sətə ndzaa magəriitə ka baabanə. ¹⁹ Amma, ma Mariyaama, kə kəsəpaa ki wabəətsə patə agi haṅkalatə, kya kaala hiimatə agyanəkii. ²⁰ Ma daba'əkii, magəriitə a ənə satii. Təya dzə də ɖuunətənə tə Əntanƒə, təya dəla də ci. Acii ma sətə fii tii da sətə nee tii də ginətii pata, weewee makə sətə bii malaa'ikatə ka tii lapaa tii.

²¹ Makə ɖii luuma rəṅwə, kə mbu'ya uusəra nga *ryaminiyagi uuzənə. Wata ənjə a ryaminiyagi tə ci, ənjə a ɖəkə ka ci ləmə Yeesu, makə sətə shi malaa'ikatə a bii ka məci, ki ma'ə madasəkamə.

*Kərənə tə Yeesu aasəkə *yi nga Əntanƒə*

²² Yoo, kə mbu'i uusəra nga ɖa sətə bii bariya nga Muusa kaa ṅugiginə a ɖa kaa təya ənə ka ndzaanə malaabakii. Wata təya ṅgərə uuzənə, təya kərə tə ci aasəkə vəranə nga Urusaliima ka kapaanə tə ci akəṅwacii Əntanƒə Slandanə kaa ca ndzaanə ka naakii. ²³ Acii tə'i manaahəkii asəkə bariya nga Slandanə, oo'i, "Taa ṅgutə təkəṅwatə pawa, madə uundzə ngura, wa ənjə a kapaa akəṅwacii Əntanƒə kaa ca ndzaanə ka naakii."

2:4 2.4-7 Mat. 2.1; Yooh. 7.42. **2:11** 2.11 Mat. 20.30-32; Yooh. 4.42; Slənə 5.31; 13.23; 2 Piita 1.11. **2:14** 2.14 Isaa. 57.19; Mat. 10.13,34; Mar. 9.50; Luka 1.79; 10.5-6; 12.51; 19.38,42; 24.36; Yooh. 4.27; Slənə 10.36; Af. 2.14,17. **2:19** 2.19 2.51. **2:21** 2.21 1.31. **2:22** 2.22-24 Leew. 12; Baan. 18.15-16.

²⁴ Ma gi tii əsa, i ka vii sə nga dfa də sataka, makə sətə bii bariya nga Əntanƒə, waatoo kurekutiinə bəra'i taa uuji bilyamasariinə bəra'i.

²⁵ Tə'i əndə'i əndə də Urusaliima dƒii ləməkii Simiyoonə. Əndə goonƒa nə ci. Agi ngwalənə nə ci tə Əntanƒə. Ma ca, agi gəra shinə nga əndə luupaanə tə ənji *Isərayiila nə ci bislya. Kə ndzaa Malaaba Ma'yanə da ci əsə. ²⁶ Kə bii Malaaba Ma'yanə ka ci, "Paa ha əntə madaamə hə kə nee ka Aləmasiihu, waatoo *Mataɖəkii nga Əntanƒə."

²⁷ Ma ka əndə'i uusəra, kə kirə Malaaba Ma'yanə tə Simiyoonə aasəkə yi nga Əntanƒə. Makə kira i dƒii Yeesu da məci tə uuzənə aa dəvə əsə ka dfaada ka ci uushi'iitə baabii Əntanƒə asəkə ləkaləkatə, ²⁸ wata Simiyoonə a nee ka ci, ca ngərətə tə ci də bəra'itə cii. Ca kuyirii tə Əntanƒə, əŋki ci: ²⁹ "Ya'ə Slandana, ma ənə dƒii əna, ma sətə shi ha bii, kə dətə hə tanyi. Aciikii agi jamənə nə nyi. Ka mbeenə nə hə ka kapaa ka nyi rəgwa, kaa nya dzə aa vəra.

³⁰ Aci kə nee nyi də ginəki saaki ka əndənə sləkee hə kaa ca shi ka luupaa ənja.

³¹ Taa wu patə əsa, ka shiinə nə ci oo'i, agi luupaanə nə hə ənja.

³² Ci nə maɖərə hatə na ɖaarii tə hə ka patənə nga ənji agi duuniya; ci əsə na dƒuunətə tə ənjaaku Isərayiila."

³³ Fanə nga i dƒii da məci tə sətə ndzaa Simiyoonə ka baabanə agyanə uuzənətii, kə dƒii ka tii ka sə nga hurəshishinə dərəva. ³⁴ Wata Simiyoonə a kəgya ka tii barəkaanə acii Əntanƒə. Ma daba'əkii, əŋki ci ka Mariyaama məci Yeesu, "Kə nee hə ka uuzəəna, Əntanƒə ta'i tə ci. Bəzəkii nə ənji Isərayiila a puu'u putaakii, bəzəkii nə ənjə a mbəɖə əsə. Ka ndzaanə nə ci ka əndətə na ɖaarii oo'i, ma Əntanƒə, agi dfa slənə nə ci. Amma ka kaareenə nə ənji ka ci. ³⁵ Də ha'ə makə ətsa, ka kuzhi'yaginə nə ci manƒəɖə uushə a ədzəmə bəzə ənja. Ma hə naaku, Mariyaama, kadə zəmənə nə ədzəməku tə hə, makə də ngila jibə ənji tə hə."

**Anabi Hanatu*

³⁶ Tə'i əndə'i minə dƒii ləmətə Hanatu. Anabi nə ki. Uuzənə nga Fanuyilə agi slikərənə nga Asarə nə ki. Ma kya, iirə minə nə ki, kə fəzhi ki tighəsə pu'unə aji ənfwadə. Fəzə məɖəfə tanə dƒapaa tii da ngurii, ca əntəgi.

³⁷ Ma kya, kə iirə ki agi mooryafiinə. Mabwaseemə ki ka ndzaanə asəkə yi nga Əntanƒə. Agi gərə'unə nə ki ka Əntanƒə taa guci patə. Waatoo, kya dfa də'wa, kya dfa suumaya əsə. ³⁸ Ma saa'itə kira ənji tə Yeesu, kə dzəənə ki dƒanə, wata ki maa, kya ndzanə kuyiriinə tə Əntanƒə. Kya wabə haala nga uuzəətə ka patənə nga ənjitə ca gəra luupaanə nga Əntanƒə tə Urusaliima.

Ənənə aa Nazaratu

³⁹ Makə uudəpaa i Yusufu da Mariyaama dfaɖagi sətə bii bariya nga Slandanə patə, təya ənə satii aa hatii aa vəra, waatoo aa Nazaratu anə hanyinə nga Galili. ⁴⁰ Gərənə nə uuzənə, ca dzə də upaa ngeerənə da hiima. Kə dfaanə Əntanƒə ka ci barəkaanə əsə.

*Dzənə nga Yeesu aasəkə *yi nga Əntanƒə, ci fəzə pu'u aji bəra'i*

⁴¹ Taa ngutə fəzə patə, mada zhi'wa kumənə nga *Pasəka, agi dzənə nə i dƒii Yeesu da məci aa Urusaliima. ⁴² Makə dƒii Yeesu fəzə pu'u aji bəra'i, təya 'waanə tə ci aa Urusaliima ka kumənəkii makə sətə izee ənji

2:23 2.23 Shig. 13.2. **2:30** 2.30-31 Isaa. 52.10. **2:32** 2.32 Isaa. 42.6; 49.6; 46.13. **2:34** 2.34 Isaa. 8.14; 1 Piita 2.8. **2:37** 2.37 1 Tim. 5.5; Mat. 6.16-17. **2:38** 2.38 Isaa. 52.9. **2:41** 2.41 Shig. 12.1-27; 23.14-17.

ka danə. ⁴³ Uudənə nga kumənəkii, təya madə ka palənə satii aasii. Asee, ma Yeesu, kə ənəgi ci saakii də Urusaliima. Amma, mashiimə i dii da məci. ⁴⁴ Ma nə tii ka nəhənə, ahada hara ənjitə gi tii nə ci. Təya kagi uusəra pa'ə ka wiinə. Makə dii ci, maneemə tii ka ci, təya gwanə ka aalənə tə ci ahada duura da i ahada ənjitə shii tə tii. ⁴⁵ Makə maneemə tii ka ci, təya ənəgərə cəkwe aa Urusaliima də aalənə tə ci. ⁴⁶ Təya lapaa tə ci ka makkənə nga uusəra asəkə yi nga Əntanfə, ci dasə abii maliminə nga *Yahudiinə. Ca fa sətə nji təya baaba, ca laagwa ka tii uushi'inə. ⁴⁷ Ənjitə nja fa wabənaakii patə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii də hanjkala nji Yeesu a jiiikə ka maliminə.

⁴⁸ Makə nee i dii da məci ka ci abii maliminə ha'ə, kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə ngaanğa'ə. Wata ənki məci ka ci, "Uuzənaakya, ka mi dii hə diinə ha'ə kwa? Kə nee hə, kə sakəlagi hanjkala geenə da duu dii ka ha nga aalənə tə hə." ⁴⁹ Wata Yeesu a jikəvə ka tii, ənki ci, "Ka mi njuuna aalə tə nya? Mashiimuunə oo'i, kə dəbee nya ndzaanə ga Daadə asii kwa?" ⁵⁰ Amma, mashiimə tii ginə nga sətə bii ci ka tii.

⁵¹ Wata ca madə, ca palə atsatii aa Nazratu. Agi baneenə nə ci ka nəkii akənjwaciitii uusəra patə. Ma məci, kə kəsəpaa ki uushi'iitsə dfaadii patə agi hanjkalatə. ⁵² Gərənə nə Yeesu, tsakənə nə hiimaakii. Kə kadeesəkə ci ka Əntanfə da i ka ənji əsə.

3

Waazanə nga Yoohana əndə dfa bapətisəma (Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Yooh. 1.19-28)

¹ Ma agi pu'u aji tufənə nga fəzə nga nwanjuunə nga Tibeeriyasə, maduunə nwanjwə nga ha də Rooma, Puntiyu *Pilaatu nə ngwaməna agyanə hanyinə nga Yahudiya; *Hirudusə nə nwanjwə anə hanyinə nga Galili. Ma anə hanyinə nga Ituriya da anə hanyinə nga Tarakunitisə, Filibusə ndzəkənjuci Hirudusə nə nwanjwa. Ma anə hanyinə nga Abilyanə əsə, Lisaniyasə nə nwanjwa. ² *Anasə da Kayafasə nə gayinə nga limanyinə ka saa'ikii.

Agi saa'ikii əsə bagərə Əntanfə wabənaakii ka Yoohana, uuzənə nga Zakariya, ci agi bilinə. ³ Aciikii kə wiigi'i ci agyanə hanyiitə ama gəərə Urədunə patə, ca dzə də waazanə ka ənja, ənki ci, "Uneemə ka dfa 'waslyakəənə, una baanə ka Əntanfə, ənje a yibə koonə bapətisəma, kaa Əntanfə a tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə." ⁴ Waatoo kə dii makə sətə nyaahə anabi Isaaya asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci:

"Wiitə əndə ca kaala agi bilinə, ənki ci:

Hadatəgimə də rəgwa ka Slandana,
kəneemə ka ci ka rəgwa.

⁵ Ngəədətəmə magudanjə ha;
ga ginjwə da təpura a ndzaanə.

Kəneemə ka madaada rəgwanyinə,
ngəərəgimə faariinə davə.

⁶ Ka neenə nə ənji patə makə sətə luupaa Əntanfə ənja."

⁷ Makə nee Yoohana ka ənjitə shiishi aabiikii kaa ca dfa dfa ka tii bapətisəma, wata ənki ci ka tii, "Unə rəhunyinə, goona səkəpaanə ka banə oo'i, ka mbərədənə nuunə acii mabətəsəkə nga Əntanfə ətə na shi. ⁸ Amma ma danuuna, slənəmə sətə ca baarii oo'i, kə baa unə ka

Əntanƒə. Goona səkəpaanə ka banə əsə oo'i, ka mbərədfənə nuunə, acii dʒi Ibərahiima ka dzədzəshi'inuunə. Wanyinə ka banə koonə: ma Əntanƒə, ka mbeenə nə ci ka zhi'weenə ka faariinyiina, təya ndzaa ka jijinyinə nga Ibərahiima! ⁹ Ma əsə, tə'i raha acii, ka cisləginə də ənfuginə ka slərəginətii. Taa ɲgutə ənfwə nəndə pooshi ka poonə ɲga'ə, ka cisləginə nə ənja, ənjə a kagərə aagi gunə.”

¹⁰ Wata dabaala a ndzanə laagwanə a ma Yoohana, əŋki tii, “Mi dʒaniinə əna?” ¹¹ Əŋki ci ka tii, “Ma əndətə dʒi kəjeerənaakii bəra'i, wa ca ɲgərə əndə'i, ca vii ka əndətə pooshi naakii. Ma əndətə da zəmə əsa, wa ca ndii ka əndətə ka madəfənə.” ¹² *Əŋji luu tsəka a shi aabiikii əsə, kaa ca dʒaada ka tii bapətisəma. Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Ya inə əna, mi dʒaniinə daa Maləma?” ¹³ Əŋki Yoohana ka tii, “Goona laagwa tsəka acii əŋji palee ka sətə bii bariya.” ¹⁴ Soojiinə a shi. Təya ləgwa a makii əsə, “Ya inə neena, maci ka dəbənə, mi dʒaniina?” Əŋki ci ka tii, “Ma dʒanuuna, goona guutsətə uushi'inə acii əŋji də ɲgeerənə taa də jaarakənə ashitii. Amma luumə shikwa ɲga slənə goonə tanə.”

¹⁵ Fanə ɲga əŋji ha'ə, wata təya ndzanə kaala hiima agyanə Yoohana oo'i, ci nə *Aləmasiihu. ¹⁶ Wata əŋki Yoohana ka tii patə, “Ma nya, də ma'inə cii kya dʒa koonə bapətisəma. Amma tə'i əndətə palee ka nyi də dʒuunuunə na shi. Mambu'umə nyi bahə pərəgi zə'u ɲga bʒibinaakii. Ma ca, kadə nii kəya dʒa koonə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə da gunə. ¹⁷ Tə'i dʒəvə bə'unaakii ɲga bə'ugi də səkəŋwa. Ka fədfənə nə ci səkəŋwaakii, ca əjigərə aa əjimə. Amma, ma lyaafa, ka dzatəginə nə ci, ca pukəgərə aagi gunə ətə pooshi ka əntənə.”

¹⁸ Dagi baaba bəəzə wabənə kama kama ha'ə waazii Yoohana ɲunyi Habara ka ənja.

¹⁹ Ma ɲwanjwə *Hirudusə, kə ɲgərəma ci tə Hiroodiya minə ɲga ndzəkəŋuci ka ci saakii. Makə wazhi Yoohana ka ci acii dʒanə ha'ə da hara bwaya uushi'iitə dʒaadii ci, ²⁰ wata ca tsakə dʒa bwaya bwayaanə, ca kagərə tə Yoohana aa furəshina.

Da bapətisəma ka Yeesu

(Mat. 3.13-17; Mar. 1.9-11)

²¹ Makə upaa patənə ɲga əŋjitə bapətisəma, kə upaa Yeesu da i ci əsə. Ma ci ka ha ɲga dʒa də'wa, wata wunəginə nə səkəntanƒə. ²² Malaaba Ma'yanə a jima aanəkii; ənjə a nee ka ci makə kurəkuta. Wata uura ɲga əndə a wabya dadagyə, əŋki ci, “Hə nə Uuzənaaki. Kə uu'i nyi tə hə. Hə ca uudagi səkəki.” *

Dzədzəshi'inə ɲga Yeesu

(Mat. 1.1-17)

²³ Ma Yeesu, kə 'watəgi ci də slənaakii ci fəzə bahə makkə pu'unə. Patənə ɲga ənja, ma ɲji təya nəhə, uuzənə ɲga Yusufu nə ci. Yoo, ma Yusufu, uuzənə ɲga Heeli; ²⁴ ma Heeli, uuzənə ɲga Matatə; ma Matatə, uuzənə ɲga Leewi; ma Leewi, uuzənə ɲga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə ɲga Yanayə; ma Yanayə, uuzənə ɲga Yusufu; ²⁵ ma Yusufu, uuzənə ɲga Matatiya; ma Matatiya, uuzənə ɲga Amwasə; ma Amwasə, uuzənə ɲga Nahumə; ma Nahumə, uuzənə ɲga Heesli; ma Heesli, uuzənə ɲga Nagayə; ²⁶ ma Nagayə, uuzənə ɲga Maata; ma Maata, uuzənə ɲga Matatiya; ma

3:8 3.8 1.54-55; Mat. 3.9. **3:9** 3.9 Mat. 7.19. **3:16** 3.16 Slənə 1.5; 11.16; 13.25; 19.2-4; Luka 4.18. **3:19** 3.19-20 Mat. 14.3-4; Mar. 6.17-18. **3:21** 3.21 5.16. * **3:22** 3.22 4.18; Uuzənaaki: Jab. 2.7; Isaa. 42.1; Luka 9.35; 20.13.

Matatiya, uuzənə nga Səmeenə; ma Səmeenə, uuzənə nga Yoosəkə; ma Yoosəkə, uuzənə nga Yooda; ²⁷ ma Yooda, uuzənə nga Yoowanan; ma Yoowanan, uuzənə nga Reesa; ma Reesa, uuzənə nga Jərubaabila; ma Jərubaabila, uuzənə nga Salaatiyalə; ma Salaatiyalə, uuzənə nga Neeri; † ²⁸ ma Neeri, uuzənə nga Meeləki; ma Meeləki, uuzənə nga Adi; ma Adi, uuzənə nga Koosamə; ma Koosamə, uuzənə nga İləmadamə; ma İləmadamə, uuzənə nga Eeri; ²⁹ ma Eeri, uuzənə nga Yeesu; ma Yeesu, uuzənə nga Iliyazara; ma Iliyazara, uuzənə nga Yoorimə; ma Yoorimə, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Leewi; ³⁰ ma Leewi, uuzənə nga Simoonə; ma Simoonə, uuzənə nga Yahuda; ma Yahuda, uuzənə nga Yusufu; ma Yusufu, uuzənə nga Yoonamə; ma Yoonamə, uuzənə nga Iliyakimə; ³¹ ma Iliyakimə, uuzənə nga Məliya; ma Məliya, uuzənə nga Meena; ma Meena, uuzənə nga Matata; ma Matata, uuzənə nga Natanə; ma Natanə, uuzənə nga *Dawuda; ‡ ³² ma Dawuda, uuzənə nga Jasii; ma Jasii, uuzənə nga Oobyadə; ma Oobyadə, uuzənə nga Boowazə; ma Boowazə, uuzənə nga Saləmoonə; ma Saləmoonə, uuzənə nga Naasunu; ³³ ma Naasunu, uuzənə nga Aminadaba; ma Aminadaba, uuzənə nga Adəminə; ma Adəminə, uuzənə nga Arəni; ma Arəni, uuzənə nga Hisəruunu; ma Hisəruunu, uuzənə nga Fareesə; ma Fareesə, uuzənə nga Yahuda; ³⁴ ma Yahuda, uuzənə nga Yakubu; ma Yakubu, uuzənə nga Isiyaaku; ma Isiyaaku, uuzənə nga Ibərahiima; ma Ibərahiima, uuzənə nga Tara; ma Tara, uuzənə nga Nakoore; ³⁵ ma Nakoore, uuzənə nga Saruku; ma Saruku, uuzənə nga Ragawə; ma Ragawə, uuzənə nga Falikə; ma Falikə, uuzənə nga Ibeerə; ma Ibeerə, uuzənə nga Sala; ³⁶ ma Sala, uuzənə nga Kayinamə; ma Kayinamə, uuzənə nga Arəfasada; ma Arəfasada, uuzənə nga Seemə; ma Seemə, uuzənə nga Nuuhu; ma Nuuhu, uuzənə nga Lamikə; ³⁷ ma Lamikə, uuzənə nga Matusala; ma Matusala, uuzənə nga Anuuhu; ma Anuuhu, uuzənə nga Iyaridə; ma Iyaridə, uuzənə nga Mahalaleelə; ma Mahalaleelə, uuzənə nga Kayinamə; ³⁸ ma Kayinamə, uuzənə nga Inoosə; ma Inoosə, uuzənə nga Seetu; ma Seetu, uuzənə nga Adamu; ma Adamu əsə, uuzənə nga Əntanƒə nə ci.

4

*Təbənə nga *Seetanə tə Yeesu (Mat. 4.1-11; Mar. 1.12-13)*

¹ Ənyaginə nga Yeesu asəkə gəərə nga Urədunə, manakii də Malaaba Ma'yanə. Wata Ma'yanəkii a kərəgərə tə ci aahada bilinə. ² Baanə ənfwadə pu'unə dii Seetanə ka təbənə tə ci agi bilinə. Pooshi Yeesu kavə zəmə aa makii agi baatsə ənfwadə pu'unə shanə. Makə dzəgi baatsə ha'ə, wata kə mbee madəfənə ka ci. ³ Wata əŋki Seetanə ka ci, "Makə dii ci *Uuzənə nga Əntanƒə nə hə, bawə ka faaratsa, wa ca zə'ugi ka zəma." ⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, əntaa də zəmə daanəkii mbədənə ənda."

⁵ Kə kərəgi Seetanə tə Yeesu ka madanə ha. Ca baarii ka ci hanyinə nga duuniya patə makə dəfə dəha. ⁶ Əŋki ci ka ci əsə, "Ka viinə nə nyi ka hə baawəda da wahəkii patə, acii kə vii ənji ka nyi uushi'iitsə patə. Ka mbeenə nə nyi ka viinə ka əndətə mwayi nyi əsə. ⁷ Acii kii ma ha, madə ka paslənə nə hə tə nyi, ka viinə nə nyi ka hə uushi'iitsə patə." ⁸ Yeesu a ba ka

† **3:27** 3.27 Salaatiyalə: 1 Haba. 3.17; Ees. 3.2. **3:30** 3.30-33 Ruuta 4.18-22; 1 Haba. 2.1-14.
‡ **3:31** 3.31 Natan: 2 Sam. 5.14. **3:33** 3.33-38 'Wat. 29.35; 25.19-26; 11.10-20; 5.1-32. **4:1** 4.1-2 Mat. 6.16-17; Luka 4.18; Ibər. 4.15. **4:4** 4.4 Dzək. 8.3. **4:6** 4.6 Mat. 28.18; Yooh. 12.31.

ci, "Tə'i manaahəkii tuu'ina, ka Əntaŋfə Slandanəku daanəkii gərə'unəku, tə ci daanəkii paslənəku əsə."

⁹ Ma daba'əkii əsə, kə kirə Seetanə tə Yeesu aa Urusaliima. Ca kəŋee ka ci ka makidakidəŋənə ŋga maduunə kuvə ŋga Əntaŋfə, əŋki ci ka ci: "Makə dīi ci Uuzənə ŋga Əntaŋfə nə hə tanyi, lədfəgərə aa panə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii tuu'ina, ka banə nə Əntaŋfə ka malaa'ikanyinaakii, kaa təya nəhətə tə hə. ¹¹ Da əsə: Təya kətsa'utə tə hə də ciinətii acii ga ha dəgəgi taa səfəku anə faara." ¹² Yeesu a ba ka ci, "Ma bii malaaba ləkaləkətə, Ga ha təkə tə Əntaŋfə Slandanəku."

¹³ Makə uugi Seetanə təəbəginə tə Yeesu də rəgwa kama kama patə, ca madə, ca palə saakii see ka əndə'i uusəra.

*'Watəginə ŋga Yeesu də slənə anə hanyinə ŋga Galili
(Mat. 4.12-17; Mar. 1.14-15)*

¹⁴ Ma daba'əkii, Yeesu a ənya aanə hanyinə ŋga Galili. Manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Kə dəlagi haalaakii anə hanyinə ŋga Galili patə.

¹⁵ Wata ca dzə ka dzəgunənə ka ənji asəkə *kuvə də'wanyinə ka vərə ka vərə. Ənji patə a dəla də ci.

*Kaareenə ka Yeesu də Nazaratu
(Mat. 13.53-58; Mar. 6.1-6)*

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, kə mbu'i Yeesu aa Nazaratu, vərəatə girə ci davə. Makə mbu'i *uusəra ŋga əpisəka, ca madə, ca dzə aasəkə kuvə də'wa makə sətə izee ci ka dənə. Ca madətə kaa ca jaŋga ləkaləkətə ŋga Əntaŋfə. ¹⁷ Ənjə a vii ka ci ləkaləkətətə nyaahə anabi Isaaya. Makə wunəgi ci, ca lapaa hatə nyaahə ənji oo'i:

¹⁸ "Tə'i Ma'yanə ŋga Slandanə ashiki. 1.2,5,8; 2.4,17,18

Acii kə ta'i ci tə nyi, kaa nya ba Njunyi Habara ka matəgunyinə.

Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waazanə ka ənjitə makəəsəkii, təya upaa kapaanə tə tii;

nya ba ka muurəfinə əsə, ka wunənə nə ginətii;

ənjitə ca sa cibə əsə, ka mbədfənə nə tii.

¹⁹ Kə sləkee Əntaŋfə Slandanə ka nyi əsə ka ba fəzətə nii kəya də pwapoonaakii ka ənja."

²⁰ Makə uudəpaa ci jaŋganə, ca pa'ətə ləkaləkətəkii, ca ənəpaagi ka əndə nəhə kuvə də'wa, ca ndzaanə. Patənə ŋga ənji gatə a kuvə də'wa, aagikii nə ginətii patə. ²¹ Wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka tii, əŋki ci, "Ma wabəətsə jaŋgii nyi, ənshinə dīi ka tanyi makə sətə fii unə jaŋgii nyi."

²² Patənə ŋga ənja, kə dəlii tii də ci. Makə wabi ci ka tii dagwakii, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə, əŋki tii, "Əntaa uuzənə ŋga Yusufu ətsa?"

²³ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Kə shii nyi ŋgufə koonə nə banə ka nyi oo'i: Ma hə ənə ca mbədfəpaa də ənja, mbədfəpaa də naaku na. Ma uushi'iitə dfaadii hə də Kafarənahumə fii ina, dəwə tsarəkii ganə gaku də vərə əsə."

²⁴ Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə: pooshi ənji vəranə ŋga *anabi ka gədfənə ka ci. ²⁵ Buurətəmə sətə shi a dīi agi zamana ŋga anabi *Iliya: kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa mandzəməmə vəna, kə dīi məza madəfənə agyanə hanyinə patə. Ma ka uusərakii, ŋgaanğa'ə nə mooryafinə anə hanyinə ŋga *Isərayiila. ²⁶ Amma, patə da

4:8 4.8 Dzək. 6.13; 5.9. **4:10** 4.10-11 Jab. 91.11-12. **4:12** 4.12 Dzək. 6.16. **4:13** 4.13 22.3,31. **4:14** 4.14 4.18. **4:18** 4.18 1.35; 3.16,22; 4.1,14; 10.21; 24.49; Mat. 1.18,20; 3.11,16; 4.1; 12.18,28,31-32; 28.19; Mar. 1.8,10,12; 3.29; Slənə 1.2,5,8; 2.4,17,18. **4:18** 4.18-19 Isaa. 61.1-2; Mat. 11.5; Luka 7.22. **4:18** 4.18-21 1.68. **4:19** 4.19 Leew. 25.10. **4:22** 4.22 Yooh. 6.42. **4:24** 4.24 Yooh. 4.44. **4:25** 4.25 1 Meem. 17.1,8-16.

ha'ə, pooshi Əntanƒə sləkee ka Iliya taa aa ha wu agitii. Wata aa ha əndə'i mooryafa də Sarapəta anə hanyinə nga Sidoonə tanə sləkee Əntanƒə ka ci. ²⁷ Ma agi zamana nga anabi Ilisa əsa, ngaanƒa'ə nə ənji uyikuzənə agyanə hanyinə nga Isərayiila. Amma, patə da ha'ə, pooshi əndətə mbə'i agitii patə. Amma wata Naamanə, əndə Siriya mbə'i."

²⁸ Fanə nga ənjitə asəkə kuvə də'wa patə, wata kə bəzəgi səkətii. ²⁹ Ghərə təya madətə patə, təya əlyagi tə ci, təya kiragi tə ci aanə giƒutə dīi vəranatīi ashikīi, kaa təya mbee ka vugəgyagərənə tə ci aa panə ka rəgwa nga manjirəŋəkīi. ³⁰ Amma, ma Yeesu, kə dzəgi ci saakīi ahadatīi, kə gi ci ka ha nga dzənaakīi.

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja

(Mar. 1.21-28)

³¹ Ma daba'əkīi, Yeesu a mbu'u aa Kafarənahumə, əndə'i vəranə agyanə hanyinə nga Galili. Ma dava, kə jigunyi ci ka ənji *uusərə nga əpisəka. ³² Makə fīi tīi dzəgunənaakīi, kə dīi ka tīi ka sə nga hurəshishinə, acīi də shīinaakīi saakīi cīi kəya dzəgunə ka tīi.

³³ Ma gatə asəkə *kuvə də'wa, tə'i əndə'i əndə da ginaaji ashikīi. Wata ca gwanə ka wazənə də ngeerənə, əŋki ci, ³⁴ "Kwaawu! Yeesu, əndə Nazaratu, mi nə uushi gaamə a pa da hə kwa? Kə shi hə ka zamagine diinə kwa? Kə shīi nyi taa wu nə hə: Malaaba Əndətə sləkee Əntanƒə nə hə." ³⁵ Wata Yeesu a la nguruunə ka ginaajita, əŋki ci, "Ndzaawə kəda'ə! Dzəgi ashī əndətsa." Ginaajitə a sləbəgi tə əndətə dadalə akəŋwacīi ənji patə, ca shigi saakīi, madamə ci taa mi də əndətə ma'ə. ³⁶ Ənjitə nəhee pata, kə dīi ka tīi ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə. Təya ba ahadatīi, "Mi nə uushi ha'ə makə ətsa? Ma əndəna, agi wabənə nə ci ka ginaajiinə də ngeerənə, da baawəda əsə, kaa təya shigi; təya shigi tanyi." ³⁷ Də ha'ə waazagi habaraakīi taa dama patə anə hanyinəkīi.

Mbədəpaanə nga Yeesu də ənji bwaneə lanə

(Mat. 8.14-17; Mar. 1.29-34)

³⁸ Makə shigi Yeesu asəkə kuvə də'wa, wata ca dzə aa ha Simoonə aasīi. Ma gi ci, gwakə nə sərəhu nga Simoonə minəkīi. Kə tsəfəgi shishinətə iza'u ka shaŋə. Wata ənjə a kədīi tə ci kaa ca mbədəpaa də ki. ³⁹ Yeesu a əntsahətə aabitə, ca gwanəanə dagyanətə, ca la nguruunə ka sətə ca zəmə tə ki. Wata bwaneatə a dzəgi. Miitə a madətə, kya gwanə ka dā ka tīi zəma.

⁴⁰ Ma ətsə kulagərənə nga uusərə, ənjitə dīi ənjatīi magwaakəkīi də bwaneanyinə kama kama patə, wata təya kyaara tə tīi ka Yeesu. Yeesu a dəkəvə ciinəkīi agyanətīi də rəŋwə rəŋwə. Ca mbədəpaa də tīi patə. ⁴¹ Kə shigi ginaajiinə ashī ənji ngaanƒa'ə əsə də wazənə, əŋki tīi ka Yeesu, "*Uuzənə nga Əntanƒə nə hə!" Amma Yeesu a la ka tīi nguruunə, ca tənagi wabənə a matīi, acīi ma təya, kə shīi tīi oo'i, ci nə Aləmasīihu.

Dzənə nga Yeesu aanə hanyinə nga Yahudiya

(Mar. 1.35-39)

⁴² Pukənə nga ha, Yeesu a madə, ca palə ka hatə pooshi ənji davə. Dabaala a ndzanə aalənə tə ci. Makə līi tīi tə ci, kə mwayi tīi səkəpaanə tə ci. Mamoomə tīi ca dzəgi abītīi shaŋə.

⁴³ Amma kə wabi Yeesu ka tīi, əŋki ci, "Ma kamə, nga'ə ka nyi nə dzənə ka harii vəranəyənə, acīi tyasə kə dəbee nya waaza Nūnyi Habara agyanə

*ɲwanjuunə ɲga ɔntaɲfə davə əsə. Aci ka ətse ha'ə sləkee ɔntaɲfə ka nyi."

⁴⁴ Də ha'ə gi ci də waazanə asəkə kuvə də'wanyinə agyanə hanyinə ɲga Yahudiya.

5

Tadənə ɲga Yeesu tɔ təkəɲwatə lyawarənaakii

(Mat. 4.18-22; Mar. 1.16-20)

¹ Ma ka ɔndə'i uusəra, kə gi Yeesu, ca kəɲaanə ama uunəvə ɲga Ginazarətə.* ɔɲjə a shi laɲə aabiikii, dzaadzashinə nə tii, acii kə mwayi tii fa wabənə ɲga ɔntaɲfə. ² Ma nee Yeesu, wiitə kumbawalənyinə bəra'i ama ndzaɲa. Kə jaamagərə slanjiinəkii aa panə, təya caakubə slaadənyinatii. ³ Wata Yeesu a ndərə aasəkə ɔndə'i kumbawalə ɲga ɔndə'i ɔndə ahadatii dɪi ləməkii Simoonə. Ca ba ka ci, "ɔntsahəgərə də kumbawalənaaku gi'u ahada ma'inə." Makə ɔntsahəgərəgi Simoonə də kumbawalətə, wata Yeesu a ndzaanə, ca ndzaɲə dzəgunə wabənə ɲga ɔntaɲfə ka dabaala.

⁴ Makə uudəpaa Yeesu wabənə, ca ba ka Simoonə, "Ma d'anəkwa, ɲgəruu kumbawalə, kəruu ka hatə dɪi ma'inə kurəɲə. Kaalavəmə slaadənyinə goonə da əɲjaaku, koonə upaa hərəfinə." ⁵ ɔɲki Simoonə ka ci, "Daadə, kə ba'agiinə həmə ka təəmənə ta'a, amma taa gazha ɲga hərəfinə maneemiinə! Amma, makə dɪi ci hə bii keenə a d'eenə ha'ə, takwa, kaa nya kaalagərə slaadənyinə."

⁶ Makə kaalagərə tii slaadənyinə, kə upaa tii hərəfinə ɲgaanɲa'ə ha'ə makə a tsaatsagi slaadənyinatii. ⁷ Təya 'waa'wa tɔ hara əɲjinyiitə asəkə ɔndə'i kumbawalə də ciinə, kaa təya shi ka tsakənə tɔ tii. Shinə nə əɲjita, təya naanatə kumbawalənyinatii kyakya'ə də hərəfinə. Wata d'anə nə kumbawalənyinə makə liipənə aagi ma'inə acii zəzəkəənə ɲga hərəfinə.

⁸ Makə nee Simoonə Piita ha'ə, wata ca kulagi atsaa sədə Yeesu, ca ba ka ci, "ɔntsahəgi saaku Slandanəki, acii ma nya, ma'waslyakə ɔndə nə nyi." ⁹ Ma bii Simoonə ha'a, acii kə ɲgwalee ka tii da əɲjaakii nə bəzəzəənə ɲga hərəfiitə upaa tii ha'ə. ¹⁰ Kə ɲgwalee əsə ka i Yakubu da Yoohana, manjeevənə ɲga Zabadiya, waatoo əɲjinyiitə ca slənə ka hakii da Simoonə. ɔɲki Yeesu ka Simoonə: "Ga ha ɲgwalə. ɔntaa təəmə hərəfinə nə slənaku ma'ə; amma daga ənshine, təəmə əɲji nə slənaku." ¹¹ Wata i Simoonə da əɲjitə ci təya slənə da ci a maanyapaagi də kumbawalənyinə aanə ndərə, təya bwasee ka uushi'iitə patə, təya nə'u tɔ Yeesu.

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də ɔndə uyikuzəna

(Mat. 8.1-4; Mar. 1.40-45)

¹² Ma ətə Yeesu asəkə ɔndə'i vəranə, wata ɔndə uyikuzənə a mbu'ya. Neenaakii ka Yeesu, ca gərə'waanə akəɲwaciikii, ca kədii tɔ ci, əɲki ci: "Tuutəta'ə Slandanəkya, mada ka luuvənə nə hə, ka mbeenə nə hə ka mbədəpaanə də nyi kaa nya shii ndzaanə malaabakii." ¹³ Wata Yeesu a tɔd'apaa ciinəkii, ca tɔbətə tɔ ci, ca ba ka ci, "Awa, kə luuvə nyi. Mbəduu." Pii wata uyikuzənətə a dzəgi ashi ɔndətə. ¹⁴ Yeesu a d'a ka ci bariya, əɲki ci, "Ga ha bapaa ka ɔndə sətə dɪi shanə. Amma, ma d'anəku, duu aa ha *limanə, ha baarii ka ci naaku na, ca tsaamətə taa iitə nə hə. Ma daba'əkii, ha d'a sataka makə sətə bii Muusa, kaa əɲji patə a shii oo'i, kə mbə'i hə

4:43 4.43 11.2. * **5:1** 5.1 Ma Ginazarətə, ɔndə'i ləmə ɲga uunəvə ɲga Galili. **5:4** 5.4-9 Yooh. 21.2-11. **5:11** 5.11 Mat. 8.21-22.

tanyi.” ¹⁵ Amma, patə da ha'ə, agi dzənə nə ləmə nga Yeesu də waazənə aakəŋwə aakəŋwa. Wata dzaadzadənə nə dabaala ka fa sətə ci Yeesu a ba i kaa ca mbədəpaa də ənji bwaneatə agitii. ¹⁶ Amma, ma Yeesu, taa guci patə agi dzənə nə ci ka ɗa də'wa ka hatə pooshi əndə davə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda
(*Mat. 9.1-8; Mar. 2.1-12*)

¹⁷ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə wabənə nga Əntaŋfə ka ənja. Tə'i *Farisanyinə da i maliminə dasə dasə abiikii. Kə shi tii daga asəkə patənə nga vəranyinə agyanə hanyinə nga Galili da agyanə hanyinə nga Yahudiya i də Urusaliima. Ma Yeesu, tə'i baawəɗa nga Əntaŋfə ashikii nga mbədəpaa də ənji bwaneə.

¹⁸ Tə'i hara ənji kira mahurəməsə əndə pərəbə asəkə ədza. Kə ali tii rəgwa nga dəməgərəginə də ci aasii ka yitə ɗii Yeesu davə, ka baneenə ka ci akəŋwaciikii. ¹⁹ Amma kə təkuree tii ka upaa rəgwa acii bəzəkii nə ənja. Wata təya ndərəgi aanə kuva, təya tələgi nə nga kuvəta, təya ŋgərə mahurəməsə əndətə patə da i ədzaakii, təya jimagerəgi də ci dadavə, ɗaŋə dahadahadanə nga ɗaŋkana akəŋwacii Yeesu. ²⁰ Makə nee Yeesu kə gi'i ənjinyiitə tə ci, əŋki ci ka əndə bwaneatə: “Əndəna, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.”

²¹ Makə fii maliminə da Farisanyinə ha'ə, wata təya ndzaŋə kaala hiima də banə oo'i, “Wu da nə əndənə ca geegi ka naakii nə makə Əntaŋfə? Wu saŋə ca mbee ka tifyagi 'waslyakəənə nga ənda, madaamə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋa?” ²² Asee, ma Yeesu, kə shii ci sətə a ədzəmətii patə. Əŋki ci ka tii: “Ka mi də tsarə nga hiimatsə a nuunə ha'ə kwa? ²³ Ŋgutə palee də ŋgufənə saŋa? Gəɗə banə ka ci oo'ya, kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku nii, anii gəɗə banə ka ci, Mad'uu, wiiwa? ²⁴ Amma takumə kaa nya baarii koonə oo'i, ma nyi Uuzənə nga ənda, tə'i nyi da baawəɗa nga tifyagi 'waslyakəənə nga ənji ganə a duuniya.” Wata əŋki ci ka mahurəməsə əndətə, “Wanyinə ca ba ka hə, madətə, ŋgəruu ədzaaku, ha palə saaku aasii.” ²⁵ Wata hatsə əndətə a madətə akəŋwacii ənji patə. Ca ŋgərə ədzaakii, ca palə saakii aasii, ca dzə də dələnə də Əntaŋfə. ²⁶ Ma patənə nga ənjitə dava, kə dzəgəpaa tə tii ka shaŋə. Wata təya ɗuunətə tə Əntaŋfə. Kə ŋgwali tii ŋgaŋga'ə, təya ba, “Kə nee amə ka sə nga hurəshishinə ənshinə.”

'Wanə nga Yeesu tə Leewi
(*Mat. 9.9-13; Mar. 2.13-17*)

²⁷ Ma daba'əkii, kə shigi Yeesu agyə. Wata ca lapaa tə əndə luu tsəka, ətə ɗii ləməkii Leewi. Dasə a kumu nə ci ka ha nga ɗa slənaakii. Əŋki Yeesu ka ci, “Shiwa atsaki.” ²⁸ Wata Leewi a madətə, ca bwasee ka uushi'iitə gate patə, ca nə'u tə ci.

²⁹ Wata Leewi a dzə ka dzəgə əndzanə ka Yeesu gakii asii. Bəəzə *ənji luu tsəka da hara ənji saakii əsa, kə libə tii da i Yeesu anə zəmətə. ³⁰ Makə nee Farisanyinə da maliminatii ha'ə, təya ŋgunəgunə. Wata əŋki tii ka lyawarənə nga Yeesu, “Mi saŋə ɗii cuuna zəmə, una saasa uushi'inə da ənji luu tsəka, i da ma'waslyakə ənji ka ha rəŋwa?” ³¹ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi mandandaŋə ənji ka alə kuzəka, see ənji bwaneə. ³² Ma shi nyi aasəkə duuniya, əntaa kaa nya 'wa tə ənjitə ca slənə uushi də

5:14 5.14 Leew. 14.2-32; Mar. 7.36; Luka 17.14. **5:15** 5.15 Mar. 7.36. **5:16** 5.16 Mat. 14.23; 26.36-46; Mar. 1.35; 6.46; Luka 3.21; 6.12; 9.18,28-29; 11.1; Slənə 1.14; 2.42; 6.4; 12.5. **5:20** 5.20 7.48; Mat. 9.2. **5:24** 5.24 Yooh. 5.36. **5:28** 5.28 Mat. 8.21-22. **5:29** 5.29 Mat. 9.10.

rəgwakii, amma ka 'waa'wanə tə ma'waslyakə ənji aabiiki, kaa təya unee ka 'waslyakəənatii, təya baanə ka Əntan̄fə.”

Ləgwanə agyanə suumaya
(*Mat. 9.14-17; Mar. 2.18-22*)

³³ Əŋki tii ka Yeesu, “Ma *lyawarənə nga Yoohana, kə izee tii ka da suumaya da də'wa. Ha'ə nə lyawarənə nga Farisanyinə əsə. Amma, ma lyawarənaaku natii, pooshi tii ka d'anə ha'ə.” ³⁴ Yeesu a ənigi ka tii də wabənə agyanə naakii nə, əŋki ci, “Yaci tə'i guviinə nga dagwa madfanə ətə bii ci ka tii da məhuraakəya, madfa kə gi tii ka luu madfanəkəya, ka kavənə nə ənji tə tii ka da suumaya kwa? Pooshi. ³⁵ Amma kadə nə uusəra a mbu'ya ətə nə ənjə a ngərəgi dagwa madfanə abitii; saa'ikii nə təya da suumaya.”

³⁶ Yeesu a da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Pooshi əndə ca tsəərə kura kəjeerənə ka mbakənə də iirəkii. Madfa kə d'ii ha'ə, ka saawaginə nə kura kəjeeriita. Pooshi kurakii ka ndzanənə da iirəkii əsə shanə.

³⁷ “Pooshi əndə ca ciirə kura ma'i inabi aasəkə iirə mbuurə kuvə'unə. Madfa kə d'ii ha'ə, ka taginə nə mbuurə kuvə'unəkii acii əbunə nga ma'i inabi. Wata ma'i inabi a əjagi saakii, mbuurə kuvə'unə a saawagi əsə. ³⁸ Ma dəbee, aasəkə kura mbuurə kuvə'unə ciirənə ənji kura ma'i inabi. ³⁹ Madfa kə sii əndə ma'i inabi ətə uugi ta'avənə, paa ci ka moo sa kurakii ətə ma'ə ka əbunə. Ma banəkəya, ətə uugi ta'avənə palee də nga'əənə ka ətə ma'ə ka əbunə.”

6

*Ləgwanə agyanə *uusəra nga əpisəka*
(*Mat. 12.1-8; Mar. 2.23-28*)

¹ Ma ka əndə'i uusəra, waatoo uusəra nga əpisəka, paləginə nə Yeesu da lyawarənaakii dasəkə ra, waatoo rə nga aləkamaara. Ma ca dza, dzənə nə tii də əbiiyə mana aləkamaara, təya takəfə, təya tsəbə. ² Ma dava, tə'i hara *Farisanyinə. Makə nee tii ha'ə, təya ba ka tii: “Ka mi cuuna da sətə maviimə *bariya rəgwa nga d'anə uusəra nga əpisəka?”

³ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Pooshi unə jan̄gii sətə d'ii *Dawuda tii da ənjaakii saa'itə madəfənə a da tə tii kuna? ⁴ Kə dəməgərə ci aasəkə *yi nga Əntan̄fə, ca ngiragi burooditə dəkəpaa ənji ka Əntan̄fə, təya adə da ənjaakii, taa ngahi ma buroodita, pooshi bariya vii rəgwa nga adənə ka taa wu, madfaamə ka limanyinə daanətii.” ⁵ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Ma nyi *Uuzənə nga ənda, Slanda uusəra nga əpisəkə nə nyi.”

Əndə mantə ciinə
(*Mat. 12.9-14; Mar. 3.1-6*)

⁶ Makə mbu'ya əndə'i uusəra nga əpisəka, kə dəməgərə Yeesu aasəkə *kuvə də'wa. Wata ca ndzanə dzəgunə wabənə nga Əntan̄fə ka ənja. Ma dava, tə'i əndə d'ii ciizəmanəkii mantəkii. ⁷ Davə nə maliminə da Farisanyinə əsə. Təya alə sə nga idəpaanə ashi Yeesu, kaa təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə. Wata təya kanətsaa ka ci ginə, kaa təya nee mbu'u ka mbəfəpaanə nə ci də əndətə uusəra nga əpisəka. ⁸ Asee, kə shii Yeesu sətə agi han̄kalatii patə. Wata əŋki ci ka əndə mantə ciita, “Madətə, kəŋaanə.” Madfanə nə əndəta, ca kəŋaanə. ⁹ Əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, “Wiinə səndə cii kya moo ləgwanə koonə: iitə sanə vii bariya

5:32 5.32 19.10. **5:33** 5.33 Mat. 6.16-17; 11.18-19; Luka 7.33-34. **5:34** 5.34 Mat. 9.15. **6:1** 6.1 Dzək. 23.25. **6:2** 6.2 Shig. 20.8-10. **6:3** 6.3-4 1 Sam. 21.2-7; Leew. 24.5-9. **6:6** 6.6-11 Mar. 2.27-28.

gaamə kaamə rəgwa nga d'ana? Nga d'a nga'əənə uusəra nga əpisəkə saanii, anii nga d'a bwaya bwayaana? Nga mbədfəpaanə də əndə saanii, anii nga zamaginə də ca?" ¹⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagitii patə, əŋki ci ka əndə mantə ciita, "Tədfapaa ciinəku." Ca tədfapaa ciinəkii. Wata kə ənəgərə ciinə nga əndətə makə nga ŋukə. ¹¹ Makə d'ii ha'ə, wata səkətii a bəəzəgi ka shaŋə. Təya ndzaŋə wabənə agyanə makə sətə mbeenətii ka d'anə də Yeesu.

*Tədfə *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i*
(Mat. 10.1-4; Mar. 3.13-19)

¹² Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i Yeesu, kə ŋgərə ci aanə giŋwə ka d'a də'wa. Ca ba'agi həmə ka d'a də'wa. ¹³ Makə puki ha, ca 'waa'watə lyawarənaakii aabiikii. Ca tagi harakii ahadatii pu'u aji bəra'i. Kə 'wii ci tə tii də masləkee ənja. ¹⁴ Ma nə təya: Simoonə, ətə ikə ci ka ci əndə'i ləmə Piita, Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə, Yakubu, Yoohana, Filibusə, Barətalama wusə, ¹⁵ Mata, Tooma, Yakubu uuzənə nga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə ka hanyinaakii, ¹⁶ Yahuda uuzənə nga Yakubu ba'ə Yahuda Isəkariyootə. Ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu aacii bwaya ənja.

Mbədfəpaanə nga Yeesu də ənji bwanea da waazanaakii ka ənja
(Mat. 4.23-25)

¹⁷ Ma daba'əkii, Yeesu a jimagərə da lyawarənaakii anə giŋuta, ca kəŋaanə a babara ka hatə d'ii lyawarənaakii bəzəkii. Ma davə əsa, tə'i danjana. Kə shi tii daga də Urusaliima da i asəkə hara vəranyinə anə hanyinə nga Yahudiya patə, da hara vəranyinə ama mađuunə uunəva, waatoo vəranə nga Tiira da nga Sidoonə. ¹⁸ Ma shi ənjitsə ha'a, ka fa sətə ci Yeesu a dzəgunə da ka upaa jamənə nga shishinətii. Kə mbədfəpaa Yeesu də tii patə da i ənji ginaaji. ¹⁹ Makə d'ii ci agi shiginə nə baawəfa dashikii ka mbədfəpaaginə də tii patə, patənə nga ənja, kə aali tii rəgwa nga dəba'ətənə tə ci.

Barəkaanə da ŋərə'wa
(Mat. 5.1-12)

- ²⁰ Wata Yeesu a tsaaməgi aagi lyawarənaakii, əŋki ci:
"Tə'i barəkaanə ashuunə tyalakinə, acii ma unə, koonə də ŋwanjuunə nga Əntaŋfə.
²¹ Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə ka mađəfənə ənshinə, acii kadə nuuna əburə gyadə.
Tə'i barəkaanə ashuunə, unə ənə da kiinə a gyuunə ənshinə, acii kadə nuuna d'a maŋushinə.
²² Tə'i barəkaanə ashuunə mađa əbuyi ənji koonə, ənjə a laakə tuunə, ənjə a dzaana tuunə, ənjə a əbipaa tuunə putə nga nə'unə goonə tə Uuzənə nga ənda.
²³ Damə maŋushinə mađa kə upaa uushi tuunə ha'ə makə ətsa, kamə kyalaliinə nga moodasəka, acii tə'i mađuunə shikwa goonə kidə dagyə; acii ha'ə makə ətsə nji dzədzəshi'inə nga ənjitsə a əbwa ka anabiinə nga ŋukə.
²⁴ "Amma, agi ŋərə'wə nuunə, unə ənji gəna, acii kə agyuunə ŋwanjuunə goonə kə uugi.

6:11 6.11 Yooh. 5.16,18. **6:12** 6.12 5.16. **6:14** 6.14-16 Slənə 1.13; Yooh. 1.40-44. **6:19** 6.19 Mat. 9.20. **6:20** 6.20-49 Mat. 5-7. **6:20** 6.20 Yak. 2.5. **6:21** 6.21 Səniinə 7.16-17; Irin. 31.25; Jab. 126.5; Isaa. 61.3. **6:22** 6.22 Mat. 5.11; Yooh. 16.2; Slənə 5.41; 1 Piita 4.14. **6:23** 6.23 Mat. 5.12. **6:24** 6.24 Mat. 19.23-24; Yak. 5.1.

- ²⁵ Agi ɲgɛra'wɛ nuunɛ, unɛ ɛnɛ maburɛkii gyadɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nɛ madɛfɛnɛ a kutsa tuunɛ.
 Agi ɲgɛra'wɛ nuunɛ, unɛ ɛnɛ ka manjushinɛ ɛnshinɛ, acii kadɛ nuuna ndzaanɛ makɛ ɛnji ɲga wa, ka ndzaanɛ nuunɛ da kiinɛ a gyuunɛ.
- ²⁶ Agi ɲgɛra'wɛ nuunɛ, mada kɛ kuyirii ɛnji patɛ tuunɛ, acii ha'ɛ makɛ ɛtsɛ ɲi dzɛdzɛshi'inɛ ɲga ɛnjitsɛ a kuyirii tɛ anabiitɛ ɲja jaarakɛ."

Uudɛnɛ tɛ ɛnji daawaanɛ

(Mat. 5.38-48; 7.12a)

²⁷ "Ma unɛ ɛnɛ ca fa tɛ nyi, wanyinɛ ka ba koonɛ, uudɛmɛ tɛ ɛnjitɛ ca ka koonɛ daawaanɛ, una dɛ ɲga'ɛnɛ ka ɛnji ushanɛ tuunɛ. ²⁸ Kɛdiimɛ barɛkaanɛ acii ɛntanɲɛ ka ɛnjitɛ ca mburɛzɛ tuunɛ; una dɛ dɛ'wa ka putɛ ɲga ɛnjitɛ ca cibɛe koonɛ. ²⁹ Mada kɛ tsagi ɛndɛ ka hɛ meeciinɛ ka hwahwaamɛku, zhi'wee ka ci ka ɛndɛ'i hwahwaamɛ ɛsɛ. Mada kɛ gutsɛtɛ ɛndɛ balɛwaaku, unɛe ka ci kaa ca ɲgɛrɛ kɛjeerɛnaaku ɛsɛ. ³⁰ Taa wu kɛdii uushi aciiku, vii ka ci sɛkii. Mada kɛ gutsɛtɛ ɛndɛ uushaaku, ga ha ɛnɛ ka lɛgwa ka ci sɛkii ma'ɛ. ³¹ Danɛkii ha'ɛ ɛsɛ, dɛmɛ ka ɛnji ndilɛ ndilɛ makɛ sɛtɛ mwayi unɛ ɛnjɛ a dɛ koonɛ.

³² "Mada wata tɛ ɛnjitɛ ca uudɛ tuunɛ uudɛnuunɛ, paa unɛ ka upaa ɲunyi shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii ha'ɛ makɛ ɛtsa. ³³ Mada wata ka ɛnjitɛ ca dɛ koonɛ ɲga'ɛnɛ dɛnuunɛ ɲga'ɛnɛ, paa unɛ ka upaa ɲunyi shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii ha'ɛ makɛ ɛtsa. ³⁴ Mada ma nuunɛ ka vii dɛmɛnɛ, wata ka ɛnjitɛ shii unɛ oo'i, kadɛ ɛnɛvɛginɛ nɛ tii koonɛ ɛsɛ, paa unɛ ka upaa ɲunyi shikwa. Taa ma'waslyakɛ ɛnji maa, agi dɛnɛ nɛ tii dɛmɛnɛ ka ma'waslyakɛ ɛnji makɛ tii, kaa tɛya ɛnɛvɛgi ka tii makɛ ɛtɛkii. ³⁵ Acii bii nyi koonɛ, uudɛmɛ tɛ ɛnji daawaanɛ goonɛ. Dɛmɛ ka tii ɲga'ɛnɛ. Mada kɛ vii unɛ dɛmɛnɛ ka ɛnja, goona ka nuunɛ davɛ ma'ɛ. Mada kɛ dɛi unɛ ha'ɛ, ka upaanɛ nuunɛ maduunɛ shikwa. Ka ndzaanɛ nuunɛ ka manjeevɛnɛ ɲga ɛntanɲɛ ɛndɛ mɛghɛrɛvɛnɛ ka shanɛ. Acii ma ca, ɲga'ɛ nɛ ci ka ɛnjitɛ pooshi ka dɛ yawa da ka ma'waslyakɛ ɛnja. * ³⁶ Nɛhɛmɛ tɛgunuunɛ ɲga ɛnji makɛ sɛtɛ ci Dɛsɛnuunɛ a nɛhɛ tɛgunuunɛ goonɛ."

Dzɛgunɛnɛ agyanɛ lagi gɛɲwanɛ agyanɛ hara ɛnja

(Mat. 7.1-5)

³⁷ "Goonɛ lagi gɛɲwanɛ agyanɛ hara ɛnja. Ma ɛntanɲɛ ɛsa, paa ci na lagi gɛɲwanɛ agyanuunɛ. Goonɛ vii ka ɛnji ma'inɛ. Ma ɛntanɲɛ ɛsa, paa ci na vii koonɛ ma'inɛ. Tifyaginɛ tɛ ɛnjitɛ ca dɛ koonɛ bwaya bwayaanɛ. Ma ɛntanɲɛ ɛsa, ka tifyaginɛ nɛ ci tuunɛ. ³⁸ Ndiimɛ uushi ka hara ɛnja. Ka ndiinɛ nɛ ɛntanɲɛ koonɛ noonɛ ɛsɛ. Dɛ ɲunyi kɛɲwɛ nɛ ɛntanɲɛ a gɛla koonɛ aasɛkɛ mbuurɛnyinɛ goonɛ. Ma kɛɲukɛya, ka natɛnɛ nɛ ci, ca ganɲɛzɛtɛ, ca zhizhivɛtɛ ɲga'ɛ, ca haaja aa panɛ. Acii dɛ kɛɲutɛ gɛliigyunɛ ka ɛnji nɛ ɛntanɲɛ a gɛlagi koonɛ noonɛ ɛsɛ."

³⁹ Yeesu a dɛ ka tii misaali ɛsɛ, ɛɲki ci, "Pooshi muurɛfɛ ka mbee ka baarii rɛgwa ka ɛndɛ'i muurɛfɛ makɛ ci. Maa kɛ dɛi ha'ɛ, ka kwaalagɛrɛnɛ nɛ tii aasɛkɛ gu'wɛ kyakya'ɛ. ⁴⁰ Pooshi lawarɛ ka paleenɛ ka malɛmaakii dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ. Amma taa ɲgutɛ ɛndɛ uugi dzɛgunɛ uushi'inɛ, ka ndzaanɛ nɛ ci makɛ ɲga malɛmaakii.

6:25 6.25 1 Koor. 4.8. **6:26** 6.26 Yak. 4.4; Irim. 5.31. **6:29** 6.29 Rooma 12.17; 1 Koor. 6.7.

* **6:35** 6.35 vii dɛmɛnɛ yadɛ kanɛ nɛ davɛ: Leew. 25.35-36. **6:37** 6.37 Mat. 6.14-15; Mar. 11.25-26. **6:38** 6.38 Mar. 4.24. **6:39** 6.39 Mat. 15.14. **6:40** 6.40 Mat. 10.24-25.

⁴¹ “Ka mi saɲə cii kwa tsaamə uundzə kada agi ndzəkəɲu, ha bwasee ka rintə agiku naakwa? ⁴² Iitə saɲə mbeenəku ka banə ka ndzəkəɲu oo'i, ‘Taku, kaa nya ɲgərəgi ka hə kada agiku’, yoo, paa hə ka nee ka rintə agiku naakwa? Hə əndə kərənə ka əntaɲfə də bəra'i! Ma ɗanəkwa, ɲgərəgi rintətsə agiku zəku'i. Ma daba'əkii, ka neenə nə hə tahu tahu bahə ha ɲgiragi uundzə kada agi ndzəkəɲu.”

Ənfwə da pawaakii

(Mat. 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ “Pooshi poo ɲga mandikə ndikə ənfwə ka ndzaanə ɲgərəkiki. Pooshi poo ɲga maɲgərəkiki ənfwə ka ndzaanə ndikə ndikə əsə. ⁴⁴ Acii taa ɲgutə ənfwə patə, ka pookii shiinə ənja. Pooshi ənji ka slirəba pawə ɲga uudəvə a ənfwə dəhə uufə. Pooshi ənji ka slirəba pawə ɲga papawə a ənfwə məkəalənə əsə. ⁴⁵ Ma ɲunyi ənda, ɲunyi kii ndzaanə slənaakii, acii ɲunyi kii nə ədzəməkii. Ma bwaya əndə əsə, bwayakii ndzaanə slənaakii, acii bwayakii nə ədzəməkii. Acii sətə a ədzəmə əndə cii kəya nyagi.”

Misaali də ənji ghənə yi bəra'i

(Mat. 7.24-27)

⁴⁶ “Ka mi saɲə nuunə ka 'wanə tə nyi Slandanə, Slandana, amma paa unə agi ɗa sətə cii kya ba koonə? ⁴⁷ Takumə, a baarii nyi koonə ndzaanə ɲga əndətə ca shi aabiiki, ca fa wabənaaki, ca nə'utə əsə. ⁴⁸ Kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii. Kə tələgi ci gu'wə kurəɲə, ca mbukə bangwə anə pasla. Kə ɲgyaara gəərə, kə shi ma'inə, kə naanə ka yikii. Amma, makə ɗii ci dəɲə dəɲə nə yita, magugudəmə. ⁴⁹ Amma, ma əndətə ca fa wabənaaki, paa ci nə'utə, kə ndzaa ci makə əndətə ghənyi yaakii, wata ca ndzaɲə kanə agyanə hanyinə yadə tələgi gu'wə ka mbukənə. Makə ɲgyaara gəərə, ma'inə a naanə ka yikii. Wata ghəbə kə uulagi yaakii, kə rarə'igi dza'ə.”

7

Mbədəpaanə ɲga Yeesu də mava ɲga gawə ɲga soojiinə

(Mat. 8.5-13)

¹ Makə uudəpaa Yeesu baabagi wabəətsə patə ka ənja, ca madə, ca palə aasəkə vərənə ɲga Kafarənahumə. ² Ma dava, tə'i əndə'i gawə ɲga soojiinə ɲga ha də Rooma. Tə'i mavaakii uu'i ci dərəva. Gwakə də ma də ma nə ci.

³ Makə fii gawə ɲga soojiinə slənə ɲga Yeesu, wata ca sləkee ka hara *gayinə ɲga Yahudiinə aabiikii ka banə ka ci, a shi ci ka mbədəpaanə ka ci də mavataakii. ⁴ Madənə nə tii, palənə nə tii aabii Yeesu. Makə mbu'i tii, təya puutə tə ci, əɲki tii ka ci, “Tuutəta'ə! Kə mbu'i əndətsə bahə ha tsakə tə ci. ⁵ Acii kə uu'i ci tə slikerənə gaamə ɲgaanɲa'ə. Ci ghənyi keənə *kuvə də'wa əsə.” ⁶ Wata Yeesu a madə, ca dzə da tii.

Ma ətsə Yeesu kədəhə ka mbu'unə, wata gawə ɲga soojiitə a sləkee ka guviinəkii aabiikii kaa təya shi ka banə ka ci oo'i, “Slandana, ga ha zaarəgi naaku na, acii mambu'umə nyi bahə dzənaaku aa haki aasii. ⁷ Ci ɗii paa nyi gi nyi saaki aabiiku. Amma bagi wabənə rəɲwə, kə shii nyi, ka mbədənə nə mavaaki. ⁸ Ma bii nyi ha'a, acii nyi maa, tə'i gayinə akəɲwaciiki, tə'i soojiitə cii kya ɗa ka tii gawuunə əsə. Ka mbeenə nə nyi ka banə ka əndə'i əndə: ‘Duu aa hatə!’ wata ca palə. Nya ba ka əndə'i

əndə əsə: 'Shiwa!' ca shi. Nya ba ka mavaaki: 'Slənuu sətə ha'ə!' ca slənətə ha'ə."

⁹ Makə fii Yeesu wabəətsa, kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə nə haala nga gawə nga soojiita. Ca zhi'wagi aabii dabaalatə abiikii, əŋki ci ka tii, "Wanyinə ca ba koonə: taa ahada əŋji *Isərayiila maa, paa nyi sha lapaa əndətə gi'i tə nyi makə nga əndətsa."

¹⁰ Makə ənya ənjitə sləkee gawə nga soojiitə aasii, ma lapaa təya, kə mbə'i mavata.

Ənyapaaginə nga Yeesu də əpinə ama uuzənə nga mooryafinə

¹¹ Pii ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə aasəkə vəraatə dīi ləməkii Nayinə. Kə gi lyawarənaakii da bəzə dabaala atsakii əsə. ¹² Mbu'unaakii kədəhə da mayi nga vəranə, wata təya guŋugərə da əŋji təya kərə wə aa gu'wə. Ma əndətə əŋki, ci nə uuzənəkii rəŋwə acii məci. Ma məci əsa, kə əntəgi ŋguri. Əŋji vəraatə laŋə dzatə də nə abii miita. ¹³ Makə nee Yeesu Slandanə ka ki, ca nəhə təgunuunətə. Əŋki ci ka ki, "Ga ha tuu." ¹⁴ Wata ca əntsahətə, ca təbətə kararaata. Əŋji kərə wutə a kəŋaanə. Əŋki Yeesu ka wuta, "Dagwana, wanyinə ka banə ka hə: madətə!" ¹⁵ Wata bərəkutə wutə a madətə, ca ndzaanə dasə, ca ndzaŋə wabənə. Wata əŋki Yeesu ka məci, "Wiinə uuzənaaku."

¹⁶ Makə dīi ha'ə, wata ŋgwalənə a kəsəgi tə ənjitə patə ka shaŋə. Təya dūunətə tə əntaŋfə, təya ba, "Kə shigi madūunə *anabi agyaamə. Kə shi əntaŋfə ka tsakə tə ənjaakii." * ¹⁷ Ma wabəətsə bii əŋji agyanə Yeesu, kə dəlāgi agyanə hanyinə nga Yahudiya patə, dəŋə aagyanə hanyinə ətə dīi tii naahə ribə.

*Wabənə nga Yeesu agyanə Yoohana
(Mat. 11.2-19)*

¹⁸ Kə dzəgunəgi lyawarənə nga Yoohana ka ci uushi'iitsə dāadīi patə. Wata ca 'wa əŋji bəra'i ahadatīi, ¹⁹ ca sləkee ka tii aabii Yeesu Slandanə ka ləgwanə ka ci oo'i, "Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?" ²⁰ Makə mbu'i lyawariitə bəra'i aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Yoohana əndə dā bapətisəma sləkee keenə aabiiku ka ləgwanə ka hə: Hə nə əndətə na shi nii, anii a gəreenə əndə'i əndə pama?"

²¹ Ma saa'ikii ha'a, kə mbədfəpaa Yeesu də əŋji bwanea bəzəkii. Kə luupaa ci əŋji acii ginaaji. Kə wunəgi ci ginə nga muurəfinə laŋə əsə. ²² Wata ca jikəvə ka lyawariitə sləkee Yoohana aabiikii, əŋki ci, "Ənəmə, una dzə ka banə ka Yoohana sənə cuuna nee da sənə cuuna fa. Waatoo, agi wuunənə nə ginə nga muurəfinə, agi wiinə nə mahurəməsə ənja; əŋji uyikuzəna əsə, agi mbədfənə nə tii. Agi wuunənə nə liminə nga kadəguləminə, agi madəenə nə əŋji ka maməətə ənja, agi waazanə nə əŋji Njunyi Habara ka maaghiinə əsə. ²³ Tə'i barəkaanə ashī əndətə pooshi na unee ka nə'unə tə nyi."

²⁴ Makə pyalə lyawarənə nga Yoohana satīi, wata Yeesu a ndzaŋə wabənə ka dabaala agyanə Yoohana, əŋki ci, "Ya saa'itə gyuunə aabii Yoohana aagi bilina, mi saŋə mwayi unə neena? Kuzənə ətə ca ba'agi agi mədfə kwa? ²⁵ Aa mi gyuunə ka caamanə da? Ka caama əndətə ŋgii dagwa kəjeerənə kwa? Ma əŋji waha ətə ca kaala ŋjunyi kəjeerənə ha'a, asii ga meeminə nə tii. ²⁶ Bamə ka nyi, mi gyuunə ka caamanə kwa? *Anabi gyuunə ka caamanə kwa? Ha'ə tanyi, sətə palee ka anabi gyuunə

7:12 7.12 1 Meem. 17.17. **7:15** 7.15 1 Meem. 17.22-23. * **7:16** 7.16 1.68; 19.44; anabi: Mat. 16.14; 21.11,46; 26.68; Mar. 6.15; 8.28; 14.65; Luka 7.39; 9.8,19; 22.64; 24.19; Yooh. 4.19; 6.14; 7.40; 9.17. **7:22** 7.22 4.18-19; Mat. 11.5.

ka caamanə. ²⁷ Acii ci nə əndətə wabi malaaba ləkaləkatə agyanəkii. Ma bii Əntanfə:

‘Wanyinə ka sləkeenə ka masləkee əndaaki,
kaa ca ta ka hə kəŋwanə,
ca hadatəgi ka hə də rəgwa taabu'u nii kwa dzə.’ ”

²⁸ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, “Wanyinə ca ba koonə: Ma Yoohana, pooshi ənji sha pwayi əndə ganə a duuniya ətə palee ka ci. Amma ma əndətə palee də uundzuundzuunə agi *ŋwanjuunə ŋga Əntanfə, kə palee ci ka Yoohana.”

²⁹ Makə fii dabaala da *ənji luu tsəkə tə wabəətsə wabi Yeesu, kə dəlii tii də Əntanfə makə fii ci kə liwə tii yibə bapətisəma acii Yoohana. ³⁰ Amma ma *Farisanyinə da maliminə, kə kaaree tii ka luu hiima ŋga Əntanfə. Ci fii pooshi tii liwə yibə bapətisəma acii Yoohana.

³¹ Əŋki Yeesu əsə, “Də mi sanə mbərə mbərətəginəki də ənji ŋga zamanana? Tə wu sanə pusha təya? ³² Kə ndzaa tii makə manjeevənə təya buurə asəkə luuma, təya 'waa'wa hara manjeevənə makə tii, təya ba, ‘Kə əgiinə koonə uufaləma, pooshi unə ujə. Kə kii inə koonə wanyanə ŋga wa, amma, matuumuunə.’ ³³ Ma bii nyi ha'a, acii makə shi Yoohana əndə da bapətisəma, kə fii ci suumaya, paa ci sii ma'i inaba. Makə nee unə ha'ə, əŋkyuunə, ‘Əndə gu'wə nə ci’. ³⁴ Amma makə shi nyi naaki, nyi *Uuzənə ŋga ənda, agi adənə nə nyi zəma, nya sa ma'i inaba. Yoo, əŋkyuunə əsə, ‘Tsaaməmə tə əndətsa, bwan̄kara nə ci, masa ma'i inabi, guva ŋga ənji luu tsəka da hara ma'waslyakə ənji nə ci!’ ³⁵ Patə da ha'ə, ma ənjitə liwə hiima ŋga Əntanfə, agi baariinə nə tii tantanyinəkii.”

Dzənə ŋga Yeesu aa ha əndə'i əndə Farisa

³⁶ Tə'i əndə'i əndə Farisa 'wii tə Yeesu aa hakii aasii ka zəma. Yeesu a dzə aa ha əndəta, ca ndzaanə ka zəma. ³⁷ Asee, tə'i ma'waslyakə minə davə də vərə. Makə fii ki oo'i, ga Farisatə asii nə Yeesu ka zəma, kya ŋgərə əbwə† urədyə, ³⁸ kya kira, kya gwan̄aanə atsa səfə Yeesu daba'akii, kya tuu. Wata əjanə nə kiinatə aaba'a səfə Yeesu. Kya ŋgərə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə, kya paatə səfəkii, kya buləvə urədyə aa dəvə.

³⁹ Ma Farisatə 'wii tə Yeesu aa hakii aasii, makə nee ci ha'ə, əŋki ci də səkəkii, “Maci anabi nə əndətsə tanyi, kadfa kə shii ci taa wu nə miitsə ca dəba'ə tə ci; taa mi nə ki əsə, ka shiinə nə ci; waatoo, ma'waslyakə əndə nə ki.” ⁴⁰ Wata Yeesu a ba ka Farisata, “Simoonə, tə'i nyi da sə ŋga banə ka hə.” Əŋki Simoonə ka ci, “Wabuu fii, Maləma.” ⁴¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Tə'i əndə nyi'u tə ənji bəra'i dəmənə. Ca nə'u tə əndənə *hwaslə gya'ə tufə. Ca nə'u tə əndə'i əndənə əsə hwaslə tufə pu'unə. ⁴² Makə pooshi taa wu mbee ka ki'i dəməətə agitii, wata əndətə a bwasee ka tii ka dəməəta. Ya ətsa, ŋgutə agi ənjitsə bəra'i palee də uufənə tə ca?”

⁴³ Əŋki Simoonə, “Ma nee nyi naaki, əndətə fii dəmənə ŋgaŋga'ə atsakii palee də uufənə tə ci.” Əŋki Yeesu ka ci, “Goon̄gaaku.” ⁴⁴ Wata ca zə'ugi aabii miita, əŋki ci ka Simoonə, “Kə nee hə ka miitsətsə nii? Kə gimagərə nyi aa haku aasii, amma pooshi hə bii oo'i, wa ənjə a əgəcii ma'inə ka nyi, ənjə a yibəgi ka nyi də səfəki. Amma, ma miitsa, kə yibəgi ki ka nyi səfəki də kiinatə, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə.

7:27 7.27 Mal. 3.1; Shig. 23.20; Mar. 1.2; Luka 1.76. **7:29** 7.29-30 Mat. 21.32. **7:29** 7.29 3.7,12. **7:33** 7.33-34 Mat. 9.14; Mar. 2.18; Luka 5.33. **7:33** 7.33 1.15. **7:34** 7.34 Mat. 9.10. **7:36** 7.36 11.37. † **7:37** 7.37 Ma əbutsa, əndə'i faara ətə fii ləməkii 'aləbasəta' ci ənjə a hufəkəgi. **7:37** 7.37-38 Mat. 26.6-7; Mar. 14.3. **7:39** 7.39 7.16. **7:42** 7.42 Mat. 18.27. **7:44** 7.44 'Wat. 18.4; 1 Tim. 5.10.

⁴⁵ Ma ha, paa hə nəhəpaa tə nyi nga'ə. Amma, ma kya, makə gimagərə nyi aa haku aasii, paa ki bwasee ka paatə səfəki. ⁴⁶ Ma ha, pooshi hə əji ka nyi maarə aanəki. Amma, ma kya, kə əji ki ka nyi urədyə aaba'a səfəki. ⁴⁷ Aciikii ka banə nə nyi ka hə əsə: ma maduunə uudəətsə ngiragi miitsa, kə baarii oo'i, kə upaa ki tifyaginə nga 'waslyakəətə d'aadii ki patə. Amma, ma əndətə tifyagi Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii gi'u, gi'u nə uudənaakii əsə." ⁴⁸ Wata əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə tifyaginə nga 'waslyakəənaaku."

⁴⁹ Ma ənjitə cii kəya zəmə da tii, kə bii tii də səkətii, "Wu da nə əndənə ca tifyagi 'waslyakəənə əsa?" ⁵⁰ Amma əŋki Yeesu ka miita, "Kə upaa hə luupaanə putə nga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə."

8

Ənjitə nja nə'u tə Yeesu

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca dzə ka vərə ka vərə, ca dzə də waaza Nynyi Habara agyanə *ŋwanjuunə nga Əntanfə. Kə nyi'u lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tə ci. ² Kə nyi'u hara makinə tə ci əsə ətə mbədəpaagi ci də tii acii ginaaji da bwanea. Waatoo, Mariyaama Magədalina ətə lyakagi Yeesu ginaajinə mədəfə ashitə, ³ Yawana, minə nga Kuza. Ma ngurii, ci nə kadala nga yi nga ŋwanjwə *Hirudusə. Suzana da hara makinə bəzəkii. Ma tii pata, kə cakə tii tə i Yeesu də gənatii.

Misaali də əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.1-9; Mar. 4.1-9)

⁴ Ma saa'ikii, kə ma'ya ənji asəkə vəranyinə patə, təya shi aabii Yeesu. Makə dzii dabaala də na, wata Yeesu a ndzanə wabənə ka tii də d'a misaali, əŋki ci: ⁵ "Tə'i əndə gi aasəkə rə ka giirə slikərənə. Ma ca giirə, hara slikərənə a kwaala ahada rəgwa, ənjə a wiigi'i anəkii. Əginyinə əsa, təya shi, təya dəmətə. ⁶ Hariinəkii əsə a kwaala ama pasla, ca givagi, ca huurəgi, makə pooshi marəbə hanyinə. ⁷ Harii slikərənə əsə, təya kwaala aagi dəha. Gərənə nə tii kyakya'ə da dəha. Dəhəkii a pa'aanə ka səkəŋwa. ⁸ Ma harakii, kə kwaalii tii anə nynyi hanyinə. Təya dəvə, təya gərə, təya əji hi'wa. Taa ngutə patə, kə vii ci nynyi cifanə gya'a gya'a." Makə uudəpaa Yeesu wabəətsa, wata ca wazəgi də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa."

Ka mi də misaali?

(Mat. 13.10-17; Mar. 4.10-12)

⁹ Ma daba'əkii *lyawarənə nga Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki tii, "Mi mwayi misaalitə bəariina?" ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma unə kamə, koonə vii Əntanfə rəgwa nga shii ma'umbee uushi'inə nga ŋwanjuunaakii. Amma, ma hara ənja, see də misaali fanətii; kaa təya tsaamə, amma paa tii ka neenə; kaa təya kapaa liminətii, amma paa tii ka paaratəginə."

Dzəgunətənə nga Yeesu tə misaali nga əndə giirə slikərənə

(Mat. 13.18-23; Mar. 4.13-20)

¹¹ "Wiinə səndə mwayi misaalitə bəariinə: ma slikərəətsa, kə ndzaa ci makə wabənə nga Əntanfə. ¹² Ma slikərəətə kwaalii ahada rəgwa, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə. Wata *Seetanə a shi, ca dəməgi wabəətə a ədzəmətii, acii ga təya vii goonja ka Əntanfə kaa təya upaa

luupaanə. ¹³ Ma slikərətə kwaalii ama pasla əsə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya luu də moodasəka. Amma pooshi wabənəkii əji slərəginə a ədzəmətii. Ci dii paa tii ka ta'avənə agi nə'unə. Madfa kə upaa ngəra'wə tə tii, təya bwasee. ¹⁴ Ma slikərətə kwaalii aagi dəha, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə. Amma ma agi ndzaanatii, ka kavənə nə tii natii nə ka buurə uushi'inə kama kama, təya suuna gəna, təya alə sətə ca kadeesəkə ka tii. Pooshi nɔnyu uushi ci təya mbee ka datənə. ¹⁵ Ma slikərətə kwaalii anə nɔnyu hanyinə, tii nə ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya kəsəpaa tənə tənə də ədzəmə rəɔwə, təya ndzaanə də sə'watənə, təya da nɔnyu uushi ətə ca nafa.”

Misaali nga garəkuwa
(Mar. 4.21-25)

¹⁶ “Pooshi əndə ca kavə gunə aasəkə garəkuwa ka umbətənə də dəva taa ka kapaanə atsa ədərə əsə. Amma ka kapaanə nə ənji garəkuwa ka madzəgamə ha, ka ənjitə ca dəəmə aa kumu a nee ka ha camə. ¹⁷ Taa mi patə dii ma'umbeekii kadə na shigi aa babara. Ma sətə pooshi ənji shii, kadə nə ənjə a shii, kadə na shigi aa babara əsə.

¹⁸ “Damə hanjala agyanə fanə goonə! Acii ma əndətə da kudəpəshinə nga paaratə də sətə cii kəya fa, ka ci tsakənə ənji paaratəginə. Amma ma əndətə pooshi kavə nəkii davə, taa ətə gi'u agi hiimaakii maa, ka luuginə nə ənji.”

I məci Yeesu da ndzəkəɔushi'inəkii
(Mat. 12.46-50; Mar. 3.31-35)

¹⁹ Ma daba'əkii, kə shi i məci Yeesu da ndzəkəɔushi'inəkii kaa təya nee ka ci. Amma kə təkuree tii ka mbu'unə aabiikii, pooshi rəgwa acii dabaala. ²⁰ Wata ənjə a ba ka Yeesu, “Watiitsə i muu tii da ndzəkəɔushi'inəku agyə, kə mwayi tii neenə ka hə.” ²¹ Amma wata əŋki Yeesu ka tii, “Ənjitə ca fa wabənə nga Əntanfə, təya slənətə sətə bii ci, tii nə yaayi da ndzəkəɔushi'inəki.”

Dədəkənə nga mandalə məfa
(Mat. 8.23-27; Mar. 4.35-41)

²² Ma ka əndə'i uusəra, kə ndərəvə Yeesu da lyawarənaakii aasəkə kumbawalə. Əŋki ci ka tii, “Tanəgyaamə aa tanəgi uunəva.” Təya madə, təya palə. ²³ Ma təya dzə də tanənə də kumbawalə, Yeesu a tsəfə nɔnyinaakii. Wata mandalə məfə a ndzanə kyanə anə uunəva. Ma təya nee, nanə nə ma'inə aasəkə kumbawala kaa təya za. ²⁴ Wata təya əntsahətə aabii Yeesu, təya madfee ka ci, əŋki tii ka ci: “Daada, Daada, wanaamə ka zanə.” Yeesu a vədəhə, ca la nguruunə ka məfə da ka ma'iitə ca mbudə aadəgyə aadəgyə. Wata shakətə təya ənəgi, təya dədəkə kyakya'ə.

²⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Pooshi ma'ə vii goonga goonə kuna?” Amma, ma təya, kə ngwaləgi tii. Kə dii ka tii ka sə nga hurəshishinə əsə. Təya laagwashi ahadatii, “Wu sanə nə əndəna? Taa məfə da ma'inə maa, agi wabənə nə ci ka tii, təya fa tə ci.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də əndə ginaaja
(Mat. 8.28-34; Mar. 5.1-20)

²⁶ Makə tanəgi Yeesu da lyawarənaakii aa tanəgi uunəvə nga Galili, waatoo aanə hanyinə nga ənji Gyaregasinə, ²⁷ jimagərənaakii asəkə kumbawala, wata təya gunəgərə da əndə'i əndə vəranəkii da ginaajiinə ashikii. Kə uugi baanə lanə makə tikə ci da kəjeerənə əsə. Paa ci ka ndzaanə asii. Amma ahada gu'u ənji nə ndzaanaakii. ²⁸ Neenaakii ka Yeesu, wata ca ka vurənə, ca shi, ca kulagi akənwaciikii, ca ngəree ka uurakii, əŋki ci, “Yeesu Uuzənə nga Əntanəfə Əndə məghərəvənə, mi cii kwa alə ashiki kwa? Tuutəta'ə! Ga ha cibə də nyi.” ²⁹ Ma bii ci ha'a, acii kə bii Yeesu ka ginaajitə kaa ca dzəgi. Ma ginaajikəya, kə nji kəya kəəsə tə əndəkii ngaanəga'ə. Acii ha'ə, mapə'əkii nji əndətə a ndzaanə da i mahyakahyaka'ə aciikii da asəfəkii. Amma, patə da ha'ə ca dzə də bwaatəginə. Ginaajikii a kagi tə ci aagi bilinə.

³⁰ Wata Yeesu a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Iitə nə ləməkwa?” Əŋki ci, “Ma ləməkya, Bəzəkii.” Ma bii ci ha'a, acii bəzəkii nə ginaajinyiitə dzii də nə ashikii. ³¹ Wata ginaajinyiitə a dza ciinə ka Yeesu, acii ga ca bii ka tii dzənə aasəkə makurəŋə gu'u nga zanə.

³² Ma dava, tə'i gəranə nga dagəliinə ca alə zəmatii ashii d'angərə. Wata ginaajinyiitə a kədii acii Yeesu kaa ca vii ka tii rəgwa nga dzəgərənə aashi dagəliita. Wata Yeesu a vii ka tii rəgwakii. ³³ Təya shigi ashii əndəta, təya dzə, təya dzəgərə aashi dagəliita. Wata dagəliitə a hwayagərə, təya kwaalagərə aagi uunəva, təya zagi davə patə.

³⁴ Makə nee magəriinə nga dagəliitə ka sətə dīi, təya huyipaa, təya kərə makii aasəkə vəranə da aanə hanyinəkii patə. ³⁵ Makə fii ənjita, wata təya shigi ka tsaamə sətə dīi. Təya mbu'yagərə aabii Yeesu, təya lapaa əndətə dzəgi ginaajinyiitə ashikii dasə a panə abiikii. Da i kəjeerənə ashikii nə ci, kə ənya hanəkalaakii. Wata təya ngwaləgi. ³⁶ Ma ənjitə nee də ginətii makə sətə mbə'i əndə ginaajita, kə jigunyi tii ka ənjitə shi daba'a. ³⁷ Wata ənjinyiitə anə hanyinə nga Gyaregasinə patə a ba ka Yeesu, wa ca dzəgi ka tii anə hanyinatii, acii kə ngwali tii ka shanə. Wata Yeesu a ndərə kumbawalə ka palənə saakii. ³⁸ Wata əndətə dzəgi ginaajitə ashikii a kədii acii Yeesu kaa ca dzə atsakii. Amma pooshi Yeesu luuvə ka ci, əŋki ci ka ca, ³⁹ “Ənuu saaku aasii. Duu dzəgunəgi ka ənji sətə dīi Əntanəfə ka putaaku.” Palənə nə əndəta, ca dzə də baaba ka ənji patə asəkə vəranə sətə dīi Yeesu ka putaakii.

*Uuzənə nga Jayirusə ba'a miitə təbətə kəjeerənə nga Yeesu
(Mat. 9.18-26; Mar. 5.21-43)*

⁴⁰ Ənyanə nga Yeesu, kə liwə ənji tə ci ngaanəga'ə, acii agi gəranə tə ci nji tii patə. ⁴¹ Tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Jayirusə. Ma ca, gawə nə ci asəkə *kuvə də'wa davə də vərə. Kə shi ci aabii Yeesu, ca gərə'waanə atsaa səfəkii, ca dza ka ci ciinə kaa ca dzə aa hakii aasii. ⁴² Acii tə'i uuzənaakii rəŋwə, uncitə minəkii. Kə dīi fəzatə taa pu'u aji bəra'i. Pooshi labadatə, də ma də ma ha'ə nə ki.

Ma Yeesu a dzə aa ha əndəta, kə tsəkuyi ənji ngaanəga'ə anəkii. Pooshi rəgwa nga zə'uginaakii acii ənja. ⁴³ Tə'i əndə'i minə agi ənjita, cibəe bwanea ka ki fəzə pu'u aji bəra'i. Uushi'inə nja da tə ki. Kə zamagi ki də gənatə patə ka ənji kuzhikinə, amma pooshi əndə mbee ka mbədəpaanə də ki. ⁴⁴ Wata kya əntsahətə aabii Yeesu da ba'akii, kya təbətə kəjeerənaakii. Pii wata kə dzəgi bwaneatə ashitə. ⁴⁵ Əŋki Yeesu, “Wu daa uree ka nya?” Əŋki patənə nga ənji ka ci, əntaa tii. Əŋki Piita ka ci, “Daadə, lanə nə ənji abiiku, pooshi ha nga zə'uginə.” ⁴⁶ Əŋki Yeesu,

“Amma tē'i ɛndə uree ka nyi, acii kə fii nyi tē'i baawəda shigi ashiki.”
⁴⁷ Makə nee miitə kə puki ba'atə, wata kya shi. Shishinətə a dzə də udzənə
 acii ŋgwalənə. Kya gərə'waanə akəŋwacii Yeesu, kya ndzanə dzəgunənə
 ka ci akəŋwacii ɛnji patə taa ka mi uree ki ka ci, i makə sətə upaa ki
 mbədənə pii ɛsə. ⁴⁸ Wata ɛŋki Yeesu ka ki, “Uuzənaakya, kə mbə'i hə
 putə ŋga gi'inaaku tə nyi. Duu agi jamənə.”

⁴⁹ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə ha'ə, kə mbu'ya ɛndə yi
 ŋga Jayirusə. ɛŋki ɛndətə ka Jayirusə, “Kə uudee uuzətə ka na. Ga
 ha ɛnvutə tə maləmə ma'ə.” ⁵⁰ Amma, makə fii Yeesu ha'ə, wata ɛŋki
 ci ka Jayirusə, “Ga ha ŋgwalə. Vii goonga ka ɛntanfə, ka mbədənə nə
 uuzənaaku.” ⁵¹ Makə mbu'i Yeesu aa ha Jayirusə, makapaamə ci rəgwa
 taa ka wu ka dəməgərənə atsakii madaamə ka i Piita, da Yoohana, da
 Yakubu da ka i dii uuzətə da məci. ⁵² ɛnji patə davə asii, ka tuunə, təya
 ŋgəərə ma. Wata ɛŋki Yeesu ka ɛnji, “Goona tuu. Ma uuzətsa, ɛntaa
 ɛntənə ɛŋki ki, amma ŋunyinə cifə ki.” ⁵³ Wata təya ŋusəgi tə ci acii kə
 shii tii, kə ɛŋki uuzətə tanyi. ⁵⁴ Amma wata Yeesu a kəsətə tə uuzətə ka
 ciinə, ca ba ka ki də ŋgeerənə, “ɛndzəgəna, madətə!” ⁵⁵ Wata kə ɛnyatə
 ɛpinə ama uuzətə. Kya madətə pii. Wata ɛŋki Yeesu, wa ɛnjə a vii ka ki
 zəma. ⁵⁶ Ma sətə, kə dii ka sə ŋga hurəshishinə ka i dii da məci uuzətə
 ka shanə. Amma Yeesu a ba ka tii, ga təya bapaa sətə dii taa ka wu.

9

Sləkeenə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii pu'u aji bəra'i
 (Mat. 10.5-15; Mar. 6.7-13)

¹ Yoo, kə dzatəgi Yeesu də lyawarənaakii pu'u aji bəra'i, ca vii ka tii
 baawəda da rəgwa ŋga lyaakaginə də ginaajiinə patə, təya mbədəpaa də
 ɛnji bwanea. ² Wata ca sləkee ka tii, kaa təya dzə də waazanə agyanə
 ŋwanjuunə ŋga ɛntanfə, təya mbədəpaa də ɛnja. ³ Ma ɛtsə kaa təya palə,
 ɛŋki ci ka tii, “Goona ŋgərə taa mi ka dzəginə, taa zala, taa mbuura, taa
 zəma, taa kwaɓa ɛsə. Taa wu agyuunə, ga ca dzə da kəjeerənyinə bəra'i.
⁴ Maa kə gyuunə aasəkə ɛndə'i vəranə, ndzaamə ga ɛnjitə liwə tuunə
 ahatii asii, dənə ka saa'itə nuunə madə gatə. ⁵ Ma vəraatə maluumə ɛnji
 tuunə dava, shigimə sə goonə davə. Gwa'agimə bərəbərə ŋga vəraatsə
 asəduunə, unə dzə sə goonə. Ci na baarii ka tii oo'i, madamə tii ŋga'ə.”
⁶ Wata madənə nə tii, təya palə, təya dəəmə aasəkə vərənyinə kama
 kama, təya waaza Ŋunyi Habara, təya mbədəpaa də ɛnji bwanea taa da
 patə.

*Gwazəginə ŋga hanƙala ŋga *Hirudusə*
 (Mat. 14.1-12; Mar. 6.14-29)

⁷ Makə fii Hirudusə, ŋwanwə anə hanyinə ŋga Galili, sətə daadii patə,
 wata kə gwazəgi hanƙalaakii. Acii agi banə nə hara ɛnji, “Kə ma'i Yoohana
 agi maməətə ɛnja.” ⁸ Hara ɛnjə a ba, “Anabi *Iliya jigagi.” Ma hara ɛnji
 ɛsa, təya ba, “ɛndə'i ɛndə agi anabiinə ŋga ŋukə madətə agi maməətə
 ɛnja.” ⁹ Amma kə bii Hirudusə, “Ya makə kə shi nya lagi nə ŋga Yoohana,
 wu da nə ɛndətsə cii kya fa, ɛnjə a mbudə mada uushi'inaakii ha'a?” Wata
 Hirudusə a ndzanə aalənə tə Yeesu kaa ca nee ka ci.

Adəvənə ŋga Yeesu ka ɛnji dəbu'u tufə
 (Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Yooh. 6.1-14)

8:48 8.48 Mat. 9.22. **8:52** 8.52 Yooh. 11.11-13. **8:54** 8.54 Mar. 5.41. **8:56** 8.56 Mar. 7.36.
9:1 9.1-6 10.1-12. **9:2** 9.2 11.2. **9:3** 9.3 22.35. **9:5** 9.5 Slənə 13.51. **9:7** 9.7-9 9.19. **9:9**
 9.9 23.8.

¹⁰ Ma ənjitə sləkee Yeesu ka tii ka waazanə, kə ənya tii aabiikii, təya ba ka ci sətə daadfi tii patə. Wata Yeesu a 'wagi tə tii daanətii, təya əntsahəgi dzadə da ənja, aadəbii vəranə nga Batəsayida. ¹¹ Asee, kə fii dabaala. Wata təya ndzanə nə'unə tə ci aa dəvə. Yeesu a luu tə tii. Ca wabə ka tii agyanə nwanjuunə nga Əntanfə. Ma ənjitə ca moo mbədfəpaanə də tii əsə, kə mbədfəpaa ci də tii.

¹² Ma ətsə uusəra kədəhə ka kulənə, wata lyawarənaakii pu'u aji bəra'i a əntsahətə aabii Yeesu, təya ba ka ci, "Bawə ka ənjitsə, wa təya palə aasəkə vəranyinə da i aasəkə makədəhə kədəhə giwanyitə a makwakwa, kaa təya upaa zəmə da ha nga baanə davə. Aci ma gana, aji bilinə naamə."

¹³ Amma əŋki Yeesu ka tii, "Unə nə vii ka tii zəma." Əŋki tii ka ca: "Pooshi zəmə acii inə bahə viinə ka tii. Wata buroodi tufə da hərəfinə bəra'i nəndə acii inə. Madəamə inə kə gi ka ira zəmə, pooshi ka mbu'unə ka patənətii." ¹⁴ Ma bii tii ha'a, acii nguyirənə daanətii maa, ka dənə nə tii bahə dəbu'u tufə. Wata əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Kaaləmə kurəgənyinə. Ndzaneemə ka ənja. Taa ka ngutə kurəga, wa ənji bahə tufə pu'unə a ndzaanə." ¹⁵ Wata təya ndzaneə ka ənjitə patə. ¹⁶ Yeesu a ngərə burooditə tufə da hərəfiitə bəra'i, ca madəe ka ginəkii aadəgyə, ca kuyirii tə Əntanfə, ca baatsəpaa, ca vii ka lyawarənaakii kaa təya təkəpaa ka dabaala. ¹⁷ Ənji patə a zəmə, təya əburə. Ma daba'əkii, lyawarənaakii a tsəkətə tə ətə mbədaanə, dəvə pu'u aji bəra'i.

*Banə nga Piita, Yeesu nə *Aləmasihu*

Wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 16.13-21; Mar. 8.27-31)

¹⁸ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dā də'wa daanəkii. Abiikii nə lyawarənaakii əsə. Yeesu a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Wu sanə nə nyi ci ənjə a ba?" ¹⁹ Əŋki tii ka ci, "Ma nə hara ənji ka bana, hə nə Yoohana əndə dā bapətisəma. Ma hara ənji əsə, aji banə nə tii, anabi *Iliya nə hə. Hara ənji əsə, aji banə nə tii, əndə'i əndə aji anabiinə nga nəkə madətə aji maməətə ənja." ²⁰ Əŋki Yeesu, "Ya unə noona, wu nə nyi cuuna ba?" Piita a jikəvə, əŋki ci, "Hə nə Matadəkii daci Əntanfə." ²¹ Wata Yeesu a dā ka tii bariya, əŋki ci, "Goonə bapaa sətə taa ka wu shanə."

²² Ma daba'əkii ca wabə agyanə naakii nə, əŋki ci ka tii, "Tyasə ma *Uuzənə nga ənda, see a sa ci cibənyinə lanə. Kadə nə gayinə da madiigərə limanyinə da maliminə a kaaree ka ci, ənjə a bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madənə nə ci aji maməətə ənja."

Nə'unə tə Yeesu

(Mat. 16.24-28; Mar. 8.34-9.1)

²³ Wata əŋki Yeesu ka ənji patə, "Taa wu patə ca moo nə'unə tə nyi, tyasə see a kaaree ci ka naakii nə, ca ngərə ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, ca nə'u də nyi uusəra patə." ²⁴ Tada wu patə ca dā gazhi'waanə nga gərətə əpinaakii, ka əteenə nə ci ka əpinəkii. Amma, taa wu patə ətee ka əpinaakii putə nga nə'unə tə nyi, ci na luupaa əpinaakii. ²⁵ Mi sanə nə bwatya nga upaa patənə nga uushi'inə asəkə *duuniya, amma əndə ətee ka əpinaakəya? Pooshi bwatyakii. ²⁶ Aci madə kə dii ayinə tə əndə ka wabənə agyanəki da agyanə wabənaaki, ma nyi Uuzənə nga ənda, kadə nə ayinə a dā tə nyi ka wabənə agyanə əndəta uusəratə nii kya

9:10 9.10-17 Mat. 15.32-39. **9:10** 9.10 6.13; 10.17. **9:17** 9.17 2 Meem. 4.43-44. **9:18** 9.18 5.16. **9:19** 9.19 9.7-8; Luka 1.17; 7.16. **9:20** 9.20 Mat. 16.16; Luka 22.67. **9:21** 9.21 9.36. **9:22** 9.22 9.43-45; 17.25; 18.31-34; 24.6-7. **9:23** 9.23-24 14.27; 17.33; Mat. 10.38-39; Yooh. 12.25-26; 1 Piita 2.21.

shi da i mēghērēvənə geenə da Daadə da ŋga malaaba malaa'ikanyinə.
²⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: tē'i hara ənji ahadaamə na nee də ginətii, tii ma'ə maməətəmə, ka ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə.”

Mēghērēvənə ŋga Yeesu

(Mat. 17.1-8; Mar. 9.2-8)

²⁸ Makə bii Yeesu wabəətsə ha'ə, ma daba'a baanə taa tighəsə, kə ŋgire ci tē i Piita, da Yoohana da Yakubu, təya ndərə aanə giŋwə kaa ca da də'wa. ²⁹ Ma ca da də'wa, wata kə zə'ugi kəŋwaciinəkii, kə uudagi kəjeerənaakii talə talə, agi bərənə əsə. ³⁰ Ndza'a gi'u ha'ə, wata watiitə ənji bəra'i, təya wabəshi da Yeesu. Waatoo i Muusa da *Iliya. ³¹ Kə jigagi tii da mēghērēvənə. Təya wabə agyanə aniya ŋga mbu'utəgi də slənaakii, waatoo əntənaakii də Urusaliima. ³² Asee, kə kwaalagi i Piita da ənjitə abiikii ca'ə ca'ə ka ŋunyinə. Makə vədəhətə tii, wata təya nee ka mēghērēvənə ŋga Yeesu da ənjitə bəra'i abiikii.

³³ Makə ŋji ənjitə bəra'i a da rəgwa ŋga təkəginə da Yeesu, əŋki Piita ka ci, “Daada, ŋga'ə dīi makə ganə niinə. Taku keena ratə koonə tsakabanyinə makkə: naaku rəŋwə, ŋga Muusa rəŋwə, ŋga Iliya rəŋwə.” Asee, mashiimə Piita ginə ŋga sətə bii ci ka Yeesu. ³⁴ Ci ma'ə ka banə ha'a, wata kə shi məzhidəkwatyaminə, kə zadəgi tē tii. Kə ŋgwaləgi lyawarənaakii, makə zadəgi məzhidəkwatyamiitə tē tii. ³⁵ Wata əndə a wabya dāgi məzhidəkwatyaminə, əŋki ci, “Waatsə matadə Uuzənaaki. Famə tē ci.” ³⁶ Uudənə ŋga wabəətsə ha'ə, wata maneemə lyawarənaakii ka əndə'i əndə ma'ə madəamə tē Yeesu daanəkii.

Ma ka tsaakəya, pooshi lyawarənaakii bapaa sətə nee tii taa ka wu.

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də uuzənə ətə kəshi ginaaji tē ci

(Mat. 17.14-18; Mar. 9.14-27)

³⁷ Pukətə hakii, makə jimagərə Yeesu da lyawarənaakii a giŋwə, bəzə ənjə a shi ka guunənə da ci a rəgwa. ³⁸ Wata əndə a shigi agi dabaala, ca madəe ka uuraakii, əŋki ci: “Maləma, tuutəta'ə! Tsaamuu uuzənaaki, ci nə cikii, marəŋwa. ³⁹ Agi kəəsənə nə ginaaji tē ci. Gi'u ta'avənəkii ca ka vurənə, agi ghərēvənə nə ginaajikii tē ci də ŋgwaanəgwa'ənə, wata əbwyənə nə cikufinə a makii. Ma dzəginə nə ginaajikii kamə, də dzawuunə. ⁴⁰ Kə dzii nyi ciinə ka lyawarənaaku kaa təya lyaakagi ginaajikii, amma kə təkuree tii.”

⁴¹ Wata Yeesu a ba, “Ya'əmə, unə ənji ŋga zamanana, pooshi unə gi'i tē Əntaŋfə, bwaya ənja. Ca'ə guci nii kya ndzaa doona? Ca'ə guci sə'watənəki tuuna? Kirawə ka nyi uuzənaakukii dīi!” ⁴² Ma uuzəətə a shi, wata ginaajitə a sləbəgi tē ci aa panə, ca dəgə tē ci də ŋgwaanəgwa'ənə. Wata Yeesu a la ŋguruunə ka ginaajita. Ca mbədəpaa də uuzəəta, ca ənəpaagi də ci ka dīi. ⁴³ Ma ənjitə davə patə, kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə dūunuunə ŋga Əntaŋfə.

Ənənə ŋga Yeesu ka wabənə agyanə əntənaakii

(Mat. 17.22-23; Mar. 9.30-32)

Ma patənə ŋga ənjə a tsaamə dagwa dagwaanə ŋga sətə slənyi Yeesu patə, Yeesu a ba ka lyawarənaakii, əŋki ci, ⁴⁴ “Kapaamə liminuunə ŋga'ə koonə fa sənə cii kya ba koonə: ka vəginə nə ənji tē Uuzənə ŋga əndə aacii ənja.” ⁴⁵ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabəətsa.

9:26 9.26 12.9; Mat. 10.33; 2 Tim. 1.8; 2.12. **9:27** 9.27 Mat. 16.28. **9:28** 9.28-29 5.16. **9:29** 9.29-36 2 Piita 1.16-18. **9:31** 9.31 9.22; 13.33. **9:32** 9.32 Yooh. 1.14. **9:35** 9.35 3.22; Dzək. 18.15. **9:36** 9.36 9.21. **9:43** 9.43-45 9.21-22.

Kə ndzaanə ka tii ma'umbeekii, acii ga təya fii. Kə ɲgwaləgi tii əsə ka ləgwənə ka ci agyanəkii.

Wu saɲə palee də gawuuna?

(Mat. 18.1-5; Mar. 9.33-37)

⁴⁶ Kə hwadəgi mabizhinə ahada lyawarənə ɲga Yeesu, təya laagwashi ahadatii kaa təya shii taa wu palee də gawuunə ahadatii. ⁴⁷ Amma, ma Yeesu, makə shii ci hiima ɲga nətii ha'ə, wata ca ɲgərə uuzənə, ca kəɲee ka ci abiikii, ⁴⁸ əɲki ci ka tii, "Taa wu liwə uuzənə, maɗa putaaki liwə ci, tə nyi liwə ci ətsa. Ma əndətə liwə tə nyi, tə Əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa. Acii taa wu palee də daraanə ahadoonə patə, ci nə əndə ətə palee də gawuunə."

Ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci

(Mar. 9.38-40)

⁴⁹ Wata Yoohana a jikəvə ka Yeesu, əɲki ci, "Daada, kə nee inə ka əndə ca lyaakagi ginaajinyinə də ləməku. Amma makə nee inə, paa ci ka maguɲuura deenə, kə təɲapaa inə tə ci." ⁵⁰ Wata əɲki Yeesu ka ci, "Goona təɲapaa tə ci. Acii ma əndətə makaareemə koonə, noonə nə ci."

*Kaareenə ɲga əɲji *Samariya ka Yeesu*

⁵¹ Makə uugi uusəra ɲga ndərənə ɲga Yeesu aadəgyə mbishanə, kə ɗatə ci aniya saakii ɲga dzənə aa Urusaliima. ⁵² Wata ca sləkee ka əɲji zəku'i. Təya palə, təya dzəgərə aasəkə əndə'i vəranə anə hanyinə ɲga Samariya ka hada ka ci də ha ɲga ndzaanə davə. ⁵³ Amma, maluuvmə əɲji vəranəkii ka ci, acii kə shii tii oo'i, aa Urusaliima cii kəya moo dzənə. ⁵⁴ Makə fi lyawarənaakii ha'ə, wata əɲki i Yakubu da Yoohana ka ci, "Slandana, kə mwayi hə keena ba, wa gunə a jima kaa ca zamagi də tii kwa?" ⁵⁵ Amma wata Yeesu a zə'ugi aadəbii tii, ca wazə ka tii. ⁵⁶ Ma daba'əkii, təya palə ka əndə'i vəranə.

Əɲji banə oo'i, ka nə'unə nə tii tə Yeesu

(Mat. 8.19-22)

⁵⁷ Ma təya dzə a rəgwa, wata əndə'i əndə a ba ka Yeesu, əɲki ci, "Taa aama gi hə patə, ka nə'unə nə nyi tə hə." ⁵⁸ Yeesu a ba ka ci, "Ma gwahyanə, tə'i gu'unyinatii. Ha'ə nə əginyinə əsə, tə'i kuvənyinatii. Amma, ma nyi, Uuzənə ɲga ənda, pooshi haaki bahə ɲga kapaa tanɲalaki davə."

⁵⁹ Əɲki Yeesu ka əndə'i əndə əsə, "Nə'uu tə nyi." Amma əɲki əndəta, "Slandana, taku kaa nya dzə ka ɲgədəgi tə daadə zəku'i." ⁶⁰ Yeesu a ba ka ci, "Wa maməətə əɲjə a ɲgəədə maməətə əɲjatii. Amma, ma ha, duu ka waazanə ka əɲji agyanə ɲwanjuunə ɲga Əntanɲə."

⁶¹ Əɲki əndə'i əndə ka Yeesu əsə, "Slandana, ka nə'unə nə nyi tə hə, amma kapaa ka nyi rəgwa zəku'i kaa nya dzə ka banə ka əɲji geenə, a ta'avə tii." ⁶² Əɲki Yeesu ka ci naakii, "Taa ɲgutə əndə ca uuzə, ca dzə də tsaamənə aaba'əkii, pooshi uushi cii kəya bələpaa. Makə ətsə ha'ə nə əndə slənənə ka ɲwanjuunə ɲga Əntanɲə əsə, maɗa kə caamə ci aaba'a, pooshi uushi cii kəya ɗapaa."

9:45 9.45 18.34. 9:46 9.46-48 22.24-26. 9:48 9.48 10.16; 22.26; Mat. 10.40; 20.26-27; Mar. 10.43-44; Yooh. 13.20. 9:50 9.50 11.23; Mat. 12.30. 9:51 9.51 24.50-51; Mat. 19.1; Mar. 10.1; Slənə 1.9. 9:52 9.52 10.33. 9:54 9.54 2 Meem. 1.10,12. 9:61 9.61 1 Meem. 19.20. 9:62 9.62 11.2; Fil. 3.13.

10

Sløkeenə nga Yeesu ka ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹ Ma daba'əkii, kə ta'i Yeesu Slandanə hara ənji mədəfə pu'unə aji bəra'i. Kə sløkee ci ka tii ənji bəra'i bəra'i zəku'i aasəkə vəranyinə patə i ka patənə nga hatə cii kəya ba dzənə də naakii na. ² Ma ətsə kaa təya palə, əŋki ci ka tii, "Laŋə nə slənə cifanə, amma gi'u nə ənji slənəkii. Acii ha'ə, damə də'wa ka Slanda ra, kaa ca tsakə sløkeenə ka ənji sləna, təya shi ka slənə cifanə. ³ Paləmə! Ma nə nyi ka sløkeenə koonə, makə sətə ci uuji bagiinə a dzəgərə aagi furətsoofanyinə. ⁴ Goona ŋgərəənə kwaba, taa mbuura. Goona ŋgərəənə əndə'i bibinə əsə. Ma una dzə, goona səkəpaanə ka nəhəshinə a rəgwa. ⁵ Yitə dəməgəruunə aa dəvə patə, bamə zəku'i: 'Wa Əntanfə a kira ndzaanə jamə aa hanə aasii.' ⁶ Madfa tə'i əndə bahə upaa ndzaanə jamə gatə asii, ka upaanə nə ci də nəhəpaanə goonə tə ci. Madfa pooshi, wa jamənə goonə a ənə koonə sə goonə. ⁷ Madfa kə liwə tii tuunə, ndzaamə gatə asii. Adəmə, samə sətə nə ənjə a vii koonə davə. Acii ma əndə sləna, kə dəbee ənjə a ki'i ka ci zaarənaakii. Goona dəmə ka yi ka ya. ⁸ Vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madfa kə liwə ənji tuunə davə, adəmə sətə nə ənjə a vii koonə. ⁹ Mbəədəpaamə də ənji bwanea. Bamə ka ənji oo'i: 'Kədəhə nə Əntanfə ka da ŋwanjuunaakii ahadoonə.' ¹⁰ Amma, vəraatə dəməgəruunə aa dəvə patə, madfa maluumə ənji tuunə davə, shigimə davə. Dəmə ka hatə ci ənjə a ndzaanə dzubə, una ba ka ənja: ¹¹ 'Taa bərəbərə ŋga vəranə goonə ənə ndərəvə aa sədiinə, waniinə ca gwa'aanə koonə sə goonə. Amma shiitəmə oo'i, kədəhə nə Əntanfə ka da ŋwanjuunaakii ahadoonə.' " ¹² Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Wanyinə ca ba koonə: ma uusəra ŋga da gəŋwana, kadə nə gəŋwanə ŋga ənji vəranəkii a palee ka ŋga ənji *Sadooma də iza'unə."

Wazənə nga Yeesu ka vəranyiitə maviimə goonə ka ci (Mat. 11.20-24)

¹³ "Kə dīi anuunə, ənji Koorazinə! Kə dīi anuunə, ənji Batəsayida! Acii maci ma sə ŋga hurəshishiitə daadīi asəkə vəranyiitə goonə, də Tiira da də Sidoonə dīi, kada kə ŋgaanġii tii dəgəjinyinə, təya ndzaanə agi əntədaka ka baariinə oo'i, kə baa tii ka Əntanfə. ¹⁴ Ci dīi, ma uusəra ŋga dfa gəŋwana, kadə paleenə nə gəŋwanə goonə ka ŋga ənji Tiira da ŋga ənji Sidoonə də iza'unə. ¹⁵ Ya unə, ənji Kafarənahumə, ma nuunə ka banə saŋa, kadə ndərənə nuunə aadəgyə kwa? Pooshi unə ka ndərənə. Aagi gutə suŋwə kəgərə nə ənji tuunə!"

¹⁶ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Ma əndətə fii tuuna, tə nyi fii ci. Ma əndətə kaaree koonə əsa, ka nyi kaaree ci. Ma əndətə kaaree ka nya, ka Əntanfə ətə sløkee ka nyi kaaree ci."

Ənyanə nga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i

¹⁷ Ma daba'ə palənə ŋga ənjitə mədəfə pu'unə aji bəra'i ka ha ŋga dfa waaza, kə ənya tii də moodasəkə ka shaŋə, əŋki tii ka Yeesu, "Slandaniina, taa ginaajinyinə maa, madfa kə wabiinə ka tii də ləməku, kə fii tii tiinə."

¹⁸ Wata əŋki ci ka tii, "Kə nee nyi ka *Seetanə ca kulya dadagyə makə pyapidənə ŋga vəna. ¹⁹ Wiitsa, kə vii nyi koonə baawəda ŋga

10:1 10.1-12 9.1-6. **10:4** 10.4 22.35; 2 Meem. 4.29. **10:5** 10.5-6 2.14. **10:7** 10.7 1 Tim. 5.18; 1 Koor. 9.6-14. **10:9** 10.9-11 11.2. **10:11** 10.11 Slənə 13.51; 18.6. **10:12** 10.12 Mat. 10.15. **10:13** 10.13-14 Isaa. 23.1-16. **10:15** 10.15 Isaa. 14.13,15. **10:16** 10.16 9.48; Mat. 18.5; Mar. 9.37; Yooh. 13.20. **10:17** 10.17 9.10; Mar. 6.30. **10:18** 10.18 Yooh. 12.31; Səniinə 12.9.

wiigi'inə agyanə rəhunə da mөгaŋgana i baawəda agyanə dabaranyinə nga Seetanə patə. Pooshi uushi bwayakii na upaa tuunə. ²⁰ Amma goona da moodasəkə acii makə fii ginaajinyinə tuunə. Gəđə kə dīi unə moodasəkə acii makə dīi ləmuunə manaahəkii dagyə.”

Da maŋushinə nga Yeesu
(Mat. 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, kə uudagi səkə nga Yeesu aashi Malaaba Ma'yanə ka shaŋə. Wata əŋki ci, “Ya'ə Daada, Slandanə nga dadagya da nga duuniya, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma sətə hiwee hə acii ənjitə shii uushi'inə da ənji hiima, kə baarəgi hə ka ənji saakii. Ha'ə dīi, Daadə, acii ha'ə makə ətsə kadeesəkə ka hə.”

²² Wata əŋki ci ka ənja, “Patənə nga uushi'inə, aaciiki ba'avə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə nyi madaamə Daadə. Pooshi ənji shii taa wu nə Daadə əsə madaamə nyi da ənjitə ta'i nyi kaa nya baariigi ka tii tə ci.”

²³ Ma daba'əkii, Yeesu a zə'ugi aadəbii lyawarənaakii, əŋki ci ka tii daanətii, “Tə'i barəkaanə ashuunə acii agi neenə nuunə ka sətə ca daada.

²⁴ Acii wanyinə ca ba koonə: laŋə nə anabiinə da meeminə mwayi ka shaŋə kaa təya nee ka sənə cuuna nee, amma maneemə tii. Kə mwayi tii fanə tə sənə cuuna fa, amma mafamə tii əsə.”

*Misaali də ŋunyi aginə nga əndə *Samariya*

²⁵ Wata əndə'i maləmə a madətə, ca gwanə ka laagwa uushi'inə ama Yeesu kaa ca shii kəsənə tə ci agi wabənaakii, əŋki ci ka ci, “Ya ənə Maləma, mi dəbee dfanəki kaa nya upaa əpinə ətə pooshi ka uudəna?”

²⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Mi sanə bii bariya nga Əntaŋfwa? Mi cii kəya moo bana?” ²⁷ Wata əndətə a ba ka Yeesu, “Uuduu tə Əntaŋfə Slandanəku də ədzəmə rəŋwə, də patənə nga əpinaaku, də patənə nga ŋgeerənaaku, də patənə nga haŋkalaaku. Uuduu tə əndətə abiiku əsə makə sətə cii kwa uudə naaku na.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Awa! gooŋgaaku. Maa agi dfanə nə hə ha'ə, ka upaanə nə hə əpinə.”

²⁹ Amma, ma maləməta, kə mwayi ci baariinə oo'i, əndə gooŋga nə ci. Wata ca ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “I wu sanə nə ənjitə abiikya?”

³⁰ Əŋki Yeesu ka ci, “Fatə, tə'i əndə'i əndə sha ma'i də Urusaliima kaa ca dzə aa Yarikoo. Ma ca dzə, wata kə kulavə ci aasəkə maaba. Təya ŋgwaafəgi kəjeerənyinə ashikii, təya fəsləgi tə ci, dara əpinə mbidee tii a makii. Wata təya palə satii. ³¹ Asee, tə'i əndə'i *limanə ca dzənaakii. Makə lapaa ci tə əndətə gujabə, wata ca wusləgi aadə taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³² Ha'ə əsə wata əndə'i əndə agi slikərənə nga *Leewi a shinaakii. Makə lapaa ci tə əndətə əsə, wata ca wusləgi aa taŋgala rəgwa, ca pitəgi saakii. ³³ Amma tə'i əndə'i əndə Samariya ca dzə naakii oogə da gatə da rəgwa. Wata ca lapaa tə ci. Makə nee ci ka əndətə gujabə, kə nyihə ci təgunuunaakii. * ³⁴ Ca əntsahətə aabiikii. Ca ŋgərə maarə da ma'i inabi, ca həəjivə ka ci ka uyiginə, ca fuudətə ka ci uyigiita. Ca ndərəvə də ci aa ba'a vaməndaakii, ca kərəgi tə ci aa kuvə mu'uminə, ca hadatəgi də ci davə. ³⁵ Pukətə hakii, ca ŋgiragi *hwaslə bəra'i, ca vii ka slanda kuvəta, ca ba ka ci: 'A nəhətə hə ka nyi əndəna. Mada kə ziigi hə də uushi palee ka əna, maa kə ənya nyi, ka shinə nə nyi ka ki'inə ka hə saaku.' ”

10:19 10.19 Jab. 91.13. **10:20** 10.20 Shig. 32.32; Fil. 4.3; Səniinə 3.5. **10:21** 10.21 4.18; Mat. 11.25. **10:22** 10.22 Mat. 11.27. **10:24** 10.24 1 Piita 1.10-12. **10:25** 10.25 18.18; Mat. 19.16; Mar. 10.17. **10:27** 10.27 Mat. 22.37,39. **10:28** 10.28 Leew. 18.5; Rooma 10.5; Gal. 3.12; Yooh. 13.17. * **10:33** 10.33 Samariya: Mat. 10.5; Luka 9.52; 17.11,16; Yooh. 4.9,39-40; Slənə 1.8; 8.1,5,14-17,25; 9.31.

³⁶ Wata ɛŋki Yeesu ka malɛmɛtɛ, “Ya ha, ya agi ɛŋjinyiitɛ makka, wu nɛ ɛndɛ nɛga ɛndɛtɛ kulii ɛŋji maabɛtɛ aagyanɛkɛya?” ³⁷ Wata ɛŋki malɛmɛtɛ ka Yeesu, “ɛndɛtɛ dɛii ka ci nɛga'ɛɛnɛ.” ɛŋki Yeesu ka ci, “Yoo, kɛ fii hɛ. Duu dɛ dɛnɛ ha'ɛ makɛ ɛtsa.”

Luunɛ nɛga i Marɛta da Mariyaama tɛ Yeesu

³⁸ Ma Yeesu da lyawarɛnaakii a dzɛ, wata tɛya mbu'u aasɛkɛ ɛndɛ'i vɛranɛ. Ma dava, tɛ'i ɛndɛ'i minɛ ɛtɛ dɛii lɛmɛtɛ Marɛta. Kɛ liwɛ ki tɛ ci aa hatɛ aasii. ³⁹ Tɛ'i cikɛŋuci ɛsɛ ɛtɛ dɛii lɛmɛtɛ Mariyaama. Ma kya, kɛ gi ki, kya ndzaanɛ dasɛ a panɛ atsaa sɛdɛ Yeesu Slandana, ka fa sɛtɛ cii kɛya dzɛgunɛ ka ɛnja. ⁴⁰ Ma Marɛta natɛ ɛsa, wata kɛ nɛgɛrɛgi slɛnɛ nɛga makinɛ hanɛkalatɛ dɛ nɛgwaanɛgwa'ɛnɛ. Wata kya shi aabii Yeesu, ɛŋki ki ka ci, “Ya ɛnɛ Slandana, nɛga'ɛ ka hɛ makɛ bwasee cikɛŋunɛki ka nyi, nyi daanɛki, ka paka'anɛ da slɛnɛ nii? Bawɛ ka ki, wa kya shi ka tsakɛnɛ tɛ nyi dɛii.” ⁴¹ Wata ɛŋki Yeesu Slandanɛ ka ki, “Hɛ Marɛta, kɛ ɛnvutɛ hɛ naaku nɛ dɛ uushi'inɛ lanɛ. ⁴² Amma uushi rɛŋwɛ saakii nɛndɛ madɛbɛkii. Mariyaama tagi nɛnyɛ uushɛ ɛtɛ pooshi ɛŋji ka mbeɛnɛ ka gutsɛginɛ aciitɛ shanɛ.”

11

Dzɛgunɛnɛ nɛga Yeesu ka lyawarɛnaakii agyanɛ dɛa dɛ'wa (Mat. 6.9-13; 7.7-11)

¹ Ma ka ɛndɛ'i uusɛra, Yeesu a dɛa dɛ'wa ka ɛndɛ'i ha. Makɛ uudɛpaa ci, wata ɛndɛ'i ɛndɛ agi lyawarɛnaakii a lɛgwa ka ci, “Slandaniina, dzɛgunɛtɛ keenɛ dɛa dɛ'wa makɛ sɛtɛ jigunyi Yoohana ka lyawarɛnaakii.” ² Wata ɛŋki Yeesu ka tii, “Ma una dɛa dɛ'wa, ma banuuna: *

“Ya'ɛ Dɛsɛniina, dɛawɛ ka taa wu patɛ a dɛla dɛ lɛmɛku.

Dawɛ nɛwanɛnuunaaku taa da patɛ.

³ Duu dɛ ndii keenɛ zɛmɛ nɛga adɛnɛ uusɛra patɛ.

⁴ Tifyagi keenɛ 'waslyakɛnɛn ɛnɛnɛ, makɛ sɛtɛ ciina tyaafagi ka ɛŋji patɛ ɛtɛ ca dɛaadɛ keenɛ 'waslyakɛnɛn.

Ga ha kapaa tiinɛ ka rɛgwa pu'unɛ.’ ”

⁵ Ca tsakɛ banɛ ka tii, ɛŋki ci, “Yaci tɛ'i ɛndɛ'i ɛndɛ agyuunɛ da guvakii. Kɛ ma'i ci, kɛ gi ci aa hakii ahada vɛdɛ, ca ba ka ci: ‘Guvakya, ndii ka nyi zɛma. ⁶ Aciɛ tɛ'i ɛndɛ'i guvaki wuslyagɛrɛ aa haki ɛndzɛ'i. Oogɛ nɛ ci ka dzɛnɛ. Pooshi taa mi aciiki nɛga viinɛ ka ci ɛsɛ.’ ⁷ Yaci kɛ jika guvakii ɛtɛ ka ci da kumu, ɛŋki ci, ‘Hɛrɛpaa tɛ nyi kɛdɛ'ɛ! Kɛ uugi nyi pa'ɛgi makuva, kɛ uugiinɛ baanɛ da manjeevɛnaaki. Paa nyi ka mbeɛnɛ ka madɛtɛnɛ kaa nya vii ka hɛ zɛma.’ ⁸ Iitɛ na dɛa? Wiinɛ sɛndɛ cii kya ba koonɛ: Ma ɛndɛtɛ, paa ci madɛtɛ ka vii ka guvakii sɛtɛ kɛdii ci aciikii putɛ nɛga guvanatii, amma putɛ nɛga yiirɛ nɛnyɛnɛ agikii ma'i ci ka viinɛ ka ci sɛtɛ dɛbɛɛ ka ci patɛ.

⁹ “Ma nya, wanyinɛ ca ba koonɛ ɛsɛ: ma dɛanuuna, kɛdiimɛ, ka viinɛ nɛ ɛŋji koonɛ sɛtɛ kɛdii unɛ. Alɛmɛ, ka upaanɛ nuunɛ sɛtɛ alyuunɛ. Dzamɛ makuva, ka wunɛginɛ nɛ ɛŋji koonɛ makuva. ¹⁰ Aciɛ taa wu patɛ kɛdii, ka viinɛ nɛ ɛntanɛfɛ ka ci. Taa wu patɛ ali ɛsɛ, ka upaanɛ nɛ ci sɛkii. Ka wunɛginɛ nɛ ɛŋji ka ɛndɛtɛ dzii makuvɛ ɛsɛ. ¹¹ Nɛgutɛ dɛnɛ sanɛ ahadoonɛ ca nɛgɛrɛ rɛhunɛ, ca vii ka uuzɛnaakii madɛ lɛguyi ci hɛrɛfina? ¹² Anii ka nɛgɛrɛnɛ nɛ ci mɛganɛnɛ, ca vii ka ci madɛ lɛguyi ci alina?

10:38 10.38-40 Yooh. 11.2; 12.2-3. **11:1** 11.1 5.16. * **11:2** 11.2 Nɛwanɛnuunɛ nɛga ɛntanɛfɛ: 4.43; 9.2,6,2; 10.9,11; 17.21; 19.11; Slɛnɛ 1.6-8; 19.8; 28.23,31. **11:3** 11.3 12.22-32. **11:7** 11.7-8 18.5. **11:9** 11.9 Mat. 7.7.

Pooshi. ¹³ Taa unə mənǵərəkikinyinə maa, kə shii unə vii ɲunyi uushi'inə ka manjeevənə goonə; sakwa Dəsənuunə ətə dagyə dīi, ka sləkeenə nə ci ka Malaaba Ma'yanə ka ənjitə ca kədii aciikii əsə!”

Bərapaanə ɲga ənji tə slənə ɲga Malaaba Ma'yanə
(Mat. 12.22-30; Mar. 3.20-27)

¹⁴ Ma ka əndə'i uusəra, kə lyaakagi Yeesu ginaaja ashi ənda. Ma ginaajikəya, agi kəsəginə nə ci gana a ma əndəkii, pa ca mbee ka wabənə. Makə dzəgi ginaajita, wata masəganatə a ndzanə wabənə. Ənjitə ɲji dava, kə dīi ka tii ka sə ɲga hurəshishinə. ¹⁵ Amma əŋki hara ənja, “Də baawəda ɲga *Byaləzabulə, ɲwanjwə ɲga ginaajinyinə, nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.” ¹⁶ Ma hara ənji əsa, kə mwayi tii fa bwaya wabənə a ma Yeesu. Təya ba ka ci, a da ci ka tii sə ɲga hurəshishinə kaa təya shii oo'i, də baawəda ɲga Əntanjə nə ci ka lyaakagi ginaajinyinə.

¹⁷ Amma, ma Yeesu, kə shii ci hiimatii. Wata əŋki ci ka tii, “Taa ɲgutə ɲwanjuunə təkəgi bəra'i putə ɲga mabizhinə, ka əntənə nə ɲwanjuunəkii. Yikii əsa, ka dʒaginə ka uufinə. ¹⁸ Wanuunə ka banə oo'i, də baawəda ɲga Byaləzabulə nə nyi ka lyaakagi ginaajinyinə. Waatoo, agi panə nə *Seetanə da naakii nə kwa? Aa iitə mbeenə ɲwanjuunaakii ka kəŋaanənə dīya? ¹⁹ Yoo, madə də baawəda ɲga Byaləzabulə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, aa wu dīi vii ka *lyawarənə goonə natii baawəda ɲga d'anə ha'a? Slənatii na baarii oo'i, ma sətə cuuna hiima, pooshi tahu tahu. ²⁰ Amma makə dīi ci, də baawəda ɲga Əntanjə cii kya lyaakagi ginaajinyinə, yoo, ci baarii oo'i, kə ɲjanə Əntanjə d'a ɲwanjuunə ahadoonə.

²¹ “Ma mandalə ənda, madə ma'aanəkii nə ci ka nəhə yaakii, pooshi uushi ca uree ka uushi'inaakii. ²² Amma, madə kə shi əndətə palee ka ci də ɲgeerənə ka ənslənə tə ci, ka hwaməpaanə nə ci tə ci, ca gutsətə patənə ɲga uushi'inə ɲga pagitə cii kəya hwafəgi, ca təkəpaa ka ənjaakii.

²³ “Tadə wu nə əndə pooshi liwə tə nyi, əndə daawaanaaki nə ci ətsa. Tadə wu nə əndə pooshi agi tsakənə tə nyi agi tsəkənə əsə, əndə kuzhidəginə nə ci.”

Wabənə ɲga Yeesu agyanə ənyanə ɲga ginaaja
(Mat. 12.43-45)

²⁴ “Madə kə dzəgi ginaaji ashi ənda, ka dzənə nə ci kura'ə aagi bilinə ka hatə pooshi ma'inə davə ka alə ha ɲga əpisəka. Madə malapaamə ci ha, ka banə nə ci ka naakii na, ‘A ənə nyi saaki ka hatə shigi nyi davə.’ ²⁵ Wata ca ənə aa dəvə, ca dəməgərə, ca lapaa hakii maslaabakii, mahadəkii ɲga'ə. ²⁶ Makə nee ci ha'ə, wata ca palə ka 'waa'wa hara ginaajinyinə mədəfə ətə palee ka ci də məzaanə. Təya shi, təya dəməgərə aashi əndəta, təya ndzaanə. Ma ndzaanə ɲga əndəta, ka d'anə təgugunə palee ka ɲga ɲukə.”

Tantanyinə ɲga waha

²⁷ Baginə ɲga Yeesu ha'ə, wata əndə'i minə gatə agi dabaala a wabə da ci, kya ba ka ci, “Tə'i barəkaanə ashi miitə pwayi tə hə, ətə sii hə 'wanə a matə.” ²⁸ Wata əŋki Yeesu ka ki, “Amma, ənjitə ca fa wabənə ɲga Əntanjə, təya nə'utə, palee də barəkaanə.”

Ləgwa sə ɲga hurəshishinə a ma Yeesu
(Mat. 12.38-42)

²⁹ Ma ətse dafaala a tsakə ɗanə lanə abii Yeesu, wata ca ndzanə banə ka tii, ɛŋki ci, “Ma ɛnji nga zamanana, bwaya ɛnja. Agi alənə nə tii kaa ɛnjə a ɗa ka tii sə nga hurəshishinə. Amma pooshi sə nga hurəshishinə ci ɛnjə a ɗa ka tii, madaamə ətə ɗii Ɖntanƴə ɗə anabi Yunana. ³⁰ Waatoo, makə sətə ndzaa Yunana ka sə nga hurəshishinə ka ɛnji vəranə nga Niniva, ha'ə nə Uzənə nga ɛndə a ndzaanə ka sə nga hurəshishinə ka ɛnji nga zamananə ɛsə. ³¹ Ma uusəra nga ɗa gəŋwana, kadə nə miitə ɗii ŋwanuunə agyanə hanyinə nga Saba a madə, kya vii ma'inə ka ɛnji nga zamanana, acii kə ma'ya ki dzadə daga anə hanyinatə, kya shi aabii ŋwanwə Sulayimaanu, kaa kya fa macicirə dzəgunənaakii. Yoo, tə'i sətə palee ka Sulayimaanu ganə; amma pooshi unə agi fa wabənaakii. ³² Ma uusəra nga ɗa gəŋwana, kadə nə ɛnji Niniva a madə, təya vii ma'inə ka ɛnji nga zamanana, acii makə fii tii waazanə nga Yunana, kə baa tii ka Ɖntanƴə. Yoo, tə'i sətə palee ka Yunana ganə, amma pooshi unə baanə ka ci.”

*Ndzaanə nga ginə makə garəkuwa
(Mat. 5.15; 6.22-23)*

³³ “Pooshi ɛndə ca təzəvə gunə aasəkə garəkuwa ka kapaanə ka ma'umbee ha taa ca umbətə ɗə kəŋwə ɛsə. Amma ka madzakə ha dzakəpaanəkii, kaa ɛnjitə ca ɗəmə aa kumu a nee ka ha camə.

³⁴ “Ma ginəku, makə garəkuwa nə ci ka shishinə. Madə jamə nə ginəku, agi mabərəha nə hə ətəsa. Amma, madə pooshi ginəku ndanə ndanə, agi təkunə nə hə ətəsa. ³⁵ Aciikii ɗiya, aa ha nəhə acii ga bərənaku a ndzaanə ka təkunə. ³⁶ Madə ma bərətə ashiku, pooshi təkunə taa gi'u agikii, ka bərənə ka shanə makə sətə ci garəkuwa a bərə.”

*Dzalənə nga Yeesu tə *Farisanyinə da *maliminə nga bariya
(Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40)*

³⁷ Uudəpaanə nga Yeesu wabənə ha'a, wata ɛndə'i ɛndə Farisa a 'wa tə ci aa hakii aasii ka zəma. Fanə nga Yeesu ha'a, wata ca palə, təya ndzanə adə zəma. ³⁸ Neenə nga ɛndə Farisatə ha'ə, kə kəŋee ka ci acii pooshi Yeesu yibəgi ciinəkii zəku'i makə sətə bii alə'aada nga *Yahudiinə. ³⁹ Wata ɛŋki Yeesu Slandanə ka ci, “Ma unə ɗiya, unə Farisanyinə, agi bəzəginə nuunə ba'a nga kwalaka da nga doosa. Amma, ma dasəkə ɛdzəmuunə, nga'ə koonə nə ɛmbanə, məŋgərəkikinyinə nuunə ɛsə. ⁴⁰ Pooshi nuunə ta'a! Ya Ɖntanƴə ətə ɗapaa rəgwa ba'a, madapaamə ci rəgwa səkə ɛsə kwa? ⁴¹ Gəɗə ma ɗanuunə ɗiya, viimə ka maaghiinə sətə asəkə kwalakinə goonə, da asəkə doosənyinə goonə. Ma ətse ɗiya, taa mi goonə patə ka ndzaanə camə.

⁴² “Amma, tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii agi viinə nuunə zaka nga ŋunyi banyinə kama kama. Amma, paa unə ka slənə uushi ɗə rəgwakii, paa unə ka uudənə tə Ɖntanƴə ɛsə. Wiitə səndə ɗəbee ɗanuunə, amma, ga ca zaanə koonə ɛsə nə vii zaka.

⁴³ “Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, unə Farisanyinə, acii ma una, ka hatə da ginə davə moonuunə ndzaanə asəkə *kuvə ɗə'wa. Ma moonuunə ɛsa, a nəhəpaa ɛnji tuunə nga'ə a luuma. ⁴⁴ Tə'i ŋgəra'wə ashuunə, acii makə gu'u ɛnji ətə pooshi ɛnji nee nuunə, ɛnjə a wiigi anəkii yadə shiinə.”

11:29 11.29-30 Mat. 16.2-4; Mar. 8.12; Yooh. 6.30. **11:30** 11.30 Yun. 2.1. **11:31** 11.31 1 Meem. 10.1-10. **11:32** 11.32 Yun. 3.5. **11:33** 11.33 8.16; Mar. 4.21. **11:37** 11.37 7.36. **11:38** 11.38-39 Mar. 7.2-4; Mat. 15.2. **11:41** 11.41 12.33. **11:42** 11.42 Mat. 23.23; Luka 18.12. **11:43** 11.43 20.46; Mar. 12.38-39.

⁴⁵ Wata ɛndɛ'i ɛndɛ agi maliminɛ nɔa bariya a madɛtɛ, ca ba ka Yeesu, ɛnki ci, "Malɛma, ma ha wabɛ ha'ɛ dɛiya, agi dzaananɛ nɛ hɛ tiinɛ da i inɛ ɛsɛ." ⁴⁶ Wata ɛnki Yeesu, "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ ɛsɛ, unɛ maliminɛ, acii agi nɔgɛrɛvɛnɛ nuunɛ ka ɛnji mazɛzɛkɛ kɛrɛnɛ 'wa'ɛ. Taa dɛ mashiku ciinuunɛ pooshi unɛ ka tsakɛnɛ tɛ tii.

⁴⁷ "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, acii agi ghɛnɛtɛnɛ nuunɛ nɛ nɔa gu'u nɔa anabinyinɛ nɔa'ɛ. Yoo, dzɛdzɛshi'inuunɛ bɛɛlɛgi tɛ tii. ⁴⁸ Ma ɛtsɛ dɛiya, kɛ baarii oo'i, kɛ kadeesɛkɛ koonɛ nɛ slɛnɛ nɔa dzɛdzɛshi'inuunɛ; acii ma tɛya, kɛ bɛɛlɛgi tii anabinyinɛ; ma unɛ ɛsa, agi hadaginɛ nuunɛ dɛ nɛ nɔa gu'watii. ⁴⁹ Putakii ha'ɛ baarii ɛntanɔfɛ shiinaakii, ɛtɛ bii ci oo'i: 'Kadɛ nii kya kaala ka tii anabinyinɛ da maslɛkɛ ɛnja. Kadɛ nɛ tɛya bɛɛlɛgi hara ɛnji agitii, tɛya cibɛɛ ka hara ɛnji ɛsɛ.' ⁵⁰ Acii ha'ɛ, patɛnɛ nɔa anabinyiitɛ bɛɛlɛgi ɛnji nɔanɛnɛ ka taganɛ nɔa duuniya ca'ɛ ka ɛndzɛ'i, anɛ ɛnji nɔa zamananɛ nɛ gɛnwanɛkii. ⁵¹ Waatoo nɔanɛnɛ ka bɛlɛnɛ tɛ Habiila, ca mbu'ya ka nɔa Zakariya. Ma ca, ahada maduunɛ kuvɛ nɔa ɛntanɔfɛ da ha nɔa dɛ sataka bɛlɛgi ɛnji tɛ ci. Weewee wanyinɛ ca ba koonɛ: aanɛ ɛnji nɔa zamananɛ nɛ gɛnwanɛ nɔa bɛɛlɛhiitɛ a kulaanɛ.

⁵² "Tɛ'i nɔgɛra'wɛ ashuunɛ, unɛ maliminɛ, acii kɛ pa'ɛgyuunɛ rɛgwa nɔa shiinɛ dɛ ɛntanɔfɛ agyanɛ ɛnja. Unɛkii ɛsa, mapitɛgimuunɛ davɛ. Ma ɛnjitɛ ca moo pitɛginɛ davɛ ɛsa, agi tɛnɔginɛ nuunɛ tɛ tii."

⁵³ Ma ɛtsɛ Yeesu a palɛ saakii, wata maliminɛ da Farisanyinɛ a ɛnɛgi ka ci dɛ mabu ɛdzɛma, acii kɛ bɛzɛgi sɛkɛtii aashikii ka shanɛ. Tɛya ndzanɛ laagwa ka ci wabɛnɛ lanɛ, ⁵⁴ kaa tɛya shii kɛsɛnɛ tɛ ci agi wabɛnaakii.

12

Nɛhɛ na acii dɛginɛ ka ɛnjitɛ ca kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ dɛ bɛra'i asɛkɛtii (Mat. 10.26-27)

¹ Tɛ'i ɛndɛ'i saa'i, kɛ dzii ɛnji dɛ nɛ lanɛ dɛrɛva. Ha'ɛ maa wiinɛ nɛ ɛnjɛ a ba'a sɛdɛ nɔa ɛnja. Wata Yeesu a wabɛ da lyawarɛnaakii zɛku'i, ɛnki ci ka tii, "Nɛhɛmɛ noonɛ na acii goona dɛgi ka ɛnjitɛ ca kɛrɛ ka ɛntanɔfɛ dɛ bɛra'i asɛkɛtii makɛ nɔa Farisanyinɛ. Acii kɛ ndzaa tii makɛ burɛnanɛ ɛtɛ ca ɛbutɛ mahwadɛ ɛmpunɛ patɛ. ² Taa mi patɛ nɛndɛ ma'umbeekii, kadɛ na shigi agyɛ. Taa mi patɛ nɛndɛ mashiimɛ ɛnji ɛsɛ, kadɛ nɛ ɛnjɛ a shii. ³ Acii ma sɛtɛ cuuna wabɛ ka tɛku tɛkunɛ, ka fanɛ nɛ ɛnji ka macama ha. Ma sɛtɛ cuuna bavɛ ka ɛndɛ a liminɛkii dɛ matatahinɛ ɛsɛ, unɛ ka mapa'ɛ makuva, kadɛ wazɛginɛ nɛ ɛnji a babara."

Nɔgwalɛnɛ tɛ ɛntanɔfɛ (Mat. 10.28-31)

⁴ "Wanyinɛ ca ba koonɛ, unɛ guviinɛki: goona nɔgwalɛ acii ɛnja. Acii wata tɛ ba shishinɛ mbeɛnɛ nɛ tii ka bɛlɛginɛ, amma, ma daba'ɛkii, pooshi uushi ci tɛya mbeɛ ka danɛ ma'ɛ palee ka ɛtsa. ⁵ Wanyinɛ ca ba koonɛ ɛndɛtɛ dɛbɛɛ una nɔgwalɛ: nɔgwalɛmɛ tɛ ɛntanɔfɛ. Acii ma ca, makɛ nɔgɛrɛgi ci ɛpinɛ a ma ɛnda, ka mbeɛnɛ nɛ ci ka kagɛrɛnɛ tɛ ci aagi gutɛ sunɔwa. Awa, wanyinɛ ca ba koonɛ: tɛ cikii dɛbɛɛ una nɔgwalɛ.

⁶ "ɛntaa tufɛ ci ɛnjɛ a vii ɛginyinɛ ka kwaba bɛra'i kwa? Amma patɛ da ha'ɛ, pooshi taa rɛnɔwɛ ahadatii ɛtɛ ca zaanɛ ka ɛntanɔfɛ. ⁷ Taa shinɛkinɛ nɔa nuunɛ maa, mabaanakii patɛ acii ɛntanɔfɛ. Makɛ ha'ɛ dɛiya, goona nɔgwalɛ: kɛ palee unɛ ka ɛginyinɛ patɛ dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ."

11:47 11.47-48 Slɛnɛ 7.52. **11:49** 11.49 6.13. **11:51** 11.51 'Wat. 4.8-10; 2 Haba. 24.20-22.
11:52 11.52 Mat. 16.19. **11:53** 11.53-54 20.20. **12:1** 12.1 Mat. 16.6; Mar. 8.15. **12:2** 12.2 8.17; Mar. 4.22. **12:5** 12.5 Ibɛr. 10.31. **12:7** 12.7 21.18.

*Seedanə tə Yeesu**(Mat. 10.32-33; 12.32; 10.19-20)*

⁸ “Wanyinə ca ba koonə əsə, madfa kə bagi əndə paŋgəraŋə akəŋwacii ənji oo'i naaki nə ci, nyi maa, *Uuzənə ŋga ənda, ka banə nə nyi paŋgəraŋə akəŋwacii malaa'ikanyinə oo'i naaki nə ci uuseratə nə Əntaŋfə a da gəŋwanə. ⁹ Amma, ma əndətə kaaree ka nyi akəŋwacii ənja, nyi maa, Uuzənə ŋga Ənda, ka kaareenə nə nyi ka ci akəŋwacii malaa'ikanyinə uuseratə nə Əntaŋfə a da gəŋwanə.

¹⁰ “Taa wu bii bwaya uushi aashiki, nyi Uuzənə ŋga ənda, ka tifyaginə nə Əntaŋfə tə ci. Amma, ma əndətə bərapaa tə Malaaba Ma'yanə, pooshi Əntaŋfə ka tifyaginə tə ci.

¹¹ “Madfa kə kirə ənji tuunə aakəŋwacii gəŋwanə aasəkə kuvə də'wa, taa aakəŋwacii harii gayinə, goona ənvutə noonə nə ka buurə sətə nuuna jikəvə ka tii ka luupaa də noonə na. ¹² Acii Malaaba Ma'yanə na dzəgunətə koonə sətə nuuna ba ka saa'ikii.”

Misaali də madfikə əndə gəna

¹³ Wata əndə'i əndə agi dabaala a jikəvə aagi wabənə ŋga Yeesu, əŋki ci, “Maləma, bawə ka nyi ka gawaaki, wa ca təkəpaa keenə sə ŋga zəmə də yitə bwasee dəsəniinə keenə.” ¹⁴ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Wu saŋə kapaa tə nyi ka da koonə gəŋwanə, taa ka təkəpaa koonə sə ŋga zəmə də ya?”

¹⁵ Wata əŋki Yeesu ka patənə ŋga ənja, “Damə haŋkala, goona ndzaanə ka ənji moo gəna. Acii ma gəna, əntaa ci nəndə ka kəsəpaa əpinə a ma ənda, taa iitə nə bəəzənə ŋga gənakkii.”

¹⁶ Ca da ka tii əndə'i misaali, əŋki ci, “Tə'i əndə'i əndə gəna da ha ŋga uuzanaakii sha d'ii. Kə upaa ci sə ŋga ma davə ŋgaŋga'a. ¹⁷ Ca ndzaanə, ca hiima, əŋki ci ka naakii na: ‘Iitə saŋə d'fanəkya? Acii pooshi nyi da ha ŋga əji sə ŋga matsa.’ ¹⁸ Ca jikəvə ka naakii na, əŋki ci: ‘Awa, wiinə səndə d'fanəki: a waalagi nyi dəbunyinaaki kaa nya ghənə madiigərəkii palee ka i ətsa, nya fədəgərə sə ŋga maaki aa dəvə da hara uushi'inaaki. ¹⁹ Ma daba'əkii, nya ba: Kay! Tə'i sə ŋga ma aciiki laŋə! Ka mbu'unə ka nyi ka adənə agi fəzənyinə laŋə. Acii ha'a, ka əpinə nə nyi səkə ŋga əna, ka zəmənə nə nyi, nya sa, nya da maŋushinə.’ ²⁰ Amma wata əŋki Əntaŋfə ka ci, ‘Mabana! Ka vədənə ca shi nə nyi ka ŋgərəgi əpinə a maku. Wu saŋə na fədə uushi'inaaku ətsə dzatəgi ha?’ ” ²¹ Yeesu a uudəpaa də banə, əŋki ci, “Ha'a nə ndzaanə ŋga əndətə ca dzaadza də uushi'inə wata ka naakii na, amma paa ci əndə uushi'inə akəŋwacii Əntaŋfə.”

*Gi'inə tə Əntaŋfə**(Mat. 6.25-34)*

²² Yoo, əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, “Aciikii cii kya ba koonə: goona buurə sətə cuuna kavə aa moonə koonə gərə də əpinə; taa sətə cuuna umbee də purəkinə goonə əsə, goona buurə. ²³ Acii əpinə palee ka zəmə də məghərəvənə, shishinə palee ka kəjeerənə də məghərəvənə əsə. ²⁴ Tsaaməmə əginyinə: pooshi ratii, paa tii ka slənə cifanə, pooshi kuvə shigatii, pooshi dəbwatii əsə; amma agi adəvənə nə Əntaŋfə ka tii. Laŋə dərəva palee unə ka əginyinə də məghərəvənə! ²⁵ Wu saŋə agyuunə ca mbee ka tsakəvə gərənə ŋga əpinaakii taa gi'u putə ŋga buurə uushi'inaakəya? ²⁶ Ya makə pooshi unə ka mbeenə ka d'atə tsarə ŋga uuji uushi'inə makə ətsa, ka mi d'ii cuuna ənvutə noonə nə də buurə

hara uushi'ina? ²⁷ Tsaamömө makə sətə ci gudəzənyinə a gərə də bilə: pooshi tii ka slənənə, pooshi tii ka dətə kəjeerənə ka shishinətii əsə. Amma wanyinə ca ba koonə: taa nwanwə Sulayimaanu da patənə n̄ga mēghərəvənaakii maa, makamə ci dagwa kəjeerənə makə gudəzənyinə də bilə. ²⁸ Kə kavə Əntanfə kəjeerənə ka kuzhinyinə ənə ənshinə una nee, ma doorə, ənjə a ətsagi. Sakwa unə d̄ii, paa ci agi vii koonə kəjeerənə kwa? Una! gi'u nə gi'inə goonə tə Əntanfə! ²⁹ Goona ənvutə noonə nə də aalə sə n̄ga adənə da sə n̄ga saasanə shanjə. ³⁰ Acii ma uushi'iitsə pata, ənjitə mashiimə tə Əntanfə ca ka han̄kalat̄ii davə. Ma Dəsənuunə, kə shii ci oo'i, n̄ga'ə koonə. ³¹ Acii ha'ə, ma d̄anuuna, kavəmə nuunə tanə ka n̄wanjuunə n̄ga Əntanfə. Ma hara uushi'iitsə ma'ə, ka tsakəənənə nə ci koonə. ³² Goona n̄gwələ, unə ənə ənjaaki, acii kə kadeesəkə ka Əntanfə Dəsənuunə nə vii koonə n̄wanjuunə.”

Tsəkə gəna asii dagyə

(Mat. 6.19-21)

³³ “Dərəmagimə də uushi'inə goonə, təkəpaamə kwabakii ka maaghiinə. Təsləmə mbuurə ətə pooshi ka iirənə shanjə ka əji kwaba davə. Dzatəgimə də uushi'inə goonə asii dagyə ka hatə pooshi ka zanə shanjə. Ma dava, pooshi mahərə ka neenə, pooshi məbərə ka adəginə əsə. ³⁴ Acii ma hatə d̄ii gəna goonə, davə ndzaanə nuunə sliñə.”

Misaali də ənjitə ca nəhə ya

³⁵ “Ma d̄anuunə d̄iya, aanəmə ka d̄a sləna. Wa garəkuwa goonə a ndzaanə da i gunə asəkəkii. ³⁶ Ndzaamə unə makə ənji slənə ətə ca gərə tə slanda yat̄ii, ci kə pyalə ka rəya. Makə ənya ci, dzii ci maya, təya wunəgi ka ci mayi pii. ³⁷ Ma ənji slənətsa, tə'i barəkaanə ashit̄ii, acii kə lapaa slanda yat̄ii tə tii də mēgigi. Tantanyinə cii kya ba koonə: ka aanənə nə ci, kaa ca ndzaanee ka tii, ca təkə ka tii zəma. ³⁸ Mad̄a kə ənya ci təkənə n̄ga vədə taa palee ka ha'ə, mad̄a kə lii ci tə tii ka nəhənə, tə'i barəkaanə ashit̄ii! ³⁹ Shiimə oo'i, maci ka shiinə nə slanda yi saa'itə ci mahərə a dzə ka ci aasii, paa ci ka kapaa ka ci rəgwa. ⁴⁰ Ma unə əsa, see a ndzaa unə matasəkakii ka gərə shinə n̄ga Uzənə n̄ga ənda, acii ka shinə nə ci ka uusəratə makamuunə nə n̄ga shinaakii.”

Misaali də əndə goon̄ga n̄ga əndə sləna

(Mat. 24.45-51)

⁴¹ Wata ən̄ki Piita, “Slandana, ya bii hə misaalit̄sə san̄a, wata keənə daaniinə nii, anii da i ka hara ənji pata?” ⁴² Yeesu a jikə ka ci, ən̄ki ci, “Ma əndə goon̄ga n̄ga əndə sləna, əndə han̄kala, tə ci kapaanə slandanəkii ka nəhə yaakii, kaa ca vii zəmə ka hara ənji slənə ka saa'itə d̄ibə. ⁴³ Mad̄a shi slandanəkii ka lapaanə tə ci agi slənə sətə bii ci ka ci, tə'i barəkaanə ashikii. ⁴⁴ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətsa, ka ba'avənə nə slandanəkii patənə n̄ga uushi'inaakii aaciikii. ⁴⁵ Amma mbu'u ka banə nə əndə slənətə də səkəkii oo'i, ‘Pooshi slandanəki ka shinə kədəhə’. Wata ca ndzanə fəslənə tə hara ənji sləna, n̄guyirənə da makinə patə, ca adə n̄gaan̄ga'ə, ca saasa, ca gaaba. ⁴⁶ Yoo, ka shinə nə slandanəkii uusəratə makamə ci nə n̄ga mbu'yanaakii, saa'itə mashiimə ci əsə. Ka dzalənə nə

12:27 12.27 1 Meem. 10. **12:28** 12.28 Mat. 14.31. **12:32** 12.32 Isaa. 41.14; Luka 22.29. **12:33** 12.33 Mat. 6.19; 6.20; Luka 11.41; 18.22; Slənə 2.45; 4.34-37; Kwal. 3.1-2. **12:35** 12.35-36 Mat. 25.1. **12:36** 12.36 Səniinə 3.20. **12:39** 12.39 Mat. 24.43. **12:40** 12.40 Mat. 24.42. **12:42** 12.42-44 19.17-19.

slandanəkii tē ci dē ɲɠwaanɠwa'ənə, ca vii ka ci shikwa mbərə mbərə da ɲɠa ənjitə pooshi gi'i tē Əntanɲə.

⁴⁷ “Ma əndə slənə ətə shii sətə kaɬeesəkə ka slandanəkii, amma matasəkamə ci, maslənəmə ci səkii əsə, ka fəslənə nə ənji tē ci dē ɲɠwaanɠwa'ənə. ⁴⁸ Amma, ma əndə slənə ətə mashiimə sətə kaɬeesəkə ka slandanəkii, ca slənə məza uushi'inə ətə bahə ənɲə a dəgə tē ci ka putakii, gi'u fəsləciinə ənji tē ci. Taa ka wu vii Əntanɲə ɲɠaanɠa'ə, ɲɠaanɠa'ə ləgwanəkii a makii. Taa ka wu ba'avə ci ɲɠaanɠa'ə, palee ka ətə ləgwanəkii əsə.”

Kira təkəshinə ɲɠa Yeesu aagi duuniya
(Mat. 10.34-36)

⁴⁹ “Ma shinaaki, ka kaanə gunə aanə duuniya. Ma mwayi nyi, kaɬa kə uugi gunəkii kanə. ⁵⁰ Tə'i əndə'i bapətisəma cii kya ənə ka upaanə. Ka manvu ma'yanə nə nyi, see maɬa pitəgi saa'ikii. ⁵¹ Ma nuunə ka banə noonə saɲa, jamənə kira nyi aasəkə duuniya kwa? Pooshi! Əntaa jamənə kira nyi. Amma wanyinə ca ba koonə: ma shi nya, ka taakeenə ka ənɲa.

⁵² Daga ənshinə, kə ndzaa təkəshinə ahada ənɲi asii. Waatoo, maɬa tə'i ənɲi tufə asii, ma ənɲinə makka, paa tii ka ndzaanə ka maguɲuura da ənɲinə bəra'i; ənɲinə bəra'i əsə, paa tii ka ndzaanə ka maguɲuura da ənɲinə makkə. ⁵³ Pooshi dənə da uuzənaakii ka ndzaanə ka maguɲuura. Ha'ə nə mənə əsə, paa ki ka ndzaanə ka maguɲuura da uuzənatə. Pooshi sərəhwə ka ndzaanə ka maguɲuura da maɬanatə əsə.”

Paaratə ndzaanə ɲɠa zamanana
(Mat. 16.2-3; 5.25-26)

⁵⁴ Wata ənki Yeesu ka dabaala əsə, “Maɬa kə nee unə kurabiinə a ma'ya da dagərə, aɲi banə nuunə oo'i, ka ɬanə nə vəna. Ka ɬanə nə vənəkii əsə. ⁵⁵ Maɬa kə fii unə məɬə a əgya da hwarəma, aɲi banə nuunə, ka tsəfənə nə ha ənshinə. Ka tsəfənə ha'əkii əsə. ⁵⁶ Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanɲə! Aɲi mbeenə nuunə ka təkəenə ka səndə ca ɬaada anə hanyinə da i dagyə. Aa! iitə saɲə ɬii təkuree unə ka paaratəginə də ndzaanə ɲɠa zamanana?

⁵⁷ “Mi saɲə ɬii pooshi unə ka mbeenə ka təkəenə ka sətə dəbee una ɬa? ⁵⁸ Ma una dzə ka gəɲwanə, unə da əndə mbiinaaku, aluu rəgwa ɲɠa haɬatəginə da ci, unə ma'ə ka dzənə a rəgwa; acii ga ca kirə tē hə aasəkə gəɲwanə, mala gəɲwanə a ɲɠərə tē hə, ca vii aacii soojiinə. Soojiinə, təya kərə tē hə ka pa'əginə a furəshina. ⁵⁹ Wanyinə ca ba ka hə: davə ndzaanəku, paa hə ka gimaginə, see maɬa ki'igi hə patənə ɲɠa kwabətə lii ənɲi ka hə.”

13

Taa zanə taa baanə ka Əntanɲə

¹ Ma ka saa'ikii ha'ə, tə'i hara ənɲi jigunyi ka Yeesu sətə upaa tē hara ənɲi Galili. Waatoo, kə kavə *Pilaatu ka ənɲə a bəələgi tē tii saa'itə təya ɬa sataka. ² Fanə ɲɠa Yeesu ha'ə, wata ənki ci ka tii, “Ma nuunə ka nəhənə noonə, 'waslyakəənə ɲɠa ənɲitsə palee ka ɲɠa hara ənɲi Galili bahə cibə tii ha'ə kwa? ³ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, maɬa pooshi unə baanə ka Əntanɲə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii. ⁴ Ya ənɲitə pu'u aɲi tighəsə uulaanə maɬuunə kuvə ka tii dē Siiloomə, ma nuunə ka

nəhənə noonə, 'waslyakəənatii palee ka nga hara ənji Urusaliima patə kwa? ⁵ Wanyinə ca ba koonə: pooshi, əntaa ha'ə. Amma, mada pooshi unə baanə ka Əntanfə, ka zaginə nuunə unə patə makə natii."

Misaali də uudəvə ətə pooshi ka poonə

⁶ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i uudəvə sha dīi asəkə tsanə nga ənda. Ma ka əndə'i uusəra, kə gi əndətə ka slirəba pookii, amma malapaamə ci. ⁷ Wata əŋki ci ka əndə nəhə tsaata: 'Kə nee ha, makkənə nga fəzə ənə nə nyi ka shinə ka slirəbə poo nga uudəvəna, amma paa nyi ka dzənə də lapaanə. Ma d'anəkwa, burəgi! Agi saaweenə nə ci ka nyi ka ha zabə.' ⁸ Amma əŋki əndə nəhə tsaatə ka ca: 'Slandana, əntaa ha'ə. Ma wana, unee zəku'i. Ka ənseenə nə nyi ka hanyinə atsakii, kaa nya davə kuba. ⁹ Mbu'u ka poonə inusərə. Mada pooshi pwayi, aŋwa burəgi.' "

Mbədəpaanə nga Yeesu də magwanə minə

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra, kə jigunyi Yeesu ka ənji asəkə kuvə də'wa. Waatoo, *uusəra nga əpisəka. ¹¹ Ma dava, tə'i minə da ginaaji ashitə. Kə uugi ki dā fəzə pu'u aji tighəsə da i ginaajikii. Aciikii paa ki nja mbee ka madətənə, kya kəŋaanə da'i. Wata də məgwanə njii ta wii. ¹² Makə nee Yeesu ka ki, wata ca 'wa tə ki. Əŋki ci ka ki, "Yaaya, kə mbə'i hə acii bwaneaku." ¹³ Ca dəkəvə ciinəkii agyanətə. Wata kya madətə pii ha'ə, kya kəŋaanə da'i, kya ndzanə dələnə də Əntanfə.

¹⁴ Neenə nga gawə nga kuvə də'watə ha'ə, wata səkəkii a bəzəgi makə dīi ci uusəra nga əpisəkə mbədəpaa Yeesu də miita. Wata gawətə a ba ka ənjitə davə, "Tə'i uusəryinə kuwa ka dā sləna. Aciikii ha'ə, agi uusəryiitə dəbee shinuunə ka ənjə a mbədəpaa duunə, əntaa *uusəra nga əpisəka." ¹⁵ Wata əŋki Yeesu Slandanə ka ci, "Una! Də bəra'i asəkuunə cuuna kərə ka Əntanfə! Taa uusəra nga əpisəka, agi pərəpaanə nuunə liinə goonə taa vaməndiinə goonə, una kərə tə tii ka sa ma'inə. Əntaa ha'ə kwa? ¹⁶ Aa! Ya miinə shigi agi slikerənə nga Ibərahiima əsa, ənə gwaləgi *Seetanə tə ki fəzə pu'u aji tighəsa, madəbeemə ənjə a pərəpaa tə ki uusəra nga əpisəkə kwa?" * ¹⁷ Makə bii Yeesu ha'ə, wata ayinə a kəsəgi tə ənji mbiinaakii patə. Amma, ma hara ənji pata, kə dīi ka tii ka moodasəkə nə manğəmə uushi'iitə daadīi ci.

Misaali də manshidəfə slikerənə (Mat. 13.31-32; Mar. 4.30-32)

¹⁸ Əŋki Yeesu ka ənja, "Takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanə nga *ŋwanjuunə nga Əntanfə, nya ba koonə sətə pushashi tii. ¹⁹ Ma ŋwanjuunə nga Əntanfə, kə pushashi tii da hi'u iza,† əndə a ŋgərə, ca ləgapaa asəkə tsanaakii. Makə givə ci, ca gərə, ca dāgi ka danza. Wata shinə nə əginyinə, təya daada kuvatii davə."

Misaali də burəjanə (Mat. 13.33)

²⁰ Yeesu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma ŋwanjuunə nga Əntanfə, takwa a dzəgunətə nyi koonə ndzaanaakii. ²¹ Kə ndzaa ci makə burəjanə, minə a gwazətəgi də kəŋwə əjima makkə nga əmpunə. Wata əmpunəkii patə a asləgi divə."

13:6 13.6 Mat. 21.19; Mar. 11.13. **13:8** 13.8 2 Piita 3.9,15. **13:10** 13.10-17 Mar. 2.27-28.

13:14 13.14 Shig. 20.9-10. **13:15** 13.15-16 14.5; Mat. 12.11-12. * **13:16** 13.16 slikerənə nga Ibərahiima: 1.54-55,73; 3.8; 19.9. † **13:19** 13.19 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə nga Gude. Amma ma wabənə nga Yeesu, agyanə əndə'i slikerənə pamə anə hanyinə nga Isərayiila wabi ci. **13:19** 13.19 Əzaki. 17.23; Mat. 13.31. **13:21** 13.21 Mat. 13.33.

*Da gazhi'waanə nga dämögərənə aagi *ɲwanjuunə nga Əntanfa
(Mat. 7.13-14,21-23)*

²² Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, kə gi ci dasəkə vəranyinə da giwanyinə kama kama, ca dzə də dzəgunənə ka ənja. ²³ Wata əndə'i əndə a ləgwa ka ci, əŋki ci, "Slandana, ya saŋa, ənji gi'u na upaa mbədfənə nii?" Wata əŋki Yeesu ka ənjitə davə: ²⁴ "Dämə gazhi'waanə nga dämögərənə ka matya'u makuvə. Acii wanyinə ca ba koonə: bəzə ənji ca alə rəgwa nga dämögərənə, amma paa tii na mbee ka dämögərənə aa dəvə.

²⁵ "Mada kə madətə slanda yi, kə pa'əgi ci makuvə, unə noonə əsə, agyə nuunə, ka ndzanənə nuunə dza makuvə agyanəkii, una ba ka ci: 'Slandaniina, wunəgi keenə makuva.' Ka jikəvənə nə ci koonə də banə: 'Ma unə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə.' ²⁶ Ma unə əsa, ka ənənə nuunə ka banə ka ci: 'Kə zhimaamə, kə sii amə ka ha rəŋwə da hə. Asəkə vərənə geenə əsə jigunyi hə ka ənja.' ²⁷ Ma ci əsa, ka banə nə ci koonə, 'Kə bii nyi koonə, mashiimə nyi taa ənji mi nuunə. Dzəgimə abiiki, unə patə ənji dfaada bwaya uushi'inə!' ²⁸ Kadə nuuna tuu, una tsəbə linyinə, unə kə nee ka dzədzəshi'inuunə Ibərahiima, Isiyaaku, Yakubu da anabiinə patə agi ɲwanjuunə nga Əntanfa. Amma, ma unə, kə səbagi ənji tuunə aagyə. ²⁹ Kadə nə ənjə a ma'ya taa dama patə agi duuniya ka shine ka zəmə əndzanə agi ɲwanjuunə nga Əntanfa. ³⁰ Ma ka uusərakii, tə'i hara ənji agi moodəba'ənyinə na ndzaanə ka kəŋwanə. Tə'i agi ənjitə ka kəŋwanə əsə na ndzaanə ka moodəba'ənyinə."

Wabənə nga Yeesu agyanə uudəpaa slənaakii də Urusaliima

³¹ Ma ka saa'ikii ha'ə əsə, kə əncəhatə harii *Farisanyinə aabii Yeesu, wata təya ba ka ci, "Dzəgi saaku ganə, duu ka əndə'i ha, acci nga'ə ka *Hirudusə nə bələginə tə hə." ³² Əŋki Yeesu ka tii, "Dəmə, bamə ka əda mitibətibənəkii oo'i, agi lyaakagi ginaajinə nə nyi, agi mbədfəpaanə nə nyi də mabərəhə ənji ənshinə da doorə; ma cifədoora, ka uudəpaanə nə nyi slənaaki. ³³ Amma tyasə see a dzə nyi də dzənaaki aakəŋwa ənshinə, doorə da cifədoorə. Acci madəbeemə *anabi a əntə ka əndə'i ha madaamə də Urusaliima."

*Uudənə nga Yeesu tə ənji Urusaliima
(Mat. 23.37-39)*

³⁴ "Ya'ə unə ənji Urusaliima, unə ənji Urusaliima, kə bələgyuunə anabiinə, kə kaalatuunə də faariinə tə ənjitə sləkee Əntanfa koonə! Taa guci patə nə nyi agi alə rəgwa nga dzatəginə duunə aabiiki, makə sətə ci gyaagya a dzatəgi də manjeevənətə aatsatə. Amma kə naanagyuunə furəshi. ³⁵ Acciikii ka ndzaanə nə *yi nga Əntanfa gbəŋə yadə əndə davə. Wanyinə ca ba koonə əsə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə shanə, ha'ə mbu'yanə uusəratə nuuna ba oo'i: 'Tə'i barəkaanə ashī əndətə shi də ləmə nga Slandana!' "

14

*Mbədfəpaanə nga Yeesu də mabərəhə əndə *uusəra nga əpisəka*

¹ Tə'i əndə'i uusəra nga əpisəka gi Yeesu ka zəma aa ha əndə'i gawa agi kurəgə nga *Farisanyinə. Asee, ma ənjitə dava, kə kantsaa tii ginə ka Yeesu. ² Ma dava, tə'i əndə'i əndə gatə akəŋwaciikii dīi shishinəkii ma'asləkii. ³ Wata əŋki Yeesu ka maliminə da Farisanyinə, "Kə kapaa

bariya gaamə kaamə rəgwa nga mbədfəpaaginə də əndə uusəra nga əpisəkə saanii, anii poosha?" ⁴ Amma kə busəgi tii. Wata Yeesu a ngərə tə mabərəhə əndəta, ca mbədfəpaa də ci; ca ba ka ci, "Paluu saaku." ⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii əsə, "Yaci tə'i əndə agyuunə, kə kulagərə uuzənaakii taa laakii aasəkə gu'u ma'inə uusəra nga əpisəkə saŋa, paa ci ka dzənə ka ngiraginə pii kwa?" ⁶ Mambeemə tii ka jikənə ka ci agyanə ətsa.

Tadə ha nga ndzaanə ətə pooshi məghərəvənəkii

⁷ Wata ma nee Yeesu, taadə ŋunyi ha nga ndzaanə nə ənjinə 'waa'wii ənji ka zəma. Aciikii dīi Yeesu ka tii misaali də banə: ⁸ "Madə kə bii ənji ka hə rəya, madə gi hə, ga ha dzə ka aalətə ŋunyi ha nga ndzaanə davə. Acii paa hə shii, mbu'u tə'i əndətə palee ka hə də məghərəvənə ətə bii ənji ka ci rəyətə. ⁹ Əndətə bii koonə rəyə kyakya'ə əsə a ba ka hə: 'Madəgi gaduu, vii ha nga ndzaanə ka əndətsa!' Madə kə dīi ha'ə, ka danə nə ayinə tə hə nga dzənə ka ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. ¹⁰ Amma, madə kə bii ənji ka hə rəya, madə kə gi hə, ndzaanə ka ha nga ndzaanə nga moodəba'ənyinə. Acii madə kə shi əndətə bii ka hə rəya, ka banə nə ci ka hə: 'Guvakya, shiwa, ngiravə aahanə.' Ma ətsə dīya, ka ndzaanə nə hə da məghərəvənaaku akəŋwacii ənjitə cuuna zəmə da tii patə. ¹¹ Acii taa wu patə haŋətə naakii na, ka bərəpaanə nə ənji tə ci. Taa wu patə hətəpaa naakii nə əsə, ka haŋətənə nə ənji tə ci."

Tsarə nga ənjitə dəbee 'wanə ənji ka zəmə əndzanə

¹² Wata əŋki Yeesu ka əndətə 'wii tə ci ka zəmətə, "Madə kə dīi hə zəmə ka ənja, ga ha 'waa'wa tə guviinəku, taa tə ndzəkəŋushi'inəku, taa tə duurənyinaaku, taa tə ənji gəna ətə ka guvayinə da hə. Acii madə kə dīi hə ha'ə, ka mbeenə nə tii ka 'wanə tə hə natii əsə, də ha'ə ka ənəvəginə nə tii ka hə də sətə vii hə ka tii. ¹³ Amma, madə kə dīi hə əndzanə ka ənja, tə matəgunyina da mahurəməsə ənji da midirinə da muurəfinə 'wanəku. ¹⁴ Madə kə dīi hə ha'ə, ka upaanə nə hə barəkaanə, acii paa tii ka mbeenə ka ənəvəginə ka hə də sətə vii hə ka tii. Əntaŋfə də naakii nə na ənəvəgi ka hə uusərə madətənə nga ənji gooŋga agi maməətə ənja."

Misaali nga Yeesu də zəmə əndzanə

(Mat. 22.1-10)

¹⁵ Makə fii əndə'i əndə agi ənjitə ca zəmə da Yeesu wabəətsa, wata əŋki ci ka ci, "Tə'i barəkaanə aashi əndətə na zəmə əndzanə agi *ŋwanuunə nga əntaŋfə dīi!" ¹⁶ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə jigə əndzanə. Kə bii ci ka bəzə ənji shinə ka zəmə əndzanəkii. ¹⁷ Makə uugi zəmə danə, wata ca ka tə lawaraakii ka 'waa'wyanə tə ənjitə bii ci ka tii shinə ka zəmə əndzanəkii. Lawarətə a dzə, əŋki ci: 'Shoomə, acii ma ənə dīi ci, kə uugi əndzanə dzəgənə!' ¹⁸ Amma, ma tii pata, kə ali tii sə nga əsə də ma. Əŋki əndə'i əndə ka lawarətə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə iri nyi ha nga uuzanə. Kə dəbee əsə nya dzə ka caamatənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ¹⁹ Əŋki əndə'i əsə, 'Ma nya, kə iri nyi lii uuzanə pu'u. Ka təəbətənə tə tii nə nyi ka dzənə. Kə kədii nyi aciiku, pooshi nyi ka mbu'unə.' ²⁰ Əŋki əndə'i əsə: 'Ma nya, ci ənə ha'ə ngirə nyi minə. Aciikii paa nyi ka mbeenə ka dzənə.'

²¹ "Makə ənya lawarətə aasii, wata ca dzəgunəgi uushi'iitə patə ka slandanəkii. Makə fii slandanəkii ha'ə, wata mabətə səkə a ngərəgi tə ci, əŋki ci ka lawaraakii, 'Duu pii pii aasəkə vəranə, ha wiigi'itə rəgwanyinə

14:5 14.5 13.15-16; Mat. 12.11. **14:7** 14.7 20.46. **14:8** 14.8-10 Waḅ. 25.7. **14:11** 14.11 Mat. 23.12. **14:13** 14.13 Dzək. 14.29. **14:15** 14.15 13.29.

patə ka aalə ənja. Matəgunyine da mahureməsə ənji da muurəfine da midirine patə, ha ba ka tii, təya shi.’ ²² Makə dīi lawarətə ha’ə, ca ənya, əŋki ci ka slandanəkii: ‘Slandanəkya, kə dātə nyi sətə bii hə, amma kə mbədaanə ha ŋga ndzaanə.’ ²³ Wata əŋki slandanəkii ka lawarətə: ‘Duu aa ba’a vəranə, nə’uu rəgwa bilinə, ha pwaakya ənji kaa təya shi aa haki aasii, kaa yaaki a tsəkwa. ²⁴ Wanyine ca ba koonə, ma agi ənjitə ‘watəgi nyi ba ka tii shine ka zəma, taa əndə rəŋwə pooshi na upaa rəgwa ŋga zəmə əndzanə gaki asii.’ ”

Makə sətə dəbēe əndə a nə’u tə Yeesu
(Mat. 10.37-38)

²⁵ Ma ka əndə’i uusəra, kə gi Yeesu də wiigi’inə. Nə’unə nə dabaala tə ci. Wata ca zə’ugi aadəbitii, əŋki ci ka tii, ²⁶ “Taa wu patə ca shi aabiiki, wa ca uudə tə nyi palee ka dīi, palee ka məci, palee ka minaakii, palee ka manjeevənaakii, palee ka ndzəkəŋushi’inəkii uuji ŋguyirənə da makinəkii patə. Wa ca uudə tə nyi əsə palee ka əpinaakii. Madə pooshi ha’ə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki. ²⁷ Taa wu nə əndətə manjəgərəmə ənfwaakii ŋga gwa’avənə tə ci aashikii, ca nə’u də nyi, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.

²⁸ “Madə tə’i əndə’i əndə agyuunə mwayi ghənə maduunə kuva, ka ndzaanə nə ci zəku’i, ca da lisaafə ŋga sətə nii kəya zagi, kaa ca nəhee madə kə mbu’i kwabaakii bahə uudəpaa də slənətsa. ²⁹ Madə paa ci dīi ha’ə, madə kə mbukəpaa ci, mbu’u taa paa ci na mbee ka uudəpaa ghənə kuvəkii. Maa kə dīi ha’ə makə ətsa, taa wu nee ka ci patə, ka ŋusənə nə ci tə ci, ³⁰ ca ba: ‘Ya əndəna, kə gwanə ci ka ghənə kuva, amma kə təkuree ci ka uudəpaa slənəkii!’

³¹ “Ha’ə əsə madə tə’i ŋwanwə da ənji dəbu’u pu’u, ca dzə ka panə da əndə’i ŋwanwa, ka ənəginə nə ci zəku’i, ca kaala hiima, kaa ca fatə ashikii madə ka mbeenə nə ci ka hwaməpaanə tə əndə mbiinaakii ətə da ənji dəbu’u pupusərə. ³² Madə, ma ca kaala hiima, paa ci na mbee, ka sləkeenə nə ci ka ənjaakii aabii əndə’i ŋwanutə, tii ma’ə dzadə dzadə. Waatoo, kaa ca alə hadatəginə ahadatii. ³³ Ha’ə dīi əsə, taa wu agyuunə, madə paa ci bwasee ka uushi’inaakii patə, paa ci ka mbeenə ka ndzaanə ka lawaraaki.”

Zhatanə ətə pooshi ka nafanə
(Mat. 5.13; Mar. 9.50)

³⁴ “Kə shii unə oo’i, ŋunyi uushi nə zhatana. Amma, madə kə ləvəgi zhatanə saakii, pooshi ənji ka mbeenə ka ənətəginə njamə njamə ma’ə. ³⁵ Pooshi zhatanəkii ka nafanə ka dzəgə də ha, pooshi kuḃa davə əsə. Wata vugədəginə vugədəginə ənji. Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa.”

15

Misaali də baga ətə zagi
(Mat. 18.12-14)

¹ Yoo, kə əncəhə *ənji luu tsəka da ma’waslyakə ənji patə aabii Yeesu ka fa sətə cii kəya ba. ² Asee agi dzənə nə *Farisanyinə da maliminə də ŋgununənə, təya ba, “Əndətsə uura, ka mi sanə cii kəya luu ma’waslyakə ənji, ca adə ka ha rəŋwə da təya?” ³ Wata Yeesu a dā ka tii misaali, əŋki ci, ⁴ “Yaci tə’i əndə agyuunə da bagiinaakii gya’ə, wata rəŋwə agitii a zagi,

iitē dānəkəya? Ka bwaseenə nə ci ka harakii ətə əliŋə pu'unə aji əliŋə ka zəmənə, ca dzə ka aalə tē ətə rəŋwə see maa nee ci. ⁵ Madā kə lapaa ci bagata, ka dānə nə ci moodfasəka, ka ŋgiravənə nə ci aatsa uurakii, ca pyalyagi aasii. ⁶ Madā kə mbu'ya ci aasii, ka 'waa'watənə nə ci tē guviinəkii da guvayiinaakii, ka banə nə ci ka tii oo'i: 'Daamə ka nyi moodfasəka, acii ma bagaaki ətə shi a zagi, kə nee nyi!' ⁷ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə əsə nə ɛntanfə da malaa'ikanyinə dadagyə. Madā kə baa ma'waslyakə ɛndə rəŋwə ka ɛntanfə, ka dānə nə tii moodfasəkə putaakii, palee ka putə ŋga ɛnji əliŋə pu'unə aji əliŋə ətə ca 'wa natii nə də ɛnji goonŋa; waatoo, ma nə tii ka bana, pooshi uushi ci təya baa ka ɛntanfə ka putakii."

Misaali də kwaba ətə zagi

⁸ "Yaci tē'i minə da kwabatə *hwaslə pu'wa, kə ŋgirə hwaslə rəŋwə agikii, kə zagi, iitə dānəta? Paa ki ka kavə gunə aasəkə garəkuwa, kya taasəgi kuva, kya aalə də samə, kaa kya nəhee kwa? ⁹ Madā kə lapaa ki kwabakii, ka 'waa'watənə nə ki guviinətə da guvayiinatə, ka banə nə ki ka tii oo'i: 'Daamə ka nyi moodfasəka, acii ma kwabaaki ətə sha zagi, kə nee nyi!' ¹⁰ Wanyinə ca ba koonə: ha'ə makə ətə əsə nə malaa'ikanyinə ŋga ɛntanfə. Madā kə baa ma'waslyakə ɛndə rəŋwə ka ɛntanfə, ka dānə nə tii moodfasəkə ka shaŋə."

Misaali də uuzənə ətə zii

¹¹ Ɖŋki Yeesu əsə, "Tē'i ɛndə'i ɛndə sha dīi da uuji ŋguyirənaakii bəra'i.

¹² Ɖŋki daranə ka dīi: 'Daada, vii ka nyi gyadalaaki agi sə ŋga zəmə də yaaku.' Wata dəsənətii a ŋgərə uushi'inaakii, ca təkēe bəra'i, ca ŋgərə rəŋwə, ca vii ka darata.

¹³ "Ma baanə moonə, daratə a tsəkətə uushi'inaakii patə, ca dərəmagi, ca paləənəgi da i kwabakii ka madzadə hanyinə. Ma dāva, kə ndzaa ci ka dā uura saawanə, kə zagi kwabata. ¹⁴ Ma ətə uudəpaa ci zamagi də kwabatə patə ha'ə, wata kə kulii məza madəfənə gatə də vərə. Wata kə ɛnəpaa ci ka ghəlinə. ¹⁵ Ca madə, ca dzə, ca gi'i ɛndə'i ɛndə davə gatə də vərə ka alə sləna. Ɖndətə a ba ka ci dzənə aa bilə ka gərə dagəlinə. ¹⁶ Kə mwayi ci zəmə ŋga dagəlinə kaa ca əburə gyadə, amma taa zəməkii pooshi ɛnji nja vii ka ci.

¹⁷ "Wata ca gwanə ka buurənə agyanə mandzaa tē ci. Ɖŋki ci ka naakii na: 'Yoo, ŋgaanŋa'ə nə zəmə ga daadə asii ta'a! Ɖnji slənə ŋga daadə patə, agi zəmənə nə tii, ha'ə ca mbədaanə aciitii. Amma wanyinə ka ɛntənə ganə acii madəfənə. ¹⁸ A ɛnə nyi saaki aa ha daadə, kaa nya dzə ka banə ka ci, Daada, kə dīi nyi 'waslyakəənə ka ɛntanfə da i ka hə patə. ¹⁹ Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tē nyi də uuzənaaku ma'ə. Ma dānəkwa, əsuu tē nyi makə sətə cii kwa əsə tē ɛnji slənaaku.' ²⁰ Makə uudəpaa ci dātə hiimatə ha'ə, wata ca madə, ca ŋgərə rəgwa aa ha dīi.

"Ma ətə ci ma'ə dzadə da yi gi'u, kə nee dīi ka ci. Dīi a nəhə tē ci tēgugunə. Ca huyipaa ka gunyanə da ci a rəgwa. Ca luu tē ci, ca fuudəgi tē ci pya'ə pya'ə a ədzəməkii. ²¹ Ɖŋki uuzətə ka dīi: 'Daada, kə dīi nyi 'waslyakəənə ka ɛntanfə da i ka hə patə. Mambu'umə nyi bahə ha 'wa tē nyi də uuzənaaku ma'ə.' ²² Amma ɛŋki dīi ka lyawarənaakii: 'Huyipaamə aasii, ŋgiramə kəjeerənə ətə palee də dagwaanə, una kavə ka ci aashikii. ŋgiramə sə ŋga ciinə, una ŋgavə ka ci. ŋgiramə bībinə əsə, una ŋgaanŋavə ka ci. ²³ Ɖshamə masəbərə la, lagimə uurakii kaa ɛnjə a dzəgə ɛndzanə, ama zəmə, ama dā moodfasəka. ²⁴ Acii kə nee nyi,

ma uuzənaaki ətsa, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' Wata təya gwanə ka dfa moodasəka.

²⁵ "Ma saa'ikii, də bilə ama uuzanə nə gawə uuzənə ŋga əndəta. Ma ca shi aasii, makə mbu'ya ci kədəhə da ya, ma ca fa, dzaadzanə nə ənji uushi'inə, udzənə nə ənja. ²⁶ Wata ca 'watə əndə'i lawara, kaa ca ləgwa a makii taa mi ci ənjə a dfa ha'ə. ²⁷ Əŋki lawarətə ka ci: 'Ndzəkəŋu ənya, kə bilə duu masəbərə la, acii kə nee ci, jamə ənya uuzənaakii.' ²⁸ Wata gawə uuzətə a bəzəgi səka. Ca naanagi ka dəmənə aasii. Shiginə nə dii, ca puutə tə ci kaa ca dəməgərə aasii. ²⁹ Amma əŋki gawə uuzətə ka dii: 'Tsaamuu, kə fəzhi nyi ŋgaŋga'ə ka slənənə ka hə, mashimə nya naanii ka dfa ka hə sətə mwayi hə. Amma, ma ka nya, mashimə ha vii taa uundzə əhwə kaa nya dfa keenə də əndzanə da guviinəki. ³⁰ Amma, tsaamuu, makə shi uuzənaaku ətə zamagi də gənaaku ka tii da badawiinə ŋga makinə, la gbavə bilə hə ka ci.' ³¹ Wata əŋki dii ka ci: 'Uuzənaakya, taa guci patə abiiki nə hə. Uushi'inaaki patə əsə, naaku nə ci. ³² Kə dəbēe ama dzəgə əndzanə, ama dfa moodasəka. Acii ma ndzəkəŋu ətsa, kə nee nyi, makə kə shi ca əŋki, amma waanə ənshinə. Kə shi ca zii, amma wanyinə kə nee ka ci.' "

16

Misaali də masəkurə lawara

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, "Tə'i əndə'i əndə gəna sha dfi da lawaraakii. Kə ba'avə ci uushi'inaakii ka lawarətə. Ma ka əndə'i uusərə, shine nə ənji ka banə ka ci oo'i: 'Agi saaweenə nə lawaraaku ka gənaaku.'

² Wata 'wanə nə slandanəkii tə lawarətə, əŋki ci ka ci: 'Mi tuu cii kya fa ənjə a ba ashikwa? Datə ka nyi lisaafə ŋga slənaaku dfi, acii ma ha, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə.' ³ Wata lawarətə a kaala hiima: 'Ya makə waanə slandanəki ka ŋgərəgi slənə aciiki əna, iitə dfanəkya? Wiina, uuzanə, paa nya mbee. Kədiinə əsə, ka dfanə nə ayinə tə nyi. ⁴ Yawaa, kə shii nyi səndə nii kya dfa, kaa ənjə a luu tə nyi aa hatii aasii mada kə ŋgərəgi slandanəki slənə aciiki.'

⁵ "Wata ca 'waa'watə tə ənjitə ci slandanəkii a nə'u tə tii dəmənə də rəŋwə rəŋwə. Əŋki ci ka əndətə 'watəgi mbu'yanə: 'Iitə ci slandanəki a nə'u tə hə dəmənə?' ⁶ Əŋki əndəta: 'Garəwa ŋga maare gya'a cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkaləkətə ŋga dəmətə atsaku. Ndzaanə, naahətə garəwa tufə pu'unə tsakə tsakə.' ⁷ Ma daba'əkii əsa, əŋki ci ka əndə'i əndəta: 'Ya hə əsa, iitə cii kəya nə'u tə hə dəmənə?' Əŋki əndəta: 'Buhə ŋga aləkamaara gya'a tufə cii kəya nə'u tə nyi.' Əŋki lawarətə ka ci: 'Wiinə ləkaləkətə ŋga dəmətə atsaku. Naahətə buhə gya'a ənfwadə.'

⁸ "Kə kuyirii slandanəkii tə lawarətə pooshi nja slənə də rəgwakii, makə kə slənyi ci də səkura. Ha'ə nə ənjitə ŋgərəgi slənə uushi'inə ŋga *duuniya tə tii. Ma təya, agi səkurənə nə tii agi dfa uushi'inatii. Amma ma ənjitə agi bərənə, pooshi tii ka kavə hiimatii aakəŋwa də səkurə ha'ə.

⁹ "Ma nyi əsa, wanyinə ca ba koonə: ŋgərəmə gəna goonə, zamagimə koonə upaa də guviinə. Maa kə dfi ha'ə, mada kə uudəgi gəna, ka luunə nə ənji tuunə asii ga əntəŋfə. ¹⁰ Taa wu baarii gooŋgaanə agi uundzə sləna, ka mbeenə nə ənji ka ba'avə madiigərə slənənyinə aaciikii. Taa wu pooshi baarii gooŋgaanə agi uundzə sləna, taa madiigərə slənənyinə ba'avə ənji aaciikii əsə, paa ci ka mbeenə ka dfa gooŋgaanə agikii. ¹¹ Yaci ha'ə makə

ətse əsə, madfa maslənəgimuunə də goonḡaanə də gənanə upaa unə agi *duuniya, iitə mbeenə ənji ka ba'avə koonə tē tantanyitə uushi'inə dīya?

¹² Yaci maslənəgimuunə də goonḡaanə də sətə əntaa noonə əsə, wu na mbee ka vii koonə noonə səgoonə dīya?

¹³ “Pooshi mava ətə ca mbee ka slənətənə ka slanjiinə bəra'i. Ka kaareenə nə ci ka əndə'i əndə, ca uudə tē əndə'i ənda. Ka gadeenə nə ci ka əndə'i əndə, ca ushapaa tē əndə'i ənda. Pooshi rəḡwa ŋga paslənə tē Əntanḡə, unə kə kavə nuunə ka alə ḡəna.”

Hara wabənə ŋga Yeesu

(Mat. 11.12-13; 5.31-32; Mar. 10.11-12)

¹⁴ Fanə ŋga *Farisanyinə ha'ə, makə dīi ci ŋga'ə ka tii nə ḡəna, wata təya ŋusəḡi tē Yeesu. ¹⁵ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma unə dəya, kə ndzaa unə ka ənjitə ca dfeegi ka natii nə makə ənji goonḡa akəŋwacii ənja. Amma kə shii Əntanḡə sətə a ədzəmuunə. Ajjiinə ka Əntanḡə nə sətə ci ənjə a nee makə maduunə uushi.

¹⁶ “Ma bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə, kə slənyi dəŋə ka saa'itə shigi Yoohana əndə dfa bapətisəma. Agi zamanaakii 'watəḡi ənji waaza Nnyini Habara agyanə ŋwanjuunə ŋga Əntanḡə. Taa wu patə əsə, kə ciŋə ci də ŋgeerənə kaa ca upaa dəmənə aagi ŋwanjuunəkii. ¹⁷ Gədə uudənə ŋga duuniya də ŋgufənə acii pirihiḡinə ŋga uushi gi'u agi bariya.

¹⁸ “Madfa kə lakəḡi əndə minaakii, ca ŋḡərə əndə'i, kə dīi ci aləhiinə ətsa. Madfa kə ŋḡirə əndə tē miitə lakəḡi ŋḡurii əsə, aləhiinə nə ci ka dfanə.”

Misaali də əndə ḡəna da Lazarusə

¹⁹ “Tə'i əndə'i əndə ḡəna sha dīi. Kə kaalii ci makudə kudə kəjeerənyinə ətə dīi dərəkii ndalə. Taa guci patə agi wahə ŋji ci. ²⁰ Tə'i maagha əsə dīi ləməkii Lazarusə. A ma kuvə ga əndə ḡənatə ŋjii kəya ndzaanə. Shishinəkii patə, uyiginə. ²¹ Kə mwayi ci dəəmə murəmurinə ŋga dafəətə ca kwaala aanə ha ŋga adənə ŋga əndə ḡənata, kaa ca adə. Ədiinə maa, təya dzə də na'ə uyigiitə ashikii.

²² “Makə əŋki maaghata, wata malaa'ikanyinə a ŋḡərətə tē ci, təya kərəḡi tē ci aadəḡyə aabii Ibərahiima, asii ga Əntanḡə. Əntənə ŋga əndə ḡənatə naakii, wata ənjə a ŋḡədəḡi tē ci. ²³ Aagi gutə suŋwə gi ci, ca sa cibə ka shaŋə. Ma madfeenəkii ka ginəkəya, ma nee ca, waatə Ibərahiima, a purəŋakii nə Lazarusə. ²⁴ Wata ca ŋḡəree ka uurakii, əŋki ci: ‘Daadə Ibərahiima, nəhuu təgugunaaki. Bawə ka Lazarusə, wa ca cimwacii ma'inə a ma gislə kaa ca shi ka d'avənə ka nyi a ganaki, kaa nya upaa shiwunə. Acii agi cibənə nə nyi ganə agi guuna.’ ²⁵ Amma əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Uuzənaakya, a buurətə hə oo'i, kə shi ha upaa shiwunə hə ma'ə agi duuniya. Ma Lazarusə əsa, agi ŋḡərə'wə ŋji ci. Amma, ma ənə dīi ca, ma ganə, ka maka ma'yanə nə ci. Ma hə əsə, agi cibənə nə hə. ²⁶ Danəkii ha'ə maa, tə'i maduunə ŋḡurənyinə ahadaamə. Aciikii, taa ənjitə ca moo madənə daganə ka dzənə aa hoonə, paa tii ka mbeenə. Pooshi ənji ka mbeenə əsə ka ma'yanə ka hatsə dīi hə davə ka shinə aadə heenə.’ ²⁷ Wata əŋki əndə ḡənatə ka Ibərahiima: ‘Tuutəta'ə, Daadə, makə ha'ə dīi əna, sləkee ka Lazarusə aa ha daadə aasii. ²⁸ Tə'i ndzəkəŋushi'inəki tufə. Wa ca dzə ka wabənə ka tii, acii ga təya shi aa hanə natii əsə, ka ha ŋga cibəna.’ ²⁹ Əŋki Ibərahiima ka ci: ‘Ma ndzəkəŋushi'inəku, agi fanə nə tii bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə. Wa təya nə'utə sətə bii tii.’

³⁰ Əŋki ɛndə gənatə əsə: 'Daadə Ibərahiima, pooshi dīi; amma, madfa ɛndətə sha əŋki gi ka wabənə ka tii, ka baanə nə tii ka Əntanfə.' ³¹ Amma əŋki Ibərahiima: 'Madfa pooshi tii nə'utə bariya ŋga Muusa da wabənə ŋga anabiinə, taa ɛndətə madətə agi maməətə əŋji gi ka wabənə ka tii, paa tii ka baanə ka Əntanfə.' "

17

Wabənə ŋga Yeesu agyanə 'waslyakəənə da gi'inə tə Əntanfə
(Mat. 18.6-7,21-22; Mar. 9.42)

¹ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii, "Taa guci patə, tə'i uushi'inə ətə ca dəəməgərə də əŋji aagi dfaada 'waslyakəənə. Amma agi ŋgəra'wə nə ɛndətə ca kavə ɛndə ka pu'unə. ² Madfa kə kavə ci tə ɛndə rəŋwə agi əŋjinə ushapaa *duuniya tə tii ka dfa 'waslyakəənə, ma sətə na upaa tə ci, gədfə anəvə təŋwə aa uurakii ka ci də ŋga'əənə, əŋjə a kagərə tə ci aagi uunəva, acii sətə na upaa tə ci. ³ Nəhəmə noonə na!

"Madfa kə dīi ɛndə nə'unə makə hə 'waslyakəənə, wabuu ka ci. Madfa kə baa ci, tifyagi ka ci. ⁴ Taa kə kyawəri ci ka dfanə də hə bwayakii mədfə agi uusəra, madfa ca dzə də shinə ka banə ka hə oo'i: 'Kə baa nyi ka hə', ga ha kəsəpaa tə ci a ədzəməku."

⁵ Fanə ŋga masləkee əŋji ha'ə, əŋki tii ka Slandana, "Tsakuu keenə ŋgeerənə ŋga gi'inə tə hə." ⁶ Əŋki ci ka tii, "Maci kə mbu'i gi'inə goonə tə nyi taa wata makə hi'u iza,* kadfa ka mbeenə nuunə ka banə ka baratsa: 'Mbuduu, duu ŋgubəpaa naaku nə agi uunəva', ca luuvə koonə əsə."

Slənə ŋga lawara

⁷ "Yaci tə'i ɛndə agyuunə gi lawaraakii aa bilə ka uuzanə taa ka gəranə, ya madfa nee ci ka ci, ca shi də bilə, ka banə nə ci ka ci oo'i: 'Palyəgi tsakə tsakə, ndzaŋuu adənə' nii? ⁸ Poosha. Amma ka banə nə ci ka ci: 'Tasəkapaa ka nyi adənə zəku'i, zə'wee ka kəjeerənaaku, kaa ha dfa ka nyi slənə saa'itə cii kya adə, nya sa. Ma daba'əkii, ka mbeenə nə hə ka adənə naaku, ha sa.' ⁹ Kə kuyirii ci tə lawaraakii puta slənətə ci ka ci sətə bii ci ətə nii? ¹⁰ Ha'ə nuunə noonə əsə. Madfa kə datuunə patənə ŋga sətə bii Əntanfə koonə, shiimə oo'i, wata *lyawarənə nuunə. Ma sətə dīi una, sətə dəbee una dfa."

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əŋji uyikuzənə pu'u

¹¹ Ma Yeesu a dzə də palənə aa Urusaliima, anə ribinə ŋga hanyinə ŋga *Samariya da hanyinə ŋga Galili pitəgi ci. ¹² Ma ətə kaa ca mbu'u aasəkə ɛndə'i vəranə ha'ə, wata əŋji uyikuzənə pu'u a shi ka guŋunə da ci. Təya kəŋaanə dzadə gi'u da ci, ¹³ təya ŋgəree ka uuratii, əŋki tii, "Yeesu, Dəsəniinə, nəhuu təgunuunə geenə!" ¹⁴ Neenə ŋga Yeesu ka tii, əŋki ci, "Ma danuuna, dəmə ka baarii noonə nə ka limanyinə." Ma tii ka ha ŋga dzənə, wata ma nee tii, kə mbə'i tii.

¹⁵ Neenatii kə mbə'i tii, wata ɛndə rəŋwə agitii a ənyatə aaba'a, ca dzə də dələnə də Əntanfə də ŋgeerənə. ¹⁶ Ca kulagi atsaa sədfə Yeesu, ca kuyirii tə ci. Asee, ma ɛndəta, ɛndə Samariya nə ci. ¹⁷ Wata Yeesu a ləgwa, əŋki ci, "Əntaa əŋjitə pu'u patə mbə'ya? Aa maatiinə hara əŋjinə əliŋə dīya? ¹⁸ Iitə dīi da pooshi ɛndə shi ka dələnə də Əntanfə madaamə mu'umətsa?"

16:29 16.29 2 Tim. 3.16. **17:5** 17.5 6.13. * **17:6** 17.6 Hi'ukii palee də ənshidəfənə anə hanyinə ŋga Gudə. Amma ma wabənə ŋga Yeesu, agyanə ɛndə'i slikerənə pamə anə hanyinə ŋga Isərayiila wabi ci. **17:6** 17.6 Mat. 13.31; 21.21; Mar. 11.23. **17:10** 17.10 1 Koor. 9.16-17. **17:12** 17.12 Leew. 13.46. **17:14** 17.14 Leew. 14.2-32; Mat. 8.4; Mar. 1.44; Luka 5.14. **17:16** 17.16 10.33.

19 Wata ɛŋki Yeesu ka ci, “Madɔtɔ, duu saaku aasii. Kɔ mbɔ'i hɔ putɔ nɔa gi'inaaku tɔ nyi.”

Da nwanjuunɔ nɔa ɔntanɔfɔ
(Mat. 24.23-28,37-41)

20 Kɔ lɔguyi harii *Farisanyinɔ a ma Yeesu taa guci nɔ ɔntanɔfɔ a ɔa nwanjuunaakii agyanɔ ɔnja. ɔŋki Yeesu ka tii, “Ma ɔa nwanjuunɔ nɔa ɔntanɔfɔ, pooshi ndzaanɔ makɔ sɔtɔ ci ɔnjɔ a nɔhee dɔ ginɔ. 21 Pooshi ɔnji ka mbeenɔ ka banɔ oo'i: ‘Tsaamuu, wiinɔ ganɔ’, taa: ‘Wiitɔ gatɔ ha'ɔ.’ Aci ma nɔ dɔi ca, kɔ uugi nwanjuunɔ nɔa ɔntanɔfɔ ndzaanɔ ahadoonɔ.”

22 Wata ɛŋki ci ka lyawarɔnaakii, “Kadɔ nɔ saa'i a ɔa. Madɔ kɔ dɔi saa'ikii, kadɔ nuuna moo neenɔ ka *Uuzɔnɔ nɔa ɔnda, taa wata uusɔra rɔŋwɔ. Amma paa unɔ ka neenɔ ka ci. 23 Ka banɔ nɔ ɔnji koonɔ: ‘Ganɔ nɔ ci’, taa: ‘Gatɔ ha'ɔ nɔ ci.’ Ma ɔanuuna, goona dzɔ, goona nɔ'u tɔ tii shanɔ. 24 Aci makɔ sɔtɔ ci pyapidɔnɔ nɔa vɔnɔ a bɔrɔgi sɔkɔntanɔfɔ taa dama patɔ, ha'ɔ nɔ Uuzɔnɔ nɔa ɔndɔ a ndzaanɔ ka uusɔraakii panɔgɔranɔ a babara. 25 Amma see a cibɔ ci ka shanɔ dɔrɔva zɔku'i, ɔnji nɔa zamananɔ a kaaree ka ci ɔsɔ.

26 “Makɔ sɔtɔ sha dɔi tɔ ɔnji agi zamana nɔa Nuuhu, ha'ɔ na ɔa uusɔratɔ nɔ Uuzɔnɔ nɔa ɔndɔ a shi. 27 Ma agi zamana nɔa Nuuhu, kɔ nɔi ɔnjɔ a zɔmɔ, ɔnjɔ a saasa, kɔ nɔi nɔguyirɔnɔ da makinɔ a nɔgɔrɔshi, ha'ɔ mbu'ya uusɔratɔ dɔmɔgɔrɔ Nuuhu aasɔkɔ kumbawala. Wata shine nɔ ma'i tuufaanɔ, ca naanɔ ka duuniya, ca zamagi dɔ ɔnjitɔ patɔ. 28 Kadɔ na ɔa ɔsɔ makɔ agi zamana nɔa *Luudu. Ma agi zamana nɔa Luudu, kɔ nɔi ɔnjɔ a zɔmɔ, ɔnjɔ a saasa, kɔ nɔi ɔnjɔ a ɔa fiiriinɔ, kɔ nɔi ɔnjɔ a laaga uushi'inɔ, kɔ nɔi ɔnjɔ a ghɔɔnɔ yinyinɔ. 29 Amma, ma uusɔratɔ shigi Luudu dɔ *Sadooma, kɔ bujikaanɔ gunɔ dadagyɔ da baruuda aagyanɔ ɔnjitɔ ɔnɔgi davɔ dɔ Sadooma. Wata dza'ɔ kɔ zagi ɔnji davɔ. 30 Ha'ɔ makɔ ɔtsɔ ɔsɔ na ɔa uusɔratɔ nɔ Uuzɔnɔ nɔa ɔndɔ a jiga.

31 “Ma uusɔrakɔya, ma ɔndɔtɔ anɔ kuvaakii da uushi'inaakii a kumu, wa ca jimagerɔ, ca huyi, ga ca dɔmɔ aa kumu ka fɔdɔɔnɔ uushi'inaakii. Ma ɔndɔtɔ dɔ bilɔ ɔsɔ, wa ca huyi, ga ca ɔnɔ aasii. 32 Buurɔtɔmɔ haala nɔa minɔ nɔa Luudu! 33 Taa wu patɔ ca ɔa gazhi'waanɔ nɔa luupaa ɔpinaakii, ka ɔteenɔ nɔ ci ka ɔpinɔkii. Amma taa wu patɔ ɔtee ka ɔpinaakii, ci na luupaa ɔpinaakii. 34 Wanyinɔ ca ba koonɔ: ma ka uusɔrakii davɔdɔ, ka baanɔ nɔ ɔnji bɔra'i ka ɔdzɔ rɔŋwɔ, ka nɔgɔrɔginɔ nɔ ɔnji ɔndɔ'i ɔndɔ, ɔnjɔ a bwasee ka ɔndɔ'i ɔndɔ. 35 Ka dzɔnɔ nɔ makinɔ bɔra'i ka ɔdɔnɔ ka tɔŋwɔ rɔŋwɔ; ka nɔgɔrɔginɔ nɔ ɔnji ɔndɔ'i minɔ, ɔnjɔ a bwasee ka ɔndɔ'i. [36 Ka dzɔnɔ nɔ nɔguyirɔnɔ bɔra'i aasɔkɔ rɔ ka uuzanɔ; ka nɔgɔrɔginɔ nɔ ɔnji ɔndɔ'i ɔndɔ, ɔnjɔ a bwasee ka ɔndɔ'i ɔndɔ.”] 37 Wata ɛŋki lyawarɔnaakii ka Yeesu, “Da ɔa, Slandana, nɔ ɔtsɔ ha'ɔ a ɔa?” ɔŋki Yeesu ka tii, “Ka hatɔ dɔi mantɔ uushi patɔ, davɔ dzanɔ kadɔguyinɔ dɔ na.”

18

Misaali dɔ mitɔ mooryafinɔ da bwaya mala gɔŋwanɔ

1 Wata Yeesu a ɔa ka lyawarɔnaakii misaali ka baariiginɔ ka tii oo'i, kɔ dɔbee tɔya ɔa dɔ'wa taa guci patɔ, ga tɔya zaarɔ shanɔ. 2 ɔŋki ci,

17:19 17.19 Mat. 9.22. **17:21** 17.21 11.2,20; Mat. 12.28. **17:22** 17.22-24 21.7-24. **17:23** 17.23-24 Mat. 24.23-25; Mar. 13.21-23. **17:25** 17.25 9.21-22. **17:28** 17.28-29 'Wat. 19.24-25. **17:31** 17.31 Mat. 24.17-18; Mar. 13.15-16. **17:32** 17.32 'Wat. 19.26. **17:33** 17.33 9.24; Mat. 16.25; Mar. 8.35. **17:37** 17.37 Ayb. 39.30. **18:1** 18.1 11.2; Rooma 12.12; Fil. 4.6; Kwal. 4.2; 1 Tees. 5.17.

“Tə'i mala gəŋwanə sha dīi asəkə əndə'i vəranə. Paa ci ka ŋgwalənə tə Əntan̄fə, agi ushapaanə nə ci ənja. ³ Tə'i mitə mooryafinə davə gatə də vərə əsə. Agi dzənə nə ki də shinə aa hakii ka banə ka ci: 'Jikəvə keenə ahadeenə da əndə mbiinaaki.' ⁴ Amma dzənə nə mala gəŋwaatə də naanaginə, kə ta'avə ci dərəva ka d'anə ka ki ha'ə. Ma daba'əkii əŋki ci də səkəkii: 'Taa ŋgahi paa nyi ka ŋgwalənə tə Əntan̄fə shanə, agi ushapaanə nə nyi ənji əsə, ⁵ patə da ha'ə, makə kə uugi nyi zaarənə acii haalatə, ka d'anə nə nyi ka ki gəŋwaatsa. Madfa madfamə nyi ka ki gəŋwaatsa, kadə nə ta ənvutə tə nyi.' ”

⁶ Slandanə a tsakə banə, əŋki ci, “Famə dīi sətə bii bwaya mala gəŋwaatsa. ⁷ Ya Əntan̄fwa, paa ci ka tsakənə tə matadə ənjaakii kwa? Acii ma təya, agi tuunə nə tii ka ci vədə da uusəra kaa ca tsakə tə tii. Kə shii nyi, pii tsakənəkii tə tii. ⁸ Wanyinə ca ba koonə: ka viinə nə ci ma'inə ka ənji mbiinatii. Patə da ha'ə, madfa kə shi *Uuzənə ŋga ənda, ka lapaanə nə ci ənjitə gi'i tə Əntan̄fə ma'ə nii?”

Misaali də Farisa da əndə luu tsəka

⁹ Agi nəheenə nə hara ənji ka natii nə makə ənji goonga, təya bərapaa tə patənə ŋga ənja. Ka tsaratii dīi Yeesu misaalina, əŋki ci: ¹⁰ “Tə'i ənji bəra'i gi aasəkə *yi ŋga Əntan̄fə ka d'a də'wa. Farisa nə əndə'i ənda, əndə luu tsəka nə əndə'i ənda. ¹¹ Ma Farisata, kə gi ci, ca kəŋaanə, ca d'a də'wa dasəkə ədzəməkii, əŋki ci: 'Əntan̄fə, kə kuyirii nyi tə hə, acii ma nya, paa nyi ndzaanə makə ŋga hara ənji, waatoo mahiirənə, məza ənja, ənji d'a aləhiinə. Kə kuyirii nyi tə hə əsə makə dīi ci, ma nya, paa nyi ndzaanə makə əndə luu tsəkətsa. ¹² Agi d'a suumaya nə nyi bəra'i agi luuma; agi viinə nə nyi zaka ŋga sətə cii kya upaa patə əsə.' ¹³ Amma ma əndə luu tsəkətə naakii, makə gi ci, daba'ə hara ənji kəŋaanə ci, acii kə ŋgwaləgi ci ka madəe taa ka ginəkii aadəgyə. Wata ciinəkii pukəvə ci dəkə agyanəkii, əŋki ci, “Ya'ə Əntan̄fə, nəhuu təgugunaaki, nyi ənə ma'waslyakə ənda.’

¹⁴ “Wanyinə ca ba koonə: ma gi əndətə aasiya, Əntan̄fə kə tifyagi tə ci. Amma, ma Farisata, pooshi Əntan̄fə tifyagi tə ci. Acii taa wu patə han̄jətə naakii na, ka bərapaanə nə ənji tə ci. Amma taa wu patə hətəpaa naakii na, ka han̄jətənə nə ənji tə ci.”

Daanə barəkaanə ŋga Yeesu ka uuji manjeevənə

(Mat. 19.13-15; Mar. 10.13-16)

¹⁵ Yoo, kə kyaara ənji ka Yeesu i idənə manjeevənə kaa ca d'aanə ciinə ŋga barəkaanə aanətii. Neenə ŋga lyawarənaakii ha'ə, wata təya ndzanə laala ŋguruunə ka ənjita. ¹⁶ Amma Yeesu a 'watə tə ənjita, əŋki ci, “Uneemə ka manjeevənə kaa təya shi aabiiki, goona təŋa tə tii, acii ka tsarə ŋga ənji makə tii də *ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə. ¹⁷ Tantanyinə cii kya ba koonə: ma əndətə pooshi luuvə ka Əntan̄fə a ndzaanə ka ŋwan̄waakii makə sətə ci uuzənə a luuvə, pooshi ci ka upaa dəmənə aagi ŋwan̄juunə ŋga Əntan̄fə shanə.”

Əndə gəna

(Mat. 19.16-30; Mar. 10.17-31)

¹⁸ Yoo, kə shi əndə'i gawa aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, “Maləma, ma hə kamə, ŋunyi əndə nə hə. Mi sanə d'anəki kaa nya upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwa?” ¹⁹ Wata əŋki Yeesu ka ci, “Ka mi cii kwa 'wa tə nyi ŋunyi ənda? Pooshi ŋunyi ənda, madaamə Əntan̄fə ci rəŋwə dyanə. ²⁰ Kə

shii hə bariya nga Əntanƒə, waatoo: 'Ga ha alə hiinə, ga ha bələ hiinə, ga ha hərə hiinə, ga ha vii seeda nga jirakənə anə ənda, gadfee ka i duu da muu.' "

²¹ Əŋki gawə əndəta, "Ma ətsə patə, kə nə'utə nyi daga nyi ma'ə uuzənə."

²² Makə fii Yeesu ha'ə, əŋki ci ka ci, "Awa, kə fii nyi, amma tə'i uushi rəŋwə mbədaanə ka hə nga d'anə. Ma d'anəkwa, uushi'iitə aciiku patə, duu, fəduu, ha d'ərəmagi, ha təkəpaa kwabakii ka maaghiinə. Mada kə d'ii hə ha'ə, ka ndzaanə nə shigaaku dagyə abii Əntanƒə. Ma daba'əkii, ha shi ka nə'u tə nyi." ²³ Makə fii əndətə wabəətsə ha'ə, wata kə dzəgəpaa tə ci ashikii; acii laŋə dərəva nə gəna aciikii.

²⁴ Makə nee Yeesu kə dzəgəpaa wabəətsə tə əndətə ha'ə, wata əŋki ci: "Una! Dzawə dərəva nə dəmənə nga ənji gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə. ²⁵ Gədfə dəməginə nga ŋyalooba ka rəgwa shinə nga libəra də ŋgufənə acii dəmənə nga əndə gəna aagi ŋwanjuunə nga Əntanƒə."

²⁶ Fanə nga ənji ha'a, wata əŋki tii, "Mada ha'ə əna, wu d'ii nə upaa luupaana?" ²⁷ Əŋki ci, "Ma sətə təkuree ənji ka d'atənə, ka mbeenə nə Əntanƒə ka d'atənə."

²⁸ Əŋki Piita, "Waniinə, kə bwasee inə ka yinyinə geenə keena nə'u tə hə." ²⁹ Wata əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə: taa wu patə bwasee ka yaakii, taa minaakii, taa ndzəkəŋushi'inəkii, taa duurenəyinaakii, taa manjeevənaakii əsə kaa ŋwanjuunə nga Əntanƒə a shii dzənə aakəŋwa, ³⁰ ma ca, ka upaanə nə ci sətə palee ka ətə bwasee ci aaba'ə agi zamanana. Ha'ə əsə agi zamanatə na shi, kadə nii kəya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Makkənə nga wabənə nga Yeesu agyanə əntənaakii

(Mat. 20.17-19; Mar. 10.32-34)

³¹ Wata Yeesu a 'wagi lyawarənaakii pu'u aji bəra'i tsanə aatangala. Əŋki ci ka tii, "Fatəmə nga'ə! Wanaamə ka dzənə aa Urusaliiima. Patənə nga uushi'iitə nyaahə anabiinə agyanə *Uuzənə nga ənda, davə nə ənjə a mbu'utəgi. ³² Waatoo, ka viinə nə ənji tə ci aacii ənjitə mashiimə tə Əntanƒə. Ma təya, ka ŋusənə nə tii tə ci, təya dzaana tə ci. Ka tiifənə nə tii giirənə aashikii, ³³ təya fəslə, təya bələgi tə ci. Ma ka makkənə nga uusəra, ka madətənə nə ci agi maməətə ənja." ³⁴ Amma, ma lyawarənaakii, pooshi tii paaratəgi də wabənaakii. Ma'umbeekii nə wabənəkii ka tii. Mashiimə tii taa agyanə mi nji Yeesu a wabə.

Mbədəpaanə nga Yeesu də muurəfə də Yarikoo

(Mat. 20.29-34; Mar. 10.46-52)

³⁵ Ma ətə Yeesu kədəhə ka mbu'unə aa Yarikoo, tə'i muurəfə dasə ha'ə atangala rəgwa ka kədiinə. ³⁶ Makə fii ci ənjə a pitə də waazənə, ca ləgwa ka ənjitə abiikii taa mi ci ənjə a waazə ha'ə. ³⁷ Wata əŋki ənji ka ci, "Yeesu, əndə Nazaratu ca pitə." ³⁸ Wata ŋgəreenə nə muurəfətə ka uurakii, əŋki ci, "Yeesu, jijinə nga *Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ³⁹ Ənjitə nja takəŋwa a wazə ka ci kaa ca ndzaa kədfə'ə. Amma wata ca tsakə ŋgəree ka uurakii palee ka əta, əŋki ci, "Jijinə nga Dawuda, nəhuu təgunuunaaki!" ⁴⁰ Wata Yeesu a kəŋaanə, ca ba ka ənja, "Əncəhatəgimə ka nyi də ci." Makə əncəha muurəfətə, əŋki Yeesu ka ci: ⁴¹ "Mi cii kwa moo nya d'a ka ha?" Əŋki ci, "Slandanəkya, nga'ə ka nyi kaa nya ənə ka neenə ka ha." ⁴² Əŋki Yeesu ka ci, "Wa ginəku a wunəgi kaa ha ənə ka

18:20 18.20 Shig. 20.12-16. **18:22** 18.22 12.33; Mat. 8.21-22. **18:27** 18.27 Zak. 8.6; Luka 1.37.

18:29 18.29 14.26; Mat. 10.37. **18:31** 18.31-34 9.21-22. **18:34** 18.34 9.45. **18:38** 18.38-39

Mat. 20.30-31.

neenə! Kə mbə'i hə putə nga gi'inaaku tə nyi." ⁴³ Pii wata ca nee ka ha. Nə'unə nə ci tə Yeesu, ca dzə də dələnə də Əntan̄fə. Makə nee patənə nga ənjitə ha'ə, wata təya ndzan̄ə dələnə də Əntan̄fə natii.

19

Yeesu tii da Zakayusə

¹ Mbu'unə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Yarikoo, ca dzə dasəkə vəranəkii. ² Ma davə də vəra, tə'i əndə'i əndə d̄ii ləməkii Zakayusə. Gawə nə ci agi *ən̄ji luu tsəka. Əndə gəna əsə. ³ Ma saa'ikii, kə ali ci rəgwa nga neenə taa wu nə Yeesu. Amma, makə d̄ii ci gusə nə ci, kə təkuree ci ka neenə ka ci acii dabaala. ⁴ Makə d̄ii ha'ə, wata ca huyipaa aakəŋwa, ca ndərəgi aa ənfwə bara kaa ca nee ka ci, acii dadavə nii kəya pitəgi.

⁵ Makə mbu'i Yeesu ka hatə d̄ii Zakayusə davə, wata ca mad̄ee ka ginəkii aadəgyə, əŋki ci ka ci, "Zakayusə, tsəgwayi, jimagərə. Acii, ma ənshina, gaku asii dəbēe ndzaan̄ki." ⁶ Jimagərənə nə Zakayusə pii pii, ca luu tə Yeesu də moodfasəka.

⁷ Makə nee ənji ha'ə, wata ŋgun̄gunənə nə tii, təya ba, "Aa ha ma'waslyakə əndə gi ci." ⁸ Mad̄ətənə nə Zakayusə, əŋki ci ka Yeesu, "Slandana, a təkēe nyi ka uushi'inaaki tatsə mbərə mbərə, nya vii reetakii ka maaghiinə. Ma ənjitə gəpi nyi də tii, ka jikəənənə nə nyi ka tii ənfwadə agyanə sətə gəpətə nyi aciitii." ⁹ Əŋki Yeesu, "Ma ənjinə ganə asii, ənshinə upaa tii luupaanə. Acii taa Zakayusə əsə, agi slikerənə nga Ibərahiima shigi ci. ¹⁰ Acii ma shi nya, nyi *Uuzənə nga ənda, ka aalənə tə maza ənja, nya luupaa tə tii."

Misaali də pamə pu'u

(Mat. 25.14-30)

¹¹ Makə n̄ji ənjə a fa wabənə a ma Yeesu ha'ə, kə gi ci aakəŋwa də d̄a ka tii misaali. Acii kədəhə nə ci da vəranə nga Urusaliima, ma nə ənji ka nəhənə, kədəhə nə Əntan̄fə ka d̄a ŋwan̄juunaakii. ¹² Wata əŋki ci ka tii, "Tə'i maduunə ənshara. Kə pyalə ci ka madzadə hanyinə ka liwa ŋwan̄juunə, ma daba'əkii ca ənya. ¹³ Ma taabu'u gi ci, ci kə 'watə ənji pu'u agi daguyinaakii. Kə ŋgire ci pamə pu'u, ca təkəpaa ka tii mbərə mbərə. Əŋki ci ka tii: 'Zhi'igimə see mad̄a ənya nyi.' ¹⁴ Amma pooshi ənji nga nə nga hanyinaakii ka uudənə tə ci. Kə sləkēe tii ka ənji daba'əkii kaa təya dzə ka banə ka ənjitə ca d̄əkə ŋwan̄wə oo'i: 'Ma əndətsa, paa inə ka moonə ca d̄a keənə ŋwan̄juunə.'

¹⁵ "Yoo, makə upaa ci ŋwan̄juunə, wata ca ənya. Ca sləkēe ka ənjə a 'waa'watə ka ci daguyinaakii ətə vii ci ka tii kwabata. Waatoo, kaa ca nee taa iitə n̄ji əndə a zhi'igi naakii də sətə vii ci ka ci. ¹⁶ Təkəŋwatə dagwa a shi. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə d̄ii ka pamə pu'u.' ¹⁷ Əŋki ci ka ci: 'Yawa, ŋga'ə, ŋunyi əndə slənə nə hə. Kə slənyi hə də uuji uushi'inə də rəgwakii. Aciikii, d̄awə ŋwan̄juunə agyanə vəranyinə pu'u.' ¹⁸ Shinə nə bəra'inə. Əŋki ci: 'Slandana, ma pamə ətə rəŋwə vii hə ka nyi, kə tii, kə d̄ii ka pamə tufə.' ¹⁹ Əŋki ŋwan̄wə ka əndəta: 'Ma hə əsa, d̄awə ŋwan̄juunə agyanə vəranyinə tufə.'

18:42 18.42 Mat. 9.22. **19:7** 19.7 Mat. 9.10. **19:8** 19.8 Shig. 21.37; Əzaki. 33.14-16. **19:9** 19.9 13.16; Slənə 16.31. **19:10** 19.10 Əzaki. 34.16; Mat. 9.13; Mar. 2.17; Luka 5.32; 1 Tim. 1.15. **19:11** 19.11 11.2; Slənə 1.6. **19:12** 19.12-13 Mar. 13.34; Slənə 1.11; 2.33-36. **19:14** 19.14 Slənə 4.17; 5.28; 13.44-46; 28.25-28. **19:17** 19.17-19 12.42-44; 16.10.

²⁰ “Shinə nə əndə'i dagwa. Əŋki ci: ‘Slandana, wiinə pamaaku rəŋwə. Kə anətə nyi asəkə kəjeerənə, kə ŋgagi nyi. ²¹ Aci kə ŋgwali nyi aciiku. Kə shii nyi, ma hə, əndə tamwə nə hə. Kə ndzaa hə makə əndətə ca ŋgərə sətə madəkəpaamə ci. Kə ndzaa hə əsə makə əndətə ca slənə cifanə ŋga sətə maləgamə ci.’ ²² Əŋki ŋwanjwə ka ci: ‘Ma ha, bwaya lawarə nə hə. Wabəətsə a maku nə gəŋwanaaku. Kə shii hə oo'i, əndə tamwə nə nyi, agi ŋgərənə nə nyi sətə madəkəpaamə nyi, agi slənənə nə nyi cifanə ŋga sətə maləgamə nyi. ²³ Aa ya madfa ha'a, mi unee hə ka dəkəpaa pamaaki ka hatə ci ənjə a zhi'igya? Maci ha'ə dīi hə, kə nji nya ŋgərə pamaaki da i ma'inəkii agyanəkii, nyi kə ənya.’

²⁴ “Wata əŋki ci ka ənjitə abiikii: ‘Luugimə pamətsə rəŋwə aciikii, una vii ka əndətə da pamə pu'u aciikii.’ ²⁵ Əŋki tii ka ci: ‘Slandana, əntaa kə uugi ci upaa pamə pu'wa?’ ²⁶ Əŋki ci: ‘Wanyinə ca ba koonə: ma əndətə da i uushi aciikii, ka ci tsakənə ənji viinə. Amma, ma əndətə dīi naakii gi'u, taa gi'ukii maa, ka luuginə nə ənji aciikii. ²⁷ Ma məza ənjaaki əsə, waatoo ənjitə mamoomə nya dfa ka tii ŋwanjuunə, kaashatəmə tə tii, una kira tə tii aa hanə, una bəələgi tə tii ganə akəŋwaciiki.’ ”

²⁸ Makə uugi Yeesu wabəginə ha'ə, wata ca ŋgərə rəgwa, ca takəŋwa ka ənji aa Urusaliima.

Dəmənə ŋga Yeesu aasəkə vəranə ŋga Urusaliima

(Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Yooh. 12.12-19)

²⁹ Makə mbu'i Yeesu kədəhə da vəraninə ŋga Bayitifaaji da Bayitaniya ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata ca sləkee ka hara lyawarənaakii bəra'i ³⁰ də banə ka tii, “Dəmə aasəkə vəraatsə aakəŋwa. Madfa kə mbu'yuunə aa dəvə, ka lapaanə nuunə uundzə vamənda gwələ. Ma uundzə vaməndakii, pooshi əndə sha ŋgire aa ba'akii shaŋə. Pəryatəmə, una kira. ³¹ Madfa kə ləguyi əndə a moonə taa ka mi cuuna pərə, bamə ka ci: ‘Slandanə mwayi.’ ”

³² Wata lyawariitə sləkee Yeesu a madə, təya palə, təya lapaa weewee makə sətə bii ci ka tii. ³³ Ma təya pərə vaməndata, əŋki slanjiinəkii ka tii, “Ka mi cuuna pərə uundzə vaməndatsa?” ³⁴ Əŋki tii, “Slandanə mwayi.” ³⁵ Wata təya kira uundzə vaməndatə ka Yeesu, təya luukutəvə kəjeerənyinatii a ba'a uundzə vaməndata, təya ndərəvə də Yeesu aa ba'akii. ³⁶ Ma ca dzə də palənə, sasafəpaa nə ənji kəjeerənyinə a rəgwa ka gadəeginə ka ci.

³⁷ Mbu'unə ŋga Yeesu kədəhə da vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə ca jimə ashi giŋwə ŋga Zayitunə, wata dabaala ənji nə'unə tə ci a ndzaŋə dfa moodasəka, təya ŋgərəe ka uuratii ka dələnə də Əntaŋfə putə ŋga bəzə uushi'inə ŋga hurəshishiitə nee tii Yeesu a dfaada. ³⁸ Əŋki tii, “Tə'i barəkaanə ashi ŋwanjutə shi də ləmə ŋga Slandana! Aci Əntaŋfə nə jamənə dagyə, naakii nə d'uuunuunə əsə, ci Əndə məghərəvənə ka shaŋə.”

³⁹ Tə'i hara *Farisanyinə gatə agi dabaala. Əŋki tii ka Yeesu: “Maləma, bawə ka lyawarənaaku, wa təya ndzaa kəda'ə.” ⁴⁰ Əŋki Yeesu, “Wanyinə ca ba koonə: madfa kə ndzaa tii kəda'ə, ka ndzaŋənə nə faariinə natii.”

Tuunə ŋga Yeesu agyanə ənji Urusaliima

⁴¹ Makə ənchatə Yeesu kədəhə da vəranə, nee ci ka vəranəkii, ca gwanjə ka tuunə agyanə ənji vəranəkii. ⁴² Əŋki ci, “Maci uushə a batə koonə sətə ca kira koonə ndzaanə jamə ənshinə ku! Amma, ma ətsa, kə umbəgi

19:26 19.26 Mat. 25.29. **19:36** 19.36 2 Meem. 9.13. **19:38** 19.38 Jab. 118.26; Luka 2.14.

19:40 19.40 Hab. 2.11. **19:41** 19.41-44 21.20-24.

anuunə, paa unə ka mbeenə ka neenə əsə. ⁴³ Tə'i uusəra na shi, waatoo saa'itə nə ənji mbiinə goonə a tsagərə tuunə aasəkə, təya kərə'utə tuunə, təya pa'əgi rəgwa agyanuunə taa dama patə. ⁴⁴ Ka zamaginə nə tii duunə, təya waalagi kuvənyinə asəkə vəranə goonə patə. Taa rəŋwə pooshi faara na mbədaanə anə əndə'i. Ma nə ətsə a dā ha'ə, acii mashiimuunə taa guci shi Əntanfə ka tsakənə tuunə."

*Dzənə ŋga Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanfə
(Mat. 21.12-17; Mar. 11.15-19; Yooh. 2.13-22)*

⁴⁵ Mbu'unatii aasəkə vəranə, kə dəməgərə Yeesu aasəkə yi ŋga Əntanfə. Wata ca ndzanə shaabagi tə ənji dā fiiriinə davə. ⁴⁶ Əŋki ci ka tii, "Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkəkatə oo'i, ma bii Əntanfə: 'Ka ndzaanə nə yaaki ka yi ŋga dā də'wa.' Amma, ma una, kə geegyuunə ka yikii ka ha ŋga umbənə ŋga mahiirənə!"

⁴⁷ Ma Yeesu, uusəra patə jigunyi ci ka ənji asəkə yi ŋga Əntanfə. Kə ali madiigərə limanyinə da maliminə rəgwa ŋga bələginə tə ci. Ha'ə nə matakəŋwanyinə əsə. ⁴⁸ Amma kə təkuree tii ka rəgwakii, acii patənə ŋga ənja, kə kavə tii nətii ka fa sətə cii kəya dzəgunə ka tii.

20

*Wu vii baawəda ka Yeesu
(Mat. 21.23-27; Mar. 11.27-33)*

¹ Ma ka əndə'i uusəra, Yeesu a dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanfə, ca waaza Njunyi Habara. Kə shi madiigərə limanyinə da maliminə da gayinə aabiikii. ² Əŋki tii ka ci, "Bawə keenə də ŋgutə baawəda sanə cii kwa dāada uushi'inə ha'a? Wu sanə vii ka hə baawəda?" ³ Əŋki Yeesu ka tii, "Nyi maa, ka ləgwanə nə nyi a moonə naaki, bamə ka nyi dīi: ⁴ Wu sanə sləkee ka Yoohana kaa ca dā bapətisəma ka ənja, Əntanfə nii, anii ənda?"

⁵ Wata təya gwanə ka dā wabənə ahadatii, əŋki tii, "Mi banaamə əna? Madā bii amə oo'i, Əntanfə sləkee ka Yoohana, ka banə nə ci, aa mi pooshi unə luuvə wabənaakii dīya? ⁶ Amma madā kə bii amə oo'i, ənji sləkee ka ci, ka kaalatənə nə dābaala taamə, acii ma nə tii ka nəhənə, ma Yoohana, anabi nji ci." ⁷ Wata əŋki tii, "Mashiimiinə taa wu sləkee ka ci." ⁸ Əŋki Yeesu ka tii naakii, "Ha'ə nə nyi əsə, paa nyi ka banə koonə tafa də ŋgutə baawəda cii kya dā uushi'iina."

*Misaali də bwaya aginə ŋga mooziinə
(Mat. 21.33-46; Mar. 12.1-12)*

⁹ Wata Yeesu a gwanə ka wabənə ka ənji də dā misaalina, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə sha dīi rə ŋga inabi. Ca ŋgərə rəkii, ca vəgi ka mooziinə kaa təya təkə cīfanə ŋga rəkii da i ci. Ma dāba'əkii, ca palə oogə. Kə ta'avə ci davə. ¹⁰ Makə dīi cīfanə ŋga inaba, wata ca sləkee ka əndə slənaakii ka liwa ka ci gyaɗalaakii aciitii. Wata təya kəsə tə ci, təya fəəsləpaa, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹¹ Slanda rətə a ənə ka sləkee ka əndə'i əndə slənaakii. Ma ci əsa, kə fəəsləgi mooziitə tə ci, ayi ayi dərəva cibee tii ka ci, təya ənəpaa də ci pooshi taa mi aciikii. ¹² Slanda rətə a ənə ka sləkeenə ka əndə'i əndə ka makkənə əsə. Ma ci əsa, kə dāvə tii ka ci uya, təya lyakaanə tə ci. ¹³ Əŋki slanda rətə ka naakii nə: 'Iitə sanə

19:42 19.42 Dzək. 32.29; Luka 2.14. **19:44** 19.44 1.68; 21.6; Mat. 24.2; Mar. 13.2. **19:46** 19.46 Isaa. 56.7; Irim. 7.11. **19:47** 19.47 21.37; 22.53; Mat. 26.55; Mar. 14.49; Yooh. 18.20. **19:48** 19.48 20.19; 22.2. **20:6** 20.6 Mat. 14.5. **20:9** 20.9 Isaa. 5.1-2. **20:10** 20.10 2 Haba. 36.15-16.

dʻaneki dɛ ɛnjitsa? Takwa a slɛkee nyi ka uuzɛnaaki ɛtɛ uu'i nyi. Mbu'u ka gadeenɛ nɛ tii ka ci.' ¹⁴ Amma, makɛ nee mooziitɛ ka uuzɛtɛ, wata ɛŋki tii ahadatii: 'Waanɛ mazɛmɛ yi kɛ mbu'ya. Bɛlɛgyaamɛ tɛ ci kaama zɛmɛ ya.' ¹⁵ Wata tɛya kɛsɛtɛ tɛ ci, tɛya kagi tɛ ci aa ba'a tsanɛ, tɛya bɛlɛgi tɛ ci.

"Ya ɛtsa, mi nɛ sɛtɛ dʻanɛ slanda rɛtɛ dɛ tɛya? ¹⁶ Ka shinɛ nɛ ci, ca bɛlɛgi tɛ tii, ca vɛgi rɛtɛ ka hara mooziinɛ."

Makɛ fii ɛnji wabɛtɛsɛ ha'ɛ, ɛŋki tii, "Aa'a, wa ɛntanʻfɛ a dzagya!" ¹⁷ Wata Yeesu a tsaamɛtɛ tɛ tii, ɛŋki ci, "Aa mada ha'ɛ ɛna, ka mi dʻii nyaahɛ ɛnji aasɛkɛ malaaba lɛkalɛkata, tuu'inɛ,

'Ma faaratɛ kaaree ɛnji ghɛnɛ kuva makɛ pooshi nafaakii, ci ɛnɛpaa ka faaratɛ palee dɛ mɛghɛrɛvɛnɛ.'

¹⁸ Taa wu patɛ kulii aanɛ faaratsa, ka ɛbinɛ nɛ ci. Mada kɛ kulii faarakii aanɛ ɛndɛ ɛsa, ka ɛdɛginɛ tɛ ci makɛ ɛmpunɛ."

*Lɛgwanɛ agyanɛ vii tsɛkɛ ka ŋwanʻwɛ *Kayisarɛ*

(Mat. 22.15-22; Mar. 12.13-17)

¹⁹ Kɛ ali maliminɛ da madiigɛrɛ limanyinɛ rɛgwa ŋga kɛsɛnɛ tɛ Yeesu ka tsaakii, acii kɛ shii tii oo'i, agyanɛtii wabi ci dɛ misaalitsa. Amma kɛ ŋgwali tii acii ɛnja. ²⁰ Wata tɛya ndzanɛ nɛhɛnɛ tɛ Yeesu. Tɛya slɛkee ka madɛkɛnyinɛ aabiikii ɛtɛ ca dɛegi ka natii nɛ makɛ ɛnji goonɛga. Ma dʻii tii ha'a, kaa tɛya mbee ka pwaakya wabɛnɛ ɛtɛ madzɛmɛ ama Yeesu; waatoo, ka kavɛnɛ tɛ ci aasɛkɛ cii ŋgwamɛna. ²¹ ɛŋki madɛkɛnyiitɛ ka Yeesu, "Malɛma, kɛ shii inɛ oo'i, ma sɛnɛ cii kwa wabɛ da sɛnɛ cii kwa dzɛgunɛ patɛ, kɛ ndzaanɛ dɛ rɛgwakii; paa hɛ ka tsaamɛnɛ ka dʻuunuunɛ ŋga ɛnda. Dɛ goonɛga nɛ hɛ ka dzɛgunɛtɛnɛ ka ɛnji rɛgwa ŋga ɛntanʻfɛ. ²² Ya saŋa, kɛ kapaa bariya gaamɛ kaamɛ rɛgwa ŋga vii tsɛkɛ ka ŋwanʻwɛ Kayisarɛ nii, anii poosha?"

²³ Asee, kɛ shii Yeesu jarɛwiinatii. ɛŋki ci ka tii: ²⁴ "Kiramɛ kwabɛ kaa nya tsaamɛtɛ." Makɛ caamɛ ci, ca lɛgwa ka tii, ɛŋki ci, "Ya ɛna, kɛŋwaciinɛ da lɛmɛ ŋga wu ɛnɛ anɛ kwabana?" Tɛya ba, "Ma ɛtsa, kɛŋwaciinɛ ŋga ŋwanʻwɛ Kayisarɛ." ²⁵ Wata Yeesu a ba ka tii, "Makɛ ha'ɛ dʻiya, viimɛ ka Kayisarɛ sɛtɛ ndzaa ka naakii, una vii ka ɛntanʻfɛ sɛtɛ ndzaa ka ŋga ɛntanʻfɛ." ²⁶ Kɛ tɛkuree tii ka upaa sɛ ŋga kɛsɛnɛ tɛ ci dɛ ma'inɛ agi sɛndɛ wabi ci akɛŋwacii patɛnɛ ŋga ɛnja. Kɛ dʻii ka tii ka sɛ ŋga hurɛshishinɛ nɛ jikɛvɛnaakii, wata tɛya ɛnɛgi kɛdɛ'a.

Lɛgwanɛ agyanɛ madɛnɛ ŋga mamɛtɛ ɛnja

(Mat. 22.23-33; Mar. 12.18-27)

²⁷ Kɛ shi hara *Sadukiinɛ aabii Yeesu. Ma tɛya, tii nɛ kurɛgɛtɛ ca ba, pooshi mamɛtɛ ɛnji ka madɛnɛ da i ɛpinɛ shaŋɛ. ²⁸ ɛŋki tii ka Yeesu, "Malɛma, kɛ nyaahɛ Muusa kaamɛ bariya ɛtɛ bii ci, mada kɛ ɛntɛgi ɛndɛ anɛ minaakii, pooshi tii pwayi manjeevɛnɛ, see a ŋgɛrɛ ndzɛkɛŋuci tɛ miita, kaa ca poo manjeevɛnɛ ka ndzɛkɛŋuci ɛtɛ ɛŋki. ²⁹ Ma sha dʻii, tɛ'i ndzɛkɛŋushi'inɛ mɛdɛfɛ. Kɛ ŋgirɛ gawatii minɛ. Kɛ ɛntɛgi ci. Pooshi uuzɛnɛ. ³⁰ Bɛra'inɛ a ŋgɛrɛ mooryafiita. Ca ɛntɛgi. Pooshi uuzɛnɛ. ³¹ Makɛ ɛtsɛ ɛsɛ dʻii ka makkɛnɛ. Ha'ɛ dʻii ka tii patɛ mɛdɛfɛ: kɛ mɛtɛgi tii. Pooshi ɛndɛ upaa uuzɛnɛ ashitɛ. ³² Ma daba'ɛkii, kya ɛntɛgi ɛsɛ. ³³ Ya ɛtsa, maa ma'i tii patɛ uusɛra ŋga madɛnɛ ŋga mamɛtɛ ɛnja, makɛ watiitɛ tii patɛ mɛdɛfɛ ŋgirɛ tɛ kya, minɛ ŋga wu saŋɛ ndzaanɛta?"

20:13 20.13 3.22.

20:16 20.16 21.20-24.

20:17 20.17 Jab. 118.22.

20:18 20.18 1 Piita 2.8.

20:19 20.19 19.48.

20:20 20.20 11.53-54.

20:25 20.25 Rooma 13.7.

20:27 20.27 Slɛnɛ 4.1-2;

23.6-8. **20:28** 20.28 Dzɛk. 25.5-6; 'Wat. 38.8.

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Agi duuniya ci ənjə a ŋgərəshi. ³⁵ Amma, ma ənjitə mbu'i bahə upaa rəgwa ŋga madənə da i əpinə, da ŋga ndzaanə agi zamanatə na shi, paa tii na ŋgərəshi. ³⁶ Acii paa tii ka məətənə ma'ə. Makə malaa'ikanyinə nə təya ndzaanə. Manjeevənə ŋga Əntanfə nə tii; accii kə madəe ci ka tii da i əpinə. ³⁷ Ma agyanə madənə ŋga maməətə ənji əsa, taa Muusa maa, ma saa'itə wabi ci agyanə guutə agi ba, kə baarii ci oo'i, ka madənə nə tii. Ma saa'ikii, kə 'wii ci tə Əntanfə Slandanə də Əntanfə ətə ci Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu a paslə. ³⁸ Ma Əntanfə, ənjitə da i əpinə amatii ca paslə tə ci, əntaa ənjitə yadə əpinə amatii. Accii ma ndzaa ənji patə da i əpinə amatii, ka ci saakii.”

³⁹ Wata əŋki hara maliminə, “Ma dīi Maləma, ŋga'ə wabi hə.” ⁴⁰ Ma daba'əkii, pooshi əndə ənyi ka ləgwa wabənə ama Yeesu ma'ə, accii ŋgwalənə.

*Ləgwanə agyanə *Aləmasiihu*
(*Mat. 22.41-46; Mar. 12.35-37*)

⁴¹ Əŋki Yeesu ka tii, “İitə sanə mbee ənji ka banə oo'i, jijinə ŋga *Dawuda nə Aləmasiihu? ⁴² Accii taa Dawuda də naakii nə maa, kə bii ci asəkə ləkələkatə ŋga Jabuura oo'i: 'Əŋki Əntanfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

⁴³ Ka kavənə nə nyi ənji daawaanaaku aatsaa səfəku.’

⁴⁴ Wiinə dīi, kə 'wii Dawuda tə Aləmasiihu də Slandana. Aa iitə dīi ndzaa ci ka jijinaakəya?”

Dzalənə ŋga Yeesu tə ənji agyanə maliminə
(*Mat. 23.1-36; Mar. 12.38-40*)

⁴⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii akəŋwacii patənə ŋga ənja, ⁴⁶ “Nəhəmə noonə nə accii *maliminə ŋga bariya. Ma təya, də madiigərə kəbənə moonətii wiigi'inə. Ma moonətii, nəəhəpaanə tə tii ŋga'ə a luuma. Ka hatə da ginə davə moonətii ndzaanə asəkə *kuvə də'wanyinə da agi əndzanə.

⁴⁷ Təya luuwutə yinyinə ŋga mooryafinyinə, təya gərətəgi də də'wa ka dəla də natii nə akəŋwacii ənja. Ma təya, kadə nə təya upaa bwaya gəŋwanə ətə palee patə.”

21

Viinə ŋga mooryafinə
(*Mar. 12.41-44*)

¹ Madeenə nə Yeesu ka ginəkii, ca tsaamə ənji gəna a həəji kwaɓa asəkə *yi ŋga Əntanfə. ² Wata maagha ŋga mooryafinə a shi natə. Ma Yeesu a nee, kə əjivə ki pyanya bəra'i. ³ Wata əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə: ma sətə əjigərə maagha ŋga mooryafiitsa, kə palee ka ŋga hara ənjitsə patə. ⁴ Accii ma təya, agi bəzə gəna ŋgiragi tii, təya vii. Amma, ma kya, agi ghanatə patə, kə ŋgərətə ki patənə ŋga sətə cii ta alə də zəmə, kya əjigərə.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə uulagi yi ŋga Əntanfə
(*Mat. 24.1-2; Mar. 13.1-2*)

⁵ Kə wabi lyawarənaakii agyanə dagwaanə ŋga yi ŋga Əntanfə, accii kə dīi ənji yikii də faariitə da məghərəvənə davə da i hara uushi'inə ətə

20:36 20.36 1 Yooh. 3.1-2. **20:37** 20.37 Shig. 3.2,6. **20:39** 20.39 Mar. 12.32. **20:40** 20.40 Mat. 22.46; Mar. 12.34. **20:41** 20.41-44 Mat. 20.30-31. **20:42** 20.42-43 Jab. 110.1; Slənə 2.33-35. **20:46** 20.46 11.43; 14.7. **21:1** 21.1 2 Meem. 12.10. **21:4** 21.4 2 Koor. 8.12.

vii ənji ka Əntanǝfə. Əŋki Yeesu: ⁶ “Kə nee unə ka uushi'iitsa: kadə nə uusera a mbu'ya. Madfa kə mbu'ya uuserakii, taa rəŋwə pooshi faara na mbəfaanə anə əndə'i, ka waalaginə nə ənji patə.”

Cibənyiiitə na la tə ənja taabu'u muudinə ŋga duuniya

(Mat. 24.3-14; Mar. 13.3-13)

⁷ Əŋki ənjitə nji davə, “Maləma, guci saŋə nə ətsə ha'ə a dfa? Mi saŋə na slənə ka baariinə oo'i, kədəhə nə uushi'iitsə ka dfaadana?”

⁸ Əŋki Yeesu ka tii, “Nəhəmə acii ga ənjə a gəpi duunə. Acii tə'i ənji laŋə na shi, təya dəkəvə ləməki ka natii na, taa wu ca ba, ci nə *Aləmasiihu. Ka banə nə tii əsə, kə uugi uusera mbəshanə. Ma dfaanuunə, goona nə'u tsaa sədətii. ⁹ Madfa kə fii unə habara ŋga paapanə da purətə haŋkalaanə, goona ŋgwalə shaŋə. Kə dəbee ətsə ha'ə a dfa zəku'i. Amma, əntaa uudənə ŋga duuniya nəndə ka dfaanə pii ha'ə makə ətsa.” ¹⁰ Yeesu a tsakə banə ka tii, əŋki ci, “Kadə nə əndə'i slikərənə a dzə ka panə da əndə'i. Nwaŋuunə a pa da əndə'i nwaŋuunə. ¹¹ Kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga hanyinə a dfaada. Kadə nə madəfənə da muuva a dfaada taa dama patə. Kadə nə sə ŋga ŋgwalənə a dfaada da madiigərə sagidanyinə agintanǝfə.

¹² “Amma daga uushi'iitsə ha'ə ma'ə madamə, tə'i ənji na kəəsə tuunə, təya cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gayinə ŋga *kuvə də'wa ka dfa koonə gəŋwanə, təya kaalagərə tuunə aa furəshina. Ka kəərənə nə ənji tuunə aakəŋwacii meeminə da ŋgwamənananyinə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. * ¹³ Ma nə uushi'iitsə patə a dfaada ha'ə, ka wunəgi koonə də rəgwa ŋga bagi ka tii Njunyi Habaraaki. ¹⁴ Acii, ma dfaanuuna, kavəmə aagi hiima goonə, goona ndzaanə ka buurənə agyanə makə sətə nuunə a jikəvə koonə mbədfə. ¹⁵ Acii nyi na vii koonə jarəwiinə ŋga wabənə da hiima. Pooshi əndə taa rəŋwə agi ənji mbiinə goonə na mbee ka dfa koonə mabizhinə taa ka uurənə tuunə agi wabənə. ¹⁶ Taa məsənuunə da dəsənuunə da ndzəkəŋushi'inuunə da duurənyinə goonə da guviinuunə maa, ka dyarə'unə nə tii tuunə. Ma hara ənji agyuunə, ka bələginə nə ənji tə tii. ¹⁷ Taa wu patə əsə, kadə nii kəya ushapaa tuunə putə ŋga nə'unə goonə tə nyi. ¹⁸ Amma taa shiŋkinə goonə rəŋwə, pooshi na za. ¹⁹ Acii ha'ə kəŋaanəmə ndihə ndihə koonə luupaa də noonə na.”

Wabənə ŋga Yeesu agyanə dfaaginə ŋga Urusaliima ka uufinə

(Mat. 24.15-21; Mar. 13.14-19)

²⁰ “Madfa kə nee unə kə kərə'utə soojiinə tə vəranə ŋga Urusaliima, ma ətsə kamə, kədəhə nə vəranəkii ka dfaaginə ka uufinə. ²¹ Ma ka uuserakəya, wa ənjitə anə hanyinə ŋga Yahudiya a huyi ka umbənə aanə giŋunyinə. Ma ənjitə asəkə vəranə, wa təya əntsahəgi. Ma ənjitə aba'ə vəranə, ga təya ənya aasəkə vəranə. ²² Acii ka ndzaanə nə uuserakii ka uuseratə nə Əntanǝfə a ki'itə ka ənja. Ətsə ha'ə na mbu'utəgi də patənə ŋga uushi'iitə asəkə malaaba ləkaləkatə. ²³ Tə'i ŋgərə'wə agyanə maki dfaəkiiinə da ŋugiginə ka saa'ikii. Acii kadə nə bwaya cibə a dfa anə hanyinə, acii tə'i mabətə səkə ŋga Əntanǝfə agyanə ənja. ²⁴ Ka bələginə nə ənji tə hara ənji də ŋgila purəjanə. Hara ənji, ənjə a kəsə tə tii, ənjə a kərə tə tii ka mavaanə aanə hara hanyinə. Ka udzəginə nə

21:6 21.6 19.44. **21:7** 21.7-24 17.22-24. **21:10** 21.10 Mar. 13.8. **21:12** 21.12-19 Mat. 10.17-22; Yooh. 16.1-4. * **21:12** 21.12 Slənə 12.1-4; 18.12-17; da purəjanə 24-26. **21:14** 21.14-15 12.11-12. **21:16** 21.16 Mika 7.6; Mat. 10.35; Luka 12.52-53. **21:18** 21.18 1 Sam. 14.45; Mat. 10.30; Luka 12.7. **21:19** 21.19 Səniinə 13.10. **21:20** 21.20-24 19.41-44; 20.16; Mat. 22.7. **21:22** 21.22 Dzək. 32.35; Hoos. 9.7.

ənjitə mashiimə tə Əntanfø tə vəranə nga Urusaliima see mada dzəgi zamanatii.”

*Ənyanə nga *Uuzənə nga ənda*
(*Mat. 24.29-31; Mar. 13.24-27*)

²⁵ “Kadə nə sə nga hurəshishinə a daada agi uusəra, agi ləgidə da agi tikisanyinə. Kadə nə ənjə a ndzaanə ka maji ma'yanə agi duuniya. Paa tii na shii sə nga danə acii dzaadzanə nga uunəvə da madənə nga ma'inə aadəgyə aadəgyə. ²⁶ Kadə nə ma'yanə nga ənjə a lədfə acii ngwalənə putə nga sətə na kulaanə ka tii agi duuniya. Acii taa mi patə asəkəntanfø ka ganğəzənə. ²⁷ Ma ətsə diya, ka neenə nə ənji ka Uuzənə nga əndə ca jima agi kuraabiinə. Da baawəda da məghərəvənə lanə nə shinaakii.

²⁸ Mada kə nee unə uushi'iitsə a 'watəgi dfaadanə, kənaənəmə ndihə ndihə, kavəmə nuunə davə acii kədəhə nuunə ka upaa luupaanə.”

Misaali də ənfwə uudəva
(*Mat. 24.32-35; Mar. 13.28-31*)

²⁹ Yeesu a da ka tii misaali, əŋki ci, “Katəmə hiima goonə agyanə ənfwə uudəvə da hara ənfuginə patə. ³⁰ Mada kə nee unə wiitə ka 'watəgi ənənə, kə shii unə ətsə, kədəhə nə mətətəsfə ka danə. ³¹ Ha'ə əsə, mada kə nee unə uushi'iitsə a daada, ka shiinə nuunə ətsə oo'i, kədəhə nə Əntanfø ka dfa nwanjuunə. ³² Tantanyinə cii kya ba koonə: ma ənji nga zamanana, pooshi tii ka mətəginə patə, uushi'iitsə ma'ə madaadamə patə. ³³ Ka uudəginə nə ha a dagyə da ha a panə. Amma, ma wabənaaki, pooshi ka uudənə shanə.”

Nəhətənə agyanə wabənə nga Əntanfø

³⁴ “Nəhəmə noonə na! Goona kavə noonə nə ka zəəmə əndzanə da saasa ənvwə dərəva. Goona kavə noonə nə agi buurə uushi'inə nga *duuniya, acii ga uusərə nga shinə nga Uuzənə nga əndə a lapaa tuunə pəmə, ³⁵ makə sətə ci zaanwanə a umbəənə ka luwa. Acii ma uusərakəya, pəmə nii kəya lapaa tə patənə nga ənji agi duuniya. ³⁶ Ndzaamə də məgigi, damə də'wa taa hayi patə, koonə shii upaa ngeerənə nga mbərədənə acii uushi'iitsə na daada patə, una mbee ka kənaənənə akənwacii Uuzənə nga əndə yadə ngwalənə.”

³⁷ Uusərə patə nji Yeesu a dzəgunə doosərə ka ənji asəkə yi nga Əntanfø. Ma kədəwanə, ca dzə ka baanə ashii ginutə ci ənjə a 'wa ginwə nga Zayitunə. ³⁸ Pukənə nga ha patə ha'ə nə ənji patə ka waaryanə aasəkə yi nga Əntanfø ka fa sətə cii kəya baaba.

22

Alə rəgwa nga kəsənə tə Yeesu
(*Mat. 26.1-5,14-16; Mar. 14.1-2,10-11; Yooh. 11.45-53*)

¹ Yoo, kə mbisha *kumənə nga adə buroodi yadə burənanə, waatoo kumənə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka. ² Makə dīi ci, ma madiigərə limanyinə da *maliminə nga bariya, ngwalii tii acii ənja, kə aali tii rəgwanyinə nga bələginə tə Yeesu.

³ Wata kə ngirə *Seetanə aashi Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Isəkariyootə. Ma ca, rəjwə nə ci agi *lyawarənə nga Yeesu pu'u aji bəra'i. ⁴ Madənə nə ci, ca dzə aabii madiigərə limanyinə i da meeminə nga soojiitə ca nəhə

21:25 21.25 Jab. 46.3-4; Mat. 24.29. **21:27** 21.27 Mat. 24.30. **21:34** 21.34-35 Isaa. 24.17; 1 Tees. 5.1-3. **21:36** 21.36 Mat. 24.42; Səniinə 6.17. **21:37** 21.37 19.47; 22.39. **22:1** 22.1 Shig. 12.1-20. **22:2** 22.2 19.48. **22:3** 22.3 4.2,13; 10.18; 22.31,53.

yi nga Əntaŋfə, ca wabə da tii agyanə makə sətə mbeenəkii ka viinə tə Yeesu ka tii. ⁵ Fanatii ha'ə, kə dīi tii moodasəka, təya dā aləkawalə nga vii ka ci kwaba. ⁶ Wata kə luuvə ci, ca 'watəgi tsaamə ŋunyi saa'i nga viinə tə Yeesu ka tii yadə shiinə nga ənja.

Dzəgə əndzanə nga Pasəka

(*Mat. 26.17-25; Mar. 14.12-21; Yooh. 13.21-30*)

⁷ Mbu'yanə nga kumənə nga adə buroodi yadə burənanə agikii, waatoo uuseratə nə ənji ka laala uura nga uuji bagiinə ka buurətə də Pasəka, ⁸ wata Yeesu a sləkee ka i Piita da Yoohana, əŋki ci ka tii, "Dəmə ka dzəgə kaamə əndzanə nga Pasəka." ⁹ Əŋki tii ka ci, "Da daa moonəku ina dzəga?" ¹⁰ Əŋki ci ka tii, "Mada kə dəməgəruunə aasəkə vəranə, ka guŋunə nuunə da əndə da uuda ma'inə anəkii. Ma dānuuna, nə'umə tə ci aasəkə yitə cii kəya dəmə aadəvə, ¹¹ una ba ka slanda yikii əsə: 'Ma bii Maləmə tuu: miinə kuvətə nii kəya zəmə əndzanə nga Pasəka davə da lyawarənaakii kwa?' ¹² Kadə nii kəya baarii koonə maduunə kuvə anə əndə'i, mahadəkii nga'ə. Davə dzəgənuunə kaamə əndzanə." ¹³ Palənə nə tii, təya lapaa makə sətə bii Yeesu ka tii weewee. Wata təya dzəgə əndzanə nga Pasəka davə.

Zəmə əndzanə da Slandana

(*Mat. 26.26-30; Mar. 14.22-26; 1 Koor. 11.23-25*)

¹⁴ Makə mbu'i saa'i nga zəmə əndzanə, Yeesu da masləkee ənjaakii a ndzaanə ka zəma. ¹⁵ Əŋki ci ka tii, "Də tantanyinə nə nyi ka moonə zəmə əndzanə nga Pasəkanə doonə, taabu'u cibənəki. ¹⁶ Wanyinə ca ba koonə: paa nyi ka zəmə əndzanə nga Pasəka ma'ə shaŋə, madaamə uusera nga dā tantanyitə əndzanə nga Pasəka agi *ŋwanjuunə nga Əntaŋfə kə mbu'ya."

¹⁷ Wata Yeesu a luu kwalakə da ma'i inabi asəkəkii. Ca kuyirii tə Əntaŋfə. Ma daba'əkii, əŋki ci, "Ndamə kwalakəna, taa wu patə agyuunə, wa ca sa. ¹⁸ Wanyinə ca ba koonə: ma daba'ə əna, paa nyi ka ənənə ka sa ma'i inabi ma'ə, see saa'itə nə Əntaŋfə a dā ŋwanjuunaakii paŋgəraŋə."

¹⁹ Ma daba'əkii, ca ŋgərə buroodi, ca kuyirii tə Əntaŋfə, ca baatsəpaa, ca vii ka masləkee ənjaakii, əŋki ci, "Ma əna, shishinəki [cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəŋwa də dānə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁰ Ha'ə əsə vii ci ka tii kwalaka da ma'i inabi asəkəkii daba'ə zəma. Əŋki ci, "Ma ətsa, ci nə kura aləkawalətə ci Əntaŋfə a dā də idənaaki. Ka putə goonə nə idənəkii a əjigi.]

²¹ "Amma, wiinə əndə viinə tə nyi ka ənji ka zəmənə da nyi. ²² Ma nyi *Uuzənə nga ənda, ka əntənə nə nyi tə əntənə, makə sətə uugi kəŋənə agyanəki, amma kə dīi anə əndətə na vii tə nyi ka ənja!" ²³ Wata gwanjənə nə lyawarənaakii ka laagwashinə ahadatii taa wu agitii ca mbee ka dānə ha'ə.

Wu saŋə palee də gawuuna?

²⁴ Kə ma'i mabizhinə ahada masləkee ənji banə tuu'inə: wu saŋə nə gawə ahadatəya? ²⁵ Fanə nga Yeesu ha'ə, wata əŋki ci ka tii, "Ma meeminə nga hara slikərənə, agi haŋətənə nə tii natii nə akəŋwacii ənjatii. Ha'ə nə gayinə əsə, agi moonə nə tii ənjə a 'wa tə tii ənji dā nga'əənə. ²⁶ Amma ma unə, pooshi ka dānə ha'ə ahadoonə. Ma əndətə palee də gawuunə

22:7 22.7 Shig. 12.6. **22:14** 22.14 6.13. **22:20** 22.20 Shig. 24.8; Irim. 31.31; Zak. 9.11; Rooma 11.27; 2 Koor. 3.6; Gal. 4.24; Ibər. 8.6; 9.12. **22:21** 22.21-23 Yooh. 13.2,21-30. **22:24** 22.24-26 9.46-48. **22:24** 22.24 Mat. 18.1; Mar. 9.33-34.

ahadoonə, wa ca ndzaanə makə dara. Ha'ə nə matakəŋwanə goonə əsə, wa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləna. ²⁷ Ya sanjə, wu palee də gawuuna, əndənə ca zəmə ku, anii əndənə ca slənə ka ca? Əntaa əndənə ca zəmə kwa? Ma nyi dfiya, ma nə nyi ahadoonə, makə əndə sləna.

²⁸ “Ma una, kə ndzaa unə da nyi taa guci patə agi cibənyinaaki. ²⁹ Makə sətə vii Daadə ka nyi gawuunə, ma nyi əsə, wanyinə ka viinə koonə. ³⁰ Ka zəmənə naamə, ka sanə naamə agi ŋwanjuunaaki, una ndzaanə anə dəgələ ŋga ŋwanjuunə, una dā gəŋwanə ka makuvə ŋga ənji *Isərayiila pu'u aji bəra'i.”

*Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita
(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Yooh. 13.36-38)*

³¹ Əŋki Yeesu, “Simoonə, Simoonə, aa ha nəhə. Kə upaa *Seetanə rəgwa ŋga kəca'ənə tuunə patə makə səkəŋwa. ³² Amma, ma nya, kə dīi nyi də'wa ka putaaku, acii ga ha bwasee ka gi'inə tə nyi. Madā kə ənyatə hə aabiiki, tsakuu ŋgeerənə ka ndzəkəŋushi'inəku.” ³³ Əŋki Piita ka ci, “Slandanəkya, kə tasəkii nyi dzənə taa aa furəshinə da hə, taa kaa ənjə a bələgi taanwə əsə.” ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, “Piita, wanyinə ca ba ka hə: ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi.”

Ndzaanə ma'aanəkii ka panə

³⁵ Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii əsə, “Ya makə sləkee nyi koonə yadə kwaba taa mbuurə taa əndə'i dibina, tə'i uushi ətee unə kwa?” Əŋki tii ka ci, “Pooshi taa mi ətee inə.” ³⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Amma, ma ənə dīi ca, əntaa ha'ə. Madā tə'i kwaba ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Ha'ə əsə, madā tə'i mbuurə ŋga ənda, wa ca ŋgərəənə. Madā pooshi ŋgila purəŋanə ŋga ənda, wa ca dərəmagi də kəjeerənaakii kaa ca dərəciigi. ³⁷ Acii wanyinə ca ba koonə: ma bii malaaba ləkaləkətə, ‘Kə dīi ənji də ci makə sətə ci ənjə a dā də məza ənja.’ Ma ətsa, agyanəki na dā ha'ə. Waatoo, ma sətə uugi kəŋənə agyanəkya, wiinə ka danə.” ³⁸ Wata əŋki lyawarənaakii ka ci, “Slandana, wiinə ŋgila purəŋanə ganə bəra'i.” Əŋki ci ka tii, “Bwaseemə ha'ə.”

*Da də'wa ŋga Yeesu aashi giŋwə ŋga Zayitunə
(Mat. 26.36-46; Mar. 14.32-42)*

³⁹ Ma daba'əkii, kə gimagi Yeesu, ca palə aashi giŋwə ŋga Zayitunə makə sətə izee ci ka danə. Kə nyi'u lyawarənaakii tə ci aa dəvə. ⁴⁰ Makə mbu'i tii aa dəvə, əŋki ci ka tii, “Damə də'wa acii goona bwasee ka rəgwa ŋga əntanfə saa'itə nə *Seetanə a təbə tuunə.” ⁴¹ Wata ca əntsahə ba'ə gi'u, ca gərə'waanə, ca ndzanə dā də'wa, ⁴² əŋki ci: “Daadə, madā ka moonə nə hə, əntsahəe ka nyi ka cibətsə akəŋwaciikii. Amma, dawə sətə kadeesəkə ka hə, ga ha dā sətə kadeesəkə ka nyi.” [⁴³ Wata malaa'ika a jima dadagyə, ca shi ka tsakə ka ci ŋgeerənə. ⁴⁴ Kə əjigi ma'yanə ŋga Yeesu, wata ca ənə ka dā gazhi'waanə ŋga dā də'wa palee ka əta. Lyaavanə nə hacifaakii aa panə makə idəna.]

⁴⁵ Makə uudəpaa ci dā də'wa, ca madə, ca palə aabii lyawarənaakii. Ma dzənəkəya, ka ŋunyinə nə tii, acii kə dzəgəpaa ŋgərə'wə tə tii. ⁴⁶ Əŋki ci

22:26 22.26 9.48; Mat. 23.11; Mar. 9.35. **22:27** 22.27 Yooh. 13.4-5,12-17. **22:30** 22.30 Mat. 19.28. **22:31** 22.31 22.3. **22:32** 22.32 Mat. 16.18; Yooh. 21.15-17. **22:34** 22.34 22.61; Mat. 26.75; Mar. 14.72. **22:35** 22.35 9.2-3; 10.4. **22:37** 22.37 Isaa. 53.12. **22:39** 22.39-46 5.16. **22:39** 22.39 21.37; Mat. 26.30; Mar. 14.26; Yooh. 18.1. **22:42** 22.42 Mat. 6.10; 20.22; Mar. 10.38; Yooh. 12.27-28.

ka tii, "Iitə ɗii səkii cuuna tsəfə ɲunyina? Madətəmə, ɗamə də'wa, acii goona bwasee ka rəgwa ɲga Əntaɲfə saa'itə nə Seetanə a təbə tuunə."

Kəsənə tə Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Yooh. 18.3-11)

⁴⁷ Daga Yeesu ma'ə ma'uudəpaamə wabənə, wata kə jigagi ənji dzubə. Yahuda, ətə agi lyawarənə ɲga Yeesu pu'u aji bəra'i, nəndə ka takəɲwanə ka tii. Ca əntsahətə aabii Yeesu ka nəhəpaanə tə ci ɲga'ə. ⁴⁸ Əɲki Yeesu ka ci, "Yahuda, daga nəhəpaanə viinəku tə nyi Uuzənə ɲga əndə ka ənji nii?"

⁴⁹ Makə nee ənjitə abii Yeesu ka sətə ca moo ɗanə, əɲki tii ka ci: "Slandaniina, a buuriinə tə tii də ɲgila purəjanə kwa?" ⁵⁰ Wata əndə'i əndə agitii a burəgi liminə ɲga mava ɲga gawə ɲga limanyinə də ɲgila purəjanə. Butə nə liminə da ciizəma. ⁵¹ Amma əɲki Yeesu, "Bwaseemə. Goona ɗa ha'ə!" Wata ca ɲgərə liminə ɲga əndətə, ca nyibutə.

⁵² Ma daba'əkii, Yeesu a wabə ka ənjitə shi ka kəsənə tə ci, waatoo ka madiigərə limanyinə da meeminə ɲga soojiitə ca nəhə yi ɲga Əntaɲfə, da ka masariinə; əɲki ci, "Mi shuunə ka kəsənə tə nyi ka ɲgila purəjanə ka ɲgila purəjanə, ka zala ka zala kwa? Ya saɲə əndə ɗa maabə nə nyi kwa?" ⁵³ Uusəra patə njaama ndzaanə ka hakii asəkə *yi ɲga Əntaɲfə, patə da ha'ə pooshi unə kəshi tə nyi. Amma, ma ənə ɗii ca, kə mbu'ya uusəra goonə da baawəɗa ɲga ɲwanjuutə agi təkunə."

Hiweenə ɲga Piita tə shiinə tə Yeesu

(Mat. 26.57-58,69-75; Mar. 14.53-54,66-72; Yooh. 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ma daba'əkii, kə kəsətə tii tə Yeesu, təya kərə tə ci aasii aa ha gawə ɲga limanyinə. Piita əsa, ba'ə ba'ə nə ci ka nə'unə tə tii. ⁵⁵ Kə hənəpaa ənji gunə a maɓaraci. Mbu'unatii, təya ndzaanə ka 'utənə. Shinə ɲga Piita əsə, ca ndzaa dasə abitii. ⁵⁶ Ma ɗavə asii, tə'i kadəmə ca slənə kwaba. Makə nee ki ka Piita ama gunə, kya tsaamətə tə ci, əɲki ki, "Əndənə maa, rəɲwə nə ci agi ənji ɲga Yeesu." ⁵⁷ Amma, ma Piita, kə hiwee ci, əɲki ci, "Mina, mashiimə nyi tə əndətsa."

⁵⁸ Ma ta'avə gi'u, kə nee əndə'i əndə ka ci. Əɲki ci, "Hə maa, əndə ɲga Yeesu nə hə!" Əɲki Piita ka əndətə, "Əntaa əndaakii nə nyi."

⁵⁹ Ma ta'avə gi'u əsa, əndə'i əndə a kəɲaanə agyanə wabənə ɲga əndətə, ca ba, "Goonga tanyi, ma əndətsa, əndə ɲga Yeesu nə ci, acii əndə Galili nə ci." ⁶⁰ Wata əɲki Piita ka əndətə əsə, "Paa nyi shii sətə cii kwa ba." Daga ci ma'ə ma'uudəpaamə banə ha'ə, wata ga'ə kə wii gyaagya. ⁶¹ Zə'uginə nə Yeesu Slandanə aadəbii Piita, ca tsaamə tə ci. Wata Piita a buurətə sətə shi Slandanə a bii ka ci oo'i, "Ma taabu'u wanə gyaagya ənshinə, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi." ⁶² Buurətənaakii ha'ə, ca dzə də tuunə də kiinə ka shaɲə.

Dəgənə tə Yeesu

(Mat. 26.67-68; Mar. 14.65)

⁶³ Ma saa'ikii, ənjitə nja nəhə tə Yeesu a ha'u də ci, təya dəgə tə ci, ⁶⁴ təya vutəgi ginəkii, təya tsa ka ci meeciinə, əɲki tii ka ci: "Makə ɗii ci anabi nə hə, kuragi keenə taa wu digə tə hə!" ⁶⁵ Kə baabii tii hara uushi'inə ɲgaanɲa'ə ɲga dzaananə də ci.

*Yeesu akəɲwacii *mətərəkinə ɲga Yahudiinə*

(Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Yooh. 18.19-24)

⁶⁶ Pukənə nga ha, wata *gayinə nga Yahudiinə da madiigərə limanyinə da maliminə a dza də nə ka da mətərəkinə. Əŋki tii, wa ənjə a kira ka tii tə Yeesu aa kuvə gəŋwanə. ⁶⁷ Mbu'unaakii wata təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Bawə keenə madfa hə nə *Aləmasiihu.” Əŋki Yeesu ka tii, “Taa kə bii nyi koonə, paa unə ka luuvənə. ⁶⁸ Madfa kə ləguyi nyi uushi a moonə əsə, paa unə ka jikəvənə. ⁶⁹ Amma, ma aakəŋwa gi'u, ka ndzaanə nə nyi, nyi Uzənə nga ənda, a ciizəmə Əntaŋfə Əndə baawəda.” ⁷⁰ Wata əŋki tii patə, “Hə nə *Uzənə nga Əntaŋfə ənə nii?” Əŋki ci ka tii, “Unəkii maa, ha'ə bii unə.” ⁷¹ Wata əŋki tii ahadatii, “Tə'i uushi dəbee ama ləgwa ama əndə ma'ə kwa? Aməkii maa, kə fii amə səndə bii ci də makii.”

23

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋgwaməna *Pilaatu* (*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Yooh. 18.28-38*)

¹ Wata gayiitə patə a madətə, təya kərə tə Yeesu aakəŋwacii Pilaatu. ² Mbu'unatii, wata təya gwanə ka baaba uushi'inə ashikii. Əŋki tii: “Kə lapaa inə əndənə ka da rəgwa nga ŋusləginə də slikərənə geenə, inə *Yahudiinə. Agi banə nə ci, ga ənjə a vii tsəkə ma'ə ka maduunə ŋwanjwə nga ha də Rooma. Agi banə nə ci əsə, ci nə Aləmasiihu, waatoo ŋwanjwa.” ³ Əŋki Pilaatu ka Yeesu, “Hə nə ŋwanjwə nga Yahudiinə kwa?” Əŋki Yeesu ka ci, “Hə bagi ha'ə.”

⁴ Əŋki Pilaatu ka madiigərə limanyinə da dabaala, “Ma nee nyi naakya, pooshi bwaya uushi ashii əndəna.” ⁵ Amma kə cakə ənjitə də macavadaanə də baaba uushi'inə ashii Yeesu, “Agi dfeeginə nə ci ka ənji ka purətə haŋkaliinə də dzəgunənaakii. Anə hanyinə nga Galili 'watəgi ci dfanə ha'ə, ca shi aanə hanyinə nga Yahudiya. Waanə kə mbu'ya aa hanə əsə.”

*Kərənə tə Yeesu aakəŋwacii ŋwanjwə *Hirudusə*

⁶ Makə fii Pilaatu ha'ə, ca ləgwa, “Ya əndətsa, əndə Galili nə ci kwa?” ⁷ Makə fii ci oo'i, əndə Galili nə Yeesu, waatoo hanyinə nga ŋwanjwə Hirudusə, wata ca ba, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii ŋwanjwə Hirudusə. Ma uusərakii, də Urusaliima nə Hirudusə. ⁸ Makə nee ci ka Yeesu, kə dfi ci moodasəkə laŋə. Kə mwayi ci neenə ka ci daga ŋukə, acii kə fii ci habaraakii, kə mwayi ci neenə ka da sə nga hurəshishinaakii. ⁹ Wata ca gwanə ka laagwa uushi'inə bəzəkii a makii. Amma pooshi uushi jikə Yeesu ka ci.

¹⁰ Davə nə madiigərə limanyinə da maliminə, də bwaya ŋguruunə nə tii ka wulanə tə Yeesu. ¹¹ Kə ha'u i Hirudusə da soojiinaakii də ci, kə bərapaa tii tə ci. Təya kavə ka ci ŋunyi kəbənə aashikii. Ma daba'əkii, Hirudusə a ba ka ənjə a ənəpaagi də Yeesu ka Pilaatu. ¹² Uusərakii njanə i Hirudusə da Pilaatu guvaanə, acii ma nga ŋukə tə'i daawaanə ahadatii.

La ka Yeesu gəŋwanə nga bələnə tə ci (*Mat. 27.15-26; Mar. 15.6-15; Yooh. 18.39-19.16*)

¹³ Wata ŋgwaməna Pilaatu a dzatəgi də madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə da hara Yahudiinə. ¹⁴ Əŋki ci ka tii, “Wiina, kə kiroonə ka nyi əndəna. Kə bii unə: agi gwazeenə nə ci ka ənja. Wiinə dfi, akəŋwacii unə ndzaa nyi ka ətsətə haalaakii. Amma ma nyi, ma agi wulanə goonə tə ci, pooshi uushi idəpaa nyi ashikii. ¹⁵ Ha'ə nə Hirudusə

22:67 22.67 9.20; Yooh. 10.24-25. **22:69** 22.69 Dan. 7.13; Jab. 110.1; Slənə 7.56. **22:70** 22.70 Mat. 26.63; Luka 1.32-35. **23:2** 23.2 20.20-26. **23:7** 23.7 3.1. **23:8** 23.8 9.9. **23:11** 23.11 Mat. 27.28; Mar. 15.17; Yooh. 19.2.

əsə. Makə kə nee amə, kə ɔnyapaagi ci də ci kaamə, ci ɓaarii pooshi uushi idəpaa ci ashikii. Acii ha'ə, ma nee nyi, pooshi bwaya uushi dɪi ci bahə ɓələnə tɔ ci. ¹⁶ Ma dɪya, wa ɔnjə a fəsləcii tɔ ci. Ma daba'əkii, ɔnjə a kapaa tɔ ci.”

[¹⁷ Yoo, taa agi ŋgutə kumənə ŋga *Pasəka patə, kə ndzaa tyasə see a kapaa Pilaatu ɔndə furəshinə rəŋwə ka ɔnja.] ¹⁸ Wata ɔnji patə a gwanə ka waazənə, ɔŋki tii, “Kyapaa keenə tɔ Barabasə, ɔnjə a ɓələgi ɔndətsa!”

¹⁹ Ma Barabasə, kə gimə ci furəshinə putə ŋga madɛe ka nɔ ŋga ɔnji asəkə vɔranə da ɓələ ɔnda.

²⁰ Makə kə mwayi Pilaatu kapaanə tɔ Yeesu, wata ca ɔnə ka wabənə da ɔnja. ²¹ Amma, ma tɔya, kə wazəənə tii, ɔŋki tii, “Wa ɔnjə a gwa'avə tɔ ci aashi ɔnfwa! Wa ɔnjə a gwa'avə tɔ ci aashi ɔnfwa!” ²² Amma ɔŋki Pilaatu ka tii ka makkənə, “Mi nɔ bwaya uushi dɪi ci kwa? Pooshi uushi idəpaa nyi ashi ɔndətsə bahə ɓələnə tɔ ci. Wa ɔnjə a fəsləcii tɔ ci, ɔnjə a kapaa tɔ ca.” ²³ Amma, ma tɔya, kə wazəənə tii də ŋgeerənə, tɔya dzə də banə, wa ɔnjə a gwa'avə tɔ ci aashi ɔnfwa. Də ha'ə hwaməpaa tii tɔ Pilaatu. ²⁴ Wata Pilaatu a lagi ka ci gəŋwanə makə sətə mwayi tii. ²⁵ Ca kapaa ka tii tɔ ɔndətə mwayi tii, waatoo tɔ ɔndətə gimə furəshinə putə ŋga madɛe ka nɔ ŋga ɔnji asəkə vɔranə da ɓələ ɔnda. Ca ŋgərə tɔ Yeesu, ca vii ka tii kaa tɔya ɗa də ci də sətə mwayi tii.

Kərənə tɔ Yeesu ka ɓələginə

(Mat. 27.32; Mar. 15.21)

²⁶ Ma ɔnjə a kərə tɔ Yeesu ka ɓələginə, kə lapaa tii ɔndə'i ɔndə dɪi ləməkii Simoonə. Ma ca, ɔndə Sirina nɔ ci. Kə lapaa tii tɔ ci, ci ka ha ŋga shinə də bilə. Tɔya kəsə tɔ ci, tɔya ŋgərəvə ka ci ɔnfwə ŋga gwa'avənə tɔ Yeesu aashikii, ca nə'u də tii.

²⁷ Dabaala a dzə də nə'unə tɔ Yeesu. Tə'i makinə ɔsə nja kaala vurənə, tɔya tuutuu atsakii. ²⁸ Zə'uginə nɔ Yeesu aadəbitii, ɔŋki ci ka tii, “Ma unə, maki Urusaliima, uneemə ka tuunə atsaki. Amma, ma nɔ uushi ɗanuunə, tuumə agyanə noonə na, da agyanə manjeevənə goonə. ²⁹ Acii tə'i uusəra na mbu'ya, ətə nɔ ɔnjə a ba, tə'i barəkaanə agyanə masaawiinə ətə mapoomə, ətə masamə 'wanə ka manjeevənə. ³⁰ Uusərakii nɔ ɔnjə a ndzaŋə banə ka giŋunyinə: ‘Waalyaanəmə keenə!’ Ka banə nɔ ɔnji ka danɔrənyinə ɔsə: ‘Ŋgəədəgimə tiinə!’ ³¹ Ya madɛa kə dɪi ɔnji də kantə'wa ɔnfwə ha'a, iitə na uudəənə ka mahuurəkəya?”

³² Tə'i hara ɔnji bərə'i; ma tɔya, ɔnji maabə nɔ tii. Kə kirə ɔnji tɔ tii ka dzənə ka ɓələginə tɔ tii ka ciinə rəŋwə da Yeesu.

Gwa'avənə tɔ Yeesu aashi ɔnfwa

(Mat. 27.33-44; Mar. 15.22-32; Yooh. 19.17-27)

³³ Mbu'unatii ka hatə ci ɔnjə a gwa'avə ɔnji aashi ɔnfwa, waatoo hatə ci ɔnjə a 'wa “Kəŋwə na”, wata soojiinə a gwa'avə tɔ Yeesu aashi ɔnfwa. Tɔya gwa'avə tɔ ɔnji maabətə bərə'i ɔsə, rəŋwə da ciizəmə Yeesu, rəŋwə da madzənəkii. ³⁴ Wata ɔŋki Yeesu, “Daada, tifyagi tɔ tii, acii mashiimə tii sətə ci tɔya ɗa.” Kə təkəpaa soojiinə kəjeerənaakii ahadatii də kwaarənə.

³⁵ ɔnji patə, kə kəŋaanə tii ka tsaamə sətə ca ɗaada. Ma gayinə ŋga Yahudiinə, kə ha'u tii də Yeesu, ɔŋki tii, “Kə mbee ci ka luupaa tɔ hara ɔnja. Madɛa ci nɔ Aləmasiihu ɔndətə ta'i ɔntanfə, wa ca luupaa naakii

23:18 23.18-25 Slənə 3.13-14. **23:29** 23.29 21.23. **23:30** 23.30 Hoos. 10.8; Səniinə 6.16. **23:31** 23.31 1 Piita 4.17. **23:33** 23.33 Isaa. 53.12. **23:34** 23.34 Jab. 22.19; Mat. 5.44; Luka 6.28; Slənə 7.60.

na!" ³⁶ Soojiinē maa, kə ha'u tii də ci. Təya əntsahətə aabiikii kaa təya vii ka ci mahwarəkinə. ³⁷ Əŋki tii, "Mada ŋwanwə ŋga Yahudiinə nə hə tanyi, luupaa naaku na!" ³⁸ Tə'i manaahəkii əsə aşi ənfutə gwa'avə ənji tə Yeesu aashikii oo'i, "Ma əndəna, ci nə ŋwanwə ŋga Yahudiinə."

³⁹ Wata əndə'i əndə agi ənjitə gwa'avə ənji tə tii a dzaana tə Yeesu. Əŋki ci, "Əntaa kə bii hə oo'i, hə nə Aləmasiihu? Aa luupaa naaku nə, ha luupaa tiina!" ⁴⁰ Amma, makə fii əndə'i əndətə ha'ə, kə lii ci ka ci ŋguruunə, əŋki ci, "Ya ha, əntaa gəŋwanə rəŋwə lagi ənji kaama? Paa hə ka ŋgwalənə acii Əntaŋfə kwa? ⁴¹ Ma kaawə, madəbəkii nə gəŋwaana, acii ma sətə dīi aŋwə, anəkii lii ənji kaawə gəŋwanə. Amma, ma əndətsa, pooshi taa mi dīi ci ətə madzəmə." ⁴² Wata əŋki ci ka Yeesu, "Yeesu, aa ha buurətə tə nyi uuserətə nii kwa də ŋwanuunaaku." ⁴³ Əŋki Yeesu ka ci, "Tantanyinə cii kya ba ka hə: ənshinə ndzaanaanwə agi Aləjana.*"

Əntənə ŋga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Yooh. 19.28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ Ma ətsə uusera ahada na, wata kə bwasee uusera ka bərənə. Kə dīi təkunə anə hanyinəkii patə dəgwamə, ha'ə dīi tibisə makkə ŋga kədəwanə. Tə'i gwada wahə ama hatə palee də laabanə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə. Wata pyaahu! gwadatə a təkəgi bəra'i. ⁴⁶ Kanə nə Yeesu vurənə də ŋgeerənə, əŋki ci, "Ya'ə Daada, aasəkə ciiku nə nyi ka ba'avə ma'yanaaki." Baginaakii ha'ə, wata ca əntəgi.

⁴⁷ Neenə ŋga ŋwanwə ŋga soojiitə nji davə ka sətə dfaadīi patə, wata ca dəla də Əntaŋfə, əŋki ci, "Asee goonŋa tanyi, ma əndəna, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii." † ⁴⁸ Patənə ŋga dabaala ətə shi ka tsaamə sətə ca də, makə nee tii, kə ənyi tii satii də dəəgə ədzəmətīi acii təgunuunə. ⁴⁹ Patənə ŋga guviinə ŋga Yeesu da makiitə nyi'wa tə ci daga anə hanyinə ŋga Galili, kə kəŋaanə tii dzadə gi'u ka tsaamə sətə ca də.

Ŋgədfənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Yooh. 19.38-42)

⁵⁰ Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Yusufu, əndə Arimatīya anə hanyinə ŋga Yahudiita. Ma ca, ŋunyi əndə nə ci, əndə goonŋa əsə. Rəŋwə nə ci agi *mətərəkīnə ŋga Yahudiinə. ⁵¹ Amma, madzəmə ka ci nə sətə dīi hara gayinə, waatoo aniyatīi da slənətsatīi. Acii ma ci, bislyə nə ci agi gəra saa'itə nə Əntaŋfə a də ŋwanuunaakīi. ⁵² Wata ca madə, ca palə aa ha ŋgwaməna Pilaatu kaa ca kədīi rəgwa kaa ca dzə ka ŋgiragərə wə ŋga Yeesu. ⁵³ Makə luuvə Pilaatu ka ci, wata ca dzə ka jimagərə də wə ŋga Yeesu aşi ənfwa. Ca hadətə tə ci də marəma, ca banee ka ci asəkə kura gu'u ətə tələpaa ənji aşi pasla. ⁵⁴ Ma dīi ətsə patə, uusera ŋga ndzanə *uuserə ŋga əpisəka.

⁵⁵ Ma makiitə nyi'wa tə Yeesu daga anə hanyinə ŋga Galili, kə gi tii atsaə Yusufu. Kə tsaaməgərə tii aasəkə gu'wə, təya nee taa iitə banee ci ka Yeesu. ⁵⁶ Ma daba'əkīi, təya ənəgərə aasəkə vəranə. Təya da maare ətə dīi zənəkīi ŋga'ə da urədyə ka bəzəpaanə də wə ŋga Yeesu.

Ma uusera asavee, kə əpi tii səkə makə sətə bii *bariya.

23:35 23.35-39 Jab. 22.8; 109.35. **23:36** 23.36 Jab. 69.22. **23:37** 23.37-38 Mat. 27.11. * **23:43** 23.43 Əndə'i ləmə ŋga ha dagyə. **23:43** 23.43 2 Koor. 12.3. **23:44-45** 23.44-45 Am. 8.9. **23:46** 23.46 Jab. 31.6; Slənə 7.59. † **23:47** 23.47 pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii: Mat. 27.19; Slənə 3.14; 7.52; 22.14. **23:49** 23.49 8.2-3; Jab. 38.12. **23:55** 23.55-56 8.2-3. **23:56** 23.56 Shig. 20.10.

24

Madətənə nga Yeesu agi maməətə ənja
(*Mat. 28.1-10; Mar. 16.1-8; Yooh. 20.1-10*)

¹ Ma tsədəkə uusəra alatə, kə ma'i makiita, təya ngərənə maarətə dii tii, təya dzə aa ma gu'u. ² Ma gi təya, kə dalagi ənji faaratə pya'ə ənji də ma nga gu'ukii. ³ Ma təya dəmögərə, wata malapaamə tii wə nga Yeesu Slandana. ⁴ Kə pa'əənə ka tii ma, pooshi tii shii sə nga banə. Ma təya nee, kə jigagi nguyirənə bəra'i da i kəjeerənə ca bərə ashitii. ⁵ Wata ngwalənə a kəsəgi tə tii, təya gwanee ka nətii aa panə aa panə. Əŋki nguyiriitə ka tii, "Mi cuuna aalə Əndə vii əpinə agi maməətə ənji kwa?" ⁶ Ma ca, kə ma'i ci, paa ci ma'ə ganə. Buurətəmə sətə bii ci koonə, ci ma'ə anə hanyinə nga Galili. ⁷ Kə bii ci koonə, ma ca, *Uuzənə nga ənda, tyasə ka viinə nə ənji tə ci ka ma'waslyakə ənja; ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənji ka makkənə nga uusəra."

⁸ Wata pii makiitə a buurətə wabəətə nga Yeesu, ⁹ təya madə gatə a ma gu'u, təya dzə ka dzəgunəgi ətsə patə ka *lyawarənə nga Yeesu pu'u aməntənjə da i ka hara ənjitə nja nə'u tə ci. ¹⁰ Ma makiitə dīi ha'ə, tii nə Mariyaama Magədalina, Yawana, da Mariyaama məci Yakubu da hara makinə. Tii bii sətə ha'ə ka masləkee ənja. ¹¹ Amma, ma masləkee ənja, kə ngirə tii wabənə nga makiitə ka uushi zabə, pooshi tii luuvə. ¹² Patə da ha'ə, ma Piita, kə ma'i ci, ca huyipaa aanə gu'wa. Ca gwanəanə ka ringədənə. Ma ca nee, wata kəjeerənə mbədaanə. Kə dīi ka ci ka sə nga hurəshishinə. Ca palə saakii.

A rəgwa Imawusə
(*Mar. 16.12-13*)

¹³ Uusərakii ha'ə, *lyawarənə nga Yeesu bəra'i a dzə aasəkə əndə'i vərənə dīi ləməkii Imawusə. Kiloomeeta pu'u aməntənjə nəndə ahada vərənəkii da vərənə nga Urusaliima. ¹⁴ Təya dzə də wabə haala nga sətə dfaadīi patə.

¹⁵ Asee, ma saa'itə təya wabə ha'ə, kə lapaa Yeesu də naakii nə tə tii. Nə'ushinə nə tii da ci. ¹⁶ Agi neenə nə tii ka ci, amma pooshi tii puləgi oo'i, ci. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Mi cuuna dzə də wabənə ahadoonə, una dzə də wiina?" Wata təya kəjanə. Kə dzəgəpaa mabətəsəkə tə tii. ¹⁸ Tə'i əndə'i əndə agitii ətə dīi ləməkii Kəliyapasə. Əŋki ci ka Yeesu, "Patənə nga ənji də Urusaliima, kə shii tii sətə dfaadīi davə kwakwatə. Yoo, wata hə daanəku nə mu'umə ətə mashiimə nii?" ¹⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgutə uusha?" Əŋki tii ka ci, "Ya sətə dīi tə Yeesu əndə Nazaratu. Ma ca, anabi nji ci, əndə baawəda ka rəgwa sləna da rəgwa wabənə akəŋwacii Əntənjə da akəŋwacii ənji patə. ²⁰ Kə vii madiigərə limanyinə da matakəŋwanyinə geenə tə ci ka ənja, kaa təya dfa gəŋwanə nga bələnə tə ci. Təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa. ²¹ Ma ina, kə kii inə niinə oo'i, ci nə əndətə nja dzə ka luupaanə tə ənji *Isərayiila. Amma wiinə dīi, makkənə nga uusəra ənshinə makə dfaadīi uushi'iitsa. ²² Ha'ə maa, tə'i hara makinə ahadeenə kədəpaa tiinə. Acii ma ənshinə pədeerənə tsədəka, kə wuuri tii aanə gu'u. ²³ Ma dzənətii, malapaamə tii wə nga Yeesu davə. Wata təya shi ka banə keenə oo'i, kə shigi malaa'ikanyinə ka tii; təya ba ka tii oo'i, da i əpinə nə ci. ²⁴ Tə'i hara ənji əsə ahadeenə gi aanə gu'u, təya lapaa ha'ə tanyi makə sətə bii makiita. Amma paa tii nee ka ci."

²⁵ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, “Una, pooshi nuunɔ! Malyabatanyinɔ nuunɔ ka rɛgwa ŋga luuvɔ sɛtɔ wabi anabiinɔ patɔ. ²⁶ Madɔbeemɔ *Alɛmasiihu a cibɔ makɔ ɔtsɔ, kaa ɔntanɔfɔ a vii ka ci ɔuunuunɔ kwa?” ²⁷ Wata ca ndzanɔ dzɛgunɔtɔ ka tii sɛtɔ bii malaaba lɛkalɛkatɔ agyanɔ naaki na. Waatoo, ndzanɔnɔ asɛkɔ lɛkalɛkatɔnyinɔ ŋga Muusa, ca uudɔpaa dɔ ŋga anabiinɔ patɔ.

²⁸ Makɔ mbu'i tii kɛdɔhɔ da vɔraatɔ ci lyawariitɔ bɛra'i a dzɔ aa dɔvɔ, ɔfanɔ nɔ Yeesu makɔ pitɛginɔ aakɛŋwa. ²⁹ Amma tɔya kɛsɔpaa tɔ ci, ɛŋki tii, “Baa amɔ ganɔ, acii kɔ uugi kɛdɔwanɔ ɔfanɔ, wiinɔ vɔdɔ ka ɔfanɔ.” Wata Yeesu a dɛmɛgɛrɔ atsatii.

³⁰ Tɔya ndzaanɔ ka zɔma. Ca ŋgɛrɔ buroodi, ca kuyirii tɔ ɔntanɔfɔ, ca baatsɔpaa, ca vii ka tii. ³¹ Wata kɔ dzɛgi sɛtɔ sɛmɔdɛgi ginɔtii, tɔya pulɛgi dɔ ci. Amma kɔ rarɔ'igi ci akɛŋwaciitii. ³² ɛŋki tii ahadatii, “Ya makɔ njii kɔya wabɔ kaanɔwɔ a rɛgwa, ca dzɛgunɔtɔ kaanɔwɔ agyanɔ sɛtɔ bii malaaba lɛkalɛkatɔ, ɔntaa kɔ njaanɔwa fa shiiwɔ asɛkɔ ɛdzɔmaanɔwɔ kwa?”

³³ Wata tɔya madɔtɔ ka tsaakii ha'ɔ, tɔya ɛnɛgɛrɔ aa Urusaliima. Mbu'unatii, tɔya lapaa tɔ lyawarɛnɔ ŋga Yeesu pu'u amɛntanɔ da hara ɛnjitɔ abitii. ³⁴ Neenatii ka lyawariitɔ bɛra'i, wata ɛŋki tii ka tii, “Goonɔ tanyi! Kɔ ma'i Yeesu Slandanɔ agi mamɔtɔ ɛnja. Kɔ shigi ci ka Simoonɔ.”

³⁵ Fanatii ha'ɔ, wata tɔya ndzanɔ dzɛgunɔ ka tii sɛtɔ ɔaadii a rɛgwa, i makɔ sɛtɔ pulɛgi tii dɔ Yeesu, ci ka ha ŋga baatsɔpaa buroodi.

Jigaginɔ ŋga Yeesu ka lyawarɛnaakii

(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Yooh. 20.19-23; Slɛnɔ 1.6-8)

³⁶ Tii ma'ɔ ka wabɛnɔ ha'ɔ, ma nee tii, kɛŋɔ nɔ Yeesu dɔ naakii nɔ ahadatii. ɛŋki ci ka tii, “Wa jamɛnɔ a ndzaanɔ ahadoonɔ!” * ³⁷ Kɔ ŋgwali tii, kɔ li'i ma'yanatii. Acii ma nɔ tii ka nɔhɛnɔ, bɛrɛhinɔ shigɛrɔ aagitii.

³⁸ Wata ɛŋki Yeesu ka tii, “Mi li'i ma'yanɔ goona? Ka mi dɔ hiimatɔ ha'ɔ a nuuna? ³⁹ Tsaamɔtɔmɔ ciinɛki da sɔdɛki. Dɔ ha'ɔ shiinuunɔ oo'i, nyi ɛnɔ weewee. Ma ɔanuuna, ndaabɔtɔmɔ tɔ nyi, tsaamɔtɔmɔ tɔ nyi koonaa shii. Ma bɛrɛhinɔ kamɔ, pooshi luwɔ ashikii, pooshi ilɔ ɛsɔ makɔ sɛndɔ cuuna nee ashiki.” ⁴⁰ Ma ca dzɔ dɔ wabɛnɔ ha'ɔ, ca baarii ka tii ciinɛkii da sɔdɛkii. ⁴¹ Kɔ ɔii lyawarɛnɔ moodasɛkɔ lanɔ. Kɔ ɔii ka tii ka sɔ ŋga hurɛshishinɔ ka shanɔ. Ha'ɔ maa, ma'ɔ tii mambeemɔ ka luuvɛnɔ. ɛŋki Yeesu ka tii, “Tɔ'i unɔ da zɔmɔ kwa?” ⁴² Wata tɔya ŋgɛrɔ masɛrɔ hɛrɛfinɔ, tɔya vii ka ci. ⁴³ Ca ŋgɛrɔ hɛrɛfiitɔ, ca adɔ, ginɔtii a nee.

⁴⁴ Ma daba'ɛkii, ɛŋki Yeesu ka tii, “Wiinɔ sɛtɔ njii kya baaba koonɔ, nyi ma'ɔ ahadoonɔ: kɔ dɔbee sɛtɔ nyaahɔ ɛnji agyanɛki patɔ a ɔfa, waatoo, sɛtɔ asɛkɔ bariya ŋga Muusa, da asɛkɔ lɛkalɛkatɔnyinɔ ŋga anabiinɔ da asɛkɔ Jabuura ɛsɔ.” † ⁴⁵ Wata Yeesu a wunɛgi nɛtii kaa tɔya mbee ka paaratɔ sɛtɔ asɛkɔ lɛkalɛkatɛkii. ⁴⁶ ɛŋki ci ka tii, “Wiinɔ sɛtɔ nyaahɔ ɛnji agyanɛki: tyasɔ see a cibɔ Alɛmasiihu, ca ɛntɔ. Ma ka makkɛnɔ ŋga uusɛra, ca madɔtɔ agi mamɔtɔ ɛnja. ⁴⁷ Ma daba'ɛkii, ɛnjɔ a waaza ka ɛnji agyanɔ baanɔ ka ɔntanɔfɔ da upaa tifyaginɔ ŋga 'waslyakɛnɔ. Ma waazaatsa, dɔ Urusaliima ca ndzanɔ, ca mbu'u ka patɛnɔ ŋga ɛnji agi

24:25 24.25-27 24.45. **24:27** 24.27 24.44. **24:32** 24.32 24.45. **24:34** 24.34 Mar. 16.7; 1

Koor. 15.4-5. * **24:36** 24.36 1 Koor. 15.5; jamɛnɔ: Luka 2.14. **24:37** 24.37 Mat. 14.26; Mar. 6.49. **24:41** 24.41-43 Yooh. 21.5,10; Slɛnɔ 10.41. † **24:44** 24.44 24.27; Yooh. 5.39; Muusa: Slɛnɔ 7.9-10,25-27,35,37-39; Yooh. 5.46; anabiinɔ: Isaa. 52.13-53.12; Hoos. 6.2; Jabuura: Jab. 22.69. **24:45** 24.45 24.25-27,32; Yooh. 20.9. **24:46** 24.46 9.21-22; Mat. 26.56; Mar. 14.49; 1 Koor. 15.3-4; Slɛnɔ 17.2-3; 28.23.

duuniya. ⁴⁸ Unə nə seedawiinə nga uushi'iitsa. ⁴⁹ Ma sətə bii Daadə viinə koonə, ka sləkeenə nə nyi koonə. Amma ndzaamə ganə asəkə vəranə zəku'i see madfa jima baawəda koonə dadagyə.”

Ndərənə nga Yeesu aadəgyə

(Mar. 16.19-20; Slənə 1.9-11)

⁵⁰ Ma daba'əkii, wata ca fədfə tə lyawarənaakii, təya palə aaba'ə vəranə kədəhə da vəranə nga Bayitaniya. Mbu'unatii, wata ca madfee ka ciinəkii kaa ca daanə ka tii barəkaanə. ⁵¹ Ma ca dzə də da ka tii barəkaanə, wata kə təkəgi ci da tii ha'ə, ca ndərəgi aadəgyə. ⁵² Ma təya, kə gərə'waanə tii ka dʉunətənə tə ci. Ma daba'əkii, wata təya madfə, təya ənəgərə aa Urusaliima də manushinə. ⁵³ Uusərə patə nji təya dəla də Əntanfə asəkə yaakii.

24:47 24.47 3.3; Slənə 1.8; 5.31; 11.18; 17.30-31; 20.21; Rooma 15.19. **24:48** 24.48-49 Slənə 5.32; Yooh. 15.26-27. **24:48** 24.48 Slənə 1.8,22; 2.32; 3.15; 4.33; 10.39-41; 13.31. **24:49** 24.49 4.18. **24:50** 24.50-51 9.51; Mar. 16.19; Slənə 1.9; 3.21. **24:52** 24.52 Slənə 1.12; Yooh. 14.28; 16.22.

Nunyi Habara dacia Yoohana

Wabəətə ca vii əpinə

¹ 'Watəginə duuniya ma'ə matagamə, tə'i wabənə. Ma wabənəkii, tii da Əntanfə nji ka hakii. Əntanfə nə ci. ² Ndzanənə ka 'watəginə nə wabənəkii da Əntanfə. ³ Daciikii tagii Əntanfə patənə nga uushi'inə, taa rəjwə pooshi uushi tagii Əntanfə yadə ciinəkii agikii. ⁴ Wabənəkii ca vii əpinə. Ma əpinəkii, ci ca kira bərənə ka ənji shiŋkinə. ⁵ Ma bərənəkii əsə, agi təkunə nə ci ka bərənə, pooshi təkunə da baawəda nga bələgi bərənəkii.

⁶ Tə'i əndə'i əndə sləkee Əntanfə ka ci kaa ca slənə ka ci, ətə dīi ləməkii Yoohana. ⁷ Ci shi ka seedaginə ka ənji agyanə bərənəkii kaa patənə nga ənjə a fa habarakii, təya luuvə. ⁸ Əntaa ci də nəkii nə bərənəkii, amma ma shi ci, kaa ca shi ka baarənə ka ənji agyanə bərənəkii.

⁹ Ma bərənəkii, ci nə tantanyitə bərənə. Kə shi ci aa duuniya, kaa ca shii bərənə ka patənə nga ənji shiŋkinə. ¹⁰ Asəkə duuniya nji wabənəkii. Daciikii əsə tagii Əntanfə duuniya, amma patə da ha'ə, pooshi *duuniya shii tə ci. ¹¹ Aagi ənjaakii shi ci, amma ma təya, pooshi tii liwə tə ci. ¹² Ma ənjitə liwə tə ci, təya vii goonğa ka ləməkii, kə vii ci ka tii baawəda nga ndzaanə ka manjeevənə nga Əntanfə. ¹³ Ma təya, Əntanfə ci saakii vii ka tii əpinə, əntaa dāgi shishinə nga əndə shiŋkinə saakii, taa dāgi aniya nga əndə shiŋkinə əsə.

¹⁴ Ma wabənəkii, kə ndzaa ci ka əndə shiŋkinə, ca ndzaanə ahadaamə. Kə nee inə ka dūunuunaakii, waatoo, ətə vii Dii ka Uuzənaakii rəjwə dyanə. Tə'i ci da pwapoonə da goonğa ka shaŋə. * ¹⁵ Ma Yoohana, kə wabi ci agyanəkii, ca ngərəe ka uurakii, əŋki ci: "Waatsə əndətə njii kya ba: ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci." ¹⁶ Anəkii anəkii nə wabənəkii ka dā kaamə pwapoonə. Agi malaŋə nga'ənaakii ənə cii kəya dā kaamə. ¹⁷ Ma vii Əntanfə bariya, daci Muusa. Amma ma pwapoonə da goonğaənə, daci Yeesu *Aləmasiihu. ¹⁸ Ma Əntanfə, pooshi əndə sha nee ka ci shaŋə. Uuzənaakii rəjwə dyanə ci ka nəkii, Əntanfə nə ci. Ka hakii nə tii da Dii, ci baarəgi kaamə furəŋənə tə ndzaanə nga Əntanfə.

Waazanə nga Yoohana

(Mat. 3.1-12; Mar. 1.1-8; Luka 3.1-18)

¹⁹ Ma ka əndə'i uusəra, wata *Yahudiinə də Urusaliima a sləkee ka limanyinə da hara ənji agi slikərənə nga *Leewi aabii Yoohana kaa təya ləgwa ka ci wu saŋə nə ca. Wiinə seedatə vii ci ka tii, ²⁰ pooshi ci naanagi ka ənəpaagi ka tii də ləgwanatii, kə wabi ci ka tii paŋgəraŋə paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma nyi, əntaa Aləmasiihu nə nyi." ²¹ Əŋki tii ka ci, "Aa wu dīi

1:1 1.1-2 'Wat. 1.1-2.4; Yooh. 17.5; Fil. 2.6; 1 Yooh. 1.1-2; Səniinə 19.13-16. **1:3** 1.3-4 1.9-10; 5.26; 1 Koor. 8.6; Kwal. 1.16-17; Ibər. 1.2; Səniinə 3.14. **1:5** 1.5 'Wat. 1.3-4. **1:6** 1.6 Mat. 3.1. **1:8** 1.8 1.20. **1:9** 1.9-10 8.12; 17.25; 1 Yooh. 2.8. **1:12** 1.12 1 Yooh. 3.1; Gal. 3.26; 4.5. **1:13** 1.13 3.3,5-6; 1 Piita 1.23; 1 Yooh. 3.9. * **1:14** 1.14 Gal. 4.4; Fil. 2.7; 1 Tim. 3.16; Ibər. 2.14; 1 Yooh. 4.2; kə nee inə ka dūunuunaakii: Mat. 17.2; Yooh. 2.11; 1 Yooh. 1.1-3. **1:15** 1.15 1.24-27,30; 5.31-34,36. **1:17** 1.17 7.19; Shig. 31.18. **1:18** 1.18 6.46; 14.8-9; Shig. 33.20; Mat. 11.27; 1 Tim. 6.16; 1 Yooh. 4.12. **1:19** 1.19-27 5.33. **1:20** 1.20 3.28.

nə ha? Hə nə *Iliya kwa?" Əŋki ci: "Pooshi." "Aa, hə nə anabitə bii əŋji na shi kwa?" Əŋki ci, "Pooshi." ²² Əŋki tii ka ci, "Aa, bawə keenə taa wu nə ha, acii ŋga'ə keenə nə ənəpa də wabənəkii ka əŋjitə sləkee keenə. Wu nə hə kwa?" ²³ Yoohana a ənəpaagi ka tii də wabənə asəkə ləkaləkətə ŋga anabi Isaaya, əŋki ci, "Nyi nə əndətə kaalii agi bilinə oo'i, Kəŋeemə ka rəgwa ŋga Slandana, hadatəgimə."

²⁴ Ma əŋjitsa, *Farisanyinə sləkee ka tii. ²⁵ Təya ba ka Yoohana, "Madə əntaa Aləmasiihu taa Iliya taa anabi nə hə saŋa, ka mi cii kwa dā ka əŋji bapətisəma?" ²⁶ Əŋki Yoohana ka tii, "Də ma'inə cii kya dā bapətisəma, amma ahadoonə kəŋə nə əndətə mashiimuunə. ²⁷ Ma ca, ci na uugya ba'ə ka shinə. Taa zə'u ŋga bībinaakii mambu'umə nyi bahə pərəginə."

²⁸ Ma ətsə patə, də Bayitaniya slənyi, atanəgi gəərə ŋga Urədunə, hatə nji Yoohana a yiiə bapətisəma ka ənja.

**Uundzə Baga ŋga Əntanfə*

²⁹ Ma ka pukyatə hakii, kə nee Yoohana ka Yeesu ca shi aabiikii. Makə nee ci ka ci, əŋki ci, "Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntanfə. Ci nə əndə ŋgərəgi 'waslyakəənə ŋga *duuniya. ³⁰ Waatsə əndətsə njii kya wabə koonə agyanəkii, ətə njii kya ba, ma əndətə na uugya ba'ə ka shinə, kə palee ci ka nyi, acii daga ka 'watəginə nə ci. ³¹ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma shinaaki, nya dā ka əŋji bapətisəma də ma'inə, kaa nya shii baariinə tə ci ka əŋji *Isərayiila."

³² Wiinə seedatə vii Yoohana, kə bii ci, "Kə nee nyi ka Malaaba Ma'yanə ca jima dadagyə makə kurəkuta, ca kəŋaanə anəkii. ³³ Ma nyi, paa nyi sha shii tə ci, amma ma əndətə sləkee ka nyi kaa nya dā bapətisəma də ma'inə, ci bii ka nyi oo'i, ma əndətə nii kwa nee Malaaba Ma'yanə a jima, ca kəŋaanə anəkii, ci na dā bapətisəma də Malaaba Ma'yanə. ³⁴ Kə nee nyi də ginəki. Wanyinə ka baginə paŋgəraŋə, ci nə *Uuzənə ŋga Əntanfə." †

*Təkəŋwatə *lyawarənə ŋga Yeesu*

³⁵ Pukyatə hakii əsə, kəŋə kəŋə nə Yoohana tii da lyawarənaakii bəra'i. ³⁶ Makə nee ci ka Yeesu ca dzə a rəgwa, əŋki ci, "Waatsə Uundzə Baga ŋga Əntanfə."

³⁷ Wata kə fii lyawarənaakii ətə bəra'i ca ba ha'ə, wata təya palə atsa Yeesu. ³⁸ Yeesu a zə'ugi. Ma ca nee wata təya nə'u tə ci, ca ləgwa ka tii, "Mi cuuna ala?" Əŋki tii ka ci, "Rabbi, (makə bana maləma) da saŋə nə ha?" ³⁹ Əŋki ci ka tii, "Shoomə ka neenə." Wata təya palə, təya dzə ka neenə ka hatə dīi ci davə. Ma saa'ikii, tibisə ənfwadə ŋga kədəwanə. Wata təya uudəpa ka uusərakii da ci.

⁴⁰ Ma əŋjitə bəra'i fii wabənə ŋga Yoohana, təya nə'unətsa tə Yeesu, Andərawəsə nə ləmə ŋga əndə'i əndə agitii, waatoo, ndzəkəŋuci Simoonə Piita. ⁴¹ Pii wata ca dzə ka alətənə tə ndzəkəŋuci, waatoo, tə Simoonə, ca ba ka ci, "Kə lapaa inə tə Aləmasiihu" (makə bana, Matadəkii). ⁴² Wata ca kərə tə Simoonə aabii Yeesu. Yeesu a tsaamə tə ci, əŋki ci, "Simoonə nə ləməku, uuzənə ŋga Yoohana. Ma aakəŋwa, Keefasə ndzaanə ləməku." Ma ləmə Keefasə, uushi rəŋwə da 'wanə Piita, waatoo, pasla.

'Wanə ŋga Yeesu tə Filibusə tii da Nataniyalə

1:21 1.21 Mat. 2.14; Yooh. 6.14. **1:23** 1.23 Isaa. 40.3. **1:25** 1.25-26 1.33; Mat. 21.25. **1:27** 1.27 1.15; Slənə 13.25. **1:28** 1.28 10.40; Mat. 3.13. **1:29** 1.29 1.36; Isaa. 53.6-7; 1 Piita 1.19; 1 Yooh. 2.2; Səniinə 5.6. **1:30** 1.30 1.15. **1:32** 1.32 Mat. 3.16. † **1:34** 1.34 Uuzənə ŋga Əntanfə: 1.49; 5.18-23; 10.36; 11.27; 20.31; Mat. 3.17; 27.54; Slənə 9.20. **1:36** 1.36 1.29. **1:40** 1.40-42 Mat. 4.18-20. **1:41** 1.41 4.25. **1:42** 1.42 Mat. 10.2; 16.18.

⁴³ Ma pukyatə hakii, kə ma'i Yeesu kaa ca palə aanə hanyinə nga Galili. Wata ca dzə, ca lapaa tə Filibusə, ca ba ka ci, “Nyi'wawə tə nyi.” ⁴⁴ Ma Filibusə, əndə Batəsayida nə ci. Waatoo manjeevə vəranə rəjwə nə tii da i Andərawəsə da Piita.

⁴⁵ Wata Filibusə a lapaa tə Nataniyalə, əŋki ci ka ci, “Ma əndətə nyaahə Muusa agyanəkii asəkə ləkaləkatə nga bariya, i anabiinə maa, kə nyaahə tii agyanəkii, kə lapaa inə tə ci, waatoo Yeesu uuzənə nga Yusufu əndə Nazaratu.” ⁴⁶ Əŋki Nataniyalə ka ci, “Bahə tə'i uushi ŋunyikii ca shigi asəkə vəranə nga Nazaratu nii?” Əŋki Filibusə, “Shiwa nda nee ka ci.”

⁴⁷ Makə nee Yeesu ka Nataniyalə ca shi aabiikii, kə wabi ci agyanəkii, əŋki ci, “Waatsə tantanyitə uuzətə Isərayiila, tə'i gooŋgaanə ashikii.” ⁴⁸ Nataniyalə a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, “Dama saŋə shii hə tə nya?” Əŋki Yeesu ka ci, “Taabu'u 'wii Filibusə tə hə, kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva.” ⁴⁹ Əŋki Nataniyalə, “Maləma, hə nə Uuzənə nga Əntaŋfə tanyi, ŋwanŋwa nga əŋji Isərayiila.” ⁵⁰ Əŋki Yeesu, “Kə vii hə gooŋga acii bii nyi kə nee nyi ka hə atsa ənfwə uudəva tanə nii? Ka neenə nə hə ka hara madiigərə uushi'inə palee ka ətsa.” ⁵¹ Wata ca tsakə banə ka ci, əŋki ci, “Tantanyinə cii kya ba koonə, ka neenə nuunə ka dadagyə mawunəkii; malaa'ikanyinə nga Əntaŋfə a ndərə, təya jima aagyanəki, nyi *Uuzənə nga ənda.”

2

Zəmə əndzanə nga da məhura də Kana

¹ Ma ka makkənə nga uusəra, kə dīi əŋji əndzanə nga da məhura asəkə vəranə nga Kana anə hanyinə nga Galili. Kə gi məci Yeesu ka əndzanəkii.

² Ma Yeesu da lyawarənaakii əsə, kə bii əŋji ka tii zəmə əndzanəkii.

³ Ma ətsə əŋji agi zəmə əndzanəkii, kə uudəgi ma'i inaba. Wata məci Yeesu a shi aabiikii, kya ba ka ci, “Kə uudəgi ma'i inaba agyanə slanjii əndzanə.” ⁴ Əŋki Yeesu ka ki, “Yaayi, əntaa wabənaaku ətsa. Ma'ə saa'yaaki mambu'umə.” ⁵ Məci Yeesu a ba ka əŋji sləna, “Damə sətə nii kəya ba koonə patə.”

⁶ Ma dava, tə'i gəranəyinə kuwa. Taa ŋgutə rəjwə agitii, agi luunə nə ci uuda ma'inə bahə pu'u. Ma gəriitsa, ka kubəginə makə sətə dīi alə'aada nga *Yahudiinə ka paslə də Əntaŋfə.

⁷ Wata əŋki Yeesu ka əŋji sləna, “Naanatəmə gəriitsə də ma'inə.” Təya naanatə pyaslyə'ə aa matii. ⁸ Wata əŋki ci ka tii, “Əgəciimə ma'itə asəkə gəriitsə, una kərə ka kadala.” Wata təya əgə ma'inəkii, təya kərə ka ci. ⁹ Ca təbətə. Asee kə zə'ugi ma'inəkii ka ma'i inabi. Amma mashiimə ci tādā dama shi ma'i inabikii. Ma əŋji slənətə əgya ma'inəkii, kə shii tii. Wata kadala a 'wa tə dagwa ma'fanə, ¹⁰ əŋki ci ka ci, “Taa wu patə, ŋunyi ma'i inaba viinəkii ka əŋji zəku'i. Ma'ə kə sii əŋji, kə əburi əŋji, əŋjə a kira mahwarəkinə ha'ə. Amma ma hə naaku, ma'fanə hə ha'ə. Mahwarəkinə vii hə zəku'i, ha vii ŋunyikii daaba'ə.”

¹¹ Ətsə nə 'watəginə nga slənə sə nga hurəshishiitə dīi Yeesu. Ma sə nga hurəshishiitə, də Kana anə hanyinə nga Galili dīi ci. Də ha'ə baarii ci dūunuunaakii, wata lyawarənaakii a vii ka ci gooŋga. *

1:45 1.45 Dzək. 18.15; Isaa. 9.5; 42.1-4; Əzaki. 34.23; Mika 5.1-3. **1:49** 1.49 1.34; 12.13; Mat. 27.42. **2:1** 2.1-11 4.46. **2:4** 2.4 7.6,30; 8.20; 12.23; 13.1; 17.1; Luka 22.53. **2:6** 2.6 Mar. 7.3-4.

* **2:11** 2.11 sə nga hurəshishinə: 2.23; 3.2; 4.54; 6.26; 11.47-48; 20.30; Slənə 2.22; Rooma 15.19.

12 Ma daaba'ə ətsa, wata i Yeesu da məci da i ndzəkəŋushi'inəkii da lyawarənaakii a madə, təya palə aa Kafarənahumə, təya banee gi'u davə.

*Shaabaginə nga Yeesu tə ənji da firiinə asəkə *yi nga Əntanfø*
(*Mat. 21.12-13; Mar. 11.15-17; Luka 19.45-46*)

13 Makə uugi kumənə nga *Yahudiinə ətə ci ənjə a 'wa *Pasəka mbəshanə, wata Yeesu a madə, ca palə aa Urusaliima, 14 ca dzə aasəkə yi nga Əntanfø. Makə gi ci, kə lapaa ci ənji dərə də liinə i bagiinə i bilyamasariinə, da ənji pəra kwaba dasə anə ha nga ndzaanatii. 15 Wata ca ŋgərə zə'wa, ca dzəbatə ka uu'yanə, ca shaabagi tə tii patə asəkə yi nga Əntanfø, bagiinə da liinə patə, ca dzaadzapaa ha nga pəra kwaba, ca waa'agi kwabanyinatii, 16 ca ba ka ənjitə ca dərə də bilyamasariinə, "Fədəgimə uushi'iitə patə! Goona zhi'wee ka yi nga Daadə ka luuma!" 17 Makə nee lyawarənaakii ha'ə, wata təya buurətə oo'i, ma bii malaaba ləkaləkətə, "Ya'ə Əntanfø, hənənə makə gunə a ədzəməki nə uudəətə cii kya uudə tə yaaku."

18 Ma daba'əkii ha'ə, wata *gayinə nga Yahudiinə a shi, təya ləgwa ka ci, əŋki tii, "Ŋgutə sə nga hurəshishinə cii kwa da ka baarəginə keenə oo'i, Əntanfø vii ka hə baawəda nga danə ha'a?" 19 Əŋki Yeesu ka tii, "Mada uulagyuunə yinə nga Əntanfø, agi baanə makkə nə nyi ka ənənə ka ghənətənə." 20 Əŋki tii ka ci, "Agi baanə makkə ənənuku ka ghənətənə nii? Fəzə ənfwadə pu'unə aji kuwa dīi ənji ka ghənə yinə nga Əntanfø dee." 21 Amma, ma Yeesu, ma yitə cii kəya wabə agyanəkii, ci nə shishinəkii. 22 Makə madəe Əntanfø ka ci agi maməətə ənja, wata lyawarənaakii a buurətə oo'i, kə shi ca bii ha'ə. Davə ŋgirə tii sətə bii malaaba ləkaləkətə da sətə bii Yeesu ka goŋga.

Shiinə nga Yeesu tə ədzəmə nga patənə nga ənja

23 Ma saa'itə Yeesu də Urusaliima agi kumənə nga Pasəka, lanə nə ənjitə vii ka ci goŋga, acii kə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya daada.

24 Amma pooshi Yeesu kii nəkii agyanətii, acii kə shii ci tə ənji patə. 25 Pooshi nafa nga banə nga əndə ka ci agyanə ənji, acii ci də naakii nə, kə shii ci patənə nga sətə a moodəfətii.

3

Yeesu tii da Nikoodaməsə

1 Tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Nikoodaməsə. Ma ca, əndə'i gawə nga Yahudiinə nə ci, agi kurəgə nga *Farisanyinə. * 2 Ma ka əndə'i vəda, kə gi ci aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Maləma, kə shii inə, ma hə, maləmə nə hə. Əntanfø sləkee ka hə əsə. Acii pooshi əndə ca datə tsarə sə nga hurəshishiitə cii kwa daada, madaamə ləbə nə əndəkii da Əntanfø."

3 Yeesu a jikə ka ci, əŋki ci. "Tantanyinə cii kya ba ka hə: Pooshi əndə ca nee ka *ŋwanjuunə nga Əntanfø madaamə ənji kə ənyi ka poonə tə ci."

4 Əŋki Nikoodaməsə, "Iitə da ənə nə ənji ka poo iirə ənda? Aasəkə məci ənəgərənəkii, kya ənə ka poonə tə ci nii?"

5 Əŋki Yeesu, "Tantanyinə cii kya ba ka hə, madaamə əndə kə upaa poonə dāgi ma'inə da Malaaba Ma'yanə, pooshi ci ka dəmənə aagi

2:12 2.12 Mat. 4.13. 2:13 2.13 6.4; 11.55; 12.12; Shig. 12.1-14. 2:16 2.16 Luka 2.49. 2:17 2.17 Jab. 69.10. 2:18 2.18 2.11. 2:19 2.19 Mat. 26.61; 27.40; Slənə 6.14. 2:21 2.21 1 Koor. 6.19. 2:22 2.22 1.45; 12.16; 14.26; Luka 24.6-8,27. 2:23 2.23 2.11; 6.29; 7.31; 8.30; 9.38; 10.42; 11.45; 12.42; 20.29,31; 16.9. * 3:1 3.1 Nikoodaməsə: 7.50; 19.39. 3:2 3.2 Mat. 22.16; Yooh. 2.11. 3:3 3.3 1.13.

ngwanjuunə nga Əntanfə. ⁶ Ma əndətə pwayi əndə shiŋkinə tə ci, nga əndə shiŋkinə nə ci. Ma əndətə ənyi ənji ka poonə tə ci daga Malaaba Ma'yanə əsə, nga Malaaba Ma'yanə nə ci. ⁷ Ga ca ɗa ka hə ka sə nga hurəshishinə makə fii hə bii nyi ka hə, tyasə see maɗa ənyi ənji ka poonə tuunə. ⁸ Ma məɗa, ka əgənə nə ci taa dama patə mwayi ci. Ka fanə nə hə ca həwə, amma paa hə shii taa dama njanə ci, taa da cii kəya dzə ka kəjənə əsə, mashiimə hə. Ha'ə əsə nə taa wu patə ətə pwayi ənji tə ci daga Malaaba Ma'yanə.”

⁹ Əŋki Nikoodaməsə ka ci, “Iitə daa ɗanəkii ha'ə?” ¹⁰ Yeesu a ba ka ci, “Maɗuunə maləmə nə hə də *Isərayiila. Yoo, mashiimə hə ətə nii? ¹¹ Tantanyinə cii kya ba ka hə: sətə shii inə ciina wabə koonə agyanəkii. Sətə nee inə, ciina seeda agyanəkii əsə. Amma ma seeda geenə, pooshi unə ka moo luuvənə. ¹² Makə wabi nyi koonə agyanə uushi'inə nga *duuniya, pooshi unə ngirə ka gooŋga, iitə ɗii ngərə nuunə ka gooŋga, maɗa kə wabi nyi koonə agyanə sətə dəbəshi tii da Əntanfwa? ¹³ Acii pooshi əndə sha ngirə aadəgyə, maɗaamə əndətə jima dadavə, waatoo, *Uuzənə nga ənda.

¹⁴ “Makə sətə ngirə Muusa tibisə, ca ngabətə uushi pusha tə rəhunə, ca maɗee aadəgyə agi bilinə, tyasə ha'ə nə ənjə a maɗee ka Uuzənə nga əndə aadəgyə, ¹⁵ kaa taa wu patə ətə vii ka ci gooŋga a upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə.”

¹⁶ Acii kə uu'i Əntanfə tə *duuniya ka shaŋə, ca vii Uuzənaakii rəjwə dyanə. Ma ɗii ci ha'ə, kaa patənə nga ənjitə vii ka ci gooŋga a upaa əpinə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə, paa tii ka zanə. ¹⁷ Pooshi Əntanfə sləkee ka Uuzənaakii aasəkə duuniya kaa ca la gəjwanə ka duuniya, amma kaa duuniya a upaa luupaanə daciikii. ¹⁸ Taa wu patə vii ka ci gooŋga, ka mbəɗənə nə ci acii gəjwanə. Amma taa wu patə naanagi ka vii ka ci gooŋga, kə uugi gəjwanə kəsənə tə ci, acii paa ci vii gooŋga ka *Uuzənə nga Əntanfə rəjwə dyanə. ¹⁹ Wiinə makə sətə ci gəjwanə a slənə: kə shi bərənə aasəkə duuniya, amma kə kaɗeesəkə təkunə ka ənji palee ka bərənə, acii bwayakii nə slənatii. ²⁰ Taa wu patə ca ɗa bwaya sləna, kə biipaa səkə ka ci nə bərənə, paa ci ka shinə aagi bərənə əsə, acii paa ci ka moonə bwaya slənaakii a shigi a babara. ²¹ Amma taa wu ca ɗa slənə nga gooŋga, ka shinə nə ci aagi bərənə, kaa bərənə a shii baarəginə oo'i, agi fanə nə ci tə Əntanfə.

Yeesu tii da Yoohana

²² Ma daba'əkii, Yeesu tii da lyawarənaakii a maɗə, təya palə aanə hanyinə nga Yahudiya, təya ndzaanə davə gi'u, təya ɗa bapətisəma ka ənja. ²³ Ma Yoohana naakii, də Ayinoonə nə ci ka ɗa bapətisəma ka ənja. Acii ma dawa, tə'i ma'inə lanə. Pooshi dzadə da Salimə nə hakii. Agi maɗənə nə ənji, ənjə a la tə ci davə, ca ɗa ka tii bapətisəma. ²⁴ Ma saa'ikii, ənji ma'ə mapa'amə tə Yoohana a furəshina.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, kə ma'i mabizhinə ahada hara *lyawarənə nga Yoohana da əndə'i əndə Yahuda. Ma mabizhinatii, agyanə ɗa bapətisəma. ²⁶ Wata təya maɗə, təya dzə aabii Yoohana, əŋki tii ka ci, “Maləma, kə buurətə hə tə əndətə nji abiiku a tanəgi gəərə nga Urədunə nii? Waatoo

3:5 3.5 Tit. 3.5. **3:6** 3.6 6.63. **3:8** 3.8 Ə.Waaz. 11.5. **3:11** 3.11 3.32; 8.26. **3:12** 3.12 12.32; 14.1-3; 17.5. **3:13** 3.13 Waɓ. 30.4; Rooma 10.6. **3:14** 3.14 Baan. 21.9; Yooh. 8.28; 12.32-34; 18.32. **3:15** 3.15 20.31. **3:16** 3.16 3.36; 5.24; Rooma 8.32; 1 Yooh. 3.1; 4.9-10; 5.11,13. **3:17** 3.17 12.47. **3:18** 3.18 5.22. **3:19** 3.19 8.12. **3:20** 3.20 Af. 5.11-13. **3:21** 3.21 1 Yooh. 2.4. **3:22** 3.22 4.1-2. **3:24** 3.24 Mat. 4.12; 14.3.

əndətə seedii hə agyanəkəya? Waatsə agi dfa bapətisəma; taa wu patə agi dzənə aabiikii!" ²⁷ Əŋki Yoohana, "Pooshi əndə ca upaa taa mi, madaamə Əntanfə vii ka ci səkii. ²⁸ Unə də noonə nə nə ənji seedaaki, makə sətə bii nyi, əntaa *Aləmasiihu nə nyi, amma kə sləkee ənji ka nyi zəku'i, taabu'u shinəkii. ²⁹ Ma dagwa madanə, naakii nə madanə, amma ma guva, kəŋə nə ci abii dagwa madanə. Madfa fii ci uura ŋga dagwa madanə, ka dfanə nə ci moodasəka laŋə. Də ha'ə mbu'i moodasəkaaki ka shaŋə. ³⁰ Tyasə see a tsakə ci dfa məghərəvənə, naaki a ənya aaba'ə."

Əndətə jima dadagyə

³¹ Ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. Ma əndətə ghənyi ənji də hanyinə, ŋga hanyinə nə ci, agyanə uushi'inə ŋga hanyinə wabənəkii əsə. Amma ma əndətə jima dadagyə, kə palee ci taa ka mi patə. ³² Sətə nee ci, da sətə fii ci, cii kəya seeda. Amma pooshi əndə luuvə seedaakii. ³³ Taa wu luuvə seedaakii, də ətsə ha'ə baarii ci oo'i, əndə gooŋga nə Əntanfə. ³⁴ Ma əndətə sləkee Əntanfə, wabənə ŋga Əntanfə cii kəya wabə, acii kə vii Əntanfə ka ci Ma'yanaakii laŋə ka shaŋə. ³⁵ Ma Əntanfə Dənə, kə uu'i ci Uuzənaakii, ca ba'avə patənə ŋga uushi'inə aaciikii. ³⁶ Taa wu vii gooŋga ka Uuzənəkii, tə'i ci da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Taa wu təkuree ka fanə tə Uuzənəkii, paa ci ka upaa əpinə, amma agi mabətəsəkə ŋga Əntanfə ndzaanəkii.

4

*Yeesu da mitə *Samarिया*

¹ Yoo, kə fii *Farisanyinə oo'i, ma ənjitə ca nə'u tə Yeesu, ca dfa ka tii bapətisəma, kə palee ka ətə ŋga Yoohana. ² Ma Yeesu, ma ci saakii də ciinəkii, paa ci dfa ka ənji bapətisəma, amma lyawarənaakii dfaadii ka tii. ³ Makə mbu'i aalimə Yeesu nə sətə ci ənjə a baaba ha'ə, ca madə anə hanyinə ŋga Yahudiya, ca ənə saakii aanə hanyinə ŋga Galili. ⁴ Ma taabu'u mbu'unəkii aanə hanyinə ŋga Galili, see a dzə ci danə hanyinə ŋga Samariya.

⁵ Makə mbu'i ci aanə hanyinə ŋga Samariya, ca dzə aasəkə vərənə ŋga Sikarə. Ma vərənəkii, pooshi dzadə da babaratə shi Yakubu a vii ka uuzənaakii Yusufu. ⁶ Tə'i gu'u ma'inə ŋga Yakubu davə. Makə zhaarə Yeesu acii wiinə, ca ndzaanə ama gu'u ma'inəkii. Ma mbu'i ci aa dəvə, uusəra takərə.

⁷ Wata mitə Samariya a shi ka əgə ma'inə. Əŋki Yeesu ka ki, "Ndi ka nyi ma'inə kaa nya sa." ⁸ Ma saa'ikii, kə pyalə lyawarənaakii aasəkə vərənə ka ira zəma. ⁹ Əŋki miitə ka ci, "Əndə Yahuda nə hə, nyi boo mitə Samariya nə nyi. Iitə daa kədiinəku ma'inə aciikya?" Ma bii ki ha'ə, acii ma *Yahudiinə, pooshi tii ka adə zəmə ka ha rəŋwə da ənji Samariya.

¹⁰ Wata Yeesu a ba ka ki, "Madfa kə shii hə viinə ŋga Əntanfə, ha shii taa wu nə əndənə ca kədii ma'inə aciiku, kadfa hə kədii ma'iitə ca vii əpinə aciikii, ca vii ka hə." ¹¹ Əŋki miita, "Maləma, pooshi sə ŋga əlya də ma'inə aciiku. Wiinə əsə kurəŋə dərəva nə gu'u ma'iina. Da saŋə shii hə hatə cii kwa upaa ma'iitə ca vii əpina? ¹² Dzədzəshi'iniinə Yakubu vii keənə gu'u ma'iina. Ci saakii da manjeevənaakii da gəna əpinaakii patə, ganə

3:26 3.26 1.29-34. **3:27** 3.27 19.11; 1 Koor. 4.7; Ibər. 5.4. **3:28** 3.28 1.20; Mal. 3.1; Mat. 11.10.

3:29 3.29 Mat. 9.15. **3:31** 3.31 8.23; 15.19; 1 Yooh. 4.5. **3:32** 3.32 3.11. **3:35** 3.35 5.20; 10.17; 13.3; 14.10; 17.2; Mat. 11.27; 28.18. **3:36** 3.36 3.16. **4:1** 4.1-2 3.22. **4:4** 4.4 4.9; Luka 9.52; 17.11,16; Slənə 8.4-25. **4:5** 4.5 'Wat. 33.19; 48.22. **4:9** 4.9 2 Meem. 17.29-41; Ees. 4.1-3; Mat. 10.5; Luka 9.52-53. **4:10** 4.10 4.26; 7.37.

njii tɔya sa ma'inə. Kə palee hə ka ci kwa?" ¹³ Yeesu a ba ka ki, "Taa wu sii ma'iitsa, ka ənənə nə meegiirənə ka ɗanə tɔ ci. ¹⁴ Amma taa wu sii ma'iitə nii kya vii ka ci, pooshi meegiirənə ka ɗanə tɔ ci ma'ə shaŋə. Ma ma'iitə nii kya vii ka ci, ka ndzaanə nə ci ashikii ka ginə nga ma'inə, ca vii ka ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə." ¹⁵ Əŋki miita ka ci, "Maləma, vii ka nyi ma'iitsa! acii ga meegiirənə a ɗii tɔ nyi ma'ə, nya mbədə acii shine ka əgə ma'inə aahanə."

¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Duu ka 'wanə tɔ ŋgurəku, una shi da ci." ¹⁷ Əŋki ki ka Yeesu, "Pooshi ŋgurəki." Əŋki Yeesu ka ki, "Tə'i gooŋga ashiku makə bii hə pooshi ŋgurəku. ¹⁸ Tufə ɗii hə ŋguyirənə. Ma ŋgurətsə ɗii hə atsakii nga əna, əntaa ŋgurəku nga tantanyinə. Kə bii hə gooŋga." ¹⁹ Əŋki miita, "Maləma, asee *anabi nə hə. ²⁰ Ma dzədzəshi'iniinə ənji Samariya, agyanə giŋuutsə njii tɔya paslə tɔ əntaŋfə. Amma ma unə Yahudiinə, ma cuuna ba, tyasə see də Urusaliima paslə nə ənji tɔ ci." ²¹ Yeesu a ba ka ki, "Mina, luuvə ka nyi, tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na ndərə aanə giŋuutsa, taa dzənə aa Urusaliima ka paslənə tɔ Daadə. ²² Ma unə ənji Samariya, pooshi unə shii tɔ əndətə cuuna paslə tɔ ci. Amma ma inə Yahudiinə, kə shii inə tɔ əndətə ciina paslə, acii daciai Yahudiinə ci luupaanə a shi ka ənja. ²³ Amma tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa. Ma saa'ikii, ma ənji paslənə tɔ Daadə də gooŋga, ka paslənə nə tii tɔ ci də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii, tɔya paslə tɔ ci də gooŋga makə sətə kadeesəkə ka ci. Tsarə nga ənjitə ci Daadə a moo tɔya paslə tɔ ci. ²⁴ Ma əntaŋfə, Ma'yanə nə ci. See də ŋgeerənə nga Ma'yanaakii paslənə ənji tɔ ci, tɔya paslə tɔ ci də gooŋga." ²⁵ Əŋki miitə ka ci, "Kə shii nyi ka shine nə Matadəkii ətə ci ənja a 'wa Aləmasiihu. Madə kə shi ci, kadə nii kəya ɓarii keenə patənə nga uushi'inə." ²⁶ Yeesu a ba ka ki, "Wanyinə ca wabə da hə."

²⁷ Ma ca uudəpaa wabənə ha'ə, wata lyawarənaakii a ənya. Makə lapaa tii tɔ ci ka wabənə da miita, kə ɗii ka tii ka sə nga hurəshishinə. Amma pooshi əndə agitii ləguyi ka mitə tafa mi cii ta uudə, taa ləgwanə ka Yeesu, tafa ka mi cii kəya wabə da ki.

²⁸ Wata miitə a bwasee ka uuda ma'inatə ama gu'u ma'iita, kya palə aasəkə vəranə, kya dzə ka banə ka ənji, əŋki ki, ²⁹ "Shoomə, nda neemə ka əndə baabagi ka nyi patənə nga sətə shi nya ɗaadfi. Matuu ci nə Aləmasiihu nii?" ³⁰ Makə fii ənji ha'ə, wata tɔya madə, tɔya palə ka lanə tɔ Yeesu.

³¹ Ka saa'ikii ha'ə, wata lyawarənaakii a ba ka ci, əŋki tii, "Maləma, wiinə zəmə, zəmuu." ³² Amma ca ba ka tii, "Ma nya, tə'i zəmaaki nga zəmənə ətə pooshi unə shii tsarəkii." ³³ Wata lyawarənaakii a wabə ahadatii, əŋki tii, "Tə'i əndə kira ka ci zəmə kwa?" ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, "Ma zəmaaki, ci nə ɗa sətə ci əndətə sləkee ka nyi a moo nya ɗa, nya mbu'utəgi də slənaakii. ³⁵ Pooshi unə agi banə, mbəɗaanə ləgidə ənfwadə kaa ənjə a slənə cifanə kwa? Amma wanyinə ka banə koonə, tsaaməmə nga'ə asəkə rə, kə uugi cifanə ɗanə. ³⁶ Ma əndə slənə cifanə, kə uugi ci nee ka bwatya nga slənaakii. Agi kiranə nə ci ənji kaa tɔya upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Acii ha'ə, ma əndətə sha ləgii da əndətə ca slənə cifanə, ka ɗanə nə tii maŋushinə kyakya'ə. ³⁷ Gooŋga nə sətə ci ənjə a ba, 'tsaŋə nə əndə

4:12 4.12 8.53. **4:13** 4.13-14 6.35; 7.37. **4:15** 4.15 6.34. **4:19** 4.19 9.17; Mat. 21.46. **4:20** 4.20 Dzək. 12.5-14; Jab. 122.1-5. **4:22** 4.22 Isaa. 2.3; Oob. 17; Rooma 9.3-4. **4:23** 4.23-24 3.3-8; 2 Koor. 3.17; Fil. 3.3. **4:25** 4.25 1.41; 4.29; 7.26; 11.27. **4:26** 4.26 9.37. **4:29** 4.29 Mat. 12.23. **4:34** 4.34 6.38; 8.28; 12.49-50; 14.31; 15.10; 17.4. **4:35** 4.35 Mat. 9.37; Səniinə 14.14-20.

lëganə, tsanə nə əndə slənə cifanə.’ ³⁸ Ma nya, kə sləkee nyi koonə, koonə slənə cifanə asəkə rətə pooshi unə sha slənyi davə; hara ənji slənyi davə. Ma unə, agi upaa nuunə bwatya nga slənati.”

³⁹ Ma asəkə vərəata, ənji Samariya lanə vii goonğa ka ci putə nga wabənə nga miita ətə bii kya, “Kə baabagi ci ka nyi patənə nga uushi’iitə shi nya daadfi.” ⁴⁰ Makə shi tii aabii Yeesu, təya kədii tə ci kaa ca banee da tii. Wata təya banee bəra’i. ⁴¹ Lanə əsə nə hara ənji vii goonğa putə nga wabənaakii. ⁴² Əŋki tii ka miita, “Əntaa putə nga wabənaaku ciina vii goonğa ma’ə. Acii inə də neenə na, kə fii inə amakii, kə shii inə əsə, ci weewee nə Maluu nga *duuniya.”

Mbədəpaanə nga Yeesu də uuzənə nga əndə’i gawa

⁴³ Ma daba’ə baneenaakii bəra’i davə, ca madə, ca palə aanə hanyinə nga Galili. ⁴⁴ Acii ci saakii kə bii ci, pooshi ənji ka duunətənə tə *anabi gakkii də vərə. ⁴⁵ Makə mbu’i ci aanə hanyinə nga Galili, kə liwə ənji Galili tə ci, acii kə shi təya nee ka slənaakii də Urusaliima agi kumənə nga Pasəka. Acii tii maa, kə gi tii ka kumənəkii. ⁴⁶ Wata ca ənə aa Kana anə hanyinə nga Galili, hatə shi ca zhi’wee ka ma’inə ka ma’i inaba.

Ma ka saa’ikii, tə’i əndə’i maduunə əndə nga ngwaməna, ətə dīi uuzənaakii gwakə də Kafarənahumə. ⁴⁷ Makə fii ci oo’i, kə shi Yeesu daga anə hanyinə nga Yahudiya aanə hanyinə nga Galili, wata ca dzə aabiikii ka kədiinə tə ci kaa ca dzə ka mbədəpaa ka ci də uuzənaakii, acii ama wu nə uuzənəkii. ⁴⁸ Əŋki Yeesu ka ci, “See madə nee unə ka sə nga hurəshishinə zəku’i, taabu’u vii nuunə goonğa dīi əna.” ⁴⁹ Əŋki gawətə ka ci, “Maduuna, shiwa taabu’u əntənə uuzənaaki.” ⁵⁰ Yeesu a ba ka ci, əŋki ci, “Duu saaku. Kə mbə’i uuzənaaku.” Kə luuvə əndətə oo’i, goonğa nə sətə bii Yeesu ka ci, wata ca palə saakii.

⁵¹ Ma ci ma’ə ka dzənə a rəgwa, wata kə lapaa maviinaakii tə ci, əŋki tii ka ci, “Kə mbə’i uuzənaaku.” ⁵² Ca ləgwa ka tii, tada ngutə saa’i ‘watəgi ci upaa mbədənə. Əŋki tii ka ci, nga mbədə gwanəanə nga uusəra əpigii tsəfənə nga shishinəkii. ⁵³ Wata dīi uuzətə a buurətə oo’i, weewee agi saa’ikii bii Yeesu ka ci, “Kə mbə’i uuzənaaku.” Wata tii da yaakii patə, kə vii tii goonğa ka Yeesu. ⁵⁴ Ətsə nə bəra’inə nga slənə sə nga hurəshishiitə dīi Yeesu anə hanyinə nga Galili ənyanaakii danə hanyinə nga Yahudiya.

5

Mbədəpaanə nga Yeesu də mahurəməsə ənda

¹ Ma daba’ə ətsa, tə’i kumənə nga *Yahudiinə də Urusaliima. Wata Yeesu a madə, ca palə aadəvə. ² Ma davə asəkə vərəna, tə’i ma’inə kədəhə da uura mayi nga vərənə ətə ci ənjə a ‘wa uura mayi nga bagiinə. Ma ma’iitsa, Beetasəda ci ənjə a ‘wa də uura *Ibəraaniya. Tə’i ədzəwanyinə tufə davə. ³ Ma atsakii, tə’i mabərəhə ənji lanə pərəbə pərəbə, muurəfinə da mahurəməsə ənja, da mabīiyi ənja. [Waatoo, ka gərə gwazənə nga ma’inəkii nə tii. ⁴ Acii anəkii anəkii nə malaa’ika nga Slandanə ka dzəgərənə aagi ma’inəkii ca gwazee. Madə kə gwazee ci, ma mabərəhə əndətə ‘watəgi dzəgərənə aagi ma’inəkii, ka mbədənə nə ci acii taa ngutə tsarə nga bwanea ca də tə ci.]

4:37 4.37 Mika 6.15. **4:42** 4.42 1 Yooh. 4.14. **4:44** 4.44 Mat. 13.57. **4:46** 4.46-53 Mat. 8.5-13. **4:46** 4.46 2.1-11. **4:48** 4.48 Mar. 13.22; 1 Koor. 1.22. **4:53** 4.53 2.23. **4:54** 4.54 2.11.

⁵ Tə'i əndə'i əndə davə, fəzə makkə pu'unə aji tighəsə nə ci gwakə ka bwanea. ⁶ Wata Yeesu a lapaa tə ci davə pərəbə, kə shii Yeesu lanənə nga fəzətə dīi ci makə gwakə ci ka bwanea. Wata ca ləgwa ka ci, "Nga'ə ka hə kaa ha mbədfə kwa?" ⁷ Əŋki əndə bwaneatə ka ci, "Daada, madə kə gwazee ənji ka ma'inə, pooshi əndə ngərəgərənə tə nyi aagikii. Ma nya dā gazhi'waanə nga dzəgərənə aagikii, wata əndə'i əndə a takəŋwagərə ka nyi." ⁸ Yeesu a ba ka ci, "Madətə, ngərūu ədzaaku, ha wii."

⁹ Pii wata əndətə a mbədfəgi; ca fuudətə ədzaakii, ca 'watəgi wiinə. Asee ma uuserakii, *uusəra nga əpisəka. ¹⁰ Wata əŋki Yahudiinə ka əndətə, "Uusəra nga əpisəkə ənshinə, pooshi *bariya kapaa ka hə rəgwa nga wiinə da i ədzaaku." ¹¹ Əŋki əndətə ka tii, "Əndətə mbədfəpaa də nyi bii ka nyi, fuudətə ədzaaku, ha wii." ¹² Əŋki tii ka ci, "Wu sanə nə əndətə bii ka hə, fuudətə ədzaaku, ha wiya?" ¹³ Amma ma əndətə mbədfəpaagi Yeesu tə ci, pooshi ci shii tə Yeesu, acii kə itəgi Yeesu saakii, makə dīi ci lanə dərəva nə ənji davə.

¹⁴ Ma daba'ə ha'ə, wata Yeesu a lapaa tə əndətə asəkə yi nga Əntanfə, əŋki ci ka ci, "Fatə nga'ə, wiitə kə mbə'i hə. Ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə, acii ga sətə palee ka ətsə a dīi tə hə." ¹⁵ Wata əndətə a palə, ca dzə ka banə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu mbədfəpaa də ci. ¹⁶ Makə fii tii ha'ə, wata təya ndzanə dā rəgwa nga cibənə də Yeesu. Acii agi uusəra nga əpisəkə mbədfəpaa ci də əndətə. ¹⁷ Amma Yeesu a ba ka tii, "Ma Daadə, ca'ə əndzə'i nə ci agi sləna. Nyi maa, agi slənə nə nyi." ¹⁸ Ma wabətsa, ci uudee ka madəe ka hankala nga Yahudiinə, təya alə rəgwa nga bələginə tə ci. Acii əntaa wata uusəra nga əpisəkə tanəgi ci tanə. Amma kə dfeegi ci ka naakii nə mbərə mbərə da Əntanfə, acii kə bii ci Dii nə Əntanfə. *

*Baawəda nga *Uuzənə nga Əntanfə*

¹⁹ Wata Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi Uuzənə nga Əntanfə ka dā uushi agi hiimaakii tanə, see sətə nee ci Dii a slənə, ci slənənəkii naakii. ²⁰ Acii ma Dənə, kə uu'i ci tə Uuzənaakii, ca baarii ka ci patənə nga sətə cii kəya slənə ci saakii. Slənətə palee ka ətsə maa nii kəya baarii ka ci, ka danə koonə ka sə nga hurəshishinə əsə.

²¹ Makə sətə ci Dənə a madəe ka maməətə ənji, ca vii ka tii əpinə, ha'ə viinə Uuzənaakii əpinə ka ənjitə cii kəya moo təya upaa əsə. ²² Pooshi Dii ka la gəŋwanə taa ka wu ci saakii. Amma kə vii ci ka Uuzənaakii baawəda ka shaŋə nga dā gəŋwanə. ²³ Ma dīi ci ha'ə, kaa taa wu patə a dūunətə tə Uuzənaakii makə sətə ci təya dūunətə tə ci. Taa wu patə təkuree ka dūunətə tə Uuzənaakii, pooshi ci dūunətə tə Dii ətə sləkee ka ci ətsa.

²⁴ "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə fii wabənaaki, ca vii goonja ka Əndətə sləkee ka nyi, ka upaanə nə ci əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Pooshi ənji na la ka ci gəŋwanə, amma kə pitəgi ci dāgi wa, ca shi ka upaa əpinə. ²⁵ Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə'i saa'i na shi, kə uugi mbu'yanə maa, waatoo saa'itə nə maməətə ənjə a fa wabənə nga Uuzənə nga Əntanfə. Ma ənjitə fii, təya luuvə, ka upaanə nə tii əpinə.

5:8 5.8-9 Mat. 9.6-7. **5:9** 5.9 5.16,18; 7.21-22; 9.14; Mar. 2.27-28. **5:10** 5.10 Shig. 20.8-10; Irin. 17.21-22. **5:13** 5.13 6.15; 11.54; 12.36; Mat. 8.18; 13.36. **5:14** 5.14 Mat. 9.2; Yak. 5.16. **5:15** 5.15 9.11. * **5:18** 5.18 bələginə: Mat. 14.5; Yooh. 7.1,25; 8.37,40; 11.53; Yeesu da Dii: 1.34; 3.35; 8.16-19; 10.17-18,29-38; 14.8-11,20,28; 15.9-10; 16.27-28; da purəjanə 17. **5:19** 5.19 1.34. **5:20** 5.20 3.35. **5:21** 5.21 Rooma 4.17; Af. 2.5; Yooh. 11.25. **5:22** 5.22 3.18; 5.27,30; 9.39; 12.47-48; Slənə 10.42; 1 Yooh. 2.28. **5:23** 5.23 Fil. 2.10-11. **5:24** 5.24 3.16; 5.22; 6.35; 8.51; 10.28; 11.25-26; 14.6; 17.2; 20.31; 1 Yooh. 2.25; 3.14. **5:25** 5.25 11.43; Mar. 5.41; Luka 7.14.

²⁶ Makə sətə dīi Daadə, ci nə rəgwa ŋga əpinə, ha'ə kavə ci tə Uuzənaakii kaa ca ndzaanə ka rəgwa ŋga əpinə əsə. ²⁷ Ca vii ka ci baawəfa ŋga la gəŋwanə əsə, acii Uuzənə ŋga ənda nə ci. ²⁸ Ga ca ndzaa koonə ka sə ŋga hurəshishinə. Acii agi shinə nə saa'i ətə nə patənə ŋga maməətə ənjə a fa uurakii, ²⁹ təya madə asəkə gu'unyinatii. Ma ənjitə slənyi ŋga'ə, ka shiginə nə tii, təya upaa əpinə. Ma ənjitə slənyi bwayakii əsə, ka shiginə nə tii, ənjə a vii ka tii ma'inə.”

Seedanə agyanə Yeesu

³⁰ “Ma nyi, pooshi nyi da baawəfa ŋga dfa taa mi nyi saaki. Makə sətə bii Əntaŋfə ka nyi, ha'ə cii kya la gəŋwanə. Də gooŋga nə la gəŋwanaaki, acii əntaa sətə kadeesəkə ka nyi cii kya dfa, amma sətə ci Əndətə sləkee ka nyi a moo.

³¹ “Maci nyi ca wabə agyanə naaki na, kadfa pooshi unə ka ŋgərənə ka gooŋga. ³² Tə'i əndə'i əndə ca wabə ka madəba maki. Kə shii nyi əsə, ma wabəətə cii kəya wabə agyanəki, tantanyinə. ³³ Unə də nuunə maa, kə sləkee unə ka ənji aabiikii, waatoo aabii Yoohana. Kə bagi ci koonə gooŋga agyanəki.

³⁴ “Ma nyi, mandzaamə tyasə see a wabə əndə shiŋkinə ka madəba maki. Ma wabi nyi agyanə Yoohana, koonə shii upaa luupaanə. ³⁵ Ma Yoohana, makə garəkuwa nji ci, ca hənə, ca dzə də bərənə. Kə kadeesəkə koonə nə bərənəakii ŋga uundzə saa'i. ³⁶ Amma tə'i əndə'i seedaaki ətə palee ka seedanə ŋga Yoohana agyanəki. Sənə cii kya slənə nə seedaaki, waatoo slənənə vii Daadə ka nyi kaa nya mbu'utəgi, ci ca wabə agyanəki, ca baarii oo'i, Daadə sləkee ka nyi. ³⁷ Ma Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki ci saakii. Amma pooshi unə sha nee ka ci taa fa uurakii shaŋə. ³⁸ Pooshi unə agi dəkəpaa wabənaakii a ədzəmuunə, acii pooshi unə vii gooŋga ka əndətə sləkee ci. ³⁹ Taa guci patə nuunə agi jaŋga malaaba ləkaləkatə, acii kə luuvuunə oo'i, ka upaanə nuunə əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə agikii. Ma malaaba ləkaləkatətsa, agyanəki cii kəya wabə. ⁴⁰ Patə da ha'ə, wiinə kə naanagyuunə ka shinə aabiiki, koonə shii upaa əpinəkii.

⁴¹ “Ma nyi, əntaa dūunətənə ŋga əndə shiŋkinə tə nyi cii kya alə. ⁴² Kə shii nyi taa ŋgutə tsarə ŋga ənji nuunə, pooshi uudənə tə Əntaŋfə a ədzəmuunə. ⁴³ Ma nya, də baawəfa ŋga Daadə shi nyi, amma pooshi unə liwə tə nyi. Amma wiinə əsə, madfa shi əndə'i əndə də baawəfaakii saakii, ka luunə nuunə tə ci. ⁴⁴ Ma unə, agi dəlaginə nuunə də noonə nə ahadoonə səgoonə. Amma ma dəlaginə ŋga Əntaŋfə duunə, pooshi unə agi da gazhi'waanə ŋga alənə. Makə ha'ə dīi əna, iitə dīi mbee nuunə ka vii ka nyi gooŋga?

⁴⁵ “Goonə ŋgərə oo'i, nyi na kərə gəŋwanə goonə aakəŋwacii Daadə. Ma ətsa, Muusa ətə kii unə noonə nə agyanəkii na kərə gəŋwanə goonə.

⁴⁶ Acii maci də tantanyinə vii unə gooŋga ka Muusa, kadfa kə vii unə ka nyi gooŋga, acii agyanəki nyaahə ci. ⁴⁷ Makə dīi ci pooshi unə luuvə sətə nyaahə ca, iitə dīi mbee nuunə ka luuvə sənə cii kya ba?”

5:26 5.26 1.4. **5:29** 5.29 11.24. **5:30** 5.30 4.34. **5:31** 5.31-32 5.36. **5:33** 5.33-34 1.15,19,34. **5:36** 5.36 10.25,38; 14.10-11; 15.24,27. **5:37** 5.37 1.34; Shig. 20.19; Dzək. 4.12. **5:38** 5.38 16.9. **5:39** 5.39 Luka 24.27,44; Slənə 13.27; 17.11; 2 Tim. 3.15-16; 1 Piita 1.10-11. **5:41** 5.41 7.18. **5:44** 5.44 5.41. **5:45** 5.45 Dzək. 31.24-29. **5:46** 5.46 Dzək. 18.15,18; Luka 24.27; Yooh. 6.14; Slənə 3.22; 7.37. **5:47** 5.47 Luka 16.29-31.

6

Adəvənə nga Yeesu ka ənji dəbu'u tufə
(*Mat. 14.13-21; Mar. 6.30-44; Luka 9.10-17*)

¹ Ma daba'əkii, Yeesu a madə, ca palə aa tanəgi uunəvə nga Galili, waatoo uunəvə nga Tibeeriya makə sətə ci ənjə a 'wa uunəvəkii. ² Dabaala a dzə də nə'unə tə ci, acii kə nee tii ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dfaada, waatoo mbəədfəpaa də ənji bwanea. ³ Makə mbu'i Yeesu aadəvə, ca ndərəgi aanə dāngərə, ca ndzaanə dasə davə tii da lyawarənaakii. ⁴ Ma saa'ikii, kə uugi uusəra nga *Pasəka mbəshanə, waatoo kumənə nga *Yahudiinə. ⁵ Makə caamə Yeesu, ma ca nee, dabaala a shi aabiikii, ca ləgwa ama Filibusə, "Da dzənaamə ka upaa zəmətə ca zəməma ka patənə nga ənjitsa?" ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, kaa ca shii təbətənə tə Filibusə. Acii ma Yeesu, kə shii ci sətə nii kəya dfa. ⁷ Əŋki Filibusə ka ci, "Ma sətə ca əhətə tə ənjitsə patə taa gi'u gi'u, ka dfa nə kwaba nga zəməkii palee ka *hwaslə gya'ə bəra'i." ⁸ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii, waatoo Andərawəsə ndzəkəŋuci Simoonə Piita, a jikəvə ka ci, əŋki ci: * ⁹ "Tə'i uuzənə ganə, tə'i buroodi† tufə ba'ə hərəfinə bəra'i aciikii. Amma kə shii nyi, pooshi ka mbu'unə ka ənjitsə patə." ¹⁰ Yoo ma dava, tə'i kuzhinyinə lanə. Əŋki Yeesu ka lyawarənaakii: "Bamə ka ənji, wa təya ndzaanə." Wata ənjitə a ndzaanə patə. Kə mbu'i bahə dəbu'u tufə nə ŋguyirənə ahadatii. ¹¹ Wata Yeesu a ŋgərə burooditə, ca kuyirii tə Əntanəfə, ca baatsəpaa, ənjə a təkəpaa ka ənjitə dasə dasə gatə. Ha'ə dfa ci də hərəfinə əsə. Wata təya adə makə sətə mwayi tii. ¹² Makə agi tii, əburi tii, əŋki ci ka lyawarənaakii, "Tsəkətəmə ətsə mbaadfaanə patə, acii gaama saawee ka zəma." ¹³ Wata təya tsəkətə patə, təya naanagi dəvə pu'u aji bəra'i də ətə mbədfaanə ama burooditə tufə ətə agi ənja.

¹⁴ Makə nee ənjitə davə ka sə nga hurəshishiitə dfa Yeesu, əŋki tii: "Ma əndətsa, ci nə anabitə bii ənji na shi aasəkə duuniya." ¹⁵ Amma ma Yeesu, kə shii ci oo'i, ŋga'ə ka tii nə shinə ka kəsənə tə ci, kaa təya shii dəkəvənə tə ci tyasə ka ŋwanəwa. Wata ca madə, ca tsakə ndərənə saakii aanə dāngərə ci daanəkii.

Wiinə nga Yeesu anə ma'inə
(*Mat. 14.22-33; Mar. 6.45-52*)

¹⁶ Makə dfa kədəwanə, lyawarənaakii a madə, təya əntsahəgərə aama uunəva, ¹⁷ təya ndərəvə aasəkə kumbawala, təya tanə aadə Kafarənahumə. Kə uugi ha dfa nə təkə təkə, amma ma'ə Yeesu mashimə aabiitii. ¹⁸ Ma saa'ikii, mandalə mədfə a kya, ca gwazee ka ma'inə purətə. ¹⁹ Tii kə uugi dzənə bahə kiloomeeta tufə taa kuwa, wata təya nee ka Yeesu ca wii anə ma'inə, ca dzə aabiitii, təya ŋgwaləgi ka shaŋə. ²⁰ Əŋki ci ka tii, "Goona ŋgwalə, nyi əna." ²¹ Makə fii tii ha'ə, kə liwə tii tə ci də moodfasəkə aasəkə kumbawala. Pii wata kumbawalə a mbu'u aama ndzanə ŋga hatə njii təya dzə aadəvə.

Alənə nga ənji tə Yeesu

²² Ma ka pukyatə hakii, ma ənjitə atanəgi uunəva, kə paaratəgi tii oo'i, rəŋwə nji kumbawalə davə, kə shii tii, ma saa'itə pyalə lyawarənaakii satii, pooshi Yeesu ŋgirə da i ci aasəkə kumbawaləkii, tii daanətii pyalətii.

6:2 6.2 Mat. 6.25; Yooh. 2.23. **6:3** 6.3 Mat. 5.1; 15.29; Mar. 3.13; 6.46; Luka 22.39. **6:4** 6.4 2.13.

* **6:8** 6.8 Andərawəsə: 1.40; 12.22; Mat. 4.18; Mar. 13.3. † **6:9** 6.9 Ma burooditsa, də əndə'i hi'u uushi dfa ənji ətə ci ənjə a uuzə anə hanyinə ŋga Isərayiila. **6:11** 6.11 21.9,13. **6:14** 6.14 Dzək. 18.15,18; Yooh. 1.21; 2.11; 5.46; 7.40; Slənə 3.22-23. **6:15** 6.15 5.13; 18.36.

²³ Wata hara kumbawalonyinē a shi aahatē dē Tibeeriya, waatoo hatē shi Slandanē a kuyirii tē Əntanǝfē agyanē zōma, kaa ənjē a adē. ²⁴ Ma nee dabaala pooshi Yeesu davē taa lyawarēnaakii əsē, pooshi tii davē, tēya ndērē kumbawalōnyiita, tēya palē aa Kafarēnahumē ka alēnē tē ci.

Burooditē ca vii əpinē nē Yeesu

²⁵ Makē lapaa ənji tē Yeesu a tanǝgi uunōva, əŋki tii ka ci, “Malōma, guci daa shi hē aahana?” ²⁶ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinē cii kya ba koonē, ma cuuna alē tē nyi, acii agyuunē buroodi, una əburē, əntaa paaratəginē paaratəgyuunē dē dā sē ŋga hurəshishinaaki. ²⁷ Goona slēnē ka upaa dē zēmētē ca saawagi, amma slēnēmē ka upaa dē zēmētē ca mbu'u ca'ē ka əpinē ŋga ca'ē ndəŋwē ndəŋwē. Ətsē nē zēmētē nē nyi *Uuzənē ŋga ənda a vii koonē, acii ma nya, Əntanǝfē Daadē baarəgi paŋgəranē oo'i Uuzēnaakii nē nyi.”

²⁸ Tēya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Mi daniinē, keena shii slēnē sētē ci Əntanǝfē a moo ina slēna?” ²⁹ Yeesu a ba ka tii, “Ma sētē mwayi Əntanǝfē una dā, viimē gooŋga ka əndētē slēkee ci.” ³⁰ Əŋki tii, “Ŋgutē sē ŋga hurəshishinē d'fanēku, keena nee, ina vii ka hē gooŋga? Tē'i kwa? ³¹ Ma dzədzəshi'iniinē, kē agi tii *mana agi bilinē, makē sētē bii malaba ləkaləkātē: Dadagyē vya ci ka tii zēmē kaa tēya adē.” ³² Yeesu a ba ka tii, əŋki ci, “Tantanyinē cii kya ba koonē, əntaa Muusa vya koonē zēmē dadagyē. Daadē vya koonē tē tantanyitē zēmē dadagyē. ³³ Acii ma zēmētē vii Əntanǝfē ka ənja, ci nē əndētē jima dagyē, ca vii əpinē ka *duuniya.” ³⁴ Wata tēya kədii aciikii, əŋki tii, “Maduuna, vii keenē zēmētēsē taa guci patē.”

³⁵ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi nē zēmētē ca vii əpinē ka ənja. Ma əndētē shi aabiiki, pooshi madəfənē ka d'fanē tē ci shaŋē. Ma əndētē vii ka nyi gooŋga, pooshi meegiirənē ka d'fanē tē ci shaŋē. ³⁶ Yoo, kē bii nyi koonē, kē nee unē ka nyi, amma pooshi unē vii ka nyi gooŋga. ³⁷ Taa wu patē ətē vii Daadē ka nyi, ka shinē nē ci aabiiki. Ma əndētē shi əsē, paa nyi ka kaareenē ka ci shaŋē. ³⁸ Acii, ma shinaaki dadagyē, əntaa ka slēnē sētē mwayi maki, amma ka slēnē sētē mwayi ma ŋga Əndētē slēkee ka nyi. ³⁹ Ma sētē ci Əndētē slēkee ka nyi a moo, wa nya kəsētē təŋē təŋē ka ciinē tē ənjitē vii ci ka nyi, acii ga taa wu agitii a ŋusləgi a rəgwa, ka madēe nē nyi ka tii da i əpinē uusəra ŋga muudinē. ⁴⁰ Ma sētē ci Daadē a moo, patənē ŋga ənjitē nee ka nyi Uuzēnaakii, tēya vii ka nyi gooŋga, ka upaanē nē tii əpinē ŋga ca'ē ndəŋwē ndəŋwē. Ka madēenē nē nyi ka tii da i əpinē uusəra ŋga muudinē.”

⁴¹ Makē fii *gayinē ŋga Yahudiinē bii ci oo'i, ci nē zēmētē jima dadagyē, wata tēya 'watəgi ŋgəərē ma. ⁴² Əŋki tii, “Əntaa Yeesu uuzənē ŋga Yusufu ətsa, anii əntaa ca? Kē shii amē tē dii da mēci. Aa iitē d'ii banəkii əndzə'i oo'i, dadagyē jima ca?”

⁴³ Əŋki Yeesu ka tii, “Bwaseemē ka ŋgəərē ma ahadoonē. ⁴⁴ Ma nyi, Daadē slēkee ka nyi. Pooshi əndē ca shi aabiiki mad'aamē ci kē kavē tē ci kaa ca shi. Ma nyi, ka madēenē nē nyi ka ci da i əpinē uusəra ŋga muudinē. ⁴⁵ Kē nyaahē anabinyinē oo'i: 'Taa wu patē, ka dzəgunətənē nē Əntanǝfē ka ci.' Ci d'ii cii kya ba koonē, taa wu patē fii sētē jigunyi

6:23 6.23 6.11. **6:26** 6.26 2.11. **6:27** 6.27 6.35. **6:29** 6.29 2.23. **6:31** 6.31 Jab. 78.24; Shig. 16.4,31; Yooh. 6.49. **6:33** 6.33 6.41,51. **6:34** 6.34 4.15; Mat. 6.11. **6:35** 6.35 4.13-14; 6.48-58; 7.37. **6:36** 6.36 16.9; 20.29. **6:37** 6.37 17.2,24. **6:38** 6.38 4.34; Mat. 26.39. **6:39** 6.39 10.28; 17.12; 18.9. **6:40** 6.40 5.24; 6.44,54; 11.24. **6:42** 6.42 Mat. 13.55.

Daadē ka ci, ca luuvē, ci shi aabiiki ɔtsa. ⁴⁶ Ma sətē cii kya moo banē, pooshi ɛndē sha nee ka Daadē. See ɛndətē shi daciikii tanē nee ka ci.

⁴⁷ Tantanyinē cii kya ba koonē, ma ɛndətē vii goon̄ga ka nyi, tē'i ci da ɛpinē n̄ga ca'ē ndənjwə ndənjwə. ⁴⁸ Nyi nē zəmətē ca vii ɛpinē. ⁴⁹ Ma dzədzəshi'inuunē ɛtē agi *mana agi bilinē, kē mətətēgi tii. ⁵⁰ Amma, ma zəmətē jima dadagyē, tsan̄jē nē ci. Taa wu patē agi, paa ci ka ɛntənē. ⁵¹ Nyi nē zəmətē ca vii ɛpinē ɛtē jima dadagyē. Tada wu patē agi zəmənā, ka ndzaanē nē ci da i ɛpinē ka ca'ē ndənjwə ndənjwə. Ma zəmət̄sa, luu n̄ga shishinēki ɛtē nii kya vii kaa *duuniya a upaa ɛpinē n̄ga ca'ē ndənjwə ndənjwə.”

⁵² Ma sətē bii Yeesu, kē zhima tē *gayinē n̄ga Yahudiinē asəkətii ka shan̄jē, wata tēya ndzan̄jē madēe ka mabizhinē ahadatii, ɛn̄ki tii, “Iitiitē daa viinē ɛndət̄sē kaamē luu n̄ga shishinēkii, kaama tsəba?” ⁵³ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinē cii kya ba koonē, mada pooshi unē cibē luu n̄ga shishinē n̄ga *Uuzənē n̄ga ɛnda, una sa idənaakii, pooshi unē ka ndzaanē da i ɛpinē. ⁵⁴ Tada wu cibē luu n̄ga shishinēki, ca sa idənaaki, tē'i ci da ɛpinē n̄ga ca'ē ndənjwə ndənjwə. Ka madeenē nē nyi ka ci da i ɛpinē uusəra n̄ga muudinē. ⁵⁵ Acii ma luu n̄ga shishinēki, tantanyitē zəma nē ci. Tantanyitē sē n̄ga sanē nē idənaaki ɛsē. ⁵⁶ Tada wu cibē luu n̄ga shishinēki, ca sa idənaaki, ləbē nē ci da nyi, ha'ē nē nyi ɛsē, ləbē nē nyi da ci. ⁵⁷ Acii Daadē sləkee ka nyi. Ma ca, ɛndē vii ɛpinē nē ci. Daciikii d̄ii nyi da i ɛpinē amaki ɛsē. Ha'ē ɛsē, ma ɛndətē cibē luu n̄ga shishinēki, ka upaanē nē ci ɛpinē daciiki. ⁵⁸ ɛtsē d̄ii nē zəmətē jima dadagyē. ɛntaa makē zəmətē shi dzədzəshi'inuunē a agi. Acii ma tēya, kē mətətēgi tii. Ma ɛndətē agi zəmənā, ka ndzaanē nē ci da i ɛpinē ka ca'ē ndənjwə ndənjwə.”

⁵⁹ Ma wabəət̄sē bii Yeesu, ci agi dzəgunənē ka ɛnji asəkē kuvē dē'wa dē Kafarənahumē bii ci ha'ē.

Wabəət̄ē ca vii ɛpinē ka ca'ē ndənjwə ndənjwə

⁶⁰ Makē fii ɛnji nē'unē tē Yeesu sətē baabii ci, lan̄jē agitii bii, “Ma dzəgunətsa, ndalē ka shan̄jē, ndalē ka liminē n̄ga ɛnda.” ⁶¹ Taa n̄gahi pooshi ɛnji bagi ka Yeesu aamakii, amma kē shii ci oo'i agi n̄gəərē ma nē tii agyanē ɔtsa. Wata ɛn̄ki ci ka tii, “Iitē daa, kē biipaa koonē səkē nē ɛtsē kwa? ⁶² Iitē d̄ii ba nuunē mada nee unē Uuzənē n̄ga ɛndē a ndərə aadəgyē ka hatē shi ca n̄ji dava? ⁶³ Ma'yanē n̄ga ɛntan̄fē ca vii ɛpinē, pooshi nafalē n̄ga baawəda n̄ga ɛndē shin̄kinē taa gi'u. Dagi wabəət̄sē wabi nyi koonē ci ɛnjē a upaa ɛpiinē da Malaaba Ma'yanē. ⁶⁴ Amma tē'i hara ɛnji ahadoonē ɛtē pooshi vii ka nyi goon̄ga.” Ma bii ci ha'ē, acii daga ka 'watəginē shii ci tē ɛnjitē pooshi na luuvē wabənaakii. Kē shii ci ɛndətē na vii tē ci ka kəsənē ɛsē. ⁶⁵ Ca tsakē banē, ɛn̄ki ci, “Putē n̄ga ɛtsē ha'ē bii nyi koonē oo'i, pooshi ɛndē ca shi aabiiki, madaamē Daadē kē kavē tē ci, kaa ca shi.”

⁶⁶ Putē n̄ga ɛtsē ha'ē, lan̄jē agi ɛnji nē'unē tē Yeesu bwasee ka nē'unē tē ci, tēya palē satii. ⁶⁷ Wata ca ləgwa ama lyawarənaakii, ɛn̄ki ci, “Ya unē ɛsa, n̄ga'ē koonē nē palənē səgoonē kwa?” ⁶⁸ Simoonē Piita a ba ka ci, “Slandana, aabii wu dzəniina? Amaku nē wabənē ɛtē ca vii ɛpinē n̄ga ca'ē ndənjwə ndənjwə. ⁶⁹ Ma inē, kē vii inē ka hē goon̄ga, kē shii inē ɛsē oo'i, hē nē malaaba ɛndətē shi daci ɛntan̄fē.”

6:45 6.45 Isaa. 54.13. **6:46** 6.46 1.18. **6:48** 6.48-50 6.35; Səniinē 2.17. **6:49** 6.49 6.31. **6:53** 6.53-58 Mat. 26.26-28; 1 Koor. 10.16; 11.23-26. **6:56** 6.56 15.4-5. **6:62** 6.62 Slənē 1.9-11. **6:63** 6.63 3.5-8; 2 Koor. 3.6. **6:64** 6.64 13.11; 16.9. **6:67** 6.67-69 Mat. 16.15-20; Mar. 1.24.

⁷⁰ Əŋki Yeesu ka tii, “Nyi ta'i tuunə unə pu'u aji bəra'i, amma ma əndə rəŋwə ahadoonə, *Seetanə nə ci.” ⁷¹ Agyanə Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyootə cii kəya wabə ha'ə. Acii ma Yahuda, taa ŋgahi rəŋwə nə ci agi lyawarənə pu'u aji bəra'i, patə da ha'ə, ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə.

7

I Yeesu tii da ndzəkəŋushi'inəkii

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə wiigi'i Yeesu anə hanyinə ŋga Galili, paa ci mwayi wiigi'inə anə hanyinə ŋga Yahudiya, acii ma Yahudiitə davə, kə aali tii rəgwa ŋga bələginə tə ci. ² Ma saa'ikii, kə uugi kumənətii mbəshanə, waatoo kumənə ŋga kuvə bəlinə. ³ Wata əŋki ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka ci, “Maduu, dzuu aanə hanyinə ŋga Yahudiya, kaa ənji nə'unə tə hə ətə davə a nee ka uushi'iitə cii kwa dfaada. ⁴ Madə ŋga'ə ka ənda, kaa ənjə a shii tə ci ŋga'ə, paa ci ka umbee ka sətə cii kəya dfaada. Makə agi dfaadanə nə hə uushi'iitsa, wa patənə ŋga *duuniya a shii tə hə!” ⁵ Ma bii ndzəkəŋushi'inəkii ka ci ha'ə, acii pooshi tii vii ka ci gooŋga. ⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma saa'yaaki, ma'ə mambu'yamə. Ma unə, taa ŋgutə saa'i patə matahukii koonə. ⁷ Acii pooshi ənji duuniya ka bərapaanə tuunə. Amma ma nyi, kə biipaa nyi ka tii səka, acii agi dzənə nə nyi də seedanə agyanətii oo'i, bwayakii nə slənətii. ⁸ Ma unə, dzəmə ka kuməətsa. Ma nyi, paa nyi ka dzənə acii ma'ə matahu saa'ikii mashimə ka nyi.” ⁹ Makə bagi ci ka tii ha'ə, ca banee də Galili zəku'i.

Dzənə ŋga Yeesu ka kumənə ŋga kuvə bəlinə

¹⁰ Makə pyalə ndzəkəŋushi'inə ŋga Yeesu ka kumənəkii, ca madə, ca palə naakii ha'ə. Də itə itə gi ci, paa ci gi paŋgəraŋə paŋgəraŋə. ¹¹ *Gayinə ŋga Yahudiinə a nəəhə tə ci ka ha ŋga kumənəkii, təya ləgwa, “Maanə əndətə kwa?” ¹² Kə dfaadii ənji matatahinə laŋə agyanəkii ahada dabaala. Hara ənjə a ba, “Maŋga'ə əndə nə ci.” Əŋki hara ənji, “Pooshi, agi ŋusləginə nə ci də hara ənji a rəgwa.” ¹³ Amma pooshi əndə ca ŋgəree ka uurakii ka wabənə agyanəkii, acii kə ŋgwali tii acii gayinatii.

¹⁴ Ma ətsə ənji agi hadahadanə ŋga kumənəkii, wata Yeesu a madə, ca dzəgərə aasəkə *yi ŋga Əntaŋfə, ca dzəgunə ka ənja. ¹⁵ Kə dīi ka *gayinə ŋga Yahudiinə ka sə ŋga hurəshishinə nə dzəgunənaakii, əŋki tii, “Iitə daa mbee əndənə ka uushi'inə ha'ə yoo, paa ci gi kurəŋə agi jigunyana?” ¹⁶ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ma sənə cii kya dzəgunə ka ənja, əntaa dzəgunənaaki saaki, amma daci əndətə sləkee ka nyi ca shi. ¹⁷ Taa wu patə ca moo slənə sətə ci Əntaŋfə a moo, ka taarapaaginə nə ci ahada sənə cii kya dzəgunə ka ənja, ka shiinə nə ci taa daci Əntaŋfə ca sha, taa ŋga naaki nə cii kya wabə. ¹⁸ Ma əndətə ca wabə ŋga naakii na, alə dūunuunə cii kəya alə ka naakii na. Amma ma əndətə ca moo dūunuunə ka əndətə sləkee ka ca, ci nə əndə gooŋga, pooshi sə ŋga idəpaanə ashikii.

¹⁹ “Ma Muusa, ci vii koonə bariya, amma pooshi unə nə'utə bariyakii. Ci dīi cuuna alə rəgwa ŋga bələginə tə nyi.” ²⁰ Əŋki danjana ka ci, “Ma hə dīya, tə'i uushi ca ndəərə aanəku! ²¹ Wu saŋə ca alə rəgwa ŋga bələginə tə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Kə dīi nyi əndə'i sə ŋga hurəshishinə *uusəra

6:71 6.71 12.4. **7:1** 7.1 5.18. **7:2** 7.2 Leew. 23.33-34; Dzək. 16.13-15. **7:5** 7.5 16.9. **7:6** 7.6 2.4. **7:7** 7.7 15.18; 16.33; 17.14; Mat. 10.22; 24.9; 1 Yooh. 3.13. **7:11** 7.11 11.56. **7:13** 7.13 9.22. **7:15** 7.15 Mat. 13.54; Luka 2.47. **7:16** 7.16 12.49; 14.10. **7:18** 7.18 5.41; 8.50; 12.43. **7:19** 7.19 1.17; Slənə 7.53; Rooma 2.17-24. **7:20** 7.20 8.48.

nga əpisəka, kə dəgi koonə patə ka sə nga hurəshishinə. ²² Kə bii Muusa koonə, *ryaminagi manjeevənə goonə. Taa agi uusəra nga əpisəka maa, agi danə nuunə ha'ə. Shiimə əsə, əntaa Muusa 'watəgi danə ha'ə, amma dzədzəshi'inuunə. ²³ Yoo, madə kə ryaminii ənji uuzənə agi uusəra nga əpisəka acii ga ənjə a tanəgi bariya nga Muusa, ka mi dīi cuuna bəzə səkə aashiki acii mbədəpaa nyi də əndə uusəra nga əpisəka? ²⁴ Bwaseemə ka lagi gəjwanə də sətə cuuna nee də ginuunə. Amma lamə gəjwanə də rəgwakii.”

Ləgwanə agyanə Matadəkii nga Əntanfə

²⁵ Wata əjki hara ənji Urusaliima, “Əntaa tə əndətsə ci gayinə a moo bələginə nii? ²⁶ Tsaaməmə, waatsə ka wabənə ahada ənji patə, amma pooshi uushi cii təya jikə ka ci. Mbu'u ma nə tii ka nəhənə, ci nə Matadəkii nga Əntanfə. ²⁷ Amma ma əndətsə, kə shii amə hatə shi ci davə. Ma Matadəkii, pooshi əndə na shii taa da nii kəya shi.”

²⁸ Ma Yeesu a dzə də dzəgunənə ka ənji asəkə *yi nga Əntanfə, ca ngəree ka uurakii ka ləgwanə, əjki ci, “Kə shii unə tə nyi kwa? da shi nya? Əntaa də nga naaki nə shi nyi, əndə sləkee ka nyi. Ma ca, əndə goonğa nə ci, pooshi unə shii tə ci. ²⁹ Amma ma nyi, kə shii nyi tə ci, acii daciikii shi nyi. Ci sləkee ka nyi əsə.” ³⁰ Wata təya də gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə. ³¹ Amma lanə agi dabaala vii ka ci goonğa, əjki tii, “Madə kə shi Matadəkii, kadə nii kəya dəada sə nga hurəshishinə palee ka ətsə nga əndətsə nii?”

Sləkeenə nga gayinə ka soojiinə ka kəsənə tə Yeesu

³² Kə fii *Farisanyinə dabaala a dəada matatahinə agyanə Yeesu, wata təya madə, tii da matakəjwanyinə nga limanyinə, təya sləkee ka soojiinə ka kəsənə tə ci. ³³ Wata əjki Yeesu, “Ma'ə nyi ka ta'veenə doonə gi'u. Ma daba'əkii, ka palənə nə nyi aabii əndətə sləkee ka nyi. ³⁴ Ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka neenə ka nyi, pooshi unə na mbu'u ka hatə nii kya ndzaanə.” ³⁵ Wata əjki *gayinə nga Yahudiinə ahadatii satii, “Aama daa cii kəya dzə bahə pooshi amə na nee ka ca? Aasəkə vəranyinə nga Gərikə hatə dīi ənji gaamə cii kəya dzə kwa? kaa ca dzə ka dzəgunənə ka ənji Gərika? ³⁶ Acii kə bii ci, ka alənə naamə tə ci, pooshi amə na nee ka ci, pooshi amə ka mbu'unə ka hatə nii kəya ndzaanə. Mi cii kəya moo banə saņa?”

Gəərənyinə nga ma'iitə ca vii əpinə

³⁷ Ma ka muudinə nga uusəra nga kuməta, waatoo maduunə uusəra nga kumənəkii, kə madətə Yeesu ahada dankana, ca ngəree ka uurakii, əjki ci, “Taa wu patə ci meegiirənə a də tə ci, wa ca shi aabiiki, ca shi ka sa ma'inə. ³⁸ Makə sətə bii malaaba ləkaləkətə, ma əndətə vii ka nyi goonğa, ka shiginə nə gəərə nga ma'iitə ca vii əpinə a ədzəməkii.” ³⁹ Ma wabi Yeesu ətsə, agyanə Ma'yanə nga Əntanfə wabi ci. Ci nə ənji nə'unə a upaa. Ma ka saa'ita, ma'ə tii ma'upaamə zəku'i, acii ma'ə Yeesu ma'upaamə dūunuunə dagyə.

Təəkəginə nga ma nga ənja

7:21 7.21-23 5.9. **7:22** 7.22 'Wat. 17.9-14; Leew. 12.3. **7:23** 7.23 5.9. **7:24** 7.24 8.15. **7:25** 7.25 5.18. **7:26** 7.26 4.25; 18.20. **7:27** 7.27 9.29. **7:28** 7.28-29 8.55; 17.8,21,25. **7:30** 7.30 2.4; 7.44. **7:31** 7.31 2.23. **7:33** 7.33-36 8.14. **7:33** 7.33 13.33; 16.5. **7:34** 7.34 8.21; 13.36. **7:37** 7.37 Leew. 23.36; Yooh. 4.10,14; Səniinə 22.17. **7:39** 7.39 14.16; 17.1.

⁴⁰ Makə fii hara ənji ahada danƙana ca ba ha'ə, əŋki tii, “Ma əndətsa, tanyi ci nə *anabi ətə bii ənji na shi.” ⁴¹ Hara ənji əsə, əŋki tii, “Matadəkii nə ci!” Amma ma hara ənji, kə bii tii, “Pooshi Aləmasiihu ka shinə da Galili! ⁴² Ma bii malaaba ləkaləkatə, jijinə ŋga ŋwanwa *Dawuda na ndzaa ka Matadəkii. Də Bayitilaama nə ənjə a poo tə ci əsə, waatoo vərəatə ŋji Dawuda davə.” ⁴³ Acii ha'ə tə'i təkəshinə ahada danƙana putaakii. ⁴⁴ Ŋga'ə ka hara ənji kaa təya kəsə tə ci, amma pooshi əndə kavə ciinə aashikii.

*Ghatə vii goonƙa ŋga *gayinə ŋga Yahudiinə*

⁴⁵ Wata kə ənyi soojiinə satii. Makə mbu'i tii, ləguyi limanyinə da Farisanyinə ka tii, əŋki tii, “Mi pooshi unə kira tə ci kwa?” ⁴⁶ Əŋki soojiinə ka tii, “Pooshi əndə sha wabə makə ŋga əndətsa!” ⁴⁷ Wata əŋki Farisanyinə ka tii, “Kə ŋsuləgi ci duunə noonə əsə kwa? ⁴⁸ Kə shuuna fii rəŋwə agi gayinə taa rəŋwə agi Farisanyinə a vii ka ci goonƙa nii? ⁴⁹ Ma danƙanata, ma vii tii goonƙa, acii pooshi tii shii bariya ŋga Muusa. Acii ha'ə tə'i naalanə agyanətii.”

⁵⁰ Yoo, ahadatii nə Nikoodaməsə, waatoo əndətə sha gi aabii Yeesu. Wata əŋki ci ka tii, ⁵¹ “Madə nə'utə sətə bii bariya gaamə, pooshi amə ka lagi gəŋwanə ka əndə, amə ma'ə mafatəmə ŋga'ə tə sətə dīi ci.” ⁵² Əŋki tii ka ci, “Əndə Galili nə hə əsə kwa? Buurətə ŋga'ə tə sətə bii malaaba ləkaləkatə. Davə shiinəku, ma də Galili, pooshi *anabi ka shiginə.” [⁵³ Wata ənjə a təkəgi satii aasii.

8

¹ Yeesu a ndərə saakii aanə giŋwə ŋga Zayitunə.

Miitə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə

² Ma pukyatə hakii tsəfakə, kə ənyi Yeesu aasəkə *yi ŋga Əntanƙə. Ca dzə ka ndzaanə dasə ka dzəgunənə ka ənja. Patənə ŋga ənjə a dzə aabiikii.

³ Wata *maliminə ŋga bariya da *Farisanyinə a kira ka ci əndə'i minə ətə kəshi ənji tə ki ka aləhiinə, təya kəŋee ka ki akəŋwaciitii patə. ⁴ Əŋki tii ka Yeesu, “Maləma, ma miina, kə kəshi ənji tə ki, kya aləhiinə. ⁵ Ma agi bariya, kə bii Muusa, ma tsarə ŋga miitsa, see bələginə tə ki də kaalanə də faariinə. Ya əna, ya ha, iitə bii hə naaku agyanəkəya?” ⁶ Ma bii tii ha'ə, kaa təya shii təbənə tə ci, təya shii upaa sə ŋga kəsənə də ci. Amma Yeesu a gwanəanə, ca naahətə uushi də ciinəkii a panə. ⁷ Təya dzə aakəŋwa də laagwa ka ci uushi'inə, wata ca madətə, əŋki ci ka tii, “Ma əndətə pooshi sha slənyi 'waslyakəənə, wa ca 'watəgi kaalanə tə ki.” ⁸ Wata ca ənə ka gwanəanənə ka naahənə a panə. ⁹ Makə fii tii ha'ə, təya palə satii patə də rəŋwə rəŋwə. Iirə ənji 'watəgi palənə satii. Kə bwasee tii ka Yeesu ci daanəkii tii da miita. ¹⁰ Wata ca madətə, ca ba ka ki, “Mina, maatiinə da? Pooshi əndə mbədaanə bahə vii ka hə ma'inə kwa?” ¹¹ Əŋki ki, “Pooshi əndə dīi Slandana.” Əŋki Yeesu ka ki, “Nyi maa, paa nyi ka vii ka hə ma'inə. Duu saaku, amma ga ha slənə 'waslyakəənə ma'ə.”]

*Bərənə ka *duuniya nə Yeesu*

7:40 7.40 6.14. **7:42** 7.42 Isaa. 11.1; Mika 5.1-2; Mat. 20.30-31. **7:50** 7.50 3.1-2. **7:51** 7.51 Dzək. 1.16-17; 17.6. **8:2** 8.2 Mat. 26.55. **8:5** 8.5 Dzək. 22.22-24. **8:6** 8.6 Mat. 22.15. **8:7** 8.7 Dzək. 17.7; 13.10. **8:9** 8.9 Mat. 22.22. **8:11** 8.11 5.14.

¹² Yeesu a ənə ka wabənə ka ənji, ənki ci, “Nyi nə bərənə ka duuniya. Ma əndətə ca nə'u tə nyi, paa ci ka wiinə agi təkunə, amma ka upaanə nə ci bərənə ətə ca vii əpinə ka ənja.” ¹³ Wata ənki Farisanyinə ka ci, “Hə saaku ca seeda agyanə naaku na. Pooshi goonğa agi wabənaaku.” ¹⁴ Ənki Yeesu ka tii, “Taa nyi saaki ca seeda agyanə naaki na, amma goonğa nə wabənaaki, acii kə shii nyi hatə shi nyi davə, kə shii nyi hatə nii kya dzə aadəvə əsə. Ma una, pooshi unə shii hatə shi nyi davə, pooshi unə shii hatə nii kya dzə əsə. ¹⁵ Agi lanə nuunə gəŋwanə makə sətə kadeesəkə koonə, amma ma nyi, pooshi əndətə cii kya la ka ci. ¹⁶ Taa ka lanə nə nyi maa, goonğa nə la gəŋwanaaki, acii əntaa nyi daanəki ca la gəŋwanə, amma inə da Daadə. Ci sləkee ka nyi. ¹⁷ Ma agi bariya goonə, tə'i manaahəkii oo'i, madə kə shigi seedawanyinə bəra'i, madə uushi rəŋwə nə wabənətii, ma sətə bii tii, goonğa. ¹⁸ Ma nyi, agi seedanə nə nyi agyanə naaki na. Ha'ə nə Daadə ətə sləkee ka nyi əsə, agi seedanə nə ci agyanəki.” ¹⁹ Ənki tii ka ci, “Maanə Dəwa?” Ənki Yeesu ka tii, “Pooshi unə shii tə nyi taa tə Daadə. Maci kə shii unə tə nyi, kadə ka shiinə nuunə tə Daadə əsə.”

²⁰ Ma wabəətsə baabii Yeesu, ca dzəgunə ka ənji asəkə yi ŋga Əntanfə baabii ci ha'ə. Waatoo a kumu ka hatə ci ənje a dā viinə. Amma pooshi ənji kəshi tə ci, acii ma'ə saa'yaakii mambu'yamə.

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hatə nii kəya dzə aadəvə

²¹ Yeesu a ənə ka wabənə ka tii, ənki ci, “Ka palənə nə nyi saaki, ka alənə nuunə tə nyi, amma agi 'waslyakəənə goonə nuuna mətətə. Pooshi unə ka dzənə ka hatə nii kya dzə aadəvə.” ²² Wata ənki *gayinə ŋga Yahudiinə, “Kə bii ci, pooshi amə ka dzənə ka hatə nii kəya dzə aadəvə. Ya sanjə banə cii kəya moo banə oo'i, ka bələginə nə ci naakii nə nii?” ²³ Ənki Yeesu ka tii, “Ma unə, ŋga *duuniyanə nuunə, amma ma nyi, dadagyə shi nyi. Agi duuniyanə shigi unə, amma ma nyi, əntaa agi duuniyanə shigi nyi. ²⁴ Ci fii unə bii nyi koonə ka mətətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə. Madə pooshi unə vii goonğa oo'i nyi nə əndə daga ŋukə, weewee ka mətətənə nuunə agi 'waslyakəənə goonə.”

²⁵ Wata ənki tii ka ci, “Wu daa nə ha?” Yeesu a ba ka tii, “Nyi nə əndətə njii kya ba koonə daga ka 'watəginə. ²⁶ Tə'i uushi'inə lanjə ətə idəpaa nyi ashuunə, ətə bahə nya lagi koonə gəŋwanə agyanəkii. Amma, ma Əndətə sləkee ka nyi, əndə goonğa nə ci. Ma nya, see sətə fii nyi da makii banəki ka *duuniya.” ²⁷ Pooshi tii paaratəgi oo'i agyanə Dii nə Yeesu ka wabənə ka tii. ²⁸ Wata ənki ci ka tii, “Madə kə madəe unə ka *Uuzənə ŋga ənda, ka shiinə nuunə oo'i, nyi nə əndə daga ŋukə. Davə shiinuunə oo'i, pooshi uushi cii kya dā də baawədaaki, amma see sətə bii Daadə banəki ka ənja. ²⁹ Ləbə niinə da Əndətə sləkee ka nyi əsə, pooshi ci bwasee ka nyi daanəki, acii ma nya, taa guci patə ha'ə nə nyi ka slənə sətə ca kadeesəkə ka ci.”

³⁰ Makə fii ənji uushi'iitə baabii Yeesu, lanjə nə ənjitə vii ka ci goonğa.

Dimuyinə da maviinə

³¹ Wata ənki Yeesu ka ənjitə vii ka ci goonğa, “Madə kə nə'utə unə dzəgunənaaki, ka ndzaanə nuunə ka lyawarənaaki ŋga tantanyinə. ³² Ka shiinə nuunə goonğa. Goongakii əsə na kavə tuunə ka ndzaanə

8:12 8.12 1.5,9-10; 3.19; 9.4-5; 11.9-10; 12.35-36,46; Isaa. 49.6; Mat. 5.14; Luka 2.32; 2 Koor. 4.4,6; Af. 5.8-14; 1 Yooh. 1.5-7; 2.8; 3.14. **8:13** 8.13 5.31-32. **8:14** 8.14 3.2; 7.28-29,33-36; 8.21-22,42; 13.1,33; 16.5,10,28; 17.8; 20.17. **8:15** 8.15 7.24. **8:17** 8.17 Dzək. 19.15. **8:18** 8.18 5.36; 1 Yooh. 5.9. **8:19** 8.19 5.18; 16.3. **8:20** 8.20 2.4. **8:21** 8.21 8.14. **8:23** 8.23 3.31. **8:24** 8.24 13.19. **8:28** 8.28 3.14; 4.34; 5.18. **8:30** 8.30 2.23. **8:31** 8.31 14.15; 15.8.

ka dimuyinē.” ³³ Əŋki tii ka ci, “Ma inə, jijinyinə nga Ibərahiima niinə, pooshi inə sha dīi mavaanə ka əndə shaŋə. Mi saŋə dīi cii kwa moo banə oo'i, ka upaanə niinə ndzaanə ka dimuyina?”

³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə slənyi 'waslyakəənə, mava nga 'waslyakəənə nə ci ətsa. ³⁵ Ma mava, paa ci ndzaanə ka nga ənji yikii ha'ə uudənə əpinaakii. Amma ma uuzənə, kə ndzaa ci nga yikii ha'ə uudənə əpinaakii. ³⁶ Macfa kə kavə *Uuzənə nga Əntaŋfə tuunə ka ndzaanə ka dimuyinə, ka ndzaanə nuunə ka dimuyinə tanyi. ³⁷ Kə shii nyi jijinyinə nga Ibərahiima nuunə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi, acii pooshi unə ka luuvə dzəgunənaaki. ³⁸ Ma nyi, agyanə sətə baarii Daadə ka nyi cii kya wabə. Amma ma unə, sətə bii dəsənuunə koonə cuuna slənə.” ³⁹ Əŋki tii ka ci, “Ibərahiima nə dəsəniinə.”

Əŋki Yeesu ka tii, “Maci manjeevənə nga Ibərahiima nuunə tanyi, kadfa sətə njii kəya slənə cuuna slənə. ⁴⁰ Ma nyi, gooŋgatə fii nyi acii Əntaŋfə cii kya ba koonə. Amma wanuunə ka moo bələginə tə nyi. Pooshi Ibərahiima sha dīi ha'ə makə ətsa! ⁴¹ Ma unə, sətə ci dəsənuunə a slənə cuuna slənə.” Wata əŋki tii ka ci, “Ma ina, Əntaŋfə ci saakii nə Dəsəniinə rəŋwə dyaŋə. Əntaa mazaguyinə niinə.” ⁴² Əŋki Yeesu ka tii, “Maci Əntaŋfə nə Dəsənuunə tanyi, kadfa ka uudənə nuunə tə nyi, acii daciikii shi nyi, wanyinə ganə əsə. Pooshi nyi shi də baawədaaki saaki, amma ci sləkee ka nyi. ⁴³ Mi pooshi unə agi paaratəginə də sənə cii kya ba koonə kwa? Ma dīi ha'ə, acii pooshi unə agi sə'watənə una fatə wabənaaki. ⁴⁴ Ma unə, manjeevənə nga dəsənuunə nuunə, waatoo *Seetanə. Nə'u sətə ci dəsənuunə a moo kadeesəkə koonə əsə. Mabəələhiinə nə ci daga ka 'watəginə, paa ci sha slənyi gooŋgaanə, acii pooshi gooŋga ashikii. Ndilə ndilə tə sətə ashikii nə patənə nga jirakənaakii, acii majirakə nə ci, mapoo tə patənə nga jirakənə. ⁴⁵ Amma ma nyi, gooŋga cii kya ba, ci dīi pooshi unə vii ka nyi gooŋga. ⁴⁶ Wu saŋə agyuunə ca baarii oo'i, kə dīi nyi 'waslyakəəna? Makə gooŋga wabi nyi koonə, mi dīi pooshi unə agi vii ka nyi gooŋga? ⁴⁷ Ma əndə nga Əntaŋfə, wabənə nga Əntaŋfə cii kəya luuvə. Ma unə, əntaa ənji nga Əntaŋfə nuunə, ci dīi pooshi unə agi luuvənə əsə.”

Yeesu tii da Ibərahiima

⁴⁸ Wata *gayinə nga Yahudiinə a jikə ka Yeesu, əŋki tii, “Makə bii inə, ma hə, əndə *Samarīya nə hə, əndə ginaaja, əntaa gooŋga bii inə kwa?”

⁴⁹ Əŋki Yeesu ka tii, “Ma nyi, pooshi ginaaji ashiki. Agi dūunətənə nə nyi tə Daadə, amma ma unə, pooshi unə agi dūunətənə tə nyi. ⁵⁰ Ma nyi, pooshi nyi agi alə dūunətənə goonə tə nyi, amma tə'i əndə ca alə ka nyi. Aashiki aashiki cii kəya la gəŋwanə əsə. ⁵¹ Tantanyinə cii kya ba koonə, ma əndətə nə'utə dzəgunənaaki, paa ci ka əntənə shaŋə.”

⁵² Əŋki tii ka ci, “Ma ənə dīi əna, kə shii inə tanyi, tə'i ginaaji ashiku. Kə əntəgi Ibərahiima, kə mətəgi anabiinə əsə, amma wahənə ka banə, taa wu patə nə'utə dzəgunənaaku, paa ci ka əntənə shaŋə. ⁵³ Ma dəsəniinə Ibərahiima, kə əntəgi ci. Ma nə hə ka banə, kə palee hə ka Ibərahiima kwa? Kə mətəgi anabiinə əsə. Wu saŋə nə hə naakwa?”

8:33 8.33 Mat. 3.9; Rooma 4.12. **8:34** 8.34 Rooma 6.16,20; 2 Piita 2.19. **8:35** 8.35 Shig. 21.2.
8:36 8.36 Gal. 5.1. **8:37** 8.37 5.18. **8:39** 8.39 8.33. **8:41** 8.41 Dzək. 32.6; Isaa. 63.16. **8:42** 8.42 1 Yooh. 5.1. **8:44** 8.44 'Wat. 3.1-5; 1 Yooh. 2.4; 3.8. **8:46** 8.46 2 Koor. 5.21; 1 Piita 2.22; 1 Yooh. 3.5. **8:47** 8.47 10.27; 18.37. **8:48** 8.48 4.9; 7.20; 10.20; Mar. 3.21-22. **8:50** 8.50 7.18.
8:51 8.51 5.24. **8:53** 8.53 4.12.

⁵⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Maci dūunətənə cii kya dūunətə naaki na, kadfa ka ndzaanə ka uushi zabə. Ma əndətə ca dūunətə tə nyi, ci nə Daadə, əndətə bii unə ci nə Əntan̄fə goonə. ⁵⁵ Pooshi unə shii tə ci, amma ma nyi, kə shii nyi tə ci. Maci ma bii nyi mashiimə nyi tə ci, kadfa majirakə nə nyi makə noonə. Amma kə shii nyi tə ci, agi nə'utənə nə nyi wabənaakii əsə. ⁵⁶ Ma dəsənuunə Ibərahiima, kə d̄ii ci moodasəkə oo'i, ka neenə nə ci ka shinaaki. Kə nee ci boo, kə d̄ii ci moodasəkə əsə.”

⁵⁷ Wata əŋki tii ka ci, “Wiitə paa hə mbu'i taa fəzə tufə pu'unə! Iitiitə san̄ə mbee hə ka neenə ka Ibərahiima?” ⁵⁸ Yeesu a ba ka tii, “Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i nyi taabu'u pwayi ənji tə Ibərahiima.” ⁵⁹ Makə fii tii ha'ə, wata təya d̄əmə faariinə kaa təya kaala tə ci, amma wata Yeesu a rarə'igi ahada ənja, ca d̄əməgi saakii asəkə yi ŋga Əntan̄fə.

9

Mbədəpaanə ŋga Yeesu də əndətə pwayi ənji tə ci moorəfəkii

¹ Ma Yeesu a dzə də wiigi'inə, wata ca lapaa muurəfa. Ma ca, daga poonə tə ci nə ci moorəfəkii. ² Wata lyawarənaakii a ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maləma, ya əndətsə pwayi ənji tə ci moorəfəkəya, wu san̄ə d̄ii 'waslyakəəna? Ci san̄ə nii, anii ənjitə pwayi tə ca?” ³ Yeesu a ba ka tii, “Ma uurəfənaakii, əntaa putə ŋga 'waslyakəənaakii taa ŋga ənjitə pwayi tə ci. Ma d̄ii ci moorəfəkii, kaa ənjə a shii neenə ka ŋgeerənə ŋga Əntan̄fə ca slənə ashikii. ⁴ Ma amə, makə d̄ii ci doosərə, tyasə see a d̄aamə slənə ŋga Əndətə sləkee ka nyi. Madfa kə shi vəda, pooshi əndə ca slənə. ⁵ Ma nyi ma'ə a duuniya, bərənə ka duuniya nə nyi.”

⁶ Makə bagi Yeesu ha'ə, wata ca gwanəanə, ca tifəvə giirənə aa panə, ca hwadətə də hanyinə, ca ŋgərə, ca lərəbəvə aagi muurəfəta, ⁷ ca ba ka muurəfəta, “Duu aama ma'inə ŋga Siiloomə, ha yibəgi ginəku davə.” (Ma Siiloomə, makə bana, 'Sləkeenə'). Wata əndətə a palə, ca dzə ka yibəgi ginəkii, ca ənya saakii, ca dzə də nee ka ha.

⁸ Ma guvayinaakii da patənə ŋga ənjitə sha nee ka ci ca kədii, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, “Əntaa əndətsə izee ka ndzaanə ka kədiinə ətsə nii?”

⁹ Əŋki hara ənji, “Ci ətsa.” Amma əŋki hara ənji, “Pooshi, əntaa ci ətsa, pushashinə pushashi tii.” Wata əŋki əndəkii ci saakii, “Nyi əna.” ¹⁰ Wata təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Iitə d̄ii daa cii kwa nee ka ha əndzə'ya?”

¹¹ Əŋki ci ka tii, “Əndətə d̄ii ləməkii Yeesu hwadətə hanyinə; ca lərəbəvə aagiki, əŋki ci ka nyi, wa nya dzə ka yibəgi ginəki agi ma'inə ŋga Siiloomə. Wata nya palə, pii makə yibəgi nyi, wata nya nee ka ha.” ¹² Təya ləgwa ka ci, əŋki tii, “Maana?” Ca ba ka tii, “Mashiimə nyi.”

*Ləgwanə ŋga *Farisanyinə ama əndətə*

taa iitə d̄ii upaa ci neenə ka ha

¹³ Wata təya ŋgərə tə əndətə nji moorəfəkii, təya kərə tə ci aabii Farisanyinə. ¹⁴ Ma uusəratə hwadətə Yeesu hanyinə, ca wunəgi də ginə ŋga muurəfəta, *uusəra ŋga əpisəka. ¹⁵ Wata Farisanyinə a ənə ka ləgwanə ka əndətə taa iitə d̄ii upaa ci nee ka ha. Ca ba ka tii, “Hanyinə hwadətə ci, ca lərəbəvə aagiki, nya yibəgi ginəki, wanyinə ka neenə ka ha əndzə'i əna.”

¹⁶ Wata əŋki hara Farisanyinə, “Ma əndətsa, əntaa d̄acii Əntan̄fə shi ci, acii paa ci agi nə'utə bariya ŋga uusəra ŋga əpisəka.”

Amma ɛŋki hara ɛnji natii, "Iitiitɛ daa mbeenɛ ma'waslyakɛ ɛndɛ ka slɛnɛ tsarɛ ŋga hurɛshishiitsa?" Kɛ dɛi tɛkɛnɛ ŋga ma ahadatii.

¹⁷ Wata tɛya ɛnɛ ka lɛgwanɛ ka ɛndɛtɛ nji moorɛfɛkii, ɛŋki tii, "Makɛ kɛ bii hɛ, kɛ wunɛgi ci ka hɛ ginɛku, wu nɛ ci banɛkwa?" Ca ba ka tii, "Ma ca, *anabi nɛ ci."

¹⁸ Amma pooshi Yahudiinɛ luuvɛ oo'i, moorɛfɛkii shi ca nji, see dɛ makɛ 'wii tii tɛ ɛnjitɛ pwayi tɛ ci. ¹⁹ Tɛya lɛgwa ka tii, ɛŋki tii, "Ya ɛndɛtsa, uuzɛnɛ goonɛ nii? Ma bii unɛ, moorɛfɛkii pwayi unɛ tɛ ci. Iitɛ dɛi cii kɛya nee ka ha?" ²⁰ Wata tɛya ba ka tii, "Kɛ shii inɛ uuzɛnɛ geenɛ ɛtsa, moorɛfɛkii pwayi inɛ tɛ ci ɛsɛ. ²¹ Amma taa iitɛ dɛi cii kɛya nee ka ha ŋga ɛnɛna, pooshi inɛ shii. Pooshi inɛ shii ɛndɛtɛ wunɛgi ka ci ginɛkii ɛsɛ. Lɛgwamɛ amakii. Amɛ matanɛ nɛ ca, ka mbeenɛ nɛ ci ka batɛnɛ koonɛ ci saakii." ²² Ma wabi tii ha'ɛ, ŋgwalii tii acii *gayinɛ ŋga Yahudiinɛ, acii ma Yahudiinɛ, kɛ bii tii oo'i, taa wu patɛ bii, Matadɛkii ŋga ɛntanɛfɛ nɛ Yeesu, ka laakɛginɛ nɛ ɛnji tɛ ci asɛkɛ *kuvɛ dɛ'wa. ²³ Ci dɛi bii tii, matanɛ nɛ ci, lɛgwamɛ amakii.

²⁴ Wata Farisanyinɛ a ɛnɛ ka 'wanɛ ka bɛra'inɛ tɛ ɛndɛtɛ nji moorɛfɛkii, tɛya ba ka ci, ɛŋki tii, "Wabuu keenɛ ahadoonɛ da ɛntanɛfɛ tɛ sɛtɛ dɛi. Ma inɛ, kɛ shii inɛ, ma ɛndɛtsa, ma'waslyakɛ ɛndɛ nɛ ci." ²⁵ Ca ba ka tii, "Tada ma'waslyakɛ ɛndɛ nɛ ci, paa nyi shii. Uushi rɛŋwɛ shii nyi, ma ŋga ŋukɛ, moorɛfɛkii nji nyi, amma wanyinɛ ka neenɛ ka ha ŋga ɛna." ²⁶ Wata tɛya lɛgwa ka ci, ɛŋki tii, "Iitɛ sanɛ dɛi ca? Iitɛ dɛi ci wunɛgi ci ka hɛ ginɛkwa?" ²⁷ ɛŋki ci ka tii, "Kɛ bagi nyi koonɛ kɛ dzɛgi, amma kɛ tɛkuree unɛ ka luuvɛnɛ. Ka mi dɛi cuuna ɛnɛ ka lɛgwana? Mbu'u ŋga'ɛ koonɛ noonɛ nɛ ndzaanɛ ka lyawarɛnaakii kwa?" ²⁸ Wata tɛya wazɛ agyanɛkii, ɛŋki tii ka ci, "Hɛ nɛ *lawarɛ ŋga ɛndɛtsa, amma ma inɛ, lyawarɛnɛ ŋga Muusa niinɛ. ²⁹ Ma Muusa, kɛ shii inɛ kɛ wabi ɛntanɛfɛ ka ci, amma ma ɛndɛtsa, taa hatɛ shi ci davɛ mashiimiinɛ!" ³⁰ ɛŋki ɛndɛta, "Una! kɛ dɛi sɛnɛ ka sɛ ŋga hurɛshishinɛ! Iitɛ dɛi daa mashiimuunɛ hatɛ shi ci dava? Yoo, waanɛ kɛ wunɛgi ginɛkya? ³¹ Kɛ shii amɛ oo'i, ma ɛntanɛfɛ, paa ci ka fanɛ tɛ ma'waslyakɛ ɛnda, see tɛ ɛnjitɛ ca fa tɛ ci, tɛya slɛnɛ sɛtɛ cii kɛya moo. ³² Makɛ tagii ɛntanɛfɛ duuniya dɛŋɛ ka ɛndzɛ'i, pooshi ɛndɛ sha fii kɛ wunɛgi ɛnji ginɛ ŋga muurɛfa. ³³ Maci ma ɛndɛtsa, ɛntaa daci ɛntanɛfɛ shi ca, kada pooshi uushi cii kɛya mbee ka danɛ." ³⁴ ɛŋki tii ka ci, "Agi 'waslyakɛnɛ pwayi ɛnji tɛ hɛ, agikii girɛ hɛ ɛsɛ, amma wahɛnɛ ka moo dzɛgunɛnɛ keenɛ nii?" Wata tɛya laakɛgi tɛ ci asɛkɛ kuvɛ dɛ'wa.

Tantanyitɛ ginɛ

³⁵ Makɛ fii Yeesu, kɛ lyaakagi ɛnji tɛ ɛndɛtɛ asɛkɛ kuvɛ dɛ'wa, ca alɛtɛ tɛ ɛndɛta, ca lɛgwa ka ci, ɛŋki ci, "Kɛ vii hɛ goonɛga ka Uuzɛnɛ ŋga ɛndɛ kwa?" ³⁶ ɛŋki ɛndɛta, "Wu nɛ ci daa, Daada? Bawɛ ka nyi, kaa nya shii vii ka ci goonɛga." ³⁷ Yeesu a ba ka ci, "Kɛ nee hɛ ka ci. Ci ca wabɛ da hɛ ɛndzɛ'i." ³⁸ ɛŋki ɛndɛtɛ ka Yeesu, "'Ya'ɛ Slandana, kɛ vii nyi ka hɛ goonɛga." Wata ca gɛrɛ'waanɛ akɛŋwacii Yeesu.

³⁹ ɛŋki Yeesu, "Ma shi nyi aasɛkɛ duuniyana, ka da gɛŋwanɛ, kaa muurɛfinɛ a mbee ka neenɛ, ma ɛnjitɛ da ginɛ ɛsɛ, tɛya uurɛfɛgi."

⁴⁰ Tɛ'i hara Farisanyinɛ abiikii fii ca ba ha'ɛ. Wata ɛŋki tii ka ci, "Kɛ ndzaa ci muurɛfinɛ niinɛ ɛtsɛ kwa?" ⁴¹ Yeesu a ba ka tii, "Maci muurɛfinɛ

nuunə, kada pooshi 'waslyakəənə ashuunə. Amma makə agi banə nuunə oo'i, ka neenə nuunə ka ha, tə'i 'waslyakəənə ashuunə."

10

Misaali də magəra

¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə gimə aasəkə kuvə bagiinə,* madfa əntaa da makuvə gimə ci, mahərə nə ci, taa əndə də maabə nə ci ətsa. ² Ma əndətə gimə da makuvə, ci nə magəra ŋga bagiinə. ³ Ma ca, ka wunəginə nə əndə nəhə makuvə ka ci makuva, ka fanə nə bagiinaakii uurakii, ca 'wa tə tii ka ləmə ka ləma, ca gimagi də tii agyə. ⁴ Maa kə gimagi ci də tii patə, ka tanə nə ci ka tii kəŋwanə, təya dzə də nə'unə tə ci, acii kə shii tii uurakii. ⁵ Ma əndə'i əndə pamə, pooshi tii ka nə'unə. Huyinə huyinətii aciikii, acii pooshi tii shii uura ŋga hara ənja."

⁶ Kə bii Yeesu ka tii ətsə misaali, amma ma təya, pooshi tii paaratəgi də sətə cii kəya moo banə.

Nunyi magəra nə Yeesu

⁷ Wata Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, ma nyi, makə makuvə ŋga bagiinə nə nyi. ⁸ Patənə ŋga ənjitə shi taabu'u shinaaki, mahiirənə taa ənji də maabə nə tii, pooshi bagiinə fii tə tii. ⁹ Makə makuvə nə nyi. Taa wu patə shi dabiiki, ka upaanə nə ci luupaanə. Ka gimagərənə nə ci, ca ənə ka dəməginə makə sətə kadeesəkə ka ci, ka upaanə nə ci zəmə əsə. ¹⁰ Ma shinə ŋga mahəra, kaa ca shii hərənə, ca bələgi slanda uushi, ca saawee ka səkii. Ma shi nyi, kaa ənjə a shii upaa əpinə. Waatoo, patənə ŋga əpiitə dəbee təya upaa ka shaŋə.

¹¹ "Ma nyi, ŋunyi magəra nə nyi. Ma ŋunyi magəra, matasəkakii nə ci ka əntəginə ka putə ŋga bagiinə. † ¹² Ma magəra zala, əntaa naakii nə bagiinə. Madfa kə nee ci ka furətsoofa ca shi aagi bagiinə, ka bwaseenə nə ci ka tii, ca huyi saakii. Wata furətsoofa a kəəsə bagiinə, ca taakee ka tii. ¹³ Ma huyipaa magəratə saakii, acii əntaa naakii nə bagiinə. Pa ca ka nəkii ka tii shaŋə. ¹⁴⁻¹⁵ Nyi nə ŋunyi magəra. Makə sətə shii Daadə tə nyi, nya shii tə ci, ha'ə əsə shii nyi tə bagiinaaki, təya shii tə nyi. Matasəkakii nə nyi ka əntənə ka putatii. ¹⁶ Tə'i hara bagiinaaki ətə pooshi asəkə kuva. Ma təya, tyasə see a aalyatə nyi tə tii aasəkə kuva əsə. Ka fatənə nə tii uuraki, təya ndzaa ahada harakii, magəra rəŋwə a gəra tə tii.

¹⁷ "Putə ŋga ətsə ha'ə uu'i Daadə tə nyi, acii matasəkakii nə nyi ka vigi əpinaaki, aa nya shii ənənə ka luunə saaki. ¹⁸ Pooshi əndə ŋgərəgi əpinaaki, nyi saaki mwayi viginə. Tə'i nyi da baawəda ŋga viginə, tə'i nyi da baawəda ŋga ənənə ka ŋgərətənə əsə. Ətsə nə sətə kavə Daadə tə nyi ka d'anə!"

¹⁹ Putə ŋga wabəətsə əsə, kə shigi təkəshinə ahada Yahudiinə. ²⁰ Lanə ahadatii bii, "Əndə ginaaji nə əndətsa, maba nə ci. Ka mi cuuna fa sətə cii kəya ba koonə?" ²¹ Amma kə bii hara ənji, "Ma əndətə da i ginaaji

9:41 9.41 15.22. * **10:1** 10.1 Ma kuvə bagiinə ŋga ənji Isərayiila, aba'ə vərənə ci təya də makə gwamə ŋga liinə. **10:4** 10.4 10.27; Səniinə 14.4. **10:6** 10.6 16.25. **10:8** 10.8 Irim. 23.1-2; Əzaki. 34.2-3. **10:9** 10.9 14.6; Jab. 23.2; Əzaki. 34.14. † **10:11** 10.11 magəra: Jab. 23.1; Əzaki. 34.11-16; Irim. 23.3; Mat. 18.12-14; Ibər. 13.20; Səniinə 7.17; əntəginə ka putatii: 15.13; Rooma 5.8; 1 Yooh. 3.16. **10:12** 10.12 Slənə 20.29. **10:14-15** 10.14 10.27; 2 Tim. 2.19. **10:16** 10.16 11.52; Isaa. 56.8; Əzaki. 34.23-24; 1 Piita 2.25. **10:17** 10.17 3.35; 5.18. **10:18** 10.18 4.34. **10:19** 10.19 9.16. **10:20** 10.20 8.48.

ashikii, paa ci ka wabənə makə ətsa. Iitiitə sanə mbeenə ginaaji ka wunəgi ginə nga muurəfa?”

Kaareenə nga ənji ka Yeesu

²² Ma ətsə də mөгəviinə, kə mbu'ya kumənə nga buurətənə də uusəratə ənyi ənji ka hadatəginə də *yi nga Əntanƒə də Urusaliima əsə. ²³ Yeesu a wiigi'i atsaa malaba nga Sulayimaanu asəkə yi nga Əntanƒə. ²⁴ Wata ənjə a dzatə də nə abiikii, təya ləgwa amakii, əŋki tii, “Ca'ə guci ndzaaniinə ka gəranə a maku, kaa ha ba keenə taa wu nə hə kwa? Bagi keenə paŋgəranə, hə nə *Matađəkii nga Əntanƒə nii?” ²⁵ Yeesu a ba ka tii, “Kə bagi nyi koonə daga ŋukə, amma pooshi unə luuvə. Ma uushi'iinə cii kya slənə də baawəda nga Daadə, ci ca wabə ka madəba maki. ²⁶ Amma ma unə, pooshi unə vii ka nyi gooŋga, acii əntaa bagiinaaki nuunə. ²⁷ Ma bagiinaaki, agi fanə nə tii uuraki, kə shii nyi tə tii, təya nə'u tə nyi əsə. ²⁸ Ka viinə nə nyi ka tii əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, paa tii ka zanə shaŋə, pooshi əndə luutənə tə tii aciiki. ²⁹ Ma Daadə ətə vii tə tii ka nyi, kə palee ci ka patənə nga uushi'inə. Pooshi əndə luutənə tə tii acii Daadə. ³⁰ Ma inə da Daadə, uushi rəŋwə niinə.”

³¹ Makə fii ənji wabi Yeesu ha'ə, wata təya fədfə faariinə kaa təya kaala tə ci. ³² Əŋki ci ka tii, “Ŋunyi uushi'inə lanə slənyii akəŋwacii unə. Ma uushi'iitsa, Daadə vii ka nyi baawəda nga d'anə. Putə nga ŋgutə rəŋwə agi uushi'iitsə d'ii cuuna moo kaalanə tə nya?” ³³ Əŋki tii ka ci, “Əntaa putə nga ŋunyi slənənyinaaku ciina moo kaalanə tə hə, amma putə nga bərapaanaaku tə Əntanƒə. Əndə shiŋkinə nə hə tanə, amma wahənə ka moo geeginə ka naaku nə makə Əntanƒə!” ³⁴ Əŋki Yeesu ka tii, “Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə nga bariya goonə oo'i, ma bii Əntanƒə, ma unə, əntanƒənyinə nuunə. ³⁵ Yoo, kə shii amə oo'i, ma sətə bii malaaba ləkaləkətə, gooŋga ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Makə kə bii Əntanƒə ka ənjitə luuvə wabənaakii oo'i əntanƒənyinə nə təya, ³⁶ iitə d'ii ba nuunə, agi wabənə nə nyi bwayakii aashi Əntanƒə, makə bii nyi oo'i *Uuzənə nga Əntanƒə nə nya? Acii ma nyi, Daadə ta'i tə nyi, ca sləkee ka nyi aasəkə duuniya. ³⁷ Mad'a pooshi nyi agi slənə uushi'iitə mwayi Daadə nya slənə, goona vii ka nyi gooŋga. ³⁸ Amma makə agi slənə nə nyi uushi'iitsa, taa ŋgahi pooshi unə vii ka nyi gooŋga, kə dəbee una vii gooŋga ka slənənyinaaki, koonə shii mbee ka paaratəginə oo'i, ashiki nə Daadə, nyi əsə, ashikii nə nyi.”

³⁹ Makə fii tii wabi ci ha'ə, wata təya ənə ka d'a gazhi'waanə nga kəsənə tə ci, amma wata ca itəgi saakii ahada ənja. ⁴⁰ Ca ənə ka tanəginə aatanəgi gəərə nga Urədunə, hatə nji Yoohana a d'a bapətisəma ka ənja. Ca ndzaa davə. ⁴¹ Ənji lanə gi aabiikii. Əŋki tii ahadatii, “Ma Yoohana, pooshi ci d'ii sə nga hurəshishinə, amma patənə nga sətə baabii ci agyanə əndətsa, gooŋga.” ⁴² Ənji lanə əsə vii ka ci gooŋga gatə.

11

Əntənə nga Lazarusə

¹ Tə'i əndə'i əndə d'ii ləməkii Lazarusə, gwakə ka bwanea nə ci. Ma ca, əndə vəranə nga Bayitaniya nə ci. Davə də vəra nə ci tii da

10:23 10.23 Slənə 3.11. **10:24** 10.24 Luka 22.67. **10:25** 10.25 5.36. **10:26** 10.26 16.9. **10:27** 10.27 8.47; 10.3,14. **10:28** 10.28 5.24; 6.39. **10:30** 10.30 5.18; 17.21. **10:31** 10.31 11.8. **10:33** 10.33 Leew. 24.16; Mat. 26.65. **10:34** 10.34 Jab. 82.6. **10:36** 10.36 1.34. **10:38** 10.38 10.25. **10:39** 10.39 7.30; 8.20. **10:40** 10.40 1.28. **10:41** 10.41 1.29-34; 3.27-28. **10:42** 10.42 2.23.

cikəŋushi'inəkii, waatoo Mariyaama tii da Marəta. ² Ma Mariyaama, ki sha əjivə urədyə ŋga maləŋə kwaba aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə ŋga nətə. Ndzəkəŋuci nə əndə gwakə, waatoo, Lazarusə. ³ Wata cikəŋushi'iitə bəra'i a sləkee ka wabənə ka Yeesu də banə oo'i, "Slandana, gwakə nə kadashinaaku." ⁴ Makə fii Yeesu ha'ə, wata əŋki ci, "Ma muudinə ŋga gwakənə ŋga Lazarusə, əntaa əntənə nii kəya əntə. Ma gwakəətsa, ka vii də duunuunə ka Əntəŋfə. Də ha'ə əsə nə *Uuzənə ŋga Əntəŋfə a upaa duunuunə."

⁵ Kə uu'i Yeesu tə i Marəta tii da cikəŋuci ba'ə Lazarusə. ⁶ Patə da ha'ə, makə fii ci habara ŋga gwakənaakii, kə baa ci bəra'i zəku'i. ⁷ Ma daba'əkii wata əŋki ci ka lyawarənaakii, "Ənaamə aa Yahudiya." ⁸ Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Maləma, ma'ə mata'avəmə makə mwayi ənjitə davə kaalanə tə hə də faariinə. Yoo, wahənə ka moo ənənə aadəvə nii?" ⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Tə'i tibisənyinə pu'u aji bəra'i agi ka uusəra. Taa wu patə ca wii doosərə, paa ci ka kulanə, acii agi bərənə nə uusəra ka ci a rəgwa.

¹⁰ Amma madə kə wii ci davədə, ka kulanə nə ci acii pooshi bərənə aciikii."

¹¹ Makə bagi Yeesu ətsa, ca tsakə wabənə, əŋki ci, "Ma guvaamə Lazarusə, kə kulii ci aa ŋunyi. Amma ka dzənə nə nyi ka madeenə ka ci." ¹² Əŋki lyawarənaakii ka ci, "Slandana, madə ka ŋunyinə nə ci, ka mbədənə nə ci." ¹³ Ma Yeesu, ma mwayi ci banə ka tii, kə əŋki Lazarusə, amma ma nə tii ka nəhənə, ŋunyinə saakii cifə ci. ¹⁴ Wata Yeesu a bagi ka tii paŋgəraŋə, əŋki ci, "Ma Lazarusə, kə əŋki ci. ¹⁵ Amma kə dīi nyi moodasəkə ka putə goonə makə pooshi nyi abiikii, koonə shii vii goonə ka nyi. Dzaamə aahakii." ¹⁶ Tooma ətə ci ənjə a 'wa tə ci "Huyirənə" a ba ka hara *lyawarənə makə ci, "Palaamə da i maləma kaama shii əntənə da i ci!" *

Yeesu nə Əndə vii əpinə ka ənja

¹⁷ Mbu'unə ŋga Yeesu aadəvə, ma gi ci ka lanə, kə uugi Lazarusə baanə ənfwadə makə ŋgədəgi ənji tə ci. ¹⁸ Ma vəranə ŋga Bayitaniya, kə mbu'i bahə kiloomēeta makkə ahadatii da Urusaliima. ¹⁹ Lanə əsə nə *Yahudiinə ətə shi ka nəhəpaanə tə i Marəta tii da Mariyaama putə ŋga əntənə ŋga ndzəkəŋushi'inətii. ²⁰ Makə fii Marəta oo'i, agi shinə nə Yeesu, kə dəməgi ki agyə ka gūŋyanə da ci a rəgwa. Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki asii. ²¹ Gəŋunətə da ci, wata əŋki ki ka ci, "Slandana, maci ganə nji hə dīi, kadə pooshi ndzəkəŋunəki əŋki! ²² Amma kə shii nyi, taa əndzə'i ka dānə nə Əntəŋfə ka hə taa mi patə kədii hə aciikii." ²³ Əŋki Yeesu ka ki, "Ka madənə nə ndzəkəŋu da i əpinə." ²⁴ Əŋki ki ka ci, "Kə shii nyi, ka madənə nə ci da i əpinə uusəra ŋga muudinə ŋga duuniya." ²⁵ Əŋki Yeesu ka ki, "Nyi nə əndə madeenə ka ənjə a gu'u, nyi nə əndə vii ka tii əpinə əsə. Taa wu patə vii ka nyi goonə, ka upaanə nə ci əpinə taa kə əŋki ci. ²⁶ Taa wu əsə nə əndə da i əpinə, ca vii ka nyi goonə, paa ci ka əntənə shaŋə. Kə vii hə goonə oo'i, ka dānə ha'ə kwa?" ²⁷ Əŋki ki ka ci, "Awa Slandana. Kə vii nyi goonə oo'i, hə nə Matadəkii, Uuzənə ŋga Əntəŋfə ətə bii Əntəŋfə kadə na shi aa duuniya."

Tuunə ŋga Yeesu

11:1 11.1-2 12.1-3; Luka 10.38-39. **11:3** 11.3 11.36. **11:4** 11.4 9.3; 17.1. **11:8** 11.8 8.59; 10.31. **11:9** 11.9-10 8.12; 12.35-36. **11:11** 11.11 Mat. 9.24. * **11:16** 11.16 Mar. 14.31; Rooma 6.8; Tooma: 20.24. **11:21** 11.21 11.32. **11:24** 11.24 5.29; 6.40,54; Dan. 12.2. **11:25** 11.25 5.21,24; 8.51. **11:27** 11.27 1.34; 4.25.

²⁸ Makə uugi Marəta baginə ha'ə, wata kya ənəgərə aasii, kya dzə ka 'waginə tə Mariyaama cikəŋuci aa tanjala, əŋki ki ka ki, "Kə shi Maləma, agi ləgwanə nə ci tə hə." ²⁹ Makə fii Mariyaama ha'ə, wata kya madə, kya palə də kwasənə ka dzənə ka lanə tə ci. ³⁰ Ma ka saa'ita, ma'ə Yeesu mambu'umə aasəkə vəranəkii, ma'ə ci ka hatə lii Marəta tə ci. ³¹ Ənjitə gi ka nəhəpaanə tə Mariyaama asii, makə nee tii madətə ki, kya palə də kwasənə, wata təya nə'u tə ki. Ma nə tii ka nəhənə, taa aanə gu'u nə ki ka palənə ka tuunə davə.

³² Wata Mariyaama a mbu'u ka hatə dīi Yeesu davə. Makə nee ki ka ci, wata kya kulagi atsaə sədəkii, əŋki ki, "Slandana, maci ganə nji hə, kada pooshi ndzəkəŋunəki əŋki." ³³ Makə nee Yeesu ka Mariyaama kya tuu, ca nee makə sətə ci hara ənjitə abitə a tuu əsə, kə kulii aasəkəkii ka shaŋə. ³⁴ Ca ləgwa ka tii, əŋki ci, "Da saŋə ŋgədəgyuunə tə ca?" Əŋki tii ka ci, "Shiwa nda nee Slandana." ³⁵ Kə kiwə Yeesu əsə. ³⁶ Wata əŋki ənji, "Neemə makə sətə uu'i ci tə ci." ³⁷ Amma ma hara ənji, kə bii tii, "Kə mbee ci ka wunəgi ginə ŋga muurəfinə. Aa mi dīi paa ci təŋagi tə Lazarusə ka əntəna?"

Ənənə ka madəenə ka Lazarusə da i əpinə

³⁸ Fanaakii ha'ə, kə ənyi ka kulagərənə aasəkəkii əsə, wata ca palə aanə gu'ukii. Ma gu'ukəya, burəha da i faara amakii. ³⁹ Əŋki Yeesu ka tii, "Ŋgərəgimə faaratsə amakii." Əŋki Marəta cikəŋuci mantə əndətsa, "Slandana, kadə na zənə, acii kə uugi ci baanə ənfwadə ənə makə ŋgədəgi ənji!" ⁴⁰ Əŋki Yeesu ka ki, "Paa nyi bii ka hə oo'i, mada vii hə gooŋga, ka neenə nə hə ka dūunuunə ŋga Əntanfa kwa?" ⁴¹ Wata təya ŋgərəgi faarakii. Yeesu a tsaamə aadəgyə, əŋki ci, "Daada, kə kuyirii nyi tə hə acii agi fanə nə hə tə nyi. ⁴² Ma nyi, kə shii nyi, agi fanə nə hə tə nyi taa guci patə. Amma ma cii kya ba əna, ka putə ŋga ənjinə ganə, kaa təya shii vii gooŋga oo'i, hə sləkee ka nyi." ⁴³ Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca madəe ka uurakii ka 'wanə, əŋki ci, "Lazarusə gimagi!" ⁴⁴ Wata ca gimagi. Mafuudəkii nə ciinəkii da sədəkii patə da i dara wa agikii. Əŋki Yeesu ka tii, "Pərəgimə tə ci, kaa ca mbee ka wiinə."

*Da *mətərəkinə agyanə Yeesu*

(Mat. 26.1-5; Mar. 14.1-2; Luka 22.1-2)

⁴⁵ Ma ənjitə shi ka nəhəpaanə tə Mariyaama, kə nee tii ka sətə dīi Yeesu, lanə ahadatii vii ka ci gooŋga əsə. ⁴⁶ Amma ma hara ənji, kə ənyi tii aabii *Farisanyinə, təya dzə ka ba ka tii sətə dīi Yeesu. ⁴⁷ Wata Farisanyinə da madiigərə limanyinə a da mətərəkinə, əŋki tii, "Iitə dānaama? Tsaaməmə ka sə ŋga hurəshishiitə ci əndətsə a daada! ⁴⁸ Mada kə bwasee amə ka ci ca daada ha'ə, ka viinə nə patənə ŋga ənji ka ci gooŋga. Mada kə fii gayinə ŋga ənji Rooma əsə, ka shinə nə tii, təya waalagi yi ŋga Əntanfa gaamə, təya saawee ka hanyinə gaamə!"

⁴⁹ Tə'i əndə'i əndə agitii dīi ləməkii Kayafasə, ci nə gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza. Əŋki ci ka tii, "Ya saŋə mabiinə nuunə kwa? ⁵⁰ Pooshi unə paaratəgi oo'i, gədfə əntənə ŋga əndə rəŋwə putə ŋga ənji patə, acii zamaginə də patənə ŋga hanyinə kwa?" ⁵¹ Weewee ma sətə cii kəya ba, əntaa ŋga ənfunəkii, amma makə dīi ci ka gawə ŋga limanyinə agi ətə fəza, anabaakwaanə cii kəya da oo'i, ka əntənə nə Yeesu ka putə ŋga

11:32 11.32 11.21. **11:35** 11.35 Luka 19.41. **11:37** 11.37 9.6. **11:38** 11.38 20.1; Mat. 27.60.
11:42 11.42 12.30. **11:44** 11.44 20.6-7. **11:45** 11.45 2.23. **11:47** 11.47-48 2.11; Mat. 26.3-5;
 Slənə 4.16. **11:49** 11.49-50 18.14.

*Yahudiinē. ⁵² Əntaa wata nga Yahudiinē tanə, amma ka putə nga ənji nga Əntanfə taa da patə, kaa təya ndzaanə ka ədzəmə rəjwə.

⁵³ Uusərakii 'watəgi *gayinə nga Yahudiinē alə rəgwa nga bələnə tə Yeesu.

⁵⁴ Acii ha'ə, ma Yeesu, paa ci ənyi ka wiinə paŋgəranə ma'ə anə hanyinə nga Yahudiya, amma ca madə, ca palə saakii ka əndə'i ha kədəhə da bilinə, waatoo əndə'i vəranə ətə ci ənjə a 'wa Ifərami. Davə ndzaa tii da lyawarənaakii.

⁵⁵ Mbəshanə nga kumənə nga Pasəka, kə ma'i ənji lanə anə hanyinatii, təya palə aa Urusaliima ka laabagi natii na, taabu'u mbu'yanə kumənəkii.

⁵⁶ Təya dzə də alənə tə Yeesu. Ma təya dza də nə asəkə yi nga Əntanfə əsə, kə laaguyi tii ahadatii, əŋki tii, "litə nee unə noona? Weewee paa ci ka shinə ka kuməəna, anii ka shinə nə ca?" ⁵⁷ Ma ləguyi tii ha'ə, acii kə baabagi madiigərə limanyinə da Farisanyinə oo'i, taa wu patə shii hatə dīi Yeesu davə, wa ca shi ka banə, kaa ənjə a shii dzənə ka kəsənə tə ci.

12

Bəzəpaanə tə Yeesu də Bayitaniya (Mat. 26.6-13; Mar. 14.3-9)

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə kuwa kaa ənjə a da kumənə nga *Pasəka, kə gi Yeesu aa Bayitaniya, vəranə nga Lazarusə əndətə shi ca madəe ka ci agi maməətə ənja. ² Makə mbu'i ci aadəvə, kə jigə ənji ka ci zəmə nga kədəwanə. Ma Marəta, kə cakə ki tə tii agi təkə zəməkii. Ma Lazarusə, rəjwə nə ci agi ənjitə ndzaanə ka ha rəjwə da Yeesu.

³ Wata Mariyaama a ngərə əbwə urədyə. Ma urəditsa, nga malanə kwaba acii də ba nga "narədi" dīi ənji. Kya əjivə aaba'ə sədə Yeesu, kya taadəgi də shiŋkinə nga nətə. Wata mədədəranə nga urədyakii a nagi yikii də zənənə.

⁴ Tə'i əndə'i lawarə nga Yeesu, waatoo Yahuda Isəkariyoota ətə ma uudəpaa ba'a, ci vii tə Yeesu ka kəsənə. Kə bii ci, ⁵ "Maci dərəmaginə ci ənjə a dərəmagi də urəditsa, kada ka danə nə kwabakii *hwaslə gya'ə makkə, ənjə a təkəpaa ka maaghiinə." ⁶ Ma bii ci ətsə ha'ə, əntaa hakilanə cii kəya hakila tə maaghiinə, amma acii dīi ci ka mahəra, makə dīi ci, ci ca nəhə mbuurə kwabatii, ka tanə nə ci, ca tsakə də naakii na. ⁷ Amma əŋki Yeesu, "Bwasee ka ki. Wa kya kapaa sətə aciitə ka uusəra nga ngədənə tə nyi. ⁸ Ma maaghiinə, taa guci patə nə tii abii unə, amma ma nyi, pooshi amə ka ndzaanə doonə taa guci."

Da mətəra kinə agyanə Lazarusə

⁹ Makə fii danəka oo'i, də Bayitaniya nə Yeesu, wata təya dzə aadəvə. Əntaa wata ka alənə tə Yeesu, amma i ka neenə ka Lazarusə ətə madəe Yeesu agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata madiigərə limanyinə a da rəgwa nga bələginə tə Lazarusə əsə. ¹¹ Acii da tsa uurakii shigi kaareenə nga hara *Yahudiinə lanə ka tii, təya vii goonə ka Yeesu.

Dəmənə nga Yeesu aasəkə vəranə nga Urusaliima (Mat. 21.1-11; Mar. 11.1-11; Luka 19.28-40)

11:52 11.52 10.16. **11:53** 11.53 5.18. **11:54** 11.54 5.13; 7.1. **11:55** 11.55 2.13; Baan. 19.11-20; 2 Haba. 30.17-18. **11:56** 11.56 7.11. **12:1** 12.1-3 11.1-2. **12:2** 12.2 Luka 10.40. **12:3** 12.3 Luka 7.37-38. **12:4** 12.4 Yooh. 6.71; 13.2,27; 18.2. **12:5** 12.5 Isaa. 58.7; Mat. 19.21; Yak. 2.15-16. **12:7** 12.7 19.40. **12:8** 12.8 Dzək. 15.11. **12:9** 12.9 11.43-44. **12:11** 12.11 11.45.

¹² Pukyato hakii, ma danƙanato shi ka kumona nga Pasoka, ko fii tii oo'i, ka shine no Yeesu aa Urusaliima. ¹³ Wata toya fado banyino nga dibonuuja, toya pale aaba'eo verano ka gunyanoo de ci. Toya ka vuranoo, toya ba, "Delano de antanfo! Wa antanfo a da barakaanoo ka endoto shi agi lamo nga Slandana. Wa antanfo a da barakaanoo ka nwanjo nga *Isarayaila!"

¹⁴ Ma Yeesu, ko lapaa ci vamenda, ca nderovo aaba'ekii, make seto bii malaaba lalalakatoo oo'i, ¹⁵ "Verano nga *Sihyoona ga ha ngwale! Waatso nwanjoaku ka shine aba'eo uundoo vamenda." ¹⁶ Ma lyawaronaakii, pooshi tii paaratoo de etsa daga ka saa'ikii, amma make madee antanfo ka ci agi mamoto enja, ca vii ka ci duunuuno, ko buuroto tii oo'i, ko wabi malaaba lalalakatoo etsa agyanekii, ha'eo eso fii tii ka ci.

¹⁷ Ma enjito nji da i Yeesu saa'ito 'wii ci to Lazarusoo asoko gu'u, ca madee ka ci agi mamoto enja, ko baabii tii ka enji seto slonyi. ¹⁸ Ci fii gi danƙana ka gonoo de ci, acii ko fii tii oo'i, ci sha fii so nga hurushishitsa. ¹⁹ Wata *Farisanyino a ba ahadatii, enki tii, "Ko nee uno fii, pooshi amo agi jaalanoo shanoo! Tsaamemo *duuniya pato ca no'u to ci!"

Alono nga hara enji Garike to Yeesu

²⁰ Ma ahada enjito gi ka paslono to antanfo agi kumoto, to'i hara enji Garike. ²¹ Wata toya shi aabii Filibuseo, endo Batosayida ano hanyino nga Galili, enki tii ka ci, "Maloma, nga'eo keeno no neeno ka Yeesu." ²² Filibuseo a mado, ca dzo ka bano ka Andaraweso, toya mado, toya dzo ka bano ka Yeesu. ²³ Enki Yeesu ka tii, "Ko ugi saa'i mbu'yanoo kaa Uzono nga endo a upaa duunotonoo. ²⁴ Tantanyino cii kya ba koonoo, mada legagoro enji slikerono aagi hanyi, ka beslegino no ci. Ma daaba'ekii, ca givagi, ca vii hi'u lajo. ²⁵ Ma endoto uu'i epinaakii, ka eteenoo no ci ka epinaakii. Ma endoto kaaree ka epinaakii eso gano a duuniya, ka kapaano no ci epinokii ka ca'eo ndonjo ndonjo. ²⁶ Taa wu pato ca moo paslono to nyi, tyaso see a no'u ci to nyi. Ma endoto ca paslo to nyi, taa da ndzaa nyi pato, ka ndzaano no ci davo. Taa wu pato ca paslo to nyi, ka duunotonoo no Daado to ci."

Wabano nga Yeesu agyano antonaakii

²⁷ "Ma nyi, agi maburoono no nyi, mashiimoo nyi so nga bano. Mada bii nyi, Daada, kasa'egi ka nyi saa'itsa, pooshi ka fanoo, acii ka putakii shi nyi, kaa nya shii sa ciba. ²⁸ Daada, baarii duunuuno nga lomoku ka enja!" Wata endo'i uura nga endo a wabya dadago, enki ci, "Ko ugi nyi baarii duunuuno nga lomoki. Ka enono no nyi ka baariino eso." ²⁹ Ma danƙanato davo, ko fii tii uura nga endo, wata enki hara enji ahadatii, "Dzono nga vonoo fii ha'eo." Enki hara enji natii, "Malaa'ika wabi da ci!"

³⁰ Amma enki Yeesu ka tii, "Antaa ka putaaki de uura nga endotsa fii uno, amma ka puto goono, kaa ca shii tsakono tuuno. ³¹ Ko ugi saa'i mbu'yanoo ka da gonwanoo ka *duuniyana. Ka lowutono no enji nwanjoono acii nwanjo nga duuniya. ³² Ma nyi, mada ko madee enji ka nyi aadago, ka toyatonoo no nyi patono nga enji aabiiki." ³³ Ko bii ci ha'eo kaa ca baarii tsaro nga antoto nii keya anto.

12:13 12.13 Jab. 118.26; Mat. 27.42; Yooh. 1.49. **12:15** 12.15 Zak. 9.9. **12:16** 12.16 2.22; 17.1. **12:17** 12.17 11.42-45. **12:19** 12.19 11.48. **12:21** 12.21 1.44; Luka 19.3; 23.8. **12:23** 12.23 2.4; 12.16. **12:24** 12.24-25 Mat. 10.39; 16.24-25; 1 Koor. 15.36. **12:26** 12.26 14.3; 17.24. **12:27** 12.27 12.23; Mat. 26.38. **12:28** 12.28 17.1; Mat. 3.17; 17.5. **12:31** 12.31 5.22; 14.30; 16.11. **12:32** 12.32-34 3.14. **12:33** 12.33 18.32.

³⁴ Əŋki danƙana, “Ma bariya geenə, kə bii ci keenə, ma *Aləmasiihu, ka ndzaanə nə ci da i əpinə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Iitə dīi banəku oo'i, tyasə ka madeenə nə ənji ka Uzənə ŋga əndə aadəgya? Wu sanə nə *Uuzənə ŋga ənda?” ³⁵ Wata əŋki Yeesu ka tii, “Ka ta'veeenə nə bərenə ahadoonə gi'u. Dəmə aakəŋwa də wiigi'inə goonə agi bərenəkii, acii ga təkunə a lapaa tuunə a rəgwa. Acii ma əndətə ca wii agi təkunə, paa ci ka shii hatə cii kəya dzə aadəvə. ³⁶ Makə wiitsə bərenəkii ahadoonə, viimə ka ci goonəga koona shii ndzaanə ka ənji ŋga bərenə.”

Makə bagi Yeesu wabəətsa, wata ca madə, ca dzə ka umbəginə saakii aciitii.

Ghatə vii goonəga ŋga Yahudiinə

³⁷ Taa ŋgahi ka ginətii daadii Yeesu patənə ŋga sə ŋga hurəshishinaakii, amma paa tii vii ka ci goonəga. ³⁸ Ma təkuree tii ka vii goonəga, kaa sətə shi anabi Isaaya bii a ndzaa ka goonəga, ətə bii cii, “Slandana, wu sanə vii goonəga ka wabəətə bii ina? Tə'i əndə nee ka ŋgeerənaaku kwa?”

³⁹ Acii ha'ə kə təkuree tii ka vii goonəga, acii kə bii Isaaya əsə, əŋki ci,

⁴⁰ “Kə uurəfəgi Əntanəfə tə tii, acii ga təya nee ka uushi'inə.

Ca pa'əgi hiimatii

acii ga təya paaratəgi də uushi'inə əsə.

Əŋki Əntanəfə, ma dīi nyi ha'ə, acii ga təya zhi'wagi aabiiki, nya mbədəpaa də tii.”

⁴¹ Ma bii Isaaya ətsa, acii kə nee ci ka dūunuunə ŋga Yeesu, ca wabə agyanəkii əsə.

⁴² Taa ŋgahi ha'ə, lanə agi *gayinə ŋga Yahudiinə vii goonəga ka Yeesu, amma putə ŋga ŋgwalənə acii *Farisanyinə, pooshi tii nja wabəgi paŋgəraŋə agyanə Yeesu, acii ga ənjə a lyaakagi tə tii asəkə kuvə də'wa.

⁴³ Ma təya, gəfə dəlanə ŋga ənji shiŋkinə kadeesəkə ka tii acii dəlanə ŋga Əntanəfə.

La gəŋwanə də wabənə ŋga Yeesu

⁴⁴ Kə madəe Yeesu ka uurakii ka banə, əŋki ci, “Taa wu patə vii ka nyi goonəga, əntaa wata ka nyi vii ci goonəga, amma da i ka Əndətə sləkee ka nyi. ⁴⁵ Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Əndətə sləkee ka nyi ətsa.

⁴⁶ Ma nya, makə bərenə shi nyi aa duuniya, acii ga taa wu patə ətə vii ka nyi goonəga, a ndzaanə agi təkunə. ⁴⁷ Madə kə fii əndə wabənaaki, amma paa ci nə'utə wabənəkii, paa nyi ka da ka ci gəŋwanə də nəki. Ka luupaa ənji shi nyi aa duuniya, əntaa ka da gəŋwanə ka tii. ⁴⁸ Ma əndətə kaaree ka nyi, ca təkuree ka fa wabənaaki, tə'i əndətə na da ka ci gəŋwanə. Wabənə wabi nyi na ndzaa ka mala gəŋwanaakii uusəra ŋga muudinə! ⁴⁹ Ma ətsa, goonəga. Acii əntaa də baawədaaki cii kya wabə, amma Daadə ətə sləkee ka nyi bii ka nyi sətə banəki tyasə. ⁵⁰ Kə shii nyi əsə, ma wabənaakii, ci ca vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənja. Ma sənə bii nyi əsə, ci nə sətə bii Daadə ka nyi kaa nya ba.”

13

Yiibəginə ŋga Yeesu tə sədə ŋga lyawarənaakii

12:34 12.34 Jab. 89.37; 110.4; Əzaki. 37.25; Yoo. 12.23; 3.14. **12:35** 12.35-36 7.33; 8.12. **12:36** 12.36 5.13. **12:37** 12.37 16.9. **12:38** 12.38 Isaa. 53.1; Rooma 10.16. **12:40** 12.40 Isaa. 6.10. **12:41** 12.41 Isaa. 6.1-3. **12:42** 12.42 2.23; 9.22. **12:43** 12.43 7.18. **12:44** 12.44 5.24. **12:45** 12.45 14.9; 5.18. **12:46** 12.46 12.35-36. **12:47** 12.47 3.17; 5.22. **12:49** 12.49 7.16-17. **12:50** 12.50 4.34.

¹ Ma ətsə mbədaanə baanə rənwə ka kumənə nga *Pasəka, kə shii Yeesu oo'i, kədəhə nə ci ka bwasee ka duuniya, kaa ca ənə aabii Dii. Taa guci patə nə ci agi uufənə tə ənjitə a duuniya ətə ndzaa ka naakii, kə uu'i ci tə tii ca'ə ka muudinə.

² Ma ətsə kədəwanə, tii agi zəmənə, kə uugi *Seetanə kavənə aa ədzəmə Yahuda Isəkariyoota uuzənə nga Simoonə tə viinə tə ci aacii ənja. ³ Kə shii Yeesu oo'i, aaciikii ba'avə Əntanfə patənə nga uushi'inə, kə shii ci oo'i, daci Əntanfə shi ci, aabiikii cii kəya ənə əsə. ⁴ Wata ca madətə ka ha nga ndzaanə, ca sədəgi əndə'i kəjeerənə ashikii, ca ngərə gyara, ca ənəpaa də ηukii. ⁵ Ca ngərə ma'inə, ca əjivə aasəkə kələra, ca ndzanə yیبə sədə nga lyawarənaakii, ca dzə də taadəginə də gyaratə a ηukii.

⁶ Ca mbu'ya aabii Simoonə Piita. Əηki Piita ka ci, "Slandana, hə nə yیبə ka nyi sədə nii?" ⁷ Əηki Yeesu ka ci, "Pooshi hə paaratəgi də sənə cii kya də əndzə'i, amma kadə nii kwa paaratəgi aakəηwa." ⁸ Əηki Piita, "Paa hə ka yیبə sədəki shaηə!" Əηki Yeesu ka ci, "Madə paa nyi yیبə ka hə sədəku, paa hə ka ndzaanə ka lawaraaki ma'ə." ⁹ Əηki Simoonə Piita ka ci, "Slandana, madə ha'ə dīya, əntaa wata sədəki tanə yیبəginəku, amma yیبəgi patə da i ciinəki da nəki!" ¹⁰ Əηki Yeesu, "Taa wu yیبəgi shishinəkii, malaabakii nə ci ətsa, pooshi nafa nga ənənə ka yیبənə, madaamə sədəkii. Ma unə, patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rənwə." ¹¹ Ma bii Yeesu ha'ə, acii kə shii ci tə əndətə na vii tə ci aacii ənja. Ci dīi bii ci, "Patənə goonə malaabakii nuunə, madaamə əndə rənwə."

¹² Ma daaba'ə, makə uugi ci yیبəgi sədətii, ca ənə ka ngavə kəjeerənaakii, ca ənə ka ndzaanə dasə ka ha nga ndzaanaakii, ca ləgwa amatii, əηki ci, "Kə paaratəgyuunə də sətə dīi nyi əndzə'i kwa? ¹³ Agi 'wanə nuunə tə nyi Maləma da Slandana. Nga'ə əsə makə 'wii unə tə nyi ha'ə, acii ci nə nyi. ¹⁴ Ma nyi Slandanuunə da Maləmə goonə əsə, kə yیبəgi nyi koonə səduunə. Ma unə əsə, yیبəshimə sədə ahadoonə. ¹⁵ Kə baarii nyi koonə dənə ha'ə, koonə shii dənə makə ətsə dīi nyi koonə.

¹⁶ Tantanyinə cii kya ba koonə, pooshi mava ka paleenə ka Slandanəkii. Ha'ə əsə, pooshi masləkee əndə ka paleenə ka əndətə sləkee ka ci.

¹⁷ Makə kə shii unə goonəgatsa, madə kə gyuunə aakəηwa də dənə ha'ə makə ətsa, tə'i barəkaanə ashuunə.

¹⁸ "Əntaa agyanuunə patə cii kya wabə. Kə shii nyi ənjitə ta'i nyi. Ka dənə ka goonəgə nə sətə bii malaaba ləkaləkatə oo'i, 'Ma əndənə ciina zəmə ka kəηwə rənwə, kə zə'uunə ci ka nyi.' ¹⁹ Ma bii nyi koonə ətsa daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonəgə, oo'i nyi nə əndə daga ηukə, saa'itə nə səkii a slənə. ²⁰ Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə liwə taa tə wu ətə sləkee nyi, tə nyi liwə ci ətsa. Taa wu patə liwə tə nyi əsə, tə əndətə sləkee ka nyi liwə ci ətsa."

Wabənə nga Yeesu agyanə viinə tə ci aacii ənja

(Mat. 26.20-25; Mar. 14.17-21; Luka 22.21-23)

²¹ Makə bagi Yeesu ha'ə, kə gimə ci agi mabuurəna, wata ca bagi paηgəraηə, əηki ci, "Tantanyinə cii kya ba koonə, tə'i əndə ahadoonə ətə na vii tə nyi aacii ənja." ²² Lyawarənaakii a tsaaməshi ahadatii. Kə

13:1 13.1 2.4. **13:2** 13.2 12.4; Luka 22.3. **13:3** 13.3 3.35; 8.14. **13:4** 13.4-5 Luka 12.37. **13:10** 13.10 15.3. **13:11** 13.11 6.64,70-71. **13:12** 13.12-14 Mat. 20.24-28; 23.8-12; Luka 22.27; 1 Tim. 5.10. **13:15** 13.15 1 Yooh. 2.6; Fil. 2.5; 1 Piita 2.21. **13:16** 13.16 15.20; Mat. 10.24. **13:17** 13.17 Yak. 1.25. **13:18** 13.18 Jab. 41.10; Yooh. 17.12. **13:19** 13.19 8.24; 14.29; 16.4. **13:20** 13.20 Mat. 10.40.

gwazøgi hanjalatii ka shaŋə, acii pooshi tii shii taa agyanə wu ahadatii cii kəya wabə. ²³ Əndə'i əndə agi lyawarənaakii ətə palee ci də uudəne, atanjalakii nə ci dasə. ²⁴ Wata Simoonə Piita a mərəkətə ka ci, əŋki ci, "Ləgwatə amakii taa agyanə wu cii kəya wabə." ²⁵ Wata ca əntsahətə aabii Yeesu, əŋki ci ka ci, "Wu daa Slandana?" ²⁶ Əŋki Yeesu, "Ka cimwatənə nə nyi buroodi agi dzəgudə, nya vii ka ci, ci nə əndəkii." Wata ca əntəcii buroodi, ca daanə dzəgudə, ca vii ka Yahuda uuzənə ŋga Simoonə Isəkariyoota. ²⁷ Pii makə liwə ci buroodikii, wata Seetanə a dəməgərə ə ədzəməkii. Əŋki Yeesu ka ci, "Duu ka dā sətə cii kwa dā pii pii!"

²⁸ Asee, ma wabənə ŋga Yeesu, pooshi əndə paaratəgi agitii. ²⁹ Makə dīi ci Yahuda nə əndə kəsə kwabə, ma nyihə hara lyawarənə, makə ma bii Yeesu ka ci, wa ca dzə ka ira uushi'iitə dibə ka dā də kumənə, taa vii uushi ka maaghiinə. ³⁰ Makə liwə Yahuda buroodita, wata ca madə, ca dəməgi dəŋwa'ə. Davəfə nə ha saa'ikii.

Kura bariya

³¹ Ma daaba'ə, makə pyalə Yahuda, əŋki Yeesu, "Ma əndzə'i dīya, kə uugi dūunuunə ŋga Uuzənə ŋga əndə shiginə aa babara, kə uugi dūunuunə ŋga Əntanfə shiginə aa babara daciikii əsə. ³² Makə kə shigi dūunuunə ŋga Əntanfə paŋgəraŋə aa babara daciikii, ka baariinə nə Əntanfə dūunuunə ŋga Uuzənaakii ashikii saakii. Pii pii dānəkii ha'ə əsə. ³³ Manjeevənaakya, ma aakəŋwa gi'u, pooshi nyi na ndzaanə ahadoonə ma'ə. Takumə kaa nya ba koonə sətə bii nyi ka *gayinə ŋga Yahudiinə: ka alənə nuunə tə nyi, amma pooshi unə ka dzənə ka hatə cii kya dzə aadəvə. ³⁴ Acii ha'ə wanyinə ka vii koonə kura bariya, waatoo, uudəshimə. Makə sətə uu'i nyi tuunə, tyasə see a uudəshuunə. ³⁵ Mada kə uudəshuunə, ka shiinə nə patənə ŋga əŋji oo'i, lyawarənaaki nuunə."

Wabənə ŋga Yeesu agyanə hiweenə ŋga Piita

(Mat. 26.31-35; Mar. 14.27-31; Luka 22.31-34)

³⁶ Wata, Simoonə Piita a ləgwa ka Yeesu, əŋki ci, "Slandana, aama daa cii kwa dza?" Əŋki Yeesu ka ci, "Ma hatə cii kya dzə aadəvə, paa hə ka nə'unə tə nyi əndzə'i. Amma ma aakəŋwa, ka nə'unə nə hə tə nyi." ³⁷ Əŋki Piita ka ci, "Slandana, acii mi pa nya nə'u tə ha? Matasəkakii nə nyi kaa nya əntə ka putaaku!" ³⁸ Əŋki Yeesu, "Matasəkakii nə hə tanyi kaa ha əntə ka putaaki kwa? Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma taabu'u wanə gyaagya, ka jikənə nə hə makkə ka hiweenə ka shiinə tə nyi."

14

Rəgwa ŋga dzənə aasii aa ha Əntanfə

¹ Əŋki Yeesu ka tii, "Goonə buurə taa mi. Viimə goonəga ka Əntanfə, una gi'i tə nyi əsə. ² Ma asii ga Daadə, tə'i kuvənyinə laŋə. Wanyinə ka dzənə ka hada koonə də ha əsə. Maci pooshi ha koonə, kadə pooshi nyi bii koonə ha'ə. ³ Maa kə gi nyi, kə hadatəgi nyi koonə də ha, ka ənyanə nə nyi, nya shi ka fəfənə tuunə aabiiki, koonə shii ndzaanə ka hatə dīi nyi davə. ⁴ Kə shii unə rəgwa ŋga hatə cii kya dzə aadəvə."

⁵ Əŋki Tooma ka ci, "Slandana, mashiimiinə hatə cii kwa dzə aadəvə, iitə dīi shiiniinə rəgwa ŋga dzəginə aadəva?" * ⁶ Əŋki Yeesu ka ci "Nyi

13:23 13.23 19.26; 20.2; 21.7,20. **13:27** 13.27 13.2. **13:29** 13.29 12.6. **13:31** 13.31-32 17.1. **13:33** 13.33 8.14. **13:34** 13.34 15.12,17; 1 Yooh. 2.7-8; 3.11,23; 4.11; 2 Yooh. 5-6. **13:35** 13.35 1 Yooh. 3.14. **13:36** 13.36 8.14; 21.19. **13:38** 13.38 18.27. **14:1** 14.1 14.27. **14:3** 14.3 12.26.

* **14:5** 14.5 Tooma: 20.24.

nə rəgwa, ashiki nə goonḡaanə, nyi nə əndə vii əpinə əsə. Pooshi əndə ca dzə aabii Daadə madfaamə daciiki. ⁷ Makə d̄ii ci kə shii unə tə nyi, ka shiinə nuunə tə Daadə əsə. Daga əndzə'i ka dzənə aakəḡwa kə shii unə tə ci, kə nee unə ka ci əsə.”

⁸ Əḡki Filibusə ka ci, “Slandana, ma sətə ciina moo, baarii keenə tə Duu.”
⁹ Yeesu a ba ka ci, əḡki ci, “Filibusə, kə ta'avə nyi ka shanə ahadoonə, amma ca'ə əndzə'i pooshi hə shii tə nyi nii? Taa wu patə nee ka nyi, kə nee ci ka Daadə ətsa. Iitə d̄ii banəku oo'i, a baarii nyi koonə tə Daada?
¹⁰ Filibusə, paa hə vii goonḡa oo'i, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə Daadə əsə, ashiki nə ci kwa?” Wata əḡki ci ka lyawarənaakii patə, “Ma wabəənə ca shigi da maki koonə, əntaa ḡga naaki na. Amma Daadə ca d̄a slənaakii ashiki. ¹¹ Ma bii nyi, ashii Daadə nə nyi, ha'ə nə ci əsə, ashiki nə ci, viimə goonḡa ka wabənəkii. Madfa pooshi unə ka vii goonḡa ka wabənaaki, viimə goonḡa putə ḡga uushi'iitə cii kya slənə.

¹² “Tantanyinə cii kya ba koonə, taa wu patə vii ka nyi goonḡa, ka slənənə nə ci slənətə cii kya slənə əsə palee ka ənə cii kya slənə, acii aabii Daadə cii kya dzə. ¹³ Taa mi patə kədii unə də ləməki, ka d̄anə nə nyi koonə səkii, kaa Daadə a shii upaa d̄uunətənə dashiki Uuzənaakii. ¹⁴ Madfa kədii unə taa mi patə də ləməki, ka d̄anə nə nyi koonə.”

Da aləkawalə ḡga vii Malaaba Ma'yanə

¹⁵ “Madfa kə uu'i unə tə nyi, ka nə'utənə nuunə bariyaaki. ¹⁶ Ma nyi, ka kədiinə nə nyi acii Daadə, kaa ca vii koonə əndə'i əndə tsakənə tuunə. Ka ndzaanə nə ci ahadoonə ca'ə ka muudinə. ¹⁷ Ma'yanə nə ci. Ci baarəgi paḡḡəraḡə tə goonḡaanə agyanə Əntaḡfə. Ma ci, pooshi *duuniya liwə tə ci, acii pooshi tii nee ka ci, pooshi tii shii tə ci əsə. Amma ma unə, kə shii unə tə ci, acii ka hakii nuunə, ashuunə nii kəya ndzaanə əsə.

¹⁸ “Maa kə pyalə nyi, paa nyi ka bwaseenə koonə unə daanuunə, ka ənyanə nə nyi aabii unə. ¹⁹ Ma aakəḡwa gi'u, pooshi duuniya na nee ka nyi ma'ə. Amma ma unə, ka neenə nuunə ka nyi. Makə d̄ii ci da i əpinə nə nyi, kaa ndzaanə nuunə da i əpinə noonə əsə. ²⁰ Maa kə mbu'ya uuserata, ka shiinə nuunə oo'i, ashii Daadə nə nyi, unə əsə ashiki nuunə, makə sətə d̄ii nyi ashuunə. ²¹ Taa wu patə liwə bariyanyinaaki, ca nə'utə tə tii, ci nə əndətə uu'i tə nyi. Ma əndətə uu'i tə nyi, ka uudənə nə Daadə tə ci. Ma nyi naaki əsə, ka uudənə nə nyi tə ci, nya baarəgi ka ci naaki na.”

²² Əḡki Yahuda (əntaa ḡga Isəkariyoota), “Slandana, iitiitə daa d̄anəkii baarəginəku naaku nə keenə tanə, amma əntaa ka duuniya?” ²³ Əḡki Yeesu, “Taa wu patə uu'i tə nyi, ka nə'utənə nə ci dzəḡunənaaki. Ka uudənə nə Daadə tə ci. Ma nyi inə da Daadə, ka shinə niinə, ina shi ka ndzaanə ashikii. ²⁴ Ma əndətə pooshi ka nə'u dzəḡunənaaki, paa ci ka uudənə tə nyi ətsa. Ma dzəḡunəənə fii unə da maki, əntaa ḡga ənfə nəki, amma daci Daadə ətə sləkee ka nyi shigi dzəḡunənəkii.

²⁵ “Wanyinə ka ba koonə ənə daga nyi ma'ə ahadoonə. ²⁶ Ma əndə tsakənə tuunə, waatoo Malaaba Ma'yanə ətə nə Daadə a sləkee koonə də ləməki, ci na dzəḡunə koonə patənə ḡga uushi'inə, ca buurətə koonə patənə ḡga uushi'iitə bii nyi koonə.

14:6 14.6 Ibər. 10.20. **14:7** 14.7 8.19. **14:9** 14.9 12.45. **14:10** 14.10 3.35. **14:11** 14.11 5.18,36; 10.37-38. **14:13** 14.13 15.16; 17.1. **14:15** 14.15 14.21,23; 15.10; 1 Yooh. 5.3; 2 Yooh. 6. **14:16** 14.16 7.39; 14.26; 15.26; 16.7,13; 20.22; 1 Yooh. 3.24; 4.13; Slənə 1.4; 2.4. **14:17** 14.17 1 Koor. 2.10-16. **14:19** 14.19 16.16; 8.14. **14:20** 14.20 5.18. **14:21** 14.21 14.15. **14:23** 14.23 Səniinə 3.20. **14:24** 14.24 7.16. **14:26** 14.26 14.16.

²⁷ “Ndzaanə agi jamənə cii kya bwasee koonə. Əntaa tsarə nga jaməətə ci duuniya a vii, amma naaki saaki. Goona buurə taa mi, goona ɲgwələ əsə. ²⁸ Kə fii unə nya ba, ka palənə nə nyi, amma ka ənyanə nə nyi aabii unə. Madə kə uu'i unə tə nyi, ka dfanə nuunə moodasəkə nga dzənaaki aabii Daadə, acii kə palee ci ka nyi. ²⁹ Kə bii nyi koonə ətsə əndzə'i daga ci ma'ə maslənəmə, koonə shii vii goonɲa saa'itə nə səkii a slənə. ³⁰ Paa nyi na wabə laɲə doonə ma'ə, acii agi shine nə ɲwanɲwə nga duuniyana. Əntaa ɲgeerənə paleegi ci ka nyi, ³¹ amma ma na dfa ha'ə, kaa duuniya a shii oo'i, kə uu'i nyi tə Daadə. Ci dɲii cii kya slənə patənə nga uushi'inə makə sətə bii ci ka nyi. Kwadzaamə kaama bwasee ka hana.”

15

Tantanyitə ənfwə nə Yeesu

¹ “Nyi nə tantanyitə ənfwə inabi, Daadə əsə nə əndə hada də ənfukii. ² Agi pwaatəginə nə ci ciinə nga ənfwə ətə pooshi ka poonə nga'ə. Ma ətə ca poo nga'ə, ca hadatəgi, kaa ca shii ndzaanə camə, ca poo laɲə. ³ Ma unə, camə nuunə də dzəgunəətə jigunyii koonə. ⁴ Ndzaamə ləbə da nyi, nya ndzaa ləbə doonə naaki. Pooshi baladzanə nga ənfwə ka poonə ci saakii madaamə ci ma'ə ashii diikii. Ha'ə əsə, pooshi unə ka poonə, madə pooshi unə ləbə da nyi.

⁵ “Nyi nə ənfwa, unə nə baladzanə nga ənfwa. Ma əndətə ləbə da nyi, ashikii nə nyi əsə, ci ca poo laɲə, acii madə pooshi nyi, pooshi uushi cuuna mbee ka dātənə. ⁶ Ma əndətə pooshi ləbə da nyi, ka kaginə nə ənji tə ci makə baladzanə nga ənfwa, ca huurəgi, ənjə a dzatəgi də baladzanəkii, ənjə a kaanə gunə, ca ətsagi. ⁷ Madə kə ndzaa unə ləbə da nyi, kə ndzaa wabənaaki ləbə doonə əsə, ka kədiinə nuunə patənə nga uushi'inə ətə cuuna moo, ka upaanə nuunə əsə. ⁸ Madə kə ndzaa unə makə ənfutə ca poo laɲə, ka kiranə nuunə d'uunuunə ka Daadə. Ci na baarii oo'i, ənji nə'unə tə nyi nuunə. ⁹ Kə uu'i nyi tuunə makə sətə uu'i Daadə tə nyi. Ndzaamə agi uudənaaki. ¹⁰ Madə kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, ka ndzaanə nuunə agi uudənaaki, makə sətə nə'utə nyi ndilə ndilə tə sətə bii Daadə ka nyi, nya ndzaanə agi uudənaakii əsə.

¹¹ “Ma bii nyi koonə ətsa, kaa moodasəkaaki a ndzaanə ahadoonə, moodasəkə goonə a mbu'u əsə. ¹² Ma bariyaaki, uudəshimə, makə sətə uu'i nyi tuunə. ¹³ Ma maduunə uudənə ətə ci əndə a uudə tə guviinəkii, vigi əpinaakii ka putatii. ¹⁴ Ma unə, madə kə nə'utuunə sətə bii nyi koonə, guviinəki nuunə. ¹⁵ Paa nyi ka 'wanə tuunə ənji slənaaki ma'ə. Acii ma əndə sləna, paa ci ka shii sətə ci Slandanəkii a dfa. Guviinəki 'wanəki tuunə, acii kə bii nyi koonə patənə nga sətə fii nyi ama Daadə. ¹⁶ Əntaa unə ta'i tə nyi, amma nyi ta'i tuunə, nyi kavə tuunə koonə dzə ka əji pawə laɲə, waatoo pawətə pooshi ka uudənə shaɲə. Madə kə dɲii unə ha'ə, ka viinə nə Daadə koonə taa mi kədii unə aciikii də ləməki. * ¹⁷ Ci dɲii cii kya ba koonə, uudəshimə.”

*Ushapaanə nga ənji *duuniya tuunə*

14:27 14.27 16.33; 20.19,21. **14:28** 14.28 8.14. **14:29** 14.29 13.19. **14:30** 14.30 12.31. **14:31** 14.31 15.10; Mat. 26.46. **15:1** 15.1 Hoos. 10.1; Jab. 80.9-12. **15:2** 15.2 Mat. 3.10. **15:3** 15.3 13.10. **15:4** 15.4-5 6.56; 15.7,10,16; Rooma 11.17-18; 2 Koor. 3.5; 4.7; 1 Yoo. 2.6,28; 3.6,24. **15:6** 15.6 Mat. 7.19. **15:7** 15.7 15.16. **15:8** 15.8 14.13; 17.1. **15:9** 15.9 13.1; 5.18. **15:10** 15.10 14.15. **15:11** 15.11 16.22,24; 17.13; 1 Yoo. 1.4. **15:12** 15.12 13.34; 1 Yoo. 4.11. **15:13** 15.13 10.11. * **15:16** 15.16 14.13; 15.7; 16.23-24; Mat. 18.19; 1 Yoo. 3.22; 5.14-15; nyi ta'i tuunə: Yoo. 6.70; 13.18. **15:17** 15.17 13.34.

18 “Mada kə ushapaa duuniya tuunə, buuretəmə oo'i, tə nyi 'watəgi tii ushapaanə. 19 Maci nga duuniya nuunə, kada ka uudənə nə duuniya tuunə. Amma kə ta'i nyi tuunə tsanjə agi duuniya, əntaa natii nuunə. Ci dīi ushapaa tii tuunə. 20 Buuretəmə sətə bii nyi koonə tuu'inə, pooshi mava ca palee ka Slandanəkii. Ci dīi, mada kə cibe tii ka nyi, ka cibeənə nə tii koonə noonə əsə. Mada kə nə'utə tii dzəgunənaaki, ka nə'utənə nə tii noonə əsə. 21 Amma ka danə nə tii koonə patənə nga uushi'iitsa acii dīi unə ka naaki, acii pooshi tii shii tə Əndətə sləkee ka nyi. 22 Maci pooshi nyi shi, nya wabə ka tii, kada pooshi 'waslyakəənatii kəshi tə tii. Amma makə sətə dīi ci ətsa, pooshi rəgwa mbərəfənətii acii 'waslyakəənatii. 23 Taa wu patə ushapaa tə nyi, tə Daadə ushii ci ətsa. 24 Maci pooshi nyi dfaadīi uushi'inə ahadatii ətə pooshi əndə sha dīi tsarəkii makə ətsa, kada pooshi 'waslyakəənatii kəshi tə tii. Amma kə nee tii ka uushi'iitə dīi nyi, patə da ha'ə kə kaaree tii keenə inə da Daadə. 25 Ma dīi ətsə patə, kaa sətə nyaahə ənji asəkə bariyatii a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci: 'Əntaa uushi dīi nyi ka tii kaaree tii ka nyi.’

26 “Kadə nə Matsakə tuunə a shi daci Daadə, waatoo Malaaba Ma'yanə. Ci na baarəgi pangəranə tə goonəganə nga Əntanfə. Daci Daadə nīi kya sləkee koonə ka ci, ca wabə agyanəki əsə. 27 Ma unə, ka wabənə nuunə agyanəki, acii daga saa'itə 'watəgi nyi dzəgunənə ka ənji naamə doonə.

16

1 “Ma bii nyi koonə ətsə patə, acii goona ənyi aaba'ə agi nə'unə tə nyi. 2 Kadə nə ənjə a laakəgi tuunə asəkə *kuvə də'wanyinə. Tə'i saa'i na shi əsə, taa wu ca bələ tuunə, ka ngərənə nə ci makə paslənə nə ci ka paslənə ka Əntanfə də danə ha'ə. 3 Ma nə ənjə a dfa koonə ətsə patə, acii pooshi tii shii tə Daadə taa tə nyi. 4 Amma ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii buuretənə oo'i, kə shi nya bii koonə ha'ə saa'itə nə səkii a dfa.”

Slənə nga Malaaba Ma'yanə

“Ma dīi pooshi nyi bii koonə uushi'iitə daga nukə, acii ka hakii naamə. 5 Amma makə wanyinə ka palənə aabii Əndətə sləkee ka nyi, ci dīi cii kya bagi koonə əndzə'i. Taa ngahi kə bii nyi koonə ka palənə nə nyi, amma pooshi əndə ahadoonə ləgyui ka nyi taa aama cii kya dzə. 6 Wata una bəzəgi səkə puta bii nyi ha'ə. 7 Tantanyinə cii kya ba koonə, gəfə palənaaki koonə, acii mada pooshi nyi pyalə, pooshi Matsakə tuunə na shi koonə. Amma maa kə pyalə nyi, ka sləkeenə nə nyi koonə ka ci. 8 Maa kə shi ci əsə, ka baarəginə nə ci ka *duuniya taa mi nə 'waslyakəənə, da taa mi nə slənə sətə dagwakii. Ca baarii əsə oo'i, kadə nə Əntanfə a dfa ka tii gəŋwanə. 9 Ka baariinə nə ci ka tii oo'i, kə slənyi tii 'waslyakəənə makə dīi ci pooshi tii vii ka nyi goonə. 10 Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, dagwakii nə slənaaki, makə dīi ci aabii Daadə cii kya palə, pooshi unə ka neenə ka nyi ma'ə. 11 Ka baariinə nə ci ka tii əsə oo'i, kadə nə Əntanfə a dfa ka tii gəŋwanə, acii ma nwanəwa nga duuniyana, kə uugi ci upaa naakii.

15:18 15.18 7.7. 15:20 15.20 13.16. 15:21 15.21 16.3. 15:22 15.22 9.41. 15:23 15.23
Luka 10.16; Yoo. 5.23; 1 Yoo. 2.23. 15:24 15.24 5.36. 15:25 15.25 Jab. 69.5; 35.19. 15:26
15.26 1.15; 5.36; 14.16; 1 Yoo. 5.6-9. 15:27 15.27 1.14; Slənə 1.8; 1 Yoo. 1.2; 4.14. 16:2 16.2
9.22. 16:3 16.3 15.21. 16:4 16.4 13.19. 16:5 16.5 8.14. 16:6 16.6 16.22. 16:7 16.7 14.16.
16:8 16.8 Slənə 24.25. 16:9 16.9 2.23; 5.38; 6.36,64; 7.5; 10.26; 12.37. 16:11 16.11 12.31.

¹² “Lan̄ə nə uushi'in̄ə amaki nga ban̄ə koon̄ə, amma ma əndzə'i, ka d̄agin̄ə lan̄ə ka nuun̄ə ka əsətən̄ə. ¹³ Yoo, maa kə shi Ma'yan̄ə ət̄ə na b̄aar̄əgi goon̄gaan̄ə agyan̄ə ɛntan̄f̄ə, ka dz̄əgun̄ət̄ən̄ə nə ci koon̄ə r̄əgwa nga goon̄gaan̄ə pat̄ə. ɛntaa d̄ə baaw̄əɛfaakii saakii nii k̄əya wab̄ə, amma s̄ət̄ə fii ci nii k̄əya ba. Ka ban̄ə nə ci koon̄ə uushi'iit̄ə na shi. ¹⁴ Kad̄ə nii k̄əya d̄uun̄ət̄ə t̄ə nyi, acii uushi'iit̄ə wabi nyi nii k̄əya nḡər̄ə, ca ba koon̄ə. ¹⁵ Pat̄ən̄ə nga s̄ət̄ə marii Daad̄ə, naaki. Ci d̄ii fii un̄ə bii nyi, ma Ma'yan̄əkii, ka nḡər̄ən̄ə nə ci s̄ət̄ə vii nyi ka ci, ca ba koon̄ə.”

Mab̄ət̄əsək̄ə da mood̄asək̄ə

¹⁶ “Ma aak̄əŋwa gi'u, pooshi un̄ə na nee ka nyi. Ma ta'av̄ən̄ə gi'u daaba'əkii əs̄ə, ka neen̄ə nuun̄ə ka nyi.” ¹⁷ Wata hara lyawar̄ənaakii a l̄əgwa ahadatii, “Mi cii k̄əya moo ban̄ə kwa? Kə bii ci kaam̄ə, ma aak̄əŋwa gi'u, pooshi am̄ə na nee ka ci; ma ta'av̄ən̄ə gi'u daaba'əkii əs̄ə, ka ɛn̄ən̄ə naam̄ə ka neen̄ə ka ci. Ca ba əs̄ə, acii d̄ii ci aabii Dii cii k̄əya dz̄ə. ¹⁸ Mi san̄ə ci 'aak̄əŋwa gi'u' a moo bana? Pooshi am̄ə shii s̄ət̄ə cii k̄əya wab̄ə agyan̄əkii.”

¹⁹ Kə shii Yeesu oo'i, nga'ə ka tii nə l̄əgwan̄ə ka ci, wata ɛŋki ci ka tii, “Ma aak̄əŋwa gi'u, pooshi un̄ə na nee ka nyi. Ma daaba'əkii gi'u əs̄ə, ka neen̄ə nuun̄ə ka nyi. Ci nə s̄ət̄ə cuuna laagwa ahadoon̄ə agyan̄əkii kwa?

²⁰ Tantanyin̄ə cii kya ba koon̄ə, ma un̄ə, ka tuun̄ə nuun̄ə, una nḡəər̄ə ma, amma ma *duuniya, ka d̄an̄ə nə tii mood̄asək̄ə. Ka b̄əz̄ən̄ə nə s̄əkuun̄ə, amma ka z̄ə'un̄ə nə mab̄ət̄əsək̄ə goon̄ə ka mood̄asək̄ə. ²¹ Maa kə uugi saa'i nga min̄ə d̄an̄ə kaa kya paw̄ə, ka b̄əz̄ən̄ə nə s̄ək̄ət̄ə acii kə mbu'ya saa'it̄ə nga sa bwaneə. Amma maa kə pwayi ki uuz̄ən̄əkii, wata bwaneakii a zaan̄ə ka ki, acii ka mood̄asək̄ə nə ki nga paw̄ə uuz̄ən̄ə aas̄ək̄ə duuniya. ²² Ha'ə d̄ii nuun̄ə. Ma əndzə'i, ka mab̄ət̄əsək̄ə nuun̄ə, amma ka ɛnyan̄ə nə nyi aabii un̄ə, ka d̄an̄ə nuun̄ə mood̄asək̄ə ka shaŋə, waatoo tsar̄ə nga mood̄asək̄ə ət̄ə pooshi ɛnd̄ə guts̄əgin̄ə acii un̄ə.

²³ “Maa kə mbu'ya uuserata, pooshi uushi cuuna k̄ədii aciiki. Tantanyin̄ə cii kya ba koon̄ə, Daad̄ə na vii koon̄ə taa mi pat̄ə k̄ədii un̄ə aciikii d̄ə l̄əm̄əki. ²⁴ Ca'ə mbu'ya ka ɛnshin̄ə, pooshi un̄ə k̄ədii taa mi d̄ə l̄əm̄əki. Ma d̄anuun̄ə, k̄ədiim̄ə, ka upaan̄ə nuun̄ə, kaa mood̄asək̄ə goon̄ə a shii ndzaan̄ə sarai yad̄ə uushi agikii.”

*Jaan̄ə agyan̄ə *duuniya*

²⁵ “Kə d̄ii nyi koon̄ə wab̄ən̄ə agi wab̄ən̄ə ka ba koon̄ə d̄ə uushi'iitsa. Amma t̄ə'i saa'i na shi ət̄ə pooshi nyi na d̄a koon̄ə wab̄ən̄ə agi wab̄ən̄ə ma'ə. Pan̄ḡəran̄ə pan̄ḡəran̄ə nii kya wab̄ə koon̄ə agyan̄ə Daad̄ə. ²⁶ Maa kə mbu'ya uuserata, ka k̄ədiin̄ə nuun̄ə aciikii d̄ə l̄əm̄əki. Mabam̄ə nyi koon̄ə əs̄ə, nyi na k̄ədii aciikii ka put̄ə goon̄ə. ²⁷ Acii Daad̄ə d̄ə naakii nə maa, kə uu'i ci tuun̄ə. Ma uu'i ci tuun̄ə, acii un̄ə maa, kə uu'i un̄ə t̄ə nyi, una vii goon̄ga oo'i, daciikii shi nyi. ²⁸ Weewee daci Daad̄ə shi nyi aas̄ək̄ə duuniya. Ma əndzə'i əs̄ə, aabii Daad̄ə cii kya ɛn̄ə, nya bwasee ka duuniyana.”

²⁹ Wata ɛŋki lyawar̄ənaakii ka ci, “Wah̄ət̄s̄ə ka wab̄ən̄ə pan̄ḡəran̄ə pan̄ḡəran̄ə ha'ə d̄ii, yad̄ə wab̄ən̄ə agi wab̄ən̄ə agikii. ³⁰ Kə shii in̄ə ha'ə d̄ii oo'i, kə shii h̄ə pat̄ən̄ə nga uushi'in̄ə, kə shii h̄ə s̄ət̄ə a ədz̄əmiin̄ə taabu'u l̄əguyi in̄ə amaku. ɛts̄ə ha'ə kav̄ə tiin̄ə ka vii goon̄ga oo'i, daci ɛntan̄f̄ə shi h̄ə.”

16:13 16.13 14.16; 15.26; Sl̄ən̄ə 16.6-10; 1 Yooh. 2.27. **16:14** 16.14 17.1. **16:15** 16.15 17.10.
16:16 16.16 14.19. **16:22** 16.22 15.11. **16:23** 16.23 15.16. **16:25** 16.25 Mat. 13.34. **16:28** 16.28 8.14.

³¹ Əŋki Yeesu ka tii, “Bahə kə vii unə gooŋga nii? ³² Acii tə'i saa'i na shi, kə uugi saa'ikii mbu'yanə maa ətə nuuna təkəgi patə, taa wu patə ca palə saakii, una bwasee ka nyi, nyi daanəki. Amma əntaa nyi daanəki tanyi, acii ma Daadə, abiiiki nə ci. ³³ Ma bii nyi koonə ətsa, koonə shii ndzaanə agi jamənə agi ləbəənə libuunə da nyi. Ka cibeənə nə duuniya koonə. Amma kəsəmə ədzəma, acii kə jaalii nyi agyanə duuniya.”

17

Da də'wa ŋga Yeesu ka putə ŋga lyawarənaakii

¹ Makə uudəpaa Yeesu wabə uushi'iitsa, wata ca tsaamə aadəgyə, əŋki ci, “Daadə, kə uugi saa'i mbu'yanə. Baarii dūunuunaaki ka ənja, kaa nya baarii ka tii naaku əsə. ² Acii kə vii hə ka nyi baawəda agyanə patənə ŋga əndə shiŋkinə, kaa nya shii vii əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə ka ənjitə vii hə ka nyi patə. ³ Ma əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ci nə shiinə tə hə Əntaŋfə rəŋwə dyaŋə Əndə gooŋga da shiinə tə nyi Yeesu Aləmasiihu ətə sləkee hə. ⁴ Ma nya, kə baarii nyi dūunuunaaku asəkə duuniya. Kə uudəpaa nyi slənətə vii hə ka nyi kaa nya da. ⁵ Daada, ma əndzə'i, dūunətə tə nyi gatə ka hatə dīi hə davə, makə sətə dūunətə hə tə nyi saa'itə duuniya ma'ə matagamə.

⁶ “Kə bii nyi tə hə ka ənjitə tadəgi hə tə tii tsəŋə agi duuniya, ha vii ka nyi. Naaku nə tii, ha vii ka nyi tə tii əsə. Kə nə'utə tii wabənaaku. ⁷ Ma əndzə'i, kə shii tii oo'i, patənə ŋga sətə vii hə ka nyi, daciiku ca shi. ⁸ Kə bii nyi ka tii wabəətə vii hə ka nyi, kə liwə tii əsə, kə shii tii tantanyinə oo'i, daciiku shi nyi, təya vii gooŋga oo'i, hə sləkee ka nyi.

⁹ “Wanyinə ka dā də'wa ka putatii. Əntaa putə ŋga *duuniya patə cii kya dā də'wa, amma ka putə ŋga ənjinə vii hə ka nyi, acii naaku nə tii. ¹⁰ Patənə ŋga ənjaaki naaku. Patənə ŋga ənjaaku əsə, naaki nə tii. Dashitii əsə ci ənjə a nee ka dūunuunaaki. ¹¹ Wanyitsə ka dzənə aabiiku. Paa nyi ma'ə a duuniya. Amma ma təya, a duuniya nə tii. Malaaba Daada! kaka'atə tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka nyi, kaa təya ndzaanə ka ma rəŋwə. * ¹² Ma saa'itə nyi ahadatii, kə kaka'atə nyi tə tii də baawəda ŋga ləməku ətə vii hə ka nyi, agi nəhənə nə nyi tə tii. Taa rəŋwə pooshi əndə sha zii agitii, madaamə əndətə rəŋwə, waatoo, əndə ŋga gunə. Ma dīi ha'ə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkatə a ndzaa ka tantanyinə.

¹³ “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aabiiku. Ma bii nyi uushi'iitsə asəkə duuniya əsə, kaa təya shii ndzaanə də moodasəkaaki, ca ndzaanə sarai a ədzəmətii. ¹⁴ Kə bii nyi ka tii wabənaaku. Kə ushapaa *duuniya tə tii, acii dīi tii əntaa ŋga duuniya, makə sətə dīi nyi əntaa ŋga duuniya əsə. ¹⁵ Ma cii kya kədii aciiku, əntaa kaa ha fədfəgi tə tii ganə a duuniya, amma kaa ha kaka'agi tə tii acii ma'waslyakə əndətsa. ¹⁶ Makə sənə dīi nyi əntaa ŋga duuniya, ha'ə nə tii əsə, əntaa ŋga duuniya nə tii. ¹⁷ Zhi'ee ka tii, təya ndzaa camə ka hə saaku, təya shii gooŋgaanə ŋga wabənaaku. ¹⁸ Wanyinə ka sləkeenə ka tii aasəkə duuniya, makə sətə sləkee hə ka nyi aasəkə duuniya naaku əsə. ¹⁹ Wanyinə ka vii naaki nə ka hə ka putatii. Tii maa, kaa təya shii mbee ka vii natii nə ka hə əsə də gooŋgaanə.

16:32 16.32 Zak. 13.7; Mat. 26.31,56. **16:33** 16.33 7.7; 14.27; 1 Yooh. 5.4. **17:1** 17.1 2.4; 11.4; 12.16,23,41; 13.31-32; 14.13; 15.8; 16.14; 17.10,22,24. **17:2** 17.2 3.35; 5.24; Mat. 28.18. **17:3** 17.3 1 Yooh. 5.20. **17:4** 17.4 4.34. **17:5** 17.5 1.1-2; 8.58; 17.24. **17:6** 17.6 17.26. **17:10** 17.10 15.8. * **17:11** 17.11-12 6.39; 13.18; ndzaanə ka ma rəŋwə: 10.30; 17.21-23; Gal. 3.28. **17:13** 17.13 15.11. **17:14** 17.14 7.7; 8.23. **17:15** 17.15 Mat. 6.13; 2 Tees. 3.3; 1 Yooh. 5.18. **17:18** 17.18 20.21.

²⁰ “Ɖntaa wata ka putatii cii kya dfa dɔ'wa, amma da i ka putɔ nɔga ɔnjitɔ na vii ka nyi goonɔga putɔ nɔga fa Nɔnyi Habara amatii. ²¹ Agi dɔnɔ nɔ nyi dɔ'wa kaa tɔya shii ndzaanɔ ka ma rɔnjwɔ patɔ. Daadɔ! wa tɔya lɔbɔ daanjwɔ, makɔ sɔnɔ dɔii anɔwɔ. Wa tɔya ndzaanɔ ka ma rɔnjwɔ, kaa duuniya a shii oo'i, hɔ slɔkee ka nyi. ²² Ma dɔunuutɔ vii hɔ ka nyi, ci vii nyi ka tii, kaa tɔya shii ndzaanɔ ka ma rɔnjwɔ makɔ sɔnɔ dɔii anɔwɔ rɔnjwɔ. ²³ Waatoo nya ndzaanɔ ashitii, hɔ ɔsɔ ha ndzaanɔ ashiki, tɔya ndzaanɔ rɔnjwɔ ka shanjɔ, kaa duuniya a shii oo'i, hɔ slɔkee ka nyi. Ma hɔ ɔsɔ, kɔ uu'i hɔ tɔ tii makɔ sɔnɔ uu'i hɔ tɔ nyi.

²⁴ “Daada! ma ɔnjinɔ vii hɔ ka nyi, nɔga'ɔ ka nyi kaa tɔya ndzaanɔ ka hatɔ nii kya ndzaanɔ, kaa tɔya shii neenɔ ka dɔunuunaaki ɔtɔ vii hɔ ka nyi. Ma vii hɔ ka nyi, acii kɔ uu'i hɔ tɔ nyi daga duuniya ma'ɔ matagamɔ.

²⁵ Daadɔ ɔndɔ goonɔga, pooshi duuniya shii tɔ hɔ, amma ma nya, kɔ shii nyi tɔ hɔ. Ma ɔnjinɔ ɔsɔ, kɔ shii tii oo'i, hɔ slɔkee ka nyi. ²⁶ Kɔ bii nyi tɔ hɔ ka tii, ka dzɔnɔ nɔ nyi aakɔnjwa dɔ banɔ ka tii ha'ɔ ɔsɔ, kaa uudɔtɔtɔ cii kwa uudɔ tɔ nyi a ndzaanɔ ashitii, nyi maa, kaa nya shii ndzaanɔ ashitii.”

18

Kɔsɔnɔ tɔ Yeesu

(Mat. 26.47-56; Mar. 14.43-50; Luka 22.47-53)

¹ Makɔ uudɔpaa Yeesu dɔ'watsa, tɔya madɔ tii da lyawarɔnaakii, tɔya tanɔgi tɔhwanɔ nɔga Kidɔroonɔ. Ma dawa, tɔ'i sɔkɔtsanɔ. Wata Yeesu tii da lyawarɔnaakii a dɔmɔgɔrɔ aasɔkɔ tsanɔkii. ² Ma Yahuda, ɔndɔ viinɔ tɔ Yeesu ka ɔnja, kɔ shii ci hakii, acii kɔ izee Yeesu tii da lyawarɔnaakii ka dzɔnɔ aadɔvɔ. ³ Wata Yahuda a palɔ aadɔvɔ aasɔkɔ tsanɔ tii da soojiinɔ nɔga Rooma da ɔnji nɔhɔ yi nɔga ɔntanjɔ. Ma tɔya, madiigɔrɔ limanyinɔ da *Farisanyinɔ slɔkee ka tii. Tɔya fɔdɔɔnɔ uushi'inɔ nɔga paginatii da i tikisanyinɔ aciitii.

⁴ Ma Yeesu, kɔ shii ci sɔtɔ na slɔnɔ dɔ ci patɔ, wata ca ɔntsahɔtɔ aakɔnjwa, ɔnki ci, “Tɔ wu daa cuuna ala?” ⁵ ɔnki tii, “Tɔ Yeesu ɔndɔ Nazaratu ciina alɔ.” ɔnki ci ka tii, “Aa wanyina.” Ma Yahuda ɔndɔ viinɔ tɔ ci aacii ɔnja, davɔ nɔ ci kɔnjɔ abitii. ⁶ Makɔ bii Yeesu ka tii, “Aa wanyina”, wata tɔya ɔnɔgi aaba'ɔ, tɔya kwaalagi aa panɔ acii nɔgwalɔnɔ. ⁷ Yeesu a ɔnɔ ka lɔgwanɔ ka tii, “Tɔ wu cuuna alɔ kwa?” ɔnki tii ka ci, “Tɔ Yeesu ɔndɔ Nazaratu.” ⁸ ɔnki Yeesu ka tii, “Kɔ bii nyi koonɔ, wanyina. Madɔ tɔ nyi cuuna alɔ, wa hara ɔnjina a palɔ satii.” ⁹ Ma bii ci ha'ɔ, kaa sɔtɔ wabi ci a ndzaanɔ ka tantanyinɔ, ɔtɔ bii ci, “Daada, taa rɔnjwɔ pooshi ɔtɔ ɔtɔ nyi agi ɔnjitɔ vii hɔ ka nyi.”

¹⁰ Ma Piita, da i nɔgila purɔnjanaakii nɔ ci. Wata ca dɔ'yagi, ca patsɔgi limɔ ciizɔmanɔ nɔga mava nɔga gawa nɔga limanyinɔ. Malɔcisɔ nɔ lɔmɔ nɔga mavakii. ¹¹ Wata ɔnki Yeesu ka Piita, “ɔnɔgɔrɔ dɔ nɔgila purɔnjanaaku! Ma nɔ hɔ ka nɔhɔnɔ, pooshi nyi ka sagi cibɔɔnɔ vii Daadɔ ka nyi kwa?”

*Kɔrɔnɔ tɔ Yeesu aakɔnjwacii *Anasɔ*

¹² Wata soojiinɔ nɔga Rooma da gawatii da i ɔnji nɔhɔ yi nɔga ɔntanjɔ, tɔya kɔsɔ tɔ Yeesu, tɔya ɔnɔgi tɔ ci. ¹³ Aakɔnjwacii Anasɔ 'watɔgi tii kɔrɔnɔ tɔ ci. Ma Anasɔ, iirɔ gawɔ nɔga limanyinɔ nɔ ci. Ci nɔ sɔrɔhu nɔga Kayafasɔ,

17:21 17.21-23 5.18; 17.11. **17:24** 17.24 12.26; 17.5. **17:25** 17.25 1.9-10; 8.55; Mat. 11.25-27. **17:26** 17.26 17.6. **18:1** 18.1 Mat. 26.36. **18:2** 18.2 12.4; Luka 21.37; 22.39. **18:3** 18.3 7.32,45. **18:9** 18.9 6.39. **18:10** 18.10 Luka 22.36,38. **18:11** 18.11 Mat. 20.22; 26.39.

gawə ɲa limanyinə aɡi ətə fəza. ¹⁴ Ma Kayafasə, ci sha bii ka *gayinə ɲa Yahudiinə oo'i, ɡədə ətənə ɲa ɛndə rəɲwə putə ɲa ɛɲji patə.

Banə ɲa Piita oo'i, mashiimə ci tə Yeesu

(*Mat. 26.69-70; Mar. 14.66-68; Luka 22.55-57*)

¹⁵ Kəsənati tə Yeesu, wata Piita tii da ɛndə'i *lawara a nə'u tə ci. Ma lawarətsa, kə shii gawə ɲa limanyinə tə ci ka shaɲə, wata ɛɲjə a bwasee ka ci, ca dəməɡərə atsa Yeesu aasii aahaakii. ¹⁶ Ma Piita, a uura mayi ɛnəɡi ci. Wata lawarətə shii gawə ɲa limanyinə tə ci a ɛnya aaba'ə, ca ba ka ɛndə'i kadəma ətə ca nəhə uura maya, wa kya giməɡərə də Piita aasəkə yi. ¹⁷ Əɲki kadəmətə ka Piita, “Əntaa rəɲwə nə hə aɡi *lyawarənə ɲa ɛndətsə nii?” Əɲki Piita, “Aa'a, pooshi, ɛntaa nyi.”

¹⁸ Ma ka saa'ikii, tə'i ərə. Aci ha'ə kə hənətə maviinə da ɛɲji nəhə yi ɲa ɛntaɲfə ɡunə kaa təya 'utə. Wata Piita a ɛntsahe aabiitii ka 'utətə shishinəkii.

*Laagwanə ɲa *Anasə ka Yeesu*

(*Mat. 26.59-66; Mar. 14.55-64; Luka 22.66-71*)

¹⁹ Ma Anasə gawə ɲa limanyinə, kə laaguyi ci ka Yeesu uushi'inə agyanə lyawarənaakii da dzəɡunənaakii. ²⁰ Əɲki Yeesu ka ci, “Paɲɡərəɲə ɲii kya dzəɡunə ka ɛɲja. Patənə ɲa dzəɡunənaaki ɛsə, asəkə *kuvə də'wanyinə da asəkə *yi ɲa ɛntaɲfə ɲii kya dzəɡunə. ɛɲjə a dzatə də nə patə ka fanə, paa nyi sha wabi taa mi ma'umbeekii. ²¹ Ka mi dʒii cii kwa ləɡwa amakya? Ləɡwatə ama ɛɲjitə ɲa fa tə nyi. Ma təya, kə shii tii sətə bii nyi.”

²² Makə wabi Yeesu ha'ə, wata ɛndə'i ɛndə nəhə yi ɲa ɛntaɲfə a tsa ka ci meeciinə, ɛɲki ci ka ci, “Makə ətə wabənəku ka gawə ku?” ²³ Əɲki Yeesu ka ci, “Mada tə'i uushi bii nyi bwayakii, bawə ka taa wu ɡanə tə səkii. Amma mada ɡoɲɡa nə sətə bii nyi, ka mi digə hə tə nya?” ²⁴ Wata Anasə a sləkəe ka kərənə tə ci ma'anəkii aakəɲwacii Kayafasə gawə ɲa limanyinə.

Ənənə ɲa Piita ka hiweenə tə shiinə tə Yeesu

(*Mat. 26.71-75; Mar. 14.69-72; Luka 22.58-62*)

²⁵ Ma Piita, ma'ə gatə kəɲə ca 'utə ɡuna, wata ɛɲki hara ɛɲji ka ci, “Əntaa rəɲwə nə hə aɡi lyawarənə ɲa ɛndətsə nii?” Amma kə hiwee ci, ɛɲki ci, “Pooshi, ɛntaa nyi.” ²⁶ Tə'i ɛndə'i mava ɲa gawə ɲa limanyinə davə, waatoo duurə ɲa ətə patsəgi Piita liminəkii, kə jikəvə ci, ɛɲki ci, “Pooshi nyi nee ka hə abiikii asəkə tsanə nii?” ²⁷ Wata Piita a tsakə hiweenə, ɛɲki ci, “Pooshi.” Pii wata ga'ə gyaagya a wagi.

*Yeesu akəɲwacii *Pilaatu*

(*Mat. 27.1-2,11-14; Mar. 15.1-5; Luka 23.1-5*)

²⁸ Pukənə ɲa ha tsədfakə, ɛɲjə a ɲɡərə tə Yeesu asii ga Kayafasə, ɛɲjə a kərə tə ci aaha ɲɡwaməna. Ma *gayinə ɲa Yahudiinə, pooshi tii gimə da i tii aasii aaha ɲɡwaməna, acii ɲa'ə ka tii nə ndzaanə malaabakii, kaa təya shii mbee ka adə zəmə ɲa kumənə ɲa *Pasəka. ²⁹ Wata ɲɡwaməna ətə dʒii ləməkii Pilaatu a dəməgi, ca dzə ka ləɡwanə amatii, ɛɲki ci, “Nɲutə 'waslyakəənə dʒii ɛndənə koonə kwa?” ³⁰ Ma nə uushi jikəvə tii, “Maci pooshi ci dʒii 'waslyakəənə, kada pooshi inə kira tə ci aakəɲwaciiku.” ³¹ Əɲki Pilaatu ka tii, “Aa ɲɡərəmə tə ci, una dzə ka da ka ci ɡəɲwanə

18:13 18.13 18.24; Luka 3.2. **18:14** 18.14 11.49-50. **18:15** 18.15-16 Mat. 26.28. **18:17** 18.17 18.25. **18:20** 18.20 7.14,26; 6.59; Mat. 4.23; 26.55; Slənə 26.26. **18:22** 18.22 19.3; Slənə 23.2. **18:24** 18.24 18.13. **18:26** 18.26 18.1,10; Mat. 26.51.

makə sətə bii bariya goona.” Əŋki tii ka ci, “Ma inə, pooshi ənji vii keenə rəgwa ŋga bələgi ənda.” ³² Ma slənyi ətə patə, kaa sətə bii Yeesu a ndzaa ka tantanyinə ətə bii ci, ka madeenə nə ənji ka ci aadəgyə.

³³ Pilaatu a ənəgərə aasii, ca 'wa tə Yeesu, əŋki ci ka ci, “Hə nə ŋwanjwə ŋga *Yahudiinə kwa?” ³⁴ Əŋki Yeesu ka ci, “Hə saaku buurətə wabəətə nii, anii əndə'i əndə bii ka hə ayanəkya?” ³⁵ Əŋki Pilaatu ka ci, “Ma nə hə ka nəhənə, əndə Yahuda nə nyi kwa? Amə ənjaaku tii da madiigərə limanyinə vii tə hə ka nya. Mi slənyi hə saŋa?” ³⁶ Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ŋwanjuunaaki, əntaa ŋga duuniyana. Maci ma dīi ŋga duuniyanə nə ŋwanjuunaaki, kadfa ma ənji nə'unə tə nyi, ka panə nə tii putə ŋga viinə tə nyi ka gayinə ŋga Yahudiinə. Pooshi, əntaa ŋga hanə nə ŋwanjuunaaki.”

³⁷ Wata Pilaatu a ləgwa ka ci, “Aa ŋwanjwə nə hə ənə kwa?” Əŋki Yeesu, “Hə bii oo'i ŋwanjwə nə nyi. Ma pwayi ənji tə nyi, shi nyi aa duuniya, kaa nya shi ka wabənə ayanə rəgwa ŋga goonjaanə. Taa wu patə ndzaanə ka əndə goonja, agi fanə nə ci tə nyi.” ³⁸ Əŋki Pilaatu ka ci, “Mi nə rəgwa ŋga goonja əsə dīi?”

Lagi gəwanə ŋga bələnə tə Yeesu

(Mat. 27.15-31; Mar. 15.6-20; Luka 23.13-25)

Wata Pilaatu a ənə aabii ənji agyə, əŋki ci ka tii, “Ma nyi, paa nyi nee ka bwaya sətə dīi əndəna. ³⁹ Amma makə sətə dīi alə'aada goonə, taa guci agi kapaanə nə nyi koonə əndə furəshina agi kumənə ŋga Pasəka. Ŋga'ə koonə nya kapaa koonə tə ŋwanjwə ŋga Yahudiinə kwa?” ⁴⁰ Wata təya madfee ka uuratii ka banə, əŋki tii, “Poosha, kapaa keənə tə Barabasə.” Ma Barabasə, əndə maabə nə ci.

19

¹ Wata Pilaatu a ba ka ənjə a fəslə tə Yeesu də uu'yanə. ² Soojiinə a ŋgərə dəha, təya fuudətə ka Yeesu makə madijəna, təya ŋgavə ka ci aanəkii. Təya ŋgərə madizə kəjeerənə, təya ŋgavə ka ci. ³ Təya əntsahətə aabiikii, əŋki tii ka ci, “Wa əpinaaku a gərə aakəŋwa, ŋwanjwə ŋga Yahudiinə.” Təya tsəərə ka ci meeciinə.

⁴ Pilaatu a ənə ka gimaginə agyə, əŋki ci ka dabaala, “Ka ŋgiraginə nə nyi koonə tə ci aahanə kaa nya baarii una nee oo'i, pooshi uushi lii nyi ashikii bwayakii bahə bələnə tə ci.” ⁵ Wata Yeesu a gimagi agyə da i madijənə ŋga dəha da i madizə kəjeeriitə ashikii. Əŋki Pilaatu ka tii, “Tsaaməmə! Waanə əndəna!” ⁶ Makə nee madiigərə limanyinə da ənji nəhə yi ŋga Əntanjə ka ci, wata təya ba də ŋgeerənə, əŋki tii, “Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa! Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa!” Əŋki Pilaatu ka tii, “Aa ŋgərəmə tə ci, una dzə ka gwa'avəna. Ma nyi nə nyi, pooshi nyi nee ka bwaya uushi ashikii bahə bələnə tə ci.” ⁷ Dabaala a ənə ka banə ka ci, əŋki tii, “Tə'i bariya geenə ətə bii tyasə see a bələ ənji tə ci, acii kə bii ci oo'i Uzənə ŋga Əntanjə nə ci.”

⁸ Makə fii Pilaatu ha'ə, kə cakə ŋgwalənə kəsənə tə ci. ⁹ Wata ca ənəgərə aasəkə yaakii, ca dzə ka ləgwanə ama Yeesu, əŋki ci, “Da saŋə shi ha?” Amma pooshi Yeesu jikə ka ci. ¹⁰ Wata əŋki Pilaatu ka ci, “Pa ha wabə aciiki kwa? Paa hə shi oo'i, tə'i nyi da baawəda ŋga kapaanə tə hə taa gwa'avənə tə hə aashi ənfwə koo?” ¹¹ Əŋki Yeesu ka ci, “Ətə dīi ci Əntanjə

18:31 18.31 19.6. **18:32** 18.32 3.14; Mat. 20.19. **18:35** 18.35 1.11. **18:36** 18.36 6.15. **18:37** 18.37 3.32-33; 8.47; 1 Tim. 6.13; 1 Yoo. 4.6. **19:2** 19.2 Luka 23.11. **19:3** 19.3 18.22. **19:4** 19.4 18.38; Luka 23.4. **19:6** 19.6 18.31. **19:7** 19.7 Leew. 24.16; Mat. 26.63-65; Yoo. 1.34; 5.18. **19:9** 19.9 Mat. 26.62-63; 27.12,14.

vii ka hə, ci dīi nə hə da baawəda anəki tanə. Acii ha'ə, ma əndətə vii tə nyi ka hə, tə'i ci da 'waslyakəənə lanə ashikii, palee ka naaku." ¹² Makə fii Pilaatu ətsə ha'ə, kə dīi ci gazhi'waanə nga kapaanə tə Yeesu. Amma əŋki dabaala də ngeerənə, "Madfa kə kapaa hə tə ci, kə ndzaa ci ətsə, əntaa guva nga maduunə nwanjwə nga ha də Rooma nə hə. Acii taa wu bii nwanjwə nə ci, əndə daawaanə nga maduunə nwanjwə nə ci ətsa!"

¹³ Makə fii Pilaatu wabəətsa, wata ca ngiragi tə Yeesu agyə, ca ndzaanə asəkə dəgələ nga la gəŋwanə. Ma hakii, mapəra'ə faariinə ətə ci ənjə a 'wa də uura *Ibəraaniya "Gabata." ¹⁴ Ma saa'itə ci təya də ha'ə, uusəra takərə, ka pukyatə ha nga uusəra nga Pasəka. Əŋki Pilaatu ka dabaala, "Wiitə nwanjwə goonə!" ¹⁵ Təya ba də ngeerənə, əŋki tii, "Wa ənjə a bələgi tə ci, wa ənjə a bələgi tə ci. Wa ənjə a gwa'avə tə ci aashi ənfwa." Pilaatu a ləgwa amatii, əŋki ci, "Nga'ə koonə kaa nya gwa'avə nwanjwə goonə aashi ənfwə kwa?" Əŋki madiigərə limanyinə, "Maduunə nwanjwə nga ha də Rooma tanə nə nwanjwə geenə!" ¹⁶ Wata Pilaatu a vii tə Yeesu ka tii kaa təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa.

Gwa'avənə tə Yeesu aashi ənfwa

(Mat. 27.32-44; Mar. 15.21-32; Luka 23.26-43)

Wata təya ngərə tə ci. ¹⁷ Təya ngərəvə ka ci ənfwə nga gwa'avənə tə ci aashikii, təya palə, təya mbu'u ka hatə ci ənjə a 'wa "ha nga kəŋwə na." Ma də uura Ibəraaniya, Gwaləgootə ci ənjə a 'wa hakii. ¹⁸ Makə mbu'i tii aadəvə, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwa, təya gwa'avə da i hara ənji bəra'i əsə, rəŋwə da ciizəmakii, rəŋwə da madzənəkii. ¹⁹ Pilaatu a naahətə wabənə, ca vii ka ənjə a tsa'avə dagyanəkii aashi ənfwa. Ma sətə nyaahə ca, "Yeesu əndə Nazaratu nwanjwə nga Yahudiinə." ²⁰ Ənji lanə a janğa, acii ma hatə gwa'avə ənji tə ci aashi ənfwa, pooshi dzadə da vəranə. Də uuranyinə kama kama makkə nyaahə ci, waatoo uura Ibəraaniya, uura Latine, da uura Gərikə. ²¹ Wata əŋki madiigərə limanyinə ka Pilaatu, "Ga ha naahə 'Nwanjwə nga Yahudiinə.' Amma naahuu, 'Ma əndəna, ma bii ci, ci nə nwanjwə nga Yahudiinə.' " ²² Əŋki Pilaatu ka tii, "Ma sətə nyaahə nyi, ha'ə ndzaanəkii manaahəkii!"

²³ Makə gwa'avə soojiinə tə Yeesu, kə ngirə tii kəjeerənaakii, təya təkəpaa ahadatii ənfwadə. Amma tə'i əndə'i kəjeerənə. Ma kəjeerənəkii, pooshi ha nga gəŋuginə ashikii. ²⁴ Wata əŋki soojiinə ahadatii, "Gaama tsapaa əna. Kurataamə, kaama nee ka əndətə ca ngərə ahadaamə." Ma slənyi ətsə patə, kaa sətə bii malabə ləkaləkatə a ndzaanə ka tantanyinə, ətə bii ci, "Kə təkəpaa tii kəjeerənaaki ahadatii, təya kuratə agyanə əndə'i." Ha'ə dīi soojiitə əsə.

²⁵ Ma atsaa Yeesu ci tsa'a aashi ənfwa, davə nə i məci da cikəŋuci məci da Mariyaama minə nga Kəloopa da Mariyaama Magədalina. ²⁶ Kə nee Yeesu ka məci tii da əndə nə'unə ətə palee ci də uufənə, tii kəŋə kəŋə davə. Əŋki Yeesu ka məci, "Yaayi, uuzənaaku nə ci." ²⁷ Wata əŋki Yeesu ka əndə nə'uuta, "Muu nə ki." Daga ka saa'ita əndə nə'uutə a ngərə tə ki kaa kya ndzaanə gakii asii.

Əntənə nga Yeesu

(Mat. 27.45-56; Mar. 15.33-41; Luka 23.44-49)

²⁸ Makə shii Yeesu oo'i, ma ətsə ndzaa ci ətsa, kə uugi slənaakii patə, pooshi uushi mbədaanə, wata əŋki ci, "Meegiiriiki." Ma bii ci ha'ə, kaa

sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaanə ka tantanyinə. ²⁹ Tə'i əbwə davə pasə da i mahwarəkinə asəkəkii. Ənjə a ngərə soosa, təya shimutə agikii, təya kavə aama magərə muha, təya ka ka ci aamakii. ³⁰ Wata Yeesu a shibə, əŋki ci, "Kə uugi ha'ə." Ca gwanjəe ka nəkii, ca əntəgi.

Dzəbə shishinə nga Yeesu

³¹ Wata gayinə nga Yahudiinə a dzə ka ləgwanə ama Pilaatu kaa ənjə a dzə ka biiyipaa səfə nga ənjitə gwa'avə ənji, təya ngyaaragərə tə tii ashi ənfwa. Ma ləguyi tii ha'ə, acii ma pukətə ha nga uuserakii, *uusəra nga əpisəka, paa tii ka moonə kaa maməətə ənjitə a ndzaanə ashi ənfwa uusera nga əpisəka. Malaabakii dərəva əsə nə uusera nga əpisəkəkii.

³² Wata soojiinə a dzə ka biiyigi səfənyinə nga ənjitə atəngala Yeesu. ³³ Amma makə mbu'ya tii aabii Yeesu, ma nee tii, kə uugi ci əntənə, wata təya bwasee ka biiyigi səfəkii. ³⁴ Amma wata əndə'i sooja a dzəbəgərə uudəmaakii aashi Yeesu, wata pii idənə da ma'inə a əjagi ashikii. ³⁵ Ma əndətə nja tsaamə sətə a slənə ha'ə, ci bii ətsa, koonə shii mbee ka luuvənə noonə əsə. Ma sətə bii ci, goŋga. Kə shii ci oo'i, goŋga cii kəya wabə. ³⁶ Ma dīi ətsə patə, kaa sətə bii malaaba ləkaləkətə a ndzaa ka tantanyinə, ətə bii ci, "Taa ilaakii rəŋwə pooshi ka əbinə." ³⁷ Tə'i əndə'i ha əsə asəkə malaaba ləkaləkətə ətə bii, "Ka tsaamənə nə ənji tə əndətə jibə ənji."

Ngəfənə tə Yeesu

(Mat. 27.57-61; Mar. 15.42-47; Luka 23.50-56)

³⁸ Ma daaba'ə ətsa, kə shi Yusufu əndə vərənə nga Arimatiya, ca dzə aabii Pilaatu, ca kədii rəgwa kaa ca dzə ka ngiragərə wə nga Yeesu. Wata Pilaatu a vii ka ci rəgwa. Fanaakii ha'ə, wata ca palə ka ngiragərənə. Ma ca, əndə nə'unə tə Yeesu nə ci, amma əntaa paŋgəraŋə. Ngwaliikii acii *gayinə nga Yahudiinə. ³⁹ Tə'i əndə'i əndə əsə dīi ləməkii Nikoodaməsə, ətə sha gi aabii Yeesu davəfə. Tii gi tii da Yusufu, ca ngərənə kuzhikinə nga bəzənə aashi wa, ətə ci ənjə a 'wa 'miira' da 'alulə' magwazəkii.

⁴⁰ Wata ənjitə bəra'i a ngərə wə nga Yeesu, təya hadətə də marəma da i kuzəkəta, makə sətə dīi alə'aada nga Yahudiinə nga ngəəfə ənja.

⁴¹ Tə'i əndə'i rə kədəhə da hatə bəli ənji tə Yeesu. Ma davə, tə'i kura gu'u ənda ətə pooshi ənji sha ngə'i əndə davə. ⁴² Makə dīi ci, ma pukətə hakii *uusəra nga əpisəka, kədəhə nə gu'ukii əsə, təya kagərə wə nga Yeesu aadəvə.

20

Furəŋə nə gu'wa, pooshi wə ma'ə asəkəkii

(Mat. 28.1-8; Mar. 16.1-8; Luka 24.1-12)

¹ Ma tsəfakə uusera alatə, ha ma'ə mapukəmə, kə ma'i Mariyaama Magədalina, kya palə aanə gu'u. Ma gi ki, furəŋə nə gu'ukii, kə ngərəgi ənji faaratə nji amakii. ² Wata kya palə də huyinə aabii i Simoonə Piita da əndə'i əndə nə'unə ətə palee Yeesu də uudənə, kya ba ka tii, əŋki ki, "Kə ngiragi ənji tə Slandanə a gu'u. Amma mashiimiinə hatə kapaa ənji tə ci." ³ Wata Piita da əndə'i əndə nə'uutə a palə aama gu'ukii. ⁴ Tii patə bəra'i, təya palə də huyinə, amma kə huyipaa əndə nə'uutə agyanə Piita, ci 'watə mbu'unə aama gu'ukii. ⁵ Ca gwanjaanə, ca nee ka marəmə

19:28 19.28 Jab. 22.16. **19:29** 19.29 Jab. 69.22. **19:31** 19.31 Dzək. 21.22-23. **19:34** 19.34 1 Yooh. 5.6. **19:35** 19.35 15.27; 21.24. **19:36** 19.36 Jab. 34.20-21; Shig. 12.46. **19:37** 19.37 Zak. 12.10; Səniinə 1.7. **19:38** 19.38 9.22. **19:39** 19.39 3.1-2. **19:40** 19.40 12.7. **20:2** 20.2 13.23.

davə, amma paa ci gimə aadəvə. ⁶ Simoonə Piita a shi daba'əkii paraŋə da dəməgərənə aasəkə gu'ukii. Ca lapaa marəmə davə dzəŋgwafə, ⁷ da i dara wa, amma pooshi ka hakii da marəməta, kə dāŋgəraŋgi ci paŋgəraŋə saakii. ⁸ Wata əndə nə'uutə ətə 'watəgi mbu'unə a dəməgərə aadəvə aa gu'u naakii, ca nee, ca vii gooŋga. ⁹ Ma təya, dəŋə ka saa'ikii, paa tii paaratəgi də sətə bii malaaba ləkaləkətə, oo'i tyasə ka madənə nə ci agi maməətə ənja. ¹⁰ Wata ənji nə'uutə a ənə satii aasii.

Jigaginə ŋga Yeesu ka Mariyaama Magədalina
(Mat. 28.9-10; Mar. 16.9-11)

¹¹ Amma ma Mariyaama, kə ənəgi ki davə ama gu'u ka tuunə. Ma kya agi tuunə, kya gwaŋaanə, kya tsaamə aadəvə aa gu'u. ¹² Wata kya nee ka malaa'ikanyinə bəra'i da i kəjeerə uuda ashitii. Dasə dasə nə tii ka hatə nji Yeesu pərəbə, əndə'i rəŋwə ka hatə nji nəkii, əndə'i rəŋwə əsə, ka hatə nji səfəkii. ¹³ Təya ləgwa amatə, əŋki tii, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa?" Əŋki ki ka tii, "Kə ŋgərəma ənji tə Slandanəki, pooshi nyi shii hatə kapaa ənji tə ci!"

¹⁴ Wata kya zə'ugi, kya nee ka Yeesu kəŋə, amma pooshi ki shii oo'i, Yeesu ətsa. ¹⁵ Əŋki ci ka ki, "Mina, mi saŋə cii kwa təwa? Wu saŋə nə əndətə cii kwa ala?" Ma nə ki ka nəhənə, əndə slənə asəkə rə ca wabə da ki, əŋki ki ka ci, "Madfuuna, mada hə ŋgərəgi tə ci, bawə ka nyi hatə kapaa hə tə ci, kaa nya dzə ka ŋgərəginə!" ¹⁶ Əŋki Yeesu ka ki, "Mariyaama." Wata kya zə'ugi, kya muu də uura *Ibəraaniya, əŋki ki, "Rabbi!" makə banə, Maləma. ¹⁷ Əŋki Yeesu ka ki, "Ga ha kəsə tə nyi, acii ma'ə nyi manəmə zəku'i aabii Daadə. Amma duu aabii ndzəkəŋushi'inəki, ha ba ka tii oo'i, ka ənənə nə nyi aabii Daadə, waatoo, Dəsənuunə, Əntaŋfwaaki, waatoo, Əntaŋfə goonə." * ¹⁸ Wata Mariyaama a dzə ka banə ka ənji nə'unə oo'i, kə nee ki ka Slandana, kya batə ka tii sətə bii ci ka ki.

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii
(Mat. 28.16-20; Mar. 16.14-18; Luka 24.36-49)

¹⁹ Ma uusəra alatəkii ha'ə əsə kədəwanə, kə dzii *lyawarənə də na, təya pa'əənə makuvə aanətii, ŋgwali tii acii gayinə ŋga Yahudiinə. Wata Yeesu a dəməgərə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁰ Makə bagi ci ka tii ha'ə, wata ca baarii ka tii səkəciinəkii da taŋgalakii. Wata kə dii lyawarənə moodasəkə ka shaŋə ŋga neenə ka Slandana. ²¹ Yeesu a ənə ka banə ka tii, əŋki ci, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə. Makə sətə sləkee Daadə ka nyi, ha'ə cii kya sləkee koonə əsə." ²² Makə bagi ci ha'ə, wata ca ədəvə ka tii əpinaakii, əŋki ci ka tii, "Luumə Malaaba Ma'yanə. ²³ Madfa kə tifyagyuunə ka ənji 'waslyakəənətii, kə tifyagi Əntaŋfə ka tii. Madfa pooshi unə tifyagi ka tii, pooshi ənji ka tifyaginə ka tii əsə."

Yeesu tii da Tooma

²⁴ Ma rəŋwə agi lyawarənə ŋga Yeesu pu'u aji bəra'i, waatoo Tooma ətə ci ənjə a 'wa 'Huyirənə,' paa ci davə saa'itə shigərə Yeesu. † ²⁵ Wata hara lyawarənə a ba ka ci, əŋki tii, "Kə nee inə ka Slandana." Amma əŋki Tooma ka tii, "Madfaamə nyi kə nee ka baavənyinə ŋga kuusa asəkə ciikii, nya təbətə də ciinəkii patə da i taŋgalakii, pooshi nyi ka luuvənə shaŋə."

20:6 20.6-7 11.44. **20:9** 20.9 Jab. 16.10-11; Luka 24.26-27; Slənə 2.25-31; 1 Koor. 15.4. **20:13** 20.13 20.2. **20:14** 20.14 21.4; Luka 24.16. * **20:17** 20.17 ndzəkəŋushi'inəki: Rooma 8.29; Ibər. 2.11-12. **20:19** 20.19 9.22; 14.27; 20.1. **20:20** 20.20 19.34; 20.25,27. **20:21** 20.21 17.18. **20:22** 20.22 14.16. **20:23** 20.23 Mat. 18.18. † **20:24** 20.24 Tooma: 11.16; 14.5; 20.27; 21.2.

²⁶ Ma daaba'ə luuma rəŋwə, kə ənyi lyawarənə ŋga Yeesu ka dza də na, təya pa'əənə makuvə aanətii. Ma saa'ikii, davə nə Tooma. Mapa'əkii nə makuva, amma wata Yeesu a dzə, ca kəŋaanə ahadatii, əŋki ci ka tii, "Wa jamənə a ndzaanə ahadoonə." ²⁷ Əŋki ci ka Tooma, "Kavə ciinəku aahanə, ha tsaamətə ciinəki, ha ŋgərə ciinəku, ha kavə aatanjalaki. Bwasee ka ghatə vii goonğaaku ka nyi, ha vii goonğa." ²⁸ Tooma a ba ka ci, "Slandanəki da Əntanfwaaakya!" ²⁹ Əŋki Yeesu ka ci, "Kə vii hə goonğa ha'ə, makə nee hə ka nyi kwa? Tə'i barəkaanə ashī ənjitə vii goonğa, tii ma'ə maneemə ka nyi."

³⁰ Tə'i hara sə ŋga hurəshishinyinə lanə ətə d'aadfi Yeesu, lyawarənaakii a tsaamə, amma pooshi ənji nyaahə aasəkə ləkaləkatəna. ³¹ Amma ma ənə naahəcii ənji, koonə shii vii goonğa oo'i, Yeesu nə Matadəkii, ci nə *Uuzənə ŋga Əntanfwə. Dagi gi'inə goonə tə ci nuuna upaa əpinə.

21

Jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii mədəfə

¹ Ma daaba'ə ətsa, kə ənyi Yeesu ka jigaginə ka lyawarənaakii. Ma ətsa, ama uunəvə ŋga Tibeeriya.* Wiinə makə sətə slənyi. ² Ma davə, tə'i Simoonə Piita, ba'ə Tooma ətə ci ənjə a wa 'Huyirənə', ba'ə Nataniyalə əndə Kana ŋga hanyinə ŋga Galili, ba'ə manjeevənə ŋga Zabadiya da hara *lyawarənə bəra'i davə nə tii patə. ³ Əŋki Simoonə Piita ka hara ənji, "A palə nyi ka təəmənə." Əŋki tii ka ci, "Amə patə ca palə." Wata təya madə, təya palə aasəkə kumbawala. Amma ha'ə ba'agi tii həmə, pooshi tii kəshi hərəfinə.

⁴ Ma ətsə uusəra a lə'ya, wata Yeesu a kəŋaanə anə ndəra, amma pooshi tii shii oo'i Yeesu ətsa. ⁵ Wata əŋki ci ka tii, "Uuji daguyiina, pooshi unə kəshi uushi kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi taa mi." ⁶ Əŋki ci ka tii, "Kagərəmə slaadə goonə aadə ciizəma kumbawala, ka kəsənə nuunə hərəfinə." Wata təya ka slaadətii. Makə kii tii, kə təkuree tii ka əlyaginə agi ma'inə acii kə kəshi tii hərəfinə lanə. ⁷ Wata lawarətə palee Yeesu də uudənə a ba ka Piita, əŋki ci, "Slandanə ətsa!" Makə fii Piita oo'i Slandanə ətsa, wata ca əgətə kəjeerənaakii, acii masədəkii ŋji ci, ca lədfəgərə aagi ma'inə. ⁸ Ma hara lyawarənə, kə shi tii aama ndzaŋa də kumbawala, təya əlya slaadətii pasə da i hərəfinə asəkəkii. Pooshi tii dzadə dzadə da ndəra, wata təfanə gya'ə tanə.

⁹ Makə mbu'i tii aanə ndəra, wata təya nee ka iləgunə da i hərəfinə agikii da i buroodi. ¹⁰ Əŋki Yeesu ka tii, "Kiramə hərəfiitə kəshuunə." ¹¹ Simoonə Piita a ndərə aasəkə kumbawala, ca kəsətə slaadə pasə da i madiigərə hərəfinə asəkəkii, kaa ca tə'yagi aanə ndəra. Ma asəkəkii, tə'i hərəfinə gya'ə da tufə pu'unə aji makkə. Taa ŋgahi lanə nə hərəfinə asəkə slaadəkii, amma pooshi tsii. ¹² Əŋki Yeesu ka tii, "Shoomə ka zəmənə." Pooshi əndə ahada lyawarənə satə uudəfə ka ləgwanə ama Yeesu "Wu nə ha?" acii kə shii tii oo'i, Slandanə ətsa. ¹³ Wata Yeesu a dzə, ca ŋgərə buroodi, ca vii ka tii, ca ŋgərə hərəfinə, ca vii əsə.

¹⁴ Ətsə nə makkənə ŋga jigaginə ŋga Yeesu ka lyawarənaakii daaba'ə madənaakii agi maməətə ənja.

20:26 20.26 20.19. **20:29** 20.29 1 Piita 1.8. **20:30** 20.30 1.14; 2.11. **20:31** 20.31 3.15; 1 YooH. 5.13. * **21:1** 21.1 Ma Tibeeriya, əndə'i ləmə ŋga uunəvə ŋga Galili. **21:3** 21.3 Luka 5.5. **21:4** 21.4 20.14; Luka 24.16. **21:6** 21.6 Luka 5.5-7. **21:7** 21.7 13.23; Mat. 14.29. **21:11** 21.11 Luka 5.6. **21:13** 21.13 6.11; Mat. 14.19; 15.36. **21:14** 21.14 20.19,26.

Yeesu tii da Piita

¹⁵ Ma daaba'ə makə zhimə tii, əŋki Yeesu ka Simoonə Piita, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi palee ka hara ənjinə kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Nəhuu uuji bagiinaaki.” † ¹⁶ Yeesu a ənə ka ləgwanə ka ci ŋga bəra'inə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Əŋki Piita, “Awa Slandana, kə shii hə, kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci, “Gəratə ka nyi bagiinaaki.” ¹⁷ Yeesu a ləgwa ka ci ŋga makkənə, əŋki ci, “Simoonə uuzənə ŋga Yoohana, kə uu'i hə tə nyi kwa?” Kə bəzhi səkə ŋga Piita acii kə ləguyi Yeesu amakii ŋga makkənə oo'i, kə uu'i hə tə nyi kwa? Wata əŋki ci ka ci, “Slandana, kə shii hə uushi patə, kə shii hə kə uu'i nyi tə hə.” Əŋki Yeesu ka ci “Nəhuu bagiinaaki. ¹⁸ Tantanyinə cii kya ba ka hə, ma saa'itə hə ma'ə uundzə dagwa, kə izee hə ka tasəkanə ka palənə ka hatə cii kwa moo patə. Amma maa kə iirə hə, ka kapaanə nə hə ciinəku, əndə'i əndə a tasəka tə hə, ca kərə tə hə ka hatə pooshi maku ka moonə.” ¹⁹ Ma agi wabəətsa, agi baariinə nə Yeesu makə sətə nə Piita a əntə ka baarii də dūunuunə ŋga Əntanfə. Wata əŋki Yeesu ka ci, “Nə'uu tə nyi.”

Yeesu tii da hara lyawarənə

²⁰ Wata Piita zə'ugi, ca nee ka *lawara ətə palee Yeesu də uudfənə, ətə sha ləguyi ama Yeesu də banə, ‘Slandana, wu saŋə na vii tə hə ka ənja?’ Waatoo saa'itə ndzaa ci atanjalakii, təya zəmə əndzanə ŋga Slandana. ²¹ Makə nee Piita ka ci, kə ləguyi ci ka Yeesu, əŋki ci, “Slandana, ya əndənə naakəya?” ²² Əŋki Yeesu ka ci, “Ma ca, madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura? Ma hə, nə'uu tə nyi.” ²³ Wata wabənəkii a təkəgi ahada ənji nə'unə tə Yeesu oo'i, ma lawarəta, paa ci ka əntənə. Amma pooshi Yeesu bii oo'i, paa ci ka əntənə. Ma bii ca, “Madə kə mwayi nyi kaa ca ndzaanə da i əpinə amakii ca'ə ka saa'itə nii kya ənya, ka mi cii kwa buura?” ²⁴ Ci nə lawarətə wabi agyanə uushi'iina, ci nyaahə əsə. Kə shii inə oo'i, ma sətə bii ci, goonja.

Uudəpaanə

²⁵ Yoo, tə'i hara uushi'inə laŋə ətə daadii Yeesu. Maci kə naahəpaa ənji də rəŋwə rəŋwə patə, kə shii nyi, pooshi duuniya ka ŋgərətə laŋənə ŋga ləkaləkətənyinəkii.

† **21:15** 21.15-17 bagiinaaki: 10.14-16; Slənə 20.28; 1 Piita 5.2. **21:18** 21.18 2 Piita 1.14. **21:19** 21.19 13.36. **21:20** 21.20 13.23,25. **21:24** 21.24 15.27; 19.35.

Sləne n̄ga maslōkee ənji n̄ga Slandana

¹ 'Ya'ə Tawəfilasə, ma asəkə ləkaləkataaki n̄ga təkəŋwanə, kə nyaahə nyi sətə d̄aad̄ii Yeesu patə da sətə jigunyi ci, daga saa'itə 'watəgi ci sləna
² ha'ə mbu'ya ka saa'itə n̄girə Əntaŋfə tē ci aadəgyə. Ma taabu'u n̄girə Əntaŋfə tē ci aadəgyə, kə d̄ii ci wabənə ka ənjitə shi ca ta'i d̄agi baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə, kaa t̄əya ndzaa ka maslōkee ənjaakii. ³ Kə baarii ci ka tii naakii n̄ə da i əpinə amakii n̄ga baanə ənfwadə pu'unə. Kə d̄aad̄ii ci uushi'inə lan̄ə ətə ca baarii oo'i, da i əpinə n̄ə ci. Ca wabə ka tii agyanə *n̄wan̄juunə n̄ga Əntaŋfə. Ma ətsə patə, kə slənyi d̄aba'ə əntənaakii da mad̄ənaakii agi maməətə ənja. ⁴ Ma ka əndə'i uusəra, ci ahadatii, kə bii ci ka tii, "Goona dzəgi asəkə v̄əranə n̄ga Urusaliima zəkū'i, gəramə sətə bii nyi viinə koonə, waatoo, sətə bii Daadə oo'i, ka viinə n̄ə ci koonə. ⁵ Acii d̄ə ma'inə d̄ii Yoohana bap̄ētisəma ka ənja. Amma, ma aakəŋwa gi'u, bap̄ētisəma d̄ə Malaaba Ma'yanə nuuna upaa."

Ndərənə n̄ga Yeesu aadəgyə

⁶ Makə libə Yeesu da maslōkee ənja, kə ləguyi tii ka ci, əŋki tii: "Slan-dana, əndzə'i n̄ə h̄ə ka ənəpaaginə ka ənji *Isərayiila d̄ə n̄wan̄juunatii kwa?" ⁷ Əŋki Yeesu ka tii, "Kə kəŋee Daadə ka saa'ikii da zamanakii agi baawədaakii. Ma una, pooshi unə ka shiinə taa guci d̄aad̄anə uushi'iitsa. ⁸ Amma shiimə oo'i, ka viinə n̄ə Əntaŋfə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ci nuuna upaa baawəda, koonə ndzaanə ka ənji waaza wabənaaki asəkə v̄əranə n̄ga Urusaliima da i hara hanyinə n̄ga Yahudiya da i *Samariya, d̄əŋə ka hatə ənyagi hanyinə." *

⁹ Uudəpaanə n̄ga Yeesu tē wabəətsa, t̄əya tsaamə tē ci, Əntaŋfə a n̄gərətə tē ci aadəgyə, kurabiinə a rarə'igi d̄ə ci anə ginətii. ¹⁰ Ma t̄əya tsaamə aadəgyə, ca dzə d̄ə ndərənə. Ma nee tii, wata wiit̄sə ənji bəra'i abitii da i mabwad̄ad̄a kəjeerənə ashitii. ¹¹ T̄əya ba ka maslōkee ənji, "Unə ənji Galili, mi d̄ii unə kəŋə kəŋə ka tsaamənə aadəgyə kwa? Yeesu ətsə n̄gərətə Əntaŋfə tē ci aadəgyə abii unə, ha'ə nii k̄əya ənya makə sət̄sə nee unə pyalə ci aadəgyə."

Tad̄ə madəbama n̄ga Yahuda

¹² Ma d̄aba'əkii, wata maslōkee ənjə a jimagərə anə gin̄wə n̄ga Zayitunə, t̄əya ənya aa Urusaliima; ka d̄anə n̄ə dzad̄ənəkii bahə kiloomeeta rəŋwə. ¹³ Makə mbu'i tii, t̄əya ndərəgi aanə mad̄uunə kuvə anə əndə'i ətə izee tii ka ndzaanə davə. Ma ənjitə dzii d̄ə n̄ə dava, tii n̄ə i Piita da Yoohana da Yakubu ba'a Andərawəsə, i Filibusə da Tooma, Barətalamaawusə da Mata, əndə'i Yakubu uuzənə n̄ga Haləfa, Simoonə əndə moo dimwaanə n̄ga hanyinaakii, ba'a Yahuda, uuzənə n̄ga Yakubu. ¹⁴ Mariyaama m̄əci Yeesu i ndzəkəŋushi'inə n̄ga Yeesu da i hara makinə patə, davə n̄ə tii, t̄əya ləb̄ə d̄ə n̄ə d̄ə mood̄əfə rəŋwə agi kədiinə acii Əntaŋfə taa n̄gutə saa'i.

1:1 1.1 Luka 1.1-4. **1:2** 1.2-3 10.41; 13.31; 28.23; Luka 24.36-42,46-51; 1 Tim. 3.16. **1:4** 1.4-5 Luka 3.16; 24.49; Yooh. 14.16. **1:6** 1.6 Luka 24.21. **1:7** 1.7 Mar. 13.32. * **1:8** 1.8 Luka 24.47-48; ənji waaza wabənaaki: 1.21-22; 2.32; 3.15; 5.32; 10.39; Yooh. 15.27. **1:9** 1.9 Luka 24.51; Yooh. 6.62; 1 Piita 3.22. **1:10** 1.10 Luka 24.4. **1:11** 1.11 Luka 21.27; Səniinə 1.7. **1:12** 1.12 Luka 24.52. **1:13** 1.13 Luka 6.14-16. **1:14** 1.14 Luka 23.49.

¹⁵ Ma agi saa'ita, kə dzii ənji nə'unə də na, kə mbu'i laŋənati bahe gya'ə da pupusərə. Piita a madətə ahadatii, ca wabə ka tii, əŋki ci: ¹⁶ "Ndzəkəŋuushi'inəkya, kə wabi Malaaba Ma'yanə da ma *Dawuda agyanə Yahuda ətə baarii tə Yeesu ka ənja. Ma wabənaakii, kə ndzaa tyasə, see a da ki ka goonja, waatoo sətə dīi tə Yahuda. ¹⁷ Aci ma Yahuda, kə ndzaa ci ka əndə gaamə, Yeesu ta'i tə ci kaama slənə ka ha rəŋwə ka Əntaŋfə. ¹⁸ Amma ma ci, kə dərəgi ci ra də kwabatə upaa ci agi bwaya slənaakii. Ma daba'əkii, ca kulagi aa pa, səkəkii a tsəerəgi, aginaakii a əjagi patə. ¹⁹ Ənji Urusaliima patə, kə fii tii haalaakii. Ci dīi kavə tii ləmə ka rəkii də uuratii Akalədama, makə bana, 'Rə ŋga idəna'. ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə ŋga Jabuura: 'Ka ndzaanə nə yaakii uufinə zabə, ga əndə a ndzaanə davə.'

Kə nyaahə ənji əsə:

²¹ 'See a ŋgərə əndə'i əndə slənaakii.'

Makə ha'ə dīi əna, ma ənjinə nja dzəədzə deenə oogə da i Yeesu Slandanaamə taa guci patə, ²² 'watəginə ka yibə bapətisəma ŋga Yoohana ka Yeesu, ha'ə ka saa'itə ŋgire Əntaŋfə tə ci aadəgyə, ma əndə rəŋwə agi ənjitsa, tyasə, ka ndzaanə nə ci ləbə deenə, ina baaba madənə ŋga Yeesu agi maməətə ənja."

²³ Makə fii ənji ha'ə, təya tadə ənji bəra'i, waatoo Yusufu ətə ci ənjə a 'wa tə ci Barəsaba taa Yusətusə, tii da Matiyasə. ²⁴ Wata təya kədii, əŋki tii, "Ya'ə Slandana, kə shii hə sətə a ədzəmə ənji patə, baarii keenə ahada ənjinə bəra'i taa tə wu ta'i hə, ²⁵ kaa ca ŋgərə slənə ŋga əndə sləkeenə ənə kagi Yahuda, makə kə pyalə ci saakii makə sətə dəbee ka ci." ²⁶ Ma daba'əkii, təya kapaa haalakii akəŋwacii Əntaŋfə kaa ca baarii ka tii taa tə wu ta'i ci. Wata ca baarii ka tii tə Matiyasə. Kə ndzaa Matiyasə ka pu'u aji bəra'inə ŋga masləkee ənja.

2

Jiganə ŋga Malaaba Ma'yanə

¹ Makə mbu'ya uusərə ŋga kumənə ŋga *Peentakoosa, kə dzatə ənji nə'unə də nə patə ka ha rəŋwə. ² Pii təya fa lyaamanə ŋga uushi dadagyə makə laamənə ŋga mandalə məda. Wata laamənəkii a nagi kuvətə dzatə tii də nə davə. ³ Wata təya nee ka uushi a jiga makə gana ŋga gunə. Ca taala, ca təkəgi agyanə taa wu patə davə. ⁴ Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii patə, təya ndzaŋə wabənə də uuranyinə kama kama makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka tii waabənə. *

⁵ Ma gatə də Urusaliima, tə'i *Yahudiinə ətə ca ŋgwələ tə Əntaŋfə shiishi agyanə hanyinə ŋga duuniya patə. ⁶ Makə fii ənji wazənə, kə dzii ənji də nə laŋə. Haŋkalatii a gwazəgi, acii kə fii tii təya wabə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadatii. ⁷ Kə dīi ka tii ka sə ŋga hurəshishinə ka shaŋə, təya ba, "Əntaa ənji Galili nə ənjitsə ca wabə pata? ⁸ Ya əna, iitə dīi mbee tii ka wabənə də uura ŋga taa ŋgutə əndə ahadaama? ⁹ Wiinə kə shaamə agyanə hanyinə ŋga Parətiya, Madiya, Ilamiya, Misaputamiya, Yahudiya, Kapadasiya, Puntu, Asiya, ¹⁰ Firigiya, Paməfliya, Misəra, i da

1:16 1.16 Jab. 41.10. **1:18** 1.18-19 Mat. 27.3-8. **1:20** 1.20 Jab. 69.26; 109.8. **1:21** 1.21-22 Luka 1.2; 3.21; 24.51. **1:24** 1.24 Yooh. 2.24-25. **1:26** 1.26 Waḅ. 16.33. **2:1** 2.1 Leew. 23.15-21; Dzək. 16.9-11. **2:3** 2.3-4 Luka 3.16. * **2:4** 2.4 Malaaba Ma'yanə a naanatə ədzəmətii: 4.31; 6.3,5; 7.55; 8.17; 10.44; 11.15,24; 13.9; 15.8; 19.2,6; makə sətə vii Ma'yanə ka tii wabənə: 4.31; 10.45-46; 19.6; 1 Koor. 12.10; 14.2-12. **2:7** 2.7 1.11.

purəŋa Libiya ətə ŋga Sirina, i Yahudiinə da ənjitə dəmögərə əgi diina ŋga Yahudiinə, kə shi tii daga də Rooma; ¹¹ wiinə kə shi hara ənji gaamə daga də Karita da Arabiya: wanaamə patə ka fanə təya ba əgi uuranyinə gaamə tə manḡwaarə slənətə slənyi Əntaŋfə.” ¹² Makə gwazəgi haŋkalatii patə, təya ləḡwa ahadatii tuu'ina, “Mi saŋə cii kəya moo baariinə kaama?” ¹³ Amma, ma hara ənja, təya gwaŋə ka ŋusənə, əŋki tii, “Kə sii ənjinə ənvwa.”

Waazanə ŋga Piita

¹⁴ Wata Piita a madətə da masləkee ənjitə pu'u aməntaŋə. Ca madee ka uurakii, ca wabə ka tii, əŋki ci, “Unə ənji Urusaliima da hara Yahudiinə makə nyi, fatəmə ŋga'ə, kaa nya ba koonə: ¹⁵ ma ənjina, masamə tii ənvwə makə sətə cuuna hiima, acii ma'ə uusəra magiramə zəku'i. ¹⁶ Amma, fatəmə kaa nya ba koonə sətə bii anabi Yawalə:

¹⁷ ‘Ma bii Əntaŋfə, ma əgi muudinə ŋga zamana, ka shine nə Malaaba Ma'yanə aagyanə ənji patə, manjeevənə goonə ŋguyirənə da makinə, ka dfanə nə tii anabaakwaanə; ma daguyinə goonə, ka baariinə nə Əntaŋfə ka tii goŋgaanaakii, masariinə goonə əsə, ka səniinə nə tii.

¹⁸ Goŋga boo, ma maviinaaki ŋguyirənə da makinə, ka kyanə nə nyi Malaaba Ma'yanaaki aanətii ka saa'ikii, ka ndzaanə nə tii ka anabiinə.

¹⁹ Ka dfanə nə nyi sə ŋga hurəshishinə daga dagyə da agyanə hanyinə əsə; ka jigənə nə idənə da gunə da makiirənə mandəkii.

²⁰ Ka zhi'iginə nə uusəra ka təkunə.

Ka zhi'iginə nə ləgidə dizə makə idəna.

Ma ətsə patə, ka dfanə taabu'u nə maduunə uusərə ŋga Slandanaamə a mbu'ya.

²¹ Taa wu kədii luupaanə acii Slandana, ka mbədənə nə ci.’ ”

²² Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Unə ənji Isərayiila, fatəmə wabənaaki ŋga'ə. Ma Yeesu əndə Nazaratu, kə baarii Əntaŋfə oo'i, ci sləkee ka ci, ci nee unə slənyi Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə də baawəda laŋə daciikii ahadoonə. ²³ Aacii unə kavə Əntaŋfə tə ci makə sətə dīi ci aniya ŋga dfanə. Kə kavuunə tə ci aacii bwaya ənji, təya gwa'avə tə ci aashi ənfwə, ca əntəgi. ²⁴ Amma kə ŋgiragi Əntaŋfə tə ci əgi zəmənə ŋga wa, ca madee ka ci əgi maməətə ənja, acii pooshi wə da baawəda agyanəkii bahə ca gigisləpaa tə ci. ²⁵ Aacii kə wabi Dawuda agyanəkii, oo'i:

‘Wanyinə ka neenə ka Slandanə akəŋwaciiki taa guci patə, əgi tsakənə nə ci tə nyi acii ga nya gugu'i.

²⁶ Ci nə ədzəməki ka dfa moodasəka əsə, əgi wabənə nə nyi ŋga moodasəka.

Taa ŋgahi ka əntənə nə nyi, əgi kanə nə nyi na,

²⁷ acii kə shii nyi: 'ya'ə Əntaŋfwaakya, paa hə ka vugədəgi əpinaaki aagi ənjagu'u,

paa hə ka bwasee ka shishinə ŋga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.

²⁸ Kə baarii hə ka nyi rəḡwanyinə ŋga upaa də əpinə.

Ka dfanə nə nyi moodasəkə laŋə, acii əgi ndzaanə nə hə da nyi.’ ”

2:12 2.12 1 Koor. 14.23. **2:17** 2.17-21 Yaw. 3.1-5. **2:21** 2.21 22.16; Rooma 10.13. **2:22** 2.22 Luka 24.19; Yooh. 3.2; Sløne 2.43; 4.30; 5.12-16; 6.8; 14.3; 15.12; 19.11-12; Rooma 15.19; Ibər. 2.4. **2:23** 2.23 3.15; 4.28; 7.52; Luka 23.33; 1 Tees. 2.15. **2:24** 2.24 3.15; Luka 24.5. **2:25** 2.25-28 Jab. 16.8-11. **2:27** 2.27 13.35.

²⁹ Piita a dzə aakəŋwa də banə, əŋki ci, “Ya’ə ndzəkəŋushi’inəkya, takumə kaa nya bagi koonə furəŋə. Ma dzədzəshi’inaamə Dawuda, kə əŋki ci, kə ŋgədəgi əŋji tə ci, kədəhə daamə nə nə ŋga gu’waakii ka ha’ə dəŋə ənshinə. ³⁰ Amma, ma ci ma’ə da i əpinə, anabi ŋji ci, kə shii ci kə ji’i Əntaŋfə ka ci oo’i, kadə nə əndə rəŋwə agi jijinaakii a ŋgərə dəgələ ŋwanjuunaakii. ³¹ Agyanə madənə ŋga *Aləmasiihu agi maməətə əŋja wabi Dawuda ha’ə. Aciikii bii ci, pooshi Əntaŋfə ka bwaseenə ka ci a gu’u. Taa shishinəkii əsə, pooshi ka bəslənə. ³² Ma Yeesutsa, kə madee Əntaŋfə ka ci agi maməətə əŋja. Inə ənə ganə patə, seedawanyinə niinə. ³³ Kə dʒuunətə Əntaŋfə tə ci, ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii. Əntaŋfə Dii a vii ka ci Malaaba Ma’yanə, makə sətə shi ca bii daga ŋukə. Yeesu a pukyağərə keenə əsə, ci ətsə cuuna nee, una fa əsə. † ³⁴ Acii əntaa Dawuda ŋgirə aadəgyə, amma ci maa, kə bii ci oo’i, ‘Əŋki Əntaŋfə Slandanə ka Slandanəki, ndzaanə gadəvə da ciizəmaki.

³⁵ Ka kavənə nə nyi tə əŋji daawaanaaku aatsaa səfəku.’

³⁶ Acii ha’ə, wa əŋji Isərayiila patə a shii tantanyinə, ma Yeesu ətə gwa’avuunə tə ci aashi ənfwa, tə ci kavə Əntaŋfə ka ndzaanə ka Slandanə da Aləmasiihu.”

³⁷ Makə fii əŋji ha’ə, kə tabətə moodəfətii, təya ləgwa a ma Piita da a ma hara masləkee əŋji, əŋki tii, “Ndzəkəŋushi’ina, iitə dʒaniina?”

³⁸ Əŋki Piita ka tii, “Baamə ka Əntaŋfə, bwaseemə ka ‘waslyakəənə goonə, taa wu ahadoonə, ca luu yibə bapətisəma agi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu, kaa Əntaŋfə a tifyagi koonə ‘waslyakəənə goonə, ca vii koonə Malaaba Ma’yanaakii. ³⁹ Acii koonə dʒii Əntaŋfə aləkawalə ŋga vii Malaaba Ma’yanə da ka manjeevənə goonə da patənə ŋga əŋjitə dzadə, taa moonə ‘wii ci patə aabiikii.”

⁴⁰ Kə wabi Piita ka tii laŋə, ca ka ka tii hiima, əŋki ci, “Təkeemə ka noonə na da bwaya əŋji ŋga zamanana koona luupaa də noonə na, accii bwaya ŋgərə’utə nə təya sa.”

⁴¹ Laŋənətii, kə liwə tii wabənaakii, əŋjə a yibə ka tii bapətisəma. Kə mbu’i bahə dəbu’u makkə nə əŋjitə vii goonəga uusərekii. ⁴² Kə dʒii tii gazhi’waanə ŋga fa sətə ŋji masləkee əŋjə a dzəgunə ka tii, təya ndzaanə də ədzəmə rəŋwə, təya zəmə ka hakii, təya dʒa də’wa ka Əntaŋfə əsə.

Ndzaanə ŋga əŋji nə’unə

⁴³ Kə dʒii Əntaŋfə sə ŋga hurəshishinə ŋgaanəgə’ə daccii masləkee əŋja, ka ha’ə kə əsəgi ŋgwalənə tə əŋji patə. ⁴⁴ Əŋji nə’unə patə, kə ndzaa tii rəŋwə, təya viishi patənə ŋga sətə ətee əndə’i əndə ahadatii, ⁴⁵ təya dʒərəmagi də uushi’inatii, təya vii kwabakii ka taa wu ətə ətee ahadatii. ⁴⁶ Pukyanə ŋga ha patə, agi dzatənə nə tii də nə asəkə *yi ŋga Əntaŋfə də moodəfə rəŋwə, təya zəməshi asəkə yinyinatii də moodasəkə da mabanee ma’yanə. ⁴⁷ Təya dəla də Əntaŋfə, təya upaa dələnə əsə accii əŋji patə. Ma Slandana, uusərə patə nə ci ka tsakəvənə aashitii tə əŋjitə upaa luupaanə.

2:29 2.29 1 Meem. 2.10; Slənə 13.36. **2:30** 2.30 2 Sam. 7.12-13,16. **2:31** 2.31 Jab. 16.10. **2:32** 2.32 1.8. † **2:33** 2.33 ca ndzaneə ka ci da ciizəmakii: 2.34; 3.13; 5.30-34; 7.55-56; Mar. 16.19; Luka 20.42; 22.69; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1; Ibər. 8.1; 1 Piita 3.22; ca pukyağərə keenə Ma’yanə: 1.4; Yooh. 14.16-17; 15.26. **2:34** 2.34-35 Jab. 110.1; Luka 20.42-43; Ibər. 1.13. **2:36** 2.36 3.15. **2:37** 2.37 16.30; Luka 3.10,12,14. **2:38** 2.38 3.19; Luka 3.3. **2:39** 2.39 Isaa. 57.18-19; Af. 2.17. **2:41** 2.41 2.47; 4.4; 5.14; 6.1,7; 8.4; 11.21,24; 12.24; 13.49; 16.5; 19.20; 21.20; 2 Tees. 3.1. **2:44** 2.44-45 4.32-35. **2:46** 2.46 Luka 24.53. **2:47** 2.47 2.41.

3

Mbədəpaanə də mahurəməsə ənda

¹ Ma ka əndə'i uusəra, i Piita da Yoohana a dzə aasəkə yi nga Əntanǝfə ətsə tibisə makkə nga kədəwanə, waatoo saa'i nga ǝa də'wa.

² Tə'i əndə'i əndə gatə a uura mayi nga Əntanǝfə. Ma uura mayitsa, 'Dagwakii' ci ənjə a 'wa. Mahurəməsəkii daga poonə tə ci nə əndəkii. Pukyanə nga uusəra patə nə ənjaakii ka kiranə tə ci aa dəvə, təya kapaa tə ci, kaa ca kədii sataka acii ənji dzənə aasəkə yi nga Əntanǝfə. ³ Makə nee ci ka i Piita da Yoohana təya dəmə aasəkə yi nga Əntanǝfə, ca kədii sataka aciitii. ⁴ Wata i Piita da Yoohana a tsaamə tə ci, əŋki Piita ka ci, "Tsaamuu tiinə." ⁵ Ca tsaamə tə tii də nga'ə. Ma nə ci ka nəhənə, ka upaanə nə ci uushi aciitii. ⁶ Wata Piita a ba ka ci, "Paa nyi da kwaǝa shaŋə, amma, ma səndə upaa nyi, ka viinə nə nyi ka hə. Də baawəǝa nga Yeesu *Aləmasiihu, əndə Nazratu, madətə, wiiwu." ⁷ Wata Piita a kəsətə ciinəkii da ciizəma, ca madəe ka ci. Pii kə upaa səǝəkii da idəkii ŋgeerənə. ⁸ Həryatə əndətə a madətə, ca kəŋaanə, ca 'watəgi wiinə. Wata ca dəməgərə atsatii. Ca wii, ca dzə də ləədənə, ca dzə də dəlanə də Əntanǝfə.

⁹ Patənə nga ənjitə ŋji davə, kə nee tii ka ci, ca wii, ca dəla də Əntanǝfə. ¹⁰ Kə shii tii oo'i, mahurəməsə əndətə izəe ka kədii sataka a uura mayi 'Dagwakii'. Acii ha'ə, kə ǝii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə nə sətə ǝii tə ci.

Waazanə ŋga Piita atsaə malaba ŋga Sulayimaanu

¹¹ Makə mabwaseemə əndətə ka i Piita da Yoohana, tii atsaə malabətə ci ənjə a 'wa malaba ŋga Sulayimaanu, ənji patə a kwasə pii pii aabiitii, acii kə kəŋee ka tii ka shaŋə nə sətə ǝii.

¹² Makə nee Piita ka tii, ca ba, "Unə ənji Isərayiila, acii mi saŋə nuunə ka neenə ka hurəshishinə ŋga əndətsa? Acii mi cuuna tsaamə tiina? Ma nuunə ka nəhənə, aǝi baawəǝa geenə taa camənə geenə cii kəya wii kwa? ¹³ Əntaa ha'ə. Ma Əntanǝfə ŋga i Ibərahiima da Isiyaaku da Yakubu da hara dzədzəshi'inaamə patə, ci vii ǝuunuunə ka Yeesu lawaraakii. Ma una, kə vii unə tə ci aacii gayinə. Makə mwayi Pilaatu kapaanə tə ci, kə kaaree unə. ¹⁴ Də ha'ə kaaree unə ka Malaaba Əndətə, əndə gooŋga, una kədii ka ənjə a kagi koonə tə mabələ ənja. ¹⁵ Də ǝanə ha'ə kavuunə tə əndə vii əpinə ka bələginə. Amma kə madəe Əntanǝfə ka ci aǝi maməətə ənja. Ma inə əsə, seedawanyinə niinə ŋga madənaakii. ¹⁶ Ma əndənə cuuna nee, kə shii unə tə ci. Də baawəǝa ŋga Yeesu upaa ci ŋgeerənə, acii kə vii inə gooŋga ka ci. Ha'ə nə ci əsə, putə ŋga vii gooŋga geenə ka Yeesu upaa ci jamənə ŋga shishinəkii akəŋwacii unə patə.

¹⁷ "Ma ənə ha'ə ǝii ndzəkəŋushi'ina, kə shii nyi oo'i, ma unə da i gayinə goonə, dagi ghatə shiinə goonə ǝii unə ha'ə də Yeesu. ¹⁸ Amma də ha'ə ǝii ka gooŋga nə sətə bii Əntanǝfə da ma anabiinaakii oo'i, ka cibənə nə Matadəkəyaakii.

¹⁹ "Acii ha'ə baamə ka Əntanǝfə, zhi'wagimə aabiikii, kaa ca tifyagi koonə 'waslyakəənə goonə. ²⁰ Madə kə ǝii unə ha'ə, ka viinə nə Slandanə koonə shiwunə aasəkə moodəfuunə, ka kyanə nə ci koonə də Matadəkəyaakii Yeesu. Ci ta'i koonə tə ci. ²¹ Ma Yeesu, kə ǝii tyasə, see a ndzaa ci dagyə zəku'i, taabu'u nə Əntanǝfə a ǝaada uushi'iitə baabii ci da ma malaaba anabiinaakii daga ŋukə. ²² Muusa maa, kə bii ci oo'i, 'Ka tadənə nə

3:1 3.1 10.3,9,30. **3:2** 3.2 14.8. **3:8** 3.8 14.10; Yooh. 5.14. **3:11** 3.11 5.12; Yooh. 10.23. **3:13** 3.13 2.33; 7.32; Shig. 3.6,15; Luka 23.13-23. **3:15** 3.15 2.23-24; 4.10; 5.30-31; 10.39-40; 13.30; 17.31; Ibər. 2.10. **3:16** 3.16 Mat. 9.22. **3:17** 3.17 Luka 23.34; 1 Tim. 1.13. **3:18** 3.18 5.42; Luka 24.27,44-46. **3:19** 3.19 2.38.

Əntaŋfə koonə *anabi makə naaki agi ndzəkəŋushi'inuunə. See a foonə sətə nii kəya ba koonə patə. ²³ Taa wu patə na kaaree ka fanə tə anabita, paa tii ka ndzaanə agi ənji ŋga Əntaŋfə, ka zamaginə nə ənji də tii.' ²⁴ Ha'ə əsə wabi hara anabinyinə patə, 'watəginə ka Samuyila da hara anabinyinə ətə shi daba'əkii. Kə wabi tii agyanə uushi'inə ətə ca d'aada əndzə'i. ²⁵ Ndzəkəŋushi'ina, koonə wabi Əntaŋfə da ma anabinyiita. Ha'ə əsə koonə da dzədzəshi'inuunə d'ii ci aləkawala, waatoo ətə bii ci ka Ibərahiima, 'Ka d'aanənə nə nyi barəkaanaaki aagyanə slikərənyinə ŋga duuniya patə, putə ŋga jijinyinaaku.' ²⁶ Ha'ə kə tadəgi Əntaŋfə lawaraakii, ca sləkee ka ci aahadoonə zəku'i koonə upaa barəkaanə daciikii, una bwasee ka bwaya bwayaanə goonə."

4

Kərənə tə i Piita da Yoohana aakəŋwacii gayinə

¹ Ma i Piita da Yoohana a wabə ka ənja, wata limanyinə da ŋwanjwə ŋga soojiinə ətə ca nəhə yi ŋga Əntaŋfə, da *Sadukiinə a shi aabiitii * ² də mabəzə səka. Ma bəzee ka səkətii, acii kə jigunyi i Piita da Yoohana ka ənja, kə bii tii ka ənji oo'i, kə ma'i Yeesu agi maməətə ənja, aciikii ma maməətə ənji patə, kadə nə təya madətə da i əpinə. † ³ Wata təya kəsə tə i Piita, təya pa'əgi tə tii aasəkə kuvə furəshina see pukənə ŋga ha, acii kə uugi uusərə dzənə ka da gəŋwanə. ⁴ Amma, ma agi ənjitə fii wabənə ŋga masləkee ənja, bəzəkii nə ənjitə vii goonja. Kə mbu'i laŋənətii bahə dəbu'u tufə.

⁵ Pukənə ŋga ha, wata gayinə da masariinə da maliminə a ləbə də Urusaliima patə. ⁶ Təya dza də nə da gawə ŋga limanyinə ətə d'ii ləməkii *Anasə tii da i Kayafasə i Yoohana i Aləkəsandəra, da i hara slikərənə patə ŋga maduunə *limanə. ⁷ Təya sləkee ka ənji kaa təya kira tə i Piita da Yoohana, təya kəŋee ka tii akəŋwacii, təya ləgwa ka tii, əŋki tii, "Da saŋə upaa unə baawəfatsa? Wu vii koonə rəgwa ŋga mbədəpaanə də mahurəməsə əndətsa?"

⁸ Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə natənə ədzəmə ŋga Piita. Ca ba ka tii, əŋki ci, "Unə gayinə da masariinə, ⁹ mada putə ŋga ŋga'aanə d'ii inə ka mahurəməsə əndətsə d'ii inə mawulakii akəŋwacii unə ənshinə, una ləgwa keenə taa iitə mbə'i ci, ¹⁰ yoo, see a shii unə da i ənji Isərayiila patə oo'i, də ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu əndə Nazratu nə əndətsə kəŋə akəŋwacii unə ndaŋə ndaŋə. Ma unə, kə gwa'avuunə tə Yeesu aashi ənfwa, amma kə madəe Əntaŋfə ka ci. ¹¹ Kə wabi malaaba ləkələkətə agyanəkii oo'i,

'Ci nə faaratə kaaree unə, ənji ghənəna, amma ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə.'

¹² Daciikii rəŋwə dyaŋə upaanə ənji mbədənə, acii pooshi əndə'i əndə agi duuniya shaŋə ətə vii Əntaŋfə ka ci baawəfa bahə kaama upaa mbədənə daciikii."

¹³ Kə nee *mətərəkine ŋga Yahudiinə oo'i, ma i Piita da Yoohana, masoodəfənyinə nə tii. Ma nee tii əsa, tyalakanyinə nə tii, əntaa majanja ənji əsə, kə d'ii ka tii ka sə ŋga hurəshishinə. Wata təya puləgi oo'i, tii

3:22 3.22-23 Dzək. 18.15,19; Slønə 7.37. **3:24** 3.24 3.18. **3:25** 3.25 'Wat. 12.3; Gal. 3.8,16.

3:26 3.26 13.46; 18.6; Rooma 1.16. * **4:1** 4.1-2 Sadukiinə: 5.17; 23.8; Luka 20.27. **4:1** 4.1 Luka 22.4,52. † **4:2** 4.2 madənə agi maməətə ənja: 2.24; 4.33; 17.18; 26.23. **4:3** 4.3 5.18. **4:4** 4.4 2.41. **4:7** 4.7 Luka 20.2. **4:8** 4.8 2.4. **4:10** 4.10 3.6; 3.15. **4:11** 4.11 Jab. 118.22; Luka 20.17; 1 Piita 2.4-7. **4:12** 4.12 Mat. 1.21; 1 Koor. 3.11.

da Yeesu nja ndzaanə. ¹⁴ Amma, makə nee tii ka əndətə mbədfəpaagi i Piita da Yoohana kəŋə abitii ndaŋə ndaŋə, kə ətəe tii ka rəgwa ŋga dfa mabizhinə. ¹⁵ Acii kii təya səbagi tə i Piita da Yoohana agyə, təya dfa mətərəkine. ¹⁶ Əŋki tii, "Iitə dfaanaamə də ənjitsa? Acii gooŋga, ma ahada ənji Urusaliima patə, pooshi əndə mashiimə kə dfi tii sə ŋga hurəshishiinə ka shaŋə. Pooshi amə ka mbee ka dfa mabizhinə əsə. ¹⁷ Amma, acii ga wabənəkii a tsakə waazanə ka hara ənja, see a baamə ka tii oo'i, ga təya ənə ka wabənə ka taa wu də ləmə ŋga Yeesu ma'ə."

¹⁸ Wata təya ənə ka 'watənə tə masləkee ənja. Makə dəməgərə tii, təya ba ka tii, əŋki tii, "Goonə ənə ka wabənə taa dzəgunənə ka ənji də ləmə ŋga Yeesu ma'ə daga ənshinə!" ¹⁹ Amma əŋki Piita da Yoohana ka tii, "Unə də noonə na, lagimə wabəətsa, mada ŋga'ə akəŋwacii Əntaŋfə keena fa noonə, ina bwasee ka fa naakii. ²⁰ Acii ma inə kamə, pooshi inə ka mbee ka ndzaanə zərakə yadə ba ka ənji sətə nee inə da sətə fi inə."

²¹ Wata mətərəkine a tsakə ka tii bariya də banə, ga təya ənə ka dfa ha'ə ma'ə. Təya kapaa tə tii, pooshi tii upaa rəgwa ŋga cibeenə ka tii, acii talakiinə patə, agi dfaunətənə nə tii tə Əntaŋfə putə ŋga sətə slənyi tii.

²² Ma əndətə mbədfəpaagi tii də sə ŋga hurəshishinə, kə palee ci ka fəzə ənfwadə pu'unə.

Da də'wa ŋga ənji nə'unə kaa təya mbee ka waaza

wabənə ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə

²³ Makə kapaa ənji tə i Piita da Yoohana, təya ənə satii aahada hara ənji nə'unatii. Təya ba ka tii sətə bii madiigərə limanyinə da masariinə ka tii.

²⁴ Makə fi ənji nə'unə ha'ə, təya kədii acii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, əŋki tii, "'Ya'ə Slandana, hə tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəvə da sətə asəkətii patə. ²⁵ Kə wabi hə da ma dəsəniinə Dawuda lawaraaku. Kə wabi ci də baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə, ca ba:

'Acii mi ci hara slikərənə a bəzə səka?

Acii mi saŋə ci ənjə a hiima uushi'iitə zaba?

²⁶ Kə aanyi meeminə ŋga *duuniya.

Gayinə əsə, kə guŋutə tii də nə kaa təya pa da Əntaŋfə Slandanə da Matadəkəyaakii.'

²⁷ Ha'ə makə ətsə dfi *Hirudusə da Puntiyu *Pilaatu, kə ləbə tii də nə ka hakii asəkə vəraanə da hara slikərənə da ənji *Isərayiila agyanə malaaba lawaraaku Yeesu matadəkəyaaku. ‡ ²⁸ Ma sətə dfi tii patə, kə dfi tii makə sətə mwayi hə agi baawədaaku daga ŋukə. ²⁹ Ma əndzə'i, 'ya'ə Slandana, fatə bwaya uushi'iitsə ci təya baaba agyaniinə. Vii ka lyawarənaaku ŋgeerənə ŋga waaza wabənaaku yadə ŋgwalənə taa gi'u. ³⁰ Tsakuu tiinə, baarii baawədaaku, ina mbədfəpaa də ənji bwanea, ina dfa uushi'inə ŋga hurəshishinə agi ləmə ŋga malaaba lawaraaku Yeesu."

³¹ Makə uudəpaa tii dfa də'wa, hatə dfi tii davə patə, gəŋgəzənə. Wata kə cakə Malaaba Ma'yanə naanatənə tə tii patə. Təya ndzaŋə waaza wabənə ŋga Əntaŋfə yadə ŋgwalənə.

Sətə ndzaanə ŋga əndə nə'unə, ŋga ənji nə'unə patə

³² Ənjitə vii gooŋga patə, kə ndzaa tii də moodəfə rəŋwə, haŋkalatii rəŋwə əsə. Pooshi əndə banə oo'i, ma sətə dfi ka naakii, kə ndzaa ka

4:15 4.15 5.34-35. **4:16** 4.16 Yooh. 11.47. **4:17** 4.17-19 5.28-29,40. **4:24** 4.24 Shig. 20.11; Jab. 146.6. **4:25** 4.25-26 Jab. 2.1-2. ‡ **4:27** 4.27 Hirudusə: Luka 23.7-11; Pilaatu: Luka 23.1. **4:28** 4.28 2.23. **4:29** 4.29 Af. 6.19. **4:30** 4.30 2.22. **4:31** 4.31 2.4.

naakii daanəkii. Amma, maləbəkii nə tii patə anə uushi'inatii. ³³ Də baawəda lanə baabii masləkee ənji tə madənə nga Yeesu Slandana agi maməətə ənji makə sətə nee tii. Kə dīi Əntan̄fə barəkaanə aagyanətii patə ka shaŋə shaŋə. ³⁴ Pooshi maagha agitii əsə. Aci patənə nga ənjitə da ratii taa yatii, kə dərəmagi tii, təya kira kwabakii, ³⁵ təya kapaa akəŋwacii masləkee ənja, masləkee ənjə a təkə ka taa ŋgutə əndətə ətee ahada ənji nə'unə.

³⁶ Ha'ə tə'i əndə'i əndətə dīi ləməkii Yusufu agi slikərənə nga *Leewi. Masləkee ənjə a dəkə ka ci ləmə Barənaba, makə bana, 'Mavii ŋgeerənə ka ənja'. Poonə tə ci, anə hanyinə nga Kipərusə. ³⁷ Tə'i raakii, ca dərəmagi, ca kira kwabakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja.

5

Ananiya da Safira

¹ Amma tə'i əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya tii da minaakii Safira. Ca dərəmagi də əndə'i ratii. ² Də shiinə nga minaakii ca umbee ka hara kwabakii, ca kərə harakii, ca kapaa akəŋwacii masləkee ənja, ca dətə makə patə vii ci. ³ Wata əŋki Piita ka ci, "Ya hə Ananiya, mi saŋə kapaa hə rəgwa ka *Seetanə a dəməgərə aa moodəfəkwa? Wiinə kə jirakə hə ka Malaaba Ma'yanə, ha umbee ka hara kwaba nga rə goonə. ⁴ Daga hə ma'ə madərəmagimə, naaku nə rəkii. Makə dərəmagi hə əsə, əntaa naaku nə kwabakii kwa? Iitiitə 'watəgi hə kaala hiima nga da bwaya slənətsa? Əntaa ka ənji jirakə hə, amma ka Əntan̄fə." ⁵ Makə fii Ananiya wabəətsa, wata ca kulagi, ca əntəgi. Ədzəmə nga ənji fanə patə, kə lagi. ⁶ Wata daguyinə a shi, təya hadətə tə ci, təya ŋgiragi tə ci agyə, təya ŋgədəgi.

⁷ Ma daba'ə bahə tibisə makkə, minaakii a shi, ki mashiimə sətə dīi tə ŋgurii. ⁸ Əŋki Piita ka ki, "Bawə ka nyi, ha'ə makə ətsə nə kwaba nga rətə goonə dərəmagyuunə kwa?" Kya ba, "Awa, ha'ə dərəmagiinə." ⁹ Wata əŋki Piita ka ki, "Mi saŋə guŋunuunə də ma ka təbə Ma'yanə nga Slandana? Fawə ənyanə nga daguyiitə ŋgə'i tə ŋgureku. Watiitə kə mbu'ya a makuvə. Ka ŋgərəginə nə tii tə hə agyə naaku əsə." ¹⁰ Wata kya kulagi atsaa səfəkii, gudərəslə kya əntəgi. Daguyiitə a gimagərə, təya lapaa tə ki mantəkii. Wata təya ŋgərəgi tə ki agyə, təya dzə ka ŋgədəginə tə ki atan̄gala ŋgurii. ¹¹ Wata ədzəmə nga ənji nə'unə patə a lagi da ənjitə fii sətə dāadīi patə.

Slənə nga hurəshishiitə dīi masləkee ənja

¹² Ma masləkee ənja, kə slənyi tii sə nga hurəshishinə lanə ahada ənja. Patənə nga ənjitə vii gooŋga əsə, agi dzatənə nə tii də nə də ədzəmə rəŋwə atsaa malabatə ci ənjə a 'wa Malaba nga Sulayimaanu. ¹³ Ma hara ənjitə pooshi vii gooŋga, kə ŋgwali tii ka guŋutə də nə da tii, amma agi dələnə nə tii də tii. ¹⁴ Ma ənjitə vii gooŋga ka Slandana, ŋguyirənə da makinə, tsakənə da tsakənə nə lanənatii, təya ləbə də nə da hara ənji nə'unə. ¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə, kə kyaara ənji ənji bwanea aa rəgwa da i ədərətii da ədzətii, təya banee ka tii; acii maa kə mbu'ya Piita, taa iitiitə mbu'u ka paləginə nə məndzaan̄gu'inaakii agyanə hara ənji bwaneatii. ¹⁶ Kə shiishi hara ənji bəzəkii əsə daga ka giwanyiitə guŋutə də Urusaliima patə, təya kira ənji bwaneatii da ənji ginaajinyinə. Patə, kə mbə'i tii əsə.

Cibənə nga masləkee ənja

¹⁷ Ma gawə nga limanyinə da patənə nga ənjitə ci təya ndzaanə, waatoo kurəgə nga *Sadukiinə, kə shirəhə tii ka masləkee ənji ka shanə. ¹⁸ Təya kəsə tə tii, təya kərə tə tii aa furəshina, təya pa'əgi tə tii. ¹⁹ Amma, ma davədə, wata malaa'ika nga Əntanfə a shi, ca wunəgi makuvənyinə nga furəshina, ca əjagi tə masləkee ənji, ca ba ka tii: ²⁰ “Dzəmə aasəkə *yi nga Əntanfə, una wabə ka ənji agyanə kura əpinə.” ²¹ Makə fii masləkee ənji ha'ə, təya palə tsədfakə, təya dəməgərə aasəkə yi nga Əntanfə, təya dzəgunə ka ənja.

Pukənə nga ha, gawə nga limanyinə a shigi da ənjaakii, ca fə'ya mətərəkinaakii da matakənwanyinə nga *Isərayiila patə. Təya sləkee ka soojiinə aa furəshina ka fə'yanə tə masləkee ənja. ²² Mbu'unə nə soojiinə aa furəshina, malamə tii tə masləkee ənja. Wata təya ənya ka banə ka mətərəkinə, ²³ əjki tii, “Kə lapaa inə makuvənyinə mapə'əkii dənə dənə, ənji nəhənə əsə, patə nə tii davə. Amma, ma wunəginiinə makuva, pooshi inə lii tə tii davə.” ²⁴ Makə fii nwanjwə nga soojiinə da madiigərə limanyinə, kə dzəgəpaa tə tii ka shanə nə sətə dīi tə masləkee ənja. Mashimə tii taa mi na uudə ba'a. ²⁵ Wata əndə'i əndə a shi aabiitii, ca ba ka tii, əjki ci, “Ma ənjitə pa'əgyuunə nga mbədfə asəkə furəshina, watiitə asəkə yi nga Əntanfə ka dzəgunənə ka ənja.” ²⁶ Wata nwanjwə nga soojiinə da ənjaakii a palə ka 'wanə tə tii, amma əntaa də ngeerənə, acii kə ngwali soojiinə ga ənjə a kaalatə tə tii də faariinə.

²⁷ Makə kira tii tə masləkee ənja, təya kənee ka tii akənwacii mətərəkinə. Gawə nga limanyinə a ba ka tii, ²⁸ “Kə shiina bii koonə də ngeerənə, goona dzəgunə də ləmə nga əndətsə ma'ə, amma wiinə kə gūnjutəgyuunə də Urusaliima də dzəgunəətsə goonə. Ha'ə maa, nga'ə koonə nə ləbeenə keenə da idənaakii.” ²⁹ Wata əjki Piita da hara masləkee ənji ka tii, “Tyasə ka Əntanfə gərə'uniinə palee ka ənda. ³⁰ Ma unə, unə bələgi tə Yeesu də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. Amma kə madfə Əntanfə nga dzədzəshi'inaamə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Ka ci vii Əntanfə məghərəvənə əsə, ca ndzanee ka ci da ciizəmakii, kaa ca ndzaa ka gawə da maluwa, ca baarii ka ənji Isərayiila rəgwa nga baanə ka ci, təya upaa tifyaginə nga 'waslyakəənatii. ³² Ma inə, seedawanyinə niinə nga uushi'iitsa, ha'ə maa nə Malaaba Ma'yanə ətə vii Əntanfə ka ənjitə ca muu aaya ka ci.”

³³ Makə fii mətərəkinə ha'ə, səkətii a bəzəgi. Ha'ə kə mwayi tii bələnə tə tii. ³⁴ Amma tə'i əndə'i əndə Farisa ahadatii ətə dīi ləməkii Gamaliyalə. Ma ca, mashii *bariya nə ci. Gawə nə ci əsə akənwacii ənji patə. Ca madfətə, ca ba ka soojiinə wa təya fədfəgi tə masləkee ənji agyə zəku'i. * ³⁵ Makə dəməgi tii, ca wabə ka mətərəkinə, əjki ci, “Ya'ə ndzəkənjushi'inə, ənji Isərayiila, hiimatəmə nga'ə sətə cuuna moo danə də ənjitsa. ³⁶ Ma wanyiinə dzəgi aa ba'a, kə shigi Tawəda da ba'akii bahə gya'ə ənfwadə ətə ca nə'u tə ci. Kə zhi'wee ci ka naakii nə ka uushi. Amma kə bələgi ənji tə ci. Ənji nə'unə tə ci patə əsə, kə yigədfəgi tii. Sətə mwayi tii danə patə, kə ndzaanə ka uushi nga zabə. ³⁷ Ma daba'əkii, saa'i nga baana ənja, kə shigi Yahuda əndə Galili. Kə 'wii ci ənji ka nə'unə tə ci, amma kə bələgi ənji tə ci əsə. Ənjaakii patə əsə, kə yigədfəgi tii. ³⁸ Acii ha'ə,

5:17 5.17 4.1-2. **5:19** 5.19 12.7-10. **5:22** 5.22-24 12.18-19. **5:24** 5.24 4.1. **5:26** 5.26 Luka 20.19; 22.2. **5:28** 5.28-29 4.17-19; Mat. 27.25. **5:30** 5.30-31 3.15. **5:32** 5.32 1.8; Yooh. 15.26-27. * **5:34** 5.34 Gamaliyalə: 22.3. **5:36** 5.36 21.38. **5:37** 5.37 Luka 2.2; 13.1-2.

shigimə agi wabənə nga ənjitse ca nə'u tə Yeesu, una bwasee ka tii. Acii madfa əndə ca ba ka tii də tsarə slənətsa, kadə na dzəgi. ³⁹ Amma, madfa Əntanfe ca ba ka tii də tsarə slənətsa, pooshi unə ka mbee ka uulaginə tə tii. Nəhəmə acii goona dii panə da Əntanfe.”

Wata mətərəkinə a luu wabənə nga Gamaliyalə. ⁴⁰ Təya 'wagərə tə masləkee ənja, təya ba ka soojiinə, wa təya fəslə tə tii, təya ba ka tii, “Goonə ənə ka wabənə ka ənji də ləmə nga əndətsə ma'ə!” Ma daba'əkii, wata təya kapaa tə tii.

⁴¹ Masləkee ənjə a gimagi satii ahada mətərəkinə, təya palə də moodasəkə ka shaŋə, acii kə mbu'utə Əntanfe də tii kaa təya sa ŋgəra'wə da ciba ka putə nga ləmə nga Yeesu. ⁴² Pukyanə nga uusərə patə, taa asəkə *yi nga Əntanfe, taa asəkə yinyinə, mabwaseemə tii ka dzəgunənə da waazanə ka ənji oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanfe. †

6

Tadənə tə ənji mədəfə

¹ Ma ka saa'ita, makə ci laŋənə nga ənji nə'unə tə Yeesu a dzə də tsakənə, kə ŋgiirə hara Yahudiinə ənji nə'unə ma, waatoo Yahudiitə ca wabə uura Gərikə, oo'i, kə bwasee Yahudiinə ənji nə'unə ətə ca wabə uura Yahuda ka mooryafinə ətə ca wabə uura Gərikə, pooshi tii agi upaa sətə ci ənjə a təkə taa ŋgutə uusəra. ² Wata masləkee ənji pu'u aji bəra'i a dzatə də ənji nə'unə patə, təya ba ka tii, “Madəbeemə ina bwasee ka waaza wabənə nga Əntanfe, ina dzəgərə aagi təkə zəma. ³ Acii ha'ə, ndzəkəŋushi'inə, tagimə ənji mədəfə ahadoonə ətə ci ənjə a dəla də tii, ətə da Malaaba Ma'yanə a moodəfətii da hiima əsə. Tə tii kavənə ənji aanə slənətsa. ⁴ Ma inə neenə, ina da gazhi'waanə nga da də'wa da waaza wabənə nga Əntanfe.”

⁵ Ma sətə bii masləkee ənja, kə kadeesəkə ka ənji nə'unə patə. Wata təya tadə tə Sətəfanu, acii ma ca, əndə vii goonğa nə ci ka shaŋə, manakii də Malaaba Ma'yanə əsə. Təya tadə əsə tə Filibusə da Pərəkwarə da Nikanoorə da Timoonə da Parəmina da Nikoolawusə əndə Antakiya, əndətə shi a dəməgərə aagi diina nga Yahudiinə. ⁶ Təya kira tə tii aakəŋwacii masləkee ənji. Masləkee ənjə a dāanə ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii.

⁷ Yoo, kə gi wabənə nga Əntanfe aakəŋwa aakəŋwa. Agi tsakənə nə laŋənə nga ənji nə'unə də Urusaliima, bəzəkii agi limanyinə əsə vii goonğa ka Yeesu.

Kəsənə tə Sətəfanu

⁸ Ma Sətəfanu, kə dii Əntanfe ka ci pwapoonə, ca vii ka ci baawəda laŋə, kaa ca də sə nga hurəshishinə ka shaŋə ahada ənja. ⁹ Amma tə'i hara Yahudiinə ətə izee ka dza də nə asəkə kuvə də'wa ətə ci ənjə a 'wa “Kuvə nga Dimwanyinə”. Kə shi tii daga də Sirina da i Aləkəsandəriya. Tə'i harii Yahudiinə əsə ətə shi daga də Silikiya da Asiya. Kə dii tii mabizhinə da Sətəfanu. ¹⁰ Amma kə təkuree tii ka uurənə tə ci, acii kə wabi ci də hiimatə vii Malaaba Ma'yanə ka ci. ¹¹ Wata təya ŋgaŋgagi ənji də kwaba, ənjitə a ba oo'i, “Kə fii inə ca dzaana tə Muusa, ca bərapaa tə Əntanfe əsə.” ¹² Də ha'ə madəe tii ka ədzəmə nga matakəŋwanyinə da maliminə da hara ənji patə. Təya əbuunə aanə Sətəfanu, təya kəsə tə ci, təya kərə aakəŋwacii

5:40 5.40 4.18; 5.28. **5:41** 5.41 Luka 6.22-23; 1 Piita 4.13. † **5:42** 5.42 Yeesu nə Matadəkii: 9.22; 17.3; 18.5,28; Luka 24.25-27. **6:1** 6.1 2.45; 4.35. **6:3** 6.3 1 Tim. 3.7-13. **6:6** 6.6 13.2-3; 14.23; 1 Tim. 4.14; 2 Tim. 1.6. **6:7** 6.7 2.41. **6:8** 6.8 2.22. **6:10** 6.10 6.3; Luka 21.15. **6:11** 6.11 Mat. 26.59-61.

*mətərəkine. ¹³ Wata təya kira ənji vii seedanə nga jirakənə, ənjitə a ba, “Ma əndətsa, paa ci ka təkənə da wabə bwaya uushi'inə aashi malaafa *yi nga Əntaŋfə da i bariya nga Muusa. ¹⁴ Acii kə fii inə kə bii ci oo'i, ma Yeesu əndə Nazaratuta, ka uulaginə nə ci maduunə kuvətsə nga Əntaŋfə. Ca zhi'wee ka alə'aadanyiitə vii Muusa kaamə.”

¹⁵ Tsaamənə nə mətərəkine tə Sətəfanu. Ma təya nee patə, ma kəŋwaciinəkii, makə nga malaa'ika.

7

*Wabənə nga Sətəfanu akəŋwacii *mətərəkine*

¹ Gawə nga limanyinə a ləgwa ka Sətəfanu, əŋki ci, “Goonğa bii tii nii?”
² Əŋki Sətəfanu, “Ndzəkəŋushi'inəki da dəsənəkya, fatəmə kaa nya ba koonə. Ma Əntaŋfə Əndə məghərəvənə, kə shigi ci ka dzədzəshi'inaamə Ibərahiima daga ci ma'ə anə hanyinə nga Misaputamiya, ci ma'ə madzəmə aa Haranə zəku'i. ³ Əntaŋfə a ba ka ci: ‘Madəgi anə hanyinaaku, ha bwasee ka duuraaku, ha dzə aagyanə hanyiitə nii kya baarii ka hə.’ ⁴ Wata ca bwasee ka hanyinə nga Kalədiya, ca dzə ka ndzaanə də Haranə. Makə əŋki dii, Əntaŋfə a ŋgiratə tə ci, ca kira tə ci aanə hanyiinə dii unə anəkii əndzə'i. ⁵ Ma saa'yakii, pooshi Əntaŋfə vii ka Ibərahiima taa ha nga kapaa sədəkii anə hanyinəkii kaa ca ndzaa ka naakii. Amma, taa ŋgahi pooshi uuzənə nga Ibərahiima saa'ita, patə da ha'ə kə bii Əntaŋfə ka ci: ka viinə nə ci ka ci hanyinəkii tii da slikərənaakii nga ba'akii. ⁶ Əntaŋfə a tsakə banə ka ci: ‘Kadə nə manjeevənaaku a ndzaanə anə məshipətə hanyinə, təya ndzaa ka maviinə, ənjə a cibə də tii nga fəzə gya'ə ənfwadə.’
⁷ Əŋki ci əsə: ‘Kadə nii kya la gəŋwanə agyanə ənjitə nə manjeevənaaku a slənə ka tii. Daba'ə ha'ə, təya ma'yagi anə hanyinəkii, təya shi ka paslənə tə nyi ganə.’ ⁸ Wata Əntaŋfə a dā aləkawalə də *ryaminyanə ahadatii da Ibərahiima. Kə pwayi Ibərahiima tə Isiyaaku. Ca ryamina tə ci ka tighəsənə nga uusəra. Isiyaaku a poo tə Yakubu, ca ryamina tə ci. Ha'ə dii Yakubu əsə ka dzədzəshi'inaamə pu'u aji bəra'i.

⁹ “Amma, ma dzədzəshi'inaamə, kə shirəhə tii ka əndə'i ndzəkəŋushi'inətii, waatoo Yusufu, təya dərəmagi də ci aanə hanyinə nga Misəra. Amma kə ndzaa Əntaŋfə kədəhə da ci, ¹⁰ ca ŋgiragi tə ci agi ŋgəra'waakii patə. Kə vii ci ka ci pwapoonə da hiima akəŋwacii *Fəriauna, ŋwanjwə nga Misəra. Fəriauna a kavə tə ci ka gawə agyanə taa mi patə anə hanyinə nga Misəra da asii gakii. ¹¹ Ma saa'ikii, kə dii məza madəfənə anə hanyinə nga Misəra da Kana'ana patə. Kə cibee madəfənəkii ka ənji ka shanə. Ha'ə kə təkuree dzədzəshi'inaamə ka sə ŋga adənə. ¹² Amma, makə fii Yakubu tə'i sə ŋga adənə anə hanyinə nga Misəra, ca sləkee ka manjeevənaakii aadəvə, dzənə nga təkəŋwanə. ¹³ Makə ənyi tii aa Misəra nga bəra'inə, ma saa'ikii, kə baarii Yusufu naakii nə ka ndzəkəŋushi'inəkii. Də ha'ə əsə shii Fəriauna tə ndzəkəŋushi'inə nga Yusufu. ¹⁴ Wata Yusufu a sləkee ka 'wanə tə dii, waatoo Yakubu da i yaakii patə, ənji mədəfə pu'unə aji tufə nə tii. ¹⁵ Yakubu a madə, ca palə aa Misəra. Davə əntəgi ci da hara dzədzəshi'inaamə. ¹⁶ Makə məətəgi

6:13 6.13 18.13; 21.28; Irim. 26.11. **7:2** 7.2 22.1. **7:3** 7.3 'Wat. 12.1; Ibər. 11.8-10. **7:4** 7.4 'Wat. 11.31; 12.4. **7:5** 7.5 'Wat. 12.7. **7:6** 7.6-7 'Wat. 15.13-14. **7:8** 7.8 'Wat. 17.9-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-30.24; 35.16-18. **7:9** 7.9 'Wat. 37.11,28; 39.2,21. **7:10** 7.10 'Wat. 41.37-44. **7:11** 7.11-12 'Wat. 41.54; 42.1-2,5. **7:13** 7.13 'Wat. 45.1,3,16. **7:14** 7.14-15 'Wat. 45.9-10,18; 46.6-7,27.

tii, ən̄jə a kira tə tii aa Sikamə. Davə ɲgədfəgi ə̄nji tə tii a gu'əndə ɲga Ibərahiiima ətə shi ca d̄ərəgi acii manjeevənə ɲga Hamoorə də Sikamə.

17 “Makə uugi saa'i d̄anə kədəhə, waatoo saa'itə shi Əntanfə a bii ka Ibərahiiima oo'i, ka d̄anə nə ci ka ci sətə bii ci, kə cakə ə̄nji gaamə d̄anə lan̄ə də Misəra. 18 Ha'ə kə ɲgirə ə̄ndə'i kura ɲwan̄wə aa d̄əgəla. Ma kura ɲwan̄utsa, paa ci sha fii habara ɲga Yusufu. 19 Kə fyaraanə ci ka dzədzəshi'inaamə, kə cibə ci də tii ka shānə. Ha'ə kə bii ci ka tii, tyasə a vugədəgi tii manjeevənətii acii ga t̄əya girə ə̄pinə. 20 Saa'ikii pwayi ə̄nji tə Muusa. Ma Muusa, kə ndzaa ci ka dagwa uuzənə akəɲwacii Əntanfə. Kə girə ə̄nji tə ci ɲga ləgidə makkə asii ga dii. 21 Makə nee tii, pooshi bahə kapaanə tə ci asii ma'ə, t̄əya ɲgərə tə ci, t̄əya kapaanə a babara. Wata uuzənə ɲga Fəriauna minəkii a ɲgərə tə ci, kya gərətə makə uuzənətə ɲga səkətə. 22 Kə dzəgunətə ə̄nji tə ci də shiinə ɲga Misəra patə. Ha'ə kə ndzaa ci ka ɲgurə wabənə da slənə patə.

23 “Makə mbu'i Muusa fəzə ə̄nfwadə pu'unə, kə shi a ə̄dzəməkii nə dzənə ka tsaamətənə tə ndzəkəɲushi'inəkii ə̄nji *Isərayiila. 24 Makə gi ci, wata ca lapaa tə ə̄ndə'i ə̄ndə Misəra ka cibənə də ə̄ndə Isərayiila, wata ca kəsətə tə ə̄ndə Misərata, ca d̄əgəgi tə ci rə̄nənə. Də ha'ə ki'i Muusa ka ə̄ndə Isərayiilatə naakii. 25 Kə hiimii Muusa ka shiinə nə ə̄nji Isərayiila oo'i, daciikii nə Əntanfə a luupaa tə tii. Amma, maneemə tii anəkii taa gi'u. 26 Pukətə hakii ə̄sə, ca lapaa tə ə̄nji Isərayiila bəra'i ka panə. Ca alə hadatənə də tii, ca ba ka tii oo'i: 'Ya una, ndzəkəɲushi'inə nuunə. Mi san̄ə cuuna pa?' 27 Ma ə̄ndətə ali haliminə ɲga ndzəkəɲuci, kə dzagi ci tə Muusa atan̄gala, ca ba: 'Wu san̄ə kapaa tə hə ka gawə da mala gəɲwanə ahadeena? 28 ɲga'ə ka hə nə bələ tə nyi makə ətə bələgi hə tə ə̄ndə Misəratə ɲga mbədfə kwa?' 29 Makə fii Muusa ha'ə, ca huyipaa saakii aanə hanyinə ɲga Madiyanə, ca ndzaa davə. Davə pwayi ci manjeevənə uuji ɲguyirənə bəra'i.

30 “Ma daba'ə fəzə ə̄nfwadə pu'unə, kə jigagi malaa'ika ka Muusa agi bilinə, ci atan̄gala giɲwə ɲga Siina. Kə jigagi ci də gana ɲga gunə dagi ba.

31 Makə nee Muusa, kə d̄ii ka ci ka sə ɲga hurəshishinə, ca ə̄ntsahə aabii guutə ca ətsa kaa ca tsaamətə ɲga'ə. Wata ma ca fa, uura ɲga Slandanə a wabə də ci, 32 uu'i ci: 'Nyi nə Əntanfə ətə ci dzədzəshi'inəku a paslə tə ci, waatoo Əntanfə ɲga Ibərahiiima, da ɲga Isiyaaku, da ɲga Yakubu.' Makə fii Muusa ha'ə, wata shishinəkii a udzə. Ca ɲgwaləgi dəɲwa'ə ka tsaamənə. 33 Wata Əntanfə a ba ka ci: 'Dəədfəgi bibinaaku, acii ma hatsə kəɲaanə hə davə, malaaba ha. 34 Neenə nee nyi ka cibənə ɲga ə̄njaaki də Misəra. Kə fii nyi ɲgi'inatii, kə jimagərə nyi kaa nya luupaa tə tii. Shiwa kaa nya sləkee ka hə aa Misəra.'

35 “Ma Muusa, kə kaaree ə̄nji Isərayiila ka ci, t̄əya ba ka ci: 'Wu san̄ə kavə tə hə ka gawə da mala gəɲwanə ahadeena?' Amma tə ci sləkee Əntanfə kaa ca ndzaa ka gawə da maluwatii ə̄sə dagi tsakənə ɲga malaa'ikatə jigagi ka ci dagi ba. 36 Ci ə̄sə fə'yagi tə tii də Misəra, ca ta ka tii kəɲwanə, ca d̄a uushi'inə ɲga hurəshishinə də Misəra, da a gəərə ətə d̄ii ləməkii Madizə Gəəra. Kə d̄ii ci ha'ə agi bilinə ɲga fəzə ə̄nfwadə pu'unə ə̄sə. * 37 Ci nə Muusatə bii ka ə̄nji Isərayiila oo'i: 'Ka taginə nə Əntanfə koonə anabi makə naaki agi ndzəkəɲushi'inuunə.' 38 Ci nə ə̄ndə

7:16 7.16 'Wat. 23.3-16; 49.29-30; 50.13; Jasə. 24.32; Ibər. 11.9,13. 7:17 7.17-18 Shig. 1.7-8.

7:19 7.19 Shig. 1.10-22. 7:20 7.20-21 Shig. 2.2-10; Ibər. 11.23. 7:23 7.23-29 Shig. 2.11-15; Ibər. 11.24-27. 7:29 7.29 Shig. 2.15,21-22; 18.3-4. 7:30 7.30-34 Shig. 3.1-10. 7:35 7.35 Shig. 2.14; 3.2. * 7:36 7.36 Shig. 7.3; 14.21-29; da purəjanə 16.1-17; Baan. 14.33; 20.1-11. 7:37 7.37 3.22-23.

agi ənjitə dzatə də nə agi bilinə, waatoo dzədzəshi'inaamə ənji Isərayiila. Kə ndzaa ci da malaa'ikatə wabi ka ci agyanə giŋwə ŋga Siina. Ci əsə liwa wabənə ŋga əpinə acii Əntaŋfə ka kiranə kaamə.

³⁹ “Amma kə naanagi dzədzəshi'inaamə ka fanə tə Muusa. Təya kaaree ka ci. Moodəfətii a ənə ka ənənə aa Misəra əsə. ⁴⁰ Əŋki tii ka *Haruna: ‘Dawə kaamə uuləmə kaa ca ta kaamə kəŋwanə. Acii ma Muusanə ŋgiragi taamə də Misəra, mashiimaamə sətə dīi tə ci.’ ⁴¹ Təya dātə uuləmə ka saa'ita, ətə ca pusha tə uundzə la. Təya paslə tə ci də laala uura ŋga uushi'inə, təya dā moodasəkə ŋga sətə dātə tii də ciinətii. ⁴² Amma kə zhi'igi Əntaŋfə ka tii də ba'a, ca bwasee ka tii kaa təya paslə tikisanyinə. Wiinə sətə naahətə anabiinə agyanətii: †

‘Unə ənji Isərayiila, ka nyi laalii unə uura ŋga uushi'inə, una dzakəgi ka nyi sataka agi fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə kwa? Poosha.

⁴³ Kə ŋguruunə kuvə sləmə goonə *Malookə

da uuləmə goonə ətə pusha tikisa, waatoo Ramfa.

Ma təya, uuləmənyiitə dāadīi unə koonə paslə tə tii.

Acii ha'ə, ka paləgərənə nə nyi duunə aa taŋəgi Babila.’ ”

⁴⁴ Sətəfanu a tsakə banə, əŋki ci, “Ma dzədzəshi'inaamə, kə kəsəpaa tii *kuvə kuvə'unə saa'itə tii agi bilinə. Ci ca baarii oo'i, kədəhə nə Əntaŋfə da tii. Kə dātə tii kuvə kuvə'unəkii əsə makə sətə bii Əntaŋfə ka Muusa, makə sətə nee ci əsə. ‡ ⁴⁵ Ha'ə makə liwə dzədzəshi'inaamə kuvəkii, kə ŋgəəriinə tii ha'ə ka saa'i ŋga Jasəwa. Makə lakəənə Əntaŋfə slanjii hanyinə akəŋwaciitii, hanyinəkii a ndzaa ka natii, kə kəsəpaa tii kuvə kuvə'uuta, ha'ə mbu'ya ka zamana ŋga Dawuda əsə. ⁴⁶ Ma Dawuda, kə upaa ci pwapoonə ŋga Əntaŋfə, ca kədii barəkaanə kaa ca ghənə maduunə kuvə ka Əntaŋfə ətə pasli Yakubu tə ci. ⁴⁷ Amma Sulayimaanu ghənyi kuvəkii. ⁴⁸ Patə da ha'ə, ma maduunə Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə asəkə kuvənyiitə ghənyi ənji ka ci. Makə sətə bii anabi Isaaya oo'i:

⁴⁹ ‘Ma bii Əntaŋfə,

ma ha dagyə, ci nə dəgələ ŋwanuunaaki;

ma hanyinə, ci nə ha ŋga dəkə sədəki.

Kuvə mi ghənənuunə ka nya?

Ŋgutə ha nə ha ŋga əpisəkaakya?

⁵⁰ Əntaa də ciinəki dāadīi nyi uushi'iitə patə kwa?’ ”

⁵¹ Sətəfanu a dzə aakəŋwa də banə ka tii, əŋki ci, “Ma una, mandaləkii nə moodəfuunə, pooshi unə ka fa wabənə taa gi'u. Kə kaaree unə ka fa tə Malaaba Ma'yanə taa guci patə. Kə ŋguruunə dərəpə ŋga dzədzəshi'inuunə. § ⁵² Tə'i taa rəŋwə agi anabiinə ətə pooshi dzədzəshi'inuunə cibee kwa? Kə bələgi tii ənjitə sləkee Əntaŋfə ka tii ka baaba shine ŋga Əndə Goonğa. Ma Əndə Goonğatsa, kə kaaree unə ka ci əsə, una bələgi tə ci. ⁵³ Unə liwə *bariya daci malaa'ika. Amma, manə'utəmuunə bariyaakii əsə.”

Kaalanə tə Sətəfanu də faariinə

⁵⁴ Makə fii *mətərəkinə ŋga Yahudiinə tə wabəətə dāadīi Sətəfanu ka tii, kə bəzəgi səkətii ka shaŋə. Əbwyənə tə tii asəkətii nə mabətəsəkəkii.

7:38 7.38 Shig. 19.1–20.17; Slənə 7.53; Gal. 3.19. **7:39** 7.39 Baan. 14.3. **7:40** 7.40–41 Shig. 32.1–8. † **7:42** 7.42–43 Am. 5.25–27; Malookə: Leew. 18.11. ‡ **7:44** 7.44 kuvə kuvə'unə: Shig. 25.9,40. **7:45** 7.45 Jasə. 3.14–17; 18.1; 2 Sam. 6. **7:46** 7.46 Jab. 132.1–5. **7:47** 7.47 2 Sam. 7.5–7; 1 Meem. 6.1–38. **7:48** 7.48 17.24–25. **7:49** 7.49–50 Isaa. 66.1–2. § **7:51** 7.51 Shig. 32.9; 33.5; Irim. 4.4; Rooma 2.28–29; kə kaaree unə ka fa: Isaa. 63.10; Əzaki. 2.3–5. **7:52** 7.52 Luka 11.47–48. **7:53** 7.53 7.38; Ibər. 2.2.

⁵⁵ Amma, ma Sətəfanu, manakii nə ci də Malaaba Ma'yanə. Ca tsaamə aadəgyə. Wata ca nee ka məghərəvənə nga Əntanfə, ca nee ka Yeesu kənjə da ciizəma Əntanfə əsə. ⁵⁶ Ca ba, “Kə nee nyi ka səkəntanfə mawunəkii, nya nee ka Uuzənə nga əndə kənjə da ciizəma Əntanfə.”

⁵⁷ Makə uugi mbeenə ka tii nə sə'wa mabətəsəkəkii, wata təya kaala vurənə, təya njiikəgi liminətii, təya dzaanə ka ci də nə patə, ⁵⁸ təya ələgi tə ci aa ba'a vərənə kaa təya kaala tə ci də faariinə. Seedawanyiinə əsə, təya səədəgi kəjeerənatii, təya pukəpaa abii əndə'i uundzə dagwa ətə dīi ləməkii Sawulə. ⁵⁹ Ma təya kaala tə Sətəfanu də faariinə, ca dzə də də də'wa, “Ya'ə Slandanəki Yeesu, luuwə ma'yanaaki.” ⁶⁰ Wata ca gərə'waanə, ca ngəree ka uurakii ka wabənə, əjki ci: “Ya'ə Slandana, tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii.” Makə uugi ci baginə ha'ə, wata ca əntəgi.

8

¹ Ma Sawulə, kə luuvə ci bələnə tə Sətəfanu.

Cibənə nga ənji nə'unə acii Sawulə

Ma uusərakii, kə lii ngərə'wə tə ənji nə'unə tə Yeesu də Urusaliima ka shañə. Təya yigədəgi patə aanə hanyinə nga Yahudiya i *Samariya. See masləkee ənji tanə mbədaanə davə. ² Kə ngirə hara ənji nə'unə tə wə nga Sətəfanu, təya ngədəgi, təya tuu waakii ka shañə. ³ Ma Sawulə, kə cibə ci də ənji nə'unə tə Yeesu ka shañə. Ha'ə kə giimə ci ka yi ka yi ka kəəsənə tə tii, nguyirənə da makinə patə, ca əjigərə tə tii aa furəshina.

*Waazanə də *Samariya*

⁴ Ma ənji nə'uutə yigədəgi, kə kirə tii wabənə nga Əntanfə taa aama patə gi tii. ⁵ Filibusə əsə, kə pyalə ci aasəkə maduunə vərənə nga Samariya, ca ba ka ənjitə davə wabənə agyanə Yeesu *Matadəkii nga Əntanfə. ⁶ Makə fii dabaala tə sətə ci Filibusə a ba ka tii, təya nee ka sə nga hurəshishiitə cii kəya dfaada əsə, təya kavə hiimatii ka sətə cii kəya ba ka tii patə də ədzəmə rəñwə. ⁷ Acii kə gimagi ginaajinyinə ashi ənji bəzəkii də kaala vurənə. Kə mbə'i mahurəməsə ənji da mədərənyinə lanə əsə. ⁸ Kə dīi ənji manushinə ka shañə də Samariya.

⁹ Ma asəkə vəraatə əsə, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Simoonə. Kə dīi ci uushi'inə nga hiila lanə. Ha'ə kə dzəgəpaa tə ənji Samariya patə ka shañə. Ha'ə kə zhi'wee ci ka naakii nə ka maduunə uushi. ¹⁰ Aciikii patənə nga ənja, gayinə da talakiinə, kə luuvə tii sətə dfaadii ci, təya ba, “Wiitə baawəda nga Əntanfə ka shañə ətə ci ənjə a ba.” ¹¹ Təya nə'u tə ci, acii kə ta'avə ci ka dfa ka tii sə nga hiila. ¹² Amma, makə fii tii waazanə nga Filibusə agyanə nwanjuunə nga Əntanfə da nunyi wabənə nga Yeesu, nguyirənə da makinə patə, kə luuvə tii, təya luu yibə bapətisəma.

¹³ Ha'ə nə Simoonə əsə, kə luuvə ci, ca luu yibə bapətisəma, ca nə'u tə Filibusə. Makə nee ci ka madiigərə sə nga hurəshishiitə ci Filibusə a dfa, kə dzəgəpaa tə ci ka shañə.

¹⁴ Makə fii masləkee ənji də Urusaliima oo'i, kə liwə ənji Samariya wabənə nga Əntanfə, təya sləkee ka i Piita da Yoohana aahadatii. ¹⁵ Makə mbu'i tii aa dəvə, kə dīi tii ka ənji də'wa kaa təya upaa Malaaba Ma'yanə. ¹⁶ Acii kə liwə tii yibə bapətisəma agi ləmə nga Yeesu Slandana, amma

7:54 7.54 Jab. 37.12; 112.10. **7:55** 7.55-56 Mat. 26.64; Sløne 2.33. **7:56** 7.56 10.11; Luka 3.21; Yooh. 1.51. **7:58** 7.58 22.20. **7:59** 7.59 Jab. 31.6; Luka 23.46. **7:60** 7.60 Luka 23.34. **8:1** 8.1 8.4; 11.19. **8:3** 8.3 9.1,13,21; 22.4-5; 26.9-11; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13. **8:4** 8.4 2.41. **8:7** 8.7 Mar. 16.17; Luka 9.1. **8:12** 8.12 28.23.

ma'ə tii ma'upaamə Malaaba Ma'yanə. ¹⁷ Ma i Piita da Yoohana a dā ka tii də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, wata təya upaa Malaaba Ma'yanə.

¹⁸ Makə nee Simoonə kə upaa ənji Malaaba Ma'yanə acii putə nga kavə ciinə nga masləkee ənji aanətii, wata ca dā rəgwa nga vii kwaba ka masləkee ənja. ¹⁹ Əŋki ci ka tii, “Ndiimə ka nyi baawəɗatsa, kaa nya shii kavə ciinəki aanə ənda, ca upaa Malaaba Ma'yanə əsə.” ²⁰ Amma Piita a ba ka ci, “Wa Əntaŋfə a zamagi də hə da kwabaaku. Ma nə hə ka nəhəna, ka upaanə nə hə viinə nga Əntaŋfə də kwaba kwa? ²¹ Əntaa slənaaku ətsa, acii pooshi ədzəməku camə akəŋwacii Əntaŋfə. ²² Acii ha'ə, baawə ka Əntaŋfə putə nga bwaya uushi'iitə hiimii hə, ha kədii aciikii; mbu'u ka tifyaginə nə ci ka hə sətə hiimii hə asəkə moodəfəku. ²³ Acii kə nee nyi, mənğərəkikine nə hə. Kə nğərəma 'waslyakəənə tə hə.” ²⁴ Wata əŋki Simoonə ka i Piita da Yoohana, “Kədiimə ka nyi acii Slandanə acii ga taa rəŋwə agi uushi'iitsə bii unə a dīi tə nyi.”

²⁵ Makə uugi i Piita da Yoohana seedanatii da waaza wabənə nga Slandana, təya ənə aa Urusaliima də waaza nɔnyɔ habara nga Yeesu asəkə giwanyinə da vəranyinə nga Samariya laŋə.

Filibusə da əndə Iitoopiya

²⁶ Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga Slandanə a ba ka Filibusə: “Madətə, duu aadə hwarəma, ka rəgwatə ca ma'ya də Urusaliima ka dzənə aa Gaza, waatoo rəgwa bilinə.” ²⁷⁻²⁸ Filibusə a madə, ca palə. Ma ca dzə də dzənə, wata ca gɔŋgərə də əndə'i əndə Iitoopiya ca ənə saakii asəkə moota təhwaakii, ci kə uudəpaa paslənaakii tə Əntaŋfə də Urusaliima. Ca dzə də jaŋga ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Ma əndətsa, gawə nə ci agi nwanɔunə nga Kandaka, waatoo ki nə nwanɔwə nga Iitoopiya ka ətə saa'i. Əndətə əsə nə əndə kəsə kwabatə. ²⁹ Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka Filibusə, “Əntsahuu aatsa moota təhutsa.” ³⁰ Wata ca huyipaa aabiikii. Ma ca fa, waanə ka jaŋga ləkaləkətə nga anabi Isaaya. Filibusə a ləgwa ka ci, əŋki ci, “Agi paaratəginə nə hə də sətə cii kwa jaŋga nii?” ³¹ Əndətə a ba ka Filibusə, “Iitə mbeenəki ka paaratəgina? See maa upaa nyi əndə tsakənə tə nyi.” Wata ca 'wa tə Filibusə kaa ca ndərə aabiikii kaa təya ndzaa ka hakii. ³² Wiinə sətə nji əndə Iitoopiyatə a jaŋga asəkə malaaba ləkaləkətəkii:

“Ma ca, taa makii mawunəmə ci.

Kə ndzaa ci makə baga ənjə a kərə ka la uurakii,

makə sətə ci uundzə baga a ndzaa kəɗa'ə

taa ənjə a laala shiŋkinaakii.

³³ Kə ɗavə ənji ka ci ayinə,

ha'ə kə ənslə'watəgi ənji ka ci də goŋgaanaakii.

Pooshi ənji ka mbee ka ba habara nga slikərənaakii,

acii kə lagi ənji əpinaakii daga saa'i nga əntənaakii ma'ə mambu'umə.”

³⁴ Wata əndə Iitoopiyatə a ba ka Filibusə, “Ya əna, agyanə wu sanə nə *anabi ka wabəna? Agyanəkii saakii nii, anii anə əndə'i ənda?” ³⁵ Wata Filibusə a waaza ka ci Nɔnyɔ Habara nga Yeesu, 'watəginə ka sətə jaŋgii əndətə asəkə ləkaləkətə nga anabi Isaaya.

³⁶ Ma təya dzə də dzənə a rəgwa, təya lapaa gəra. Wata əŋki əndə Iitoopiyatə ka Filibusə, “Wiitsə ma'inə. Tə'i uushi ca tənɔpaa tə nyi ka dā ka nyi bapətisəma nii?” [³⁷ Filibusə a ba ka ci, “Mada kə vii hə goŋga ka

8:16 8.16-17 19.1-6. **8:18** 8.18 6.6. **8:21** 8.21 Af. 5.5. **8:24** 8.24 Shig. 9.27-28. **8:27-28** 8.27-28 Isaa. 18.7; 56.3. **8:32** 8.32-33 Isaa. 53.7-8. **8:35** 8.35 Luka 24.27. **8:36** 8.36 Mat. 28.19.

Yeesu *Alomasiihu dē ədzəmə rəŋwə, ka danə nə ənji ka hə.” Əŋki ci, “Kə vii nyi goonŋa oo'i, *Uuzənə ŋga Əntanfə nə Yeesu Alomasiihu.”] ³⁸ Wata ca ba ka ənjə a kəŋee ka moota tēhwaakii. Təya jimagərə, təya dzəgərə aagi ma'inə. Filibusə a yibə ka ci bapətisəma. ³⁹ Makə gimagi tii agi ma'inə, wata Ma'yanə ŋga Slandanə a vagi tē Filibusə. Pooshi əndə Iitoopiyatə ənyi ka neenə ka ci ma'ə. Amma ca nə'u rəgwaakii dē moodasəkə lanə. ⁴⁰ Ma Filibusə əsə, dē Azata ənyi ənji ka neenə ka ci. Ca dzə aa Kayisariya. Ma a rəgwa, kə gi ci dē waaza Njuni Habara ŋga Yeesu ka vərə ka vərə.

9

Vii goonŋa ŋga Sawulə ka Yeesu

¹ Ma Sawulə, kə gi ci aakəŋwa dē cibənə dē ənji nə'unə tē Slandana, ha'ə ca ba ka bəələginə nə ci tē tii. Kə ma'i ci, ca palə aa ha gawə ŋga limanyinə, ² ca kədii kaa ca naahətə ka ci ləkaləkətə kaa ca kərə ka gayinə ŋga *kuvə də'wanyinə ŋga Damasəkusə, oo'i, madə kə lapaa ci ənji nə'u rəgwa ŋga Slandana, ka kaashatənə nə ci tē tii patə, ŋguyirənə da makinə, ca kira aa Urusaliima ma'aanəkii.

³ Makə upaa ci ləkaləkətəkii, ca palə. Ma ci ma'ə a rəgwa, kədəhə kaa ca mbu'u aa Damasəkusə, wata ma nee ci, bərənə makə pyapidənə ŋga vənə a jigagi ka ci dadagyə, ca bərəgi hatə dīi ci davə patə. ⁴ Wata kucafə ca kulagi aa panə. Ma ca fa, uura ŋga əndə a ba ka ci: “Sawulə, Sawulə, mi sanə cii kwa cibə dē nyi ha'a?” ⁵ Ca ləgwa, “Ya'ə Slandana, hə wu sanə?” Əŋki ci ka ci, “Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibə dē ci. ⁶ Amma, ma danəkwa, madətə, dzəgərə aasəkə vəranə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə nii kwa dā.” ⁷ Ma guvii-wiinyinə ŋga Sawulə, kə kəŋee ka tii, ca pa'əənə ka tii ma əsə, acii kə fii tii uura ŋga ənda, amma maneemə tii ka əndəkii. ⁸ Sawulə a madətə, ca kəŋaanə, ca wunəpaa ginəkii, amma paa ci ka mbee ka nee ka taa mi. Ənjitə a kəsə tē ci ka ciinəkii, təya kərə tē ci aa Damasəkusə. ⁹ Baanə makkə, paa ci ka mbee ka neenə. Pooshi zəmə a makii, masamə ci taa mi əsə.

¹⁰ Tə'i əndə nə'unə dē Damasəkusə ətə dīi ləməkii Ananiya. Kə jigagi Slandanə ka ci, əŋki ci, “Ananiya!” Ca muu, “Ya'ə Slandana, wanyina.” ¹¹ Əŋki Slandanə ka ci, “Madətə, duu ka rəgwatə ci ənjə a 'wa 'Makəŋə rəgwa', ha ləgwatə asii ga Yahuda tē əndə vəranə ŋga Tarəsi ətə dīi ləməkii Sawulə. Acii agi dā də'wa nə ci. ¹² Kə baarii nyi ka ci əndə'i əndə dīi ləməkii Ananiya ca dəməgərə aabiikii, ca banee ka ciinəkii aanəkii kaa ca ənə ka nee ka ha makə ŋga ŋukə.” ¹³ Amma Ananiya a ba, “Ya'ə Slandana, kə fii nyi a ma ənji lanə oo'i, ma əndətsa, kə cibee ci ka ənji nə'unə tē hə ka shanə dē Urusaliima. ¹⁴ Wiinə, ma shi ci aa hanə əsə, dē baawəda ŋga gayinə ŋga limanyinə kaa ca anə taa tē wu patə ca dā də'wa dē ləməku ganə.” ¹⁵ Amma əŋki Slandanə ka Ananiya, “Duu, acii matadə əndə slənaaki nə ci kaa ca baaba ləməki ka hara slikərənə da meeminə da ənji *Isərayiila patə. ¹⁶ Nyi na baarii ka ci əsə makə sətə nii kəya cibə putə ŋga ləməki.”

¹⁷ Wata Ananiya a palə, ca dəməgərə aa hatə aasii, ca banee ka ciinəkii aanə Sawulə, ca ba, “Ndzəkəŋunəki Sawulə, Slandanə sləkee ka nyi, waatoo Yeesu ətə jigagi ka hə a rəgwa ha shi aa hanə. Ma sləkee ci ka nyi,

8:39 8.39 1 Meem. 18.12. **8:40** 8.40 21.8. **9:1** 9.1 8.3. **9:2** 9.2 19.9,23; 22.4; 24.14,22; 28.22. **9:3** 9.3 Hab. 3.3-4; 1 Tim. 6.16; 2 Koor. 4.4,6. **9:5** 9.5 1 Koor. 15.8. **9:8** 9.8 13.11. **9:11** 9.11 21.39; 22.3. **9:12** 9.12 Mar. 8.23-25. **9:15** 9.15 13.2; 22.21; 23.11; 26.1; 27.24; Rooma 1.5. **9:16** 9.16 20.23; Luka 21.12; 2 Koor. 11.23-28.

kaa ha mbee ka neenə də ginəku makə nga nukə, ha upaa natənə nga Malaaba Ma'yanə tə hə əsə.” ¹⁸ Wata kurya'ə uushi makə maslyafənə nga mbuzə a kulyagərə anə ginəkii, ca ənə ka neenə makə nga nukə, ca madətə, ca luu yibə bapətisəma. ¹⁹ Ma daba'əkii, ca adə zəma, ca ənə ka upaa ngeerənə.

Waazanə nga Sawulə də Damasəkusə

Kə ta'avə Sawulə gi'u də Damasəkusə tii da ənji nə'unə. ²⁰ Pii kə pyalə ci aasəkə *kuvə də'wanyinə kama kama, ca waaza ka ənji agyanə Yeesu, ca ba, ma Yeesu, *Uuzənə nga Əntənfə nə ci. ²¹ Ma ənjitə nja fa tə ci, kə dfii ka tii ka sə nga hurəshishinə, təya ba, “Əntaa əndətsə cibə də ənji dā də'wa də ləmətsə də Urusaliima? Ma shi ci aa hanə əsə, kaa ca kəəsə tə tii, ca kərə aakəŋwacii gayinə nga limanyinə ma'aanəkii.” ²² Amma, ma waazanə nga Sawulə, kə cakə dā ngeerənə aakəŋwa aakəŋwa, ca baarii ka *Yahudiinə də Damasəkusə oo'i, ma Yeesu, *Matađəkii nga Əntənfə nə ci. Makə fii tii ha'ə, wata hiimatii a gwazəgi patə.

²³ Ma daba'ə baanə bəzəkii, kə anyi Yahudiinə uura ka bələginə tə Sawulə. ²⁴ Amma kə fii Sawulə sətə mwayi tii d'anə də ci. Vəđə da uusərə patə nə tii ka nəhə uura mayi nga vəranə kaa təya bələgi tə ci. ²⁵ Asee, ma ka əndə'i vəđə, kə ŋgərə *lyawarənə nga Sawulə tə ci, təya kavə tə ci aasəkə d'əva, təya kyagərə tə ci da nə mahwala nga vəranə.

Ənəgərənə nga Sawulə aa Urusaliima

²⁶ Makə ənyi Sawulə aa Urusaliima, kə ali ci ləbənə da ənji nə'unə davə. Amma kə ŋgwaləgi tii patə aciikii, acii maluuvmə tii oo'i, əndə nə'unə nə ci. ²⁷ Amma, wata Barənaba a kəsətə tə ci ka ciinə, ca kərə tə ci aabii masləkee ənji, ca bagi ka tii makə sətə nee Sawulə ka Slandanə a rəgwa ətə wabi ka ci, makə sətə waazii ci də ləmə nga Yeesu də Damasəkusə yadə ŋgwalənə əsə. * ²⁸ Wata təya ndzaashi, təya wiigi'i ka hakii da Sawulə də Urusaliima. Ca waaza də ləmə nga Slandanə yadə ŋgwalənə. ²⁹ Ca dzə də wabənə də d'aađə mabizhinə da Yahudiinə ətə ca wabə uura Gərikə əsə. Amma, ma tii natii, rəgwa nga bələginə tə ci nə tii ka alənə. ³⁰ Makə fii ənji nə'unə ha'ə, təya kərəgi tə ci aa Kayisariya, əŋki tii ka ci, wa ca ənə saakii aa Tarəsi.

³¹ Ma Ikəliisiiyaninə anə hanyinə nga Yahudiya da Galili i Samariya əsə, kə upaa tii ndzaanə jamə, pooshi ŋgərə'wə ma'ə. Kə cakə tii dā ngeerənə aakəŋwə aakəŋwa, təya dzə də ŋgwalənə tə Slandanə əsə agi taa mi ci təya d'ā patə. Də ha'ə cakə ənji nə'unə d'anə lanə dāgi tsakənə nga Malaaba Ma'yanə tə tii.

Mbədəpaanə nga Piita də Ayiniya

³² Ma Piita, agi wiigi'inə nə ci ahada ənji nə'unə taa dama patə. Kə gi ci ka tsaamətənə tə ənji nə'unə də Lida əsə. ³³ Ma davə, kə lapaa ci əndə'i mahurəməsə əndə ətə dfii ləməkii Ayiniya. Paa ci ka mbee ka madətənə. Fəzə tighəsə nə ci pərəbə asəkə ədzə baanə. ³⁴ Əŋki Piita ka ci, “Ayiniya, kə mbədəpaa Yeesu *Aləmasiihu də hə. Madətə, ha fuudətə ha nga baanaaku.” Wata həryatə ca madətə. ³⁵ Ənji Lida da ənjitə anə hanyinə nga Saroonə patə, kə nee tii ka Ayiniya, ca wii. Wata təya zhi'wagi ka nə'unə tə Slandana.

9:17 9.17 19.6. **9:20** 9.20 17.2; Luka 22.70. **9:21** 9.21 8.1; 9.13-14. **9:22** 9.22 5.42. **9:23** 9.23 12.12. **9:23** 9.23-25 2 Koor. 11.32-33. **9:26** 9.26-27 9.3-6,20; Gal. 1.18. * **9:27** 9.27 Barənaba: 4.36-37; 11.22-30; 12.25; 13.1-4,7,43-50; 14.12,20; 15.2-12,22,35-39; 1 Koor. 9.6; Gal. 2.1,9,13. **9:30** 9.30 11.25; Gal. 1.21.

Maddeenə nga Piita ka Tabita

³⁶ Tə'i əndə'i vərənə ətə dīi ləməkii Yoopa. Ma dava, tə'i əndə'i minə dīi ləmətə Tabita. Ma də uura Gərikə əsə, Dookasə, makə bana kanyadfa. Əndə nə'unə nə ki. Pukyanə nga ha patə nə ki ka slənə n̄unyi sləna, kya tsakə tə matəgunyinə əsə. ³⁷ Ma saa'ikii, kə gwakə ki ka bwanea, kya əntəgi. Ənjə a yibəgi tə ki, təya banee ka ki asəkə kuvə anə əndə'i. ³⁸ Makə ma Lida, pooshi dzadə da Yoopa, kə fii ənji nə'uutə davə oo'i, də Lida nə Piita. Wata təya sləkee ka ənji bəra'i aabiikii, təya kədii tə ci, əŋki tii, "Tsəgwayi pii pii, shiwə aahadeenə." ³⁹ Makə fii Piita ha'ə, wata ca madə, ca palə da tii. Mbu'unaakii, ənjə a kərə tə ci aasəkə kuvə anə əndə'i. Mooryafinyinə a guŋutə də ci patə, təya dzə də tuunə, təya baarii ka ci kəbənə i kəjeeriitə n̄ji Dookasə a təslə, ki ma'ə da i əpinə. ⁴⁰ Wata Piita a ba ka tii, wa təya dəməgi patə agyə. Ca gərə'waanə, ca dfa də'wa, wata ca zhi'igi aabii wa, ca ba, "Tabita, madətə." Kya wunəpaa ginətə. Makə nee ki ka Piita, kya madətə dasə. ⁴¹ Piita a və ka ki ciinəkii, kya kəsətə, ca madəe ka ki. Ma daba'əkii, ca 'wa tə mooryafinyinə da hara ənji nə'unə, ca baarii tə ki ka tii da i əpinə. ⁴² Kə huwugi habara nga sətə dīi Piita asəkə vərənə nga Yoopa patə. Ənji laŋə vii goŋga ka Slandanə əsə. ⁴³ Kə baa Piita də Yoopa laŋə asii ga matakədə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə.

10*Dzənə nga Piita aa ha Koorəniliya*

¹ Tə'i əndə'i əndə də Kayisariya ətə dīi ləməkii Koorəniliya. Matakəŋwanə nə ci agi kurəgə nga soojiinə ətə ci ənjə a 'wa Italiyaninə. ² Ma ci da yaakii patə, ənji ŋgwalənə tə Əntaŋfə nə tii. Agi gərə'unə nə tii ka Əntaŋfə. Ca vii sataka laŋə ka ənji əsə, ca dfa də'wa taa guci patə. ³ Ma ka əndə'i uusəra, ətsə bahə tibisə makkə nga kədəwanə, kə shite malaa'ika nga Əntaŋfə aabiikii makə səniinə, Koorəniliya a nee ka ci ginə da ginə. Ca ba ka ci, "Koorəniliya!" ⁴ Wata Koorəniliya a fə'yagi ginəkii ka tsaamənə tə ci də ŋgwalənə, ca muu, "Ya'ə Slandana, mi kwa?" Əŋki malaa'ika ka ci, "Kə fii Əntaŋfə kədiinaaku. Kə dīi satakaaku nga'ə ka ci əsə, mazaanəmə hə ka ci. ⁵ Ma dfanəku, sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə əndə'i əndə dīi ləməkii Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. ⁶ Mu'umə nə ci asii ga matakədə kuvə'unə ətə dīi ləməkii Simoonə əsə. Ama uunəvə nə yaakii." ⁷ Makə pyalə malaa'ikatə saakii, wata Koorəniliya a 'watə lyawarənaakii bəra'i da rəŋwə agi soojiinə nga səkə ciinəkii ətə ca gərə'u ka Əntaŋfə əsə. ⁸ Ca ba ka tii sətə bii malaa'ika ka ci patə. Wata ca sləkee ka tii aa Yoopa.

⁹ Ma ka doorəkii, tii kədəhə ka mbu'unə aa Yoopa, kə ndərəgi Piita aagyanə malərəbə kuvə ka dfa də'wa ətsə uusərə ahadana. ¹⁰ Ma ka saa'ikii, kə zhimə madəfənə tə ci, kə mwayi ci sə nga adənə. Ma ənji ma'ə ka dfa ka ci zəma, kə baarii Əntaŋfə ka ci sə nga hurəshishinə. ¹¹ Ca nee ka səkəntaŋfə mawunəkii. Uushi makə mad'uunə gwada a jima aa panə da taŋgalakii ənfwadə masəkii. ¹² Ma asəkəkii, tə'i taa ŋgutə tsarə nga daba da sədə ənfwadə, i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədfə a səkəntaŋfə. ¹³ Ma ca fa, uura nga əndə a wabə ka ci, əŋki ci, "Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə." ¹⁴ Əŋki Piita, "Aa'a, 'ya'ə Slandana, mashimə nya agi sətə tənəpaa *bariya ka adənə taa ma'ajjine

uushi.” ¹⁵ Wata ma ca fa, əndəkii a ənə ka wabənə ka ci nga bəra'inə, əŋki ci, “Ma sətə datəgi Əntan̄fə camə, ga ha tsaamə tə ci ajjiinə.” ¹⁶ Makə jikətə ka ci sədfə makkə, ma daba'əkii, pii sətə a ndərəgi aa dəgyə shakətə.

¹⁷ Ma Piita agi hiima sətə mwayi Əntan̄fə banə ka ci də uushi'iitə nee ci, wata watiitə ənjitə sləkee Koorəniliya ka tii kəŋə kəŋə a mayi, tii kə uugi ləgwa yi nga Simoonə. ¹⁸ Təya 'wa ənji, təya ləgwa mbu'u davə asii nə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁹ Ma Piita ma'ə agi hiima sətə mwayi Əntan̄fə banə ka ci də uushi'iitə bəarii ci ka ci, wata Malaaba Ma'yanə a ba ka ci, “Fatə, wiitə ənji makkə ca alə tə hə. ²⁰ Madətə, jiməgərə, ha dzə da tii. Ga ha buurə taa mi, acii nyi sləkee ka tii.” ²¹ Wata Piita a madətə, ca jiməgərə, ca dzə ka wabənə da tii, ca ba, “Nyi nə əndətə cuuna alə. Iitə nə shinə goona?” ²² Təya ba ka ci, “Koorəniliya matakəŋwanə nga soojiinə sləkee keenə. Ma ca, əndə goon̄ga nə ci, agi gərə'unə nə ci ka Əntan̄fə taa guci patə. Da ayinaakii nə ci əsə anə hanyinə nga Yahudiinə patə. Kə bii malaa'ika nga Əntan̄fə ka ci, kaa ca 'wa tə hə aa hakii aasii kaa ca fa sətə cii kwa ba ka ci.” ²³ Wata Piita a 'wagərə tə tii, təya baanə davə.

Pukənə nga ha ca madə, ca palə da ənjitə makkə. Kə kəree hara ənji nə'unə nga Yoopa ka ci əsə. ²⁴ Təya mbu'u aa Kayisariya ka bəra'inə nga uusəra. Ma Koorəniliya, a gərə tə tii, kə 'waa'watə ci tə ndzəkəŋushi'inəkii da guviinəkii. ²⁵ Ma ətsə ka Piita a dəməgərə, wata waatsə Koorəniliya. Wata ca gərə'waanə atsaa sədfəkii, ca paslə tə ci. ²⁶ Amma Piita a kəsətə ciinəkii, ca madəe ka ci, əŋki ci ka ci, “Madətə kəŋə. Acii nyi maa, əndə nə nyi makə hə.” ²⁷ Ma Piita a dzə də wabənə tii da Koorəniliya, ca dəməgərə aa kumu, ca lapaa ənji lan̄ə ətə dzii də nə davə, ²⁸ ca ba ka tii, “Unə də noonə na, kə shii unə oo'i, kə tən̄apaa diina nga Yahudiinə tə ndzaanə ka hakii taa dzənə aasii aa ha əndə'i slikərənə pamə. Amma, ma nyi, kə bəarii Əntan̄fə ka nyi oo'i, ga ənjə a nee ka ajjiinəənə nga taa wu patə. ²⁹ Acii ha'ə, makə alya ənji tə nyi, kə shi nyi, madamə nyi mabizhinə əsə. Yoo, ma ənə dīya, nga'ə ka nyi nə fa sətə 'wii unə tə nyi ka ci.”

³⁰ Əŋki Koorəniliya ka ci, “Kə dīi baanə ənfwadə əna, kənə ha'ə ətə acii aŋwə, saa'itə nya d̄a də'wa nga tibisə makkə nga kədəwanə gaki asii, kə shigi əndə ka nyi da kəjeerənə ashikii ətə ca pyapidə agi ənda. ³¹ Əŋki ci ka nyi: “Ya'ə Koorəniliya, kə fii Əntan̄fə kədiinaaku, kə dīi satakaaku nga'ə ka ci. Mazaanəmə hə ka ci əsə. ³² Acii ha'ə sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa tə ci Piita. Mu'umə nə ci asii ga Simoonə matakədə kuvə'unə ətə dīi yaakii ama uunəva.’ ³³ Pii nya sləkee ka ənji ka hə. Hə əsə kə dīi hə nga'əənə makə shi hə. Yoo, manə dīya, waniinə patə akəŋwacii Əntan̄fə keena fa sətə bii Slandanə ka hə patə, kaa ha ba keenə.”

Waazanə nga Piita asii ga Koorəniliya

³⁴ Wata Piita a jikəvə, əŋki ci, “Tantanyinə ənə ha'ə shii nyi oo'i, uushi rəŋwə nə ənji akəŋwacii Əntan̄fə. ³⁵ Mada kə slənyi əndə ŋunyi sləna, ca ŋgwalə acii Əntan̄fə, ka uudənə nə Əntan̄fə tə əndəkii, taa ŋgutə slikərənə nə ci patə. ³⁶ Kə shii unə wabəətsə sləkee Əntan̄fə ka ənji Isərayiila, waatoo waaza Ŋunyi Habara nga jamənə daci Yeesu

10:15 10.15 Mar. 7.15,19. **10:19** 10.19 11.12; 13.2,4; 15.28; 16.6; 20.22-23; 21.4,11. **10:23** 10.23 10.45; 11.12. **10:25** 10.25-26 14.13-15; Səniinə 19.10. **10:28** 10.28 10.15; Gal. 2.12. **10:30** 10.30-33 10.1-8. **10:30** 10.30 1.10; Luka 24.4. **10:32** 10.32 9.43. **10:34** 10.34 Rooma 2.11; Yak. 2.1. **10:35** 10.35 Yooh. 9.31.

Aləmasiihu. Ci nə Slandanə nga taa wu patə. ³⁷ Kə shii unə habara nga sətə dīi anə hanyinə nga Yahudiya patə, 'watəginə daga də Galili daba'a bapətisəma ətə waazii Yoohana. ³⁸ Waatoo, makə sətə vii Əntanjə ka Yeesu əndə Nazaratu Malaaba Ma'yanə da baawəda, makə sətə nji kəya wiigi'i, ca dzə də daada nunyi sləna, ca mbədəpaa də ənjitə cibee *Seetanə ka tii patə, acii kədəhə nə Əntanjə da ci.

³⁹ "Ma inə əsə, seedawanyinə nga sətə dīi ci patə də Urusaliima da anə hara hanyinə nga Yahudiya. Tə ci əsə bələgi ənji də gwa'avənə tə ci aashi ənfwa. ⁴⁰ Amma Əntanjə a madəe ka ci ka makkənə nga uusəra, ca kavə tə ci ka baarii naakii nə da i əpinə. ⁴¹ Əntaa ka ənji patə baarii ci naakii na, amma keenə ətə ta'i Əntanjə keena ndzaa ka seedawanyinaakii, acii kə zhimiinə ka hakii da i ci daba'a madənaakii agi maməətə ənja. ⁴² Kə bii ci keenə, keena waaza ka ənji Nynyi Habara, ina vii seeda oo'i, ci nə əndətə kavə Əntanjə tə ci ka la gəjwanə anə ənji əpinə da maməətə ənja. ⁴³ Tə ci seedii patənə nga anabiinə oo'i, patənə nga ənjitə vii ka ci goonja, ka upaanə nə tii tifyaginə nga 'waslyakəənatii dāgi ləməkii."

Upaa Malaaba Ma'yanə nga hara slikerənə

⁴⁴ Ma Piita ma'ə agi wabənə, ənjə a fa, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii patə. ⁴⁵ Ma ənji nə'unə nga Yahudiinə ətə shi tii da i Piita, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə nə shinə nga Malaaba Ma'yanə aasəkə moodəfə nga ənjitə əntaa Yahudiinə. ⁴⁶ Acii kə fii tii təya wabə məshipətə uuranyinə, təya dəla də Əntanjə. Wata əjki Piita, ⁴⁷ "Makə dīi ci kə upaa ənjitə Malaaba Ma'yanə makə ətə upaa inə neenə əsə, pooshi əndə ca tənəpaa da ka tii bapətisəma." ⁴⁸ Wata ca ba ka ənjə a yibə ka tii bapətisəma də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu. Ma daba'əkii, təya kədii tə ci kaa ca banee gi'u ahadatii.

11

Wabənə nga Piita ka Ikəliisiya də Urusaliima

¹ Kə fii masləkee ənji da hara ənji nə'unə ətə anə hanyinə nga Yahudiya oo'i, ənjitə əntaa Yahudiinə maa, kə liwə tii wabənə nga Əntanjə. ² Makə gi Piita aa Urusaliima, kə jalə ənji nə'unə nga Yahudiinə tə ci, ³ təya ba, "Ya makə əndə Yahuda nə ha, mi sanə gi hə ka dənə aasii aa ha ənjitə *maryaminiyama? Ha'ə maa, kə fii inə, kə agi hə zəmə da təya?"

⁴ Wata Piita a ndzanə ba ka tii sətə dīi də rəjwə rəjwə, əjki ci, ⁵ "Ma nyi asəkə vəranə nga Yoopa, nya da də'wa, kə baarii Əntanjə ka nyi sə nga hurəshishinə. Uushi makə maduunə gwada a jima dadagyə da tanjalakii ənfwadə masəkii. Ha'ə ca mbu'ya aabiiki. ⁶ Makə tsaamətə nyi nga'ə, kə nee nyi ka dabanyinə ətə ca wii anə sədə ənfwadə, i luu bilinə da i ətə ca wii anə mbuurəsəkətii da i ətə ca lədə a səkəntanjə kama kama patə asəkəkii. ⁷ Wata ma nya fa, əndə'i uura nga əndə a wabə da nyi, ca ba: 'Piita, madətə, əsuu, ha lagi uurakii, ha tsəbə.' ⁸ Amma nya ba: 'Aa'a, 'ya'ə Slandana, acii pooshi ma'ajjinə uushi sha dzəgərə aasəkə maki taa sətə tənəpaa *bariya ka adənə.' ⁹ Ma nya fa, ca ənə ka wabənə ka nyi nga bəra'inə dadagyə, əjki ci: 'Ma sətə dātəgi Əntanjə camə, ga ha nəhə tə ci ma'ajjinəkii.' ¹⁰ Ca jikətə ka nyi nga makkənə, wata sətə a

10:36 10.36 Isaa. 52.7; Rooma 3.25-26; 5.1; 2 Koor. 5.18; Kwal. 1.20; Səniinə 19.16. **10:38** 10.38 Luka 4.18; 13.16; Yooh. 3.2. **10:39** 10.39-40 3.15. **10:41** 10.41 1.4; Luka 24.30-31,41-43; Yooh. 21.12-13. **10:42** 10.42 17.31; Rooma 14.9; 2 Tim. 4.1; 1 Piita 4.5. **10:43** 10.43 13.38; Irin. 31.34. **10:44** 10.44-46 2.4. **10:47** 10.47 8.36. **10:48** 10.48 19.5. **11:3** 11.3 10.28; Gal. 2.12. **11:5** 11.5-12 10.11-20.

ənə ka ndərəginə aa dəgyə shakətə. ¹¹ Ma'ə nyi mata'avəmə dənwa'ə, wata watiitə ənji makkə kənə kənə a mayi ka hatə dīi inə davə. Kə sləkee ənji ka tii aabiiki daga də Kayisariya. ¹² Wata Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi, wa nya dzə da tii, ga nya buurə taa mi. Inə da ənji nə'uunə kuwa gi əsə. Ha'ə ina dəməgərə aasii aa ha əndəkii. ¹³ Wata ca ba keenə makə sətə nee ci ka malaa'ika kənə asii gakii, malaa'ika a ba ka ci: 'Sləkee ka ənji aa Yoopa, təya alyatə ka hə tə Simoonə ətə ci ənjə a 'wa Piita. ¹⁴ Kadə nii kəya ba ka hə wabəətə nii kwa upaa luupaanə da yaaku patə.' ¹⁵ Mbu'unaaki, ma nya 'watəgi də wabənə ha'ə, wata Malaaba Ma'yanə a shi aasəkə moodəfətii makə sətə shi aa moodəfaamə nga təkənwənə əsə. ¹⁶ Wata nya buurətə wabənə nga Slandanə ətə bii ci: 'Kə yibə Yoohana ka ənji bapətisəma də ma'inə, amma, ma unə, ka upaanə nuunə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə.' ¹⁷ Makə kə vii Əntanfə ka tii makə sətə vii ci kaamə saa'itə vii amə goonğa ka Slandanə Yeesu Aləmasiihu, nyi wu sanə tənəpaanəki aniya nga Əntanfə?" ¹⁸ Makə fii tii ha'ə, kə ətee tii ka sə nga banə, təya dəla də Əntanfə, təya ba, "Asee, patə da i ka ənjitə əntaa Yahudiinə vii Əntanfə rəgwa nga baanə ka ci kaa təya upaa əpinə."

Ikəliisiya də Antakiya

¹⁹ Ma ənjitə yigədəgi putə nga cibəətə cibə tii daba'a bələginə tə Sətəfanu, kə pyalə tii kura'ə aanə hanyinə nga Finikiya da i Kipərusə i aasəkə vəranə nga Antakiya. Mawaazamə tii taa ka wu madaamə ka *Yahudiinə. ²⁰ Amma, tə'i hara ənji Kipərusə da nga Sirina, mbu'unatii aa Antakiya, təya wabə ka hara slikərənə əsə, təya waaza Nynyi Habara nga Slandanə Yeesu. ²¹ Kə ndzaa Slandanə kədəhə da tii. Ha'ə kə vii ənji lanə goonğa ka ci, təya nə'u tə ci.

²² Makə mbu'i habarakii aa limə ənji nə'unə nga Urusaliima, təya sləkee ka Barənaba aa Antakiya. ²³ Makə mbu'i ci aa dəvə, kə dīi ci manjushinə acii kə nee ci ka nga'aanə nga Əntanfə ətə dīi ci ka tii. Wata əjki ci ka tii, "See a ndzaa unə ka ənji goonğa də ədzəmə rənəwə akənəwacii Slandana."

²⁴ Acii ma ca, manğa'ə əndə nə ci, da Malaaba Ma'yanə da vii goonğa nə ci əsə. Ənji bəzəkii ka shaənə vii goonğa ka Slandana.

²⁵ Wata Barənaba a palə aa Tarəsi ka alyanə tə Sawulə. ²⁶ Makə lapaa ci tə ci, ca kira tə ci aa Antakiya. Təya fəzəgi davə ka dzaadza də nə da ənji nə'unə. Təya dzəgunə ka ənji bəzəkii. Də Antakiya əsə 'watəgi ənji 'wanə tə ənji nə'unə 'Ənji nə'unə tə Aləmasiihu'.*

²⁷ Agi ətə saa'i ma'i hara anabinyinə də Urusaliima ka shinə aa Antakiya. ²⁸ Mbu'unatii aadəvə, wata rənəwə agitii ətə dīi ləməkii Agabusə a madətə, ca ba də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, əjki ci, kadə nə məza madəfənə a kulyaanə ka duuniya patə. Ha'ə makə ətsə əsə kə kulii madəfənəkii agi zamana nga nwanjuunə nga Kalawudiyu. ²⁹ Wata ənji nə'unə a anə uura nga vii sətə mbee ngeerənə nga taa wu patə, kaa ənjə a kərə ka ənji nə'uutə də Yahudiya.† ³⁰ Kə dətə tii ha'ə əsə, təya sləkee ka kərənə ka gayinə nga Ikəliisiya dacia i Barənaba da Sawulə.

11:14 11.14 16.31. **11:15** 11.15 2.4. **11:16** 11.16 1.5. **11:18** 11.18 13.48; 14.15,27; 15.4,12,22-29; 17.12; 18.5-11; 19.8-10; 20.21. **11:19** 11.19 8.1-4. **11:20** 11.20 Yooh. 7.35. **11:21** 11.21 2.41. **11:23** 11.23 13.43; 14.22; 15.32; 16.40; 18.23; 20.1,28-31. **11:25** 11.25 9.30. * **11:26** 11.26 Ma ənji nə'unə tə Aləmasiihu, makə bana, Kəristənə də uura Gərikə. **11:27** 11.27 13.1; 15.32. **11:28** 11.28 21.10. † **11:29** 11.29 Acii anə hanyinə nga Yahudiya palee madəfənəkii də d'anə ka saa'ikii. **11:29** 11.29-30 12.12,25; Rooma 15.26; 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.4; 9.2,12; Gal. 2.10.

12

Bələnə tə Yakubu da pa'ənə tə Piita

¹ Ma ka saa'ita, kə 'watəgi nwanwə *Hirudusə cibənə də hara ənji nə'unə. ² Ha'ə kə bii ci ka ənje a bələgi tə Yakubu ndzəkənci Yoohana də ngila purəjanə. ³ Makə nee ci kə kadeesəkə ka *Yahudiinə nə bələginə tə Yakubu, ca ba, wa ənje a kəsətə tə Piita əsə. Ma gi ka danə, agi kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə kəshi ənji tə ci. ⁴ Makə kəshi ənji tə ci, təya kərə tə ci aa furəshina. Hirudusə a kavə tə ci aacii soojiinə ənfwadə ənfwadə kurəgə ənfwadə, kaa təya nəhə tə ci, aadə ənje a kərə tə ci aakənwacii danjana daba'a kumənəkii, waato kumənə nga *Pasəka. ⁵ Ma saa'itə Piita a furəshina, ma ənji nə'unə natii, wata ka dā də'wa nə tii ka putaakii də gazhi'waanə.

Luupaanə nga malaa'ika tə Piita

⁶ Ma ka vədə nga uusəratə mwayi Hirudusə ngiraginə tə Piita ka la ka ci gənwənə, Piita a tsəfə nnyinə ahada soojiinə bəra'i, ci ma'anəkii də mahyakahyaka'ə bəra'i. Ənji nəhə furəshina əsə, a makuvə nə tii. ⁷ Ma davədəkii, kə jigagi malaa'ika nga Slandana. Bərənə a bərəgi kuvəkii patə. Wata ca dəgee ka Piita ka tanjalakii, ca madəe ka ci, ənki ci, "Madətə pii pii!" Wata mahyakahyaka'ətə a kwalyagərə acii Piita. ⁸ Wata malaa'ikatə a ba ka Piita, "Ngaangavə uushi'inaaku, ha ngavə bibinaaku." Piita a datə ha'ə. Ənki malaa'ika ka ci, "Əgətə gwadaaku, ha nyi'wa tə nyi." ⁹ Piita a nə'u tə ci agyə. Mashimə ci taa, ma sətə ci malaa'ika a dā, tantanyinə. Ma nə ci ka nəhənə, taa səniinə sənii ci. ¹⁰ Makə paaləgi tii tə ənji nəhə kuvə nga təkənwənə da nga bəra'inə, təya mbu'u aa uura mayi nga tibisə ətə nga dəməginə aasəkə vəranə. Wata uura mayikii a wunəgi ka tii ci saakii. Təya gimagi, təya nə'u əndə'i rəgwa. Wata pii malaa'ikatə a bwasee ka ci.

¹¹ Makə ənya nə nga Piita aashikii, ənki ci, "Manə dīya, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, kə sləkee Slandanə ka malaa'ikaakii ka luupaanə tə nyi acii Hirudusə da bwaya uushi'iitə ci Yahudiinə a moo danə də nyi."

¹² Shiinaakii ha'ə, wata ca palə aasii aa ha Mariyaama məci Yoohana ətə dīi əndə'i ləməkii Marəkusə. Kə dzii ənji nə'unə də nə lanə davə, təya dā də'wa. ¹³ Mbu'unaakii ca dəgətə uura maya. Tə'i əndə'i kadəmə ətə dīi ləmətə Rooda. Makə fii ki, wata kya shi ka faginə taa wu. ¹⁴ Makə paaratəgi ki oo'i, uura nga Piita ətsa, mawunəgimə ki uura mayikii acii moodasəka. Wata kya ənəgərə aasii də huyi huyi, kya ba: "Waatsə Piita kənə a uura mayi!" ¹⁵ Təya ba ka ki, "Maba nə hə sanə kwa?" Amma kya tsakə banə oo'i, ci ətsa. Ənki tii, "Malaa'ikaakii ətsa." ¹⁶ Amma, mabwaseemə Piita ka dəgə uura mayikii. Wata təya wunəgi, təya nee ka ci. Kə kənəe ka tii. ¹⁷ Wata Piita a madəe ka tii ka ciinəkii, kaa təya ndzaa kəda'ə, ca dzəgunətə ka tii makə sətə ngiragi Slandanə tə ci asəkə furəshina. Makə uudəpaa ci, ənki ci ka tii, "A una ba ka Yakubu da hara ənji nə'unə." Daba'ə ha'ə, ca madə, ca palə ka əndə'i ha.

¹⁸ Pukənə nga ha, kə ma'i maduunə mabizhinə ahada soojiinə putə nga sətə slənyi tə Piita. ¹⁹ Makə ali ənji tə ci ka Hirudusə, maneemə tii ka ci. Hirudusə a ləgwa a ma soojiinə, pooshi. Wata ca ba ka ənje a bələgi tə soojiita. Ma daba'əkii, ca madə anə hanyinə nga Yahudiya, ca palə aa Kayisariya, ca ta'vee davə.

Əntənə nga Hirudusə

²⁰ Ma ɲwanɲwə Hirudusə, ka mabətəsəkə nə ci aashi ənji Tiira da ənji Sidoonə. Aciikii təya jagi də na, təya shi aabiikii ka sədə rəɲwə, təya wabə da Balasəta, waatoo gawə ɲga yi ɲga ɲwanɲwa. Makə uugi tii anəgi wabənə da ci, təya alə ndzaanə jamə da Hirudusə, acii də zəmə ɲga nə ɲga hanyinaakii nə tii. ²¹ Ma ka uusəratə lii Hirudusə, ca ka kəjeerə ɲwanɲuunaakii, ca ndzaanə asəkə dəgələ ɲwanɲuunaakii, ca wabə ka tii.

²² Ənjə a wazə, təya ba, “Ma ətsa, wabənə ɲga Əntanɲfə, əntaa ɲga ənda.”

²³ Pii wata malaa'ika ɲga Slandanə a dəgəgi tə ci, acii kə luuma ci dʒuunuunə ɲga Əntanɲfə. Zoozəniinə a tsəbə tə ci. Ha'ə əntəgi ci.

²⁴ Amma, ma wabənə ɲga Əntanɲfə, kə gi aakəɲwə aakəɲwa. ²⁵ Makə uudəpaa i Barənaba da Sawulə sləkeetə sləkee ənji ka tii aa Urusaliima, təya palə satii, təya ɲgərənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə.

13*Sləkeenə nga Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə*

¹ Ma asəkə Ikəliisiya ɲga Antakiya, tə'i hara *anabiinə da ənji dzəgunənə, waatoo i Barənaba da Simiyoonə ətə ci ənjə a 'wa əndə dəɲwa da i Lukiyusə əndə Sirina da Manahina ətə girəshi tii da ɲwanɲwə *Hirudusə. Ahadatii nə Sawulə əsə. ² Ma ka əndə'i uusəra, təya gərə'u ka Slandanə da dʒa suumaya. Əɲki Malaaba Ma'yanə ka tii, “Fə'yagimə ka nyi tə i Barənaba tii da Sawulə kaa təya slənə slənətə 'wii nyi tə tii.” ³ Daba'ə suumaya da dʒa də'wa, təya kavə ciinətii aanətii, təya kapaa tə tii.

Waazanə nga masləkee ənji anə hanyinə nga Kipərusə

⁴ Makə sləkee Malaaba Ma'yanə ka i Barənaba da Sawulə, təya palə aa Səluukiya, təya dzə ka dəmə kumbawalə davə ɲga dzəginə aanə hanyinə ɲga Kipərusə ətə ahada ma'inə. ⁵ Mbu'unatii aanə hanyinəkii aasəkə vərənə ɲga Salamisa, təya ndzaɲə baaba wabənə ɲga Əntanɲfə asəkə *kuvə də'wanyinə ɲga Yahudiinə. Kə gi Yoohana ka tsakənə tə tii əsə.

⁶ Makə wiigi'itə tii hanyinə ɲga Kipərusə patə kura'ə aa Pafusa, təya lapaa əndə'i əndə hiila ətə dʒii ləməkii Barə-Yeesu. Majirakə ɲga anabi ɲga Yahudiinə nə ci. ⁷ Guva ɲga ɲgwaməna Sirəgiya Bulusə nə ci əsə. Ma ɲgwaməna, əndə shiinə nə ci. Ca 'wa tə i Barənaba da Sawulə, ca alə fa wabənə ɲga Əntanɲfə amatii. ⁸ Amma, ma əndə hiilatsa, ətə dʒii ləməkii Ilimasə də uura Gərikə, kə dʒii ci ka tii mabizhinə, ha'ə kə mwayi ci zhi'wee ka ədzəmə ɲga ɲgwaməna acii ga ca nyi'u gooɲga. ⁹ Amma, ma Sawulə, ətə ci ənjə a 'wa tə ci Bulusə əsə, da i Malaaba Ma'yanə nə ci, ca tsaamə tə əndə hiilatsa, ¹⁰ əɲki ci, “Ma hə, əndə ɲga *Seetanə nə hə, səsəɲwə ɲga gooɲga. See sətə dʒii bwayakii nəndə a ədzəməku. Pukyanə ɲga uusərə patə, ha'ə nə hə ka zhi'wee ka gooɲga ɲga Əntanɲfə ka jirakənə. ¹¹ Aci ha'ə ka dzalənə nə Slandanə tə hə, ha uurəfəgi, pa ha nee ka uusərə ma'ə kwakwatə.” Pii wata təkunə cii kəya nee ma'ə, ca raramə, ənjə a kəsə tə ci ka ciinə, acii paa ci ka nee ka ha ma'ə. ¹² Makə nee ɲgwaməna ka sətə slənyi, kə vii ci gooɲga ka Slandana, acii kə dʒii ka ci ka sə ɲga hurəshishinə nə dzəgunənə agyanəkii.

Bulusə da Barənaba də Antakiya anə hanyinə nga Pisidiya

12:22 12.22 Əzaki. 28.2. **12:24** 12.24 2.41. **12:25** 12.25 11.29-30. **13:1** 13.1 11.27. **13:2** 13.2 9.15; 10.19; 22.19; Gal. 1.15-16. **13:3** 13.3 6.6. **13:4** 13.4 10.19; 15.39. **13:5** 13.5 17.2. **13:8** 13.8 2 Tim. 3.8. **13:11** 13.11 9.8; 22.11.

¹³ Ma daba'əkii, wata Bulusə da ənji nə'ushinaakii a dēmə kumbawalə də Pafusa, təya palə aa Pirəga anə hanyinə nga Paməfiliya. Ma Yoohana, kə bwasee ci ka tii davə, ca ənə aa Urusaliima. ¹⁴ Amma, ma təya, təya paləgi tə Pirəga, təya palə aa Antakiya ətə anə hanyinə nga Pisidiya. Də asavee əsə, təya dəməgərə aasəkə *kuvə də'wa, təya ndzaanə da ənja, ¹⁵ ənjə a janğa bariya nga Muusa da ləkaləkətə nga anabiinə. Wata gayinə nga kuva a sləkee ka banə ka tii oo'i, "Ndzəkəjushi'ina, usamə da shinə. Mbu'u tə'i wabənə ətə ca tsakə tə ənji a moonə."

¹⁶ Bulusə a madətə, ca madəe ka ciinəkii ka ənja, ca ba, "Unə ənji *Isərayiila da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə, fatəmə! ¹⁷ Ma Əntanfə ənə caama nə'u, amə ənji Isərayiila, ci ta'i tə dzədzəshi'inaamə, ca siitə tə tii saa'i tii anə hanyinə nga Misəra. Də maduunə baawəda əsə ngiragi ci tə tii də Misəra. ¹⁸ Kə sə'wii ci tə tii ha'ə fəzə ənfwadə pu'unə agi bilinə əsə. ¹⁹ Ca zamagi də slikərənə mədəfə anə hanyinə nga Kana'ana, ca vii ka tii hanyinəkii nga zəmə ya. ²⁰ Ma ətsə patə, agi fəzə gya'ə ənfwadə da tufə pu'unə. Daba'a ha'ə ca dəkəvə ka tii gayinə ahadatii ha'ə mbu'ya ka zamana nga anabi Samuyila. ²¹ Agi zamanaakii kədii tii kaa ənjə a dəkə ka tii nwanjwa. Wata Əntanfə a dəkəvə ka tii tə Sawulə uuzənə nga Kisə, agi duurə nga Beejaminə. Ca də ka tii nwanjuunə nga fəzə ənfwadə pu'unə. ²² Makə ngərəgi Əntanfə tə Sawulə, ca dəkəvə ka tii tə *Dawuda ka nwanjuunə. Wiinə sətə wabi Əntanfə anəkii, ənki ci:

'Kə upaa nyi tə Dawuda uuzənə nga Jasii,

Ci nə əndətə cii kya uudə,

Ci əsə na slənətə ka nyi sətə cii kya uudə patə.'

²³ "Agi slikərənə nga əndətsə kira Əntanfə ka ənji *Isərayiila Maluwa, waatoo Yeesu makə sətə dīi ci aləkawalə nga dəfanə. ²⁴ Daga Yeesu ma'ə mashimə, kə waazii Yoohana ka ənji Isərayiila patə kaa təya zhi'wagi, təya bwasee ka 'waslyakənatii, təya luu yibə bapətisəma. ²⁵ Ma Yoohana kədəhə ka uudəpaa slənəakii, kə ləguyi ci ama ənja: 'Makə wu sanə cuuna nəhə tə nya? Əntaa nyi nə əndətə cuuna gərə. Ma əndətə cuuna gərə, ma'ə ci ka shinə. Mambu'umə nyi bahə nya dəədfəgi ka ci bibinaakii.'

²⁶ "Ndzəkəjushi'inə, jijinyinə nga Ibərahiima da hara ənji gərə'unə ka Əntanfə ahadoonə, kaamə sləkee Əntanfə Njuni Habara nga luupaanə. ²⁷ Wiinə, ma ənjitə də Urusaliima da gayinatii, pooshi tii kavə nətii ka shiinə tə Yeesu. Ha'ə əsə mafatəmə tii wabənə nga anabinyinə ətə ci ənjə a janğa ka tii taa ngutə uusərə nga əpisəkə patə. Amma, makə lagi tii ka Yeesu gəjwanə, kə dīi ka goonğa nə wabənə nga anabinyinə. ²⁸ Taa ngahi ma'upaamə tii tə ci da 'waslyakəənə bahə bələnə tə ci, amma kə kədii tii acii *Pilaatu ka bələginə tə ci. ²⁹ Makə uudəpaa tii dəfanə ka ci makə sətə shi ənjə a nyaahə agyanəkii patə, ənjə a jimagərə də ci ashi ənfwa, təya ngədfəgi tə ci. ³⁰ Amma kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. ³¹ Kə baa ci bəzəkii ka bəarii naakii nə ka ənjitə shi tii da ci daga də Galili aa Urusaliima. Ma əndzə'i, tii nə seedawanyinaakii ka ənji Isərayiila.

13:13 13.13 13.5; 15.38. **13:14** 13.14 17.2. **13:15** 13.15 15.21. **13:17** 13.17 Shig. 1.7; Dzək. 5.15. **13:18** 13.18 Shig. 16.35; Baan. 14.33-34; Dzək. 29.4. **13:19** 13.19 Dzək. 7.1; Jasə. 14.1. **13:20** 13.20 M.Gəjw. 2.16; 1 Sam. 3.20. **13:21** 13.21 1 Sam. 8.5,19; 10.21; 11.15. **13:22** 13.22 1 Sam. 16.12; 13.14. **13:23** 13.23 Isaa. 11.1; Rooma 1.3; Səniinə 5.5. **13:24** 13.24 Luka 3.3. **13:25** 13.25 Luka 3.15-16. **13:27** 13.27 3.17. **13:28** 13.28 Luka 23.4,14-15,21-23. **13:29** 13.29 Luka 23.50-56. **13:30** 13.30 3.15. **13:31** 13.31 1.3,8.

³² “Ma inə əsa, kə kireenə koonə ɲunyi wabənə ətə dʒi Əntaɲfə aləkawaləkii ka dzədzəshi'inaamə. ³³ Kə mbu'utə ci kaamə jijnatii də aləkawaləkii əsə. Kə mbu'utəgi ci də madeenə ka Yeesu makə sətə nyaahə ənji asəkə Jabuura ɲga bəra'inə oo'i,

‘Ma hə, uuzənaaki nə hə, daga ənshinə kə ndzaa nyi ka Duu.’

³⁴ Kə wabi Əntaɲfə agyanə madeenə ka ci agi maməətə ənji oo'i, paa ci ka ənənə ka əntənə ma'ə, ca bəslə. Wiinə sətə bii ci:

‘Ka viinə nə nyi koonə ndilə ndilə tə malaaba barəkaanə makə ətə vii nyi ka Dawuda.’

³⁵ Aciikii tə'i manaahəkii əsə asəkə əndə'i Jabuura oo'i,

‘Paa hə ka bwasee ka shishinə ɲga əndə slənaaku kaa ca bəsləgi.’ ”

³⁶ Bulusə a dzə aakəɲwa də banə, əɲki ci, “Ma Dawuda, kə slənyi ci agi zamanaakii makə sətə mwayi Əntaɲfə. Ma daba'əkii, ca əntəgi, əɲjə a kagərə tə ci agyanə dzədzəshi'inəkii, ca bəsləgi. ³⁷ Amma, ma əndətə madəe Əntaɲfə ka ci agi maməətə əɲja, mabəsləmə ci.

³⁸ “Aci ha'ə, ndzəkəɲushi'inə, see a shii unə oo'i, daci Yeesu ciina waaza koonə agyanə tifyaginə ɲga 'waslyakəənə. Aci ma bariya ɲga Muusa, paa ci da ɲgeerənə ɲga luupaanə tuunə acii 'waslyakəənə. ³⁹ Amma taa wu patə vii ka Yeesu gooɲga, daciikii upaanəkii luupaanə. ⁴⁰ Ma dʒi əna, nəhəmə noonə nə acii ga sətə bii anabinyinə a kulyaanə koonə ətə bii tii:

⁴¹ ‘Tsaaməmə, unənə ca ushapaa sətə bii Əntaɲfə, haɲkala goonə a gwazəgi, una zagi.

Acii kadə nii kya slənə əndə'i slənə agi zamana goonə

ətə pooshi unə na luuvə taa kə bii ənji koonə.’ ”

⁴² Ma i Bulusə da Barənaba a gimagi asəkə kuvə də'wa, əɲjə a kədii tə tii kaa təya ənə ka batə ka tii wabəətə ka əndə'i uusərə ɲga əpisəkətə ca shi. ⁴³ Makə təkəgi ənji a kuvə də'wa, əɲji laɲə nyi'u tə tii, Yahudiinə da əɲjitə gimə aagi diinə ɲga Yahudiinə patə. I Bulusə da Barənaba a wabə ka tii kaa təya ndzaa də ɲgeerənə agi ɲga'əətə dʒi Əntaɲfə ka tii.

⁴⁴ Zhi'wanə ɲga uusərə ɲga əpisəkə dʒi dzawə, wata əɲjə a ənslyagi pəbə asəkə vərənə aasəkə kuvə də'wa ka fa wabənə ɲga Əntaɲfə.

⁴⁵ Makə nee hara Yahudiinə kə dzii əɲji də nə laɲə, kə shirəhə tii ka i Bulusə, təya dfa ka ci mabizhinə, təya dzə da dzaananə tə ci. ⁴⁶ Amma, ma i Bulusə da Barənaba, kə wabi tii ka tii yadə ɲgwələnə, təya ba, “Kə ndzaa tyasə, a takəɲwa əɲji ba koonə wabənə ɲga Əntaɲfə taabu'u ka hara slikərənə. Amma, makə kə kaaree unə, una baarii oo'i, madəbeemə koonə nə upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, yoo, a zhi'ugiinə səgeenə aabii hara slikərənə. ⁴⁷ Aci ha'ə bii Slandanə keenə, əɲki ci,

‘Kə kapaa nyi tə hə kaa ha ndzaa

ka bərənə ɲga hara slikərənə,

ha ndzaa ka rəgwa ɲga mbədənə

ha'ə mbu'unəkii ka muudinə ɲga duuniya patə əsə.’ ”

⁴⁸ Makə fii əɲjitə əntaa Yahudiinə ha'ə, kə dʒi tii moodasəka, təya dʒuunətə tə Slandanə putə ɲga wabənəkii. Ma əɲjitə ta'i Əntaɲfə tə tii ka upaa əpinə ɲga ca'ə ndəɲwə ndəɲwə, kə vii tii gooɲga. ⁴⁹ Kə təkəgi wabənə ɲga Slandanə taa dama patə anə hanyinəkii əsə. ⁵⁰ Amma

13:32 13.32-33 Jab. 2.7; Rooma 1.3-4. **13:34** 13.34 Isaa. 55.3. **13:35** 13.35 Jab. 16.10. **13:36** 13.36 2.29. **13:38** 13.38 10.43; 15.10. **13:39** 13.39 Rooma 4.25; 6.7; 10.4. **13:41** 13.41 Hab. 1.5. **13:43** 13.43 11.23. **13:44** 13.44 17.2. **13:46** 13.46 3.26; 18.6. **13:47** 13.47 Isaa. 49.6. **13:48** 13.48 11.18. **13:49** 13.49 2.41.

Yahudiinē a tsəvutə tə matakəŋwanyinē ŋga vəranə da hara makinə ətə da məghərevənə; ma makiita, ənji gərə'unə ka Əntanfə nə tii əsə. Təya madee ka wabənə agyanə i Bulusə da Barənaba. Təya lakəənə tə tii anə hanyinatii. ⁵¹ Ma təya dzə də palənə satii, təya gwa'agi bərəbərə ŋga bībinatii agyanətii ka baariinə ka tii oo'i, pooshi tii agi haalatii ma'ə. Wata təya palə aa Ikuniya. ⁵² Ma ənji nə'unə ŋga Antakiya, kə dīi tii moodasəkə ka shaŋə. Kə ndzaa tii da i Malaaba Ma'yanə asəkə ədzəmətii əsə.

14

I Bulusə da Barənaba də Ikuniya

¹ Ma də Ikuniya əsə, kə gimə i Bulusə da Barənaba aasəkə kuvə də'wa ŋga Yahudiinə, təya waaza ka ənji də gazhi'waanə. Ha'ə bəzəkii nə ənjitə vii gooŋga ka Slandana, Yahudiinə da hara slikərənə patə. ² Amma, ma Yahudiitə kaaree ka vii gooŋga ka Slandana, kə madee tii ka ədzəmə ŋga hara slikərənə kaa təya bərapaa tə ənji nə'unə. ³ Kə ta'avə i Bulusə da Barənaba də Ikuniya ka waazanə ka ənji agyanə Slandanə yadə ŋgwalənə taa gi'u. Təya waaza agyanə pwapooŋaakii. Slandanə a vii ka tii baawəda ŋga dā sə ŋga hurəshishinə kama kama ka baariinə oo'i, ma sətə ci təya ba, gooŋga. ⁴ Amma kə təkəgi ənji kurəgə bəra'i asəkə vəranə. Hara ənji, a ba'a Yahudiinə nə tii. Hara ənji əsə, a ba'a masləkee ənja. ⁵ Kə mwayi hara slikərənə da Yahudiinə da gayinatii cibeənə ka masləkee ənji də kaalanə tə tii də faariinə, ⁶ asee, kə gi aa limətii nə sətə mwayi ənji dānə də tii. Wata təya huyi satii aanə hanyinə ŋga Likaniya, waatoo aa Lisətira da Dyarəba da hara vəraatə gunutə də hanyinəkii. ⁷ Təya waaza Nnyūi Habara ŋga Slandanə davə.

Kaalanə tə Bulusə də Lisətira

⁸ Tə'i əndə'i əndə də Lisətira, pooshi səfəkii ndalə bahə wiigi'inə. Makə pwayi ənji tə ci, hurəndzəmə nə ci. Mashimə ca wii shaŋə. ⁹ Ma ka əndə'i uusəra, ca fa waazanə ŋga Bulusə. Bulusə a tsaamə tə ci. Ma nee ci, ma əndətsa, kə vii ci gooŋga, kə dəbee ca upaa mbədfəpaanə. ¹⁰ Bulusə a madee ka uurakii, əŋki ci, "Madətə kəŋə anə səfəku." Wata hatsə əndətə a madətə, ca wii.

¹¹ Makə nee danjəna ka sətə dīi Bulusə, təya madee ka uuratii, təya ba də uura ŋga ənji Likaniya, "Kə jimagərə əntanfənyinə aabii amə makə ənja." ¹² Təya dəkə ləmə ka Barənaba "*Jawusə". Ma Bulusə əsə, təya dəkə ka ci "*Heerəməsə" puta dīi ci ka ŋwanjwə wabənə. ¹³ Ma dava, tə'i kuvə uuləma ətə ci təya 'wa Jawusə, a uura mayi ŋga vəranə. Wata limanə ŋga uuləməkii a ŋgərə bubuŋənyinə, ca zadətə də gudəza, ca kira aa uura mayi ŋga vəranə kaa təya dā sataka da ənja ka i Barənaba da Bulusə. ¹⁴ Amma, makə fii i Bulusə ha'ə, təya tsaatsagi kəjeerənə ashitii ka baariinə oo'i, kə bəzhi səkətii ka shaŋə. Təya huyi aagi ənja, təya dzə də madee ka uuratii, əŋki tii, ¹⁵ "Una! ka mi cuuna dā ha'ə kwa? Ma inə kamə, ənji niinə makə noonə. Kə kireenə koonə Nnyūi Habara koonə bwasee ka mazabə uushi'iitsa, una nə'u tə Əntanfə Əndə vii əpinə. Ci tagii ha dadagyə da ha apanə da uunəva da sətə asəkətii patə. ¹⁶ Ma ŋga ŋukə, kə bwasee ci ka slikərənyinə patə kaa təya paaslə uushi'inatii. ¹⁷ Patə da ha'ə, mabwaseemə ci ka naakii nə yadə seeda, agi dānə nə ci koonə

13:51 13.51 18.6; Luka 9.5. **14:1** 14.1 17.2. **14:2** 14.2 13.45. **14:3** 14.3 2.22. **14:5** 14.5 14.19; 2 Tim. 3.11. **14:6** 14.6 Mat. 10.23. **14:8** 14.8 3.2. **14:11** 14.11 28.6. **14:13** 14.13-15 10.25-26; Dan. 2.46. **14:15** 14.15 Shig. 20.11; 1 Koor. 8.4-6. **14:16** 14.16 17.30.

nga'əənə, ca ndzəmə koonə vəna, ca vii koonə ŋunyi cifanə, ca əburətə tuunə də zəma, ca vii koonə moodasəkə əsə.” ¹⁸ Taa ŋgahi kə wabi tii ka tii wabəətsə patə, ŋgahə tənəpaa tii tə tii ka də ka tii sataka.

¹⁹ Asee, tə'i hara *Yahudiinə shi aa dəvə daga də Antakiya da Ikuniya. Təya shi ka tsəvutənə tə danšana. Təya kaala tə Bulusə də faariinə, təya ələgi tə ci aa ba'a vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə əntəgi ci. ²⁰ Amma ənji nə'unə a shi, təya dzatə də nə aabiikii, ca madətə, ca ənəgərə aasəkə vəranə. Pukənə ŋga ha, təya madə tii da Barənaba, təya palə aa Dyarəba.

²¹ Makə waazii tii Ŋunyi Habara asəkə vəranəkii, kə upaa tii ənji nə'unə laŋə. Ma daba'əkii, təya ənə aa Lisətira da Ikuniya da Antakiya ətə anə hanyinə ŋga Pisidiya. ²² Ma asəkə vəraniiitsa, kə vii tii ŋgeerənə ka ənji nə'unə, təya ba ka tii, wa təya kəŋə anə vii goonɡatii. Təya tsakə banə ka tii oo'i, see dagi cibə laŋə upaanaamə dəmənə aagi ŋwanjuunə ŋga Əntanfə. ²³ Daba'ə ha'ə, təya taadəcii ka tii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə Ikəliisiya, təya də də'wa da suumaya, təya kavə tə tii aacii Slandanə ətə vii tii ka ci goonɡa.

Ənənə ŋga i Bulusə da Barənaba aa Antakiya

²⁴ I Barənaba da Bulusə a pitəgi asəkə hanyinə ŋga Pisidiya, təya mbu'u aanə hanyinə ŋga Paməfiliya, ²⁵ təya waaza wabənə ŋga Əntanfə ka ənji də Pirega. Ma daba'əkii, təya madə, təya palə aa Ataaliya. ²⁶ Təya dəmə kumbawalə davə, təya palə aa Antakiya, waatoo vəraatə shi ənjə a kavə tə tii aacii Əntanfə kaa ca də ka tii pwapoonə aɡi sləna, waatoo ətsə uudəpaa tii.

²⁷ Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzaadzatə də ənji nə'unə, təya ba ka tii habara ŋga sətə dīi Əntanfə daciitii da makə sətə wunəgi ci ka hara slikərənə rəgwa ŋga vii goonɡa. ²⁸ Təya ta'avee tii da ənji nə'unə davə.

15

Dza də nə ŋga matakəŋwanyinə də Urusaliima

¹ Tə'i hara ənji shi daga də Yahudiya aa Antakiya, təya dzəgunə ka ənji nə'unə, təya ba, “Mada *maryaminyamuunə makə ŋga alə'aada ŋga Muusa, pooshi unə ka upaa luupaanə.” ² Kə dīi i Bulusə da Barənaba mabizhinə da ənjitsa. Wabənəkii a gwazəgi ka shaŋə. Makə uurəgi haalakii aanətii, ənjə a sləkee ka i Bulusə da Barənaba da hara ənji nə'unə aa Urusaliima, kaa təya dzə aabii masləkee ənja da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya aɡyanə wabəətsa. ³ Makə sləkee ənji nə'unə ka tii, təya madə, təya paləgi dasəkə hanyinə ŋga Finikiya da ŋga *Samariya, təya dzə də baaba habara ŋga zhi'inə ŋga hara slikərənə ka ənji nə'unə. Fanə ŋga ənji nə'unə ha'ə, aɡi dənə nə tii moodasəka. ⁴ Makə mbu'i tii aa Urusaliima, kə liwə ənji Ikəliisiya da masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya tə tii də moodasəka. I Bulusə a baaba ka tii sətə slənyi Əntanfə daciitii patə. ⁵ Amma hara ənji nə'unə kurəgə ŋga Farisanyinə a madətə, təya ba, “Ma ənjitsa, tyasə, see a ryamina tii, ənjə a ba ka tii təya nə'u bariya ŋga Muusa.”

⁶ Wata masləkee ənji da matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya a dza də nə ka tsaamənə aɡyanə wabəətsa. ⁷ Makə ta'avə tii ka dəada wabənə ahadatii, Piita a madətə, əŋki ci: “Ndzəkəŋushi'ina, makə sətə shii unə, daga ŋukə

14:17 14.17 Jab. 147.8; Irin. 5.24. **14:19** 14.19 14.5; 13.50; 17.13; 2 Koor. 11.25. **14:22** 14.22 11.23. **14:23** 14.23 6.6; Tit. 1.5. **14:26** 14.26 13.1-2. **14:27** 14.27 11.18; 15.12. **15:1** 15.1 Leew. 12.3; Gal. 5.2. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-10. **15:4** 15.4 15.12.

ta'i Əntanfə tə nyi ahadoonə kaa hara slikərənə a fa Njunyi Habara da maki, təya luuvə. ⁸ Kə shii Əntanfə ədzəmə nga taa wu patə, ca seeda tə tii də vii ka tii Malaaba Ma'yanə makə sətə vii ci kaamə əsə. ⁹ Matəkeemə ci ahadaamə da tii. Putə nga vii goonɡatii kubəgi ci ədzəmətii makə naamə. ¹⁰ Makə ha'ə dīi əna, ka mi sanə cuuna alə haliminə nga Əntanfə də kaanə ka ənji nə'unə tə bariya nga Muusa? Taa amə da dzədzəshi'inaamə maa, kə təkuree amə ka nə'utə bariyaakii. ¹¹ Amma kə vii amə goonɡa oo'i, putə nga pwapoonə nga Slandanə Yeesu upaa amə luupaanə makə sətə upaa tii natii əsə."

¹² Dabaala a ndzaa kəfə'a, təya ənə ka fanə a ma i Barənaba da Bulusə, təya ba ka tii sə nga hurəshishiitə dīi Əntanfə ka hara slikərənə daciitii.

¹³ Makə uudəpaa tii wabənə, Yakubu a madətə, ca jikəvə, əŋki ci: "Fatəmə, ndzəkəŋushi'inə. ¹⁴ Əndzə'i əna bii Simoonə kaamə makə sətə 'watəgi Əntanfə nəhənə tə hara slikərənə kaa ca tadəgi hara ənji agitii, təya ndzaa ka ənjaakii. ¹⁵ Kə dīi wabəətsə mbərə mbərə da nga anabiinə makə sətə dīi manaahəkii oo'i,

¹⁶ 'Əŋki Slandana: Ma aakəŋwa, ka shinə nə nyi ka hadatəginə də yi nga *Dawuda ətə saawagi.

Ka ŋgərənə nə nyi sətə sasaawagi,

nya ənə ka haadətəginə, nya kəŋee,

¹⁷ kaa hara ənjə a alə tə nyi Slandanətii,

waatoo patənə nga hara slikərətə 'wii nyi

kaa təya ndzaa ka naaki.

¹⁸ Ha'ə bii Slandanə ətə bagi uushi'iitə daga ŋukə.' "

¹⁹ Yakubu a tsakə banə, əŋki ci, "Ma nee nyi naaki, ma hara slikərənə ənə ca zhi'wa aabii Əntanfə, gaama irəla tə tii. ²⁰ Amma, naahaamə ka tii ləkaləkətə də banə, ga təya adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, acii ma ətsa, ajjinə. Ga təya aləhiinə, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya adə idəna. * ²¹ Acii ma bariya nga Muusa, daga ŋukə, taa ka ŋgutə vərənə patə, tə'i ənji waaza agyanəkii, ənjə a janɡa asəkə *kuvə də'wanyinə taa ŋgutə *uusərə nga əpisəka."

Ləkaləkətə ka hara slikərənə ənji nə'unə

²² Fanə nga masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya ləbə da ənji Ikəliisiya patə tə wabəətsa, wata təya anə uura nga tadə ənji ahadatii, kaa təya sləkee ka tii aa Antakiya, tii da i Bulusə da Barənaba. Wata təya tadə tə Yahuda ətə ci ənjə a 'wa Barəsaba, tii da Silasə. Matakəŋwanyinə nə tii ahada ənji nə'unə əsə. ²³ Wata təya sləkee ka tii də ləkaləkətəkii. Wiinə sətə nyaahə tii asəkə ləkaləkətəkii:

"Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hara slikərənə ənji nə'unə də Antakiya da Siriya da Silikiya. Ma ləkaləkətəna, daciinə ndzəkəŋushi'inuunə masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima. Kə nəhəpaa inə tuunə patə.

²⁴ "Kə fii inə oo'i, kə gi hara ənji ahadeenə, təya dzə ka madəe ka haŋkala goonə də wabənə, təya kədəpaa tuunə. Ma ətsa, əntaa inə bii ka tii danə ha'ə. ²⁵ Ma caamiinə, makə kə gi wabənə geenə ka rəɡwa rəŋwə, kə dəbee ina tadə ənji ahadeenə, ina sləkee ka tii koonə, təya dzə

15:7 15.7 10.1-43. **15:8** 15.8 2.4; 10.44. **15:9** 15.9 10.35. **15:10** 15.10-11 15.19; Gal. 2.16; 3.10-12; Af. 2.5-8. **15:12** 15.12 2.22. **15:16** 15.16-18 Am. 9.11-12; Isaa. 45.21. **15:19** 15.19 Gal. 5.3. * **15:20** 15.20 15.29; 21.25; ka uuləminə: 1 Koor. 8.1-13; 10.23-33; aləhiinə: Leew. 18.6-18; adə idəna: Leew. 17.10-16. **15:21** 15.21 13.15. **15:22** 15.22-29 11.18; 16.4. **15:24** 15.24 Gal. 1.7; 5.10.

da i moodəkii gaamə Barənaba da Bulusə. ²⁶ Ma təya, kə vigi tii əpinatii ka putə nga slənə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ²⁷ Ci nee unə ka i Yahuda da Silasə ahadoonə, tii na ba koonə də matii sətə nyaahiinə. ²⁸ Kə kadeesəkə ka Malaaba Ma'yanə da inə patə oo'i, geena tsakəənə koonə kərənə pamə palee ka uushi'iitə ndzaa tyasə, waatoo, ²⁹ goona adə sətə dīi ənji ka uuləminə taa sləmənyinə, goona adə idəna, goona tsəbə luutə malamə ənji uurakii, goona aləhiinə. Madfa kə tənəpaa unə noonə nə ka dfaada tsarə uushi'iitsa, ka ndzaanə nuunə jamə. Ta'avəmə jamə."

³⁰ Makə kapaa ənji tə i Bulusə, təya palə aa Antakiya, təya dzatə də ənji nə'unə, təya vii ka tii ləkaləkatətə. ³¹ Makə janəgatə tii, kə dīi tii maŋushinə ka shaŋə acii kə vii wabəətsə ka tii ngeerənə. ³² Ma i Yahuda da Silasə, *anabiinə nə tii, kə wabi tii ngeaŋga'ə ka ənji nə'unə, təya tsakə ka tii ngeerənə. ³³ Makə banee tii davə gi'u, ənji nə'unə a kəree ka tii də jamənə. Yahuda da Silasə a ənə aabii ənjitə sləkee ka tii. [³⁴ Amma, ma nee Silasə, kə dəbee ca ənəgi davə.]

³⁵ Ma i Bulusə da Barənaba, kə ənəgi tii də Antakiya, təya dzəgunə ka ənja, təya dzə də waaza wabənə nga Slandana, tii da hara ənji nə'unə laŋə əsə.

Təkənə nga Bulusə da Barənaba

³⁶ Makə ta'avə tii davə, Bulusə a ba ka Barənaba, "Ənaaŋwə ka caamatə ənji nə'uutə shi aŋwa waazii ka tii wabənə nga Slandanə taa ka nğutə vəranə, kaanwa tsaamətə taa iitə nə tii agi nə'unə." ³⁷ Ma Barənaba əsə, kə mwayi ci 'waanənə tə Yoohana ətə ci ənjə a 'wa Marəkusə. ³⁸ Amma kə caamə Bulusə, madəbeemə Yoohana a dzə da tii, acii kə shi ca bwasee ka tii də Paməfiliya, ma'uudəpaamə ci slənəkii da tii. ³⁹ Wata təya dfaanə mabizhinə, təya təkəgi. Barənaba a nğərə tə Marəkusə, təya dəmə kumbawalə, təya palə aanə hanyinə nga Kipərusə. ⁴⁰ Amma, ma Bulusə, kə nğirə ci tə Silasə. Makə dīi ənji ka tii də'wa, təya kavə tə tii aacii Slandana kaa ca dfa ka tii pwapoonə agi wiigi'inatii, wata təya palə. ⁴¹ Kə wiigi'itə i Bulusə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə kaa təya tsakə ndzaanə də ngeerənə agi vii goonəgatii.

16

Nə'unə nga Timooti tə i Bulusə da Silasə

¹ I Bulusə a mbu'u aa Dyarəba da Lisətira. Təya lapaa əndə'i əndə nə'unə davə ətə dīi ləməkii Timooti, uuzənə nga əndə'i mitə Yahuda. Ma miita, əndə nə'unə nə ki əsə. Ma dīi, əndə Gərikə nə ci. * ² Ma Timooti, agi dəlaginə nə ənji nə'unə nga Lisətira da Ikuniya də ci. ³ Kə uu'i Bulusə kaa təya wiigi'i tii da Timooti, wata ca nğərə tə ci, ca *ryaminyagi tə ci, acii kə shii Yahudiitə davə patə oo'i, ma dīi, əndə Gərikə nə ci. ⁴ Ma daba'əkii, təya ndzaŋə wiigi'inə ka vərə ka vərə, təya dzə də baabanə ka ənji nə'unə tə bariyatə kapaa masləkee ənji da matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya də Urusaliima kaa təya nə'utə. ⁵ Də ha'ə kinə ənji nə'unə ndihə ndihə agi vii goonəgatii. Taa nğutə uusərə patə nə laŋənətii ka tsakənə əsə.

15:28 15.28-29 10.19; 15.20; Luka 11.46. **15:32** 15.32 11.23,27. **15:37** 15.37 12.12. **15:38** 15.38 13.13. **15:39** 15.39 13.4. **15:40** 15.40 14.26. * **16:1** 16.1 14.6; Timooti: Rooma 16.21; 1 Koor. 4.17; Fil. 2.19; 2 Tim. 1.5. **16:2** 16.2 6.3; Fil. 2.20,22. **16:3** 16.3 Gal. 2.3-5; 1 Koor. 9.20. **16:4** 16.4 15.22-29. **16:5** 16.5 2.41.

Neenə nga Bulusə ka əndə Makiduuniya dagi səniinə

⁶ Ma daba'ekii, kə mwayi tii dzənə ka waaza wabənə nga Slandanə aanə hanyinə nga Asiya, amma kə tənəpaa Malaaba Ma'yanə tə tii. Wata təya paləgi aanə hanyinə nga Firigiya da nga Galatiya. ⁷ Makə mbu'i tii aagyanə ribinə nga hanyinə nga Misiya, təya alə dəməgərənə aanə hanyinə nga Bitiniya. Amma maluuvmə Ma'yanə nga Yeesu ka tii. ⁸ Wata təya pitəgi tə Misiya, təya jiməgərə aa Tərawasə. ⁹ Ma uusərakii davədə, kə səni Bulusə davə oo'i, kə nee ci ka əndə Makiduuniya kənə, ca kədii tə Bulusə, ca ba, "Tyanəgi aanə hanyinə nga Makiduuniya, kaa ha shi ka tsakənə tiinə." ¹⁰ Daba'ə səniinaakii, pii ina tasəka dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya. Acii kə shii inə oo'i, Əntənfə 'wii tiinə ka waaza ka tii Nunyi Habara.

Vii goonə nga Lidiya

¹¹ Wata ina dəmə kumbawalə də Tərawasə, ina kənəe da i aa Samutərasə. Pukənə nga ha ina palə aa Niyapuli. ¹² Ina madə davə, ina palə aa Filipi, vərəatə palee də dūunuunə agyanə əndə'i purəjanə nga hanyinə nga Makiduuniya, vəranə nga ənji Rooma əsə. Ina banee gi'u asəkə vərəatsa. ¹³ Ma *uusərə nga əpisəka, kə dəməgiinə aa uura mayi nga vəranə, ina dzə aama gəera. Mbu'u ka lapaanə niinə ha nga dā də'wa nga Yahudiinə davə. Wata ina lapaa. Davə ndzaa inə, ina wabə ka makiitə dzii də nə davə. ¹⁴ Tə'i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Lidiya ca fa tiinə. Ma kya, mitə Tiyatira nə ki. Dərə də madizə kəjeerənyinə nga mandalə kwaba nə slənətə. Əndə ngwalənə tə Əntənfə nə ki əsə. Kə wunəgi Slandanə ədzəmətə. Ha'ə kya kavə hanəkalatə ka sətə ci Bulusə a ba. ¹⁵ Kə liwə ki yibə bapətisəma da ənji yatə patə, kya kədii tiinə, ənki ki, "Makə kə shii unə ndilə ndilə oo'i, kə vii nyi goonə ka Slandana, yoo, see a dzuunə ka nee ka yaaki." Kya tsakə kədiinə tiinə, keena palə.

Pa'ənə tə i Bulusə a furəshina də Filipi

¹⁶ Ma ka əndə'i uusəra, ina dzə ka ha nga dā də'wa, ina lapaa əndə'i uundzə rəmənə, mava. Əndə ginaaji nə ki, agi kuranə nə ki uushi'inə kama kama putə nga ginaajiitə ashitə. Agi dzanə nə ki də kwaba lanə ka slanjiinətə əsə də kwaanə. ¹⁷ Wata nə'unə tiinə da i Bulusə nə ki, kya dzə də ka vurenə, kya ba, "Ma ənjitsa, ənji nga maduunə Əntənfə nə tii. Rəgwa nga luupaanə nə tii ka banə koonə." ¹⁸ Ha'ə kə ta'avə ki baanə lanə ka danə makə ətsa. Ca zhimagi tə Bulusə asəkəkii ka shanə. Ca zhi'wagi, ca ba ka ginaajiitə ashitə, "Wanyinə ca ba ka hə də ləmə nga Yeesu *Aləmasiihu: bwasee ka ki!" Wata pii ginaajiitə a bwasee ka ki ka saa'ita.

¹⁹ Makə nee slanjiinətə oo'i, kə njiikəgi rəgwa nga upaanatii, təya kəəsətə tə i Bulusə da Silasə, təya kərə tə tii aasəkə luuma aakənwacii ənji la gəwanə. ²⁰ Makə kirə tii tə tii aakənwacii, kə bii tii, ənki tii, "Ma ənjina, agi gwazənə nə tii hanəkala nga vərəana, wiinə boo, *Yahudiinə nə tii. ²¹ Agi dzəgunənə nə tii alə'aadatə madəbeemə kaamə, kaama slənəgi, amə ənji Rooma." ²² Danəkana a gujuunə ka tii patə, mala gənwanyinə a səədəgi kəjeerənə ashitii, təya ba ka ənjə a fəəslə tə tii də kurəpa. ²³ Makə fəəsləgi ənji tə tii purə'i purə'i, təya fədə tə tii, təya əjigərə tə tii aa furəshina, təya ba ka əndə nəhə furəshina kaa ca pa'əgi tə tii nga'ə.

16:6 16.6 10.19. **16:13** 16.13 17.2. **16:14** 16.14 17.4. **16:15** 16.15 8.36. **16:16** 16.16 19.24. **16:17** 16.17 19.15; Luka 4.34,41. **16:18** 16.18 3.6. **16:20** 16.20 17.6. **16:22** 16.22-23 2 Koor. 11.25; 1 Tees. 2.2.

²⁴ Fanə nga əndə nəhə furəshina naakii, wata ca ngərə tə tii, ca əjigərə ancakuvə nga furəshina, ca aanəgi sədətii ashii madiigərə rintənyinə.

²⁵ Ma ahada vəda, Bulusə da Silasə a da də'wa, təya ka wanyanə ka Əntanfə. Ənji furəshina a dzə də fanə tə tii. ²⁶ Mata'avəmə dəjwa'ə, hanyinə a gəgədzə patə. Ha'ə mwavədə nga kuvə furəshina a udzəgi. Pii wata makuvənyinə a wunəgi patə. Mahyakahyaka'ə nga taa wu agi ənji furəshina əsə, kə piitəgi. ²⁷ Makə və'ihə əndə nəhə furəshina, ma ca nee, mawuunəkii nə makuvənyinə patə. Wata ca də'yagi ngila purəjanakii kaa ca bələgi naakii na. Ma nə ci ka nəhənə, kə huyipaa ənji furəshina satii. ²⁸ Amma Bulusə a madəe ka uurakii, ca ba ka ci, "Ga ha bələgi naaku na, ganə niinə patə!" ²⁹ Əndətə a ba ka ənjə a kira ka ci gunə, wata ca huyi aabii i Bulusə da Silasə, ca gərə'waanə akəjwaciitii. Shishinəkii a dzə də udzənə acii ngwalənə. ³⁰ Ca fə'yagi tə tii agyə, ca ba, "Ya əna, iitə danəki kaa nya upaa luupaana?" ³¹ I Bulusə da Silasə a ba ka ci, "Vii goonja ka Yeesu Slandana: ka upaanə nə hə luupaanə da yaaku patə." ³² Wata təya wabə ka ci da ənji yaakii patə agyanə Slandana. ³³ Pii agi vədəkii ha'ə ca ngərə tə tii, ca cakubəgi ka tii uyiginatii. Saa'ikii yibə ənji ka ci bapətisəma da yaakii patə əsə. ³⁴ Ca kərə tə tii aa hakii aasii, ca ngiragi ka tii zəma, ca da moodasəkə da yaakii patə putə nga vii goonjatii.

³⁵ Makə puki ha, mala gəjwanyinə a sləkee ka soojiinə ka banə oo'i: "Wa ənjitə a palə satii." ³⁶ Əndə nəhə furəshina a dzə ka banə ka i Bulusə, əjki ci, "Kə sləkee mala gəjwanyinə ka banə koonə, a paluunə səgoonə. Acii ha'ə, gimagimə, una dzə səgoonə agi jamənə." ³⁷ Amma əjki Bulusə, "Akəjwacii ənji fəəsli tii tiinə, wiinə malamə ənji keenə gəjwanə, təya əjigərə tiinə aa furəshina. Wiinə əsə uushi rəjwə niinə da ənji Rooma. Yoo, təya kapaa tiinə də ma'umbeekii nii? Pooshi ka danə! Wa təya shi də natii na, təya shi ka kapaanə tiinə." ³⁸ Soojiinə a ənəpaa də wabənəkii ka mala gəjwanyinə. Makə fii tii oo'i, uushi rəjwə da ənji Rooma nə i Bulusə da Silasə, kə ngwaləgi tii. ³⁹ Wata təya shi ka kədii tifyaginə aciitii, təya kapaa tə tii, təya ba ka tii, wa təya bwasee ka vəranəkii. ⁴⁰ I Bulusə da Silasə a gimagi asəkə furəshina, təya palə aasii aa ha Lidiya, təya lapaa ənji nə'unə davə, təya wabə ka tii kaa təya ndzaa ndihə ndihə də ngeerənə agi nə'unə tə Slandana. Ma daba'əkii, təya palə satii.

17

Masləkee ənji də Teesaloonika

¹ Kə gi tii dasəkə vəranənyinə nga Amfipuli da Apulooniya, təya mbu'u aa Teesaloonika, hatə dīi *kuvə də'wa nga Yahudiinə davə. ² Bulusə a dzə aa dəvə aa kumu, makə sətə sənəavə ci ka danə taa da patə. Luuma makke nə ci ka wabənə da ənja, ca dzə də janjanə asəkə malaaba ləkaləkətə. ³ Ca wabə ka tii, ca baarii ka tii tantənyinə nga sətə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, ma *Aləmasiihu, see a sa ci ngərə'wa, ca əntə, ca madətə agi maməətə ənja. Ca ba əsə, "Yeesu ənə cii kya ba koonə, ci nə Aləmasiihu." ⁴ Hara ənjə a luuvə, təya nə'ushi da i Bulusə da Silasə. Ha'ə əsə lanə agi ənji Gərikə ətə ca gərə'u ka Əntanfə. Matakəjwanyinə nga makinə lanə ləbətəgi də nə da tii əsə.

16:27 16.27 12.18-19. **16:30** 16.30-31 2.37; 11.14; Yooh. 6.28-29. **16:33** 16.33 16.15. **16:37** 16.37 22.25-29; 23.27. **16:40** 16.40 11.23. **17:1** 17.1-9 1 Tees. 2.1-2. **17:2** 17.2 9.20; 13.5,14,44; 14.1; 16.13; 17.10,17; 18.5,26; 19.8-9; 28.17. **17:3** 17.3 3.18. **17:4** 17.4 13.50; 16.14; 17.17.

⁵ Amma kə shirəhə Yahudiinə ka tii. Təya dzatə də badawiinə nga vəranə, təya jagi də ənji də kaala bwaya vurenə, təya dzə ka əbigi yi nga Yasoonə, təya alə tə i Bulusə da Silasə davə kaa təya ngiragi tə tii ka ənja. * ⁶ Amma paa tii lapaa tə tii. Wata təya kəsəənə tə Yasoonə da hara ənji nə'unə, təya kərə tə tii aakənwacii gayinə nga vəranə, təya madəe ka uuratii, təya ba, “Ənjitə gwazətə nə nga ənji taa dama patə, watiinə kə shi aa hanə əsə. ⁷ Yasoonə a luu tə tii gakii asii. Wiinə patənati kə kaanə tii sədə ka bariya nga maduunə nwanwə nga ha də Rooma, təya ba: tə'i əndə'i nwanwə ətə dīi ləməkii Yeesu.” ⁸ Makə fii gayinə da ənji nga vəranə tə wabəətsa, han̄kalatii a madəgi patə. ⁹ See də makə ki'i Yasoonə da hara ənji kwaba taabu'u kapaa gayinə tə tii.

Masləkee ənji də Biriya

¹⁰ Pii ndzəkənjushi'inə a kəree ka i Bulusə da Silasə aa Biriya davədə. Makə mbu'i tii aa dəvə, təya dzə aa *kuvə də'wa nga Yahudiinə. ¹¹ Ma Yahudiitə davə kamə, kə palee tii ka ətə də Teesaloonika də hiima, kə banee tii ka han̄kalatii ka fa wabənə nga Slandana. Kə dīi tii gazhi'waanə nga tsaamətənə asəkə malaaba ləkaləkətə uusərə patə, kaa təya shii taa goon̄ga nə sətə fii tii. ¹² Acii ha'ə lan̄ə agitii vii goon̄ga. Lan̄ə əsə agi matakənwanyinə nga makinə nga Gərikə da nguyirənə vii goon̄ga. ¹³ Amma, makə fii Yahudiinə nga Teesaloonika oo'i, agi baabanə nə Bulusə wabənə nga Əntan̄fə də Biriya əsə, təya dzə ka tsəvutənə tə dan̄kana davə. ¹⁴ Pii wata ndzəkənjushi'inə a kəree ka Bulusə aama uunəva. Amma Silasə da Timooti a ənəgi davə. ¹⁵ Ma ənjitə kəree ka Bulusə, kə gi tii da i ci kura'ə aa Ateena. Ma təya ənya satii aasii, Bulusə a sləkee ka tii kaa təya dzə ka banə ka i Silasə da Timooti oo'i, wa təya shi ka lanə tə ci pii pii.

Ndzaanə nga Bulusə də Ateena

¹⁶ Ma Bulusə a gərə tə Silasə da Timooti də Ateena, kə zhima tə ci asəkəkii makə nee ci, taa aa dəma patə tsaaməgi ci, see uuləminə neenəkii asəkə vəranəkii. ¹⁷ Ci dīi gi ci aakənwə də wabənə ka ənji uusərə patə. Taa dama gi ci patə asəkə vəranəkii, taa a luuma lii ci ənja ca wabə ka tii, taa asəkə kuvə də'wa ca wabə ka Yahudiinə da ənji gərə'unə ka Əntan̄fə. ¹⁸ Hara ənji dzəgunənə agi kurəgə nga *Abikuriyanyinə da Sitookanyinə, kə lii tii tə Bulusə. Hara ənji ahadatii a ba, “Mi san̄ə nə əndə waazaanə ka gəgəmənə ha'a? Mi mwayi ci bana?” Hara ənjə a ba, “Mbu'u ma nə ci ka waazanə, agyanə sə nga paslənə nga məshipətə ənji pamə.” Ma wabi tii ha'ə, acii ma Bulusə, agyanə Yeesu da agyanə madənə agi maməətə ənji cii kəya wabə. ¹⁹ Wata təya ngərə tə ci, təya kərə tə ci aakənwacii mətərəkənə aanə dan̄gərə ətə ci ənjə a 'wa Ariyapaga, təya ba, “Nga'ə keenə nə fa sətə bii kura waazaatsə dīi hə, ²⁰ acii kə kira hə keenə sətə mashimə liminiinə a fii. See a ba hə keenə sətə cii kəya ba.” ²¹ Ma bii tii ha'ə, acii ma ənji Ateena da mu'umiitə davə patə, pooshi əndə'i uushi nji təya də, see baaba kura uushi'inə taa fa kura wabənə.

²² Wata Bulusə a madətə ahada mətərəkənə nga Ariyapaga, ənki ci, “Unə ənji Ateena, kə nee nyi taa ka ngutə rəgwa patə, ənji diina nuunə. ²³ Acii ma nya dzə də wiinə asəkə vəranə goonə, kə lapaa nyi uushi'iitə cuuna paslə ka tii. Ha'ə nya lapaa ha nga də sataka ətə nyaahə ənji ashikii: ka

* **17:5** 17.5 Yasoonə: Rooma 16.21. **17:6** 17.6 16.20. **17:7** 17.7 Luka 23.2; Yooh. 19.12. **17:10** 17.10 17.2. **17:11** 17.11 Yooh. 5.39. **17:12** 17.12 11.18. **17:13** 17.13 14.5,19; 1 Tees. 2.14-16. **17:17** 17.17 17.2,4. **17:18** 17.18 4.2; 1 Koor. 1.22.

Əntanfə ətə mashiimə ənji. Yoo, ma ətə cuuna paslə mashiimuunə dīya, tē ci cii kya ba koonə. ²⁴ Əntanfə ətə tagii duuniya patə da uushi'iitə asəkəkii patə, ci nə Slandanə nga ha dadagyə da ha a panə. Paa ci ka ndzaanə asəkə kuvə gəratə ghənyi ənji də ciinə. ²⁵ Ha'ə əsə paa ci ka alə tsakənə tē ci, makə dīi ci pooshi uushi cii kəya moo acii ənda, acii ci vii əpinə ka ənji da taa mi patə. ²⁶ Də əndə rəjwə 'watəgi ci taga slikərənyinə nga ənji patə kaa təya ndzaa taa dama patə asəkə duuniya, ca kəjəe ka saa'i da i ribinə nga ndzaanatii əsə. ²⁷ Ma dīi ci ha'ə, kaa təya alə tē Əntanfə, təya dā gazhi'waanə nga raramənə, mbu'u ka lapaanə nə tii tē ci, taa ngahi paa ci dzadə da taa rəjwə agyaamə. ²⁸ Daciikii caama mbədə, ama gugudə, ama ndzaanə. Kə dīi makə sətə bii hara ənji kaala wanyanə goonə oo'i: goonğa, slikərənaakii naamə. ²⁹ Yoo, makə dīi ci, slikərənə nga Əntanfə naamə, madəbeemə ama hiima oo'i, kə pusha Əntanfə da matsahu burə tibisa, taa viiza taa faara ətə tsahutə əndə də ciinəkii agi hiimaakii. ³⁰ Ma nga njukə, pooshi Əntanfə nja ka nə ka ghatə shiinə nga ənda. Amma ma nga əna, agi banə nə ci ka patənə nga ənji taa dama patə, wa təya baanə ka ci. ³¹ Acii kə kəjəe ci ka uusərə nga dā gəjwanə ka *duuniya patə. Də goonğa nii kəya dā daci əndətə ta'i ci. Kə baarii ci tantanyinəkii ka ənji patə də madeenə ka ci agi maməətə ənja.”

³² Makə fii ənji wabənə nga Bulusə agyanə madənə agi maməətə ənja, hara ənjə a njusə tē ci, hara ənji əsə a ba, “Ka ənyanə niinə ka fa wabəətə a maku.” ³³ Wata Bulusə a madəgi saakii ahadatii. ³⁴ Amma hara ənjə a dzə aabiikii, təya vii goonğa ka Slandana. Ahadatii nə Diyanisiya, əndə nga Ariyapaga, da i əndə'i minə ətə dīi ləmətə Damarisə, da hara ənja.

18

Bulusə də Koorintiya

¹ Daba'ə ha'ə, Bulusə a madə də Ateena, ca palə aa Koorintiya. ² Makə mbu'i ci, kə gujəgərə tii da əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Akila. Əndə Puntu nə ci. Mata'avəmə ci makə shi ci aa dəvə aa vərə tii da minaakii Pərisəkila. Kə ma'ya tii də Rooma anə hanyinə nga Italiya acii kə bii njwanwə Kalawudiyu oo'i, *Yahudiinə patə, wa təya madəgi asəkə vəranəkii. Ci dīi gi tii aa Koorintiya. Bulusə a dzə ka nəhəpaanə tē tii. *
³ Makə lapaa ci oo'i slənətii rəjwə, waatoo, təslə kuvə kuvə'unə, wata ca ənəgi abitii. ⁴ Ca dzə də baaba wabənə nga Əntanfə asəkə *kuvə də'wa taa ngutə uusərə nga əpisəkə patə, ca dzə də zhi'wanə də Yahudiinə da Gərikanyinə kaa təya nə'u njunyi rəgwa.

⁵ Makə mbu'ya i Silasə da Timooti daga anə hanyinə nga Makiduuniya, Bulusə a bwasee ka slənətə njii kəya dā, ca dzə aakəjwə də waazanə, ca baarii furəjə ka Yahudiinə oo'i, Yeesu nə *Matadəkii nga Əntanfə. ⁶ Makə dīi tii ka ci mabizhinə, təya dzə də dzaananə tē ci, ca gəgərəgi bərəbərə nga kəjeerənaakii ka baariinə ka tii oo'i, kə shigi ci agi haalatii; əjki ci, “Ma nyi kamə, pooshi kərənə goonə agyanəki ma'ə. Amma agyanuunə səgoonə. Daga ənshinə aa ha hara slikərənə dzənəki.” ⁷ Də ha'ə bwasee ci ka tii, ca palə saakii aasii aa ha əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Titusə Yasətu. Əndə paslənə tē Əntanfə nə ci, ətə dīi yaakii atəngala *kuvə də'wa.

17:24 17.24 7.48; Jab. 146.6; 1 Meem. 8.27. **17:25** 17.25 Jab. 50.10-13. **17:26** 17.26 Dzək. 32.8; Ayb. 12.23. **17:27** 17.27 Isaa. 55.6. **17:28** 17.28 'Wat. 1.27. **17:29** 17.29 19.26; Isaa. 44.9-20. **17:30** 17.30 14.16; Rooma 2.4. **17:31** 17.31 3.15; 10.42. * **18:2** 18.2 Akila: Rooma 16.3; 1 Koor. 16.19; 2 Tim. 4.19. **18:3** 18.3 20.33-34; 1 Koor. 4.12; 9.12-18; 1 Tees. 2.9; 2 Tees. 3.7-9. **18:5** 18.5-11 11.18. **18:5** 18.5-6 3.26; 5.42. **18:6** 18.6 13.51; 20.26.

⁸ Ma gawə nga kuvə də'wa ətə dīi ləməkii Kərisəpusə, kə vii ci goonja da yaakii patə ka Slandana. Ha'ə əsə tē'i hara ənji Koorintiya laŋə, makə fii tii waazanə nga Bulusə, kə vii tii goonja. Ha'ə təya luu yibə bapətisəma.

⁹ Ma ka əndə'i vəda, kə wabi Əntanfa ka Bulusə daga səniinə, əŋki ci ka ci, "Ga ha ngwalə, waazawə ka ənja, ga ha ndzaa kəda'ə. ¹⁰ Aci kədəhə da hə nə nyi. Aciikii ha'ə, pooshi əndə ca uree ka hə. Laŋə nə ənjaaki asəkə vərəana." ¹¹ Wata Bulusə a ndzaa davə, ha'ə fəzə rəŋwə da ləgidə kuwa. Ca dzə də dzəgunə ka ənji wabənə nga Əntanfa.

¹² Amma, makə dīi Galiya ngwaməna agyanə hanyinə nga Akaya, Yahudiinə a ləbə də na, təya kəsətə tə Bulusə, təya kərə tə ci aakəŋwacii gəŋwanə, ¹³ əŋki tii, "Ma əndəna, agi isəkwanə nə ci tə ənji ka paslənə tə Əntanfa ka rəgwatə tənəpaa bariya." ¹⁴ Ma ətsə kədəhə kaa Bulusə a wunəpaa makii kaa ca wabə, wata Galiya a ləwugi rəgwa, ca ba ka tii, "Unə Yahudiinə, maci əndə'i bwaya uushi pamə dīi ci, kə njii kya fa tuunə. ¹⁵ Amma, makə mabizhinə agyanə wabənə saakii da ləmənyinə da bariya goonə, unə səgoonə nə tsaamətənə. Ma nyi kamə, paa nyi ka la gəŋwanə nga tsarə uushi'iitsa." ¹⁶ Wata ca lyakagi tə tii asəkə kuvə gəŋwanə. ¹⁷ Wata tii patə, təya kəsətə tə Sasətinəsə, gawə nga kuvə də'wa, təya fəslə tə ci akəŋwacii gəŋwanə. Amma, taa gi'u, makulamə aasəkə Galiya.

Ənənə nga Bulusə aa Antakiya

¹⁸ Makə cakə Bulusə baneenə laŋə da ənji Koorintiya, ca ba ka tii a madə ci ha'ə. Ca dzə, ca isəgi nəkii asəkə vəranə nga Kəŋkəraya ka baariinə oo'i, kə mbu'utəgi ci də aləkawalətə shi ca dīi. Ma daba'əkii, ca dəmə kumbawalə da i Pərisəkila da Akila, təya palə aagyanə hanyinə nga Siriya. ¹⁹ Təya kəŋaanə də Afisa zəku'i. Ca dzə aasəkə kuvə də'wa, ca wabə da Yahudiinə davə, ²⁰ təya kədii tə ci kaa ca tsakə ta'veenə da tii. Amma kə naanagi ci. ²¹ Makə bii ci ka tii madənaakii, ca ba ka tii, "Ka ənyanə nə nyi aabii unə, maa kə luuvə Əntanfa." Wata ca bwasee ka i Pərisəkila da Akila də Afisa, ca dəmə kumbawala, ca palə. ²² Makə mbu'i ci aa Kayisariya, ca dzə aa Urusaliima ka nəhəpaanə tə ənji nə'unə, ca uudəgərə aa Antakiya. ²³ Makə banee ci gi'u davə, wata ca madə, ca wiigi'itə hanyinə nga Galatiya da Firigiya, ca dzə də vii ngeerənə ka ənji nə'unə patə.

Waazanə nga Apoolasə də Afisa

²⁴ Tə'i əndə'i əndə Yahuda ətə dīi ləməkii Apoolasə. Kə shi ci aa Afisa. Ma ca, əndə Aləkəsandəriya nə ci. Kə mbee ci ka wabənə. Kə shii ci malaaba ləkələkətə ka shaŋə əsə. † ²⁵ Kə dzəgunətə ənji ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. Taa ngahi see yibə bapətisəma nga Yoohana shii ci, amma kə dīi ci gazhi'waanə nga dzəgunətənə ka ənji gəŋə gəŋə agyanə Yeesu. ²⁶ Makə mbu'i ci, ca waaza asəkə kuvə də'wa yadə ngwalənə. Makə fii i Pərisəkila da Akila tə ci, təya ngərə tə ci, təya tsakə dzəgunətə ka ci rəgwa nga Slandanə nga'ə. ²⁷ Apoolasə əsə, kə mwayi ci dzənə aagyanə hanyinə nga Akaya. Makə mwayi ci dfanə ha'ə, ənji nə'uutə də Afisa a tsakə tə ci də naahənə ka ənji nə'uutə də Akaya, kaa təya luu tə ci də moodasəka. Makə mbu'i ci aa dəvə, kə cakə ci tə ənjitə dīi Slandanə ka tii pwapoonə nga vii goonja, ²⁸ acii kə uuri ci tə Yahudiinə akəŋwacii ənji

18:8 18.8 8.36. **18:9** 18.9-10 Isaa. 41.10; Irim. 1.8; 1 Koor. 2.3-4. **18:13** 18.13 6.13. **18:14** 18.14-15 23.29; 25.18-20; Yooh. 18.31. **18:19** 18.19-20 17.2. **18:21** 18.21 Yak. 4.15. **18:23** 18.23 11.42. † **18:24** 18.24 19.3-4; Apoolasə: 1 Koor. 1.12; 3.4-6. **18:26** 18.26 17.2.

də wabənə, ca baarii tantanyinəkii dasəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, Yeesu nə Matadəkii nga Əntanfø.

19

Waazanə nga Bulusə də Afisa

¹ Ma saa'itə Apoolasə də Koorintiya, kə gi Bulusə aa Afisa da giŋwə. Makə mbu'i ci, ca lapaa hara ənji nə'unə davə. ² Əŋki ci ka tii, "Makə vii unə goonŋa, kə upaa unə Malaaba Ma'yanə kwa?" Əŋki tii ka ci, "Pooshi. Mashimə ina fii taa tə'i Malaaba Ma'yanə." ³ Bulusə a ləgwa ka tii, əŋki ci, "Aa, tsarə ŋgutə bapətisəma daa yibə ənji koonə?" Əŋki tii, "Tsarə ətə nga Yoohana." ⁴ Ca ba ka tii, "Ma yibə bapətisəma nga Yoohana, kə ənjitə baanə ka Əntanfø putə nga 'waslyakənatii. Amma kə bii Yoohana ka ənji *Isərayiila, see a vii tii goonŋa ka əndətə na uugya ba'ə ka shinə, waatoo Yeesu." ⁵ Makə fii tii ha'ə, təya luu yibə bapətisəma də ləmə nga Yeesu Slandana. ⁶ Bulusə a kavə ciinəkii aanətii, Malaaba Ma'yanə a jima aagyanətii, təya wabə də məshipətə uuranyinə, təya baaba sətə bii Əntanfø ka tii. ⁷ Kə mbu'i tii bahə pu'u aji bəra'i nə ənjikii.

⁸ Ləgidə makkə dīi Bulusə ka dzənə aasəkə *kuvə də'wa, ca wabə yadə ŋgwalənə ka ənja, ca zhi'wa də hanƣalati ka haala nga ŋwanuunə nga Əntanfø. ⁹ Amma kə təkuree hara ənji ka vii goonŋa acii ndalənə nga ədzəma, təya wabə bwayakii aashi rəgwa nga Slandanə akəŋwacii dabaala. Makə nee ci ha'ə, ca bwasee ka tii, ca fə'yagi tə ənji nə'unə, ca wabə ka tii taa ŋgutə uusəra patə asəkə kuvə janŋanə nga əndətə dīi ləməkii Tirana. ¹⁰ Fəzə bəra'i nə tii ka d'anə ha'ə. Ənji hanyinə nga Asiya patə, Yahudiinə da hara slikərənə, kə fii tii wabənə nga Slandana.

Manjeevənə nga Sikəwa

¹¹ Kə slənyi Əntanfø sə nga hurəshishinə ka shanə daciai Bulusə. ¹² Ha'ə ənjə a ŋgərə kəjeerənə da aləbuta ka tabətə də shishinəkii, ənjə a kərə ka ənji bwanea, təya mbədfə. Ginaajiinə əsə, təya shigi ashitii. ¹³ Tə'i hara *Yahudiinə ətə ca wiigi'i ka vərə ka vərə, kə dīi tii gazhi'waanə nga əsətə ləmə nga Yeesu kaa təya mbədfəpaa də ənjitə da i ginaaji ashitii, təya ba ka ginaaji, "Agi banə nə nyi ka hə də ləmə nga Yeesu ətə ci Bulusə a waaza, bwasee ka əndətsa!"

¹⁴ Tə'i manjeevənə ŋguyirənəkii mədfəfə nga maduunə *limanə nga Yahudiinə ətə dīi ləməkii Sikəwa; da i tii ca d'aada ha'ə. ¹⁵ Ma ka əndə'i uusəra, ginaaji a ba ka tii, "Kə shii nyi tə Yeesu, kə shii nyi tə Bulusə əsə. I wu sanə nuunə noona?" ¹⁶ Wata əndə ginaajitə a kulaanə ka tii palee ka ŋgeeriitii patə, ca daadavə ka tii uyiginə, ca tsaatsagi kəjeerənə ashitii. Təya gimagi asii gakii, təya huyi. ¹⁷ Patənə nga ənji də Afisa, kə fii tii sətə slənyi, Yahudiinə da hara slikərənə. Ha'ə kə lagi ədzəmətii, ənjə a duunətə ləmə nga Slandanə Yeesu. ¹⁸ Lanə agi ənjitə vii goonŋa əsə shi ka baanə ka Əntanfø akəŋwacii ənji patə, təya baabagi bwaya uushi'itə nji təya daada. ¹⁹ Ənji lanə əsə agi ənji daada sə nga hiila kira ləkaləkatənyinatii, təya ətsagi akəŋwacii ənji patə, təya baanətə kwabakii, waatoo, *hwaslə dəbu'u tufə pu'unə. ²⁰ Ha'ə cakə wabənə nga Slandanə gərənə aakəŋwə aakəŋwa də ŋgeerənə dagi baawədaakii.

Kədfənə nga wabənə də Afisa

18:28 18.28 5.42. **19:2** 19.2 2.38; 8.16. **19:3** 19.3-4 18.25; Luka 3.3-4,16-17. **19:6** 19.6 2.4. **19:8** 19.8 17.2; 28.23. **19:9** 19.9 9.2. **19:10** 19.10 20.18. **19:11** 19.11-12 2.22. **19:13** 19.13 3.6; Luka 9.49-50. **19:15** 19.15 16.17. **19:17** 19.17 5.11. **19:20** 19.20 2.41.

²¹ Ma daba'ə ha'ə, wata Bulusə a dā aniya nga dzənə aanə hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya, ca mbu'ugərə aa Urusaliima. Ca ba, “Madā kə mbu'i nyi, tyasə ka dzənə nə nyi aa Rooma.” ²² Wata ca sləkee ka ənji tsakənə tə ci bəra'i aa Makiduuniya, waatoo Timooti da Irasəta. Ma ci naakii, kə cakə ci baneenə gi'u davə anə hanyinə nga Asiya.

²³ Ma ka saa'ikii, kə ma'i maduunə haala də Afisa putə nga rəgwa nga Slandana. ²⁴ Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Dimitəriya. Ma ca, əndə bələnə nə ci, agi bələnə nə ci pusha tə kuvə uuləmə ətə dīi ləməkii *Arətimi. Ma slənətsa, agi upaanə nə tii kwaba lajə da ənji slənaakii.

²⁵ Ma ka əndə'i uusəra, wata ca dzatə də ənji slənaakii da hara ənjitə ca slənə tsarə slənəkii, əjki ci ka tii, “Kə shii unə, agi slənənə gaamə caama upaa kwaba lajə. ²⁶ Kə nee unə, una fa də liminuunə əsə oo'i, kə zə'wee Bulusətə ka nə nga ənji lajə də banə oo'i: ma əntənfənə ətə ci ənjə a ghənə də ciinə, əntaa sə nga paslənə nə ci. Əntaa wata ganə də Afisa tanə əsə, amma agyanə hanyinə nga Asiya patə cii kəya wabə ha'ə. ²⁷ Maa kə nyi'u ənji ha'ə makə ətsa, ka saaweenə nə ənji ka slənə gaamə. Əntaa wata ətsə tanə əsə, amma ka ndzaanə nə kuvə nga maduunə Arətimi ka uushi zabə. Ki ka nətə maa, ka əteenə nə ki ka məghərəvənətə. Taa ngahi agi paslənə nə ənji tə ki anə hanyinə nga Asiya da patənə nga duuniya, patə da ha'ə ka bwaseenə nə ənji ka ki.”

²⁸ Makə fii tii ha'ə, kə zhima tə tii a səkətii ka shanjə, təya ka vurənə, təya ba, “Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə.”

²⁹ Wata vərənə a gwazəgi, təya kəsə tə i Gayusə da Arisətarəkusə. Ənji Makiduuniya nə tii, guvii-wiinyinə nga Bulusə nə tii əsə. Təya kərə tə tii də kwasənə aasəkə babara nga buurənə. * ³⁰ Ma Bulusə, kə mwayi ci dzənə aakəjwacii danjkana, amma ənji nə'unə a tənəpaa tə ci. ³¹ Ha'ə əsə, hara madiigərənə nga hanyinə nga Asiya, waatoo guviinə nga Bulusə, a sləkee ka kədiinə aciikii, ga ca dzə aasəkə babara nga buurənə. ³² Ma saa'ikii, danjkana patə, makəfəkii nə tii ka shanjə. Taa wu patə, wazəna. Hara ənjə a ba əndə'i uushi pamə, hara ənji əsə, pamə nə natii. Lanənatii, mashiimə tii sətə dzatə tii də nə ka putakii. ³³ Tə'i əndə'i əndə davə, dīi ləməkii Aləkəsandəra. Hara ənjə a ba ka ci sətə dīi. Wata Yahudiinə a kavə tə ci aakəjwacii ənja. Ca madəe ka ciinəkii kaa ca ba ka dabaala dalila nga haalatsa. ³⁴ Amma, makə fii tii, əndə Yahuda nə ci, təya madəe ka uuratii patə, ha'ə nga tibisə bəra'i, təya ba, “Ma Arətimi nga ənji Afisa, maduunəkii nə ki ka shanjə!”

³⁵ Ma ka muudinə, kə dədəkəpaa əndə naahənə nga vərənə tə danjkana, əjki ci, “Unə ənji Afisa, wu sanə nə əndə mashiimə oo'i, vərənə nga Afisa ca hadagi də kuvə nga Arətimi maduunəkii da malaaba faaratə kulyagərə dadagya? ³⁶ Makə pooshi rəgwa nga ushapaa uushi'iitsa, see a ndzaa unə kəda'ə, goona kwasə. ³⁷ Acii kə kiroonə ənjinə aa hanə. Wiinə mahərəmə tii asəkə malaaba kuvə nga Arətimi, taa wabə bwaya uushi'inə aashitə. ³⁸ Madā ma Dimitəriya da ənji slənəshinaakii, tə'i tii da kərə gəjwanə nga əndə'i ənda, furəjə nə kuvə gəjwanə, watiitə ənji la gəjwanə əsə. Wa təya kərə gəjwanatii. ³⁹ Amma, maa əndə'i uushi pamə cuuna alə, ka hadatəginə nə ənji aakəjwa agi mətərəkənə. ⁴⁰ Acii manjwaləkii niinə ka luu gəjwanə nga wazəənə nga ənshinə, makə pooshi amə ka mbeənə ka dzəgunətə dalila nga wazənəkii.” ⁴¹ Makə uugi ci baginə ha'ə, ca ba ka danjkana, wa təya təkəgi.

20

Ənənə nga Bulusə aanə hanyinə nga Makiduuniya da Akaya

¹ Makə dədikə haalata, wata Bulusə a dzatə də ənji nə'unə, ca vii ka tii ngeerənə də wabənə. Daba'ə ha'ə, ca ba ka tii, a madə ci kaa ca dzə aanə hanyinə nga Makiduuniya. ² Makə mbu'i ci aa dəvə, ca wiigi'itə hanyinəkii, ca dzə də vii ka ənji nə'unə ngeerənə də wabənə laŋə, ca mbu'u aanə hanyinə nga Akaya. ³ Ca ndzaa davə ləgidə makkə. Amma, ma ətsə kaa ca dəmə kumbawalə kaa ca dzə aanə hanyinə nga Siriya, kə fii ci oo'i, kə mwayi *Yahudiinə bələnə tə ci. Wata ca də aniya nga ənəgərənə saakii da Makiduuniya. ⁴ I Soopatira, əndə Biriya, uuzənə nga Pirusa a kəree ka ci, da Arisətarəkusə da Səkundusa, ənji Teesaloonika, da Gayusə, əndə Dyarəba, da Timooti da ənji Asiya, waatoo Tikikusə da Tərafima. * ⁵ Tii 'watəgi palənə keenə aa Tərawasə, təya gəree keenə davə. ⁶ Ma inə neenə, daba'a *kumənə nga adə buroodi yadə burəjanə ma'iinə, ina madə də Filipi, ina dzə ka dəmə kumbawala, ina lapaa tə tii də Tərawasə anə baanə tufə, ina dəpaa luuma rəŋwə davə.

Tsaamətənə nga Bulusə tə ənji Tərawasə

⁷ Ma uusəra asavee kədəwanə, kə dzatiinə də nə ka zəmə əndzanə nga Slandana, kə wabi Bulusə ka ənji nə'unə kura'ə ahada vəda, acii kə mwayi ci madənə pukyatə hakii. ⁸ Ma kuvətə dzatiinə də nə davə, kuvə anə əndə'i nə ci. Tə'i garəkuwanyinə laŋə davə a kumu. ⁹ Tə'i əndə'i uundzə dagwa ca zəkutə. Ma ləməkii, Iwutika. Anə mapacakinə nga banğwa ndzaa ci naakii. Bulusə a dzə aakəŋwa də magəərə wabənaakii. Makə mbee ŋunyinə ka dagwata, ca kulagərə aa panə daga agyanə makkənə nga kuvətə anə əndə'i. Mantəkii shi ənji ka ŋgərənə tə ci. ¹⁰ Amma Bulusə a jiməgərə aa panə, ca gwanğaənə tupə anəkii, əŋki ci, "Goonə tuu, da i əpinə nə ci." ¹¹ Makə ənyi Bulusə ka ndəreginə aadəgyə, ca faatsəpaa buroodi, təya adə. Ca ta'avə ka wabənə da tii, ha'ə puki ha. Wata ca madə, ca palə. ¹² Təya dzə satii da uundzə dagwatə vyarəŋə. Kə dəii tii moodasəkə ka shaŋə.

Dzənə nga Bulusə aa Milita

¹³ Ma inə, kə pyaliinə aasəkə kumbawalə, ina palə aa Asoosə, keena dzə ka ŋgərənənə tə Bulusə davə, acii kə bii ci oo'i, də səfə dzənəkii aa dəvə. ¹⁴ Makə lii ci tiinə də Asoosə, ina ŋgərə tə ci aasəkə kumbawalə, ina dzə aa Mitilyanə. ¹⁵ Ina madə davə də kumbawalə, ina ələgi pukənə nga ha atəŋgala hanyinə nga Kiyooosə ətə ahada ma'inə. Ma ka bəra'inə nga uusərə əsə, ina mbu'u aa Samusa, ina palə uurə, ina mbu'u ka makkənə nga uusərə ha'ə aa Milita. ¹⁶ Gəŋə kəŋee Bulusə aa Milita yadə dzənə da Afisa acii ga ca ta'avə anə hanyinə nga Asiya. Ma dəii ci ha'ə, kwasiikii acii ŋga'ə ka ci nə mbu'unə aa Urusaliima taabu'u mbu'yanə kumənə nga *Peentakoosa, maa jamə.

Waazanə nga Bulusə ka matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya nga Afisa

¹⁷ Daga də Milita sləkee Bulusə aa Afisa ka ənjə a 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya. ¹⁸ Makə shi tii aabiikii, əŋki ci ka tii, "Unə də noonə na, kə shii unə makə sətə ndzaa nyi ahadoonə, 'watəginə ka saa'yatə shi nyi aagyanə hanyinə nga Asiya ha'ə mbu'ya ka ənshinə. ¹⁹ Agi slənənə nə nyi ka Slandana. Paa nyi sha dəunətə naaki na. Kə

20:1 20.1 11.23. * **20:4** 20.4 19.29Timooti: 16.1; Tikikusə: Af. 6.21; Tərafima: 21.29. **20:7** 20.7 2.42,46. **20:10** 20.10 1 Meem. 17.21. **20:17** 20.17 18.21. **20:18** 20.18 19.10.

slənyii ka ci da kiinə agiki da bwaneatə sii nyi kama kama acii Yahudiinə.
²⁰ Kə shii unə, agi waazaaki patə, pooshi nyi umbee koonə ka sətə ca tsakə tuunə taa rəjwə. Amma kə jigunyii koonə akəjwacii ənji i ka yi ka ya.
²¹ Kə bii nyi ka Yahudiinə da hara slikərənə patə kaa təya baa ka Əntanfə, təya vii goonja ka Slandanə Yeesu.

²² “Ma əndzə'i, wanyinə ka dzənə aa Urusaliima. Malaaba Ma'yanə ca ba ka nyi dzənə. Mashii nyi sətə na da tə nyi davə. † ²³ Uushi rəjwə shii nyi ci Malaaba Ma'yanə a ba ka nyi taa ka ngutə vərənə gi nyi patə; waatoo agi banə nə ci ka nyi oo'i, agi gərənə nə mahyakahyaka'ə da ngəra'wə tə nyi. ²⁴ Amma, manjərəmə nyi əpinaaki ka uushi. Tada kə əjki nyi, tada mantəmə nyi patə, mbərə mbərə ka nyi, tə maa kə uudəpaa nyi slənənə liwə nyi acii Slandanə Yeesu, nya baaba Njuni Habara nga pwapoonə nga Əntanfə.

²⁵ “Wiinə kə shii nyi, ma unə ənə wiigi'i nyi ahadoonə, nya waaza koonə agyanə *njwanuunə nga Əntanfə, pooshi unə na nee ka nyi ma'ə patənə goonə. ²⁶ Acii ha'ə cii kya ba koonə ənshinə, pooshi kərənə nga patənə goonə agyanəki ma'ə. ²⁷ Maneemə nyi ka ngwa'əjgwa'ənə nga ba koonə patənə nga hiima nga Əntanfə. ²⁸ Nəhəmə noonə nə da gwamətə kavə Malaaba Ma'yanə tuunə ka magəriinəkii, una ndzaa ka magəriinə nga Ikəliisiya nga Slandanə ətə upaa ci də idənaakii. ²⁹ Acii kə shii nyi, ma daba'a palənaaki, kadə nə bwaya furətsoofanyinə a dəməgərə aahadoonə, paa tii na bwasee ka gwaməkii. ³⁰ Taa ahadoonə əsa, kadə na shigi ətə na da gazhi'waanə nga zə'wee ka hanjala nga ənji nə'unə kaa təya nə'u tə tii. ³¹ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii, una buurətə oo'i, fəzə makkə dīi nyi da kiinə agiki ka wabənə ka taa wu ahadoonə vədə da uusəra.

³² “Ma ənə dīya, kə ba'avə nyi tuunə aacii Slandanə da wabənə nga pwapoonaakii, kaa ca ndzaa kədəhə doonə. Wabəətsə nəndə da baawəda nga vii koonə njeerənə, ca vii koonə barəkaatə nə ənjaakii a upaa patə.

³³⁻³⁴ Unə də noonə nə, kə shii unə oo'i, pooshi nyi mwayi kwaba nga taa wu, taa kəjeerənə nga ənda. Ciinəkinə slənyi ka nyi sətə cii kya ki'i də haajaaki da nga ənjinə ndzaashiinə. ³⁵ Kə baarii nyi koonə taa ka ngutə rəgwa patə oo'i, də tsarə slənətsə ha'ə tsakənuunə tə ənji matə njeerənə, una dzə də buurətə wabənə nga Slandanə Yeesu ətə bii ci: ‘Gədə viinə də barəkaanə acii luunə.’ ”

³⁶ Makə uugi Bulusə wabənə ha'ə, ca gərə'waanə, ca da də'wa da tii patə. ³⁷ Təya jabətashi, təya ba, “Wa Əntanfə a kərə tə hə jamə.” Tii patə, təya tuu. ³⁸ Ma sətə palee də bəzee ka səkətii, ətə fii tii bii ci, paa tii ka ənənə ka neenə ka ci ma'ə. Wata təya kərəe ka ci aasəkə kumbawala.

21

Dzənə nga Bulusə aa Urusaliima

¹ Makə jabətii inə, ina təkəgi, ina dəmə kumbawala, ina kəjəe gəjə, ina mbu'u aa Koosə. Pukətə hakii, ina madə də Koosə, ina mbu'u aa Roodəsa. Ina madə də Roodəsa əsə, ina mbu'u aa Patara. ² Davə lapaa inə kumbawalə nga dzəginə aanə hanyinə nga Finikiya, ina dəmə, ina palə. ³ Makə mbu'iinə kədəhə da hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə,

20:21 20.21 11.18. † **20:22** 20.22 Malaaba Ma'yanə: 10.19. **20:23** 20.23 21.4,11; 9.16. **20:24** 20.24 21.13; 2 Tim. 4.7. **20:25** 20.25 28.23. **20:26** 20.26 18.6. **20:28** 20.28-31 11.23. **20:28** 20.28 1 Piita 5.2. **20:29** 20.29 Mat. 7.15; Yooh. 10.12. **20:30** 20.30 Gal. 4.17; 1 Yooh. 2.19. **20:31** 20.31 19.10; 1 Tees. 2.11-12; 2 Koor. 11.28. **20:32** 20.32 26.18; 1 Tees. 5.23-24; 2 Tees. 1.11-12. **20:33-34** 20.33-34 18.3. **20:35** 20.35 Mat. 10.8. **20:38** 20.38 20.25.

ina bwasee aa madzønə, ina palə aanə hanyinə nga Siriya, ina jimagerə də Tiira, acii davə nə kumbawalə ka jimapaa də uushi'inə. ⁴ Ina alətə hatə dīi ənji nə'unə davə, ina baanə mədəfə gatii. Təya ba ka Bulusə də baawəfa nga Malaaba Ma'yanə, ga ca dzə aa Urusaliima. ⁵ Amma, makə mbu'ya saa'i nga madənə geenə, ina madə, ina palə. Təya kəree keenə tii da makinatii da manjeevənatii patə. Makə mbu'iinə aa ba'a vəranə aama uunəva, ina gərə'waanə anə mandzənə, ina dfa də'wa, ⁶ ina jabətashi. Wata ina dəmə kumbawala. Tii əsə, təya ənə satii aasii.

⁷ Makə uugiinə wayanə daga də Tiira, ina mbu'u aa Putəlimayisa, ina nəhəpaa ənji nə'unə, ina baa rəjwə da tii. ⁸ Pukətə hakii, ina madə, ina palə aa Kayisariya. Makə mbu'iinə, ina dəməgərə aasii aa ha Filibuse, əndə waazanə. Rəjwə nə ci agi ənji mədəfə ətə shi ənjə a ta'i də Urusaliima. Ina jima gakkii asii. ⁹ Ma əndətsa, tə'i ci da uuji rəminə ənfwadə, ətə ma'ə manjəramə nguyirənə. Agi dfanə nə tii anabaakwaanə. ¹⁰ Makə banee inə davə gi'u, əndə'i *anabi ətə dīi ləməkii Agabusə a shi daga də Yahudiya. ¹¹ Ca shi aabii inə, ca ngərətə gyara nga jwə nga Bulusə, ca aanəgi də sədəkii da ciinəkii saakii də gyarata, ca ba, "Wiinə sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba: 'Ha'ə nə Yahudiinə də Urusaliima a anə tə slanda gyarana, təya vii tə ci acii ənjitə mashiimə tə Əntənfə.' "

¹² Makə fii inə ha'ə da ənjitə davə patə, ina kədii acii Bulusə, ga ca dzə aa Urusaliima. ¹³ Amma wata Bulusə a jikəvə, əjki ci, "Mi sanə cuuna ngwalee ka nya, una tuwa? Acii ma nya, matasəkakii nə nyi, əntaa wata ka pa'ənə tə nyi tanə, amma ka əntənə də Urusaliima putə nga ləmə nga Slandanə Yeesu." ¹⁴ Makə təkuree inə ka tənəpaa tə ci, ina ndzaa kəda'ə, ina bwasee ka ci, ina ba, "Wa Slandanə a slənə sətə mwayi ci."

¹⁵ Daba'ə baanə gi'u, ina tasəka, ina madə, ina palə aa Urusaliima. ¹⁶ Hara ənji nə'unə də Kayisariya a palə deenə, təya kərə tiinə aasii aa ha əndə'i əndə nə'unə nga njukə, əndə Kipərusə ətə dīi ləməkii Manasanə. Gakkii asii jimeenə.

Dzənə nga Bulusə ka caamatənə tə Yakubu

¹⁷ Mbu'unə geenə aa Urusaliima, kə liwə ənji nə'unə tiinə də moodasəka. ¹⁸ Pukətə hakii, kə giinə da i Bulusə aa ha Yakubu. Davə nə matakəjwanyinə nga Ikəliisiya patə əsə. ¹⁹ Bulusə a nəhəpaa tə tii. Daba'əkii ha'ə, ca 'watəgi banə ka tii də rəjwə rəjwə tə sətə dīi Əntənfə ahada hara slikərənə putə nga slənaakii. ²⁰ Makə fii tii sətə bii Bulusə, təya duunətə tə Əntənfə, təya ba ka Bulusə, "Kə nee hə dīi ndzəkəjwənə, dəbu'unyinə nga ənji agi Yahudiinə vii goongə ka Yeesu. Tii patə əsə, ənji nə'utə *bariya nə tii. ²¹ Kə bii ənji ka tii agyanəku oo'i, kə jigunyi hə ka Yahudiitə ahada hara slikərənə, wa təya bwasee ka bariya nga Muusa, ga təya *ryaminya manjeevənatii taa nə'u alə'aadanyinatii. * ²² Iitə nə dfanəna? Acii ndilə ndilə ka shiinə nə tii oo'i, kə shi hə. ²³ Acii ha'ə, ma dfanəku, dafwə sətə ciina ba ka hə. Tə'i inə da ənji ənfwadə ətə dīi aləkawalə akəjwacii Əntənfə. ²⁴ Duu da ənjitsa, ha laabagi naaku nə da tii akəjwacii Əntənfə, ha ki'i ka tii haajatii. Ma daba'əkii, təya isəgi nətii. Də ha'ə shiinə ənji patə oo'i, taa ngutə uushi bii ənji ka tii agyanəku, pooshi goongə agikii. Də ha'ə shiinətii agi nə'utə bariya nə hə. ²⁵ Ma hara slikərətə vii goongə kamə, kə nyaahiinə ka tii ləkaləkatə oo'i, ga təya adə

21:4 21.4 10.19; 21.11. **21:5** 21.5 20.36. **21:8** 21.8 6.5; 8.5,40. **21:9** 21.9 2.17. **21:10** 21.10 11.28. **21:11** 21.11 20.23; 21.33; Rooma 15.31. **21:13** 21.13 20.24. **21:14** 21.14 Luka 22.42. **21:18** 21.18 15.13; Gal. 1.19. **21:19** 21.19 11.18. * **21:21** 21.21 ryaminya: 16.3; Gal. 3.25,28; 5.2. **21:23** 21.23-24 Baan. 6.13-21.

zəmətə dīi ənji ka uuləma, ga təya adə idəna, ga təya tsəbə luutə malamə ənji uurakii, ga təya aləhiinə.”²⁶ Wata Bulusə a ngərə tə ənjitə ənfwadə. Pukətə hakii, ca laabagi naakii nə da tii, ca dzə aasəkə yi nga Əntanfə kaa ca ba ka *limanə uusərə nga uudəpaa laabanatii, waatoo uusərə nga vii satakatii patə.

*Kəsənə tə Bulusə asəkə *yi nga Əntanfə*

²⁷ Makə uugi uusərakii danə kədəhə, waatoo mədəfənə nga uusərə, Yahudiinə nga hanyinə nga Asiya a nee ka Bulusə asəkə yi nga Əntanfə. Wata təya tsəvutə tə danjkana patə, təya kəsətə tə ci.²⁸ Təya ka vurənə, təya ba, “Ənji Isərayiila, shoomə ka tsakənə tiina! Waanə əndənə ca wiigi'i taa dama patə ka dzəgunənə ka ənji kaa təya bərapaa tə ənji gaamə da bariya nga Muusa da yi nga Əntanfə. Ha'ə maa, waanə kə kira ci hara slikərənə aasəkə yi nga Əntanfə, ca ajjinətə malaaba hana.”²⁹ Ma bii tii ha'ə, acii kə nee tii ka Tərafima, əndə Afisa tii da Bulusə asəkə vəranə. Ma nə tii ka nəhənə, kə kirə Bulusə tə ci aasəkə yi nga Əntanfə. †

³⁰ Wata vəranəkii a gwazəgi patə, ənjə a dzaanə də nə ka Bulusə, təya kəsətə tə ci, təya əlyagi tə ci asəkə yi nga Əntanfə. Pii ənjə a pa'əgi makuvənyinə.³¹ Təya moo bələginə tə ci. Asee, kə mbu'i haalakii aa ha matakəjwanə nga soojiinə nga Rooma ətə də Urusaliima oo'i, magwazəkii nə vəranə nga Urusaliima patə.³² Makə fii ci ha'ə, pii ca fədə soojiinə da gayinatii, təya huyi aabii danjkana. Makə nee ənji ka matakəjwanə nga soojiinə da soojiinə, təya bwasee ka fəslənə tə Bulusə.³³ Wata matakəjwanə nga soojiinə a shi, ca kəsə tə Bulusə, ca ba ka soojiinə a anəgi tə ci də mahyakahyaka'ə bəra'i, ca ləgwa ka danjkana, taa wu nə Bulusə da sətə bəzee ci.³⁴ Hara ənji əgi danjkana, təya ba əndə'i uushi pamə. Hara ənji əsə, pamə nə sətə ci təya ba. Makə ma'upaamə matakəjwanə nga soojiinə nunyi dalila acii wazənatii, ca ba ka soojiinə a kərə tə Bulusə aasii aa hatii.³⁵ Makə mbu'i Bulusə ka məgərəfinə nga ndərəginə aa hatii aasii, see də makə kirə soojiinə tə ci acii nyaadənə nga danjkana.³⁶ Danjkana patə a dzə də nə'unə tə tii, təya dzə də banə, “Wa ənjə a bələgi tə ci!”

Wabənə nga Bulusə akəjwacii danjkana

³⁷ Ma kədəhə ka ənjə a dəməgərə də Bulusə aasii aa ha soojiinə, ca ba ka matakəjwanə nga soojiinə, “Ka upaanə nə nyi wabənə da hə gi'u kwa?” Matakəjwanə nga soojiinə a ba ka ci, “Ka mbeenə nə hə ka uura Gərikə kuna?³⁸ Asee, əntaa hə kunə nə əndə Misəratə jarəlagi kwakwatə kaa ca madəe ka hanjkala nga ənja? Ha'ə ca kərə mabələ ənji dəbu'u ənfwadə aagi bilina?”³⁹ Ənki Bulusə ka ci, “Əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, uuzətə mashii vəraatsə nə nyi. Kə kədii nyi aciiku, kapaa ka nyi rəgwa kaa nya wabə ka ənja.”⁴⁰ Makə kapaa ci ka ci rəgwa, Bulusə a kəjnaanə ka dzakənə, ca madəe ka ciinəkii kaa ənjə a ndzaa kəda'ə. Makə ndzaa tii shikə shikə, ca wabə ka tii də uura *Ibəraaniya, ənki ci:

22

¹ “Ndzəkəjushi'inə da dəsənəki, fatəmə kaa nya pərəgi naaki na akəjwacii unə.”

21:25 21.25 15.29. **21:26** 21.26 1 Koor. 9.19-23. **21:28** 21.28 6.13; 24.6. † **21:29** 21.29 Tərafima: 20.4. **21:36** 21.36 22.22; Luka 23.18; Yooh. 19.15. **21:38** 21.38 5.36.

² Makə fii tii wabi ci ka tii də uuratii, waatoo də uura Ibəraaniya, təya tsakə ndzaanə kəda'ə. Ca tsakə banə ka tii, əŋki ci: ³ “Ma nyi, əndə Yahuda nə nyi, poonə də Tarəsi anə hanyinə nga Silikiya, amma asəkə vəraanə girə nyi. Gamaliyalə dzəgunətə tə nyi ndilə ndilə makə sətə bii bariya nga dzədzəshi'inaamə, nya nə'u tə Əntanfə də ngeerənə, makə ənə cuuna nə'u ənshinə. ⁴ Kə cibee nyi ka ənji nə'u rəgwa nga Yeesu, nya bəələ tə tii. Nya aanəgi hara ənja, ngyuirənə da makinə, nya kagərə tə tii aa furəshina. ⁵ Ka mbeenə nə gawə nga limanyinə da *mətərəkine nga gayinə ka seedanə, acii kə liwə nyi ləkələkətə aciitii kaa nya kərə ka ndzəkəŋushi'inaamə Yahudiinə aa Damasəkusə, waatoo ləkələkətə nga dzənə ka kaashanə də ənji nə'uutə davə. Nya madə, nya palə ka kaashanə tə tii kaa nya kira aa Urusaliima ma'aanəkii, ənjə a shi ka cibeenə ka tii.”

Banə nga Bulusə tə habara nga vii gooŋgaakii ka Slandana

⁶ “Ma nya dzə də palənə ətsə kədəhə kaa nya mbu'u aa Damasəkusə, uusərə ahadana, wata pii bərənə a papi'ya dadagyə, ca gunutə də nyi dəgəji'u. ⁷ Wata nya kulagi aa panə, nya fa əndə'i uura, ca ba ka nyi: ‘Sawulə, Sawulə, mi saŋə cii kwa cibə də nyi ha'a?’ ⁸ Nyi əsə, nya muu, əŋki nyi ka ci: ‘Ya'ə Slandana, hə wu saŋa?’ Əŋki ci ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu əndə Nazaratu ətə cii kwa cibə də ci.’ ⁹ Yoo, ma ənjitə abiiki, kə nee tii ka bərənə, amma mafamə tii uura nga əndətə wabi da nyi. ¹⁰ Nya ləgwa: ‘Ya'ə Slandana, mi saŋə d'anəkya?’ Slandanə a ba ka nyi: ‘Maduu, dzəgərə aasəkə vəranə nga Damasəkusə. Davə nə ənjə a ba ka hə sətə mwayi Əntanfə kaa ha d'a patə.’ ¹¹ Makə təkuree nyi ka neenə acii bərətə, ka ciinə kəshi ənjitə giinə da tii tə nyi, dənə aa Damasəkusə.

¹² “Ma dava, tə'i əndə'i əndə ətə d'ii ləməkii Ananiya, əndə gərə'unə ka Əntanfə makə sətə bii *bariyanə. Agi dələnə nə Yahudiinə nga vəranəkii patə də ci. ¹³ Kə shi ci, ca kəŋaanə abiiki, əŋki ci: ‘Ndzəkəŋunə Sawulə, waahanə ka ənənə ka neenə.’ Agi saa'yakii nunyi ginəki, nya nee ka ci. ¹⁴ Əŋki ci ka nyi: ‘Kə ta'i Əntanfə nga dzədzəshi'inaamə tə hə kaa ha shii moonakii, ha nee ka Əndə Gooŋga a rəgwa, ha fa wabənə damakii, ¹⁵ kaa ha ndzaa ka seedawaakii ka ənji patə agyanə sətə nee hə da sətə fii hə.’ ¹⁶ Əŋki ci ka nyi: ‘Ya əna, mi cii kwa gərə? Ma d'anəkwa, madətə kaa ənjə a yibə ka hə bapətisəma, ha d'a də'wa ka Slandana kaa ha upaa tifyaginə nga 'waslyakəənaaku.’ ”

'Wanə tə Bulusə kaa ca waaza ka hara slikərənə

¹⁷ “Ma daba'əkii, kə ənyii aa Urusaliima, nya d'a də'wa asəkə *yi nga Əntanfə, kə d'ii ka nyi makə səniinə, ¹⁸ nya nee ka Yeesu, ca ba ka nyi: ‘Madətə pii pii, ha shigi asəkə vəranə nga Urusaliima. Acii paa tii na luuvə seedanaaku tə nyi ka tii.’ ¹⁹ Əŋki nyi: ‘Slandana, tii də natii nə maa, kə shii tii oo'i, taa ka nğutə *kuvə də'wa kə kəəshi nyi i fəslənə tə ənjitə vii gooŋga ka hə. ²⁰ Ma saa'yatə bələgi ənji tə seedawaaku Sətəfanu, nyi davə kəŋə əsə. Kə luuvə nyi, nya nəhə kəjeerənyinə nga ənjitə bələgi tə ci.’ ²¹ Amma əŋki Slandanə ka nyi: ‘Maduu, duu, kaa nya sləkəe ka hə dzadə aa ha hara slikərənə.’ ”

Anənə nga matakəŋwanə nga soojiinə tə Bulusə

²² Ma danjkana a fa tə Bulusə, ha'ə mbu'ya ka wabəətsə wabi ci agyanə hara slikərənə, wata təya kaala vurənə, təya ba, “Wa ənjə a bələgi tə ci, wa

enjë a ngërëgi tsarë nga ëndëtsë asëkë duuniya. Madëbeemë ca ndzaanë da i ëpinë!” ²³ Ma tëya dzë dë ka vurënë, tëya dzë dë gëgërë këjeerënatii, tëya mbudë bërëbërë aadëgyë. ²⁴ Matakëñwanë nga soojiinë a ba ka soojiinë a kërë të Bulusë aasii aa hatii, ca ba, “Wa ënjë a fëslë të ci”, kaa ënjë a shii taa putë nga mi ci tëya kaala vurënë agyanëkii.

²⁵ Makë anëgi ënji të Bulusë dë zë'wa, ca ba ka soojatë këñë davë: “Kë dëbee ha fëslë ëndëtë da dimwaanë nga Rooma ha'ë yadë la gëñwanë kwa?” ²⁶ Makë fi soojatë ha'ë, ca dzë ka banë ka matakëñwanatii oo'i, “Mi cii kwa dë ha'a? Acii ma ëndëtsa, ëndë Rooma në ci.” ²⁷ Wata matakëñwanë nga soojiinë a shi ka lëgwanë ka Bulusë, ëñki ci: “Bawë ka nyi, ëndë Rooma në hë nii?” Ëñki Bulusë, “Awa, ëndë Rooma në nyi.” ²⁸ Matakëñwanë nga soojiitë a ba ka ci, “Dë kwaba lanë upaa nyi ndzaanë ka ëndë Rooma.” Ëñki Bulusë ka ci, “Ma nyi, dë poonë të nyi upaa nyi naaki.” ²⁹ Wata ënjitë kavë ënji ka fëslënë të Bulusë a bwasee ka ci pii. Matakëñwanë nga soojiinë a ngwalëgi ësë makë paaratëgi ci oo'i, ma Bulusë, ëndë Rooma në ci. Waanë kë anëgi ci të ci boo.

*Wabënë nga Bulusë akëñwacii *mëtërëkinë*

³⁰ Pukënë nga ha ësë, makë mwayi matakëñwanë nga soojiinë shii goonëga nga sëtë wulii Yahudiinë të Bulusë, wata ca pëpëpaa të ci, ca ba ka ënji a 'wa të madiigërenë nga limanyinë da patënë nga *mëtërëkinë nga Yahudiinë, kaa tëya dza dë na. Ca kira të Bulusë, ca këñee ka ci akëñwacii.

23

¹ Wata Bulusë a madëe ka ginëkii ka tsaamënë të mëtërëkinë, ëñki ci: “Ndzëkëñushi'ina, kë gërë'u nyi ka ëntanjë dë ëdzëmë rëñwë 'watëginë daga ñukë ha'ë mbu'ya ka ënshinë.” ² Wata gawë nga limanyinë, waatoo Ananiya a ba ka ënjitë këdëhë abii Bulusë kaa tëya dëgë të ci dë meeciinë a makii. ³ Ëñki Bulusë ka ci, “ëntanjë na dëgë të hë ha'ë naaku ësë, hë bwaya ëndëna. Asee, dasë në hë ka la ka nyi gëñwanë makë sëtë bii *bariya ëna, amma wahënë ka tanëgi bariyakii dë banë ka ënjë a dëgë të nyi.” ⁴ Wata ënjitë këdëhë abiikii a ba ka ci, “Gawë *limanë nga ëntanjë dzaanii hë see?” ⁵ Ëñki Bulusë ka tii, “Mashiimë nyi dëi, ndzëkëñushi'inë, taa gawë nga limanë në ci. Acii kë bii wabënë nga ëntanjë oo'i, ga ha wabë bwaya uushi agyanë gawë goonë.”

⁶ Makë dëi ci kë shii Bulusë oo'i, ma ëndëi kurëga, *Sadukiinë në tii, ëndë'i ësë, *Farisanyinë në tii, wata ca madëe ka uurakii akëñwacii mëtërëkinë, ëñki ci, “Ndzëkëñushi'inëkya, ma nyi, Farisa në nyi, uuzënë nga ëndë Farisa ësë. Acii putë nga kanëtë kii nyi dë goonëga oo'i, ka madënë në mamëtë ënji da i ëpinë, ci dëi nyi këñë akëñwacii gëñwanë.”

⁷ Uudë baginaakii ha'ë, wata mabizhinë a madëgi ahada Farisanyinë da Sadukiinë, ha'ë dzadënëkii a təkëgi bërë'i. ⁸ Taa sha dëi, të'i mabizhinë ahadatii, accii kë bii Sadukiinë, pooshi madënë nga mamëtë ënja, pooshi malaa'ika taa ma'yanë. Ëñki Farisanyinë natii, të'i uushi'iitsë patë. ⁹ Wata bwaya mabizhinë a madëgi ahadatii. Hara maliminë nga kurëgë nga Farisanyinë a madëtë këñë, ëñki tii, “Maneemiinë ka bwaya uushi ashi ëndëtsa. Yaci ma'yanë taa malaa'ika wabi ka ca?”

22:22 22.22 21.36. **22:25** 22.25 16.37. **23:1** 23.1 24.16. **23:2** 23.2-3 Leew. 19.15; Mat. 23.27-28; Yooh. 18.22-23. **23:5** 23.5 Shig. 22.27. **23:6** 23.6 26.5; 24.21; Fil. 3.5-6. **23:8** 23.8 4.1-2. **23:9** 23.9 25.25; Luka 23.4.

¹⁰ Makə gwazəgi haalakii, kə ngwali matakəṅwanə nga soojiinə naakii acii ga təya pwaatəgi tə Bulusə. Ca ba ka soojiinaakii, wa təya dzə ka ngiraginə tə ci də ngeerənə ahadatii, təya kərə tə ci aasii aa hatii.

¹¹ Vədfəkii, Slandanə a kəṅaanə abii Bulusə, əṅki ci ka ci, “Ga ha ngwalə. Makə sətə seedii hə tə nyi ganə də Urusaliima, tyasə ha'ə nii kwa seeda tə nyi də Rooma əsə.”

Anə uura nga bələnə tə Bulusə

¹² Pukənə nga ha, *Yahudiinə a anə uura, təya jidə oo'i, paa təya adə zəma, paa təya sa taa mi, see maa kə bələgi tii tə Bulusə. ¹³ Kə pitəgi tii tə ənfwadə pu'unə nə ənjitə anyi uuratsa. ¹⁴ Wata təya dzə aabii madiigərənə nga limanyinə da gayiinə, əṅki tii, “Kə ji'iinə bwaya jida, ina anətə uureenə oo'i, pa ina adə zəma da sa taa mi, see maa bələgiinə tə Bulusə. ¹⁵ Acii ha'ə, ma unə da mətərəkinə, sləkeemə ka ənji ka kədiinə acii matakəṅwanə nga soojiinə kaa ənjə a kira tə Bulusə koonə, makə koonə tsakə ləgwanə amakii tə sətə dīi nga'ə. Ma inə əsə, matasəkakii niinə keena bələgi tə ci taabu'u mbu'yanaakii aabii unə.”

¹⁶ Asee, kə fii uuzənə nga cikəṅuci Bulusə sətə anyi tii, ca dzə, ca dəməgərə aasii aa ha soojiinə, ca bagi ka Bulusə. ¹⁷ Bulusə a 'wa tə əndə'i sooja, əṅki ci ka ci, “Kəruu tə uundzə dagwatsə aabii matakəṅwanə nga soojiinə. Tə'i uushi cii kəya ba ka ci.” ¹⁸ Soojatə a ngərə tə ci, ca kərə aabii matakəṅwanatii, əṅki ci: “Bulusə ətə mapa'əkii 'wii tə nyi, ca ba ka nyi, kaa nya kira tə uundzə dagwanə aabiiku. Mbu'u tə'i uushi cii kəya ba ka hə.” ¹⁹ Matakəṅwanə nga soojiinə a kəsə tə ci ka ciinə, təya dzəgi aatangala, ca ləgwa ka ci, “Mi dee cii kwa moo banə ka nya?” ²⁰ Əṅki ci ka ci, “Kə anəgi Yahudiinə uura kaa təya sləkee aabiiku kaa ha kərə ka mətərəkinə tə Bulusə doorə, makə kaa təya tsakə ləgwanə tə sətə dīi nga'ə. ²¹ Amma ga ha luuvə ka tii, acii kə palee tii ka ənfwadə pu'unə ətə anyi uura, təya jidə oo'i, pa təya zəmə, pa təya sa taa mi əsə, see maa bələgi tii tə ci. Matasəkakii nə tii ka gərə kərənaaku tə ci.” ²² Wata matakəṅwanə nga soojiinə a ba ka uundzə dagwata, “Ga ha ba taa ka wu oo'i, kə bii hə ka nyi wabəətsa.” Ca ba ka ci, wa ca palə saakii.

Kərəginə tə Bulusə ka ngwaməna

²³ Wata matakəṅwanə nga soojiinə a 'wa gayi soojiinə bəra'i, əṅki ci ka tii, “Dəmə ka tasəka soojiinə gya'ə bəra'i, da ənji təhinə mədfəfə pu'unə da ənji uudəminə gya'ə bəra'i, kaa təya dzə aa Kayisariya də tibisə əlinə ənshinə davədfə.” ²⁴ Ca ba ka tii əsə, wa təya tasəka ka Bulusə naakii sə nga dzəginə, təya kərəgi tə ci də nga'ə ka Filikusə ngwaməna. ²⁵ Ca naahə ləkələkatə ka ngwaməna, əṅki ci:

²⁶ “Wiinə ləkələkatə ca dzə ka Filikusə gawə ngwaməna, daciiki Kəlawudiyasə Lisiya. Kə nəhəpaa nyi tə hə. ²⁷ Daba'ə nəhəpaanə, ma əndətsə sləkee nyi ka hə, kə kəsətə Yahudiinə tə ci. Gi'u ha'ə mbədaanə kaa təya bələgi tə ci. Makə fii nyi, tə'i dimwaanə nga Rooma ashikii, wata ina dzə da soojiinaaki ka luupaanə tə ci. ²⁸ Makə mwayi nyi fa 'waslyakəətə slənyi ci, nya kərə tə ci aasəkə mətərəkinatii. ²⁹ Ma lapaa nyi, atsa bariyatii kəshi tii tə ci. Malapaamə nyi taa mi ashikii bahə bələnə tə ci, taa bahə kanə tə ci aa furəshina. ³⁰ Amma makə bagi ənji ka nyi oo'i, kə anyi Yahudiinə uura nga bələginə tə ci, ci nee hə kərəgi

nyi tə ci aabiiku pii pii, nya ba ka ənjinə wulii tə ci əsə, wa təya dzə ka wulanə tə ci akəŋwaciiku.”

³¹ Wata soojiitə a ŋgərə tə Bulusə, makə sətə bii ənji ka tii, təya kərəgi tə ci aa Antipatəra davəfə. ³² Pukətə hakii soojiinə a ənə satii aasii, ənji təhinə a palə tii da Bulusə. ³³ Makə mbu'i tii aa Kayisariya, təya vii ləkələkatətə ka ŋgwaməna, təya vii tə Bulusə ka ci əsə. ³⁴ Makə jəŋgatə ci ləkələkatətə, ca ləgwa ka Bulusə, taa əndə hanyinə ŋga mi nə ci. Makə fii ci, əndə Silikiya nə ci, ³⁵ əŋki ci, “Mada kə shi ənji wulaaku, kadə nii kya fa wabənaaku patə.” Wata ca ba ka ənjə a pa'əgi tə Bulusə asəkə yi ŋwanjuutə ghənyi *Hirudusə.

24

Wulanə tə Bulusə

¹ Daba'ə baanə tufə, wata gawə ŋga limanyinə, waatoo Ananiya a madə da hara gayinə da əndə'i əndə ətə dīi ləməkii Tarətula. Ma Tarətula, kə shii ci bariya ŋga ənji Rooma ŋga'ə. Təya dzə aa Kayisariya ka wulanə tə Bulusə akəŋwacii ŋgwaməna.

² Makə 'wagərə ənji tə Bulusə, Tarətula a 'watəgi wabənə də wulanə tə ci, əŋki ci, “Ya'ə Filikusə gawa, putə ŋga barəkaanə ŋga ŋwanjuunaaku ndzaa inə jamə. Kə dīi inə ka hə yawa putə ŋga gazhi'waanə dīi hə ka hadatəgi keenə də hanyinə geenə. ³ Ətsə patə, kə liwiinə də kuyiriinə ka shaŋə. ⁴ Amma, acii ga nya siipaa də wabənə akəŋwaciiku, kə kədii inə baawəfaaku kaa ha fatə magusə haalanə geenə. ⁵ Ma lapaa inə əndəna, bwayakii nə ci ka shaŋə. Agi madeenə nə ci ka panə ahada *Yahudiinə asəkə duuniya patə. Rəŋwə nə ci agi matakəŋwanyinə ŋga kurəgə ŋga ənji Nazaratu əsə. ⁶ Ha'ə kə mwayi ci ajijinətə *yi ŋga Əntəŋfə. Amma ina kəsətə tə ci. [Ma mwayi inə, keena lagi ka ci gəŋwanə makə sətə bii bariya geenə. ⁷ Amma Lisiya matakəŋwanə ŋga soojiinə a shi ka gutsəginə tə ci acii inə də ŋgeerənə. ⁸ Ca ba ka ənji wulaakii, wa təya shi aakəŋwaciiku.] Mada kə ləgwatə hə ka ci, ka shiinə nə hə dalilatə wulii inə tə ci goŋga.” ⁹ Makə uugi Tarətula wabənə, wata Yahudiinə patə a jikəvə, əŋki tii, “Ma sətə bii ci, patə ha'ə tanyi.”

Wabənə ŋga Bulusə akəŋwacii Filikusə

¹⁰ Wata ŋgwaməna a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca wabə, Bulusə a jikəvə, əŋki ci, “Makə kə shii nyi oo'i, mala gəŋwanə nə hə ŋga hanyiinə fəzənyinə laŋə, də mabanee ma'yanə nə nyi ka pərəgi naaki nə akəŋwaciiku. ¹¹ Mada kə ləgwatə hə ŋga'ə, mapaləmə tə baanə pu'u aji bəra'i, makə gi nyi aa Urusaliima ka paslənə tə Əntəŋfə. ¹² Paa tii sha lapaa tə nyi ka dā mabizhinə taa da wu, taa madəe ka haala ŋga dzatə də ənji asəkə yi ŋga Əntəŋfə, taa asəkə *kuvə də'wanyinə taa asəkə vərənə əsə. ¹³ Pooshi tii ka mbeenə ka baarii ka hə tantanyinəkii də wulaatə wulii tii tə nyi. ¹⁴ Amma wanyinə ka banə ka hə: makə sətə bii rəgwa ətə ci təya 'wa rəgwa ŋga jirakənə, ha'ə nə nyi agi paslənə tə Əntəŋfə ŋga dzədzəshi'iniinə, nya luuvə sətə bii *bariya da sətə nyaahə anabiinə.

¹⁵ Agi kanə nə nyi nə də goŋga, makə sətə ci təya ka natii oo'i, ka madənə nə mamətə ənji da i əpinə, ŋunyi ənji da bwaya ənji patə.

¹⁶ Putakii cii kya cinə ka ndzaanə də malaaba ədzəmə taa guci patə akəŋwacii Əntəŋfə da akəŋwacii ənja.

23:30 23.30 24.5-8. **24:1** 24.1 25.2. **24:5** 24.5 17.6. **24:6** 24.6 21.28,30. **24:14** 24.14 9.2. **24:15** 24.15 23.6; 26.8; Dan. 12.2; Yooh. 5.28-29. **24:16** 24.16 23.1; 1 Koor. 4.4; 2 Koor. 1.12; 2 Tim. 1.3.

17 “Yoo, daba'a fəzənyinə lanə, kə gi nyi aa Urusaliima ka kərə ka ənji hanyinaaki uushi'inə da ka dfa sataka ka Əntanfə. 18 Ma nyi agi dfanə ha'ə, wata təya lapaa tə nyi, ci ətsə ha'ə uudəpaa nyi dfa sataka nga laabagi naaki nə asəkə yi nga Əntanfə. Pooshi ənji abiiki, pooshi wazənə əsə. Amma tə'i hara Yahudiinə ətə shi daga agyanə hanyinə nga Asiya. 19 Madfa tə'i tii da wabənə agyanəki, tii dəbēe shinə aakəŋwaciiku ka kira wulaaki. 20 Madfa pooshi ha'ə əsə, wa ənjinə də natii nə a ba 'waslyakəətə lapaa tii ashiki, saa'itə nyi akəŋwacii *mətərəkine, 21 madaamə wabəətə rəŋwə ətə ŋgərəe nyi ka uuraki ka banə akəŋwaciitii oo'i, 'putə nga madənə ŋga maməətə ənji ci ənjə a la ka nyi gəŋwanə akəŋwacii unə ənshinə.' ”

22 Amma, makə kə shii Filikusə haala nga rəgwa nga Slandanə nga'ə, kə bii ci, “Madfa kə mbu'ya matakəŋwanə nga soojiinə, waatoo Lisiya, ka ləginə nə nyi gəŋwanə goonə.” Ma daba'əkii, ca ba ka tii, wa təya təkəgi, see ka əndə'i uusəra. 23 Ca ba ka sooja, kaa ca pə'əgi tə Bulusə, amma ga ca irəla tə ci; wa ca bwasee kaa guviinəkii a nəhə tə ci.

Bulusə akəŋwacii Filikusə da Dərusila

24 Daba'ə baanə gi'u, Filikusə a shi tii da minaakii Dərusila. Mitə Yahuda nə ki. Ca sləkēe ka ŋgiranə tə Bulusə kaa ca fa amakii tə wabənə nga vii goonəga ka Yeesu Aləmasiihu. 25 Wata Bulusə a wabə ka tii agyanə ndzaanə ka əndə goonəga, ca ba ka tii makə sətə ətsətənə əndə naakii na, da makə sətə nə gəŋwanə a dfa uusəra uudənə nga duuniya. Makə fii Filikusə ha'ə, wata ca ŋgwaləgi, əŋki ci, “Ma əndzə'i dīya, ənuu saaku. Madfa upaa nyi saa'i, ka ənənə nə nyi ka 'wanə tə hə.” 26 Acii ma nə ci ka nəhənə, ka viinə nə Bulusə ka ci kwaba. Ci dīi cii kəya 'waa'wa tə ci atsakii atsakii kaa təya wabə. 27 Amma daba'ə fəzə bəra'i, əndə'i əndə a ŋgərə dəgələ nga Filikusə. Ma ləməkii, Purəkisyusə Fisətusə. Ma saa'itə Filikusə a bwasee ka ŋwanjuunə, makapaamə ci tə Bulusə, acii kə mwayi ci uudəgi səkə nga Yahudiinə.

25

Moonə nga Bulusə ka maduunə ŋwanəŋwə nga ha də Rooma a lagi ka ci gəŋwanaakii

1 Makə mbu'i Fisətusə a agyanə hanyinaakii, daba'a baanə makkə, ka madə daga də Kayisariya, ca palə aa Urusaliima. 2 Wata madiigərə limanyinə da *gayinə nga Yahudiinə a dzə ka wulanə tə Bulusə, təya tsəfə tə Fisətusə 3 kaa ca tsakə tə tii kaa ənjə a ənə də Bulusə aa Urusaliima. Acii kə dīi tii aniya nga bələginə tə ci daga a rəgwa. 4 Amma Fisətusə a jikəvə ka tii, əŋki ci, “Mapa'əkii nə Bulusə də Kayisariya. Nyi maa, ka ənənə nə nyi aa dəvə kədəhə. 5 Wa ina dzə da gayinə ahadoonə, təya wula tə ci davə, madfa tə'i sətə dīi ci.”

6 Mapaleemə ka baanə tighəsə taa baanə pu'u dīi Fisətusə də Urusaliima, ca ənə aa Kayisariya. Pukənə nga ha, ca dzə ka ndzaanə asəkə dəgələ nga la gəŋwanə, ca sləkēe ka ənjə a kira tə Bulusə. 7 Makə mbu'i Bulusə, Yahudiitə shi daga də Urusaliima a guŋutə də ci. Taa ŋgahi pooshi tii mbee ka baarii tantanyinəkii, amma kə kira tii mandalə wulanyinatii bəzəkii a agyanəkii. 8 Wata Bulusə a wabə kaa ca pərəgi naakii na, əŋki ci, “Makaanəmə nyi sədfə ka bariya nga Yahudiinə; ma'ajjijinətəmə nyi *yi

nga Əntanfə, taa də 'waslyakəənə ka maduunə nwanwə nga ha də Rooma, taa gi'u."

⁹ Makə mwayi Fisətusə pa'ətə ba'a ka Yahudiinə, ca ləgwa ka Bulusə, əŋki ci, "Kə luuvə hə, ənjə a ənə də hə aa Urusaliima, ənjə a dzə ka la ka hə gəŋwanə agyanə uushi'iitsə akəŋwaciiki davə kwa?" ¹⁰ Amma əŋki Bulusə, "Kəŋə nə nyi asəkə kuvə gəŋwanə nga ənji Rooma, hatə dəbeə ənjə a la ka nyi gəŋwanə. Madfamə nyi ka Yahudiinə 'waslyakəənə. Hə də naaku nə maa, kə shii hə ndilə ndilə. ¹¹ Madfa ma'waslyakə əndə nə nyi, ha'ə kə slənyii sətə mbu'i bahə bələnə tə nyi, paa nyi ka huyinə acii bələnə tə nyi. Amma, madfa pooshi nyi slənyii taa rəŋwə agi uushi'iitsə bii tii aashiki, pooshi əndə da baawəda nga viinə tə nyi ka tii. Kə mwayi nyi kaa maduunə nwanwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka nyi gəŋwanə."

¹² Fanə nga Fisətusə ha'ə, wata ca də mətərəkine da ənji mətərəkinaakii. Makə uugi tii, ca ba ka Bulusə, "Makə kə mwayi hə kaa maduunə nwanwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka hə gəŋwanə, ka ci kərənə ənji tə hə əsə."

Bulusə akəŋwacii Agaripa da Barənika

¹³ Makə banee gi'u, wata nwanwə Agaripa da cikəŋuci ətə dīi ləmətə Barənika a shi aa Kayisariya ka ba 'usa da shinə' ka Fisətusə. ¹⁴ Kə baa tii laŋə davə, wata Fisətusə a 'wapaa wabənə nga Bulusə ka nwanwə, əŋki ci, "Tə'i əndə'i əndə bwasee Filikusə a furəshina. ¹⁵ Ma nyi də Urusaliima, madiigərə limanyinə da gayinə nga Yahudiinə a kira ka nyi wulaakii, təya kədii tə nyi kaa nya lagi ka ci gəŋwanə, nya vii ka ci ma'inə. ¹⁶ Amma nya ba ka tii, pooshi agi alə'aada nga ənji Rooma nə lagi ka əndə gəŋwanə yadə ndzaanə nga ənjitə wulii da əndətə wulii ənji tə ci akəŋwacii gəŋwanə, kaa əndətə wulii ənjə a mbee ka vii hujaakii. ¹⁷ Acii ha'ə, makə shi tii aa hanə patə, masəkəpaamə nyi na. Pukənə nga ha, nya ndzaanə asəkə dəgəlaaki nga la gəŋwanə, nya sləkəe ka ənjə a kira ka nyi tə əndəkii. ¹⁸ Makə madətə ənjitə wulii tə ci ka wabənə, makiramə tii bwaya wula aagyanəkii, makə sətə hiimii nyi, ¹⁹ see mabizhinə agyanə diinatii da agyanə əndə'i əndə dīi ləməkii Yeesu ətə əntəgi, amma Bulusə a ba, da i əpinə nə ci. ²⁰ Makə təkuree nyi ka tsaamətə haalakii nga'ə, wata nya ləgwa ka Bulusə, madfa kə luuvə ci, ənjə a ənə də ci aa Urusaliima, ənjə a dzə ka lagi ka ci gəŋwanə davə. ²¹ Amma kə kədii Bulusə aciiki, kaa maduunə nwanwə nga ha də Rooma a dzə ka lagi ka ci gəŋwanaakii. Ci dīi kəsəpaa nyi tə ci taabu'u nii kya sləkəe ka kərənə tə ci ka maduunə nwanwə."

²² Əŋki Agaripa ka Fisətusə, "Nga'ə ka nyi nə fatənə tə əndətsə də liminəki." Əŋki Fisətusə ka ci, "Ka fanə nə hə doorə."

²³ Pukətə hakii, Agaripa da cikəŋuci a shi də məghərəvənə nga nwanwuunə, təya dəmögərə aasəkə kuvə gəŋwanə da gayinə nga soojiinə da madiigərənə nga vərənə patə əsə. Fisətusə a ba ka ənjə a kira tə Bulusə. ²⁴ Makə kira ənji tə ci, wata Fisətusə a ba, "Nwanwə Agaripa da ənjinə ganə patə, waanə əndəna. Kə kira Yahudiinə nga Urusaliima da ənə nga vəraanə patə wulaakii, təya ŋgərəe ka uuratii ka banə ka nyi, madəbeemə ənjə a bwasee ka ci da i əpinə. ²⁵ Amma, ma'upaamə nyi 'waslyakəənə ashikii bahə bələnə tə ci. Makə ci də naakii nə bii, wa ənjə a kərə tə ci aakəŋwacii maduunə nwanwə nga ha də Rooma, kə dīi nyi aniya nga sləkəenə ka ənjə a kərə tə ci ka ci. ²⁶ Amma, mashiiimə

25:9 25.9 24.27. **25:11** 25.11-12 25.21,25; 28.19. **25:14** 25.14 24.27. **25:18** 25.18-20 18.14-15. **25:22** 25.22-23 Luka 21.12; 23.8.

nyi sətə naahənəki ka slandanəki agyanə haalakii. Aciikii kira nyi tə ci aakənwacii unə patə, ma palee maa, aakənwaciiiku, ɲwanɲwə Agaripa. Madfa kə fataamə wabənəkii, mbu'u ka upaanə nə nyi sə ɲga naahənə. ²⁷ Acii maluuwəmə haɲkalaaki sləkee ka əndə furəshina ka gəɲwanə yadə laabaginə taa aba'a mi wulii ənji tə ci.”

26

Wabənə ɲga Bulusə akənwacii Agaripa

¹ Wata Agaripa a ba ka Bulusə, “Kə kapaa ənji ka hə rəgwa ɲga wabənə.” Bulusə a madfəe ka ciinəkii ka ənja, ca 'watəgi pərəgi naakii nə, əɲki ci:

² “Ya'ə ɲwanɲwə Agaripa, kə kadefəkə ka nyi ka shaɲə nə pərəgi naaki nə akənwaciiiku ənshinə agyanə uushi'inə laalavə *Yahudiinə aashiki. ³ Acii kə shii hə patə tə alə'aada ɲga Yahudiinə da wabənyinatii. Aciikii kə kədii nyi aciiku kaa ha fatə wabənaaki də sə'watənə.

⁴ “Kə shii Yahudiinə patə tə ndzaanaaki daga nyi ma'ə uuzənə, 'watəginə ahada ənjaaki da də Urusaliima əsə. ⁵ Kə shii tii daga ɲukə, maa ka luuvənə nə tii, təya seeda oo'i, ndilə ndilə rəɲwə ɲji nyi agi ənji ma'iza'u kurəgə ɲga diinə gaamə, waatoo Farisa. ⁶ Ma əndzə'i, wanyinə kəɲə akənwacii gəɲwanə putə ɲga gərə aləkawalətə dīi Əntaɲfə ka dzədzəshi'inaamə. ⁷ Makuvə gaamə pu'u aji bəra'i patə əsə, kə kii tii nə ka gərə mbu'utənə ɲga Əntaɲfə də aləkawaləta. Aciikii ci təya gərə'u ka Əntaɲfə vədə da uusərə patə. 'Ya'ə ɲwanɲwa, putə ɲga kanətsə wulii Yahudiinə tə nyi. ⁸ Mi saɲə dīi pooshi unə luuvə oo'i, ka madfənə nə Əntaɲfə ka maməətə ənji da i əpina?

⁹ “Nyi ka nəki maa, ma ɲga ɲukə, kə nee nyi makə kə ndzaa ka nyi tyasə nə dfaada uushi'inə laɲə ka saawee də ləmə ɲga Yeesu əndə Nazaratu. ¹⁰ Kə dīi nyi ha'ə də Urusaliima. Nya pa'əgi ənji nə'unə laɲə a furəshina də baawəda ɲga madiigərə limanyinə. Ha'ə saa'itə ci əɲjə a bələgi tə tii əsə, kə luuvə nyi. ¹¹ Kə cibee nyi ka tii asəkə kuvə də'wanyinə patə. Kə irəlīi nyi tə tii ka bwasee ka vii goongatii. Kə dīi nyi mabətəsəkə ka shaɲə. Ha'ə kə taɲii nyi ka hara hanyinə, nya dzə ka cibənə də tii.”

Habara ɲga zhi'wanə ɲga Bulusə

¹² “Ka putakii ha'ə gi nyi aa Damasəkusə, də baawəda ɲga madiigərə limanyinə da i sləkeenatii. ¹³ Ma uusərə ahadanə dīi ɲwanɲwa, ina dzə a rəgwa. Wata bərənə a papi'ya dadagyə, ətə palee ka uusərə də bərənə. Ca shi, ca bərəgi hatə dīi nyi davə patə da əɲjitə ciina dzə a rəgwa. ¹⁴ Ina kwaalagi patə aa panə. Wata, ma nya fa, əndə'i uura a wabə da nyi də uura *Ibəraaniya, əɲki ci: ‘Sawulə, Sawulə, mi saɲə cii kwa cibə də nyi ha'a? Zabə nə ləəfənaaku akənwaciiiki, naaku nə cii kwa cibəgi ha'ə.’

¹⁵ Əɲki nyi: “Ya'ə Slandana, hə wu saɲa?” Slandanə a ba ka nyi: ‘Nyi nə Yeesu ətə cii kwa cibəgi. ¹⁶ Amma, madfətə kəɲə. Kə shigi nyi ka hə acii kə ta'i nyi tə hə kaa ha ndzaa ka əndə slənaaki, ha seeda makə sətə nee hə ka nyi ənshinə, da makə sətə nii kya baarii ka hə aakəɲwa. ¹⁷ Ka luupaanə nə nyi tə hə acii Yahudiinə da hara slikərənə ətə cii kya sləkee ka hə aabiitii. ¹⁸ Ma cii kya sləkee ka hə aabiitii, kaa ha wunəgi ka tii ginətii, kaa təya shigi agi təkunə, təya shi ka bərənə, təya mbədə acii baawəda ɲga *Seetanə, təya shi aagi *ɲwanɲuunə ɲga Əntaɲfə, kaa təya

upaa tifyagine nga 'waslyakøenatii, tøya dømögørø ka ha nga ndzaanatii ahada matadø ønjaaki, acii kø vii tii ka nyi goonnga.'

¹⁹ "Ya'ø nwanjwø Agaripa, mabwaseemø nyi ka nø'u sètø baarii Øntanfø ka nyi dadagyø. ²⁰ Ka ønji Damasøkusø 'watøgi nyi waazanø. Ma daba'økii, nya dfa dø Urusaliima da patønø nga sètø gunutø dø hanyinø nga Yahudiya da nga hara slikørønø. Nya ba ka tii: wa tøya baanø ka Øntanfø, tøya zhi'wagi aabiikii, tøya slønø slønøtø ca baarii baanatii ka ci. ²¹ Aciikii køshi Yahudiinø tø nyi asøkø yi nga Øntanfø, tøya moo bøløginø tø nyi. ²² Amma dønø ønshinø agi tsakønø nø Øntanfø tø nyi. Aciikii wanyinø kønø ganø ka wabø goonnga ka ønji patø, gayinø da talakiinø patø. Pooshi uushi cii kya ba madaamø sètø bii anabiinø da Muusa na slønø, ²³ waatoo kadø nø *Matadøkii nga Øntanfø a sa ngøra'wa, ci øsø na 'watøgi madønø agi mamøtø ønja. Dø ha'ø nii køya baarii ka Yahudiinø da hara slikørønø tø røgwa nga bøerøtø na luupaa tø tii."

Banø nga Bulusø ka Agaripa kaa ca vii goonnga

²⁴ Ma Bulusø a dzø aakønwa dø pøregi naakii na makø øtsa, wata Fisøtusø a ngøree ka uurakii dø ngeerønø, ønki ci, "Bulusø, maba nø hø! Maduunø shiinaaku ca zø'wee ka hø ka maba!" ²⁵ Amma ønki Bulusø ka Fisøtusø, "Ya'ø slandana, øntaa maba nø nyi, da hanjala nø nyi, goonnga cii kya wabø. ²⁶ Acii kø shii nwanjwø uushi'iitsø patø. Ci dñi cii kya wabø yadø ngwalønø akønwaaciikii. Kø shii nyi, pooshi uushi zaanø ka ci, acii øntaa ka ma'umbu ha dñi uushi'iitsa. ²⁷ Ya'ø nwanjwø Agaripa, kø luuvø hø sètø bii anabiinø kwa? Kø shii nyi, kø luuvø hø."

²⁸ Wata ønki Agaripa ka Bulusø, "Waatoo, ma nø hø ka nøhønø, ka zø'weenø nø hø ka nyi ka øndø nø'unø pii pii ha'ø koo?" ²⁹ Ønki Bulusø, "Taa pii pii, taa øntaa pii pii, agi kødiinø nø nyi acii Øntanfø, øntaa ka hø daanøku øsø, amma ka patønø nga ønjinø ca fa tø nyi ønshinø, kaa tøya ndzaa makø naaki, madaamø mahyakahyaka'ønø nøndø paa nyi ka moonø koonø."

³⁰ Wata nwanjwø a madøtø. Ngwamønø øsø da Barønika da ønjitø nji dasø dasø da tii patø a madøtø natii. ³¹ Makø dømøgi tii, tøya ba ahadatii, "Ma øndøtsa, paa ci agi dfa uushi'iitø ca mbu'u bahø bølønø tø ci taa pa'øginø tø ci asøkø furøshina øsø." ³² Wata Agaripa a ba ka Fisøtusø, "Maci pooshi øndøtsø kødii dzønø kaa maduunø nwanjwø nga ha dø Rooma a dzø ka lagi ka ci gønwanø, kadfa kø njaanwa kapaa tø ci."

27

Dømø kumbawalø nga Bulusø aa Rooma

¹ Makø dñi ka tantanyinø oo'i, ka dzønø niinø aanø hanyinø nga Italiya, tøya ba'acii tø Bulusø da hara ønji furøshina aacii gawø nga soojiinø øtø dñi lømøkii Yuliyusø. Ma Yuliyusø, asøkø kurøgø nga nwanjwø nga ha dø Rooma nø ci. ² Wata ina dømø kumbawaløtø shi daga dø Adaramitiya, øtø ca dzø ka vøranynø kama kama ama ndzaña nga hanyinø nga Asiya. Ina 'watøgi palønø, inø da i øndø hanyinø nga Makiduuniya asøkø vøranø nga Teesaloonika. Arisøtarøkusø nø lømø nga øndøkii. ³ Pukøtø hakii, ina mbu'u aa Sidoonø. Makø ci Yuliyusø a kaka'ø tø Bulusø, kø kapaa ci tø ci kaa ca dzø aa ha guviinøkii, tøya vii ka ci sètø cii køya moo. ⁴ Ma daba'økii,

26:18 26.18 Af. 2.2; 5.8-14; Kwal. 1.13. **26:20** 26.20 9.20,28-29; Luka 3.8. **26:23** 26.23 3.15; Isaa. 49.6; Luka 24.46-47; 1 Koor. 15.20. **26:26** 26.26 Yooh. 18.20. **26:28** 26.28 11.26. **26:31** 26.31 23.29. **26:32** 26.32 25.11-12. **27:1** 27.1 25.12. **27:2** 27.2 19.29. **27:3** 27.3 24.23; 28.2.

ina madə davə, ina zaawa daba'a hanyinə nga Kipərusə ətə ahada ma'inə, acii ma dadava, pooshi ngeerənə nga mədə. ⁵ Ina tanjəgi uunəvə ətə dīi hanyinə nga Silikiya da Paməfiliya amakii, ina mbu'u aa Mira anə hanyinə nga Lisiya. ⁶ Davə upaa gawə nga soojiinə əndə'i kumbawalə ətə shi daga də Aləkəsandəriya, ətə ca dzə aagyanə hanyinə nga Italiya. Ina dəmə kumbawaləkii, ⁷ ina palə.

Kə ba'agiinə aarə'u aarə'u ka dzənə samə sama. Ngahə mbu'iinə aa Kinidusə. Makə tənəpaa mədə tiinə ka dzənə gənjə aakənjwa, ina zaawa daba'a hanyinə nga Karita, ina ələgi abii vəranə nga Saləmoonə, waatoo gazha-gazhanə nga hanyinəkii. ⁸ Ngahə dzəgiinə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa, ha'ə mbu'iinə ka ətə'i ha ətə ci ənjə a 'wa "Njuni ha nga jipanə", kədəhə da vəranə nga Lasaya.

⁹ Makə kə səkəpaa inə nə a rəgwa, kə dzəgi kumənə nga tifyagi nga 'waslyakəənə. Waatoo, kə dzəgi saa'i nga wiinə yadə ngwalənə. Acii ha'ə, kə uugi wiinəkii d'anə dzawə. Makə nee Bulusə ha'ə, ¹⁰ wata ənjki ci, "Nguyirəna, ma dzəənə gaamə oogə, ka d'anə dzawə. Tə'i asara lajə əsə, əntaa wata nga uushi'inə taa kumbawalə tanə, amma da i əpinə gaamə." ¹¹ Amma ma gawə nga soojiita, maluuvəmə ci wabənə nga Bulusə, see nga ətə gwazə kumbawalə da nga slandakii. ¹² Makə, ma ha nga jipaata, pooshi tahu tahu bahə kya vyanə nga kumbawalə davə, aciikii lajənə nga ənja, kə mwayi tii palənə kaa təya mbu'u aa Finika, waatoo ətə'i ha nga jipanə anə hanyiitə nga Karita. Ma hatsa, ka tsaamənə aadə waka. Madə kə mbu'i tii aadəvə, ka kyanə nə tii vyanə davə.

Mandalə mədə anə uunəva

¹³ Wata mədə a 'watəgi diganə da hwarəma gi'u gi'u, ma nə tii ka nəhənə, kə upaa tii sətə ci təya moo. Acii kii təya daa'yagi madiigərə tibisə ətə kənjee ka kumbawalə, təya dzə atsa ndzaŋa atsa ndzaŋa nga hanyinə nga Karita. ¹⁴ Amma, ma ta'avə gi'u, wata mandalə mədə a diga daciizəma tsənjwə dagyanə təpurəkii. ¹⁵ Makə digə mədəkii kumbawala, ina təkuree ka kəsəpaanə. Wata ina bwasee ka ci, ca palə deenə asəkəkii. ¹⁶ Ina dzə dashi ətə'i uundzə hanyinə ətə ahada ma'inə ətə dīi ləməkii Kawuda. Tə'i daama nə mədə dadavə. Ngahə kəsəpaa inə uundzə kumbawala, ina əlyatə. ¹⁷ Makə njirə ənji uundzə kumbawala, ənjə a dzakəvə aasəkə maduunəkii. Ma daba'əkii, ənjə a d'a dabara nga aanəvə zə'unyinə nga'ə ashi maduunə kumbawalə kaa ca shii ndzaanə də ngeerənə. Kə ngwaləgi tii acii zavənə nga kumbawalə aji mandzənə atəngala hanyinə nga Libiya. Acii kii təya jimagerə də kəjeerənə ətə ca kərə tə kumbawaləkii, acii ga mbədəkii a dəlīi tə tii də ngeerənə, təya kapaa kumbawaləkii kaa mədə a dala tə ci deenə. ¹⁸ Makə ci mədətə a əgə də ngeerənə, pukətə hakii təya 'watəgi kyaalagerə uushi'iitə njirə kumbawaləkii aagi ma'inə. ¹⁹ Ka makkənə nga uusəra əsə, təya kyagerə uushi'inə nga kumbawaləkii də ciinətii. ²⁰ Kə ba'agiinə lajə, pooshi inə nee ka uusəra taa tikisa, wata dəgənə tiinə nə mandalə mədə nga mēdanjəyata. Makamiinə nə nga mbədənə ma'ə.

²¹ Makə ta'avə tii yadə adə zəma, wata Bulusə a madətə ahadatii, ənjki ci, "Nguyirəna, maci kə luuvuunə wabənaaki, kadə mama'yamaamə anə hanyinə nga Karita kaama lə'yagerə aagi asaranə ha'ə. ²² Makə ha'ə dīi əna, wanyinə ka ba koonə: goona buurə uushi'inə. Acii pooshi ətə ca ətəe ka əpinaakii taa rənjwə ahadoonə, see asara nga kumbawala. ²³ Ma Əntənjfə ətə dīi nyi ka naakii, ətə cii kya paslə tə ci əsə, kə sləkəe ci ka

malaa'ikaakii aabiiki nga mbədfə davədfə. ²⁴ Əŋki ci ka nyi: 'Bulusə, ga ha ngwale, tyasə ka kəŋaanə nə hə akəŋwacii mađuunə nwanwə nga ha də Rooma. Wiitsə kə luuvə Əntanfə ka hə, ka luupaanə nə ci patənə nga guvii-wiinyinaaku, ka mbədfənə nə tii.' ²⁵ Acii ha'ə, nguyirənə, goona buurə uushi'inə! Acii kə vii nyi goonŋa ka Əntanfə, ka d'anə nə ci ndilə ndilə makə sətə bii ci ka nyi. ²⁶ Amma ka kərənə nə mədfə taamə aagyanə əndə'i hanyinə ətə ahada ma'inə."

²⁷ Ma ka vədfə nga pu'u aji ənfwadənə, ina dzə də dzənə agyanə uunəvə nga Madityaraniya,* ətsə ahada vədfa. Ma fatə ənji gwazə kumbawalə ashitii, kədəhə nə tii ka mbu'unə aanə əndə'i hanyinə. ²⁸ Wata təya təkətə kurəŋənə nga ma'inə. Ma təya fa, ma'ə miita makkə pu'unə aji mədfəfə. Ina dzə aakəŋwa gi'u, təya ənə ka təkənə. Ma təya fa, wata miita pupusərə aji tighəsə mbədfaanə. ²⁹ Kə ngwaləgi tii acii geena ndərənə aagyanə faariinə. Wata təya jimagərə də tibisənyinə nga tiŋgərə də kumbawalə ənfwadə daba'əkii. Təya ka nə də ngeerənə oo'i, ka pukənə nə ha. ³⁰ Nga'ə ka ənji gwazə kumbawalə nə jiməgərənə satii. Wata təya d'a makə jiməgərə də hara tibisə nga tiŋgərəginə akəŋwacii kumbawala. Asee, uundzə kumbawalə jiməgərəgi tii. ³¹ Makə nee Bulusə ha'ə, ca ba ka gawə nga soojiinə da soojiinə, "Mad'a mandzaamə ənjitə asəkə kumbawala, pooshi unə ka mbədfənə." ³² Wata soojiinə a lagi zə'u nga uundzə kumbawala, ca palə.

³³ Ma ətsə ha kədəhə ka pukənə, Bulusə a ba ka tii patə kaa təya zəmə. Əŋki ci, "Baanə pu'u aji ənfwadə ənshinə cuuna gəra yadə zəmənə. ³⁴ Acii ha'ə agi kədiinə nə nyi acii unə koonə zəmə ka ndaŋə ndaŋənə goonə, makə d'ii ci taa mavurahinə, pooshi na upaa tuunə." ³⁵ Makə bagi ci ha'ə, ca ngərə buroodi, ca d'a yawa ka Əntanfə akəŋwaciitii patə, ca baatsəpaa, ca ngərə, ca adə. ³⁶ Wata patənətii, təya ənya də ma'yanə, tii maa, təya adə zəma. ³⁷ Gya'ə bəra'i da mədfəfə pu'unə aji kuwa niinə asəkə kumbawaləkii. ³⁸ Makə agi tii, əburə tii, təya əjigərə aləkamaara aagi ma'inə kaa təya galee ka zəzəkəənə nga kumbawaləkii.

Tsəərəginə nga kumbawala

³⁹ Pukənə nga ha, mashiimə ənji gwazə kumbawalə hatə d'ii inə davə, amma təya nee ka hatə d'ii mədfə daama davə, da i mandzənə əsə, təya d'a hiima nga mbu'unə aa dəvə, maa jamə. ⁴⁰ Wata təya laalagi zə'u nga tiŋgərə də tibisənyinə, təya kaalagərə tibisəkii aagi uunəva, təya pərəpaa zə'u nga aanə də ənfwə nga gwazəginə, təya mad'ee ka kəjeerənə aadəgyə kumbawalə kaa mədfə a kərə tə ci aanə hanyinə. ⁴¹ Amma, makə mbu'iinə ka hatə d'ii məgunwiinə nga ma'inə, wata kəŋwaciinə nga kumbawalə a ikugərə aagi mandzənə, pooshi kumbawalə ənyi ka gugudənə ma'ə. Ba'akii a 'watəgi biyinə acii məjuvinə nga ma'inə.

⁴² Kə mwayi soojiinə bəələginə tə ənji furəshina, acii mbu'u ka dəgəginə nə hara ənji lalavwa, təya huyipaa satii. ⁴³ Amma, makə nga'ə ka gawə nga soojiinə nə luupaanə tə Bulusə, kə tənəpaa ci tə tii ka d'a aniyatii. Ca ba: taa wu mbee ka lalavwa, wa ca lalavugi aa tanəgi zəku'i. ⁴⁴ Ma mbədfaanəkii, də parəlawə tyanə tii. Hara ənji əsə, də mabii ənfuyiginə nga kumbawalə tyanə tii. Də ha'ə taanəgiinə patə aa tanəgi jamə.

^{27:24} 27.24 9.15. ^{27:26} 27.26 28.1. * ^{27:27} 27.27 Ma də uura Gərika, Adəriya. ^{27:34} 27.34
Luka 12.7. ^{27:35} 27.35 Luka 22.19. ^{27:41} 27.41 27.22.

28

Bulusə anə hanyinə nga Maləta

¹ Daba'ə mbərədənə geenə ngahə bii ənji keenə oo'i, anə hanyinə nga Maləta niinə ətə ahada ma'inə. ² Kə liwə ənjitə anə hanyinəkii tiinə də moodasəka, təya hənətə keenə gunə, acii agi ndzəmənə nə vənə saa'ikii, tə'i əra əsə. ³ Wata Bulusə a kwaasha uushiginə, ca pukəgərə aagi gunə. Iza'unə nga gunəkii a lyakagi rəhunə, rəhunəkii a iidəgi tə ci, ca ənəgi təbuŋə aciikii. ⁴ Makə nee ənji hanyinəkii ma'ə rəhuutə təbuŋə aciikii, əŋki tii ahadatii, "Ma əndətsa, ma bəələhiinə nə ci. Taa ngahi kə mbərə'i ci agi uunəva, dənə əndzə'i ma'ə hakya ka nə'unə tə ci. Ka əntənə nə ci." ⁵ Amma, wata Bulusə a məcigərə rəhuutə aagi gunə, pooshi dīi tə ci. ⁶ Təya gərə aslənə nga hakii, taa ca kulagi aa pa, ca əntəgi. Amma, makə gərii tii, maneemə tii ka sətə dīi tə Bulusə, təya ənə ka zhi'eenə, əŋki tii, "Ma əndətsa, sə nga paslənə nə ci."

⁷ Ma gatə kədəhə, tə'i əndə'i babara ətə dīi ləmə nga slandakii Pubəliyusə, waatoo ci nə gawə nga hanyiita. Kə liwə ci tiinə də moodasəka. Ha'ə baanə makkə niinə gakii. ⁸ Asee, ma dīi Pubəliyusə, pərəbə nə ci ka bərəhənə. Shishinəkii da tanə ca dfa tə ci. Wata Bulusə a dzə aabiikii, ca dfa ka ci də'wa, ca banee ka ciinəkii agyanəkii, ca mbəfəpaa də ci. ⁹ Makə dīi ha'ə, ənji bwanea nga hanyinəkii patə, təya shiishi aabii Bulusə, ca mbəfəpaa də tii əsə. ¹⁰ Təya vii keenə uushi'inə lanə. Ma ətsə keena madə də kumbawalə əsə, təya dzatəgi keenə də sətə ciina moo patə.

Mbu'unə nga Bulusə aa Rooma

¹¹ Kə dīi inə ləgidə makkə davə taabu'u ma'iinə, ina palə də kumbawala. Ma kumbawaləkii, tə'i foota nga huyirənə ndzəkəŋushi'inə ashikii. Də Aləkəsəndəriya shi kumbawaləkii, anə hanyinə nga Maləta əsə kya ci vyanə. ¹² Ina mbu'u aasəkə vəranə nga Sirakusə, ina baanə makkə davə. ¹³ Ina madə də kumbawalə davə, ina zə'utə, ina mbu'u aa Rigiya. Pukətə hakii, mədə a diga da hwarəma, ca dala kumbawalə, ina mbu'u aa Putiyali ka bəra'inə nga uusəra. ¹⁴ Ma dava, kə lapaa inə ənji nə'unə, təya kədii tiinə keena banee mədəfə da tii. Də ha'ə makə ətsa mbu'iinə kədəhə da Rooma. ¹⁵ Makə fii ənji nə'unə davə habara geenə, wata təya shi ka lanə tiinə aa luuma Apiya. Hara ənji əsə, təya dzə ka hatə ci ənjə a 'wa "Ha nga jipanə nga makkə", kaa təya guŋə deenə. Makə nee Bulusə ka tii, ca kuyirii tə əntəŋfə, ədzəməkii əsə, kə cakə dfa ŋgeerənə.

¹⁶ Makə mbu'iinə aa Rooma, ənjə a vii rəgwa ka Bulusə kaa ca dzə ka ndzaanə saakii da sooja ətə ca nəhə tə ci.

Waazanə nga Bulusə də Rooma

¹⁷ Ma daba'ə baanə geenə makkə davə, Bulusə a 'waa'wa tə *gayinə nga Yahudiinə də Rooma. Makə libə tii, əŋki ci ka tii, "Ndzəkəŋushi'ina, taa ngahi madamə nyi taa mi ka ənji gaamə, mabwaseemə nyi ka alə'aada nga dzədzəshi'inaamə əsə, amma kə kəshi Yahudiinə nga Urusaliima tə nyi, təya vii tə nyi aacii ənji Rooma. ¹⁸ Makə tsaamətə ənji Rooma wabənaaki, təya moo kapaanə tə nyi, acii madamə nyi 'waslyakəənə bahə bələnə tə nyi. ¹⁹ Amma, makə maluuvəmə Yahudiinə kapaanə tə nyi, ci bii nyi, tyasə see a kira ənji gəŋwanaaki aakəŋwacii maduunə ŋwanəŋwə nga ha də Rooma, kaa ca lagi ka nyi gəŋwanə. Kə dīi nyi ha'ə, taa ngahi mamoomə

nyi wulanə tə ənjaaki. ²⁰ Aciikii 'wii nyi tuunə kaa nya wabə doonə. Ma dīi nyi ma'anəkii ənshinə də mahyakahyaka'əna, putə ŋga kanətə kii ənji Isərayiila patə oo'i, ka shinə nə *Matadəkii ŋga Əntanfə."

²¹ Wata əŋki tii ka ci, "Ma'upaamiinə ləkələkətə danə hanyinə ŋga Yahudiya agyanəku. Pooshi əsə agi ndzəkəŋushi'inə sha kira habaraaku taa ba bwaya wabənə agyanəku. ²² Amma kə mwayi inə ina fa da maku taa mi nə hiimaaku; acii kə shii inə, agi bərapaa nə ənji kūrəgətse dīi hə agikii taa dama patə."

²³ Wata təya la ka ci uusəra kaa ca ənə ka wabənə ka tii. Makə mbu'ya uusərakii, təya ənə ka dzatə də nə lanə aabiikii əsə. Bulusə a wabə ka tii agyanə ŋwanuunə ŋga Əntanfə, ndzanənə tsədəkə ha'ə mbu'i kədəwanə. Ca da gazhi'waanə ŋga zhi'wa də ədzəmətii də dzəgunə ka tii habara ŋga Yeesu, makə sətə dīi manaahəkii asəkə bariya ŋga Muusa da asəkə ləkələkətenyinə ŋga anabiinə. ²⁴ Ma hara ənji ahadatii, kə luuvə tii wabənəkii, hara ənji əsə, maluuvəmə tii. ²⁵ Təya təkəgi də mabizhinə. Amma daga tii ma'ə matəkəgimə zəku'i, kə pa'apaa Bulusə wabənaakii, əŋki ci, "Asee, goonŋa wabi Malaaba Ma'yanə ka dzədzəshi'inuunə da ma anabi Isaaya ²⁶ ətə bii ca:

'Duu aabii ənjitsa, ha ba ka tii:

Ka fanə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka paaratəginə shanə.

Ka tsaamənə nuunə anəkii anəkii,
amma pooshi unə ka neenə shanə.

²⁷ Acii ma ədzəmə ŋga ənjitsa, mapa'əkii,

liminətii əsə, manjiikəkii,

təya dzaa'agi ginətii.

Maci madamə tii ha'ə,

kada kə nee tii də ginətii,

təya fatə də liminətii,

təya paaratəgi də ədzəmətii,

təya zhi'wagi aabiiki əsə,

nya mbədəpaa də tii.' "

²⁸ Bulusə a tsakə banə ka tii, əŋki ci, "Makə ha'ə dīi əna, shiimə oo'i, ma əndzə'i, ka hara slikərənə sləkee Əntanfə ka wabənə ŋga luupaanaakii. Ma tii, ka fanə nə tii!" [²⁹ Makə uugi ci bagi wabəətsa, Yahudiinə a madə, təya palə, təya dzə də da mabizhinə ahadatii.]

³⁰ Fəzə bəra'i ndzaa Bulusə davə, ca dzə də ki'i kwaḃa ŋga yitə dīi ci asəkəkii. Kə liwə ci patənə ŋga ənjitə shi aabiikii. ³¹ Ca dzə də waazanə agyanə ŋwanuunə ŋga Əntanfə yadə ŋgwalənə da dzəgunənə ka ənji agyanə Slandanə Yeesu Matadəkii ŋga Əntanfə, matəŋapaamə ənji tə ci əsə.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Rooma

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, matadə masləkee ənda. Kə 'wii Əntənfə tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habaraakii ka ənja. ² Ma Njunyi Habaratsa, daga nükə wabi Əntənfə agyanəkii da ma anabiinaakii, təya naahəgərə aasəkə malaaba ləkaləkətə. ³ Agyanə Uzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu nə Njunyi Habarakii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə, aagi slikerənə nga *Dawuda pwayi ənji tə ci. ⁴ Amma ma ka ndzaanaakii malaabakii, kə baarii Əntənfə də maduunə baawədaakii oo'i, Uzənaakii nə ci də madeenə ka ci agi maməətə ənja. ⁵ Daciikii upaa inə pwapoonə nga ndzaanə ka masləkee ənji ka putaakii, kaa patənə nga ənji shiŋkinə a shii shinə aatsaa sədəkii, təya nə'u sətə cii kəya moo patə. ⁶ Ma ətsa, patə da i unə ənji Rooma agikii, unə ətsə 'wii Əntənfə tuunə koonə ndzaanə ka ənji nga Yeesu Aləmasiihu.

⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə, unə ətsə də Rooma. Ma unə, kə uu'i Əntənfə tuunə, kə 'wii ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii. *

Wa Əntənfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntənfə

⁸ Takumə kaa nya 'watəgi də kuyiriinə tə Əntənfə zəku'i də ləmə nga Yeesu Aləmasiihu ka putə goonə, acii taa dama patə asəkə duuniya, kə fii ənji habara nga vii goonə goonə. ⁹ Taa guci patə agi buurətənə nə nyi tuunə agi də'waaki. Ma ətsa, Əntənfə nə seedaaki. Acii tə ci cii kya paslə də ədzəmə rəŋwə ka rəgwa nga waaza Njunyi Habara agyanə Uzənaakii.

¹⁰ Taa guci patə nyi agi dfa də'wa, agi kədiinə nə nyi acii Əntənfə, mada kə luuvə ci, kaa ca vii ka nyi rəgwa ha'ə nga dzənə ka caamatənə tuunə nga əna. ¹¹ Acii nga'ə ka nyi ka shaŋə nə neenə koonə, koonə shii upaa barəkaanə nga Ma'yanə nga Əntənfə, koonə shii upaa də ngeerənə nga moodəfuunə əsə. ¹² Ma cii kya moo banə, waatoo, kaama tsaakəshi agi vii goonə gaamə, nya tsakə tuunə, una tsakə tə nyi noonə əsə.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii oo'i, ka pu'u ka pu'u nə nyi ka dfa aniya nga dzənə aahoonə, amma ma'ə nyi ma'upaamə rəgwa nga dzənə zəku'i. Nga'ə ka nyi kaa slənaaki a shii ndzaanə ka magadə uushi ahadoonə, una shii dzənə aakəŋwa, makə sətə slənyii ahada hara slikerənə. ¹⁴ Acii tə'i dəmənə atsaki nga waaza Njunyi Habara ka ənji patə. Taa ka ənjitə uunyi nətii, taa ka ənjitə ma'ə nətii ma'uunəmə, taa ka majanə ənja da ənjitə pooshi janəgii patə, tyasə see a waaza nyi ka tii Njunyi Habara. ¹⁵ Acii putakii ha'ə dfa nyi da kudəpəshinə nga waaza Njunyi Habara koonə, unə ətsə də Rooma.

Ngeerənə nga Njunyi Habara

¹⁶ Pooshi ayinə ka dfanə tə nyi nga waaza Njunyi Habara shaŋə, acii ngeerənə nga Əntənfə nə ci, nga luupaa də ənjitə vii goonə patə. Ma nga

1:1 1.1 Slənə 9.3-15; 26.16; Gal. 1.15-16. **1:2** 1.2 3.21; 1 Piita 1.10-12. **1:3** 1.3-4 Mat. 1.1; 20.30-31; Slənə 13.33; 2 Tim. 2.8. **1:5** 1.5 11.13; 15.15-18; Gal. 1.1; 2.7,9. * **1:7** 1.7 ndzaanə jamə: 5.1; 15.33; 16.20; 1 Koor. 7.15. **1:8** 1.8 16.19; 1 Tees. 1.8. **1:9** 1.9-10 15.23; Slənə 19.21; Af. 1.16. **1:13** 1.13 1 Koor. 9.19-22. **1:14** 1.14 Kwal. 3.11.

təkəŋwanə, ka luupaa də *Yahudiinə. Ma daaba'əkii əsə, hara slikərənə.

¹⁷ Acii Njunyi Habara ca baarii makə sətə ci Əntanfə a ŋgərə ənji ka ənji goonŋa. Ma dīi ci ha'ə, dāgi vii goonŋatii daga ka 'watəginə, ca'ə ka muudinə. Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ma əndətə ŋgirə Əntanfə tə ci ka əndə goonŋa putə ŋga vii goonŋaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." †

Ma'waslyakəkii nə ənji shiŋkinə patə akəŋwacii Əntanfə

¹⁸ Kə baaryagərə Əntanfə mabətəsəkaakii aagyanə ma'waslyakə ənji da bwaya ənji patə. Ma təya, bwaya ndzaanatii ca tsəŋagi ənji ka shii goonŋaanə ŋga Əntanfə. ¹⁹ Ma mabətəsəkə ŋga Əntanfə, accii ma sətə ci ənjə a mbee ka neenə ashikii, ci saakii baarəgi ka tii paŋŋəraŋə akəŋwacii.

²⁰ Taa ŋgahi pooshi ənji ka neenə ka Əntanfə də ginə, patə da ha'ə, daga saa'itə tagii Əntanfə duuniya, agi baariinə nə ci paŋŋəraŋə ka ənji oo'i, pooshi baawədaakii ka uudənə, waatoo Əntanfə ŋga tantanyinə nə ci. Də neenə ka uushi'iitə tagii ci, ci ənjə a nee ka baawədaakii. Accii ha'ə, pooshi tii da ma ŋga wabənə akəŋwacii. ²¹ Kə shii tii tə Əntanfə, amma pooshi tii agi haŋətənə tə ci makə sətə dibə, pooshi tii agi kuyiriinə tə ci əsə. Hiimatii patə, uushi zabə. Mapa'əkii nə haŋkalatii əsə. ²² Agi dəlāginə nə tii oo'i, kə shii tii uushi'inə, amma pooshi uushi shii tii, mabiinə nə tii. ²³ Təya bwasee ka paslənə tə Əntanfə ətə pooshi ka əntənə shaŋə, təya dzəgərə ka paslə uushi'inə kama kama. Ma uushi'iitsa, harakii makə əndə shiŋkinə dātə ənji, harakii makə əgina, taa makə daba, taa makə sətə ca ələ anə səka.

²⁴ Putə ŋga dānatii ha'ə kapaa Əntanfə tə tii kaa təya slənə sətə kadeesəkə ka moodəfətii, təya slənə sə ŋga ayinə ahadatii. ²⁵ Kə ŋgirə tii jirakənə, təya bwasee ka goonŋa ŋga Əntanfə, təya dzəgərə ka paslə sətə tagii ci, təya fa tə tii bwasee ka Əndətə tagii uushi'iitsa. Ma ca, kə dəbee ənjə a dəla də ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

²⁶ Putə ŋga ətsə ha'ə kapaa Əntanfə tə tii kaa təya dzəgərə ka slənə sə ŋga ayinə. Makinə a dzəgərə ka baanə də makinə makə tii, bwasee ka ŋguyirənə makə sətə dəbee. ²⁷ Ha'ə əsə kə bwasee ŋguyirənə ka baanə də makinə, təya dzəgərə ka baanə də ŋguyirənə makə tii. Agi dānə nə ŋguyirənə sə ŋga ayinə ahadatii satii. Də ha'ə nə tii ka təya gəŋwanə ŋga Əntanfə aanətii mbərə mbərə da slənatii.

²⁸ Pooshi tii nee ka Əntanfə makə uushi. Accii ha'ə kə kapaa ci tə tii kaa təya hiima bwaya uushi'inatii, təya dā. ²⁹ Taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə patə, tə'i ashitii. Təya moo uushi ŋga əndə'i ənda, təya dā əbwanə ahadatii, təya sərəhəshi, təya bəələhiinə, təya mbəəzə, təya dā jarəwiinə, təya hiima dā ŋgərəkikinə uusəra patə ka ənja, təya jaarakə aashi ənja, ³⁰ təya saawee ka ləmə ŋga ənja, təya bərapaa tə Əntanfə, təya dzaanashi natii na, təya haŋətə natii na, təya mbudətə natii na. Taa guci patə, agi hiima rəgwa ŋga slənə kura 'waslyakəənə nə tii. Paa tii ka fanə tə mapoo tə tii. ³¹ Bwayakii nə rəgwatii, paa tii ka mbu'utəgi də aləkawalatii, paa tii ka dā ŋga'aanə, paa tii ka nəhə təgunuunə ŋga ənji əsə. ³² Kə shii tii weewee oo'i, ma bii bariya ŋga Əntanfə, ma ənjitə ca dā tsarə ŋga ndzaatsa, kə dəbee wə ka tii. Patə da ha'ə, agi dzəginə nə tii

1:16 1.16 2.9; Slənə 13.46; 2 Tim. 1.8; 1 Koor. 1.18,24. † **1:17** 1.17 3.21-30; da purəŋanə 4; 10.4-13; Hab. 2.4; Gal. 3.9-12; Fil. 3.9; Ibər. 10.38. **1:18** 1.18 2.5,8; Af. 5.6; 2 Tees. 2.12. **1:19** 1.19-20 Ayb. 12.9; Jab. 19.2-5; Slənə 17.27-28; 1 Koor. 1.21. **1:21** 1.21 Af. 4.17-18. **1:22** 1.22 1 Koor. 1.19-20. **1:23** 1.23 Dzək. 4.16-18; Jab. 106.20. **1:25** 1.25 9.5. **1:26** 1.26-27 1 Koor. 6.9. **1:27** 1.27 Leew. 18.22; 20.13. **1:29** 1.29 Gal. 5.19-21; 2 Tim. 3.2-4.

aakəŋwa. Əntaa wata ətsə ha'ə ci təya ɗa tanə, amma agi dələnə nə tii də hara ənjitə ca ɗa tsarə slənətsa.

2

Gəŋwanə ŋga Əntaŋfə

¹ Hə ənda, taa wu nə hə, paa hə da rəgwa ŋga lagi gəŋwanə oo'i ma'waslyakə əndə nə zana. Aci ma kə ɗii hə ha'ə, amma boo, ma hə, agi slənənə nə hə səkii, agyanə naaku nə cii kwa lagi gəŋwanə. ² Kə shii amə, ma la gəŋwanə ŋga Əntaŋfə agyanə ənji ɗa tsarə slənətsa, də rəgwakii cii kəya la. ³ Ya hə ənda, makə agi slənənə nə hə tsarə uushi'iitsə lagi hə gəŋwanə ŋga hara ənji anəkəya, ma nə hə ka nəhənə ka mbərəɗənə nə hə acii gəŋwanə ŋga Əntaŋfə kwa? ⁴ Anii bərəpaanə cii kwa bərəpaa maɗuunə pwapoonə ŋga Əntaŋfə da sə'wanaakii da kəsə ədzəmaakəya? Weewee ŋga'ə nə Əntaŋfə! Shiiwə oo'i, ma nə ci ka ɗa ka hə ŋga'aanə ha'ə, kaa ha shii baanə ka ci. ⁵ Amma makə kə ndaləgi hə ədzəməku, ha təkuree ka baanə ka ci, agi tsakənə nə hə dza də mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə aagyanəku uuseratə nii kəya la gəŋwanə ka ənja. Ma gəŋwanəkii, də rəgwakii cii kəya la. * ⁶ Aci ma Əntaŋfə, ka viinə nə ci shikwa ka taa wu patə mbərə mbərə da slənaakii. ⁷ Ma hara ənji, agi dzənə nə tii aakəŋwa də ɗa ŋga'aanə, kaa təya shii upaa də ɗuunətənə ŋga Əntaŋfə tə tii, ca vii ka tii məghərəvənə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka tii nə Əntaŋfə a vii əpinəkii. ⁸ Hara ənji, ka natii nə ci təya uudə, təya purakəgi, təya bwasee ka nə'u goŋga, təya dzəgərə ka nə'u bwaya bwayaanə. Aagyanətii nə Əntaŋfə a əpi mabətəsəkaakii. ⁹ Ŋgərə'wə da cibə na kulaanə ka patənə ŋga ənjitə ca ɗa bwaya ndzaanə. Aagyanə *Yahudiinə nii kəya kula ŋga təkəŋwanə. Ma daaba'əkii, aagyanə hara slikərənə. ¹⁰ Amma ɗuunuunə da məghərəvənə da ndzaanə jamə nə Əntaŋfə a vii ka patənə ŋga ənjitə ca slənə ŋga'aanə. Təkəŋwanə ka Yahudiinə. Ma daaba'əkii, ca vii ka hara slikərənə. ¹¹ Aci ma Əntaŋfə, paa ci ka ɗa kama kamaanə ahada ənja.

¹² Ma hara slikərənə, paa tii shii bariya ŋga Muusa. Aci ha'ə, maa ɗii tii 'waslyakəənə, əntaa də bariyaakii nə Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə, amma 'waslyakəənətii satii na zamagi də tii. Ma Yahudiinə, kə shii tii bariya. Də bariyakii əsə nə Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə. ¹³ Aci əntaa də fa bariya ci ənjə a ndzaanə də goŋgaanə akəŋwacii Əntaŋfə, amma də slənə sətə ci bariya a ba. ¹⁴ Ma hara slikərənə, taa ŋgahi paa tii shii bariya, amma maɗa kə slənyi tii də hiima ŋga nətii makə sətə bii bariya, kə ndzaa tii makə bariya ŋga natii na. ¹⁵ Slənətii ca baarii oo'i, ma sətə bii bariya ɗanə, tə'i manaahəkii a ədzəmətii. Agi baarənə nə haŋkalatii əsə oo'i, ma ətsa, goŋga. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii ma ka əndə'i saa'i, maɗa kə ɗii tii məzaanə, ka banə nə ədzəmətii ka tii oo'i, bwayakii ɗii tii. Ka əndə'i saa'i əsə, maɗa kə ɗii tii ŋga'aanə, ca ba ka tii ŋga'ə ɗii tii. ¹⁶ Ha'ə makə ətsə na ɗa uuseratə nə Əntaŋfə a ɗa gəŋwanə ka ənji dəcii Yeesu Aləmasiihu, ca dzalə tə tii putə ŋga ma'umbee hiimatii. Ha'ə bii Ŋunyi Habaranə cii kya waaza ka ənja.

**Yahudiinə da bariya ŋga Muusa*

2:1 2.1 Jab. 50.16; Mat. 7.2. **2:4** 2.4 Slənə 17.30; 2 Piita 3.9,15. * **2:5** 2.5 uuserə ŋga la gəŋwanə: Isaa. 2.11-21. **2:6** 2.6 1 Koor. 3.13-15; 2 Koor. 5.10; Af. 6.8; Mat. 16.27. **2:11** 2.11 Slənə 10.34; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17; Yak. 2.1. **2:12** 2.12 Mat. 7.21. **2:16** 2.16 2.6; 1 Koor. 4.5.

17 Unə noonə Yahudiinə, agi banə nuunə, Yahudiinə nuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə agyanə bariya, una dəba oo'i, ənji ŋga Əntaŋfə nuunə. 18 Kə shii unə sətə ci Əntaŋfə a moo una ɗa, acii kə ɓaarii bariya koonə sətə dəbee una slənə. 19 Agi ŋgərənə nuunə noonə nə oo'i, unə ca ɓaarə rəgwa ka muurəfinə, unə əsə nə ɓərənə ka ənjitə agi təkunə. 20 Agi dzalə ənjitə mashiimə uushi'inə nuunə. Agi dzəgunənə nuunə ka ənjitə ma'ə mazəŋamə. Agi neenə nuunə ka noonə nə makə kə shii unə gooŋgaanə putə ŋga ətə shii unə *bariya. 21 Agi dzəgunənə nuunə ka hara ənji. Mi saŋə paa unə ka dzəgunənə ka noonə na? Agi banə nuunə, ga ənjə a hərə, amma wanuunə ka hərənə. 22 Agi banə nuunə, ga ənjə a aləhiinə, amma wanuunə ka aləhiinə. Agi banə nuunə, ga ənjə a paslə uuləminə, amma wanuunə ka ŋgərə uushi a kuvə uuləma. 23 Agi dəlaginə nuunə də upaa bariya ŋga Əntaŋfə, amma agi ɗavənə nuunə ayinə ka Əntaŋfə də taŋəgi bariyaakii. 24 Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə ləkələkətə oo'i, "Putə goonə Yahudiinə ci hara slikərənə a wabə bwaya uushi aashi ləmə ŋga Əntaŋfə."

25 Madə kə nə'utə hə bariya, ka nafanə nə *ryaminanaaku. Amma madə kə taŋəgi hə bariya, mbərə mbərə nuunə da əndətə pooshi ryaminii. 26 Yaci kə nə'utə əndə faara yadə ryaminanə bariya saŋa, pooshi Əntaŋfə ka neenə ka ci makə maryaminakii kwa? 27 Ma əndətə pooshi ryaminii, madə kə nə'utə ci bariya, ka ɗavənə nə ci ayinə ka hə maryamina ənda. Acii ma ha, da i manaahə bariya aciiku nə hə, amma ha taŋəgi. 28 Əntaa wata nə'unə a ba ma nə Yahudaanə. Əntaa ryaminanə də ciinə tanə əsə nə ryaminanə ŋga gooŋga. 29 Amma ma tantanyitə Yahuda, əndətə ɗii Yahudaanaakii a ədzəməkii, waatoo a ədzəməkii nə ryaminanaakii. Ma ətsa, ci nə slənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə, əntaa ŋga bariya. Ma əndətsa, Əntaŋfə ca dəla də ci, əntaa əndə shiŋkinə.

3

1 Makə ha'ə ɗii əna, pooshi uushi paleegi *Yahudiinə ka hara slikərənə də ci kwa? Anii pooshi uushi ci *ryaminanə a tsakə ka ənda? 2 Awa, tə'i laŋə, tə'i uushi cii kəya tsakə ka rəgwa kama kama. Ŋga təkəŋwanə, ka Yahudiinə ba'avə Əntaŋfə wabənaakii. 3 Yaci kə naanagi hara ənji ahadatii ka luuvə wabənəkəya? Ma nuunə ka nəhənə ka əntəginə nə gooŋgaanə ŋga Əntaŋfə putakii kwa? 4 Pooshi ka ɗanə shaŋə! Taa ŋgahi majirakə nə ənda, amma əndə gooŋga nə Əntaŋfə, makə sətə ɗii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Ya'ə Əntaŋfə, ma ha wabə, ka neenə nə ənji ka gooŋgaanaaku, ka jaalanə nə hə agyanə ənjitə ca wabə tə hə."

5 Yaci ma 'waslyakəənə gaamə, agi ŋgiraginə nə ci gooŋga ŋga Əntaŋfə saŋa, iitə banaama? Ka banə naamə kə ɗii Əntaŋfə bwaya bwayaanə madə dzyalə ci taamə kwa? (Makə sətə ci ənjə a ləgwa ləguyi nyi.) 6 Aa'a, pooshi amə ka banə ha'ə! Maci əntaa əndə gooŋga nə Əntaŋfə, kadə iitiitə mbeenəkii ka la gəŋwanə ka ənji *duuniya? 7 Yaci ma jirakənaaki, agi ŋgiragi gooŋga ŋga Əntaŋfə nə ci da tsakə ka ci məghərəvənə saŋa, də iitiitə saŋə gwanə nə ənji ka la ka nyi gəŋwanə oo'i, ma'waslyakə əndə

2:17 2.17 9.4; Isaa. 48.1. 2:19 2.19 Mat. 15.14. 2:21 2.21 Mat. 23.3-4; Yooh. 7.19. 2:24 2.24 Əzaki. 36.20. 2:25 2.25 1 Koor. 7.19; Gal. 5.3. 2:26 2.26 Gal. 5.6. 2:28 2.28-29 9.6; Irim. 4.4; Fil. 3.2-3; Kwal. 2.11. 3:2 3.2 9.4; Jab. 147.19-20. 3:3 3.3-4 9.6; 11.29; Baan. 23.19; 2 Tim. 2.13. 3:4 3.4 Jab. 51.6. 3:5 3.5 9.14.

nə nya? ⁸ Mada ha'ə dīi əna, əntaa a dzaamə aakəŋwa də slənə məzaanə kaa gooŋga a shii cakana? Tə'i hara ənji maa ca alə haliminaaki də banə oo'i, kə wabi nyi ha'ə makə ətsa. Ma gəŋwaatə nə ənjə a la ka ənjitsa, mbərə mbərə da 'waslyakəənati.

Pooshi əndə da gooŋgaanə

⁹ Ya saŋə Yahudiina, kə palee amə ka hara slikərənə kwa? Pooshi shaŋə. Kə bagi nyi kə dzəgi oo'i, ma Yahudiinə da hara slikərənə, 'waslyakəənə ca də ŋwanuunə agyanətii patə. ¹⁰ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i,

“Pooshi əndə taa rəŋwə ətə da gooŋgaanə.

¹¹ Pooshi əndə paaratəginə, taa alənə tə Əntaŋfə.

¹² Patə kə ŋuusləgi tii agi nə'unə tə Əntaŋfə, kə saawagi tii patə.

Pooshi əndə slənə gooŋgaanə, pooshi taa rəŋwə.

¹³ Kə dəgi matii makə mawunə gu'u ənda.

Bwaya jirakənə a dzə də shiginə a matii.

Makə ŋgumətə ama rəhunə nə wabənati.

¹⁴ Dzaana hiinə nəndə amatii.

¹⁵ Pooshi ka ta'avənə aciitii nə bələ ənda.

¹⁶ Taa dama gi tii patə, see zanə da təguunə fanə ənji davə.

¹⁷ Pooshi tii shii rəgwa jamənə.

¹⁸ Pooshi ŋgwalənə tə Əntaŋfə a moodəfətii əsə.”

¹⁹ Yoo, kə shii amə, ma sətə wabi bariya patə, ka ənjitə atsa səfə bariya wabi ci. Ma ətsə patə, acii ga taa wu a upaa ha ŋga də mabizhinə, kaa patənə ŋga ənji *duuniya a shii oo'i, tə'i gəŋwanə ŋga Əntaŋfə ashitii.

²⁰ Acii pooshi Əntaŋfə ka ŋgərə əndə ka əndə gooŋga putə ŋga nə'u sətə bii *bariya. Ma bariya, baarənə cii kəya baarə tanə ka əndə oo'i, kə dīi ci 'waslyakəənə.

Rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə əndə ka əndə gooŋga

²¹ Ma ŋga ənə ha'ə, kə baarəgi rəgwatə ci Əntaŋfə a ŋgərə ənji ka ənji gooŋga. Ma rəgwatsə əsə, kama kama nə tii da bariya. Seedanə ci anabiinə da bariya a seeda tə rəgwatsa. ²² Dagi vii gooŋga ŋga ənji ka Yeesu Aləmasiihu ci Əntaŋfə a ŋgərə tə tii ka ənji gooŋga. Ka patənə ŋga ənjitə ca vii gooŋga ka Aləmasiihu ci Əntaŋfə a də ha'ə, pooshi kama kamaanə ŋga ənja. ²³ Acii ənji patə dīi 'waslyakəənə, dzadə dzadə nə tii da məghərəvənə ŋga Əntaŋfə. ²⁴ Amma kə dīi Əntaŋfə pwapoonaakii, ca ŋgərə tə tii ka ənji gooŋga də zabə. Ma ətsa, daciai Yeesu Aləmasiihu əndə pərapaanə taamə. ²⁵ Kə vii Əntaŋfə tə ci ka əntənə kaa ca tifyagi ka ənji 'waslyakəənati də idənaakii putə ŋga vii gooŋgati ka ci. Ma dīi Əntaŋfə ətsa, kaa ca shii baarii gooŋgaanaakii. Ma ŋga ŋukə, kə nji Əntaŋfə a də makə paa ci nja nee ka 'waslyakəətə nji ənjə a dəada. * ²⁶ Amma ma ŋga əna, kə kavə ci hiimaakii ka tsaamə 'waslyakəənə ŋga ənja kaa ca baarii gooŋgaanaakii. Ka rəgwatsə ha'ə baarii ci oo'i, tə'i gooŋgaanə ashikii saakii, ca ŋgərə tə ənjitə vii gooŋga ka Yeesu ka ənji gooŋga əsə.

3:8 3.8 6.1. **3:9** 3.9 1.18-2.24; 3.23. **3:10** 3.10-12 Jab. 14.1-3. **3:13** 3.13 Jab. 5.10; 140.4. **3:14** 3.14 Jab. 10.7. **3:15** 3.15-17 Isaa. 59.7-8. **3:18** 3.18 Jab. 36.2. **3:20** 3.20 Ayb. 4.17; Jab. 130.3; 143.2; Rooma 4.15; Gal. 2.16; 3.22. **3:21** 3.21-22 1.2,17. **3:22** 3.22 2.11; 3.9; 10.12; 11.32. **3:23** 3.23 5.2,12; 8.18-20; 'Wat. 3.19. **3:24** 3.24 5.17; Af. 2.8; Tit. 3.7. * **3:25** 3.25 idənaakii: Mat. 26.28; Af. 2.13; Kwal. 1.20; Ibər. 9.12-14; 1 Yooh. 1.7; Səniinə 1.5; 5.9; jamənə: 5.1; 2 Koor. 5.18-21; Af. 2.14-16; Kwal. 1.20; gooŋgaanaakii: 1.17; 3.3-4.

²⁷ Ya makə dii ha'ə əna, aa putə nga mi dii hanətənə əndə naakii na? Pooshi uushi cii kəya hanətə naakii nə putakii. Acii əntaa putə nga slənaakii ngirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga, amma putə nga vii gooŋgaakii. ²⁸ Kə shii amə pooshi Əntanfə ka ngərə əndə ka əndə gooŋga putə nga nə'u sətə bii bariya, see də vii gooŋgaanə tanə. ²⁹ Anii ma Əntanfə, nga Yahudiinə nə ci tana? Əntaa Əntanfə nga hara slikərənə nə ci əsə kwa? Weewee ha'ə makə ətsa, Əntanfə nga ənji patə nə ci. ³⁰ Rəŋwə nə Əntanfə. Putə nga vii gooŋga nga Yahudiinə ngərənə Əntanfə tə tii ka ənji gooŋga. Ha'ə nə hara slikərənə əsə. Dagi vii gooŋgatii ngərənə Əntanfə tə tii ka ənji gooŋga. ³¹ Kə baarii ətsə oo'i, kə dəkəpaa amə bariya aatəŋgala də vii gooŋga gaamə kwa? Aa'a poosha, də d'anə ha'ə caama baarii oo'i, tə'i nafalə nga bariya.

4

Misaali nga Ibərahiima

¹ Ya saŋa, ya dzədzəshi'inaamə Ibərahiima, mi nee ca? ² Acii maci kə upaa ci ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntanfə putə nga slənaakii, kada tə'i ci da sə nga dəlaginə. Amma əntaa ha'ə, pooshi ci da sə nga dəlaginə akəŋwacii Əntanfə. ³ Tə'i manaahəkii oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntanfə. Putə nga vii gooŋgaakii əsə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga." ⁴ Ma əndə sləna, ka viinə nə ənji ka ci zaarənaakii. Pooshi ənji ka banə, nga zabə vii ənji ka ci, amma putə nga slənaakii. ⁵ Ma əndətə paa ci ka kavə nekii ka slənaakii, amma tə Əntanfə tanə cii kəya gi'i, tə ci ngərənə Əntanfə ka əndə gooŋga. Acii kə shii ci, agi ngərənə nə Əntanfə tə ma'waslyakə ənji kaa təya ndzaanə ka ənji gooŋga. ⁶ Ha'ə makə ətsə bii *Dawuda əsə saa'itə wabi ci agyanə moodasəkə nga əndətə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga tsəŋə da slənaakii. ⁷ Waatoo kə bii ci, "Əndə barəkaanə nə əndətə tifyagi Əntanfə ka ci məzaanaakii, waatoo, əndətə tifyagi Əntanfə ka ci 'waslyakəənaakii. ⁸ Əndə barəkaanə nə əndətə pooshi Slandanə ka tsəkə 'waslyakəənaakii shaŋə!"

⁹ Ya moodasəkətsə wabi Dawuda anəkəya, wata ka ənjitə *ryaminii tanə kwa? Pooshi. Patə da i ka ənjitə pooshi ryaminii nə moodasəkəkii. Acii kə bii inə, tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima gooŋga ka Əntanfə. Putə nga vii gooŋgaakii əsə ngirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga." ¹⁰ Guci saŋə slənyi ha'a? Ya saŋə taabu'u ryaminii Ibərahiima nii, anii daaba'ə ryaminanaakəya? Ci ma'ə maryaminamə slənyi ha'ə. ¹¹ Ma ryaminaatə upaa ci, sagida nə ci. Ci baarii oo'i, putə nga vii gooŋga nga Ibərahiima ngirə Əntanfə tə ci ka əndə gooŋga. Ma ətsa, daga ci ma'ə maryaminamə. Acii ha'ə, ci nə dii patənə nga ənji vii gooŋga ka Əntanfə, taa ngahi paa tii ryaminii, təya ndzaanə ka ənji gooŋga akəŋwaciikii. ¹² Ci əsə nə dii ənjitə ryaminii. Əntaa wata putə nga ryaminanatii tanə, amma putə nga gi'inatii tə Əntanfə makə sətə gi'i dəsənaamə Ibərahiima ci ma'ə maryaminamə.

Upaa sətə dəkəpaa Əntanfə ka ənja

¹³ Kə dii Əntanfə aləkawalə ka Ibərahiima da jijinyinaakii oo'i, ka ndzaanə nə duuniya patə natii. Ma aləkawalətsa, əntaa putə nga nə'u

3:27 3.27 3.1,21,31; 8.2. **3:28** 3.28 Gal. 2.16. **3:29** 3.29-30 3.22; 4.11-12. **3:31** 3.31 6.15; 8.2-4. **4:2** 4.2 Yak. 2.21. **4:3** 4.3 'Wat. 15.6; Gal. 3.6; Yak. 2.23. **4:6** 4.6-8 Jab. 32.1-2. **4:11** 4.11 'Wat. 17.9-11; Gal. 3.7; Rooma 2.28-29. **4:12** 4.12 Mat. 3.9.

*bariya nga Ibərahiima, amma acii kə vii ci goonnga, Əntañfə a ngərə tə ci ka əndə goonnga. ¹⁴ Acii ma sətə dīi Əntañfə aləkawaləkii nga viinə, maci ka viinə nə ci ka ənji nə'u bariya, kə ndzaa ci ətsə pooshi nafa nga vii goonnga nga ənda. Ha'ə əsə, uushi zabə nə aləkawalə nga Əntañfə.

¹⁵ Acii ma bariya, mada tanəgi ənji, mabətəsəkə nga Əntañfə cii kəya kira. Amma ma hatə pooshi bariya, pooshi ənji agi tanəgi bariya davə.

¹⁶ Ma wabəətsə patə, dagi vii goonnga ci ənjə a upaa sətə dəkəpaa Əntañfə ka ənja. Makə ha'ə dīi əna, putə nga pwapoonaa kii nii kəya vii ka ənji də zabə. Acii ha'ə weewee ka viinə nə ci ka jījinyinə nga Ibərahiima patə. Əntaa wata ka ənjitə ca nə'u sətə bii bariya tanə, amma patə da ənjitə vii goonnga makə sətə vii Ibərahiima goonnga. Acii Ibərahiima nə dəsənaamə patə. ¹⁷ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Kə kavə nyi tə hə kaa ha ndzaa ka dīi slikərənyinə lanə." Acii ha'ə, kə ndzaa Ibərahiima ka dəsənaamə akəŋwacii Əntañfə. Ka ci vii Ibərahiima goonnga, waatoo ka Əntañfə mamadēe ka maməətə ənja kaa təya ndzaanə da i əpinə. Ma ca, ka wabənə nə ci ka sətə pooshi, wata səkii a dā tanyi əsə.

¹⁸ Ma Ibərahiima, kə vii ci goonnga, kə kii ci nə nga upaa sətə nee ənji paa ci ka upaanə. Waatoo, kə kii ci nə nga ndzaanə ka dīi slikərənə lanə, makə sətə bii Əntañfə ka ci oo'i, "Makə ətsə ha'ə nə lanənə nga slikərənaaku a ndzaanə." ¹⁹ Ma saa'ita, ci kə uugi dānə kədəhə ka fəzə gya'ə, amma pooshi vii goonngaakii ənya aaba'ə. Mada buurətə ci iirənaakii, kə shii ci kə pitəgi saa'yaakii nga pawə kə uugi. Minaakii Saraatu əsə, kə uugi ənji shiinə əntaa mitə pawə nə ki. ²⁰ Patə da ha'ə, kə shii ci ka upaanə nə ci sətə bii Əntañfə viinə ka ci, paa ci dīi mabizhinə, amma kə cakə vii goonngaakii ka ci ngeerənə, ca dəla də Əntañfə əsə. ²¹ Kə shii ci tantanyinə oo'i, tə'i Əntañfə da baawəda nga mbu'utəgi də patənə nga aləkawalaakii.

²² Də putə nga vii goonnga nga Ibərahiima ha'ə "ngirə Əntañfə tə ci ka əndə goonnga." ²³ Ma wabəətsə "kə ngirə Əntañfə tə ci ka əndə goonnga", əntaa wata ka putə nga Ibərahiima daanəkii nyaahə ənji. ²⁴ Amma da i ka putə gaamə, acii da i taamə ngirə ci ka ənji goonnga putə nga vii goonnga gaamə ka ci, waatoo, ci ətə madēe ka Slandanaamə Yeesu agi maməətə ənja. ²⁵ Kə vii Əntañfə tə ci kaa ca əntə putə nga 'waslyakəənə gaamə. Ca madēe ka ci agi maməətə ənja kaama shii ndzaanə ka ənji goonnga akəŋwaciikii.

5

Ndzaanə ka ənji goonnga akəŋwacii Əntañfə

¹ Yoo, makə dīi ci kə ngirə Əntañfə taamə ka ənji goonnga putə nga vii goonnga gaamə, tə'i jamənə ahadaamə da Əntañfə dācii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. * ² Ci kərəgərə taamə ka upaa pwapoonə nga Əntañfə putə nga vii goonnga gaamə. Agyanə pwapoonəkii kəŋaamə ndihə əsə. Agi dā maŋushinə naamə acii kə kii amə naama nga dzənə ka ndzaanə agi nwanjuunə nga Əntañfə. † ³ Ha'ə əsə, agi dānə naamə maŋushinə agi sa cibə gaamə, acii kə shii amə, ma sa ciba, ka kiranə nə ci sə'watənə.

4:13 4.13 'Wat. 12.7; 22.17. **4:14** 4.14 Gal. 3.18. **4:15** 4.15 3.20; 5.13,20; 7.7-13; Gal. 3.19.
4:16 4.16 Gal. 3.7. **4:17** 4.17-18 'Wat. 15.5; 17.4-5; 2 Koor. 1.9; Ibər. 11.12,19. **4:19** 4.19-20
'Wat. 17.1-6; Ibər. 11.11. **4:21** 4.21 'Wat. 18.14; Luka 1.37. **4:22** 4.22 4.3. **4:23** 4.23-24 10.9;
15.4. **4:25** 4.25 Isaa. 53.4-5,10; Rooma 8.32-34; 1 Koor. 15.17. * **5:1** 5.1 3.21-30; jamənə: 3.25-26.
† **5:2** 5.2 pwapoonə nga Əntañfə: 6.14; 2 Koor. 6.1; 12.9; Gal. 1.6; 5.4; Af. 2.5-8; 1 Piita 1.10-11;
4.13-14; 5.10,12; nwanjuunə: Rooma 3.23; 5.2; 8.17-18; 8.17-18; 9.23; 1 Koor. 2.7; 2 Koor. 3.18; 4.17;
Kwal. 1.27; 3.4; 1 Tees. 2.12; 2 Tim. 2.10; 1 Piita 5.1. **5:3** 5.3-5 Yak. 1.2-3,12; 1 Piita 1.5-7.

⁴ Madfa kə sə'wii ənda, ka kiranə nə ci kəŋənə ndihə ndihə. Kəŋənə ndihə ndihə əsə, ka kiranə nə ci ka nə ŋga upaa dagwa uushi. ⁵ Ma ka nətsa, pooshi ka ənəvə da ayinə aagyaamə, acii kə nagərə Əntaŋfə uufənaakii aa ədzəmaamə daciai Malaaba Ma'yanə, waatoo, viinə ŋga Əntaŋfə kaamə.

⁶ Tanyi ma *Aləmasiihu, ka putə gaamə əŋki ci ka saa'itə dəkəpaa Əntaŋfə. Ma'waslyakə əŋji njaamə ka saa'ikii. Pooshi ŋgeerii amə.

⁷ Dzawə shaŋə kaa əndə a əntə taa ka putə ŋga əndə gooŋga. Mbu'u ka luuvənə nə əndə'i əndə əntənə ka putə ŋga əndə slənə ŋga'aanə.

⁸ Amma ma Əntaŋfə, kə baarii ci kaamə makə sətə uu'i ci taamə: waatoo saa'itə amə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə əŋki Aləmasiihu ka putə gaamə.

⁹ Makə dīi ci kə ŋgirə Əntaŋfə taamə ka əŋji gooŋga putə ŋga idənaakii, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə acii mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə daciikii.

¹⁰ Ma njaamə, əŋji daawaanə ŋga Əntaŋfə, amma kə zhi'wee ci kaamə ka guviinəkii dāgi əntənə ŋga Uuzənaakii. Makə dīi ci guviinə ŋga Əntaŋfə naamə ŋga əna, asee weewee ka upaanə naamə luupaanə də

əpinə ŋga Uuzənaakii. ¹¹ Əntaa wata ətsə ha'ə, amma agi dā maŋušinə naamə də ləbənə gaamə da Əntaŋfə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaa ka guviinə ŋga Əntaŋfə.

*Adamu da *Aləmasiihu*

¹² Ma 'waslyakəənə, dashi əndə rəŋwə shi ci aasəkə duuniya. 'Waslyakəənaakii əsə kira wa, ca təkəgi ka patənə ŋga slikərənyinə, acii patənə ŋga əŋji dīi 'waslyakəənə.

¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii ma saa'itə Əntaŋfə ma'ə maviimə bariya, tə'i 'waslyakəənə asəkə duuniya. Ma saa'itə pooshi bariya, paa ci nja ka nə ka 'waslyakəənə.

¹⁴ Patə da ha'ə, ma ndzaŋənə ka saa'i ŋga Adamu ka shinə ka saa'i ŋga Muusa, kə dīi wə ŋwanjuunə agyanə ənja. Ma wa, kə dīi ci ŋwanjuunə taa agyanə ənjitə pooshi 'waslyakəənətii mbu'i makə ŋga Adamu, waatoo ətə naanagi ci ka nə'u sətə bii Əntaŋfə ka ci.

Ma Adamu, kə ndzaa ci ka misaali ŋga əndətə na shi. ¹⁵ Amma ma ənjitə bəra'i, kama kama nə slənətii. Acii əŋji laŋə məkəki putə ŋga 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə, waatoo Adamu. Amma ma pwapoone ŋga Əntaŋfə, əŋji laŋə upaa luupaanə daciai əndə rəŋwə, waatoo Aləmasiihu.

¹⁶ Ma pwapoone ŋga Əntaŋfə, tsəŋə nə ci da shikwa ŋga 'waslyakəənə ŋga əndətə rəŋwə. Acii 'waslyakəətə ŋga əndə rəŋwə kira gəŋwanə ŋga zanə ka ənja. Amma taa ŋgahi laŋə nə 'waslyakəənə ŋga ənja, pwapoone ŋga Əntaŋfə kira ndzaanə ka əŋji gooŋga akəŋwaciikii.

¹⁷ Makə kə shii amə, putə ŋga 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə shi wa, ca dā ŋwanjuunə asəkə duuniya, shii amə əsə oo'i, ka paleenə nə slənə ŋga əndə'i ənda, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Acii patənə ŋga ənjitə liwə maləŋə pwapoone ŋga Əntaŋfə, ca vii ka tii rəgwa ŋga ndzaanə ka əŋji gooŋga, ka upaanə nə tii əpinə, təya dā ŋwanjuunə daciai Aləmasiihu. †

¹⁸ Acii ha'ə, makə sətə ci 'waslyakəənə ŋga əndə rəŋwə a zamagi də əŋji patə, ha'ə əsə nə gooŋgaanə ŋga əndə rəŋwə a kira luupaanə ka əŋji patə, ca vii ka tii əpinə.

¹⁹ Makə dīi ci, əŋji laŋə dīi 'waslyakəənə putə ŋga ghatə fanə ŋga əndə rəŋwə, ha'ə əsə əŋji laŋə na ndzaanə ka əŋji gooŋga akəŋwacii Əntaŋfə putə ŋga fanə ŋga əndə rəŋwə.

5:5 5.5 8.39; Jab. 22.6; Ibər. 6.19. **5:6** 5.6-7 1 Piita 3.18. **5:8** 5.8 Yooh. 3.16. **5:9** 5.9 1.18; 1 Tees. 1.10. **5:10** 5.10 2 Koor. 5.18-20; Kwal. 1.20-22. **5:11** 5.11 8.31. **5:12** 5.12 'Wat. 2.17; 3.19; Rooma 6.21,23; 7.9-10. **5:13** 5.13 4.15. **5:14** 5.14 1 Koor. 15.21-22,45-49. † **5:17** 5.17 dā ŋwanjuunə: Mat. 19.28; 1 Koor. 6.2-3; 2 Tim. 2.12; Səniinə 20.4,6.

²⁰ Ma ηgiragi Əntanfə bariya, ka siipaa də ɗa məzaanə. Amma ma 'waslyakəənə a tsakə, ha'ə nə pwapoonə nga Əntanfə ka tsakənə naakii palee. ²¹ Makə sətə dii 'waslyakəənə da ηgeerənə nga kira wə ka ənja, ha'ə nə pwapoonə nga Əntanfə əsə: tə'i ci da ηgeerənə nga kira goonḡaanə kaamə, ca kərə taamə ka upaa əpinə nga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

6

*Kura əpinə putə nga *Aləmasiihu*

¹ Ya makə dii ha'ə əna, iitə banaama? A dzaamə aakəḡwa agi ɗa 'waslyakəənə, kaa pwapoonə nga Əntanfə a shii cakanə nii? ² Aa'a, poosha! Ma ka rəḡwa 'waslyakəənə, maməətəkii naamə patə, iitə dii ndzaanaamə agi 'waslyakəənə əsa? ³ Kə shii unə tantanyi, kə dii ənji kaamə bapətişəma agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Də ha'ə ləbyaamə da ci agi əntənaakii ətsa. ⁴ Də ɗa kaamə bapətişəma məkyaamə, ənjə a ηḡəɗəḡi taamə da ci, ama madə kaama shii ndzaanə da kura əpinə amaamə, makə sətə ma'i Aləmasiihu agi maməətə ənja, də maduunə baawəɗa nga Dii.

⁵ Acii makə kə ləbyaamə da ci agi əntənaakii, ha'ə əsə ka ləbənə naamə da ci agi madəenə kaamə makə sətə madəe Əntanfə ka ci. ⁶ Kə shii amə oo'i, ma iirə ndzaanə gaamə, kə bələḡi ənji tə ci da Aləmasiihu ashii ənfwa, kaa shishitə 'waslyakəənə gaamə a shii rarə'iginə davə, kaama mbəɗə acii ndzaanə ka maviinə nga 'waslyakəənə. ⁷ Acii mada kə əḡki ənda, kə mbə'i ci acii ηgeerənə nga 'waslyakəənə. ⁸ Mada kə əḡkyaaamə da Aləmasiihu, kə vii amə goonḡa oo'i, ka ndzaanə naamə da əpinə amaamə da ci. ⁹ Acii kə shii amə oo'i, ma Aləmasiihu, kə madəe Əntanfə ka ci agi maməətə ənja, paa ci ma'ə ka əntənə şaḡə. Pooshi wə ma'ə da ηgeerənə agyanəkii. ¹⁰ Ma əntəətə əḡki ci, gahu rəḡwə ka ənja, putə nga 'waslyakəənətii. Ma ndzaatşə cii kəya ndzaanə əsə, ndzaanə da əpinə ka ɗuunətənə də Əntanfə cii kəya ndzaanə. ¹¹ Ha'ə nuunə əsə. Nḡerəmə noonə nə makə kə məkyyuunə ka rəḡwa 'waslyakəənə goonə. Ma ndzaatşə cuuna ndzaanə əsə, ndzaatə ca ɗuunətə tə Əntanfə cuuna ndzaanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

¹² Acii ha'ə, ma shishinuunə ətsə na bələḡi, goona kapaa rəḡwa kaa 'waslyakəənə a ɗa ḡwanjuunə agyanəkii ma'ə, acii goona fii ka ci sətə cii kəya moo. ¹³ Goona kapaa rəḡwa kaa shishinuunə a ndzaa ka ha nga slənə məza uushi. Amma viimə nuunə ka Əntanfə. Makə əḡjitə madətə agi maməətə ənja, una vii shishinuunə patə ka ci ka slənəḡinə də goonḡaanə. ¹⁴ Acii pooshi 'waslyakəənə na ɗa ḡwanjuunə agyanuunə ma'ə. Pooshi unə asəkə cii *bariya əsə, amma agi pwapoonə nga Əntanfə nuunə.

Maviinə nga goonḡaanə

¹⁵ Ya makə dii agi pwapoonə nga Əntanfə naamə əna, pooshi amə asəkə cii bariya əsa, ka slənənə naamə 'waslyakəənə ma'ə kwa? Poosha! ¹⁶ Kə shii unə, ma sətə vii unə ka ci nuunə, una fa tə ca, kə ndzaa unə ka mava nga səkii kwa? Kə ndzaa ci ka slandanuunə. Mada ka ɗa 'waslyakəənə vii

5:20 5.20 4.15. **5:21** 5.21 6.23. **6:1** 6.1 3.5-8,31; 5.20. **6:2** 6.2 6.6; 7.4. **6:3** 6.3-4 Gal. 3.27; Kwal. 2.12; Tit. 3.5; 1 Piita 3.21; Mat. 28.19. **6:4** 6.4 2 Koor. 5.14-15,17; Gal. 6.15; Kwal. 3.1-5,10. **6:5** 6.5 Fil. 3.10-11. **6:6** 6.6 Gal. 5.24. **6:9** 6.9-10 Slənə 2.27; Ibər. 9.25-28; 1 Piita 3.18. **6:11** 6.11 Gal. 2.19; 1 Piita 2.24. **6:12** 6.12 12.1. **6:14** 6.14 5.2; Gal. 5.18; 1 Yooh. 3.6. **6:15** 6.15 6.1.

unə nuunə, əntənə nə muudinəkii. Madfa ka Əntanfə vii unə nuunə əsə, ndzaanə ka ənji goonğa nə muudinəkii. ¹⁷ Ma nğa nğukə, agi mavaanə nğa 'waslyakəənə njuunə. Amma kuyirii amə tə Əntanfə, acii kə shigi unə, una dzəgərə aagi goonğaənə nğa Əntanfə, una nə'utə sətə jigunyi ənji koonə də ədzəmə rəjwə. ¹⁸ Ma nğa əna, kə pərapaa Əntanfə tuunə acii 'waslyakəənə, una ənəpaa ka maviinə agi slənə goonğa. ¹⁹ Ma dīi nyi misaali də mavaanə, koonə shii paaratəginə pii pii, acii unə maa, ənji shirkinə nuunə, pooshi unə ka kəsətə uushi tsakə-tsakə aa nuunə. Ma nği nğa nğukə, kə kapaa unə nuunə ka dfa məzaanə da bwaya bwayaanə anəkii anəkii. Ha'ə əsə d'anuunə nğa əna, kapaamə nuunə ka slənə goonğaənə, ka dfa sətə malaabakii.

²⁰ Ma saa'itə unə ma'ə maviinə nğa 'waslyakəənə, pooshi dəmənə nğa slənə goonğaənə ashuunə. ²¹ Ya əna, mi upaa unə agi uushi'iitə njuuna slənə nğa nğuka? Acii ma nğa əna, sə nğa ayinə nə səkii koonə. Ma muudinə nğa uushi'iitsa, əntəna. ²² Amma ma əndzə'i, kə shigi unə agi mavaanə nğa 'waslyakəənə. Maviinə nğa Əntanfə nuunə ma'ə. Ma səndə upaa unə agikii, ndzaanə malaabakii makə sətə kadeesəkə ka ci. Ma muudinəkii əsə, əpinə nğa ha'ə ndəjwə ndəjwə. ²³ Acii ma shikwa nğa 'waslyakəənə, əntəna. Amma ma sətə ci Əntanfə a vii də zabə, əpinə nğa ca'ə ndəjwə ndəjwə dagi ləbənə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

7

Misaali də nğərəshinə

¹ Ndzəkəjushi'ina, ma sənə cii kya ba, kə shii unə, acii unə patə kə shii unə bariya. Ma bariya, əndə da i əpinə amakii cii kəya dfa nwanjuunə anəkii. ² Ma minə, madfa ma'ə nğurii ka əpinə, tə'i bariya nğa nğərəshinə anətə. Amma madfa kə əjki nğurii, kə ndzaa ci ətsə pooshi ma'ə bariya nğa nğərəshinə anətə. ³ Acii ha'ə, madfa kə nğirə ki əndə'i nğurə, nğurii ma'ə ka əpinə, ka 'wanə nə ənji tə ki ma'alə nğuyirənə. Amma madfa kə əjki nğurii, pooshi bariya nğa nğərəshinə ma'ə anətə. Madfa nğirə ki əndə'i nğurə əsə, paa ki ali nğuyirənə.

⁴ Ha'ə nuunə dīi ndzəkəjushi'inəki. Makə libuunə da *Aləmasiihu agi əntənaakii, ma ka rəgwa nğa bariya, kə ndzaa unə makə maməətəkii. Acii ha'ə, pooshi unə atsaə sədə bariya ma'ə, amma atsaə əndə'i əndə nuunə, waatoo Aləmasiihu. Ma ca, kə madfə Əntanfə ka ci agi maməətə ənja. Ətsə patə, kaama shii nafanə agi slənə ka Əntanfə. ⁵ Ma saa'itə amə ma'ə ka nə'unə makə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, kə nğərəma bwaya mwamwa'inə hanjala gaamə. Ətsə patə, bariya madfə ka mwamwa'inə gaamə, ama dəməgərə ka slənə sətə dīi muudinəkii ka wa. ⁶ Ma nğa əna, pooshi ma'ə bariya anaamə, kə mətəgyaamə səgaamə acii sətə sha anəgi taamə makə a furəshina. Pooshi amə ka paslənə tə Əntanfə ka rəgwatə nğa nğukə ma'ə, ətə manaahəkii asəkə bariya. Ma nğa əna, ka kura rəgwa caama paslə tə ci, waatoo ənə ci Ma'yanaakii a baarə kaamə.

**Bariya da 'waslyakəənə*

⁷ Iitə ba naamə əna? Ya bariya saja, 'waslyakəənə nə ci kwa? Pooshi! Amma bariya sha kavə tə nyi ka shiinə taa mi nə 'waslyakəənə. Maci pooshi bariya bii, "Ga ha moo uushi nğa ənda", kadfa pooshi nyi shii taa

6:16 6.16 Yooh. 8.34; 2 Piita 2.19. **6:17** 6.17 Yooh. 8.32. **6:18** 6.18 1 Piita 2.24. **6:21** 6.21 7.5; 8.6,13; Yak. 1.14-15. **6:23** 6.23 5.21. **7:2** 7.2 1 Koor. 7.39. **7:4** 7.4 6.4; Gal. 2.19. **7:5** 7.5 6.21. **7:6** 7.6 6.7; 8.2-4; 2 Koor. 3.6.

mi nē moo uushi n̄ga ənda. ⁸ Dē fa bariya ha'ə upaa 'waslyakəənə rəgwa n̄ga dēmənə aashiki, ca madēe ka moo uushi'inə kama kama ashiki. Maci pooshi bariya, kadfa mantəkii nē 'waslyakəənə. ⁹ Nyi ka nēki maa, ma nyi ma'ə mashiimə bariya, da əpinə amaki n̄ji nyi. Amma makə shii nyi bariya, wata 'waslyakəənə a n̄giragi ka nyi nēkii ha'ə, ¹⁰ nya əntəgi. Ma shi bariya, ka baarə rəgwa n̄ga əpinə shi ci. Amma ma ka nyi, wə kira ci ka nyi. ¹¹ Waatoo, makə shii nyi bariya, davə upaa 'waslyakəənə rəgwa, ca tsəku tē nyi, ca bələgi tē nyi. ¹² Makə ha'ə d̄ii əna, ma bariya, kə ndzaa ci malaabakii. Sətə bii ci əsə, malaabakii, n̄ga'ə, dagwakii əsə.

¹³ Madfa ha'ə saṇa, kə zhi'i dagwa uushi ka sə n̄ga bələginə dē nyi kwa? Aa'a, pooshi! 'Waslyakəənə d̄ii ha'ə, ca shi dashi dagwa uushi, ca shi ka bələginə tē nyi. Dē ha'ə shii nyi bwaya bwayaanə n̄ga 'waslyakəənə. Dē putə n̄ga bariya shigi 'waslyakəənə paṅgəraṅə aa babara oo'i, bwayakii nē ci shaṅə.

Təəkəshinə ənə ashaamə

¹⁴ Kə shii amə, ma *bariya, d̄acii Əntaṅfə shi ci. Amma ma nyi, əndə shiṅkinə tanə nē nyi, mava n̄ga 'waslyakəənə. ¹⁵ Paa nyi ka paaratəgi dē sətə cii kya d̄a, acii paa nyi ka d̄a sətə cii kya moo nya d̄a, amma sətə pooshi maki ka moo d̄anə cii kya d̄a. ¹⁶ Makə d̄ii ci əntaa dē moonaki nē mēzaanə cii kya d̄a, ci ca baarii oo'i, n̄ga'ə ka nyi nē bariya. ¹⁷ Makə ha'ə d̄ii ətsa, ma cii kya d̄a mēzaanə, əntaa nyi saaki ca slənə, amma 'waslyakəətə ashiki ca d̄a. ¹⁸ Acii kə shii nyi oo'i, pooshi n̄ga'aanə ashiki, waatoo agi ndzaanaaki ka əndə shiṅkinə. Taa n̄ga'ə ka nyi nē slənə sətə dagwakii, amma paa nyi ka mbeenə. ¹⁹ Paa nyi ka slənə n̄ga'əətə cii kya moo nya slənə, amma see slənə sətə pooshi maki ka moonə cii kya slənə. ²⁰ Madfa kə slənyii sətə pooshi maki ka moonə, ci ca baarii oo'i, əntaa nyi saaki ca slənə səkii, amma 'waslyakəətə ashiki ca slənə.

²¹ Acii ha'ə, kə nee nyi, ma agi ndzaanaaki, ma nya moo slənə n̄ga'aanə, wata mēzaanə ca takəṅwa ka shiginə. ²² Ma asəkə moodəfəki, ka maṅushinə nē nyi putə n̄ga bariya n̄ga Əntaṅfə. ²³ Amma ma nya nee, wiitə əndə'i uushi pamə ashiki. Agi panə nē tii da bariyatə nee nyi ci nē malaabakii akəṅwaciiki. Ma səkii, kə zhi'wee ci ka nyi ka mava n̄ga 'waslyakəətə ashiki. ²⁴ Ma nyi kamə, ka mabətəsəkə nē nyi! Mi saṅə na luupaa tē nyi acii shishiinə ca kərə tē nyi ka əntəna? ²⁵ Yawa n̄ga Əntaṅfə, ci luupaa tē nyi d̄acii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Ma nyi da haṅkalaaki, nē'u bariya n̄ga Əntaṅfə cii kya moo. Amma ma shishinəki əna, tē 'waslyakəənə cii kəya moo paslənə naakii.

8

Ndzaanə makə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə

¹ Makə ha'ə d̄ii əna, ma ənjitə libə da Yeesu Aləmasiihu, pooshi gəṅwanə n̄ga Əntaṅfə ka kəsənə tē tii shaṅə. ² Acii n̄geerənə n̄ga Malaaba Ma'yanə, ca kira kaamə əpinə d̄agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci luupaa taamə acii n̄geerənə n̄ga 'waslyakəənə da wa. ³ Ma sətə təkuree bariya ka d̄a slənə ashī əndə shiṅkinə, acii putə n̄ga ghatə n̄geerənə n̄ga nē'utə sətə bii ci. Ma Əntaṅfə nē ci, kə slənyi ci. Waatoo kə sləkēe ci

7:7 7.7-13 4.15. **7:7** 7.7 Dzək. 5.21; 'Wat. 2.16-17; 3.6. **7:8** 7.8 1 Koor. 15.56. **7:9** 7.9 5.13. **7:10** 7.10 Leew. 18.5. **7:11** 7.11 'Wat. 3.13. **7:12** 7.12 1 Tim. 1.8. **7:14** 7.14 Jab. 51.7. **7:15** 7.15 Gal. 5.17. **7:18** 7.18 'Wat. 8.21; Fil. 2.13. **7:23** 7.23 Gal. 5.17; Yak. 4.1; 1 Piita 2.11. **7:24** 7.24-25 1 Koor. 15.57. **8:1** 8.1 1.18; 5.1. **8:2** 8.2 3.27; 7.7-11.

ka Uuzənaakii aagi duuniya də shishinə makə nga ma'waslyakə ənja, ca əntəgi ka madəba matii. Də ha'ə zamagi ci də 'waslyakəənə ashi əndə shiŋkinə. ⁴ Ma đii Əntanƒə ətsə ha'ə, kaama shii nə'utənə hwatə makə sətə bii bariya, amə ənə ca nə'u makə sətə ci Ma'yanaakii a dzəgunə kaamə, əntaa makə sətə ci maamə a moo. ⁵ Kə shii amə, ma ənjitə ca ɗaada sətə ci matii a moo, sətə ci matii a moo ca ɲgərəgi haŋkalatii. Amma ma ənjitə ca ɗaada sətə mwayi Malaaba Ma'yanə, sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo nə ɲgərəgi haŋkalatii əsə. ⁶ Ma əndətə kavə nəkii ka nə'u sətə cii kəya moo, wə nə muudinaakii. Ma əndətə ca nə'u sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo əsə, ndzaanə da əpinə da ndzaanə jamə nə muudinaakii. ⁷ Madə sətə ci ma nga əndə a moo ɲgərəgi haŋkalaakii, əndə daawaanə nga Əntanƒə nə ci ətsa, acii paa ci agi nə'u bariya nga Əntanƒə. Weewee pooshi. ⁸ Ma ənjitsə ca ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinətii, paa tii ka kadeesəkənə ka Əntanƒə shaŋə.

⁹ Amma ma unə, pooshi unə agi ndzaanə makə sətə kadeesəkə ka shishinuunə. Makə đii ci weewee tə'i Ma'yanə nga Əntanƒə a ədzəmuunə, makə sətə kadeesəkə ka Ma'yanaakii nuunə ka ndzaanə. Taa wu patə nə əndə pooshi Ma'yanə nga Aləmasiihu a ədzəməkii, əntaa nga Aləmasiihu nə ci ətsa. ¹⁰ Amma madə a ədzəmuunə nə Aləmasiihu, taa ɲgahi ka əntənə nuunə putə nga 'waslyakəənə, patə da ha'ə, ka viinə nə Malaaba Ma'yanə koonə əpinə acii kə ɲgirə Əntanƒə tuunə ka ənji goonɲa. ¹¹ Ma Əntanƒə, ci madəe ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə ənja. Madə tə'i Ma'yanaakii a ədzəmuunə, ci weewee na madəe koonə agi maməətə ənji əsə. Dacii Ma'yaatsə a ədzəmuunə nii kəya ɗa ha'ə.

¹² Acii ha'ə ndzəkəɲushi'inə, pooshi ma'ə dəmənə atsa amə nga slənə sətə ci shishinaamə a moo. Amma tə'i dəmənə atsa amə nga slənə sətə ci Malaaba Ma'yanə a moo. ¹³ Madə kə ndzaa unə makə sətə ci shishinuunə a moo, ka mətənə nuunə. Amma madə ma ndzaanə goonə, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə, una ɲgərəgi ciinuunə agi slənə 'waslyakəənə, ka ndzaanə nuunə da i əpinə. ¹⁴ Acii ma ənjitə ci Ma'yanə nga Əntanƒə a baarə ka tii rəgwa, manjeevənə nga Əntanƒə nə tii. ¹⁵ Ma Ma'yaatsə vii Əntanƒə koonə, paa ci kavə tuunə ka ndzaanə ka maviinə bahə kavənə tuunə koonə ɲgwalə. Amma kə geegi Ma'yanəkii koonə ka manjeevənə nga Əntanƒə. Də baawəda nga Ma'yanəkii əsə caama tuu ka Əntanƒə, "Daada! Daada!" ¹⁶ Ma'yanə nga Əntanƒə ca ləbə da naamə ka baarəginə oo'i, manjeevənə nga Əntanƒə naamə tanyi. ¹⁷ Makə đii ci manjeevənaakii naamə, ka upaanə naamə barəkaatə ɗəkəpaa ci ka ənjaakii, ka upaanə naamə amə da i Aləmasiihu. Acii madə kə libaamə da i Aləmasiihu agi sa cibaakii, ka ləbənə naamə da i ci agi məghərəvənaakii əsə.

Məghərəvəətə naama upaa

¹⁸ Kə nee nyi, ma cibənə caamə cibə nga əna, pooshi mbu'i bahə kavə naamə davə palee ka məghərəvəətə nə Əntanƒə a ɲgiragi, ca vii kaamə.

¹⁹ Ma bii nyi ha'ə, acii patənə nga uushi'iitə ghənyi Əntanƒə, agi gəranə nə tii də patənə nga haŋkalatii, kaa Əntanƒə a baarəgi manjeevənaakii.

²⁰ Acii kə kulii sətə ghənyi ci patə, təya ndzaa ka uushi zabə. Ma đii ha'ə, əntaa də moonatii. Amma ci lagi oo'i, ha'ə ɗanəkii. Patə da ha'ə,

8:3 8.3 Gal. 4.4; Fil. 2.7-8; 2 Koor. 5.21. **8:4** 8.4 6.22; 7.4; 13.10; Gal. 5.16,25. **8:6** 8.6 6.21; Gal. 6.8. **8:9** 8.9 1 Koor. 3.16. **8:10** 8.10 Gal. 2.20; 1 Yooh. 3.24. **8:11** 8.11 2 Koor. 4.14. **8:12** 8.12 6.18. **8:13** 8.13 Gal. 6.8; Af. 4.22-24. **8:14** 8.14 1 Yooh. 2.29-3.1. **8:15** 8.15 Mar. 14.36; Gal. 4.5-7. **8:17** 8.17 5.12; Gal. 4.7; Fil. 3.10-11. **8:18** 8.18 2 Koor. 4.17. **8:19** 8.19 Kwal. 3.4; 1 Yooh. 3.2.

ma'ə tii agi gəranə ²¹ oo'i, uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, ka upaanə nə tii dimwaanə, pooshi tii ka bəslənə ma'ə, təya ləbə da manjeevənaakii agi dimwaanə, waatoo agi məghərəvənaakii. ²² Kə shii amə oo'i, ma uushi'iitə ghənyi Əntanfə patə, agi ŋgi'inə nə tii dəŋə əndzə'i, agi zəmənə tə tii makə zəmənə ŋga bərakənə. ²³ Əntaa wata uushi'iitsə tanə ca ŋgi'i, amma patə da i amə agi ŋgi'inə naamə. Acii ma amə, kə upaa amə Ma'yanə ŋga Əntanfə makə sə ŋga təbətəginə zəku'i, amə ka gəranə tə Əntanfə, kaa ca uudəpaa geeginə kaamə ka manjeevənaakii, ca pərapaa taamə. ²⁴ Acii agi luupaanə taamə 'watəgyaamə ka na. Amma maci kə uugyaamə upaa sətə kii amə nə davə, pooshi amə ka ka nə davə ma'ə. Wu saŋə ca ka nə ka sətə uugi ci upana? ²⁵ Amma makə kə kii amə naamə ka sətə pooshi amə upaa zəku'i, ka gəranə naamə səkii də sə'wanə.

²⁶ Agi tsakənə nə Malaaba Ma'yanə taamə əsə, acii matəkii nə ŋgeerii amə. Pooshi amə shii kədiinə acii Əntanfə makə sətə dibə. Ma'yanə ci saakii ca kədii ka madəba maamə də ŋgi'inə ətə pooshi əndə mbee ka batənə. ²⁷ Ma Əntanfə, agi neenə nə ci ka sətə a ədzəmə ənja, kə shii ci hiima ŋga Ma'yanaakii acii makə sətə kadeesəkə ka ci, ci Ma'yanaakii a kədii aciikii ka madəbama ŋga ənjaakii.

²⁸ Kə shii amə oo'i, ma ənjitə ca uudə tə Əntanfə, patənə ŋga sətə ca slənə də tii, ka tsakənə də tii, acii kə shii Əntanfə. Kə dīi ətsə ha'ə ka ənjitə 'wii ci, kaa ca mbu'utəgi də sətə mwayi ci ka tii. ²⁹ Acii ma ənjitə uugi Əntanfə tadənə tə tii, daga ŋukə dīi ci aniya ŋga dəkəpaanə tə tii, kaa təya ndzaa makə sətə dīi Uuzənaakii; kaa Uuzənəkii a ndzaanə ka ŋga təkəŋwanə ahada bəzə ndzəkəŋushi'inə əsə. ³⁰ Makə dīi ci aniya ha'ə, ca 'wa tə tii kaa təya ndzaanə ka ənjaakii. Ma ənjitə 'wii ci tə tii ha'ə, kə ŋgire ci tə tii ka ənji gooŋga, ca vii ka tii məghərəvənə əsə.

Uudənə ŋga Əntanfə

³¹ Ya makə dīi ha'ə əna, iitə banaama? Ya makə dīi ci aba'ə amə nə Əntanfə saŋa, wu nə mbee ka panə daama? ³² Paa ci dəkəpaa Uuzənaakii abiiikii maa, kə vii ci tə ci kaamə patə. Makə kə vii ci kaamə Uuzənaakəya, mi nə səkii paa ci ka viinə kaamə dīi? ³³ Wu saŋə mbu'i bahə wula ənji ŋga Əntanfə? Əntanfə ci saakii baarəgi oo'i pooshi ma'inə aahatii. ³⁴ Wu saŋə nə əndə vii ka tii ma'ina? Yeesu Aləmasiihu nə əndətə əŋki, ca madə agi maməətə ənja. Waatə əsə dasə da ciizəma Əntanfə. Ci ca kədii kaamə acii Əntanfə. ³⁵ Makə dīi ha'ə əna, wu nə əndəkii ca təkəe kaamə da uudənə ŋga Aləmasiihu? bwanea kwa, cibə kwa, anii ŋgəra'wa? Madəfənə kwa, ghanə kwa, asara kwa, anii wa? ³⁶ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, oo'i, "Putaku niinə agi asara ŋga wa uusəra patə. Kə geegi ənji keenə makə bagatə ci ənjə a dzə ka la uurakii." ³⁷ Patə da ha'ə, agi patənə ŋga uushi'iitsa, tə'i amə da jaalanə daciikii ətə uu'i taamə! ³⁸ Acii kə shii nyi weewee, pooshi uushi ca təkəe kaamə da uudənaakii, taa əntəna, taa əpina, taa malaa'ika, taa uushi'iitə dadagyə ca da ŋwanjuunə; taa əndzə'i nə səkii, taa aakəŋwa; ³⁹ taa duuniya dadagyə, taa ŋga dadagərə, pooshi uushi agi uushi'iitə ghənyi

8:20 8.20 'Wat. 3.17-19. **8:23** 8.23 2 Koor. 5.2-5. **8:24** 8.24 2 Koor. 5.7; Ibər. 11.1. **8:25** 8.25 2 Koor. 4.18. **8:27** 8.27 Jab. 139.1. **8:28** 8.28 Ayb. 2.10; Af. 1.11. **8:29** 8.29 Kwal. 1.18; Ibər. 1.6. **8:30** 8.30 1.7; 5.2; 2 Tees. 2.13-14. **8:31** 8.31-34 Isaa. 50.8-9. **8:31** 8.31 Jab. 118.6. **8:32** 8.32 5.8; Yooh. 3.16. **8:34** 8.34 4.25; Slənə 2.33; Ibər. 7.25; 1 Yooh. 2.1. **8:35** 8.35 2 Koor. 5.14. **8:36** 8.36 Jab. 44.23; 2 Koor. 4.11. **8:37** 8.37 1 Yooh. 5.4-5. **8:38** 8.38 Af. 1.21; 1 Koor. 3.22; 15.24; 1 Piita 3.22.

Əntañfə patə ca təkəe kaamə da uudənə nga Əntañfə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

9

Əntañfə da matadə ənjaakii

¹ Ma wabəənə cii kya moo banə koonə, tantanyinə, acii ma nyi, nga Aləmasiihu nə nyi, paa nyi ka jirakənə. Ma ədzəməki ənə ci Malaaba Ma'yanə a slənəgi, ci bii ka nyi oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ² Lanə ka shanə nə tuunaaki anə ənjaaki. Pooshi zəmənəkii ka uudənə a ədzəməki ³ putə nga slikərənaaki. Maci ka tsakənə tə ənjaaki, kadfa ka luuvənə nə nyi naalanə nga Əntañfə tə nyi, nya təkəgi da Aləmasiihu. ⁴ Tii nə matadə ənji nga Əntañfə, ka tii geegi ci ka manjeevənaakii, təya ndzaanə agi məghərəvənaakii da i ci. Kə dīi ci aləkawalə da tii, ca vii ka tii bariya, ca baarii ka tii rəgwatə ci təya paslə tə ci. Ka tii dīi ci aləkawalə nga vii ka tii uushi'inə. * ⁵ Ma dzədzəshi'inətii əsə, madəlakii nə tii. Ma ka rəgwa nga əndə shiŋkinə əsə, agi slikərənatii shigi Aləmasiihu. Wa ənjə a dəla də ci, Əntañfə Əndə da ŋwanjuunə agyanə taa wu patə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina. †

⁶ Ma sətə bii nya, əntaa banə bii nyi oo'i, pooshi Əntañfə mbu'utəgi də aləkawalaakii. Kə mbu'utəgi ci. Amma əntaa patənə nga ənji *Isərayiila nə matadə ənji nga Əntañfə. ⁷ Əntaa patənə nga jijinyinə nga Ibərahiima əsə nə manjeevənaakii akəŋwacii Əntañfə. Kə bii Əntañfə ka Ibərahiima, "Jijinyinə nga Isiyaaku na ndzaanə ka naaku." ⁸ Ətsə ca baarii oo'i, tə'i hara manjeeviitə pwayi Ibərahiima. Ma təya, əntaa manjeevənaakii nə tii akəŋwacii Əntañfə. Amma, ma manjeeviitə pwayi ənji putə nga aləkawala nga Əntañfə, tii nə tantanyitə jijinyinə. ⁹ Acii wiinə makə sətə dīi Əntañfə aləkawalaakii, kə bii ci, "Ka saa'itə dəkəpaa nyi, ka ənyanə nə nyi, ka poonə nə Saraatu uundzə ŋgura."

¹⁰ Ha'ə əsə nə manjeevənə nga Rabeeka bəra'i. Ma təya, ka dənə rəŋwə nə tii, waatoo, dzədzəshi'inaamə Isiyaaku. ¹¹⁻¹² Ma saa'itə manjeeviitə ma'ə asəkətə, taa ŋgahi ma'ə ki mapoomə tə tii, ma'ə tii madamə uushi bwayakii taa ŋunyikii əsə, patə da ha'ə kə bii Əntañfə ka ki, əŋki ci, "Gawə na paslə ka dara." Ma bii Əntañfə ka ki ha'ə, kaa ca baarii oo'i, ci ca tadə əndə makə sətə kadəesəkə ka ci. Ma cii kəya 'wa ənda, əntaa putə nga slənə nga ənda, amma ha'ə kadəesəkə ka ci. ¹³ Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Yakubu, nya kaaree ka Isəwa."

¹⁴ Iitə nee amə ətsa? Pooshi goonğaənə ashii Əntañfə kwa? Tə'i goonğaənə ashikii. ¹⁵ Acii kə shi ca bii ka Muusa, əŋki ci, "Ka nəhənə nə nyi təgunuunə nga taa wu patə kadəesəkə ka nyi. Nya tsakə taa tə wu patə kadəesəkə ka nyi əsə." ¹⁶ Acii ha'ə, ma tadənə nga Əntañfə tə ənda, əntaa putə nga moonə nga əndəkii, əntaa putə nga slənaakii əsə, amma putə nga nəhə təgunuunə nga Əntañfə. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə nə sətə shi Əntañfə a bii ka *Fəriauna, "Ma ta'i nyi tə hə

8:39 8.39 5.5; Yooh. 3.16; 2 Koor. 13.13; Af. 1.4; 2.4; 1 Tees. 1.4; 2 Tees. 2.16. **9:2** 9.2-3 Shig. 32.32.

* **9:4** 9.4 manjeevənaakii: Shig. 4.22; Hoos. 11.1; məghərəvənaakii: Shig. 16.10; 24.16-17; 40.34-35; aləkawalə: 'Wat. 17.7; Shig. 24.7-8; bariya: Shig. 20.24; aləkawalə nga viinə: 3.2,4; 4.13,17; Gal. 3.6,14. † **9:5** 9.5 15.8; Shig. 3.6,15; Aləmasiihu: Mat. 1.1; Rooma 1.3-4. **9:6** 9.6 3.3-4; 2.28-29. **9:7** 9.7 'Wat. 21.12; Mat. 3.9. **9:8** 9.8 Gal. 3.7; 4.23. **9:9** 9.9 'Wat. 18.10,14. **9:10** 9.10-12 'Wat. 25.21-23; Rooma 11.6. **9:13** 9.13 Mal. 1.2-3. **9:14** 9.14 3.5; Dzak. 32.4. **9:15** 9.15 Shig. 33.19; Mat. 20.1-15. **9:16** 9.16 Af. 2.8.

kaa ha ndzaanə ka nwanwa, kaa nya slənə də hə, nya baarii baawədaaki agyanəku, kaa ənje a dəla də nyi taa dama patə asəkə duuniya.”

¹⁸ Acii ha'ə, panjəranə oo'i, agi nəhənə nə Əntanjə təgunuunə nga taa wu patə kadeesəkə ka ci. Madə kadeesəkə ka ci əsə, ca ndaləgi moodəfə nga əndə'i ənda.

Nəhə təgunuunə nga Əntanjə da mabətəsəkaakii

¹⁹ Kə shii nyi ka ləgwanə nə əndə'i əndə ahadoonə oo'i, “Madə Əntanjə ca kavə ənje ka də taa mi pata, ka mi dīi cii kəya ka nə ka 'waslyakəənə nga ənje?” ²⁰ Guvakya! hə wu sanə bahə də mabizhinə ka Əntanjə? Ma uuda, paa ci ka ləgwanə ama əndətə ghənyi tə ci oo'i, “Ka mi ghənyi hə tə nyi makə ənə ha'a?” ²¹ Ma əndə ghənə uuda, ci nə əndə da baawəda nga ghənə taa mi patə mwayi ci. Madə mwayi ci, ka ghənətənə nə ci uudiinə bəra'i də manjəbə ndzabə rəjwə; əndə'i nga slənəginə taa guci patə, əndə'i əsə, see tə'i saa'ikii slənəginə nə ənje.

²² Ha'ə nə Əntanjə əsə dīi. Kə mwayi ci baarii mabətəsəkaakii, kaa ənje a shii baawədaakii. Amma patə da ha'ə, agi sə'wanə nə ci tə ənjitə ca bəzee ka səkəkii. Tə tii nii kəya zamagi. ²³ Kə mwayi ci əsə baarəgi tə duunuunaakii ka ənje, waatoo ka ənjitə cii kəya nəhə təgunuunatii, ca dəkəpaa tə tii kaa təya ndzaanə agi duunuunaakii. ²⁴ Amə nə ənjitə ta'i ci taamə. Əntaa agi *Yahudiinə tanə ta'i ci, amma da i agi ənjitə əntaa Yahudiinə əsə. ²⁵ Makə sətə bii ci asəkə ləkaləkətə nga Hoosaya oo'i, “Ma ənjitə pooshi sha ndzaa ka ənjaaki, ka 'wanə nə nyi tə tii ənjaaki.

Ma hanyiitə paa nyi nja uudə tə tii əsə, ka 'wanə nə nyi tə tii moodəkəyaaki.

²⁶ Ka hatsə ha'ə əsə, nə hatə shi ca bii ka tii əntaa ənjaaki nuunə, davə əsə nə ənje a ba ka tii manjeevənə nga Əntanjə Əndə vii əpinə nə tii.”

²⁷ Kə wabi Isaaya əsə agyanə ənje Isərayiila, ənki ci, “Taa ngahi makə mandzənə ama gəerə nə lanənə nga ənje Isərayiila, amma gi'u ahadatii nə ənjitə na upaa luupaanə. ²⁸ Pooshi Slandanə na səkəpaa na, pii pii nii kəya lagi gəjwanə ka ənje.” ²⁹ Ka danə makə sətə nyaahə Isaaya əsə, ənki ci, “Maci pooshi Slandanə Əndə baawəda bwasee kaamə ka hara slikerənə gaamə, kadə kə zagi amə dza'ə makə nga *Sadooma da *Gwamooraa.”

Da də'wa kaa Yahudiinə a upaa luupaanə

³⁰ Mi sanə ci ətsə a moo baarəna? Ma cii kəya baarə, ma ənjitə əntaa Yahudiinə, pooshi tii sha ali rəgwa nga ndzaanə ka ənje goonja akəjwacii Əntanjə. Patə da ha'ə, ənje goonja nə tii akəjwacii Əntanjə nga əna, acii kə vii tii goonja ka Yeesu. ³¹ Ma Yahudiinə, agi alə bariyatə ca kavə tə tii ka ndzaanə ka ənje goonja akəjwacii Əntanjə nə tii, amma paa tii upaa.

³² Mi sanə dīi paa tii upana? Ma dīi ha'ə, acii də slənə nga ngeeriitii dīi tii gazhi'waanə nga ndzaanə ka ənje goonja akəjwacii Əntanjə, əntaa də vii goonja ka Yeesu. Agi pu'unə nə tii ashi faara pu'unə, təya kulagi. ³³ Tə'i ha'ə manaahəkii makə ətsə asəkə ləkaləkətə nga Əntanjə oo'i, “Tsaamuu wanyinə ka kapaa əndə'i faara

9:17 9.17 Shig. 9.16. **9:18** 9.18 Shig. 4.21; 7.3; 9.12; 14.4; 1 Piita 2.8. **9:20** 9.20 Isaa. 29.16; 45.9. **9:21** 9.21 Irim. 18.6; 2 Tim. 2.20. **9:22** 9.22 2.4,8. **9:23** 9.23 5.2. **9:24** 9.24 1.16; 10.12. **9:25** 9.25 Hoos. 2.25; 1 Piita 2.10. **9:26** 9.26 Hoos. 1.10. **9:27** 9.27-28 Isaa. 10.22-23. **9:29** 9.29 Isaa. 1.9. **9:30** 9.30 10.20. **9:31** 9.31 10.2-3. **9:32** 9.32 4.4-5. **9:33** 9.33 Isaa. 8.14; 28.16; 1 Piita 2.6-8.

asəkə *Sihyoona.

Ma faarakii, ka ndzaanə nə ci ka faara pu'unə nga ənja,
ci na kulapaa də ənja.

Amma ma əndətə vii ka ci goonğa,
paa nyi na dāvə ka ci ayinə shaṅə.”

10

¹ Ndzəkəṅushi'inəkya, nga'ə ka nyi ka shaṅə kaa ənjaaki *Yahudiinə a upaa luupaane. Agi dfaṅə nə nyi də'wa, kaa təya upaa. ² Kə nee nyi, kə kavə tii nə ka nə'unə tə Əntaṅfə ka shaṅə, amma ma'ə tii agi təkunə. ³ Paa tii paaratəgi də rəgwatə ci Əntaṅfə a ṅgərə tə ənji ka ənji goonğa. Aci ha'ə pooshi tii luuvə kaa təya vii natii nə ka Əntaṅfə, kaa təya ndzaa ka ənji goonğa akəṅwaciikii. Amma agi alənə nə tii natii rəgwa nga ndzaanə ka ənji goonğa akəṅwaciikii. ⁴ Ma ətsa, pooshi ka dfaṅə, acii ma sətə ci *bariya a moo banə, Aləmasiihu shi ka mbu'utəginə. Ma shi ci, kaa taa wu patə vii ka ci goonğa a ndzaanə ka əndə goonğa akəṅwacii Əntaṅfə.

Moone nga Əntaṅfə kaa patənə nga ənjə a upaa luupaane

⁵ Wiinə sətə nyaahə Muusa agyanə ndzaanə ka əndə goonğa akəṅwacii Əntaṅfə də nə'u bariya, kə bii ci, “Ma əndətə ca nə'utə bariya, ci na mbəfə.” ⁶ Amma ma agyanə ndzaanə ka əndə goonğa akəṅwacii Əntaṅfə dagi vii goonğa, kə nyaahə ənji oo'i, “Ga ha ba ka naaku na, wu saṅə nə ndərənə aadəgya?” Waatoo ka kiranə tə Aləmasiihu. ⁷ “Ga ha ba əsə, wu saṅə nə jimənə aagi ənjə a gu'a?” Waatoo ka ṅgiranə tə Aləmasiihu. ⁸ Aci kə bii ləkaləkətə, “Kədəhə abii unə nə wabənə nga Əntaṅfə. Agi wabənə nuunə agyanəkii, una ṅgərəvə aa moodəfuunə.” Ci nə habaranə ciina waaza koonə agyanə vii goonğaane. ⁹ Mada kə bagyuunə putsəkə də moonə oo'i Yeesu nə Slandanaamə, una vii goonğa də moodəfə rəṅwə oo'i, weewee kə madee Əntaṅfə ka ci agi maməətə ənja, ka upaanə nuunə luupaane. ¹⁰ Aci də moodəfə rəṅwə vii amə goonğa. Də ha'ə ndzaa amə ka ənji goonğa akəṅwacii Əntaṅfə. Də maamə bagyaamə putsəkə. Də ha'ə upaa amə luupaane əsə. ¹¹ Kə bii ləkaləkətə nga Əntaṅfə oo'i, “Ma əndətə vii ka ci goonğa, paa nyi na dāvə ka ci ayinə shaṅə.” ¹² Ma wabəətsa, taa ka wu patə. Aci pooshi kama kamaanə ahada Yahudiinə da ənjitə əntaa Yahudiinə. Rəṅwə dyaṅə nə Slandanə nga patənə nga ənja. Ci ca dfa barəkaanə ka patənə nga ənjitə ca kədii luupaane aciikii. ¹³ Kə ddi makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, “Taa wu patə kədii luupaane acii Slandana, ka upaanə nə ci.”

¹⁴ Amma, iitə saṅə mbeenə tii ka kədii luupaane aciikii mada pooshi tii vii ka ci goonğa? Iitə mbeenə tii ka vii ka ci goonğa mada pooshi tii fii habarakəya? Iitə mbeenə tii ka fanə mada pooshi ənji waazii ka tii habarakəya? ¹⁵ Iitə mbu'unə waazəkii ka tii, mada pooshi ənji sləkee ka ənji waazanə ka təya? Kə ddi makə sətə bii ləkaləkətə oo'i, “Dagwakii ka shaṅə nə shine nga ənji waaza Njunyi Habara.” ¹⁶ Amma gi'u ahadatii liwə Njunyi Habara. Isaaya ci saakii, kə bii ci, “Slandana, wu saṅə luuvə waazə geena?” ¹⁷ Aci ma vii goonğaane, dagi fa Njunyi Habara ca shigi. Ma fa Njunyi Habara əsə, dagi waazanə tə Aləmasiihu ca shigi.

10:1 10.1 9.1-3. **10:2** 10.2 Slənə 22.3. **10:3** 10.3 1.17. **10:4** 10.4 Gal. 3.24-25. **10:5** 10.5 Leew. 18.5; Gal. 3.12. **10:6** 10.6-8 Dzək. 30.12-14. **10:9** 10.9 1 Koor. 12.3; Fil. 2.11. **10:11** 10.11 9.33. **10:12** 10.12 3.22. **10:13** 10.13 Yaw. 3.5. **10:15** 10.15 Isaa. 52.7. **10:16** 10.16 Isaa. 53.1; Yooh. 12.38. **10:17** 10.17 Yooh. 17.20.

¹⁸ Amma kə ləguyi nyi, əŋki nyi: ya, tantanyinə pooshi tii fii Nynyi Habara nii? Weewee kə fii tii. Makə sətə bii ləkələkatə oo'i, "Kə fii ənji uura ŋga ənji waazanə asəkə duuniya patə. Taa dama patə kə mbu'i waazanatii asəkə duuniya." ¹⁹ Nya ənə ka ləgwanə: pooshi ənji Isərayiila paaratəgi kwa? Weewee kə paaratəgi tii, amma paa tii luuvə. Ma ŋga təkəŋwanə, kə bii Muusa, əŋki ci, "Ma bii Əntanfə, ka kavənə nə nyi tuunə koona sərəhə tə ənjitə mambu'umə bahə hanyinə. Nya kavə tuunə ka bəzə səkə aashi ənjitə pooshi shii taa mi." ²⁰ Ma Isaaya nə ci, paŋgəraŋə bagi ci, kə bii ci, "Ma bii Əntanfə, ma ənjitə pooshi agi alənə tə nyi, tii lapaa tə nyi. Kə shigi nyi ka ənjitə pooshi agi laagwanə tə nyi." ²¹ Amma ma agyanə ənji Isərayiila, kə bii ci, "Uusəra patə nə nyi agi vii ciinəki ka purətə haŋkaliinə da ənji panə tə nyi."

11

Təgunuunə ŋga Əntanfə agyanə ənji Isərayiila

¹ Takumə kaa nya ləgwa, ya saŋa, kə kaaree Əntanfə ka ənjaakii *Isərayiila kwa? Poosha, nyi ka naaki nə maa, əndə Isərayiila nə nyi, jijinə ŋga Ibərahiima agi slikərənə ŋga Beejaminə nə nyi əsə. ² Pooshi Əntanfə kaaree ka ənjaakii taa gi'u, acii ci ta'i tə tii daga ŋukə. Kə shii unə sətə bii ləkələkatə hatə kirə *Iliya tuunaakii agyanə ənji Isərayiila, ³ ətə bii ci, "Ya'ə Slandana, kə bəələgi tii anabiinaaku, təya waalagi ha ŋga dfa ka hə sataka. Nyi rəŋwə dyanə mbədaanə. Watiinə ka aalə rəgwa ŋga bələginə tə nyi." ⁴ Wiinə sətə jikəvə Əntanfə ka ci, əŋki ci, "Kə dəkəpaa nyi ka naaki nə ənji dəbu'u mədəfə pu'unə. Pooshi tii sha pasli tə Ba'ələ." ⁵ Ha'ə əsə dīi ka ənə saa'i, tə'i ənji gi'u ətə ta'i Əntanfə ahada ənji Isərayiila putə ŋga pwapoonaakii ka tii. ⁶ Ma tadənaakii tə tii, putə ŋga pwapoonaakii ka tii, əntaa putə ŋga slənatii. Acii maci putə ŋga slənətə ci ənjə a dfa ta'i ci tə tii, kə ndzaa ci ətsə əntaa tantanyinə nə pwapoonaakii.

⁷ Ma kamə, ma ənji Isərayiila, paa tii upaa sətə ci təya alə. See matadə ənjitə gi'u tanə upaa səkii. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka fa 'wanə ŋga Əntanfə. ⁸ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə kavə Əntanfə tə tii kaa təya təkuree ka paaratə də uushi. Ca'ə ənshine pooshi uushi ci təya nee taa fanə." ⁹ Kə bii Dawuda əsə, "Wa ca dfa ənjə a kəsə tə tii agi kumənatii!

Wa təya kula. Wa ənjə a dzatə tə tii!

¹⁰ Wa ca dfa ənjə a pa'əgi ginətii, acii ga təya neegi də uushi.

Wa ca dfa təya sa cibə uusəra patə."

¹¹ Ha'ə əsə, wiinə əndə'i uushi cii kya ləgwa: Ya saŋə ya ənji Isərayiila, makə pu'i tii, kulii tii, paa tii ka madənə ma'ə kwa? Ka madənə nə tii. Amma putə ŋga 'waslyakəənatii upaa ənjitə əntaa Yahudiinə

10:18 10.18 Jab. 19.5. **10:19** 10.19 Dzək. 32.21; Rooma 11.11. **10:20** 10.20 Isaa. 65.1; Rooma 9.30. **10:21** 10.21 Isaa. 65.2. **11:1** 11.1 Slənə 22.30; 2 Koor. 11.22; Gal. 1.13-14; Fil. 3.5. **11:2** 11.2 11.29; Jab. 94.14; Irim. 31.37. **11:3** 11.3-4 1 Meem. 19.10,14,18. **11:5** 11.5 9.27. **11:6** 11.6 4.5; Gal. 3.18. **11:8** 11.8 Isaa. 29.10; Dzək. 29.3; Mat. 13.14-15. **11:9** 11.9-10 Jab. 69.23-24; 35.8.

luupaane, kaa Yahudiine a shii serehene ka tii. ¹² Aciikii ha'e, ma 'waslyakene nga Yahudiine, barokane lanje kira ci aa duuniya. De ghatе paarateginatii upaa enjite entaa Yahudiine ka barokane lanje. Make dui ci, ke kira 'waslyakentatii barokane lanje etsa, mada ke enya tii aakewacii entanfе, ka ndzaane ne barokanekii lanje dеreva.

Upaa luupaane nga enjite entaa Yahudiine

¹³ Takume kaa nya wabe koonе dui enjite entaa Yahudiine. Ma nyi, ma slеkeе entanfе ka nyi, kaa nya ndzaane ka maslеkeе endе ahada enjite entaa Yahudiine. Ma slenetsa, ka delagine ne nyi, ¹⁴ kaa ca shii kavene te Yahudiine kaa tеya serehe tuune, mbu'u ka upaane ne hara enji luupaane. ¹⁵ Mada ma kaarene nga entanfе ka tii, de ci ndzaa enji *duuniya pate ka guvine nga entanfе, ite fanekii mada ke luuve entanfе te tеya? Ka ndzaane ne ci make enjite meeki, tеya ene ka madene da i epine amatii.

¹⁶ Mada ke vii enji ka entanfе tekewane nga buroodi gi'u, ke ndzaa ci etsе, naakii pate ne buroodikii. Mada ma sleregine nga enfwa, nga entanfе, naakii ese ne ciine nga enfukii. ¹⁷ Te'i enfwe zayitune nga yaa. Ke biiyigi hara ciinekii, enje a ngerе ciine nga zayitune nga biline, enje a gеnutegi da ete nga yaa. Ma une enjite entaa Yahudiine, make zayitune nga biline nuune. Wanuune agi upaa ngeerene nga ndzaane nga Yahudiine. ¹⁸ Acii ha'e, goona berapaa te tantanyite enfwa. Ma une, ciine nga enfwe nuune. Entaa une kesepaa sleregine, amma sleregine keshi tuune. Acii ha'e, goona hanjete noone na.

¹⁹ Mbu'u ka banе ne he, "Awa, ma pwaategi ciine nga enfwa, kaa enje a shii gеnuteginе de nyi." ²⁰ Goonga, putе nga ghatе vii goongatii ka Yeesu pwaategi enji te tii. Ma una, putе nga vii goonga goone gеnutegi enji duune aashi enfukii. Acii ha'e, goona hanjete noone na, amma ngwaleme.

²¹ Acii ma entanfе, paa ci nyihe tegunuune nga tantanyite enfwa, waatoo Yahudiine, make ke kaaree tii ka ci. Ha'e nuune ese. Mada kaaree une ka ci, paa ci ka nehе tegunuune goone. ²² Ke nee ame, ma entanfе, nga'e ne ci, iza'u ne ci ese. Iza'u ne ci ka enjite kulii. Ma koonе, mada ke gi une aakewawa de ndzaane agi nga'enaakii, manga'a endе ne ci. Amma mada pooshi, ka pwaateginе ne enji tuune. ²³ Ma Yahudiine ese, mada ke bwasee tii ka ghatе vii goongatii, ka enegerene ne entanfе de tii ka hatii nga nukе. Acii ka mbeenе ne ci ka fanе ha'e make etsa. ²⁴ Ma une enjite entaa Yahudiine, enfwe nga biline nuune. Ka mbeenе ne ci ka ngerene tuune, ca gеnutegi da enfwe nga yaa. Sakwa Yahudiine dui? Ka mbeenе ne ci ka ngerе te tii, waatoo tantanyite enfwe yaa, ca ene ka gеnuteginе.

Pwapoone nga entanfе ka enji pate

²⁵ Ndzekewushi'inekya, nga'e ka nyi koonа paarategi de uushi rejwe, waatoo, sete nji ma'umbeekii, acii goona sekapaane ka banе oo'i, ke shii une patene nga uushi'ine. Ma ndalene nga moodefe nga enji Isereyiila, entaa ka ca'e ndejwe ndejwe, amma kade na uude, waatoo saa'ite ne mambu'u lanjene nga enjite entaa Yahudiine a shi pate aatsaa sode entanfе. ²⁶ Make etsе ha'e ne patene nga enji Isereyiila a upaa luupaane, make sete bii lekalekatе oo'i, "Ka shine ne Maluu de *Sihyoona, ca ngerеgi patene nga ngerеkikine

11:11 11.11 Slene 13.46; Rooma 10.19. **11:13** 11.13 1.5. **11:16** 11.16 Baan. 15.19-21. **11:17** 11.17 Af. 2.11-13. **11:18** 11.18 Yooh. 4.22. **11:20** 11.20 1 Koor. 10.12. **11:25** 11.25 Mat. 24.14; Yooh. 10.16. **11:26** 11.26-27 Isaa. 59.20-21; 27.9; Irim. 31.33-34.

ahada jijinyinē nga Yakubu.

²⁷ Saa'ikii nii kya ngērēgi ka tii 'waslyakēnati, ci nē aləkawalētē nii kya dā da tii."

²⁸ Ma Yahudiinē, ēnji daawaanē nga Əntanfē nē tii ka rēgwa nga Njunyi Habara, kaa una shii upaa luupaanē. Amma kē ndzaa tii ka moodəkəyaakii putē nga tadənaakii tē tii da dzədzəshi'inətii. ²⁹ Acii ma Əntanfē, paa ci ka zə'u dē hiima agyanē əndətē ta'i ci da əndətē dīi ci ka ci barəkaanē. ³⁰ Ma unē ənjitē əntaa Yahudiinē, kē dīi unē purətē han̄kalaanē ka Əntanfē njukē. Amma kē nyihē Əntanfē tēgunuunē goonē putē nga ghatē fanē tē ci nga Yahudiinē. ³¹ Ha'ə əsə ci Yahudiinē a dā purətē han̄kalaanē ka Əntanfē nga əna. Amma ka nēhənē nē Əntanfē tēgunuunati, putē nga tēgunuunaakii etē cii kəya nēhē agyanuunē. ³² Acii kē pa'ēgi Əntanfē tē ənji patē makē ənji furəshina putē nga ghatē fanati tē ci kaa ca shii nēhē tēgunuunati.

Dəlaamə də Əntanfē

³³ Ma Əntanfē, mawahē nē ci ka shaŋə, kē shii ci uushi'inē patē, pooshi əndə mbee ka bagi hiimaakii. Pooshi əndə paaratēgi dē rēgwaakii əsə.

³⁴ "Wu saŋə shii hiima nga Slandana?

Wu saŋə mbu'i bahē ka ka ci hiima?

³⁵ Wu sha vii ka ci dēmənə?"

³⁶ Acii uushi'inē patē ci tagii. Daciikii ndzaa uushi'inē patē, ka ci saakii. Naakii nē dūunuunē ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

12

Ndzaanə nga əndə slənə ka Əntanfē

¹ Ndžəkəŋushi'inəkya, putē nga nēhē tēgunuunē gaamē nga Əntanfē cii kya wabē koonē. Ci dīi cii kya kədii tuunē koonā vii noonē nē ka Əntanfē, koonā ndzaanē ka satakātē da i əpinē. Viimē noonē nē patē ka ci, makē sətē kadēesəkē ka ci. Ətsə nē matahu rēgwa nga paslənē ka ci. ² Goona dā makē sətē ci ənji *duuniya a dā. Amma, wa Əntanfē a zə'wee ka hiima goonē kurakii, koonā shii sətē cii kəya moo. Waatoo, koonā shii njunyi uushi, sətē ca kadēesəkē ka ci, da koonā shii goonəganē.

³ Ma cii kya ba əna, putē nga pwapoonē nga Əntanfē ka nyi. Agi banē nē nyi ka taa wu ahadoonē, ga ca ngērə naakii na palee ka sətē dibē. Amma, wa ca hētəpaa naakii nē makē sətē dibē. Taa wu patē, wa ca dā slənē dē vii goonəgaakii makē sətē vii Əntanfē ka ci kaa ca slənəgi.

⁴ Kē shii amə, rəŋwə nē shishinē nga ənda, amma tē'i purəŋanyinē kama kama etē gəŋutēgi dē ci, taa ngutē purəŋanē patē da slənəakii.

⁵ Ha'ə əsə, taa ngahi lanə naamə, shishinē rəŋwə naamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Magəŋukii naamə patē ka ha rəŋwə, makē sətē dīi purəŋanyinē kama kama ashii shishinē rəŋwə. ⁶ Kē dīi Əntanfē kaamə pwapoonē nga dā slənənyinē kama kama. Acii ha'ə, madā waaza Njunyi Habara nē pwapootē dīi Əntanfē kaamə, tyasə see a waazaamə makē sətē dīi vii goonəga gaamə. ⁷ Madā pwapoonē nga tsakē ənja, tyasə see a tsakaamə tē tii. Madā ka dzəgunənē ka ənji əsə, tyasə see a dzəgunəamə ka ənja. ⁸ Madā ka tsakē ngeerənē ka hara ənja, tyasə see a dāamə

11:29 11.29 3.3-4; 15.8. **11:32** 11.32 3.22; Gal. 3.22. **11:33** 11.33 Ayb. 11.7; Jab. 139.17.
11:34 11.34 Ayb. 15.8; Isaa. 40.13. **11:35** 11.35 Ayb. 41.3. **11:36** 11.36 16.27; 1 Koor. 8.6.
12:1 12.1 6.13; 1 Piita 2.5. **12:2** 12.2 Af. 4.22-24; 1 Tees. 5.21. **12:3** 12.3 1.5; Mat. 20.26; 1 Koor. 12.11,28; Af. 4.17. **12:4** 12.4-5 1 Koor. 12.27. **12:6** 12.6-8 1 Koor. 12.4-11; 12.27-14.40; 1 Piita 4.10-11. **12:7** 12.7-8 Slənə 6.1-3; 2 Koor. 9.5,7.

ha'ə. Madfa pwapoonə nga ndzaanə nga ciinə fitə əsə, vii amə də ədzəmə rəŋwə. Madfa pwapoonə nga ndzaanə ka matakəŋwanə əsə, slənaamə də gazhi'waanə. Madfa pwapoonə nga da nga'aanə ka hara əŋji əsə, daamə də moodasəka.

⁹ Wa uudənə goonə a ndzaanə nga tantanyinə. Goona slənə bwaya bwayaanə shaŋə. Kəsətəmə goonə tənə tənə. ¹⁰ Makə dii ci ndzəkəŋushi'inə nuunə putə nga Aləmasiihu, uudəməshinə ahadoonə, damə gazhi'waanə nga duunətəshinə ahadoonə. ¹¹ Damə slənə də gazhi'waanə, goona ənyadə. Damə slənə ka Slandanə də ədzəmə rəŋwə.

¹² Ma kanətsə kii unə ka Əntaŋfə, wa ca kavə tuunə ka ndzaanə də moodasəka. Ndzaamə də sə'watənə agi sa cibənyinə goonə, una da də'wa uusəra patə. ¹³ Təkəpaamə uushi'inə da ndzəkəŋushi'inə əŋji nə'unə ətə pooshi uushi aciitii, una luu mu'uminə aahoonə aasii.

¹⁴ Ma ənjitə ca cibəe koonə, kədiimə acii Əntaŋfə, kaa ca da ka tii barəkaanə; goona kədii ka tii saawanə. ¹⁵ Damə moodasəkə da ənjitə ca da moodasəka. Tuumə ka hakii da ənjitə ca tuu əsə. ¹⁶ Ndzaamə ka ma rəŋwə. Goona haŋətə noonə na. Amma, ma dānuuna, hətəpaamə noonə nə ka da taa ŋgutə tsarə nga slənə ka ənja. Goona ŋgərə noonə nə makə kə shii unə uushi palee ka tii.

¹⁷ Madfa kə dii əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwayakii. Amma damə gazhi'waanə nga da sətə ci ənjə a nee oo'i, nga'ə dii unə. ¹⁸ Damə gazhi'waanə nga ndzaanə agi jamənə da patənə nga ənja. ¹⁹ Kadashinyinaakya, madfa kə dii əŋji koonə bwaya bwayaanə, goona ki'i noonə. Amma, ma dānuuna, bwaseemə ka ci, aadə maβətəsəkə nga Əntaŋfə a kula aanə əndəkii. Makə sətə dii manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Nyi na ki'i, bii Slandana." ²⁰ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə əsə oo'i, "Ndi zəmə ka əndə daawaanaaku. Madfa dii meegiirənə tə ci, ndii ka ci ma'inə. Acii də dānə ha'ə makə ətsə dāvənəku ka ci ayinə, ca ətsa tə ci makə gunə." ²¹ Goona kapaa rəgwa kaa bwaya bwayaanə a jaala agyanuunə, amma jaalamə anəkii də da nga'aanə.

13

Wa əndə nə'unə a nə'u sətə ci gayinə a ba

¹ Taa wu patə, wa ca nə'u, ca fa tə gayinə nga hanyinə. Acii pooshi əndə ca da ŋwanjuunə madfa pooshi Əntaŋfə vii ka ci. Ma ənjitə ca da ŋwanjuunə, Əntaŋfə ta'i tə tii. ² Acii ha'ə, taa wu patə kaaree ka gayinə, kə kaaree ci ka sətə dii Əntaŋfə ətsa. Ma əndətə ca da ha'ə, gəŋwanə nga Əntaŋfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³ Acii ma gayinə, pooshi əŋji slənə nga'aanə ka ŋgwalənə aciitii. Əŋji da bwaya bwayaanə nə ŋgwalənə. Madfa nga'ə koonə koonə ndzaanə yadə ŋgwalənə acii gawa, see a doonə goonə, kaa ca dəlāgi duunə. ⁴ Acii ma tsarə nga əndətsa, əndə slənə ka Əntaŋfə nə ci, ka shii tsakənə duunə. Amma madfa kə dii unə bwaya bwayaanə, ka ŋgwalənə nuunə aciikii. Acii ma baawəfatə vii Əntaŋfə ka ci, əntaa nga zaβə, amma kaa ca slənəgi ka ci ka dzalə ənjitə ca da bwaya

12:9 12.9 2 Koor. 6.6; 8.24; 1 Tim. 1.5; 1 Piita 1.22; 1 Koor. 13.4-7. **12:10** 12.10 14.15; Yooh. 13.14-15; Gal. 5.13; 6.3,10; Af. 4.2; Fil. 2.2-3. **12:11** 12.11 8.9; Gal. 5.25; Səniinə 3.15. **12:12** 12.12 5.2-3; 8.24-25; Mat. 24.13,22; Luka 18.1; 1 Koor. 10.13; 1 Tees. 2.14. **12:13** 12.13 Gal. 6.10; Ibər. 13.2. **12:14** 12.14 Mat. 5.44. **12:15** 12.15 Ayb. 30.25; 1 Koor. 12.26; 2 Koor. 11.29. **12:16** 12.16 Waβ. 3.7; 1 Koor. 1.10-11,19-20,27-28; 8.1. **12:17** 12.17 Waβ. 20.22; 1 Koor. 6.7; 1 Tees. 5.15; 1 Piita 3.9. **12:19** 12.19 Dzək. 32.35; Mat. 5.39. **12:20** 12.20 Waβ. 25.21-22; Mat. 5.44. **13:1** 13.1-7 Slənə 5.29; Tit. 3.1; 1 Piita 2.13-14; Səniinə 13; 20.4. **13:1** 13.1 Waβ. 8.15-16. **13:3** 13.3 1 Piita 2.14; 3.13.

bwayaanə. ⁵ Acii ha'ə, nga'ə maɗa fii ənji gayinə. Əntaa wata acii bəzee ka səkə nga Əntanɗə, amma putə nga shiitə shii hə oo'i, dagwa uushi cii kwa ɗa.

⁶ Ci ɗii əsə cuuna ki'i tsəka. Acii ma *ənji luu tsəka, maɗa kə ɗii tii slənəkii də rəgwakii, slənə nga Əntanɗə ci təya ɗa. ⁷ Acii ha'ə, ki'imə ka tii sətə dəbee una ki'i ka tii. Taa ngutə tsarə nga tsəkə patə dəbee una ki'i, ki'imə. Ha'ə əsə, famə tə ənjitə dəbee una fa tə tii, haɗətəmə tə ənjitə dəbee una haɗətə tə tii əsə.

Uudəshinə ahada ənji nə'unə

⁸ Goona luuvə kaa dəmənə a ndzaanə ashuunə. Uudəshimə aakəɗwa aakəɗwa, acii ci nə dəmənəətə ashuunə. Taa wu patə uu'i tə ənja, kə nə'utə ci bariya ətsa. ⁹ Ma bariya, kə bii ci kaamə, "Goona aləhiinə. Goona bələhiinə. Goona hərə. Goona sərəhə." Patənə nga bariyanyitsa da hara bariyanyinə, wiinə hatə njanə tii, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁰ Ma əndətə da uudənə a ədzəməkii, paa ci ka ɗa daawaanə ka əndətə abiikii. Acii ha'ə, ma uudənə, ci mbu'utəgi də bariya patə.

¹¹ Dəmə aakəɗwa də ɗanə ha'ə, makə kə shii unə, kə uugi saa'i nga vədəhənə goonə ka ɗunyinə mbu'yanə, waatoo saa'i nga uudəpaa upaa luupaanə gaamə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə, əntaa makə ənə dzəgi aaba'ə saa'itə 'watəgi amə vii goonɗa. ¹² Kədəhə nə ha ka pukənə, pooshi vədə ma'ə. Bwasee amə ka ɗa slənə nga təkunə. Ngəraamə uushi'inə nga paginə kaama ɗa panə agi camənə. ¹³ Makə ɗii ci ənji nga camənə naamə, wii amə agi camənə, makə sətə dəbee ama wii. Gaama ka naamə ka ɗa ajijinəənə da saasa ənvwa. Bwasee amə ka aləhiinə da badawaanə, ama bwasee ka paapanə da sərəha. ¹⁴ Ngərəmə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu kaa ca ndzaanə ashuunə, una bwasee ka ɗa sətə ca kaɗeesəkə ka shishinuunə. Goona nə'u hiima nga shishinuunə.

14

Goona lagi gəɗwanə agyanə əndə nə'unə makə unə

¹ Ma əndə nə'unə ətə matəkii agi vii goonɗaakii, luumə tə ci aahadoonə. Amma goona ɗa ka ci mabizhinə agyanə hiimaakii. ² Ma vii goonɗa nga əndə'i ənda, kə kapaa ci ka ci rəgwa nga zəmə taa mi patə. Amma ma əndətə matəkii agi vii goonɗa, banyinə tanə cii kəya zəmə. ³ Ma əndətə ca zəmə taa mi patə, ga ca bərapaa tə əndətə pooshi ka zəmənə. Ha'ə əsə, ma əndətə ca zəmə banyinə tanə, ga ca lagi gəɗwanə agyanə əndətə ca zəmə uushi'inə patə. Ma bii nyi ha'ə, acii kə ngirə Əntanɗə tə ci ka əndə goonɗa. ⁴ Hə wu sanə bahə lagi gəɗwanə agyanə əndə slənə nga əndə'i ənda? Acii see Slandanəkii nə lagi ka ci gəɗwanə, taa tə'i ma'inə aahakii, taa pooshi. Ka ndzaanə nə ci yadə ma'inə boo, acii ka mbeenə nə Slandanə ka kavənə tə ci ka ndzaanə yadə ma'inə.

⁵ Ma əndə'i ənda, ka banə nə ci, ma əndə'i uusəra, kə palee ka harakii. Əndə'i əndə naakii, ka banə nə ci, uusəryinə patə uushi rəɗwə nə tii. Taa wu patə, wa ca shii sətə cii kəya hiima, ca ɗatə ha'ə. ⁶ Taa wu patə

13:5 13.5 2.15. **13:7** 13.7 Mat. 22.21. **13:8** 13.8-10 Yooh. 13.34; 1 Koor. 13; 16.14; Gal. 6.10. **13:9** 13.9 Dzək. 5.17-21; Leew. 19.18; Mat. 22.34-40; Gal. 5.14; Yak. 2.8-13. **13:11** 13.11-12 1 Tees. 5.5-8. **13:11** 13.11 Af. 5.14-16; 1 Koor. 7.29-31. **13:12** 13.12 Af. 5.11; 6.11,13; 1 Yooh. 2.8. **13:13** 13.13 Luka 21.34; Af. 5.18. **13:14** 13.14 Fil. 2.5; Kwal. 3.15. **14:1** 14.1-15.6 1 Koor. 8.1-13; 9.22; 10.23-33; Kwal. 2.16,20-22; 1 Tim. 4.4-5; Ibər. 13.9. **14:1** 14.1 15.7. **14:2** 14.2 Dan. 1.8; 1 Koor. 10.25-28. **14:5** 14.5 Gal. 4.10.

ca ngərə ɛndə'i uusəra makə maduunə uusəra, agi ɔanə nə ci ha'ə kaa ca shii haɲətənə də Slandana. Taa wu patə ca adə zəmə əsə, nga'ə ka ci, kaa ca haɲətə tə Slandana makə ɔii ci agi kuyiriinə nə ci tə ɔntaɲfə putə nga zəməkii. Taa wu patə ca kaaree ka zəmətə əsə, nga'ə ka ci kaa ca haɲətə tə Slandana. Agi kuyiriinə nə ci tə ɔntaɲfə əsə. ⁷ Pooshi ɛndə ahadaamə ca ndzaanə wata ka naakii nə tanə. Pooshi ɛndə ca ɛntə ka naakii nə əsə. ⁸ Madə kə ndzaa amə da i ɛpinə, ka Slandanə ndzaa amə. Madə kə ɛɲkyaamə əsə, ka Slandanə ɛɲkyaamə. Taa da i ɛpinə naamə, taa kə məkyaamə, patə nga Slandanə naamə. ⁹ Acii ma Aləmasiihu, kə ɛɲki ci, ca madətə agi mamətə ɛɲja, kaa ca shii ndzaanə ka Slandanə nga ɛɲjitə da i ɛpinə da mamətə ɛɲji patə.

¹⁰ Ya ha, ka mi cii kwa lagi gəɲwanə agyanə ndzəkəɲwa? Ya ha əsa, ka mi cii kwa bərapaa tə ndzəkəɲwa? Amə patə na kəɲaanə akəɲwacii ɔntaɲfə, ca ɔa kaamə gəɲwanə. ¹¹ Acii tə'i manaahəkii asəkə ləkələkətə oo'i, "Nyi ɔntaɲfə ca ba koonə, patənə nga ɛɲji na gərə'waanə akəɲwaciiki, patənə nga ɛɲji na bagi paɲgəranə oo'i, nyi nə ɔntaɲfə." ¹² Acii ha'ə shii amə oo'i, taa wu patə ahadaamə, kadə nii kəya baabagi slənaakii akəɲwacii ɔntaɲfə.

Da sətə ca kulapaa də ndzəkəɲushi'inuunə

¹³ Makə ha'ə ɔii ɛna, gaama laalagishi gəɲwanə ahadaamə ma'ə. Ma ɔanuunə, ɔatəmə hiima accii goona ɔii sətə ca kavə tə ndzəkəɲushi'inuunə kaa ca ɲusləgi a rəgwa ɔntaɲfə. ¹⁴ Ma nyi, ɛndə nga Slandanaamə Yeesu nə nyi. Kə shii nyi weewee pooshi tsarə nga zəmə ətə ajijinə akəɲwacii ɔntaɲfə. Amma madə kə ɲgirə ɛndə'i ɛndə zəmə makə ajijinə, yoo, wa ca bwasee ka adə zəməkii. ¹⁵ Acii madə kə gwazəgi hiima nga ndzəkəɲu accii putə nga zəmətə cii kwa zəmə, paa hə agi uudənə tə ci ma'ə ɛtsa. Ga ha luuvə kaa ha adə zəmətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka zanə, accii ka putaakii ɛɲki Aləmasiihu. * ¹⁶ Taa nga'ə ka hə nə səkii, ga ha ɔa, accii ga ɛɲjə a wabi bwaya uushi putə nga səkii. ¹⁷ Acii ma *ɲwanuunə nga ɔntaɲfə, ɛntaa wabənə nga zəma taa saasa uushi'inə. Amma see goonəganə da ndzaanə agi jamənə da moodasəka ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ɛɲja. ¹⁸ Taa wu patə ca paslə tə Aləmasiihu ha'ə makə ɛtsa, ka luuvənə nə ɔntaɲfə tə ci, ɛɲji shiɲkinə a dəlagi də ci əsə.

¹⁹ Acii ha'ə, see a kaamə nə ka ɔa sətə ca kira ndzaanə jamə, ama ɔa sətə ca tsakə ɲgeerənə ka ɛɲja. ²⁰ Putə nga zəmə ga ha saawee ka slənətə ɔii ɔntaɲfə. Zəmənyinə patə, ka zəmənə nə ɛɲja, amma madə kə agi hə zəmətə ca kavə tə ɛndə'i ɛndə ka ɲusləginə a rəgwa ɔntaɲfə, bwayakii ɔii hə. ²¹ Acii ha'ə, bwasee ka adə taa ɲgutə tsarə nga zəma, taa sa ɛɲnwa, ha bwasee ka ɔa taa ɲgutə uushi ətə ca kavə tə ndzəkəɲu ka ɲusləginə a rəgwa ɔntaɲfə. Madə kə ɔii hə ha'ə, ka ɔanə nga'ə. ²² Taa mi patə shii hə agyanə adə zəməkii, ahadoonə saaku da ɔntaɲfə. Ma ɛndətə shii oo'i, ma sətə cii kəya ɔa, də rəgwakii cii kəya ɔa, ca ɔa yadə shakanə, ɛndə moodasəkə nə ci. ²³ Amma madə agi shakanə nə ci tə sətə cii kəya adə, madə kə agi ci, ka kəsənə nə gəɲwanə tə ci, accii paa ci kəɲaanə agyanə

14:6 14.6 1 Tim. 4.3-5. **14:7** 14.7-9 2 Koor. 5.14-15; Gal. 2.19-20. **14:10** 14.10 2.6. **14:11** 14.11 Isaa. 45.23-24. **14:12** 14.12 Gal. 6.5. **14:13** 14.13 1 Koor. 10.32; 1 Yooh. 2.10. **14:14** 14.14 14.23; Mat. 15.11; Slənə 10.15; Tit. 1.15. * **14:15** 14.15 1 Koor. 8.1,11-13; da purəjanə 13; Gal. 6.10. **14:17** 14.17 Mat. 6.31-33; 1 Koor. 8.8; Gal. 5.22-24. **14:21** 14.21 1 Koor. 8.13.

sətə shii ci. Taa mi patə dīi ənda, madfa əntaa agyanə vii goonḡaakii, 'waslyakəənə ətsa.

15

Danə makə sətə ca kadeesəkə ka hara ənja

¹ Ma amə ənə uugi zəjanə agi vii goonḡa gaamə, tsakaamə tə matə nḡeerənyinə, gaama da wata sətə ca kadeesəkə kaamə. ² Taa wu patə ahadaamə, wa ca tsakə tə əndətə abiikii kaa ca shii gərənə, ca zəja agi vii goonḡaakii. ³ Acii Aləmasiihu ka naakii nə maa, paa ci dīi sətə ca kadeesəkə ka ci. Amma kə dīi ka ci makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Kə dīi tii ka hə jarəwiinə, amma aagyanəki kulya jarəwiinəkii." ⁴ Patənə nḡa naahənə asəkə ləkələkatə, kaamə nyaahə ənji ka shii dzəgunənə kaamə, kaama ka nə ka aləkawalətə dīi Əntanfə ka ənjaakii. Ma ka nətsa, dagi sə'watənə ca shigi, da dagi kəjənə ndihə ndihə makə sətə ci ləkələkatə a dzəgunə kaamə. ⁵ Ma Əntanfə, əndə vii ndzaanə də sə'watənə nə ci. Ci ca tsakə kaamə nḡeerənə a ədzəmaamə. Wa ca vii koonə ndzaashinə jamə ahadoonə dagi nə'u dərəpə nḡa Yeesu Aləmasiihu, ⁶ koonə shii dələnə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka ciinə rəjwə, də ma rəjwə.

*Dələnə də Əntanfə ahada ənjitə əntaa *Yahudiinə*

⁷ Acii ha'ə, kə dəbee una ləwəshinə ahadoonə makə sətə liwə Aləmasiihu tuunə. Madfa kə dīi unə ha'ə, ka dələnə nə ənji də Əntanfə. ⁸ Acii kə bii nyi koonə, ma Aləmasiihu, kə ənəpaa ci ka əndə slənə ka putə nḡa ənji *Isərayiila, kaa ca shii baariinə oo'i, əndə goonḡa nə Əntanfə. Ətsə ha'ə mbu'utəgi də aləkawalə nḡa Əntanfə ka dzədzəshi'inə. ⁹ Ma dīi ci ha'ə əsə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a shii dələginə də Əntanfə putə nḡa nəhə təgunuunatii. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Ka dələginə nə nyi də hə ahada ənjitə əntaa Yahudiinə, ka kanə nə nyi wanyanə də ləməku."

¹⁰ Kə bii ci əsə,

"Unə ənjitə əntaa Yahudiina, dāmə moodasəkə da matadə ənji nḡa Əntanfə."

¹¹ Tə'i əsə ətə bii,

"Ənjitə əntaa Yahudiina pata, dəlāmə də Slandana.

Ənji pata, dəlāmə də ci."

¹² Ha'ə əsə kə bii Isaaya, əjki ci,

"Tə'i slikərənə nḡa Jasii na shi,

ci na dā nwanuunə agyanə ənjitə əntaa Yahudiinə.

Ka ci nə təya ka nə əsə."

¹³ Ma Əntanfə əndə kavənə taamə kaama ka nə ka ci, wa ca natə duunə də moodasəka da ndzaanə jamə dagi vii goonḡa goonə ka ci, kaa ka nə goonə a tsakə gərənə aakəjwa də nḡeerənə nḡa Malaaba Ma'yanə.

Wabənə nḡa Bulusə agyanə slənətə sləkee Əntanfə ka ci ka dānə

¹⁴ Ndəkəjushi'inəkya, kə shii nyi saaki oo'i, nḡa'ə nuunə taa ka nḡutə rəgwa, kə shii unə patənə nḡa uushi'inə, agi mbeenə nuunə ka dzəgunətəshinə ahadoonə. ¹⁵ Amma tə'i hara wabənə ətə nyaahə nyi

14:23 14.23 14.14. **15:1** 15.1-2 14.1-2; 1 Koor. 8.1-2; 10.23-24. **15:3** 15.3 Jab. 69.10. **15:4** 15.4 1 Koor. 10.11; 2 Tim. 3.16. **15:5** 15.5 12.16; Fil. 2.2-5. **15:7** 15.7 14.1. **15:8** 15.8 Mat. 15.24; Slənə 3.25-26. **15:9** 15.9 11.30; Jab. 18.50. **15:10** 15.10 Dzək. 32.43. **15:11** 15.11 Jab. 117.1. **15:12** 15.12 Isaa. 11.10. **15:13** 15.13 5.1-2; 8.14-16,24-28; 12.12.

koonə də ngeerənə. Ma dīi nyi ha'ə, acii ga wabəətsə a zaanə koonə. Pwapoonə nga Əntanƒə kavə tə nyi ka naahənə ha'ə makə ətsa. ¹⁶ Ci ta'i tə nyi, kaa nya waaza Njunyi Habara nga Yeesu Aləmasiihu ka ənjitə əntaa Yahudiinə. Nya slənə makə *limanə, nya waaza Njunyi Habara nga Əntanƒə, kaa ənjitə əntaa Yahudiinə a ndzaanə makə satakatə ca kadeesəkə ka Əntanƒə; acii kə laabagi Malaaba Ma'yanə tə tii. ¹⁷ Acii ha'ə ka hanjətənə nə nyi slənaaki ka Əntanƒə agi ləbənaaki da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁸ Pooshi uushi cii kya hanjətə naaki nə agyanəkii, madaamə agyanə sətə slənyi Aləmasiihu daciiki. Waatoo, kə kira ci tə ənjitə əntaa Yahudiinə ka nə'unə tə Əntanƒə daga wabənaaki da slənaaki. ¹⁹ Kə dīi ci ha'ə də sə nga hurəshishinə kama kama da də ngeerənə nga Malaaba Ma'yanə. Ci dīi wiigi'i nyi daga də Urusaliima kura'ə aa Ilirikumə ka waaza patənə nga Njunyi Habara agyanə *Aləmasiihu. ²⁰ Kə dīi nyi gazhi'waanə nga waaza Njunyi Habara ka hatə pooshi ənji sha fii ləməkii, acii ga nya ghənyi kuvə agyanə mbukənə nga əndə'i ənda. ²¹ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkatə oo'i, "Ma ənjitə pooshi sha fii ləməkii, ka neenə nə tii ka ci də ginə. Ma ənjitə pooshi sha fii wabənə agyanəkii əsə, ka paaratəginə nə tii də ci."

Da aniya nga Bulusə ka dzənə aa Rooma

²² Ci dīi, taa ngahi kə dīi nyi aniya nga dzənə aahoonə bəzəkii, ama pooshi nyi upaa rəgwa nga dzənə zəku'i. ²³ Amma ma nga əna, makə dīi ci kə uugi nyi slənaaki ganə anə hanyiina, makə dīi ci əsə fəzənyinə lanjə nə nyi ka moo dzənə ka neenə koonə, ²⁴ agi aniya nə nyi nga dānə ha'ə. Ma nya dzə aanə hanyinə nga Səpeena, nga'ə ka nyi nə nʒsləgərənə dagoonə, nya nee koonə. Mada ta'avee nyi doonə, ka dānə nə nyi moodasəka, una tsakə tə nyi ka dzənə aakəjwa. ²⁵ Ma əndzə'i dīya, aa Urusaliima nə nyi ka dzənə, ka tsakənə tə ənji nga Əntanƒə ətə davə. ²⁶ Acii tə'i kwaba cikə ənji nə'unə nga hanyinə nga Makiduuniya da nga Akaya ka tsakənə də maaghiinə ətə ahada ənji nga Əntanƒə də Urusaliima. Kwabakii cii kya kərə ka tii. ²⁷ Ma slənətsa, tii satii dīi aniya nga dānə ha'ə. Amma ma tanyi, kə dəbee təya dā ha'ə makə ətsa. Acii putə nga Yahudiinə upaa ənjitə əntaa Yahudiinə barəkaanə nga Əntanƒə a ədzəmətii. Acii ha'ə, kə dəbee ənjitə əntaa Yahudiinə a tsakə tə Yahudiinə də uushi'iitə upaa tii patə. ²⁸ Mada kə mbu'i nyi aa dəvə, nya vii ka tii kwabanə cikə ənji ka tii, ka madənə nə nyi, nya palə aanə hanyinə nga Səpeena dagoonə. ²⁹ Mada kə gi nyi aahoonə, kə shii nyi ka mbu'unə nə nyi da barəkaanə nga Aləmasiihu lanjə.

³⁰ Ndzəkəjushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da putə nga uudfətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, koonə tsakə tə nyi agi dā də'wa də ngeerənə ka putaaki, ³¹ kaa Əntanƒə a kaka'agi tə nyi acii ənjitə pooshi agi nə'unə də Yahudiya. Damə də'wa əsə, kaa ənji nə'unə də Urusaliima a luu gazhi'waanaaki ka tii də bəra'itə cii. ³² Mada kə dīi ha'ə, mada kə luuvə Əntanƒə, ka dzənə nə nyi ka əpisəkə aahadoonə də moodasəka. ³³ Wa Əntanƒə Əndə vii

15:15 15.15-16 1.5. **15:16** 15.16 Fil. 2.17. **15:18** 15.18 2 Koor. 3.5. **15:19** 15.19 Mar. 16.17; 2 Koor. 12.12. **15:20** 15.20 1 Koor. 3.10-12; 2 Koor. 10.15-16. **15:21** 15.21 Isaa. 52.15. **15:22** 15.22-24 1.9-13. **15:25** 15.25 Slənə 19.21; 20.22; 24.17. **15:26** 15.26 1 Koor. 16.1; 2 Koor. 8.1-9; Gal. 2.10. **15:27** 15.27 1 Koor. 9.11. **15:30** 15.30 2 Koor. 1.11; Af. 6.18-19; Kwal. 4.3; 2 Tees. 3.1-2. **15:31** 15.31 Slənə 21.10-11; 1 Tees. 2.14-15. **15:32** 15.32 1.7.

ndzaanə jamə a ndzaa doonə patə. *Aamiina.

16

Nəhəpaanə

¹ Nğa'ə ka nyi una shii tə cikəŋushi'inaamə Fibi. Ma kya, agi tsakənə nə ki tə ənji nə'unə asəkə Ikəliisiya ŋga Kəŋkəraya. ² Madə kə mbu'i ki aa hoonə, luumə tə ki agi ləmə ŋga Slandanaamə, makə sətə dəbee ənji ŋga Əntaŋfə a də. Viimə ka ki sətə dəbee kya upaa acii unə. Acii ma kya, kə cakə ki ənji laŋə patə da i nyi.

³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Pərisəkila da Akila. Ma təya, guvii-slənaaki agi slənə ŋga Yeesu Aləmasiihu nə tii. ⁴ Kə vigi tii əpinatii ka putaaki. Kə kuyirii nyi tə tii ka shaŋə. Əntaa wata nyi daanəki kuyirii tə tii, amma patə da i Ikəliisiyanyinə ŋga ənjitə əntaa *Yahudiinə. ⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji nə'uutə ca dza də nə gatii asii.

Agi nəhəpaanə nə nyi tə kadashinaaki Ipiyaneeta. Ci nə təkəŋwanə ŋga əndətə 'watəgi vii gooŋga ka Aləmasiihu anə hanyinə ŋga Asiya patə. ⁶ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Mariyaama. Ma kya, kə slənyi ki də gazhi'waanə ka putə goonə. ⁷ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə i Andəroonika da Jooniya. Yahudiinə nə tii makə naaki, asəkə furəshina rəŋwə njiinə da tii. Kə shii masləkee ənji tə tii patə. Tii əsə 'watəgi ka nyi ndzaanə ka ənji nə'unə.

⁸ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Ampiliyaatu kadashinaaki agi gəshinə da Slandana. ⁹ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Urəbaanuse guva-slənə gaamə agi slənə ka Aləmasiihu da tə guvaki Sətakayasə. ¹⁰ Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə Apeeləsə, waatoo əndətə ndzaa gooŋgaanaakii ka tanyi. Agi nəhəpaanə nə nyi əsə tə ənji yi ŋga Arisətoobulusə. ¹¹ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Heeroodiyanə; Yahuda nə ci makə naaki. Agi nəhəpaanə nə nyi tə ənji nə'unə agi ənji yi ŋga Narəsiisa. ¹² Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Tərifeeena da Tərifoosa. Agi slənə nə tii ka Slandana. Agi nəhəpaanə nə nyi tə guvaki Peerəsisə. Ma kya, kə slənyi ki ka Slandanə ka shaŋə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Rufusə matadə əndə slənə ka Slandana da tə məci. Ma kya, kə hadii ki də nyi makə uuzənatə ŋga səkətə. ¹⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə i Asayinəkərita da Fəleegənə da Heerəməsə da Patərooba da Heerəma da patənə ŋga hara ənji nə'unə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁵ Agi nəhəpaanə nə nyi tə Filəloogusə da Juliya da tə i Neeriya da cikəŋuci da tə Oolimpa da patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə ətə dīi tii ka hakii. ¹⁶ Nəhəpaaməshinə də uudəna. Agi nəhəpaanə nə patənə ŋga Ikəliisiyanyinə ŋga Aləmasiihu tuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁷ Ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə kavə ginə ka ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, təya gwazee ka vii gooŋga ŋga ənja. Ma təya, agi dənə nə tii daawaanə da dzəgunətə shuuna liwə. Ma dənuunə, ndzaamə səgoonə tsəŋə ahadatii. ¹⁸ Ma tsarə ŋga ənjitsə ca də ha'ə, əntaa tə Aləmasiihu Slandanaamə ci təya paslə, amma tə shishinətii satii. Agi dənə nə tii dagwa wabənə kaa təya shii gəpənə də ənjitə pooshi paaratəgi də wabənə ŋga Əntaŋfə. ¹⁹ Ma unə, pooshi əndətə pooshi fii makə sətə cuuna nə'utə Njuni Habara. Acii kii cii kya də maŋushinə duunə. Nğa'ə ka nyi koonə ndzaanə macicirəkii agyanə dagwa uushi. Ma

15:33 15.33 1 Tees. 5.23. **16:1** 16.1 Slənə 18.18. **16:3** 16.3 Slənə 18.2,18-19,26. **16:5** 16.5 1 Koor. 16.15,19; Kwal. 4.15; Filim. 2. **16:13** 16.13 Mar. 15.21. **16:16** 16.16 1 Koor. 16.20; 2 Koor. 13.12; 1 Tees. 5.26; 1 Piita 5.14. **16:17** 16.17 Mat. 7.15; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.9-10; 2 Yooh. 10. **16:18** 16.18 Fil. 3.19; Kwal. 2.4.

agi bwaya uushi əsə, goona ka wabənə aagikii. ²⁰ Ma Əntanfə Əndə vii ndzaanə jamə, kədəhə nə ci ka ləgədəginə tə *Seetanə atsaə səduunə. Wa Slandanaamə Yeesu a dā koonə pwapoonə.

²¹ Agi nəhəpaanə nə Timooti guva-slənaaki tuunə. Ha'ə nə Loosiya da Jasoone da Soosipata əsə. Ma təya, Yahudiinə nə tii makə naaki. *

²² Nyi Təəsiya nyaahə ləkaləkətəna. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə naaki agi ləmə nga Slandana.

²³ Ma əndənə dīi nyi gakii asii, waatoo Gayusə, agi nəhəpaanə nə ci tuunə. Gakii asii əsə nə Ikəliisiya ka dza də na. Agi nəhəpaanə nə i Irasəta, əndə kəsə pəritya nga vəranə, da ndzəkəŋushi'inaamə Kwaratusə tuunə əsə. †

[²⁴ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə patə. *Aamiina.]

Də'wa

²⁵ Duunətaamə tə Əntanfə! Ci nə əndə da baawəda nga kavənə tuunə ka kəŋənə ndihə ndihə agi vii goonğa goonə, makə sətə bii Njuni Habaranə cii kya waaza agyanə Yeesu Aləmasiihu; waatoo, makə sətə bii wabəətə sha nji ma'umbeekii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ²⁶ Yoo, kə shigi wabənəkii paŋgəraŋə aa babara əndzə'i dāgi naahənə nga anabiinə makə sətə mwayi Əntanfə Əndə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə; kaa patənə nga *duuniya a nee, təya vii goonğa ka ci, təya nə'utə tə ci. ²⁷ Ma Əntanfə, ci rəŋwə dyanə, ci daanəkii nə mashii uushi'inə patə. Naakii nə dūunuunə dācii Yeesu Aləmasiihu ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə! *Aamiina.

16:19 16.19 1.8. **16:20** 16.20 1.7. * **16:21** 16.21 Timooti: Slənə 16.1. † **16:23** 16.23 Irasəta: 2 Tim. 4.20. **16:25** 16.25 Af. 1.9; 3.4-5; Kwal. 1.26. **16:26** 16.26 1.2,5.

Təkəŋwanə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Kə 'wii Əntaŋfə tə nyi, makə sətə mwayi ci, kaa nya ndzaanə ka masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Sasətinəsə * ² ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntaŋfə də Koorintiya. Ma unə, malaaba ənji akəŋwacii Əntaŋfə nuunə, ləbə da Yeesu Aləmasiihu nuunə. Kə ta'i Əntaŋfə tuunə, koonə ndzaanə ka ənjaakii, makə sətə ta'i ci tə patənə nga ənjitə ca da də'wa də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa dama patə. Ma təya, nga Slandanə rəŋwə naamə da tii. ³ Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoone, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə

⁴ Taa guci patə agi kuyiriinə nə nyi tə Əntaŋfəwaaki ka puta goonə, putə nga da pwapoonaakii koonə dashi Yeesu Aləmasiihu. ⁵ Acii daga ləbənə goonə da Aləmasiihu ndzaa unə mawahənyinə agi wabənə goonə da agi shiinə goonə. ⁶ Ma wabəətə shuuna fii agyanə Aləmasiihu, kə əji wabənəkii slərəginə a ədzəmuunə. ⁷ Acii ha'ə, ma agi uushi'iitə ci Əntaŋfə a vii ka ənja, pooshi ətə ətee unə taa rəŋwə, makə dīi ci agi gəranə nuunə ənyanə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Ci kavə tuunə ka kəŋaanənə ndihə ndihə ca'ə ka muudinə, koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ⁹ Ma Əntaŋfə, əndə goonəga nə ci, ci 'wii tuunə koonə ləbə da Uuzənaakii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə agyanə təkəshinə ahada ənji nə'unə

¹⁰ Yoo, ndzəkəŋushi'inəkya, agi kədiinə nə nyi acii unə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu koonə ndzaanə ka ma rəŋwə, acii ga təkəshinə a shigərə aahadoonə; wa sətə a ədzəmuunə a ndzaanə uushi rəŋwə, una wabə ka ma rəŋwə. ¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə shi hara ənji yi nga Kaləwi ka baginə ka nyi paŋgəranə oo'i, tə'i mabizhinə ahadoonə. ¹² Waatoo, taa wu ahadoonə, agi banə nə ci, tə Bulusə cii kəya nə'u, əndə'i əndə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'u. Əŋki əndə'i əndə, tə Keefasə cii kəya nə'u. Ma əndə'i əndə əsə, əŋki ci, tə Aləmasiihu cii kəya nə'u. † ¹³ Ya saŋə matəkəkii nə Aləmasiihu kwa? anii tə Bulusə saŋə gwa'avə ənji ka putə goona? Ya saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma saŋə, agi ləmə nga Bulusə kwa? ¹⁴ Kə kuyirii nyi tə Əntaŋfə, makə pooshi nyi dīi koonə bapətisəma, madaamə ka i Kərisəpusə tii da Gayusə. ‡ ¹⁵ Acii ha'ə, pooshi əndə banə ahadoonə oo'i, də ləməki dīi ənji koonə bapətisəma. ¹⁶ Awa, kə buurətə nyi hara ənji. Kə dīi nyi bapətisəma ka ənji yi nga Sətəfanu əsə. Ma daaba'ə ənjitsa, shoone mada kə dīi nyi bapətisəma ka əndə'i əndə ahadoonə ma'ə. § ¹⁷ Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii əntaa ka daadā bapətisəma sləkee Aləmasiihu ka nyi. Ma sləkee ci ka

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Sasətinəsə: Slənə 18.17. **1:2** 1.2 Slənə 18.1; 2 Koor. 1.1. **1:5** 1.5 2 Koor. 8.7. **1:7** 1.7 2 Tees. 1.7; Tit. 2.13. **1:8** 1.8 Fil. 1.6; 1 Tees. 3.13; 5.23. **1:9** 1.9 10.13; 1 Tees. 5.24; 2 Tees. 3.3. **1:10** 1.10-11 3.3; 11.18; 2 Koor. 12.20; Af. 4.2-6; Fil. 2.2; Yooh. 17.21-23. † **1:12** 1.12 3.4; Apoolasə: 3.5-6,22; 4.6; 16.12; Slənə 18.24; 19.1; Piita: 1 Koor. 3.22; 9.5; 15.5; Gal. 2.9,11-14; 2 Koor. 10.7. ‡ **1:14** 1.14 Kərisəpusə: Slənə 18.8; Gayusə: Rooma 16.23-24. § **1:16** 1.16 Sətəfanu: 16.15.

nyi, ka waaza Njunyi Habara. Pooshi nyi d̄ii koonə dagwa ma, taa baarii koonə shiinə nga əndə shiŋkinə. Maci ha'ə d̄ii nyi, ma wabənaaki agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, kada pooshi ngeerənə davə.

*Baawəda nga Əntanfə da hiimaakii ashi *Aləmasiihu*

¹⁸ Ma habara agyanə əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa, ma ka ənjitə zii, madiikə uushi nə habarakii ka tii. Amma ma amə ənə upaa luupaanə, ngeerənə nga Əntanfə nə habarakii kaamə. ¹⁹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ka saaweenə nə nyi ka hiima nga əndə hiima. Ka əndzəginə nə nyi shiinə nga ənjitə mbee ka uushi'inə." ²⁰ Makə ha'ə d̄ii əna, iitə d̄fanə ənji hiima? iitə d̄fanə malimina? iitə d̄fanə ənji d̄aada mabizhinə nga zamanana? Kə baarii Əntanfə paŋgəraŋə oo'i, madiikə uushi nə shiinə nga əndə shiŋkinə akəŋwaciikii. ²¹ Aci ma Əntanfə, əndə hiima nə ci. Paa ci bwasee ka ənji shiŋkinə a shii tə ci d̄agi shiinatii satii. Amma ma habaranə ciina waaza, ətə cii t̄əya ba madiikə uushi, dadavə kadeesəkə ka ci luupaanəkii t̄ə ənjitə vii ka ci gooŋga. ²² Ma Yahudiinə, kə mwayi tii neenə ka s̄ə nga hurəshishinə zəku'i taabu'u viinə tii gooŋga. Ma hara slikərənə əsə, kə mwayi tii upaa shiinə zəku'i. ²³ Amma ma inə, ma habaranə ciina baaba, agyanə Aləmasiihu ətə shi t̄əya gwa'avə aashi ənfwə ciina wabə. Kə biipaa səkə ka Yahudiinə nə habarakii. Ma hara slikərənə əsə, madiikə uushi ci t̄əya nee ka habarakii. ²⁴ Amma ma ənjitə 'wii Əntanfə t̄ə tii, Yahudiinə da hara slikərənə patə, Aləmasiihu nə habarakii. Ci baarii baawəda nga Əntanfə da shiinə nga Əntanfə. ²⁵ Aci ma slənə nga Əntanfə ənə ci ənjə a nee makə madiikə uushi, kə palee ka hiima nga əndə shiŋkinə. Ma raara'anə nga Əntanfə əsə, t̄ə'i ci da ngeerənə palee ka ngeerənə nga əndə shiŋkinə.

²⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, buurətəmə makə sətə njuunə saa'itə 'wii Əntanfə tuunə. Ma ənjitə ci ənji shiŋkinə a nee ka tii mafyarakii, pooshi tii laŋə ahadoonə. Ha'ə nə madiigərə ənji, ənji məghərəvənə əsə, pooshi tii laŋə ahadoonə. ²⁷ Amma t̄ə uushi'iitə ci ənji *duuniya a nee madiikəkii ta'i Əntanfə. Ma d̄ii ci ha'ə, kaa ca d̄avə də ayinə ka mafyara ənja. Kə ta'i ci sətə maraara'əkii əsə, kaa ca d̄avə də ayinə ka ənji ngeerənə. ²⁸ Ha'ə əsə kə ta'i ci t̄ə sətə geegi ənji *duuniya mbəfə, t̄əya bərapaa, ca ndzaanə mazabə uushi akəŋwaciitii, kaa ca shii zamagi də sətə ci t̄əya nee makə matahu uushi. ²⁹ Aci ha'ə, pooshi əndə da rəgwa nga d̄uunətə naakii nə akəŋwacii Əntanfə. ³⁰ Əntanfə kavə tuunə koonə ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu. Ci kavə t̄ə Aləmasiihu əsə, kaa ca dzəgunətə kaamə shiinə. Yeesu Aləmasiihu d̄eegi kaamə ka ənji gooŋga akəŋwacii Əntanfə. Daciikii ndzaa amə ka ənji nga Əntanfə, ci pərapaa taamə əsə. ³¹ Makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo d̄əlaginə, wa ca d̄əlagi də Slandana tanə."

2

*Habara agyanə əntənə nga *Aləmasiihu ashi ənfwa*

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma saa'itə shi nya gi ka wabənə koonə agyanə ma'umbee uushi nga Əntanfə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə,

1:18 1.18 Rooma 1.16; 2 Koor. 4.3. **1:19** 1.19-20 3.18-20; Mat. 11.25; Rooma 1.22. **1:19** 1.19 Isaa. 29.14; Ayb. 12.13,17; Isaa. 19.12-14; 44.25. **1:21** 1.21 Rooma 1.19-20. **1:22** 1.22 Mat. 12.38; Yooh. 4.48; Slənə 17.18,32. **1:23** 1.23 2.14; Gal. 3.1; 5.11. **1:24** 1.24 1.18; 2.5; Kwal. 2.3. **1:25** 1.25 2 Koor. 13.4. **1:26** 1.26 Yooh. 7.48. **1:27** 1.27-28 Rooma 12.16; Yak. 2.5; Luka 1.51-53; 6.20. **1:30** 1.30 2 Koor. 5.21. **1:31** 1.31 1.29; 2.2; 4.7; Irin. 9.22-23; 2 Koor. 10.17; 11.30; 12.5; Af. 2.9.

pooshi nyi baarii oo'i, kə shii nyi uushi'inə əsə. ² Acii ma saa'itə nyi ahadoonə, pooshi uushi kavə nyi aakəɲwaciiki madaamə Yeesu Aləmasiihu. Ma palee maa, əntənaakii ashi ənfwa. ³ Ma saa'itə nyi ahadoonə, raara'ə nji nyi. Kə digə ədzəməki acii ɲɟwalənə. ⁴ Ma agi dzəgunənaaki da wabənaaki koonə, pooshi nyi baarii koonə mbee ka wabənə taa baarə koonə shiinə ɲga əndə shiɲkinə. Amma Ma'yanə ɲga Əntaɲfə da ɲgeerənaakii baarəgi koonə oo'i, gooɲga tanyi nə uushi'iitə fii unə amaki. ⁵ Acii ha'ə, əntaa shiinə ɲga əndə shiɲkinə kavə tuunə ka vii gooɲga, amma ɲgeerənə ɲga Əntaɲfə kavə tuunə.

Wabənə agyanə shiinə ɲga Əntaɲfə

⁶ Yoo, patə da ha'ə, shiinə ciina baaba ka əɲjitə hadatəgi Ma'yanə ɲga Əntaɲfə də moodəfətii. Amma ma shiinəkii, əntaa ɲga duuniyana, əntaa ɲga meeminə ɲga duuniyana əsə. Acii ma təya, ka uudəginə nə ɲgeerənətii pii pii. ⁷ Ma shiinə ənə ciina wabə agyanəkii, ma'umbee shiinə ɲga Əntaɲfə nə ci. Kə shi ca umbee acii əndə shiɲkinə. Daga ci ma'ə matagamə duuniya, kə dɪi ci aniya ɲga baarii kaamə shiitsa, kaama shii mbee ka ndzaanə agi dɪunuunaakii. ⁸ Ma shiitsa, pooshi meeminə ɲga duuniyanə paaratəgi. Maci kə paaratəgi tii, kadə pooshi tii gwa'avə tə Slandana aashi ənfwa. Ma ca, əndə məghərəvənə nə ci. ⁹ Ma ətsa, kə dɪi ha'ə makə sətə shi əɲjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Uushi'iitə ma'ə əndə shiɲkinə maneemə, taa fanə, da sətə pooshi əndə sha kii hiima agyanəkii, ci nə tantanyitə sətə dəkəpaa Əntaɲfə ka əɲjitə uu'i tə ci."

¹⁰ Kaamə baarəgi Əntaɲfə ma'umbee səkii dəcii Ma'yanaakii. Acii ma Ma'yanə ɲga Əntaɲfə, agi neenə nə ci ka patənə ɲga uushi'iinə furəɲə. Hiima ɲga Əntaɲfə maa, agi neenə nə ci. ¹¹ Pooshi əndə ca shii hiima ɲga əndə, madaamə ma'yanə ɲga əndəkii ci daanəkii. Ha'ə əsə dɪi nə Əntaɲfə, pooshi əndə ca shii hiimaakii, madaamə Ma'yanaakii saakii. ¹² Ma Ma'yaanə a ədzəmaamə, əntaa ɲga *duuniya, amma Əntaɲfə sləkee kaamə ka Ma'yanəkii, kaama shii paaratəgi də patənə ɲga uushi'iitə vii ci kaamə.

¹³ Ma uushi'iitə ciina baaba ka əɲja, əntaa shiinə ɲga əɲji shiɲkinə, amma Malaaba Ma'yanə vii keenə shiinəkii, ina baaba ka əɲja, waatoo, ka əɲjitə da Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a ədzəmətii. ¹⁴ Ma əndətə yadə Ma'yanəkii a ədzəməkii, pooshi ci ka upaa uushi'iitə ci Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a vii. Paa ci ka paaratəgi də uushi'iitsa, madiikə uushi nə ci akəɲwaciikii, acii see Ma'yanə ɲga Əntaɲfə tanə nə kavə əndə ka paaratəgi də uushi'iitsa. ¹⁵ Ma əndətə da Ma'yanə ɲga Əntaɲfə a ədzəməkii, ci nəndə paaratəginə də uushi'iitə patə. Amma pooshi əɲji duuniya ka paaratəgi də sətə cii kəya dɪa. ¹⁶ Makə sətə bii malaaba ləkələkətə, oo'i, "Wu saɲə shii hiima ɲga Slandanə bahə ka ka ci hiima?" Amma ma amə, tə'i amə da Ma'yanə ɲga Aləmasiihu.

3

Əɲji slənə ɲga Əntaɲfə

2:1 2.1 1.17. **2:2** 2.2 1.23; Gal. 6.14. **2:3** 2.3 Slənə 18.9; 2 Koor. 10.1,10. **2:4** 2.4 4.20; 1 Tees. 1.5. **2:5** 2.5 1.18,24. **2:7** 2.7 Rooma 5.2; 2 Koor. 3.18; 4.17; Kwal. 1.26. **2:8** 2.8 Luka 23.34. **2:9** 2.9 Isaa. 52.15. **2:12** 2.12 Rooma 8.15. **2:13** 2.13 2.4; 12.10. **2:14** 2.14 1.18,23; Yooh. 3.5-12; 2 Koor. 3.14-18. **2:16** 2.16 Isaa. 40.13; Rooma 11.34.

¹ Ndzəkəŋuushi'inəkya, ma nyi ka naaki na, paa nyi wabi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənjitə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmətii. Amma kə wabi nyi koonə makə sətə ci ənjə a wabə ka ənji ŋga duuniya. Acii ma'ə unə makə mbərəzhinyinə agi nə'unə tə *Aləmasiihu. ² 'Wanə vii nyi koonə, əntaa dəfəna, acii ma'ə unə mambu'umə bahə adə dəfəna. Taa ŋga ənə maa, ma'ə unə mambu'umə bahə adənə. ³ Acii ca'ə əndzə'i pooshi kama kamaanə ŋga ndzaanə goonə da ŋga ənji *duuniya. Ma unə, ma'ə sərəha ahadoonə, ma'ə mbəəzənə ahadoonə əsə. Ətsə baarii paŋgəraŋə oo'i, ənji ŋga duuniyanə nuunə, pooshi kama kamaanə ŋga ndzaanə goonə da hara ənji saakii. ⁴ Ya saŋə madə bii əndə oo'i, tə Bulusə cii kəya nə'wa, əndə'i əndə əsə əŋki ci, tə Apoolasə cii kəya nə'wa, əntaa mbərə mbərə nə ndzaanə goonə da ənji duuniya ətsə kwa?

⁵ Wu saŋə nə Apoolasə? Wu saŋə nə Bulusa? Ma inə, ənji slənə ŋga Əntaŋfə niinə tanə. Dagi slənəkii vii unə goonə. Inə patə agi slənə niinə ahadoonə makə sətə bii Əntaŋfə keenə dəfənə. ⁶ Ma nyi, slikerənə ləgii nyi. Apoolasə əgi ma'inə aatsakii. Amma Əntaŋfə gərətə. ⁷ Ma əndə ləganə da əndə əgə ma'inə aatsakii, əntaa magadə uushi nə tii. Əntaŋfə nə magadə uushi, acii ci dəvətə, ci gərətə əsə. ⁸ Pooshi kama kamaanə ahada əndətə ləgii da əndətə əgi ma'inə. Taa wu patə, ka luunə nə ci shikwakii. ⁹ Acii ma inə, guvii-slənənyinə ŋga Əntaŋfə niinə. Ma unə əsə, rə ŋga Əntaŋfə nuunə.

Makə maghənə ha ŋga Əntaŋfə nuunə əsə. ¹⁰ Ma Əntaŋfə, də pwapoonaakii vii ci ka nyi baawəda ŋga dəfə sləna. Kə ndzaa nyi makə ŋga əndətə mbee ka ghənə kuva. Kə mbukəpaa nyi kuvə ŋga'ə. Əndə'i əndə a shi ka kanə aagyanəkii. Taa wu patə, wa ca ŋgərətə haŋkalaakii ŋga'ə, kaa ca ka aagyanə kuvətsa. ¹¹ Kə uugi mbukə kuvə ndzaanə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu. Pooshi mbukə əndə'i ma'ə. ¹² See kanə aanəkii. Ma hara ənja, ka kanə nə tii də əndzənə, taa də hara tibisa, taa də faariinə ətə da məghərəvənə. Hara ənji əsə, ka kanə nə tii də ənfuginə, taa də ndzadə, taa də uuykinə. ¹³ Kadə nə slənə ŋga taa wu a baarəgi naakii na, uuseratə nə Əntaŋfə a dəfə gəŋwanə. Uuserakii nə gunə a təbətə slənəkii, ca baarəgi paŋgəraŋə tə slənə ŋga taa wu patə. ¹⁴ Madə ma kaatə kii əndə aagyanə mambukya kuva, tə'i ŋgeerənə dəvə, ka upaanə nə əndəkii shikwa. ¹⁵ Amma madə kə ətsagi slənə ŋga əndə agi gunə, ka əteenə nə ci ka shikwakii. Ma ci də naakii na, ka mbərədəfənə nə ci makə əndətə mbərə'ya ŋgahə agi gunə.

¹⁶ Ya saŋə kə shii unə oo'i *yi ŋga Əntaŋfə nuunə nii? Ya saŋə kə shii unə oo'i, də naakii nə Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəmuunə nii? ¹⁷ Taa wu patə saawee ka yi ŋga Əntaŋfə, ka saaweenə nə Əntaŋfə ka ci naakii əsə. Acii ma yi ŋga Əntaŋfə, malaabakii. Unə də noonə nə boo, nə yaakii.

¹⁸ Ga taa wu agyuunə a ha'u də naakii na. Madə tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i, tə'i ci da shiinə agi duuniyana, wa ca bwasee ka hiimatsa, ca həətəpaa naakii na, ca ndzaa ka əndətə pooshi shii taa mi, kaa ca shii ndzaanə ka əndətə shii uushi tanyi. ¹⁹ Acii ma sətə ci ənji duuniyanə a nee makə shiinə, diikənə nə ci akəŋwacii Əntaŋfə. Makə sətə dii manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Də fyaranə ŋga mafyara ənji kəsənə Əntaŋfə tə tii." ²⁰ Tə'i manaahəkii əsə ətə bii, "Kə shii Slandanə

3:1 3.1 Yooh. 16.12. **3:2** 3.2 Ibər. 5.12-13; 1 Piita 2.2. **3:3** 3.3 1.10-11; Gal. 5.19-20. **3:4** 3.4-5 1.12. **3:6** 3.6 Slənə 18.4,11,24-28. **3:8** 3.8 4.5. **3:9** 3.9 Mat. 13.3-9; Af. 2.20-21; 1 Piita 2.4-6. **3:10** 3.10 1 Koor. 15.10. **3:11** 3.11 Isaa. 28.16; Slənə 4.11-12. **3:13** 3.13-15 Rooma 2.6; 2 Koor. 5.10. **3:15** 3.15 Yahu. 23. **3:16** 3.16 6.19; Rooma 8.9,11,15; 2 Koor. 6.16; Gal. 5.25; 1 Piita 2.5. **3:18** 3.18 4.10. **3:19** 3.19 Ayb. 5.12-13; 1 Koor. 1.20.

oo'i, ma hiima nga mafyara ənja, uushi zabə." ²¹ Ci dīi cii kya ba koonə, ga taa wu a haŋətə naakii nə putə nga slənə nga əndə shiŋkinə. Acii noonə nə uushi'inə patə. ²² Taa Bulusə, taa Apoolasə, taa Keefasə, taa *duuniya, taa əpinə, taa əntənə, taa əndzə'ya, taa aakəŋwa, patə noonə. ²³ Ma unə əsa, nga Aləmasiihu nuunə. Aləmasiihu naakii əsə, nga Əntanfə nə ci.

4

*Masləkee ənji nga *Aləmasiihu*

¹ Nğa'ə ka nyi ka ənjə a shii oo'i, ma inə, ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Aacii inə ba'avə Əntanfə ma'umbee uushi'iinaakii, keena baaba ka ənja.

² Ma tsarə nga əndə slənətsa, kə dəbee ca slənə slənəakii də goonğaənə.

³ Taa mi patə hiimii unə agyanəki, hara ənji ka bəzənə nə tii səkə də nyi, hara ənji əsə ka dələnə nə tii də nyi, amma ma nyi, paa nyi ka neenə makə uushi. Nyi ka naaki nə maa, paa nyi ka lagi gəŋwanə nga naaki nə taa kə slənyi nyi nga'ə taa pooshi. ⁴ Taa ŋgahi paa nyi shii hatə kulii nyi davə, patə da ha'ə əntaa nyi nə lagi gəŋwanə nga naaki nə oo'i, pooshi uushi ashiki. Əntanfə na lagi ka nyi gəŋwanə. ⁵ Acii ha'ə, pooshi dibə una lagi gəŋwanə agyanə ənji daga saa'ikii ma'ə mambu'yamə, waatoo daga Slandanə ma'ə mashimə. Ma ca, ci na ŋgiragi tə uushi'iitə ma'umbeekii agi təkunə ka bərənə. Ca baarəgi paŋgəraŋə tə hiimatə a ədzəmə ənda. Ma uusərakii, ka dələnə nə Əntanfə də taa wu patə makə sətə dəbee ka ci.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma wabi nyi uushi'iitə patə agyaniinə da Apoolasə, kaa ca shii tsakənə tuunə, una nə'u dərəpə geenə, acii goona piitəgi sətə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkaləkətə, goona haŋətə noonə na putə nga əndə rəŋwə, una bərapaa əndə'i ənda. ⁷ Ya ha, wu saŋə dūunətə tə ha? Ya saŋə əntaa Əntanfə vii ka hə patənə nga uushi'inə aciiku kwa? Madə viina, ka mi dīi cii kwa haŋətə naaku nə, ha dātə makə də ŋgeeriiku upaa ha?

⁸ Ya saŋə kə uugi unə upaa patənə nga sətə dəbee una upaa kwa? Kə uugi unə dəginə ka mawahənyinə kwa? Taa ŋgahi əntaa meeminə nuunə saŋə, kə dīi unə ŋwanjuunə kwa? Kə mwayi nyi una dā ŋwanjuunə, kaama shi zəmə ŋwanjuunə patə. ⁹ Ma cii kya nee naaki, kə geegi Əntanfə keenə mbəfə, inə masləkee ənja. Ma inə, makə nga ənjitə lagi ənji ka tii gəŋwanə nga bələnə tə tii niinə, inə kəŋaanə akəŋwacii patənə nga *duuniya. Malaa'ikanyinə da patənə nga ənji shiŋkinə a tsaamə tiinə, ina əntə. ¹⁰ Ma inə, makə mad'iikə ənji niinə putə nga Aləmasiihu. Ya saŋə mafyarakii nuunə agi ləbənə goonə da Aləmasiihu kwa? Pooshi ŋgeerənə aashiinə. Ya unə noona, tə'i ŋgeerənə ashuunə kwa? Kə bərapaa ənji tiinə. Ya unə noona, kə dūunətə ənji tuunə kwa? ¹¹ Dəŋə ənshinə agi madəfənə da meegiirənə niinə, dəgəjinə patə nə kəjeerənə geenə, agi fəəslənə nə ənji tiinə, pooshi yi geenə əsə. ¹² Də ciiniinə ciina slənə makə a əntəgiinə. Madə kə dzaanii ənji tiinə, agi d'anə niinə ka tii barəkaanə. Madə cibee ənji keenə, agi sə'watənə niinə. * ¹³ Madə wabi əndə bwaya uushi aashiinə, də ŋunyi wabənə jikə niinə ka ci. Kə ənəpaa inə ka gərədzəkə nga duuniya. Ca'ə əndzə'i ma'ajjinəkii niinə akəŋwacii duuniya.

3:20 3.20 Jab. 94.11. **3:22** 3.22 Rooma 8.38. **3:23** 3.23 15.28; Rooma 14.7-9. **4:2** 4.2 Luka 12.42. **4:4** 4.4 Jab. 143.2. **4:5** 4.5 3.8; Jab. 139.1-12; Rooma 2.16. **4:7** 4.7 Gal. 6.3. **4:9** 4.9 Rooma 8.36; Ibər. 10.33. **4:10** 4.10-13 2 Koor. 11.23-29. **4:10** 4.10 3.18. * **4:12** 4.12 Luka 6.28; Slənə 7.60; Rooma 12.14; də ciiniinə ciina slənə: Slənə 18.3. **4:13** 4.13 Nğəər. 3.45.

14 Ma nyaahə nyi koonə ətsa, əntaa ka dʻavə də ayinə koonə, amma kaa nya shii paaratəginə koonə, makə moodə manjeevənaaki. 15 Taa kə upaa unə ənji dzəgunətə koonə wabənə nga Aləmasiihu sabakə, rəjwə nə dəsənuunə. Nyi ndzaanə ka dəsənuunə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu saa'itə kirə nyi koonə Njunyi Habara. 16 Aciikii wanyinə ka kədiinə acii unə koonə nə'u dərəpaaki. 17 Putakii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə koonə ka Timooti. Ma ca, kadashinaaki nə ci, uuzənaaki əndə goonḡa putə nga Slandana. Ci na dzə ka buurətə koonə ndzaanaaki agi ləbənə ləbiinə da Aləmasiihu. Ca baarii koonə sənə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ḡgutə Ikəliisiya taa da patə. †

18 Ma hara ənji ahadoonə, kə haḡətə tii natii na. Ma nə tii ka nəhənə, paa nyi ka ənənə ka tsaamətənə tuunə ma'ə. 19 Amma madə kə luuvə Slandana, ka dzənə nə nyi aahoonə kədəhə. Madə kə gi nyi, ka neenə nə nyi ka baawədatə marii ənjitsə ca haḡətə natii na, əntaa wata wabənati. ‡ 20 Acii ma ḡwanuunə nga Əntanḡə, paa ci ka baarə naakii nə də wabənə, amma də baawəda baarənəkii naakii na. 21 Gəḡə ḡgutə sanḡ koonə? A dzə nyi da i uu'yanə nii, anii a banee nyi ka ədzəməki, nya dzə ka baariinə koonə makə sətə uu'i nyi tuuna?

5

Aləhiinə ahada ənji nə'unə

1 Kə fii nyi, tə'i hara ənji ca alə hiinə ahadoonə. Ma tsarə nga aləhiitə maa, taa ahada ənji faara, pooshi tsarəkii ka d'anə. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii kə fii nyi, tə'i əndə ca baa də minə nga dii. 2 Makə ha'ə ətsa, ka mi cuuna haḡətə noonə nə dii? Ma dəbee, mabətəsəkə da nuunə. Ma əndətsə slənəyi sətə ahadoonə, kə dəbee ənjə a laakəgi tə ci ahadoonə.

3-4 Taa ḡgahi pooshi nyi gatə ahadoonə, patə da ha'ə, davə ahadoonə nə moodəfəki. Acii ha'ə, agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu kə lagi nyi ḡḡwanə agyanə əndətsə dii tsarə slənətsa. Ma d'anuunə, dzatəmə də nə. Ma'yanaaki maa, ka ndzaanə nə ci ahadoonə. Nḡərəmə əndətsə də baawəda nga Slandanaamə Yeesu, 5 una kavə tə ci aacii *Seetanə kaa shishinəkii a zagi dza'ə. Ma əpinaakii əsə, ca shii upaa luupaanə uusəra nga ənyanə nga Slandanaamə Yeesu.

6 Pooshi dəbee una haḡətə noonə nə makə sətə cuuna d'a. Kə shii unə wabənə ətə ci ənjə a ba, "Burəjanə gi'u ca aslətə mahwadə əmpunə." 7 Fədəḡimə lee tə iirə burəḡaatsa ahadoona, waatoo 'waslyakəənə goonə, koonə shii ndzaanə makə mahwadə əmpunə yadə burəjanə agikəya. Weewee ma unə, malaabakii nuunə, acii kə əḡki Aləmasiihu ka puta gaamə. Ma ca, makə bagatə ḡgirə ənji ka d'a də sataka ka Əntanḡə agi kumənə nga *Pasəka nə ci. 8 Acii ha'ə, gaama d'a kumənə gaamə də burooditə dii ənji də iirə burəjanə nga 'waslyakəənə da bwaya bwayaanə. Amma d'aamə kumənə gaamə agi laabanə da goonḡaanə, makə sətə dii buroodi ətə yadə burəjanə agikii malaabakii.

9 Ma asəkə ləkələkataaki nga təkəḡwanə, kə nyaahə nyi koonə oo'i, goona ndzaanə da ənjitə ca aləhiinə. 10 Ma wabi nyi koonə ha'ə, əntaa agyanə ənjitə mashiimə tə Əntanḡə wabi nyi, acii ma təya, tə'i ənji aləhiinə

4:15 4.15 Gal. 4.19. 4:16 4.16 11.1; Fil. 3.17; 1 Tees. 1.6. † 4:17 4.17 Timooti: 16.10; Slənə 16.1; 2 Koor. 1.1. ‡ 4:19 4.19 madə kə luuvə Slandana: Slənə 18.21; Yak. 4.15. 4:20 4.20 2.4; 15.24. 4:21 4.21 2 Koor. 1.23; 13.10. 5:1 5.1 Leew. 18.8. 5:2 5.2 6.12; 10.23. 5:3-4 5.3-4 Kwal. 2.5. 5:5 5.5 1 Tim. 1.20. 5:6 5.6 Gal. 5.9. 5:7 5.7 Shig. 12.1-15; 13.7; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19. 5:9 5.9 Mat. 18.17; 2 Tees. 3.14.

ahadatii, tē'i ɛnji moo uushi ɛga hara ɛnji, tē'i mahiirɛnɛ, tē'i ɛnji paslɛ uulɛminɛ ɛsɛ. Makɛ dɛi ci ganɛ asɛkɛ duuniya nɛ tii, pooshi rɛgwa ɛga tɛkɛ ka noonɛ nɛ da tii. ¹¹ Amma ma wabi nyi koonɛ ha'ɛ, agyanɛ ɛndɛtɛ ca ba oo'i, ɛndɛ nɛ'unɛ nɛ ci, asee agi alɛhiinɛ nɛ ci, taa moo uushi ɛga ɛndɛ'i ɛnda, taa paslɛ uulɛminɛ, taa jaarakɛnɛ aashi ɛndɛ'i ɛnda, taa ɛndɛtɛ ɛgɛrɛ sa ɛnvwɛ tɛ ci, taa hɛrɛnɛ. Ma tsarɛ ɛga ɛndɛ nɛ'uutsa, goona adɛ asɛkɛ kɛɲwɛ rɛɲwɛ da ci shanɛ. ¹² Ma ɛnjitɛ ɛntaa ɛnji nɛ'unɛ nɛ tii, pooshi nyi da baawɛda ɛga lagi gɛɲwanɛ agyanɛtɛi. Agyanɛ ɛnji nɛ'unɛ makɛ noonɛ lagi nuunɛ gɛɲwanɛ. ¹³ Makɛ sɛtɛ dɛi manaahɛkɛi asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i, "Lakɛgimɛ mɛzɛ ɛnda ahadoonɛ." Ma ɛnjitɛ ɛntaa ɛnji nɛ'unɛ nɛ tii, ɛntanɲɛ ci saakɛ na la ka tii gɛɲwanɛ.

6

Daada gɛɲwanɛ ahada ɛnji nɛ'unɛ

¹ Madɛ tɛ'i ɛndɛ nɛ'unɛ da wula ɛga ɛndɛ'i ɛndɛ nɛ'unɛ makɛ ci, iitɛ sanɛ bwaseenɛkɛi ka ɛnji ɛga ɛntanɲɛ, ca kɛrɛ wulakɛi aakɛɲwacɛi ɛnjitɛ pooshi shii tɛ ɛntanɲɛwa? ² Ya sanɛ pooshi unɛ shii oo'i, ɛnji ɛga ɛntanɲɛ na la gɛɲwanɛ ka ɛnji *duuniya kwa? Madɛ unɛ na la gɛɲwanɛ ka ɛnji duuniya, aa pooshi unɛ mbu'i bahɛ lagi gɛɲwanɛ ɛga uuji uushi'iinɛ kwa?

³ Mashii muunɛ sanɛ oo'i, amɛ na la gɛɲwanɛ ka malaa'ikanyinɛ kwa? Sakwa uushi'inɛ ɛga duuniya dɛi? ⁴ Makɛ ha'ɛ na da sanɛ, madɛ shigi mabizhinɛ ahadoonɛ, ka mi cuuna dzɛ ka kɛrɛ wulakɛi aakɛɲwacɛi ɛnjitɛ pooshi agi nɛ'una? ⁵ Agi danɛ nuunɛ ayinɛ ka noonɛ na. Iitiitɛ daa pooshi mashii ɛndɛ taa rɛɲwɛ ahadoonɛ bahɛ hadatɛgi dɛ mabizhinɛ ahadoonɛ ɛnji nɛ'una? ⁶ Wata madanɛ nɛ ɛndɛ nɛ'unɛ, ca dzɛ ka kɛrɛ wula ɛga ɛndɛ nɛ'unɛ makɛ ci aakɛɲwacɛi gɛɲwanɛ, ɛnjitɛ mashii tɛ ɛntanɲɛ ca dzɛ ka la ka ci gɛɲwanɛkɛi.

⁷ Makɛ kɛ kiiruunɛshinɛ aakɛɲwacɛi gɛɲwanɛ, kɛ kulii unɛ ɛtsa. Ma dɛbɛɛ, madɛ kɛ bɛzɛɛ ɛndɛ ka sɛkuunɛ, sɛ'watɛmɛ. Madɛ kɛ ali ɛndɛ rɛgwa ɛga ɛgɛnɛ tuunɛ, bwaseemɛ ka ci. Gɛdɛ ci acii kɛrɛ ɛndɛ aakɛɲwacɛi gɛɲwanɛ. ⁸ Amma ma unɛ, pooshi unɛ agi danɛ ha'ɛ. Acii unɛ dɛ noonɛ nɛ maa, agi baazɛɛ nuunɛ ka sɛkuunɛ ahadoonɛ sɛgoonɛ, una hɛɛrɛshi ɛsɛ. Ahadoonɛ ndzɛkɛɲushi'inɛ ɛnji nɛ'unɛ maa, agi danɛ nɛ tsarɛ ɛga ɛtsa! ⁹ Ya sanɛ pooshi unɛ shii oo'i, pooshi bwaya ɛnji ka upaa dɛmɛnɛ aagi *ɲwanɲuunɛ ɛga ɛntanɲɛ kwa? Goona ha'u dɛ noonɛ nɛ zaɛ. Ma ɛnji da bwaya ndzaanɛ, taa ɛnji paslɛ uulɛminɛ, taa ma'alɛhiinyinɛ, taa ɛnjitɛ ca baa da ɲguyirɛnɛ makɛ tii, ¹⁰ taa mahiirɛnɛ, taa ɛnji moo uushi ɛga ɛndɛ'i ɛnda, taa ɛnjitɛ ci ɛnvwɛ a da tɛ tii anɛtɛi, taa ɛnji dzaana hara ɛnji, taa ɛnji luutɛ uushi ɛga hara ɛnji, patɛnɛ ɛga ɛnjitɛ ca da tsarɛ ɛga slɛnɛtsa, pooshi tii ka upaa rɛgwa ɛga dɛmɛnɛ aagi ɲwanɲuunɛ ɛga ɛntanɲɛ shanɛ. ¹¹ Ma ɛga ɲukɛ, ha'ɛ makɛ ɛtsɛ ɛnji hara ɛnji goonɛ. Amma kɛ tifyagi ɛntanɲɛ koonɛ 'waslyakɛnɛ goonɛ, ca laabagi tuunɛ dagi lɛbɛnɛ goonɛ da Slandanɛ Yeesu Alɛmasiihu, dagi baawɛda ɛga Ma'yanɛ ɛga ɛntanɲɛ gaamɛ ɛsɛ.

Duunɛtɛnɛ tɛ ɛntanɲɛ dɛ shishinɛ

¹² Ka banɛ nɛ hara ɛnji ahadoonɛ oo'i, tɛ'i tii da rɛgwa ɛga da taa ɲgutɛ uushi. Ha'ɛ makɛ ɛtsa, amma ɛntaa uushi'inɛ patɛ ca tsakɛ ɛnda. Ma nyi,

5:11 5.11 6.9-10; 2 Tees. 3.6; Tit. 3.10; 2 Yooh. 10. **5:12** 5.12-13 Dzɛk. 13.6. **6:2** 6.2-3 Rooma 5.17; 2 Piita 2.4; Yahu. 6; Sɛniinɛ 1.6. **6:7** 6.7 Mat. 5.39-40; Rooma 12.17. **6:9** 6.9-10 15.50; Gal. 5.19-21. **6:11** 6.11 Tit. 3.3-7; Ibɛr. 9.14; 1 Yooh. 1.7.

ka banə nə nyi, tə'i nyi da rəgwa nga slənə taa mi patə. Amma paa nyi ka bwaseenə kaa taa mi a kavə tə nyi aakəŋwa. ¹³ Hara ənji, ka banə nə tii, ma kapaa Əntaŋfə zəma, ka səka. Ka zəmə dīi Əntaŋfə səkə əsə. Ha'ə makə ətsa. Amma ka zamaginə nə Əntaŋfə də səkə tii da zəmə patə. Ma shishinə, pooshi Əntaŋfə dīi kaamə tə ci ka aləhiinə. Amma, ma dīi ci kaamə shishinə, kaama slənə ka Slandanə də ci, Slandanə a tsakə tə shishinaamə əsə. ¹⁴ Makə sətə madəe Əntaŋfə ka Slandana agi maməətə ənja, ha'ə nii kəya madəe kaamə də baawədaakii əsə.

¹⁵ Kə shii unə, ma shishinuunə, purəjanə nga shishinə nga *Aləmasiihu nə ci. Ya əna, kə dəbee əndə a ngərə purəjanə nga shishinə nga Aləmasiihu, ca gəŋutəgi da nga badawa nga minə nii? Pooshi ka d'anə shaŋə! ¹⁶ Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, ma əndətə ngirə shishinəkii, ca gəŋutəgi da nga badawa nga mina, kə ndzaa tii shishinə rəŋwə kwa? Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Tii bəra'i, ka ndzaanə nə tii shishinə rəŋwə." ¹⁷ Amma ma əndətə gəŋutə də naakii nə da Slandana, kə ndzaa ci malaabakii də Ma'yanaakii.

¹⁸ Makə dīi ha'ə, bwaseemə ka aləhiinə. Patənə nga hara 'waslyakəənə, pooshi ka uree ka shishinə nga ənda. Amma ma aləhiinə, ka patənə nga shishinə cii kəya dfa 'waslyakəənə. ¹⁹ Ya saŋə pooshi unə shii oo'i, yi nga Malaaba Ma'yanə nə shishinuunə kwa? Ma Malaaba Ma'yaatə ashuunə, Əntaŋfə vii koonə. Əntaa noonə səgoonə nə shishinuunə, amma nga Əntaŋfə. ²⁰ Də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə. Acii ha'ə, wa shishinuunə a ndzaanə malaabakii, koonə shii vii də d'uunuunə ka Əntaŋfə.

7

Wabənə agyanə ngərəshinə

¹ Yoo, wiinə jikəvənaaki agyanə wabəənə nyaahoonə. Madfa kə bii əndə, paa ci ka ngərə minə shaŋə, ci palee də nga'əənə. ² Amma acii goona dzəgərə aagi aləhiinə, wa ngurə a ngərə minə. Minə əsa, wa kya ngərə ngura. ³ Ga ngurə a ənslə'wa də shishinəkii ka minaakii. Ha'ə nə minə əsə, ga kya ənslə'wa də shishinətə ka ngurii. ⁴ Acii ngurə nə slanda shishinə nga minə. Ha'ə nə shishinə nga ngurə əsə, minə nə slandakii. ⁵ Goona taanashi də shishinuunə, madfaamə unə kə luuvə ahadoonə nga saa'i gi'u agyanəkii, koonə shii kavə nuunə ka dfa də'wa. Ma daaba'əkii, una ənə ka gūjunə goonə makə nga njukə əsə koonə mbee ka kaka'atə noonə na. Də ha'ə gatsəgi nuunə tə təbənə nga *Seetanə tuunə.

⁶ Ma agi wabəətə bii nyi koonə, pooshi nyi bii tyasə see a d'oonə ha'ə, amma banə tanə cii kya ba koonə. ⁷ Ma mwayi nya, a ndzaa unə patə makə naaki. Amma taa wu patə tə'i ci da naakii viinə ətə vii Əntaŋfə ka ci pamə. Acii əndə'i ənda, ka mbeenə nə ci ka ndzaanə daanəkii, amma ma əndə'i əndə, paa ci ka mbeenə.

⁸ Wiinə sənə cii kya ba ka ənjitə pooshi ngirə minə taa ngərə ngura, da ka mooryafinə. Madfa kə ndzaa tii yadə ngərəshinə makə naaki, ci palee. ⁹ Amma madfa pooshi tii ka mbee ka kaka'agi natii na, wa təya ngərəshi. Gədə ci acii hənənə nga suuna nga shishinə a ədzəmətii.

6:12 6.12 8.9; 10.23; Gal. 5.13; 1 Piita 2.16. **6:13** 6.13 Mat. 15.17-19; 1 Tees. 4.3. **6:14** 6.14 15.15,20; Rooma 6.4; 8.11; 2 Koor. 4.14. **6:15** 6.15 12.27. **6:16** 6.16 'Wat. 2.24; Mat. 19.5; Af. 5.31. **6:17** 6.17 Yooh. 17.21-23; Rooma 8.9-11; 2 Koor. 3.17-18; Gal. 2.20. **6:19** 6.19 3.16. **6:20** 6.20 7.23; Rooma 13.14; 1 Piita 1.18-19. **7:2** 7.2 1 Tees. 4.3-4. **7:3** 7.3 Af. 5.21-29. **7:7** 7.7 Mat. 19.11-12; 1 Koor. 12.11. **7:9** 7.9 1 Tim. 5.14.

¹⁰ Wiinē sənē cii kya ba ka ənjitə ɲgirəshi. Əntaa banaaki, amma bariya ɲga Slandana. Ma minə, ga kya təkə da ɲguri. ¹¹ Amma mada kə tikə tii, ga kya ɲgərə əndə'i ɲgura. Mbu'u ka ənənə nə tii ka naranə da ɲguri. Ha'ə əsə, ga ɲgura a lakəgi minaakii.

¹² Wiinē sənē cii kya ba ka hara ənji nyi saaki də maki, əntaa Slandana. Mada ma minə ɲga əndə nə'unə, mada əntaa əndə nə'unə nə ki, amma kə luuvə ki ndzaanə gakii, ga ca lakəgi tə ki. ¹³ Ha'ə nə minə əsə, mada ma ɲguri, əntaa əndə nə'unə nə ci, amma kə luuvə ci ndzaanə da ki, ga kya alə rəgwa ɲga təkənətii. ¹⁴ Ma bii nyi ha'ə, acii taa ɲgahi pooshi ɲguri agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntaɲfə tə ci putə ɲga minaakii. Ha'ə nə minə əsə. Taa ɲgahi paa ki agi nə'unə, patə da ha'ə kə luuvə Əntaɲfə tə ki putə ɲga ɲguri. Maci pooshi ha'ə, kada pooshi manjeevənətii ka ndzaanə ka ənji ɲga Əntaɲfə. Amma putə ɲga ətsə ha'ə, kə ɲgirə Əntaɲfə tə tii ka manjeevənaakii. ¹⁵ Amma mada kə mwayi minə taa ɲgura ətə pooshi agi nə'unə təkənə da əndə nə'unə, wa təya təkə. Mada kə dīi ha'ə, pooshi əndə nə'uutsə taɲəgi bariya. Amma ka ndzaanə jamə 'wii Əntaɲfə taamə. * ¹⁶ Unə makinə ənji nə'unə, buurətəmə ɲga'ə. Mbu'u taa daci unə nə ɲguyirənə goonə a upaa luupaanə. Unə ɲguyirənə ənji nə'unə əsə, buurətəmə ɲga'ə. Mbu'u taa daci unə nə makinə goonə a upaa luupaanə.

Ndzaanə ɲga əndə makə sətə 'wii Əntaɲfə tə ci

¹⁷ Ma sətə palee, wa əndə a slənə makə sətə vii Əntaɲfə ka ci baawəda ɲga slənənə. Wa ca ndzaanə saakii makə sətə ɲji ci saa'itə 'wii Əntaɲfə tə ci. Ha'ə cii kya dzəgunə ka ənji taa asəkə ɲgutə Ikəliisiya. ¹⁸ Mada tə'i əndə *ryaminii daga Əntaɲfə ma'ə ma'wamə tə ci, mada kə 'wii Əntaɲfə tə ci, ga ca alə əndzəgi baavə ɲga ryaminanə ashikii. Mada tə'i əndə əsə ətə 'wii Əntaɲfə paa ci ryaminii, wa ca ndzaanə saakii ha'ə, ga ca ryamina.

¹⁹ Acii pooshi kama kamaanə ahada maryamina ənda da əndətə pooshi ryaminii akəɲwacii Əntaɲfə. Amma nə'u bariya ɲga Əntaɲfə nə uushi.

²⁰ Taa wu patə, wa ca ndzaanə makə ətə ɲji ci saa'itə 'wii Əntaɲfə tə ci.

²¹ Mada mava nə əndə saa'itə 'wii Əntaɲfə tə ci, ga ca buurə agyanəkii. Amma mada kə upaa ci rəgwa ɲga ndzaanə ka dimwa, wa ca da ha'ə.

²² Ma bii nyi ətsa, acii ma mavatə 'wii Əntaɲfə tə ci, kə ndzaa ci ka dimwa putə ɲga ləbənəkii da Slandana. Ha'ə nə dimwatə 'wii Əntaɲfə tə ci əsə, kə ndzaa ci ka mava ɲga Slandana. ²³ Də uushi dzabanə pərii Əntaɲfə tuunə. Goona ənyagərə də noonə nə ka maviinə ɲga ənja. ²⁴ Acii ha'ə, ndzəkəɲushi'inəkya, taa wu patə, wa ca ndzaanə akəɲwacii Əntaɲfə makə sətə 'wii Əntaɲfə tə ci.

Wabənə agyanə ənjitə pooshi sha ɲgirəshə da mooryafinə

²⁵ Ma agyanə ənjitə ma'ə matəkətəmə ɲgərəshinə əsə, wiinə sənə cii kya ba. Pooshi uushi bii Slandanə ka nyi agyanəkii, amma ka banə nə nyi koonə naaki hiima, makə dīi ci, pwapoonə ɲga Slandanə kavə tə nyi ka ndzaanə ka əndə goonə. ²⁶ Ma hiimaaki, mada ndzaa əndə daanəkii yadə ɲgərəshinə, ci palee. Ma bii nyi ətsə ha'ə, acii tə'i cibənyinə laɲə ci ənjə a sa ɲga əna. ²⁷ Ma əndətə ɲgirə minə, ga ca kaaree ka miita. Ma əndətə pooshi sha təbətə ɲgərə minə, ga ca ɲgərə. ²⁸ Amma taa ɲgahi

7:10 7.10-11 Mat. 5.32; 19.9. **7:14** 7.14 Rooma 11.16. * **7:15** 7.15 ka ndzaanə jamə: 14.33; Rooma 12.18; 14.19; 2 Koor. 13.11; Kwal. 3.15; Ibər. 12.14. **7:16** 7.16 1 Piita 3.1. **7:18** 7.18 Gal. 5.1. **7:19** 7.19 Rooma 2.25-29; Gal. 5.6. **7:22** 7.22 Af. 6.6; Filim. 16; 1 Piita 2.16. **7:23** 7.23 6.20. **7:25** 7.25 1 Tim. 1.12-14. **7:26** 7.26 Irim. 16.1-4; Slənə 14.22; 1 Tees. 1.6; 3.3-4.

kə bii nyi ha'ə, madfa kə ɲgirə əndə minə, paa ci dʒii 'waslyakəənə. Madfa ɲgirə kadəmə ɲgura əsə, paa ki dʒii 'waslyakəənə. Amma shiimə oo'i, tə'i uushi'inə laɲə ca la tə əɲjitə ɲgirəshi. Ci bii nyi naaki gədfə ndzaanə yadə ɲgərəshinə, acii ga tsarə ɲga uushi'iitə a lii tə ənda.

²⁹ Ndzəkəɲushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma saa'itsa, kə uugi mbəshanə kədəhə. Acii ha'ə, ma əɲjitə da makinə, wa təya ndzaanə makə pooshi makinə atsatii. ³⁰ Ma əɲji tuunə, wa təya da makə əntaa ka mabətə səkə nə tii. Ma əɲji ɲusənə, wa təya da makə əntaa ka maɲushinə nə tii. Ma əɲji dərə də uushi'inə əsə, wa təya ndzaanə makə pooshi sətə irə tii shi aaciitii. ³¹ Ma əɲji da slənə ganə a duuniya, wa təya ndzaanə makə pooshi sə ɲga dʒanatii ganə a duuniya. Acii ma duuniyana, pooshi ma'ə laɲə kaa ca uudə.

³² ɲga'ə ka nyi koonə ndzaanə yadə buurə uushi'inə. Ma əndətə pooshi sha ɲgirə minə, aagi slənə ka Slandanə kavə ci naakii na. Gazhi'waanaakii patə kaa ca uudfagi səkə ɲga Slandana. ³³ Amma ma əndətə ɲgirə minə, aagi slənənə ka *duuniya kavə ci naakii na, kaa ca shii uudfagi səkə ɲga minaakii. ³⁴ Acii ha'ə kə tikə hiimaakii bəra'i. Ma miitə pooshi ɲgirə ɲgura taa kadəma, kə kavə ki natə nə aagi slənə ka Slandana, kaa kya shii ndzaanə malaabakii camə akəɲwacii Slandana. Amma ma miitə ɲgirə ɲgura, kə kavə ki natə nə aagi slənənə ka duuniya, kaa kya shii uudfagi də səkə ɲga ɲgurii.

³⁵ Ma bii nyi koonə ətsa, ɲga'ə ka nyi nə tsakənə tuunə, əntaa təɲanə cii kya təɲa tuunə. Acii ɲga'ə ka nyi koonə slənə sətə difə ka rəgwakii, una vəgi noonə nə ka slənənə ka Slandanə də ədzəmə rəɲwə.

³⁶ Madfa tə'i əndə ghə'i madanə, amma təya nara da madanaakii oo'i, paa tii ka ɲgərəshinə ma'ə, ka dʒanə ɲga'ə. Amma madfa kə tsaamətə ɲgurii oo'i, paa ci na kaka'atə naakii na, wa ca ɲgərə tə ki makə sətə mwayi ci, paa ci dʒii 'waslyakəənə. ³⁷ Amma maa əndə ci saakii dʒii aniyaakii ɲga banə oo'i, paa ci ka ɲgərənə tə ki ma'ə, madfa kə kaka'atə ci shishinəkii əsə, ɲga'ə nə sətə dʒii ci, wa təya ndzaanə daanətii yadə ɲgərəshinə. ³⁸ Makə ha'ə əna, ma əndətə ɲgirə minə, kə dʒii ci ɲga'ə. Amma əndətə pooshi ɲgirə minə shaɲə palee.

³⁹ Ma miitə ma'ə ɲgurii ka əpinə, pooshi ki da rəgwa ɲga ɲgərə əndə'i. Amma madfa kə əntəgi ɲgurii, tə'i ki da rəgwa ɲga ɲgərə ɲgurətə kadeesəkə ka ki, madfa əndə nə'unə nə ci. ⁴⁰ Ma aagi hiimaaki naaki, madfa kə ndzaa ki satə yadə ɲgərə ɲgurə ma'ə, gədfə ci na palee ka ki də ɲga'əənə. Ma nəhənəki, ma hiimatse dʒii nyi, dagi Ma'yanə ɲga Əntaɲfə shigi.

8

Wabənə agyanə zəmətə dʒii əɲji ka uuləminə

¹ Ma agyanə luutə ci əɲjə a la uuraakii ka uuləminə, wiinə sənə cii kya jikəvə koonə. Kə shii amə, ma patənə gaamə, tə'i amə da shiinə. Amma ma shiitsa, ci ca kavə əndə ka haɲətə naakii na. Amma ma sətə ca tsakə əɲja, uudfəna. * ² Taa wu patə ɲgirə naakii nə makə kə shii ci uushi'inə, ca'ə əndzə'i ma'ə ci mashiimə sətə dəbee ca shii. ³ Amma ma əndətə uu'i tə Əntaɲfə, kə ndzaa ci ka uuzənə ɲga Əntaɲfə ətsa.

7:28 7.28 Luka 21.23. **7:29** 7.29-31 Rooma 13.11-13; 1 Piita 4.7; Fil. 4.5. **7:31** 7.31 1 Yooh. 2.17. **7:33** 7.33 Luka 14.20. **7:39** 7.39 Rooma 7.2-3. **8:1** 8.1-13 Rooma 14.1-15.6. * **8:1** 8.1 Slənə 15.29; Rooma 12.16; uudfənə ca tsakə əɲja: 13.1-7; 14.1; 16.14; Yooh. 13.34; Rooma 15.1-2; 2 Koor. 8.7-8,24; Gal. 6.10; Af. 5.2. **8:3** 8.3 13.12; Gal. 4.9.

⁴ Ma agyanə luutə lii ənji uuraakii ka uuləminə, kə shii amə, ma uuləminə, pooshi əpinə amatii. Kə shii amə əsə, rəjwə dyanə nə Əntanəfə.

⁵ Tə'i uushi'inə lanə agintanəfə taa anə hanyinə ətə ci ənjə a paslə tə tii. Taa ngahi tə'i tii lanə, ⁶ patə da ha'ə, ma kaamə, rəjwə dyanə nə Əntanəfə. Dəsənaamə nə ci. Ci tagii patənə nga uushi'inə, naakii naamə. Rəjwə dyanə nə Slandanə əsə, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Daciikii tagii patənə nga uushi'inə. Daciikii əsə ndzaa amə da əpinə amaamə.

⁷ Amma əntaa patənə nga ənji shii ha'ə. Ca'ə əndzə'i tə'i hara ənji sənəavə ka tii nə haala nga uuləminə. Agi adənə nə tii luutə ci təya nee ka uuləminə lii ənji. Ma təya, ma'ə vii goonəgatii madamə ngeerənə. Ma ci təya nee, makə kə əjijinətə zəməkii tə tii. ⁸ Ma amə, kə shii amə oo'i, pooshi uushi ci zəmə a tsakə kaamə akəjwacii Əntanəfə shanə. Tada kə zhimaamə, pooshi uushi cii kəya tsakə kaamə. Ha'ə əsə, tada kə bwasee amə ka adə zəməkii, pooshi uushi cii kəya galee ashaamə.

⁹ Ma unə ətsə shii oo'i, kə vii Əntanəfə kaamə rəgwa nga adə taa ngutə zəma, see a dōonə hanjaka, acii goona ndzaa ka faara pu'unə nga ənjitə ma'ə vii goonəgatii madamə ngeerənə. ¹⁰ Acii ma tsarə nga əndətsa, mada kə nee ci ka hə əndətə shii uushi'inə dasə asəkə kuvə uuləma, ha adə luu nga uuləma, ka kavənə nə hə tə ci ka adə tsarə luukii əsə. ¹¹ Ma tsarə nga əndətsə ma'ə vii goonəgaakii madamə ngeerənə, ka zanə nə ci putə nga shiinaaku. Ma əndətsa, ndzəkəjū nə ci, da i ka putaakii əjki Aləmasiihu, amma wahətsə kə kavə tə ci ka kulanə. ¹² Də madəe ka ma'yanə nga ndzəkəjūshi'inə ətə ma'ə madamə ngeerənə agi vii goonəgatii, cuuna dā 'waslyakəənə. Ma ətsa, ka Aləmasiihu cuuna dā. ¹³ Acii ha'ə, mada luu ca kavə tə ndzəkəjūnəki kaa ca kula, paa nyi ka adə luukii ma'ə shanə, acii ga nya kavə tə ci ka kulanə.

9

*Sətə dəbēe ka masləkee ənji nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹ Ma nyi, dimwa nə nyi, masləkee əndə nga Aləmasiihu nə nyi. Kə nee nyi ka Yeesu Slandanaamə də ginəki. Unə əsə nə bwatyatə upaa nyi agi slənaaki ka Slandana. Anii əntaa ha'ə? ² Taa pooshi hara ənji luuvə oo'i, masləkee əndə nə nyi, amma ma unə, kə shii unə oo'i, masləkee əndə nə nyi. Acii unə nə sətə bəarii oo'i, masləkee əndə nə nyi tanyi putə nga ləbənə goonə da Slandanaamə.

³ Wiinə sənə jikəvənəki ka ənji wabə tə nyi. ⁴ Ya sanə pooshi dəbə ənjə a vii keenə zəmə da sə nga sanə putə nga slənə geenə kwa? ⁵ Ya sanə pooshi nyi da rəgwa nga ngərə minə, nya palə ka wiigi'inə da i ki kwa? ina dā makə sətə ci i Piita* da hara masləkee ənji da ndzəkəjūshi'inə nga Slandanaamə a dā kwa? ⁶ Anii see inə da Barənaba sanə nə slənənə də ciiniinə, keena shii upaa də zəmə aameena? † ⁷ Wu sanə nə soojatə pooshi ənji agi vii ka ci shikwaakəya? Wu sanə nə moozatə pooshi ka adə poo nga ənfwə gakkii asəkə ra? Wu əsə nə magəratə pooshi ka sa 'wanə nga dabiinaakəya?

⁸ Ma uushi'iitsə cii kya ba, əntaa də hiima nga əndə shiŋkinə cii kya ba. Tə'i manaahəkii maa, asəkə ləkaləkatə nga Muusa, ⁹ ətə bii ca, "Goonə

8:4 8.4 10.19-20; Dzək. 4.35,39; 6.4-5; Gal. 4.8-9. **8:6** 8.6 12.5-6; Yooh. 1.3-4; Af. 4.5-6; Kwal. 1.16.

8:7 8.7-12 10.23-33. **8:8** 8.8-9 Rooma 14.13,15,17,21; Gal. 5.13. **9:1** 9.1-2 4.9,15; 15.8-10; 2

Koor. 2.14-17; 3.1-3; 5.18-20; 10.7-8,13; 11.5,13; 12.11-13; Gal. 1.1. **9:4** 9.4 Luka 10.7-8; Mat. 10.10.

* **9:5** 9.5 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə ci ənjə a 'wa də Piita. † **9:6** 9.6 Barənaba: Slənə 4.36; 11.22-26; slənənə də ciinə ka upaa də zəma: Slənə 18.3.

anəgi ma nga la ca slənə koonə asəkə rə.” Ya əna, agyanə liinə nə Əntanfø ka wabənə kwa? ¹⁰ Ma ətsə patə, agyaniinə cii kəya wabə. Puta geenə nyaahə ci ətsə ha'ə. Acii ma əndə budənə da əndə slənə cifanə, kə dibə təya ka nə nga upaa uushi davə asəkə rə. ¹¹ Makə kə ləgaviinə koonə slikərənə nga Malaaba Ma'yanə aa ədzəmuunə, əntaa madəbəkii unə kə ki'i keenə də vii keenə sətə ciina kavə aameenə kwa? ¹² Makə dīi ci kə luuvuunə vii ka hara ənji sətə dəbee, weewee keenə dəbee una 'watəgi vii uushi'iitsa.

Taa ngahi ha'ə makə ətsə dəbee una dā keenə, amma pooshi inə kədii koonə tsakə tiinə ha'ə. Kə sə'watiinə patənə nga mabuurəna kaa Njunyi Habara agyanə Aləmasiihu a shii dzənə aakəŋwa aakəŋwa. ¹³ Amma ga ca zaanə koonə oo'i, ma ənjitə ca slənə asəkə yi nga Əntanfø, agi sətə ci ənjə a kərə aadəvə aasii ci təya upaa zəmatii. Ha'ə əsə nə ənjitə ca slənə agyanə ha nga dā sataka. Agi sətə dīi ənji də sataka ci təya ngərəgi natii zəma. ¹⁴ Ha'ə əsə dīi bii Slandanaamə, əŋki ci, ma əndətə ca dā slənə nga Njunyi Habara, dagikii upaanəkii zəmaakii.

¹⁵ Taa ngahi ha'ə makə ətsə, pooshi nyi kədii acii taa wu. Ma cii kya naahə koonə ha'ə, əntaa koonə vii ka nyi sətə dibə. Gədfə əntənə əŋki nyi acii dānə ha'ə makə ətsə, acii paa nyi ka uudənə kaa sətə cii kya dəlāgi a ndzaanə ka uushi zabə. ¹⁶ Pooshi waaza Njunyi Habara ka kavənə tə nyi kaa nya dəlāgi, acii ma ətsə, kə ndzaa ka nyi tyasə see maa waazii nyi. Kə kullii agyanəki madā paa nyi waazii Njunyi Habara! ¹⁷ Maci ma cii kya dā slənətə də moonə nga moodəfəki saakii, kadā ka upaanə nə nyi ki'ikii. Amma slənə nga tyasə cii kya dā, acii Əntanfø ba'avə slənəkii aaciiki. ¹⁸ Ngutə shikwa cii kya upana? Ma shikwaaki, waaza Njunyi Habara ka ənji nga zabə yadə ki'ikii. Pooshi nyi agi ləgwa sətə dibə ənjə a vii ka nyi acii ənja.

¹⁹ Ma nyi, dimwa nə nyi, əntaa mava. Patə da ha'ə, kə kavə nyi naaki nə kaa nya ndzaa ka mava, kaa nya shii upaa də ənji laŋə. ²⁰ Ma nyi ahada *Yahudiinə, kə dīi nyi makə sətə ci təya dā, kaa nya shii əlyatənə də tii. Ma nyi ahada ənjitə dīi *bariya anətii əsə, kə ndzaa nyi ahadatii makə da i bariya anəki nə nyi makə natii, taa ngahi pooshi. Amma ma ndzaa nyi ha'ə ahadatii, kaa nya shii əlyaginə də tii. ²¹ Ha'ə əsə, nyi ahada ənjitə pooshi shii bariya, kə ndzaa nyi ahadatii makə pooshi nyi shii bariya, kaa nya shii əlyaginə də tii. Pooshi ətsə baarii makə pooshi nyi agi nə'u bariya nga Əntanfø. Acii agi nə'u bariya nga Aləmasiihu nə nyi. ²² Weewee geegi nyi ka vii goonğaaki makə ma'ə madamə ngeerənə ahada ənjitə ma'ə vii goonğatii madamə ngeerənə, kaa nya shii əlyaginə də tii. Taa ngutə tsarə nga ndzaanə patə gi nyi ka la ənja, kə ndzaa nyi makə natii, kaa nya shii luupaa də hara ənji agitii taa də iitə patə. ²³ Uushi'iitsə cii kya dā patə, putə nga Njunyi Habara cii kya dā ha'ə, kaa nya shii upaa də shikwatə nə ənjə a upaa agikii da i nyi.

²⁴ Kə shii unə, ma agi laamə nga huyinə, ənji laŋə ca laamə, amma əndə rəŋwə tanə nə upaa shikwa. Acii ha'ə dāmə gazhi'waanə nga huyinə, koonə shii upaa də shikwa. ²⁵ Taa wu patə bii ka dānə nə ci laamə nga huyinə, ka hadəginə nə ci də shishinəkii nga'ə, kaa shishinəkii a ndzaanə

9:9 9.9 Dzək. 25.4; 1 Koor. 10.11; 1 Tim. 5.18. **9:11** 9.11 9.4; Rooma 15.27; Gal. 6.6. **9:12** 9.12 Slənə 20.34-35; 2 Koor. 11.9. **9:13** 9.13 Baan. 18.8-19. **9:14** 9.14 9.4. **9:15** 9.15 Slənə 18.3. **9:16** 9.16 Irim. 20.9. **9:17** 9.17 4.1. **9:19** 9.19-22 10.23-24,32-33; Rooma 15.1. **9:19** 9.19 Mat. 20.26-27. **9:20** 9.20 Slənə 16.3; 21.20-26. **9:21** 9.21 Gal. 2.3-4. **9:22** 9.22 Rooma 1.13; 2 Koor. 5.11; 11.29. **9:24** 9.24-25 Fil. 3.12-14; 2 Tim. 2.4-6; 4.7-8; Yak. 1.12; 1 Piita 5.4; Səniinə 2.10.

ndalə. Ma cii kəya dfa ha'ə, kaa ca shii upaa də shikwa. Ma tsarə nga shikwatse cii kəya alə, ka saawaginə. Amma ma ənə caama alə, pooshi ka saawanə shanə ca'ə ndənjwə ndənjwə. ²⁶ Ma nyi, gənjə cii kya huyi ca'ə ka muudinə. Ha'ə əsə ma nyi, əntaa əndətə ca dfa mavutə zabə agi mədə nə nyi. ²⁷ Kə luuvə nyi sa taa ngutə tsarə nga ciba, kaa shishinəki a ndzaanə matasəkakii taa ka ngutə rəgwa. Ma nyi ənə ca waaza Njuni Habara ka hara ənja, ma cii kya dfa ha'ə, acii ga nya kulii a rəgwa.

10

Wabənə agyanə uuləminə

¹ Ndzəkənjushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii sətə slənyi də dzədzəshi'inaamə saa'itə təya palə agi bilinə. Kurabiinə nja kaka'ə tə tii patə. Patənati tənəgi maduunə gəera, pooshi taa mi uree ka tii.

² Patənati upaa bapətisəma nga kurabiinə da nga uunəva kaa təya ndzaa ka ənji nə'unə tə Muusa. ³ Patənati əsə, kə agi tii zəmətə shi dadagyə.

⁴ Patənati əsə, kə sii tii ma'iitə shi dadagyə. Acii kə sii tii ma'iitə əja ashi faaratə vii Əntanfə ka tii. Ma faaratsə nja dzə atsati, ci nə Aləmasiihu.

⁵ Patə da ha'ə lanənati pooshi slənati kadeesəkə ka Əntanfə. Putakii ha'ə lanənati, kə mətəgi tii agi bilinə.

⁶ Ma ətsə patə, wabənə cii kəya wabə kaamə, acii ga bwaya uushi'inə a kadeesəkə kaamə makə natii. ⁷ Goona ndzaa ka ənji paslə uuləminə makə nga hara ənjatii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə ndzaa ənji ka zəma, təya saasa ənvwa, təya madə ka uudzənə ka uuləminə." ⁸ Goona aləhiinə makə nga hara ənjatii. Agi uusəra rəjwə ənji dəbu'u pupusərə aji makkə zamagi Əntanfə də tii. ⁹ Gaama təbə tə Slandanaamə makə sətə dfi hara ənjatii. Wata rəhunə a zamagi də tii dza'ə. ¹⁰ Gaama ngəərə ma makə sətə dfi hara ənjatii. Wata malaa'ikatə ca bəələ ənji a zamagi də tii.

¹¹ Ma uushi'iitə slənyi də tii patə, wabənə cii kəya wabə ka ənja. Ma naahəpaa ənji əsə, ka wabəginə kaamə, acii amə nə ənji nga muudinə nga saa'i. ¹² Acii ha'ə, taa wu patə nyihə makə ndihə nə ci, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulii. ¹³ Patənə nga təbətə ca la tuunə, mbərə mbərə nə ci da ətə ca la taa tə ngutə ənda. Amma ma Əntanfə, əndə goonja nə ci, paa ci ka luuvənə kaa təbənə ətə palee ka ngeerii unə a la tuunə. Madə kə lii təbənə tuunə, ka viinə nə ci koonə ngeerənə koonə kənaanə ndihə, koonə shii upaa rəgwa nga sə'watənə.

¹⁴ Acii ha'ə kadashinyinaakya, bwaseemə ka paaslə uuləminə. ¹⁵ Ma unə, ənji paaratə də uushi'inə nuunə, ka mbeenə nuunə ka ləginə unə də noonə nə oo'i, ma sənə cii kya ba, goonja tanyi. ¹⁶ Ma kwalakətə caama slənəgi saa'itə ama zəmə əndzanə nga Slandana, agi kuyiriinə naamə tə Əntanfə putakii. Ma amə sagi də kwalakəkii əsə, ləbənə caama ləbə agi idənə nga Aləmasiihu. Ha'ə əsə nə burooditə caama baatsə, ama adə. Ləbənə caama ləbə agi shishinə nga Aləmasiihu. ¹⁷ Makə dfi ci masləhə rəjwə nə buroodi, taa ngahi lanə naamə, amma rəjwə naamə, acii masləhətə rəjwə ha'ə caama adə əsə.

9:27 9.27 Rooma 8.13; 13.14. **10:1** 10.1 Shig. 13.21; 14.21-29. **10:3** 10.3 Shig. 16.13-35; Dzək. 8.3; Jab. 78.24-25. **10:4** 10.4 Shig. 17.6; Jab. 78.15. **10:5** 10.5 Baan. 14.29-30; Jab. 78.31; Ibər. 3.17; Yahu. 5. **10:6** 10.6 Baan. 11.4,34; Jab. 106.14. **10:7** 10.7 Shig. 32.6. **10:8** 10.8 Baan. 25.1-9. **10:9** 10.9 Baan. 21.5-6. **10:10** 10.10 Baan. 14.2,36; 17.6-15; Jab. 106.25-27; Ibər. 3.17-18. **10:11** 10.11 7.29-31; Rooma 15.4. **10:12** 10.12 Gal. 6.1. **10:13** 10.13 1.9; Yak. 1.13-14. **10:14** 10.14 1 Yooh. 5.21. **10:16** 10.16 11.24-25; Luka 22.17-20. **10:17** 10.17 12.27.

¹⁸ Buurətəmə alə'aada nga *Yahudiinə əsə. Ma ənjitə ca adə luutə ci ənjə a dfa də satakətə ka Əntanjfə, agi ndzaanə nə tii ləbə da Əntanjfə.

¹⁹ Mi cii kya moo banə əna? Uuləmə nə əndə'i uushi nii, anii zəmətə ci ənjə a vii ka ca? Pooshi. ²⁰ Ma sətə cii kya moo banə, ma sətə ci ənji faara a dfa satakakii, ka ginaajinyinə ci təya dfa, əntaa ka Əntanjfə. Ma nyi, paa nyi ka moonə una ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə. ²¹ Ya sanjə iitə mbee nuunə ka zəmə əndzanə nga Slandana, una ənəgərə ka zəmə nga ginaajinyinə əsa? Pooshi unə ka ndzaanə ka hakii da ginaajinyinə əsə.

²² Ya sanjə nga'ə koonə nə kavənə tə Slandanə kaa ca sərəhə kwa? Anii ma naamə ka nəhənə, kə palee amə ka ci də ngeerəna?

²³ Ka banə nə hara ənji ahadoonə oo'i, tə'i amə da rəgwa nga dfa taa nğutə uushi. Ha'ə makə ətsa. Amma əntaa uushi'inə patə ca tsakə ənda. Tə'i amə da rəgwa nga slənə patənə nga uushi, amma əntaa patənə nga uushi ca kərə ənji aakəjwa. ²⁴ Ga taa wu a slənə wata sətə ca tsakə tə ci, ci daanəkii, amma, wa ca slənə sətə ca tsakə tə hara ənja.

²⁵ Tə'i unə da rəgwa nga dərə taa nğutə tsarə nga ləwə a luuma, una tsəbə. Goona kavə ma'yanə goonə ka buurənə taa dama shi ləwəkii.

²⁶ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə, ətə bii ci, "Hanyinə da patənə nga sətə asəkətə, nga Slandanə patə." ²⁷ Madfa kə 'wii əndətə əntaa əndə nə'unə nə ci tə hə ka zəma, madfa kə kadeesəkə ka hə nə dzənə, duu, zəmuu patənə nga sətə vii ci ka hə. Ga ha kavə ma'yanəku ka buurənə taa dama shi zəməkii. ²⁸ Amma madfa kə bii əndə'i əndə ka hə oo'i, ma ləwətsa, ka uuləmə lii ənji, ga ha adə ma'ə. Ma bii nyi ətsa, putaakii kaa ma'yanaakii a baanə. ²⁹ Kaa ma'yanə nga əndətsə a baanə bwasee hə ka zəmətə, əntaa putə nga naaku.

Ka ləgwanə nə hə, "Ka mi sanjə bwaseenəki ka adə uushi putə nga əndətə ca hiima oo'i, bwaya uushi cii kya dfa? ³⁰ Madfa kə kuyirii nyi tə Əntanjfə putə nga zəmətə, ka mi sanjə banə əndə ka nyi oo'i, bwayakii dīi nyi putə nga adə zəməkəya?"

³¹ Yoo, taa mi patə dīi unə, taa zəma, taa sa uushi, dfa mə patə ka dfaunətənə də Slandana. ³² Hakilamə acii goona bəzee ka səkə nga Yahudiinə, taa nga hara slikərənə, taa nga ənji nga Əntanjfə. ³³ Ma səndə dfaunuənə tanə, dfa mə makə sətə cii kya dfa. Acii ma nyi, kə dīi nyi gazhi'waanə nga uudfagi səkə nga patənə nga ənji agi taa mi cii kya dfa patə. Sətə ca tsakə tə ənji patə cii kya dfa kaa təya shii upaa luupaanə, əntaa ka putaaki cii kya dfa.

11

¹ Nə'umə dərəpaaki makə ənə cii kya nə'u nga *Aləmasiihu.

Wabənə agyanə ləkutə nə nga minə

² Agi dəlaginə nə nyi duunə ka shanjə, acii agi buurətənə nuunə wabənaaki koonə, una nə'utə alə'aada nga ənji nə'unə ətə dzəgunyii koonə. ³ Amma nga'ə ka nyi una paaratəgi oo'i, taa nğutə nğurə patə, Aləmasiihu nəndə agyanəkii. Taa nğutə minə patə əsə, nğurə nəndə

10:18 10.18 Leew. 7.11-21. **10:19** 10.19 8.4. **10:20** 10.20 Dzək. 32.17; Jab. 106.37; Səniinə 9.20. **10:21** 10.21 2 Koor. 6.15-16. **10:22** 10.22 Dzək. 32.21. **10:23** 10.23-33 Rooma 14.1-15.6. **10:23** 10.23 6.12; 8.7-12. **10:24** 10.24 10.32; 13.5; Rooma 15.1-2; Fil. 2.4. **10:25** 10.25 Rooma 14.2. **10:26** 10.26 Jab. 24.1; 89.12. **10:28** 10.28 8.7. **10:30** 10.30 Rooma 14.6; 1 Tim. 4.4. **10:31** 10.31 Kwal. 3.17. **10:32** 10.32 Rooma 14.13. **10:33** 10.33 9.19-22. **11:1** 11.1 4.16. **11:2** 11.2 2 Tees. 2.15; 3.6.

agyanətə. Ha'ə nə Aləmasiihu əsə, Əntan̄fə nəndə agyanəkii. ⁴ Acii ha'ə, taa ɲgurə ca dā də'wa taa dā anabaakwaanə da i dara anəkii, kə bərapaa ci tə Aləmasiihu ətsa. ⁵ Amma ma minə, wa kya ləkutəgi nətə saa'itə kya dā də'wa taa dā anabaakwaanə. Madā paa ki dīi ha'ə, ci nə kə bərapaa ki tə ɲgurii ətsa. Mbərə mbərə nə ki da miitə isəgi nətə. ⁶ Madā pooshi minə ka ləkutəgi nətə, wa kya isəgi nətə. Amma makə dīi ci ayi ayi ka minə nə isəgi nətə, wa kya ləkutəgi nətə.

⁷ Ma ɲgura, pooshi dibə ca davə uushi aanəkii ca dā də'wa, makə dīi ci, məndzaan̄gu'inə ɲga dūunuunə ɲga Əntan̄fə nə ci. Amma ma minə, məndzaan̄gu'inə ɲga dūunuunə ɲga ɲgurə nə ki. ⁸ Acii ma ɲgura, əntaa dashi minə tagii Əntan̄fə tə ci, amma tə minə tagii Əntan̄fə dashi ɲgura.

⁹ Ka putə ɲga ɲgurə əsə tagii ci tə ki, əntaa ka putatə tagii ci ɲgura. ¹⁰ Makə ha'ə dīi ətsa, kə dəbee minə a ləkutəgi nətə, ka baariinə oo'i, atsaa sədə ɲgurə nə ki, acii ga kya bəzee ka səkə ɲga malaa'ikanyinə. ¹¹ Taa ɲgahi bii nyi koonə ətsa, patə da ha'ə, ma amə ənə ləbə da Slandana, madā pooshi ɲgura, pooshi minə. Madā pooshi minə əsə, pooshi ɲgura. ¹² Kə shii amə, dashi ɲgurə tagii Əntan̄fə minə. Ki ca poo ɲguyirənə əsə. Amma slənə ɲga Əntan̄fə nə patənə ɲga uushi'inə.

¹³ Unə də noonə nə nə banə, kə dəbee minə a dā də'wa ka Əntan̄fə yadə ləkutə nətə kwa? ¹⁴ Patənə ɲga ənji taa da patə, kə shii tii oo'i, madā kə kapaa ɲgurə shiŋkinaakii magərəkii, sə ɲga ayinə ka ci. ¹⁵ Amma ma ka minə, sə ɲga rəmaaginatə nə magərə shiŋkinə. Ma vii Əntan̄fə ka ki shiŋkinə, kaa ca ndzaanə ka sə ɲga ləkutəgi də nətə. ¹⁶ Taa wu patə dīi mabizhinə agyanə sətə, wa ca shii oo'i, patənə geenə da Ikəliisiyanyinə ɲga Əntan̄fə patə, ha'ə makə ətsə ciina nə'u.

Wabənə agyanə əndzanə ɲga Slandana

¹⁷ Yoo, wiinə wabənə agyanə zəmə əndzanə ɲga Slandana. Ma agi wabənə cii kya ba koonə, pooshi nyi ka dələnə duunə. Acii ma dza də nə goonə ka dā də'wa ka Əntan̄fə, pooshi agi kira dzənə aakəɲwa, amma ənyanə aa ba'ə cii kəya kira. ¹⁸ Ma ɲga təkəɲwanə, kə fii nyi oo'i, madā dzii unə də nə ka dā də'wa, tə'i təkəshinə ahadoonə. Kə shii nyi weewee ma ətsa, tə'i goon̄ga gi'u agikii. ¹⁹ Ka ndzaanə nə təkəshinə ahadoonə, kaa ənjə a shii nee ka ənjitə ca nə'u ɲunyi rəgwa paŋgəraŋə.

²⁰ Madā dzii unə də nə ka zəmə əndzanə ɲga Slandana, əntaa əndzanə ɲga Slandanə cuuna zəmə. ²¹ Ma bii nyi ətsa ha'ə, acii ma saa'itə una zəmə, taa ɲgutə əndə agi dzənə nə ci aakəɲwa agi adə zəmaakii. Ma hara ənji, ka madəfənə nə tii. Hara ənji əsə, mawiikakii nə tii. ²² Una! ka mi də dānə ha'ə kwa? Pooshi yinyinə goonə bahə zəmənə, una saasa davə kwa? Anii gəfə bərapaa Ikəliisiya ɲga Əntan̄fə da tə ənjitə pooshi uushatəya? Mi mbeenəki ka banə koonə agyanə ətsa? Dələnə dələnəki duunə kwa? Paa nyi ka dələnə duunə.

²³ Acii ma dzəgunəənə cii kya dzəgunə koonə, Slandanə Yeesu kavə aaciiki. Waatoo, ka vədətə vii ənji tə ci ka bələginə, ca ɲgərə burooda, ²⁴ ca kuyirii tə Əntan̄fə, ca baatəpaa, əŋki ci, "Shishinəki cii kya vii ka putə goonə. Dəmə aakəɲwa də dānə ha'ə makə əna ka buurətəginə də nyi." ²⁵ Makə uugi tii zəma, ca ɲgərə ma'i inabi əsə, əŋki ci, "Ma ma'i inabina, ci nə kura aləkawalətə ci Əntan̄fə a dā də idənaaki. Taa guci

11:3 11.3 3.23; 'Wat. 3.16; Af. 5.23. **11:7** 11.7 'Wat. 1.26-27. **11:8** 11.8-9 'Wat. 2.18-23; 1 Tim. 2.13. **11:18** 11.18 1.10-11. **11:19** 11.19 Dzək. 13.2-4; 1 Yooh. 2.19. **11:22** 11.22 Yak. 2.5-6. **11:23** 11.23-25 10.16; Mat. 26.26-28.

cuuna sa patə, samə ha'ə ka buurətəginə də nyi.” * ²⁶ Ma bii Slandanə ha'ə, acii taa guci patə agyuunə tsarə burooditsa, una sa tsarə ma'i inabatsa ha'ə makə ətsa, agi baariinə nuunə paŋgəraŋə oo'i, kə əŋki Slandanaamə ka putə gaamə, ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya.

²⁷ Acii ha'ə taa wu patə zhimə əndzanə ŋga Slandanə də məzaanə, agi bərapaanə nə ci shishinəkii da idənaakii ətsa. ²⁸ Taa wu patə dīi aniya ŋga zəmə əndzanə ŋga Slandana, wa ca tsaamətə ndzaanaakii ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənəkii. ²⁹ Ma əndətə pooshi buurətə shishinə ŋga Slandana, mada zhimə ci əndzaatsa, mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə cii kəya əlya aagyanəkii. ³⁰ Ci dīi ənji laŋə ahadoonə pooshi tii ndaŋə ndaŋə, mazaarəkii əsə. Harakii, kə mətətəgi tii. ³¹ Mada kə tsaamətaamə naamə nə ŋga'ə zəku'i taabu'u zəmənaamə, pooshi amə ka əlya mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə aagyaanaamə. ³² Amma ma Slandana, agi dzalənə nə ci taamə acii ga gəŋwanə a kəshi taamə makə ŋga ənji duuniya.

³³ Acii ha'ə ndzəkəŋushi'inəkya, mada kə gyuunə ka zəmə əndzanə ŋga Slandana, gaaratəməshinə. ³⁴ Mada tə'i madəfənə atsa ənda, wa ca zəmə asii zəku'i, acii goona kulagərə aagi gəŋwanə ŋga Əntaŋfə, una zəmə əndzanə ŋga Slandana.

Ma hara wabənyinə, mada kə shi nyi, kadə nii kya hadatəgi koonə.

12

Sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə baawəda ŋga slənətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, ŋga'ə ka nyi una shii gooŋgaanəkii. ² Kə shii unə, ma saa'itə unə ma'ə maviimə gooŋga ka Slandana, kə nji ənjə a ŋusləgi duunə ka rəgwanyinə kama kama, koonə paslə uuləminə. Ma təya, uushi zabə nə tii. ³ Acii ha'ə, ŋga'ə ka nyi una shii oo'i, pooshi əndə ətə da Ma'yanə ŋga Əntaŋfə a ədzəməkii sha bii “Manaalakii nə Yeesu.” See Malaaba Ma'yanə əsə nə kavənə tə əndə ka banə oo'i, “Slandanə nə Yeesu.”

⁴ Ma sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja, tə'i kama kama, amma Ma'yanə rəŋwa ca vii ka tii. ⁵ Tə'i slənənyinə kama kama əsə, amma ka Slandanətə rəŋwə ha'ə ci ənjə a slənə. ⁶ Tə'i rəgwanyinə ŋga sləna kama kama, amma Əntaŋfə rəŋwə ca vii ka əndə baawəda ŋga da taa ŋgutə tsarə ŋga sləna. ⁷ Taa wu patə agi baariinə nə ci naakii viitə vii Malaaba Ma'yanə ka ci, ka shii tsakənə də taa wu. ⁸ Ma hara ənji, kə vii ci ka tii hiima ŋga wabə sətə dəbee ka ənja. Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga shii uushi'inə, təya ba ka ənja. Ma ətsa, dāgi baawəda ŋga Malaaba Ma'yanə rəŋwa ha'ə. ⁹ Ca vii ka əndə'i əndə əsə, baawəda ŋga gi'inə tə Əntaŋfə də ŋgeerənə. Ma ka əndə'i əndə əsə, ca vii baawəda ŋga mbədəpaa də ənda. Ma ətsə patə, dāgi baawəda ŋga Ma'yaatə rəŋwə ha'ə. ¹⁰ Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga slənə sə ŋga hurəshishinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ŋga da anabaakwaanə. Ca vii ka hara ənji baawəda ŋga taarapaaginə ahada uura ŋga Ma'yanə ŋga Əntaŋfə da ŋga ginaajinyinə. Hara ənji, ca vii ka tii baawəda ŋga wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. Hara ənji əsə, ca vii ka tii baawəda ŋga baabagi wabənəkii

* **11:25** 11.25 kura aləkawalə: Irim. 31.31-34; Luka 22.20; 2 Koor. 3.6; Ibər. 8.6; idəna: Shig. 24.6-8; Ibər. 9.12. **11:26** 11.26 Mat. 26.29. **11:27** 11.27 11.20-22; Ibər. 10.29. **11:28** 11.28 2 Koor. 13.5. **11:32** 11.32 Ibər. 12.5-6; Səniinə 3.19. **12:2** 12.2 8.4-6; Isaa. 44.9-20; Gal. 4.8. **12:3** 12.3 1 Yooh. 4.2-3; Rooma 10.9. **12:4** 12.4-11 12.27-14.40; Rooma 12.6-8; Af. 4.4. **12:5** 12.5 12.28-30. **12:7** 12.7 14.26.

aagi uuratə ci ənjə a fa. ¹¹ Amma ətsə patə, Ma'yanə rəjwə ha'ə ca vii baawəda n̄ga d̄aada uushi'iit̄sə makə sətə kadeesəkə ka ci. Taa wu patə da naakii viinə pamə.

Purəjanyinə lajə amma shishinə rəjwə

¹² Ma shishinə n̄ga ənda, tə'i purəjanyinə lajə ashikii. Əndə rəjwə da purəjanyinə kama kama ca slənə, amma ka shishiitə rəjwə ha'ə. Ha'ə nə *Aləmasiihu naakii əsə. ¹³ Unə maa, ha'ə nuunə patə makə ətsa. Taa *Yahudiinə taa hara slikərənə, taa maviinə, taa dimuyinə, amə patə, kə upaa amə bapətisəma də Malaaba Ma'yanə rəjwə, kaama ndzaanə shishinə rəjwə. Ma'yanə rəjwə sii amə patə.

¹⁴ Acii ma shishinə, əntaa wata purəjanə rəjwə ghənyi, amma purəjanyinə lajə. ¹⁵ Mbu'u ka banə nə sədə, "Makə d̄ii ci əntaa ciinə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəjanyinə n̄ga shishinə nə nyi." Taa n̄gahi kə bii ci ha'ə, amma pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁶ Mbu'u ka banə nə liminə naakii əsə, "Makə d̄ii ci əntaa ginə nə nyi, acii ha'ə əntaa agi purəjanyinə n̄ga shishinə nə nyi." Taa n̄gahi kə bii ci ha'ə, pooshi banaakii ha'ə ka n̄gərəginə tə ci ka ndzaanə ashi shishinə. ¹⁷ Maci ginə nə shishinə patə, kada də iitə caama fa? Maci liminə nə shishinə patə, kada də iitə caama zənətə? ¹⁸ Makə sət̄sə d̄ii shishinə, kə d̄aadavə Əntanjfə patənə n̄ga purəjanyinə makə sətə kadeesəkə ka ci. ¹⁹ Maci purəjanə rəjwə tanə, kada pooshi shishinə. ²⁰ Makə sətə d̄ii ci, tə'i purəjanə kama kama, amma shishinə rəjwə.

²¹ Acii ha'ə, pooshi ginə ka banə ka ciinə, "Pooshi nafaaku ka nyi." Ha'ə nə nə əsə, paa ci ka banə ka sədə, "Pooshi nafaaku ka nyi." ²² Ma purəjaatə caama nee yadə n̄geerənə ashaamə, pooshi uushi caama mbee ka d̄atənə yadə ci. ²³ Ha'ə nə hatə caamə nee makə pooshi bwatyakii əsə, ci nə ətə caama had̄agi n̄ga'ə. Ha'ə əsə nə purəjanyitə caama nee makə pooshi daguyinəkii. Ka tii caama kavə naamə. ²⁴ Ma purəjanyitə daguyinəkii ka ginə, kə bwasee amə ka tii makə sətə d̄ii tii. Ma nyibuvə Əntanjfə purəjanyit̄sə patə ka shishinə, kaama shii nee ka bwatya n̄ga purəjanyitə caama nee makə pooshi bwatyatii. ²⁵ Makə ha'ə d̄ii əna, pooshi kama kamaanə agi shishinə. Taa n̄gutə purəjanə patə, wa ca upaa had̄aginə mbərə mbərə da harakii. ²⁶ Mad̄a agi sa cibə nə əndə'i purəjanə n̄ga shishinə, patə da harakii ca sa cibəkii da i tii. Mad̄a kə upaa əndə'i purəjanə d̄əlanə, patə da harakii ca d̄a man̄ushinə.

²⁷ Unə patə, shishinə n̄ga Aləmasiihu nuunə. Taa wu patə ahadoonə, purəjanə n̄ga Aləmasiihu nə ci. ²⁸ Ma ahada ənji nə'unə, ma n̄ga təkəjwanə, kə d̄əkəpaa Əntanjfə masləkee ənja. N̄ga bəra'inə ca d̄əkə anabiinə; n̄ga makkənə ca d̄əkə maliminə. Ma d̄aba'ə, ca d̄əkə ənji slənə sə n̄ga hurəshishinə, ca d̄əkə ənji mbədəpaa də ənja, ca d̄əkə ənji tsakə ənja, ca d̄əkə matakəjwanyinə, ca d̄əkə ənji wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama. ²⁹ Ma ənjitsa, əntaa masləkee ənji nə tii patə, əntaa anabiinə nə tii patə, taa maliminə. Əntaa taa wu nə əndə da baawəda n̄ga d̄a sə n̄ga hurəshishinə. ³⁰ Əntaa taa wu nə əndə da baawəda n̄ga mbədəpaa də bwaneanyinə, taa da baawəda n̄ga wabənə da məshipətə uuranyinə kama kama, taa baabagi sətə ci t̄əya ba. ³¹ Ma unə, kavəmə moodəfuunə ka upaa viinyiitə palee də m̄əghərəvənə.

12:10 12.10 14.5; Slənə 2.4. **12:11** 12.11 7.7; Rooma 12.3; Af. 4.7; 1 Piita 4.10. **12:12** 12.12-26 12.27. **12:13** 12.13 Gal. 3.27-28. **12:26** 12.26 Rooma 12.15; 2 Koor. 11.29. **12:27** 12.27 6.15; 10.17; 12.12; Rooma 12.4-5; Af. 4.4,16; 5.30. **12:28** 12.28 12.8-10; 14.1-4; Slənə 13.1; 15.32; Af. 4.11-12. **12:31** 12.31 14.1.

Ma palee patə, dātəmə makə sənə nii kya baarii koonə.

13

Wabənə agyanə uudənə

¹ Taa tə'i nyi da baawəda nga wabənə taa də ngutə uura nga ənji patə da nga malaa'ikanyinə, madā pooshi nyi da uudə ənja, wazənə zabə nə wabənaaki makə tibusətə ca wazə 'yarəlanə. ² Taa tə'i nyi da baawəda nga dā anabaakwaanə da nga paaratəgi də ma'umbee uushi'inə, taa tə'i nyi da baawəda nga shii uushi'inə patə, taa tə'i nyi da vii goonğa ətə nga kavənə tə giɲunyinə ka mbudənə, təya palə ka əndə'i ha, madā pooshi nyi da uudə ənja, uushi zabə nə nyi. ³ Taa kə təkəgi nyi uushi'inaaki patə ka ənja, nya vii shishinəki, ənjə a ətsagi, amma madā pooshi nyi da uudə ənja, pooshi nyi ka ngərə bwatyakii.

⁴ Ma uudənə, ci ca kavə əndə ka sə'watə uushi, ci ca kavə əndə ka dā nga'əənə ka ənja, ca kavə əndə ka ndzaanə yadə sərəha, paa ci ka dūunətə naakii na. ⁵ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka dā sə nga ayinə. Paa ci ka uudə naakii na. Pooshi səkəkii ka bəzənə pii pii. Paa ci ka kəsəpaa bwaya bwayaanə a ədzəməkii. ⁶ Ma əndətə da uudə ənja, paa ci ka dā moodasəkə agyanə bwaya uushi. See dagwa uushi dānəkii manjushinə. ⁷ Ma əndətə da uudə ənja, pooshi 'waslyakəənə nga ənji ka shiginə a makii pii pii. Taa guci patə tə əntanfə cii kəya gi'i. Taa guci patə əsə agi kanə nə ci nə nga dagwa uushi. Taa mi patə, agi sə'watənə nə ci.

⁸ Ma uudənə, pooshi ka uudənə. Amma ma anabaakwaanə, ka uudəginə. Ka ləginə nə wabənə də məshipətə uuranyinə. Ha'ə nə shiinə əsə, ka uudəginə. ⁹ Ma shiinə gaamə da anabaakwaanə gaamə, ma'ə ci mambu'umə bahə uushi. ¹⁰ Amma ma saa'itə nə əntanfə a mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə, saa'ikii nə uushi'iitə ma'ə mambu'umə bahə uushi a uudəgi.

¹¹ Ma saa'itə nyi ma'ə uuzənə, uura manjeevənə njii kya wabə, nga uura manjeevənə nji hiimaaki, uura manjeevənə nji slənaaki əsə. Amma makə uugi nyi dānə ka ənda, kə bwasee nyi ka uura manjeevənə patə. ¹² Ma nga əna, ma uushi'iinə caama tsaamə, agi tsaamənə naamə makə sətə ci əndə a tsaamə ma'yanə nga uushi agi ma'inə,* paa ci ka neenə bəranə nga'ə. Amma ma aakəɲwa, kadə naama nee ginə da ginə. Ma nga əna, tə'i uushi'inə ma'ə nyi mashiimə. Amma ma aakəɲwa, kadə nii kya shii patə, makə sətə shii əntanfə tə nyi furəɲə. †

¹³ Ma vii goonğaənə, da ka na, da uudənə, tə'i tii makkə. Amma ma palee patə, uudəna.

14

Tsakə wabənə agyanə sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja

¹ Ma dānuuna, dāmə gazhi'waanə nga uudə ənja. Kamə nuunə əsə ka upaa sətə ci Malaaba Ma'yanə a vii ka ənja. Ma palee maa, una upaa baawəda nga dā anabaakwaanə. ² Aci ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, əntaa ka ənji shiɲkinə cii kəya wabə, amma ka

13:1 13.1-7 8.1; Rooma 13.8-10. **13:1** 13.1 2 Koor. 12.3-4. **13:2** 13.2 12.8; Mat. 7.22; 17.20.

13:3 13.3 Dan. 3.19-20; Mat. 19.21. **13:5** 13.5 10.33; Waḅ. 10.12; Fil. 2.4. **13:8** 13.8 12.10;

14.1-5. * **13:12** 13.12 Ma Bulusə, kə dīi ci misaali də dyarugala, acii ma dyarugalə agi zamana

nga Bulusə, pooshi bəranə makə nga əndzə'i. Aciikii dīi Gufe misaali də ma'inə. † **13:12** 13.12

Rooma 8.24; 2 Koor. 5.7; kə shii əntanfə taamə: 8.3; Gal. 4.9. **13:13** 13.13 Kwal. 1.4-5; 1 Tees.

1.2-3; Tit. 2.2; Ibər. 10.22-24; 1 Yooh. 4.16. **14:1** 14.1 13.8.

Əntanǝ. Aci pooshi əndə ca paaratəgi də sətə cii kəya ba. Ma'umbee uushi'inə cii kəya wabə də baawəda ɲga Malaaba Ma'yanə. ³ Amma ma əndə dā anabaakwaanə, ka ənji shiŋkinə cii kəya wabə. Wabənəkii a tsakə tə tii, ca vii ka tii kwatsə kwatsənə ɲga moodəfa, ca banee ka ma'yanətii. ⁴ Ma əndə wabənə də məshipətə uuranyinə kama kama, tə naakii nə cii kəya tsakə tanə. Amma ma əndə dā anabaakwaanə, tə patənə ɲga ənji nə'unə cii kəya tsakə. ⁵ ɲga'ə ka nyi unə patə, una wabə də məshipətə uuranyinə kama kama. Amma ma palee nyi də uudənə koonə, a doonə anabaakwaanə. Ma əndətə ca dā anabaakwaanə, kə palee ci ka əndətə ca wabə də məshipətə uuranyinə kama kama, acii ma wabəətə cii kəya ba də məshipətə uura, see mada ənyapaagi ənji aagi uuratə cii ənja Ikəliisiya a fa, taabu'u tsakənə wabənəkii tə tii.

⁶ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada maa gi nyi aahoonə, nya wabə koonə də məshipətə uura, tə'i nafaaki koonə kwa? Taa gi'u pooshi nafaaki koonə. See mada baarii nyi koonə kura uushi ətə baarii Əntanǝ ka nyi, nya kavə tuunə ka shii uushi'inə ɲga Əntanǝ, nya dā koonə anabaakwaanə, nya dzəgunə koonə wabənə ɲga Əntanǝ. ⁷ Kataamə hiima ka lyambyada taa kəzhimbəra. Ma təya, uushi'inə ɲga wanyanə, pooshi əpinə amatii. Mada pooshi wanyanatii shigi ɲga'ə, ka fanə nə ənji sətə ci təya ba kwa? ⁸ Yaci ma əndə ədə uutəma, mada paa ci ədətə ɲga'ə, dama fanə ənji bahə iinənə ka pana? ⁹ Ha'ə nuunə əsə dii. Mada ma wabənə goonə də məshipətə uura, pooshi əndə paaratəginə də sətə cuuna ba, ka ndzaanə nə wabənə goonə zabə aagi məda. ¹⁰ Tə'i uuranyinə kama kama lanə asəkə duuniya, patənətii tə'i nafatii. ¹¹ Amma mada paa nyi shii uuratə wabəgi ənji, ma əndətə wabəgi də uurata, mu'umə nə ci akəŋwaciiki. Ha'ə nə nyi əsə, mu'umə nə nyi akəŋwaciikii. ¹² Makə dii ci ɲga'ə koonə nə upaa viinə ətə ci Malaaba Ma'yanə a vii, see a doonə gazhi'waanə ɲga alə viitə ca tsakə dzənə ɲga Ikəliisiya aakəŋwa.

¹³ Aci ha'ə, ma əndətə upaa viinə ɲga wabənə də məshipətə uura, wa ca dā də'wa, kaa ca upaa baawəda ɲga ənəpaaginə ka ənji aagi uuratə cii təya fa. ¹⁴ Aci ma nya dā də'wa də məshipətə uura, aagi paaratəginə nə ədzəməki. Amma ma nyi ka nəki, paa nyi ka paaratəginə də sətə cii kya ba. ¹⁵ Iitə d'anəki dii? Ka d'anə nə nyi də'wa də məshipətə uura, nya dā də'wa əsə də uuratə cii kya paaratəgi. Ka kanə nə nyi wanyanə də məshipətə uura, nya ka də uuratə cii kya paaratəgi əsə. ¹⁶ Mada ma cii kwa kuyirii tə Əntanǝ də məshipətə uura tanə, də iitə mbeenə əndə saakii ka luunə 'Aamiina' putə ɲga kuyiriinaaku tə Əntanǝfwa? Wiinə paa ci fii sətə cii kwa ba! * ¹⁷ Taa dagwakii ɲga'ə nə də'waaku, ma əndətə pooshi ka paaratəginə, pooshi ka tsakənə tə ci.

¹⁸ Kə kuyirii nyi tə Əntanǝ, acii aagi wabənə nə nyi də məshipətə uura, palee ka taa wu ahadoonə. ¹⁹ Amma ma aagi dza də nə ɲga Ikəliisiya, gədə kə wabi nyi də maki tufə tanə, ka dzəgunənə ka ənji də uuratə ci ənjə a fa, acii wabəpaanə sabakə də məshipətə uura.

²⁰ Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ndzaanə makə manjeevənə aagi hiima goonə. Ma aagi dā bwaya bwayaanə, ndzaamə makə mbərəzhinyinə. Amma ma aagi hiima, ndzaamə ka matanənyinə. ²¹ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci,
"Əŋki Slandana,
ka wabənə nə nyi ka ənjaaki da ma məshipətə ənja.

14:2 14.2 12.10. **14:4** 14.4 14.26. **14:5** 14.5 Baan. 11.29. * **14:16** 14.16 Aamiina: 2 Koor. 1.20. **14:20** 14.20 Af. 4.14. **14:21** 14.21 Isaa. 28.11-12; Dzək. 28.49.

Də məshipətə uura wabənəki ka tii.

Patə da ha'ə pooshi ənjaaki ka fanə tə nyi."

²² Acii ha'ə, ma wabənə də məshipətə uura, ka baarəginə də slənə nga Əntənfə ka ənjitə pooshi da vii goonğa, əntaa ka ənjitə da vii goonğa. Ma anabaakwaanə, ka ənjitə da vii goonğa ci ənjə a də, əntaa ka ənjitə yadə vii goonğa.

²³ Yaci sañə kə dzii patənə nga ənji nə'unə ka hakii, wata taa wu patə ca wabə də məshipətə uuranyina, madə kə dzəgərə əndətə yadə vii goonğa taa əndə saakii ha'ə aahadoona, paa ci ka banə mabiinə nuunə kwa? ²⁴ Amma madə anabaakwaanə cuuna də, madə dzəgərə əndətə da ghatə vii goonğa, taa əndə saakii ha'ə, madə kə fii ci, ka shiinə nə ci oo'i, tə'i 'waslyakəənə ashikii. ²⁵ Ma ma'umbee uushi'iitə njii kəya hiima a ədzəməkii, ka shiginə aa babara, ka gərə'waanənə nə ci, ca paslə tə Əntənfə, ca bagi pañğərañə oo'i, "Weewee ganə nə Əntənfə ahadoonə!"

Ndzaanə ahada ənji nə'unə də rəgwakii

²⁶ Ndəkəñushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Madə kə dzii unə də nə ka də də'wa, əndə'i əndə tə'i ci da wanyanə, əndə'i əndə tə'i ci da dzəgunənə əsə, əndə'i əndə tə'i ci da ma'umbee wabənə nga Əntənfə, əndə'i əndə tə'i ci da wabənə də məshipətə uura, ha'ə əsə, tə'i əndə'i əndə ca bagi sətə cii kəya wabə. Taa mi patə cuuna də, wa ca tsakə tə ənja. ²⁷ Madə tə'i hara ənji ca moo wabənə də məshipətə uura, ga təya pitəgi agyanə ənji bəra'i taa makkə. Wa təya wabə də rəñwə rəñwə əsə, əndə rəñwə a ənəpaagi aagi uuratə ci ənjə a fa patə əsə. ²⁸ Amma madə pooshi əndə ənəpaaginə aagi uuratə ci ənjə a fa, wa təya ndzaanə kəda'ə ahada ənja, təya wabə ka natii nə da ka Əntənfə.

²⁹ Ma agyanə anabaakwaanə, wa anabinyinə bəra'i taa makkə a də. Hara ənji əsə, wa təya tsaamə agyanə sətə ci təya ba. ³⁰ Amma madə kə vii Əntənfə ka əndə'i əndə wabənə kaa ca ba ka ənja, ma əndətə 'watəgi wabənə, wa ca ndzaanə kəda'ə. ³¹ Acii patənə goonə ka dənə nuunə anabaakwaanə də rəñwə rəñwə, kaa patənə goonə a shii upaa dzəgunənə, una shii upaa kwatsə kwatsənə nga moodəfa. ³² Ma ənjitə da baawəda nga də anabaakwaanə, ka mbeenə nə tii ka kəñee ka anabaakwaanatii. ³³ Acii ma Əntənfə, paa ci ka moonə ama gwazee ka uushi. Amma kə mwayi ci ama də uushi də rəgwakii, makə sətə də taa da patə ahada ənji nə'unə.

³⁴ Ma makinə, wa təya ndzaanə kəda'ə. Acii pooshi tii da rəgwa nga wabənə. Wa təya hətəpaa nətii makə sətə bii *bariya. ³⁵ Madə tə'i uushi ci təya moo shiinə, wa təya ləgwatə ama nguyirənatii asii gatii. Acii ayi ayi ka minə nə wabənə ahada ənji nga Əntənfə.

³⁶ Ma nuunə ka nəhənə sañə, dəcii unə shigi wabənə nga Əntənfə kwa? anii koonə tanə sañə sha? ³⁷ Madə tə'i əndə ahadoonə ca hiima oo'i *anabi nə ci, taa tə'i ci da viinə nga Malaaba Ma'yanə, wa ca paaratəgi oo'i, ma sənə cii kya naahə koonə, wabənə nga Slandana. ³⁸ Taa wu də mabizhinə oo'i əntaa ha'ə, ga ənjə a luuvə ka ci. ³⁹ Acii ha'ə ndəkəñushi'inəkya, kavəmə nuunə aagi də anabaakwaanə. Goona dzavə wabənə aama əndətə ca moo wabənə də məshipətə uura əsə. ⁴⁰ Taa mi patə dəmə də rəgwakii makə sətə dəbeə.

14:23 14.23 Slənə 2.13. **14:25** 14.25 Isaa. 45.14; Yooh. 4.17-19. **14:26** 14.26 8.1; 12.7-10; 14.4; Af. 4.11-13. **14:29** 14.29 Slənə 17.11; 1 Tees. 5.21. **14:33** 14.33 7.15. **14:34** 14.34-35 11.3; Af. 5.22; 1 Tim. 2.12. **14:37** 14.37 1 Yooh. 4.6. **14:39** 14.39 14.1,5. **14:40** 14.40 14.33.

15

Wabənə agyanə madənə nga Yeesu agi maməətə ənja

¹ Ndzəkənushi'inəkya, takumə kaa nya ənə ka batənə koonə agyanə Njunyi Habaratə shi nya waazii koonə. Habarakii shi una vii goonğa anəkii, ci əsə kənəanuunə ndihə ndihə agikii. ² Dagi Njunyi Habarakii əsə luupaa Əntanfə tuunə, waatoo Njunyi Habaratə waazii nyi koonə. Madə kə kəsətuunə Njunyi Habarakii tənə tənə, ka upaa nuunə luupaanə. Amma madə pooshi unə kəsətə də goonğa, kə ndzaa vii goonğa goonə zabə.

³ Ma nyi, kə waazii nyi koonə Njunyi Habaratsə ba'avə Slandana aaciiki. Tə'i ci da məghərəvənə ka shaḅə, palee ka taa ḅgutə uushi. Ma Njunyi Habaratsa, ci nə: kə əḅki Aləmasiihu putə nga 'waslyakəənə gaamə makə sətə shi ənjə a nyaahə aasəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, ha'ə na də. ⁴ Ənjə a ḅgədfəgi tə ci, Əntanfə a madəe ka ci agi maməətə ənja, makə sətə shi ənjə a nyaahə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, ha'ə na də. ⁵ Ma daaba'əkii, kə jigagi ci də naakii nə ka Piita, ca jigagi ka masləkee ənji pu'u aji bəra'i əsə. ⁶ Ca jigagi ka saa'i rəḅwə əsə ka ənji nə'unə tə ci, palee ka gya'ə tufə nə laḅənətii. Taa ḅgahi kə məkəi hara ənji ahadatii, amma dəḅə əndzə'i bəzəkii nə ənjitə ma'ə da əpinə. ⁷ Ca jigagi də naakii nə əsə ka Yakubu. Ma daaba'əkii, ca jigagi ka masləkee ənji patə.

⁸ Ma nga muudinə kə jigagi ci ka nyi. Taa ḅgahi ma naakya, paa nyi mbu'i bahə ca jigagi ka nyi, aaci kə əki nyi ka shaḅə, ⁹ nyi nə moodəba'ə nga masləkee ənji patə. Pooshi dəbee maa ənjə a 'wa tə nyi masləkee ənda, aaci kə cibee nyi ka Ikəliisiya nga Əntanfə. ¹⁰ Amma dagi pwapoonə nga Əntanfə ka nyi kavə ci tə nyi ka ndzaanə makə sənə dīi nyi əndzə'i. Pooshi pwapoonakii ka nyi ndzaanə ka uushi zabə. Kə dīi nyi slənə də patənə nga ḅgeeriiki palee ka tii patə. Ma ətsə patə, əntaa nyi saaki dīi slənətsa, amma putə nga pwapoonə nga Əntanfə ka nyi dīi slənətsə ha'ə.

¹¹ Makə dīi ci ha'ə dīi əna, taa nyi waazii Njunyi Habaratsa, taa hara masləkee ənji waazii, ha'ə makə ətsə waazii inə patə, ha'ə makə ətsə əsə vii unə goonğa.

Wabənə agyanə madənə gaamə agi maməətə ənja

¹² Ya əna, makə ma waazanə geenə koonə, kə madəe Əntanfə ka *Aləmasiihu agi maməətə ənja, iitiitə saḅə banə hara ənji goonə oo'i, pooshi mantə əndə ka madənə da i əpinə shaḅə? ¹³ Maci tantanyinə ha'ə, kadə kə ndzaa ci ətsə pooshi Əntanfə madəe ka Aləmasiihu. ¹⁴ Maci pooshi Əntanfə madəe ka Aləmasiihu, kadə kə ndzaa ci ətsə, uushi zabə nə waazanə geenə, kadə kə ndzaa vii goonğa goonə ka uushi zabə əsə. ¹⁵ Maci pooshi Əntanfə madəe ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, kadə kə ndzaa ci ətsə jirakənə ciina jirakə aashi Əntanfə. Aci kə bii inə ka ənji oo'i, kə madəe Əntanfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Maci tantanyinə oo'i, pooshi maməətə ənji ka madənə shaḅə, əntaa kadə paa ci madəe ka ci ətsə kwa? ¹⁶ Aci maci pooshi Əntanfə madəe ka mantə ənda, Aləmasiihu maa, kadə pooshi Əntanfə madəe ka ci ətsə. ¹⁷ Maci pooshi Əntanfə madəe ka Aləmasiihu, kadə kə ndzaa ci ətsə uushi zabə nə vii goonğa goonə, kadə ca'ə əndzə'i ma'ə unə ma'upaamə luupaanə nga 'waslyakəənə goonə əsə.

15:1 15.1 Gal. 1.11. **15:2** 15.2 Gal. 2.1-2. **15:3** 15.3 11.23; Isaa. 53.5-12. **15:4** 15.4 Yun. 1.17; Mat. 12.40; Yooh. 20.9; Slənə 2.24-31. **15:5** 15.5 Mat. 28.16-17; Luka 24.34,36; Yooh. 20.19. **15:7** 15.7 Luka 24.50. **15:8** 15.8 9.1; Gal. 1.15-16; Slənə 9.3-6. **15:9** 15.9-10 1 Tim. 1.12-16. **15:9** 15.9 Af. 3.8; Gal. 1.13-14. **15:10** 15.10 2 Koor. 11.23. **15:11** 15.11 1.12; Gal. 1.17-18; 2.6-9. **15:15** 15.15 Slənə 1.22; 4.33; 5.30-32.

¹⁸ Kə ndzaa ci ətse əsə, ma ənjitə vii gooŋga ka Aləmasiihu mæəki, kadfa pooshi tii ka upaa luupaanə. ¹⁹ Maci ma nənə caama ka aashi Aləmasiihu, wata ka putə nga əpiinə amaamə tanə, kadfa təgunuunə gaamə palee ka nga patənə nga ənji duuniya.

²⁰ Amma tantanyinə weewee kə madəe Əntanfə ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. Ci nə təkəŋwanə nga əndətə madəe Əntanfə ka ci agi ənjitə mæəki patə. Madəenə ka ci baarii oo'i, weewee ka madəenə nə ci ka ənjitə mæəki əsə. ²¹ Dacii əndə rəŋwə shi wə aahanə aa duuniya. Ha'ə əsə dacii əndə rəŋwə shi madənə agi maməətə ənja. ²² Putə nga shiginə nga ənji dashi Adamu ci patənə nga ənjə a məətə. Ha'ə əsə, putə nga ləbənə nga ənji da Aləmasiihu, ka madənə nə tii agi maməətə ənja.

²³ Amma ka gərashi ka gərashi. Aləmasiihu nə nga təkəŋwanə. Ma uusəra nga ənyanaakii əsə, ənjitə vii ka ci gooŋga a madə ha'ə. ²⁴ Uusəra nga muudinə a mbu'ya ha'ə. Ma uusəratsa, ci nə saa'itə nə Aləmasiihu a jaala agyanə patənə nga uushi'itə ca dfa nwanjuunə taa dama patə, taa iitə nə baawəfatii patə. Ma daaba'əkii, ca ngərə nwanjuunə, ca vii ka Əntanfə Dii.

²⁵ Acii ma Aləmasiihu, ci ca dfa nwanjuunə nga əna, see maa mbu'ya saa'itə nii kəya jaala agyanə patənə nga ənji daawaanaakii, ca kavə tə tii aatsaa səfəkii. ²⁶ Ma əndə daawaanə nga muudinə, ci nə wa. Tə ci nii kəya uudə ba'ə ka zamaginə. ²⁷ Tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Kə kavə ci patənə nga uushi'inə aatsaa səfəkii." Makə nyaahə ənji oo'i, patənə nga uushi'inə ka ndzaanə nə tii atsaa səfəkii, ma ətsa, paŋgəraŋə pooshi Əntanfə kavə naakii nə aatsaa səfə Aləmasiihu. Ci kavə tə patənə nga uushi'inə ka ndzaanə atsaa səfəkii. ²⁸ Ma kavə Əntanfə patənə nga uushi'inə aatsaa səfə Aləmasiihu, kaa ca dfa nwanjuunə anətii. Ma Aləmasiihu naakii əsə, ka kavənə nə ci naakii nə aatsaa səfə Əntanfə. Acii Əntanfə kavə taa mi patə ka ndzaanə aatsaa səfəkii. Ma ətsə patə, kaa ca dfa nwanjuunə patə agyanə taa wu patə.

²⁹ Ya saŋa, ya ənjitə ci ənjə a dfa ka tii bapətisəma ka putə nga maməətə ənjatii, madfa pooshi madənə nga maməətə ənji shaŋa, ka mi ci ənjə a dfa ka tii bapətisəma? ³⁰ Ya inə əsa, ka mi dfi inə kədəhə da wə taa guci pata?

³¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nyi, ama wə nə nyi uusəra patə. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii agi dfa maŋushinə nə nyi oo'i, asəkə cii Yeesu Aləmasiihu naamə, ci nə Slandanaamə. Ma ətsə patə, tantanyinə. ³² Madfa banə nga əndə shiŋkinə, kə pii nyi da dabanyinə nga bilinə ganə də Afisa. Madfa pooshi Əntanfə madəe ka maməətə ənja, mi dfi nə bwatyatə nii kya upaa dava? Əntaa gədfə a zəmiinə, ina sa, makə dfi ci doorə ciina əntə kwa?

³³ Goona luuvə ka ənjə a nysləgi duunə asəkə nunyi rəgwa. Ma ndzaanə da bwaya ənja, ka nə'unə nuunə dərəpatii. ³⁴ Ənyavəmə aagi hankala goonə! Goona dfa 'waslyakəənə ma'ə shaŋə! Pooshi hara ənji ahadoonə shii tə Əntanfə. Ma bii nyi ətsa, ka shii dfa wə koonə ayinə.

Kura shishinə daaba'ə wa

³⁵ Tə'i hara ənji na ləgwa, "Də iitə saŋə nə maməətə ənjə a madə da i əpina? Tsarə nga ngutə shishinə saŋə nə təya ndzaanə da ca?" ³⁶ Ya hə əndə ghatə hiima! Ma slikəriitə cii kwa ləga, see maa bəsləgi

15:17 15.17 15.3; Rooma 4.25. **15:18** 15.18 1 Tees. 4.13. **15:20** 15.20 6.14; Kwal. 1.18. **15:21** 15.21-22 15.45-49; 'Wat. 3.17-19; Rooma 5.12,14,18. **15:22** 15.22 2 Koor. 5.17. **15:23** 15.23 15.51-52; 1 Tees. 4.16. **15:24** 15.24 Dan. 2.44. **15:25** 15.25 Jab. 110.1; Mat. 22.44. **15:26** 15.26 Səniinə 1.18; 20.14; 21.4. **15:27** 15.27 Jab. 8.6. **15:28** 15.28 Rooma 11.36. **15:30** 15.30 Rooma 8.36. **15:31** 15.31 2 Koor. 4.10-11. **15:32** 15.32 Isaa. 22.13; Luka 12.19-20; 2 Koor. 1.8. **15:34** 15.34 Mat. 22.29; Rooma 13.11-14; Af. 5.6-17.

zəku'i taabu'u givanəkii. ³⁷ Ma slikəriitə cii kwa ləga, hi'u saakii, əntaa ənfwa ghəmə cii kwa ɲgubə, ka ndzaanə taa səkəɲwa taa tsarə ɲga ɲgutə slikərənə patə. ³⁸ Əntaɲfə kavə tə slikəriitə ka dəvənə makə sətə kadeesəkə ka ci, ca ənəgi ka əndə'i uushi pamə, əntaa slikərənə ma'ə. Taa ɲgutə tsarə ɲga slikərənə patə ka ndzaanə ka ənfwaakii.

³⁹ Patənə ɲga uushi'iitə da əpinə amatii, kama kama nə ləwə ɲga shishinətii. Tsanə nə ɲga əndə shiɲkinə, tsanə nə ɲga daba, tsanə nə ɲga əginyinə, tsanə nə ɲga hərəfinə əsə. ⁴⁰ Ma uushi'iitə asəkəntaɲfə, tə'i shishinətii. Uushi'iitə ganə anə hanyinə əsə, tə'i shishinətii. Ma shishinə ɲga uushi'iitə asəkəntaɲfə da ənə ganə anə hanyinə əsə, kama kama nə məghərəvənətii. ⁴¹ Tsanə nə məghərəvənə ɲga uusəra, tsanə nə ɲga ləgida, tsanə nə ɲga tikisanyinə. Taa ahada tikisanyinə maa, tə'i məghərəvənə kama kama.

⁴² Ha'ə dīi na dā də maməətə əɲja saa'i ɲga madənətii. Ma shishiitə ɲgədəgi əɲji, ka bəslənə. Ma shishiitə ma'i əsə, pooshi ka bəslənə ma'ə.

⁴³ Madā kə ɲgədəgi əɲji wa, bwaya dagwakii, ndzaanəkii yadə ɲgeerənə davə. Madā kə madəe əɲji əsə, dagwakii ndzaanəkii, da ɲgeerənə əsə.

⁴⁴ Madā kə ɲgədəgi əɲji wa, shishinə saakii ha'ə ci əɲjə a ɲgədəgi. Madā kə ma'i ci əsə, ka ndzaanə nə ci ka malaaba shishinə. Weewee tə'i shishinə saakii ha'ə. Shiimə oo'i, tə'i malaaba shishinə əsə. ⁴⁵ Aci tə'i manaahəkii ha'ə asəkə malaaba ləkələkatə ətə bii ci, "Ma əndə ɲga təkəɲwanə, waatoo Adamu, əndə da əpinə amakii ɲji ci." Amma ma Adamu ɲga muudinə, Ma'yanə nə ci, Əndə vii əpinə. ⁴⁶ Ma shishinə saakii, ci ca 'watəgi shiginə. Ma daba'əkii, malaaba shishinə a shigi. ⁴⁷ Ma Adamu ɲga təkəɲwanə, də hanyinə ghənyi Əntaɲfə tə ci, hanyinə nə ci. Amma ma Adamu ɲga bəra'inə, dadagyə shi ci. ⁴⁸ Ma əɲji ɲga *duuniyana, makə ɲga əndətə ghənyi Əntaɲfə tə ci də hanyinə nə tii. Ha'ə nə əɲji ɲga dadagyə əsə, makə ɲga əndətə shi dadagyə nə tii. ⁴⁹ Makə sənə pushaamə tə əndətə ghənyi Əntaɲfə tə ci də hanyinə, ha'ə naama ɲgərə pushashinə ɲga əndətə shi dadagyə.

⁵⁰ Ndzəkəɲushi'inəkya, wiinə sənə cii kya moo banə koonə. Ma shishinə saakii, pooshi ci ka ndzaanə aɲi *ɲwanuunə ɲga Əntaɲfə. Ma sətə ca bəslə, pooshi ci ka ɲgərə shishinə ɲga sətə pooshi ka bəslənə.

⁵¹ Fatəmə kaa nya ba koonə ma'umbee wabənə. Ma amə, əntaa patənə gaamə na məətə. Amma patənə gaamə na zə'ugi. ⁵² Darə rəɲwə, makə mərəkənə ɲga ginə naama zə'ugi. Waatoo saa'i ɲga muudinə, saa'itə nə əɲjə a fa uura ɲga uutəma. Maa kə əgi əɲji uutəmakii, ka madənə nə maməətə əɲja. Pooshi əntənə ma'ə. Ma amə əsə, ama zə'ugi darə patə.

* ⁵³ Aci ma shishinaamə ənə ca bəsləgi, ka zə'uginə ka ətə pooshi ka əntənə, pooshi ka bəslənə əsə. ⁵⁴ Maa kə slənyi ətsə ha'ə, waatoo kə zə'ugi sətə ca əntə, ca bəsləgi, ka sətə pooshi ka əntənə ma'ə. Də ha'ə dənə sətə nyaahə əɲji asəkə malaaba ləkələkatə ka tantanyinə ətə bii ci, "Kə zamagi Əntaɲfə də wa, kə dīi jaalanə."

⁵⁵ "Ya'ə wa, miinə jaalanaaku kwa?

'Ya'ə wa, miinə ɲgeerənaaku kwa?"

⁵⁶ Putə ɲga 'waslyakəənə upaa wə rəgwa ɲga bələginə taamə. Putə ɲga *bariya əsə upaa 'waslyakəənə ɲgeerənə agyanaamə. ⁵⁷ Amma

15:36 15.36-37 Yooh. 12.24. **15:38** 15.38 'Wat. 1.11. **15:43** 15.43 Fil. 3.20-21. **15:45** 15.45-49 15.21-22. **15:45** 15.45 'Wat. 2.7; Yooh. 6.63; 2 Koor. 3.6,17. **15:49** 15.49 'Wat. 5.3. **15:51** 15.51 1 Tees. 4.15-17. * **15:52** 15.52 uutəma: Mat. 24.31; 1 Tees. 4.16. **15:53** 15.53 2 Koor. 5.4. **15:54** 15.54 Isaa. 25.8. **15:55** 15.55 Hoos. 13.14. **15:56** 15.56 Rooma 4.15; 6.14.

kuyirii amə tə Əntanƒə! Ci ca vii kaamə jaalanə daciai Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

⁵⁸ Acii ha'ə kadashinyinaaki ndzəkəŋushi'inəkya, kəŋəmə ndihə ndihə, goona gugudə, ndzaamə taa guci patə agi slənə goonə ka Slandana, makə kə shii unə pooshi slənə goonə ka putə ŋga Slandanə ka ndzaanə ka uushi zabə.

16

Tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanƒə

¹ Yoo, ma agyanə tsəkə uushi'inə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanƒə, makə sətə bii nyi ka Ikəliisiyanyinə anə hanyinə ŋga Galatiya, ɗamə ha'ə makə ətsa.

² Taa ŋgutə təkəŋwanə ŋga uusəra agi luuma patə, taa wu ahadoonə, wa ca dəkəpaa kwaba makə sətə dəbee ca vii. Madə kə dīi unə ha'ə, maa kə shi nyi, pooshi uushi nuuna tsəkə ma'ə. ³ Maa kə shi nyi, ka naahənə nə nyi ləkələkətə, nya vii ka ənjitə ta'i unə, nya sləkēe ka tii də kwabatə tsəkətuunə, təya kərə aa Urusaliima. ⁴ Madə kə nee nyi, kə dəbee nya dzə əsə, ka dzənə niinə da tii.

Sətə nə Bulusə a ɗa aakəŋwa

⁵ Ka dzənə nə nyi aahoonə da Makiduuniya. Acii aadəvə dīi nyi aniya ŋga dzənə zəku'i. ⁶ Maa kə mbu'i nyi aahoonə, ka ta'avənə nə nyi doonə gi'u. Mbu'u nya kyagi vyanə goonə maa, taabu'u nii kya madə ka dzənə ka hatə nii kya dzə, una tsəkə tə nyi ka dzənə a rəgwa. ⁷ Ma cii kya moo, əntaa wata dzənə, nya nəhəpaa tuunə, nya pitəgi tanə. Amma agi kanə nə nyi nə ŋga dzənə ka ta'avənə doonə, madə kə luuvə Slandana.

⁸ Amma ka ənəginə nə nyi ganə də Afisa zəku'i ca'ə ka saa'i ŋga kumənə ŋga *Peentakoosa. ⁹ Acii kə wunəgi Əntanƒə ka nyi rəgwa ŋga ɗa slənə ganə, da bwatyakii əsə nə slənəkii. Tə'i ənji daawaanə lanə əsə.

¹⁰ Madə kə mbu'i Timooti, ɗamə gazhi'waanə ŋga luunə tə ci də bəra'itə cii ka banee də ma'yanəkii. Acii ma ca, slənə ŋga Slandanə cii kəya ɗa makə naaki. * ¹¹ Ga taa wu ahadoonə a bərapaa tə ci. Tsakəmə tə ci, kaa ca dzə aakəŋwa agi wiinaakii agi jamənə, ca ənya aabiiki. Acii agi gəranə nə nyi tə tii da hara ndzəkəŋushi'inə.

¹² Ma ndzəkəŋushi'inaamə Apoolasə, kə kədii nyi tə ci kaa ca dzə ka tsaamətənə tuunə, tii da hara ndzəkəŋushi'inə. Amma ma'ə Əntanƒə maviimə ka ci rəgwa. Ma uusəratə nii kəya upaa rəgwa, kadə nii kəya dzə. †

Muudinə ŋga wabənə

¹³ Nəhəmə noonə na, kəŋəmə ndihə ndihə agi nə'unə, ɗamə gazhi'waanə, ndzaamə də ŋgeerənə. ¹⁴ Wa patənə ŋga slənə goonə a ndzaanə agi uufəshinə.

¹⁵ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə, ma Sətəfanu da yaakii patə, tii nə təkəŋwanə ŋga ənjitə 'watəgi vii goonga ka Aləmasiihu agyanə hanyinə ŋga Akaya patə. Kə vii tii natii nə əsə ka ɗa slənə ka tsakənə də ənji ŋga Əntanƒə. ‡ ¹⁶ Agi kədiinə nə nyi acii unə, koonə fa tə tsarə ŋga ənjitsa. Famə tə patənə ŋga ənjitə ca slənə da tii ka ciinə rəŋwə əsə.

15:57 15.57 Rooma 7.24-25. **15:58** 15.58 16.13. **16:1** 16.1 Slənə 11.29-30; 2 Koor. 8.1-9. **16:5** 16.5 Slənə 15.21; 2 Koor. 1.15-16. **16:6** 16.6 Rooma 15.24. **16:7** 16.7 4.19. **16:8** 16.8-9 Slənə 19.8-10. * **16:10** 16.10 Timooti: 4.17. † **16:12** 16.12 Apoolasə: 1.12. **16:13** 16.13 15.38; Jab. 31.25; Af. 6.10. **16:14** 16.14 8.1; Yooh. 13.34; Rooma 13.8-10; 2 Koor. 6.6; Gal. 6.10; Af. 5.2. ‡ **16:15** 16.15 Rooma 16.5; Sətəfanu: 1.16.

¹⁷ Agi moodfasəkə nga i Sətəfanu da Footənatusə da Akayikəsə nə nyi, acii kə mbu'ya tii aahanə ka madəbama goonə. ¹⁸ Kə shi tii ka uufagi səkəki makə sətə uufagi tii noonə. Ma tsarə nga ənjitsa, sə nga dəlaginə nə tii.

¹⁹ Kə nəhəpaa Ikəliisiyanyinə nga hanyinə nga Asiya tuunə patə. Ha'ə nə i Akila da Pərisəkila da patənə nga ənji nə'unə ətə ca dza də nə gatii asii əsə. Agi nəhəpaanə nə tii tuunə patə agi ləmə nga Slandana. § ²⁰ Kə nəhəpaa patənə nga ənji nga Əntənfə ənə ganə tuunə patə. Nəhəpaaməshinə də ədzəmə rəhwə agi ləmə nga Əntənfə.

²¹ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə koonə nəhəpaana, kə nəhəpaa nyi tuunə patə.

²² Taa wu nə əndə pooshi ka uufənə tə Slandana, tə'i naalanə ashikii.

Wa Slandanaamə a shi.*

²³ Wa Slandanaamə Yeesu a da koonə pwapoonə. ²⁴ Agi uufənə nə nyi tuunə patə putə nga ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu.

16:18 16.18 Fil. 2.29; 1 Tees. 5.12. § **16:19** 16.19 Rooma 16.5; Asiya: Səniinə 1.4,11; Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2. **16:20** 16.20 Rooma 16.16. **16:21** 16.21 Gal. 6.11; Kwal. 4.18; 2 Tees. 3.17; Filim. 19. **16:22** 16.22 Gal. 1.8-9; Səniinə 22.20. * **16:22** 16.22 Ma də uura Gərika, 'Marana tha.'

Bəra'inə nga ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Koorintiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə koonə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntənfə. Inə da ndzəkənjushi'inaamə Timooti ca nəhəpaa tuunə Ikəliisiya nga Əntənfə də Koorintiya da patənə nga ənji nga Əntənfə anə hanyinə nga Akaya. *

² Wa Əntənfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntənfə

³ Dəlaamə də Əntənfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Dənə ətə ca nəhə təgunuunə gaamə nə ci, daciikii ci patənə nga tsakənə a shi. ⁴ Agi tsakənə nə ci taamə agi patənə nga mabuurənə gaamə, kaama shii mbee ka tsakənə tə hara ənji gaamə, ama banee ka ma'yanətii də tsarə nga tsakətə cakə Əntənfə taamə. ⁵ Makə sətə dīi amə ləbə da Aləmasiihu agi saasa cibənyinaakii, ha'ə əsə naamə ləbə da ci dərəva agi tsakənə nga Əntənfə taamə daciikii. ⁶ Madə kə cibiinə, keena shii tsakənə tuunə da luupaanə tuunə. Madə kə upaa inə tsakənə tiinə əsə, keena shii tsakənə tuunə, una upaa ngeerənə nga kənənə ndihə ndihə, una sə'watə tsarə nga cibənə ciina sə'wa. ⁷ Kə shii inə pooshi uushi ca gugudfee koonə. Aci kə shii inə, makə sətə dīi amə ləbə agi sa cibənyinə geenə, ha'ə əsə ləbə naamə agi tsakənə ciina upaa.

⁸ Ndzəkənjushi'ina, nga'ə keenə una shii tsarə nga cibətə sii inə anə hanyinə nga Asiya. Ma cibəkii, kə palee ka ngeerii inə. Ha'ə maa, kə ngerəgiinə hiima nga ndzaanə da əpinə ameenə. ⁹ Ma fatiinə ashiinə, makə kə lagi ənji gənjwanə nga bəələnə tiinə. Amma ma slənyi ətsə patə, acii geenə gi'i neenə na, amma keena shii gi'inə tə Əntənfə tanə, Əndə madəe ka maməətə ənja. ¹⁰ Kə luupaa ci tiinə acii bwaya tsarə nga əntəətsa, ka tsakənə nə ci tiinə əsə. Tə ci gi'inə, kaa ca ənə ka luupaanə tiinə. ¹¹ Ma unə əsə, tsakəmə tiinə də də'wa. Madə ənji lanə dīi də'wa ka putə geenə, maa dīi Əntənfə keenə barəkaanə, ənji lanə na kuyirii tə ci putə nga barəkaanəkii.

Zə'unə nga aniya nga Bulusə

¹² Cakərə'inə geenə patə, ma ndzaanə geenə ganə a duuniya, ma palee maa, ndzaanə geenə ahadoonə, ndzaanə geenə də malaaba moodəfa da goonəganə əsə. Ma ndzaa inə ha'ə, əntaa də shiinə tsarə ətə nga əndə shiŋkinə, amma dāgi pwapoonə nga Əntənfə. ¹³⁻¹⁴ Ma sənə ciina naahə koonə, sətə cuuna mbee ka janəgatənə, una paaratəgi. Kə paaratəgi unə gi'u, amma, ma nəhənəkya, ma aakənjwa gi'u, ka paaratəginə nuunə nga'ə, koonə shii oo'i, ka dənə nuunə maŋushinə putə geenə uusera nga shine nga Yeesu Slandana. Ha'ə niinə əsə, ka dənə niinə maŋushinə putə goonə.

¹⁵ Ma ətsa, kə dīi nyi aniya nga dzənə dagoonə, kaa nya jikətə koonə dā maŋushinə geenə. ¹⁶ Waatoo, kə mwayi nyi nūsləgərənə dagoonə, nya dzə aa Makiduuniya, nya ənya dagoonə əsə, koonə shii tsakənə tə

* **1:1** 1.1 Gal. 1.1; Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Af. 1.3; 1 Piita 1.3. **1:5** 1.5 4.10; Jab. 34.20; 94.19; Kwal. 1.24. **1:6** 1.6-7 4.15,17. **1:8** 1.8 4.8; Slənə 19.23; 1 Koor. 15.32. **1:9** 1.9 Rooma 4.17. **1:10** 1.10 2 Tim. 4.18. **1:11** 1.11 4.15; Rooma 15.30. **1:12** 1.12 2.17; 1 Koor. 1.17,19,31; 2.13; Ibər. 13.18. **1:15** 1.15-16 1 Koor. 16.5-6.

nyi ka dzəginə aa Yahudiya. ¹⁷ Ya agi zə'unə nga aniyaakya, kə təkuree nyi ka kəŋee ka naaki nə ka ɗa uushi rəŋwə kwa? anii ɗa uushi'inə makə ənji *duuniya saŋə cii kya ɗa? Ka banə nə nyi "Awa" a ba ma kwa? Pooshi. ¹⁸ Makə sətə weewee əndə gooŋga nə Əntaŋfə, ma wabənə geenə koonə, əntaa a ba ma. ¹⁹ Acii ma Yeesu Aləmasiihu *Uuzənə nga Əntaŋfə ətsə waazii inə da Silasə da Timooti koonə agyanəkii, əntaa a ba ma nə awaakii, amma taa guci patə tantanyinə ca shiigi amakii. ²⁰ Acii ci nə "Awa" nga patənə nga aləkawalənyinə nga Əntaŋfə. Ci ɗii caama luu "Aamiina" daciai Yeesu Aləmasiihu ka ɗuunətənə də Əntaŋfə. ²¹ Əntaŋfə kabətə taamə ka hakii dashi Aləmasiihu, ca taɗə taamə, ²² ca ɗaanə sagidaakii aagyanaamə, ca vii kaamə Ma'yanaakii a ədzəmaamə ka baarəginə oo'i, tə'i hara uushi'inə ɗəkəpaa ci kaamə.

²³ Ma bwasee nyi ka dzənə aa Koorintiya, acii ga nya dzə ka tsakəvə koonə buurə uushi'inə. Əntaŋfə nə seedawaaki, ci shii sətə a ədzəməki.

²⁴ Əntaa baawəɗa geenə ciina moo baarənə koonə agyanə vii gooŋga goonə. Pooshi. Kə shii inə, ndihə ndihə nuunə agi vii gooŋga goonə. Ma caama slənə doonə, koonə uudə də səka.

2

¹ Ma bwasee nyi ka aniya nga dzənə aahoonə, acii ga nya ənyi ka dzənə ka bəzee ka səkuunə. ² Maɗa kə bəzee nyi ka səkuunə, pooshi əndə uudagi səkəki maɗaamə unə. ³ Ənjitə dəbee uudagi səkəki nuunə. Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətətə, acii goona bəzee ka səkəki, maa kə gi nyi aahoonə. Kə shii nyi weewee, maɗa ka moodasəkə nə nyi, ka moodasəkə nuunə noonə əsə. ⁴ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətətə, də maɓətəsəka, kə ma'i haŋkalaaki. Ha'ə maa, da kiinə agiki. Ma mwayi nyi, əntaa ka bəzee ka səkuunə, amma ma ɗii nyi ha'ə, kaa nya baarii koonə makə sətə uu'i nyi tuunə ngaanŋa'ə.

Tifyaginə tə ma'waslyakə ənda

⁵ Taa wu patə bəzee ka səkə nga əndə'i ənda, əntaa wata naaki daanəki bəzee ci, amma da i noonə patə bəzee ci. Əntaa mbudəenə cii kya mbudəe, amma tə'i hara ənji ahadoonə bəzee ci ka səkətii. ⁶ Ma əndətsa, ma dzaləətsə jalə ənji tə ci, kə mbu'i ha'ə. ⁷ Acii ha'ə, ənəmə ka tifyaginə tə ci, una banee ka ma'yanəkii, acii ga maɓətəsəkə a gadəgi tə ci. ⁸ Agi kəɗiinə nə nyi acii unə, koonə baarii ka ci oo'i, kə uu'yuunə tə ci tanyi.

⁹ Ma nyaahə nyi koonə ləkələkətətə, kaa nya shii təbətənə tuunə, kaa nya paaratəgi maɗa agi fanə nuunə wabənaaki nga dzalənə tə ci. ¹⁰ Ma əndzə'i, maɗa kə tifyagyuunə əndəkii putə nga sətə ɗii ci koonə, nyi maa, ka tifyaginə nə nyi tə ci. Taa mi patə dəbee nya tifyagi, ka putə goonə tifyagi nyi akəŋwacii Aləmasiihu. ¹¹ Ma ɗii cii kya ɗa ha'ə, acii ga *Seetanə a upaa rəgwa nga saaweenə kaamə. Kə shii amə sətə cii kəya moo ɗanə.

Ghatə baanə nga ma'yanə nga Bulusə də Tərawasə

¹² Yoo, ma saa'itə mbu'i nyi aa Tərawasə ka waaza Njuni Habara nga Aləmasiihu, kə nee nyi kə wunəgi Slandanə rəgwa nga ɗa slənə lanə ɗavə. ¹³ Amma pooshi ma'yanəki baanə, acii paa nyi lii tə ndzəkəŋunəki

1:17 1.17 1 Koor. 4.18-19. **1:18** 1.18 1.23. **1:19** 1.19 Slənə 18.5. **1:22** 1.22 5.5; Rooma 8.15-16,23; Af. 1.13-14. **1:23** 1.23 11.31; 13.2; Rooma 1.9; Fil. 1.8; 1 Tees. 2.5; 2 Tees. 2.10. **1:24** 1.24 1 Piita 5.3. **2:1** 2.1 12.21; 1 Koor. 4.21. **2:3** 2.3 13.10. **2:4** 2.4 7.8; Slənə 20.31; 1 Koor. 16.24. **2:6** 2.6 7.11. **2:7** 2.7 Kwal. 3.13. **2:9** 2.9 7.15; 10.6. **2:11** 2.11 1 Piita 5.8. **2:12** 2.12 1 Koor. 16.9.

Titusə davə. Wata nya ba ka ənji davə 'Ta'avəmə', nya madə, nya palə aa Makiduuniya. *

*Jaalanə dacia *Aləmasiihu*

¹⁴ Amma wa ənjə a kuyirii tə Əntanƒə! Ci ca kərə tiinə ka jaalanə taa guci patə putə ŋga ləbənə geenə da Aləmasiihu. Dacia inə əsə cii kəya kukutə dagwa mədədəranə, waatoo waaza Njuni Habara ŋga shiinə tə Aləmasiihu taa dama patə. ¹⁵ Weewee ma inə, makə urədyə niinə ətə ci Aləmasiihu a dəzə ka Əntanƒə. Mədədəranəkii a təkəgi ahada ənjitə ca upaa əpinə da ənjitə ka rəgwa ŋga zanə patə. ¹⁶ Ma urədyatsa, ma ka ənjitə zii, madə zhinyi ka tii, əntənə əntənətii. Ma ka ənjitə upaa luupaanə əsə, ci nə urədyatə ca vii əpinə. Ya əna, wu dīi nə əndə mbu'i bahə dā maduunə slənətsa? † ¹⁷ Amma ma inə, əntaa makə ŋga hara ənji niinə. Acii ma təya, agi gwazeenə nə tii ka wabənə ŋga Əntanƒə də jirakənə. Də goonƒaanə ciina wabə akəŋwacii Əntanƒə. Ci ta'i tiinə, keena ndzaanə ka ənji slənənə ka Aləmasiihu.

3

Ənji slənə ŋga kura aləkawala

¹ Ma dəya, goona nyihə makə mbudənə ciina mbudə neenə na. Pooshi. Ma inə, pooshi nafa ŋga baarii koonə ləkələkətə ŋga slənə geenə koonə shii tiinə. Pooshi nafa ŋga naahənə goonə tə habara ŋga slənə geenə ka hara ənji, makə sətə ci ənjə a dā ka hara ənji əsə. ² Unə də noonə nə nə ləkələkətə ŋga slənə geenə, manaahəkii a ədzəmuunə kaa ənji patə a shii, təya janƒatə. ³ Panƒəranə oo'i, Aləmasiihu ci saakii nyaahə ləkələkətəkii, ca sləkəe dacia inə. Əntaa naahənə ŋga ciinə ŋga ənda, amma də Ma'yanə ŋga Əntanƒə əndə vii əpinə. Əntaa ashii matsahə faara əsə, amma asəkə moodəfa ŋga əndə shiŋkinə nə ci manaahəkii.

⁴ Ma ciina wabə uushi'iitsə ha'ə, acii mashiikii niinə akəŋwacii Əntanƒə dacia Aləmasiihu. ⁵ Əntaa mbu'unə mbu'iinə ka neenə na bahə banə oo'i, inə ca dāada uushi'inə, pooshi. Dacia Əntanƒə nə mbeenə geenə. ⁶ Ci kavə tiinə keena ndzaanə mambu'ukii bahə dā slənə ŋga kura aləkawala. Ma kura aləkawalətsa, əntaa də manaahə *bariya dīi ənji, amma də Ma'yanə ŋga Əntanƒə. Acii ma bariya, wə cii kəya kira ka ənja. Amma, ma Ma'yanə ŋga Əntanƒə, əpinə cii kəya vii ka ənja.

⁷ Yoo, ma bariya ŋga ŋukə, manaahəkii ashii matsahu faariinə shi, kə baarii Əntanƒə məghərəvənaakii də bariyatsa, laŋə dərəva haŋətə ənji *Isərayiila tə bariyatsa. Ha'ə maa, kə təkuree tii ka tsaamənə tə Muusa acii bərənə ŋga kəŋwaciinəkii, wiitsə boo, sətə ca uudəgi nə bərənəkii. Kə shii amə, ma bariyatsa, əntənə nə muudinəkii. Patə da ha'ə, tə'i məghərəvənə davə. ⁸ Makə kə shii amə ha'ə, sakwa slənə ŋga Ma'yanə ŋga Əntanƒə dīi, pooshi palee də məghərəvənə kwa? ⁹ Acii madə ka kira məghərəvənə nə slənə sətə ca kira əntənə ka ənja, slənə sətə ca kira luupaanə palee də məghərəvənə. ¹⁰ Weewee ma ətsə ha'ə, kə sha ŋji da i məghərəvənə. Amma ma ŋga əna, pooshi ma'ə shanə, acii kə shi məghərəvənə ŋga əndə'i ka paleenə ka ci. ¹¹ Acii madə ma sətə ca uudəgi,

* **2:13** 2.13 1 Tees. 3.1; Titusə: 2 Koor. 7.6,13-14; 8.6,16,23; 12.18; Gal. 2.1,3; 2 Tim. 4.10; Tit. 1.4; Makiduuniya: 7.5; Slənə 20.1. **2:15** 2.15 1 Koor. 1.18. † **2:16** 2.16 wu dīi ...mbu'i bahə ka dā...: 3.5-6. **2:17** 2.17 4.2; Fil. 1.15-17; 1 Tees. 2.3,5,10; 1 Piita 4.11. **3:1** 3.1 5.12; 10.12; Slənə 18.27. **3:2** 3.2 1 Koor. 9.1-2. **3:3** 3.3 Shig. 24.12; Irim. 31.33; Əzaki. 36.26. **3:5** 3.5 2.16; Rooma 15.18. **3:6** 3.6 Yooh. 6.36; Rooma 7.5-6; 8.2,6,10; 1 Koor. 11.25. **3:7** 3.7 Shig. 34.29-30. **3:9** 3.9 Rooma 8.2,33; Gal. 3.10.

tə'i ci da məghərəvənə, sətə pooshi ka uudənə palee də məghərəvənə ka shaŋə.

¹² Makə kə shii inə tə'i ha'ə makə ətsa, ka wabənə niinə yadə ŋgwalənə. ¹³ Əntaa makə ŋga Muusa niinə. Acii ma ca, kə kavə ci gwada aakəŋwaciikii, acii ga əŋji Isərayiila a nee ka muudinə ŋga məghərəvəətə ca uudəgi. ¹⁴ Amma kə təkuree tii ka paaratəginə. Ca'ə ənshinə, madfa kə jaŋgii tii iirə aləkawaləta, kə ndzaa ci makə gwada akəŋwaciitii. See madfa ndzaa əndə ləbə da Aləmasiihu dzəginə gwadakii, əndə a paaratəgi ha'ə. ¹⁵ Taa ənshinə, madfa jaŋgii tii bariya ŋga Muusa, wata gwadakii a pa'agi hiimatii. ¹⁶ Amma madfa kə zə'ugi əndə aabii Slandana, kə dzəgi gwadakii ətsa. ¹⁷ Ma Slandana, Ma'yanə nə ci. Ma hatə dīi Ma'yanə ŋga Slandana, tə'i dimwaanə davə. ¹⁸ Ma amə patə, pooshi gwada akəŋwacii amə, agi baarə dūunuunə ŋga Slandanə naamə. Ci ca zə'wee kaamə, kaama pusha tə ci, ama tsakə dzənə aakəŋwa də upaa dūunuunə. Ma ətsə patə, slənə ŋga Ma'yanə ŋga Slandana.

4

Waahə gaamə

¹ Acii ha'ə, makə kə shii inə putə ŋga ŋga'aanə ŋga Əntaŋfə keenə ba'avə ci slənətsə aacii inə keena slənə, pooshi shishiniinə ka əntənə.

² Ma inə, kə naanagiinə ka slənə sə ŋga ayinə. Pooshi inə ka dfa jarəwiinə, pooshi inə ka gwazee ka wabənə ŋga Əntaŋfə əsə. Amma paŋgəraŋə ciina wabə gooŋgaanə akəŋwacii Əntaŋfə. Ŋga'ə keenə kaa taa wu a shii oo'i, əŋji gooŋga niinə. ³ Ma Ŋunyi Habaranə ciina waaza, madfa ma'umbee uushi nə ci, ka əŋjitə uugi zanə nə ci ma'umbeekii tanə. ⁴ Ma təya, kə təkuree tii ka vii gooŋga, acii kə əndəgi *Seetanə hiimanyinatii. Ci dīi təkuree tii ka nee ka bərənə ŋga Ŋunyi Habara. Ma habarakii, agyanə dūunuunə ŋga Aləmasiihu. Ci nə pushashinə ŋga Əntaŋfə. * ⁵ Acii ma inə, əntaa neenə nə ciina waaza, amma tə Yeesu Aləmasiihu ciina waaza, oo'i ci nə Slandana; inə neenə əsə, əŋji slənə goonə niinə putə ŋga Yeesu.

⁶ Əntaŋfə bii, "Wa bərənə a bərəgi agi təkunə." Ci əsə kavə bərənaakii kaa ca bərə a moodəfaamə, ca bərə aagi əŋji, ama shii neenə ka dūunuunə ŋga Əntaŋfə ca bərə akəŋwacii Aləmasiihu.

⁷ Ma inə, taa ŋgahi makə uuda niinə pooshi ka ta'avənə ka ənsləginə, patə da ha'ə tə'i inə da wahətsə aashiinə. Ma ətsə patə, ka baariinə oo'i, ma maduunə ŋgeerənə aashiinə, ŋga Əntaŋfə, əntaa neenə. ⁸ Kə cibee əŋji keenə taa ka ŋgutə rəgwa. Patə da ha'ə, paa tii təŋapaa tiinə. Kə ha'utə əŋji diinə. Patə da ha'ə, pooshi inə bwasee ka kanə geenə ŋga upaa luupaanə. ⁹ Kə iikə əŋji keenə daawaanə laŋə. Patə da ha'ə, pooshi Əntaŋfə kagi tiinə. Kə laadapaa əŋji tiinə aa panə, amma patə da ha'ə, pooshi əpinə dzəgi ameenə. ¹⁰ Taa guci patə, ha'ə nə əŋji ka dfa gazhi'waanə ŋga bələnə tiinə makə sətə bəli tii tə Yeesu. Ma dīi inə ma'ə da i əpinə a meenə, kaa əŋjə a shii oo'i, tə'i əpinə ŋga Yeesu aashiinə.

¹¹ Agi ndzaanə geenə patə, taa guci ha'ə niinə ka nee ka wə aagiinə ka putə ŋga Yeesu. Ma dīi ha'ə, kaa əŋjə a shii neenə oo'i, ma shishinə geenə

3:13 3.13 Shig. 34.33-35. **3:14** 3.14 Isaa. 6.10. **3:16** 3.16 Shig. 34.34. **3:17** 3.17 Yooh. 8.32,36; Rooma 8.2; Gal. 5.1,13. **3:18** 3.18 4.6; 1 Koor. 2.7. **4:1** 4.1 3.4,6. **4:2** 4.2 2.17; 6.4. **4:3** 4.3 1 Koor. 1.18. * **4:4** 4.4 Seetanə: Yooh. 12.31; Af. 2.2; pushashinə ŋga Əntaŋfə: Kwal. 1.15; Ibər. 1.3. **4:5** 4.5 1.24. **4:6** 4.6 'Wat. 1.3; Isaa. 9.1; 2 Koor. 3.18; 1 Piita 2.9. **4:8** 4.8 1.8; 7.5; 11.23-29. **4:10** 4.10 1.5; Rooma 6.8; Gal. 6.17; Fil. 3.10-11.

ənə na bəsləgi, tə'i əpinə nga Yeesu davə. ¹² Ci ca baarii oo'i, ma wa, ashiinə cii kəya slənə, amma ma əpinə əsə, ashuunə cii kəya dfa sləna.

¹³ Tə'i manaahəkii asəkə ləkələkatə oo'i, "Ma wabi nyi, acii kə vii nyi goonğa ka Əntanfə." Ha'ə niinə əsə, kə vii inə goonğa ka ci, ci dīi wabiinə.

¹⁴ Kə shii inə, ma Əntanfə, kə madəe ci ka Yeesu Slandanə agi maməətə ənja. Ha'ə əsə nii kəya madəe keenə, ca fədə taamə doonə, ca kərə aakənwacii Yeesu. ¹⁵ Patənə nga ətsa, ka putə goonə. Ma Əntanfə, agi dzənə nə ci aakənwə də dfaadfa pwapoonaakii ka ənja. Də ha'ə əsə dzənə ənji aakənwə də kuyiriinə tə ci ka dfaunətənə də ci.

Ndzaanə agi vii goonğa

¹⁶ Acii ha'ə, ma inə, pooshi inə ngərəgi hiima. Taa ngahi ma shishiniinə, agi dzənə də saawanə, patə da ha'ə, ma ma'yaniiinə, agi tsakə dfa ngeerənə uusəra patə. ¹⁷ Ma cibəənə ciina cibə, pooshi lanə, pooshi ka ta'avənə əsə. Cibəkii na kavə tiinə ka upaa dagwa uushi ətə na ndzaanə ka ca'ə ndənwə ndənwə, waatoo, ndzaanə ka hakii da Əntanfə agi dfaunuunaakii. Ma ətsa, ci palee patə. ¹⁸ Acii ma ina, pooshi inə ka kavə hiima geenə ka uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə. Amma ka uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə kii inə hiima geenə. Ma uushi'iitə ci ənjə a nee də ginə, pooshi ka ta'avənə. Amma ma uushi'iitə pooshi ənji ka neenə də ginə, tii ca ta'avə ka ca'ə ndənwə ndənwə.

5

¹ Kə shii amə, madfa kə uulagi shishiinə gaamə ganə a duuniya, kə dəkəpaa Əntanfə kaamə əndə'i gatə dagya, waatoo ətə dfa tə ci cisaakii, ci na ndzaanə ka ca'ə ndənwə ndənwə. ² Ma amə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə nga upaa əndə'i shishinə, waatoo ətə ca shi dadagyə, kaama ngavə. ³ Acii madfa kə ngii amə, pooshi amə ka ndzaanə yadə shishinə ma'ə. ⁴ Ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, agi danə nə kudəpəshinə taamə. Əntaa uudənə nə əndə pooshi amə ka uudə shishiinə gaamə nga duuniya, amma uudənə caama uudə tə ətə nga dadagyə, kaama upaa, ama ngavə, sətə da i əpinə a jaala agyanə sətə ca bəsləgi. ⁵ Əntanfə ci saakii hadatəgi daamə kaama zə'u ha'ə makə ətsa. Ci vii kaamə Ma'yanaakii əsə, kaama shii pangəranə oo'i, tə'i hara uushi'inə dəkəpaa ci kaamə kidə.

⁶ Acii ha'ə, taa guci patə naamə ka mabanee ma'yanə. Kə shii amə, ma amə ma'ə da i shishiinə gaamə, matəkəkii naamə da Slandana. ⁷ Acii ma ndzaanə caama ndzaanə, əntaa nga neenə ka ci də ginə, amma nga vii goonğa ka ci. ⁸ Ka mabanee ma'yanə naamə. Gədfə bwasee ka shishiinə gaamə kaama dzə ka ndzaanə da Slandana. ⁹ Acii ha'ə, taa agi ndzaanə gaamə ganə, taa agi ətə na shi aakənwə, ma sətə kavaamə aakənwə, uudagi səkəkii. ¹⁰ Acii tyasə see a kənaamə patə akənwacii Aləmasiihu, kaa ca dfa kaamə gəjwanə, kaa taa wu a shii upaa sətə dəbēe ka ci mbərə mbərə da sətə cii kəya slənə, taa bwayakii, taa njunyikii saa'itə ci a duuniya.

4:11 4.11 Rooma 8.35-36; 1 Koor. 15.31. **4:12** 4.12 Kwal. 1.24. **4:13** 4.13 Jab. 116.10. **4:14** 4.14 1 Koor. 6.14; Rooma 8.11. **4:15** 4.15 1.5-6,11; 9.11,15. **4:16** 4.16 Af. 3.16. **4:17** 4.17 3.18; Rooma 5.2; 1 Piita 1.6-7. **4:18** 4.18 Rooma 8.25; Ibər. 11.1. **5:1** 5.1 Ayb. 4.21; 2 Piita 1.14. **5:2** 5.2 Rooma 8.23-24. **5:4** 5.4 1 Koor. 15.53-54. **5:5** 5.5 1.22. **5:7** 5.7 1 Koor. 13.12; 1 Piita 1.8-9. **5:8** 5.8 Fil. 1.23. **5:9** 5.9 Kwal. 1.10; 1 Tees. 4.1. **5:10** 5.10 11.15; Isaa. 2.12; Dan. 7.9-10; 12.2; Slənə 17.31; Rooma 2.6; 1 Koor. 3.13-15; 4.5; Fil. 3.19; 2 Tees. 1.7-10.

Wabənə agyanə ndzaanə ka guviinə nga Əntanfə

¹¹ Makə dii ci agi ngwalənə niinə acii Slandana, putakii ha'ə ciina dfa gazhi'waanə nga baariinə ka ənja agyanəkii. Kə shii Əntanfə tiinə paŋgəraŋə. Ma nə nyi ka nəhənə əsə, kə shii unə tə nyi asəkə moodəfuunə.

¹² Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa hanətənə ciina hanətə niinə, amma rəgwa ciina baarii koonə, koonə cakərə'i akəŋwacii ənjitə ca dzaana tiinə, koonə shii mbee ka ənəpaaginə ka tii. Acii ma təya, agi cakərə'inə nə tii putə nga dagwaanə nga shiginə nga ənda, təya bwasee ka tsaamə sətə a ədzəməkii. ¹³ Madə diikənə ciina diikə, ka Əntanfə ciina diikə. Madə ka rəgwakii ciina dfa ha'ə əsə, yoo, ka putə goonə ciina dfa ha'ə. ¹⁴ Uudənə nga Aləmasiihu ca dfa nwanjuunə agyaniinə, acii kə paaratəgiinə oo'i, ci əŋki ka putə nga ənji patə. Acii ha'ə, ləbə nə ənji patə agi əntənaakii. ¹⁵ Ma əŋki Aləmasiihu ka putə nga patənə nga ənja, acii ga ənjə a ndzaanə shitə ha'ə makə sətə kadeesəkə ka tii. Amma kaa təya ndzaanə ka nga Aləmasiihu, acii ka putatii əŋki ci, Əntanfə a madəe ka ci agi maməətə ənja.

¹⁶ Ndzaŋənə ka saa'ina, pooshi inə ka tsaamənə taa tə wu putə nga shiginaakii. Taa ngahi kə shi nya caamə tə Aləmasiihu ha'ə, amma pooshi nyi agi tsaamənə tə ci ha'ə ma'ə. ¹⁷ Taa wu patə libə da Aləmasiihu, kura taganə nə ci ətsa. Kə dzəgi iirəkii, kurakii nə ci ətsa. ¹⁸ Ətsə patə, dfanə nga Əntanfə. Ci zhi'wee kaamə, kaama ndzaanə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu, ca vii kaamə slənə nga baabanə ka hara ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii əsə. ¹⁹ Ma wabənə geenə, ci nə: agi zhi'weenə nə Əntanfə ka patənə nga ənji shiŋkinə ka guviinəkii dacia Aləmasiihu. Paa ci ka kəsəpaa 'waslyakəənətii a ədzəməkii. Ca ba'avə wabənaakii acii inə, keena waaza ka ənja, kaa təya ndzaanə ka guviinəkii. ²⁰ Acii ha'ə, madəbama nga Aləmasiihu niinə. Əntanfə ca dfa wabənaakii dacia inə. Agi kədiinə niinə acii unə ka madəbama nga Aləmasiihu, zə'umə, koonə ndzaanə ka guviinə nga Əntanfə. ²¹ Ma Aləmasiihu, paa ci shii 'waslyakəənə, amma kə kavə Əntanfə tə ci kaa ca ləbə daamə agi 'waslyakəənə gaamə. Ma dii ci ha'ə, kaama shii ndzaanə agi goonəgaanə nga Əntanfə daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu.

6

¹ Ma agi slənə geenə ka hakii da Əntanfə, agi kədiinə niinə acii unə ənə dii Əntanfə koonə pwapoonə, goona saawee ka pwapoonəkii. ² Wiinə sətə bii Əntanfə:

“Madə kə mbu'ya saa'yaaki nga fanə tuunə,
agi fanə nə nyi tuunə.

Madə kə mbu'ya uusəra nga luupaanə tuunə,
agi tsakənə nə nyi tuunə.”

Fatəmə! Ənə nə saa'i nga luu viinə nga Əntanfə; ənshinə nə uusəra nga luupaanə!

³ Pooshi inə ka uudənə kaa taa wu a idəpaa uushi agi slənə geenə. Acii ha'ə, pooshi inə ka dfa və sətə ca kavə əndə ka pu'unə agi ndzaanaakii akəŋwacii Əntanfə. ⁴ Amma taa mi patə ciina dfa, agi baarii niinə oo'i, ənji

5:11 5.11 4.2; 6.4; 1 Koor. 9.22. **5:12** 5.12 1.14; 3.1. **5:14** 5.14 Yooh. 17.23; Rooma 8.35; Gal. 2.20; Af. 3.19; 5.2,25; 1 Yooh. 3.16. **5:15** 5.15 Rooma 6.3-4; 7.4; 14.7-9. **5:17** 5.17 Isaa. 43.19; Rooma 6.4; Gal. 6.15; Af. 4.24; Səniinə 21.5. **5:18** 5.18 Rooma 5.10. **5:19** 5.19 Rooma 3.24-26; Kwal. 1.20. **5:20** 5.20 Mat. 10.40; Isaa. 52.7. **5:21** 5.21 Yooh. 8.46; Rooma 8.3; 1 Koor. 1.30; Gal. 3.13; Ibər. 4.15. **6:1** 6.1 Rooma 5.2; 1 Koor. 15.10. **6:2** 6.2 Isaa. 49.8; Luka 4.19-21.

slənə ɲga Əntaɲfə niinə, də sə'watə cibənyinə, da də sə'watə madzawə uushi'inə kama kama. ⁵ Kə fəsli ənji tiinə, ənjə a pa'əgi tiinə, ənjə a dfaada keenə mabizhinə, kə slənyiinə palee ka ɲgeerii inə, ina baanə yadə ɲunyinə agiinə, yadə zəmə ameenə əsə. ⁶ Dagi laabanə ɲga moodəfiinə, da shiinə geenə, da sə'watənə geenə, da ɲga'əənə geenə baarii inə neenə nə oo'i, ənji slənə ɲga Əntaɲfə niinə. Ma ətsə patə, dagi Malaaba Ma'yanə da uudənə geenə ɲga gooɲga. ⁷ Kə baarii inə ha'ə dagi wabənə geenə agyanə gooɲgaanə da dagi ɲgeerənə ɲga Əntaɲfə. Ndzaanə geenə ka ənji gooɲga nə sə ɲga paginə geenə. Də ci luupaa niinə neenə nə əsə. ⁸ Kə dʉunətə ənji tiinə, ənjə a bərapaa tiinə əsə. Kə dzaanii ənji tiinə, ənjə a dəla diinə əsə. Kə ɲgirə ənji tiinə ka majirakinə, patə da ha'ə ənji gooɲga niinə. ⁹ Kə dʉi ənji makə pooshi tii shii tiinə, patə da ha'ə kə shii ənji tiinə də ɲga'ə. Kə dʉi makə maməətəkii niinə, amma waniinə ma'ə da i əpinə ameenə. Kə jalə ənji tiinə, amma pooshi ənji bəələgi tiinə. ¹⁰ Kə dɪbə səkiinə a bəzə, amma taa guci patə agi moodasəkə niinə. Maaghiinə niinə, amma agi dʉatənə niinə tə ənji laɲə ka ənji waha. Pooshi uushi acii inə, amma neenə nə patənə ɲga uushi'inə. *

¹¹ Ənji Koorintiya, paɲgəraɲə wabiinə koonə, pooshi inə umbee koonə ka taa mi a moodəfiinə. ¹² Də ədzəmə rəɲwə ɲgiriinə tuunə. Amma ma unə, kə umbee unə keenə ka sətə a moodəfuunə. ¹³ Wanyinə ka kədiinə acii unə makə manjeevənaaki. Tuutəta'ə, baariimə keenə uudənə goonə noonə əsə.

**Yi ɲga Əntaɲfə nuunə*

¹⁴ Goona ndzaashi da ənji ghatə vii gooɲga ka Yeesu. Ma ətsa, pooshi ka dʉanə. Iitiitə saɲə ndzaashinə gooɲgaanə da məzaana? Iitiitə əsə ndzaashinə bərənə da təkuna? ¹⁵ Mi saɲə nə haala ɲga Aləmasiihu da Seetana? Mi saɲə nə sətə libə də əndə nə'unə da əndə ghatə vii gooɲga? ¹⁶ ɲgutə ɲga'əənə saɲə nəndə ahada yi ɲga Əntaɲfə da kuvə uuləma? Acii ma amə, yi ɲga Əntaɲfə Əndə vii əpinə naamə! Makə sətə bii Əntaɲfə ci saakii,

“Ka ndzaanə nə nyi ka yi rəɲwə da ənjaaki,
ka ndzaanə nə nyi ahadatii əsə, nyi nə Əntaɲfwatii.
Tii əsə, ka ndzaanə nə tii ka ənjaaki.”

¹⁷ Acii ha'ə kə bii Slandanə ka tii,
“Shigimə ahadatii, goona ndzaanə ka hakii,
goona təbətə sətə əntaa malaabakii kaa nya luu tuunə.

¹⁸ Ma nya, ka ndzaanə nə nyi ka Dəsənuunə,
una ndzaanə ka manjeevənaaki.
Nyi Slandanə Əndə baawəda wabi ha'ə.”

7

¹ Kadashinyinaaki, makə dʉi ci kə dʉi Əntaɲfə kaamə aləkawalənyitə ha'ə, bwasee amə ka slənə uushi'iitə ca geegi ka shishinaamə da əpinə gaamə ma'ajijinəkii, ama ndzaanə malaabakii. Vigyaamə naamə nə ka Əntaɲfə patə, ama ɲgwələ tə ci.

6:4 6.4 4.2. **6:5** 6.5-10 11.23-29. **6:6** 6.6 8.24; Rooma 12.9; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; 1 Tim. 4.12. **6:7** 6.7 10.4-5; Rooma 13.12; 1 Koor. 2.4. **6:9** 6.9 4.10. * **6:10** 6.10 moodasəka: 7.4; Rooma 5.3; 12.12; maaghiinə da ənji waha: 8.9; Fil. 2.17; 4.12-13; 1 Tees. 1.6. **6:13** 6.13 1 Koor. 4.14. **6:14** 6.14-16 1 Koor. 6.9-13; 10.21; Af. 5.5-11. **6:16** 6.16 Leew. 26.12; Irim. 32.38; Əzaki. 37.27; 1 Koor. 3.16. **6:17** 6.17 Isaa. 52.11; Səniinə 18.4. **6:18** 6.18 2 Sam. 7.14; Isaa. 43.6; Am. 4.13; Səniinə 11.17. **7:1** 7.1 1 Yooh. 3.3.

Moodasəka ŋga Bulusə

² Baariimə keenə uudənə goonə. Pooshi inə d̄ii bwaya uushi ka taa wu, pooshi inə saawee ka vii goon̄ga ŋga taa wu, pooshi inə gəpətə də uushi ŋga taa wu əsə. ³ Ma bii nyi ətsə ha'ə, əntaa wazənə cii kya wazə koonə. Acii kə shi nya bii oo'i, asəkə moodəfiinə nuunə. Ka hakii naamə taa agi əntənə taa agi ndzaanə da əpinə amaamə. ⁴ Kə shii nyi tuunə furəŋə. Sə ŋga dəlaginaaki nuunə. Agi sa cibənə caama sa patə, mabaneekii nə ma'yanəki. Ka maŋushinə nə nyi uusəra patə.

⁵ Taa saa'itə mbu'iinə aa Makiduuniya maa, pooshi inə upaa əpisəka. Taa dama zə'ugiiinə patə, ha'ə nə ənji agi cibeənə keenə, taa daama patə mabizhinə. Ma asəkə ədzəmiinə əsə, ŋgwalənə. ⁶ Amma ma Əntan̄fə Əndə banee ka ma'yanə ŋga əndətə lədfəgi ma'yanəkii, kə banee ci ka ma'yaniinə də shinə ŋga Titusə. * ⁷ Əntaa wata shinaakii tanə banee ka ma'yaniinə, amma da i wabəənə shi amakii keenə, waatoo makə sətə cakuunə vii ka ci ŋgeerənə aa moodəfəkii. Kə bii ci keenə makə sətə d̄ii kudəpəshinə tuunə ŋga neenə ka nyi, da makə sətə kiwuunə anəki, da makə sətə d̄ii unə aniya ŋga luunə də nyi əsə. Ma əndzə'i kamə, agi tsakə d̄a maŋushinə nə nyi.

⁸ Ma ləkaləkətətə nyaahə nyi koonə, kə bəzee nyi ka səkuunə də ci. Amma ma nyi, pooshi nyi d̄ii wakadakinə ŋga naahənə koonə ha'ə. Makə fii nyi, kə bəzhi səkuunə, kə mwayi nyi d̄a wakadakinə. Amma ma bəzəsəkə goonə, ŋga uundzə saa'i. ⁹ Ma əndzə'i, paa nyi ma'ə ka d̄a wakadakinə ŋga naahə ləkaləkətətə, ka moodasəkə nə nyi. Əntaa moodasəkə ŋga bəzee ka səkuunə cii kya d̄a, amma putə ŋga baanə goonə ka Əntan̄fə, acii kə kavə bəzənə ŋga səkuunə tuunə koonə baanə ka ci. Ma bəzənə ŋga səkuunə, də shiinə ŋga Əntan̄fə. Acii ha'ə, pooshi inə d̄avə koonə ana. ¹⁰ Acii ma mabətəsəkə də shiinə ŋga Əntan̄fə, ci ca kavə əndə kaa ca hadatəgi də naakii na, ca kira luupaanə. Pooshi əndə əsə ca d̄a wakadakinə ŋga tsarə mabətəsəkətsa. Amma ma mabətəsəkə ŋga əndə shiŋkinə saakii, ci ca kira əntənə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Neemə ka sətə d̄ii Əntan̄fə də mabətəsəkətsə goonə! Kə kavə ci tuunə ka d̄a kudəpəshinə ŋga baginə; kə bəzhi səkuunə putə ŋga sətə slənyi; una ŋgwaləgi acii sətə na slənə aakəŋwa; kə d̄avə mabətəsəkəkii koonə kudəpəshinə ŋga neenə ka nyi; kə d̄avə ci koonə kudəpəshinə ŋga luunə də nyi əsə, una dzalə əndətə d̄ii bwaya bwayaanə. Agi ətsə patə, kə baarii unə oo'i, pooshi moonə agi sətə slənyi.

¹² Ma saa'itə nyaahə nyi koonə ləkaləkətətə, əntaa agyanə əndətə d̄ii bwaya bwayaanə taa əndətə d̄ii ənji ka ci bwaya bwayaanə nyaahə nyi. Amma kaa nya shii baariinə koonə akəŋwacii Əntan̄fə oo'i, agi nəhənə nuunə tiinə. ¹³ Acii ha'ə kə baa ma'yaniinə.

Tsan̄ə da baanə ŋga ma'yaniinə əsə, ca'ə əndzə'i kə cakiinə d̄a maŋushinə putə ŋga moodasəkə ŋga Titusə, acii kə banee unə ka ma'yanəkii, unə patə. ¹⁴ Kə d̄əliigi nyi duunə ka ci. Ma unə əsə, pooshi unə d̄avə ka nyi ayinə. Uusəra patə goon̄ga njiina wabə koonə. Ha'ə əsə, ma d̄əlaatə njiina d̄əlagi duunə ka Titusə, goon̄ga. ¹⁵ Acii ha'ə, ma uudənaakii tuunə, kə cakə d̄a ŋgeerənə. Acii agi buurətənə nə ci makə sətə d̄ii unə aniya ŋga luunə tə ci aahoonə, una banee ka han̄kala goonə ka fa sətə cii kəya ba koonə. ¹⁶ Ka maŋushinə nə nyi ka shan̄ə acii agyuunə nə hiimaaki patə.

7:2 7.2 6.13; 12.17. 7:3 7.3 6.11; Fil. 1.7. 7:4 7.4 6.10. 7:5 7.5 2.13; 4.8. * 7:6 7.6 1.3-4; Titusə: 2.13. 7:8 7.8 2.4. 7:11 7.11 2.5-6. 7:12 7.12 2.9. 7:14 7.14 8.24. 7:15 7.15 2.9.

8

Viinē nga ənji nə'unə də patənə nga ngeerənə

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, nga'ə ka nyi una shii makə sətə dīi Əntanǝfwə pwapoonaakii asəkə Ikəliisiyanyinə nga Makiduuniya. ² Taa nǝgahi kə lii cibənyinə tə tii kama kama, maaghiinə nə tii əsə, patə da ha'ə, ka moodasəkə nə tii uusəra patə. Ci kavə tə tii ka ndzaanə nga ciinətii fitə ka viinə. ³ Ma ətsa, ka seedanə nə nyi oo'i, kə vii tii də patənə nga ngeeriitii. Ha'ə maa, kə palee ka sətə dəbee təya vii. Də moonatii satii vii tii makə sətə kadeesəkə ka tii. ⁴ Tii satii kədii acii inə kaa təya upaa rəgwa nga tsakənə tə ənji nga Əntanǝfwə də Yahudiya. ⁵ Ma ətsa, kə palee ka sətə shiina kii niinə davə! Nǝga təkəŋwanə, kə vii tii natii nə ka Slandana, təya vii keenə nətii əsə də moonə nga Əntanǝfwə. ⁶ Ci dīi kədii inə tə Titusə, kaa ca dzə aakəŋwa də slənətsə nǝŋə ci ahadoonə, ca tsakə tuunə koonə mbu'utəgi də maduunə slənətsə akəŋwacii unə noonə əsə. * ⁷ Agi patənə nga slənə ka Əntanǝfwə aakəŋwa nuunə ka hara ənji nə'unə. Agi vii goonǝga goonə, agi wabənə goonə, agi shii goonǝgaanə goonə, agi dā kudəpəshinə goonə nga tsakə ənja, da agi uudənə goonə tiinə, ətsə patə aakəŋwa nuunə. Acii ha'ə, nga'ə keenə madā gyuunə aakəŋwa ha'ə makə ətsa agi maduunə slənətsə akəŋwacii unə əsə.

⁸ Əntaa banə cii kya ba koonə makə bariya. Amma baariinə cii kya moo baariinə koonə makə sətə ci kudəpəshinə a dā tə hara ənji kaa təya tsakə ənja. Nǝga'ə ka nyi nya shii taa tantanyinə nə uudənə goonə. ⁹ Kə shii unə pwapoonə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. Taa nǝgahi əndə wahə nə ci, patə da ha'ə kə geegi ci ka nəkii ka maagha. Ma dīi ci ha'ə, ka putə goonə, koonə shii ndzaanə ka ənji waha dāgi geegi ka nəkii ka maagha.

¹⁰ Ma agi wabəətsa, wiinə wabənaaki: ka dānə nga'ə madā kə uudəpaa unə əndzə'i tə sətə nǝŋəjuunə dəŋku. Acii unə nə təkəŋwanə nga ənjitə dīi aniya, una dātə slənəkii əsə. ¹¹ Acii ha'ə, uudəpaamə slənəkii də tsarə nga aniyatsə nǝŋəjuunə də patənə nga ngeerii unə, viimə də sətə upaa unə. ¹² Acii madā tə'i əndə da aniya nga viinə, ca vii sətə upaa ci də patənə nga ngeeriikii, ka kadeesəkənə ka Əntanǝfwə nə viinaakii. Pooshi Əntanǝfwə mwayi əndə a vii sətə paa ci da ci. ¹³⁻¹⁴ Əntaa banə cii kya ba oo'i, wa viinə a galee anə hara ənji, unə əsə, ənjə a kaanə koonə 'yapə unə daanuunə. Pooshi. Amma ma nǝga əna, makə dīi ci tə'i laŋə acii unə, nga'ə madā kə cakuunə tə ənjitə pooshi uushi aciitii. Madā zhi'wa saa'itə pooshi uushi acii unə, una moo tsakənə tuunə, madā tə'i laŋə aciitii, ka tsakənə nə tii tuunə natii. Də ha'ə tsakəshinuunə mbərə mbərə. ¹⁵ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Ma əndətə dzatəgi laŋə, pooshi gadəgi ka shaŋə. Ma əndətə dzatəgi gi'u əsə, pooshi əki ka shaŋə."

Titusə da guvii-slənaakii

¹⁶ Kuyirii amə tə Əntanǝfwə, acii ci kavə tə Titusə kaa ca tsakə tuunə də ədzəmə rəŋwə makə sətə kavə ci tiinə əsə. ¹⁷ Acii əntaa wata də ətə bii inə ka ci cii kəya slənəgi, amma agi dānə nə kudəpəshinə tə ci nǝga tsakənə tuunə. Agi moonakii cii kəya dzə aahoonə. ¹⁸ Waniitsə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkəŋushi'inaamə atsakii. Ma ca, agi dəlaginə nə ənji də ci asəkə Ikəliisiyanyinə patə putə nga mbee ka waaza Nynyi Habara ka ənja. ¹⁹ Tsəŋə da ətsa, kə ta'i Ikəliisiyanyinə tə ci kaa ca dzəədzə deenə agi maduunə slənənə akəŋwacii inə. Ma slənəna, kaa ənji dūunətə də

8:1 8.1-4 Slənə 11.29-30; Rooma 15.26. * **8:6** 8.6 Titusə: 2.13. **8:7** 8.7 1 Koor. 1.5; 16.1-3,24; Gal. 6.10. **8:9** 8.9 Mat. 8.20; Fil. 2.6-7. **8:10** 8.10 1 Koor. 7.25. **8:12** 8.12 Mar. 12.43. **8:15** 8.15 Shig. 16.18.

Slandanə ciina dfa, ina baarii oo'i, kə mwayi inə tsakənə tə ənjitə pooshi uushi aciiitii.

²⁰ Ma viinə ənə vii ənji aacii inə də patənə nga ngeerənə, pooshi inə ka uudənə ənjə a idəpaa uushi aashiinə agikii. ²¹ Ma nə hiima geenə, kə mwayi inə dfa uushi də rəgwakii akənjwacii ənja, əntaa wata akənjwacii Slandana. ²² Acii ha'ə, waniitsə ka sləkeenə ka əndə'i ndzəkənjushi'inaamə atsatii. Ma ca, kə təbiinə tə ci lajə, ina paaratəgi oo'i, tə'i kudəpəshinə nga tsakə ənji a moodəfəkii taa guci patə. Ma ci əsə, mashiikii nuunə aciiikii. Acii ha'ə, kə cakə kudəpəshinə dfanə tə ci nga tsakənə tuunə. ²³ Ma Titusə, rəjwə niinə da ci, guva-slənaaki əsə agi slənənə koonə. Ma hara ndzəkənjushi'inaamə ətsə gi tii da ci, ka madəbama nga Ikəliisiyanyinə gi tii, agi kira d'uunuunə ka Aləmasiihu nə tii. † ²⁴ Baariimə ka tii uudənə goonə kaa Ikəliisiyanyinə a fa habara goonə, təya shii oo'i, ma dəlaanə ciina dəla duunə, ha'ə tanyi.

9

Viinə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə

¹ Ma agyanə viinə ka tsakənə də ənji nga Əntanjə də Yahudiya, pooshi nafa nga tsakə naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii kə shii nyi tə'i kudəpəshinə nga tsakənə tə ənji a moodəfuunə. Putakii dəlīi nyi duunə əsə ka ənji Makiduuniya. Əjki nyi ka tii, “Ma ənji nə'unə anə hanyinə nga Akaya, matasəkakii nə tii daga dənku kaa təya tsakə tə ənja.” Kə madəe kudəpəshinə goonə ka natii, acii lajə nə tii ka moo viinə. ³ Acii ha'ə, wanyinə ka sləkeenə ka ndzəkənjushi'inaamə aahoonə, acii ga dəlaginə geenə duunə agi haalatə a ndzaanə ka uushi zabə; amma koonə ndzaanə matasəkakii makə sətə bii nyi ka tii. ⁴ Madə kə mbu'iinə da hara ənji nə'unə də Makiduuniya aahoonə, təya dzə ka lapaanə pooshi viinə goonə matasəkakii, ka dfanə nə ayinə tə nyi, acii kə bii nyi ka tii, kə shii nyi tuunə furəjə! Unə maa, ka dfanə nə ayinə tuunə ka shanjə. ⁵ Ci dīi nyi hiima nga banə ka ndzəkənjushi'iitsa, kaa təya takəjwa ka nyi zəku'i, taabu'u nii kya dzə, una tasəka aakəjwa makə sətə bii unə, ca ndzaanə matsəkəkii saa'itə nii kya mbu'u. Ci əsə na baarii oo'i, də moonə goonə cuuna vii, əntaa tyasə.

⁶ Buurətəmə oo'i, ma əndətə ləgii slikərənə lajə, ka upaanə nə ci cifanə lajə. Ma əndətə ləgii gi'u əsə, gi'u upaanəkii cifanə. ⁷ Taa wu patə, kə dəbee ca vii makə sətə kadeesəkə ka ci, əntaa də mabətəsəka taa kavənə tə ci tyasə ka viinə. Acii əndətə ca vii də moodəfəkə ca kadeesəkə ka Əntanjə. ⁸ Tə'i Əntanjə da baawəda nga viinə koonə palee ka ətə cuuna moo, kaa sətə dəbee una upaa a ndzaanə acii unə taa guci patə. Ka upaanə nuunə lajə koonə dfa də taa njutə tsarə nga njunyi sləna. ⁹ Ma njunyi ənda, kə ndzaa ci makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə ətə bii ci,

“Kə vii ci də moodəfə rəjwə ka maaghiinə.

Nga ca'ə ndəjwə ndəjwə nə nga'əənaakii.”

¹⁰ Ma Əntanjə, ci ca vii slikərənə ka əndə ka ləganə, ca vii ka ci zəmə ka adənə. Acii ha'ə, ka viinə nə ci koonə uushi'inə, ca siitəgi koonə. Ma viinə goonə də patənə nga ngeerənə, tə'i bwatyakii. ¹¹ Taa guci patə, ka dātənə nə ci tuunə ka ənji waha, koonə shii viinə də moodəfə rəjwə uusəra patə, kaa ənji lajə a kuyirii tə Əntanjə putə nga viinə goonə ənə ci təya upaa

† **8:23** 8.23 Titusə: 2.13. **8:24** 8.24 7.14; 8.7-8. **9:1** 9.1 8.1-4. **9:3** 9.3 8.22,24. **9:6** 9.6 Waḅ. 11.24; 19.17; 28.27. **9:9** 9.9 Jab. 112.9. **9:10** 9.10 Isaa. 55.10; Hoos. 10.12.

acii inø. ¹² Acii ma viitse vii unø, øntaa wata ka ki'i haaja nga ønji nø'unø tanø, amma agi kavønø nø ci tø ønji lanø ka kuyiriinø tø Øntanfø. ¹³ Acii ma slønøtsø goonø, ci ca baarii vii goonnga goonø. Ka dølänø nø ønji dø Øntanfø øsø, acii kø baarii unø oo'i, kø luuvuunø Njunyi Habara agyanø Alømasiihu. Ka dølänø nø tii dø ci øsø putø nga viitø vii unø dø moodøfø røjwø ka tii da ka hara ønja. ¹⁴ Ka ðänø nø tii kudøpøshinø nga neenø koonø, tøya ða dø'wa ka putø goonø, putø nga malanø pwapoonø øtø ci Øntanfø a ða koonø. ¹⁵ Kuyirii amø tø Øntanfø putø nga viinaakii kaamø, waatoo viitø pooshi ønji ka mbee ka wabønø putsøkø dø ma.

10

Wabønø nga Bulusø agyanø baawøðatø vii Øntanfø ka ci

¹ Nyi Bulusø nyi saaki ca kødii acii unø. Agi banø nø ønji, madä nyi ahadoonø nya banee ka nøki, ma nyi pooshi ahadoonø øsø, iza'u nø nyi anuunø. Putø nga banee ka nø nga *Alømasiihu da nga'ønaakii, ² agi kødiinø nø nyi acii unø, goona kavø tø nyi kaa nya ndzaanø iza'u, nyi kø gi aahadoonø. Acii kø shii nyi weewee, ma ønjitø ca hiima oo'i, slønø nga *duuniya ciina ða, ka lanø nø nyi ka tii nguruunø. ³ Goonnga a duuniya niinø. Amma, ma paatø ciina pa, øntaa makø nga duuniya ciina pa. ⁴ Ma uushi'inø nga paginø geenø øsø, øntaa makø nga duuniya. Ma neenø, øtø ci Øntanfø a vii. Dø ci ciina jaala agyanø ønji daawaanø, ama jaala agyanø ønji ðaadä mabizhinø ⁵ da agyanø ønjitø ca zhi'wee ka hanjala nga ønja acii ga tøya shii tø Øntanfø; ama zhi'wee ka hiima nga ønji kaa tøya fa tø Alømasiihu. ⁶ Madä kø mbu'utøgyuunø dø fanø goonø tø Øntanfø, ma øndøtø pooshi ka fanø, matasøkakii niinø ka dzalønø tø ci.

⁷ Tsaamøtø mø nga'ø agyanø sètø ca ða ahadoonø. Tø'i hara ønji ca ba oo'i, nga Alømasiihu nø tii. Wa tøya tsakø buurøtønø nga'ø. Makø sètø ngirø tii natii nø oo'i, nga Alømasiihu nø tii, inø maa, ha'ø niinø. ⁸ Taa kø ðøliigi nyi dø baawøðänø vii Slandanø keenø, pooshi ayinø ka ðänø tø nyi shanø. Ma baawøðatsa, baawøðä nga ghønønø duunø aakønwa, øntaa nga ønyanø duunø aaba'ø. ⁹ Ga ønjø a nee ka øtsø makø ngwaleenø cii kya ngwalee koonø dø løkaløkatønyinaaki. ¹⁰ Ka banø nø hara ønji oo'i, 'Ma løkaløkatø nga Bulusø, iza'u. Amma ma shi ci dø naaki na, mantøkii nø shishinøkii, paa ci mbee ka wabønø øsø.' ¹¹ Ma tsarø nga ønjitsa, wa tøya paaratøgi oo'i, ma sètø ciina wabø asøkø løkaløkatø, ka ðänø niinø inø gatø ahadoonø.

¹² Ma tøya, agi hanøtønø nø tii natii na. Kø døbee ina mbørø mbøratø dø neenø nø da tii kwa? Agi ngørønø nø tii duunuunatii, tøya nee makø tii palee patø. Ma øtsa, mabaanø. Pooshi tii shii taa mi.

¹³ Ma ina, pooshi ðøla dø neenø na ka pitøginø aa bilø. Amma ka ðänø niinø ca'ø ka hatø ðøkøpaa Øntanfø keenø, ca mbu'u ca'ø ka slønøtsø ciina ða ahadoonø. ¹⁴ Makø ðii ci asøkø hatø ðøkøpaa Øntanfø keenø nuuna, makø giinø aahoonø ka kira koonø Njunyi Habara agyanø Alømasiihu, pooshi inø pitøgi hatø ðøkøpaa Øntanfø keenø. ¹⁵ Pooshi inø ka døløgi dø neenø nø putø nga slønøtø ci hara ønjø a ða, pooshi inø ka pitøgi hatø ðøkøpaa Øntanfø keenø. Amma ma sètø ciina moo, wa vii goonnga goonø a gørø aakønwa aakønwa, kaa hatø ðøkøpaa Øntanfø keenø a tsakø

9:11 9.11 1.11; 4.15. **9:15** 9.15 9.11. **10:1** 10.1-18 1 Koor. 9.3. **10:1** 10.1 10.10; 1 Koor. 2.3. **10:2** 10.2 13.10; 1 Koor. 13.2. **10:4** 10.4 6.7; Rooma 13.12; Af. 6.13-17. **10:5** 10.5 Isaa. 2.12-17. **10:6** 10.6 2.9. **10:7** 10.7 1 Koor. 1.12. **10:8** 10.8 13.10. **10:11** 10.11 13.1-2. **10:12** 10.12 3.1. **10:13** 10.13 Rooma 12.3.

bwanəne, ¹⁶ ina mbee ka dzənə ka hara hanyinə aakəŋwa ka waaza Njuni Habara, acii geena dəliigi də neenə nə putə ŋga slənə ŋga hara ənji ka hatə dəkəpaa Əntaŋfə ka tii. ¹⁷ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ma əndətə ca moo dəlaginə, wa ca dəlagi də Slandana tanə." ¹⁸ Ma əndətə ca dəlagi də naakii na, pooshi Əntaŋfə ka luuvənə tə ci, see tə əndətə ci Slandanə a dəlagi də ci.

11

Bulusə da majirakinə ŋga masləkee ənja

¹ Ma nə nyi ka nəhənə, ka sə'wanə nuunə tə nyi, nya dīikə gi'u. Tuutətə'a, sə'wamə tə nyi ha'a. ² Agi sərəhənə nə nyi agyanuunə putə ŋga Əntaŋfə, acii kə vii nyi tuunə ka *Aləmasiihu makə sətə ci ənjə a vii malaaba madfanə ka ŋgurii rəŋwə dyanə. ³ Ŋgwaliiki acii ga sətə slənyi də Hawa a slənyi duunə noonə. Ma Hawa, kə gəpətə rəhunə də ki də cicirənaakii. Ha'a nuunə əsə. Ŋgwaliiki acii ga hiima goonə a ŋsuləgi asəkə matahu rəgwa, una təkuree ka vii goonəga ka Aləmasiihu. ⁴ Acii kə fii nyi kə kapaa unə rəgwa ka əndə'i əndə ca waaza koonə əndə'i uushi agyanə Yeesu bwəsə ka ətə waazii inə koonə, kə liwuunə əndə'i Ma'yanə tsanə bwəsə ka ətə shuunə liwu, kə liwuunə əndə'i habara tsanə bwəsə ka Njuni Habaratə liwuunə.

⁵ Ma cii kya nəhə kamə, pooshi nyi əki ka ənjitsə cuuna nəhə makə matahu masləkee ənji nə tii. ⁶ Taa paa nyi mbee ka wabənə, amma tə'i shiinə anəki makə sətə sənəavə nyi ka baariinə koonə taa ŋgutə saa'i patə, taa agi ŋgutə uushi patə əsə.

⁷ Ya saŋa, kə dīi nyi 'waslyakəənə makə hətəpaa nyi naaki nə kaa nya shii dūunətə duunə kwa? Acii kə waazii nyi koonə Njuni Habara ŋga Əntaŋfə ŋga zabə yadə luu taa mi acii unə. ⁸ Kə liwə nyi kwaba acii hara Ikəliisiyanyinə, nya slənə ahadoonə. Ma ətsə kamə, ka banə nə nyi makə kə gəpətə nyi də uushi aciitii kaa nya shii tsakənə duunə. ⁹ Ma saa'itə nyi ahadoonə, kə mwayi nyi tsakənə tə nyi də kwaba, amma paa nyi fitinii tuunə koonə vii ka nyi. Kə shi hara ndzəkəŋushi'inə gaamə də Makiduuniya, kə vii tii ka nyi patənə ŋga sətə cii kya moo. Paa nyi fitinii tuunə shaŋə. Paa nyi ka dfanə ha'a boo ŋga əna taa aakəŋwa, koonə shii tsakənə tə nyi. ¹⁰ Wiitsə sətə cii kya dəla də naaki na. Də goonəgaanə ŋga Aləmasiihu nə nyi ka banə koonə, ma nyi, pooshi əndə tənəpaanə tə nyi ka dəla də naaki nə ha'a anə hanyinə ŋga Akaya patə. ¹¹ Aa acii mi dīi? Acii paa nyi agi uudənə tuunə kwa? Kə shii Əntaŋfə, kə uu'i nyi tuunə.

¹² Makə sətə paa nyi fitinii tuunə, ka dzənə nə nyi aakəŋwa də dfanə ha'a, kaa nya shii tənəgi rəgwa ka majirakinə ŋga masləkee ənji ŋga dəlaginə, təya ba oo'i, mbərə mbərə nə slənətii da neenə. ¹³ Ma tsarə ŋga masləkee ənjitsa, əntaa masləkee ənji ŋga tantanyinə nə tii. Agi jirakənə nə tii də slənətii, təya geegi ka natii nə makə masləkee ənji ŋga Aləmasiihu ŋga tanyi. ¹⁴ Əntaa sə ŋga hurəshishinə ətsa, acii *Seetanə maa, kə geegi ci ka naakii nə makə malaa'ikatə ca bərə. ¹⁵ Acii ha'a, mada geegi ənji slənaakii ka natii nə makə ənji slənə goonəgaanə, əntaa mu'umə uushi. Ma ka muudinə, kadə nə təya upaa dzalənə ətə dəbee təya upaa.

10:15 10.15-16 Slənə 19.21; Rooma 15.20. **10:17** 10.17 Irim. 9.22-23; 1 Koor. 1.31. **10:18** 10.18 1 Koor. 4.4-5. **11:2** 11.2 Af. 5.25-27. **11:3** 11.3 'Wat. 3.1-5,13. **11:4** 11.4 Gal. 1.8-9. **11:5** 11.5 12.11; 1 Koor. 15.10; Gal. 2.6,9. **11:6** 11.6 1 Koor. 2.6-16; Af. 3.4. **11:7** 11.7 12.13; 1 Koor. 9.12,18. **11:8** 11.8-9 Fil. 4.15-18. **11:10** 11.10 1 Koor. 9.15-18. **11:11** 11.11 1 Koor. 16.24. **11:12** 11.12 11.5; 12.11. **11:13** 11.13 Fil. 3.2; Səniinə 2.2. **11:15** 11.15 4.10; Rooma 2.6.

Sa cibənyinə nga Bulusə putə nga waazanə

¹⁶ Kaa nya ənə ka banə, ga taa wu a nəhə makə dīikənə cii kya dīikə. Amma makə kə nyihuunə ha'ə, luumə tə nyi makə sətə cuuna luu hara madīikə ənja. Nyi maa, kaa nya shii dəlaginə gi'u naaki. ¹⁷ Weewee ma sənə cii kya ba əndzə'i, əntaa hiima nga Slandana. Ma agi dəlaanə cii kya dəla də naaki na, makə nga madīikə əndə cii kya wabə. ¹⁸ Makə dīi ci ənji lanə ca dəlagi də uushi'inə nga *duuniya, nyi maa, ka dfanə nə nyi ha'ə. ¹⁹ Kə bii unə, kə shii unə uushi'inə. Amma iitə sanə mbee unə ka sə'watə tə madīikə ənja? ²⁰ Waatoo, mada kə geegi tii koonə makə maviinə, taa gəpətənə duunə, taa bərapaanə tuunə, taa tsagi koonə meeciinə, agi sə'watənə nuunə tə tii. ²¹ Ma nyi, əntaa təkureenə təkuree nyi ka dfanə koonə ha'ə.

Amma taa mi patə dəliigi taa wu, nyi maa, ka dəlaginə nə nyi də səkii. Makə nga madīikə əndə cii kya wabə. ²² Taa ma bii tii ənji *Ibəraaniya nə tii, nyi maa, ci nə nyi. Ənji Isərayiila kwa? Nyi maa, ci nə nyi. Slikərənə nga Ibərahiima kwa? Nyi maa, ci nə nyi. ²³ Taa ma bii tii ənji slənə ka Aləmasiihu nə tii əsə, amma nyi nə matahu əndə slənə palee ka tii. Makə nga madīikə əndə cii kya wabə. Kə slənyii də gazhi'waanə palee ka tii; bəzəkii pya'ə ənji tə nyi a furəshina palee ka tii; bəzəkii fəslī ənji tə nyi əsə palee ka tii; ama wə nə nyi uusəra patə. * ²⁴ Tufə jikə *Yahudiinə ka fəslənə tə nyi də uu'yanə makkə pu'unə aji əliŋə. ²⁵ Makkə jikə gayinə nga ha də Rooma ka fəslənə tə nyi. Kə kaalii ənji tə nyi də faariinə rəŋwə sədə. Makkə jikə kumbawalə ka cipəgərənə da nyi aagi ma'inə. Kə shi nya kii uusəra, nya ba'anətsaa agi ma'inə. ²⁶ Agi wiigi'inə nə nyi lanə. Pooshi bwaya uushi ətə paa nyi nee. Tə'i tanə gəra, tə'i mahiirənə a rəgwa, tə'i ŋgwalənə acii ənjaaki Yahudiinə, tə'i ŋgwalənə əsə acii hara slikərənə, tə'i ŋgwalənə asəkə vəranyinə, tə'i ŋgwalənə agi bilinə, tə'i agi uunəva, tə'i əsə acii majirakinə nga ənji nə'unə. ²⁷ Kə slənyii də gazhi'waanə ka shaŋə. Bəzəkii nə nyi ka ba'aginə njihərəmə yadə ŋunyinə agiki. Kə dīi madəfənə da meegiirənə tə nyi. Lanə nə nyi ka ndzaanə yadə zəma, taa kuvə nga baanə davə, taa kəjeerənə. ²⁸ Bwasə ka harakii maa, uusəra patə nə nyi ka buurə patənə nga Ikəliisiyanyinə. ²⁹ Mada kə əpigī vii goonŋa nga ənda, agi zhimanə tə nyi asəkəki. Maa kə kavə ənji tə əndə'i əndə ka dfa 'waslyakəənə, ka bəzənə nə səkəki.

³⁰ Mada ka dələnə nə nyi də naaki na, see də sətə ca baarə makə sətə əntəgi shishinəki dəlaginəki. ³¹ Ma Əntanəfə Dii Yeesu Slandanaamə, wa ənjə a dəla də ləməkii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Kə shii ci oo'i, əntaa jirakənə cii kya jirakə. ³² Ma saa'itə nyi də Damasəkusə, tə'i əndə'i ŋgwaməna atsaə sədə ŋwanŋwa Arətəsə, kə kavə ci kaa ənjə a nəhə uura mayi nga vərənə, kaa ənjə a shii kəsənə tə nyi. ³³ Amma kə kagərə ənji tə nyi aasəkə dəvə, ənjə a kyagərə tə nyi da mapacakinə nga mahwala nga vərənə, nya mbərədə aciikii.

12

Uushi'iitə baarii Slandanə ka Bulusə

11:16 11.16 12.6. **11:22** 11.22 Fil. 3.5; Rooma 11.1. **11:23** 11.23-29 4.8-12; 1 Koor. 4.11-13; 12.26. * **11:23** 11.23 kə slənyii də gazhi'waanə: 1 Koor. 15.10; furəshina: Slənə 16.23. **11:24** 11.24 Dzək. 25.3. **11:25** 11.25 Slənə 14.19; 16.22. **11:26** 11.26 Slənə 9.23; 14.5. **11:27** 11.27 6.5. **11:29** 11.29 1 Koor. 9.22; Gal. 6.2. **11:30** 11.30 12.5; 1 Koor. 1.31. **11:31** 11.31 1.23. **11:32** 11.32-33 Slənə 9.23-25.

¹ Tyasə ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Taa ŋgahi pooshi uushi ci dəlaginəkii a tsakəvə, patə da ha'ə, ka wabənə nə nyi agyanə uushi'iitə baarii Slandanə ka nyi. ² Kə shii nyi, tə'i əndə'i əndə nə'unə shi Slandanə a ŋgərətə tə ci aadəgyə aabiikii. Kə uugi d'fanə fəzə pu'u aji ənfwadə əna. Ma əndətsa, nyi ka nəki. Taa tantanyinə kə slənyi ha'ə, taa səniinə, ma ətsa, paa nyi shii. Əntan'fə shii ci daanəkii. ³ Ma nyi, kə shii nyi, kə ŋgirə ənji tə nyi aagi Aləjana. Taa tantanyinə, taa səniinə, Əntan'fə shii ci daanəkii. ⁴ Ma davə, kə fii nyi uushi'inə əsə ətə pooshi ənji ka mbee ka batənə, pooshi əndə shiŋkinə mbu'i bahə batənə. ⁵ Aci ha'ə, ma ka rəgwatsa, ka dəlaginə nə nyi də naaki na. Amma ma ka rəgwa ŋga əndə shiŋkinə, pooshi uushi cii kya dəlagi mad'aamə də uushi'iitə ca baarii ətənaaki dadavə. ⁶ Mad'a kə mwayi nyi dəlagi də naaki na, paa nyi ka ndzaanə ka madiikə ənda, acii goon'ga nii kya wabə. Amma kə bwasee nyi ka haalakii ha'ə, acii ga əndə'i əndə a ŋgirə tə nyi palee ka makə sətə cii kəya tsaamə tə nyi taa fa wabənaaki.

⁷ Ha'ə əsə, kə d'favə ənji ka nyi əndə'i bwaya uushi ətə ndzaanə makə dəhə ashiki, acii ga nya haŋətə naaki nə putə ŋga uushi'iitə ci Əntan'fə a baarii ka nyi. Ma ətsa, masləkee əndə ŋga Seetanə, kaa ca cibee ka nyi. Ma d'ii ətsə patə, acii ga nya haŋətə naaki na. ⁸ Makkə jikə nyi ka kədiinə tə Slandanə kaa ca ŋgərəgi ka nyi. ⁹ Amma ma jikənaakii ka nyi, uu'i ci, "Pwapoonaaki nə sətə dəbee ha upaa, acii mad'a matəkii nə ənda, parəkə ndzaanə ŋgeerənaaki ashikii." Ci nee unə, ma ŋga əna, də moodasəkə nə nyi ka dəlaginə də naaki nə putə ŋga ətənaaki, kaa ŋgeerənə ŋga Aləmasiihu a shii ndzaanə ashiki. ¹⁰ Ka moodasəkə nə nyi də ətənaaki. Mad'a dzaanii ənji tə nyi əsə, ka moodasəkə nə nyi. Ha'ə əsə, nyi agi sa ŋgəra'wa da ciba, da agi asaranyinə, ətsə patə ka putə ŋga Aləmasiihu cii kya d'a ha'ə. Makə d'ii ci matəkii nə nyi, da ŋgeerənə nə nyi.

Buurə uushi'inə ŋga Bulusə agyanə ənji Koorintiya

¹¹ Ma nyi, kə iikə nyi putə ŋga dəlaanaaki də nəki. Amma unə kavə tə nyi ka d'fanə ha'ə. Ma dəbee, unə nə dələnə də nyi, acii pooshi hatə palee matahu masləkee ənjitsə goonə ka nyi makə sətə cuuna hiima. ¹² Kə ndzaa nyi ahadoonə də sə'watənə ka shaŋə, kə d'ii nyi madiigərə slənənyinə da sə ŋga hurəshishinə laŋə əsə. Ci ca baarə oo'i, masləkee əndə ŋga tantanyinə nə nyi. ¹³ Ma nya, paa nyi d'ii kama kamaanə ahadoonə da hara Ikəliisiyanyinə, amma see uushi rəŋwə; waatoo, paa nyi ali tsakənə goonə tə nyi. Aci ha'ə, mad'a bwayakii d'ii nyi koonə, tuutəta'ə tifyagimə tə nyi!

¹⁴ Wanyinə ka tasəkanə ka dzənə aahoonə ŋga makkənə. Pooshi nyi na alə tsakənə goonə tə nyi əsə. Aci moodəfuunə cii kya moo, əntaa uushi goonə. Aci dənə nə dəkəpaa uushi'inə ka manjeevənaakii, əntaa manjeevənə dəbee dəkəpaanə ka dəsənətii. ¹⁵ Ka d'fanə nə nyi moodasəkə ŋga bələgi sətə aciiki patə, nya vigi patə da naaki na, ka putə ŋga tsakənə duunə. Ya əna, ka galeenə nuunə ka uudənə tə nyi acii uu'i nyi tuunə laŋə kwa?

¹⁶ Mbu'u ka luuvənə nuunə oo'i, paa nyi ndzaanə ka tərənə anuunə. Amma ka banə nə əndə'i ənda, kə d'ii nyi koonə jarəwiinə, nya jirakə koonə ka shii satə də nuunə. ¹⁷ Ya saŋə kə gəpi nyi duunə ka rəgwa ŋga

12:5 12.5-6 11.16,30; 12.1; 1 Koor. 3.31. **12:7** 12.7 Gal. 3.13-14; Ayb. 2.6. **12:9** 12.9 Isaa. 40.29-31; Rooma 5.2; Fil. 4.13. **12:12** 12.12 Slənə 13.6-12; 14.8-10; 16.16-18; 19.11-16; Rooma 15.19. **12:13** 12.13 11.7-9. **12:14** 12.14 13.1. **12:15** 12.15 1 Koor. 16.24.

rəjwə agi ənjitə sləkee nyi koonə kwa? ¹⁸ Kə kədii nyi tə Titusə kaa ca dzə aahoonə; nya sləkee ka əndə'i ndzəkəjənə əndə nə'unə atsakii. Kə gəpi Titusə duunə kwa? Anii pooshi slənə geenə gi mbərə mbərə? Kə shii nyi mbərə mbərə nə hiima geenə.

¹⁹ Goona nyihə makə baarəgi goonğa geenə ciina baarə aakəjwacii unə. Pooshi. Akəjwacii Əntənfə ciina wabə; ənji slənə ka Aləmasiihu niinə. Kadashinyinə geenə, ma ətsə ciina da patə, ka tsakənə duunə koonə dzə aakəjwa. ²⁰ Nğwaliiki acii ga nya gi ka lanə tuunə əntaa makə sətə dəbee nya la tuunə. Madfa kə lii nyi tuunə əntaa makə sətə dəbee, ka dənə nə nyi koonə sətə pooshi dəbee nya da koonə. Nğwaliiki acii ga nya lapaa mabizhinə ahadoonə da sərəha, da bəəzənə nğa səka, da uudənə ka na, da tsəbəhiinə, da dyaarə'unə, da hanətə na, da mamaadənə nğa hanəkala.

²¹ Nğwaliiki əsə, madfa kə gi nyi aahoonə, acii goona dāvə ka nyi ayinə akəjwacii Əntənfə, nya nğəərə ma putə nğa ənjitə sha dīi 'waslyakəənə. Acii ma təya, kə təkuree tii ka bwaseenə ka ajijiniinatii da aləhiinatii kaa təya baanə ka Əntənfə.

13

Muudinə nğa wabənə

¹ Madfa kə gi nyi aahoonə, ətsə nə makkənə nğa sədəki. Madfa kə gi nyi, taa nğutə wabənə patə ma'i ahadoonə, nğa'ə ka nyi kaa ənji bəra'i taa palee ka bəra'i a baarii tantanyinə nğa wabənəkii. ² Wanyitə ka wabənə ka ənjitə sha dīi 'waslyakəənə da patənə nğa hara ənja, wanyitə ka wabənə koonə nyi pooshi ahadoonə, makə sətə shi nya wabi koonə saa'itə gi nyi aahoonə nğa bəra'inə. Ma wabənaaki, acii ga taa wu a kiwə də nyi, maa kə ənyii aahoonə. ³ Makə dīi ci kə mwayi unə shiinə oo'i, agi wabənə nə *Aləmasiihu da maki, shiimə oo'i, ma ca, əntaa matəkii nə ci ka dzalənə tuunə, amma tə'i ci da nğeerənə ahadoonə. ⁴ Ma saa'itə gwa'avə ənji tə Aləmasiihu aashi ənfwa, matəkii nji ci. Amma ma əndzə'i, tə'i ci da əpinə amakii də baawəda nğa Əntənfə. Ma inə əsə, matəkii niinə agi ləbənə geenə da ci. Amma ma agi ndzaanə gaamə doonə, də baawəda nğa Əntənfə ciina slənə putə nğa ləbənə geenə da Aləmasiihu.

⁵ Tsaamətəmə noonə na, koonə nee madfa ma'ə unə da i əpinə agi vii goonğa goonə. Təbətəmə noonə na. Pooshi unə shii oo'i, ləbə nə Yeesu Aləmasiihu doonə kwa? Ma ətsə kamə, ha'ə, madfa pooshi unə ka mbu'utəgi də təbətətsə shaşə. ⁶ Kə shii inə, ka paaratəginə nuunə oo'i, ma inə, kə mbu'utəgiinə. ⁷ Agi kədiinə niinə acii Əntənfə, acii goona dīi bwaya uushi. Ma ciina da ha'ə, əntaa kaa ənjə a shii dəla də slənə geenə ahadoonə, amma koonə da sətə ndzaanə də rəgwakii, taa nğahi ka neenə nuunə makə matəkii niinə. ⁸ Paa inə ka da sətə ca bərapaa goonğaənə, amma sətə ca kira goonğaənə daniinə. ⁹ Ma ina, taa matəkii niinə, madfa da nğeerənə nuunə, ka moodasəkə niinə. Ma sətə ciina kədii koonə, a dzuunə aakəjwa agi nə'unə. ¹⁰ Ma cii kya naahə koonə wabəəna saa'inə nyi pooshi ahadoonə, koonə shii baanə ka Əntənfə, acii ga nya gi ka ndzaanə iza'u anuunə də baarə koonə baawədatə vii Slandanə ka nyi. Ma ətsə, baawəda nğa ghənənə duunə aakəjwa, əntaa baawəda nğa ənyanə duunə aaba'ə.

12:17 12.17 7.2. **12:18** 12.18 2.13; 8.6,16-17. **12:20** 12.20 1.23; 1 Koor. 1.10-11. **12:21** 12.21 13.2. **13:1** 13.1 12.14; Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 1 Tim. 5.19. **13:2** 13.2 1.23; 10.11; 12.20; 13.10. **13:4** 13.4 12.9-10; 1 Koor. 1.25; Fil. 2.7-8. **13:10** 13.10 13.2; 10.8; 1 Koor. 4.21.

¹¹ Ma əndzə'i dīi kaḡashinyinaakya, a ta'avuunə jamə. Dəmə gazhi'waanə nga ndzaanə mayarədakii, nə'utəmə wabənaaki, luuvəməshinə, una ndzaa agi jamənə. Ma Əntənfə Əndə uudənə taamə, ca vii kaamə ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

¹² Nəəhəpaaməshinə də ədzəmə rəŋwə agi ləmə nga Əntənfə. ¹³ Agi nəhəpaanə nə ənji nga Əntənfə tuunə patə.

¹⁴ Ma pwapoonə nga Slandanə Yeesu Aləmasiihu, da uudənə nga Əntənfə, da gəshinə nga Malaaba Ma'yanə, wa təya ndzaanə doonə patə.

13:11 13.11 Yooh. 14.27; Rooma 15.33; 1 Koor. 7.15; Af. 6.23; Fil. 4.9; 1 Tees. 5.23; 2 Tees. 3.16; Ibər. 13.20; 1 Piita 5.14. **13:12** 13.12 1 Koor. 16.20. **13:13** 13.13 Mar. 13.11; Rooma 8.26,39; Gal. 6.18.

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Galatiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee ənda. Əntaa ənji shiŋkinə ta'i tē nyi ka ndzaanə ka masləkee ənda, əntaa də ngeerənə nga əndə əsə, amma də ngeerənə nga Yeesu *Aləmasiihu da nga Əntanƒə Dəsənaamə ətə madee ka ci agi maməətə ənji nə nyi ka masləkee ənda. ² Ma inə da patənə nga ənji nə'unə ganə, agi nəhəpaanə niinə tuunə, unə ənji nə'unə anə hanyinə nga Galatiya patə. ³ Wa Əntanƒə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ɗa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə. ⁴ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə vigi ci naakii nə putə nga 'waslyakəənə gaamə, kaa ca shii luupaanə taamə agi məza zamanana. Kə slənyi ci ha'ə makə sətə mwayi Əntanƒə Dəsənaamə. ⁵ Wa ənjə a ɗuunətə tə Əntanƒə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Rəŋwə dyanə nə Njunyi Habara

⁶ Kə ɗii ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka shaŋə, makə nee nyi pii ha'ə wanuutsə kə kaaree ka Əntanƒə Əndətə 'wii tuunə dagi pwapoonə nga Aləmasiihu, una gwanə ka nə'u əndə'i njunyi habara. ⁷ Amma, ma goonƒakii, pooshi əndə'i njunyi habara. Ma bii nyi koonə ha'ə, acii tə'i hara ənji ca gwazə tuunə, kə mwayi tii saawee ka Njunyi Habara nga Aləmasiihu. ⁸ Amma, ma əndətə waazii koonə əndə'i njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə waazii inə koonə, wa Əntanƒə a naalagi tə ci, taa inə, taa malaa'ika ətə jima dadagyə, wa Əntanƒə a naalagi tə ci. ⁹ Makə sətə shiina bii koonə daga nukə, wanyinə ca ənə ka batənə koonə əsə: ma əndətə waazii koonə njunyi habara pamə, bwəsə ka ətə shiina waazii koonə, wa Əntanƒə a naalagi tə əndəkii.

¹⁰ Ma bii unə noonə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ca kadeesəkə ka ənji kwa? Aa'a, pooshi. Kaa ca kadeesəkə ka Əntanƒə cii kya wabə. Anii ma bii unə, ma cii kya wabə ha'ə, kaa ənji shiŋkinə a shii dəlanə də nya? Aa'a, acii maci kaa ca kadeesəkə ka ənji cii kya wabə ha'ə, kadə mandzaamə nyi ka əndə slənə nga Aləmasiihu.

Zhi'inə nga Bulusə ka masləkee ənda

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, fatəmə kaa nya ba koonə: ma Njunyi Habaratə waazii nyi koonə, əntaa da ma əndə shiŋkinə shigi. ¹² Ma'upaamə nyi daci əndə shiŋkinə, pooshi əndə jigunyi ka nyi əsə. Amma Yeesu Aləmasiihu də naakii nə ngiragi ka nyi.

¹³ Kə fii unə habara nga ndzaanaaki nukə, saa'yatə nyi ma'ə ka nə'u diina nga *Yahudiinə. Kə shii unə makə sətə njii kya cibee ka Ikəliisiya nga Əntanƒə də məza ciba. Kə ciŋə nyi ka shaŋə kaa nya saawee. ¹⁴ Kə shii unə makə sətə kavə nyi nəki ka nə'u diina nga Yahudiinə ka shaŋə, palee ka bəzə baniinəki. Kə ciŋə nyi də patənə nga ngeeriiki agi nə'u alə'aada nga dzədzəshi'inaamə.

1:1 1.1 1.11-12; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1-2. **1:2** 1.2 1 Koor. 16.1. **1:4** 1.4 2.20; Mat. 20.28; Yooh. 1.29; 2 Koor. 5.21; Af. 5.2; 1 Tim. 2.6; Tit. 2.14; Ibər. 9.12-14,26; 1 Yooh. 5.19. **1:6** 1.6 Ibər. 12.15. **1:7** 1.7 5.8,10; 2.4; Slənə 15.1,24. **1:8** 1.8-9 1 Koor. 16.22. **1:10** 1.10 1 Tees. 2.4-6. **1:11** 1.11-12 1.1. **1:13** 1.13-14 Slənə 8.3; 9.1; Fil. 3.5-6; 1 Koor. 15.9.

¹⁵ Amma, ma Əntañfə da pwapoonaakii, kə tagi ci tə nyi daga ənji ma'ə mapoomə tə nyi. Kə 'wii ci tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹⁶ Makə mwayi ci ɓaarii ka nyi Uuzənaakii, kaa nya shii waaza Njunyi Habara agyanəkii ka hara slikərənə, paa nyi gi ka ləgwanə ama ənda, ¹⁷ paa nyi gi aa Urusaliima ka caama hara masləkee ənji ətə takənyuyi ka nyi agi slənəkii əsə. Amma see nya madə pii pii, nya paləgərə aanə hanyinə nga Arabiya. Ma daba'əkii, nya madə, nya ənəgərə aasəkə vəranə nga Damasəkusə.

¹⁸ See daba'ə fəzə makkə gi nyi aa Urusaliima. Ma gi nyi aadəvə əsə, kaa nya nee ka Piita.* Ina d'a baanə pu'u aji tufə da ci. ¹⁹ Agi baatsaaki ha'ə boo, maneemə nyi ka hara masləkee ənji, mad'aamə ka Yakubu ndzəkənyuci Slandana. ²⁰ Ma wabəətə nyaahə nyi koonə, goonğa tsəkə tsəkə, pooshi jirakənə agikii taa fidyasə. Akənywacii Əntañfə cii kya ba koonə. ²¹ Makə ma'i nyi də Urusaliima, kə pyalə nyi aanə hanyinə nga Siriya da nga Silikiya. ²² Ma ka saa'ita, patənə nga Ikəliisiyanyinə anə hanyinə nga Yahudiya, mashimə təya nee ka nyi ginə da ginə. ²³ Amma, wata fanə njii təya dzə də fa habaraaki tuu'ina, "Ma əndətə nja cibee kaamə njukə, kə zhi'i ci əndzə'i, agi waazanə nə ci ka ənji, kaa təya vii goonğa ka Aləmasiihu ətə njii kəya moo saaweenə." ²⁴ Makə fii tii habaraaki ha'ə, wata təya dəla də Əntañfə putə nga zhi'unaaki.

2

Luunə nga hara masləkee ənji tə Bulusə

¹ Ma daba'ə fəzə pu'u aji ənfwadə, kə ənyii aa Urusaliima, inə da Barənaba. Nya 'waanə tə Titusə. * ² Ma gi nyi aa Urusaliima, acii Əntañfə də naakii nə ɓaarii ka nyi, kaa nya dzə aadəvə, keena dzə ka d'a mətərəkina, wata inə da gayinə tanə. Nya dzəgunətə ka tii makə sətə cii kya waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə. Ma d'ii nyi ha'ə, keena shii ləbənə ka ma rənywə agi waazanə geenə, acii ga slənaaki patə a ndzaa ka uushi zabə. ³ Ma Titusə ətə giinə da i ci, əntaa slikərənə nga *Yahudiinə nə ci. Amma, patə da ha'ə, pooshi ənji bii ka ci tyasə see a *ryamina ci. ⁴ Taa ngahi kə mwayi hara ənji kaa ca ryamina, amma pooshi d'ii ha'ə. Ma ənjitsa, kə datə tii makə ənji nə'unə nə tii makə naamə, təya 'yaakyagərə aahadeenə ka d'əkənə tiinə, kaa təya shii tsaamə dimwaatə upaa amə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma təya, kə mwayi tii ənəgərənə daamə aagi mavaanə, kaama nə'u bariya nga Yahudiinə makə nga njukə. ⁵ Amma, maluuvmə inə wabənətii taa gi'u, acii ga goonğaənə nga wabənə nga Əntañfə a zagi a nuunə.

⁶ Ma ənjitə ndzaanə ka gayinə, maneemə nyi ka gawuunatii makə maduunə uushi dərəvaava. Acii mbərə mbərə nə ənji patə akənywacii Əntañfə. Ma gayiitə əsə, makə jigunyii ka tii wabənə nga Əntañfə ətə cii kya waaza ka ənja, pooshi əndə'i kura uushi tsakəvə tii. ⁷ Kə paaratəgi tii oo'i, kə vii Əntañfə ka nyi slənə nga waaza Njunyi Habara ka hara slikərənə, makə sətə vii ci ka Piita slənə nga waaza Njunyi Habara ka Yahudiinə. ⁸ Acii Əntañfə 'wii tə Piita kaa ca ndzaa ka masləkee əndə ka Yahudiinə, Əntañfəkii rənywə ha'ə 'wii tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee əndə ka hara slikərənə əsə. ⁹ I Yakubu da Piita da Yoohana nə ənjitə kənyee

1:15 1.15-16 Irim. 1.5; Slənə 9.3-5; 22.21; Rooma 1.5; 1 Koor. 9.1; 15.10. * **1:18** 1.18 Ma asəkə hara zhi'weenə, Keefasə nyaahə ənji. **1:18** 1.18 Slənə 9.26-28. **1:19** 1.19 Mat. 13.55. **1:21** 1.21 Slənə 9.30. **2:1** 2.1-10 Slənə 15.1-19. * **2:1** 2.1-2 1 Koor. 15.2; Fil. 2.16; Barənaba: Slənə 4.36; Titusə: 2 Koor. 2.13. **2:2** 2.2 2.6,9. **2:4** 2.4 1.7; 5.1,13; Slənə 15.1,24; 1 Koor. 9.21. **2:6** 2.6 Rooma 2.11. **2:7** 2.7 1.15-16; Rooma 1.5.

Ikəliisiya kaa təya ndzaanə ka gayinə. Ma təya, kə shii tii oo'i, Əntanƣə tagi tə nyi kaa nya slənə ka ci. Makə wabəgəriinə ka ma rəŋwə ha'ə, wata təya kəəsəshi ciiniinə deenə da Barənaba, ina wabəgərə ka ma rəŋwə tuu'ina: ma inə da Barənaba, ahada hara slikərənə dzəniinə ka waazanə. Ma tii natii, ahada Yahudiinə dzənətii ka waazanə. ¹⁰ See ma nə uushi rəŋwə bii tii keenə, waatoo, weena dzə də buurətə maaghiitə ahadatii. Ma ətsa, tə'i hiimaaki davə daga ŋukə əsə.

Dzalənə ŋga Bulusə tə Piita də Antakiya

¹¹ Ma daba'əkii, makə shi Piita aa Antakiya, wata nya madə, nya wabə ka ci akəŋwacii patənə ŋga ənja acii kə dʒii ci məzaanə. ¹² Waatoo ma ŋga ŋukə, kə njii kəya zəmə ka kəŋwə rəŋwə da hara slikərənə ənji nə'unə. Amma, makə mbu'ya ənjitə sləkee Yakubu, waatoo ənjitə ca hanətə ryaminanə, wata ca ŋgwaləgi, paa ci ənyi ka zəmənə ka kəŋwə rəŋwə da tii ma'ə. ¹³ Ka ha'ə, kə dəməgərə hara ənji nə'unə ŋga Yahudiinə ka dʒa ghatə goonƣaanə makə naakii. Patə da Barənaba, kə dəməgərə ci aagi jarəwiinəkii da i ci əsə. ¹⁴ Makə nee nyi, manə'umə tii rəgwa goonƣa makə sətə bii Njuni Habara, wata əŋki nyi ka Piita akəŋwacii patə, "Əndə Yahuda nə hə, amma, makə mbu'ya hə aa hanə, maslənəmə hə makə ŋga Yahudiinə. Amma makə ŋga hara slikərənə ndzaa hə. Ya makə dʒii ha'ə əna, də iitiitə banəku ka hara slikərənə, see a dʒa tii sətə ci Yahudiinə a dʒa tyasa?"

*Upaa luupaanə ŋga *Yahudiinə da hara slikərənə*

putə ŋga vii goonƣa

¹⁵ Ma inə, Yahudiinə niinə. Əntaa ma'waslyakə ənji niinə makə sətə ci ənjə a 'wa tə hara slikərənə. ¹⁶ Amma kə shii inə pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonƣa akəŋwacii Əntanƣə də slənətə sətə bii *bariya, amma see də vii goonƣa ka Yeesu Aləmasiihu. Taa inə maa, ka Yeesu Aləmasiihu vii inə goonƣa, keena shii ndzaanə ka ənji goonƣa akəŋwacii Əntanƣə. Dagi vii goonƣa geenə ka Aləmasiihu ndzaa inə ka ənji goonƣa akəŋwacii, əntaa də slənətə sətə bii bariya. Acii pooshi əndə ca ndzaanə ka əndə goonƣa akəŋwacii Əntanƣə də slənətə sətə bii bariya.

¹⁷ Taa inə Yahudiinə, də vii goonƣa ka Aləmasiihu ciina upaa ndzaanə ka ənji goonƣa akəŋwacii Əntanƣə. Də ci baarii inə neenə nə tuu'ina: uushi rəŋwə niinə da hara slikərətə ci ənjə a 'wa tə tii ma'waslyakə ənja. Madə ha'ə əna, Aləmasiihu ca kərə tiinə ka dʒa 'waslyakəənə nii? Aa'a, pooshi. ¹⁸ Madə kə ənəgərə nyi ka slənə ndilə ndilə tə sətə bii bariya ŋga Yahudiinə, ci nə kə tanəgi nyi sətə bii Əntanƣə ətsa. ¹⁹ Acii ma nya, mantəkii nə nyi akəŋwacii bariyatsa, ci bələgi tə nyi. Ma dʒii ha'ə patə, kaa nya ndzaanə da əpinə akəŋwacii Əntanƣə. Kə bələgi ənji tiinə da Aləmasiihu ashii ənfwa. ²⁰ Taa ŋgahi wanyinə da əpinə amaki, patə da ha'ə əntaa nyi ca əpi, amma Aləmasiihu. Ma əpiinə amaki əndzə'i, də vii goonƣa ka *Uuzənə ŋga Əntanƣə ətə uudəgi tə nyi, ca vəgi əpinaakii ka putaaki. ²¹ Pa nya kagi pwapoonə ŋga Əntanƣə shaŋə. Acii maci də nə'u bariya ci əndə ndzaanə ka əndə goonƣa akəŋwacii Əntanƣə, kadə uushi zabə nə əntənə ŋga Aləmasiihu.

2:10 2.10 Rooma 15.26. **2:12** 2.12 Slənə 11.3. **2:16** 2.16 3.10-12; Rooma 3.20-30. **2:17** 2.17 Rooma 2.17-3.20. **2:19** 2.19 6.14; Rooma 7.6; 6.2-4. **2:20** 2.20 1.4; Yooh. 17.23; Rooma 8.10-11; 2 Koor. 5.14.

3

**Bariya taa vii goonja ka Əntañfə*

¹ Unə ənji Galatiya, pooshi ma'ə haŋkala goonə ka hakii. Ya əndə kə dzəgunətə ənji koonə ŋga'ə makə sətə əŋki Yeesu aashi ənfwa, wu saŋə zagi də haŋkala goona ha'ə kwa? ² Amma tə'i uushi rəŋwə mwayi nyi nya fa amoonə. Acii kə upaa unə Ma'yanə ŋga Əntañfə. Ya upaa unə saŋa, də slənətə sətə bii bariya saanii? Anii də fa Njunyi Habara, una luuva? ³ Mi diikətə tuunə ha'ə kwa? Kə 'watəgyuunə də baawəda ŋga Ma'yanə ŋga Əntañfə; amma koonə uudəpaa də ŋgeerii unə nii? ⁴ A zagi bəzə cibəətə cibuuənə kama kama zabə nii? Ma hiimaaki naaki, pooshi ka zanə zabə. ⁵ Agi viinə nə Əntañfə koonə Ma'yanaakii, aghi slənənə nə ci uushi'iitə ca dfa hurəshishinə ka ənji ahadoonə əsə. Ya cii kəya dfa ha'ə saŋa, acii putə ŋga slənə sətə bii bariya saanii? Anii acii putə ŋga vii goonja goonə ka ca?

⁶ Datəmə haŋkala goonə aanə sətə bii malaaba ləkaləkətə agyanə Ibərahiima tuu'ina, "Kə vii ci goonja ka Əntañfə. Putə ŋga vii goonjaakii əsə ŋgirə Əntañfə tə ci ka əndə goonja." ⁷ Makə ha'ə dīi əna, a shii unə tuu'inə, ma ənjitə vii goonja, tii nə tantanyiitə slikerənə ŋga Ibərahiima.

⁸ Kə bagi malaaba ləkaləkətə daga ŋukə oo'i, daga vii goonjatii nə hara slikerənə a ndzaanə ka ənji goonja akəŋwacii Əntañfə. Kə bagi malaaba ləkaləkətə Njunyi Habaratə ka Ibərahiima daga ŋukə oo'i, "Kadə nə Əntañfə a dfa barəkaanə ka patənə ŋga slikerənə asəkə duuniya daciiku."

⁹ Makə vii Ibərahiima goonja, kə dfaanə Əntañfə ka ci barəkaanə. Ha'ə nə patənə ŋga ənji əsə: mada kə vii tii goonja ka Əntañfə, ka tii dfaanənəkii barəkaanə makə sətə dīi ci ka Ibərahiima.

¹⁰ Amma, ma patənə ŋga ənjitə ca dfa hiima tuu'inə, də nə'utə sətə bii bariya mbeenə nə tii ka ndzaanə ka ənji goonja akəŋwacii Əntañfə, kəsənə kəshi gəŋwanə ŋga Əntañfə tə tii. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu nə əndəkii patə, mada manə'utəmə ci sətə bii bariya patə, kə kəshi gəŋwanə ŋga Əntañfə tə ci ətsa." ¹¹ Ma ənə dəya, shii amə paŋgəraŋə oo'i, pooshi əndə ca mbee ka ndzaanə ka əndə goonja akəŋwacii Əntañfə də nə'utə sətə bii bariya. Acii kə bagi malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə ŋgirə Əntañfə tə ci ka əndə goonja putə ŋga vii goonjaakii, ci na ndzaanə da i əpinə ətə pooshi ka uudənə." ¹² Ma bariya, paa ci kəŋaanə agyanə banə, wa əndə a vii goonja ka Əntañfə. Amma kə bii ci makə sətə dīi manaahəkii asəkə ləkaləkətə tuu'ina, "Ma əndətə nə'utə patənə ŋga sətə manaahəkii asəkə bariya, ci na ndzaanə da i əpinə də putakii."

¹³ Acii ha'ə, ma amə, kə kəshi bariya taamə. Amma kə pərapaa Yeesu Aləmasiihu taamə. Waatoo, ca ŋgərəvə aanəkii tə naalatə njaama upaa. Makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə tuu'ina, "Taa wu tsa'agi ənji aashi ənfwə, tə'i naalanə anəkii." ¹⁴ Ma dīi Yeesu Aləmasiihu ha'ə patə, kaa barəkaatə bii Əntañfə viinə ka Ibərahiima a mbu'ya ka hara slikerənə əsə daci Yeesu Aləmasiihu, waatoo kaama upaa Ma'yaatə bii Əntañfə viinə kaamə, daga vii goonja gaamə ka ci.

**Bariya da sətə bii Əntañfə viinə*

3:1 3.1 5.7. **3:2** 3.2-5 4.6; Rooma 8.9-16; 2 Koor. 3.6,17. **3:4** 3.4 4.11. **3:6** 3.6 'Wat. 15.6; Rooma 4.3. **3:7** 3.7 Rooma 4.11-12. **3:8** 3.8 'Wat. 12.3. **3:9** 3.9 Rooma 4.16. **3:10** 3.10 Dzək. 27.26; Yak. 2.10. **3:11** 3.11 Hab. 2.4; Rooma 1.17; 3.20. **3:12** 3.12 Leew. 18.5; Rooma 10.5. **3:13** 3.13 Dzək. 21.23; Rooma 8.3; 2 Koor. 5.21. **3:14** 3.14 3.2-5; Yaw. 3.1-2.

4

¹ Takumə kaa nya tsakə banə koonə: madə ma uuzənə ga dii asii, taa ngahi naakii nə uushi'inə nga dii patə, amma paa ci ka slənə sətə mwayi ci, makə mava ndzaanəkii. ² Ənji nə nəhənə tə ci, təya dəkəpaa ka ci uushi'inə kama kama, ka ha'ə mbu'yanə uusəratə kapaa dii ka ci rəgwa nga də naakii ya. ³ Amə əsə, ha'ə naamə. Ma saa'yatə amə ma'ə makə uuji manjeevənə, kə ndzaa amə ka maviinə nga patənə nga sətə ci əndə shiŋkinə a paslə ganə agi duuniya. ⁴ Amma, makə mbu'ya uusəratə kəjəe Əntənfə, kə sləkee ci ka Uuzənaakii aagi duuniya. Minə əndə shiŋkinə pwayi tə ci. Ca nə'utə bariya nga Yahudiinə. ⁵ Ma dii ci ha'ə patə, kaa ca shii pərapaa ənjitə gwaləgi bariya tə tii, kaama ndzaanə ka manjeevənə nga Əntənfə. ⁶ Kə sləkee Əntənfə ka Ma'yanə nga Uuzənaakii aasəkə moodəfaamə ka bəariinə oo'i, unə maa, manjeevənaakii nuunə. Ma'yanəkii kavə taamə ka 'waa'wanə tə Əntənfə, ama ba 'Daadə, Daadaakya'. ⁷ Aci ha'ə, pooshi əndə ma'ə mava ahadoonə. Amma manjeevənə nga Əntənfə nuunə. Makə dii unə ka manjeevənaakii, kadə upaanə nuunə patənə nga sətə bii ci viinə ka manjeevənaakii əsə.

Sətə mwayi Bulusə kaa Ikəliisiya a shii

⁸ Ma saa'yatə unə ma'ə mashiimə tə Əntənfə, kə ndzaa unə makə maviinə nga əntənfənyinə kama kama. ⁹ Amma, ma əndzə'i, kə shii unə tə Əntənfə. Ma nee nyi, gədə banə, Əntənfə shii tuunə. Də iitiitə saŋə cuuna moo ənəgərənə ka nə'u mazabə uushi ətə pooshi ngeeriikəya? Ka mi saŋə cuuna moo ənəgərənə ka ndzaanə ka maviinatəya? ¹⁰ Iitiitə saŋə kavuunə nuunə ka də kumənyinə nga Yahudiina? Taa kumənə nga zhi'wanə nga əndə'i uusəra, taa nga ləgida, taa nga fəza, agi dənə nuunə.

¹¹ Una! Agi buurənə nə nyi tuunə. Ya saŋə, kaa slənaaki aahadoonə a ndzaanə ka uushi zəbə nii?

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, kə shii unə ndzaanaaki ahadoonə. Taa ngahi əndə Yahuda nə nyi, amma pooshi nyi ngirə naaki nə makə əndə Yahuda. Aci ha'ə tuutəta'ə, dəmə ha'ə makə naaki. Pooshi unə sha bəzee ka səkəki taa fidyasə. ¹³ Kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi nyi waaza koonə Njunyi Habara, də gwakənaaki ka bwanea ahadoonə upaa nyi rəgwa nga waazanə. ¹⁴ Kə cibuuənə ka putaaki saa'yakii. Maci kaareənə taa kaginə, kadə ka saa'yakii njuuna dzə ka kaginə tə nyi. Amma kə liwuunə tə nyi də moodasəkə makə malaa'ika nga Əntənfə nə nyi, makə Yeesu Aləmasiihu də naakii na. ¹⁵ Aadəma paləgərə moodasəkətə goonə kwa? Aci kə shii nyi weewee, ma saa'yakii, maci kə mbee unə ka ngyaaragi hi'u ginuunə ka viinə ka nyi, kadə kə vii unə. ¹⁶ Dama saŋə dii nyi ka əndə daawaanə goonə makə cii kya ba koonə goŋga?

¹⁷ Ma ənjitə ngərəgi haŋkala goonə aashitii, əntaa njunyi uushi mwayi tii koonə. Amma, ma mwayi tii, təkənə kaamə, koonə nə'u tə tii. ¹⁸ Madə ka njunyi rəgwa, nga'ə nə ngərəgi haŋkala nga əndə ha'ə makə ətsa. Ma nyi, ka dənə nə nyi koonə ha'ə taa guci patə, əntaa wata nyi ahadoonə. ¹⁹ Uuji ənjaakya! Agi sa bwanea nə nyi asəkə moodəfəki ka puta goonə, makə mitə dəsəka ki agi bərakənə. Agi sanə nə nyi bwaneakii asəkə moodəfəki ka ha'ə ka saa'yatə nuuna ngərə haŋkala nga Yeesu Aləmasiihu. ²⁰ Amma,

4:3 4.3 4.9-10. **4:4** 4.4-5 3.13; Yooh. 1.14. **4:6** 4.6 Rooma 8.15-16. **4:7** 4.7 Rooma 4.13; 8.17. **4:8** 4.8 1 Koor. 8.4-6. **4:9** 4.9-10 Af. 1.21; Kwal. 2.8-23. **4:9** 4.9 1 Koor. 8.3; Kwal. 2.15. **4:10** 4.10 Dzək. 4.19; Slənə 7.42; Rooma 14.5. **4:12** 4.12 1 Koor. 9.19-21. **4:13** 4.13 Slənə 16.6; 2 Koor. 12.7. **4:17** 4.17 1.7. **4:19** 4.19 1 Koor. 4.15.

ma mwayi nyi, kadfa ahadoonə nə nyi əndzə'i, acii maci ahadoonə nə nyi, kadfa kə njii nya wabə koonə furəŋə furəŋə. Acii agi buurənə nə nyi tuunə ka shanə.

Makə ndzaanə nga Hajara da Saraatu

²¹ Ya unə ətə ca moo kaa *bariya a da nwanjuunaakii agyanuunə saŋa, pooshi unə fii sətə bii bariya kwa? ²² Ma bii ca, ma Ibərahiima, tə'i manjeevənaakii bəra'i. Əndə'ya, mava pwayi ka ci. Əndə'i əsə, dimwa pwayi ka ci. ²³ Ma uuzətə pwayi mava ka ci, makə ənə caama poo manjeevənə saakii pwayi ki ka ci. Amma, ma uuzətə pwayi dimwa ka ci, də putə nga aləkawalətə dīi Əntanfə pwayi ki ka ci. ²⁴ Ma ətə patə, kə ndzaa ci makə misaali kaamə. Waatoo, ma makiitə bəra'i, kə ndzaa tii makə aləkawalətə bəra'i ətə dīi Əntanfə daga nukə. Ma əndə'i rəŋwə agi makiitə bəra'i, waatoo Hajara, kə ndzaa ki makə aləkawalətə dīi Əntanfə anə giŋutə dīi ləməkii Siina. Maviinə nə manjeeviitə pwayi ki patə. *

²⁵ Kə ndzaa ki makə giŋwə Siina ətə anə hanyinə nga Arabiya. Kə ndzaa ki makə Urusaliima nga zamananə əsə. Acii ma patənə nga ənjitə də Urusaliima, maviinə nga bariya nə tii. ²⁶ Amma, ma Urusaliima ətə dagyə, kə ndzaa ki makə mitə dimwa, ki nə məsənaamə. ²⁷ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə tuu'ina:

“Ma hə, miitə ma'upaamə pawa, dawə moodfasəka.

Ma'ə hə mafamə zəmənə nga pawa,
amma dawə kyalaliinə nga moodfasəka,
acii kadə nə manjeevənaaku a palee ka nga nuzhiwə.”

²⁸ Ndzəkəŋushi'inəki, ma unə, manjeevənə nga Əntanfə nuunə tanyi. Acii daga nukə dīi Əntanfə aləkawalaakii ha'ə makə ətsa, makə sətə shi ca dīi agyanə poonə tə Isiyaaku. ²⁹ Ma ka saa'ita, ma uuzətə pwayi ənji makə manjeevənə saakii, kə cibee ci ka uuzətə pwayi ənji də ngeerənə nga Ma'yanə nga Əntanfə. Ci nə tsarəkii ənə ca slənə ahadaamə əndzə'i əsə. ³⁰ Amma iitə bii ləkələkatə nga Əntanfwa? Ma bii ca, “Ləkəgi mitə mava da uuzənətə kyakya'ə. Acii pooshi uuzənə nga mava na zəmə yi nga dīi, see uuzənə nga dimwa daanəkii na zəmə.” ³¹ Ndzəkəŋushi'ina, makə ha'ə dīi əna, manjeevənə nga mitə dimwa naamə, əntaa manjeevənə nga mava.

5

Goona kagi dimwaanə goonə

¹ Kə pərapaa Yeesu *Aləmasiihu taamə acii *bariya, kaama ndzaa ka dimuyinə saŋə saŋə. Acii ma danuunə, kəŋaanəmə ndihə, goona kapaa noonə nə ka da mavaanə ma'ə.

² Fatəmə nga'ə. Nyi Bulusə ca ba koonə: madfa kə kapaa unə noonə nə ka dzənə aa babara ka ryaminanə, kə ndzaa ci ətə pooshi sətə ci Yeesu Aləmasiihu a nafa koonə taa gi'u. ³ Takumə kaa nya ənə ka banə koonə əsə: ma əndətə ca kapaa naakii nə ka dzənə aa babara, wa ca nə'utə patənə nga bariya dəŋwa'ə. ⁴ Ma unə ənjinə ca ba, də nə'utə bariya ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntanfə, kə lagyuunə noonə nə ashi Yeesu Aləmasiihu. Dzađə dzađə nuunə da pwapoonə nga Əntanfə əsə.

⁵ Amma, ma ina, kə kapaa inə hiima geenə tuu'ina: də vii goonŋa ka Yeesu

4:22 4.22 'Wat. 16.15; 21.3. **4:23** 4.23 'Wat. 17.18-19; Rooma 4.17-20; 9.7-9. * **4:24** 4.24 Shig. 19.20; Gal. 3.23; 4.1; 5.1; Hajara: 'Wat. 16.1. **4:26** 4.26 Ibər. 12.22; Səniinə 21.2. **4:27** 4.27 Isaa. 54.1. **4:29** 4.29 'Wat. 21.9. **4:30** 4.30 'Wat. 21.10. **5:1** 5.1 2.4; 4.5,9; 5.3. **5:3** 5.3 3.10,12; Rooma 2.25.

Aləmasiihu ndzaanə əndə malaabakii akəŋwacii Əntanƒə. Tə ci niinə ka gəranə də ŋgeeriitə vii Malaaba Ma'yanə keenə. ⁶ Madfa ləbə nə əndə da Yeesu Aləmasiihu, taa maryaminakii nə ci, taa paa ci ryaminii patə, pooshi kama kamaanə akəŋwacii Əntanƒə. Vii ka ci goonƒa nə magadə uushi, kaama mbee ka uudə tə hara ənji.

⁷ Ma ŋga ŋuka, ŋga'ə njuuna slənə. Wu saŋə ənyi ka tənaginə tuunə agi nə'u rəgwa goonƒa? ⁸ Ma hiimatsa, əntaa Əntanƒə ətə 'wii tuunə dīi koonə. ⁹ Kə shii unə, agi banə nə ənji, də uundzə burəŋanə fidyasə əbunə ma'usə ənvwə pasə a gəra. ¹⁰ Makə dīi ci ləbə naamə da Slandanaamə, kə shii nyi, ka dzəgərənə nə hiima gaamə ka rəgwa rəŋwə. Amma, ma əndətə ca gwazə tuunə, kadə kəsənə nə gəŋwanə ŋga Əntanƒə tə ci, taa ci nə wu patə.

¹¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maci haala ŋga dzənə aa babara nə nyi ka waazanə, kadə pooshi ənji ka cibeənə ka nyi. Maci ha'ə nə nyi ka dzənə də waazanə, ma waazanaaki agyanə əntənə ŋga Yeesu Aləmasiihu ashii ənfwa, kadə pooshi ka bəzee ka səkə ŋga ənja. ¹² Ma ənjitə ca gwazə tuunə ha'ə, ma moonaki, wa təya dzə aakəŋwa də tasə natii nə dəŋwa'ə.

¹³ Ma unə ndzəkəŋushi'inəkya, ma 'wii Əntanƒə tuunə, koonə ndzaa ka dimuyinə. Amma uushi rəŋwə cii kya ba koonə: goona ba noonə, makə dīi unə ka dimuyinə, a slənuunə taa mi patə mwayi shishinuunə. Pooshi. Ma danuuna, uudəshimə, una tsakəshi ahadoonə. ¹⁴ Acii anə wabənə rəŋwə libə patənə ŋga bariya ŋga Əntanƒə, waatoo, "Uuduu tə əndətə abiiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na." ¹⁵ Amma, madfa agi iidəshinə nuunə makə uushi'inə ŋga bilinə, nəhəmə noonə na acii goona zama də noonə na.

Slənə ŋga shishinə da poo ŋga Ma'yanə ŋga Əntanƒə

¹⁶ Ma sənə banəki koonə, kapaamə rəgwa kaa Malaaba Ma'yanə a ta koonə kəŋwanə, acii goona slənyi sətə mwayi shishinuunə. ¹⁷ Acii kə shii unə, pooshi Malaaba Ma'yanə ka luuvə sətə mwayi shishinə ŋga əndə slənənə. Shishinə ŋga əndə əsə, paa ci ka luuvə sətə mwayi Malaaba Ma'yanə slənənə. Ma tii ətsə kyakya'ə, agi mabizhinə nə tii. Ci dīi pooshi unə ka mbee ka slənə sətə mwayi unə. ¹⁸ Amma, madfa Malaaba Ma'yanə ca ta koonə kəŋwanə, pooshi *bariya da ŋgeerənə anuunə ma'ə.

¹⁹ Ma shishinə ŋga ənda, paŋgəraŋə a babara nə sətə cii kəya slənə. Waatoo, aləhiinə, ajjinəənə, badawaanə, ²⁰ paaslə uuləminə, mətəooyaanə, dəkə daawaanə ka ənda, təya dfaada mabizhinə, sərəha, bəzə səkə, uudənə ka na, təkəshinə da madde ka mbəzə ahada ənja, ²¹ ətsə hara ənja, kavə nə ka saasa ənvwa, da bwaŋkaraanə. Agi dfaadanə nə ənji hara bwaya uushi'inə makə ətsə əsə. Kə shi nya bii koonə ŋukə, amma takumə kaa nya ənə ka batənə koonə əsə: waatoo, ma ənjitə ca slənə tsarə uushi'iitsa, paa tii na dzə aagi *ŋwanuunə ŋga Əntanƒə shaŋə.

²² Amma, ma slənə ŋga Malaaba Ma'yanə naakii, wiinə pawaakii: uudəshinə, da moodasəka, ndzaashinə agi jamənə, kəsə ədzəma, nəhə təgunuunə ŋga ənda, dfa ŋga'əənə ka ənja, slənə uushi də rəgwakii, ²³ banee ka na, ətsətə na. Ma tii ətsa, tii nə uushi'iitə vii bariya rəgwa ŋga

5:5 5.5 2.16; Rooma 8.23-25. **5:6** 5.6 3.28; 5.22; 6.15; Rooma 4.11; 1 Koor. 7.19; Af. 6.23. **5:8** 5.8 1.6-7. **5:9** 5.9 1 Koor. 5.6. **5:10** 5.10 1.7. **5:11** 5.11 6.12,14; 1 Koor. 1.23. **5:13** 5.13 1 Koor. 6.12; 10.23-24; 1 Piita 2.16. **5:14** 5.14 Leew. 19.18; Rooma 13.9. **5:15** 5.15 Yak. 4.1-2. **5:16** 5.16 5.25; Rooma 8.2-13. **5:17** 5.17 Rooma 7.13-23. **5:18** 5.18 Rooma 6.14; 7.4. **5:19** 5.19-21 Rooma 1.28-32; 1 Koor. 6.9-10; Af. 5.3-5; Kwal. 3.5-8; 1 Tim. 1.9-10; 2 Tim. 3.2-5; 1 Piita 4.3; Səniinə 22.15. **5:22** 5.22 Af. 5.9.

ɖanə. ²⁴ Ma ənjitə ləbə da Yeesu Aləmasiihu, kə wa'agi tii suunanyinə nga shishinətii. ²⁵ Makə ɖii ci Malaaba Ma'yanə ca vii kaamə əpinə, wa ca ta kaamə kəŋwanə. ²⁶ Gaama ɖuunətə naamə na, gadaama alə haliminə nga ənja, gadaama ɖaadfa sərəhə ahadaamə əsə.

6

Tsakəshinə ahada ənja

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, mada kə lii unə əndə agi ɖa 'waslyakəənə, ma unə ənə ci Ma'yanə nga Əntanfə a ta koonə kəŋwanə, ənyagərəmə də ci kaa ca nə'u rəgwa gooŋga. Amma wabəmə da ci də mooda ədzəma. Ma əndətə ca ənyagərə də ci əsə, wa ca nəhə naakii na, acii ga ca kulagərə aagi ndilə ndilə tə 'waslyakəənəkii da i ci. ² Nğəərəshimə tərənə goonə, acii mada agi nğəərəshi tərənə goonə nuunə, ci nə kə slənyuunə makə sətə wabi Yeesu Aləmasiihu. ³ Ma əndətə mambu'umə bahə ɖaanənə tə ci agi ənja, mada kə bii ci, "Pooshi maduunə əndə makə nya", kə ha'u ci də naakii na. ⁴ Ma sətə dəbee, taa wu patə, wa ca tsaamə ndzaanaakii saakii. Mada kə nee ci ka slənaakii nga'ə, wa ca ɖa moodasəkə ka putakii. Amma ga ca ɖa moodasəkə acii palee naakii slənə ka nga hara ənji də nga'əənə. ⁵ Acii kadə nə taa wu patə a ba slənaakii.

⁶ Ma əndətə ci ənjə a dzəgunə ka ci wabənə nga Əntanfə, wa ca təkəe ka nunyi sətə aciikii patə da əndətə ca dzəgunə ka ci.

⁷ Goona ha'u də noonə na: kə shii unə weewee, pooshi ənji ka ha'unə də Əntanfə. Acii ma sətə ləgii ənda, ci upaanəkii. ⁸ Waatoo, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka shishinə, wu nə shikwaakii. Amma, ma əndətə slənyi sətə kadeesəkə ka Ma'yanə nga Əntanfə, əpinə ətə pooshi ka uudənə nə shikwaakii. ⁹ Acii ha'ə, gaama zaarə agi ɖa nga'əənə ka ənja, acii kə shii amə, mada kə mbu'ya uusərakii, mada mazaarəmə amə, kadə naama upaa shikwa. ¹⁰ Makə ha'ə ɖii əna, taa guci patə upaa amə rəgwa nga ɖa nga'əənə, ɖaamə nga'əənə ka patənə nga ənja. Ma palee maa, ka ənjitə ca nə'u tə Yeesu Aləmasiihu makə amə. *

Muudinə nga wabənə

¹¹ Ma əndzə'i, tsaamətəmə madiigərə naahəənə cii kya naahə koonə də ciinəki. ¹² Ma ənjitə ca ba koonə, see a dzuunə aa babara, kə mwayi tii kaa ənji patə a ɖa maŋushinə da tii. Acii kə shii tii, maci əntənə nga Yeesu Aləmasiihu ashi ənfwa tanə nə tii ka waazanə, kadfa kə cibee ənji ka tii. ¹³ Ma bii nyi ha'ə, acii taa tii ətsə gi aa babara maa, paa tii nə'utə sətə bii bariya nga Yahudiinə patə. Ma ci təya ba koonə tyasə see a dzuunə aa babara, kaa təya shii upaa haŋətənə putə nga luuvuunə goonə tə sətə bii tii koonə. ¹⁴ Amma, ma nya, see uushi rəŋwə ca kavə tə nyi, kaa nya upaa haŋətənə, waatoo ənfutə əŋki Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə ashikii. Acii də əntənaakii ashi ənfwə ɖii uushi'inə nga *duuniya akəŋwaciiki makə maməətə uushi'inə. Nyi əsə, kə ndzaa nyi makə yadə əpinə amaki akəŋwacii uushi'inə nga duuniya. ¹⁵ Taa kə gi əndə aa babara da madzəmə ci maa, pooshi uushi ɖanəkii. Amma, ma

5:23 5.23 1 Tim. 1.9; 2 Piita 1.6. **5:24** 5.24 2.19; 6.14; Rooma 6.6; Kwal. 3.5; 1 Yooh. 3.6. **5:25** 5.25 5.16; 1 Koor. 6.19; Af. 4.30. **5:26** 5.26 Rooma 12.10; Fil. 2.3. **6:1** 6.1 Mat. 18.15; Yak. 5.19; 1 Koor. 10.12. **6:2** 6.2 1 Koor. 9.21; 2 Koor. 11.29. **6:3** 6.3 1 Koor. 4.7. **6:5** 6.5 Rooma 2.6; 14.12. **6:6** 6.6 1 Koor. 9.11,14. **6:8** 6.8 Yooh. 3.6; 6.63; Rooma 8.6,13. **6:9** 6.9 2 Tees. 3.13. * **6:10** 6.10 Yooh. 13.34; Rooma 12.10; 13.8; 14.15; 1 Koor. 8.1; da purəjanə 13; 2 Koor. 8.7-8; Gal. 5.6,13-14; Af. 5.2; Fil. 2.2; 1 Tees. 3.12; 4.9; 1 Tim. 1.5; Ibər. 13.1; 2 Piita 1.7. **6:11** 6.11 1 Koor. 16.21. **6:12** 6.12 5.2,11. **6:14** 6.14 1 Koor. 1.23,29,31; 2.2; Gal. 2.19.

səndə ca tsakə ənda, see ndzaanə ka kura taganə, ci nə magadə uushi.

¹⁶ Ma ənjitə kavə wabəətsə aagi hiimatii, ənji nga Əntənfə nə tii tanyi. Wa Əntənfə a vii ka tii ndzaanə jamə, ca dfa ka tii nga'əənə.

¹⁷ Daga ənshinə ka dəŋə aakəŋwa, ga əndə a ənə ka fa maki ma'ə shaŋə. Acii tə'i baavənyinə ashiki ca bariii oo'i, mava nga Yeesu nə nyi.

¹⁸ Ndzəkəŋushi'inəkya, wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə patə. *Aamiina.

Ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Afisa

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi makə sətə mwayi Əntanfə. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə ənji nga Əntanfə də Afisa, ənji goonğa putə nga ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Barəkaanə nga Əntanfə ka ənjaakii

³ Dəlaamə də Əntanfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə pukyağərə ci kaamə barəkaanə ka shañə aasəkə moodəfaamə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. ⁴ Daga Əntanfə ma'ə matagamə duuniya maa, ta'i ci taamə kaama ndzaanə ka naakii daga ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ta'i ci taamə, kaama shii ndzaanə malaabakii akəñwaciikii yadə idəpaa uushi ashaamə. ⁵ Putə nga uudənaakii taamə, kə kavə ci taamə kaama ndzaanə ka manjeevənaakii daci Yeesu Aləmasiihu, makə sətə dīi ci aniya nga dfanə. ⁶ Dəlaamə də ci putə nga maduunə pwapootsaakii, waatoo putə nga viitə vii ci kaamə nga zabə daci moodə Uuzənaakii! ⁷ Də idənə nga Uuzənaakii upaa amə pərapaanə. Waatoo, kə upaa amə tifyaginə nga 'waslyakəənə gaamə. Maduunəkii ka shañə nə pwapoonə nga Əntanfə! † ⁸ Lanə dīi ci kaamə də patənə nga shiinaakii da mbeenaakii. ⁹ Də shiinaakii dīi Əntanfə sətə dīi ci aniya nga dfanə, kə baarii ci kaamə ma'umbee aniyaakii, waatoo ətə dīi ci aniya nga mbu'utəginə daci Aləmasiihu. ¹⁰ Ka mbu'utəginə nə ci də aniyaakii madfa mbu'ya saa'ikii, kaa ca shii dzatəgi də patənə nga uushi'inə ka hakii patə, uushi'iitə dadagyə da ənə ganə a duuniya patə, Aləmasiihu a ndzaanə ka gawa.

¹¹ Agi slənənə nə patənə nga uushi'inə makə sətə mwayi Əntanfə. Ci ta'i taamə, kaama ndzaanə ka ənjaakii agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu. Ma ətsə patə, putə nga moonakii, makə sətə dīi ci aniya daga ka 'watəginə.

¹² Ma inə ənə ndzaanə ka təkəñwanə nga ka nə ka Aləmasiihu dīya, a dələenə də dūunuunə nga Əntanfə. ¹³ Ma unə əsə, makə fii unə tə tantanyitə habara, waatoo, Nynyi Habara ənə kira koonə luupaanə, kə vii unə goonğa ka Aləmasiihu. Wata Əntanfə a d'əvə sagidaakii aashuunə də vii koonə Malaaba Ma'yanə ətə dīi ci aləkawalə nga viinə. ¹⁴ Putə nga upaanə gaamə tə Ma'yanə nga Əntanfə, ci ca baarii kaamə pañğəranə oo'i, ka upaanə naamə sətə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ətsə baarii kaamə əsə oo'i, ka viinə nə Əntanfə dimwaanə ka ənjaakii. Dəlaamə də dūunuunaakii!

Də'wa nga Bulusə kaa ənjə a shii ngeerənə nga Əntanfə

¹⁵ Putə nga ətsə ha'ə dīya, agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə, acii kə fii nyi habara nga vii goonğa goonə ka Slandanə Yeesu, da makə sətə cuuna uudə tə patənə nga ənji nga Əntanfə. ¹⁶ Paa nyi bədii agi kuyiriinə tə Əntanfə

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1; Afisa: Slənə 18.19-21; 19.1. **1:3** 1.3 2.6; 2 Koor. 1.3. **1:4** 1.4 5.27; Yooh. 15.16; 17.24; 2 Tees. 2.13. **1:5** 1.5 Yooh. 1.12. **1:6** 1.6 Mat. 3.17; Rooma 5.2; Kwal. 1.13. † **1:7** 1.7 pərapaanə: Kwal. 1.13-14; idəna: Rooma 3.25-26; 1 Koor. 10.16; Af. 2.13; Kwal. 1.20; 1 Yooh. 5.7; Ibər. 8.6; pwapoonə: Af. 2.7. **1:9** 1.9-10 1.22; Kwal. 1.16,20. **1:11** 1.11 1.4; Rooma 8.28-29. **1:13** 1.13 4.30; 2 Koor. 1.22; Kwal. 1.5. **1:14** 1.14 2 Koor. 1.22.

pute goonə, nya buurətə tuunə agi də'waaki, ¹⁷ nya kədii acii Əntanƣə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, waatoo, maɗuunə Dəsənaamə dagyə, kaa ca vii koonə Ma'yanaakii ətə ca kavə tuunə ka ndzaanə macicirəkii, ca baarəgi koonə goonƣaanə nga Əntanƣə, koonə shii tə ci. ¹⁸ Agi kədiinə nə nyi kaa nuunə a shii n̄unənə, una nee ka bərənaakii, koonə shii taa mi nə kanətə 'wii ci tuunə ka ci. N̄ga'ə ka nyi əsə koonə shii taa mi nə maɗuunə barəkaanaakii ətə ɗii ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii; ¹⁹ una shii taa iitə nə laɳənə nga n̄geerənaakii ashaamə ənə vii goonƣa. Ma n̄geerənaakii ənə ca slənə ashaamə, mbərə mbərə nə ci da n̄geeriitə ²⁰ slənyigi ci saa'itə maɗee ci ka Aləmasiihu agi maməətə ənja, ca ndzane ka ci dagyə da ciizəmakii. ²¹ Ma dagyə, Aləmasiihu ca ɗa n̄wanjuunə agyanə patənə nga uushi'iitə agintanƣə da i əpinə amatii, taa iitə nə baawəɗatii patə. Kə palee məghərəvənə nga ləməkii ka taa n̄gutə ləmə ganə a duuniya, da duuniyatə na shi aakəɳwa patə. ²² Patənə nga uushi'inə, kə kavə Əntanƣə kaa təya ndzaanə atsa səɗə Aləmasiihu, ca ndzaanə ka Slandanə nga patənə nga uushi'inə. Tə ci kavə Əntanƣə ka ndzaanə ka nə nga Ikəliisiya. ²³ Ma Ikəliisiya, shishinə nga Aləmasiihu nə ci. Kə ndzaa ci manakii pasə də ndilə ndilətə ndzaanaakii. Ma Aləmasiihu, ci ca mbu'utəgi də patənə nga uushi'inə. †

2

Ənənə ka upaa kura əpinə

¹ Ma nga n̄ukə, maməətəkii n̄juunə asəkə ədzəmuunə putə nga ghatə fanə goonə tə Əntanƣə da 'waslyakəənə goonə. ² Ma ka saa'ikii, kə nyi'uunə bwaya rəgwa nga *duuniya, una nə'u n̄wanjwə nga ginaajinyinə asəkəntanƣə, ci ca tsəku ənjitə pooshi ka fanə tə Əntanƣə. ³ Patənə gaamə, ha'ə makə ətsə n̄jaamə ahadatii, ama ndzaanə makə sətə kadeesəkə kaamə, ama slənə sətə kadeesəkə ka shishinaamə, makə sətə mwayi amə. Amə maa, ka gəgərənə naamə mabətəsəkə nga Əntanƣə makə nga hara ənji duuniya.

⁴ Amma laɳə nə Əntanƣə agi nəhə təgunuunə nga ənja. Laɳə ka dərəva əsə uu'i ci taamə. ⁵ Ma saa'itə n̄jaamə maməətəkii asəkə ədzəmaamə putə nga ghatə fanə gaamə, kə vii ci kaamə kura əpinə ləbə da Aləmasiihu. Shiimə oo'i, də pwapoonə nga Əntanƣə upaa unə luupaanə. ⁶ Dagi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu maɗee ci kaamə da i ci, ca dzanee kaama da i ci dagyə. ⁷ Ma ɗii ci ha'ə, kaa ca baarii ɗuunuunə nga pwapoonaaakii ka ca'ə ndəɳwə ndəɳwə. Ma ətsa, dagi uudəənə uu'i ci taamə daciai Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Acii də pwapoonə nga Əntanƣə upaa unə luupaanə dagi vii goonƣa goonə. Ma ətsa, viinə nga Əntanƣə, ⁹ əntaa putə nga gazhi'waanə goonə shanə. Ma ɗii ci ha'ə, acii ga taa wu a lyaaməgi.

¹⁰ Əntanƣə tagii taamə makə sənə ɗii amə, ama upaa kura taganə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu, kaama ɗa dagwa sləna. Ma dagwa slənəkii, kə uugi ci tasəkapaanə kaamə, kaama slənə.

1:16 1.16 Kwal. 1.3. **1:17** 1.17 5.17; Wab. 2.6; Kwal. 1.9-10. **1:18** 1.18 4.4; Kwal. 1.12. **1:19** 1.19-20 2 Koor. 13.4; Kwal. 2.12. **1:20** 1.20 Slənə 2.33; Kwal. 3.1. **1:21** 1.21 6.12; Rooma 8.38; Gal. 4.8-9; Kwal. 1.13,16,20; 2.9-10,15,20. **1:22** 1.22 1.10; 4.15; 5.23; Jab. 8.7; Kwal. 1.18; 2.19. † **1:23** 1.23 2.14,16,18; 4.1-16,25; 5.30; 1 Koor. 12.4-11,27; Kwal. 2.19; 3.15; manakii pasə: 3.19; 4.10. **2:1** 2.1 2.5. **2:2** 2.2 6.12; Yooh. 12.31; 14.30; Slənə 26.18; 1 Yooh. 2.16. **2:3** 2.3 5.6,8; Rooma 1.28; Kwal. 3.6. **2:4** 2.4 Rooma 8.39; 9.16; Yak. 5.11. **2:5** 2.5 2.8; Rooma 3.24; 6.13; Kwal. 2.13. **2:6** 2.6 1.3; Kwal. 2.12; 3.1. **2:7** 2.7 1.7; Rooma 5.20. **2:8** 2.8 Mat. 20.15; Yooh. 4.10; Slənə 15.11; Gal. 2.16. **2:9** 2.9 Rooma 3.28; 1 Koor. 1.31; 2 Tim. 1.9; Tit. 3.5. **2:10** 2.10 Tit. 2.14.

*Ləbənə gaamə rəjwə agi nə'unə tə *Aləmasiihu*

¹¹ Buurətəmə oo'i, ma unə, əntaa *Yahudiinə nuunə, ənjitə yadə *ryaminyanə nuunə. Maryamina ənji nə Yahudiinə. Ci dīi ngirə tii tuunə ka uushi zabə. Wiitsə boo, ma ryaminyaatsa, nga shishinə tanə, də ciinə ci ənjə a də. * ¹² Ma nga njukə, pooshi unə shii tə Aləmasiihu. Pooshi unə nji ahada matadə ənji nga Əntanfə. Pooshi unə ahada ənjitə dīi Əntanfə ka tii aləkawala. Kə ndzaa unə ganə a duuniya, pooshi sətə kii unə nuunə davə, pooshi unə shii tə Əntanfə əsə. † ¹³ Amma ma nga əna, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. Dzađə da Əntanfə njuunə, amma kə əncəhatəgi ci duunə kədəhə putə nga idənə nga Aləmasiihu. ‡ ¹⁴ Aci Aləmasiihu ci saakii kira kaamə ndzaanə jamə də kavənə tə Yahudiinə da hara slikərənə kaa təya ndzaanə uushi rəjwə. Də shishinəkii uulagi ci dzəga nga daawaatə nji ahadatii. § ¹⁵ Kə uulagi ci bariya da alə'aadanyinə nga Yahudiinə kaa ca shii kabətə kura ənja ahada Yahudiinə da hara slikərənyinə, təya ndzaa uushi rəjwə agi ləbənətii da ci. Də ha'ə kira ci ka tii ndzaanə jamə. ¹⁶ Də əntənaakii aşi ənfwa ngərəgi ci daawaanə ahadatii. Də əntənaakii ha'ə əsə gənjutəgi ci də slikərənyinə patə, təya ndzaanə shishinə rəjwə, ca ənyatəgi də tii aabii Əntanfə. ¹⁷ Ma shi ci, ka waaza Njuni Habara nga ndzaanə jamə ahada ənji da Əntanfə. Waatoo kə shi ci ka putə goonə, unə hara slikərənə ətsə nji dzadə dzadə da Əntanfə. Kə shi ci əsə ka Yahudiinə ətə dīi kədəhə kədəhə da ci. ¹⁸ Amə patə, Yahudiinə da hara slikərənə, daci Aləmasiihu upaa amə Malaaba Ma'yanə. Də ci upaa amə mbu'unə aabii Dəsənaamə.

¹⁹ Aci ha'ə, ma unə hara slikərənə, əntaa məshipətə ənji taa mu'uminə nuunə ma'ə. Ma nga əna, slanjii hanyinə nuunə da ənji nga Əntanfə. Toonə nuunə agi ənji yaakii. ²⁰ Kə ndzaa unə makə banjwatə kii ənji aanə faara. Ma faarakii, tii nə masləkee ənji da anabiinə. Aləmasiihu nə maduunə faaratə ca vii ngeerənə ka banjwakii. ²¹ Ci kəsətə banjwa patə ka hakii, banjwakii a gərə, ca ndzaanə ka malaaba ya ətə dīi ənji ka Slandana. ²² Agi ləbənə goonə da ci ghənyi Əntanfə tuunə ka hakii patə da hara ənji ka ha rəjwə. Ma hatsa, asəkəkii nə Ma'yanə nga Əntanfə.

3

Slənə nga Bulusə ka putə nga hara slikərənə

¹ Putə nga ətsə ha'ə, agi d'anə nə nyi də'wa ka Əntanfə. Ma nyi Bulusə, əndə furəshina nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi ka puta goonə hara slikərənə. * ² Weewee kə fii unə oo'i, kə dīi Əntanfə pwapoonaakii nga vii ka nyi slənəna, kaa nya slənə ka putə goonə. ³ Kə ngiragi Əntanfə ma'umbee aniyaakii, ca baarəgi ka nyi. Kə naahəcii nyi gi'u agyanə ətsa. ⁴ Madə ka janjgatənə nuunə sətə nyaahə nyi, ka shiinə nuunə oo'i kə paaratəgi nyi də ma'umbee uushi agyanə Aləmasiihu. ⁵ Ma nga njukə, pooshi ənji sha bii ka əndə shiŋkinə ma'umbee sətəsa. Amma ma nga

2:11 2.11-13 Rooma 11.17. * **2:11** 2.11 5.8; ryaminyanə: Gal. 5.6; Fil. 3.3. † **2:12** 2.12 Rooma 9.4; 1 Koor. 15.19; Kwal. 1.21-22; 1 Tees. 4.13; pooshi ahada ənjitə dīi Əntanfə ka tii aləkawalə:2.19. ‡ **2:13** 2.13 2.17; 3.6; idənə: 1.7; Gal. 1.4. § **2:14** 2.14 ndzaanə jamə: 2.16; 4.3; Kwal. 1.20; uushi rəjwə 1.23; Rooma 10.12; 1 Koor. 12.13; Gal. 3.28. **2:15** 2.15 2 Koor. 5.17; Kwal. 2.14. **2:16** 2.16 1.23; Rooma 5.10; Kwal. 1.20-22. **2:17** 2.17 Isaa. 57.18-19; Slənə 2.39. **2:18** 2.18 3.12; Rooma 5.2. **2:19** 2.19 2.12; 3.6; Ibər. 12.22-23. **2:20** 2.20 Mat. 16.18; 1 Koor. 3.10-11; Səniinə 21.14. **2:21** 2.21 1 Koor. 3.16. **2:22** 2.22 1 Piita 2.5. **3:1** 3.1-3 Kwal. 1.25. * **3:1** 3.1 əndə furəshina: 4.1; Fil. 1.7; Kwal. 4.18; Filim. 1.9. **3:3** 3.3 3.6. **3:4** 3.4 Rooma 16.24; 2 Koor. 11.6.

əna, kə ɲgiragi Əntaŋfə ka malaaba masləkee ənjaakii da anabiinə də Ma'yanaakii. ⁶ Ma ma'umbee səkii, ci nɔ: kə upaa hara slikərənə da *Yahudiinə patə tɔ barəkaatə dəkəpaa Əntaŋfə ka ənjaakii. Kə ndzaa tii rəɲwə. Patə da i tii, agi upaanə nɔ tii sətə dɪi Əntaŋfə aləkawalə ɲga viinə daci Yeesu Aləmasiihu dagi fa ɲunyi Habara. †

⁷ Ma ɲunyi Habara, kə kavə Əntaŋfə tɔ nyi ka ndzaanə ka əndə slənəkii. Ətsə patə, pwapooŋaakii dɪi ci ka nyi dagi slənə ɲga ɲgeerənaakii.

⁸ Taa ɲgahi nyi palee də ətənə ahada əɲji ɲga Əntaŋfə, patə da ha'ə ka nyi dɪi Əntaŋfə pwapooŋə ɲga kərə ɲunyi Habara agyanə laɲənə ɲga məghərəvənə ɲga Aləmasiihu ka hara slikərənə. ‡ ⁹ Də pwapooŋaakii əsə sləkee ci ka nyi, kaa nya kavə patənə ɲga əɲji kaa tɔya nee makə sətə cii kəya mbu'utəgi də aniyaakii. Ma Əntaŋfə əndə taga patənə ɲga uushi'inə, kə dəkəpaa ci ma'umbee aniyaakii fəzənyinə aarə'u aarə'u. ¹⁰ Ma dɪi ətsə patə, kaa madiigərə malaa'ikanyinə da uushi'iitə dadagyə a shii daci Ikəliisiya oo'i, laɲə ka dərəva nɔ hiima ɲga Əntaŋfə. ¹¹ Də ha'ə mbu'utəgi Əntaŋfə də aniyaakii daci Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, makə sətə shi ca dɪi aniya ɲga d'anə. ¹² Dagi vii gooŋga gaamə ka Aləmasiihu da ləbənə gaamə da ci dɪi amə da baawəda ɲga dzənə aabii Əntaŋfə yadə ɲgwələnə.

¹³ Aci ha'ə, agi kədiinə nɔ nyi tuunə, tuutəta'ə, ga ma'yanuunə a ɲgwələ aaci nee unə nya sa cibə ha'ə makə ənə ka putə goonə. Ma cibəətsə patə, ka shii kərə duunə aakəɲwa.

*Shii uudənə ɲga *Aləmasiihu*

¹⁴ Putə ɲga ətsə ha'ə cii kya gərə'waanə akəɲwacii Daadə. ¹⁵ Ci ca dəkə ləmə ka taa ɲgutə slikərənə dadagyə da a duuniya. ¹⁶ Agi kədiinə nɔ nyi aciikii kaa ca d'a slənə də maduunə baawədaakii, ca vii koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə ka shaɲə daci Ma'yanaakii. ¹⁷ Agi kədiinə nɔ nyi əsə, kaa Aləmasiihu a upaa ha ɲga ndzaanə a ədzəmuunə dagi vii gooŋga goonə. Ha'ə əsə, agi kədiinə nɔ nyi aciikii kaa taa mi patə cuuna d'a, ca ndzaanə agi uudənə. ¹⁸ Mad'a kə dɪi ha'ə, ma unə da patənə ɲga əɲji ɲga Əntaŋfə, ka upaanə nuunə ɲgeerənə ɲga paaratəginə oo'i, ma uudənə ɲga Aləmasiihu, bwanə dərəva, magərəkii dərəva, kurəɲə dərəva əsə.

¹⁹ Ma uudənə ci Aləmasiihu a uudə taamə, pooshi əɲji ka uudəgi shiinə patə agyanəkii. Amma ɲga'ə ka nyi koonə shii, una shii ndzaanə manakii pasə də ndilə-ndilətə ndzaanə ɲga Əntaŋfə.

²⁰ Ma Əndənə ca slənə ashaamə də ɲgeerənaakii, tɔ'i ci da baawəda ɲga d'a kaamə uushi palee ka sətə caama kədi taa sətə caama hiima. Duunətaamə tɔ ci. ²¹ Wa Ikəliisiya a d'uunətə tɔ ci agi ləbənətii da Yeesu Aləmasiihu taa guci patə ka ca'ə ndəɲwə ndəɲwə. *Aamiina.

4

*Uushi rəɲwə nɔ əɲji nɔ'unə tɔ *Aləmasiihu*

¹ Aci ha'ə dɪi əna, nyi əndə furəshina putə ɲga slənaaki ka Slandana, agi kədiinə nɔ nyi tuunə koonə dzə aakəɲwa də ndzaanə makə sətə 'wii Əntaŋfə tuunə koonə ndzaanə. ² Taa guci patə, hətəpaamə nuunə, goona d'a purətə haɲkalaanə, ndzaamə də sə'watənə, baarəmə uudənə

3:5 3.5 Kwal. 1.26. † **3:6** 3.6 ma'umbee səkii: 1.9-10; 2.13-14,18-19; 3.9-11; Rooma 16.25; Kwal. 1.26-27. ‡ **3:8** 3.8 palee də ətənə: 1 Koor. 15.8-10; Gal. 1.13-16; Fil. 3.6-8; 1 Tim. 1.12-16. **3:9** 3.9 1.4. **3:10** 3.10 1.21,23. **3:12** 3.12 Rooma 5.2; Ibər. 4.16; 10.19. **3:13** 3.13 Kwal. 1.24. **3:14** 3.14 6.18-19. **3:16** 3.16 Kwal. 1.11. **3:17** 3.17 Yooh. 14.23; Af. 5.2; Kwal. 1.23; 2.7. **3:18** 3.18 Kwal. 2.2. **3:19** 3.19 1.23; 5.2,25; 2 Koor. 5.14; Kwal. 2.9-10. **3:20** 3.20 Kwal. 1.29. **4:1** 4.1 3.1.

goonə də tsaakəshinə ahadoonə. ³ Damə gazhi'waanə nga kəsəpaa gəshinə goonə makə sətə vii Malaaba Ma'yanə ka ənjaakii, una ndzaanə agi jamənə. ⁴ Tə'i shishinə rəjwə da Malaaba Ma'yanə rəjwə, makə sətə dīi tə'i uushi rəjwə caama ka nə nga upaanə, waatoo, ətə 'wii Əntanfə taamə kaama upaa. ⁵ Rəjwə nə Slandana, rəjwə nə vii goonğa gaamə da bapətisəma əsə. * ⁶ Rəjwə nə Əntanfə, ci nə Dənə nga patənə nga ənji shiŋkinə, ci əsə nə Slandanə nga uushi'inə patə, ci ca slənə ashī patənə nga ənja, tə'i ci ashitii əsə. ⁷ Amma taa wu ahadaamə, kə upaa ci viinə hədfə hədfə makə sətə vii Aləmasiihu ka ci, kaa ca slənəgi. ⁸ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkatə oo'i, "Makə jaalii ci agyanə ənji daawaanaakii, kə ŋgirə ci aadəgyə da tii, ca da viinə ka ənji shiŋkinə."

⁹ Ya əna, ya "kə ŋgirə ci aadəgya," mi sanə cii kəya baara? Ci ca baarə, kə jimagerə ci aahanə aa panə zəku'i. ¹⁰ Ma əndətə jima aa panə, ci nə əndətə ŋgirə aadəgyə, ca pitəgi səkəntanfə kaa ca mbu'u taa dama patə. ¹¹ Ci nə əndətə dīi viinə nga slənə kama kama ka ənji shiŋkinə. Ca vii ka hara ənji slənə nga ndzaanə ka masləkee ənja. Hara ənji, ca vii ka tii slənə nga ndzaanə ka anabiinə, hara ənji təya ndzaanə ka ənji waaza Njunyi Habara, hara ənji pastiinə da maliminə. ¹² Ma dīi ci ətə patə, kaa ca shii tasəkapaa ənji nga Əntanfə, kaa təya slənə ka ci, ka shii ghənənə də shishinə nga Aləmasiihu, waatoo Ikəliisiya. ¹³ Ətsə patə, kaama shii ndzaanə rəjwə agi vii goonğa gaamə da shiinə gaamə tə *Uuzənə nga Əntanfə, ama ndzaanə ka mazəŋa ənja, ama ndzaanə ghəratə makə nga Aləmasiihu. ¹⁴ Ma dīi ətə patə, acii gaama dīi uura manjeevənə, ama dzəgərə ka fa wabənə nga bwaya ənja, təya gəpətə taamə də jarəwiitə ci təya latə, təya kavə taamə ka əgənə makə məda taa dama patə. ¹⁵ Ma dəbee, uudəshaamə, amə wabə goonğaənə, kaama shii gərənə agi ləbənə gaamə da Aləmasiihu taa ka ŋgutə rəgwa patə, makə dīi ci, ma Aləmasiihu, nə nga Ikəliisiya nə ci. ¹⁶ Daciikii dīi shishinə patə magunukii ka hakii də tsakənə nga taa ŋgutə məgununə. Acii madə kə slənyi taa ŋgutə baladzanə nga shishinə makə sətə dəbee ca slənə, ka gərənə nə shishinə nga'ə, ca dzə də ghənə naakii nə dagi uudənə.

*Upaa kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

¹⁷ Wanyinə ka banə koonə agi ləmə nga Slandana, goona dzə aakəjwa də ndzaanə makə nga hara ənja. Acii tə'i hara ənji ətə pooshi ndzaanatii kadeesəkə ka Əntanfə, hiimatii patə, pooshi ka nafənə. ¹⁸ Agi təkunə nə haŋkalatii patə. Ma əpiitə ci Əntanfə a vii, paa tii ka upaanə, acii kə ndaləgi tii də moodəfətii, purətə-haŋkaliinə nə tii əsə. ¹⁹ Pooshi ayinə ma'ə agitii. Kə dzəgərə tii aagi bwaya ndzaanə də daada taa ŋgutə tsarə nga ajjinəənə yadə əpi səka. ²⁰ Ma ətsa, pooshi gi mbərə mbərə da sətə jigunyuunə ashī Aləmasiihu. ²¹ Kə shii nyi kə jigunyi ənji koonə agyanəkii. Makə dīi ci ənji nə'unə tə ci nuunə, kə jigunyi ənji koonə goonğaətə ashī Yeesu. ²² Kə bii ənji koonə, bwaseemə ka iirə ndzaanə goonə. Goona slənə

4:2 4.2 5.2; Kwal. 3.12-13. **4:2** 4.2 Rooma 8.13; Gal. 6.8; Kwal. 3.9. **4:3** 4.3 2.14-16; Kwal. 3.14-15. **4:4** 4.4 1.23; 2.18. * **4:5** 4.5 Yooh. 10.16; 1 Koor. 8.6; bapətisəma: Mat. 28.19; Rooma 6.3-4. **4:6** 4.6 1 Koor. 12.6. **4:7** 4.7 Rooma 12.3,6; 1 Koor. 12.11. **4:8** 4.8 Jab. 68.19. **4:9** 4.9 Yooh. 3.13. **4:10** 4.10 1.23. **4:11** 4.11 1 Koor. 12.28. **4:12** 4.12 1 Koor. 14.26. **4:13** 4.13 Kwal. 1.28. **4:14** 4.14 1 Koor. 14.20; Ibər. 5.13-14; Yak. 1.6. **4:15** 4.15-16 5.2. **4:15** 4.15 1.22. **4:16** 4.16 1.23; 2.21-22; 4.13,25; Kwal. 2.19. **4:17** 4.17-18 5.8; Rooma 1.21; 1 Piita 1.14. **4:19** 4.19 Kwal. 3.5.

makə ɲga ɲukə. Acii ma iirə ndzaanə goonə, ci ca kavə tuunə ka suuna uushi'inə ɲga jirakənə, ca saawee koonə. ²³ Ma ədzəmuunə da han̄kala goonə, tyasə see a ndzaa ci kurakii. ²⁴ ɲgərəmə kura ndzaanə, koonə ndzaa ka ənji goon̄ga, malaabakii, waatoo kura taganə ɲga Əntan̄fə, koonə pusha tə ci.

²⁵ Acii ha'ə, pooshi ma'ə jaarakənə. Taa wu patə, wa ca wabə goon̄gaanə. Acii amə patə, ənji rəɲwə naamə ka hakii agi shishinə ɲga Aləmasiihu. ²⁶ Mada kə bəzhi səkuunə, goona luuvə kaa mabətəsəkə goonə a kavə tuunə ka dā 'waslyakəənə. Ga uusəra a kula agyanə mabətəsəkə goonə. ²⁷ Goona kapaa rəgwa ka *Seetanə. ²⁸ Ma mahəra, wa ca bwasee ka hərənə, ca slənə naakii saakii də rəgwakii kaa ca shii upaa də naakii saakii, ca mbee ka tsakənə də maaghiinə. ²⁹ Goona dā məza wabənə. Amma ma dānuuna, dāmə wabətətə ca tsakə ənja, ca ghənə tə tii makə sətə dibə, kaa sətə cuuna ba a ndzaanə dagwakii ka ənjitə ca fa tuunə. ³⁰ Goona bəzee ka səkə ɲga Malaaba Ma'yanə; acii ci nə sagida ɲga Əntan̄fə ashuunə, ci na baarii oo'i ɲga Əntan̄fə nuunə ka uusəra ɲga muudinə. ³¹ Bwaseemə ka patənə ɲga bwaya bwayaanə, da əndənə ɲga moodəfa, da bəzə səka. Goona waazə taa dzaanashinə ahadoonə taa sərəha. ³² Amma ma dānuuna, dāmə ɲga'əənə ahadoonə, una ndzaanə də nəhə təgunuunə, una tyaafyagishi makə sətə tifyagi Əntan̄fə tuunə noonə dacia Aləmasiihu.

5

Ndzaanə agi camənə

¹ Makə d̄ii ci moodə manjeevənə ɲga Əntan̄fə nuunə, tyasə see a ndzaa unə makə naakii. ² Ndzaamə agi uufənə makə sətə uu'i Aləmasiihu taamə, vigi ci nəkii ka Əntan̄fə ka putə gaamə. Kə ndzaa ci makə sataka da ɲunyi mədədəranə. Satakakii əsə uufagi səkə ɲga Əntan̄fə. *

³ Makə d̄ii ci ənji ɲga Əntan̄fə nuunə, pooshi dibə aaləhiinə taa ɲgutə tsarə ɲga ajjinəənə taa sərəhə uushi ɲga əndə a shigi ahadoonə. ⁴ Goona wabə sə ɲga ayinə. Pooshi dibə məza wabənə taa dā buurənə də aləhiinə a shigi da moonə. Ma dəbee, kuyiriimə tə Əntan̄fə. ⁵ Shiimə oo'i, ma ma'aləhiinə, taa ənji dā ajjinəənə, taa ənji sərəhə uushi ɲga ənja, pooshi tii ka upaa ha ɲga ndzaanə agi ɲwan̄uunə ɲga Aləmasiihu da ɲga Əntan̄fə. Acii ma sətə ci əndə a sərəhə agyanəkii, kə ndzaa səkii ka uuləmaakii ətsa.

⁶ Ga taa wu a kavə tuunə ka luuvə jirakənə. Putə ɲga uushi'iitsə ha'ə nə mabətəsəkə ɲga Əntan̄fwa a kulya aagyanə ənjitə pooshi ka fanə tə ci.

⁷ Acii ha'ə, ga taa mi a ləbə duunə da tsarə ɲga ənjitsa. ⁸ Ma ɲga ɲukə, agi təkunə shuuna ɲji. Amma ma ɲga əna, makə kə ndzaa unə ka ənji ɲga Slandana, agi camənə nuunə. Acii ha'ə, tyasə see a ndzaa unə ka ənji ɲga camənə. † ⁹ Acii camənə ca poo taa ɲgutə tsarə ɲga dagwa uushi. Ci ca poo dā uushi də rəgwakii, da goon̄gaanə əsə. ¹⁰ Dāmə gazhi'waanə

4:23 4.23 Rooma 12.2. **4:24** 4.24 'Wat. 1.26-27; 2 Koor. 5.17; Kwal. 3.10. **4:25** 4.25 4.16; Zak. 8.16-17; Kwal. 3.8-9. **4:26** 4.26 Yak. 1.19-20. **4:28** 4.28 1 Tees. 4.11. **4:29** 4.29 5.4; Kwal. 3.8; 4.6; Yak. 3.10. **4:30** 4.30 1.13-14; Isaa. 63.10; Gal. 5.25. **4:32** 4.32 Mat. 6.14; 18.22-35; Kwal. 3.12-13. **5:1** 5.1 Mat. 5.48; 1 Yooh. 3.1. * **5:2** 5.2 3.17-18; 4.2,15-16; 1 Koor. 8.1; 2 Koor. 5.14; Gal. 6.10; Fil. 2.2; Kwal. 2.2; 3.14-15; sataka: Gal. 1.4; Ibər. 10.5-10. **5:3** 5.3-5 Gal. 5.19-21. **5:3** 5.3 Kwal. 3.5. **5:4** 5.4 4.29; Kwal. 3.8. **5:5** 5.5 Rooma 5.17. **5:6** 5.6 Rooma 1.18; Af. 2.3; Kwal. 2.4,8; 3.6. † **5:8** 5.8 ɲga ɲukə: 2.3,11-12; 4.17-18,22; Kwal. 3.7; Tit. 3.3; agi camənə: Yooh. 8.12; Kwal. 1.13; 1 Piita 2.9. **5:9** 5.9 Gal. 5.22-23.

nga shii sətə ca uudagi səkə nga Əntañfə. ¹¹ Ga taa mi a kavə tuunə ka da sətə pooshi ka tsakənə tə ənja, waatoo, uushi'inə nga təkunə. Amma ma danuuna, ngiragimə səkii paŋgəraŋə ka camənə. ¹² Ayi-ayi maa ka shaŋə nə dazə uushi'iitsə ci təya dfaada ma'umbeekii. ¹³ Madfa kə ngiragi ənji patənə nga uushi'iitsə ka camənə, ka neenə nə ənji ka uushi'inəkii paŋgəraŋə. ¹⁴ Acii bərənə ca baarəgi taa mi patə paŋgəraŋə. Ci dii bii ənji oo'i,

“Matsəfə ŋunyinə, vədəhu,
madətə ka ha nga wa,

kaa Aləmasiihu a bərə aashiku.”

¹⁵ Acii ha'ə, ngərətəmə haŋkala. Goona ndzaanə makə madiikə ənja, amma ndzaamə ka mafyarə ənja. ¹⁶ Taa ngutə saa'i patə, slənəgimə ka ŋunyi rəgwa, acii ma zamanana, bwayakii. ¹⁷ Goona ndzaanə makə nga ənjitə yadə faryanə, amma damə gazhi'waanə nga paaratəgi də sətə ci Slandanə a moo una da.

¹⁸ Goona kagi nuunə ka sa ənvwə. Ma ətsa, ka bərapaanə nə ci tuunə. Amma ma danuuna, wa Malaaba Ma'yanə a ndzaanə pasə a ədzəmuunə.

¹⁹ Wabəshimə ahadoonə də kaala wanyanə kama kama ka dələnə də Slandana. Kamə wanyanə ka Slandana də dələnə də ci a ədzəmuunə.

²⁰ Kuyiriimə tə Əntañfə Dəsənaamə putə nga patənə nga uushi'inə. Kuyiriimə tə ci taa guci patə agi ləmə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

Wabənə ka makinə da nguyirənə

²¹ Faməshimə ahadoonə putə nga dūunətənə goonə tə Slandana.

²² Ma unə makina, baneemə ka nuunə akəŋwacii nguyirənə goonə makə sətə cuuna banee ka nuunə akəŋwacii Slandana. ²³ Acii ma ngura, ci nə əndə da baawəda agyanə minaakii, makə sətə ndzaa Aləmasiihu da baawəda agyanə Ikəliisiya. Aləmasiihu ci saakii nə Maluu nga Ikəliisiya, waatoo shishinəkii. ²⁴ Acii ha'ə, tyasə see a fa makinə tə nguyirənətii makə sətə ci Ikəliisiya a fa tə Aləmasiihu.

²⁵ Unə nguyirənə əsa, uudəmə tə makinə goonə makə sətə uu'i Aləmasiihu tə Ikəliisiya, vigi ci əpinaakii ka putakii, ²⁶ ca kubəgi də ma'inə da də wabənaakii, ca laabagi ka Əntañfə. † ²⁷ Ma dii ci ha'ə, kaa ca ngərə Ikəliisiya da məghərəvənətə patə makə madanə camə yadə sə nga idəpaanə ashitə, yadə baavə ashitə, pooshi bwaya uushi ashitə əsə.

²⁸ Ha'ə nə nguyirənə əsə. Wa təya uudə makinətii makə sətə ci təya uudə shishinətii. Ma ngurətə ca uudə minaakii, naakii nə uu'i ci ətsa. ²⁹ Pooshi əndə sha kaaree ka shishinəkii, amma ka viinə nə ci ka shishinəkii zəma, ca hadagi, makə sətə ci Aləmasiihu a dfa ka Ikəliisiya. ³⁰ Acii ma amə, toonə naamə ahada ənji nga shishinəkii. ³¹ Tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkətə oo'i,

“Putakii ha'ə, wa ngurə a bwasee ka dii da məci,
ca ləbə tii da minaakii, təya ndzaa shishinə rəŋwə.”

³² Ma paaratəgi nyi, agi wabəətsa tə'i wabənə asəkə wabənə davə. Waatoo, ma paaratəgi nyi, agyanə Aləmasiihu da Ikəliisiya cii kəya wabə.

5:10 5.10 Rooma 12.2; 1 Tees. 5.22. **5:13** 5.13 Yooh. 3.20-21. **5:14** 5.14 Isaa. 26.19; 60.1; Rooma 13.11; Yak. 5.8. **5:16** 5.16 Kwal. 4.5. **5:17** 5.17 1.17; Rooma 12.2. **5:18** 5.18 Wab. 23.31-35; Rooma 13.13. **5:19** 5.19-20 Jab. 33.2-3; Kwal. 3.16-17; Ibər. 13.15. **5:21** 5.21-6.9 Kwal. 3.18-4.1; 1 Piita 2.18-3.7; 1 Tim. 2.1-13; Tit. 2.1-10; 1 Yooh. 2.12-17. **5:21** 5.21 1 Piita 5.5. **5:22** 5.22-24 Kwal. 3.18; Tit. 2.5; 1 Piita 3.1. **5:22** 5.22 1 Koor. 14.34-35. **5:23** 5.23 1.22; 1 Koor. 11.3. **5:25** 5.25-28 1.23; Kwal. 3.19; 1 Piita 3.7. **5:25** 5.25 3.19. † **5:26** 5.26 bapətisəma: Rooma 6.3-4; Tit. 3.5; Ibər. 10.22. **5:27** 5.27 1.4; 2 Koor. 11.2; Fil. 1.10; Kwal. 1.22. **5:30** 5.30 1.23; 1 Koor. 12.27. **5:31** 5.31 'Wat. 2.24.

³³ Amma unə maa, da i koonə də wabəətsa! Taa ngutə ngurə patə, tyasə see a uudə ci tə minaakii makə naakii na. Taa ngutə minə patə əsə, tyasə see a fa ki tə ngurii.

6

Manjeevənə da mapoo tə tii

¹ Unə manjeevənə, makə dīi ci ənji nə'unə tə Slandanə nuunə, famə tə mapoo tuunə. Ci nə matahu uushi nga d'anə. ² Wiinə *bariya nga təkəŋwanə ətə da i aləkawalə agyanəkii, waatoo "Fawə tə duu da muu. ³ Madə kə fii hə tə tii, ka d'anə nə ndzaanaaku nga'ə, ha gərə əpinə asəkə duuniya." ⁴ Unə dəsənətii əsə, goona baazee ka səkə nga manjeevənə goonə nga zabə. Amma ma d'anuuuna, gərətəmə tə tii agi nə'unə, una dzalətə tə tii də dzəgunənə.

Wabənə ka maviinə da slanjii na

⁵ Unə maviina, həətəpaamə nuunə ka slanjii nuunə, una fa tə tii ka shaŋə. Damə ha'ə də rəŋwə a moodəfuunə. Ma ətsa, ka *Aləmasiihu cuuna da. ⁶ Goona da ha'ə wata ka rəgwa ginətii, kaa təya shii dəlaginə duunə. Amma ma d'anuuunə, damə tə sətə ci Əntanfə a moo də rəŋwə a moodəfuunə, makə dīi ci maviinə nga Aləmasiihu nuunə. ⁷ Damə slənə goonə də moodasəka makə dīi ci ka Slandanə cuuna slənə. Əntaa wata ka əndə shiŋkinə. ⁸ Buurətəmə oo'i, ka viinə nə Slandanə shikwa taa ka wu, maviinə da dimuyinə patə putə nga dagwa slənətii.

⁹ Unə slanjiiinə nga maviina, kərəmə tə maviinə də rəgwakii. Goona dza ka tii ngwalənə shaŋə. Buurətəmə oo'i, unə da maviinə goonə patə, nga Slandanə rəŋwə nuunə. Dəgyə nə ci. Ci na da gəŋwanə taa ka wu patə yadə dā kama kamaanə.

Sə nga paginə nga Əntanfə

¹⁰ Yoo, wiinə səndə cii kya uudəpaagi koonə: wanyinə ka banə koonə, kəŋəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana, una kəŋə dagi maduunə ngeerənaakii. ¹¹ Tasəkamə də sə nga paginə nga Əntanfə patə, koonə shii mbee ka kəŋənə ndihə, una dzagi jarəwiinə nga *Seetanə. ¹² Acii ma panə gaamə, əntaa da ənji shiŋkinə caama pa, amma da bwaya uushi'itə agintanfə da i əpinə amatii da ginaajinyinə da əntanfənyinə caama pa agi mandə zamanana. ¹³ Acii ha'ə, ngərəmə sə nga pagiiisə vii Əntanfə koonə patə, koonə ngavə, koonə shii mbee ka sə'watə panə nga ənji daawaanə uusəra nga panə. Ma ətsa, ka uudənə nə panə, unə ma'ə kəŋə ndihə ndihə yadə ngwalənə. ¹⁴ Acii ha'ə, ndzaamə matasəkakii agi goonŋaanə goonə makə sətə cuuna əgəgi nuunə. Ndzaamə ka ənji goonŋa əsə, makə sətə cuuna ngərəvə kəjeerə tibisa a ədzəmuunə; ¹⁵ una ndzaanə matasəkakii makə sətə cuuna ngavə bibinə aasəduunə ka kərə Njunyi Habara nga ndzaanə jamə. ¹⁶ Taa guci patə, ngərəmə vii goonŋa goonə makə sətə cuuna ngərə kərəma aacii unə. Acii də ci mbee nuunə ka kəlagi patənə nga avənyinə nga Seetanə. ¹⁷ Luumə luupaanə, una ngavə, makə sətə cuuna ngavə dara kəŋu ila aa nuunə. Ngərəmə wabənə nga Əntanfə, una slənəgi. Acii ci nə ngila purəŋanə ətə ci Malaaba Ma'yanə

5:32 5.32 Səniinə 19.7. **6:1** 6.1 Kwal. 3.20. **6:2** 6.2-3 Dzək. 5.16. **6:4** 6.4 Kwal. 3.21. **6:5** 6.5-8 Kwal. 3.22-25; 1 Tim. 6.1-2; Tit. 2.9-10; 1 Piita 2.18-21. **6:6** 6.6 1 Koor. 7.22. **6:8** 6.8 2 Koor. 5.10; Kwal. 3.24-25. **6:9** 6.9 Kwal. 3.25; 4.1; Yak. 2.1. **6:10** 6.10 Yooh. 15.5; 1 Koor. 16.13. **6:11** 6.11-17 2 Koor. 10.4; 1 Tees. 5.8; Isaa. 59.17. **6:11** 6.11 Yak. 4.7. **6:12** 6.12 1.21; 2.2; 1 Piita 5.8-9. **6:13** 6.13 Rooma 13.12. **6:14** 6.14 Isaa. 11.5. **6:15** 6.15 Isaa. 52.7; Rooma 10.15.

a vii koonə. ¹⁸ Dame ətsə patə agi də'wa, una kədii tsakənə tuunə acii Əntanfø. Dame də'wa taa guci patə, makə sətə vii Malaaba Ma'yanə koonə baawəfa nga danə. Ndzaamə də mægigi ndihə, goona gugudə, dame də'wa taa guci patə putə nga patənə nga ənji nga Əntanfø. ¹⁹ Dame də'wa ka putaaki əsə, kaa Əntanfø a shii vii ka nyi wabənə nga banə ka ənja, kaa nya shii wabənə yadə ngwalənə, nya bagi ka ənji sətə ma'ə tii mashiimə agi Nnyuni Habara. ²⁰ Ma nyi, taa ngahi a furəshina nə nyi, madəbama nga Yeesu nə nyi putə nga Nnyuni Habaraakii. Dame də'wa ka putaaki, kaa nya shii mbee ka wabənə yadə ngwalənə agyanəkii makə sətə dəbee nya də.

Muudinə nga wabənə

²¹ Ma Tikikusə, moodə ndzəkənjunə nə ci, əndə slənə də goonğa ka Slandana əsə, ka banə nə ci koonə habaraaki, una shii makə sətə ci slənaaki a dzə aakəjwa. * ²² Ci dīi cii kya sləkee koonə ka ci, kaa ca dzə ka banə koonə habara geenə patə, ca shii tsakə koonə ngeerənə. ²³ Wa Əntanfø Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a vii ndzaanə jamə ka patənə nga ndzəkənjushi'inə ənji nə'unə, təya kavə tuunə ka uufəshinə, təya tsakə koonə vii goonğaənə. †

²⁴ Wa Əntanfø a də pwapoonə ka patənə nga ənjitə ca uufə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də uufəətə pooshi ka əntənə.

6:17 6.17 Isaa. 40.2; Ibər. 4.12. **6:18** 6.18-19 3.14; Luka 18.1; Slənə 4.29; Rooma 15.30; Kwal. 4.2-4. **6:20** 6.20 3.2; 2 Koor. 5.20; Kwal. 4.4. * **6:21** 6.21 Tikikusə: Slənə 20.4; Kwal. 4.7-8; 2 Tim. 4.12; Tit. 3.12. † **6:23** 6.23 ndzaanə jamə: 2 Koor. 13.11.

Lokalokatə nga Bulusə ka ənji Filipi

¹ Wiinə lokalokatə ca dzə dacia inə Bulusə da Timooti ənji slənə nga Yeesu *Aləmasiihu. Agi nəhəpaanə niinə tuunə ənji nga Əntanfə asəkə vəranə nga Filipi, patə da matakəṅwanyinə goonə, da ənji tsakənə tuunə asəkə Ikəliisiya. Ma una, ləbə nuunə da Yeesu Aləmasiihu. * ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Də'wa nga Bulusə ka ənji Filipi

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfəwaaki taa guci patə cii kya buurətə tuunə. ⁴ Taa guci patə cii kya da də'wa ka putə goonə patə əsə, agi d'anə nə nyi də moodasəka, ⁵ acii daga ka 'watəginə ka ca'ə ka əndzə'i nuunə agi tsakənə tə nyi, nya waaza Njunyi Habara. ⁶ Əntanfə 'watəgi də njunyi slənətsə a ədzəmuunə. Kə shii nyi ndilə ndilə, ka dzənə nə ci aakəṅwa də dā slənəkii see madfa uugi, waatoo, saa'itə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

⁷ Nğa'ə nya buurətə tuunə patə makə ətsa, acii mazaanəmuunə ka nyi. Amə patə, kə nee amə ka nğa'aanə nga Əntanfə, nyi a furəshina, da saa'itə wabi nyi agyanə Njunyi Habara akəṅwacii gəṅwanə, nya baarii goonḡaanəkii. ⁸ Kə shii Əntanfə oo'i, tantanyinə kə uu'i nyi tuunə patə dərəva, makə sətə uu'i Yeesu Aləmasiihu taamə. ⁹ Ma kədiinaaki acii Əntanfə, wa uudənə goonə a gərə aakəṅwə aakəṅwa, una shii goonḡaanə, una taarapaagi də sətə dibə agi taa mi patə. ¹⁰ Madfa kə dīi ha'ə, ka mbeenə nuunə ka tagi sətə palee də nğa'əənə, koonə mbee ka ndzaanə makətsəkii, yadə idəpaa uushi ashuunə uusəratə nə Aləmasiihu a ənya, † ¹¹ una slənə də rəgwakii agi patənə nga ndzaanə goonə. Yeesu Aləmasiihu ca vii baawəda nga dā tsarə slənətsa kaa ənjə a hanjətə da dūunətənə də Əntanfə.

**Aləmasiihu nə əpinaaki*

¹² Ndzəkəṅushi'ina, nğa'ə ka nyi una shii oo'i, ma sənə kulii anəki, kə cakə tə dzənə nga waaza Njunyi Habara aakəṅwa. ¹³ Acii ha'ə, ma soojiinə ətə ca nəhə yi nwanjuunə da patənə nga hara ənji ganə, kə shii tii oo'i, ma dīi nyi magwaləkii a furəshina, putə nga nə'unə tə Aləmasiihu. ¹⁴ Ha'ə maa, ma ndzaanaaki a furəshina, kə cakə dā nḡeerənə ka laṅənə nga ənji nə'unə agi vii goonḡatii, təya tsakə dzənə aakəṅwa də waaza Njunyi Habara yadə nḡwalənə.

¹⁵ Tantanyinə, tə'i hara ənji agitii ca waaza də sərəhənə ka nyi da ka madfə də mabizhinə. Amma tə'i hara ənji ca waaza də ədzəmə rəṅwə, kaa təya mbu'utəgi də Njunyi Habara nga Aləmasiihu taa ka wu patə. ¹⁶ Ma ci təya dā ha'ə, agi uudənə. Acii kə shii tii oo'i, kə kavə Əntanfə aaciiki tə slənə nga baarii goonḡaanə nga Njunyi Habara. ¹⁷ Ma ənjitə ca waaza də sərəhənə ka nyi əsə, əntaa də ədzəmə rəṅwə ci təya waaza

* **1:1** 1.1 Timooti: 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Rooma 1.8-10; 1 Koor. 1.4; 1 Tees. 1.2-3. **1:6** 1.6 1.10; 2.13. **1:7** 1.7 2 Koor. 7.3; Af. 3.1. **1:8** 1.8 1 Koor. 16.24; 2 Koor. 5.14. **1:9** 1.9 Kwal. 1.9-10. † **1:10** 1.10 Rooma 12.2; Af. 5.27; Ibər. 5.14; uusəratə nə Aləmasiihu a ənya: 1 Koor. 1.8; 2 Koor. 5.10; Fil. 1.6; 2.16. **1:11** 1.11 Yooh. 15.8; Yak. 3.17. **1:12** 1.12 Af. 3.1; 2 Tim. 2.9. **1:15** 1.15-17 2 Koor. 2.17.

Nunyi Habara nga Alømasiihu, amma putø nga uudø natii na. Ma nø tii ka hiimanø, ka tsakøvønø nø tii ka nyi cibøønø cii kya cibø a furøshina.

¹⁸ Pooshi haala! Acii taa dø bwaya hiima, taa dø nyunyi hiima ci ønjø a waaza patø, agi fanø nø ønji wabønø agyanø Alømasiihu. Acii ha'ø, ka moodasøkø nø nyi, ka tsakønø nø nyi dfa moodasøkø øsø, ¹⁹ acii kø shii nyi, ma muudinækii patø, ka kapaanø nø ønji tø nyi putø nga dø'wa goonø da putø nga tsakønø nga Ma'yanø nga Yeesu Alømasiihu. ²⁰ Agi kanø nø nyi næki dø patønø nga ødzømeki, paa nyi ka dfa sètø ca dafvø ka nyi ayinø. Amma taa guci patø, ma palee maa, agi saa'ina, ka waazanø nø nyi yadø ngwalønø, ønjø a shii dfuunuunø nga Alømasiihu. Ma shiinø ønji dfuunuunø nga Alømasiihu, dagi ndzaanaaki patø, taa nyi ma'ø da i øpinø, taa dagi øntønaaki. ²¹ Ma nya, Alømasiihu nø øpinaaki. Sakwa nyi kø ønji d'ii, kø ndzaa ci ka nyi ka riiba. ²² Amma, maa kø ndzaa nyi da i øpinø a maki, ka dfanø nø nyi slønø øtø palee dø nafanø. Acii ha'ø, mashimø nyi tafa ngutø taginøki ahada øntønø da ndzaanø da i øpinø a maki. ²³ Kø tøkøgi hiimaaki børa'i: nga'ø ka nyi nø dzønø ka ndzaanø da Alømasiihu ka hakii. Acii dzønø ka ndzaanø da ci palee dø kadeesøkønø ka nyi ka shanjø. ²⁴ Amma gødfø ndzaanaaki da i øpinø a maki ka putø goonø. ²⁵ Kø shii nyi ha'ø makø øtsa. Ha'ø øsø, kø shii nyi, ka ndzaanø nø nyi da i øpinø a maki, nya ndzaanø ahadoonø patø, kaa nya tsakø koonø ngeerønø nga dzønø aakøjwa, una ndzaa da moodasøkø agi vii goonja goonø. ²⁶ Madfa kø d'ii ha'ø, ka upaanø nuunø røjwa nga hanjønø tø Alømasiihu putaaki ka shanjø saa'itø nii kya ønø aahadoonø.

²⁷ Ma maduunø uushi palee, nø'utømø makø sètø bii Nyunyi Habara nga Alømasiihu. Maa d'ii unø ha'ø, madfa kø shi nyi aahadoonø, taa mashimø nyi øsø, ka fanø nø nyi makø sètø kønjanuunø ndihø ndihø dø ødzømø røjwø da hiima røjwø, una dfa gazhi'waanø agi Nyunyi Habara kaa ønjø a vii goonja. ²⁸ Goona ngwalø acii ønji daawaanø goonø taa gi'u. Ci na baarii ka tii oo'i, ka zamaginø nø øntanjfø dø tii, amma ca luupaa tuunø. Ma øtsø patø, d'ii øntanjfø ca shigi. ²⁹ Acii ma una, øntaa wata vii goonja ka Alømasiihu tanø vii øntanjfø koonø røgwakii, amma koonaa sa cibø ka putaakii. ³⁰ Yoo, wanaamø kø løbøgøro agi sa ciba, ama cinjø agikii. Ma cibøøtsa, mbøro mbøro da øtø shuuna nee ka nyi agikii. Ndilø ndilø øsø ci nø ønø d'ii nyi agikii øndzø'i, makø sètø fii unø.

2

*Nø'u dørøpø nga Yeesu *Alømasiihu*

¹ Kø shii unø, løbø nuunø da Alømasiihu; weewee tø'i unø da ngeerønø a ødzømuunø putakii. Weewee agi baneenø nø uudønaakii ka ødzømuunø. Løbø nuunø da Malaaba Ma'yanø øsø, agi dfanø nuunø nga'aanø, una nøhøshi tøgunuunø. ² Acii ha'ø, agi kødiinø nø nyi acii unø, koonaa ndzaanø ka ma røjwø, una uudøshi, hiima goonø da aniya goonø a ndzaanø røjwø øsø. Maa kø d'ii unø ha'ø, ka tsakønø nuunø uudagi sækøki ka shanjø. ³ Taa mi cuuna slønø patø, goona dfa putø nga uudø noonø nø taa hanjønø noonø na. Amma baneemø ka noonø na, una ngerø ønji patø makø kø palee tii koonø. ⁴ Taa wu patø, wa ca dfa sètø ca nafa taa tø wu patø. Ga ca

1:19 1.19 Rooma 15.30. **1:21** 1.21 Gal. 2.20; Kwal. 3.3-4. **1:23** 1.23 2 Koor. 5.8-9. **1:27** 1.27 Kwal. 1.10; 1 Tees. 2.12. **1:30** 1.30 Slønø 16.19-40; Fil. 1.13. **2:2** 2.2 Yooh. 13.34; 1 Koor. 1.10-11; Gal. 6.10; Af. 5.2; 1 Yooh. 4.12. **2:3** 2.3 Rooma 12.10; Gal. 5.26.

ndzaa ka ɗa see sətə ca nafa tə naakii na. ⁵ Nə'umə dərəpə ŋga Yeesu Aləmasiihu agi ndzaashinə goonə.

⁶ Ma ca, taa ŋgahi uushi rəŋwə nə tii da Əntaŋfə, patə da ha'ə maŋgərəmə ci baawəɗaakii kaa təya ndzaa mbərə mbərə da ci.

⁷ Amma kə bwasee ci ka ətsə ha'ə, ca ndzaa mbərə mbərə da mava, əndə shiŋkinə shigi ci, ndilə ndilə əndə shiŋkinə nji ci ahada ənja.

⁸ Kə fii ci tə Əntaŋfə, ca banee ka nəkii. Ha'ə kə əŋki ci. Əntənəkii maa, gwa'avənə tə ci aashi ənfwa.

⁹ Putakii ha'ə, kə kapaa Əntaŋfə tə ci dzakə agyanə uushi'inə patə, ca vii ka ci məghərəvənə palee ka taa ŋgutə tsarə ŋga məghərəvənə.

¹⁰ Də ha'ə, taa mi patə dadagyə, da anə hanyinə, da ka hatə ɗii maməətə ənja, ka gərə'waanə nə tii,

təya ɗuunətə tə ci,

¹¹ təya ba furəŋə əsə oo'i, Slandanə nə Yeesu Aləmasiihu, ka ɗuunətənə də Əntaŋfə Dəsənaamə.

Ndzaanə ŋga ənji nə'unə makə bərənə ka duuniya

¹² Kadashinyinaakya, ma saa'itə nyi ahadoonə, kə njuunə a fa wabənaaki. Ma əndzə'i, pooshi nyi ahadoonə. Amma dəmə aakəŋwa də tsakə fanə. Dəmə aakəŋwa də sləna, una ŋgwələ acii Əntaŋfə də ədzəmə rəŋwə, koonə upaa taa mi patə agi luupaanə goonə. ¹³ Dəmə aakəŋwa də ɗanə ha'ə, makə ɗii ci, Əntaŋfə ci saakii ca slənə a ədzəmuunə, kaa ca kavə tuunə ka moo slənə uushi'inə ətə kadeesəkə ka ci, ca vii koonə ŋgeerənə ŋga slənəginə də uushi'inəkii əsə.

¹⁴ Taa mi patə cuuna ɗa, goona ɗa də ŋgunḡunənə taa də mabizhinə, ¹⁵ koonə shii ndzaanə yadə idəpaa uushi ashuunə, una ndzaa makətsəkii, una ndzaa ka ŋunyi manjeevənə ŋga Əntaŋfə yadə 'waslyakəənə ashitii. Ahada ənji *duuniya nuunə; bwaya ənja, maŋgərəkiki ənji nə tii. Ahadatii nuunə ka bərənə makə tikisanyinə agintaŋfə, ¹⁶ una kəsəpaa təŋə təŋə tə wabəətə ca vii əpinə. Mada kə ɗii unə ha'ə, ka upaanə nə nyi rəgwa ŋga ɗa moodasəkə ka shaŋə uuseratə nə Aləmasiihu a ənya, acii mandzaamə gazhi'waanaaki da slənaaki ka uushi zabə ahadoonə.

¹⁷ Ma vii gooŋga goonə, ka ndzaanə nə ci makə sataka ətə cuuna ɗa ka Əntaŋfə. Mbu'u idənaaki nə ənjə a ŋgərə, ənjə a tsakəvə aagi satakakii. Mada kə ɗii ha'ə, ka tsakənə nə nyi tuunə patə agi ɗa moodasəka. ¹⁸ Ha'ə nuunə əsə, kə dəbee una tsakə tə nyi agi ɗa moodasəka.

Wabənə agyanə i Timooti da Apafəroodita

2:4 2.4 1 Koor. 10.24. **2:5** 2.5 Yooh. 13.15; Rooma 13.14; 15.5. **2:6** 2.6 Yooh. 1.1-2; 17.5; Ibər. 1.3. **2:7** 2.7 Yooh. 1.14; Rooma 8.3; 2 Koor. 8.9; Ibər. 2.14,17. **2:8** 2.8 Yooh. 10.17; Ibər. 5.8; 12.2. **2:9** 2.9 Slənə 2.33; Af. 1.21; Ibər. 1.4. **2:10** 2.10-11 Isaa. 45.23; Yooh. 5.23; Rooma 10.9; Səniinə 5.13. **2:13** 2.13 1.6; Yooh. 15.5; Rooma 7.18; 15.18; 1 Koor. 12.6; 15.10; 2 Koor. 3.5. **2:15** 2.15-16 1.10; Dzək. 32.5; Dan. 12.3; Mat. 5.14; 10.16; 1 Koor. 1.31; 2 Koor. 1.14; Gal. 2.1-2; Af. 5.8; 1 Tees. 2.19. **2:17** 2.17 Rooma 15.16; 2 Tim. 4.6; 1 Yooh. 3.16. **2:18** 2.18 3.1; 4.4.

¹⁹ Yoo, mada kə luuvə Slandanə Yeesu, agi kanə nə nyi nəki nga sləkeenə koonə ka Timooti kədəhə, kaa ca kira ka nyi habara goonə, nya ndzaa ka mabane ma'yanə. ²⁰ Pooshi əndə ganə makə ci, acii see ci daanəkii aashiki ca buurə tuunə ka shaṇə. ²¹ Hara ənji patə, see slənə uushi'iitə ca kadeesəkə ka tii kavə tii nətii aagikii, makavəmə tii nətii ka slənənə ka Yeesu Aləmasiihu. ²² Ma Timooti, kə shii unə də noonə nə tə ṇunyi ndzaanaakii, kə waazii inə Ṇunyi Habara da ci, kə slənyi ci da nyi agi slənəkii makə sətə ci uuzənə a slənə tii da dii. ²³ Acii ha'ə, mada kə fii nyi sətə na uudəpaa anəki, tə ci cii kya ka nə nga sləkeenə ka ci aahoonə pii. ²⁴ Amma kə gi'i nyi tə Slandana, kə shii nyi ndilə ndilə oo'i, nyi ka nəki maa, ka ənənə nə nyi aa hoonə kədəhə.

²⁵ Ma ndzəkəṇushi'inaamə Apafəroodita, kə slənyi ci da nyi, ina ciṇə də gazhi'waanə ka putə nga Ṇunyi Habara. Kə ndzaa ci ka əndə sləkeenə goonə agi tsakənə tə nyi ka saa'itə mwayi nyi tsakənə tə nyi. Kə nee nyi kə dəbee nya sləkee ka ci aahoonə. ²⁶ Acii nga'ə ka ci ka shaṇə kaa ca nee koonə patə. Makə fii ci, kə mbu'i gwakənaakii aa limuunə, kə ma'i haṅkalaakii ka shaṇə. ²⁷ Weewee kə gwaki ci tanyi, fidyasə mbədaanə kaa ca əntə. Amma kə nyihə Əntaṇfə təgunuunaakii. Əntaa wata naakii, amma da i naaki nyihə Əntaṇfə təgunuunə, acii gadə mabətəsəkə a gadəgi tə nyi. ²⁸ Acii putakii, kə mwayi nyi ka shaṇə tə sləkeenə ka ci, koona ənə ka neenə ka ci, una da moodasəkə, mabətəsəkaaki əsə a galee. ²⁹ Acii ha'ə, luumə tə ci də moodasəkə ka shaṇə putə nga Slandana, una gadee ka tsarə nga ənjitsa. ³⁰ Acii fidyasə mbədaanə kaa ca əntə putə nga slənənə ka Aləmasiihu. Maneemə ci ka əpinaakii makə uushi. Ma dīi ci ha'ə, kaa ca shii uudəpaa də tsakənə goonə tə nyi ka madəbamoonə.

3

Ndzaanə ka əndə goonga akəṇwacii Əntaṇfə

¹ Ndzəkəṇushi'inəkya, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma dānuuna, dāmə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. Pooshi dzawə ka nyi nə ənənə ka dzəkəwatə naahə koonə uushi'iitsa. Maa kə dīi nyi ha'ə, ka ndzaanə nə haṅkala goonə ka hakii. ² Nəhəmə noonə nə acii məṅgərəkikinyinə, ədiitsa, ənjitsə kəṇaanə wata agyanə dzəgunənə nga *ryaminyanə, waatoo, laala kuvə'unə nga shishinə. ³ Amə nəndə da tantanyiitə ryaminyanə. Acii makavəmaamə naamə ka tsarə nga ryaminaatsatii. Amma paslənə gaamə tə Əntaṇfə dāgi tsakənə nga Malaaba Ma'yanə, da dā moodasəkə agi ləbənə gaamə da Yeesu Aləmasiihu, ci nə ryaminyanə nga goonga. ⁴ Maci ma slənətənə tə sətə ci ginə a nee, ka luupaanə nə ci ənda, ma nyi, tə'i nyi da uushi'iitsə kəṇaanə tii agyanəkii, palee ka taa wu patə. ⁵ Kə ryaminii ənji tə nyi ka tighəsənə nga uusəra nga poonə tə nyi. Əndə *Isərayiila nə nyi, agi slikərənə nga Beejaminə, hurənə nga əndə Ibəraaniya. Mada nə'utə bariya nga *Yahudiinə əsə, əndə Farisa nji nyi. ⁶ Ma nga ṇukə, kə dīi nyi gazhi'waanə nga nə'utə bariyatii, ha'ə kə dzəgərə nyi ka cibeənə ka Ikəliisiyanyinə. Ma ka saa'ikii, kə nə'utə nyi bariya nga'ə, ma'idəpaamə ənji uushi ashiki.

⁷ Amma patənə nga uushi'iitsə nji kya nee makə ka upaanə nə nyi bəwatyakii, ma əndzə'i, mazaḃə uushi nə tii akəṇwaciiki putə nga

2:19 2.19 1.1. **2:20** 2.20 Slənə 16.2. **2:21** 2.21 2 Tim. 4.10. **2:25** 2.25 4.18. **2:29** 2.29
 1 Koor. 16.16,18. **3:1** 3.1 2.18. **3:2** 3.2 2 Koor. 11.13. **3:3** 3.3 Rooma 2.28-29. **3:4** 3.4 2
 Koor. 11.18,21. **3:5** 3.5 Luka 1.59; Rooma 11.1. **3:6** 3.6 Slənə 8.3; 22.4; 26.9-11.

Yeesu Aləmasiihu. ⁸ Əntaa wata uushi'iitsə ndzaanə ka uushi zaβə akəŋwaciiki, amma patənə ŋga uushi'inə, putə ŋga shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanəki. Ma shiinə tə ci, ci palee ka patənə ŋga uushi'inə. Ka putaakii bwasee nyi ka patənə ŋga uushi'inə, makə giwuuginə nə nyi ka neenə patə kaa nya shii upaa də Aləmasiihu a ədzəməki, ⁹ nya ndzaa maləbəkii da ci. Kə ŋgirə Əntanƒə tə nyi ka əndə goonƒa, acii kə vii nyi goonƒa ka Aləmasiihu. Ma ŋgirə ci tə nyi ka əndə goonƒa, əntaa putə ŋga slənaaki makə sətə bii bariya. Ma goonƒaanaaki, daci Əntanƒə shigi putə ŋga vii goonƒaaki ka ci. ¹⁰ Pooshi sətə mwayi nyi, madəamə shiinə tə Aləmasiihu, nya shii baawədaakii ətə ma'igi ci agi maməətə ənja. Kə mwayi nyi nya ləbə da ci, nya sa cibə makə sətə sii ci naakii, nya luuvə əntənə makə sətə luuvə ci əntənə, * ¹¹ kaa nya shii madənə agi maməətə ənja, taa də iitə patə.

Da gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa

¹² Paa nyi bii kə uugi nyi upaa shikwa taa pooshi sə ŋga idəpaanə ashiki ma'ə. Amma, agi dənə nə nyi gazhi'waanə ŋga upaa shikwa, makə ka ci 'wii Yeesu Aləmasiihu tə nyi kaa nya ndzaanə ka naakii.

¹³ Ndzəkəŋushi'inəkya, ma nya, paa nyi kii nəki oo'i, kə uugi nyi upaa shikwakii. Amma uushi rəŋwə cii kya dā: agi bwaseenə nə nyi ka sətə nja dā a ba'a patə, nya dā gazhi'waanə ŋga mbu'unə ka sətə aakəŋwa.

¹⁴ Agi ciŋənə nə nyi əntsahənə aakəŋwa kaa nya mbu'u ka muudinə ka upaa də shikwa, waatoo, əpinə ŋga ha dagyə. Acii ka upaa də əpinəkii 'wii Əntanƒə tə nyi daci Yeesu Aləmasiihu.

¹⁵ Ma amə ənə uugi vii goonƒa gaamə zəŋanə, kə dəbee ama ndzaanə də tsarə ŋga hiimatsa. Madə tə'i hara ənji agyuunə dīi hiimatii pamə, ka baariinə nə Əntanƒə ka tii, təya shii. ¹⁶ Ma dānaamə tanə, dzaamə aakəŋwa də nə'u rəgwanə mbu'yaamə ka ənshinə agikii.

¹⁷ Ndzəkəŋushi'ina, unə patə, nə'umə dərəpaaki. Dzəgunəmə tə ənjitə ca slənə makə sətə cuuna nee ina slənə əsə. ¹⁸ Acii tə'i hara ənji lanə ndzaa ka ənji daawaanə ŋga sətə ci əntənə ŋga Aləmasiihu ashi ənfwə a moo baariinə. Kə wabi nyi koonə agyanə ətsə bəzəkii, amma wanyinə ka ənənə ka dzəkwatənə koonə, ha'ə maa, da kiinə agiki. ¹⁹ Ma ənjitsa, zamaginə nə ənjə a zamagi də tii. Acii uushi'iitə kadeesəkə ka shishinətii nə əntanƒənyinatii. Ma sətə ca kira ka tii ayinə, tə ci neenə tii da məghərəvənə. See buurə uushi'inə ŋga duuniya tanə nəndə a ədzəmətii.

²⁰ Ma amə, ənji ŋga dagyə naamə, waatoo ənji ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntanƒə. Jigagine ŋga Maluu gaamə dadagyə ciina gəra, waatoo, Slandanə Yeesu Aləmasiihu. ²¹ Ma ca, ka zhi'weenə nə ci ka matəgugunə shishiinə gaamə, ca ndzaa da məghərəvənə makə naakii. Ka dənə nə ci ha'ə də maduunə baawədaakii. Də baawədakii cii kəya dā ŋwanjuunə taa agyanə mi patə.

4

Damə moodasəkə ŋga ləbənə da Slandana

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, kə uu'i nyi tuunə, ŋga'ə ka nyi nə ənənə ka neenə koonə ka shanə. Sə ŋga moodasəkaaki nuunə, sə ŋga dəlaginaaki

3:7 3.7 Mat. 13.44,46. **3:9** 3.9 Rooma 1.17. * **3:10** 3.10-11 Rooma 6.8-11; 2 Koor. 4.10-11; madənə agi maməətə ənja: Slənə 4.2; Rooma 5.17. **3:12** 3.12 1 Tim. 6.12; 2 Tim. 4.7; Ibər. 12.1. **3:14** 3.14 1 Koor. 9.24-25. **3:16** 3.16 Gal. 6.15-16. **3:17** 3.17 1 Koor. 4.16; 1 Piita 5.3. **3:18** 3.18 1 Koor. 1.23; Gal. 6.12. **3:19** 3.19 Rooma 16.18. **3:20** 3.20 Af. 2.6; Ibər. 13.14. **3:21** 3.21 Rooma 8.29; 1 Koor. 15.25,28,43-53; Kwal. 3.4.

nuunə əsə. Yoo, kadashinyinaaki, makə kə shii unə oo'i, ka ənyanə nə Aləmasiihu, kəŋaanəmə ndihə ndihə agi ləbənə goonə da Slandana.

² Agi kədiinə nə nyi acii Afoodya da Sintiki, tuutəta'ə, ga mabizhinə a ndzaanə ahadatii ma'ə, wa təya ndzaanə ka ma rəŋwə, makə d̄ii ci ləbə nə tii da Slandana. ³ Ma hə əsə d̄ii, ŋunyi guva-slənaakya, agi kədiinə nə nyi aciiku kaa ha tsakə tə makiitsa, acii kə d̄ii inə gazhi'waanə da tii agi waaza Ŋunyi Habara. Kə slənyi tii da Kalimasə da patənə ŋga hara guvii-slənaaki. Manaahəkii nə ləmə ŋga ənjitə səkə ləkələkatə ŋga Əntaŋfə, waatoo, ləkələkatətə na baarii tə ənjitə upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

⁴ Yoo, taa guci patə, d̄amə moodasəkə agi ləbənə goonə da Slandana. A dzəkWatə nyi banə koonə əsə: d̄amə moodasəka. ⁵ Wa haala goonə a ndzaanə ŋunyikii akəŋwacii taa wu patə. Kədəhə nə Slandanə ka shinə.

⁶ Goona buurə taa mi. Amma, taa agi mi patə, baariimə ka Əntaŋfə sətə cuuna moo agi də'wa, una kədii aciikii də kuyiriinə tə ci. ⁷ Madfa kə d̄ii unə ha'ə, ka viinə nə Əntaŋfə koonə ndzaanə jamə ətə palee ka shiinə ŋga əndə shiŋkinə patə. Jamənəkii na nəhə ədzəmuunə da hiima goonə, una ndzaa ka mabanee ma'yanə agi ləbənə goonə da Yeesu Aləmasiihu.

⁸ Ndzəkəŋushi'ina, wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə: ma d̄anuuna, kavəmə ŋunyi uushi'inə ŋga gooŋga aagi hiima goonə, ətə bahə d̄uunətənə, uushi'iitə ndzaa də rəgwakii, ətə malaabakii. Kavəmə əsə aagi hiima goonə tə sətə ca kadeesəkə ka ənja, ətə ŋga dəlaginə. Taa ŋgutə uushi, madfa kə nee unə ŋunyikii, bahə dəlaginə, kavəmə aagi hiima goonə. ⁹ Slənətəmə sətə jigunyii koonə, una slənətə sətə luuvuunə da sətə fii unə a maki da sətə nee unə agi ndzaanaaki. Madfa kə d̄ii unə ha'ə, ma Əntaŋfə Əndə vii ndzaanə jamə, ka ndzaanə nə ci doonə.

Kuyiriinə ŋga Bulusə tə ənji Filipi

¹⁰ Ma agi ndzaanaaki ləbə da Slandana, kə d̄ii nyi moodasəkə ka shaŋə. Acii agi magərə saa'i, kə ənyuunə ka buurətənə tə nyi. Paa nyi bii oo'i, kə bwasee unə ka buurətənə tə nyi, amma rəgwa nəndə ma'upaamuunə ŋga d̄anə ha'ə. ¹¹ Əntaa putə ŋga əteenaaki ka uushi bii nyi ha'ə, makə kə jigunyii ndzaanə də mabanee ma'yanə də sətə upaa nyi. ¹² Kə shii nyi makə sətə ndzaanəki agi ghanə, kə shii nyi əsə makə sətə ndzaanəki madfa tə'i uushi'inə aciiki laŋə. Madzəgunəkii nə nyi anəkii taa da patə, taa ka ŋgutə saa'i əsə. Ka mabanee ma'yanə nə nyi, taa nyi maburəkii, taa nyi də madəfənə, taa tə'i uushi'inə laŋə aciiki, taa nyi agi ghanə. ¹³ Tə'i nyi da ŋgeerənə ŋga sə'watə taa mi patə putə ŋga Aləmasiihu. Ci ca vii ka nyi ŋgeerənəkii.

¹⁴ Patə da ha'ə, makə cakuunə tə nyi agi cibaaki, kə d̄ii unə ŋga'ə. ¹⁵ Unə ənji Filipi, unə də noonə nə, kə shii unə, ma saa'itə 'watəgi ənji waaza Ŋunyi Habara, saa'itə madəgi nyi anə hanyinə ŋga Makiduuniya, taa rəŋwə, pooshi əndə'i Ikəliisiya ləbə ciinə da nyi agi viishinə madaamə unə. ¹⁶ Taa saa'itə nyi də Teesaloonika maa, əntaa wata rəŋwə sləkee unə ka nyi ka sə ŋga tsakənə də nyi. ¹⁷ Amma əntaa viinə goonə cii kya moo. Aa'a, bwatya cii kya alə koonə ka tsakəvənə aagyanə ŋunyi slənə goonə.

¹⁸ Kə liwə nyi patənə ŋga sətə dəbēe; ha'ə maa, kə paləgi. Makə kə

4:1 4.1 1 Tees. 2.19-20. **4:3** 4.3 Slənə 3.5. **4:4** 4.4 2.18. **4:5** 4.5 1.10; Rooma 13.11-12; 1 Koor. 16.22; Ibər. 10.25; Yak. 5.8; 1 Tees. 5.1-2. **4:6** 4.6 Jab. 37.5; Mat. 6.25; 1 Piita 5.7. **4:7** 4.7 Yooh. 14.27; Kwal. 3.15. **4:8** 4.8 Rooma 12.17-18. **4:9** 4.9 3.17; 1 Koor. 13.11. **4:11** 4.11 1 Tim. 6.6-8; Ibər. 13.5. **4:13** 4.13 2 Koor. 12.9-10. **4:15** 4.15 2 Koor. 11.8-9. **4:16** 4.16 Slənə 17.1. **4:17** 4.17 1 Koor. 9.11.

kira Apafəroodita ka nyi patənə ŋga uushi'iinə sləkee unə ka nyi, pooshi uushi cii kya moo ma'ə. Ma uushi'iinə sləkee unə ka nyi, ŋunyi uushi akəŋwacii Əntaŋfə, makə sataka ətə cii kəya luu, ca kadeesəkə ka ci.

¹⁹ Ma Əntaŋfwaaki, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi dūunuunaakii, ka viinə nə ci koonə patənə ŋga sətə dəbee una upaa daciai Yeesu Aləmasiihu.

²⁰ Wa ənjə a dūunətə tə Əntaŋfə Dəsənaamə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

²¹ Yoo, nəhəpaamə tə ənji ŋga Əntaŋfə patə də rəŋwə rəŋwə agi ləmə ŋga Yeesu Aləmasiihu. Ma ənji nə'unə ənə dīi inə ganə ka hakii, kə nəhəpaa tii tuunə patə. ²² Kə nəhəpaa patənə ŋga ənji ŋga Əntaŋfə tuunə, ma palee maa, əŋjinə ca slənə asəkə yi ŋwanjuunə.

²³ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə a ədzəmuunə. [*Aamiina].

Ləkaləkatə nga Bulusə ka ənji Kwalasiya

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Bulusə, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntənfə. Inə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti * ² ca nəhəpaa tuunə patə ənji nga Əntənfə də Kwalasiya. Ma una, ndzəkəŋushi'iniinə nuunə ənji goonğa. Ləbə da Aləmasiihu nuunə. Wa Əntənfə Dəsənaamə a dfa koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə nga Bulusə tə Əntənfə putə nga ənji Kwalasiya

³ Ma inə agi dfa də'wa ka putə goonə, agi kuyiriinə niinə tə Əntənfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu taa guci patə. ⁴ Agi kuyiriinə niinə tə ci, acii kə fii inə makə sətə vii unə goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. Kə fii inə əsə makə sətə cuuna uudə ənji nga Əntənfə patə. ⁵ Ma cuuna dfa ha'ə, acii agi kanə nuunə nə ka sətə dəkəpaa Əntənfə koonə gatə dagyə. Dagi fa Njunyi Habara, waatoo, wabənə nga tantanyinə, paariigyuunə də sətə dəkəpaa Əntənfə koonə. ⁶ Agi siyinə nə wabənə nga Njunyi Habara asəkə duuniya patə. Agi kiranə nə ci njunyi ndzaanə a ədzəmə ənji patə, makə sətə cii kəya kira njunyi ndzaanə aahadoonə noonə əsə, ndzanənə ka saa'itə 'watəgyuunə luu wabənəkii. Davə paaratəgyuunə paŋgəraŋə makə sətə dfa Əntənfə koonə barəkaanə. ⁷ Kə jigunyuunə pwapoonə nga Əntənfə acii kadashinə geenə Əpafərasə. Ma ca, əndətə ciina slənə ka hakii nə ci; də ədzəmə rəŋwə cii kəya slənə ka Aləmasiihu ahadoonə ka madəbama geenə. † ⁸ Ci bii keenə makə sətə kavə Ma'yanə nga Əntənfə uudənə a ədzəmuunə.

⁹ Ci dfa daga ka saa'itə fii inə habara goonə ha'ə, mazaarəmiinə ka dfa də'wa ka Əntənfə ka putə goonə, ina dfa də'wa kaa ca shiitə koonə patənə nga sətə mwayi ci, waatoo, wa ca tsakə koonə Ma'yanaakii koonə upaa haŋkala da shii uushi'inə nga'ə. ¹⁰ Madfa kə dfa ha'ə, ka mbeenə nuunə ka ndzaanə makə sətə mwayi Slandanaamə, una dfa sətə kadeesəkə ka ci taa guci patə. Ka dfanə nə ndzaanə goonə nga'ə də dagwa slənə kama kama, ka tsakənə nuunə dzənə aakəŋwa əsə agi shiinə tə Əntənfə.

¹¹ Ma ca, pooshi uushi ətə cii kəya ətee agi məghərvənaakii. Aciikii agi kədiinə niinə aciikii əsə, kaa ca vii koonə ngeerənaakii ka shaŋə, una shii ndzaanə ndihə ndihə, una mbee ka sə'watə taa mi patə. ¹² Kuyiriimə tə Dəsənaamə də moodasəka, acii kə mbu'utəgi ci duunə bahə upaa njunyi uushi'iitə dəkəpaa ci ka ənjaakii agi camənə. ¹³ Ci luupaa taamə acii baawədfa nga təkunə, ca əjipaa taamə jamə agi nwanjuunə nga Uzənaakii kadashinaakii. ¹⁴ Uzənaakii tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə, daciikii ndzaa amə ka dimuyinə.

*Wabənə agyanə Yeesu *Aləmasiihu da slənaakii*

¹⁵ Ma Əntənfə, pooshi əndə sha nee ka ci. Amma ma Aləmasiihu ənə nee ənji də ginə, ndilə ndilə makə sətə dfa Əntənfə nə ci.

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: Gal. 1.1. **1:3** 1.3 Af. 1.16; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 Af. 1.15. **1:5** 1.5 1 Piita 1.3-4; Af. 1.13. **1:6** 1.6 Slənə 2.41; Rooma 1.13; 1 Tim. 3.16. † **1:7** 1.7 Əpafərasə: 4.12; Filim. 23. **1:8** 1.8 1 Koor. 8.1. **1:9** 1.9-10 Af. 1.17; Fil. 1.9. **1:10** 1.10 Af. 4.1; 2.10; Fil. 1.27. **1:11** 1.11-12 Rooma 5.2; Af. 1.18. **1:13** 1.13-14 Yooh. 5.18; Luka 22.53; Slənə 26.18; Af. 1.6,7,21; 2.2; 6.12. **1:15** 1.15 Yooh. 1.18; 2 Koor. 4.4; 1 Tim. 6.16; Ibər. 1.3.

Ci nɔ ɲga tɔkɔɲwanɔ
palee ka patɔnɔ ɲga sɔtɔ ghɔnyi ɔntaɲfɔ.

¹⁶ Taa mi patɔ, daciikii ghɔnyi ɔntaɲfɔ,
sɔtɔ agintaɲfɔ da sɔtɔ anɔ hanyinɔ,
uushi'iitɔ ci ginɔ a nee
da ɔtɔ pooshi ginɔ ka neenɔ patɔ,
da uushi'iitɔ gatɔ dagyɔ da i ɔpinɔ a matii patɔ,
taa iitɔ nɔ baawɔdatii patɔ.
Daciikii ghɔnyi ɔntaɲfɔ uushi'inɔ patɔ,
ka ci ghɔnyi ci ɔsɔ.

¹⁷ Alɔmasiihu nɔ tɔkɔɲwanɔ ɲga taa mi patɔ,
ci nɔ kilatii ɔsɔ.

¹⁸ Ci nɔ nɔ ɲga shishinɔkii, waatoo, Ikɔliisiya. †
Ci 'watɔgi dɔ Ikɔliisiya,
tɔ ci 'watɔgi ɔntaɲfɔ madeenɔ agi mamɔtɔ ɔɲja
kaa ca ndzaanɔ ka gawɔ ɲga uushi'inɔ patɔ.

¹⁹ Acii kɔ kadeesɔkɔ ka ɔntaɲfɔ
kaa Uzɔnaakii a ɲgɔrɔ
tɔ patɔnɔ ɲga ndilɔ ndilɔ tɔ ndzaanaakii.

²⁰ Kɔ kadeesɔkɔ ka ɔntaɲfɔ ɔsɔ
kaa tɔya nara daciikii taa tii da mi patɔ.
Kɔ kira ci jamɔnɔ
dagi ɔjigi idɔnɔ ɲga Uzɔnaakii ashi ɔnfwa.
Dɔ d'anɔ ha'ɔ dɛegi ci taa ka mi patɔ
a duuniya da dadagyɔ,
tɔya ndzaanɔ da ci ka ma rɔɲwɔ yadɔ mabizhinɔ.

²¹ Ma ɲga ɲukɔ, ma una, ɔɲji daawaanɔ ɲga ɔntaɲfɔ njuunɔ. Dzadɔ
dzadɔ njuunɔ da ci accii 'waslyakɔtɔ njuuna d'aada da ɔtɔ njuuna hiima.

²² Amma, ma ɲga ɔnɔna, kɔ hadatɔ ɔntaɲfɔ duunɔ dagi ɔntɔnɔ ɲga
Uzɔnaakii, koonɔ ndzaa ka ma rɔɲwɔ lɔbɔ da ci, una shii ndzaanɔ ka
ɔɲjaakii, una ndzaanɔ malaabakii, yadɔ idɔpaa uushi ashuunɔ, saa'itɔ
nuunɔ a dzɔ aakɔɲwaciikii. ²³ Madɔ kaa ca dɔ ha'ɔ, see a dzuunɔ aakɔɲwa
dɔ vii ɔdzɔmɔ ka Yeesu, una kɔɲaanɔ ndihɔ ndihɔ, goona gugudɔ. Gadɔ
taa mi a ɲgɔrɔgi hanɔkala goonɔ shaɲɔ, ga hiima goonɔ a dzɔgi anɔ sɔtɔ
fii unɔ asɔkɔ ɲunyi Habara. Ma nyi Bulusɔ, slɔnaaki nɔ waaza ɲunyi
Habaratsa. Waatoo ɲunyi Habarakii waazii ɔɲji ka taa wu patɔ asɔkɔ
duuniya.

Slɔnɔ ɲga Bulusɔ ka ɔɲji nɔ'unɔ tɔ Yeesu

²⁴ Yoo, ma ɲga ɔnɔna, ka moodasɔkɔ nɔ nyi putɔ ɲga cibɔɔnɔ cii
kya cibɔ ka putɔ goonɔ. Accii dagi cibɔɔnɔ cii kya cibɔ cii kya uudɔpaa
cibɔtɔ dɔkɔpaa Alɔmasiihu ka putɔ ɲga shishinɔkii, waatoo, Ikɔliisiya.

²⁵ ɔntaɲfɔ ta'i tɔ nyi kaa nya ndzaa ka ɔndɔ slɔnɔnɔ ka Ikɔliisiya. Ci
kavɔ tɔ nyi ka dɔ slɔnɔtsɔ ka putɔ goonɔ, waatoo, slɔnɔ ɲga waazagi
wabɔnaakii patɔ. ²⁶ Ma ɲga ɲukɔ, ma'umbeekii ɲji wabɔnɔ ɲga
ɔntaɲfɔ ka ɔɲja. Amma, ma ɲga ɔnɔna, kɔ ɲgiragi ci paɲgɔraɲɔ ka
ɔɲjaakii. ²⁷ Ma tɔya, kɔ dɔii ɔntaɲfɔ aniya ɲga ɲgiragi ka tii d'uunuunɔ

1:16 1.16 1.13; Yooh. 1.3,19; 1 Koor. 8.6; Ibɔr. 1.2. **1:17** 1.17 Yooh. 1.1; 8.58. † **1:18** 1.18 nɔ
ɲga shishinɔ: 2.19; 3.15; Af. 1.22-23; ci 'watɔgi: Slɔnɔ 4.2; 26.23; 1 Koor. 15.20; Sɔniinɔ 1.5. **1:19**
1.19 2.9-10; Yooh. 1.16; Af. 1.23. **1:20** 1.20 Rooma 3.25-26; Af. 1.9-10,21; 2.13-16. **1:21** 1.21-22
Rooma 5.10; Af. 2.12-13; 5.27. **1:23** 1.23 2.7; Af. 3.17; 1 Tim. 3.16; Ibɔr. 3.6. **1:24** 1.24 2 Koor.
1.5; 11.23-29; Af. 3.13. **1:25** 1.25 Af. 3.1-3. **1:26** 1.26-27 2.2; 4.4; Af. 3.6.

da mēgherēvənə nga sətə nji ma'umbeekii. Ma ətsa, ci nə: unə ətsə əntaa Yahudiinə maa, a ədzəmuunə nə Aləmasiihu. Waatoo, weewee ka ndzaanə nuunə ka hakii da Əntanfə agi dūunuunaakii. § 28 Aciikii tē Aləmasiihu ciina waaza ka ənji patə, ina dzalə tē tii, ina dzəgunə ka tii də haŋkala, keena kərə tē taa wu patə aakəŋwacii Əntanfə, taa wu ahadatii, təya ndzaanə mazəŋakii agi ləbənətii da Aləmasiihu. 29 Ka putakii cii kya ciŋə agi slənəkii də mađuunə ŋgeeriitə vii Aləmasiihu ka nyi. Ci ca slənə ashiki kaa nya uudəpaa slənəkii.

2

1 Kə mwayi nyi una shii makə sətə cii kya ciŋə ka putə goonə da ənji Lawədikiya da hara ənjitə pooshi sha nee ka nyi də ginətii. 2 Ma cii kya də ha'ə, koonə kəŋaanə ndihə ndihə də ŋgeerənə asəkə ədzəmuunə, una uufəshi, una shii ndzaanə ləbə ka hakii, una shii ŋga'ə tē wabəətə nji ma'umbeekii, koonə paaratəgi ŋga'ə tē sətə baarii Əntanfə kaamə, waatoo, Aləmasiihu. 3 Daciikii tanə upaa nə ənji shii uushi da ŋunyi hiima patə.

4 Ma bii nyi ətsa, acii gadə taa wu a ha'utə duunə də makudə kudə wabənə ŋga jarəwiinə. 5 Taa ŋgahi dīi amə dzadə dzadə, amma ləbə ka hakii nə ma'yanə gaamə. Makə fii nyi vii unə ədzəmə ka Aləmasiihu, kəŋaanuunə ndihə ndihə, kə dīi ka nyi moodfasəka.

*Kura əpinə agi ləbənə da *Aləmasiihu*

6 Makə kə liwuunə tē Yeesu Aləmasiihu, ndzaa ci ka Slandanuunə, dəmə aakəŋwa də ndzaanə ləbə da ci ha'ə. 7 Ndzaamə asəkə ciikii makə sətə ci ənfwə a əji slərəginə aagi hanyi. Tsakəmə gərənə aakəŋwə aakəŋwa, dəmə aakəŋwa də vii gooŋga ka ci makə sətə jigunyuunə, kuyiriimə tē Əntanfə taa guci patə.

8 Nəhəmə noonə na acii ga taa wu a ha'utə duunə də makurəŋə shiinaakii ŋga zabə. Ma tsarə ŋga shiitsa, dagi alə'aada ŋga ənji shiŋkinə shigi da ŋga bariyatii, əntaa dagi dzəgunənə ŋga Aləmasiihu. 9 Ma bii nyi ətsa, acii ma Aləmasiihu, ashikii caama nee ka patənə ŋga ndilə ndilə tē ndzaanə ŋga Əntanfə. 10 Ma una, kə upaa unə tē patənə ŋga tantanyitə əpinə ŋga Əntanfə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu. Ci ca də ŋwanjuunə agyanə patənə ŋga uushi'iitə da i əpinə a matii, taa iitə nə baawəfatii patə.

11 Dagi ləbənə goonə da ci əsə upaa unə tantanyitə *ryaminanə. Waatoo, əntaa tsarə ŋga ryaminaatə ci ənji shiŋkinə a də, amma, ma tsarə ŋga ryaminaatsa, ŋgərəgi haŋkala ŋga də 'waslyakəənə. Ci nə ryaminanə ŋga Aləmasiihu. 12 Ma saa'itə dīi ənji koonə bapətisəma, kə ndzaa ci makə kə ŋgədəgi ənji tuunə ləbə da Aləmasiihu, ənjə a mađee koonə ləbə da ci əsə, acii kə gi'yuunə ŋgeerənə ŋga Əntanfə ətə mađee ka Aləmasiihu agi maməətə ənja. 13 Ma ŋga ŋukə, makə maməətə ənji nji Əntanfə a nee koonə putə ŋga slənə 'waslyakəənə goonə da putə ŋga ghatə shiine goonə tē ci. Amma, ma ŋga ənəna, kə mađee ci koonə ləbə da Aləmasiihu, ca tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə patə, 14 ca tsəərəgi ləkələkatə ŋga bəzə dəməətə nja nə'u taamə putə ŋga ghatə nə'u *bariya, ca tsəərəgi də

§ 1:27 1.27 mēgherēvənə: 3.4; Rooma 5.2; Af. 1.18. 1:28 1.28 Af. 4.13. 1:29 1.29 Af. 3.20; Fil. 4.13. 2:2 2.2 1.26-27; Af. 5.2. 2:3 2.3 Waḅ. 2.4-5; 1 Koor. 1.24,30; Af. 3.19. 2:4 2.4 2.8; Rooma 16.18. 2:5 2.5 1 Koor. 5.3. 2:7 2.7 1.23. 2:8 2.8 1 Tim. 6.20. 2:9 2.9-10 1.19; 2.15,20; Af. 1.21. 2:11 2.11 Af. 2.11. 2:12 2.12 3.1; Rooma 6.3-4; Af. 1.19-20; 2.6. 2:13 2.13 Af. 2.1,5.

gwa'avənə aashi ənfwa. ¹⁵ Də əntənə nga Aləmasiihu ashi ənfwa kanəvə ci ka ngeerənə nga patənə nga uushi'iitə da baawəda. Ca kwaasləgi mapa agyanətii patə, ca dāvə ka tii ayinə akəŋwacii patənə nga ənja.

¹⁶ Acii ha'ə, ga taa wu a yaaree ka dəəkə koonə bariya agyanə zəma taa sə nga sanə, taa dāada kumənə, taa kumənə nga kəŋənə nga kura ləgida taa agyanə ifə uuserə nga əpisəka. ¹⁷ Ma uushi'iitə patə, ma nga ŋukə, kə ndzaa tii ka məndzaanġu'inə nga sətə na dā. Amma, ma tantanyinəkii, Aləmasiihu. ¹⁸ Goona kapaa rəgwa kaa taa wu a saawee koonə də banə oo'i, əndə'i uushi nə ci, acii puta cii kəya siini, ca hətəpaa naakii nə nga dā'wa, ca paslə tə malaa'ikanyinə əsə. Ma tsarə nga əndətsa, aslətə naakii nə cii kəya aslətə zabə. Hiima nga əndə shiŋkinə nə hiimaakii. ¹⁹ Kə kagi tii tə Aləmasiihu ətə dīi ka nə nga shishinə, waatoo, Ikəliisiya. Makə sətə dīi shishinə nga ənda magəŋukii də bərəda ka gwadə ka gwada, ha'ə ndzaa Ikəliisiya patə magəŋukii ka hakii də baawəda nga Aləmasiihu, təya upaa zəma, təya gərə makə sətə mwayi Əntanġə.

*Məətənə da madətənə ləbə da *Aləmasiihu*

²⁰ Yoo, kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə məətəgyuunə. Makə dīi ha'ə, kə ndzaa ci, pooshi bariya nga ənji *duuniya da ngeerənə anuunə ma'ə. Ya makə dīi ha'ə əna, ka mi saŋə cuuna ənə ka dānə makə nga ənji duuniya? Ka mi saŋə cuuna nə'u wabəətsə ci ənjə a waaba? Agi banə nə ənji: ²¹ "Ga ha kəsə sətə aaciiku, ga ha təbətə sətə, ga ha uree ka ətsə əsə". ²² Ma tsarə nga bariyanyitə patə, agyanə uushi'iitə ca saawagi pii pii ci təya wabə. Pooshi bwatyatii ma'ə. Əndə shiŋkinə ci saakii laalatə bariyanyinəkii da dzəgunənəkii. ²³ Ma tsaratii, ma neenə ənda, makə dāgi shiinə ca shigi, acii agi kavənə nə tii əndə ka paslənə, ca banee ka naakii na, ca cibə də shishinəkii. Amma, ma tantanyinəkii, ma bariyanyitə patə, pooshi bwatyakii, acii pooshi tii da baawəda nga tənəpaa sətə mwayi shishinə dānə shanə.

3

¹ Kə shii unə, ma unə da Aləmasiihu, kə madəe Əntanġə koonə agi maməətə ənja. Makə kə shii unə ha'ə, kavəmə hiima goonə agyanə sətə dāgyə ka hatə dīi Aləmasiihu dasə asəkə dəgələ ŋwanuunaakii, da ciizəma Əntanġə. ² Davəmə hiima goonə agyanə sətə dāvə. Goona ka hiima ka sənə agi duuniya. ³ Acii kə məətəgyuunə, ma'umbeekii nə əpinə goonə asəkə cii Aləmasiihu ga Əntanġə. ⁴ Aləmasiihu nə tantanyinə nga əpinə goonə. Ka jiganə nuunə da ci, una ndzaanə agi dūunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. *

Iirə əpinə da kura əpinə

⁵ Makə ha'ə ənə dīya, see a bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə agi *duuniya. Waatoo, goona aləhiinə, goona dā ajjinəənə, goona dā badawaanə, goona ndzaa ka moo slənə bwaya uushi'inə, goona nee ka uushi'inə mətə mətə, acii ka ndzaanə nə səkii makə uuləminə goonə. ⁶ Putə nga tsarə nga slənətsə ha'ə nə mabətəsəkə nga Əntanġə a shi aane

2:14 2.14 Af. 2.15-16; 1 Piita 2.24. **2:15** 2.15 2.9-10. **2:16** 2.16 Rooma 14.1-6. **2:17** 2.17 Ibər. 8.5. **2:18** 2.18 Af. 1.21. **2:19** 2.19 1.18; Af. 4.16. **2:20** 2.20 2.9-10; Gal. 4.3-5,9. **2:21** 2.21-22 Isaa. 29.13; Mat. 15.9; 1 Tim. 4.3; Ibər. 13.9. **3:1** 3.1 2.12; Af. 1.20. **3:2** 3.2 Mat. 6.33. **3:3** 3.3 Rooma 6.4; 2 Koor. 5.14. * **3:4** 3.4 Gal. 2.20; Fil. 1.21; dūunuunaakii: 1.27; Fil. 3.21; 1 Koor. 15.43; 1 Yooh. 3.2. **3:5** 3.5-8 Gal. 5.19-21. **3:5** 3.5 Rooma 6.6,11; Gal. 5.24; Af. 4.19; 5.3.

ənjitə naanagi ka fanə tə ci. ⁷ Unə də noonə nə maa, ma saa'itə unə ma'ə agi slənə 'waslyakəənə, kə njuuna dā tsarə uushi'iitsa.

⁸ Amma, ma nga ənəna, bwaseemə ka patənə nga uushi'iina. Waatoo, goona madēe ka mabizhinə, goona bəzə səka, goona dā ngərəkikinə, goona dzaanahiinə, goona wabə sə nga ayinə. Ma ətsa, ga ca shigi da moonə shanə. ⁹ Goona jaarakəshi ma'ə əsə. Aci kə bwasee unə ka iirə ndzaanə goonə nga nukə da bwaya slənə goonə, ¹⁰ una upaa kura han̄kala. Ma ətsa, Əntan̄fə vii koonə. Agi dzənə nə ci də hadaginə taa guci patə kaa ca pusha da naakii han̄kala, koonə tsakə shiinə tə ci də nga'ə. ¹¹ Ci d̄ii, pooshi kama kamaanə nga Yahudiinə da hara slikərənə. Pooshi kama kamaanə nga *maryamina ənja da ənjitə pooshi ryaminii. Pooshi banə, waanə məshipətə ənda. Pooshi banə waanə əndətə pooshi shii uushi'inə. Pooshi banə waanə mava taa dimwa. Tii patə, uushi rəjwə nə tii akəjwacii Əntan̄fə. Amma Aləmasiihu nə magadə uushi. Ci nəndə a ədzəmə ənjitə ləbə da ci patə.

¹² Ma unə, ənji nga Əntan̄fə nuunə. Kə uu'i ci tuunə, kə ta'i ci tuunə. Makə ha'ə, nəhəmə təgunuunə nga ənja, una dā nga'əənə, una həətəpaa noonə na akəjwacii ənja, una kəsə ənji də moodasəka, una sə'watə taa mi patə, ¹³ una ndzaa də səkə pu'u. Mada kə ma'i mabizhinə ahada hara ənji agyuunə, wa təya tyaafyagishi. Tyaafyagishimə makə sətə tyaafyagi Slandanaamə tuunə. ¹⁴ Ma palee pata, uudəshimə, acii uudənə nə anətənə tuunə ka ma rəjwə. ¹⁵ Ma jamətə ci Aləmasiihu a vii, wa ca nəhə patənə nga uushi'iitə cuuna moo slənənə. Aci ka ndzaanə agi jamənə ha'ə 'wii Əntan̄fə tuunə, una ndzaanə makə əndə rəjwə. Ndzaamə ka ənji kuyiriinə tə ci əsə.

¹⁶ Kəsətəmə wabənə nga Aləmasiihu a ədzəmuunə tənə tənə. Dzəgunəshimə, una dzaləshi ahadoonə də han̄kala. Duunətəmə tə Əntan̄fə də ka wanyanə kama kama, una d̄uunətə tə ci də wanyaatə ci Ma'yanaakii a vii koonə. Dəlamə də ci də moodəfuunə patə, una kuyirii tə ci. ¹⁷ Ma slənə goonə da wabənə goonə patə, d̄amə də ləmə nga Slandanaamə Yeesu, una kuyirii tə Əntan̄fə Dəsənaamə də ləməkii əsə.

Ndzaanə nga ənji nə'unə tə Yeesu agi kura əpinə

¹⁸ Ma unə makinə, baneemə ka nuunə akəjwacii nguyirənə goonə, makə sətə dəbēe una dā agi ləbənə goonə da Slandanaamə.

¹⁹ Unə nguyirənə əsə, uudəmə makinə goonə, goona kəsə tə tii də bwaya aginə.

²⁰ Unə manjeevənə, fatəmə sətə ci ənjitə pwayi tuunə a ba koonə patə, una d̄atə, acii ci kadeesəkə ka Slandanaamə.

²¹ Unə dii manjeevənə əsə, goona dzalə manjeevənə goonə də bəzēe ka səkətii zabə zabə, acii gadə ədzəmətii a lagi.

²² Unə maviinə, fatəmə sətə ci slan̄jii nuunə ənji shin̄kinə a ba koonə patə, una d̄atə. Goona slənətə nga'ə wata ka rəgwa ginətii koonə shii kadeesəkənə ka tii. Amma slənəmə ka tii də ədzəmə rəjwə, makə d̄ii unə ka ənji gərə'unə ka Slandanaamə. ²³ Taa ngutə slənə cuuna slənə patə, slənəmə də ədzəmə rəjwə, makə ka Slandanaamə cuuna slənə, əntaa wata ka putə nga ənja. ²⁴ Kə shii unə, Slandanaamə na vii koonə shikwa goonə, waatoo, sətə d̄əkəpaa ci ka ənjaakii. Aci Aləmasiihu nə

3:6 3.6 Af. 5.6. **3:7** 3.7 Rooma 1.18; Af. 5.8. **3:8** 3.8 Af. 4.29; 5.4. **3:9** 3.9 Af. 4.22,25. **3:10** 3.10 'Wat. 1.26-27; Af. 4.24. **3:11** 3.11 2.11; Gal. 3.28; 1 Koor. 12.13. **3:12** 3.12-15 Af. 4.2-4. **3:13** 3.13 Af. 4.32. **3:14** 3.14 Af. 5.2. **3:15** 3.15 1.18,20; 2 Koor. 13.11; Af. 1.23; 4.4. **3:16** 3.16-17 Af. 5.19-20; Ibər. 13.15. **3:18** 3.18-4.1 Af. 5.21-6.9.

tantanyitə Slandanuunə cuuna slənə ka ci. ²⁵ Patənə nga ma'waslyakə ənja, ka ki'itənə nə Əntanƒə ka tii 'waslyakəənatii. Acii ma ca, ka lanə nə ci gəɲwanə də rəgwakii, paa ci ka tsaamənə ka məghərəvənə nga ənda.

4

¹ Unə slanjii maviinə, kəsəmə maviinə goonə də ɲunyi aginə, una hada də tii makə sətə dəbee. Kə shii unə, tə'i Slandanuunə noonə əsə dagyə.

Wabənyinə kama kama

² Dəmə aakəɲwa də kədiinə acii Əntanƒə. Cijəmə, goona zaarə. Kuyiriimə tə ci əsə. ³ Ma una ɗa də'wa, kədiimə ka putə geenə əsə, ka Əntanƒə a wunəgi keenə rəgwa, keena waaza wabənaakii ka ənja, ina dzəgunə ka tii wabənə ətə ɲji ma'umbeekii, waatoo, wabənə agyanə Aləmasiihu. Acii ka putakii nə ɲyi a furəshinə əndzə'i. ⁴ Dəmə də'wa, kaa nya shii wabənə furəɲə furəɲə agyanəkii ka ənji makə sətə dəbee.

⁵ Hakilamə ndzaanə goonə ahada ənjitə ma'ə maluumə tə Yeesu. Taa ɲgutə saa'i patə, ɗamə ha'ə. ⁶ Wa wabənə goonə a ndzaanə ɲga'ə, wa ca ndzaanə ghəghə'i, ca tsakə ənja. Shiimə sə ɲga jikənə taa ka wu patə də rəgwakii.

Muudinə ɲga wabənə

⁷ Ma agyanə habaraaki, kadə nə Tikikusə a ba koonə patə. Ma ca, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, moodəkii. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəɲwə. Ənji slənə ka Slandanə niinə da ci. * ⁸ Ci ɗii cii kya sləkee ka ci aabii unə, koonə shii makə sətə ɗii inə ganə, ca tsakə koonə ɲgeerənə a ədzəmuunə. ⁹ Tii da Unisimasə na dzə. Ma ca, kadashinə geenə, ndzəkəɲushi'inaamə nə ci, mahoola ənda, əndə vərənə goonə. Ka banə nə tii koonə sətə ca ɗaada ganə patə. †

¹⁰ Ma Arisətarəkusə ənə ɗii inə ganə a furəshina da ci, kə nəhəpaa ci tuunə. Kə nəhəpaa Marəkusə tuunə əsə, ətə ɗii tii ka dzədzənə rəɲwə da Barənaba. Mada kə mbu'i Marəkusə aa hoonə, luumə mu'umuunaakii makə sətə shi nya bii koonə. ‡ ¹¹ Kə nəhəpaa Yeesu ətə ci ənjə a 'wa Yusətusə tuunə əsə. Ma ahada ənji slənənə ciina slənə da tii putə ɲga *ɲwanjuunə ɲga Əntanƒə, wata tii makkə tanə nə Yahudiinə. Kə cakə tii tə ɲyi ɲgaanƒa'ə.

¹² Kə nəhəpaa Əpafərasə, əndə vərənə goonə, tuunə əsə. Ci maa, əndə slənə ɲga Yeesu Aləmasiihu nə ci, mabədamə ci ka ɗa də'wa ka putə goonə də ədzəmə rəɲwə. Agi cijənə nə ci də ɗa də'wa taa guci patə koonə kəɲaanə ndihə ndihə, una shii slənə sətə mwayi Əntanƒə patə, una slənətəgi əsə. § ¹³ Kə nee ɲyi də ginəki makə sətə cii kəya zaarə ka slənənə koonə da ka ənji Lawədikiya, da ənji Yarapwalisə əsə. ¹⁴ Kə nəhəpaa kadashinə gaamə əndə kuzəka Luka tii da Dimasə tuunə. *

¹⁵ Nəhəpaamə keenə tə ndzəkəɲushi'inə də Lawədikiya. Nəhəpaamə keenə tə Niməfa da ənji Ikəliisiya ətə ca dza də nə gatə asii. † ¹⁶ Mada kə uudəpaa unə janƒatə ləkələkətənə ahadoonə, viimə ka Ikəliisiya ɲga Lawədikiya, təya janƒatə ahadatii əsə. Tə'i ləkələkətətə nyaahə ɲyi ka tii

3:24 3.24 Af. 6.8. **3:25** 3.25 Yak. 2.1. **4:1** 4.1 Leew. 25.43. **4:2** 4.2-4 Rooma 15.30; Af. 6.18-19. **4:2** 4.2 Fil. 4.6; 1 Tees. 5.17. **4:3** 4.3 Rooma 15.30. **4:4** 4.4 1.26. **4:5** 4.5 Af. 5.16. **4:6** 4.6 Af. 4.29; 1 Piita 3.15. * **4:7** 4.7 Tikikusə: Af. 6.21-22. † **4:9** 4.9 Unisimasə: Filim. 10-12. ‡ **4:10** 4.10 Arisətarəkusə: Slənə 19.29; 27.2; Filim. 24; Marəkusə: Slənə 12.12. § **4:12** 4.12 Əpafərasə: 1.7; Filim. 23. * **4:14** 4.14 Luka: 2 Tim. 4.11; Filim. 24; Dimasə: 2 Tim. 4.10. † **4:15** 4.15 Lawədikiya: Səniinə 3.14.

əsə, kadə nə təya sləkee koonə. Madə kə liwuunə, jəngatəmə ahadoonə.

¹⁷ Ma banuunə ka Arəkipusə, wa ca ciŋə a ma slənətə vii Slandanaamə ka ci, kaa ca uudəpanə. ‡

¹⁸ Nyi Bulusə də ciinəki ca naahə muudinə ŋga wabəəna. Kə nəhəpaa nyi tuunə. Ga ca zaanə koonə tuu'ina, a furəshina nə nyi. Wa Əntəŋfə a dfa koonə pwapoonə.

‡ **4:17** 4.17 Arəkipusə: Filim. 2.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya ŋga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. Wa Əntaŋfə a da koonə pwapoone, ca vii koonə ndzaanə jamə. *

Vii goonŋa ŋga ənji Teesaloonika da ndzaanatii

² Taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntaŋfə ka putə goonə patə, ina buurətə tuunə agi də'wa taa guci patə əsə. ³ Agi buurətənə niinə tuunə makə sətə cuuna dzə aakəŋwa də slənə putə ŋga vii goonŋa goonə ka Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə, da makə sətə cuuna ciŋə putə ŋga uufənə tə ci. Agi buurətənə niinə əsə makə sətə kəŋaanuunə ka gəranə tə ci, ina kavə tuunə aakəŋwacii Əntaŋfə Dəsənaamə. ⁴ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii inə, kə uu'i Əntaŋfə tuunə, kə ta'i ci tuunə koonə ndzaa ka ənjaakii əsə. ⁵ Acii, ma saa'itə jigunyiinə koonə Njunyi Habara, mandzaamə ci wata də ba ma tanə, amma də ŋgeerənə da tsakənə ŋga Malaaba Ma'yanə. Də ci kəŋaanə inə ka wabənə də goonŋaanə. Kə shii unə ndzaanə geenə saa'itə inə ahadoonə. Ma ndzaa inə ha'ə, ka puta goonə. ⁶ Unə əsa, kə nyi'u unə dərəpə geenə da ŋga Slandana. Taa ŋgahi kə upaa cibə tuunə ka shaŋə, kə liwuunə wabənəkii də moodasəka ŋga Malaaba Ma'yanə. ⁷ Ha'ə ndzaa unə ka sə ŋga dzəgunənə ka ənji nə'unə patə anə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya. ⁸ Dagoonə ma'ya wabənə agyanə Slandana. Əntaa wata agyanə hanyinə ŋga Makiduuniya da Akaya tanə, amma kə shii ənji vii goonŋa goonə ka Əntaŋfə taa dama patə. Acii ha'ə, pooshi nafa ŋga da wabənə ka ənji agyanəkii ma'ə. ⁹ Acii agi dazənə nə tii də matii makə sətə liwuunə mu'umuunə geenə saa'itə giinə aa hoonə. Təya dazə də matii əsə makə sətə bwasee unə ka uuləminə, una zhi'wagi aabii Əntaŋfə Əndə vii əpinə, Əndə goonŋa, una gərə'u ka ci. ¹⁰ Agi dazənə nə tii makə sətə cuuna gəra ənyanə ŋga Uuzənaakii dadagyə, waatoo, Yeesu. Ma ca, kə madəe Əntaŋfə ka ci agi maməətə ənja, ca luupaa taamə acii mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə ətə na shi aakəŋwa.

2

Slənə ŋga Bulusə də Teesaloonika

¹ Ndzəkəŋushi'ina, kə shii unə də noonə nə oo'i, ma dzənə geenə aa hoonə, mandzaamə ka zaarənə zabə. ² Kə shii unə, kə cibee ənji keenə də Filipi, təya dzaanapaa tiinə taabu'u mbu'iinə aa hoonə. Amma, taa ŋgahi kə mwayi ənji təŋapaanə tiinə ka shaŋə, patə da ha'ə dagi tsakənə ŋga Əntaŋfə gaamə kə waazii inə koonə Njunyi Habaraakii yadə ŋgwalənə. ³ Ma waazanə geenə, əntaa jirakənə taa bwaya hiima. Madamiinə jarəwiinə agyanə ənji əsə. ⁴ Amma kə yarədii Əntaŋfə tiinə, ca ba'avə

* **1:1** 1.1 Silasə: 2 Koor. 1.19; 2 Tees. 1.1; 1 Piita 5.12; Timooti: 1 Koor. 4.17; Teesaloonika: Slənə 17.1. **1:2** 1.2-3 2.13; Fil. 1.3; Kwal. 1.3; 2 Tees. 1.3; 2.13. **1:3** 1.3 5.1-2. **1:4** 1.4 2 Tees. 2.13,16. **1:5** 1.5 1 Koor. 4.20. **1:6** 1.6 Slənə 17.5-9; 2 Koor. 6.10; 2 Tees. 3.7,9. **1:8** 1.8 Rooma 1.8. **1:9** 1.9 Yooh. 17.3; Slənə 14.15. **1:10** 1.10 5.1-2,9; Rooma 5.9. **2:1** 2.1 1.5,9. **2:2** 2.2 Slənə 16.19-24; 17.1-9. **2:3** 2.3 2 Koor. 4.2.

waaza Njunyi Habara aacii inə; ha'ə wabiinə makə sətə ba'avə ci aacii inə əsə. Ma'aləmiinə kadeesəkənə geenə ka ənja, amma kadeesəkənə geenə ka Əntan̄fə. Acii ci shii ədzəmiinə. ⁵ Kə shii unə, mawabəmiinə koonə mandikə ndikə wabənə, mawaazamiinə koonə Njunyi Habara əsə keena shii upaa də uushi acii unə. Əntan̄fə nə seedanə tiinə. ⁶ Ma'aləmiinə dələnə n̄ga ənji diinə, taa acii unə, taa acii hara ənji pamə. ⁷ Makə d̄ii ci masləkee ənji n̄ga Aləmasiihu niinə, kad̄a kə baarii inə koonə gawuunə geenə. Amma madamiinə ha'ə. Kə ndzaa inə da han̄kala ahadoonə, makə sətə ci mənə a ndzaanə ahada manjeevənətə. ⁸ Kə uu'iinə tuunə lan̄ə. Matasəkakii niinə, əntaa wata ka waaza koonə Njunyi Habara n̄ga Əntan̄fə tanə, amma ka vəgi əpinə geenə ka putə goonə. Lan̄ə uu'iinə tuunə dərəva.

⁹ Ndzəkəḡushi'ina, agi buurətənə nuunə cibə geenə agi mandalə slənə. Ma saa'itə waazii inə koonə Njunyi Habara, kə slənyiinə vədə da uusəra keena upaa də zəma aa meenə, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ¹⁰ Kə nee unə də ginuunə. Əntan̄fə nə seedanə tiinə əsə oo'i, ha'ə n̄jiinə ahadoonə, unə ənji nə'unə: makətsə ənji n̄jiinə, ənji slənə uushi də rəgwakii n̄jiinə. Mashimə ənjə a idəpaa bwaya uushi ashiiinə.

¹¹ Acii kə shii unə, kə slənyiinə koonə də rəḡwə rəḡwə patə, makə sətə ci dənə a slənə ka manjeevənaakii. ¹² Waatoo, kə ndzaa inə ka vii koonə n̄geerənə, ina banee ka ədzəmuunə, ina dzəkWatə koonə əsə koonə slənə sətə kadeesəkə ka Əntan̄fə. Ci 'wii tuunə koonə ndzaanə agi n̄wan̄juunaakii, una shii d̄uunuunaakii.

¹³ Agi kuyiriinə niinə tə Əntan̄fə aanəkii aanəkii. Acii, ma saa'itə waazii inə koonə wabənaakii, maluumuunə makə wabənə n̄ga əndə saakii, amma, makə sətə ci ənjə a luu wabənə n̄ga Əntan̄fə liwuunə; ndilə ndilə wabənaakii liwuunə. Wabənəkii ca slənə asəkə ədzəmuunə əsə, unə ənji nə'unə. ¹⁴ Ndzəkəḡushi'ina, ma sətə kulii agyanə Ikəliisiyanyinə n̄ga Əntan̄fə anə hanyinə n̄ga Yahudiya, waatoo agyanə ənji nə'unə tə Yeesu Aləmasiihu, tsarəkii kulii agyanuunə əsə. Acii kə sii unə n̄gəra'wə acii ənji goonə makə sətə sii tii n̄gəra'wə acii slikərənətii Yahudiinə əsə. ¹⁵ Tii bələgi tə Yeesu Slandana da anabiinə, təya lyakagi tiinə, təya biipaa səkə ka Əntan̄fə, kə ndzaa tii ka ənji mbəzə n̄ga ənji patə. ¹⁶ Agi ciḡənə nə tii ka tən̄aginə tiinə acii geena waazii wabənə n̄ga Əntan̄fə ka hara slikərənə kaa təya upaa luupaanə. Də ha'ə uudəgi tii ashii slənə 'waslyakəənətii. Amma tə'i mandalə gəḡwanə n̄ga Əntan̄fə anətii.

Moone n̄ga Bulusə tə dzənə ka tsaamətənə tə ənji Teesaloonika

¹⁷ Ndzəkəḡushi'ina, kə təkəgyaamə n̄ga magusə saa'i. Maneemaamə ka naamə na. Amma ka hakii naamə asəkə ədzəmaamə. Kə kəshi madəfənə tiinə lan̄ə n̄ga neenə koonə. Aciikii ndzaa inə ka alə rəgwa n̄ga ənənə ka caamatənə tuunə. ¹⁸ Kə mwayi inə ənənə aa hoonə. Nyi Bulusə, kə ali nyi rəgwakii ka pu'u ka pu'u, amma kə tən̄agi *Seetanə tiinə. ¹⁹ Ma tanya, unə ndzaa ka sə n̄ga vii keenə n̄geerənə da moodasəka, unə ndzaa ka sə n̄ga yidə geenə saa'itə nə Yeesu Slandanə a ənya. ²⁰ Ha'ə tanyi, unə nə məghərəvənə geenə, unə nə moodasəkə geenə əsə.

2:4 2.4 Irim. 11.20; 1 Tim. 1.11; Gal. 1.10; Af. 3.2. **2:5** 2.5 2.10; Slənə 20.33; 2 Koor. 1.23. **2:6** 2.6 Yooh. 5.41,44. **2:9** 2.9 2 Tees. 3.7-9; Slənə 18.3. **2:10** 2.10 2.5. **2:11** 2.11 Slənə 20.31. **2:12** 2.12 4.1; Rooma 5.2; Fil. 1.27. **2:13** 2.13 1.2-3; Gal. 1.11-12. **2:14** 2.14 Slənə 17.5. **2:15** 2.15 Slənə 2.23; 9.23,29; 13.45,50; 14.2,5,19; 17.5,13; Rooma 11.28; 2 Koor. 11.23-29. **2:16** 2.16 Mat. 23.31-33. **2:17** 2.17 3.10. **2:19** 2.19-20 1 Koor. 9.24-25; Fil. 4.1; 2 Tees. 1.4.

3

¹ Acii ha'ə, makə mambeemiinə ka sə'watənə ma'ə, wata ina anətə wabənə geenə ka ma rəjwə, ina ndzaa inə daaniinə də Ateena. ² Ina sləkee koonə ka ndzəkəjushi'inaamə Timooti. Ma ca, əndə slənə ŋga Əntan̄fə nə ci, agi slənənə nə ci deenə agi waaza Njunyi Habara ŋga Aləmasiihu. Ma sləkee inə ka ci, kaa ca dzə ka tsakə koonə ŋgeerənə, ca tsakə kəŋee koonə ka rəgwa agi vii goon̄ga goonə, * ³ acii ga taa rəjwə agyuunə a ənyi aa ba'a putə ŋga ŋgəra'utsə cuuna sa. Kə shii unə də noonə nə oo'i, taa wu patə ca slənə ka Əntan̄fə, ka sanə nə ci ŋgəra'wa.

⁴ Ndilə ndilə ma amə ma'ə ka hakii, kə njiinə a ba koonə oo'i, kadə naama sa ŋgəra'wa. Kə nee unə, kə d̄ii ha'ə weewee tanyi. ⁵ Yoo, makə mambeemə nyi ka sə'watənə, ci nee unə sləkee nyi ka Timooti aabii unə, kaa ca caamatə taa iitə cuuna dzə aakəjwa də vii goon̄ga goonə. Mabaamə ma'yanəki. Ma nə nyi ka nəhənə, mbu'u kə upaa Seetanə kulapaanə duunə; slənə geenə əsə, ca ndzaa ka uushi zabə ahadoonə.

⁶ Amma kə ənya Timooti əndzə'i, kə kira ci keenə njunyi habara agyanə vii goon̄ga goonə da uudəshinə goonə. Kə bii ci keenə makə sətə cuuna buurətə tiinə taa guci patə, kə kəshi madəfənə ŋga nee ka giniinə tuunə makə sətə kəshi tiinə əsə. ⁷ Acii ha'ə, ndzəkəjushi'ina, taa dagi cibə da ŋgəra'ukii ha'ə, kə upaa inə ŋgeerənə putə ŋga vii goon̄ga goonə. ⁸ Manə ha'ə d̄iya, makə kə shii inə kə kəŋaanuunə ndihə ndihə ləbə da Slandana, kə baa ma'yaniiinə ha'ə. ⁹ Yoo, ka mbeenə niinə ka kuyiriinə tə Əntan̄fə gaamə koonə ka shanə. Agi kuyiriinə niinə tə ci ŋga moodasəkənə d̄ii inə puta goonə. ¹⁰ Vədə da uusəra niinə ka d̄a də'wa, pooshi əpisəka, kaa Əntan̄fə a ənə ka wunəgi keenə rəgwa ŋga neenə koonə ginə da ginə, keena dzəgunə koonə sətə mbəd̄aanə agi vii goon̄ga goonə, una shii ŋga'ə.

¹¹ Wa Əntan̄fə Dəsənaamə də naakii nə da Slandanaamə Yeesu a wunəgi keenə rəgwa, keena dzə aabii unə. ¹² Wa Slandanə a tsakə koonə uudəshinə da uudə hara ənji aakəjwə aakəjwa. Wa uudənəkii a ndzaanə makə tsarə uudəətə uu'iinə tuunə. ¹³ Də ha'ə nə uudənəkii a tsakə vii koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, acii goona ndzaa ka sə ŋga idəpaanə, amma koonə ndzaa malaabakii akəjwacii Əntan̄fə Dəsənaamə saa'itə nə Yeesu Slandanə a shi da malaaba ənjaakii patə.

4

Ndzaanə makə sətə kad̄eesəkə ka Əntan̄fə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə d̄ii, ndzəkəjushi'inə: kə jigunyiinə koonə makə sətə ci ənji nə'unə a ndzaanə, təya kad̄eesəkə ka Əntan̄fə. Agi nə'utənə nuunə ha'ə əsə. Yoo, agi kədiinə niinə acii unə də dza ciinə də ləmə ŋga Yeesu Slandana, koonə tsakə dzəginə aakəjwa aakəjwa. ² Ma sətə jigunyiinə koonə də baawəd̄a ŋga Yeesu Slandanə, kə shii unə patə. ³ Ma mwayi Əntan̄fə, a ndzaa unə malaabakii, goona aləhiinə. ⁴ Taa wu patə agyuunə, wa ca gwaləgi shishinəkii, ca ndzaa malaabakii, da ayinaakii əsə, ⁵ ga ca kəsə minaakii də gi suuna makə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntan̄fə. ⁶ Ga əndə a bəzee ka səkə ŋga ndzəkəjuci agi haalatə bii inə koonə patə. Kə dzəkwatiinə koonə banə oo'i, kadə

3:1 3.1 Slənə 17.15. * **3:2** 3.2 Timooti: 1.1. **3:3** 3.3 Af. 3.13; 2 Tees. 1.4; 2 Tim. 3.12. **3:4** 3.4 Slənə 14.22. **3:5** 3.5 Fil. 2.16. **3:6** 3.6 Slənə 18.5; 2 Tees. 1.3; 1 Tim. 1.5; Filim. 5-7; Gal. 5.6. **3:7** 3.7 2 Tees. 1.4. **3:10** 3.10 2.17. **3:12** 3.12 Gal. 6.10. **3:13** 3.13 5.1-2; Fil. 1.10. **4:1** 4.1 2.13; Kwal. 1.10; 2 Tees. 3.6. **4:3** 4.3 5.23; 1 Koor. 6.13; Ibər. 10.10.

nə gəŋwanə ŋga Əntaŋfə a kula aanə ənji slənə tsarə uushi'iitsa. ⁷ Acii ma'wamə Əntaŋfə taamə kaama ndzaanə ma'ajjinəkii, amma kaama ndzaanə malaabakii akəŋwaciikii. ⁸ Taa wu kaaree ka dzəgunətsa, əntaa wabənə ŋga əndə kaaree ci, amma ŋga Əntaŋfə. Ci ca vii koonə Malaaba Ma'yanaakii.

⁹ Ma agyanə uudə ndzəkəŋushi'inə, pooshi dibə ina ənə ka naahənə koonə agyanəkii, acii unə də noonə na, kə dzəgunəgi Əntaŋfə koonə makə sətə cuuna uudəshi. ¹⁰ Tanyi, agi uudənə nuunə ndzəkəŋushi'inə anə hanyinə ŋga Makiduuniya patə. Dəŋə əndzə'i waniinə agi banə koonə, tsakəmə dzəginə aakəŋwə aakəŋwa də uudənəkii. ¹¹ Damə gazhi'waanə ŋga ndzaanə ŋga'ə ahadoonə, goona səkəpaanə ka kaala moonə aagi uushi'inə ŋga ənja, amma slənəmə noonə sləna koonə upaa zəma aa moonə, makə sətə bii inə koonə. ¹² Mada kə nə'utuunə ha'ə, ka d'fanə nə ndzaanə goonə ŋga'ə ka ənjitə ca tsaamə tuunə, pooshi una ka ndzaanə ka tərənə anə taa wu patə əsə.

Shinə ŋga Slandana

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, kə mwayi inə una shii sətə slənyi tə ənjitə məətəgi, acii goona ndzaa ka mabətəsəka, makə ŋga ənjitə makamə nə ka upaa əpinə daba'a əntənə. ¹⁴ Kə vii amə goonŋa oo'i, kə əŋki Yeesu, kə ma'i ci agi maməətə ənji əsə. Aciikii kə shii amə weewee, ma ənji vii goonŋa ka Yeesu ətə məətəgi, ka mādēnə nə Əntaŋfə ka tii, ca fədə tə tii, təya ndzaa ka hakii da Yeesu.

¹⁵ Ma ka wabənə ŋga Slandana, waniinə ca ba koonə: ma saa'itə ənyanəkii, maa amə ma'ə ka əpinə, paa amə na takəŋwa ka mādənə ka maməətə ənja. ¹⁶ Ma uusərakii, kadə kapaanə nə Əntaŋfə rəgwa, wata gawə ŋga malaa'ikanyinə a wazə, ənjə a fa muunə ŋga uutəma ŋga Əntaŋfə. Wata Slandanə ci saakii a jiga dadagyə. Ma ənjitə vii ka ci goonŋa ətə məətəgi, tii na takəŋwa ka mādənə. ¹⁷ Ma daba'əkii, ma amə ənə ca əpi ma'ə, Əntaŋfə a fədətə taamə da tii dagi kurabiinə, ama guŋə da Slandanə asəkəntaŋfə. Ha'ə ndzaanaamə da Slandanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁸ Makə d'ii ha'ə, ŋgərəmə wabəətsa, wabəgimə ahadoonə kaa ca vii koonə ŋgeerənə, una ndzaa də mabanee ma'yanə.

5

¹ Ndzəkəŋushi'ina, ma agyanə saa'i da uusəra ŋga mbu'yanə ŋga uushi'iitsa, pooshi nafa ŋga ənənə ka naahənə koonə agyanəkii ma'ə. ² Acii unə də noonə nə, kə shii unə, habəsə nə uusəra ŋga Slandanə a shi, makə sətə ci mahərə a shi davədfə. * ³ Ma saa'ita, ənjə a ba, "Jamə nə vəranə taa dama patə, pooshi uushi ca uree kaamə". Saa'ikii nə zanə a kulyaanə ka tii həma'ə makə sətə ci bərakənə a shi ka mitə d'asəka. Pooshi ha ŋga huyinə.

⁴ Ma unə, ndzəkəŋushi'inə, əntaa təkū təkūnə nuunə agi haalakii, kaa uusərakii a shi ka lapaanə tuunə habəsə makə mahəra. ⁵ Unə patə, ənji ŋga bərənə da uusəra nuunə. Əntaa ənji ŋga vədə da təkūnə naamə.

4:7 4.7 4.3; 1 Piita 1.15-16. **4:8** 4.8 1 Koor. 6.19-20. **4:9** 4.9 Irim. 31.33-34; Gal. 6.10; Af. 5.2. **4:10** 4.10 2 Tees. 3.4. **4:11** 4.11 2.9; Af. 4.28; 2 Tees. 3.10,12. **4:12** 4.12 1 Koor. 5.12-13; Kwal. 4.5. **4:13** 4.13-17 5.1-2; 1 Koor. 15.51-52. **4:13** 4.13 1 Koor. 15.18-19; Af. 2.12. **4:14** 4.14 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,12,20. **4:15** 4.15 1 Koor. 7.10,25. **4:16** 4.16 1 Koor. 15.23. **4:17** 4.17 Yooh. 12.26; Rooma 5.17; Fil. 3.20. * **5:2** 5.2 1.2-3,10; 2.19; 3.13; 5.23; Mat. 24.36; Fil. 4.5; 2 Tees. 1.7,10; 2.1-2; habəsə makə mahərə: Mat. 24.43; 2 Piita 3.10; Səniinə 3.3; 16.15. **5:3** 5.3 Irim. 6.14-15; Mat. 24.39. **5:5** 5.5-8 Rooma 13.11-12; Af. 5.8-9.

⁶ Acii ha'ə, gaama tsəfə ɲunyinə makə ɲga hara ənja. Amma ndzaamə ryahu ryahu də məgigi, ama ndzaa ka matsə ənja. ⁷ Acii, ma ənjitə ca tsəfə ɲunyinə, davəfə ci təya tsəfə. Ma ənjitə ci ənvwə a ka tə tii anətii əsə, davəfə ca ka tə tii. ⁸ Amma, makə ənji ɲga bərənə naamə, ndzaa amə matsəkii. A dzaamə aakəɲwa də vii gooŋga da uudəshinə. Maa kə dīi amə ha'ə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ɲgavə kəjeerə tibisa ka dzəginə ka panə, acii ga ava a upaa tə ci. Kaamə nə ka luupaanə ɲga Əntaɲfə taamə. Maa kə dīi amə ha'ə əsə, ka ndzaanə nə ci makə sətə ci əndə a ɲgavə dara ila. ⁹ Ma'wamə Əntaɲfə taamə ka bəzə kaamə səkə, ca zamagi daamə, amma kə 'wii ci taamə kaama upaa luupaanə dācii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma ca, kə əŋki ci ka putə gaamə, kaama shii ndzaanə da ci. Taa amə ma'ə da i əpinə, taa amə kə mətəgi, maa kə shi ci, ka ndzaanə naamə da ci. ¹¹ Acii ha'ə, dzəmə də viishi ɲgeerənə ahadoonə də wabəətsa, una dzə də tsakəshinə makə sətə cuuna slənə əndzə'i.

Muudinə ɲga wabənə

¹² Ndzəkəɲushi'ina, agi kədiinə niinə acii unə koonə vii dūunuunə ka ənjitə ca slənə ahadoonə, waatoo matakəɲwanyinə goonə, acii kə kapaa Slandanə tə tii ka takəɲwanə koonə da dzəgunə koonə wabənaakii.

¹³ Gadeemə ka tii, una uudə tə tii laɲə putə ɲga slənətii ahadoonə. Ndzāamə ɲga'ə ahadoonə əsə.

¹⁴ Ndzəkəɲushi'ina, agi banə niinə koonə əsə: wabəmə ka manya'inə, wa təya slənə. Baneemə ka ma'yanə ɲga ənji mabuurə na, una tsakə tə matə ɲgeerənə, una sə'watə ndzaanə da ənji patə. ¹⁵ Damə han̄kala acii madā dīi əndə ka əndə bwaya bwayaanə, ga ca ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Amma, wa ca ndzaa ka slənə goonə taa guci patə nə dā ɲga'aanə ahadoonə da ka ənji patə. ¹⁶ Ndzāamə ka moodasəkə taa guci patə. ¹⁷ Dzəmə aakəɲwa də dā də'wa ka Əntaɲfə yadə əpisəka.

¹⁸ Taa agi mi patə, kuyiriimə tə ci. Acii tsarəkii nə ci ka moonə acii unə, unə ənə libə da Yeesu Aləmasiihu. ¹⁹ Goona təɲagi slənə ɲga Malaaba Ma'yanə. ²⁰ Goona bərapaa wabənə ɲga ənjitə ci Əntaɲfə a wabə da matii. ²¹ Təkətəmə taa ɲgutə uushi patə, una kəsətə ɲunyikii tənə tənə.

²² Taa tsarə ɲga ɲgutə bwaya bwayaanə patə, una bwasee əsə.

²³ Ma Əntaɲfə Əndə vii ndzaanə jamə, wa ca laabagi tuunə camə, ci saakii. Wa ca kapaa əpinə goonə da shishinuunə jamə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə ca'ə uusəratə nə Slandanə Yeesu Aləmasiihu a ənya.

²⁴ Ma Əntaɲfə ətə 'wii tuunə, ka slənənə nə ci ha'ə makə ətsa, acii əndə nə'utə aləkawalə nə ci.

²⁵ Kədiimə acii Əntaɲfə ka putə geenə dīi ndzəkəɲushi'inə.

²⁶ Nəhəpaamə pu'u pu'u tə patənə ɲga ənji nə'unə. ²⁷ Kə ləbətə nyi duunə da Slandana koonə jan̄gatə ləkələkətənə ka patənə ɲga ənji nə'unə.

²⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dā koonə pwapooaakii, ca ndzaanə doonə.

5:8 5.8 Af. 6.11-17. **5:9** 5.9 1.10; 2 Tees. 2.14. **5:10** 5.10 4.14; Rooma 14.8-9. **5:12** 5.12 1 Koor. 16.15-18; 1 Tim. 5.17. **5:14** 5.14 2 Tees. 3.6,11,15. **5:15** 5.15 Rooma 12.17; Fil. 1.10. **5:16** 5.16 Fil. 4.4. **5:17** 5.17 5.25; Luka 18.1; Rooma 12.12; Af. 6.18; Kwal. 4.2. **5:18** 5.18 Af. 5.19-20. **5:19** 5.19 Af. 4.30. **5:21** 5.21 1 Koor. 14.29; Af. 5.10; 1 Yooh. 4.1. **5:23** 5.23 5.1-2; 2 Koor. 13.11. **5:24** 5.24 1 Koor. 1.8-9; Fil. 1.6; 2 Tees. 3.3. **5:25** 5.25 1.2-3; Rooma 15.30. **5:26** 5.26 Rooma 16.16. **5:27** 5.27 Kwal. 4.16.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka ənji Teesaloonika

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə koonə, Ikəliisiya nga Teesaloonika, dacia inə Bulusə da Silasə da Timooti. Agi nəhəpaanə niinə tuunə, ənji nga Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu *Aləmasiihu. ² Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a da koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Shinə nga Aləmasiihu ka da gəjwanə

³ Ndzəkəjushi'ina, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə ka putə goonə. Ma dəbeekii ina da ha'ə, acii agi gərənə nə vii goonğa goonə aakəjwə aakəjwa. Agi tsakə gərənə nə uufəshinə ahadoonə patə əsə.

⁴ Aciikii, inə də neenə na, agi dəlanə niinə duunə ahada Ikəliisiyanyinə nga Əntanfə. Agi banə niinə ka tii makə sətə kəjəanuunə agi vii goonğa goonə dagi ciba da nğəra'wə patə ətə dīi unə agikii.

⁵ Ci nə səndə ca bəarii tuu'ina, də rəgwa nə Əntanfə a da gəjwanə ka ənja. Ka mbu'utəginə nə ci duunə koonə ndzaanə agi nwanjuunaakii, acii ka putakii cuuna sa ciba. ⁶ Ka slənənə nə Əntanfə sətə dəbee, waatoo ka cibeənə nə ci ka ənjitə ca cibeə koonə. ⁷ Ma unə ənə ca cibə, ka viinə nə ci koonə əpisəka deenə əsə. Ha'ə na da saa'itə nə Slandanə Yeesu a jiga dadagyə tii da madiigərə malaa'ikanyinaakii ahada gana nga gunə. ⁸ Ma cii kəya sha, ka cibeə ka ənjitə kaaree ka Əntanfə da ənjitə naanagi ka luu Njunyi Habara nga Slandanaamə Yeesu. ⁹ Kadə nə təya sa ciba, Əntanfə a zamagi də tii ka ca'ə ndəjwə ndəjwə; Slandanə a lakəgi tə tii dzadə, paa tii na nee ka məghərəvənaakii da baawədaakii. ¹⁰ Ma ətsə patə, ka slənənə saa'itə nii kəya ənya. Maa kə mbu'ya mađuunə uusəraakii, ka djuunətənə nə ənjaakii tə ci. Patənə nga ənjitə vii ka ci goonğa əsə, təya dəla də ci. Da i unə na da ha'ə saa'ikii, acii kə liwuunə wabəətə bii inə koonə.

¹¹ Aciikii ciina da də'wa ka putə goonə taa guci patə. Ina kədii acii Əntanfə kaa ca mbu'utəgi duunə, una ndzaa bahə makə sətə 'wii ci tuunə koonə ndzaanə. Agi kədiinə niinə əsə kaa ca tsakə tuunə agi slənə nga'əətə cuuna moə dənə patə, ca tsakə tuunə əsə koonə dzə aakəjwa də slənətə cuuna da acii kə vii unə goonğa ka ci. Wa ca tsakə tuunə ha'ə də baawədaakii. ¹² Də ha'ə viinə ənji məghərəvənə ka ləmə nga Slandanaamə Yeesu putə goonə. Ma unə əsə, ka viinə nə ci koonə məghərəvənə. Ma ətsə patə ka dənə ha'ə, də pwapoonə nga Əntanfə gaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu.

2

Sətə na takəjwa d'anə taabu'u sinə nga Yeesu

¹ Ndzəkəjushi'ina, agi gəranə nuunə sinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da dzatə də nə gaamə akəjwaciikii. Amma agi kədiinə niinə acii unə, ² maa kə fii unə kə bii ənji oo'i, kə mbu'ya uusəra nga ənyanə nga Slandana, ga hanjkalə goonə a gwazəgi pii pii. Goonə nğwalə, goonə

1:1 1.1 1 Tees. 1.1. **1:3** 1.3 2.13; 1 Tees. 1.2-3. **1:4** 1.4 1 Tees. 2.19-20; 3.3,7. **1:5** 1.5 Fil. 1.28. **1:6** 1.6 Rooma 12.19; Səniinə 18.6. **1:7** 1.7 Mat. 25.31; 1 Tees. 5.1-2. **1:8** 1.8 Isaa. 66.15; Rooma 2.8; 1 Piita 4.17. **1:11** 1.11 1 Tees. 1.2-3; 5.24. **2:1** 2.1-2 1 Tees. 4.15-17; 5.1-2.

luuvə əsə, taa kə fii unə, kə dīi ənji anabaakwaanə, taa waazanə, taa kə nyaahə ənji asəkə ləkaləkətə də banə oo'i, da meenə shigi, goona luuvə shanə. ³ Taa də iitiitə patə, goona kapaa rəgwa ka ənjə a isəkwa tuunə. Acii ma taabu'u mbu'yanə uusərakii, ka bwaseenə nə ənji lanə ka nə'unə tə Əntanfə, nwanwə 'waslyakəənə a shigi. Ma ca, əndə n̄ga gunə nə ci. ⁴ Ka bərapaanə nə ci sə n̄ga paslənə patə, ca dūunətə naakii nə palee ka uushi'inə patə. Ha'ə ca dzə aasəkə *yi n̄ga Əntanfə, ca ndzaa davə, ca ba oo'i, ci nə Əntanfə ndilə ndilə. ⁵ Uushi'iitə patə, kə bii nyi koonə saa'itə nyi ma'ə ahadoonə. Anii kə zaanə koonə san̄a?

⁶ Ma əndzə'i, tə'i uushi pa'əgi ka uushi'iitə rəgwa. Kə shii unə səkii əsə. Amma, maa kə mbu'i saa'ikii, ka shiginə nə nwanwə 'waslyakəənə pan̄gəranə. ⁷ Taa əndzə'i, lanə ci ənjə a slənə bwaya bwayaanə ka Əntanfə. Ma amə, kə shii amə makə sətə ci ənjə a slənə bwaya bwayaatsa, acii kə baarii Əntanfə kaamə. Amma, ma sətə na slənə, ma'ə zəku'i. See mad̄a n̄giragi Əntanfə sətə pa'əgi ka tii rəgwa. ⁸ Maa kə n̄gərəgi ci, wata nwanwə 'waslyakəətsə a shigi pan̄gəranə. Amma, maa kə ənya Slandanə Yeesu, ka bələginə nə ci tə ci də mədə n̄ga bamakii, ca həhədəgi tə ci də baawəda n̄ga məghərəvənaakii. ⁹ Taabu'u bələginə Yeesu tə ci, kadə nə nwanwə 'waslyakəənə a shi də baawəda n̄ga *Seetanə. Ca slənə sə n̄ga hurəshishinə n̄ga jirakənə kama kama. ¹⁰ Ma ənjitə uugi n̄gərə rəgwa n̄ga zanə, ka isəkwanə nə ci tə tii də taa n̄gutə tsarə n̄ga məza jarəwiinaakii. Ma ənjitsa, ka zanə nə tii, acii kə kaaree tii ka uudə goon̄ga kaa təya upaa luupaanə. ¹¹ Acii ha'ə, kadə nə Əntanfə a kavə tə tii, kaa han̄kalatii a zə'ugi, təya nə'u jirakənə. ¹² Ma nii kəya d̄a ha'ə, kaa gənwanaakii a kula aanə patənə n̄ga ənjitə kaaree ka nə'u goon̄ga, təya d̄a moodasəka də slənə 'waslyakəənatii.

Ndzaamə ndihə ndihə agi goon̄ga

¹³ Ndəkənjushi'ina, kadashinyinə n̄ga Slandana, taa guci patə agi kuyiriinə niinə tə Əntanfə putə goonə. Ma dəbeekii ina d̄a ha'ə, acii kə ta'i Əntanfə tuunə daga ci ma'ə matagamə duuniya. Ma ta'i ci tuunə, kaa ca luupaa tuunə. Ci laabagi tuunə də baawəda n̄ga Malaaba Ma'yanə koonə nə'utə goon̄gaanə. ¹⁴ Ka ətsə ha'ə 'wii Əntanfə tuunə daga waaza N̄nyii Habara geenə koonə. Ma 'wii ci tuunə, koonə shii upaa ndzaanə agi məghərəvənə n̄ga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ¹⁵ Acii ha'ə, ndəkənjushi'inə, kənanəmə ndihə ndihə, una kəsətə tənə tənə tə goon̄gatə jigunyiinə koonə də bameenə da də ləkaləkətə geenə, una kəsətə tənə tənə.

¹⁶ Ma Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu də naakii nə da Əntanfə Dəsənaamə, kə uu'i ci taamə, agi tsakənə nə ci taamə də pwapooanaakii taa guci patə, ca kavə taamə ka gərə n̄nyii sətə na shi. ¹⁷ Wa ca banee ka ədzəmuunə, ca vii koonə n̄geerənə n̄ga slənə n̄ga'əənə da ba n̄nyii wabənə taa guci patə.

3

Də'wa ka putə geenə

¹ Wiinə səndə ciina uudəpaagi koonə dīi, ndəkənjushi'ina: ma d̄anuuna, d̄amə də'wa ka putə geenə kaa wabənə n̄ga Slandanə a shii

2:2 2.2 2.15. 2:3 2.3 1 Tim. 4.1; 1 Yooh. 2.18. 2:4 2.4 Əzaki. 28.2; Dan. 11.36; Səniinə 13.5-6.
2:8 2.8 Isaa. 11.4; Səniinə 19.15. 2:9 2.9 Mat. 24.24; Səniinə 13.11-13. 2:11 2.11 2 Tim. 4.4.
2:12 2.12 1.6-8. 2:13 2.13 1.3. 2:14 2.14 1 Tees. 5.9. 2:15 2.15 3.6; 1 Koor. 11.2. 2:16 2.16 1 Tees. 1.4.

dzənə aakəŋwa pii pii, kaa ənjə a dʒuunətə wabənəkii, makə sətə cuuna dʒuunətə əsə. ² Damə keenə də'wa əsə kaa Əntaŋfə a luupaa tiinə acii bwaya ənja. Damə ha'ə, acii əntaa patənə ŋga ənji nəndə da vii gooŋga. ³ Amma, ma Slandana, əndə nə'utə aləkawalə nə ci. Ka tsakənə nə ci koonə ŋgeerənə a ədzəmuunə, ca nəhə tuunə acii *Seetanə. ⁴ Kə yarədii inə tuunə putə ŋga Slandana. Waatoo, agi nə'utənə nuunə makə sətə bii inə koonə. Dəŋə aakəŋwa əsə, ka nə'utənə nuunə ha'ə. ⁵ Wa Slandanə Yeesu Aləmasiihu a baarii koonə rəgwa, una shii makə sətə uu'i Əntaŋfə tuunə, una sə'watə makə sətə sə'watə Aləmasiihu.

Nga'ə nə sləna

⁶ Ndzəkəŋushi'ina, waniinə ka banə koonə də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: mada tə'i manya'inə ŋga ndzəkəŋushi'inə ahadoonə, goona ndzaa da tii. Ma təya, paa tii ka nə'utə səndə jigunyiinə koonə. ⁷ Unə də noonə na, kə shii unə taa iitə nə'utənuunə dərəpə geenə. Acii ma saa'itə njiinə ahadoonə, əntaa manya'inə njiinə. ⁸ Makapaamiinə neenə nə ka əndə a adəvə keenə yadə ki'inə ka ci saakii. Amma kə slənyiinə iza iza'u vədə da uusəra, acii geena ndzaa ka tərənə agyanə taa wu ahadoonə. ⁹ Ma dʒii inə ha'ə, əntaa mbu'unə nəndə mambu'umiinə bahə ləgwa zəmə acii unə, amma ma dʒii inə ha'ə, keena ndzaa koonə ka sə ŋga dzəgunənə, una nə'u dərəpə geenə. * ¹⁰ Ma saa'itə inə ahadoonə, kə njiinə a ba koonə oo'i, ma əndətə kaaree ka sləna, ga ənjə a vii ka ci zəma.

¹¹ Ma bii inə koonə ha'ə, acii kə fii inə oo'i, tə'i hara ənji ahadoonə, manya'inə nə tii. Pooshi uushi ci təya slənə, madaamə ndzaanə zərəkə da kaala matii aagi slənə ŋga hara ənji. ¹² Yoo, ma tsarə ŋga ənjitsa, waniinə ka banə ka tii də ŋgeerənə, də ləmə ŋga Slandanə Yeesu Aləmasiihu: wa təya slənə də rəgwa, təya zəməvə ka natii na.

¹³ Ndzəkəŋushi'ina, ma una, ga ca wunəənə koonə nə dʒa ŋunyi sləna.

¹⁴ Mada kə naanagi əndə ka nə'utə wabəənə nyaahiinə koonə asəkə ləkələkətəna, kantsaamə ka ci ginə, goona ndzaa da ci, kaa ayinə a shii kəsənə tə ci. ¹⁵ Amma goona nee ka ci makə əndə daawaanə goonə. Ma dʒanuuna, wabəmə ka ci makə sətə cuuna wabə ka ndzəkəŋushi'inuunə.

Muudinə ŋga wabənə

¹⁶ Ma Slandana, ci ca vii ndzaanə jamə. Wa ca vii koonə ndzaanə jamə ci saakii taa guci patə, taa ka ŋgutə rəgwa patə. Wa ca ndzaa doonə patə.

¹⁷ Nyi Bulusə də ciinəki ca uudəpaa naahə ləkələkətənə də nəhəpaanə tuunə. Ha'ə asəkə taa ŋgutə ləkələkətəki əsə. Naahənə ŋga ciinəki ətsa.

¹⁸ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dʒa koonə patə pwapoonaakii.

3:1 3.1 Slənə 2.4; Rooma 15.30; 1 Tees. 5.25. **3:3** 3.3 1 Koor. 10.13; 1 Yooh. 5.18. **3:4** 3.4 1 Koor. 4.16; Gal. 5.10. **3:6** 3.6 3.12; 1 Tees. 5.14. **3:8** 3.8 1 Tees. 2.9. * **3:9** 3.9 Slənə 18.3; 1 Tees. 1.6; bahə ləgwa zəma: 1 Koor. 9.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 4.11. **3:11** 3.11 1 Tim. 5.13. **3:12** 3.12 Af. 4.28. **3:13** 3.13 Gal. 6.9. **3:14** 3.14 1 Koor. 5.9,11. **3:15** 3.15 Mat. 18.15-17; 1 Tees. 5.14. **3:16** 3.16 2 Koor. 13.11. **3:17** 3.17 1 Koor. 16.21.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə bii Əntaŋfə Maluu gaamə da Yeesu Aləmasiihu. Ma ca, ka ci caama ka na. * ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Kə ndzaa hə ka ŋunyi uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii gooŋga gaamə.

† Wa Əntaŋfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə a dfa ka hə wpapoonə, təya dfa ka hə ŋga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Da bariya ka ənjitə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə

³ Timooti, ŋga'ə ka nyi ha ndzaanə də Afisa makə sətə shi nya bii ka hə saa'itə nya dzə aanə hanyinə ŋga Makiduuniya. Ma mwayi nyi kaa ha dfa ha'ə, acii tə'i hara ənji də Afisa ətə ca dzəgunə ka ənji sətə madzəmə. Bawə ka tii kaa təya bwasee ka dfa ha'ə. ‡ ⁴ Ga təya ndzaa ka buurə wabənə ŋga ŋukə ətə pooshi gooŋga agikii, ga təya ndzaa ka ŋgaasha uushi'inə ŋga ŋukə. Ma ətsa, pooshi ka uudənə. Acii tsarəkii ca kira mabizhinə. Pooshi haala ŋga sətə ci Əntaŋfə a moo dfa kaamə da uushi'iitsa. Dagi vii gooŋga gaamə shiinaamə sətə ci Əntaŋfə a moo dfa kaamə. ⁵ Ma caaŋwa ba ha'ə, kaa ənjə a uudəshi. Ma uudəshina, asəkə malaaba ədzəmə ca shigi, ətə yadə 'waslyakəənə davə, da agi ŋunyi ndzaanə ca shigi da agi vii gooŋga ŋga tantanyinə. ⁶ Amma, ma hara ənji, kə bwasee tii ka uushi'iitsa, təya dzəgərə ka waabə mazabə uushi'inə ətə pooshi ka tsakənə tə tii. ⁷ ŋga'ə ka tii nə ndzaanə ka ənji dzəgunə bariya ŋga Əntaŋfə ka ənja. Amma pooshi tii shii ŋga'ə sətə ci təya ba. Saŋə maa, pooshi tii shii sətə ci təya wabə agyanəkii.

⁸ Kə shii amə, ŋga'ə nə bariya ŋga Əntaŋfə, madfa kə shii ənji rəgwatə ci ənjə a slənəgi. ⁹ ŋga'ə maa kə buurətə ənji oo'i, ma bariya, əntaa ka ŋunyi ənji dfa Əntaŋfə, amma ka ənjitə ca taŋəgi da ənjitə pooshi ka fa ənda da ka ənjitə pooshi ka fa tə Əntaŋfə da ka ma'waslyakə ənja. Kə dfa Əntaŋfə bariya əsə ka ənjitə pooshi ka gadfeenə ka ci da ka ənjitə bəələgi dəsənətii taa məsənətii da ka hara mabələ ənja. ¹⁰ Kə dfa ci bariya əsə ka ma'aləhiinyinə da ŋguyirənə ətə ca baa da ŋguyirənə makə tii da ka ənjitə ca kəəsə ənji ka dərəginə da ka majirakinə da ka ənjitə ca dzə ka dfa seeda ŋga jirakənə, taa ənjitə ca dfa taa ŋgutə uushi ətə madzəmə mbərə mbərə da ŋunyi dzəgunənə. ¹¹ Ma ŋunyi dzəgunənə, agi ŋunyi Habara ci ənjə a upaa. Aaciiki ba'avə Əntaŋfə ŋunyi Habarakii kaa nya baaba ka ənja. Ma ŋunyi Habarakii, agyanə Əntaŋfə Əndə məghərəvənə. Naakii nə barəkaanə.

Kuyiriinə tə Əntaŋfə putə ŋga luupaanaakii tə ənja

¹² Agi kuyiriinə nə nyi tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə. Ci vii ka nyi ŋgeerənə ŋga slənəna. Agi kuyiriinə nə nyi tə ci ŋga neenaakii ka nyi

* **1:1** 1.1 masləkee əndə: 2.7; Maluu: Tit. 3.4; ka na: Kwal. 1.26-27. † **1:2** 1.2 Timooti: 1 Koor. 4.17; uuzənaaki: 1 Koor. 4.15; 1 Tees. 2.11; Tit. 1.4. ‡ **1:3** 1.3 Afisa: Slənə 20.1; dzəgunə sətə madzəmə: 4.1-10; 6.3-5,20-21; 2 Tim. 2.16-18,23-26; Tit. 1.10-16; 3.9-11. **1:3** 1.3 Slənə 20.1. **1:4** 1.4 4.7; 6.20; 2 Tim. 2.16,23; 4.4; Tit. 1.14. **1:5** 1.5 1.14,19; 2.15; 4.12; Rooma 12.9; 13.10; 1 Koor. 8.1; Gal. 6.10; 2 Tim. 1.3,13; 3.10; Tit. 1.15. **1:6** 1.6 1.4; 6.4,20; Tit. 1.10. **1:8** 1.8 Rooma 7.12,16. **1:9** 1.9-10 Gal. 5.19-21. **1:10** 1.10 4.6; 6.3; 2 Tim. 1.13; 2.2,15; 3.14; 4.2-3; Tit. 1.9; 2.1,7-8. **1:11** 1.11 1 Tees. 2.4.

mahoolakii, ca kavə tə nyi kaa nya slənə ka ci. ¹³ Taa ngahi ma nga nukə, kə cibə nyi də ci, nya wabə bwaya uushi'inə aashikii, nya dzaana tə ci əsə; amma kə nyihə ci təgunuunaaki, acii paa nyi shii sətə njii kya slənə, paa nyi da vii goonḡa saa'ikii əsə. ¹⁴ Wata Slandanə a əjiinə ka nyi pwapoonaakii lanə, ca baarii ka nyi rəḡwa nga vii goonḡa ka ci da uudənə tə ənja. Makə dīi ci, ləbə naamə da Yeesu Aləmasiihu nga əna, naamə patə nə vii goonḡakii da uudənəkii. ¹⁵ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə. Kə dəbēe ənjə a luuvə də ədzəmə rəḡwə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu aasəkə duuniya, kaa ca luupaa ma'waslyakə ənja, nyi palee ka tii patə də slənə 'waslyakəənə maa. ¹⁶ Amma kə nyihə Əntanḡə təgunuunaaki makə nji nyi ka ma'waslyakə əndə ka shaḡə. Də dānə ha'ə mbee Yeesu Aləmasiihu ka baarii ka ənji patənə nga sə'watənaakii tə nyi də luupaənə tə nyi. Ha'ə kə ndzaa nyi ka sə nga dzəḡunənə ka taa wu patə na vii goonḡa ka Aləmasiihu, ca upaa əpinə nga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə. ¹⁷ Wa ənjə a dūunətə tə Əntanḡə, ənjə a dəla də ci. Ci nə ḡwanḡwə nga ca'ə ndəḡwə ndəḡwə. Paa ci ka əntənə, pooshi ənji agi neenə ka ci əsə. Ci daanəkii nə Əntanḡə. *Aamiina.

¹⁸ Uuzənaaki Timooti, wanyinə ka kavə wabəətsə aaciiku, makə sətə wabi anabiinə agyanəku nukə. Kəsəpaa wabəətsə asəkə ədzəməku kaa ha mbee ka slənə ḡunyi sləna, ¹⁹ ha dzə aakəḡwa agi nə'unə tə Əntanḡə da ḡunyi ndzaanə. Ma hara ənji, kə kaaree tii ka ḡunyi ndzaanə, ha'ə saawee tii ka vii goonḡatii. ²⁰ Ma Himiniya da Aləkəsandəra, agikii nə tii. Kə vii nyi tə tii ka *Seetanə kaa təya shii dzalənə, təya bwasee ka dzaananə tə Əntanḡə. §

2

Wabənə agyanə də'wa

¹ Ma nga təkəḡwanə, agi banə nə nyi kaa ənjə a dā də'wa, ənjə a kədii acii Əntanḡə, ənjə a kuyirii tə Əntanḡə putə nga patənə nga ənja.

² Wa ənjə a dā də'wa putə nga meeminə da madiḡərə ənji patə, kaama ndzaanə jamə də mabanee ma'yanə, ama mbee ka gadēe ka Əntanḡə, ama ndzaa makətsəkii əsə. ³ Ma ətsə patə, nga'ə, ka uudagi səkə nga Əntanḡə Maluu gaamə əsə. ⁴ Kə mwayi ci taa wu patə, ca upaa luupaənə, ca shii goonḡa. ⁵ Acii rəḡwə nə Əntanḡə, rəḡwə əsə nə əndə rəḡwa ahada Əntanḡə da ənja, waatoo Yeesu Aləmasiihu. Əndə shiḡkinə nə ci əsə. ⁶ Kə vigi ci naakii nə ka luupaənə də ənji shiḡkinə patə. Ci baarii ka saa'ikii oo'i, nga'ə ka Əntanḡə kaa taa wu patə a upaa luupaənə. * ⁷ Ka ətsə ha'ə kavə Əntanḡə tə nyi ka ndzaanə ka əndə waazanə ka ənji da ndzaanə ka masləkee ənda. Kə kavə ci tə nyi ka dzəḡunə goonḡa ka hara slikərənə kaa təya luuvə. Tantanyinə cii kya wabə, əntaa jirakənə. †

⁸ Acii ha'ə, nga'ə ka nyi kaa ḡguyirənə taa da patə a dā də'wa. Wa təya dā də'wa də malaaba ədzəma. Ga təya dā də'wa də mabəzə səka, ga təya dā də mabizhinə əsə. ⁹ Ma makinə əsə, wa təya ndzaa da ayinə da hiima

1:12 1.12-17 2.7. **1:12** 1.12 Gal. 1.15-16. **1:13** 1.13 Slənə 8.3; 9.1-5; 1 Koor. 15.9; Gal. 1.13.

1:14 1.14 1.5; 1 Koor. 15.10. **1:15** 1.15 Luka 15.2; 19.10; Rooma 5.8. **1:16** 1.16 Af. 3.7-9; Kwal. 1.25. **1:17** 1.17 Rooma 16.27. **1:18** 1.18 4.14; 6.12; 1 Koor. 9.24-25; 2 Tim. 4.7-8; Yahu. 3.

1:19 1.19 1.5. § **1:20** 1.20 Himiniya: 2 Tim. 2.17; Aləkəsandəra: 2 Tim. 4.14; Seetanə: 1 Koor. 5.5. **2:1** 2.1 Af. 6.18-19; Fil. 4.6. **2:2** 2.2 Ees. 6.10. **2:3** 2.3 Tit. 3.4. **2:4** 2.4 Əzaki. 18.23;

2 Tim. 2.25-26; 2 Piita 3.9. **2:5** 2.5 Dzək. 6.4-5; 1 Koor. 8.6; Rooma 3.29-30; 10.12-13. * **2:6** 2.6 Mar. 10.45; 2 Koor. 5.15; Gal. 1.4; Tit. 2.14; 1 Yooh. 3.16; ka saa'ikii: Gal. 4.4; Tit. 1.3. † **2:7** 2.7 masləkee ənda: 1.11-17; Gal. 1.1; 2.7-8; Af. 3.7; 2 Tim. 1.11. **2:8** 2.8 1 Piita 3.7.

nga ka kəjeerənə ətə dibə. Ga təya ɗaada hara uushi'inə agi shiŋkinatii ətə ca ŋgərəgi hiima nga ənda, ga təya nga pookalima taa sə nga uura taa sə nga ciinə ətə da məghərəvənə davə, ga təya nga mandalə kəjeerənə əsə. ¹⁰ Amma, wa təya ɗa ŋunyi sləna. Ci nə ŋunyi uushi. Ci dəbee ka makiitə ca ba agi nə'unə nə tii tə Əntanɗə. ¹¹ Wa minə a ndzaa kəɗa'ə saa'itə ənjə a dzəgunə, kya banee ka haŋkalatə. ¹² Maluuvəmə nyi minə a dzəgunə ka ŋguyirənə, taa kya ndzaa da baawəɗa agyanətii. Amma, wa kya ndzaa kəɗa'ə. ¹³ Aci tə Adamu 'watəgi Əntanɗə taganə, taabu'u Hawa. ¹⁴ Əntaa tə Adamu əsə gəpətə *Seetanə, amma tə minə gəpətə ci, kya tanəgi bariya. ¹⁵ Patə da ha'ə, wa kya poo manjeevənə, ka upaanə nə ki luupaanə, maa kə gi ki aakəŋwa agi nə'unə da uudə ənja, kya ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntanɗə, kya ndzaa da ayinə.

3

Matakəŋwanyinə asəkə Ikəliisiya

¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə: maɗa nga'ə ka əndə nə ndzaanə ka matakəŋwanə asəkə Ikəliisiya, ŋunyi slənə cii kəya uudə. ² Ma matakəŋwanə, wa ca ndzaa ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii əsə. Wa ca ndzaa ka əndə hiima, ca ətətə naakii na, ca ndzaa də haŋkala, ca ndzaa ka əndə luu mu'uminə gakii asii. Wa ca ndzaa ka əndə mbee ka dzəgunətənə ka ənji nga'ə. ³ Ga matakəŋwanə a kagi naakii nə ka sa ənvwa, ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii əsə. Amma, wa ca ndzaa ka makəɗa'ə ənda, əndətə ca moo ndzaanə jamə. Ga ca ndzaa ka əndə suuna kwaba. ⁴ Wa ca ndzaa ka əndətə ca mbee ka kərətə yaakii nga'ə, manjeevənaakii a ɗawuta ka ci, təya fa tə ci ka shanə. ⁵ Ma bii nyi ətsə ha'ə, maɗa pooshi əndə mbee ka kərətə yaakii nga'ə, iitiitə sanə mbeenəkii ka kərətə Ikəliisiya nga Əntanɗə?

⁶ Ha'ə əsə, ma əndətə mata'avəmə agi vii goonɗaakii, ga ca ndzaanə ka matakəŋwanə, acii ga ca ɗuunətə naakii na, Əntanɗə a lagi ka ci gəŋwanə, ca vii ka ci ma'inə makə sətə vii ci ka *Seetanə. ⁷ Ha'ə əsə, wa ca ndzaanə ka əndətə ci duuniya patə a gadee ka ci, acii ga ənjə a ɗavə ka ci ayinə, ca dzəgərə aasəkə zaanwanə nga Seetanə.

Ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya

⁸ Ma ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya əsa, wa təya ndzaa matsəkii, ga wabənətii a ndzaa bəra'i, ga təya kapaa natii nə ka sa ənvwa, ga təya kapaa natii nə ka suuna gəna əsə. ⁹ Ma wabənə ətə baariigi Əntanɗə kaamə, wa təya kəsəpaa də malaaba ədzəma. ¹⁰ Tii maa, see maa kə təkətə ənji tə tii zəku'i. Maɗa pooshi ənji idəpaa uushi ashitii, wa təya ndzanə sləna. ¹¹ Ma makinatii* əsə, wa təya ndzaa matsəkii, ga təya pəɗəhiinə, wa təya ndzaanə ka ənji hiima, təya ndzaanə ka ənji goonɗa taa agi mi patə. ¹² Ma əndə tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya, da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii, ca mbee ka kərətə manjeevənaakii da hara ənji yaakii nga'ə. ¹³ Ma ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya, maɗa ŋunyi kii ci təya slənə, ka upaanə nə tii gadēnə nga ənji ka tii. Ka mbeenə nə tii ka wabənə yadə ŋgwalənə agyanə vii goonɗatii ka Yeesu Aləmasiihu.

2:9 2.9 1 Piita 3.3-5. **2:10** 2.10 5.10. **2:11** 2.11-12 1 Koor. 14.34. **2:13** 2.13 'Wat. 2.7,21-22; 1 Koor. 11.8-9. **2:14** 2.14 'Wat. 3.1-6,13; 2 Koor. 11.3. **3:2** 3.2-7 Tit. 1.6-9; 1 Piita 5.1-4. **3:3** 3.3 2 Tim. 2.24. **3:7** 3.7 2 Koor. 8.21; Slənə 6.3. * **3:11** 3.11 Makinə, ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya, taa makinə nga ənji tsakənə tə ənji nga Ikəliisiya. **3:11** 3.11 Tit. 2.3.

Maduunə uushi ətə baarii Əntanfə kaamə

¹⁴ Yoo, kə dīi nyi aniya nga dzənə aabiiku kədəhə. Amma, wanyinə ka naahə ka hə ləkaləkətəna. ¹⁵ Mbu'u tə'i uushi na səkəpaa tə nyi. Ma ləkaləkətəna, ci na baarii ka hə makə sətə ci ənji nga Əntanfə a ndzaanə. Ma ənjikii, tii nə Ikəliisiya nga Əntanfə Əndə vii əpinə. Ikəliisiyakii əsə ca kihə gooŋgaanə. ¹⁶ Ma sətə vii amə gooŋga anəkii, waatoo sətə nji ma'umbeekii, maduunəkii dərəva. Pooshi əndə dfa mabizhinə agyanəkii, waatoo,

Əndə shiŋkinə pwayi ənji tə ci,
Kə baariigi Malaaba Ma'yanə tə ci oo'i,
əndə gooŋga nə ci.
Kə nee malaa'ikanyinə ka ci;
Kə waazii ənji agyanəkii ka hara slikərənə;
Kə vii ənji ka ci gooŋga asəkə duuniya patə;
Kə ŋgərətə Əntanfə tə ci aadəgyə, ca dfuunətə tə ci.

4*Ənji dzəgunə jirakənə*

¹ Yoo, kə bii Malaaba Ma'yanə furəŋə oo'i, ma ka əndə'i saa'i, kadə nə hara ənjə a bwasee ka nə'u gooŋgaanə, təya dzəgərə ka nə'u jirakənə nga ginaajinyinə, təya nə'u dzəgunənə nga *Seetanə. ² Ma dzəgunətsa, kə təkəpaa majirakinə, ənjitə pooshi ka taarapaanə ahada gooŋgaanə da jirakənə acii mantəkii nə ədzəmətii. ³ Ma tsarə nga ənjitsa, agi dzəgunənə nə tii oo'i, ma ŋgərəshinə da aadə hara zəmənyinə, bwayakii. Amma Əntanfə tagapaa zəmənyiitsa kaa ənjə a adə. Ma ənji nə'unə, waatoo ənjitə shii gooŋga, wa təya adə zəməkii də kuyiriinə. * ⁴ Patənə nga uushi'inə ətə tagii Əntanfə, nga'ə. Pooshi uushi nga kaareenə. Amma, wa ənjə a luu patənə nga uushi'inəkii də kuyiriinə tə ci. ⁵ Ma uushi'iitsa, nga'ə, acii ha'ə bii Əntanfə, agi kuyiriinə nə ənji tə ci putakii əsə.

Nunyi əndə slənə nga Yeesu Aləmasiihu

⁶ Madfa agi dzəgunətənə nə hə ka ənji nə'unə tə uushi'iitsa, ka ndzaanə nə hə ka nunyi əndə slənə nga Yeesu Aləmasiihu, ha dzə aakəŋwa də fa wabənə nga Əntanfə da nə'utə nunyi dzəgunənə, kaa ha upaa də ŋgeerənə. ⁷ Ma wabəətə nga ŋukə ətə madzəmə da wabənə nga Əntanfə, ga ha ndzaa ka buurənə, acii uura manjeevənə nə ətsə patə. Duu aakəŋwa də dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə. ⁸ Ma taadfatə shishinə, tə'i ci da bwatya. Amma, ma dzəgunə ndzaanə ka əndə nga Əntanfə, ci palee də bwatya taa ka ŋgutə rəgwa patə, acii ka tsakənə nə ci tə əpinə gaamə ka saa'ina da aakəŋwa patə. ⁹ Ma sətə bii nyi, tantanyinə. Kə dəbee ənjə a luuvə də ədzəmə rəŋwə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə caama slənə də gazhi'waanə, acii agi kanə naamə nə ka Əntanfə Əndə vii əpinə. Ci nə Maluu nga ənji patə; ma palee maa, nga ənji nə'unə.

¹¹ Bawə ka ənji nə'unə tə wabəətsa, ha dzəgunətə ka tii. ¹² Ga ha luuvə kaa ənjə a ushapaa tə hə, makə dīi hə uundzə dagwa. Amma ndzaanə ka sə nga dzəgunənə ka ənji nə'unə ka rəgwa nga wabənaaku, da ndzaanaaku, da uudənaaku tə ənja, da vii gooŋgaaku, da ndzaanaaku

3:15 3.15 Af. 1.23; 2.19-22. **3:16** 3.16 Mat. 28.18-19; Mar. 16.19; Yooh. 1.14; Slənə 2.33; Af. 1.20-21; Fil. 2.6-11; Kwal. 1.6,23; 2 Tim. 4.17. **4:1** 4.1-11 1.10. **4:1** 4.1 2 Tim. 3.1. * **4:3** 4.3 ŋgərəshinə: 1 Koor. 7.1; zəmənyinə: 'Wat. 9.3; Rooma 14.2; Kwal. 2.21; Iber. 13.9; kuyiriinə: Rooma 14.6; 1 Koor. 10.30. **4:4** 4.4 'Wat. 1.31; Slənə 10.15. **4:6** 4.6 1.10. **4:7** 4.7 1.4. **4:8** 4.8 6.6. **4:10** 4.10 Tit. 3.4.

yadə idəpaa uushi ashiku. ¹³ Ma taabu'u nii kya sha, duu aakəŋwa də jaŋga malaaba ləkəkətə ka ənja, ha waaza ka tii, ha dzəgunə ka tii. ¹⁴ Ma baawəda ətə vii Əntaŋfə ka hə saa'itə wabi anabiinə agyanəku, saa'itə kavə matakəŋwanyinə ŋga Ikəliisiya ciinə aanəku, slənəgiwə də ci. ¹⁵ Duu aakəŋwa də d'anə ha'ə makə ətsa, ga ha zaarə, kaa ənji patə a nee ka dzənaaku aakəŋwa. ¹⁶ Hadatə də naaku na da dzəgunənaaku. Duu aakəŋwa də d'a uushi'iitsa. Acii maa kə d'ii hə ha'ə, ka luupaanə nə hə naaku nə da ənjitə ca fa tə hə.

5

Ndzaanə ŋga'ə agi ənji nə'unə

¹ Ga ha wazə ka masara, amma wabuu ka ci makə ka duu. Ma uuji daguyinə əsa, wa təya ndzaa makə ndzəkəŋushi'inəku. ² Ma masara minə, wa kya ndzaanə makə mapoo tə hə. Ma makinə ətə ma'ə ma'iirəmə əsə, wa təya ndzaa makə cikəŋushi'inəku; ədzəməku a ndzaa malaabakii akəŋwaciitii, acii ga təya ŋgərəgi haŋkalaaku.

³ Ma mooryafinyinə ətə pooshi əndə tsakənə tə tii, gadee ka tii. ⁴ Amma, mada tə'i manjeevənə taa jijinyinə ŋga mooryafinə, wa təya dzəgunə makə sətə ci təya d'a diinatii zəku'i, waatoo, təya d'a ka mapoo tə tii taa dzədzəshi'inətii ŋga'əənə, makə sətə shi təya d'ii ka tii, acii tsarəkii ca uudagi səkə ŋga Əntaŋfə. ⁵ Ma mooryafinə ətə ki daanətə pooshi əndə tsakənə tə ki, tə Əntaŋfə gi'i ki, kya dzə aakəŋwa də d'a də'wa, kya kədii aciikii vədə da uusera. ⁶ Amma, ma mooryafinə ətə kagi nətə ka uudə uushi'inə ŋga *duuniya, taa ŋgahi ma'ə ki da i əpinə, patə da ha'ə mantəkii nə ki. ⁷ Ma d'anəkwa, bawə ka tii wabəətsə bii nyi ka hə, acii ga ənjə a idəpaa uushi ashitii. ⁸ Ma əndətə pooshi ka hada də duuraakii, ma palee maa, ənji yaakii, kə kaaree ci ka nə'u tə Əntaŋfə, bwayakii nə ci, palee ka əndətə yadə vii gooŋga.

⁹ Ga ha naahə ləmə ŋga mooryafinə aagi harakii pii pii. Ma taabu'u naahənəku, see maa nee hə kə mbu'i fəzatə kuwa pu'unə, mashimə ki a ŋgirə ŋgurə palee ka rəŋwə əsə, ¹⁰ ənjə a kuyirii tə ki putə ŋga d'a ŋunyi slənətə, waatoo, kə gərətə ki manjeevənətə ŋga'ə, kya luu mu'uminə aa hatə aasii, kya yibəgi sədə ŋga ənji nə'unə makə sətə ci maviinə a d'a, kya tsakə ənji agi bwanea, kya kavə nətə ka d'a ŋunyi sləna. Mada ha'ə makə ətsə nə slənata, naahuu ləmətə.

¹¹ Amma ma mooryafinyinə ətə ma'ə ma'iirəmə, ga ha naahə ləmətii, acii mada kə təkuree tii ka sə'watə ndzaanə yadə ŋgura, ka ŋgərənə nə tii. Də ha'ə bwaseenə tii ka nə'unə tə Aləmasiihu. ¹² Də ha'ə əsə ləginə Əntaŋfə gəŋwanə anətii, ca vii ka tii ma'inə, acii kə taŋəgi tii aləkawalətə d'ii tii ka ci. ¹³ Ma təya, ka dzəgərənə nə tii aagi ndzaanə zərakə, wata wiigi'inə ka yi ka yi. Əntaa wata ndzaanə zərakə tanə, amma təya kaala wabənə aagi ŋga hara ənji, təya luugi wabənə ətə əntaa natii, təya ba sətə madəbəmə. ¹⁴ Acii ha'ə, ma moonəkya, ma mooryafinə ətə ma'ə ma'iirəmə, wa təya ŋgərə ŋguyirənə, təya poo manjeevənə, təya hada də yatii. Mada d'ii tii ha'ə, pooshi ənji daawaanə gaamə ka upaa rəgwa ŋga wabə bwaya uushi'inə aashaamə. ¹⁵ Ma bii nyi ha'ə, acii hara mooryafinə maa, kə uugi tii zə'uginə ka nə'unə tə Seetanə. ¹⁶ Ma minə əndə nə'unə ətə

4:12 4.12 1.5; Tit. 2.7. **4:13** 4.13 2 Tim. 3.15-16. **4:14** 4.14 1.18; 5.22; Slənə 6.6; 2 Tim. 1.6; 2.2. **4:16** 4.16 1.10; 4.12; 2 Tim. 2.22; 3.10. **5:1** 5.1 Leew. 19.32. **5:5** 5.5 Luka 2.37; 18.7. **5:10** 5.10 2.10; Ibər. 13.2; Yooh. 13.14. **5:13** 5.13 2 Tees. 3.11. **5:14** 5.14 1 Koor. 7.9.

da mooryafinyinē agi duurənyinatə, wa kya tsakə tē tii ka galee ka slənə agyanə Ikəliisiya, kaa Ikəliisiya a mbee ka tsakənə tē hara mooryafinyinē ətə pooshi ənji tsakənə tē tii.

¹⁷ Ma matakəŋwanyinē nga Ikəliisiya ətə ca slənə nga'ə, gadeemə ka tii ka shaŋə, una ki'itə ka tii nga'ə. Ma palee maa, ənjitə ca waaza da dzəgunə ka ənji də gazhi'waanə. ¹⁸ Acii kə bii malaaba ləkaləkətə oo'i, "Goonə tənəpaa la ka zəmənə saa'itə ci agi slənənə koonə." Kə bii ci əsə, "Ma əndə slənə, kə dəbēe ənjə a vii ka ci shikwaakii."

¹⁹ Madə kə wulii ənji matakəŋwanə nga Ikəliisiya, ga ha luuvə, madəamə tii kə kira seedawanyinē bəra'i taa makkə. ²⁰ Taa wu patə gi ma'inə aa hakii, dzaluu tē ci akəŋwacii ənji patə, kaa hara ənjə a shii ŋgwaleenə.

²¹ Agi banə nə nyi ka hə akəŋwacii Əntaŋfə, da Yeesu Aləmasiihu, da matadə malaa'ikanyinē, kaa ha nə'utə uushi'iitə bii nyi ka hə patə. Ga ha baarii kama kamaanə ka ənji shaŋə taa agi mi patə. ²² Ga ha kwasə ka kavə ciinə agyanə əndə'i əndə kaa ca ndzaa ka əndə slənə asəkə Ikəliisiya. Ga ha dzəgərə aagi 'waslyakəənə ətə ci hara ənjə a dfa. Ga ənjə a idəpaa uushi ashiku.

²³ Makə dīi ci, pooshi jamənə nga səkəku taa guci patə, ga ha sa wata ma'inə, amma duu də sacii ma'i inaba gi'u ka kuzəka.

²⁴ Ma 'waslyakəənə nga hara ənji, paŋgəraŋə a babara taabu'u mbu'unəkii aakəŋwacii gəŋwanə. Ma nga hara ənji əsə, daba'a na shigi. ²⁵ Ha'ə əsə, paŋgəraŋə a babara nə dfa ŋunyi slənə nga hara ənji; taa pooshi paŋgəraŋə a babara əsə, pooshi na za.

6

¹ Ma maviinə patə, wa təya gadee ka slanjiinətii, təya fa tē tii, acii ga ənjə a wabə bwaya uushi aashi Əntaŋfə da dzəgunənə gaamə. ² Madə ənji nə'unə nə slanjiinə nga maviinə, ga təya bərapaa tē slanjiinətii, acii makə dīi tii ndzəkəŋushi'inə putə nga Aləmasiihu. Amma, wa təya tsakə paslənə ka tii, makə dīi ci, ma ənjitə ci təya slənə ka tii, ənji vii gooŋga nə tii, moodəkii nga Əntaŋfə əsə.

Dzəgunətə uushi'iitə ka ənja, ha ba ka tii kaa təya nə'utə.

Dzəgunə jirakənə

³ Tə'i hara ənji ca dzəgunə ka ənji hara uushi'inə pamə, maluuvəmə tii tē tantanyitə wabənə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu, maluuvəmə tii əsə tē dzəgunənə agyanə makə sətə caama ndzaa malaabakii akəŋwacii Əntaŋfə. ⁴ Ma ənjitsa, kə dūunətə tii natii na, mashiimə tii taa mi əsə, madəamə suuna nga dfa mabizhinə da mbəzənə agyanə mazabə wabənə. Ci ca kira sərəha, da mbəzənə, da dzaanashinə, da hiima bwaya uushi aagyanə ənda, ⁵ da dfaadfa mabizhinə. Ma ənjitsa, pooshi haŋkalatii ka hakii, pooshi ma'ə gooŋga ashitii əsə. Ma nə tii ka nəhəna, gəna ci ənjə a upaa ka rəgwa nga diina. ⁶ Yoo, ma nə'unə tē Əntaŋfə, tə'i bwatya agikii palee ka gəna, maa ka mabanee ma'yanə nə əndə də sətə cii kəya upaa. ⁷ Acii pooshi uushi shi acii amə aa hanə aa duuniya. Pooshi uushi na dzə acii amə maa kə məəkyaaamə. ⁸ Maa tə'i amə da zəma, tə'i amə

5:17 5.17 1 Tees. 5.12. **5:18** 5.18 Dzək. 25.4; Luka 10.7; 1 Koor. 9.9,12-14. **5:19** 5.19 Dzək. 19.15; Mat. 18.16; 2 Koor. 13.1. **5:20** 5.20 Gal. 2.14; Af. 5.11. **5:22** 5.22 4.14. **6:1** 6.1-2 Af. 6.5; Tit. 2.9-10; Filim. 8-20; 1 Piita 2.18. **6:3** 6.3-10 1.3-7. **6:3** 6.3 1.10; Gal. 1.6-9. **6:4** 6.4 1.4; 6.20; 2 Tim. 2.14. **6:5** 6.5 Yooh. 10.12; Slənə 20.33-34; 1 Tees. 2.5; Tit. 1.11; 1 Piita 2.14; 5.2. **6:6** 6.6 4.8; Fil. 4.11; Ibər. 13.5. **6:7** 6.7 Ayb. 1.21; Ə.Waaz. 5.14.

da kəjeerənə əsə, kə mbu'i kaamə. ⁹ Amma, ma ənjitə ca moo dfa gəna, kə luuvə tii isəkwanə nga *Seetanə tə tii, təya kulagərə aasəkə zaanwanə nga mabaanə da bwaya suunanyinə. Ci ca kavə tə tii ka zaginə dza'ə. ¹⁰ Acii ma suuna kwaba, ci ca kira bwaya uushi'inə kama kama. Puta nga suuna kwaba bwasee hara ənji ka vii goonjatii, təya əlya ka natii nə mabətəsəkənyinə kama kama.

Wabənə nga Bulusə ka Timooti

¹¹ Ma hə dfii əndə nga Əntanfə, bwasee ka patənə nga uushi'iitsa, ha dfa gazhi'waanə nga slənə goongaanə, ha dfa gazhi'waanə nga ndzaanə ka əndə nga Əntanfə, ha vii ka ci goonja, ha uudə ənja, ha sə'watə taa mi patə, ha ndzaa ka əndə hanjala əsə. ¹² Dawə gazhi'waanə nga slənə nuni uushi'inə, acii kə vii hə goonja. Ma əpiitə nga ca'ə ndərwə ndərwə upaa hə, kəsəpaa tənə tənə. Ka ətsə ha'ə 'wii Əntanfə tə hə saa'itə vii hə seeda agyanə vii goonjaaku akərwacii seedawanyinə lanə.

¹³ Wanyinə ka wabənə ka hə akərwacii Əntanfə ətə ca vii əpinə ka taa mi patə, da akərwacii Yeesu Aləmasiihu. Ma Yeesu, kə vii ci nuni seeda agyanə goongaanə akərwacii Puntiyu *Pilaatu. ¹⁴ Wanyinə ka banə ka hə ha'ə, kaa ha nə'utə sətə bii wabənə nga Əntanfə; ga ha tapaa taa rənwə, nə'utə patə ka rəgwatə pooshi ənji ka upaa sə nga idəpaanə ashiku, ca'ə ka saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a ənya. ¹⁵ Ma jiganaakii, Əntanfə na jigagi də ci ka saa'itə kapaa ci. Acii ma Əntanfə, ci daanəkii ca dfa nwanjuunə, əndə moodasəkə nə ci. Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə slanjiinə nə ci əsə. ¹⁶ Ci daanəkii nə əndə pooshi ka əntənə. Ma ha nga ndzaanaakii, agi bərənə ətə pooshi əndə ka mbu'unə aabiikii. Pooshi əndə sha nee ka ci, pooshi əndə ka neenə ka ci əsə. Wa ənjə a dnuunətə tə ci, ca dfa nwanjuunə nga ca'ə ndərwə ndərwə. Wa ca dfa ha'ə.

¹⁷ Yoo, ma ənji gəna nga zamanana, bawə ka tii ga təya hwafə də gəna, ga təya ka nətii ka gəna əsə, acii makə mədə nə gəna. Amma, wa təya ka nətii ka Əntanfə. Ci ca vii kaamə taa mi patə, kaama fatə mayamayaanəkii, acii fitə nə ciinəkii kaamə. ¹⁸ Bawə ka tii, wa təya dfa nga'əənə, təya dfa nuni slənə lanə. Wa ciinətii a ndzaa fitə, təya vii ka hara ənji. ¹⁹ Də ha'ə tsəkənə tii ka natii na nuni ndzaanə ka sətə na shi aakərwə, kaa təya shii upaa də tantanyitə əpinə.

²⁰ 'Ya'ə Timooti, kəsəpaa Nuni Habaratsə tənə tənə ətsə ba'avə Əntanfə aaciiku. Ga ha ndzaa da ənjitə ca dfaada mazabə wabənə da dfa mabizhinə nga diina. Tsarə nga wabəətsə ci ənjə a ba: shiinə. Amma, jirakənə.

²¹ Hara ənji əsə, ətə ca ba tə'i tii da shiinə, kə bwasee tii ka vii goonja. * Wa Əntanfə a dfa koonə pwapoonə.

6:8 6.8 Wab. 30.8-9. **6:12** 6.12 1.18; 4.14. **6:13** 6.13 Mat. 27.11-26; Yooh. 18.28-19.16. **6:14** 6.14 1.3,18; Fil. 1.10; 1 Tees. 5.1-2. **6:15** 6.15 Slənə 1.7; 2 Piita 3.3-9; Səniinə 17.14. **6:16** 6.16 Shig. 33.20; Jab. 104.2; Yooh. 1.18; Kwal. 1.15; 1 Yooh. 4.12. **6:17** 6.17 Jab. 62.11; Luka 12.15,20; Yak. 5.1. **6:19** 6.19 Mat. 6.20. **6:20** 6.20 1.4; 6.4; 2 Tim. 1.14. * **6:21** 6.21 pwapoonə: Gal. 6.18.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Bulusə ka Timooti

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki Bulusə. Ma nya, masləkee əndə nga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi, makə sətə mwayi Əntanfə. Kə sləkee ci ka nyi kaa nya waaza ka ənji agyanə əpinə ətə bii Əntanfə, ka viinə nə ci daci Yeesu Aləmasiihu. ² Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Timooti. Ma ha, moodə uuzənaaki nə hə. *

Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa ka hə pwapoonə, təya dfa ka hə nga'əənə, təya vii ka hə ndzaanə jamə.

Kuyiriinə tə Əntanfə putə nga vii goonnga nga Timooti

³ Agi kuyiriinə nə nyi tə Əntanfə taa guci patə cii kya buurətə tə hə agi dfa də'wa; vədə da uusəra cii kya dfa ha'ə, pooshi bədanə. Tə ci cii kya paslə də nnyini ndzaanə, makə sətə nji dzədzəshi'inəki a paslə tə ci. ⁴ Ma nya buurətə tuunaaku putə nga təkənə gaəwə, nga'ə ka nyi nya ənə ka neenə ka hə ka şanə, kaa nya shii dfa moodfasəka. ⁵ Agi buurətənə nə nyi vii goonngaaku nga tantanyinə, tsarə ətə nga kuku Looyisə da nga muu Afiniki. Kə shii nyi əsə, ma'ə hə da vii goongakii. ⁶ Aci ha'ə, wanyinə ka buurətənə ka hə oo'i, tsakuu dzənə aakəwə də dfa slənə də baawəfatə kavə Əntanfə aaciiku, waatoo, baawəfa ətə vii ci ka hə saa'itə kavə nyi ciinə aanəku kaa ha dfa slənə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ma Əntanfə, maviimə ci kaamə ədzəmə nga ngwalənə. Amma kə vii ci kaamə ədzəmə nga ndzaanə da ngeerənə da nga uufəşinə da nga ətsətə na.

⁸ Aci ha'ə, maa ha wabə agyanə Slandanaamə, ga ayinə a dfa tə hə. Əndə furəşina nə nyi ka putaakii, amma ga ha ayi acii shiinə nga ənji oo'i, guva-slənaaku nə nyi. Amma sə'watə sa ciba makə naaki putə nga Nnyini Habara, makə sətə vii Əntanfə ka hə ngeerənə nga sə'watənə. ⁹ Ci luupaa taamə, ca 'watə taamə kaama ndzaanə ka ənjaakii. Ma dfi ci ha'ə, əntaa putə nga nnyini slənə gaamə, amma ha'ə mwayi ci dfa nga'əənaakii. Waatoo, daga nukə dfi ci aniya nga dfanə ha'ə, kaa ca luupaa taamə daci Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Ma əndzə'i, makə shi Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu, kə baarii Əntanfə furənə oo'i, kə dfi ci kaamə nga'əənaakii. Kə əbipaa Yeesu ngeerənə nga wa, ca baarii oo'i, maa kə liwaamə Nnyini Habara, ka upaanə naamə əpinə ka ca'ə ndəwə ndəwə. †

¹¹ Nyi ka nəki maa, kə ta'i Əntanfə tə nyi kaa nya ndzaa ka masləkee ənda da əndə waaza ka ənji Nnyini Habarakii, nya dzəgunətə ka tii.

¹² Putakii əsə cii kya sa cibəna. Amma pooshi ayiiki, acii kə shii nyi Əndətə vii nyi ka ci goonnga. Kə shii nyi ndilə ndilə əsə oo'i, ma Nnyini Habaratə ba'avə ci aaciiki, ka hadfatəginə nə ci dənə ka uusəratə nii kəya ənya.

¹³ Kəsətə tənə tənə tə nnyini wabəətsə jigunyii ka hə, ha dzəgunətə ka hara ənji, ha ndzaa da vii goonnga, ha uudə tə Əntanfə da ənja makə sətə bii Yeesu Aləmasiihu. ¹⁴ Ga ha kapaa taa tə wu kaa ca zə'wee ka Nnyini Habaratə ba'avə Əntanfə aaciiku. Amma kəsətə tənə tənə də baawəfa nga Malaaba Ma'yanə ənə asəkə ədzəmaamə.

1:1 1.1 1 Tim. 2.7. * **1:2** 1.2 Timooti: 1 Tim. 1.2; 1 Koor. 4.17. **1:3** 1.3 Fil. 3.5; 1 Tim. 1.5. **1:5** 1.5 Slənə 16.1. **1:6** 1.6 1 Tim. 4.14. **1:7** 1.7 Rooma 8.15. **1:8** 1.8 2.9; Rooma 1.16. **1:9** 1.9 Af. 2.8-9; Tit. 3.5. † **1:10** 1.10 Yooh. 1.14; Tit. 3.6; əpinə da wa: 1 Koor. 15.20,55,57; Ibər. 2.14-15. **1:11** 1.11 1 Tim. 2.7. **1:13** 1.13 1.5; 1 Tim. 1.10. **1:14** 1.14 1 Tim. 6.20.

¹⁵ Kə shii hə oo'i, patənə nga ənji nə'unə anə hanyinə nga Asiya, kə bwasee tii ka nyi, nyi daanəki. Ahadatii nə i Figiluse da Harəmagana əsə.

¹⁶ Amma, wa Slandanə a dfa ka ənji yi nga Wanasifara barəkaanə, acii ma ca, lanə nə ci agi əgə ka nyi ma'i rərə'ə aasəkə ədzəməki. Paa ci ayi əsə nga anəənə anyi ənji tə nyi. † ¹⁷ Makə shi Wanasifara aa hanə aa Rooma, kə ali ci tə nyi ka shaṅə, kə nee ci ka nyi. ¹⁸ Wa Slandanə a dfa ka ci barəkaanə uuseratə nii kəya ənya ka dfa gəṅwanə ka ənja. Kə shii hə furəṅə makə sətə njii kəya dfa ka nyi nga'aanə də Afisa.

2

*Shikwa nga əndətə ca slənə ka Yeesu *Aləmasiihu*

¹ 'Ya'ə uuzənaaki, ma hə, ndzaa da ngeerənə agi pwapoonə nga Yeesu Aləmasiihu. ² Ma sətə fii hə amaki akəṅwacii seedawanyinə lanə, bawə ka ənjitə da goonṅa ashitii, waatoo, ka ənjitə na mbee ka dzəgunətənə ka hara ənji əsə.

³ Sə'watə sa ciba putə nga Yeesu Aləmasiihu, makə sətə ci nnyini sooja a sə'watə ciba. ⁴ Ndzaanə makə sooja: ma əndətə ngirə ənji tə ci ka soojaanə, ka dfanə nə ci gazhi'waanə nga uufagi səkə nga gawa ka ha nga panə. Acii ha'ə, paa ci ka ka nekii ka slənə uushi'inə ətə əntaa nga soojiinə. ⁵ Buurətə əsə agyanə əndə buurə huyihuyinə taa ləədfə uushi'inə. Acii ma əndə dfa tsarə buurətəsa, paa ci ka upaa shikwa, madaamə ci kə nə'utə rəgwanynə nga buurənəkii. ⁶ Ndzaanə əsə makə mooza ətə ca dfa gazhi'waanə nga uuzanə, acii ci nə 'watə upaa zəmə nga ra. ⁷ Kavə nəku ka sətə cii kya ba ka hə. Acii maa dfa ha'ə, ka kavənə nə Əntaṅfə tə hə ka shii patənə nga uushi'iitə dəbee ha shii.

⁸ Buurətə tə Yeesu Aləmasiihu agi slikərənə nga Dawuda. Kə madəe Əntaṅfə ka ci agi maməətə ənja. Ha'ə cii kya ba, nya waaza Nnyini Habara.

⁹ Putə nga waaza Nnyini Habarakii cii kya sa ciba ha'ə, wanyinə ma'anəkii a furəshina makə ma'waslyakə ənda. Amma pooshi wabənə nga Əntaṅfə ma'anəkii, agi dzənə nə ənji aakəṅwa də waazanə. ¹⁰ Ka ətsə ha'ə cii kya sə'watə taa mi patə putə nga matadə ənji nga Əntaṅfə, kaa təya upaa luupaanə dfa Yeesu Aləmasiihu, tii maa, təya ndzaanə agi dfaunuunə nga Əntaṅfə ka ca'ə ndəṅwə ndəṅwə. ¹¹ Ma sənə cii kya moo banə, tantanyinə, waatoo,

“Maa kə əṅkyaamə da i ca,
ka upaanə naamə əpinə da i ci əsə.

¹² Maa kə gyaamə aakəṅwa də sə'watə ciba,
ka dfanə naamə nwanuunə da i ci əsə.
Maa kə bii amə mashiimaamə tə ci,
ci maa, ka banə nə ci mashiimə ci taamə.

¹³ Maa pooshi amə da goonṅa,
ma ci kamə, ka mbu'utəginə nə ci də goonṅaanaakii,
acii paa ci ka bwasee ka wabənaakii gərəfə a rəgwa yadə mbu'utəginə.”

Əndə slənə nga goonṅa

¹⁴ Ma uushi'iitə baabii nyi ka hə, duu də buurətənə ka ənja. Bawə ka tii akəṅwacii Əntaṅfə, ga təya ndzaa ka dfaada mabizhinə agyanə wabənyinə, acii ma tsarətəsa, pooshi bwatyakii, madaamə lədfəgi də nə nga

1:15 1.15 4.16. † **1:16** 1.16 Wanasifara: 4.19. **2:2** 2.2 1 Tim. 1.10; 4.14. **2:5** 2.5 4.7-8. **2:8** 2.8 Rooma 1.3-4; 1 Koor. 15.4. **2:9** 2.9 1.8; Af. 3.1; Fil. 1.12-14. **2:10** 2.10 Rooma 5.2; Kwal. 1.24. **2:11** 2.11 Rooma 6.8. **2:12** 2.12 Mat. 10.32-33; Rooma 5.17. **2:13** 2.13 Rooma 3.3-4.

ənji ətə ca fa. ¹⁵ Ma ha, dawə gazhi'waanə kaa ha ndzaa ka əndətə ca kadeesəkə ka Əntanfø, ha ndzaa makə nga əndə slənətə pooshi ka ayinə agi slənaakii, ha ndzaa ka əndətə ca bagi wabənə nga goonğa nga'ə.

¹⁶ Ma ənjitə ca dfaada məza wabənə ətə ca saawee ka ləmə nga Əntanfø, ga ha ndzaa da tii. Acii ma təya, anəkii anəkii nə tii ka nysləginə agi nə'unə tə Əntanfø. ¹⁷ Ma wabənətii, agi tsakə aslənə makə ma'aslə'asla. Ahadatii nə i Himiniya da Filita əsə. * ¹⁸ Tii ca dzəgunə ka ənji sətə mandzaamə ka goonğa, waatoo, təya ba, kə uugi Əntanfø madee ka maməətə ənja. Də ha'ə ci vii goonğa nga hara ənji a əntəgi. ¹⁹ Patə da ha'ə, ma goonğaənə ətə shi dəcii Əntanfø, kə kənjə də ngeerənə, makə faaratə mbuki ənji kuvə anəkii. Tə'i manaahəkii ashikii oo'i, "Kə shii Slandanə tə ənjaakii." Tə'i əsə manaahəkii oo'i: "Patənə nga ənjitə ca 'wa tə Yeesu də Slandana, wa təya bwasee ka slənə bwaya uushi'inə."

²⁰ Ma asəkə maduunə ya, tə'i kuyimiinə kama kama. Tə'i harakii nga əndzənə, tə'i nga tibisa əsə. Harakii əsə, nga ənfwə taa ndzaba ghənətə ənji. Ma hara kuyimiitsa, agi əndzanə slənəginə ənji. Ma harakii əsə, ka slənəginə ha'ə asii saakii. ²¹ Ha'ə əsə, taa wu patə bwasee ka slənə bwaya uushi'iitsa, ka ndzaanə nə ci makə nnyuni kəjwa ətə da məghərəvənə davə. Slandanə a kavə tə ci ka dfa nnyuni sləna, acii tə'i nafalaakii ka ci. Matasəkakii ndzaanəkii taa guci patə ka dfa nnyuni slənə əsə.

²² Acii ha'ə, ga ha dfa bwaya uushi'iitə ci hara daguyinə a dfa. Amma ndzaa yadə idəpaa uushi ashiku, ha ndzaa da vii goonğa, ha uudə ənja, ha ndzaa agi jamənə. Dawə ha'ə makə nga hara ənjitə ca kədii acii Slandana də malaaba moodəfa. ²³ Ma ənjitə ca ndzaa ka wabə mazaabə uushi'inə pooshi bwatyakii, ga ha jikə aagi wabənətii. Acii kə shii hə, ma tsarə nga wabəətsa, ci ca kira mabizhinə. ²⁴ Ma əndə slənə nga Slandana, ga ca ndzaa ka dfaada mabizhinə da ənja. Amma, wa ca dfa nga'aanə taa ka wu patə, ca mbee ka dzəgunətənə ka ənji nga'ə, ca sə'watə ndzaanə da ənja. ²⁵ Ma ənjitə ca dfaada ka ci mabizhinə, wa ca banee ka hanjkalakii akənjwaciitii, ca dzəgunə ka tii. Mbu'u ka dfaanə təya baanə ka Əntanfø kaa təya shii goonğa. ²⁶ Maa dīi ha'ə, ka mbərədənə nə tii asəkə zaanwanə nga *Seetanə ətə kəshi tə tii, təya nə'u sətə bii Əntanfø.

3

Muudinə nga duuniya

¹ Yoo, see a shii hə oo'i, ma muudinə nga duuniya, kadə nə bwaya ənjə a kavə ənji ka sa cibə ka shaṇə. ² Acii ma saa'ikii, ka uudənə nə ənji natii na, kadə nə ənjə a uudə gəna, təya duunətə natii na, təya dzaana tə Əntanfø, pa təya fa tə məsənətii da dəsənətii, pa təya kuyirii tə Əntanfø taa tə ənji tsakənə tə tii, təya bərapaa taa ngutə uushi, ³ pa təya uudə taa tə ənji yatii, pa təya uudə tə hara ənji əsə, təya laala jirakənə aashi hara ənji, təya təkuree ka sə'watə taa ngutə uushi, makə nga daba ndzaanə hanjkalatii, pa təya uudə taa ngutə nnyuni uushi, ⁴ təya tanəgi magunūura, purətə hanjaliinə nə tii, təya zhi'wee ka nətii makə uushi, təya dfa sətə kadeesəkə ka tii, təya bwasee ka nga Əntanfø, ⁵ təya dfa makə agi paslənə nə tii tə ci, amma təya kaaree ka tantanyinə nga baawəfaakii. Ma tsarə

2:14 2.14 1 Tim. 1.3-7; 6.4; Tit. 3.9. **2:15** 2.15 1 Tim. 1.10. **2:16** 2.16 1 Tim. 1.4. * **2:17** 2.17 Himiniya: 1 Tim. 1.20. **2:19** 2.19 Baan. 16.5; Yooh. 10.14. **2:20** 2.20 Rooma 9.21. **2:21** 2.21 3.17. **2:22** 2.22 1 Tim. 6.11. **2:23** 2.23 2.16. **2:24** 2.24 1 Tim. 3.3; Tit. 2.7-8. **2:25** 2.25-26 1 Tim. 2.4. **3:1** 3.1 1 Tim. 4.1; 2 Piita 3.3; 1 Yooh. 2.18; Yahu. 18. **3:2** 3.2-4 Gal. 5.19-21.

nga ənjitsa, ga ha ndzaa da tii. ⁶ Tə'i hara ənji ahadatii ca itə aa ha hara ənji aasii, təya dzə ka zhi'wee ka nə nga makinə ətə pooshi nətii ka hakii. Ma makiitə zhi'wee ənji ka nətii, kə ngərəma 'waslyakəənə ədzəmətii, təya moo uushi'inə nga *duuniya kama kama. ⁷ Taa guci patə nə tii ka dā gazhi'waanə nga dzəgunə uushi'inə, amma kə təkuree tii ka shii goonğa. ⁸ Makə sətə shi i Yanasə da Yambəra a kaaree ka Muusa, kə kaaree ənjitə ka goonğaənə. See hiima bwaya uushi'inə, uushi zabə nə vii goonğatii əsə. ⁹ Amma pooshi məzaanatii ka ta'avənə, acii kadə nə taa wu a nee ka purətə hanjakaanatii, makə sətə shi ənjə a nee ka nga i Yanasə da Yambəra.

Muudinə nga wabənə

¹⁰ Ma hə kamə, kə shii hə dzəgunənaaki nga'ə, kə shii hə ndzaanaaki əsə, da sətə cii kya moo dānə, da vii goonğaaki, da makə sətə cii kya sə'watə ndzaanə da ənja, da makə sətə cii kya uudə ənja, da makə sətə cii kya sə'watə taa ngutə ciba. ¹¹ Kə shii hə makə sətə sii nyi ngərə'wə da ciba, waatoo tə sətə slənyi tə nyi də Antakiya da Ikuniya da Lisətira. Kə sii nyi cibə ka shaṇə, amma patə da ha'ə, taa guci mwayi ənji dānə ka nyi, agi luupaanə nə Slandanaamə tə nyi. * ¹² Patənə nga ənjitə ca moo ndzaanə ləbə da Yeesu Aləmasiihu makə sətə mwayi Əntanfə, ka sanə nə tii ciba acii ənja. ¹³ Ma bwaya ənji da majirakinə, ka tsakənə nə tii dzənə aakəṇwə aakəṇwa də ndzaanatii ha'ə. Də dānə ha'ə ci təya ha'u də natii na, təya ha'u də hara ənji əsə. ¹⁴ Amma, ma hə, duu aakəṇwa də ndzaanə agi goonğaanaaku makə sətə jigunyi ənji ka hə, ha luuvə də ədzəmə rəṇwə, acii kə shii hə ənjitə jigunyi ka hə, ¹⁵ ha buurətə oo'i, daga hə ma'ə uundzə uuzənə, kə shii hə malaaba ləkaləkatə. Ci ca cicirətə tə hə kaa ha shii upaa luupaanə putə nga vii goonğa ka Yeesu Aləmasiihu. ¹⁶ Patənə nga wabənə asəkə malaaba ləkaləkatə, da ma Əntanfə shigi. Tə'i bwatyakii əsə ka rəgwa nga dzəgunə wabənə nga goonğa ka ənja, da dzalənə də ənja, da hadatəgi də ənji maa kə dīi tii 'waslyakəənə, da kaa ca baarii kaamə makə sətə caama ndzaanə nga'ə. ¹⁷ Ma ətsə ha'ə, kaa əndə nga Əntanfə a ndzaa matasəkakii ka shaṇə, ca ndzaa mambu'ukii bahə dā ṇunyi sləna.

4

¹ Ma Yeesu, ka ənyanə nə ci, ca shi ka dā ṇwanuunə, ci na dā gəṇwanə ka ənjitə da i əpinə da ənjitə məəki. Acii ha'ə, wanyinə ka banə ka hə akəṇwacii Əntanfə da Yeesu Aləmasiihu, ² waazawə wabənə nga Əntanfə, ha dā gazhi'waanə nga zhi'wa də nə nga ənja, taa kə mwayi tii fa wabənəkii, taa pooshi. Maa kə dīi ənji bwaya bwayaanə, dzaluu tə tii, ha hada də tii, ha vii ka tii ngeerənə kaa təya dā ṇunyi sləna, ha dā gazhi'waanə nga sə'watə taa mi patə saa'itə ha dzəgunə ka ənja. ³ Dawə ha'ə, acii tə'i saa'i na shi ətə pooshi ənji na moo fa ṇunyi dzəgunənə. Amma, makə see sətə kadeesəkə ka tii nə təya moo fanə, ka jaajatənə nə tii də ənji dzəgunənə laṇə, kaa təya dzəgunə ka tii makə sətə mwayi tii. ⁴ Ka njiikəginə nə tii liminətii ka fa goonğaənə, təya dzəgərə ka fa

3:5 3.5 Mat. 7.15,21; Rooma 2.19-20; Tit. 1.16. **3:6** 3.6 Tit. 1.11. **3:8** 3.8 Shig. 7.11,22; 8.3,14; 1 Tim. 6.4-5. **3:10** 3.10 Rooma 16.24; 1 Tim. 1.5. * **3:11** 3.11 Slənə 13.50; 14.5; 14.19; ciba: Jab. 34.20; 2 Koor. 11.23-29. **3:12** 3.12 Mat. 16.24; Yooh. 15.20; Slənə 14.22; 1 Tees. 3.3. **3:14** 3.14 2.2; 1 Tim. 1.10. **3:15** 3.15-16 Yooh. 5.39; Rooma 15.4; 1 Tim. 4.13; 2 Piita 1.21. **3:17** 3.17 2.21. **4:1** 4.1 Slənə 10.42; 2 Koor. 5.10; 1 Piita 4.5. **4:2** 4.2 Slənə 20.20,31; Tit. 1.13. **4:3** 4.3 1 Tim. 1.10; 4.1.

jirakənə. ⁵ Amma, ma ha, duu aakəŋwa də ətsətə naaku nə taa agi mi patə, ha sə'watə taa ŋgutə sa ciba, ha waaza Njunyi Habara ka ənja, ha mbu'utəgi də slənətə vii Əntaŋfə ka hə.

⁶ Ma nyi kamə, ka ndzaanə nə nyi makə sataka ətə ci ənjə a vii ka Əntaŋfə, waatoo kə mbu'ya saa'i ŋga əntənaaki. ⁷ Kə dīi nyi gazhi'waanə ŋga slənə gooŋgaanə, kə uudəpaa nyi slənaaki əsə, masaaweemə nyi ka vii gooŋgaaki əsə. ⁸ Kə shii nyi oo'i, ma uusəratə nə Slandanə a ənya, tə'i shikwa ca gəra tə nyi aciikii putə ŋga ndzaanaaki matsəkii akəŋwaciikii. Ma ca, əndə la gəŋwanə də rəgwakii nə ci. Əntaa ka nyi nyi daanəki nii kəya vii shikwakii əsə, amma da i ka patənə ŋga ənjitə ca moo ənyanaakii ka shaŋə.

Hara wabənyinə

⁹ Ma d'anəkwa, d'awə gazhi'waanə ŋga shinə aa hanə aabiiki pii, ¹⁰ acii ma Dimasə, kə bwasee ci ka nyi putə ŋga uudə uushi'inə ŋga duuniyana, ca palə saakii aa Teesaloonika. Kə pyalə Karasəka aanə hanyinə ŋga Galatiya. Titusə əsə, kə pyalə ci aanə hanyinə ŋga Daləmatiya. * ¹¹ See Luka mbədaanə abiiki. Ma ha sha, 'waanə tə Marəkusə, una pyalya, kaa ca shi ka tsakənə tə nyi agi sləna. † ¹² Acii Tikikusə maa, kə sləkee nyi ka ci aa Afisa. ‡ ¹³ Ma ha sha, ŋgiraanə ka nyi kəjeerənaaki ŋga kəla də əra ətə bwasee nyi ga Karəpusə də Tərawasə. Ha ŋgiraanə əsə ləkaləkətənyinə, ma palee maa, ətə ŋga kuvə'unə.

¹⁴ Ma Aləkəsandəra ənhya, kə dīi ci ka nyi bwaya bwayaanə ka shaŋə. Slandanə na ki'itə ka ci bwaya bwayaanaakii. § ¹⁵ Aa ha nəhə naaku nə aciikii əsə, acii kə dīi ci gazhi'waanə ŋga dzavə waaza Njunyi Habara aa meenə ka shaŋə.

¹⁶ Ma saa'itə nyi akəŋwacii gəŋwanə ŋga təkəŋwanə, pooshi əndə gi ka pərapaanə tə nyi taa rəŋwə. Ənji patə, kə bwasee tii ka nyi. Wa Əntaŋfə a tifyagi ka tii 'waslyakəətsatii! ¹⁷ Amma kə kəŋaanə Slandanə kədəhə da nyi, ca tsakə ka nyi ŋgeerənə ŋga waaza Njunyi Habara furəŋə, hara slikərənə patə asəkə kuvə gəŋwanə a fa; kə luupaa Slandanə tə nyi ama wə əsə. ¹⁸ Acii ha'ə, kə shii nyi, ka luupaanə nə Slandanə tə nyi acii taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi, ca kərə tə nyi jamə aadəgyə, hatə cii kəya d'a ŋwanjuunə. Naakii nə d'uunuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹⁹ Nəhəpaa ka nyi tə Pərisəkila da Akila da ənji yi ŋga Wanasifara. * ²⁰ Kə ənəgi Irasəta də Koorintiya, nya bwasee ka Tərafima də Milita acii paa ci fatə ndaŋə ndaŋənə ŋga shishinəkii. † ²¹ Dawə gazhi'waanə ŋga shinə taabu'u d'anə vyanə. Ma i Abulusə da Pudisə da Linasə da Kəlawudiya da patənə ŋga ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, kə nəhəpaa tii tə hə.

²² Wa Slandanə a ndzaanə a ədzəməku, ca d'a koonə pwapoonə.

4:4 4.4 1 Tim. 1.4. **4:6** 4.6 Fil. 2.17; 2 Piita 1.14. **4:7** 4.7-8 1 Koor. 9.24-25; Fil. 3.12-14; 1 Tim. 1.18. * **4:10** 4.10 Fil. 2.21; Dimasə: Kwal. 4.14; Filim. 24; 1 Yooh. 2.15; Titusə: 2 Koor. 2.13. † **4:11** 4.11 Luka: Kwal. 4.14; Marəkusə: Kwal. 4.10. ‡ **4:12** 4.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. **4:13** 4.13 Slənə 20.6. § **4:14** 4.14 Mat. 16.27; Aləkəsandəra: 1 Tim. 1.20. **4:16** 4.16 1.15. **4:17** 4.17 Dan. 6.21; Jab. 22.22; Slənə 1.8; 23.11. **4:18** 4.18 2 Koor. 1.10; Fil. 1.19-20. * **4:19** 4.19 Akila da Pərisəkila: Slənə 18.2; Wanasifara: 2 Tim. 1.16-17. † **4:20** 4.20 Irasəta: Slənə 19.22; Rooma 16.23; Tərafima: Slənə 21.29.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka Titusə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə Titusə, daciiki Bulusə. Ma nya, əndə slənə ŋga Əntanfə nə nyi, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu əsə. Ci sləkee ka nyi kaa nya dzəgunətə ka matadə ənji ŋga Əntanfə. Ma dzəgunənəkəya, kaa təya vii goonŋa ka ci, təya shii goonŋaanə makə sətə ca dzə da ndzaanə camə. * ² Ətsə patə əsa, kaa təya ka nə ŋga upaanə də əpinə ətə pooshi ka uudənə. Ma əpiitsa, daga ŋukə ŋukə dīi Əntanfə aləkawaləkii ka ənja. Ma ca, paa ci ka jirakənə. ³ Makə mbu'i uusəratə lagi ci, kə ŋgiragi ci wabənə ŋga əpinəkii daci ənji waazanə. Ma nyi əsə, kə ba'acii Əntanfə Maluu gaamə ka nyi, kaa nya waaza ka ənja. †

⁴ Agi nəhəpaanə nə nyi tə hə Titusə. Ma ha, kə ndzaa hə makə tantanyitə uuzənaaki ka rəgwa ŋga vii goonŋa gaamə, amə patə. Wa Əntanfə Dəsənaamə da i Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə a dfa ka hə pwapoonə, təya vii ka hə ndzaanə jamə. ‡

Slənə ŋga Titusə agyanə hanyinə ŋga Karita

⁵ Ma unee nyi ka hə agyanə hanyinə ŋga Karita, kaa ha hadatəgi də sətə mbədaanə; kaa ha taadəcii matakəŋwanyinə asəkə taa ŋgutə vəranə, makə sətə bii nyi ka hə. ⁶ Ma matakəŋwanə, kə dəbee ca ndzaanə ka əndətə pooshi ənji ka idəpaa uushi ashikii. Da minə rəŋwə dyanə ndzaanəkii. Manjeevənaakii əsa, wa təya ndzaanə ka ənji nə'unə tə Yeesu; ga ənjə a idəpaa tə tii ka rəgwa ŋga 'waslyakəənə, taa ka rəgwa ŋga purətə hanŋalaanə. ⁷ Makə dīi matakəŋwanə ka kadala ŋga Əntanfə, kə dəbee ca ndzaanə yadə idəpaa uushi ashikii. Ga ca dūunətə naakii na; ga ca ndzaa ka rəŋutəsəka; ga ca kapaa nəkii ka sa ənvwa; ga ca ndzaa ka əndətə ci ədzəməkii a əbu pii pii; ga ca ndzaa ka əndə suuna gəna. ⁸ Amma, ma dəbee ndzaanəkəya, əndə luu mu'uminə gakii asii, manŋa'ə ənda, əndə ətsətə naakii na, əndə goonŋa, malaaba ənda, madzalə ənda. ⁹ Kə dəbee ca kəsəpaa mahoola wabəənə də bəra'itə cii, makə sətə dzəgunətə ənji ka ci. Də ha'ə mbeenəkii ka dzəgunətə goonŋaanə ka ənji ŋga'ə, ca vii ka tii ŋgeerənə kaa təya nə'utə. Də ha'ə əsə mbeenəkii ka dzalə tə ənji daada mabizhinə.

¹⁰ Acii tə'i purətə hanŋkaliinə bəzəkii agi ənji nə'unə. Ma palee, agi *Yahudiinə. Ma təya, agi gəəgətənə nə tii wabənə zabə haha'ə ka gəəpənə də hara ənja. ¹¹ Ma dəbee, wa ənjə a pa'ətə ka tii ma, kaa təya ndzaa kəda'ə. Acii, ma təya, agi dzəgunənə nə tii sətə madəbəmə. Ma nə tii ka dfanə ha'ə, kaa təya upaa rəgwa ŋga gəəpə də uushi'inə ŋga ənja. Də ha'ə nə tii ka ŋusləginə də patənə ŋga ənji nə'unə ka hara yinyinə. ¹² Tə'i əndə'i əndə də Karita maa, kə nyihə ənji Karita tə ci makə *anabi. Kə bii ci də naakii nə oo'i, "Ma ənji Karita, majirakənə nə tii ka shaŋə. Bwayakii nə tii makə sə ŋga bilinə. Manya'inə nə tii, bwanŋkariinə əsə." ¹³ Ma ətsə kamə, goonŋa wabi əndəta. Aciikii, ma dfanəkwa, ndzaawu iza'u anə ənjitsə də dzalənə, kaa təya ndzaanə də rəgwakii agi nə'unə tə Yeesu.

* **1:1** 1.1 masləkee ənda: 1 Tim. 2.7. **1:2** 1.2 1 Piita 1.3-5; Gal. 3.6,17-18. † **1:3** 1.3 3.4; uusəratə lagi ci: 1 Tim. 2.6. ‡ **1:4** 1.4 Titusə: 2 Koor. 2.13; uuzənaaki: 1 Tim. 1.2. **1:5** 1.5 Slənə 14.23. **1:6** 1.6-9 1 Tim. 3.2-7; 1 Piita 5.1-4. **1:9** 1.9 2.1; 1 Tim. 1.10. **1:10** 1.10-16 3.9-11; 1 Tim. 1.3-7. **1:10** 1.10 1 Tim. 1.6. **1:11** 1.11 1 Tim. 6.5; 2 Tim. 3.6. **1:13** 1.13 2 Tim. 4.2.

¹⁴ Waatoo, ga tɔya ka nɔtii ka wabɔnɔ ɔtɔ ci Yahudiinɔ a gɔɔgɔtɔ. Ga tɔya nɔ'u bariyanyinɔ nɔga ɔnjitɔ ca kaaree ka goonɔgaanɔ.

¹⁵ Taa nɔgutɔ uushi patɔ, camɔ ka macamɔ ɔnja. Amma, ma ka ma'ajjinɔ ɔnja, kɔ kaaree tii ka nɔ'u goonɔgaanɔ, pooshi macamɔ uushi ka tii shanɔ. Kɔ dɔagi hanɔkalatii da moodɔfɔtii ajjinɔ. ¹⁶ Ma tɔya, agi banɔ nɔ tii oo'i, kɔ shii tii tɔ ɔntanɔfɔ. Amma agi baariinɔ nɔ slɔnatii oo'i, mashiimɔ tii tɔ ci. Ma'ajjinɔkii nɔ tii, purɔtɔ hanɔkaliinɔ nɔ tii, paa tii ka mbeenɔ ka slɔnɔtɔ taa nɔgutɔ nɔnyii slɔnɔnyinɔ.

2

Nunyi dzɔgunɔnɔ

¹ Amma, ma ha, dzɔgunɔtɔ ka ɔnji tɔ goonɔgaanɔ makɔ sɔtɔ dibɔ.

² Ma dɔanɔkwa, bawɔ ka masariinɔ, ga tɔya kapaa natii nɔ ka taa nɔgutɔ suuna, wa tɔya ndzaanɔ da ayinatii, tɔya ɔtsɔtɔ natii na, tɔya ndzaanɔ dɔ rɔgwakii agi nɔ'unɔ tɔ Yeesu, tɔya uudɔ tɔ hara ɔnja, tɔya ndzaanɔ ka ɔnji ɔdzɔmɔ ɔsɔ. ³ Ma iirɔ makinɔ ɔsa, wa tɔya ndzaanɔ malaabakii ka rɔgwa nɔga slɔnatii. Ga tɔya pɔdɔhiinɔ. Ga tɔya kapaa natii nɔ ka sa ɔnwa. Wa tɔya dzɔgunɔ nɔnyii uushi ka harii makinɔ ɔtɔ ma'ɔ ma'iirɔmɔ. ⁴ Waatoo, tɔya baarii ka tii makɔ sɔtɔ uudɔnɔtii nɔguyirɔnatii da manjeevɔnatii. ⁵ Tɔya ɔtsɔtɔ natii na, tɔya ndzaanɔ tsɔslɔ ashii nɔguyirɔnatii, tɔya dɔadɔ slɔnɔ nɔga makinɔ nɔga'ɔ, tɔya dɔ nɔga'aanɔ, tɔya muu aaya ka nɔguyirɔnatii. Ma ɔtsɔ patɔ, acii ga ɔnjɔ a ushapaa wabɔnɔ nɔga ɔntanɔfɔ.

⁶ Ma daguyinɔ ɔsa, bawɔ ka tii, a ɔtsɔtɔ tii natii na. ⁷ Ma hɔ dɔ naaku na, ndzaawu ka sɔ nɔga dzɔgunɔnɔ ka tii, taa agi nɔgutɔ uushi patɔ, ha dɔ nɔnyii slɔna. Wa dzɔgunɔnaaku a ndzaanɔ dɔ goonɔga, dɔ hanɔkala ɔsɔ.

⁸ Ma sɔtɔ cii kwa ba agi dzɔgunɔnɔkɔya, wa ca ndzaanɔ dɔ rɔgwakii yadɔ idɔpaa uushi agikii. Ma ɔtsɔ ha'ɔ, ka dɔavɔ ayinɔ ka ɔnji daawaanɔ gaamɔ, pa tɔya mbee ka wabɔnɔ bwayakii aashaamɔ taa ka nɔgutɔ rɔgwa patɔ.

⁹ Ka maviinɔ ɔsa, bawɔ ka tii, a banee tii ka nɔtii akɔnwacii slanɔjiinɔtii. Tɔya dɔadɔ sɔtɔ ca kadeesɔkɔ ka tii taa agi nɔgutɔ uushi patɔ. Ga tɔya dɔadɔ mabizhinɔ, ¹⁰ ga tɔya hɔrɔ taa mi nɔga slanɔjiinɔtii. Amma, ma dɔbee, wa tɔya ndzaanɔ mahoolakii agi sɔtɔ ci tɔya dɔ taa guci patɔ. Ma ɔtsɔ patɔ, kaa dzɔgunɔnɔ agyanɔ ɔntanɔfɔ Maluu gaamɔ a ndzaanɔ da mɔghɔrɔvɔnɔ taa agi mi patɔ.

Da pwapoonɔ nɔga ɔntanɔfɔ ka ɔnja

¹¹ Ma nɔgiragi ɔntanɔfɔ pwapoonakii, ka luupaanɔ dɔ patɔnɔ nɔga ɔnja. ¹² Agi dzalɔnɔ nɔ pwapoonɔkii taamɔ, kaama kagi bwaya bwayaanɔ da suuna nɔga ginɔ nɔga duuniya, ama ɔtsɔtɔ naamɔ nɔ agi zamanana, ama ndzaanɔ dɔ rɔgwakii, ama nɔgwalɔ tɔ ɔntanɔfɔ. ¹³ Ka dɔanɔ naamɔ ha'ɔ, kaama gɔra dɔ uusɔrɔ nɔga upaa barɔkaanɔ ɔtɔ caama ka dɔ na. Ma uusɔrakɔya, ka jigaginɔ nɔ ɔntanɔfɔ gaamɔ, ɔndɔ mɔghɔrɔvɔnɔ, waatoo Yeesu Alɔmasiihu Maluu gaamɔ. ¹⁴ Ma ca, kɔ vigi ci naakii nɔ ka putɔ gaamɔ kaa ca pɔrapaa taamɔ acii patɔnɔ nɔga 'waslyakɔnɔ, ca laabagi

1:14 1.14 3.9; 1 Tim. 1.14. **1:15** 1.15 1 Tim. 1.5; Mat. 15.11; Rooma 14.14,20. **1:16** 1.16 2 Tim. 3.5; 1 Yooh. 2.4. **2:1** 2.1-9 Af. 5.21-6.9. **2:1** 2.1 1 Tim. 1.10. **2:2** 2.2 1 Koor. 13.13. **2:3** 2.3 1 Tim. 3.11; 1 Piita 3.1-5. **2:5** 2.5 Af. 5.22-24. **2:6** 2.6 1 Yooh. 2.14. **2:7** 2.7 1 Tim. 4.12; Fil. 3.17. **2:8** 2.8 1 Piita 2.15. **2:9** 2.9-10 1 Tim. 6.1-2. **2:10** 2.10 3.4. **2:12** 2.12 Af. 1.4; 1 Yooh. 2.16. **2:13** 2.13 1 Koor. 1.7; 1 Tees. 1.10.

taamə ka ci saakii, kaama ndzaanə ka ənjaakii, ama kavə naamə nə ka dfa ɲunyi sləna.

¹⁵ Ha'ə dzəgunənəku ka ənja, ha wabə ka tii, ha dzalə tə tii əsə. Waazawə ka tii də baawədaaku. Ga ha kapaa rəgwa ka taa wu a bərapaa tə hə shanə.

3

Ndzaanə ɲga ənji nə'unə agi duuniya

¹ Ma dānəkwa, buurətə ka ənji nə'unə oo'i, a banee tii ka nətii akəɲwacii meeminə da gayinə, təya gadee ka tii. Wa təya əgəgi ɲutii ka dfa taa ɲgutə ɲunyi sləna. ² Ga təya wabə bwayakii taa ashi wu. Ga təya mbəəzə da ənji əsə. Wa təya ndzaanə ka ənji haɲkala, təya dfa waawa'anə ka patənə ɲga ənji taa guci patə. ³ Acii aməkii maa, ma ɲga ɲuka, agi ghatə shiinə njaamə, purətə haɲkaliinə njaamə, mazakii əsə. Kə shi suuna da moo uushi'inə kama kama a zhi'wee kaamə ka maviinə. Kə njaamə a dfa bwaya bwayaanə da sərəha. Sə ɲga bərapaanə njaamə. Kə njaamə a bərashii ahadaamə əsə. ⁴ Amma patə da ha'ə, kə baarii Əntaɲfə Maluu gaamə ɲga'ənaakii da uudənaakii. ⁵ Kə luupaa ci taamə. Ma dfa ci ha'ə, əntaa slənənə slənyaamə də rəgwakii; aa'a, amma təgunuunə gaamə nee ci. Də iitə luupaa ci taamə sanə? Də yibəginaakii taamə upaa amə kura poonə taamə, waatoo, kə ənətəgi Malaaba Ma'yanə daamə ka kura kuraanə. ⁶ Ma Ma'yanəkəya, kə vii Əntaɲfə kaamə bahə uushi daciai Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. * ⁷ Ma dfa ci ha'ə, kaa ca shii dfeeginə kaamə ka ənji goonəga də pwapoonaakii, kaama ka də nə ka upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁸ Ma wabəətsa, tantanyinə.

Ma uushi'iitsa, kə mwayi nyi ha dzəgunətə ka ənji iza iza'u, kaa ənji nə'unə tə Əntaɲfə a ciɲə agi dfa ɲunyi sləna. Ma uushi'iitsa, ɲga'ə, ka tsakənə tə ənja. ⁹ Amma, ma wabə uura mabiinə, da haala ɲga ləmə ɲga dzədzəshi'inə, da mbəza, da dfaada mabizhinə agyanə bariya ɲga Yahudiinə, ga ha luuvə. Ma ətsə patə, zabə, pooshi bwatyakii. ¹⁰ Ma ənjitə ca kira təkəshinə patə, dzaluu tə tii. Madfa kə jalə hə tə tii ha'ə kə dfa bəra'i, pooshi tii fii, ɲgərəgi naaku nə tsanə ahadatii. ¹¹ Kə shii hə, ma tsarə ɲga ənjitsa, kə saawii, agi dfa 'waslyakəənə nə tii. Ətsə ha'ə ca baarii oo'i, tii satii ca anə natii na.

Muudinə ɲga wabənə

¹² Yoo, maa kə sləkee nyi ka Arətima taa ka Tikikusə aabiiku, dfa wə gazhi'waanə ɲga shinə pii aabiiki aa Nikapulise, makə dfa ci davə dfa nyi aniya ɲga kya vyanə. † ¹³ Ma Zinasə, waatoo maləmə ɲga bariya, da Apoolasə, dfa wə hiima ɲga tsakənə tə tii ka dzəginatii oogə, acii ga təya ətee taa ka mi. ‡ ¹⁴ Ma ənji gaamə natii, wa təya kavə nətii ka dfa ɲunyi sləna də gazhi'waanə, təya tsakə tə maaghiinə. Madfa kə dfa tii ha'ə, paa tii ka ndzaanə ka mazabə ənja.

2:14 2.14 3.14; Shig. 19.5; Əzaki. 11.20; Gal. 1.4; Af. 2.10; 1 Tim. 2.6; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.9; 1 Yooh. 3.16. **3:1** 3.1 Rooma 13.1-7; 1 Piita 1.13-17. **3:3** 3.3 1 Koor. 6.11; Af. 5.8. **3:4** 3.4 1.3; 2.10-11; 1 Tim. 1.1; 2.3; 4.10; Tit. 3.6. **3:5** 3.5 Yooh. 3.5; Rooma 6.4; Af. 2.8-9; 5.26; 2 Tim. 1.9; 1 Piita 1.3. * **3:6** 3.6 Rooma 8.9-16; 1 Koor. 6.11; Gal. 5.25; Maluu: 2.13; Fil. 3.20; 2 Tim. 1.10; Tit. 3.4; 2 Piita 1.11; 1 Yooh. 4.14. **3:7** 3.7 Rooma 3.24. **3:9** 3.9-11 1.10-16. **3:9** 3.9 1.14; 1 Tim. 1.4. **3:10** 3.10 Mat. 18.15-17. † **3:12** 3.12 Tikikusə: Kwal. 4.7-8. ‡ **3:13** 3.13 Apoolasə: 1 Koor. 1.12. **3:14** 3.14 2.14; 2 Koor. 8.8-9; Gal. 5.22; Af. 4.28; Kwal. 1.10.

¹⁵ Patənə nga ənjinə dīi inə ganə, kə nəhəpaa tii tə hə. Nəhəpaa tə kadashinyinə geenə, ənji nə'unə. Wa Əntarjə a da koonə pwapoonə, unə patə.

Ləkaləkətə ŋga Bulusə ka Filimanə

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə ka hə, moodə guva-slənə geenə Filimanə. Nyi Bulusə da ndzəkəŋushi'inaamə Timooti ca naahə ka hə. Ma nya, kə kəshi ənji tə nyi aa furəshina putə ŋga Yeesu *Aləmasiihu. * ² Agi naahənə nə nyi əsə ka ndzəkəŋushi'inaamə i Afiya da Arəkipusə. Ma Arəkipusə, kə kəŋaanə ci də ŋgeerənə agi madzawə slənənə gaamə. Agi naahənə nə nyi əsə ka Ikəliisiya ətə ca gərə'wə ka Əntanfə gaku asii. † ³ Wa Əntanfə Dəsənaamə da Slandanə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, təya vii koonə ndzaanə jamə.

Uudənə ŋga Filimanə da vii goonḡaakii

⁴ Ndzəkəŋunə Filimanə, taa guci cii kya dfa də'wa, agi 'wapaanə nə nyi tə hə, nya kuyirii tə Əntanfə, ⁵ acii agi fanə nə nyi uudənəaku tə ənji ŋga Əntanfə patə da goonḡatə vii hə ka Slandanə Yeesu. ⁶ Agi dfanə nə nyi də'wa kaa ləbənə gaamə agi nə'unə tə Yeesu a tsakə dfa ka hə ŋgeerənə, ha shii patənə ŋga barəkaatə dīi Əntanfə kaamə daci Yeesu Aləmasiihu. ⁷ Ndzəkəŋunə, kə dīi nyi maduunə moodasəkə putə ŋga uudənəaku tə ənji ŋga Əntanfə. Kə baa ma'yanəki əsə, acii kə əgəvə hə ma'i rərə'ə aa ədzəmə ənji ŋga Əntanfə.

Kədiinə putə ŋga Unisimasə

⁸ Acii ha'ə, makə dīi ci, masləkee əndə ŋga Aləmasiihu nə nyi, ka mbeenə nə nyi ka banə ka hə yadə ŋgwalənə tə sətə dəbee ha dfa. ⁹ Amma, putə ŋga uudənə ahadaamə, taku kaa nya kədii tə hə də kədii kədii. Nyi Bulusə, masara, ca naahə. Wiinə əsə, əndə furəshina nə nyi putə ŋga Yeesu Aləmasiihu. ¹⁰ Wanyinə ka kədiinə aciiku ka madəbama ŋga uuzənəaki Unisimasə. Kə ndzaa nyi makə dīi a furəshina, acii kə bariii nyi ka ci rəḡwa ŋga vii goonḡa ka Aləmasiihu. ‡ ¹¹ Ma ŋga ŋukə, pooshi nafalaakii ka hə, amma, ma əndzə'i, tə'i nafalaakii kaŋwə, əntaa wata ka nyi.

¹² Wanyitə kə ənyi ka sləkeenə ka ci aabiiku əndzə'i; moodəkəyaaki nə ci. ¹³ Kə mwayi nyi kapaanə tə ci ganə abiiki kaa ca tsakə tə nyi ka madəba maku, waatoo agi ndzaanaaki ganə a furəshina putə ŋga Njuni Habara. ¹⁴ Amma paa nyi ka moonə nya kapaa tə ci yadə luuvənəaku, acii paa nyi ka moonə nya kavə tə hə tyasə kaa ha dfa ka nyi ŋga'aanə. Amma, wa ca ndzaanə ŋga luuvənə ŋga ədzəməku.

¹⁵ Mbu'u ci dīi, ma dzəginə ŋga Unisimasə abiiku ŋga uundzə saa'i, kaa ca kavə tə ci ka vii goonḡa ka Yeesu, ca ənə ka ndzaanə abiiku ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁶ Ma əndzə'i, əntaa wata mava nə ci; kə palee ci ka mava, acii ndzəkəŋunə nə ci putə ŋga Aləmasiihu. Sə ŋga uudənə nə ci ka nyi ka shaŋə. Sakwa ka ha, ətsə ndzaa ci ka mavaaku da ndzəkəŋunə putə ŋga Slandana.

¹⁷ Acii ha'ə, maa kə ŋgire hə tə nyi ka kadashinaaku, luuwə tə ci makə sətə cii kwa luu tə nyi. ¹⁸ Maa kə shi ca bəzee ka səkəku taa ka ŋgutə

* **1:1** 1 Timooti: 1 Koor. 4.17. † **1:2** 2 Rooma 16.5; Arəkipusə: Kwal. 4.17. **1:4** 4 Rooma 1.8. **1:5** 5 1 Tees. 3.6. **1:6** 6 Fil. 1.9; Kwal. 1.9-10. **1:7** 7 Rooma 12.10; 2 Koor. 7.4; Ibər. 13.1. **1:8** 8-20 1 Tim. 6.1-2. **1:9** 9 Filim. 1; Af. 3.1. ‡ **1:10** 10 Unisimasə: Kwal. 4.9; uuzənəaki: 1 Tim. 1.2. **1:13** 13 Fil. 2.30. **1:14** 14 2 Koor. 9.7; 1 Piita 5.2. **1:16** 16 1 Koor. 7.22; 1 Tim. 6.2.

rəgwa patə, taa dəmənəaku nəndə aciikii, tə nyi cii kwa nə'u. ¹⁹ Nyi Bulusə ca naahə ənə də ciinəki oo'i, nyi Bulusə, ka ənəpaaginə nə nyi ka hə saaku. Amma buurətə oo'i, daciiki upaa hə luupaanə. Patə da ha'ə paa nyi ka wabənə agyanəkii. ²⁰ Tuutəta'ə ndzəkəjunə, uufagi səkəki putə nga Slandana. Əgəvə ma'i rara'ə aa ədzəməki putə nga Aləmasiihu.

²¹ Kə shii nyi, ka dātənə nə hə makə sənə cii kya naahə ka hə. Kə shii nyi maa, ka dātənə nə hə palee ka ətsa. ²² Agi kədiinə nə nyi aciiku əsə, kaa ha kapaa ka nyi kuva, acii agi kanə nə nyi na oo'i, ka luunə nə əntənfə də'wa goonə, ca ənəpaagi də nyi aabii unə.

Tsakə nəhəpaanə

²³ Yoo, ma əpafərasə, guva-furəshinaaki putə nga Yeesu Aləmasiihu, kə nəhəpaa ci tə hə. § ²⁴ Ha'ə əsə nə guvii-slənaaki, waatoo Marəkusə da Arisətarəkusə da Dimasə da Luka, agi nəhəpaanə nə tii tə hə. *

²⁵ Wa Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə.

1:19 19 1 Koor. 16.21. § **1:23** 23 Əpafərasə: Kwal. 4.12. * **1:24** 24 Marəkusə: Slənə 12.12; 2 Tim. 4.11; Arisətarəka: Kwal. 4.10; Dimasə da Luka: Kwal. 4.14.

Lɔkalɔkatɔtɔ nyaahɔ ɔnji ka ɔnji Ibɔraaniya

Wabɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ ka ɔnji shinɔinɔ da ma Uzɔnaakii

¹ Ma nɔa nɔkɔ nɔkɔ, kɔ waabi ɔntanɔfɔ ka dzɔdzɔshi'inaamɔ ka rɔgwanyinɔ kama kama da ma anabinyinɔ. ² Amma ma agi zamananɔ nɔa muudina, kɔ wabi ci kaamɔ da ma uuzɔnaakii. Tɔ ci ta'i ci kaa patɔnɔ nɔa uushi'inɔ a ndzaanɔ aciikii. Daciikii ɔsɔ tagii ɔntanɔfɔ duuniya. *
³ Dashikii neenɔ ɔnji ka nɔgeerɔnɔ nɔa duunuunɔ nɔa ɔntanɔfɔ. Ma ca, ndilɔ ndilɔ nɔ ci makɔ sɔtɔ dɔi ɔntanɔfɔ. Tɔ'i nɔgeerɔnɔ ka wabɔnaakii, ci kavɔ tɔ patɔnɔ nɔa duuniya ka dzɔnɔ aakɔnɔwɔ dɔ wabɔnɔkii. Makɔ uugi ci wunɔgi rɔgwa nɔa tifyagi 'waslyakɔnɔ nɔa patɔnɔ nɔa ɔnji shinɔinɔ, kɔ nɔgirɔ ci aadɔgyɔ, ca dzɔ ka ndzaanɔ dasɔ daciizɔma ɔntanɔfɔ Nwanɔwɔ agyanɔ meeminɔ patɔ. †

*Duunuunɔ nɔa *Uzɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ*

⁴ Ma Uzɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ, kɔ kavɔ Dii tɔ ci kaa ca palee ka malaa'ikanyinɔ, makɔ sɔtɔ palee lɔmɔtɔ ikɔ ci ka ci ka natii dɔ mɔghɔrɔvɔnɔ. ⁵ Aci ɔntaa ka malaa'ika shi ɔntanɔfɔ a bii oo'i, "Uzɔnaaki nɔ hɔ, daga ɔnshinɔ kɔ ndzaa nyi ka Duu."

Ha'ɔ ɔsɔ, paa ci sha bii ka malaa'ika,
"Duu nɔ nyi, uuzɔnaaki nɔ hɔ."

⁶ Amma ma ka saa'itɔ ɔntanɔfɔ kɔdɔhɔ ka slɔkeenɔ ka mukajaakii aasɔkɔ duuniya, kɔ bii ci, ɔnɔki ci,
"Wa patɔnɔ nɔa malaa'ikanyinɔ nɔa ɔntanɔfɔ a paslɔ tɔ ci."

⁷ Ma malaa'ikanyinɔ ɔsɔ, kɔ wabi ɔntanɔfɔ agyanɔtii oo'i, ka kavɔnɔ nɔ ci tɔ malaa'ikanyinaakii kaa tɔya slɔnɔ ka ci, tɔya ndzaanɔ makɔ mɔdɔ. Ca kavɔ tɔ tii ɔsɔ tɔya ndzaanɔ makɔ gana nɔa gunɔ. ⁸ Amma ma uuzɔnaakii, kɔ bii ci ka ci, ɔnɔki ci,

"Ya'ɔ ɔntanɔfɔ, ma nwanɔuunaaku,
nɔa ca'ɔ ndɔnɔwɔ ndɔnɔwɔ nɔ ci.
Dɔ goonɔgaanɔ cii kwa dɔ nwanɔuunaaku.

⁹ Kɔ kadɔesɔkɔ ka hɔ nɔ sɔtɔ da goonɔga agikii.
Ma sɔtɔ pooshi goonɔga agikii ɔsɔ, kɔ biipaa ka hɔ sɔka.
Ci dɔi ta'i ɔntanɔfwaaku tɔ hɔ,
waatoo ɔntanɔfɔ rɔnɔwɔ dyanɔ,
kaa ha ndzaa da duunuunɔ da moodasɔka palee ka patɔnɔ nɔa guvii-slɔnaaku."

¹⁰ Kɔ wabi ɔntanɔfɔ ka ci ɔsɔ, ɔnɔki ci,
"Slandana, hɔ tagii duuniya daga ka 'watɔginɔ,
dɔ ciinɔku saaku dɔi hɔ sɔkɔntanɔfɔ.

¹¹ Patɔnɔ nɔa uushi'iitsa, ka uudɔginɔ,
amma ma hɔ, ma'ɔ hɔ.
Ka iirɔginɔ nɔ tii makɔ sɔtɔ ci kɔjeerɔnɔ a iirɔgi.

* **1:2** 1.2 Uzɔnaakii: 5.8; daciikii tagii ci: Yooh. 1.2; Kwal. 1.16; Ibɔr. 11.3. † **1:3** 1.3 2 Koor. 4.4; Kwal. 1.15; da ciizɔma ɔntanɔfɔ: 8.1. **1:4** 1.4 Af. 1.21; Fil. 2.9. **1:5** 1.5 Jab. 2.7; 2 Sam. 7.14; Mat. 3.17; Slɔnɔ 13.33; Ibɔr. 5.5. **1:6** 1.6 Jab. 89.28; 97.7. **1:7** 1.7 Jab. 104.4. **1:8** 1.8-9 Jab. 45.7-8. **1:10** 1.10-12 Jab. 102.26-28.

12 Ka fuudɔginɛ nɛ hɛ tɛ tii,
makɛ sɛtɛ ci ɛnjɛ a fuudɛ balɔwa.
Ka zɛ'uginɛ nɛ tii makɛ sɛtɛ ci kɛjeerɛnɛ a zɛ'ugi.
Amma ma hɛ, ca'ɛ ndɔɲwɛ ndɔɲwɛ nɛ hɛ.
Pooshi muudinɛ ɲga ɛpinaaku ɛsɛ.”

13 ɔntaa ka malaa'ika shi ɔntaɲfɛ a bii, “Ndzaanɛ gadɔvɛ da ciizɛmaki,
see mada kavɛ nyi tɛ hɛ kaa ha jaala agyanɛ ɛnji daawaanaaku.” 14 I
wu sanɛ nɛ malaa'ikanyina? Ma tɔya, ma'yanyinɛ nɛ tii ɛtɛ ca slɛnɛ ka
ɔntaɲfɛ. Tɛ tii cii kɔya slɛkɛ ka tsakɛnɛ tɛ ɛnjitɛ ca upaa luupaanɛ.

2

Habara ɲga maduunɛ luupanɛ

1 Acii ha'ɛ dɛi ɛna, ɲgɛrɛtaamɛ hanjala gaamɛ ɲga'ɛ agyanɛ habaratɛ fii
amɛ. Acii mada pooshi amɛ kavɛ hanjala gaamɛ agyanɛkii, ka ɲuslɛginɛ
naamɛ agyanɛ ɲunyi rɛgwa. 2 Ma habaratɛ fii dzɔdzɔshi'inaamɛ da
ma malaa'ikanyinɛ, goonɲa. Ma ɛndɛtɛ taɲɛgi habarakii ɛsɛ, kɛ upaa
ci dzalɛnɛ ɛtɛ dɔbɛɛ ka ci. 3 Mada ha'ɛ, ya amɛ ɛnɛ fii habara agyanɛ
maduunɛ luupaanɛ ɲga ɔntaɲfwa, mada kɛ bwaseɛ amɛ ka luupaatsa,
iitɛ dɛi mbee naamɛ ka mbɛrɛdɛnɛ acii gɔɲwana? Acii Slandanɛ ci saakii
'watɛgi wabɛnɛ ka ɛnji agyanɛ habaratsa. Ma ɛnjitɛ fii tɛ ci ɛsɛ, tii baarɛgi
kaamɛ paɲgɛraɲɛ tɛ goonɲaanɛkii. 4 Saa'ikii rɛɲwɛ ha'ɛ tsakɛvɛ ɔntaɲfɛ
naakii seedawanyinɛ a agyanɛ natii dɛ daada sɛ ɲga hurɛshishinyinɛ lanɛ
ka baariinɛ oo'i, ha'ɛ tanyi. Ca vii ka ɛnji baawɛda ɲga daada uushi'inɛ
kama kama dacia Malaaba Ma'yanaakii, makɛ sɛtɛ kadɛesɛkɛ ka ci.

ɔndɛtɛ ca kɛrɛ taamɛ ka upaa luupaanɛ

5 ɔntaa tɛ malaa'ikanyinɛ kavɛ ɔntaɲfɛ kaa tɔya ndzaanɛ ka meeminɛ
agyanɛ duuniyatɛ na shi, waatoo duuniyatɛ caama wabɛ agyanɛkii.
6 Amma tɛ'i ɛndɛ'i ha asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ ɛtɛ wabi agyanɛ ɛndɛ
shinɲkinɛ, ɛɲki ci,
“Mi sanɛ nɛ ɛndɛ shinɲkinɛ bahɛ ha buurɛtɛ tɛ ca?
Wu sanɛ nɛ ci bahɛ shinaaku ka tsakɛnɛ tɛ ca?
7 Kɛ kavɛ hɛ tɛ ci kaa malaa'ikanyinɛ a palee ka ci
ɲga uundzɛ saa'i,
ha vii ka ci duunuunɛ da ɲgeerɛnɛ.
8 Ha kavɛ tɛ ci kaa ca da ɲwanjuunɛ
agyanɛ patɛnɛ ɲga uushi'inɛ.”
Ma nyaahɛ ɛnji oo'i, “Kɛ kavɛ ɔntaɲfɛ tɛ ɛndɛ kaa ca da ɲwanjuunɛ
agyanɛ patɛnɛ ɲga uushi'inɛ,” ɛtsɛ ca baarii oo'i, pooshi sɛkii paa ci ka
da ɲwanjuunɛ agyanɛkii. Amma ma agi saa'ina, kɛ shii amɛ pooshi ɛndɛ
shinɲkinɛ agi da ɲwanjuunɛ agyanɛ patɛnɛ ɲga uushi'inɛ zɛku'i. 9 Amma
neemɛ ka Yeesu ɛndzɛ'i. Ci ca da ɲwanjuunɛ agyanɛ patɛnɛ ɲga uushi'inɛ.
Kɛ shi ɔntaɲfɛ a hɛɛtɛpaa tɛ ci, malaa'ikanyinɛ a palee ka ci ka uundzɛ
saa'i. Ma dɛi ha'ɛ, kaa ca shii ɛntɛnɛ ka putɛ ɲga ɛnji shinɲkinɛ dagi
pwapoonɛ ɲga ɔntaɲfɛ ka tii. Acii ha'ɛ, putɛ ɲga cibɛnaakii da ɛntɛnaakii
vii ɔntaɲfɛ ka ci ɲwanjuunɛ da duunuunɛ.

10 ɔntaɲfɛ tagii patɛnɛ ɲga uushi'inɛ ka ci saakii. ɲga'ɛ makɛ kavɛ ci tɛ
Yeesu kaa ca ndzaanɛ ka mambu'ukii dagi sa cibaaakii, kaa manjeevɛnaakii

1:13 1.13 8.1; Jab. 110.1. 1:14 1.14 Jab. 34.8; 91.11. 2:1 2.1-3 6.4-6. 2:2 2.2 Slɛnɛ 7.38,53;
Gal. 3.19. 2:3 2.3 10.29; 12.25. 2:4 2.4 Yooh. 2.11; Slɛnɛ 2.22; 1 Koor. 12.4-11; 2 Koor. 12.12.
2:6 2.6-8 Jab. 8.5-7. 2:8 2.8 1 Koor. 15.27. 2:9 2.9 Fil. 2.8-9.

a ndzaanë lanë, tëya ndzaanë agi d'uunuunaakii əsə. Acii Yeesu kirë tē tii kaa tëya shii upaa luupaanë. ¹¹ Ma Yeesu tii da ənjitë laabagi ci tē tii, ka ndzaanë nē tii ka dənə rənwə. Ci d'ii, pooshi Yeesu ayii ka 'wanə tē tii ndzəkəŋushi'inəkii. ¹² Kə bii ci ka Əntanfə, əŋki ci, "Ka wabənə nē nyi ka ndzəkəŋushi'inəki agyanə ləməku. Ka dələnə nē nyi də hə ahadatii."

¹³ Kə bii ci əsə, "Ma nya, ka gi'inə nē nyi tē Əntanfə." Ca ba əsə, "Wanyinə da manjeeviitə ba'avə Əntanfə aaciiki."

¹⁴ Makə d'ii ci, ma manjeeviita, ənji shiŋkinə nē tii patə, acii ha'ə, ma Yeesu, əndə shiŋkinə pwayi ənji tē ci makə natii kaa ca shii əntənə. Dagi əntənaakii zamagi ci də ŋgeerənə ŋga *Seetanə, makə d'ii ci ma Seetanə, tə'i ci da ŋgeerənə agyanə wa. * ¹⁵ Də ha'ə mbee ci ka luupaanə tē patənə ŋga ənjitə ndzaanə ka maviinə ŋga Seetanə daga ka poonə tē tii, magwaləkii acii wa. ¹⁶ Acii ha'ə, paŋgəraŋə nē ətsə oo'i, əntaa tē malaa'ikanyinə shi ci ka tsakənə, amma tē jijinyinə ŋga Ibərahiima shi ci ka tsakənə.

¹⁷ Acii ha'ə, tyasə see makə ndzaa ci makə ŋga ndzəkəŋushi'inəkii taa ka ŋgutə rəgwa patə, kaa ca shii ndzaanə ka maduunə *limanə, əndə nəhə təgunuunatii, əndə slənə də ədzəmə rənwə ka Əntanfə. Ma ndzaa ci ka maduunə limanə, kaa ca əntə ka putə ŋga ənja, Əntanfə a tifyagi 'waslyakəənatii dagi əntənaakii. ¹⁸ Makə d'ii ci kə cibə ci, kə upaa təbənə tē ci əsə, asee ma ənjitə ca ənjə a təbə tē tii, kə mbee ci ka tsakənə tē tii.

3

Kə palee Yeesu ka Muusa

¹ Ndzəkəŋushi'inəki ətsə 'wii Əntanfə tuunə noonə koonə ndzaanə ka ənjaakii, buurətəmə tē Yeesu. Ma ca, masləkee əndə nē ci, kə shi ci ka ndzaanə ka maduunə *limanə ŋga gooŋgaanə caama baaba. ² Ma ca, kə ta'i Əntanfə tē ci kaa ca dā slənaakii. Kə luuvə ci əsə tē patənə ŋga sətə bii Əntanfə ka ci, makə sətə shi Muusa a luuvə patənə ŋga sətə bii Əntanfə ka ci, ca slənə ahada ənji *yi ŋga Əntanfə. ³ Amma kə dəbēe ənjə a vii d'uunuunə ka Yeesu palee ka Muusa, makə sətə ci ənjə a vii d'uunuunə ka əndətə ghənyi ya palee ka yikii. ⁴ Taa ŋgutə yi patə, tə'i əndətə ghənyi. Amma Əntanfə ghənyi patənə ŋga uushi'inə.

⁵ Ma Muusa, əndətə slənyi də gooŋga asəkə yi ŋga Əntanfə nē ci. Slənaakii baarii ka ənji tē sətə ci Əntanfə a ba aakəjwa. ⁶ Amma ma Aləmasiihu, uuzətə yi ŋga Əntanfə nē ci, əndə luu aya əsə. Ci ca dā ŋwanjuunə asəkə yi ŋga Əntanfə. Amə nē yaakii, amma see a kəŋaamə ndihə ndihə, ama ka naamə dəŋə ka muudinə. *

Əpisəkətə nə Əntanfə a vii ka ənjaakii

⁷ Acii ha'ə, makə sətə bii Malaaba Ma'yanə, "Ma ənshinə, mada kə fii unə uurakii, ⁸ fatəmə tē ci, goona huurəgi ədzəmuunə, makə sətə shi dzədzəshi'inuunə a huurəgi saa'itə tii agi bilinə,

2:10 2.10 1 Koor. 8.6; 12.2; Slənə 3.15. **2:11** 2.11 Mat. 25.40; 12.50; Yooh. 20.17. **2:12** 2.12 Jab. 22.23. **2:13** 2.13 Isaa. 8.17-18. * **2:14** 2.14 2.17; Yooh. 1.14; Seetanə: Yooh. 8.44; 12.31; 1 Yooh. 3.8; Səniinə 12.10. **2:15** 2.15 Rooma 8.21. **2:16** 2.16 Isaa. 41.8-9. **2:17** 2.17 4.14; 5.2; Fil. 2.7; 1 Yooh. 2.2. **2:18** 2.18 4.15; Mat. 4.1-11. **3:1** 3.1 4.14. **3:2** 3.2 Baan. 12.7. * **3:6** 3.6 uuzətə yi: 5.8. **3:7** 3.7-11 Jab. 95.7-11. **3:8** 3.8 Shig. 17.7; Baan. 20.2-5.

waatoo, saa'itɛ kaaree tii ka *ɲwanɲuunɛ ɲga ɔntanɲɛ,
tɔya tɛbɛ tɛ ci ɛsɛ.

⁹ ɔɲki ɔntanɲɛ, 'Ma agi bilinɛ,
kɛ tibɛ dzɛdzɛshi'inuunɛ tɛ nyi,
dagyanɛ tii kɛ nee ka slɛnaaki agi fɛzɛ ɛnfwadɛ pu'unɛ.

¹⁰ Acii ha'ɛ, kɛ bɛzhi sɛkɛki aashi ɛɲjita,
ɛɲki nyi, kɛ zii tii, kɛ tɛkuree tii ka shii rɛgwaaki.

¹¹ Dɛ ha'ɛ, bɛzhi sɛkɛki aashitii, nya jidɛ, ɛɲki nyi,
paa tii ka mbu'unɛ aanɛ hanyiitɛ vii nyi ka tii
kaa tɔya ɛpisɛkɛ davɛ! "

¹² Ndzɛkɛɲushi'inɛkya, nɛhɛmɛ noonɛ nɛ acii ga ɛndɛ'i ɛndɛ a shigi
ahadoonɛ ɛtɛ dɛii rɛgwaakii bwayakii, waatoo, paa ci gi'i tɛ ɔntanɲɛ,
wata ca ɲuslɛgi a rɛgwa ɔntanɲɛ ɔndɛ vii ɛpinɛ. ¹³ Amma ma sɛndɛ
ɔanuunɛ, tsakɛmɛshinɛ uusɛra patɛ, acii ga taa mi a kavɛ tuunɛ ka slɛnɛ
'waslyakɛɛnɛ, ɛdzɛmuunɛ a huurɛgi. Dɛmɛ aakɛɲwa dɛ tsakɛshinɛ ha'ɛ,
mada ma'ɛ saa'itɛ ci ɛɲjɛ a 'wa 'ɔnshinɛ! ¹⁴ Acii ma amɛ, mada kɛ ndzaa
amɛ ndihɛ ndihɛ agi uushi'iitɛ 'watɛgyaamɛ vii goonɲa agyanɛkii daga
ka 'watɛginɛ ca'ɛ ka muudinɛ, kɛ ndzaa ci ɛtsa, uushi rɛɲwɛ naamɛ da i
Alɛmasiihu. ¹⁵ Kɛ ndzaa ci makɛ sɛtɛ bii malaaba lɛkalɛkatɛ oo'i,
"Ma ɛnshinɛ, mada kɛ fii unɛ uura ɲga ɔntanɲɛ,
fatɛmɛ tɛ ci, goona huurɛgi ɛdzɛmuunɛ
makɛ sɛtɛ shi dzɛdzɛshi'inuunɛ a huurɛgi,
saa'itɛ kaaree tii ka ɲwanɲuunɛ ɲga ɔntanɲɛ."

¹⁶ I wu sanɛ sha fii uura ɲga ɔntanɲɛ, tɔya kaaree ka ɲwanɲuunaakɔya?
ɔntaa patɛnɛ ɲga ɛɲjitɛ ɲgiragi Muusa tɛ tii anɛ hanyinɛ ɲga Misɛra
kwa? ¹⁷ Aashi i wu sanɛ bɛzhi sɛkɛ ɲga ɔntanɲɛ fɛzɛ ɛnfwadɛ pu'una?
ɔntaa aashi ɛɲjitɛ dɛii 'waslyakɛɛnɛ, tɔya kwaalagi, tɔya mɛɛtɛgi agi bilinɛ
kwa? ¹⁸ Ya saa'itɛ ji'i ɔntanɲɛ oo'i, paa tii ka mbu'unɛ aanɛ hanyiitɛ vii ci
ka tii, paa tii ka ɛpi sɛkɛ davɛ ɛsɛ, agyanɛ i wu sanɛ wabi ci ha'a? Tii nɛ
ɛɲjitɛ pooshi tii fii wabɛnaakii. ¹⁹ Yoo, kɛ nee amɛ dɛii kɛ tɛkuree tii ka
mbu'unɛ aanɛ hanyinɛkii acii paa tii vii goonɲa ka ɔntanɲɛ.

4

¹ Ma alɛkawalɛtɛ dɛii ɔntanɲɛ ka ɛɲji kaa tɔya upaa ɛpisɛka, ma'ɛ ca'ɛ
ɛndzɛ'i. Acii ha'ɛ, nɛhaamɛ naamɛ na, acii ga ɛndɛ'i ɛndɛ ahadoonɛ a
tɛkuree ka mbu'unɛ aadɛvɛ putɛ ɲga 'waslyakɛɛnaakii. ² Kɛ fii amɛ ɲunyi
habara ɲga ɔntanɲɛ makɛ sɛtɛ shi dzɛdzɛshi'inaamɛ a fii agi bilinɛ. Ma
tɔya, kɛ fii tii, amma pooshi nafii tɛ tii, acii, ma saa'itɛ fii tii, pooshi tii
liwɛ dɛ vii goonɲa. ³ Ma amɛ ɛnɛ vii goonɲa, kɛ mbu'yaamɛ ka ha ɲga
ɛpisɛkɛkii. Amma ma tɔya, pooshi tii mbu'i, makɛ sɛtɛ bii ci,
"Kɛ bɛzhi sɛkɛki, nya jidɛ, ɛɲki nyi, ma tɔya,
paa tii ka mbu'unɛ aanɛ hanyiitɛ vii nyi ka tii
kaa tɔya ɛpisɛkɛ davɛ."

Taa ɲgahi wabi ci ha'ɛ, patɛ da ha'ɛ tɛ'i ɛpisɛka, acii ndzanɛnɛ ka saa'itɛ
tagii ci duuniya uugi ci slɛnaakii patɛ. ⁴ Tɛ'i ɛndɛ'i ha asɛkɛ malaba
lɛkalɛkatɛ wabi ci agyanɛ mɛɛɛfɛnɛ ɲga uusɛra, ɛɲki ci, "Kɛ ɛpi ɔntanɲɛ
sɛkɛ ka mɛɛɛfɛnɛ ɲga uusɛra makɛ uugi slɛnaakii."

⁵ Asɛkɛ hatsɛ ha'ɛ ɛsɛ, kɛ nyaahɛ ɛɲji oo'i,
"Paa tii ka mbu'unɛ aanɛ hanyiitɛ vii nyi ka tii

kaa tōya əpisəkə davə.”

⁶ Ma ənjitə 'watəgi fa n̄unyi habara, paa tii vii gooŋga. Acii ha'ə, paa tii mbu'i aadəvə. Amma ca'ə əndzə'i, ma'ə rəgwa mawunəkii kaa hara ənjə a mbu'u aadəvə. ⁷ Putə ŋga ətsə ha'ə, fəzənyinə laŋə daba'a ətsa, Əntaŋfə a la əndə'i uusəra ətə ci ənjə a 'wa, 'Ənshinə.' Kə wabi Əntaŋfə da ma *Dawuda, kə bii ci wabəətsə uugiinə naahətənə koonə, ətə bii ci, “Ma ənshinə, madə kə fii unə uura ŋga Əntaŋfə, fatəmə tə ci, goona huurəgi ədzəmuunə.”

⁸ Maci daga ŋukə ŋukə kirə Jasəwa tə dzədzəshi'inaamə, tōya mbu'u ka hatə d̄ii Əntaŋfə davə, tōya əpisəkə da ci, kadə pooshi Əntaŋfə gi aakəŋwa də la əndə'i uusəra. ⁹ Də ha'ə shii amə oo'i, ma uusəratə dəkəpaa Əntaŋfə ka ənjaakii ŋga əpisəkə, ma'ə ca'ə əndzə'i, makə sətə əpi ci səkə naakii ka mədəfənə ŋga uusəra. ¹⁰ Acii taa wu patə liwə əpisəkətsə d̄ii Əntaŋfə aləkawaləkii ŋga viinə, kə uugi slənaakii, kə əpi ci səkə əsə, makə sətə əpi Əntaŋfə naakii. ¹¹ Acii ha'ə, ma amə, dəamə gazhi'waanə ŋga dəmənə ka ha ŋga əpisəkətsa, acii ga taa wu ahadaamə a təkuree ka dəmənə, makə sətə təkuree dzədzəshi'inaamə, acii tsarə ŋga ghatə vii gooŋgatsa.

¹² Acii, ma wabənə ŋga Əntaŋfə, da i əpinə nə ci, kwatsə kwatsə nə ci əsə. Hidamə hidamə nə makii palee ka ŋgila purəŋanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. Agi dəməgərənə nə ci vədikə aasəkə ədzəmə əndə ca'ə ka hatə d̄ii məguŋunə ca mbu'u aagi mbwasama. Agi baarəginə nə ci paŋgəraŋə tə sətə ci əndə a hiima a ədzəməkii da sətə cii kəya də aniya ŋga d̄fanə.

¹³ Ma Əntaŋfə, pooshi uushi ətə tagii ci bahə umbəgi agyanə ginəkii. Paŋgəraŋə paŋgəraŋə nə patənə ŋga uushi'inə akəŋwaciikii. Ka ci naama baaba patənə ŋga slənə gaamə.

Maduunə limanə nə Yeesu

¹⁴ Makə d̄ii ci tə'i amə da maduunə limanə ətə ndərəgi dzakə dagi səkəntaŋfə aadəgyə, waatoo, Yeesu *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, acii ha'ə, kəsətaamə təŋə təŋə tə vii gooŋgaanə caama baaba. * ¹⁵ Acii ma maduunə limanə gaamə, əntaa ətə pooshi ka nəhə təgunuunə gaamə. Madə kə palee uushi ka ŋgeerii amə, agi nəhənə nə ci təgunuunə gaamə. Ma ca, kə upaa təbənyinə kama kama tə ci weewee makə ətə upaa taamə, amma pooshi ci d̄ii 'waslyakəənə. ¹⁶ Acii ha'ə, ŋgərəgyaamə ŋgwalənə, ama əntsahə aabii ŋwanjwa əndə də pwapoonə, kaa ca nəhə təgunuunə gaamə, ama upaa pwapoonə ka tsakənə daamə ka saa'itə caama moo.

5

¹ Taa ŋgutə maduunə *limanə patə, agi ənjaakii ci ənjə a dəkə tə ci, ca slənə ka Əntaŋfə ka madəba matii, kaa ca də sataka ka Əntaŋfə ka tifyagi də 'waslyakəənə. ² Makə d̄ii ci tə'i uushi'inə laŋə ətə ca palee ka ŋgeeriikii, taa ənjitə pooshi ka slənətə uushi də rəgwakii, da ənji ghatə shiinə, ka mbeenə nə ci ka kərətənə tə tii. ³ Putə ŋga uushi'iitə laŋə ca palee ka ŋgeeriikii, tyasə see a də ci sataka ka putə ŋga 'waslyakəənaakii makə sətə cii kəya də ka putə ŋga 'waslyakəənə ŋga ənja. ⁴ Pooshi əndə ca d̄uunətə naakii nə kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə, madəamə Əntaŋfə 'wii tə ci, makə sətə shi Əntaŋfə a 'wii tə *Haruna kaa ca ndzaanə ka maduunə limanə. *

4:7 4.7 3.7-8. **4:8** 4.8 Dzək. 31.7; Jasə. 22.4. **4:10** 4.10 4.4. **4:12** 4.12 Isaa. 49.2; 55.11; Irim. 17.10; Yooh. 12.48; Af. 6.17; 1 Piita 1.23; Səniinə 1.16. * **4:14** 4.14 5.8; 8.1; maduunə limanə: 2.17-18; 3.1; 5.1,4-6; 7.24-28; 8.3; 9.7,11. **4:15** 4.15 2.18; 5.2; 7.26; 9.12; 1 Yooh. 3.5. **4:16** 4.16 10.19. **5:1** 5.1 4.14. **5:2** 5.2 2.17-18; 4.15; 7.28. **5:3** 5.3 7.27; 9.7; Leew. 9.7; 16.6,15. * **5:4** 5.4 Haruna: Shig. 28.1.

⁵ Ha'ë nê Alëmasiihu ësë. Æntaa ci saakii ðuunëtë naakii nê kaa ca ndzaanë ka maduunë limanë. Amma ma Ændëtë ta'i të ci, ci nê Ændëtë bii ka ci,

“Uuzënaaki nê hë, daga ënshinë kë ndzaa nyi ka Duu.”

⁶ Makë sëtë bii ci ka ëndë'i ha asëkë lëkalëkatë ësë,

“Limanë nê hë ka ca'ë ndëjwë ndëjwë.

Dërëpë nga Malëkisadakë nê'unëku.”

⁷ Ma saa'itë Yeesu asëkë duuniya, kë ðii ci dë'wanyinë, ca këdii dë ngeerënë, ca madëe ka uurakii da kiinë agikii ka Æntanjë ëtë da baawëda nga luupaanë të ci acii ëntënë. Kë fii Æntanjë dë'waakii acii kë ngwali ci të Æntanjë. ⁸ Taa ngahi *Uuzënë nga Æntanjë nê ci, amma dagi cibëtë sii ci jigunyi ci fanë të Æntanjë. † ⁹ Makë uudëpaa Æntanjë slënaakii ashikii, kë ndzaa ci ka rëgwa nga luupaanë të patënë nga ënji ka ca'ë ndëjwë ndëjwë, waatoo, ënjitë fii të ci. ¹⁰ Acii kë kavë Æntanjë të ci ka maduunë limanë, ca nê'u dërëpë nga Malëkisadakë.

Wabënë agyanë bwaseenë ka rëgwa nga Æntanjë

¹¹ Ma agyanë Malëkisadakë, të'i uushi'inë nga baabanë koonë lanë, amma ka ðanë keenë dzawë nê batënë koonë, acii pooshi unë ma'ë agi paaratëgi dë wabënë pii pii. ¹² Acii taa ngahi maliminë dëbee una ndzaanë nga ëna, amma patë da ha'ë see a ënë ënji ka dzëgunëtë koonë të təkëjwatë wabënë nga rëgwa nga Æntanjë. Ca'ë ëndzë'i 'wanë sanuunë ka madëbama nga ðafëna. ¹³ Taa wu patë ëtë ma'ë ka sa 'wanë, ma'ë ci uuzënë a ba'ë. Ma tsarë nga ëndëtsa, ma'ë ci mashiiimë taarapaanë ahada bwayakii da nyunykii. ¹⁴ Amma ma ëndëtë pooshi ma'ë ka sa 'wanë, see ðafëna cii këya adë, mata nê ëtsa. Ci nê ëndëtë uugi dzëgunë taarapaanë ahada bwayakii da nyunykii.

6

¹ Acii ha'ë, dzaamë aakëjwa dë slënë uushi'inë nga matanënyinë, gaama ndzëhënëenë ka təkëjwatë dzëgunënë agyanë rëgwa nga Alëmasiihu. Waatoo, gaama ndzëhënëenë ka dzëgunënë ka ënji, wa tëya bwasee ka slënë uushi'itë ca kërë të tii ka ëntënë, da wa tëya vii goonnga ka Æntanjë. ² Ha'ë ësë, gaama ndzëhënëenë ka dzëgunënë ka ënji agyanë yiië* bapëtisëma, da agyanë kavë ciinë agyanë ënda, da agyanë madënë nga mamëtë ënja, da agyanë gëjwanë uusëra nga muudinë. ³ Amma, ma ðanaamë, dzaamë aakëjwa dë dzëgunë uushi'inë nga matanënyinë, mada kë luuvë Æntanjë. ⁴ Acii ma ënjitë nee ka goonngaanë nga Æntanjë, tëya upaa barëkaanaakii, tëya upaa Malaaba Ma'yanë, ⁵ waatoo, ënjitë tëbëtë ndikë ndikënë nga wabënë nga Æntanjë da baawëda nga njwanuunaakii ëtë na shi, ⁶ ma tsarë nga ënjitë, mada kë njslëgi tii, tëya vii ba'ë ka Æntanjë, pooshi sëkii ca ënyatë dë tii aaba'ë bahë tëya baanë ka ci. Acii kë ënyi tii ka gwa'avënë të Uuzënë nga Æntanjë aashi ënfwa. Dë ha'ë kavë tii ënji ka bërëpaanë të ci.

⁷ Buurëtaamë agyanë hanyinë ënë ci patënë nga vënë ca ndzëmë anëkii anëkii, ca ifëgërë patë aagikii, së nga zëma a gyaavagi ngaannga'ë agikii kaa ënjitë ca uuzë zëmëkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavë Æntanjë

⁷ Buurëtaamë agyanë hanyinë ënë ci patënë nga vënë ca ndzëmë anëkii anëkii, ca ifëgërë patë aagikii, së nga zëma a gyaavagi ngaannga'ë agikii kaa ënjitë ca uuzë zëmëkii a nafagi. Ma hanyiitsa, ka ci ðavë Æntanjë

5:5 5.5 1.5. 5:6 5.6 Jab. 110.4; Ibër. 6.20. 5:7 5.7 Mat. 26.36-46. † 5:8 5.8 1.2; 4.14; 6.4-6; 7.3,28; 10.29; Yooh. 1.34; fanë të Æntanjë: 4.15; Fil. 2.8. 5:9 5.9 7.27. 5:10 5.10 5.6; 6.20. 5:12 5.12-13 1 Koor. 3.2. 5:14 5.14 13.9; Rooma 16.19; 1 Koor. 14.20; Af. 4.14. 6:1 6.1 9.14. * 6:2 6.2 Yiië bapëtisëma taa alë'aada nga laabagi shishinë ka baarë camënë nga ënda akëjwacii Æntanjë. 6:2 6.2 Yooh. 3.25-26; Slënë 19.1-6. 6:4 6.4-6 2.1-3; 5.8; 10.26-29; 12.25; Mat. 12.31; 1 Yooh. 5.16.

barëkaanë. ⁸ Amma madfa wata kuzhinyinë da dëhënyinë gyaavagi parëkë davë agi hanyinëkii, pooshi nafakii. Ka gëra naalanë nga Æntañfë në hanyinëkii, gunë a ëtsagi të ci hëhëdë.

⁹ Kadashinyinë geena, taa ngahi kë wabiinë koonë ha'ë, kë shii inë weewee, ma unë, agi në'utënë nuunë makë sëtë dibë, koonë shii upaa luupaanë. ¹⁰ Ma Æntañfë, ëndë goongë në ci, pooshi slënë goonë ka zaanënë ka ci. Ha'ë ësë në uudëëtse cuuna uudë të hara ënji në'unë, kë cakuunë të tii agi lëmëkii. Kë shii ci agi dzënë nuunë aakëñwa dë tsakënë të tii. Pooshi ka zaanënë ka ci. ¹¹ Ma sëtë ciina moo, wa patënë goonë a dfa gazhi'waanë ha'ë ca'ë ka muudinë, koonë shii upaa patënë nga uushi'iitë kii unë nuunë davë. ¹² Pooshi inë ka uudënë una ndzaanë ka manya'inë, amma, ma mooniinë, a në'uunë dërëpë nga ënjitë vii goongë, tëya së'watë, acii tii na upaa sëtë dë Æntañfë alëkawalë nga viinë.

Tantanyinë në alëkawalë nga Æntañfë

¹³ Ma saa'itë dë Æntañfë alëkawalë ka Ibërahiima, makë dë ci pooshi ëndë palee ka ci bahë jidënë dë lëmëkii, kë ji'i ci dë lëmëkii saakii.

¹⁴ Æñki ci ka ci, "Tantanyinë ka danë në nyi ka hë barëkaanë, ha ta makë cingëra." ¹⁵ Ma Ibërahiima, kë kënëanë ci ndihë ndihë, wata kë upaa ci sëtë dë Æntañfë ka ci alëkawalëkii. ¹⁶ Ma ënjë a jidë, agi ngërënë në tii lëmë nga ëndëtë palee ka tii, tëya jidëgi. Jidënë ca lagi gëñwanë nga taa mi patë agi mabizhinëkii. ¹⁷ Acii ha'ë, ma ënjitë na upaa sëtë dë Æntañfë alëkawalë nga viinë ka tii, makë mwayi ci baariinë ka tii panğëranë oo'i, paa ci na zë'u dë wabënë, see ca tsakëtëgi dë jidë.

¹⁸ Ma alëkawalaakii da jidëakii, pooshi ka zë'unë, pooshi Æntañfë ka jirakënë dë tii ësë. Ma amë ënë huyi ka ndzëñwë ndzëñunë aabiikii, ma uushi'iitë bërë'i, agi viinë në tii kaamë ngeerënë ka shanë a ëdzëmaamë, ama kënëanë ndihë ndihë agi kanëtë kii amë nga upaa uushi acii Æntañfë.

¹⁹ Uushi'iitë kii amë naamë davë kavë taamë ka dzënë gëñë agi ndzaanë gaamë, ama kënëanë ndihë. Putë nga kanëkii mbu'u naamë kura'ë aasëkë hatë malakii dë gwada, waatoo, malaaba ha nga Æntañfë. ²⁰ Ma hatsa, ci në hatë 'watëgi Yeesu dëmënë kaamë aadëvë ka madëbama gaamë. Acii ma ca, kë ndzaa ci ka maduunë limanë ka ca'ë ndëñwë ndëñwë. Dërëpë nga Malëkisadakë cii këya në'u. †

7

Malëkisadakë limanë nga Æntañfë

¹ Ma ëndëtse dë lëmëkii Malëkisadakë, nwanjwë nga vëranë nga Saliimë nji ci, limanë nga Æntañfë maduunëkii në ci ësë. Ma agi saa'ikii, Ibërahiima a ënya ka ha nga panë, hatë zamagi ci dë meeminë ëñfwadë, kë gi Malëkisadakë ka gëñwayanë da ci a rëgwa, ca dfa ka ci barëkaanë. *

² Wata Ibërahiima a ngërë uushi'iitë fë'ya ci ka ha nga panë, ca tëäkëpaa kurëgë pu'u pu'u, ca ngërë kurëgë rëñwë rëñwë, ca vii ka ci. Ma lëmë Malëkisadakë, makë bana, nwanjwa ëndë goongë. Makë dë ci nwanjwë nga Saliimë† në ci, ci ca baarii oo'i nwanjutë ca kira ndzaanë agi jamënë në ci. ³ Ma ca, pooshi ënji shii të dë taa mëci taa dzëdzëshi'inëkii, pooshi

6:8 6.8 Mat. 13.7,22. **6:10** 6.10 10.32-34; 13.1; 1 Yooh. 4.7-12,19-21. **6:12** 6.12 11.1-12; Luka 21.19. **6:13** 6.13-14 'Wat. 22.16-17; Ibër. 11.12. **6:16** 6.16 Shig. 22.10; Mat. 5.34; 23.16-22. **6:18** 6.18 Baan. 23.19. **6:19** 6.19 3.6; Rooma 5.5; Ibër. 9.3. † **6:20** 6.20 4.14; Malëkisadakë: Jab. 110.4; Ibër. 5.6,10; 7.1-4. * **7:1** 7.1 Malëkisadakë: 'Wat. 14.17-20; Ibër. 5.6. † **7:2** 7.2 Ma Saliimë, ëndë'i lëmë nga Urusaliima nga nukë, makë bana, 'Ndzaanë agi jamënë' dë uura Ibëraaniya.

ɔnji shii saa'itɔ pwayi ɔnji tɔ ci taa saa'i nɔa ɔntɔnaakii ɔsɔ. Amma ma ci, makɔ nɔa *Uuzɔnɔ nɔa ɔntanɔfɔ nɔ ci, waatoo limanɔ nɔa ha'ɔ ndɔɔwɔ ndɔɔwɔ.

⁴ Buurɔtɔmɔ nɔa'ɔ tɔ dɔunuunɔ nɔa Malɔkisadakɔ. Kɔ nɔgirɔ dzɔdzɔshi'inaamɔ Ibɔrahiima uushi'itɔ fi'ya ci agi panɔ patɔ, ca tɔɔkɔpaa kurɔgɔ pu'u pu'u, ca nɔgɔrɔ kurɔgɔ rɔɔwɔ rɔɔwɔ, ca vii ka Malɔkisadakɔ.

⁵ Wiitɔsɔ boo, ma limanyiitɔ agi slikɔrɔnɔ nɔa *Leewi, ka tii bii *bariya luu kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u acii ɔnji *Isɔrayiila, taa nɔgahi tii maa, jijinyinɔ nɔa Ibɔrahiima nɔ tii. ⁶ Amma ma Malɔkisadakɔ, ɔntaa ahada slikɔrɔnɔ nɔa Leewi nɔ ci, amma patɔ da ha'ɔ ka ci vii Ibɔrahiima kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u, ca dɔa barɔkaanɔ ka Ibɔrahiima, waatoo, ka ɔndɔtɔ dɔii ɔntanɔfɔ ka ci alɔkawala.

⁷ Kɔ shii amɔ panɔgɔranɔ ɔɔ'i, ma ɔndɔtɔ ca dɔa barɔkaanɔ, kɔ palee ci ka ɔndɔtɔ ca luu barɔkaanɔkii dɔ dɔunuunɔ. ⁸ Ma ɔnjitɔ ca luu kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u, waatoo, jijinyinɔ nɔa Leewi, ɔnjitɔ mɔɔki nɔ tii. Ma Malɔkisadakɔ, makɔ sɔtɔ bii malaaba lɔkalɔkatɔ, pooshi ɔnji nee ka waakii. Ka ci vii Ibɔrahiima kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u. ⁹ Ma saa'itɔ vii Ibɔrahiima ka Malɔkisadakɔ kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u, ka banɔ naamɔ, Leewi dɔ naakii nɔ maa, kɔ vii ci ka ci, taa nɔgahi ma nɔa ɔna, jijinyinaakii ca luu kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u acii ɔnja. ¹⁰ Ma bii amɔ ɔɔ'i, kɔ vii Leewi ka ci kurɔgɔ rɔɔwɔ agi pu'u, acii ma Leewi, rɔɔwɔ nɔ ci agi jijinyinɔ nɔa Ibɔrahiima.

¹¹ Ma saa'itɔ vii ɔntanɔfɔ bariya ka ɔnji Isɔrayiila, waatoo saa'itɔ slikɔrɔnɔ nɔa Leewi a dɔa limaanɔ, pooshi mbu'i ka sɔtɔ mwayi ɔntanɔfɔ. Maci ma fii unɔ kɔ mbu'i, kadɔa pooshi nafa nɔa kira ɔndɔ'i limanɔ ɔtɔ nyi'u dɔrɔpɔ nɔa Malɔkisadakɔ, ca bwasee ka nɔa *Haruna uuzɔnɔ nɔa Leewi. ¹² Madɔa kɔ zhi'i dɔa limaanɔ aagyanɔ ɔndɔ'i slikɔrɔnɔ, tyasɔ ka zhi'unɔ nɔ bariya ɔsɔ. ¹³ Acii ma Slandanaamɔ ɔnɔ ciina wabɔ uushi'iitɔsɔ agyanɔkii, agi ɔndɔ'i slikɔrɔnɔ pamɔ shigi ci. Ma agi slikɔrɔtsa, pooshi agitii sha dɔii limanɔ taa dɔa slɔnɔ anɔ ha nɔa dɔa sataka. ¹⁴ Ma Slandanaamɔ, panɔgɔranɔ a babara ɔɔ'i, agi slikɔrɔnɔ nɔa Yahuda shigi ci. Amma ma saa'itɔ wabi Muusa agyanɔ limanyinɔ, paa ci 'wapaa slikɔrɔnɔ nɔa Yahuda.

*ɔndɔ'i *limanɔ makɔ Malɔkisadakɔ*

¹⁵ Ma sɔtsa, kɔ cakɔ shiginɔ panɔgɔranɔ aa babara ɔɔ'i, kɔ shigi ɔndɔ'i limanɔ makɔ Malɔkisadakɔ. ¹⁶ Ma ndzaanaakii ka limanɔ, ɔntaa dagi bariya nɔa ɔndɔ shiɔkinɔ, amma dagi nɔgeerɔnɔ nɔa ɔpinɔ ɔtɔ nɔa ca'ɔ ndɔɔwɔ ndɔɔwɔ ndzaa ci ka limanɔ. ¹⁷ Makɔ sɔtɔ nyaahɔ ɔnji asɔkɔ malaaba lɔkalɔkatɔ ɔɔ'i, "Limanɔ nɔ hɔ ka ca'ɔ ndɔɔwɔ ndɔɔwɔ. Dɔrɔpɔ nɔa Malɔkisadakɔ nɔ'unɔku." ¹⁸ Ma iirɔ bariyatɔ vii ɔntanɔfɔ ka ɔnja, kɔ nɔgirɔ ci, ca uulagi, acii pooshi nɔgeerɔnɔ davɔ, pooshi ka luupaa ɔnja. ¹⁹ Ma iirɔ bariyata, pooshi nɔgeerɔnɔ davɔ bahɔ kavɔ ɔnji shiɔkinɔ ka ndzaanɔ mambu'ukii agi slɔnatii. Kɔ kira ɔntanɔfɔ matahu uushi ɔtɔ caama ka nɔ davɔ, kaama shii ɔntsahɔnɔ kɔdɔhɔ aabiikii.

²⁰ Dagi jidɔnɔ dɔii ɔntanɔfɔ ha'ɔ. Ma saa'itɔ kii ɔnji tɔ slikɔrɔnɔ nɔa Leewi ka limanyinɔ, ɔntaa dɔ jidɔa. ²¹ Amma ma Yeesu, ma saa'itɔ kii ɔntanɔfɔ tɔ ci ka limanɔ, kɔ bii ci ka ci, ɔɔki ci, "Ma nyi Slandana, kɔ ji'i nyi, paa nyi ka ɔnɔ dɔ ma ɔsɔ.

Limanë nê hê ka ca'ê ndêjwê ndêjwê.”

²² Êtsê ha'ê baarii kaamê oo'i, ma Yeesu, nga matahu alêkawala ndzaa ci ka êndê rêgwa.

²³ Ma limanyiitê nga njukê, lanê nji tii, acii kê nji wa ngêêrêgi tê tii anê limaanê. ²⁴ Amma ma Yeesu, ma limaanaakii, pooshi ka dzêginê anêkii, acii kê ndzaa ci da i êpinê ka ca'ê ndêjwê ndêjwê. ²⁵ Acii ha'ê, tê'i ci da ngêerênê taa guci patê nga luupaa tê patênê nga ênjitê ca shi aabii Êntanjê daciikii, acii tê'i ci da êpinê nga ha'ê ndêjwê ndêjwê, ca dâ dê'wa ka putatii.

²⁶ Ma Yeesu, ci nê maduunê limaate caama moo. Malaabakii nê ci, pooshi sê nga idêpaanê ashikii, tsanjê nê ci agi ma'waslyakê ênja, ca ndêrêvê dzakê dagyanê sêkêntanjê. ²⁷ Ma ca, rêjwê dyanê dîi ci sataka, waatoo, êtê vigi ci naakii nê, ca d'agi dê sataka ka putê nga 'waslyakêênê nga ênja, paa ci dîi makê nga hara limanyiitê ca dâ sataka uusera patê. Ma têya, agi d'anê nê tii sataka ka natii 'waslyakêênê zêku'i taabu'u d'anê tii ka 'waslyakêênê nga hara ênja. ²⁸ Ma bariya nga Muusa, kê kii ci madiigêrê limanyinê taa ngahi tê'i uushi'inê lanê êtê ca palee ka ngêeriitii. Amma, ma dâ alêkawalê nga Êntanjê dê jidâ, daaba'ê bariya dîi ci. Ci kavê tê Uzênakii. Ma ca, mambu'ukii nê ci ka ca'ê ndêjwê ndêjwê.

8

*Maduunê *limanê gaamê*

¹ Ma sêtê cii kya moo banê koonê, takumê kaa nya bagi koonê panjêranê: Tê'i amê da tsarê nga maduunê limaatsa. Ma ca, dasê nê ci da ciizêma Êntanjê maduunêkii dagyê. * ² Asêkê hatê palee dê laabanê cii kêya slênê, waatoo, asêkê tantanyitê kuvê êtê kapaa Slandanê ci saakii, êntaa êndê shinjinê.

³ Taa ngutê maduunê limanê patê, agi kanê nê ênji tê ci ka dâ sataka dê uushi'inê kama kama ka Êntanjê. Ha'ê dîi nê maduunê limanê gaamê êsê, kê ndzaa tyasê kê ngirê ci uushi, kaa ca dâ dê sataka naakii êsê. ⁴ Maci a duuniya nê Yeesu nga êna, kadâ paa ci ka ndzaanê ka limanê shanjê, makê dîi ci, ma ganê a duuniya, tê'i limanyinê êtê ca dâ sataka makê sêtê bii bariya nga Muusa. ⁵ Ma slênê nga limaatsê ci têya dâ, agi baarênê nê ci tê mândzaanju'inê nga sêtê dadagyê tanê, makê êtê nji Muusa a dâ. Acii ma saa'itê Muusa kêdêhê kaa ca dâ *kuvê kuvê'unê, kê wabi Êntanjê ka ci, êjki ci, “Kapaa hanjkalaku, kaa ha d'atê makê sêtê baarii nyi ka hê anê ginjwa.” † ⁶ Amma ma Yeesu, kê vii Êntanjê ka ci slênê nga limaane êtê palee ka nga hara limanyinê dê mêghêrêvênê. Ha'ê êsê nê ndzaanaakii ka êndê rêgwa nga alêkawalêtê ndzaanê ahada Êntanjê da êndê shinjinê. Kê palee alêkawalêkii ka alêkawalêtê nga njukê dê mêghêrêvênê, acii matahu uushi'inê dîi ci alêkawalê nga viinê kaamê.

⁷ Maci ma alêkawalêtê nga têkêjwanê, pooshi sê nga idêpaanê agikii, kadâ pooshi nafa nga dâ êndê'i alêkawalê ma'ê. ⁸ Amma tê'i uushi idêpaa Êntanjê ashi ênjaakii. Ci dîi bii ci, “Ma bii nyi Slandana, tê'i saa'i na shi êtê nii kya ênê

7:21 7.21 7.17. **7:22** 7.22 8.6. **7:24** 7.24-25 6.20. **7:25** 7.25 2.11; 10.14; Rooma 8.34; 1 Yooh. 2.1. **7:26** 7.26 4.15. **7:27** 7.27 5.3,9; 7.25; 9.12,26,28; 10.10,12; Rooma 6.10; 1 Piita 3.18. **7:28** 7.28 5.1-2,8; 7.19; Jab. 2.7. * **8:1** 8.1 4.14; da ciizêma Êntanjê: 1.3,13; 7.25; 10.12; 12.2,25; Jab. 110.1; Mat. 22.44; Slênê 2.33; Rooma 8.34; Af. 1.20; Kwal. 3.1. **8:2** 8.2 8.5. † **8:5** 8.5 9.9; 10.1; Kwal. 2.17; kuvê kuvê'unê: 9.2; Shig. 25.9,40. **8:6** 8.6 7.22; 8.2,6,13; 9.11,15; 12.24; Isaa. 55.3; Irim. 31.31-33; Êzaki. 37.26; 1 Koor. 11.25. **8:8** 8.8-12 Irim. 31.31-34; Ibêr. 10.16-17.

ka dfa kura alëkawalë ka ënji Isërayiila
da ka ënji Yahudiya.

⁹ Pooshi ka ndzaanë makë ëtë shi nya dïi

ka dzëdzëshi'inëti,

waatoo, saa'itë baarii nyi ka tii rëgwa dë naaki na

kaa tëya shigi anë hanyinë nga Misëra.

Taa ngahi kë dïi nyi ka tii ha'ë, patë da ha'ë,

pooshi tii në'utë alëkawalëtë dïi nyi ka tii.

Wata nya bwasee ka tii, tëya palë.

¹⁰ Ma kura alëkawalëtë cii kya dfa ka ënji Isërayiila,

madfa kë mbu'ya saa'ikii,

ka kavënë në nyi të tii ka tëya paaratëgi dë bariyaaki,

nya naahëvë aa ëdzëmëti ësë.

Ka ndzaanë në nyi ka Æntanfwatii,

tëya ndzaanë ka ënjaaki ësë.

¹¹ Pooshi ëndë na dzëgunë ka ëndë hanyinaakii ahadatii,

taa banë ka ci, shii të Slandana.

Acii patënatii na shii të nyi,

manjëevënë da matanënyinë patë.

¹² Ka tifyaginë në nyi ka tii 'waslyakëënatii patë.

Pa nya buurë bwaya uushi'iitë nji tëya dfaadfa ma'ë."

¹³ Ma wabi Æntanfë agyanë kura alëkawala, kaa ca baarii oo'i, kë geegi ci ka alëkawalëtë nga tëkëjwanë ka iirëkii. Ma sëtë uugi iirënë, pooshi ka ta'avënë ka uudënë.

9

Malaaba ha ganë a duuniya da ëtë dadagyë

¹ Ma agi alëkawalëtë nga tëkëjwanë, kë vii Æntanfë bariya makë sëtë ci ënjë a paslë të ci. Të'i ësë ha ëtë ghënëtë ënji shinjkinë kaa tëya paslë të ci davë. ² Waatoo, kë dfaapaa ënji *kuvë kuvë'unë. Ma sëkëkii nga tëkëjwanë, të'i ha nga dzakë garëkuwanyinë, të'i teeburë da i buroodi anëkii ëtë dïi ënji dë sataka ka Æntanfë. Ma hatsa, Malaaba ha nga Æntanfë ci ënjë a 'wa. * ³ Ma asëkë hatsë ha'ë ësë, të'i gëra kumuwa ëtë lagi ënji dë gwada. Hatë palee dë Laabanë patë në lëmë nga hatsa.

⁴ Ma asëkë gëra kumuutsa, të'i teeburë, anëkii ci ënjë a ëtsa urëdya davë ka Æntanfë. Ma teeburëtsa, dë ëndzënë lërëbëgi ënji. Davë akumu ësë në *mbyaka nga alëkawalë nga Æntanfë. Ænjë a lërëbëgi mbyakakii dë ëndzënë. Ma asëkë mbyakakii, të'i jaala nga ëndzënë asëkëkii, da i zëmëtë ci ënjë a 'wa *mana asëkë jaalakii. Të'i ësë shakwata nga *Haruna. Ashi shakwatakii shi ba a givë. Të'i ësë matsahu faariinë bërä'i ëtë shi Æntanfë nyaahë bariya ashikii davë patë asëkë mbyakata. † ⁵ Ma dagyanë mbyakakii, të'i uushi'inë bërä'i‡ dätë ënji, pusha të malaa'ikanyinë, ëtë ca baarë mëghërëvënë nga Æntanfë. Tëya pëerëpaa bëbu'watii agyanë mbyakakii, waatoo, agyanë hatë ci Æntanfë a nëhë tëgunuunë nga ënja. Amma ma uushi'iitsa, ëntaa saa'i nga wabënë furënë furënë agyanëti ëna.

8:13 8.13 8.6. * **9:2** 9.2 kuvë kuvë'unë: 8.5; 9.11-12; Shig. 26.1-30; garëkuwanyinë: Shig. 25.31-39; teeburë: xt Shig. 25.23-30. **9:3** 9.3 Shig. 26.31-33; Leew. 16.2; Ibër. 6.19; 9.7,12; 10.20. † **9:4** 9.4 Shig. 30.1-6; mbyaka: Shig. 25.10-16; mana: Shig. 16.32-35; shakwata: Baan. 17.21-25; matsahu faariinë: Shig. 25.16. ‡ **9:5** 9.5 Agi 'wanë në ënji dë "Cooribimë." **9:5** 9.5 Shig. 25.18-22.

⁶ Wiitɛ makɛ sɛndɛ ɔatɛ ɛnʒi hatsa. Ma kuvɛtɛ ɲga tɛkɛɲwanɛ, uusɛra patɛ nɛ limanyinɛ ka dɛmɛnɛ aadɛvɛ ka ɔa slɛnatii. ⁷ Amma ma gɛra kumu, see gawɛ ɲga limanyinɛ nɛ dɛmɛnɛ aadɛvɛ, rɛɲwɛ agi fɛza. Ma ca dɛmɛ, ca ɲgɛrɛɛnɛ aciikii idɛnɛ ɲga dabanyitɛ cii kɛya laala uurakii, ka ɔa dɛ sataka putɛ ɲga 'waslyakɛɛnaakii da ɲga ɛnʒa. ⁸ Ma uushi'iitsa, agi ɲgɛrɛnɛ nɛ Malaaba Ma'yanɛ ca baarii kaamɛ paɲgɛraɲɛ oo'i, mada ma'ɛ kuvɛ kuvɛ'uutsa, ma'ɛ rɛgwa ɲga dɛmɛgɛrɛnɛ aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ mawunɛmɛ ɛsɛ.

⁹ Ci ca baarii tɛ zamananɛ gaamɛ ɛndzɛ'i. Ci ca baarii kaamɛ oo'i, ma laala uura ɲga dabiinɛ da hara satakanyinɛ ka ɛntaɲfɛ, pooshi ka mbeenɛ ka kavɛnɛ tɛ ɛndɛ paslɛnɛ tɛ ɛntaɲfɛ kaa ca ndzaanɛ yadɛ idɛpaa uushi ashikii shaɲɛ. ¹⁰ Ma uushi'iitsa, zɛmɛnɛ da saasa uushi'inɛ kama kama, da alɛ'aada ɲga kuubɛgi uushi'inɛ tanɛ cii kɛya baarɛ. Uushi'inɛ ɲga duuniya nɛ tii patɛ ɲga uundzɛ saa'i, see mada mbu'ya saa'itɛ nɛ ɛntaɲfɛ zhi'wee ka patɛnɛ ɲga uushi'inɛ kaa ca ndzaanɛ kurakii.

¹¹ Amma kɛ shi Alɛmasiihu. Ci nɛ madaunɛ limanɛ ɲga dagwa uushi'iitɛ shi daciikii. Asɛkɛ hatɛ palee ka kuvɛ kuvɛ'unɛ cii kɛya ɔa slɛnaakii. Matahukii nɛ hakii ɛsɛ. ɛntaa ɛndɛ shiɲkinɛ ghɛnyi hakii. ɛntaa ganɛ a duuniya ɛsɛ. ¹² Rɛɲwɛ dyaɲɛ tanɛ gimɛ ci aadɛvɛ aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ. Paa ci ɲgɛrɛɛnɛ taa idɛnɛ ɲga ɛhwa, taa ɲga la aadɛvɛ, amma idɛnaakii saakii ɲgirɛ ci. Ca pɛrapaa daamɛ acii 'waslyakɛɛnɛ gaamɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. § ¹³ Ma ɲga ɲukɛ, ma ɛɲjitɛ pooshi malaabakii akɛɲwacii ɛntaɲfɛ, idɛnɛ ɲga uuhinɛ da ɲga liinɛ da ɛntɛɔakɛ ɲga uuji liinɛ ɲji ɛnʒɛ a miicɛ ka tii kaa tɛya ndzaanɛ malaabakii. ¹⁴ Mada ma idɛnɛ ɲga dabanyinɛ, tɛ'i ci da ɲgeerɛnɛ ɲga laabagi ɛnʒa, idɛnɛ ɲga Alɛmasiihu palee patɛ. Ma Alɛmasiihu, yadɛ 'waslyakɛɛnɛ ashikii nɛ ci. Kɛ ɲgirɛ ci shishinɛkii, ca ɔagi dɛ sataka ka ɛntaɲfɛ dagi ɲgeerɛnɛ ɲga Malaaba Ma'yanɛ ɛtɛ ndzaanɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. Dɛ idɛnaakii ɔatɛgi ci dɛ moodɛfaamɛ malaabakii acii gaama slɛnyi uushi'iitɛ ca kɛrɛ taamɛ ka ɛntɛnɛ, amma kaama nɛ'u tɛ ɛntaɲfɛ ɛndɛ vii ɛpinɛ. ¹⁵ Acii ha'ɛ ɛndɛ rɛgwa ɲga kura alɛkawalɛ nɛ ci. Ma ndzaanaakii ka ɛndɛ rɛgwa, kaa ɛɲjitɛ 'wii ɛntaɲfɛ aabiikii a ɲgɛrɛ uushi'iitɛ ɔii ɛntaɲfɛ alɛkawalɛ ɲga viinɛ ka tii, ca ndzaanɛ ka natii ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. Ka slɛnɛnɛ nɛ ɛtsɛ ha'ɛ, acii kɛ ɛɲki ci. ɛntɛnaakii ca pɛrapaa tɛ ɛnʒi acii bwaya uushi'iitɛ ɲjii tɛya ɔaada saa'itɛ tii agi alɛkawalɛ ɲga tɛkɛɲwanɛ.

¹⁶ Mada kɛ ɲgiirɛ ɛndɛ ma, see mada ɛɲki ci zɛku'i, taabu'u slɛnɛginɛ mazɛmɛ yi dɛ sɛtɛ bii ci patɛ. ¹⁷ Mada ma'ɛ ɛndɛtɛ da i ɛpinɛ, patɛnɛ ɲga sɛtɛ bii ci pooshi ɲgeerɛnɛ davɛ. Amma maa kɛ mbu'ya saa'i ɲga ɛntɛnaakii, saa'ikii ndzaanɛ wabɛnaakii da ɲgeerɛnɛ davɛ. ¹⁸ Ci ɔii, alɛkawalɛtɛ ɲga tɛkɛɲwanɛ maa, see dɛ makɛ ɛji idɛnɛ zɛku'i, taabu'u ndzaa ci da ɲgeerɛnɛ davɛ. ¹⁹ Ma saa'itɛ bii Muusa bariya ɲga ɛntaɲfɛ ka ɛnʒa, makɛ uugi ci baginɛ, kɛ ɲgirɛ ci idɛnɛ ɲga liinɛ da ɲga uuhiinɛ, ca gwazɛtɛgi da ma'inɛ, ca ɲgɛrɛ ba ɲga ɛɲfwa ci ɛnʒɛ a 'wa "izubɛ" da madizɛ shiɲkinɛ ɲga baga, ca miicigi ka lɛkalɛkatɛ ɲga bariya da ka ɛnʒi patɛ. * ²⁰ Ca ba, ɛɲki ci, "Wiitɛ idɛnɛ ɲga alɛkawalɛ ɲga ɛntaɲfɛ koonɛ, koonɛ nɛ'utɛ." ²¹ Ha'ɛ ɛsɛ ca miicivɛ idɛnɛkii aagyannɛ kuvɛ kuvɛ'unɛ da

9:6 9.6 10.11; Baan. 18.2-6. **9:7** 9.7 5.3; 9.25; 13.11; Leew. 16.2-16. **9:9** 9.9 7.19; 9.2. **9:10** 9.10 Leew. 11 da 15; Baan. 19. **9:11** 9.11 4.14. § **9:12** 9.12 7.27; 10.4; Leew. 16.14-16; idɛnaakii saakii: 9.25; 12.24; 13.12,20; Mat. 26.28; Rooma 3.25-26; 1 Piita 1.2,18-19; 1 Yooh. 1.7. **9:13** 9.13 Baan. 19.1-10,17. **9:14** 9.14 Rooma 6.20-23; 8.2. **9:15** 9.15 8.6. * **9:19** 9.19-20 Shig. 24.6-8; Ibɛr. 9.12-13; izubɛ: Leew. 14.4,6; Baan. 19.6.

aagyanɔ patɛnɔ nɔa uushi'iitɛ ci tɔya ɔa dɛ slɛna, tɔya paslɛ tɛ ɔntanɔfɛ.
²² Weewee maɔa makɛ sɛtɛ bii *bariya, dɛ idɛnɛ ndzaanɛ patɛnɛ nɔa uushi'inɛ malaabakii. Maɔa pooshi ɛnji ɛji idɛna, pooshi tifyaginɛ nɔa 'waslyakɛnɛ ɛsɛ.

Daginɛ nɔa Yeesu dɛ sataka dɛ naakii na

ka tifyagi dɛ 'waslyakɛnɛ gaamɛ

²³ Ma uushi'iitsa, mɛndzaanɔu'inɛ nɔa sɛtɛ dagyɛ, tyasɛ see a laabagi ɛnji ha'ɛ. Amma ma uushi'inɛ nɔa dagyɛ natii, ka paleenɛ nɛ satakatii ka ɛtsɛ dɛ dagwaanɛ. ²⁴ Aci ma Alɛmasiihu, paa ci gimɛ aasɛkɛ malaaba hatɛ ɔii ɛndɛ shinɔkinɛ, waatoo, mɛndzaanɔu'inɛ nɔa tantanyinɛkii. Amma aadɛgyɛ nɔgirɛ ci, davɛ nɛ ci abii ɔntanɔfɛ ka wabɛnɛ ka madɛɔbama gaamɛ. ²⁵ Ma gawɛ nɔa limanyinɛ nɔa Yahudiina, agi dɛmɛnɛ nɛ ci aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ rɛnɔwɛ agi fɛza, ca nɔgɛrɛnɛ idɛnɛ nɔa daba bwasɛ ka naakii saakii. Amma ma Alɛmasiihu, rɛnɔwɛ gahu gimɛ ci aadɛvɛ, ca ɔagi sataka dɛ naakii nɛ ka ɔntanɔfɛ gahu rɛnɔwɛ ɛsɛ. ²⁶ Maci pooshi ha'ɛ, kaɔa kɛ sii ci cibɛnyinɛ lanɛ, ndzanɛnɛ ka saa'i nɔa taganɛ nɔa duuniya. Amma ca gɛlatɛ duuniya kɛdɛhɛ ka uudɛnɛ, ca shi rɛnɔwɛ gahu, ca ɔagi sataka dɛ naakii nɛ ka ɔntanɔfɛ, ka shii nɔgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ gaamɛ.

²⁷ Taa wu patɛ, see maɔa ɛnɔki ci rɛnɔwɛ. Ma daaba'ɛkii, ɔntanɔfɛ a ɔa ka ci gɛnɔwanɛ. ²⁸ Ha'ɛ ɛsɛ rɛnɔwɛ ɛnɔki Alɛmasiihu. Dɛ ɛntɛnaakii ɔagi ci sataka dɛ naakii nɛ rɛnɔwɛ gahu, ka shii nɔgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ nɔa ɛnji lanɛ. Ka ɛnyanɛ nɛ ci nɔa bɛra'inɛ, ka luupaa tɛ ɛnjitɛ ca gɛra tɛ ci, ɛntaa ka nɔgɛrɛgi 'waslyakɛnɛ ma'ɛ.

10

¹ Ma bariya nɔa *Yahudiinɛ, kɛ ndzaa ci ka mɛndzaanɔu'inɛ nɔa dagwa uushi'iitɛ na shi aakɛnɔwa tanɛ, pooshi bariyaakii ka baarɛginɛ panɔgɛranɛ tɛ makɛ sɛtɛ nɛ tantanyitɛ uushi'iitɛ a ndzaanɛ. Ma agi nɛ'utɛ bariya, satakanyitɛ rɛnɔwɛ ha'ɛ ci ɛnjɛ a ɔa ka fɛzɛ ka fɛzɛ. Ma tsarɛ nɔa satakatsa, pooshi nɔgɛrɛnɛ davɛ bahɛ ca kavɛ tɛ ɛnjitɛ ca ɛntsahɛ aabii ɔntanɔfɛ kaa tɔya ndzaanɛ yadɛ idɛpaa uushi ashitii. ² Maci ma ɛnjitɛ ca paslɛ tɛ ɔntanɔfɛ, kɛ laabagi ɛnji tɛ tii agi 'waslyakɛnɛnatii tanyi, kaɔa pooshi 'waslyakɛnɛ ashitii ma'ɛ; kaɔa pooshi tii agi ɔa sataka ma'ɛ ɛsɛ. ³ Amma ma satakatɛ ci tɔya ɔa ka fɛzɛ ka fɛza, ci ca buurɛtɛ ka tii oo'i, agi ɔanɛ nɛ tii 'waslyakɛnɛ. ⁴ Aci ma idɛnɛ nɔa liinɛ da nɔa uuhinɛ, pooshi ci da nɔgɛrɛnɛ nɔa nɔgɛrɛgi 'waslyakɛnɛ.

⁵ Ci ɔii, ma saa'itɛ Alɛmasiihu kɛdɛhɛ ka shinɛ aasɛkɛ duuniya, kɛ bii ci ka ɔntanɔfɛ, ɛnɔki ci,

“Pooshi kaɔeesɛkɛ ka hɛ nɛ ɔa ka hɛ sataka dɛ dabanyinɛ taa vii ka hɛ uushi'inɛ,

amma kɛ ɔii hɛ ka nyi shishinɛ
 kaa nya ɔa dɛ sataka ka hɛ.

⁶ Pooshi kaɔeesɛkɛ ka hɛ nɛ ɛtsagi ka hɛ daba
 agyanɛ ha nɔa ɔa sataka,
 taa ɔa ka hɛ hara satakanyinɛ
 ka shii nɔgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛnɛ.

⁷ Wata ɛnɔki nyi, ɔntanɔfwa, wanyina,
 kɛ shi nyi, kaa nya slɛnɛ sɛtɛ cii kwa moo nya slɛnɛ,

makɛ sɛtɛ nyaahɛ ɛnji agyanɛki
asɛkɛ malaaba lɛkalɛkatɛ.”

⁸ Ma agi wabɛɛtsɛ wabi ca, tɛkɛɲwanɛ ɲga sɛtɛ bii ci, ɛɲki ci, pooshi kadeesɛkɛ ka ɛntanɲfɛ nɛ da ka ci sataka, pooshi kadeesɛkɛ ka ci ɛsɛ nɛ ɛtsagi ka ci daba agyanɛ ha ɲga da sataka, taa da ka ci hara satakanyinɛ ka shii ɲgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛɛnɛ. Kɛ bii ci ɛtsɛ ha'ɛ taa ɲgahi patɛnɛ ɲga satakatsɛ ci ɛɲjɛ a da, ka nɛ'u sɛtɛ bii bariya ci tɛya da. ⁹ Ca wabɛ ɲga bɛra'inɛ, ɛɲki ci, “ɛntanɲfwa, wanyinɛ kɛ shi nyi, kaa nya slɛnɛ sɛtɛ cii kwa moo nya slɛnɛ.” Ma wabɛɛtsa, ci baarii kaamɛ oo'i kɛ ɲgɛrɛgi ɛntanɲfɛ iirɛ rɛgwa ɲga da sataka, ca ɛnɛvɛgi dɛ da sataka ɲga Yeesu. ¹⁰ Dɛ ɛtsɛkii ha'ɛ ndzaa amɛ malaabakii, waatoo, dɛ daɲgi sataka ɲga Yeesu Alɛmasiihu dɛ naakii nɛ gahu rɛɲwɛ dyanɛ.

¹¹ Ma hara limanyinɛ patɛ, uusɛra patɛ nɛ tii agi slɛnatii, tɛya dzɛ dɛ daada satakanyiitɛ rɛɲwɛ ha'ɛ anɛkii anɛkii ɛtɛ pooshi da ɲgeerɛnɛ ɲga ɲgɛrɛgi 'waslyakɛɛnɛ. ¹² Amma ma Alɛmasiihu, rɛɲwɛ gahu dɛ ci naakii sataka, ca ɲgɛrɛgi 'waslyakɛɛnɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ. Acii kii ha'ɛ, waatɛ dasɛ da ciizɛma ɛntanɲfɛ. ¹³ Davɛ nɛ ci dasɛ, ka gɛra saa'itɛ nɛ ɛntanɲfɛ a kavɛ tɛ ɛnji daawaanaakii aatsaa sɛdɛkii. ¹⁴ Acii dɛ sataka rɛɲwɛ tanɛ laabagi ci ɛɲjaakii agi 'waslyakɛɛnɛ ka ca'ɛ ndɛɲwɛ ndɛɲwɛ, tɛya ndzaanɛ yadɛ sɛ ɲga idɛpaanɛ ashitii.

¹⁵ Malaaba Ma'yanɛ maa, kɛ baarɛgi ci kaamɛ oo'i, ma uushi'iitsa, tantanyinɛ. Ma ɲga tɛkɛɲwanɛ, kɛ bii ci, ɛɲki ci,

¹⁶ “ɛɲki Slandana, madɛ kɛ mbu'ya saa'ikii,
wiinɛ alɛkawalɛtɛ nii kya da ka tii:

Waatoo, ka kavɛnɛ nɛ nyi tɛ tii
ka paaratɛginɛ dɛ bariyaaki,
nya naahɛvɛ aa ɛdzɛmɛtii ɛsɛ.”

¹⁷ Ca tsakɛ banɛ, ɛɲki ci,

“Pa nya buurɛ bwaya uushi'iitɛ ɲji tɛya daada ma'ɛ.”

¹⁸ Acii ha'ɛ, makɛ kɛ tifyagi ɛntanɲfɛ ka tii 'waslyakɛɛnatii, pooshi nafa ɲga da sataka ma'ɛ.

ɛntsahaamɛ aabii ɛntanɲfɛ

¹⁹ Ndɛzɛkɛɲushi'inɛkya, kɛ upaa amɛ rɛgwa ka shanɛ ɲga dɛmɛnɛ aasɛkɛ Hatɛ palee dɛ Laabanɛ. Ma rɛgwatsa, daɲgi idɛnɛ ɲga Yeesu upaa amɛ. ²⁰ Ci wunɛgi kaamɛ rɛgwa ɲga upaa ɛpinɛ. Ma rɛgwatsa, daɲgi gwada ca dzɛ, ca mbu'u kura'ɛ aasɛkɛ hatɛ palee dɛ laabanɛ. Waatoo, ma gwadatsa, ci nɛ shishinɛ ɲga Yeesu. * ²¹ Tɛ'i amɛ da maduunɛ limanɛ ɛtɛ ca nɛhɛ *yi ɲga ɛntanɲfɛ. ²² Acii ha'ɛ, ɛntsahaamɛ aabii ɛntanɲfɛ dɛ ɛdzɛmɛ rɛɲwɛ, dɛ vii goonɲga ɲga tantanyinɛ ɛsɛ. Acii kɛ laabagi ci kaamɛ ɛdzɛmaamɛ; mayibɛkii naamɛ dɛ ɲjunyi ma'inɛ. ²³ Kɛɲaanaamɛ ndihɛ ndihɛ, gaama ɲgwalɛ ka baaba ka ɛɲji tɛ sɛtɛ kii amɛ naamɛ nɛ davɛ. Acii ma ɛntanɲfɛ ɛnɛ dɛ kaaamɛ alɛkawala, ɛndɛ goonɲga nɛ ci.

²⁴ Daamɛ hiima ɲga tsaakɛshinɛ ahadaamɛ, kaama uufɛshi, kaama slɛnɛ ɲga'ɛɛnɛ. ²⁵ Gaama bwasee ka dza dɛ nɛ gaamɛ, makɛ sɛtɛ bwasee hara ɛɲja. Tsaakɛshaamɛ dɛ ɲjunyi wabɛnɛ, makɛ kɛ nee amɛ kɛ uugi uusɛra ɲga Slandanɛ mbɛshanɛ.

10:10 10.10 7.27. **10:11** 10.11 9.6; Shig. 29.38. **10:12** 10.12 8.1. **10:13** 10.13 Jab. 110.1; 1 Koor. 15.25. **10:16** 10.16-17 Irim. 31.33-34; Ibɛr. 8.10,12. **10:19** 10.19 4.16; 9.8. * **10:20** 10.20 gwada: 9.3; Mat. 27.51; rɛgwa ɲga upaa ɛpinɛ: 2.14-15; 9.14-15; Yooh. 14.6. **10:21** 10.21 3.6; 4.14. **10:22** 10.22 ɛzaki. 36.25; Af. 5.26. **10:23** 10.23 3.6. **10:24** 10.24 13.1.

²⁶ Madɛ kɛ gyaamɛ aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛɛnɛ nɛga dɛ ɛmbanɛ, dagyanɛ wanaamɛ kɛ shii goonɛaanɛ, yoo, kɛ shii amɛ, pooshi ɛndɛ'i dɛ sataka nɛga nɛgɛrɛgi dɛ 'waslyakɛɛnɛ ma'ɛ. ²⁷ Ma ɛndɛtɛ gi aakɛŋwa dɛ slɛnɛ 'waslyakɛɛnɛ nɛga dɛ ɛmbanɛ, see nɛgwɛlɛnɛ nɛgwɛlɛnɛkii tanɛ, ca gɛra gɛŋwanɛ nɛga ɛntanɛfɛ da bwaya guutɛ na zamagi dɛ ɛnji daawaanɛ nɛga ɛntanɛfɛ. ²⁸ Ma ɛndɛtɛ tanɛgi bariya nɛga Muusa, ka kɛrɛnɛ nɛ ɛnji tɛ ci aakɛŋwacii gɛŋwanɛ. Madɛ kɛ shigi seedawiinɛ bɛra'i taa makkɛ oo'i, kɛ tanɛgi ci bariya tanyi, ka bɛlɛginɛ nɛ ɛnji tɛ ci, pooshi nɛhɛ tɛgunuunaakii. ²⁹ Madɛ ha'ɛ makɛ ɛtsa, asee ma ɛndɛtɛ pooshi nɛe ka shinɛkinɛ anɛ *Uuzɛnɛ nɛga ɛntanɛfɛ, ca cibɛe ka idɛnɛtɛ nɛgirɛ ɛntanɛfɛ kaa alɛkawalɛ a ndzaanɛ da nɛgeerɛnɛ davɛ, waatoo, idɛnɛtɛ laabagi ɛnji dɛ ci, ca bɛrapaa tɛ Ma'yanɛ nɛga ɛntanɛfɛ ɛsɛ ɛtɛ ca kira pwapoone, ma ɛndɛtsa, ka paleenɛ nɛ cibaaakii ka nɛga ɛndɛtɛ tanɛgi bariya. ³⁰ Acii kɛ shii amɛ tɛ ɛndɛtɛ bii, "Nyi na ki'itɛ cibɛ dɛ ciba. Ka ɛnɛnɛ nɛ nyi ka ki'itɛ taa mi patɛ." Kɛ bii ci ɛsɛ, "ɛntanɛfɛ Slandanɛ na la gɛŋwanɛ ka ɛnjaakii." ³¹ Ma ɛndɛtɛ nɛ ɛntanɛfɛ ɛndɛ vii ɛpinɛ a lagi ka ci gɛŋwanɛ, kɛ kullii agyanɛkii.

³² Yoo, buuretɛmɛ sɛtɛ slɛnyi duunɛ fɛzɛnyiinɛ dzɛgi aaba'ɛ, waatoo, saa'itɛ 'watɛgi ɛnji baarɛ koonɛ bɛrɛnɛ nɛga ɛntanɛfɛ. Ma saa'ita, kɛ cibuuunɛ ka shanɛ, amma patɛ da ha'ɛ, kɛ kɛŋaanuunɛ ndihɛ ndihɛ, una sɛ'watɛ patɛnɛ nɛga uushi'inɛ. ³³ Ka ɛndɛ'i saa'i maa, ɛnjɛ a dzaana tuunɛ aamoonɛ, tɛya cibɛe koonɛ. Ka ɛndɛ'i saa'i una lɛbɛshi da ɛnjitɛ ca sa cibɛ ha'ɛ makɛ noonɛ. ³⁴ Ma saa'ita, kɛ nyihuunɛ tɛgunuunɛ nɛga ɛnji furɛshina. Madɛ kɛ luuwɛtɛ ɛnji uushi'inɛ goonɛ, agi sɛ'watɛnɛ nuunɛ dɛ moodfasɛka. Acii kɛ shii unɛ oo'i, tɛ'i unɛ da matahu uushi'inɛ ɛtɛ nɛga ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ. ³⁵ Makɛ kɛ shii unɛ ha'ɛ, kɛŋɛmɛ ndihɛ. Acii ma ɛnjitɛ kɛŋaanɛ ndihɛ ndihɛ, ka upaanɛ nɛ tii maduunɛ shikwa. ³⁶ Kɛ dɛbɛe una dzɛ aakɛŋwa dɛ kɛŋaanɛ ndihɛ ndihɛ, koonɛ mbee ka dɛ sɛtɛ kadeesɛkɛ ka ɛntanɛfɛ, una shii upaa dɛ sɛtɛ dɛii ci alɛkawalɛ nɛga viinɛ koonɛ. ³⁷ Acii kɛ bii ɛntanɛfɛ oo'i, "Ma agi uundzɛ saa'i gi'u, ma ɛndɛtɛ na shi, ka shinɛ nɛ ci, paa ci ka sɛkɛpaa na.

³⁸ Ma ɛnjaaki ɛnji goonɛga, dagi vii goonɛgatii ka nyi upaanɛ nɛ tii ɛpinɛ. Amma taa wu ɛnyi aa ba'ɛ, paa ci ka kadeesɛkɛnɛ ka nyi."

³⁹ Ma amɛ, ɛntaa tsarɛ nɛga ɛnjitɛ ca ɛnɛ aaba'ɛ kaa tɛya za naamɛ; amma ma amɛ, ɛnjitɛ gi'i tɛ ɛntanɛfɛ naamɛ, kaama shii upaa luupaanɛ nɛga ɛpinɛ gaamɛ.

11

Tantanyinɛ nɛga vii goonɛga

¹ Wiinɛ sɛtɛ ci vii goonɛga a moo banɛ: Waatoo, madɛ kɛ vii amɛ goonɛga agyanɛ uushi, ci ca moo banɛ, kɛ shii amɛ weewee oo'i, ma sɛtɛ kii amɛ naamɛ davɛ, ka upaanɛ naamɛ sɛkii. Kɛ shii amɛ ɛsɛ, ma sɛtɛ pooshi amɛ nɛe dɛ ginaamɛ, tantanyinɛ. ² Ma ɛnji nɛga nɛkɛ, putɛ nɛga vii goonɛgatii nɛgirɛ ɛntanɛfɛ tɛ tii kaa tɛya ndzaanɛ ka ɛnjaakii.

10:26 10.26 6.4-6. **10:27** 10.27 Isaa. 26.11. **10:28** 10.28 Dzɛk. 19.15; 2 Koor. 13.1. **10:29** 10.29 2.3; 5.8; 9.12; Mat. 12.31. **10:30** 10.30 Dzɛk. 32.35,36. **10:32** 10.32-34 6.10. **10:33** 10.33 1 Koor. 4.9. **10:34** 10.34 11.26; 13.14. **10:35** 10.35-36 3.6; 6.11-12. **10:37** 10.37-38 Hab. 2.3-4. **10:38** 10.38 Rooma 1.17; Gal. 3.11. **11:1** 11.1 Rooma 8.24; 2 Koor. 4.18.

³ Dagi vii goonnga gaamə shii amə oo'i, də wabəne nga Əntanfə tagii duuniya. Waatoo, dagi sətə pooshi ənji nee də ginə shigi sətə ci ənjə a nee.

⁴ Putə nga vii goonnga nga Habiila dīi ci dagwa sataka ka Əntanfə palee ka nga Kaa'inu. Kə liwə Əntanfə satakaakii. Də ha'ə baarii ci oo'i, kə ngirə ci tə ci ka nunyi ənda acii kə vii ci ka ci goonnga. Ma Habiila, kə əjki ci, amma ca'ə əndzə'i, ma'ə ləməkii agi dzənə aakəjwa putə nga vii goonngaakii.

⁵ Putə nga vii goonnga nga Anuuu, kə ngirə Əntanfə tə ci aadəgyə yadə əntənə. Pooshi əndə ənyi ka neenə ka ci ma'ə, acii kə ngərəgi Əntanfə tə ci. Kə nyaahə ənji agyanəkii oo'i, daga Əntanfə ma'ə manjəremə tə ci, kə kadeesəkə slənaakii ka Əntanfə. ⁶ Pooshi əndə ca kadeesəkə ka Əntanfə madfa paa ci vii ka ci goonnga. Madfa nga'ə ka əndə nə əntsahənə aabii Əntanfə, tyasə see a vii ci goonnga oo'i, davə nə Əntanfə; ca vii goonnga oo'i, ma ənjitə ca alə tə ci, ka viinə nə ci ka tii shikwa.

⁷ Putə nga vii goonnga nga Nuuhu kapaa ci liminəkii ka saa'itə wabi Əntanfə ka ci agyanə uushi'iitə na slənə. Taa ngahi paa ci nee ka uushi'iitə də ginəkii, amma kə fii ci tə Əntanfə, ca dfa kumbawala. Kumbawaləkii luupaa tə ci da ənji yaakii acii ma'inə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ma ənji *duuniya, bwayakii nə slənətii. Də ha'ə əsə ndzaa ci ka əndə goonnga akəjwacii Əntanfə putə nga vii goonngaakii.

⁸ Putə nga vii goonnga nga Ibərahiima fii ci tə Əntanfə, waatoo saa'itə 'wii Əntanfə tə ci kaa ca madə, ca bwasee ka hanyinaakii, ca palə aanə hanyiitə nə Əntanfə a vii ka ci kaa ca ndzaa ka naakii. Taa ngahi paa ci shii hatə cii kəya dzə aadəvə, patə da ha'ə kə ma'i ci, ca bwasee ka hanyinatii, ca palə. ⁹ Putə nga vii goonngaakii ndzaa ci anə hanyiitə dīi Əntanfə aləkawalə nga viinə ka ci. Makə məshipətə əndə ndzaa ci asəkə kuvə kuvə'unə tii da i Isiyaaku da Yakubu, waatoo, slikerənaakii ətə dīi Əntanfə ka tii aləkawalətsa. ¹⁰ Ma ndzaanə nga Ibərahiima ka məshipətə ənda, ka gəra maghənə vəraatə ghənyi Əntanfə, waatoo, vəraatə mbukya ənji nga'ə a gu'u, pooshi ka uulanə.

¹¹ Putə nga vii goonnga nga Ibərahiima upaa ci pawa, dagyanə ci kə uugi iirənə. Ma Saraatu minaakii boo, masaawa nə ki. Patə da ha'ə, kə vii ci goonnga tantanyi oo'i, ka mbu'utəginə nə Əntanfə də aləkawalaakii.

¹² Ma Ibərahiima, uushi rəjwə da mantəkii nə ci ka ətə saa'i acii iirənə. Amma dashikii rəjwə dyanə kə ndzaa jijinyinaakii makə tikisa agintanfə də lajənə, makə mandzənə a gəerə də lajənə əsə.

¹³ Ma ənjitsə patə, agi vii goongatii məəki tii. Ma tii ka nətii, pooshi tii upaa uushi'iitə dīi Əntanfə aləkawalə nga viinə ka ənja. Amma makə caamə tii dzadə, təya nee ka uushi'inəkii, kə dīi tii manjushinə. Kə luuvə tii panjəranə oo'i, mu'umine nə tii ganə asəkə duuniyana. ¹⁴ Ma ənji dfa tsarə wabəətsa, kə baarii tii panjəranə oo'i, hanyinə nga natii nə ci təya alə. ¹⁵ Paa tii agi buurə hanyiitə shi tii anəkii ma'ə. Maci ma'ə tii agi buurənə anəkii, kada kə nee tii ka rəgwa, təya ənə aadəvə. ¹⁶ Amma agi kanə nə tii nə ka hatə palee, waatoo, hatə nga Əntanfə dagyə. Ci dīi pooshi Əntanfə ka ayinə putə nga ndzaanaakii ka Əntanfəwatii, acii kə hadapaa ci ka tii də ha.

11:3 11.3 'Wat. 1.1; Jab. 33.6,9; Rooma 4.17; 2 Koor. 4.18. **11:4** 11.4 'Wat. 4.3-10. **11:5** 11.5 'Wat. 5.21-24. **11:7** 11.7 'Wat. 6.13-22; Rooma 4.3; 1 Piita 3.20. **11:8** 11.8 'Wat. 12.1-2. **11:9** 11.9 'Wat. 35.12,27. **11:10** 11.10 13.14. **11:11** 11.11 'Wat. 17.19; 18.11-14; 21.2; Rooma 4.19-20. **11:12** 11.12 'Wat. 15.5. **11:13** 11.13 11.9; 13.14; 'Wat. 23.4; 47.9; Jab. 39.13. **11:16** 11.16 13.14; Shig. 3.6; Mat. 22.32.

¹⁷ Putë nga vii goonnga nga Ibërahiima luuvë ci ða sataka ka Æntañfë ðë uuzënaakii rënjwë dyanjë Isiyaaku saa'itë tibë Æntañfë të ci. Kë luuvë ci ðanë ha'ë taa ngahi agyanë uuzëtsë rënjwë dyanjë shi Æntañfë a ðii alëkawalë ka ci ¹⁸ oo'i, "Dashì Isiyaaku në jijinyinaaku a shigi." ¹⁹ Ma Ibërahiima, kë vii ci goonnga oo'i, të'i Æntañfë ða baawëða nga maðeenë ka ëndë agi mamëëtë ënja. Aci ha'ë, ma Isiyaaku, kë ënyi Ibërahiima ka ngërënë të ci makë ëndëtë ma'i agi mamëëtë ënja.

²⁰ Vii goonngaane nga Isiyaaku kavë të ci ka ða barëkaanë ka manjeevënaakii Yakubu tii ða Isëwa.

²¹ Vii goonngaane ësë kavë të Yakubu ka ða barëkaanë ka manjeevënë nga Yusufu bëra'i ëtsë ci këðëhë ka ëntënë. Ma saa'ita, agyanë shakwataakii gwanëanë ci ka paslënë të Æntañfë.

²² Putë nga vii goonngaane nga Yusufu ësë, ëtsë ci këðëhë ka ëntënë, wabi ci agyanë ma'yanë nga ënji *Isërayiila satii anë hanyinë nga Misëra. Kë wabi ci ësë makë sëtë në tëya ða ðë waakii.

²³ Putë nga vii goonnga nga i ðii tii ða mëci Muusa, makë pwayi tii të ci, kë umbee tii ka ci nga lëgidë makkë. Aci kë nee tii, ma uuzënëkii, dagwa ka shanjë, wata paa tii ngwali acii tanjëgi bariya nga njwanjëwë *Fëriauna.

²⁴ Putë nga vii goonnga nga Muusa ësë, makë girë ci, kë naanagi ci ka luuvënë ënjë a 'wa të ci uuzënë nga kwatama uuzënë nga njwanjëwa. ²⁵ Kë ta'i ci sa cibë tii ða ënji nga Æntañfë palee ka ndzaanë nga uundzë saa'i ka maka ma'yanë agi slënë bwaya uushi'inë. ²⁶ Kë luuvë ci dzaananë të ci putë nga Alëmasiihu. Gëðë sa cibëkii ka ci acii fëðë patënë nga gëna nga hanyinë nga Misëra. Aci kë kii ci nëkii agyanë shikwatë nii këya upaa aakëjwa.

²⁷ Putë nga vii goonngaakii ma'i ci, ca bwasee ka hanyinë nga Misëra. Ma palënaakii, ëntaa ngwalënë ngwali ci acii bëzënë nga sëkë nga njwanjëwë nga Misëra. Kë kënjë ci ndihë ndihë, ca palë, makë agi neenë në ci ka ëndëtë pooshi ënji ka neenë ka ci ðë ginë. ²⁸ Putë nga vii goonngaakii ësë kii ci kumënë ëtë ci ënjë a 'wa *Pasëka, ca ba ka ënji Isërayiila kaa tëya miicivë idënë aashi mayinyinatii, acii ga malaa'ikatë ca bëälë təkëjwatë manjeevënë a bëälëgi ða i natii.

²⁹ Putë nga vii goonnga nga ënji Isërayiila tanjëgi tii gëërëtë ci ënjë a 'wa "Madizë Gëërë", tëya wii anë mahuurë hanyinë makë pooshi ma'inë sha nji ðavë a gëërë. Amma makë ðii ënji Misëra gazhi'waanë nga tanjëwë të gëërëkii, wata ma'inë a ndagi të tii patë.

³⁰ Putë nga vii goonnga nga ënji Isërayiila ësë uulii mahwalë nga vëranë nga Yarikoo, saa'itë ðii tii baanë mëðëfë ka zaawanë ðë mahwalakii, see ðë makë uulii.

³¹ Putë nga vii goonnga nga badawa nga miitë ðii lëmëtë Rahabë mbërë'i ki acii ëntënë; waatoo ka saa'itë mëëki ënjitë pooshi ka fanë të Æntañfë. Aci ma kya, kë shi kya liwë mu'uminë ënji *Isërayiila ëtë sha gi ka tëërëtë hanyinëkii, kya kapaa të tii gatë asii.

³² Yoo, iitë daa, a dzë nyi aakëjwa ðë baabanë të tii kwa? Pooshi saa'i ma'ë nga wabënë agyanë i Gidiyanë ða Barakë ða Samësënë ða Jafëtë ða Dawuda ða Samuyila ða patënë nga anabiitë nja baaba wabënë

11:17 11.17-18 'Wat. 21.12; 22.1-14; Yak. 2.21. **11:19** 11.19 Rooma 4.17. **11:20** 11.20 'Wat. 27.27-29,39-40. **11:21** 11.21 'Wat. 47.31-48.20. **11:22** 11.22 'Wat. 50.24-25; Shig. 13.19. **11:23** 11.23 Shig. 1.22; 2.2. **11:24** 11.24 Shig. 2.10-12. **11:26** 11.26 12.2; 13.13. **11:27** 11.27 Shig. 2.15; 12.41. **11:28** 11.28 Shig. 12.1-14. **11:29** 11.29 Shig. 14.21-29. **11:30** 11.30 Jasë. 6.12-21. **11:31** 11.31 Jasë. 2.11-12; 6.21-25; Mat. 1.5; Yak. 2.25.

nga ɔntanfɛ. * ³³ Putɛ nga vii goonɔgatii paapii tii da hara hanyinɛ, tɛya jaala agyanɛtɛ patɛ ɛsɛ. Dɛ goonɔgaanɛ slɛnyi tii. Ma uushi'iitɛ dɛi ɔntanfɛ alɛkawalɛ nga viinɛ ka tii ɛsɛ, kɛ upaa tii. Kɛ paa'ɛgi tii ma nga livarɛnyinɛ putɛ nga vii goonɔgatii. ³⁴ Kɛ bɛɛlɛgi tii gunɛ ca hɛnɛ gɛrɛ gɛra, kɛ mbɛrɛ'i tii agi panɛ, pooshi uushi uree ka tii. Taa nɔgahi mamɛtɛkɛi nɛi shishinɛtɛi, amma ma ka muudinɛ, kɛ ɛnyi shishinɛtɛi ka upaa nɔgɛerɛnɛ, tɛya ɛnɛgi ka nɔguyirɛ panɛ ka shanɛ, tɛya laakɛɛnɛ ɛnɛi daawaanatɛi. ³⁵ Putɛ nga vii goonɔga nga ɛnɛi ɛsɛ ɛnyi duurɛnyinɛ nga hara makinɛ ka madɛnɛ dagi wa.

Ma hara ɛnja, kɛ cibɛ tii ka shanɛ, ha'ɛ maa, kɛ mɛɛki tii. Kɛ naanagi tii ka luuvɛ kaareenɛ ka ɔntanfɛ kaa ɛnjɛ a bwasee ka tii. Ma dɛi tii ha'ɛ, acii kɛ kii tii nɛ nga ɛnɛnɛ ka madɛnɛ da i ɛpinɛ ɛtɛ matahukɛi. ³⁶ Kɛ sii hara ɛnɛi cibɛ ka shanɛ; ɛnjɛ a nɔsɛ tɛ tii, ɛnjɛ a fɛslɛ tɛ tii, ɛnjɛ a aanɛgi tɛ tii, ɛnjɛ a paa'ɛgi tɛ tii a furɛshina. ³⁷ Ma hara ɛnja, kɛ kaalii ɛnɛi tɛ tii dɛ faariinɛ ka wa. Hara ɛnɛi ɛsɛ, kɛ taakee ɛnɛi ka shishinɛtɛi gɛdzalɛ bɛra'i. Hara ɛnɛi, kɛ bɛɛli ɛnɛi tɛ tii dɛ nɔgila purɛjanɛ. Hara ɛnɛi ɛsɛ, maaghiinɛ nɛ tii, kuvɛ'unɛ nga bagiinɛ da uuhinɛ nɛ sɛ nga umbee dɛ purɛkinatɛi. Kɛ cibɛe ɛnɛi ka tii ka shanɛ. ³⁸ Ma ɛnjitɛ kamɛ, agi bilinɛ nɛi tɛya wiigi'i i agi giɔnyinɛ. Asɛkɛ burɛhɛnyinɛ da gu'unyinɛ nɛii tɛya babaanɛ. Mambu'umɛ duuniya bahɛ ndzaanatɛi davɛ.

³⁹ Ma ɛnjitɛ patɛ, kɛ vii tii ka ɔntanfɛ goonɔga, kɛ kadɛesɛkɛ tii ka ci, amma patɛ da ha'ɛ pooshi tii upaa uushi'iitɛ dɛi ɔntanfɛ alɛkawalɛ nga viinɛ ka ɛnja. ⁴⁰ Acii ma ɔntanfɛ, kaamɛ da tii dɛkɛpaa ci matahu uushi. Ma agi hiimaakɛi, ka fɛdɛnɛ nɛ ci taamɛ da tii, paa ci ka geeginɛ ka tii mambu'ukɛi bahɛ ndzaanɛ abiikɛi yadɛ amɛ.

12

ɔntanfɛ Dɛsɛnaamɛ

¹ Ma amɛ, makɛ dɛi ci tɛ'i seedawanyinɛ ha'ɛ lanɛ ca tsaamɛ taamɛ, bwasee amɛ ka patɛnɛ nga uushi'iitɛ ca sɛkɛpaa taamɛ da 'waslyakɛɛnɛ ɛnɛ pooshi ka moonɛ ca kapaa taamɛ. Kɛnɔanaamɛ ndihɛ ndihɛ, ama dzɛ aakɛnɔwa dɛ taabidɛwa ɛnɛ akɛnɔwacii amɛ. ² Kaama ginaamɛ ka tsaamɛnɛ tɛ Yeesu tanɛ. Ma ca, ci nɛ slɛrɛginɛ nga vii goonɔga gaamɛ, 'watɛginɛ ka tɛkɛnɔwanɛ ca'ɛ ka muudinɛ. Kɛ luuvɛ ci kaa ca ɛntɛ ashi ɛnfwa, paa ci nɛe ka ɛntɛnɛkɛi makɛ sɛ nga ayinɛ. Ma dɛi ci ha'ɛ, kaa ca shii upaa moodasɛkɛ ɛtɛ dɛkɛpaa ɔntanfɛ ka ci. Acii ha'ɛ, dasɛ nɛ ci ɛndzɛ'i da ciizɛma dɛgɛlɛ *nɔwanɔunɛ nga ɔntanfɛ.

³ Buurɛtɛmɛ nga'ɛ tɛ Yeesu: kɛ luuvɛ ci kaa ca sa cibɛ acii ma'waslyakɛ ɛnja. Buurɛtɛmɛ agyanɛkɛi, acii ga shishinuunɛ a ɛntɛgi, una bwasee dɛnɔwa'ɛ. ⁴ Ma agi paatɛ cuuna pa da 'waslyakɛɛnɛ, weewee agi panɛ nuunɛ, amma ma'ɛ panɛkɛi mambu'umɛ bahɛ bɛɛlɛnɛ tuunɛ. ⁵ Acii ha'ɛ, ma wabɛɛtɛ shi ɔntanfɛ bii koonɛ ka tsakɛ koonɛ dɛ nɔgɛerɛnɛ, oo'i manjeevɛnaakɛi nuunɛ, ga ca zaanɛ koonɛ. Kɛ bii ci, "Uuzɛnaakya, madɛ kɛ dzyalɛ Slandanɛ tɛ hɛ, kapaa liminɛku, ha fatɛ, ga dzalɛnɛkɛi a bɛlɛgi shishinɛku ɛsɛ.

* **11:32** 11.32 M.Gɛnɔw. 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sam. 16.1ca'ɛ ka 1 Meem. 2.11; 1 Sam. 1.1-25.1. **11:33** 11.33 M.Gɛnɔw. 14.6-7; 1 Sam. 17.34-36; Dan. 6.1-27. **11:34** 11.34 Dan. 3.23-25. **11:35** 11.35 1 Meem. 17.17-24; 2 Meem. 4.18-37. **11:36** 11.36 Irim. 20.2; 37.15. **11:37** 11.37 2 Haba. 24.21. **11:38** 11.38 1 Sam. 13.6. **12:1** 12.1 1 Koor. 9.24. **12:2** 12.2 2.10; 8.1. **12:5** 12.5-6 Waɛ. 3.11-12; Sɛniinɛ 3.19.

⁶ Tə əndətə ci Əntanfə a uudfə cii kəya dzalə. Tə ənjitə ɲgirə ci ka manjeevənaakii, tə tii cii kəya fəslə əsə.”

⁷ Acii ha'ə, sə'watəmə patənə ɲga dzaləətə ca la tuunə. Də dzalənəkii ci Əntanfə a baarii koonə oo'i, manjeevənaakii nuunə. Ya sanə tə'i uuzənə pooshi dii ka dzalənə tə ci madfa dii ci 'waslyakəənə kwa? ⁸ Madfa pooshi unə agi luu dzalənə makə sətə ci hara ənjə a luu, ci ca baarii ətsə mazaguyinə nuunə, əntaa manjeevənaakii. ⁹ Ma ənjitə pwayi taamə, agi dzalənə nə tii taamə, agi fanə naamə tə tii əsə. Acii ha'ə, ka d'fanə ɲga'ə madfa fii amə ha'ə tə Dəsənaamə ətə dagyə, kaama shii upaa əpinə. ¹⁰ Ma ənjitə pwayi taamə, kə dzyalə tii taamə ɲga uundzə saa'i tanə, makə sətə kadfəsəkə ka tii. Amma ma Əntanfə, ma dzalənaakii taamə, ka shii tsakənə taamə, kaama ndzaanə malaabakii makə naakii. ¹¹ Ma saa'itə ci dzalənə a la taamə, agi ɲgərənə naamə tə ci ka uushi ɲga mabətə səka, əntaa sə ɲga moodasəka. Amma ma na uudəpaa ba'ə, ka ndzaanə nə dzalənəkii ka sə ɲga moodasəka. Ma ənjitə luuvə kapaa liminə ka fanə, ka kavənə nə ci tə tii ka slənə dagwa uushi, təya ndzaanə agi jamənə.

Wazənə agyanə kaaree ka pwapoonə ɲga Əntanfə

¹² Yoo, wa ciinuunə a ənə ka ndzaanə da ɲgeerənə. Ha'ə nə iduunə əsə, wa ca ənə ka ndzaanə ndalə. ¹³ Dəmə aakəɲwa də wiinə asəkə ɲunyi rəgwa, acii ga ənjitə ca ədərə a tsakə 'urəɲgaslənə, təya təkuree ka mbədənə dəɲwa'ə.

¹⁴ Damə gazhi'waanə koonə shii ndzaanə agi jamənə da patənə ɲga ənja. Daamə gazhi'waanə ɲga ndzaanə malaabakii əsə, acii pooshi əndə ca nee ka Əntanfə shanə madfaamə ci kə ndzaanə ha'ə. ¹⁵ Damə han̄kala acii ga əndə a ɲusləgi agyanə pwapoonə ɲga Əntanfə. Ha'ə əsə, d'famə han̄kala acii goona ndzaanə makə man̄gərəkiki uushi ətə ca zhi'wee ka hara uushi'inə ɲgərəkiki. Tsarə ɲga ənjitsə ca kavə hara ənji aagi bwaya ndzaanə, ca saawee ka ndzaanə ɲga ənji lan̄ə. ¹⁶ Damə han̄kala acii ga əndə a slənyi ajijinəənə, taa bərapaanə tə Əntanfə, makə sətə shi Isəwa dii. Ma ca, putə ɲga zəmə rəɲwə tanə bwasee ci ka gawuunaakii ka madzəgaakii. ¹⁷ Kə shii unə, ma daaba'əkii, makə mwayi ci kaa dii dfa ka ci barəkaanə, kə kaaree dii ka ci, acii paa ci upaa rəgwa ɲga baanə ka Əntanfə. Taa ɲgahi da kiinə agikii ali ci dfa ka ci barəkaanəkii, patə da ha'ə paa ci upanə.

¹⁸ Ma una, əntaa makə ɲga ənji Isərayiila nuunə. Ma təya, kə əncahə tii aabii sətə ci ənjə a təbətə də ciinə, waatoo aatsa ɲɲwə ɲga Siina. Ma davə, kə hənyi ɲunə ɲərə ɲərə, kə dii mandə vədə dəɲwamə, kə dii mədan̄kaya əsə. ¹⁹ Təya fa ədə uutəma, təya fa wabənə ɲga ənda. Makə fii tii wabənəkii, kə ɲgwali tii, təya kədii, əɲki tii, ga əndəkii a ənə ka wabənə ka tii ma'ə. ²⁰ Ma wabənəkii, kə palee ka ɲgeeritii, acii kə bii ci, “Taa mi patə təbətə ɲɲuna, taa daba maa, wa ənjə a kaalatə tə ci də faariinə ka wa.” ²¹ Ma uushi'iitə nee tii gatə, kə ɲgwalee ka tii ka shanə. Muusa də naakii nə maa, kə bii ci, “Agi udzənə nə shishinəki, kə ɲgwali nyi.”

²² Amma ma unə, kə uugi unə mbu'yanə aabii ɲɲwə ɲga *Sihyoona. Asəkə vəranə ɲga Əntanfə Əndə vii əpinə nuunə, waatoo Urusaliima ɲga

12:7 12.7 Dzək. 8.5. **12:10** 12.10 Mat. 5.48; Rooma 5.2; Yak. 3.17. **12:11** 12.11 12.14; Yak. 3.17-18. **12:12** 12.12 Isaa. 35.3. **12:13** 12.13 Waḅ. 4.26. **12:14** 12.14 12.11; Jab. 34.15; 1 Koor. 7.15. **12:15** 12.15 Dzək. 29.17; Gal. 1.6. **12:16** 12.16 'Wat. 25.29-34. **12:17** 12.17 'Wat. 27.30-40. **12:18** 12.18-19 Shig. 19.16-22; 20.18-21. **12:20** 12.20 Shig. 19.12-13.

dagyë. Ma dava, të'i malaa'ikanyinë, pooshi baanatënë acii lanënë. ²³ Kë mbu'yuunë aagi dza dë në dë manjushinë nga tëkənjwətə manjeevənə, waatoo, ənjitə dīi ləmətīi manaahəkīi dagyë. Kë mbu'yuunë aakənjwacīi Əntanjfə mala gənjwanə nga patənə nga ənja. Kë mbu'yuunë aagi ma'yanyinë nga ənjitə nja slənə goonjaanə, waatoo, ənjitə geegi Əntanjfə ka tīi mambu'ukīi. ²⁴ Kë mbu'yuunë aabīi Yeesu, əndə rəgwa nga kura aləkawalətə ahada Əntanjfə da ənja. Kë mbu'yuunë əsə aabīi idənətə miicivə ənja. Ma idənətsa, matahu uushi wabi ci, əntaa makə sətə wabi idənə nga Habiila. *

²⁵ Daamə hanjala dīi, gaama naanagi ka fa sətə ci Əntanjfə a ba kaamə. Ma ənjitə naanagi ka fa wabənə nga əndətə nja baaba wabənə asəkə duuniya, paa tīi mbərə'ya. Makə dīi ci ha'ə, iitiitə dīi upaa naamə rəgwa nga mbərədənə, madfa tëkuree amə ka fa wabənə nga əndətə ca wabya kaamə dadagya? ²⁶ Ma nga njukə, kə shi uurakīi a udzətə duuniya. Amma ma nga əna, kə dīi ci aləkawalə oo'i, "Ma'ə nyi ka ənənə ka gənjəzətə duuniya patə da dadagyë." ²⁷ Ma wabətsə bīi ci, "Ma'ə nyi ka ənənə", ci ca baarīi oo'i, ma uushi'iitə tagīi ci, ka gənjəzətənə nə ci, ca fədəgi, kaa uushi'iitə pooshi ka gənjəzənə a ənəgi tīi daanətīi.

²⁸ Acii ha'ə, see a kuyirīi amə, acii kə upaa amə njwanjuunə, waatoo, njwanjuutə pooshi ka gənjəzənə. Də ha'ə əsə, paslaamə tə Əntanjfə ka rəgwətə kadeesəkə ka ci, ama njwalə tə ci, ama gərə'u ka ci. ²⁹ Acii ma Əntanjfə gaamə, makə gunə nə ci ətə ca zamagi də uushi'inə dza'ə.

13

Ndzaatə ca kadeesəkə ka Əntanjfə

¹ Dəmə aakənjwa də uudəshinə ahadoonə makə dīi ci ndzəkənjushi'inə nuunə agi nə'unə tə Aləmasiihu. ² Ga luu mu'uminə a zaanə koonə. Acii tə'i hara ənji liwə mu'uminə ha'ə, asee paa tīi shīi oo'i, ma mu'uminəkīi, malaa'ikanyinë nə tīi. ³ Buurətəmə tə ənjitə a furəshina, una njgərə makə ka hakīi nuunə. Buurətəmə tə ənjitə ca sa cibə əsə, acii ənji shījkinə nə tīi makə noonə. Tsakəmə tə tīi.

⁴ Taa wu patə, wa ca nee ka məghərəvənə nga njgərəshinə. Wa goonjaanə a ndzaanə ahada njgurə tīi da minaakīi. Kadə nə Əntanjfə a lagi gənjwanə ka ənjitə ca da bwaya ndzaanə agi njgərəshinə da ka ma'aləhiinyinə.

⁵ Goona ka hiima goonə ka uudə gəna, amma d'amə moodasəkə nga sətə upaa unə tanə. Acii Əntanjfə də nəkīi bīi, "Paa nyi ka bwaseenə ka hə shanjə. Ka tsakənə nə nyi tə hə taa guci patə." ⁶ Acii ha'ə, wa taa wu ahadoonə a bagi furənjə oo'i, "Əntanjfə nə əndə tsakənə tə nyi, paa nyi ka njwalənə shanjə.

Mi sanjə datə nə əndə shījkinə də nya?"

⁷ Buurətəmə tə matakənjwanyinə goonə nga njukə ətə nja baaba koonə wabənə nga Əntanjfə. Buurətəmə njga'ə tə ndzaanatīi, makə sətə dīi tīi gazhi'waanə ca'ə ka saa'itə məkīi tīi agi vii goonjatīi. Nə'utəmə dərəpatīi.

12:22 12.22 13.14; Gal. 4.26; Səniinə 5.11; 21.2. **12:23** 12.23 Luka 10.20. * **12:24** 12.24 8.6; 9.12; Habiila: 'Wat. 4.10. **12:25** 12.25 6.4-6; 8.1; Shig. 20.22. **12:26** 12.26 Shig. 19.18; Hag. 2.6,21. **12:28** 12.28 13.14. **12:29** 12.29 Dzək. 4.24. **13:1** 13.1 6.10; 10.24; 13.16; 1 Piita 1.22. **13:2** 13.2 'Wat. 18.1-8; 19.1-3; Ayb. 31.32; Rooma 12.13; 1 Tim. 3.2; 5.10; 1 Piita 4.9; 3 Yooh. 8. **13:3** 13.3 10.34; Mat. 25.36. **13:4** 13.4 1 Koor. 7.2-4; 1 Tees. 4.3-8. **13:5** 13.5 Dzək. 31.6,8; Fil. 4.11-12; 1 Tim. 6.7-10. **13:6** 13.6 Jab. 118.6.

⁸ Makə sətə nji Yeesu nga mbədfə, ha'ə nə ci ənshinə, ha'ə nə ci ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. ⁹ Goona luuvə kaa hara ənjə a n̄usləgi duunə də kura dzəgunənyinə kama kama. Waatoo, madfa kə kii ənji koonə bariya agyanə zəma, goona luuvə, acii pooshi bwatyakii. Shiimə oo'i, pwapoonə nga Əntanfə ca kavə tuunə ka ndzaanə ndihə ndihə, əntaa bariyanyinə nga zəma.

¹⁰ Ma nga əna, tə'i kura ha nga dfa sataka ətə caama upaa bwatya davə. Ma limanyinə nga Yahudiinə, pooshi tii ka upaa bwatya davə shanə. ¹¹ Ma dabiitə ci gawə nga limanyinə a kəla idənati, ca kərə aasəkə Hatə palee də Laabanə ka dfa də sataka putə nga 'waslyakəənə, hənəginə hənəginə ənji dabanyinəkii aba'ə vəranə. ¹² Ha'ə dfi nə Yeesu əsə, aba'ə vəranə əjki ci. Ma dfi ci ha'ə, kaa ca shii laabagi ənji də idənaakii saakii.

¹³ Acii ha'ə, dzaamə da i amə atsakii aaba'ə vəranə, kaama dzə ka sə'wagi dzaananə putaakii. ¹⁴ Acii, ma ganə a duuniya, pooshi vəranə gaamə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka alə vəraatə na shi naamə.

¹⁵ Dəlaamə də Əntanfə taa guci patə dacia Yeesu. Ci nə satakətə caama vii ka ci naamə. Waatoo, dəlanə də ci, ama d̄uunətə ləməkii taa da patə.

¹⁶ Ga ca zaanə koonə nə dfa nga'əənə ka hara ənji, una slənəshi də uushi'inə goonə. Acii tsarə nga satakətə kadeesəkə ka Əntanfə.

¹⁷ Famə tə matakəŋwanyinə goonə, hətəpaamə noonə nə akəŋwaciitii, acii taa guci patə ha'ə nə tii ka dfa gazhi'waanə nga nəhə əpinə goonə, tii na dzə ka ba slənati ka Əntanfə əsə. Famə tə tii kaa təya shii dfa slənati də moodasəka, əntaa də mabətəsəka, acii pooshi uushi nuuna upaa agi bəzee ka səkətii.

¹⁸ Dəmə aakəŋwa də dfa də'wa ka putə geenə. Acii kə shii inə, kə dfi inə patənə nga sətə dibə ina dfa. Nga'ə keenə nə slənətə patənə nga sətə ndzaanə dagwakii. ¹⁹ Agi kədiinə nə nyi acii unə əsə koona dfa də'wa ka putaaki, kaa Əntanfə a dfa ka nyi rəgwa nga ənənə aabii unə.

Də'wa nga pa'apaaginə

²⁰ Ma Əntanfə, Əndə kira ndzaanə jamə nə ci. Ci madfə ka Yeesu Slandanaamə agi maməətə ənja, ca kavə tə ci ka maduunə magəra nga bagiinə, waatoo amə, putə nga idənaakii ətə əjigi ci ka puta gaamə. Idənəkii geegi ka aləkawalətə dfi ci kaamə, kaa ca ndzaanə da n̄geerənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. * ²¹ Wa ca dzatəgi koonə də patənə nga dagwa uushi'iitə dəbee una upaa, koona shii dfa sətə cii kəya uudə. Wa ca dfa sətə kadeesəkə ka ci ashaamə əsə, dacia Yeesu Aləmasiihu. Naakii nə n̄wanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Muudinə nga wabənə

²² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma ləkələkatənə nyaahə nyi koonə, ka shii tsakənə duunə. Agi kədiinə nə nyi acii unə, kapaamə liminuunə nga'ə ka fa wabətsa. Acii ma ləkələkatəna, gusə. ²³ Ma ndzəkəŋushi'inaamə Timooti, nga'ə ka nyi una shii oo'i, kə kyapaa ənji tə ci a furəshina. Madfa kə shi ci aabiiki kwakwatə, ina da ci na dzə aahoonə. †

13:7 13.7 6.12; 1 Koor. 4.16. **13:9** 13.9 Rooma 14.2; Kwal. 2.20-22; 1 Tim. 4.3. **13:11** 13.11 9.7; Leew. 16.27. **13:12** 13.12-13 11.26; Mat. 27.31-33. **13:14** 13.14 11.9-10,13,16; 12.22,28; Fil. 3.20; 2 Koor. 5.6; 1 Piita 2.11; Səniinə 21.2. **13:15** 13.15 Af. 5.19-20; Jab. 50.14,23. **13:16** 13.16 Gal. 6.10; Fil. 4.18. **13:17** 13.17 Əzaki. 3.17; Slənə 20.28-31; 1 Koor. 16.16. **13:18** 13.18 10.22; Rooma 15.30; 2 Koor. 1.12; Slənə 24.16. * **13:20** 13.20 ndzaanə jamə: 12.14; Rooma 5.1; 2 Koor. 13.11; aləkawalə: 8.6; idənaakii: 9.12. **13:21** 13.21 Af. 2.10; Fil. 2.12-13. † **13:23** 13.23 Timooti: 1 Koor. 4.17.

²⁴ Nɛhɔpaamɛ ka nyi tɛ patɛnɛ nɔa matakɛɲwanyinɛ goonɛ da patɛnɛ nɔa ɛɲi nɔa ɛntaɲfɛ. Ma ndzɛkɛɲushi'inaamɛ ɛɲi nɛ'unɛ ɛnɛ shi daga dɛ Italiya, aɲi nɛhɔpaanɛ nɛ tii tuunɛ.

²⁵ Wa ɛntaɲfɛ a dɛa koonɛ pwapoonɛ patɛ. *Aamiina.

Ləkaləkatə nga Yakubu

Nəhəpaanə

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka ənji nga Əntanƒə patə ənə yiidəgi taa dama patə aasəkə duuniya. Daciiki Yakubu shigi ləkaləkatəna. Ma nya, əndə slənə nga Əntanƒə da nga Slandanə Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə patə. *

Vii goonƒa da shii rəgwa nga ɗa tə uushi

² Ndzəkəŋushi'inəkya, taa guci patə lii cibənyinə kama kama tuunə, zhi'weemə ka ci ka sə nga moodasəka. ³ Acii kə shii unə, maɗa kə təbətə cibəkii tə vii goonƒa goonə, ma sətə na uudə ba'akii, kəŋaanənə ndihə ndihə də ngeerənə. ⁴ Dzəmə aakəŋwa də kəŋaanənə ndihə ndihə də ngeerənə, koonə shii ndzaanə ka ənji goonƒa, yadə idəpaa uushi ashuunə, waatoo taa ŋgutə ŋunyi uushi patə, tə'i ashuunə.

⁵ Maɗa kə ətəe əndə'i əndə goonə ka shii rəgwa nga ɗatə uushi, wa ca kədii acii Əntanƒə, ka upaanə nə ci əsə. Acii ma Əntanƒə, fitə nə ciinəkii taa ka wu patə, ca vii ka taa wu tə sətə kədii ci yadə ɗavə uushi a ədzəməkii. ⁶ Amma, ma əndə a kədii uushi acii Əntanƒə, wa ca shii oo'i, ka viinə nə ci ka ci tantanyinə. Ga ca hiima oo'i, mbu'u pooshi Əntanƒə ka viinə ka ci. Acii ma əndətə ca hiima ha'ə, makə ma'inə nə ci ətə ci mədə a gwazee, taa aa dama patə ca palə. ⁷⁻⁸ Ma tsarə nga əndətə ca dzətə aakəŋwa, ca ənyatə aa ba'a, matagimə ci hatə kəŋaanə ci, ga ca ka nə nga upaa uushi acii Slandana.

Maagha da əndə gəna

⁹ Maɗa tə'i maagha əndə nə'unə, wa ca ɗa moodasəkə də pwapootə ɗii Əntanƒə ka ci. ¹⁰ Ma əndə gəna əndə nə'unə əsə, maɗa kə galee Əntanƒə ka məghərəvənaakii taa gənaakii, wa ca ɗa moodasəkə, acii kadə nii kəya kulagi makə gudəzə nga kuzəna. ¹¹ Makə sətə ci gudəzə a naa'ugi, ca yiibəgi maa kə birə uusəra iza'u, pooshi ma'ə dagwa dagwaanaakii, ha'ə nə əndə gəna a əntəgi əsə saa'itə ci agi alə gəna.

Uushi'iitə ca təbətə ənda da ətə ca isəkwa ənda

¹² Əndə barəkaanə nə əndətə kəŋaanə ndihə ndihə saa'itə lii ŋgəra'wə tə ci. Acii maɗa kə kəŋaanə ci də ngeerənə agi təbətətsa, ka viinə nə Əntanƒə ka ci shikwa, waatoo əpinə ətə ɗii ci aləkawaləkii nga viinə ka ənjitə ca uudə tə ci.

¹³ Taa wu patə ca moo ɗa bwaya uushi, ga ca ba oo'i, Əntanƒə ca isəkwa tə ci ka ɗanə ha'ə. Acii pooshi uushi ca tsəku tə Əntanƒə, paa ci ka tsəkunə taa tə wu ka ɗa bwaya uushi əsə. ¹⁴ Amma, taa wu patə isəkuyi uushi tə ci, bwaya hiimaakii isəkuyi tə ci kaa ca ɗa bwaya uushi, ca kulapaa də ci. ¹⁵ Maɗa kə girə bwaya hiima, ka kiranə nə ci 'waslyakəənə. 'Waslyakəənə əsə, maa kə girə ci, ci ca kira wa.

* **1:1** 1.1 Yakubu: Mat. 13.55; Slənə 12.17; 15.13; 21.18; 1 Koor. 15.7; Gal. 1.19; 2.9; 1 Piita 1.1. **1:2** 1.2-3 Rooma 5.3-5; 1 Piita 1.6-7. **1:5** 1.5 Waɗ. 2.6. **1:6** 1.6 5.13; Mat. 7.7; 21.21-22; Af. 4.14. **1:9** 1.9 2.5. **1:10** 1.10-11 Ayb. 14.2; Jab. 90.5-6; Isaa. 40.6-8. **1:10** 1.10 5.1. **1:12** 1.12 5.11; 1 Koor. 9.24-25. **1:13** 1.13 Waɗ. 19.3; 1 Koor. 10.13. **1:14** 1.14-15 Rooma 6.19-21; 7.7-10; 1 Yooh. 2.16-17.

¹⁶ Kadashinyinaakya, goona ha'u dē noonō na! ¹⁷ Acii ma ḡunyi uushi da ḡunyi viinō, dadagyē daciai Ɖntanfē ca shi. Ci dīi uusera da lēgida da tikisanyinō. Ma Ɖntanfē, paa ci ka zhi'inō makē uushi'iitsa, ka Ɖndē'i saa'i tēkunō, ka Ɖndē'i saa'i mabērōha. ¹⁸ Kē vii ci kaamō Ɖpinō dāgi Habara ḡga gooḡga, makē sētē kadēesēkē ka ci, kaama shii ndzaanō da mēghērōvōnō palee ka hara uushi'iitē tagii ci.

Fa wabēnō ḡga Ɖntanfē da slēnēginō

¹⁹ Kadashinyinaakya, fatēmō ka nya ba koonō. Taa wu patē, wa ca kapaa liminēkii ka fatē uushi, ga ca kwasē ka wabēnō, ga ca bōzē sēkē pii pii Ɖsō.

²⁰ Acii, ma Ɖndētē bōzhi sēkēkii, paa ci ka mbee ka slēnētē sētē kadēesēkē ka Ɖntanfē. ²¹ Acii ha'ē, ḡgērēginō patēnō ḡga 'waslyakēnō goonō, una kagi, una bwasee ka dā bwaya uushi'inō ma'ē. Una banee ka noonō nē akēḡwacii Ɖntanfē, una luu wabētē kavē ci aasēkē Ɖdzēmuunō. Wabēnēkii Ɖsō ca mbee ka luupaanō tuunō.

²² Goona ndzaa ka ha'u dē noonō nē ka fa wabēnaakii tanō, amma, ma dānuuna, slēnētēginō! ²³ Acii, ma Ɖndētē ca fa wabēnēkii, amma paa ci agi slēnētēginō, pooshi uushi tēkee ka ci da Ɖndētē ca tsaamō naakii nē asēkē dyarugala. ²⁴ Maa kē tsaamētē ci naakii na, ca palē, shiku ha'ē kē Ɖnyi ka zaanōnō ka ci taa iitē nē ci. ²⁵ Amma, ma Ɖndētē ca kavē nēkii ka fa malaaba wabētē ca vii dimwaanō ka Ɖnja, ca kavē nēkii ka fatēnō yadē zaanōnō ka ci, ca slēnētēgi ḡga'ē Ɖsō, ma Ɖndētsa, ka ci dānē Ɖntanfē barēkaanō agi slēnaakii.

²⁶ Maa kē ḡgērē Ɖndē naakii nē makē agi nē'utēnō nē ci tē Ɖntanfē ḡga'ē, amma paa ci agi kēsēpaa ganakii, naakii nē cii kēya ha'ugi, uushi zabē nē diinaakii Ɖsō. ²⁷ Ma nē'u diina Ɖtē kadēesēkē ka Ɖntanfē Dēsēnaamō, hakila ḡzhikinō da hakila mooryafinō agi ḡgērā'watii da Ɖtsētē na acii ga mēza uushi'inō ḡga duuniya a kagērē Ɖndē aagi 'waslyakēnō.

2

Mbērē mbērē nē patēnō ḡga Ɖnji akēḡwacii Ɖntanfē

¹ Ndzākēḡushi'inōkya, makē kē vii unō gooḡga ka Slandanaamō Yeesu Alēmasiihu Ɖndē mēghērōvōnō, goona bāarii kama kamaanō ahada Ɖnja.

² Baamō tē'i Ɖndē ḡēna dzēgērē ka hatē dzatuunō dē na. Kē kyaala ci kējeerēnō dagwakii, ca ḡgavē tuutēya ḡga mandalē kwaba aaciikii. Maagha a dzēgērē naakii Ɖsē; iirē kējeerēnō nōndē ashikii tanō. ³ Wata una dūunētē tē Ɖndētē kyaala ḡunyi kējeerēnō, una ba ka ci, “Pyalyagi aa hanō, wiinē ḡunyi ha ḡga ndzaanō.” Ma maaghatē Ɖsō, una ba ka ci, “Kēḡaanō gadōvō!” taa “Shiwa, nda ndzaanō ganē atsaa sēdēki!” ⁴ Madā kē dīi unō ha'ē, kē bāarii unō kama kamaanō ahadoonō, pooshi unō slēnyi dē ḡunyi hiima.

⁵ Kadashinyinaakya, fatēmō kaa nya ba koonō: kē ta'i Ɖntanfē maaghiinō ḡga duuniyanō kaa tēya ndzaa ka Ɖnji ḡēna dāgi vii gooḡgatii, tēya ndzaanō agi ḡwanuunō Ɖtē dīi ci alēkawalēkii ka Ɖnjitē ca uudē tē

1:17 1.17 'Wat. 1.14-18; Mat. 7.11. **1:18** 1.18 Yooh. 1.13; Rooma 8.19-23; 1 Piita 1.23. **1:19** 1.19 3.2; Waḡ. 15.1; Ɖ.Waaz. 7.8-9. **1:21** 1.21 Kwal. 3.8; 1 Piita 2.1. **1:22** 1.22 2.17; Mat. 7.24,26; Rooma 2.13. **1:25** 1.25 2.12,24; Jab. 19.8; Yooh. 13.17; Rooma 8.2; Gal. 6.2. **1:26** 1.26 3.2,10; Jab. 34.14; 141.3. **1:27** 1.27 Jab. 10.14,18; Isaa. 1.17; Mat. 25.35-36. **2:1** 2.1 2.1-9; Dzāk. 1.17; 10.17; 16.19; 2 Meem. 19.7; Ayb. 34.19; Jab. 82.2; Waḡ. 24.23; Mat. 5.45; Slēnē 10.34; Rooma 2.11; 10.12; Gal. 2.6; Af. 6.9; Kwal. 3.25; 1 Piita 1.17.

ci. ⁶ Amma una ngərə, una bərapaa maaghiinə. Mashiimuunə oo'i, ənji gəna ca cibee koonə, təya kərə tuunə aakəŋwacii gəŋwanə kwa? ⁷ Tii nə ənjitsə ca wabə bwaya uushi'inə agyanə ŋunyi ləmə ŋga Yeesu, waatoo, ləmətsə ikə Əntaŋfə koonə.

⁸ Kə shii unə maduunə wabənə ŋga Əntaŋfə ətə palee, makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə, waatoo, "Uudu u tə əndətə abiiku makə sətə cii kwa uudə naaku na". Madə kə nə'utuunə ha'ə, ŋga'ə dīi unə. ⁹ Amma, madə kə baarii unə kama kamaanə ahada ənja, kə dīi unə 'waslyakəənə, kə kəshi gəŋwanə ŋga *bariya tuunə, acii kə taŋəgyuunə bariya. ¹⁰ Acii taa wu nə'utə bariyanyinə patə, amma kə taŋəgi ci rəŋwə agikii, kə taŋəgi ci patə ətsa. ¹¹ Əntaŋfə bii, "Ga ha aləhiinə." Ci bii əsə, "Ga ha bələ ənda." Acii ha'ə, madə kə bəli hə ənda, kə taŋəgi hə bariya ŋga Əntaŋfə, taa ŋgahi ma'aləmə hə hiinə. ¹² Wa wabənə goonə da slənə goonə a ndzaanə makə ŋga ənjitə nə Əntaŋfə a la ka tii gəŋwanə də bariya, waatoo də wabəətə ca vii kaamə dimwaanə. ¹³ Acii ma ənjitə pooshi ka nee ka təgunuunə ŋga hara ənji, pooshi Əntaŋfə na nee ka təgunuunə. Amma, ma əndətə nee ka təgunuunə ŋga ənda, kadə nii kəya jaala saa'i ŋga la gəŋwanə.

Vii goonğa ka Yeesu da slənətənə

¹⁴ Ndzəkəŋushi'ina, yaci kə bii əndə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonğa", amma pooshi slənaakii baarii oo'i, tə'i ci da vii goonğa, mi saŋə nə bwatyakəya? Ka luupaanə nə tsarə ŋga vii goonğatsə tə ci nii? ¹⁵ Baamə tə'i hara ənji nə'unə, taa ŋguyirənə taa makinə, kə ətee tii ka sə ŋga umbee də purəkinə, pooshi sə ŋga kavənə aa matii əsə. ¹⁶ Wata əndə'i əndə agyuunə a ba ka tii, "Wa Əntaŋfə a kərə tuunə jamə, ca vii koonə sə ŋga umbee də purəkinə da sə ŋga kavənə aa moonə." Madə maviimə ci ka tii uushi'iitsa, mi nə bwatya ŋga banaakii ka tii ha'a? ¹⁷ Ha'ə nə vii goonğa əsə. Maa kə bii əndə'i əndə də bamakii tanə oo'i, "Tə'i nyi da vii goonğa", madə paa ci slənətə sətə bii Əntaŋfə, uushi zabə nə vii goonğaakii.

¹⁸ Mbu'u ka banə nə əndə'i əndə oo'i, "Tə'i əndə'i əndə da vii goonğa. Əndə'i əndə əsə, slənənə nə naakii." Yoo, ka banə nə nyi ka ci, "Baarii ka nyi taa iitə ndzaanə əndə da vii goonğa yadə slənətəginə. Ma nyi əsə, ka baariinə nə nyi ka hə vii goonğaaki dāgi slənaaki." ¹⁹ Kə luuvə hə oo'i, rəŋwə nə Əntaŋfə kwa? Maa kə luuvə hə, kə dīi hə ŋga'ə. Ginaajinyinə maa, kə luuvə tii, shishinətii a udzə acii ŋgwalənə əsə. *

²⁰ Ya hə maba, paa hə ka moonə ha shii oo'i, ma vii goonğa yadə slənətəginə, kə ndzaa ci ka uushi zabə kwa? ²¹ Də mi saŋə ndzaa dzədzəshi'inaamə Ibərahiima ka əndə goonğa akəŋwacii Əntaŋfwa? Ma ndzaa ci ka əndə goonğa, dāgi slənaakii saa'itə kirə ci tə uuzənaakii Isiyaaku ka dā də sataka ka Əntaŋfə. ²² Paa ha nee kwa? Ka ha rəŋwə slənyi vii goonğaakii da slənaakii. Dāgi slənaakii ndzaa vii goonğaakii ka tantanyinə. ²³ Kə dīi makə sətə dīi manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i, "Kə vii Ibərahiima goonğa ka Əntaŋfə. Putə ŋga vii goonğaakii əsə ŋgirə Əntaŋfə tə ci ka əndə goonğa", ca 'wa tə ci guvakii. ²⁴ Kə nee

2:5 2.5 1.9; Luka 6.20-21; 1 Koor. 1.26-28; Səniinə 2.9. **2:8** 2.8 Leew. 19.18; Mat. 22.39; Rooma 13.9. **2:9** 2.9 2.1. **2:10** 2.10 Mat. 5.19; Gal. 3.10; 5.3. **2:11** 2.11 Shig. 20.13-14. **2:12** 2.12 1.25. **2:13** 2.13 Mat. 5.7; 7.1; 18.32-35. **2:14** 2.14 Mat. 7.21; 1 Yooh. 3.17. **2:15** 2.15 Mat. 25.35-36. **2:17** 2.17 Gal. 5.6,16,22-24; 1 Yooh. 3.18. * **2:19** 2.19 Dzək. 6.4; ginaajinyinə: Mat. 8.29; Mar. 1.24. **2:21** 2.21 'Wat. 22.9,12; Rooma 4.1-5,13-16,19-22; Ibər. 11.17. **2:23** 2.23 'Wat. 15.6; 2 Haba. 20.7; Rooma 4.3.

unə d̄ii, ma slənə ŋga ənda, ci ca kavə əndə ka ndzaanə ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntan̄fə, əntaa wata vii gooŋgaakii tanə.

²⁵ Ha'ə nə Rahabə əsə, badawa ŋga minə. Putə ŋga slənətə ndzaa ki ka əndə gooŋga akəŋwacii Əntan̄fə. Waatoo, kə liwə ki tə ənjitə sləkee ənji Isərayiila, kya baarii ka tii əndə'i rəgwa ŋga palənə satii acii ga ənjə a puli də tii.

²⁶ Makə sətə d̄ii shishinə ŋga ənda, əpinə kə dzəgi a makii, ha'ə nə vii gooŋga yadə sləna: pooshi nafakii.

3

Slənə ŋga gana

¹ Ndzəkəŋushi'inəkya, ga ənji laŋə ahadoonə a moo ndzaanə ka ənji dzəgunənə ka ənja, makə kə shii unə, ma inə ənji dzəgunənə ka ənja, kadə nə gəŋwanə geenə a palee ka ŋga hara ənji də iza'unə. ² Acii amə patə, agi puu'unə naamə laŋə. Ma əndətə pooshi ka pu'unə agi wabənaakii, ci nə matakədfəkədfə ənda, ka mbeenə nə ci ka ətsətə naakii nə əsə taa ka ŋgutə rəgwa patə. ³ Kə shii amə, agi ŋgaŋgavənə naamə riidzama aa ma təhinə kaa təya fa taamə. Də ha'ə caama mbee ka kərənə tə tii ka rəgwatə mwayi amə patə. ⁴ Buurətəmə agyanə madiigərə kumbawalənyinə əsə. Taa ŋgahi madiigərəkii nə tii ka shaŋə, mandalə mədfə ca dza tə tii əsə, amma patə da ha'ə də uundzə kada ci əndə gwazənə a kərə tə kumbawaləkii ka hatə mwayi ci ca dzə. ⁵ Ha'ə nə gana ŋga əndə shiŋkinə əsə. Taa ŋgahi d̄ii fidyasə, amma tə'i ci da baawəfa laŋə.

Buurətəmə agyanə bwanənə ŋga bilinə. Amma ndzaŋənə ka uundzə gana ŋga gunə cii kəya ətsagi kwarəma'ə! ⁶ Acii ha'ə, ma gana, makə gunə nə ci ashaamə. Ci ca kavə əndə ka d̄a taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya bwayaanə. Ci ca saawee ka patənə ŋga shishinə, ca saawee ka patənə ŋga ndzaanə ŋga əndə əsə ganə asəkə duuniya. Dacii *Seetanə ci baawəfa ŋga gana a shigi. ⁷ Ka mbeenə nə əndə shiŋkinə ka dzalə taa ŋgutə tsarə ŋga dabanyinə, waatoo, daba ŋga bilinə, da əginyinə, da ətə ca ələ anə mbuurə səkətii da hərəfinə. Kə dzalətə ci əsə. ⁸ Amma, ma gana, pooshi əndə shiŋkinə ca mbee ka dzalətənə tə ci! Ma ca, bwaya uushi nə ci, paa ci ka luuvə ndzaanə kəfa'ə. Makə ŋguma nə ci ətə ca bələgi ənda.

⁹ Də ci caama d̄əla də Slandanaamə Dəsənaamə. Də ci əsə caama dzaana ənja, taa ŋgahi kə ghənyi Əntan̄fə tə tii kaa təya pusha tə ci. ¹⁰ Də matə rəŋwə ha'ə ci ənjə a dəlagi də Əntan̄fə, də ci ci ənjə a dzaanagi də ənji əsə. Ndzəkəŋushi'ina, ma ətsa, madzəmə! ¹¹ Pooshi ŋunyi ma'inə da mazənə ma'inə ka kiwanə ka gu'u rəŋwə. ¹² Pooshi ənfwə uudəvə ka poo jaŋwa, pooshi ənfwə dədfəmə ka poo uudəvə əsə. Ha'ə nə gu'u ətə ci mazənə ma'inə a kiwa davə əsə, pooshi ənji ka upaa ŋunyi ma'inə davə.

Shiinə ətə ca shi dacii Əntan̄fə

¹³ Tə'i əndə hiima da shiinə ahadoonə kwa? Mad̄a tə'i, wa ndzaanaakii a baarii shiinaakii, waatoo, wa ca d̄a ŋunyi sləna, ca hətəpaa naakii nə akəŋwacii ənja, makə d̄ii ci tə'i ci da shiinə. ¹⁴ Amma, mad̄a tə'i unə da məza sərəha, una uudə noonə na, madəbəmə una d̄uunətə noonə na, una ŋgədfəgi gooŋga də jirakənə. ¹⁵ Ma tsarə ŋga shiitsa, əntaa tsarə ətə ca jima dadagyə, amma ŋga *duuniya, ŋga uudənə ŋga ədzəma, da ŋga

2:25 2.25 Jasə. 6.17; Mat. 1.5; Ibər. 11.31. **2:26** 2.26 2.17,20. **3:2** 3.2-10 Jab. 141.3; Waḅ. 10.19. **3:2** 3.2 1.26. **3:3** 3.3 Jab. 32.9. **3:6** 3.6 Waḅ. 10.19; Mat. 15.11,18-19. **3:7** 3.7 'Wat. 9.2. **3:8** 3.8 Jab. 140.4; Rooma 3.13; Af. 4.29. **3:9** 3.9 'Wat. 1.26-27. **3:12** 3.12 Mat. 7.16. **3:13** 3.13 Rooma 12.16. **3:14** 3.14 1 Koor. 3.1-3; Gal. 5.20-6.4.

Seetanə əsə. ¹⁶ Ma hatə ndzaa sərəha da ghatə uufənə ka əndə'i ənda, davə nə mabizhinə da taa ɲgutə tsarə ɲga bwaya bwayaanə.

¹⁷ Amma, ma əndətə da shiinə ətə jima dadagyə, macaməkii nə ci, ka kiranə nə ci jamənə ka ənja, ca ndzaa da haɲkala da waawa'anə, ka nəhənə nə ci təgunuunə ɲga hara ənja, ca da ɲunyi slənə taa guci patə, paa ci ka baarii kama kamaanə ahada ənja, paa ci ka isəkwa ənji əsə.

¹⁸ Ma ənjitə da mabanee ma'yanə, ətə ca kira jamənə aahada ənji əsə, ka upaanə nə tii ndzaanə də rəgwakii. Ma ndzaanə də rəgwakii, kə ndzaa ci makə cifanə ətə ci əndə a upaa agi sətə ləgii ci.

4

*Goonə da guvaanə da *duuniya*

¹ Mi saɲə ca kyaara mbəəzənə da mabizhinə aahadoona? Ətsə patə, moo uushi'inə kama kama a ədzəmuunə ca kyaara ətsa. ² Kə mwayi unə upaa uushi'inə, amma pooshi unə ka upaa sətə mwayi unə. Aci ha'ə, una bələ ənja. Kə mwayi unə uushi'inə ka shaɲə, amma pooshi unə ka upaanə. Aci ha'ə, una da mabizhinə, una pa. Maguɲweemə unə ka sətə mwayi unə, acii pooshi unə kədii acii Əntaɲfə kaa ca vii koonə. ³ Taa kə kədii unə, pooshi unə ka guɲweenə, acii də məza ədzəmə cuuna kədii. Waatoo, ma cuuna kədii uushi'ina, koonə zamagi ka rəgwatə kadeesəkə koonə. ⁴ Unə ənji ghatə gooɲga! Mashimuunə oo'i, ma da guvaanə da duuniya, da mbiinə ka Əntaɲfə kwa? Taa wu patə ca moo da guvaanə da duuniya, kə kavə ci naakii nə ka da mbiinə da Əntaɲfə. ⁵ Shiimə oo'i, tə'i gooɲga agi sətə bii malaaba ləkələkətə; kə bii ci, "Ma Malaaba Ma'yanə ənə kavə Əntaɲfə aasəkə ədzəmaamə, agi ətsənə nə ci taamə ka shaɲə." ⁶ Amma kə dīi Əntaɲfə kaamə pwapoonə laɲə kaamə shii ndzaanə malaabakii. Aciikii bii malaaba ləkələkətə oo'i, "Agi danə nə Əntaɲfə mbiinə da ənjitə ca duunətə natii na. Ma ənjitə ca banee ka nətii akəɲwaciikii əsə, agi danə nə ci ka tii pwapoonə."

⁷ Aci ha'ə, viimə noonə nə ka Əntaɲfə, una kəɲaanə ndihə ndihə agi kaareenə ka *Seetanə. Madə kə dīi unə ha'ə, ka huyinə nə ci acii unə.

⁸ Əncahamanə aabii Əntaɲfə, ci maa, ka əncahanə nə ci aabii unə. Unə ma'waslyakə ənja, fə'yagimə ciinuunə agi 'waslyakəənə! Unə ənjitə pooshi kəɲee ka ədzəmuunə ka ha rəɲwə əsə, laabagimə ədzəmuunə!

⁹ Damə mabəzəsəkə putə ɲga 'waslyakəənə goonə, una tuu, una ɲgəərə ma əsə. Goonə ɲusə ma'ə, amma, tuumə. Wa moodasəkə goonə a ndzaa ka mabətəsəka. ¹⁰ Həətəpaamə noonə nə akəɲwacii Slandana. Ma ci boo, ka duunətənə nə ci tuunə.

Wabənə məzakii agyanə ənda

¹¹ Ndzəkəɲushi'inəkya, goonə wabə məzakii agyanə taa wu ahadoonə. Madə kə wabi əndə bwaya uushi'inə agyanə ndzəkəɲuci, taa ca lagi gəɲwanə aanəkii, ci baarii oo'i, kə wabi ci bwayakii agyanə *bariya, ca ushapaa bariya əsə. Madə kə ushapaa hə bariya, kə ndzaa ci ətsa əntaa əndə nə'u bariya nə hə ma'ə, amma kə ndzaa hə ka əndə ushapaanə.

3:15 3.15 1.5,17. **3:17** 3.17 Mat. 5.48; 1 Koor. 13.4-7; Gal. 5.22-23; Fil. 1.9-11. **3:18** 3.18 Mat. 5.9. **4:1** 4.1 Rooma 7.5; 1 Piita 2.11. **4:2** 4.2 1 Yooh. 3.16. **4:4** 4.4 Mat. 6.24; Yooh. 15.18-19; 1 Yooh. 2.15. **4:6** 4.6 4.10; Waḅ. 3.34; Mat. 23.12; 1 Piita 5.5. **4:7** 4.7 Af. 6.12; 1 Piita 5.8-9. **4:8** 4.8 Jab. 18.21,25; Isaa. 1.16; Zak. 1.2-3; Mal. 3.6-7. **4:9** 4.9 Luka 6.25. **4:10** 4.10 4.6; 1 Piita 5.6. **4:11** 4.11 Jab. 101.5; 1 Piita 2.1.

12 Əntanƒə daanəkii nə əndə vii bariya. Ci daanəkii nə əndə la gəŋwanə əsə. Ci daanəkii nə əndə da baawəda ŋga luupaanə da zamagi də ənja. Ya ha, wu nə hə saŋə bahə la gəŋwanə agyanə əndə makə ha?

Ənji da fiiriinə, goona takəŋwa ka Əntanƒə!

13 Unə ənə ca ba oo'i, "Taa ənshinə, taa doorə, ka madənə niinə, ina dze aa hatə aa vərə ha'ə. Davə niina fəzha ka da fiiriinə, ina upaa kwaba laŋə", wunəpaamə limuunə kaa nya ba koonə! 14 Mashiimuunə pukyanə ŋga ha doorə. Waatoo, ma əpinə goonə, rakə da makiirənə ətə ca shigi, əndzə'i ca ənə ka rarə'iginə. 15 Amma, ma dəbee una ba, "Maa kə uu'i Əntanƒə, kə kirə ci əpinə gaamə əsə, ka dənə naamə ha'ə ha'ə." 16 Amma, makə madamuunə ha'ə, ma tsarə ŋga ətsə patə, pooshi ŋga'ə, acii kə haŋətuunə noonə nə da wabənə goonə.

17 Madfa kə shii əndə sətə dəbee ca slənə, amma paa ci ka slənətənə ha'ə, 'waslyakəənə dīi ci.

5

Wabənə ka ənji gəna

1 Yoo, maatiinə ənji gəna? Fatəmə kaa nya ba koonə! Tuumə, una kaala vurənə putə ŋga mabəzəsəkə ətə na kulyaanə koonə. 2 Uushi'iitə upaa unə patə, kə bəsləgi, kə adəgi məbərə kəjeerənə goonə əsə.

3 Kə adəgi magənazə kwaba goonə. Magənazəkii ca bəarii oo'i, makə sətə adəgi ci kwaba goonə, ha'ə nə gəŋwanə a adəgi shishinuunə makə gunə. Taa ŋgahi kə dzatəgyuunə də gəna, amma agi muudinə ŋga saa'i dzatəgyuunə. 4 Wiitə ma ənjitə ca slənə koonə cifanə asəkə rə, pooshi unə ki'i ka tii shikwatii. Famə ŋgəərə matii. Kə mbu'i tuunə ŋga ənjitə aa limə Slandana, Nwanwə agyanə patənə ŋga uushi'inə. 5 Kə agyuunə ŋwanjuunə goonə agi duuniya, una da sətə kadeesəkə koonə. Kə səbərətətuunə noonə nə ka saa'itə nə Əntanƒə a da koonə gəŋwanə, makə sətə ci ənjə a səbərətə la ka la uurakii. 6 Kə lagyuunə gəŋwanə agyanə əndətə madamə 'waslyakəənə, kə kapaa ci koonə naakii na, una bələgi tə ci.

Goona zaarə agi gəranə tə Slandana

7 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona zaarə agi gəranə tə Slandanə ca'ə ka saa'itə nii kəya ənya. Buurətəmə agyanə mooza: makə sətə cii kəya gəra ŋunyi cifanə ŋga raakii, pa ca zaarə ka gəranə vənə-ləganə, ca'ə ka vənə ŋga magyaha. 8 Ha'ə nuunə əsə, goona zaarə agi gəranə tə Slandana. Hadatəgimə də ədzəmuunə, una kəŋaanə ndihə ndihə, acii kə uugi saa'i ŋga ənyanaakii mbəshanə.

9 Ndzəkəŋushi'inəkya, goona ŋgunəgənə tə hara ənji, acii gadə gəŋwanə ŋga Əntanƒə a kəshi tuunə. Wiinə kə uugi əndə gəŋwanə mbu'yanə kədəhə. 10 Katəmə nuunə agyanə anabiinə. Kə sə'watə tii cibə da ŋgəra'wə saa'itə nji təya baaba wabənə ŋga Slandana. Nə'umə dərəpatii makə sətə sə'watə tii. 11 Ma ənjitə sə'watə ciba, təya kəŋə ca'ə ka muudinə, agi banə naamə, ənji barəkaanə nə tii. Kə shii unə makə sətə

4:12 4.12 Rooma 14.4; 1 Koor. 4.5. **4:13** 4.13-14 Waḅ. 27.1; Luka 12.18-20. **4:14** 4.14 Ayb. 7.9-10; Jab. 39.6. **4:15** 4.15 Slənə 18.21; Rooma 1.10; 1 Koor. 4.19; 16.7. **4:16** 4.16 1 Tim. 6.17; 1 Yooh. 2.16. **4:17** 4.17 Luka 12.47. **5:1** 5.1-6 Waḅ. 15.6; Isaa. 5.8-10; Am. 6.3-7. **5:1** 5.1 1.10; Luka 6.24. **5:2** 5.2-3 Mat. 6.19. **5:4** 5.4 Shig. 3.7; Leew. 19.13; Irim. 22.13; Mal. 3.5. **5:5** 5.5 Irim. 12.3; 25.34. **5:7** 5.7 Yaw. 2.23; 2 Piita 3.3. **5:8** 5.8 Rooma 13.11-12; 1 Tees. 5.5-8; Ibər. 10.25,37. **5:9** 5.9 Mat. 7.1-2. **5:10** 5.10 Mat. 5.12; Ibər. 11.32-38.

kəŋaanə Ayuba ndihə ndihə saa'itə lii ngəra'wə tə ci. Kə fii unə əsə makə sətə dīi Slandanə ka ci ka muudinə. Aci, ma Slandana, əndə nəhə təgunuunə da dā nga'aanə nə ci.

¹² Ndzəkəŋushi'inəkya, ma palee patə, goona jidə shəŋə. Goona jidə də ləmə nga Əntəŋfə, taa də hanyinə, taa də tsarə nga taa mi patə. Madā "Awa" cuuna moo banə, bamə "Awa" tanə. Madā "Aa'a" cuuna moo banə əsa, bamə "Aa'a" tanə. Madā dīi unə ha'ə, pooshi gəŋwanə nga Əntəŋfə ka upaanə tuunə.

¹³ Madā tə'i əndə'i əndə ahadoonə lii ngəra'wə tə ci, wa ca dā də'wa. Madā tə'i əndə'i əndə lii moodasəkə tə ci əsə, wa ca ka wanyanə nga dəla də Əntəŋfə.

¹⁴ Madā tə'i əndə'i əndə gwakə ahadoonə, wa ca sləkee ka 'waa'watə ka ci matakəŋwanyinə nga Ikəliisiya kaa təya dā ka ci də'wa, təya naahəvə ka ci maara agi ləmə nga Slandana. ¹⁵ Madā dīi tii də'wa də gi'inə tə Slandana, ka mbədfənə nə əndə bwanea, ca vii ka ci jamənə. Madā kə dīi ci 'waslyakənə əsə, ka tifyaginə nə ci ka ci. ¹⁶ Aci ha'ə, baabashimə 'waslyakənə ahadoonə, una dāadashi də'wa ahadoonə koonə mbədfə. Ma slənə nga də'wa nga əndə goŋga, tə'i ngeerənə davə ka shəŋə. ¹⁷ Katəmə nuunə ka *Iliya. Əndə shiŋkinə makə amə nji ci. Kə shi ca dīi də'wa də ədzəmə rəŋwə ga vənə a ndzəmə. Kə dīi fəzə makkə da ləgidə kuwa əsə pooshi vənə njimə anə hanyinəkii. ¹⁸ Ca ənə, ca dā də'wa əsə, vənə a ənə ka njimanə dadagyə, uushi'inə a ənə ka dəvənə əsə.

¹⁹ Ndzəkəŋushi'inəkya, maa kə ŋusləgi əndə'i əndə ahadoonə, ca bwasee ka goŋga, əndə'i əndə a ənyapaagi də ci, ²⁰ shiimə oo'i: ma əndətə ənyapaa də ma'waslyakə əndə aa rəgwa, kə luupaa ci əpinə nga əndətsə acii əntənə, ca kira tifyaginə nga 'waslyakənə lanə əsə.

5:11 5.11 1.12; Shig. 34.6; Ayb. 1.21-22; 2.10; 42.10-17. **5:12** 5.12 Mat. 5.34-37. **5:13** 5.13 1.5-6; Slənə 16.25. **5:14** 5.14 Mar. 6.13. **5:15** 5.15 Mat. 9.2; Mar. 16.18. **5:16** 5.16 Jab. 32.3-5; 38.4-6; Waḅ. 28.13; 1 Yooh. 1.8-9. **5:17** 5.17 1 Meem. 17.1. **5:18** 5.18 1 Meem. 18.42-45. **5:19** 5.19 Gal. 6.1.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkatə ŋga Piita

¹ Wiinə ləkələkatə ca dzə koonə matadə əŋji ŋga Əntaŋfə. Nyi Piita, masləkee əndə ŋga Yeesu *Aləmasiihu, ca naahə koonə ləkələkatəna, waatoo, unə ənə yiidəgi, una ndzaanə sə goonə anə hanyinə ŋga Puntu, da Galatiya, da Kapadasiya, da Asiya, da i Bitiniya. Ma una, məshipətə əŋji nuunə davə. ² Daga ŋukə bii Əntaŋfə Dəsənaamə oo'i, ka ndzaanə nuunə ka əŋjaakii. Kə vii ci koonə Ma'yanaakii koonə ndzaanə ka naakii. Ma dīi ci ha'ə, koonə fa sətə ci Yeesu Aləmasiihu a ba koonə, ca kubəgi tuunə də idənaakii. Wa Əntaŋfə a tsakə koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwa aakəŋwa. *

Əpiitə nə Əntaŋfə a vii

³ Dəlaamə də Əntaŋfə Dii Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu! Aci kə nee ci ka təgunuunə gaamə, ca vii kaamə kura əpinə də madeenə ka Yeesu Aləmasiihu agi maməətə əŋja. Də ha'ə caama ka nə ŋga upaa əpinə ətə pooshi ka uudənə. ⁴ Də ha'ə caama gəra patənə ŋga ŋunyi uushi'iitə nə Əntaŋfə a vii ka əŋjaakii. Ma uushi'inəkii, pooshi dagwaanəkii ka zhi'inə, pooshi ka ajijinəginə, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə əsə. Kə kapaa ci koonə kidə dagyə abiikii. ⁵ Ma una, də ŋgeerənaakii cii kəya nəhə tuunə putə ŋga vii gooŋga goonə. Ma ətsə patə, koonə shii upaa də luupaanaakii. Ginə ŋga əŋji patə na nee ka luupaanəkii uusərə ŋga uudənə ŋga duuniya.

⁶ Taa ŋgahi tyasə see a sa unə bwanea kama kama ŋga uundzə saa'i, patə da ha'ə damə moodasəkə putə ŋga sətə dīi Əntaŋfə ka putə goonə.

⁷ Ma bwaneatsə cuuna sa ha'ə patə, kaa ca təbə də və gooŋga goonə. Kə shii unə tə'i məghərəvənə ka tibisətə ci əŋjə a 'wa kanyeera ka shaŋə, amma paa ci ka ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patə da ha'ə, agi təbənə nə əŋji ŋgeerənaakii də gunə. Ha'ə nə və gooŋga goonə əsə, kə palee ka kanyeera də məghərəvənə, see mada təbətə əŋji tuunə kaa əŋjə a shii ŋgeerənə ŋga vii gooŋga goonə. Ma uusəratə nə Yeesu Aləmasiihu a ənya, ka upaanə nuunə məghərəvənə, ka upaanə nuunə dələnə da dūunətənə əsə akəŋwacii Əntaŋfə. ⁸ Ma ca, taa ŋgahi pooshi unə sha nee ka ci, patə da ha'ə kə uu'yuunə tə ci. Taa ŋgahi pooshi unə agi neenə ka ci əndzə'i, patə da ha'ə kə liwə unə tə ci də gooŋga. Aciikii cuuna dā maduunə moodasəkə ka shaŋə, pooshi əndə ka mbee ka wabənə putsəkə də ma agyanəkii, ⁹ acii agi dzənə nuunə aakəŋwa də upaa luupaanə. Luupaanəkii nə bwatya ŋga vii gooŋga goonə.

¹⁰ Ma rəgwa ŋga luupaanə ŋga Əntaŋfə tə əŋja, kə shi anabiinə a aali rəgwakii ka shaŋə kaa təya shii. Kə wabi tii agyanə pwapoonə ŋga Əntaŋfə ətə dəkəpaa ci kidə ka viinə koonə. ¹¹ Ma'yanə ŋga Aləmasiihu a ədzəmətii nja ba ka tii makə sətə nə Aləmasiihu a sa ciba; ma daaba'əkii ca upaa dūunuunə. Ma anabiinə, kə ali tii kaa təya shii taa guci nə uushi'iitə a dāada, taa iitə nə uushi'inəkii a dāada əsə. ¹² Kə baarii Əntaŋfə ka

* **1:1** 1.1 2.11; Yak. 1.1. **1:2** 1.2 2.9; Rooma 8.29; Af. 1.4; 2 Tees. 2.13; 2 Piita 1.10; idənaakii: 1.19. **1:3** 1.3 1.23; 2 Koor. 1.3; Tit. 3.5. **1:6** 1.6-7 2 Koor. 4.17; Yak. 1.2-3. **1:7** 1.7 Ayb. 23.10; Jab. 66.10; Isaa. 48.10; 1 Koor. 3.13. **1:8** 1.8 Yooh. 20.29; 2 Koor. 5.7. **1:9** 1.9 Rooma 5.2; 6.22; Af. 1.14. **1:10** 1.10-11 Luka 24.46; 1 Koor. 15.3-4; 2 Piita 1.19-21.

anabiitso oo'i, əntaa ka tii satii də slənatii, amma ka putə nga ənjitə na shi aakəŋwa, waatoo ka putə goonə. Wiitso kə fii unə wabənəkii da ma masləkee ənji nga Əntaŋfə. Tii ca waaza koonə Njunyi Habara də ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə ətə ca shi dadagyə. Taa malaa'ikanyinə maa, kə mwayi tii uushi'iitsa.

¹³ Aciikii ma dānuuna, hadamə də na. Goona tsəfə ŋunyinə agi haŋkala goonə taa gi'u. Amma kəŋeemə ka hiima goonə agyanə barəkaanə nga Əntaŋfə ətə nii kəya vii koonə uuseratə nə Yeesu Aləmasiihu a jiga.

¹⁴ Famə tə Əntaŋfə, goona kapaa moodəfuunə ka dā sətə njuuna slənə nga ŋukə saa'itə unə ma'ə mashiimə goonəgaanə. ¹⁵ Ma Əntaŋfə ətə 'wii tuunə koonə ndzaanə ka ənjaakii, camə nə ci yadə 'waslyakəənə ashikii taa fidyasə. Acii ha'ə ndzaamə camə makə naakii yadə 'waslyakəənə ashuunə agi sətə cuuna slənə patə. ¹⁶ Acii kə bii Əntaŋfə asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Ndzaamə camə yadə 'waslyakəənə ashuunə, acii ma nya, camə nə nyi yadə 'waslyakəənə ashiki taa fidyasə."

¹⁷ Ma una dā də'wa akəŋwacii Əntaŋfə, də Dəsənuunə cuuna 'wa tə ci. Acii ha'ə famə tə ci agi patənə nga ndzaanə goonə agi duuniya. Acii ma ca, paa ci ka dā kama kamaanə agi dā gəŋwanaakii ka ənja. Mbərə mbərə da sətə slənyi əndə dānəkii ka ci gəŋwanə. ¹⁸ Kə shii unə taa də mi pərii Əntaŋfə tuunə acii mazabə alə'aadanyitə jigunyi dzədzəshi'inuunə koonə. Əntaa də gəna pərii ci tuunə, acii ma gəna, ka saawaginə.

¹⁹ Amma də uushi dzabaŋə pərii ci tuunə, waatoo də idənə nga *Aləmasiihu. Acii ma Aləmasiihu, makə uundzə baga nə ci yadə sə nga idəpaanə ashikii taa fidyasə. ²⁰ Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya, kə ta'i ci tə ci, kaa ca dā ha'ə. Ma nga ənəna ka muudinə nga duuniya, kə ŋgiragi ci tə ci, ca baarəgi paŋgəraŋə a babara ka putə goonə.

²¹ Daciikii vii unə goonəga ka Əntaŋfə ətə madəe ka ci agi maməətə ənja, ca vii ka ci dūunuunə. Ci dīi vii unə nuunə da hiima goonə ka Əntaŋfə. †

²² Makə kə kubəgyuunə ədzəmuunə də nə'u goonəgaanə nga Əntaŋfə, una uudə tə ndzəkəŋushi'inə ənji nə'unə, ma dānuuna, dəmə aakəŋwa də uudəshinə də ədzəmə rəŋwə. ²³ Acii kə upaa unə kura əpinə dāgi wabənə nga Əntaŋfə. Ma wabəətsa, ci ca vii əpinə ka ənja, pooshi wabənəkii ka uudənə əsə. Ci kavə tuunə ka ndzaanə ka slikerənə nga Əndətə pooshi ka əntənə shaŋə. ²⁴ Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Patənə nga ənji shiŋkinə, makə kuzəna nə tii, kadə na huurəginə.

Duunuunə nga əndə shiŋkinə əsə,

makə gudəzə nga kuzənə nə ci.

Kadə na kudədəgi makə gudəza.

²⁵ Amma, ma wabənə nga Slandana, pooshi ka uudənə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə."

Ma wabəətsa, ci nə Njunyi Habaratə waazii ənji koonə.

2

Ənji nga Əntaŋfə

1:12 1.12 Af. 3.9-10. **1:14** 1.14 Rooma 12.2; Af. 2.3; 4.17-18. **1:15** 1.15-16 Leew. 19.2. **1:17** 1.17 Isaa. 63.16; Irim. 3.19; Mat. 6.9; 16.27; Rooma 2.6; Yak. 2.1; 1 Piita 4.5. **1:18** 1.18 Mat. 20.28; 1 Koor. 7.23; 6.20. **1:19** 1.19 1.1-2; Yooh. 1.29; Slənə 20.28; 1 Koor. 5.7; Af. 1.7; Ibər. 9.12. **1:20** 1.20 Af. 1.4. † **1:21** 1.21 dūunuunə: 5.1; Rooma 5.2. **1:22** 1.22 2.17; 3.8; 4.8; Rooma 12.9; Gal. 6.10; 2 Piita 1.7; 1 Yooh. 4.11. **1:23** 1.23 Yooh. 1.13; Ibər. 4.12; Yak. 1.18. **1:24** 1.24-25 Isaa. 40.6-8; Yak. 1.10-11.

¹ Makə kə vii Əntañfə koonə kura əpinə, kagimə ngərəkikinə dzadə doonə. Goona wabə jirakənə ma'ə, goona ndzaa ka ənji jarəwiinə, goona də sərəhə taa agyanə ngutə uushi patə, goona tsəbə əndə əsə. ² Amma, ma dānuuna, ndzaamə agi wabənə nga Əntañfə taa guci patə makə sətə ci mbərəzhinyinə a sa 'wanə taa guci patə. Də wabənəkii gərənuunə, una upaa luupaanə. ³ Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i, "Kə nee unə də noonə nə ka nga'əənə nga Slandana."

⁴ Makə ha'ə dīi əna, əncahamə aabii Slandana. Ma ca, ci nə mambədə faaratə kaaree ənji makə pooshi nafaakii. Amma kə ta'i Əntañfə tə ci, ca palee də məghərəvənə patə. ⁵ Ma unə əsə, ndzaamə makə faariinə ətə da əpinə amatii, kaa Əntañfə a fədfə tuunə ka ghənə də kuvə nga ndzaanə nga Ma'yanaakii asəkəkii. Una ndzaanə ka malaaba limanyinaakii davə akumu əsə, koonə də ka ci sləna də ədzəmə rəŋwə, waatoo, slənətə ca kadeesəkə ka ci putə nga Yeesu Aləmasiihu. ⁶ Ma bii nyi ha'ə, acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ka ngərənə nə nyi faaratə da məghərəvənə,
nya mbukə də banğwaaki asəkə vəranə nga *Sihyoona.

Taa wu vii ka ci goŋga,
paa nyi na dāvə ka ci ayinə shaŋə."

⁷ Ma unə ənə vigi nuunə ka faaratsa, kə ndzaa ci ka maduunə uushi ətə palee də məghərəvənə koonə. Amma, ma ənjitə pooshi vigi natii nə ka ci, pooshi ci da məghərəvənə ka tii. Tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkaləkətə oo'i:

"Ma faaratsə kaaree ənji ghənə kuva
makə pooshi nafaakii,
ci ənəpaa ka faaratə palee də məghərəvənə."

⁸ Tə'i manaahəkii əsə oo'i:

"Ka ndzaanə nə faaratsə ka faara pu'unə nga ənja,
ci na kulapaa də ənja."

Ma ci təya pu'u davə, acii kə kaaree tii ka wabənə nga Əntañfə. Ha'ə nə hiima nga Əntañfə.

⁹ Amma, ma una, slikərətə ta'i Əntañfə nuunə, unə nə limanyinə nga Nwanwa, malaaba ənja. Unə nə ənji nga Əntañfə. Kə 'wagi ci tuunə agi təkunə, ca əjipaa tuunə aagi mabərə haakii ka shaŋə. Ma 'wagi ci tuunə ha'ə, koonə waaza ka ənji madiigərə uushi'iitə slənyi ci ka putə nga ənja.

¹⁰ Ma nga nukə, əntaa ənji nga Əntañfə njuunə. Amma, ma nga əna, ənjaakii nuunə. Ma nga nukə, mashimuunə a shii luupaanə nga Əntañfə. Amma, ma nga əna, kə liwə unə luupaanaakii.

Maviinə nga Əntañfə

¹¹ Kadashinyinaakya, ma ama, məshipətə ənji naamə ganə agi duuniyana; əntaa ganə nə ha nga ndzaanə gaamə. Aciikii nə nyi ka kədiinə tuunə, goona slənə uushi'iitə ci shishinuunə a moo slənənə, acii ma uushi'iitsa, ka zanə nə tii duunə. ¹² Wa slənə goonə a ndzaa nga'ə ahada ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntañfə. Dəmə makə ətsa. Taa ngahi agi

2:1 2.1 Af. 4.25; Yak. 1.21; 4.11. **2:2** 2.2 1 Koor. 3.2. **2:3** 2.3 Jab. 34.9. **2:4** 2.4 Jab. 118.22; Isaa. 28.16. **2:5** 2.5 2.9; Rooma 12.1; Af. 2.21-22. **2:6** 2.6 Isaa. 28.16; Rooma 9.33. **2:7** 2.7 Jab. 118.22; Mat. 21.42; Slənə 4.11. **2:8** 2.8 Isaa. 8.14; Rooma 9.33. **2:9** 2.9 1.2; Shig. 19.5-6; Leew. 19.2; Dzək. 4.20; 7.6; 14.2; Isaa. 9.1; 43.21; 61.6; Slənə 26.18; Rooma 5.17; 2 Koor. 4.6; Af. 5.8; Tit. 2.14; Ibər. 13.12; 1 Piita 2.5; Səniinə 1.6; 20.4. **2:10** 2.10 Hoos. 2.25; Rooma 9.25. **2:11** 2.11 1.1,17; Jab. 39.13; Rooma 7.15,17-23; Gal. 5.17; Ibər. 13.14.

tsəbənə nə tii tuunə, amma ka neenə nə tii ka goonḡaanə goonə, təya dəla də Əntanfə saa'itə nii kəya shi.

¹³ Baneemə ka nuunə akəḡwacii gayinə putə ḡa Slandana, taa ka maḡuunə ḡwanḡwə ətə ca ḡa ḡwanjuunə agyanə ənji patə, ¹⁴ taa ka ḡgwaməniinə, acii ḡwanḡwə ca sləkee ka tii ka kəəsə ənjitə ca slənə məzaanə, təya dəla də ənjitə ca ḡa ḡga'əənə. ¹⁵ Kə mwayi Əntanfə koonə slənə ḡga'ə, koonə shii pa'ətə də ma ḡga ənjitə mashiimə goonḡaanə.

¹⁶ Dimuyinə nuunə. Ndzaamə ha'ə. Goona nyihə noonə, makə ḡii unə ka dimuyinə, tə'i unə da rəḡwa ḡga slənə bwaya bwayaanə makə sətə mwayi unə. Pooshi. Ma ḡanuuna, ndzaamə ka maviinə ḡga Əntanfə.

¹⁷ Duunətəmə ənji patə, uudəmə hara ənji nə'unə tə Yeesu, ḡḡwaləmə acii Əntanfə, una ḡuunətə maḡuunə ḡwanḡwə əsə.

*Sə'watə cibənə makə ḡga *Aləmasiihu*

¹⁸ Unə maviinə, baneemə ka nuunə akəḡwacii slanjiinuunə ka shaḡə. Duunətəmə tə tii. Əntaa wata ka slanjiinətə ca ḡa koonə ḡga'əənə banee nuunə ka nuunə, amma, taa ka i ətə ca cibee koonə, baneemə ka nuunə akəḡwaciitii. ¹⁹ Ma əndətə ci ənjə a cibee ka ci dagyanə slənə ḡga'əənaakii, maḡa kə sə'wii ci cibəkii putə ḡga Əntanfə, ka ḡanə nə Əntanfə ka ci barəkaanə. ²⁰ Amma, maḡa ma nuunə ka sə'wa ciba dagyanə unə kə slənyi məzaanə, pooshi əndə ca nee koonə makə ənja. Amma, maḡa dagyanə ḡa ḡga'əənə goonə ci ənjə a cibee koonə, una sə'wa, ka ḡanə nə Əntanfə koonə barəkaanə.

²¹ Acii ka putakii ha'ə 'wii ci tuunə, acii Yeesu Aləmasiihu maa, kə cibi ci ka putə goonə. Kə baarii ci koonə rəḡwa koonə nə'u dərəpaakii. ²² Ma ca, paa ci ḡii 'waslyakəənə, pooshi ənji sha fii jirakənə amakii shaḡə.

²³ Kə dzaanii ənji tə ci, amma paa ci dzaanii naakii. Kə cibee ənji ka ci, maḡəkəmə ci daawaanə. Amma kə kii ci nəkii ka Əntanfə Əndə ḡa ḡəḡwanə də rəḡwakii. ²⁴ Kə ḡḡərəvə ci 'waslyakəənə gaamə aanəkii saa'itə bələḡi ənji tə ci ashi ənfwa. Ma ḡii ci ha'ə, kaama ndzaa makə maməətə ənji ka rəḡwa slənə 'waslyakəənə, ama ndzaa ka ənji da əpinə amatii ka slənə goonḡaanə. Putə ḡga uyiginə ḡga Yeesu Aləmasiihu upaa unə mbədənə. ²⁵ Ma ḡga ḡukə, makə maza baḡiinə njuunə. Amma, ma ḡga əna, kə ənyatə unə aabii Magəra ətə ca nəhə tuunə.

3

Ndzaanə ḡga makinə da ḡḡuyirənatii

¹ Unə makinə əsə, baneemə ka nuunə akəḡwacii ḡḡuyirənə goonə. Acii maḡa kə banee unə ka nuunə akəḡwaciitii, ma ḡḡuyiriitə ma'ə maluuvəmə wabənə ḡga Əntanfə, maḡa nee tii ka slənə goonə, ka zhi'yanə nə hanḡalatii. Taa mabamuunə ka tii də ma, ² ka luuvənə nə tii putə ḡga ḡga'əənə ḡga slənə goonə da ḡḡwalənə goonə tə Əntanfə. ³ Goona səkəpaanə ka ḡaada dagwaanə ḡga shishinə. Waatoo goona səkəpaanə ka baaslə shiḡkinə, taa ḡgaanḡa halagaarə ḡga bəzə kwaba, taa aanə dagwa ḡudyala. ⁴ Amma ḡamə rəmarəmaanə goonə dasəkə

2:12 2.12 Isaa. 10.3; Mat. 5.16; 2 Koor. 5.10. **2:13** 2.13-14 Rooma 13.1-7; Tit. 3.1. **2:15** 2.15 3.16. **2:16** 2.16 1 Koor. 6.11,19-20; Gal. 5.13. **2:17** 2.17 1.22; 3.16; Waḡ. 24.21; Mat. 22.21; Gal. 6.10; Fil. 2.12. **2:18** 2.18-3.7 Af. 5.21-6.9. **2:18** 2.18 Af. 6.5-8. **2:19** 2.19-20 5.12. **2:20** 2.20 4.14. **2:21** 2.21 Mat. 16.24; 20.26-28; Yooh. 13.15; Rooma 15.5. **2:22** 2.22 Isaa. 53.9; Yooh. 8.46; Ibər. 4.15. **2:23** 2.23 3.9; Isaa. 53.7; Mat. 26.55-56,67; 27.14,27-31. **2:24** 2.24 Isaa. 53.4,5; Rooma 6.2,11; Kwal. 2.14; Ibər. 9.28. **2:25** 2.25 Isaa. 53.6; Əzaki. 34.5-6; Mat. 9.36; Yooh. 10.16; Ibər. 13.20. **3:1** 3.1 1 Koor. 7.16; Af. 5.22-24. **3:3** 3.3 1 Tim. 2.9.

ədzəma. Ndzaamə da ɲunyi haɲkala, ndzaamə da ɲunyi hiima, ci nə rəmarəmaanə ətə pooshi ka saawanə shaɲə, ci kadeesəkə ka Əntaɲfə palee əsə. ⁵ Acii də ha'ə dɪi makinə ɲga ɲukə rəmaanatii. Ma təya, kə ɲyi'u tii tə Əntaɲfə, təya gəra taa mi patə daciikii. Də banee ka nətii akəɲwacii ɲguyirənatii dɪi tii rəmarəmaanə. ⁶ Ha'ə slənyi Saraatu minə ɲga Ibərahiima. Kə banee ki ka nətə akəɲwacii ɲgurii, ka ha'ə kə 'wii ki tə ci də slandanətə. Madə agi slənə ɲga'əənə nuunə yadə ɲgwalənə, kə ndzaa unə ka manjeevənə ɲga Saraatu.

⁷ Unə ɲguyirənə əsə, ndzaamə da makinə goonə ɲga'ə. Kə shii unə, kə əki ɲgeeriitii. Kəsəmə tə tii ɲga'ə, una vii ka tii məghərəvənə, acii kə vii Əntaɲfə koonə əpinə da tii mbərə mbərə. Ndzaamə ɲga'ə, acii ga taa mi a bədapaa də'wa goonə.

Cibənə putə ɲga dfa ɲga'əənə

⁸ Ma səndə cii kya uudəpaagi koonə, unə patə, wa hiima goonə a ndzaanə ka ha rəɲwə. Tsaaməshimə təgunuunə ahadoonə, uufəshimə makə sətə ci ndzəkəɲushi'inə a uufəshi, dfaadashimə ɲga'əənə, goona dɪunətə noonə na. ⁹ Madə kə dɪi əndə koonə bwaya bwayaanə, goona ənəpaagi ka ci də bwaya bwayaanə. Taa kə dzaanii əɲji tuunə əsə, goona dzaana noonə. Amma ma dfaunuuna, jikəvəmə ka əndəkii 'Wa Əntaɲfə a dfa ka hə barəkaanə', acii barəkaanə nə sətə dɪi Əntaɲfə aləkawalə ɲga viinə koonə saa'itə 'wii ci tuunə. ¹⁰ Acii tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkətə oo'i,

“Ma əndətə mwayi ndzaanə agi jamənə da dfa moodfasəkə pukyanə ɲga ha patə, wa ca bwasee ka wabənə bwayakii, ga ca jirakə ma'ə əsə.

¹¹ Wa ca bwasee ka slənə bwaya uushi'inə, ca dfa ɲga'əənə, wa ca aalə rəgwa ɲga ndzaanə jamə də patənə ɲga ədzəməkii.

¹² Acii agi neenə nə Əntaɲfə ka əɲji gooɲga, mawunəkii ndzaanə liminəkii kaa ca fa də'watii. Amma, ma əɲjitə ca dfaada 'waslyakəənə, ka ndzaanə nə tii ka əɲji daawaanaakii.”

¹³ Yaci kə kavuunə noonə nə agi dfa ɲga'əənə pukyanə ɲga ha patə saɲa, wu nə əndəkii ca bərapaa tuuna? ¹⁴ Taa kə cibee əɲji koonə dagyanə ɲga'əənə goonə, maɲushinə koonə. Goona ɲgwale aciitii taa fidyasə, gadə ədzəmuunə a la əsə. ¹⁵ Amma ɲgwaləmə tə Aləmasiihu asəkə ədzəmuunə, una dɪunətə tə Slandanə ci daanəkii. Hadamə də nə taa guci patə, koonə mbee ka jikəvənə ka əɲjitə ca laagwa koonə agyanə sətə cuuna ka nə ka ci. ¹⁶ Amma, dfaamə ha'ə də mabanee moodəfa da dɪunətənə tə tii; dfaamə ɲga'əətə shii unə taa guci patə. Maa kə dɪi unə ha'ə, ma əɲjitə ca wabə bwayakii agyanuunə, waatoo, ətə ca dzaana ɲga'əənə goonə ətə cuuna dfaada agi nə'unə tə Aləmasiihu, ka ənəgərənə nə ayinə aagitii. ¹⁷ Gədfə cibənə putə ɲga slənə ɲga'əənə, madə Əntaɲfə mwayi ha'ə, acii slənə bwaya bwayaanə.

¹⁸ Ma Yeesu Aləmasiihu, putə ɲga 'waslyakəənə gaamə əɲki ci. Də əntətə rəɲwə dyanə uudəpaa ci slənaakii. Əndə gooɲga əɲki ka putə

3:7 3.7 Af. 5.25-28; 1 Tim. 2.8. **3:8** 3.8 1.22; Af. 4.2-3; Fil. 2.2-3. **3:9** 3.9 2.23; Ayb. 31.30; Mat. 5.44; Rooma 12.17. **3:10** 3.10-12 Jab. 34.13-17; Yak. 1.26. **3:13** 3.13 Rooma 13.3. **3:14** 3.14 4.14; Mat. 5.10. **3:15** 3.15 1.3-5; Kwal. 4.6. **3:16** 3.16 2.15.

nga ma'waslyakə ənja, kaa ca shii kərəgərənə taamə aabii Əntanfə. Kə bələgi ənji tə ci, amma kə madee Ma'yanə nga Əntanfə ka ci. ¹⁹ Də Ma'yanəkii ma'i ci, jiməgərə ci ka bagi wabənə nga Əntanfə ka ma'yanyinə nga ənjitə mətəgi agi zamana nga Nuuhu. ²⁰ Ma təya, kə naanagi tii ka nə'u wabənə nga Əntanfə. Ma saa'ikii, waatoo saa'itə Nuuhu a dā kumbawala, kə sə'wii Əntanfə tə tii ngaanğa'ə. Patə da ha'ə, wata ənji tighəsə luuvə dəməgərənə aasəkə kumbawaləkii. Wata tii tanə mbə'i agi ma'inə. ²¹ Ma ma'iitsa, kə ndzaa ci makə bapətisəma ənə ca luupaa tuunə əndzə'i. Ma ma'iitə ci ənjə a dā də bapətisəma ka ənda, əntaa ka yibəgi də dīinə nga shishinə, amma ka dā aləkawalə ka Əntanfə də nūnyi hiima asəkə ədzəma. Dagi madənə nga Yeesu Aləmasiihu agi mamətə ənji luupaa bapətisəmakii tuunə. ²² Ma ca, kə ənəgərə ci aadəgyə, kə ndzaa ci da rəgwa ciizəma Əntanfə. Agi dā nwanuunə nə ci agyanə malaa'ikanyinə patə da gayinə da uushi'iitə da baawəda dadagyə patə. *

4

Ndzaanə nga nukə da ndzaanə nga əna

¹ Makə kə shii amə oo'i, kə cibə Yeesu Aləmasiihu ganə a duuniya, acii ha'ə, ma danuuna, hadamə də na, koonə shii luuvə sa cibə makə naakii. Acii, ma əndətə cibə shishinəkii, kə kagi ci dā 'waslyakəənə.

² Daga əndzə'i ka dənə ka muudinə nga ndzaanə goonə agi duuniya, goonə dā sətə mwayi shishinuunə slənənə, amma dāmə sətə ca kadeesəkə ka Əntanfə.

³ Ma nga nukə, kə slənyuunə məza uushi'inə makə sətə kadeesəkə ka ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə. Kə daadii unə badawaanə, da dā ajjinəənə; kə saasii unə ənvwa palee ka nuunə, kə ndzaa unə wata ka adənə da saasanə, kə bwasee unə ka bariya nga Əntanfə, una dzəgərə ka paaslə uuləminə. Amma, ma nga əna, tanə koonə nə ətə slənyuunə nga nukə. ⁴ Makə nee ənjitə pooshi agi nə'unə tə Əntanfə oo'i, pooshi unə agi dā məzaanə ma'ə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə. Aciikii nə tii ka dzaananə tuunə. ⁵ Amma kadə nə təya dzə ka ba slənətii patə akənwacii Əntanfə. Kə uugi ci hada də na kaa ca la gəjwanə nga ənjitə da əpinə amatii da ənjitə məkii. ⁶ Ci dīi waazii Aləmasiihu Nūnyi Habara ka mamətə ənjə əsə. Ma saa'itə tii ma'ə mamətəmə, kə lagi Əntanfə ka tii gəjwanə nga wa, makə sətə cii kəya lagi ka hara ənji patə. Amma ma waazanaakii ka tii, ma'yanətii a ndzaa makə ətə nga Əntanfə.

Ənji slənə də sətə vii Əntanfə ka tii də rəgwakii

⁷ Kədəhə nə uusəra nga uudənə nga duuniya. Makə dīi ha'ə, nğərətəmə hankala goonə, hadamə də nuunə, koonə shii mbee ka dā də'wa. ⁸ Amma, ma palee patə, uudəshimə tantanyi tə uudəshinə. Acii ma uudəshinə, ci ca kira tifyaginə nga 'waslyakəənə lanə. ⁹ Luushimə mu'umuunə ahadoonə də moodasəka, yadə nğunğunənə. ¹⁰ Kə shii unə kama kama vii Əntanfə koonə barəkaanə nga dā slənə. Aciikii, taa wu patə, wa ca slənə də nūnyi barəkaatə vii Əntanfə ka ci də rəgwakii, ca tsakə də hara ənji. ¹¹ Taa wu patə ca waaza, wa ca waaza wabənə nga Əntanfə makə sətə bii Əntanfə

3:18 3.18 2.21; Rooma 5.6-8; 6.10; Ibər. 4.15; 7.27. **3:19** 3.19-20 'Wat. 6.2; 2 Piita 2.4; Yahu. 6.

3:20 3.20 'Wat. 6.14-22. **3:21** 3.21 Rooma 6.3-4; Ibər. 10.22. * **3:22** 3.22 da rəgwa ciizəma Əntanfə: Mat. 22.44; Rooma 8.34; Slənə 2.33. **3:22** 3.22 Slənə 1.9; Af. 1.21. **4:1** 4.1 2.24; 2 Koor. 4.10; Gal. 5.24. **4:2** 4.2 2.21. **4:3** 4.3 Gal. 5.19-21; Af. 2.3; Tit. 3.3. **4:5** 4.5 1.17; 2 Tim. 4.1. **4:7** 4.7 1 Koor. 10.11; 1 Tees. 5.5-8; 1 Yooh. 2.18. **4:8** 4.8 1.22; Yak. 5.20. **4:9** 4.9 Ibər. 13.2. **4:10** 4.10 Rooma 12.6-8.

ka ci. Taa wu patə ca tsakə tə hara ənji, wa ca tsakə tə tii makə sətə vii Əntanjə ka ci ngeerənə. Damə ha'ə kaa ənjə a dʉunətə tə Əntanjə agi sətə cuuna slənə patə də putə n̄ga Yeesu Aləmasiihu. Aci naakii n̄ dʉunuunə da ngeerənə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

*Cibənə acii n̄'unə tə *Aləmasiihu*

¹² Kadashinyinaakya, ma cibətsə nii dizə agyanuunə kaa ca təbə tuuna, ga ca d̄a koonə ka sə n̄ga hurəshishinə, ga ca ndzaa koonə makə kura uushi. ¹³ Amma, d̄amə man̄ushinə, acii kə libuunə agyanə cibə da Aləmasiihu, koonə shii d̄a maduunə moodasəkə uuseratə nii kəya jiga da dʉunuunaakii. ¹⁴ Mad̄a kə dzaanii ənji tuunə acii d̄ii unə ka ənji n̄'unə tə Aləmasiihu, man̄ushinə koonə, acii tə'i Ma'yanə n̄ga Əntanjə da məghərəvənaakii agyuunə. ¹⁵ Taa wu patə, ga ca d̄a bwaya bwayaanə acii ga ca upaa cibə agikii, taa ka rəgwa n̄ga bələ ənda, taa ka rəgwa n̄ga hərənə, taa ka rəgwa n̄ga kaala makii aagi slənə n̄ga hara ənji. ¹⁶ Amma, mad̄a ma cii kwa cibə acii puta d̄ii hə ka əndə n̄'unə tə Aləmasiihu, ga ayinə a kəsə tə hə, kuyirii tə Əntanjə putə n̄ga 'wanə tə hə də əndə n̄'unə tə Aləmasiihu.

¹⁷ Ma ənə d̄ii ca, kə mbu'ya saa'i n̄ga la gənjwanə n̄ga Əntanjə. Agyanə ənjaakii 'watəginəkii lanə zəku'i. Ya maa agyanaamə ənjaakii nii kəya 'watəgi la gənjwanə saɲa, iitə nii kəya d̄a də ənjitə naanagi ka luuvə wabənə n̄ga N̄unyi Habaraakəya? ¹⁸ Ka d̄anə makə sətə d̄ii manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i, "Ka d̄anə dzawə kaa n̄unyi ənjə a upaa luupaanə. Mad̄a kə d̄ii ha'ə saɲa, iitə na d̄a tə ma'waslyakə ənja, ənjitə mashiimə tə Əntanjə?"

¹⁹ Aciikii, ma ənjitə ca sa cibə də moonə n̄ga Əntanjə, wa təya banee ka n̄tii pərəbə ka shaɲə ka Əntanjə də dagwa slənətii. Ci ghənyi taa mi patə, ci ca mbu'utəgi də aləkawalaakii pukyanə n̄ga ha patə əsə.

5

Nəhəmə ənjitə bii Əntanjə koonə nəhənə

¹ Yoo, unə matakənjwanyinə ahada ənji n̄'unə, koonə cii kya wabə əna, nyi matakənjwanə makə unə, əndə seeda cibə n̄ga Aləmasiihu. Kadə naamə ndzaanə agi dʉunuunaakii saa'itə nii kəya jiga. ² Wanyinə ka banə koonə: gəramə ənjitə ba'avə Əntanjə aacii unə. Gəramə tə tii, makə sətə ci magəra a gəra bagiinə. Goona gəra tə tii makə əndə təməsəvə tuunə ka d̄a slənəkii. Amma gəramə tə tii də moodasəkə makə sətə kadeesəkə ka Əntanjə. Goona d̄a slənəkii ka putə n̄ga dzatə də gəna, amma kapaamə nuunə ka slənəkii də moonə n̄ga ma goonə. ³ Goona aalə rəgwa n̄ga d̄a n̄wanjuunə agyanə ənjitə kavə Əntanjə aacii unə, amma ndzaamə ka sə n̄ga dzəgunənə ka tii. ⁴ Mad̄a kə slənyuunə ha'ə, kadə upaanə nuunə mafuudəna, waatoo, dʉunuunə ətə pooshi ka uudənə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə uuseratə n̄ maduunə Magəra a jiga.

⁵ Unə daguyinə əsə, baneemə ka nuunə akənjwacii masariinə. Taa wu patə ahadoonə, ga ca haɲətə nəkii. Aci tə'i manaahəkii asəkə malaaba ləkələkatə oo'i,

4:11 4.11 Rooma 12.7; 1 Koor. 10.31; 12.8; Yak. 3.1. **4:12** 4.12 1.7. **4:13** 4.13 5.1; 2 Koor. 4.10; Rooma 5.2. **4:14** 4.14 2.20; 3.14; Mat. 5.10-12; Mar. 13.11; Slənə 7.55. **4:16** 4.16 2 Tim. 1.8. **4:17** 4.17 Irim. 25.29; Əzaki. 9.6; 2 Tees. 1.8. **4:18** 4.18 Waḅ. 11.31. **4:19** 4.19 Jab. 31.6. **5:1** 5.1 1.21. **5:2** 5.2 Yooh. 21.15-17; Slənə 20.28; 1 Tim. 6.5. **5:3** 5.3 2 Koor. 1.24; Fil. 3.17; Tit. 2.7. **5:4** 5.4 1 Koor. 9.24-25; 1 Piita 1.4. **5:5** 5.5 Waḅ. 3.34; 29.23; Af. 5.21; Yak. 4.6.

“Ma əndətə ca haŋətə nəkii,
pooshi Əntaŋfə ka luunə tə ci.
Amma ma əndətə həətəpaa nəkii,
agi dʌnə nə Əntaŋfə ka ci pwapoonə.”

⁶ Aciikii nə nyi ka banə koonə, həətəpaamə noonə nə akəŋwacii Əntaŋfə. Ma ca, tə'i ci da ŋgeerənə. Maa kə mbu'ya uusəratə dəkəpaa ci, kadə nii kəya vii koonə dʌunuunə. ⁷ Patənə ŋga sətə palee ka ŋgeerənə goona, kapaamə akəŋwacii. Aci, ma ca, agi hadʌnə nə ci duunə.

⁸ Ŋgərətəmə haŋkala goonə, hadʌmə də nuunə, acii ma əndə daawaanə goonə, waatoo *Seetanə, agi zhiizhi'inə nə ci ahadoonə, ka aalənə taa tə wu kəsənəkii. Ma ca, makə livarətə kəshi madʌfənə tə ci, ca bəəyi vurənə, ca aalə sə ŋga kəsənə. ⁹ Ma dʌnuuna, kəŋaanəmə də ŋgeerənə agi nə'unə tə Əntaŋfə, goona ŋgwələ acii Seetanə shaŋə. Kə shii unə, tə'i hara ənji nə'unə laŋə makə noonə ətə ca cibə ha'ə agi duuniya makə ətsə əsə.

¹⁰ Ma daba'ə cibənə goonə agi baanə gi'u, ka hadʌtənə nə Əntaŋfə ci saakii duunə, ca vii koonə ŋgeerənə koonə shii kəŋaanənə ndihə ndihə yadə shakanə. Ma ca, Əndə dʌ pwapoonə nə ci, ci 'wii tuunə dagi ləbənə goonə da Aləmasiihu, koonə shii dəmənə aagi dʌunuunaakii ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹¹ Naakii nə ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. *Aamiina.

Tsakə nəhəpaanə

¹² Silasə cakə tə nyi ka naahə koonə magusə ləkaləkatəna. Ma ca, ndzəkəŋunəki nə ci agi nə'unə tə Slandana. Agi slənənə nə ci də ədzəmə rəŋwə. Ma ləkaləkatənə cii kya naahə koonə, kaa nya shii vii koonə də ŋgeerənə, nya baarii koonə makə sətə dʌi ndilə ndilə tə pwapoonə ŋga Əntaŋfə. Ma dʌnuunə, kəŋaanəmə agyanə pwapoonəkii. *

¹³ Kə nəhəpaa cikəŋunəku Ikəliisiya ŋga Babila tuunə. Matadʌkii ŋga Əntaŋfə nə ki makə unə. Kə nəhəpaa uuzənaaki Marəkusə tuunə əsə. †

¹⁴ Nəhəshimə ŋga'ə də ədzəmə rəŋwə. Wa Əntaŋfə a vii ndzaanə jamə ka patənə goonə, unə ənji nə'unə tə Aləmasiihu.

5:6 5.6 Yak. 4.10. **5:7** 5.7 Jab. 55.23; Mat. 6.25-30; Fil. 4.6. **5:8** 5.8 Jab. 22.14; 1 Tees. 5.5-8.

5:9 5.9 Af. 6.11-12; Yak. 4.7. **5:10** 5.10 1 Tees. 2.12. * **5:12** 5.12 Silasə: 1 Tees. 1.1. † **5:13** 5.13 Marəkusə: Filim. 24.

Bəra'inə nga ləkələkətə nga Piita

¹ Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki Simoonə Piita, əndə slənə nga Yeesu *Aləmasiihu, masləkee əndaakii əsə. Agi naahənə nə nyi koonə ənjitə kavə Əntənfə ka tii vii goonğa ətə da məghərəvənə mbərə mbərə da neenə. Ma vii goonğatsa, dagi goonğaənə nga Əntənfə gaamə, waatoo Maluu gaamə Yeesu Aləmasiihu shigi.

² Wa Əntənfə a tsakə koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə aakəŋwə aakəŋwa dagi shiinə tə ci da shiinə tə Yeesu Aləmasiihu Slandanaamə.

'Wanə nga Əntənfə da tadənaakii taamə

³ Ma Əntənfə da baawədaakii, kə vii ci kaamə patənə nga sətə dəbee, kaama ndzaanə da kura əpinə, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. Ma ətsə patə, dagi shiinə gaamə tə ci, Əndətə 'wii taamə kaama ndzaanə agi dūunuunaakii da nga'ənaakii. ⁴ Də ha'ə upaa amə madiigərə uushi'iitə dīi ci aləkawalə nga viinə ka ənjaakii. Ma uushi'inəkii, tə'i ci da məghərəvənə ngaanğa'ə. Ma vii Əntənfə koonə uushi'inəkii, kaa ca shii gatsəgi koonə də bwaya uushi'iitə ci ginə nga ənjə a moo ganə a duuniya, ətə ca kərə tə tii ka ha nga zanə. Ma dīi ci ha'ə, koonə ndzaanə makə naakii. ⁵ Aciikii nə nyi ka banə koonə, ciŋəmə, una tsakə nga'əənə aagi vii goonğa goonə. Tsakəvəmə shii goonğaənə aagi nga'əənə goonə.

⁶ Nğərəmə ətsətə na, una tsakəvə aagi shii goonğaənə; una nğərə sə'watənə, una tsakəvə aagi ətsətə na, una tsakəvə nə'unə tə Əntənfə aagi sə'watənə. ⁷ Tsakəvəmə uudəshinə ahadoonə aagi nə'unə tə Əntənfə, una tsakəvə uudənə tə ənji patə aagi uudəshinə ahadoonə. ⁸ Madə agi dənə nuunə ha'ə makə ətsə taa guci patə, paa unə ka ndzaanə zərakə, paa unə ka ndzaanə ka ənjitə yadə nafalatii agi shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu. ⁹ Ma əndətə paa ci ka dənə ha'ə, kə ndzaa ci makə muurəfa, kə zaanə ka ci oo'i kə tifyagi Əntənfə ka ci 'waslyakəənaakii ətə dāadīi ci nga nükə.

¹⁰ Aciikii ndzəkəŋushi'inəkya, wanyinə ka banə koonə, Əntənfə ta'i tuunə, ci 'wii tuunə əsə. Makə ha'ə dīi əna, ciŋəmə koonə kəŋə ndihə ndihə agi 'waatsə da tadəətsə ta'i ci tuunə. Aci madə kə dīi unə ha'ə, pooshi unə ka kulanə agi vii goonğa goonə shaŋə. ¹¹ Də ha'ə dənə Əntənfə koonə rəgwa nga dəmənə aagi nwanjuunə ətə pooshi ka uudənə, waatoo, nwanjuunə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə. *

¹² Aciikii, taa nğahi kə shii unə uushi'iitə wabi nyi koonə agyanəkii daga nükə, kə kəŋəanuunə agyanə goonğaətə fii unə əsə, patə da ha'ə pa nya bwasee ka buurətənə koonə agyanəkii taa guci patə. ¹³ Kə dāadətə nyi hiimaaki, kə nee nyi ka dənə nga'ə, nyi kə buurətə koonə agyanəkii, nyi ma'ə da i əpinə amaki, koonə shii ndzaanə də məgigi. ¹⁴ Aci kə shii nyi, ma aakəŋwa gi'u, kadə nğərəginə nə Əntənfə əpinə amaki, makə sətə bagi Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ¹⁵ Aci ha'ə, gazhi'waanaaki patə, koonə shii buurətə uushi'iitə dāba'ə əntənaaki taa guci patə.

1:2 1.2 Yahu. 2. **1:3** 1.3 1.16-17; Af. 1.3. **1:4** 1.4 Rooma 5.2; Yak. 1.14-15. **1:5** 1.5-6 Tit. 2.11-12. **1:6** 1.6 Gal. 5.22-23. **1:7** 1.7 Gal. 6.10. * **1:11** 1.11 2 Tim. 4.18; Maluu: 2.20; 3.18; Tit. 3.6. **1:12** 1.12 Yahu. 5. **1:14** 1.14 2 Koor. 5.1; 2 Tim. 4.6; Yooh. 21.18-19.

*Duunuunə nga Yeesu *Aləmasiihu*

¹⁶ Yoo, ma saa'itə jigunyinə koonə agyanə shinə nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu da duunuunaakii, əntaa ma shi uusha dīi ətə laalatə ənji bīi inə koonə. Aa'a, pooshi; neenə nee inə ka duunuunaakii də giniinə. ¹⁷ Ma saa'itə vii Əntanfə Dəsənaamə ka ci məghərəvənə da duunuunə, inə davə kəŋə kəŋə. Kə fii inə uura nga Əntanfə ətə palee də duunuunə patə, ca wabya tuu'ina, "Waatsə Uuzənaaki, kə uu'i nyi tə ci. Ci ca uudagi səkəki." ¹⁸ Inə də neenə na, kə fii inə uurakii də liminiinə, ca wabya dadagyə. Aci ma saa'itə wabi ci ha'ə, anə malaaba giŋwə niinə da i ci.

¹⁹ Aciikii shii inə weewee, ma sətə wabi anabinyinə, pooshi jirakənə davə taa fidyasə. Unə əsa, ŋgərətəmə hanjala goonə agyanə sətə wabi tii, acii kə ndzaa wabənətii makə gunə ətə ca bərə ka matəku təku ha, ka ha'ə kyanə nga ha atsaanwə, vooda a lə'ya, ca bərə a ədzəmuunə.

²⁰ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma anabaakwaatə nyaahə ənji asəkə malaaba ləkələkatə, pooshi ənji ka mbeenə ka batənə də shiinatii satii. ²¹ Aci pooshi əndə'i anabaakwaanə ətə shi əndə a dīi agi hiimaakii saakii. Amma Malaaba Ma'yanə vii ka ənji ŋgeerənəkii, Əntanfə a wabə da matii.

2

Majirakinə nga ənji dzəgunənə

¹ Yoo, kə shi majirakinə nga anabinyinə a shigi ahada ənji nga Əntanfə nga ŋukə. Ha'ə makə ətsə əsə kadə nə majirakinə nga ənji dzəgunənə a shigi ahadoonə. Kadə nə təya dzəgunə koonə jarəwiinə kama kama, təya kərə tuunə ka ha nga zanə. Slandanaamə ətə pərapaa tə tii agi 'waslyakəənətii maa, kadə nə təya kaaree ka ci. Də dānatii ha'ə nə tii ka əlyaanə zanə agyanətii ətə na shi kədəhə. ² Ha'ə maa, tə'i hara ənji lanjə na nə'u bwaya slənətii. Kadə nə hara ənjə a dzaana rəgwa nga goonjaanə əsə putə nga slənətii. ³ Ma tii, kadə nə təya dā riiba duunə də waabə koonə jirakənə ka puutəma də gəna goonə. Daga ŋukə nə Mala gəŋwanətii matasəkakii. Pooshi Əndə zamaginə də tii ka tsəfə ŋunyinə shanjə.

⁴ Aci, ma Əntanfə, paa ci caamə aagi malaa'ikanyitə dāadīi 'waslyakəənə. Amma aagi gunə 'wa'agərə ci tə tii, ənjə a gwaaləgi tə tii davə agi matəku təku ha ruku ruku, ka gərə uusərə nga la gəŋwanə.

⁵ Ha'ə nə ənjitə sha dāadīi 'waslyakəənə nga ŋukə əsə, paa ci caamə aagitii. Ci dīi wunəgi ci rəgwa ka ma'inə, ca bulya aasəkə duuniya aagyanə ənjitə mashiimə tə ci, zagi uushi'inə patə, see ənji mədəfə mbə'i, tighəsə də Nuuhu ətə nja waaza rəgwa nga goonjaanə ka ənja. ⁶ Ha'ə nə vəranyitə dīi ləmətii *Sadooma da *Gwamoora əsə, kə zamagi Əntanfə də gunə. Də ha'ə baarii ci oo'i, ha'ə dānəkii də ənjitə paa tii ka fa wabənaakii.

⁷ Amma, ma *Luudu, əndə goonja nji ci akəŋwacii Əntanfə, kə zhimagi səkii tə ci putə nga ajijinəənə nga ənja. Ma ca, kə luupaa Əntanfə tə ci ka saa'ikii, ⁸ acii əntaa manjərəkiki əndə nji ci. Makə ndzaa ci ahada ənja, pukyanə nga ha patə, agi neenə nə ci ka slənətii, agi fanə nə ci uushi'iitə nji təya waabə. Amma, makə dīi ci ka əndə goonja, kə biipaa ka ci səkə ka shanjə nə sətə njii təya dāada.

1:16 1.16-18 Mat. 17.1-8. **1:19** 1.19 Jab. 119.105; Rooma 1.2; 13.12; 1 Piita 1.10-11. **1:21** 1.21 2 Tim. 3.15-16. **2:1** 2.1-22 Yahu. 4-13. **2:1** 2.1 Mat. 7.15. **2:3** 2.3 1 Tim. 6.5. **2:4** 2.4 1 Piita 3.19-20; Yahu. 6. **2:5** 2.5 3.6; 1 Piita 3.20. **2:6** 2.6 'Wat. 19.24-25; Luka 17.29; Yahu. 7. **2:7** 2.7 'Wat. 19.1-16.

⁹ Ma uushi'iitse d'aadfi Slandanaamə ha'ə patə, ka baarəginə oo'i, kə shii ci rəgwatə luupaanəkii ənjitə ca ɲgwələ aciikii agi cibatii. Ma bwaya ənji əsə, kə shii ci hatə kapaanəkii tə tii, təya cibə, ka gəra uusəra ɲga la gəɲwanə. ¹⁰ Ma ənjitə ca nə'u sətə mwayi ginə, təya bərapaa d'uunuunə ɲga Əntaɲfə, tə tii cibeənəkii palee.

Ma majirakinə ɲga ənjitə cii kya ba koonə, paa tii ka ɲgwələnə taa acii ɲgutə uushi shaɲə, paa tii ka luuvə wabənə ɲga ənda. Taa tə uushi'iitə da məghərəvənə dagyə maa, paa tii ka d'uunətənə, see dzaananə tə tii. ¹¹ Amma, ma malaa'ikanyinə, tə'i tii da baawəda da ɲgeerənə ka shaɲə, palee ka ənjitsa. Patə da ha'ə, paa tii ka dzaananə tə tii, paa tii ka kərə wulatii aakəɲwacii Əntaɲfə əsə. ¹² Amma, ma majirakinə ɲga ənjitsa, agi d'aadanə nə tii uushi'inə yadə hiima. Kə ndzaa tii makə uushi'inə ɲga bilinə ətə ca poo wata ka kəəsənə, ənjə a bəələ tə tii. Agi dzaananə nə tii sətə mashiimə tii ginəkii. Makə sətə ci sə ɲga bilinə a za, ha'ə zanətii əsə. ¹³ Kadə ki'inə nə Əntaɲfə ka tii shikwatii də ciba, makə sətə ci təya cibee ka hara ənji. Acii ma təya, agi moonə nə tii d'a ɲgərəkikinə taa ka rəgwa ginə ɲga ənja. Ma ndzaanə goonə da tii agi gəshinə, sə ɲga ayinə koonə. Agi kadeesəkənə ka tii nə jarəwiitə ci təya kyaara koonə. ¹⁴ Kə ɲgərəgi aalə makinə haɲkalatii patə, pooshi d'aada 'waslyakəənə ka mbu'unə ka tii shaɲə. Taa da nee tii ka ənjitə ma'ə madamə ɲgeerənə agi nə'unə tə Əntaɲfə, təya kyaara ka tii jarəwiinə kama kama ka dəməgərəginə də tii aagi d'aada 'waslyakəənə. Kə d'agi tii ka maviinə ɲga aalə uushi'inə ɲga *duuniya. Kə naalagi Əntaɲfə tə tii. ¹⁵ Kə kagi tii rəgwa gooɲga, təya nə'u rəgwa ɲga Balaamə uuzənə ɲga Bi'oorə. Ma ca, kə ɲgərəgi suuna ɲga kwaba haɲkalaakii ka ha'ə kə aali ci rəgwa ɲga d'a ɲgərəkikinə kaa ca upaagi. ¹⁶ Amma kə wazhi Əntaɲfə ka ci putə ɲga 'waslyakəənaakii, ka ha'ə kə wabi vaməndaakii da ci makə əndə shiɲkinə ka saa'ikii. Makə mwayi ci slənə 'waslyakəənə agi mabaanaakii, vaməndakii a tsəɲagi ka ci rəgwa.

¹⁷ Ma majirakinə ɲga ənjitsa, kə ndzaa tii makə gəərə ətə ifəgi ma'inə davə, makə kurabiinə ətə ci mədə a ɲgərəgi. Kə tasəkapaə Əntaɲfə ka tii ha agi mandə təkunə ruku ruku. ¹⁸ Acii ma təya, agi d'aada məza wabənə nə tii ka d'uunətə də nətii. Agi aalə jarəwiinə ɲga tsəku də ənjitə ca bwasee ka nə'u rəgwa ɲga ənjitə mashiimə tə Əntaɲfə. Kə mwayi tii təya ləbə da tii, kaa təya slənə makə sətə mwayi shishinətii. ¹⁹ Agi banə nə tii ka ənja, "Ka upaanə nuunə dimwaanə." Amma, ma tii boo, maviinə ɲga ɲgərəkikinə nə tii. Acii patənə ɲga sətə ɲgərəgi haɲkala ɲga ənda, kə d'agi əndəkii ka mava ɲga səkii. ²⁰ Ma ənjitə bwasee ka d'a ɲgərəkikinə putə ɲga shiinə tə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu Maluu gaamə, mada kə ənyi tii ka kapaa nətii, ɲgərəkikinəkii a ənə ka ɲgərəgi haɲkalatii, ma ndzaanatii, ka d'anə bwayakii ka shaɲə, palee ka ətə shi təya ɲji agikii, tii ma'ə mashiimə tə Yeesu. ²¹ Ma tii, guja mashiimə tii rəgwa ɲga gooɲgaanə dəɲwa'ə, acii kə ənyi tii ka kagi gooɲgaanə, təya naanagi ka fa sətə bii Əntaɲfə ka tii. ²² Weewee kə d'ii agyanətii makə sətə bii əndə'i wabənə tuu'ina: "Kə ənyi əda ka na'agi vaananaakii, kə ənəgərə mayibə dagəla ka gwadaləna agi ndzaɲa."

2:9 2.9 Ayb. 4.7; 1 Koor. 10.13; Səniinə 3.10. **2:10** 2.10 Yahu. 7-8. **2:11** 2.11 Yahu. 9. **2:12** 2.12 Yahu. 10. **2:13** 2.13 Yahu. 12. **2:14** 2.14 Mat. 5.28; 2 Tim. 3.6. **2:15** 2.15 Baan. 22.7,17; Yahu. 11. **2:16** 2.16 Baan. 22.28-31. **2:17** 2.17 Yahu. 13. **2:19** 2.19 Yooh. 8.34; Rooma 6.16. **2:20** 2.20 1.11; Mat. 12.45. **2:21** 2.21 Luka 12.47-48. **2:22** 2.22 Waɲ. 26.11.

3

*Ənyanə nga Yeesu *Aləmasiihu aagi duuniya*

¹ Kadashinyinaakya, bəra'inə nga ləkaləkataaki ənə cii kya naahə koonə. Ma ləkaləkətənyiiṣə kyakya'ə, ka buurətənə koonə agyanə sətə uugi unə shiinə, koonə dā n̄nyii hiima agyanəkii nga'ə. ² Patənə nga sətə wabi anabinyinə nga Əntan̄fə n̄kə, da sətə bii Maluu gaamə Slandana, waatoo ətə waazii masləkee ənji koonə, ga ca zaanə koonə shaṅə.

³ Ma sətə dānuunə, shiimə oo'i, ma əṣtə duuniya kədəhə ka uudənə, kadə shiginə nə ənjitə na slənə patənə nga sətə mwayi moodəfətii. Kadə nə təya tasəkə duunə, ⁴ təya ba, "Əntaa ma bii ci ka ənyanə nə ca? Mabamə ci ha'ə kwa? Aa maanə dii? Kə mətəgi dəsənaamə patə. Njananə ka saa'itə tagii Əntan̄fə uushi'inə ka dən̄ə əndzə'i əsə, pooshi sətə zhi'i taa gi'u." ⁵ Ma wabi tii ha'ə, kə mwayi tii danə makə kə zaanə ka tii oo'i, daga n̄kə də batə wabənə ghənyi Əntan̄fə səkəntan̄fə da hanyinə. Dagi ma'inə ghənyi ci hanyinə. Ma'inəkii ca gərə tə hanyinə əsə.

⁶ Ma'inəkii əsə zamagi də duuniyatə nga n̄kə. ⁷ Ha'ə əsə nə səkəntan̄fə da hanyiinə caama nee əndzə'i. Də wabətə shigi da ma Əntan̄fə kapaa ci duuniya ka gərə də gunə. Gunəkii na zamagi də duuniya, uusəratə nii kəya la gəṅwanə da zama də bwaya ənja.

⁸ Kadashinyinaakya, ga ca zaanə koonə nə uushi rəṅwə: ma uusəra rəṅwə da fəzə dəbu'u, kə ndzaa tii mbərə mbərə akəṅwacii Slandanaamə.

⁹ Ma Slandana, paa ci raara'ə agi dā sətə bii ci danə, makə sətə ci hara ənjə a hiima oo'i, raara'ə nə ci. Amma sə'wanə cii kəya sə'wa tuunə, acii paa ci ka moonə ca zamagi də taa wu. Kə mwayi ci taa wu patə ca bwasee ka slənə 'waslyakəənə.

¹⁰ Amma shiimə oo'i ka shinə nə uusəra nga Slandanaamə. Habəsə makə mahərə nə uusərakii a shi. Uusərakii nə səkəntan̄fə a dzagi dərallyalə makə dzanə nga vəna. Patənə nga sətə agintan̄fə, kadə hənəginə nə gunə. Kadə zaginə nə hanyinə da patənə nga sətə asəkəkii dza'ə rarə'i.

¹¹ Makə kə shii unə oo'i, kadə zaginə nə uushi'iitə ha'ə patə, kə dəbēe una ndzaanə malaabakii nga'ə, una kapaa patənə nga nuunə ka Əntan̄fə.

¹² Gəramə uusəratə nii kəya mbu'ya, ciṅəmə də n̄geerənə kaa uusərakii a mbəsha pii pii. Ma uusərakii, kadə hənəginə nə səkəntan̄fə mədəkə, kadə sləwəginə nə sətə davə patə acii iza'unə nga gunə. ¹³ Amma, ma amə naamə, kura ha dadagyə da kura hanyinə caama gərə, makə sətə dii Əntan̄fə aləkawalə nga viinə kaamə. Ma dava, goonṅaanə na ndzaanə davə.

¹⁴ Kadashinyinaakya, makə kə shii unə tə'i kura uushi'inə nuuna upaa ha'ə, ciṅəmə də n̄geerənə, kəṅeemə ka ndzaanə goonə də nga'ə, una ndzaa yadə idəpaa uushi ashuunə akəṅwacii Əntan̄fə, una ndzaanə agi jamənə. ¹⁵ Wunəpaamə liminuunə nga'ə, koonə fa. Ma nə Slandanaamə ka sə'wanə zəku'i taabu'u shinəkii, kaa ənjə a shii upaa luupaanə. Ma wabətəsa, kə nyaahə kadashinə gaamə ndzəkəṅushi'inaamə Bulusə koonə ha'ə də shiitə vii Əntan̄fə ka ci. ¹⁶ Ma ləkaləkətənyinaakii patə, kala hatə wabi ci agyanə uushi'iitə, kə wabi ci makə sənə cii kya ba koonə əndzə'i əsə. Tə'i hara uushi'inə asəkə ləkaləkətətə nyaahə ci, dzawə ka

3:1 3.1 1 Piita 1.1. **3:2** 3.2 Yahu. 17. **3:3** 3.3 Yahu. 18; 2 Tim. 3.1. **3:4** 3.4 Irin. 17.15; Əzaki. 12.22; Mat. 24.27,48-51. **3:5** 3.5 'Wat. 1.6-9; Ibər. 11.3. **3:6** 3.6 2.5; 'Wat. 7.11-21; Mat. 24.37-39. **3:8** 3.8 Jab. 90.4. **3:9** 3.9 3.15; 1 Tim. 2.4. **3:10** 3.10 1 Tees. 5.1-2; 1 Piita 4.7. **3:12** 3.12-13 Isaa. 60.21; 1 Koor. 6.9; Səniinə 21.1,27. **3:15** 3.15 3.9; Rooma 2.4.

liminē nē paaratēginē. Ma ɛnjitē mashiimē goonḡaanē, waatoo ɛnjitē pooshi kɛnḡaanē ka hakii, paa tii ka batənē dē rēḡwakii. Agi dānē nē tii ha'ə dē hara wabənē asəkē ləkələkātē nḡa ɛntanḡfē ɛsē. Mashiimē tii natii ḡɛnwanē ci tēya alya agyanətii dē ciinətii.

¹⁷ Kadashinyinaakya, makē kē shii unē tē'i ɛnji na dā ha'ə, nḡɛrətēmē nuunē acii ḡa tēya kyaara koonē jarəwiinē kama kama nḡa nḡsləginē duunē a rēḡwa ɛntanḡfē. ¹⁸ Ma dānuunē, dēmē aakəḡwə aakəḡwa dē shiinē tē Slandanaamē Yeesu Aləmasiihu Maluu ḡaamē, una dzē aakəḡwə aakəḡwa dē shii pwapoonaakii ɛsē. Nḡa Aləmasiihu nē dūunuunē daga ɛnshinē ka ca'ə ndəḡwə ndəḡwə. *Aamiina.

Təkəŋwanə ŋga ləkələkətə ŋga Yoohana

Wabənə agyanə Əndətə ca vii əpinə

¹ Waniinə ca naahə koonə agyanə Əndətə ca vii əpinə ka ənja. Ma ca, wabənə ŋga Əntaŋfə nə ci. Daga Əntaŋfə ma'ə matagamə duuniya nə ci. Kə fii inə wabənəkii, kə nee inə ka ci də giniinə, kə caamiinə tə ci də giniinə, ina tabətə tə ci də ciiniinə əsə. ² Ma əpiitə ci wabənəkii a vii, kə baarəgi Əntaŋfə keenə. Kə nee inə ka əpinəkii əsə, kə seedii inə, ina waaza koonə agyanəkii, waatoo, əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Daga ka 'watəginə nə tii ka ha rəŋwə da Dii, Əntaŋfə Dii a baarəgi keenə tə ci. * ³ Ma sətə nee inə, fii inə də limiinə əsə, ci ciina waaza koonə noonə əsə, koonə ləbə deenə, ədzəmaamə a ndzaanə ka hakii agi ləbəənə ləbiinə da Dəsənaamə da Uuzənaakii Yeesu *Aləmasiihu. ⁴ Ma ciina naahə koonə wabəətsa, kaama da moodasəkə ka shaŋə.

Ndzaanə agi macamə ha

⁵ Wiinə wabənə fii inə da ma *Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ənə ciina ba koonə oo'i, camə saakii nə Əntaŋfə, pooshi uushi təkunə təkunə ashikii taa gi'u.

⁶ Madə kə bii amə oo'i, maləbəkii naamə da Əntaŋfə, amma ama dzə aakəŋwa də dā slənə ŋga təkunə, ci nə kə dīi amə ka majirakinə ətsə agi wabənə gaamə da slənə gaamə. ⁷ Amma, madə agi dā slənə ŋga camənə naamə, makə sətə dīi Əntaŋfə agi camənə, də ha'ə ndzaanaamə maləbəkii, amə patə. Idənə ŋga Yeesu Uuzənaakii əsə a laabagi taamə agi patənə ŋga 'waslyakəənə gaamə.

⁸ Madə kə bii amə, pooshi 'waslyakəənə ashaamə, kə ha'waamə də naamə na. Pooshi gooŋga ashaamə shaŋə əsə. ⁹ Madə kə baabagyaamə 'waslyakəənə gaamə ka Əntaŋfə, ka tifyaginə nə ci kaamə, ca laabagi taamə agi ghatə gooŋgaanə gaamə patə. Acii, ma ca, sətə bii ci patə, ka mbu'utəginə nə ci, əndə gooŋga nə ci əsə. ¹⁰ Madə kə bii amə, madəmaamə 'waslyakəənə, ci nə kə zhi'wee amə ka Əntaŋfə ka majiraka. Pooshi wabənaakii a ədzəmaamə əsə.

2

*Yeesu *Aləmasiihu nə Matsakə taamə*

¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, ma cii kya naahə koonə wabəətsə ha'ə, acii goona dīi 'waslyakəənə. Amma, maa kə dīi əndə 'waslyakəənə, tə'i əndə ca kədii ka madəbama gaamə abii Dəsənaamə, waatoo, Yeesu Aləmasiihu əndə gooŋga. ² Ci əŋki ka putə gaamə, kaa Əntaŋfə a tifyagi kaamə 'waslyakəənə gaamə. Əntaa wata 'waslyakəənə gaamə, amə daanaamə, amma da i ŋga patənə ŋga ənji a duuniya.

³ Maa kə slənətaamə sətə bii Əntaŋfə kaamə, ci ca baarii oo'i, kə shii amə tə ci. ⁴ Taa wu patə ca ba oo'i, kə shii ci tə ci, amma maslənətəmə ci də sətə bii ci, majirakə nə tsarə ŋga əndətsa, pooshi gooŋga ashikii.

⁵ Amma, ma əndətə ca slənətə sətə bii Əntaŋfə, ci ca uufə tə Əntaŋfə

1:1 1.1 2.13-14; Yooh. 1.1-2,14; 4.14; 6.35; 8.12; 11.25. * **1:2** 1.2 seedanə: Yooh. 15.27. **1:4** 1.4 Yooh. 15.11. **1:5** 1.5-7 Yooh. 8.12. **1:5** 1.5 1 Tim. 6.16. **1:6** 1.6 2.4. **1:7** 1.7 3.5; Isaa. 2.5; Ibər. 9.12; Səniinə 1.5. **1:9** 1.9 Jab. 32.3-5. **2:1** 2.1 Rooma 8.34; Ibər. 7.25. **2:2** 2.2 4.10; Yooh. 1.29. **2:4** 2.4 1.6; 4.6; Yooh. 3.21; 8.44; 16.13.

tantanyinè. Dè ha'è caama shii oo'i, lèbè naamè da i ci. ⁶ Taa wu patè ca ba lèbè ka hakii da Èntanfè nè ci, see a ndzaa ci makè sètè nji Yeesu Alèmasiihu.

Kura wabèné agyanè uufèshinè

⁷ Kadashinyinaakya, èntaa kura wabètè pooshi unè sha fii cii kya naahè koonè, amma iirè wabèné, waatoo, ètè shi una fii daga ka saa'itè 'watègyuunè fa wabèné nga Èntanfè. Ma iirè wabètsa, kè fagyuunè.

⁸ Patè da ha'è, ma wabèné cii kya naahè koonè agyanèkii, t'è'i kura uushi agikii. Acii ma wabètsa, kè nee ènji ka kura kuraanèkii agi ndzaanè nga Yeesu Alèmasiihu da agi ndzaanè goonè, makè wiinè tækunè ka dzèginè, wiinè bèrèné nga tantanyinè èsè agi bèrèné.

⁹ Taa wu patè ca ba oo'i, agi d'a slènè nga camènè nè ci, amma ca kaaree ka ndzèkènjuci, ma èndètsa, ma'è ci agi tækunè ca'è èndzè'i. ¹⁰ Taa wu patè ca uufè tè ndzèkènjuci, agi camènè nè ci. Ma ci èsa, pooshi uushi ètè ca kavè èndè ka pu'unè ashikii. ¹¹ Amma, taa wu patè kaaree ka ndzèkènjuci, agi tækunè nè ci, agikii cii kèya wii, mashiimè ci hatè cii kèya dzè aa dèwè, accii moorèfèkii nè ci accii tækunè.

¹² Manjeevènaaki, ma cii kya naahè koonè wabèné, accii kè tifyagi Èntanfè koonè 'waslyakèné goonè putè nga lèmé nga Alèmasiihu.

¹³ Unè masariina, ma cii kya naahè koonè wabèné, accii kè shii unè tè èndètè ndzaanè daga Èntanfè ma'è matagamè duuniya. Unè uuji daguyiinè èsa, ma cii kya naahè koonè wabèné, accii kè jaalii unè agyanè *Seetanè.

¹⁴ 'Ya'è manjeevènaakya, ma cii kya buurètè koonè wabètsa, accii kè shii unè tè Èntanfè Dèsénaamè. Unè masariina, ma cii kya buurètè koonè uushi'iitsa, accii kè shii unè tè èndètè ndzaanè daga Èntanfè ma'è matagamè duuniya. Unè uuji daguyiina, ma cii kya buurètè koonè uushi'iitsa, accii kè kèjaanuunè ndihè ndihè agi nè'unè tè Alèmasiihu, t'è'i wabèné nga Èntanfè a èdzèmuunè, kè jaalii unè agyanè Seetanè èsè.

¹⁵ Goona uufè *duuniya, goona ka nuunè ka uushi'inè nga duuniya èsè. Taa wu ca uufè duuniya, paa ci agi uufènè tè Dèsénaamè ètsa. ¹⁶ Ma sètè ci ènjè a d'a agi duuniya, waatoo, ka d'anè nè tii sètè ca kadeesèkè ka shishinètii, t'èya moo uushi'inè nga duuniya, t'èya duunètè natii nè putè nga uushi'inè nga duuniya ètè aciitii. Ma ètsè patè, èntaa daga Èntanfè Dèsénaamè shigi, amma asèkè duuniya. ¹⁷ Duuniyakii èsa, agi uufèginè, da patènè nga uushi'inè ètè ci èndè a moo asèkètè ca uufègi. Amma, ma èndètè ca slènè sètè mwayi Èntanfè, t'è'i ci da i èpinè nga ca'è ndèjwè ndèjwè.

*Èndè daawaanè nga *Alèmasiihu*

¹⁸ Manjeevènaakya, kèdèhè nè duuniya ka uufènè. Kè shi ènjè a bii koonè oo'i, kadè nè èndè Daawaanè nga Alèmasiihu a shigi. Taa èndzè'i maa, kè shigi ènji daawaanè nga Alèmasiihu lanè. Dè ha'è shii amè oo'i, kèdèhè nè duuniya ka uufènè. ¹⁹ Ma ènji daawaatsè nga Alèmasiihu, agyaamè nji tii. Amma èntaa ènji gaamè nga goonnga nji tii. Aciikii dzègi tii satii. Acii maci ènji gaamè nji tii nga goonnga, kada pooshi tii dzègi agyaamè. Amma dzèginatii agyaamè baarii oo'i, tantanyinè, èntaa ènji

2:5 2.5 2.17; 5.3; Yooh. 14.15; 2 Yooh. 6. **2:6** 2.6 Yooh. 13.15; 15.5. **2:7** 2.7-8 4.11; Yooh. 13.34. **2:7** 2.7 2.24; 3.11. **2:8** 2.8 Yooh. 1.9-10; 8.12; Rooma 13.12. **2:9** 2.9 3.10,15; 4.20. **2:10** 2.10 Jab. 119.165; Rooma 14.13. **2:11** 2.11 Yooh. 12.35-36. **2:12** 2.12 Slènè 4.12. **2:13** 2.13-14 1.1-2. **2:15** 2.15 Yak. 4.4. **2:16** 2.16 Waḅ. 27.20; Rooma 13.14; Af. 2.3; Yak. 4.16. **2:17** 2.17 Mat. 7.21; 1 Koor. 7.31. **2:18** 2.18 4.3; Mat. 7.15; 2 Yooh. 7.

gaamə nə tii. ²⁰ Ma unə, kə vii Malaaba Əndə koonə Malaaba Ma'yanə. Də ha'ə əsə shii unə wabənə nga gooŋga, unə patə. ²¹ Ma cii kya naahə koonə, əntaa acii mashiimuunə gooŋgaanəkii, amma kə shii unə. Kə shii unə əsə, pooshi jirakənə ka shiginə agi gooŋgaanə.

²² Makə ha'ə dīya, wu dīi nə majiraka? Əndətə bii oo'i, əntaa Aləmasiihu nə Yeesu, ci nə majiraka. Əndə daawaanə nga Aləmasiihu nə ci. Kə kaaree ci ka Dəsənaamə tii da Uuzənaakii. ²³ Acii taa wu patə kaaree ka Uuzənə nga Əntan̄fə, paa ci ləbə da Dii əsə. Amma, taa wu patə luuvə oo'i, Uuzənə nga Əntan̄fə nə Yeesu, ləbə nə ci da Dii.

²⁴ Ma wabənə nga Əntan̄fə ətə cuuna fa 'watəginə ka saa'itə waazii ənji koonə nga təkəŋwanə, kəsəpaamə asəkə ədzəmuunə. Madfa kə kəsəpaa unə uushi'iitə fii unə daga ka 'watəginə, ka ndzaanə nuunə ləbə ka hakii da Dəsənaamə da Uuzənaakii taa guci patə. ²⁵ Tə'i sətə bii Yeesu Aləmasiihu ka viinə nə ci kaamə, waatoo, əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²⁶ Ma wabəətsə nyaahə nyi koonə patə, agyanə ənjitə ca dfa gazhi'waanə nga ŋusləginə duunə. ²⁷ Amma, ma una, kə vii Aləmasiihu koonə Malaaba Ma'yanə. Makə a ədzəmuunə nə Malaaba Ma'yaatsa, pooshi bahə alə əndə dzəgunənə koonə ma'ə. Acii Malaaba Ma'yanəkii ca dzəgunə koonə patənə nga uushi'inə. Ma sətə cii kəya dzəgunə koonə əsa, gooŋga, pooshi jirakənə agikii. Acii, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu makə sətə jigunyi Malaaba Ma'yanə koonə.

²⁸ Ma ənə dīi manjeevənaakya, ndzaamə ləbə ka hakii da Yeesu Aləmasiihu. Maa kə dīi unə ha'ə, pooshi ədzəmaamə ka udzənə, pooshi amə ka umbənə aciikii acii ayinə saa'itə nii kəya ənya. ²⁹ Kə shii unə, ma Yeesu Aləmasiihu, əndə gooŋga nə ci. Acii ha'ə, shiimə oo'i, taa wu patə ca slənə də gooŋgaanə, uuzənə nga Əntan̄fə nə ci.

3

Manjeevənə nga Əntan̄fə naamə

¹ Una, tsaaməmə makə sətə uu'i Əntan̄fə Dəsənaamə taamə! Ha'ə kə 'wii ci taamə manjeevənaakii. Weewee manjeevənaakii naamə əsə. Ma səndə dīi mashiimə ənji *duuniya taamə oo'i, manjeevənə nga Əntan̄fə naamə, acii pooshi tii shii tə Dəsənaamə. ² Kadashinyinaakya, kə uugi amə ndzaanə ka manjeevənaakii, iitə sanə naama ndzaanə aakəŋwa? Amma, ma sətə shii amə, ma saa'itə nə Aləmasiihu a ənya, ka ndzaanə naamə makə naakii, acii ka neenə naamə ka ci paŋgəraŋə a babara. ³ Taa wu patə ca ka nəkii oo'i, ka danə ha'ə makə ətsa, wa ca ndzaa yadə 'waslyakəənə makə sətə ndzaa Aləmasiihu yadə 'waslyakəənə.

⁴ Taa wu patə ca dfa 'waslyakəənə, agi tan̄əginə nə ci bariya nga Əntan̄fə. Acii tan̄əgi bariya nga Əntan̄fə nə dfa 'waslyakəənə. ⁵ Kə shii unə oo'i, ma shi Yeesu Aləmasiihu, kaa ca ŋgəraŋə 'waslyakəənə gaamə. Ma ca, pooshi 'waslyakəənə ashikii. ⁶ Acii ha'ə, ma əndətə ndzaa ləbə ka hakii da ci, paa ci ka daada 'waslyakəənə. Amma, taa wu patə ca daada 'waslyakəənə, mashimə ca nee ka ci, mashiimə ci tə ci əsə.

2:19 2.19 Slənə 20.30. **2:20** 2.20 2.27. **2:22** 2.22 4.3; 2 Yooh. 7. **2:23** 2.23 4.15; 5.1; Yooh. 5.23; 15.23; 2 Yooh. 9. **2:24** 2.24 2.7. **2:25** 2.25 Yooh. 5.24. **2:27** 2.27 Irim. 31.34; Yooh. 14.16; 16.13. **2:28** 2.28 3.21; 4.17; Yooh. 5.22; 15.5. **2:29** 2.29 3.10. **3:1** 3.1 3.10; 4.6; Yooh. 1.12; 3.16. **3:2** 3.2 2 Koor. 3.18; Fil. 3.21. **3:5** 3.5 1.7; 2.2; 4.10; Isaa. 53.9; Yooh. 1.29; 8.46; 2 Koor. 5.21; Ibər. 4.15; 9.14; 1 Piita 1.19; 2.22,24; 3.18. **3:6** 3.6 3.9; 5.18; Yooh. 15.5; Rooma 6.2,14.

⁷ Manjeevənaakya, goona kapaa rəgwa ka ənjə a ha'utə duunə. Acii see əndətə ca də slənə n̄ga goon̄gaanə nə əndə goon̄ga, makə sətə d̄ii Aləmasiihu əndə goon̄ga. ⁸ Ma əndətə ca ndzaa ka dəada 'waslyakəənə, əndə n̄ga Seetanə nə ci. Acii ma Seetanə, kə ndzaa ci ka dəada 'waslyakəənə daga 'watəginə n̄ga duuniya. Ma shigi *Uuzənə n̄ga Əntanjə, kaa ca shi ka uulagi slənə n̄ga Seetanə.

⁹ Ma əndətə ndzaa ka uuzənə n̄ga Əntanjə, paa ci ka ndzaanə ka dəada 'waslyakəənə, acii tə'i wabənə n̄ga əpinə asəkə ədzəməkii. Makə d̄ii ci Əntanjə nə Dii, paa ci da rəgwa n̄ga dəada 'waslyakəənə. ¹⁰ Wiinə səndə təkəe ka manjeevənə n̄ga Əntanjə da n̄ga Seetanə: ma əndətə pooshi ka slənə uushi n̄ga goon̄ga, əntaa uuzənə n̄ga Əntanjə nə ci. Ha'ə əsə nə əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəjuci.

Uudəshinə

¹¹ Ma bii nyi ha'ə, acii wiinə sətə fii unə daga ka 'watəginə saa'itə fii unə wabənə n̄ga Əntanjə, waatoo tyasə see a uufəshaamə. ¹² Gaama ndzaa makə n̄ga Kaa'inu. Ma ca, əndə n̄ga *Seetanə nə ci. Kə bələgi ci tə ndzəkəjuci. Acii mi san̄ə bələgi ci tə ca? Acii ma slənə n̄ga ndzəkəjuci, n̄nyikii. Ma naakii slənə əsa, bwayakii.

¹³ Ndzəkəjushi'inəkya, mada bərapaa ənjitə mashiimə tə Əntanjə tuunə, ga ca də koonə ka sə n̄ga hurəshishinə. ¹⁴ Ma amə kamə, kə shii amə, ma n̄ga n̄jukə, makə maməətə ənji n̄jaamə. Amma, ma əndzə'i, ənjitə da i kura əpinə naamə. Kə shii amə ha'ə, acii agi uufənə naamə tə ndzəkəjushi'inaamə. Ma əndətə pooshi ka uufəshinə, makə mantə əndə nə ci. ¹⁵ Ma əndətə bərapaa tə ndzəkəjuci, mbərə mbərə nə ci da mabələ ənda. Kə shii unə, ma mabələ ənda, paa ci da i əpinə n̄ga ca'ə ndəjwə ndəjwə. ¹⁶ Vəgi əpinə n̄ga Yeesu Aləmasiihu ka putə gaamə baarii kaamə makə sətə dəbee ama uufəshi. Ha'ə naamə əsə, see a vəgyaamə əpinə gaamə ka putə n̄ga ndzəkəjushi'inaamə. ¹⁷ Ma əndətə pooshi ka ətee ka sə n̄ga ki'i də haaja, ca təkuree ka nəhə təgunuunə n̄ga əndətə ətee, iitə san̄ə banəkii oo'i, tə'i uufənə n̄ga Əntanjə asəkə ədzəməkəya?

¹⁸ Manjeevənaakya, makə ha'ə d̄ii əna, gaama bagi wata də ba maamə tanə oo'i, agi uufəshinə naamə. Amma, ma dəanaama, baarii amə uufəshinəkii də slənə gaamə ka ənja kaa uufəshinəkii a ndzaanə n̄ga goon̄ga. ¹⁹ Mada kə d̄ii amə ha'ə, dəvə shiinaamə oo'i, ənji n̄ga Əntanjə naamə. Ma ca, da goon̄ga nə ci. Də ha'ə ndzaanaamə də mabanee ma'yanə akəjwaciikii, ²⁰ taa n̄gahi kə baarii shishinaamə kaamə oo'i, tə'i ma'inə aa haamə. Acii kə palee Əntanjə ka ədzəmaamə, kə shii ci sətə caama slənə patə əsə. ²¹ Kadashinyinaakya, mada pooshi shishinaamə vii kaamə ma'inə, ka kəjaanənə naamə akəjwacii Əntanjə yadə n̄gwalənə. ²² Ma patənə n̄ga sətə caama kədii aciikii, ka viinə nə ci kaamə, makə d̄ii ci agi nə'utənə naamə wabənaakii, ama slənə sətə kadeesəkə ka ci. ²³ Wiinə səndə bii Əntanjə kaamə dənə: see a vii amə goon̄ga ka Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu, ama uufəshi. Ha'ə bii ci kaamə. ²⁴ Ma əndətə ca nə'utə sətə bii Əntanjə, ləbə nə ci ka hakii da Əntanjə. Ha'ə nə Əntanjə əsə, ləbə nə ci ka hakii da ci. Kə vii ci kaamə Malaaba Ma'yanakii. Ci ca baarii kaamə furəjə oo'i, ləbə ka hakii daamə nə Əntanjə.

3:8 3.8 Mat. 12.26-29; Yooh. 8.44. **3:10** 3.10 2.9,29. **3:11** 3.11 2.7-8; 4.11; Yooh. 13.34. **3:12** 3.12 'Wat. 4.8. **3:13** 3.13 Yooh. 15.18. **3:14** 3.14 2.11; Yooh. 5.24; 13.35. **3:15** 3.15 Mat. 5.21-22; Səniinə 21.8. **3:16** 3.16 Yooh. 15.13; Gal. 1.4; Fil. 2.17; 1 Tees. 2.8. **3:17** 3.17 Dzək. 15.7. **3:18** 3.18 Yak. 2.15-17. **3:21** 3.21 2.28. **3:22** 3.22 Yooh. 15.16. **3:23** 3.23 Yooh. 2.23; 13.34. **3:24** 3.24 4.13; Yooh. 14.16; 15.5; Rooma 8.5,9,14.

4

Rəgwatə ci ənjə a təkəe ka Ma'yanə nga Əntanƣə da nga əndə daawaanə

¹ Kadashinyinaakya, madfa kə fii unə kə bii əndə koonə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə, goona luuvə ka ci pii pii. Amma paaratəgimə nga'ə zəku'i, koonə shii madfa goonƣa cii kəya wabə. Aci tə'i majirakinə nga anabiinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. ² Wiinə makə sətə nuuna mbee ka shiinə oo'i, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə ci əndə a wabə: madfa kə fii unə bii əndə oo'i, əndə shinƣinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu, ma əndətsa, də baawəda nga Malaaba Ma'yanə cii kəya wabə. ³ Amma, madfa kə kaaree əndə ka luuvənə oo'i, əndə shinƣinə pwayi ənji tə Yeesu, ma əndətsa, paa ci da Malaaba Ma'yanə, amma ma'yanə nga əndə daawaanə nga Aləmasiihu nəndə a ədzəməkii. Ma əndə daawaata, kə fii unə oo'i, kadə nii kəya shi. Kə uugi ci mbu'yanə əsə. Waatsə asəkə duuniya əndzə'i.

⁴ Manjeevənaakya, ma unə, manjeevənə nga Əntanƣə nuunə. Kə mbee ngeerənə goonə ka nga majirakiitsa, acii ma Ma'yaatsə a ədzəmuunə, kə palee ka nga ənjitsə ca nə'u sətə ca kadeesəkə ka *duuniya. ⁵ Ma majirakinə nga anabiitsa, pooshi uushi ci təya wabə anəkii, madaamə anə uushi'inə nga duuniya. Ənji duuniya a luuvə wabənatii, acii nga duuniya nə tii. ⁶ Ma amə, manjeevənə nga Əntanƣə naamə. Aci ha'ə, taa wu patə shii tə Əntanƣə, agi fanə nə əndəkii taamə. Ma əndətə əntaa nga Əntanƣə nə ci əsə, paa ci agi fanə taamə. Də ha'ə mbeenaamə ka shii kama kamaanə nga Ma'yanə nga goonƣa da ma'yanə nga jirakənə.

Agyanə uufəshinə

⁷ Kadashinyinaakya, uufəshaamə, acii daga Əntanƣə nə uufənə ka shinə. Ma əndətə ca uufə ənja, uuzənə nga Əntanƣə nə ci. Kə shii ci tə Əntanƣə əsə. ⁸ Taa wu nə əndə pooshi ka uufəshinə, mashiimə ci tə Əntanƣə. Aci taa mi patə ci Əntanƣə a da, putə nga uufənə. ⁹ Wiinə makə səndə baarii Əntanƣə uufənaakii taamə furəŋə: kə sləkee ci ka Uuzənaakii rəŋwə dyanə aasəkə duuniya, kaama shii upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə daciikii. ¹⁰ Wiinə uufənə nga tantanyinə: ma uufənə nga tantanyinə, əntaa tsarə ətə caama uufə tə Əntanƣə, amma tsarə ətə uu'i ci taamə, ca sləkee ka Uuzənaakii, Uuzənaakii a əntəgi kaa Əntanƣə a tifyagi 'waslyakəənə gaamə daciikii.

¹¹ Kadashinyinaakya, makə kə uu'i Əntanƣə taamə lanə, amə maa, uufəshaamə ha'ə. ¹² Pooshi əndə sha nee ka Əntanƣə. Amma, maa kə uufəshaamə, ləbə ka hakii daamə nə ci. Patənə nga uufənaakii əsə, tə'i asəkə ədzəmaamə.

¹³ Kə vii Əntanƣə kaamə Ma'yanaakii. Də ci shii amə ndilə ndilə oo'i, ləbə ka hakii naamə da Əntanƣə. Ci boo, ləbə nə ci daamə. ¹⁴ Ma ina, kə nee inə də giniinə, ci ciina waaza ka hara ənji oo'i, kə sləkee Əntanƣə ka Uuzənaakii kaa ca ndzaa ka Maluu nga duuniya. ¹⁵ Taa wu patə bagi paŋgəraŋə oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nga Əntanƣə, ləbə ka hakii nə Əntanƣə da əndətsa. Ci boo, ləbə nə ci da Əntanƣə. ¹⁶ Kə shii amə, kə luuvaamə əsə oo'i, kə uu'i Əntanƣə taamə ka shaŋə.

4:1 4.1 2.18; Mat. 7.15; 1 Tees. 5.21. **4:2** 4.2 Yooh. 1.14; Rooma 10.9; 1 Koor. 12.3. **4:3** 4.3 2.18,22. **4:4** 4.4 5.5. **4:5** 4.5 Yooh. 3.31. **4:6** 4.6 2.4; 3.1; Yooh. 8.47; 18.37. **4:8** 4.8 4.16. **4:9** 4.9-10 Yooh. 3.16. **4:10** 4.10 2.2; 3.5; Rooma 5.8,10. **4:11** 4.11 3.11; 4.21; Mat. 5.44-45; 18.33; Yooh. 13.34; 2 Yooh. 5. **4:12** 4.12 2.5; 4.17; Yooh. 1.18. **4:13** 4.13 3.24. **4:14** 4.14 Yooh. 15.27. **4:15** 4.15 2.23. **4:16** 4.16 4.8-10; Yooh. 15.5.

Taa mi patə ci Əntanjə a ɗa, putə nga uufənə. Ma əndətə ca ndzaanə də uufəshinə, ləbə ka hakii nə ci da Əntanjə. Əntanjə boo, ləbə ka hakii nə ci da ci. ¹⁷ Ci baarii oo'i, tə'i patənə nga uufənaakii a ədzəmaamə; də ha'ə naama ndzaanə də mabanee ma'yanə saa'itə nə Əntanjə a ɗa gəɗwanə ka ənja, acii makə sətə ɗii Yeesu, ha'ə naamə asəkə duuniyana. ¹⁸ Pooshi i ɗɗwalənə da uufənə ka ləbənə ka ha rəɗwə. Madə tə'i patənə nga uufənə a ədzəmə ənda, ka lakəginə nə ci ɗɗwalənə. See əndətə ca gəra gəɗwanə nə ndzaanə maɗɗwaləkii. Acii ha'ə, ma maɗɗwala, pooshi patənə nga uufənə a ədzəməkii.

¹⁹ Ma caama uufəshi, acii Əntanjə 'watəgi uufənə taamə. ²⁰ Madə kə bii əndə'i əndə oo'i, "Kə uu'i nyi tə Əntanjə", amma kə kaaree ci ka ndzəkəɗuci, ma əndətsa, majirakə nə ci. Acii ma əndətə pooshi ka uufənə tə ndzəkəɗuci ətə nee ci də ginəkii, paa ci da rəgwa nga uufənə tə Əntanjə ətə paa ci nee də ginəkii. ²¹ Wiinə səndə bii ci kaamə ɗanə: ma əndətə ca uufə tə Əntanjə, wa ca uufə tə ndzəkəɗuci.

5

*Jaalanə gaamə agyanə *duuniya*

¹ Ma əndətə luuvə oo'i, Yeesu nə Aləmasiihu, uuzənə nga Əntanjə nə əndəkii. Madə kə uu'i əndə tə ɗii ənda, agi uufənə nə ci tə uuzənaakii əsə. ² Madə agi uufənə naamə tə Əntanjə, ama nə'utə sətə cii kəya ba kaamə, də ha'ə caama shii oo'i, agi uufənə naamə tə manjeevənə nga Əntanjə. ³ Ma uufənə tə Əntanjə, ci nə nə'utənə tə sətə bii ci. Mapaleemə sətə bii ci ka ɗgeerənə gaamə də zəkəkəənə, ⁴ acii taa wu nə uuzənə nga Əntanjə, ka jaalanə nə ci agyanə duuniya. Ma səndə ca kavə taamə ka jaalanə, ci nə vii gooɗga gaamə ka Yeesu. ⁵ Ma əndə jaalanə agyanə duuniya, see əndətə vii gooɗga oo'i, Yeesu nə *Uuzənə nga Əntanjə.

*Seedanə agyanə Yeesu *Aləmasiihu*

⁶ Ma Yeesu Aləmasiihu, kə shi ci aasəkə duuniya, ənjə a ɗa ka ci bapətisəma də ma'inə, ənjə a bələgi tə ci, idənaakii a əjigi. Əntaa wata ɗa ka ci bapətisəma də ma'inə, amma kə bələgi ənji tə ci, idənaakii a əjigi. Malaaba Ma'yanə baarii kaamə ətsə oo'i, ma uushi'iitsa, gooɗga. Əndə gooɗga nə Malaaba Ma'yanə əsə. ⁷ Makkə nə seedawiinə. ⁸ Waatoo, Malaaba Ma'yanə da ma'inə nga bapətisəma da idənaakii ətə əjigi ci ka putə gaamə. Ma uushi'iitsə makkə, ka ma rəɗwə nə tii patə. ⁹ Madə bii hara ənji sətə nee tii, agi luuvənə naamə. Sakwa nga Əntanjə ɗii ətə palee wabənaakii ka nga ənji shiɗkinə də ɗgeerəna? Ma ca, kə wabi ci agyanə Uuzənaakii əsə. ¹⁰ Ma əndətə vii gooɗga ka Uuzənə nga Əntanjə, tə'i ci da wabəətsə a ədzəməkii. Amma, ma əndətə maluuwəmə wabənə nga Əntanjə, kə zhi'wee ci ka Əntanjə ka majiraka, acii maluuwəmə ci sətə bii ci agyanə Uuzənaakii. ¹¹ Wiinə wabənə nga Əntanjə kaamə: kə vii ci kaamə əpinə nga ha'ə ndəɗwə ndəɗwə. Ma əpinəkii, dacia Uuzənaakii shi kaamə. ¹² Ma əndətə ləbə da Uuzənə nga Əntanjə, tə'i ci da əpiitsa. Amma, ma əndətə paa ci ləbə da ci, pooshi ci da əpinəkii.

Muudinə nga wabənə

4:17 4.17 2.28; 4.12. **4:20** 4.20 2.9. **4:21** 4.21 4.11; Mat. 22.34-40. **5:1** 5.1 1 Piita 1.22-23. **5:3** 5.3 2.5; Dzək. 30.11; Mat. 11.30. **5:4** 5.4 Yooh. 16.33. **5:5** 5.5 4.4; Rooma 8.37. **5:6** 5.6 Yooh. 16.13; 19.34. **5:7** 5.7-9 Yooh. 5.36-37. **5:10** 5.10 Rooma 8.16; Gal. 4.6. **5:11** 5.11 Yooh. 3.16-18. **5:12** 5.12 Yooh. 3.36; 5.24.

¹³ Ma unə ənə vii gooŋga ka Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ma cii kya naahə koonə uushi'iitsa, koonə shii oo'i, tə'i unə da əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁴ Wiinə sətə ca vii kaamə mabanee ma'yanə akəŋwacii Əntaŋfə: taa mi kədii amə aciikii, mada ma sətə kədii amə aciikii, kə kadeesəkə ka ci, ka luuvənə nə ci kaamə. ¹⁵ Makə kə shii amə oo'i, taa mi patə kədii amə aciikii, agi luuvənə nə ci kaamə, kə shii amə əsə, agi viinə nə ci kaamə sətə kədii amə aciikii.

¹⁶ Mada kə nee əndə'i əndə ka ndzəkəŋuci ca dfa 'waslyakəənə, wa ca kədii acii Əntaŋfə ka putə ŋga əndətsa, mada pooshi 'waslyakəənəkii mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ka viinə nə Əntaŋfə ka ci əpinəkii. Waatoo, ka əndətə dīi 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Amma, tə'i 'waslyakəənə ətə ca kavə əndə ka təkuree ka upaa əpinəkii. Mabamə nyi koonə: dāmə də'wa agyanə tsarəkii. ¹⁷ Kala məza slənə patə, 'waslyakəənə. Amma, tə'i harii tsarə ŋga 'waslyakəənə ətə pooshi mbu'i bahə təkuree ka upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

¹⁸ Kə shii amə oo'i, ma əndətə ndzaa ka uuzənə ŋga Əntaŋfə, paa ci ka ndzaanə ka daada 'waslyakəənə, acii agi nəhənə nə Uuzənə ŋga Əntaŋfə tə ci. Acii ha'ə pooshi *Seetanə ka ureenə ka ci. *

¹⁹ Kə shii amə oo'i, manjeevənə ŋga Əntaŋfə naamə. Patənə ŋga ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə, acii Seetanə nə tii.

²⁰ Kə shii amə oo'i, kə shi Uuzənə ŋga Əntaŋfə, ca vii kaamə han̄kala ŋga shiinə tə Əntaŋfə əndə gooŋga. Ma amə, ləbə naamə da ci daci Uuzənaakii Yeesu Aləmasiihu. Ci nə Əntaŋfə əndə gooŋga. Daciikii shi əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

²¹ 'Ya'ə manjeevənaakya, goona paslə tə uushi'iitə əntaa Əntaŋfə ŋga gooŋga.

5:13 5.13 Yooh. 20.31. **5:14** 5.14 Yooh. 15.16. **5:16** 5.16 Mat. 12.31; Ibər. 6.4-6. * **5:18** 5.18 3.6,9-10; Seetanə: Yooh. 17.15; 2 Tees. 3.3. **5:19** 5.19 Yooh. 12.31; Gal. 1.4. **5:20** 5.20 Yooh. 1.14,18; 11.25; 17.3; 20.28.

Bəra'inə nga ləkaləkətə nga Yoohana

¹ Wiinə ləkaləkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya. Agi nəhəpaanə nə nyi tuunə da manjeevənaaku, matadə minə daga Əntanfə. Kə uu'i nyi tuunə dərəva. Əntaa wata nyi daanəki uu'i tuunə, amma da i patənə nga ənjitə shii goonəganə nga Əntanfə. ² Ma uudənaaki tuunə, acii tə'i goonəganəkii a ədzəmaamə. Ka ndzaanə nə goonəganəkii a ədzəmaamə əsə ka ca'ə ndənwə ndənwə.

³ Ma Əntanfə Dəsənaamə da Yeesu Aləmasiihu Uzənaakii, ka viinə nə tii kaamə pwapoonə, təya da kaamə nga'aanə, təya vii kaamə ndzaanə jamə. Ma uushi'iitə patə, ka ndzaanə nə tii a ədzəmaamə, amə ənə ca nə'u goonəganə nga Əntanfə, ama uudəshi.

Wabənə agyanə uudəshinə

⁴ Yoo, kə dii nyi moodasəkə ka shanə makə lapaa nyi hara manjeevənaaku, agi nə'utə goonə nga Əntanfə nə tii, makə sətə bii Dəsənaamə kaamə. ⁵ Mina, ma səndə banəki ka hə, uudəshaamə. Ma wabənə cii kya naahə ka hə, əntaa kurakii; amma kə fii amə wabənəkii daga ka saa'itə 'watəgyaamə fa wabənə nga Əntanfə. ⁶ Ma uudənə makə sətə bii Əntanfə, ci nə nə'utənə wabənaakii. Ma wabənə nga Əntanfə ətə fii amə daga ka 'watəginə, ci ca ba kaamə kaama ndzaanə agi uudəshinə.

⁷ Ma cii kya ba ha'ə, acii tə'i majirakinə lanə taa dama patə asəkə duuniya. Ma təya, maluuvmə tii oo'i, əndə shinəkinə pwayi ənji tə Yeesu Aləmasiihu. Tsarə nga ənjitə nə majirakinəkii. Tii nə ənji daawaanə nga Aləmasiihu. ⁸ Acii ha'ə, nəhəmə noonə na, koona shii upaa patənə nga shikwa nga slənə goonə. Mada pooshi ha'ə, ka əteenə nuunə ka shikwakii.

⁹ Ma əndətə pooshi kənaanə agyanə dzəgunənə nga Aləmasiihu tanə, amma ca tsakəvə naakii, paa ci ləbə da Əntanfə. Ma əndətə kənaanə agyanə dzəgunənəkii, ci nəndə ləbə da Əntanfə Dəsənaamə da Uzənaakii. ¹⁰ Acii ha'ə, mada kə gi əndə aa hoonə, ca dzəgunə əndə'i uushi pamə ətə madzəmə mbərə mbərə da dzəgunəətsa, goona luu tə ci aa hoonə aasii. Taa "Usa da shinə", goona ba ka ci. ¹¹ Acii taa wu bii ka ci "Usa da shinə", kə libə ci da ci agi məza slənaakii.

Muudinə nga wabənə

¹² Tə'i hara uushi'inə bəzəkii cii kya moo banə koonə, amma paa nyi ka naahənə koonə də naahə naahə. Acii agi da aniya nə nyi nga dzənə aa hoonə, nya wabə doonə ma da ma, kaama shii ndzaanə ka moodasəkə ka shanə.

¹³ Kə nəhəpaa manjeevənə nga cikənu tə hə. Ki maa, matadəkii nga Əntanfə nə ki.

Makkənə nga ləkələkətə nga Yoohana

1-2 Wiinə ləkələkətə ca dzə daciiki masara nga Ikəliisiya ka hə guvaki Gayusə. Kadashinaaki nə hə dərəva. Agi d'fanə nə nyi də'wa kaa ha ndzaanə agi jamənə, shishinəku a ndzaanə jamə əsə makə sətə dīi ədzəməku jamə akəŋwacii Əntanfə. ³ Kə shi hara ənji nə'unə aa hanə, təya ba ka nyi makə sətə cii kwa nə'u goonqaanə də patənə nga ədzəməku. Makə fii nyi ha'ə, kə dīi nyi moodasəkə ka shaŋə də ndzaanaaku agi goonqaanə nga Əntanfə taa guci patə. ⁴ Pooshi uushi palee də dā ka nyi moodasəkə makə fanə oo'i, agi nə'u goonqaanə nga Əntanfə nə manjeevənaaki.

Kuyiriinə nga Yoohana tə Gayusə

⁵ Kadashinaakya, kə nee nyi, əndə goonqa nə hə agi patənə nga slənaaku ka ənji nə'unə, taa ngahi mu'uminə nə hara ənji agitii. ⁶ Ma ənjitə cakə hə tə tii, makə shi tii aa hanə, kə wabi tii akəŋwacii Ikəliisiya agyanə uudənaaku. Tuutəta'ə, tsakuu tə tii makə sətə kadeesəkə ka Əntanfə, kaa təya dzə aakəŋwə agi wiigi'inatii. ⁷ Acii, ma ma'i ənjitsə ka wiigi'inə, kaa təya slənə ka Yeesu Aləmasiihu. Maluuvəmə tii luu uushi acii ənjitə əntaa ənji nə'unə. ⁸ Acii ha'ə, ma amə ənji nə'unə, nga'ə maa cakaamə tə tsarə nga ənjitsə də uushi'inə, kaama ndzaa ka guvii-slənətii agi waaza goonqaanə nga Əntanfə.

Diyatərifisə da Dimitəriya

⁹ Kə nyaahə nyi magusə ləkələkətə ka Ikəliisiya. Amma, ma Diyatərifisə, maluuvəmə ci kaa ca fa wabənaaki, acii kə mwayi ci gawuunə. ¹⁰ Acii ha'ə, madā kə gi nyi aa hoonə, ka pukəginə nə nyi ba'akii, nya baabagi bwaya uushi'iitə cii kəya jaarakə aashiinə. Əntaa wata ətsə cii kəya daada. Ha'ə maa, agi kaareenə nə ci ka luu mu'umuunə nga mu'uminə ənji nə'unə, ca tənagi tə ənjitə ca moo luu mu'umuunatii, ca lakəgi tə tii asəkə Ikəliisiya əsə.

¹¹ Kadashinaakya, ga ha nə'u rəgwa nga slənə bwaya bwayaanə, amma nə'u rəgwa nga slənə nga'aanə. Ma əndətə ca slənə nga'aanə, uuzənə nga Əntanfə nə ci. Amma, ma əndətə ca slənə bwaya bwayaanə, mashiimə ci tə Əntanfə. ¹² Ma Dimitəriya, ənji patə ca dəla də ci oo'i, agi slənətənə nə ci nga'ə. Nga'aanə nga slənaakii ca baarii oo'i, agi nə'utənə nə ci goonqaanə nga Əntanfə agi taa mi patə cii kəya dā. Inə maa, kə bii inə koonə oo'i, nga'ə nə slənaakii. Kə shii unə boo, goonqa nə wabənə geenə.

Muudinə nga wabənə

¹³ Tə'i uushi'inə laŋə cii kya moo banə ka hə, amma paa nyi ka moonə nya naahə ka hə də naahə naahə. ¹⁴ Acii kə kii nyi nə nga dzənə aabiiku kədəhə, anwa wabə ma da ma.

¹⁵ Wa Əntanfə a vii ka hə ndzaanə jamə. Kə nəhəpaa guviinaanəwə tə hə. Nəhəpaa tə guviinaanəwə patə ka ləmə ka ləmə.

Ləkaləkatə ŋga Yahuda

¹ Wiinə ləkaləkatə ca dzə daciiki Yahuda, ndzəkəŋuci Yakubu. Ma nya, əndə slənə ŋga Yeesu *Aləmasiihu nə nyi. Agi naahənə nə nyi koonə, ənjitə 'wii Əntaŋfə tuunə, una ndzaanə agi uudənə ŋga Əntaŋfə Dəsənaamə, Yeesu Aləmasiihu a dzə də nəhənə tuunə. ² Wa Əntaŋfə a dfa koonə ŋga'əənə, ca vii koonə ndzaanə jamə da uudənə a ədzəmuunə aakəŋwa aakəŋwa.

Maliminə ŋga jirakənə

³ Kadashinyinaakya, kə dfii nyi aniya ka shaŋə kaa nya naahə koonə agyanə luupaanə ənə upaa amə patə. Amma ma nee nyi, gədə wa nya naahə koonə kaa nya kədii tuunə koonə dfa gazhi'waanə agi wabənə ŋga Əntaŋfə, ənjə a vii gooŋga. Acii gahu rəŋwə baarii Əntaŋfə gooŋgaanaakii ka ənjaakii. ⁴ Ma bii nyi ha'ə, tə'i hara ənji ətə pooshi shii tə Əntaŋfə iitəgərə aahadoonə, təya dfa gazhi'waanə ŋga gwazee ka habara ŋga pwapoonə ŋga Əntaŋfə, kaa təya shii upaa rəgwa ŋga dfa tsarə ŋga bwaya uushi ətə kafeesəkə ka tii. Də dfanə ha'ə makə ətsə ci təya kaaree ka Yeesu Aləmasiihu Gawə gaamə, Slandanaamə əsə. Daga ŋukə tə'i manaahəkii asəkə ləkaləkatə makə sətə nə Əntaŋfə a zamagi də tii.

⁵ Taa ŋgahi kə shii unə sənə cii kya moo banə, amma ŋga'ə ka nyi kaa nya ənə ka buurətənə koonə oo'i, ma ŋga ŋukə, kə luupaa Əntaŋfə tə ənjaakii kaa təya bwasee ka hanyinə ŋga Misəra. Patə da ha'ə, ma daaba'əkii, kə zamagi ci də hara ənji ahadatii ətə pooshi vii ka ci gooŋga.

⁶ Ha'ə əsə, buurətəmə habara ŋga malaa'ikanyiitə pooshi luuvə kaa təya ndzaanə ka hatə dfəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Ma təya, kə bwasee tii ka hatə dfəkəpaa Əntaŋfə tə tii. Wata ca kaalagərə tə tii aagi təkunə ruku ruku. Ma'aanəkii asəkə mahyakahyaka'ə nə tii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. See mada mbu'ya uusəratə nə Əntaŋfə a dfa gəŋwanə ka *duuniya.

⁷ Buurətəmə agyanə vəranyinə ŋga *Sadooma da *Gwamoorə da hara vəranyiitə kədə kədəhə da tii əsə. Ma ənji ŋga vəranyiitsa, kə dzəgərə tii aagi dfa ajijinəənə kama kama, təya bwasee ka rəgwa gooŋga. Kə upaa tii shikwatii ŋga ndzaanə agi gunə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ətsə boo, kə ndzaa ka dzalənə paŋgəraŋə ka patənə ŋga ənja.

⁸ Ha'ə əsə nə ənjitə iitəgərə aahadoonə. Kə sənii tii səniinə ətə kavə tə tii ka ajijinətə shishinətii, təya bərapaa baawəda ŋga Əntaŋfə, təya dzaana tə uushi'iitə dadagyə da məghərəvənə. ⁹ Mikayilu maa, ətə dfii ka gawə ŋga malaa'ikanyinə pata, paa ci dzaanii tə *Seetanə də makii. Saa'itə pii tii da Seetanə agyanə wə ŋga Muusa, paa ci hanjətə naakii nə bahə wabə bwaya uushi aashi Seetanə. Amma wata ma bii ci ka ci, "Wa Əntaŋfə a dzalə tə hə." * ¹⁰ Amma ma ənjitsə aahadoonə, agi dzaananə nə tii uushi'iitə pooshi tii paaratəgi. Ma təya, makə dabiinə nə tii yadə hiima. Acii agi dfanə nə tii see sətə shigi a moodəfətii. Ma təya dzə də dfanə ha'ə makə ətsa, gəŋwanə nə tii ka əlyanə aagyanətii. ¹¹ Kə lii

1:1 1 Mat. 13.55; Mar. 6.3. **1:2** 2 2 Piita 1.2. **1:3** 3 1 Tim. 1.18. **1:4** 4-13 2 Piita 2.1-22.

1:4 4 Gal. 5.13; 2 Piita 2.1. **1:5** 5 Shig. 12.51; Baan. 14.29-30; 1 Koor. 10.5; 2 Piita 1.12-13. **1:6**

6 1 Piita 3.19-20; 2 Piita 2.4. **1:7** 7 'Wat. 19.1-24; 2 Piita 2.6. **1:8** 8 2 Piita 2.10. * **1:9** 9 Dzak. 34.6; Zak. 3.2; 2 Piita 2.11; Mikayilu: Səniinə 12.7. **1:10** 10 2 Piita 2.12.

ngøra'wø tø tii, acii kø ngire tii tsaasəðə nga Kaa'inu, kø vigi tii natii nə ka dā 'waslyakəənə, kaa təya shii upaa də kwaba, makə sətə shi Balaamə a dīi. Agi dānə nə tii panə da Əntanfə makə sətə shi Koorā a dīi. Acii ha'ə ka zaamaginə nə Əntanfə də tii, makə sətə shi ca zaamagi də Koorā. †
 12 Ma agi gəshinə goonə, kə ndzaa tii makə dīinə ahadoonə. Pooshi uushi shii tii, mađaamə natii nə tanə. Pooshi ayinə agitii əsə. Makə kurabiinə ətə ci mədə a pyawərigi yadə ndzəmənə nga vənə nə tii. Makə ənfugiitə pooshi ka poonə taa ka saa'yatii nə tii. Makə ənfugiitə ci ənjə a mbuudəgi nə tii, təya huurəgi hwa'ə. 13 Ma tii, makə ma'iitə ca ngørəma əndə nə tii. Təya dāvə ka natii nə ayinə. Makə tikisanyiitə pooshi ka kəŋaanənə ka hakii nə tii. Ma təya, kə dəkəpaa Əntanfə ka tii ha agi matəku təku ha ruku ruku. Davə nii təya ndzaanə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

14 Agyanə tsarə nga ənjitsa shi Anuuhu a wabi. Ma ca, ci nə mədəfənə nga slikərənə ndzarənə ka Adamu. Kə bii ci, "Kadə nə Slandanə a shi da malaa'ikanyinaakii gya'ə pu'unyinə da gya'ə pu'unyinə, yadə baanatənə. ‡ 15 Ka la gəŋwanə ka patənə nga ənji cii kəya shi. Bwayakii ka shaŋə nə gəŋwanaakii a ndzaanə ka nga ənjitə pooshi nyi'u tə Əntanfə, acii bwayakii nə slənətə dāadīi tii da uushi'iitə baabii tii aashikii." 16 Ma ənjitsa, uusəra patə nə tii ka ngørə ma, taa guci patə nə tii ka ngørə ma də hara ənja, təya dā sətə kadeesəkə ka shishinətii, təya haŋətə natii na, təya dā mandikə-ndikə wabənə ka gəpətə də ənja, kaa təya shii nə'u rəgwatii.

Wabənə ka ənji nə'unə

17 Kadashinyinaakya, ma wabəətə shi masləkee ənji nga Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a bii koonə oo'i kadə na dā, ga ca zaanə koonə. 18 Kə njii təya baaba koonə, "Ma ka muudinə nga duuniya, kadə nə ənjə a shigi ətə na ŋusə tuunə. Ma ənjitsa, paa tii shii tə Əntanfə. Agi dānə nə tii sətə kadeesəkə ka tii tanə." 19 Tii nə ənjitə ca kira təkəshinə aahada ənja, ənji nga duuniyanə nə tii, pooshi tii shii Ma'yanə nga Əntanfə.

20 Kadashinyinaakya, ma unə, dāmə gazhi'waanə nga tsakəshinə ahadoonə, koonā shii dzənə aakəŋwa də zəŋanə agi vii goonŋaanə goonə ətə shi dācii Əntanfə ci saakii. Dəmə aakəŋwa də dā də'wa də ŋgeerənə nga Malaaba Ma'yanə. 21 Kavəmə noonə na aagi uudənə nga Əntanfə, una gəra saa'itə nə Slandanaamə Yeesu Aləmasiihu a nəhə təgunuunə gaamə, ca vii kaamə əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

22 Tə'i hara ənji pooshi tii ba'avə. Ma tsarə nga ənjitsa, nəhəmə təgunuunatii. 23 Luupaamə hara ənji acii gunə. Ma hara ənji əsə, nəhəmə təgunuunatii. Amma una dzə də kavə na acii ga təya ŋusləgi duunə. Taa kəjeerənātii maa, mandəkii putə nga ajijinənə nga ndzaanātii. Acii ha'ə, goonā təbətə shaŋə.

Dəlaamə də Əntanfə

24 Dəlaamə də Əntanfə. Ci nə əndə da baawəda nga nəhənə tuunə acii goonā ŋusləgi gākii a rəgwa. Ka mbeenə nə ci ka ngørəgi koonə patənə nga 'waslyakəənə goonə, ca kira tuunə ka ndzaanə agi ŋwanjuunaakii, una ndzaanə də moodasəkə ka shaŋə. 25 Dəlaamə də Əntanfə, acii ci daanəkii nə Slandanə agyanə taa mi patə. Ci luupaa taamə dācii Slandanaamə

† 1:11 11 Kaa'inu: 'Wat. 4.3-8; 1 Yooh. 3.12; Balaamə: Baan. 22.7,17; 1 Piita 2.15; Koorā: Baan. 16.1-34. 1:12 12 2 Piita 2.13,17. 1:13 13 Isaa. 57.20; 2 Piita 2.17. ‡ 1:14 14 Mat. 25.31; Anuuhu: 'Wat. 5.18,21-24; Ibər. 11.5. 1:17 17 2 Piita 3.2. 1:18 18-19 2 Piita 3.3; 2 Tim. 3.1; 3.2-6. 1:20 20 Kwal. 2.7. 1:22 22 1 Tees. 5.11. 1:23 23 Zak. 3.2. 1:24 24 Fil. 1.10; 1 Tees. 5.23.

Yeesu Aləmasiihu. Wa ənjə a dʒuunətə tə ci, ənjə a dəla də ci. Ci ca dʒa
ŋwanjuunə ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, ndzaŋəne ka 'watəginə, ka mbu'yanə
ka ənshinə ka dəŋə ka muudinə. *Aamiina.

Səniinə nğa Yoohana

¹ Ma ləkaləkatəna, asəkəkii nə uushi'iitə baarii* Yeesu *Aləmasiihu. Əntənəfə ba'acii ka ci uushi'iitə, kaa ca baarii ka ənji nə'unə tə ci tə sətə na slənə tyasə kədəhə. Ci dīi sləkee Aləmasiihu ka malaa'ikaakii, kaa ca baarii uushi'iitə ka nyi, Yoohana, əndə slənaakii. ² Kə bagi nyi patənə nğa uushi'iitə nee nyi, nya bagi makə sətə wabi Əntənəfə, nya bagi goonğaənə ənə baarii Yeesu Aləmasiihu ka nyi. ³ Əndə barəkaanə nə əndətə ca janğa wabənə nğa anabaakwaanə ənə nyaahə nyi aasəkə ləkaləkatəna. Patənə nğa ənjitə ca fa wabənəkii, təya nə'utə, ənji barəka nə tii əsə. Acii kə uugi saa'i nğa slənənə nğa uushi'iitə mbəshanə.

Nəhəpaanə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nğa Asiya

⁴ Wiinə ləkaləkatə ca dzə ka Ikəliisiyanyinə mədəfə anə hanyinə nğa Asiya. Ma ləkaləkatəna, daciiki Yoohana shigi. Wa Əntənəfə a dfa koonə pwapoonə, wa ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nğəkə, ci əsə na shi. Ma pwapoonəkii, daci nğunyi ma'yanə mədəfə ca shigi əsə. Tii nəndə akənjwacii dəgələ nğa nğanjuunaakii. ⁵ Wa Yeesu Aləmasiihu a dfa koonə pwapoonə, ca vii koonə ndzaanə jamə. Ci nə əndətə ca baarii goonğa. Tə ci 'watəgi Əntənəfə madeenə agi maməətə ənja. Ci əsə nə Nğanwə agyanə meeminə nğa duuniya patə.

Kə uu'i ci taamə, ca əntəgi də əjigi idənaakii ka putə gaamə kaama shii mbərədənə acii slənə 'waslyakəənə. ⁶ Ca kavə taamə kaama ndzaanə ka limanyinə agi nğanjuunaakii, ama paslə tə Əntənəfə Dii. Wa ənjə a dfunətə tə ci, ca dfa nğanjuunə nğa ha'ə ndənjwə ndənjwə. *Aamiina.

⁷ Tsaaməmə! Kədəhə nə ci ka shine dāgi kurabiinə. Taa wu patə, ka neenə nə ci ka ci də ginəkii. Ənjitə bələgi tə ci maa, ka neenə nə tii ka ci. Patənə nğa slikerənyinə nğa duuniya, ka tuunə nə tii acii shinaakii. Ha'ə na dfa. Aamiina. ⁸ Ma bii Slandanə, Əntənəfə Əndə baawəda, ci saakii nə nğa təkənjwanə, ci əsə nə nğa muudinə. Ci nəndə əndzə'i, ci nəndə nğəkə, ci əsə na shi.

*Jigaginə nğa *Aləmasiihu ka Yoohana*

⁹ Ma nyi Yoohana, ndzəkənjushi'inuunə nə nyi. Ləbə naamə da Yeesu. Də ha'ə dīi amə ləbə agi cibənə ca dfa taamə, ama sə'watə, waatoo, amə patə ənə kavə ci ka ndzaanə agi nğanjuunaakii. Ma nya, kə wazii nyi wabənə nğa Əntənəfə da goonğaənə ətə baarii Yeesu. Putakii kəshi ənji tə nyi, ənjə a kərəgi tə nyi aanə hanyinə nğa Patamasə ətə ahada ma'inə.

¹⁰ Ma ka əndə'i uusəra alatə, kə nğərəgi Ma'yanə nğa Əntənəfə tə hiimaaki, kə fii nyi wabənə makə wazənə nğa uutəma dāba'aki. ¹¹ Ca ba, "Naahətə sətə nee hə, ha sləkee ka ləkaləkatəkii ka Ikəliisiyanyinə nğa vərənə mədəfə, waatoo, Ikəliisiya nğa Afisa da nğa Səmiirəna da nğa Parəgama da nğa Tiyatira da nğa Sarədisə da nğa Filadaləfiya da nğa Lawədikiya."

* **1:1** 1.1 Əntaa səniinə əndə a tsəfə nğynyinə amma uushi makə səniinə. Ma də uura Gərikə, uushi'iitə baarii Yeesu Aləmasiihu ka Yoohana. **1:1** 1.1 4.1; 22.6. **1:2** 1.2 6.9. **1:3** 1.3 14.13. **1:4** 1.4 4.5. **1:5** 1.5 2.26; 7.14; 19.15; Kwal. 1.18; Ibər. 9.14; 1 Yooh. 1.7. **1:6** 1.6 5.10; 20.4,6; 22.5; Shig. 19.6; 1 Piita 2.9. **1:7** 1.7 1.13; Dan. 7.13; Mat. 24.30; Yooh. 19.34,37; 1 Tees. 4.17. **1:8** 1.8 1.4,8; 2.8; 4.8; 11.17; 16.5; 21.6; 22.13; Shig. 3.14; Isaa. 44.6. **1:9** 1.9 22.8. **1:10** 1.10 17.3. **1:11** 1.11 4.5.

¹² Nya zə'wugi kaa nya tsaaməgi taa wu ca wabə da nyi. Wata nya nee ka uushi'inə mədfəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə.
¹³ Ma ahada uushi'iitə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə, kə nee nyi ka uushi pushashi da əndə shiŋkinə da i magərə kəjeerənə ashikii kura'ə aa ba'ə sədfəkii. Ca anəpaa ədzəməkii də gyara nga əndzənə. ¹⁴ Talə talə makə əmputə kəbənə nə shiŋkinaakii. Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. ¹⁵ Ma sədfəkii əsə, makə sətə ci mana tibisa a bərə agi gunə nə ci ka bərənə. Makə wazənə nga ngyaaranə nga ma'inə a gəərə daba'ə vənə nə uurakii əsə. ¹⁶ Ca kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəməkii. Nğila purəjanə a shigi da makii. Kyakya'ə rəgwa nə nğila purəjanəkii ka idənə. Pyapidənə makə nga uusəra nə kəŋwaciinəkii. † ¹⁷ Ma kə nee nyi ka ci, wata nya kulagi atsaə sədfəkii makə mantə ənda. Ca kəsətə tə nyi də ciizəmanəkii, əŋki ci ka nyi, "Ga ha nğwalə: nyi nə nga təkəŋwanə da nga muudinə. ¹⁸ Da i əpinə nə nyi. Kə shi nya əŋki. Amma, ma əndzə'i, tə'i nyi da əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Tə'i nyi da baawəda agyanə wa da agyanə ha nga ndzaanə nga maməətə ənja. ¹⁹ Aci ha'ə, naahətə patənə nga uushi'iitə cii kwa nee, waatoo, uushi'iitə ca slənə əndzə'i da uushi'iitə na slənə aakəŋwa. ²⁰ Wiinə sətə ci uushi'iitə nee hə a moo banə: ma tikisanyiitə mədfəfə ətə nee hə da ciizəmaki, tii nə malaa'ikanyinə mədfəfə ətə ca nəhə Ikəliisiyanyinə mədfəfə. Ma uushi'iitə nga əndzənə mədfəfə nga dzakə garəkuwanyinə əsə, tii nə Ikəliisiyanyinə mədfəfə."

2

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya nga Afisa.

¹ Əndətə nee nyi a ba ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya nga Afisa oo'i:

Wiinə wabənə da ma əndətə kəsəpaa tikisanyinə mədfəfə da ciizəməkii, ca wiigi'i ahada uushi'inə mədfəfə nga əndzənə ətə ci ənjə a dzakə garəkuwanyinə davə. ² Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi patənə nga ndzaanə goonə. Kə shii nyi makə sətə ndzaa unə də gazhi'waanə agi slənə goonə da sə'watənə goonə. Kə shii nyi əsə, paa unə ka vii rəgwa ka bwaya ənja, təya ndzaanə ahadoonə. Kə gəlatuunə ənjitə ca jirakə oo'i, masləkee ənjaaki nə tii, una shi ka pukəgi ba'atii oo'i, majirakinə nə tii. ³ Agi sə'watənə nuunə cibənyinə ka putaaki, pooshi unə zhaarə əsə.

⁴ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo pooshi unə agi uudənə tə nyi ma'ə makə nga nəkə. ⁵ Aci ha'ə, buurətəmə oo'i, ka nğutə ha sanə nğsləgyuuna? Baamə ka əntəŋfə, una slənə sətə njuuna slənə nga nəkə. Madə pooshi unə baanə, ka dzənə nə nyi aabii unə, nya dzə ka nğərəgi ha nga dzakə də garəkuwanyinə goonə ka hatə dīi ci davə. ⁶ Amma wiinə sənə cii kya dəla duunə agikii: kə bərapaa unə slənə nga Nikoolanyinə* makə sətə bərapaa nyi slənətii əsə.

⁷ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga adə pawə nga ənfutə ca vii əpinə agi Aləjana† nga əntəŋfə."

1:12 1.12 Zak. 4.2. **1:13** 1.13 Dan. 7.13; 10.5. **1:14** 1.14 Dan. 7.9; 10.6. **1:15** 1.15 14.2.

† **1:16** 1.16 mədfəfə 4.5; nğila purəjanə: 2.12; 19.15; Ibər. 4.12. **1:17** 1.17 1.8; Dan. 8.17-18.

1:18 1.18 Rooma 14.9; 1 Koor. 15.3-4,25-26. **2:1** 2.1 1.16,20; Af. 1.1. **2:2** 2.2 2 Koor. 11.13; 1 Yooh. 4.1. **2:5** 2.5 2.16,22; 3.3,19. * **2:6** 2.6 Ma Nikoolanyinə, mbərə mbərə nə dzəgunənətii da nga Balaamə. Tsaamuu 2.14. † **2:7** 2.7 Əndə'i ləmə nga ha dagyə. **2:7** 2.7 22.2,14,19; 'Wat. 2.8-9; 3.22; Əzaki. 28.13; 31.8; Mat. 13.9,43.

Ləkaləkatə ka İkəliisiya ŋga Səmiirəna

⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ŋga Səmiirəna oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ŋga təkəŋwanə da ŋga muudinə ətə shi a əntəgi, amma kə ma'i ci da i əpinə agi maməətə ənja. ⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi cibə goonə, kə shii nyi ghanə goonə əsə. Amma, ma ka nyi, ənji wahə nuunə. Kə shii nyi, ma ənjitə ca jirakə oo'i, *Yahudiinə nə tii, agi wabənə nə tii bwaya uushi'inə aashuunə. Amma, ma tii, əntaa Yahudiinə nə tii. Ənji ŋga *Seetanə nə tii. † ¹⁰ Goona ŋgwələ acii taa mi patə ətə na cibee koonə. Shiimə oo'i, kadə nə Seetanə a gəlatə tuunə, ənjə a əjigərə hara ənji goonə aa furəshina, təya cibə ŋga baanə pu'u. Ndzaamə da vii goonğa, taa əntənə cuuna əntə putə ŋga vii goonğa goonə. Mada kə dīi unə ha'ə, ka viinə nə nyi koonə əpinə ətə pooshi ka uudənə putə ŋga jaalanə goonə.

¹¹ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka mbədfənə nə tii acii kanə tə tii aagi gunə, waatoo, əntənə ŋga bəra'inə. Paa ci ka əntənə ma'ə.”

Ləkaləkatə ka İkəliisiya ŋga Parəgama

¹² Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ŋga Parəgama oo'i:

Wiinə wabənə da ma Slanda ŋgila purəjanə ətə ca idə kyakya'ə rəgwa. ¹³ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi hatə rii unə davə. Ma gyuunə ka ranə, asəkə giwa ŋga Seetanə da ŋwanjuunaakii. Amma patə da ha'ə pooshi unə bwasee ka vii ka nyi goonğa. Taa ka saa'itə bələgi ənji tə Antipa, əndə seedaaki ŋga goonğa, pooshi unə kaaree ka nyi. Ma ca, kə bələgi ənji tə ci ahadoonə, asəkə giwa ŋga Seetanə.

¹⁴ Amma, tə'i uushi'inə cuuna dā pooshi dzəgərə ka nyi, waatoo tə'i hara ənji ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Balaamə. Ma ca, kə dzəgunətə ci ka Balaka makə sətə kagərə ci tə ənji *İsərayiila ka slənə 'waslyakəənə, ca kagərə tə tii ka adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə, təya aləhiinə əsə. ¹⁵ Ha'ə, tə'i ahadoonə ca nə'u dzəgunənə ŋga Nikoolanyinə. ¹⁶ Acii ha'ə, baamə ka Əntanfə. Mada pooshi, ka dzənə nə nyi aabii unə pii, nya dzə ka panə da tii də ŋgila purəjaanə shigi da maki.

¹⁷ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyanyinə. Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii zəmətə dəkəpaa Əntanfə dagyə, nya vii ka tii mambwadada faara da i manaahə kura ləmə anəkii. Ma ləmətsa, pooshi əndə na shii, madaamə əndətə nii kya vii ka ci.” §

Ləkaləkatə ka İkəliisiya ŋga Tiyatira

¹⁸ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya ŋga Tiyatira oo'i:

Wiinə wabənə da ma *Uuzənə ŋga Əntanfə. Makə gana ŋga gunə nə ginəkii ka bərənə. Ma sədfəkii əsə, makə mana tibisa nə ci ka bərənə.

¹⁹ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə, kə shii nyi uudənə goonə da vii goonğa goonə əsə. Kə shii nyi tsakəshinə goonə da sə'watənə goonə. Weewee, ma slənə goonə ŋga əna, kə palee ka ŋga ŋukə.

2:8 2.8 1.8,18. † **2:9** 2.9 2 Koor. 6.10; Yak. 2.5; Seetanə: 3.9; 2 Koor. 11.14-15. **2:10** 2.10 Mat. 10.28; 1 Koor. 9.24-25. **2:11** 2.11 20.6,14; 21.8. **2:12** 2.12 1.16. **2:14** 2.14 2.20; Baan. 24.25; 25.1-3; 31.16; 2 Piita 2.15. § **2:17** 2.17 Jab. 78.23-25; Yooh. 6.48-51; faara: Zak. 3.9; kura ləmə: 3.12; İsa. 62.2; 65.15. **2:18** 2.18 1.14-15.

²⁰ Amma, tə'i uushi cuuna da pooshi dzəgərə ka nyi. Kə vii unə rəgwa ka miitə ci ənjə a 'wa Izabyalə, kaa kya ndzaanə ahadoonə. Ma kya, agi jirakənə nə ki oo'i, ma sətə cii ta ba, da ma Əntanǝfə shigi. Amma saaweenə cii ta saawee ka ənjaaki də dzəgunə ka tii aləhiinə i adə zəmətə dīi ənji ka uuləminə. ²¹ Kə kapaa nyi ka ki saa'ya kaa kya baanə ka nyi. Amma paa ki ka moo bwasee ka aləhiinə. ²² Aci ha'ə, ka gwakəpaanə nə nyi tə ki ka bwanea. Ma ənjitə ca da aləhiinə da ki əsə, ka kyanə nə nyi ka tii bwaya ciba, see maa baa tii ka Əntanǝfə, təya bwasee ka nə'u sətə jigunyi ki ka tii. ²³ Ka bələginə nə nyi tə ənji nə'unə tə ki. Də ha'ə shiinə patənə ŋga Ikəliisiya oo'i, nyi nəndə shii sətə a ədzəmə ənda da sətə cii kəya moo. Ka ki'itənə nə nyi taa ka wu agyuunə mbərə mbərə da slənaakii.

²⁴ Ma unə ətsə asəkə vərənə ŋga Tiyatira, ətə pooshi nyi'u bwaya dzəgunəətsa, madzəgunəmə unə sətə ci hara ənjə a 'wa 'ma'umbee haala ŋga Seetanə' əsə, a ba nyi koonə: paa nyi ka kaanə koonə əndə'i slənə ma'ə. ²⁵ Ma nə uushi cuuna da: kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyuunə da sətə cuuna slənə dənə ka saa'yatə nii kya dzə.

²⁶⁻²⁸ Ma ənjitə jaalii, təya kəsəpaa slənaaki dənə ka muudinə, ka viinə nə nyi ka tii baawəda makə sətə upaa nyi acii Daadə, təya ndzaanə ka gayinə agyanə patənə ŋga slikərənyinə, təya da ŋwanjuunə agyanətii də zala tibisa, təya fəəsləgi tə tii makə sətə ci ənjə a fəəsləgi uuda, nya vii ka tii vooda ŋga pukə də ha.

²⁹ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

3

Ləkaləkatə ka Ikəliisiya ŋga Sarədisə

¹ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, "Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə Ikəliisiya ŋga Sarədisə oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə da ŋunyi ma'yanə ŋga Əntanǝfə mədəfə da i tikisanyinə mədəfə. Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Ma nə ənji ka nəhənə, da i əpinə nuunə, amma maməətəkii nuunə. ² Ma caamə nyi, gədamə nə slənə goonə akəŋwacii Əntanǝfəwaaiki. Aci ha'ə, vədəhəmə ka ŋunyinə, una ənə ka hadatəgi də slənə goonə acii ga ca uudəpaa na. ³ Buurətəmə sətə jigunyuunə da sətə fii unə. Dəmə də nə'utənə, una baanə ka Əntanǝfə. Mada pooshi unə və'ihə, ka dzənə nə nyi aabii unə makə sətə ci mahərə a dzə ka hərənə, pooshi unə na shii saa'i ŋga dzənaaki. ⁴ Tə'i hara ənji ahadoonə gi'u ətə makapaamə nətii nə ka slənə 'waslyakəənə. Kadə niinə a wii ka hakii da tii da i mabwadada kəjeerənyinə ashiinə, acii kə mbu'i tii bahə danə ha'ə.

⁵ Ma ənjitə jaalii, ka ŋganə nə tii mabwadada kəjeerənə ha'ə makə ətsa. Paa nyi na əndzəgi ləmətii shanə asəkə ləkaləkatətə dīi ləmə ŋga ənjitə ca upaa əpinə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Kadə nii kya ba akəŋwacii Daadə da malaa'ikanyinaakii oo'i, naaki nə tii. *

⁶ Ma əndətə da liminə ŋga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə."

2:20 2.20 Baan. 25.1-8; 1 Meem. 16.31; 2 Meem. 9.22,30; Slənə 15.20. **2:23** 2.23 22.12; Irim. 11.20. **2:25** 2.25 3.11. **2:26-28** 2.26-27 12.5; 19.15; Jab. 2.8-9. **3:1** 3.1 1.4,16. **3:3** 3.3 16.15; Mat. 24.43; 1 Tees. 5.1-2. **3:4** 3.4 6.11. * **3:5** 3.5 Mat. 10.32; ləkaləkatə: 13.8; 17.8; 20.15; 21.27; Shig. 32.32; Jab. 69.29; Isaa. 4.3; Luka 10.20.

Ləkaləkatə ka İkəliisiya nga Filadaləfiya

⁷ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya nga Filadaləfiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Malaaba ənda, Əndə goonğa əsə. Aciikii nə lakila nga makuvə nga nwanwə *Dawuda. Madə kə wunəgi ci, pooshi əndə mbee ka pa'əginə. Madə kə pa'əgi ci əsə, pooshi əndə mbee ka wunəginə ma'ə. ⁸ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə. Kə shii nyi, gi'u nə baawəda goonə əsə, amma kə nə'utuunə tə dzəgunənaaki, makaareemuunə ka nyi. Wiitə kə kapaa nyi makuvə furənjə akənjwaciiku, pooshi əndə pa'əginə. ⁹ Fatəmə! Ma ənji nga Seetanə, waatoo majirakiitə ca jirakə oo'i, Yahudiinə nə tii, ka kavənə nə nyi tə tii, kaa təya gəra'wə akənjwacii unə. Davə shiinə tii oo'i, kə uu'i nyi tuunə. ¹⁰ Kə nə'utuunə wabənaaki, una kənjaanə ndihə ndihə də sə'watənə. Aci ha'ə, ka nəhənə nə nyi tuunə acii təbətə nə ənjə a təbə tə duuniya patə ka gəlatənə də patənə nga ənja. ¹¹ Wanyitə ka dzənə kədəhə. Kəsətəmə tənə tənə tə sətə jigunyii koonə, acii ga ənjə a ləwuma shikwa goonə.

¹² Ma ənjitə jaalii, paa tii ka dzəginə şanjə asəkə mađuunə kuvə nga Əntanjfwaaki. Ka kavənə nə nyi tə tii ka ndzaanə ka kila asəkəkii. Ka naahəvənə nə nyi ləmə nga Əntanjfwaaki da ləmə nga vəranaakii aashitii. Ma vərənəkii, ci nə kura Urusaliima ətə na jima dadagyə daci Əntanjfwaaki. Ka naahəvənə nə nyi kura ləməki aashitii əsə.

¹³ Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka İkəliisiyanyinə.”

Ləkaləkatə ka İkəliisiya nga Lawədikiya

¹⁴ Əndətə nee nyi a ənə ka banə ka nyi, “Naahuu ka malaa'ikatə ca nəhə İkəliisiya nga Lawədikiya oo'i:

Wiinə wabənə da ma Əndətə ci ənjə a 'wa '*Aamiina', Əndə seeda nga goonğa, pooshi jirakənə ashikii. Ci nə kilə nga patənə nga sətə ghənyi Əntanjə. ¹⁵ Kə bii ci oo'i: Kə shii nyi slənə goonə: pooshi unə watə watə, pooshi unə bwasee dənjwa'ə ka nə'unə tə nyi əsə. Maci taa watə watə nuunə taa bwaseenə dənjwa'ə ka nə'unə tə nyi, kadə ka shiinə nə nyi sə nga dənə duunə. ¹⁶ Yoo, makə dīi ci, gədamə nuunə, ka tifyaginə nə nyi tuunə asəkə maki. ¹⁷ Wanuunə ka banə oo'i, ənji gəna nuunə, pooshi uushi ghii unə, pooshi uushi cuuna moo əsə. Asee, mashiimuunə oo'i, unə nə matəgugunəkii ka şanjə, maaghiinə nuunə, moorəfəkii, dimə də purəki. ¹⁸ Wanyinə ka banə koonə, koonə dərə əndzənə aciiki ətə sləwatə ənji nga'ə də gunə, koonə ndzaanə ka ənji gəna; una dərə mabwadada kəjeerənə aciiki ka umbee də purəkinə goonə acii ga ayinə a kəshi tuunə; una dərə kuzəka, koonə bəzəvə aa gyuunə koonə mbee ka nee ka uushi'inə. ¹⁹ Ma nya, ka ənjitə cii kya uudə cii kya wazə, nya dzalə tə tii əsə. Aci ha'ə, baamə ka Əntanjə, una nə'u tə nyi də ədzəmə rənjwə. ²⁰ Wanyinə kənjə ka dza makuva. Ma əndətə fii uuraki, ca wunəgi makuva, ka dzəgərənə nə nyi aa hakii aasii, ina adə zəmə ka hakii da i ci.

3:7 3.7 İsa. 22.22; Mat. 16.19. **3:9** 3.9 2.9; İsa. 49.23; 60.14. **3:10** 3.10 1.9; Luka 21.19; 1 Koor. 10.13; 2 Piita 2.9. **3:11** 3.11 2.10,25; 22.7,12,20; Zak. 2.14. **3:12** 3.12 2.17; 14.1; 21.2; 22.4; Əzaki. 48.35. **3:14** 3.14 1.5; 19.11; Yooh. 1.3; 2 Koor. 1.20. **3:17** 3.17 Hoos. 12.9; 1 Koor. 4.8. **3:18** 3.18 6.11; 16.15. **3:19** 3.19 Waḅ. 3.11-12; İbər. 12.5-6. **3:20** 3.20 Mat. 8.11; Yooh. 14.23.

²¹ Ma ənjitə jaalii, ka viinə nə nyi ka tii rəgwa nga ndzaanə atanğalaki asəkə dəgələ nwanjuunaaki makə sətə jaalii nyi, wanyinə dasə atanğala Daadə asəkə dəgələ nwanjuunaakii.

²² Ma əndətə da liminə nga fanə, wa ca fa sətə ci Malaaba Ma'yanə a ba ka Ikəliisiyanyinə.”

4

Duunətənə tə Əntanğə gatə dadagyə

¹ Ma daba'əkii, nya tsaamə, wata nya nee ka makuvə nga dagyə mawunəkii. Wata nya fa uura nga əndə ətə ca muu makə uutəma, waatoo ətə 'watəgi wabənə ka nyi. Əŋki ci ka nyi, “Nğirawə aa hanə kaa nya baarii ka hə sətə na slənə tyasə daba'ə ətsa.” ² Pii, wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki. Wata nya nee ka dəgələ nga nwanjuunə dadagyə da Əndə dasə anəkii. ³ Makə nunyi faariinə ətə ci ənjə a 'wa yasəpa da sarədisə nə kəŋwaciinəkii ka bərənə. Məŋganə a guŋutə də dəgələ nga nwanjuunəkii, ca dzə də bərənə makə faara ətə ci ənjə a 'wa iməradə.

⁴ Tə'i hara dəgələnyinə nga nwanjuunə pupusərə aji ənfwadə ətə guŋutəgi də dəgələ nga nwanjuunəkii. Ma asəkə dəgələnyinəkii, gayinə pupusərə aji ənfwadə ndzaanə asəkəkii. Kə nğii tii mambwadafə kəjeerənyinə da i dara nwanjuunə nga əndzənə anətii əsə. * ⁵ Wata see pyapidənə ca dzə də shiginə anə dəgələ nga nwanjuunəkii makə pyapidənə nga vəna, da wazənə laŋə makə dzanə nga vəna. Ma akəŋwaciikii, tə'i garəkuwanyinə mədəfə ca hənə; waatoo tii nə ma'yanə mədəfə nga Əntanğə. ⁶ Ma akəŋwacii dəgələ nga nwanjuutsa, tə'i uushi makə uunəva ətə ca bərə makə dyarugala. †

Tə'i uushi'inə ənfwadə da i əpinə a matii ətə guŋutə də dəgələ nga nwanjuutsa. Tə'i ginə nga uushi'iitə taa dama patə ashitii, daba'atii da akəŋwaciitii. ⁷ Ma uushi nga təkəŋwanə, makə livarə nə ci. Ma nga bərə'inə əsə, makə la nə ci. Ma kəŋwaciinə nga makkənə nga uushi'iitsa, makə nga əndə shiŋkinə. Ma nga ənfwadənə, makə nga zhira ca lədə nə ci. ⁸ Taa nğutə rəŋwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, tə'i ci da bəbu'wə kuwa. Taa dama patə, tə'i ginə ashitii. Vədə da uusəra nə tii ka ka wanyanə, yadə əpisəka, təya ba,

“Malaabakəya, malaabakəya, malaabakii
nə Slandana, Əntanğə, Əndə baawəda.

Ci nəndə nğukə, ci nəndə əndzə'i, ci əsə na shi!”

⁹ Agi kanə nə uushi'iitə wanyanə nga duunətənə da kuyiriinə tə Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuunə, ətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. ¹⁰ Taa guci patə kii tii wanyanə, ma gayiitə pupusərə aji ənfwadə natii, wata təya gərə'waanə akəŋwacii Əndətə dasə asəkə dəgələ nga nwanjuuta, waatoo akəŋwacii Əndətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə, təya vii duunuunə ka ci, təya dəədəgi dara nwanjuunatii akəŋwacii dəgələ nga nwanjuuta, təya ba,

¹¹ “Ya'ə Əntanğə, Slandaniinə,

kə mbu'i hə bahə duunətənə tə hə,
da dəlanə də hə, ha də nwanjuunə,

3:21 3.21 1.6; Mat. 22.44; Ibər. 8.1. **4:2** 4.2-3 5.7; Jab. 11.4; 103.19. **4:3** 4.3 Əzaki. 1.26-28.

* **4:4** 4.4 gayinə: 5.5,8,10; 7.11,13; 11.16; 14.3; 19.4; Isaa. 24.23; mambwadafə kəjeerənyinə: 6.11.

4:5 4.5 8.5; 11.19; 16.18; 17.9; Shig. 9.24; 19.16; Əzaki. 1.13-14. † **4:6** 4.6 15.2; Əzaki. 1.22; uushi'inə ənfwadə: 5.6,8,11; 6.1; 7.11; 14.3; 15.7; 19.4; Əzaki. 1.5-12; 10.14. **4:8** 4.8 1.17; 11.17; Isaa. 6.2-3; Əzaki. 1.18; 10.12. **4:11** 4.11 'Wat. 1.1,31; Səniinə 5.9,12; 11.15,17; 12.10; 15.3-4; 19.6.

acii hə dīi taa mi patə,
də moonaku ghənyi hə tə tii, ndzaa tii.”

5

Mafuudə ləkaləkətə acii Əntanfə

¹ Wata nya nee ka mafuudə ləkaləkətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə. Manaahəkii nə ba'a da səkə nğa ləkaləkətəkii. Manyi'əkii hakii mədəfə nə ma nğa ləkaləkətəkii də buka. ² Wata nya nee ka maduunə malaa'ika, ca nğoree ka uurakii, əjki ci, “Wu mbu'i bahə əndzəgi buka a ma mafuudə ləkaləkətə, ca wunəpana?” ³ Ma nee nyi, pooshi əndə dagyə taa a duuniya taa agi ənjə agu'u ətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁴ Ma nyi, kə kiwə nyi ka shaṇə acii pooshi ənji upaa əndətə mbu'i bahə wunəpaa mafuudə ləkaləkətəkii, bahə ca tsaamətə aasəkəkii. ⁵ Wata rəṇwə agi gayiitə a ba ka nyi, “Ga ha tuu, tsaamuu, wiitsə Əndətə ci ənjə a 'wa 'Livarə nğa slikərənə nğa Yahuda', waatoo maduunə jijinə nğa *Dawuda. Ma ca, kə jaalii ci. Jaalanaakii vii ka ci baawəda nğa əndzəgi də bukatsə hakii mədəfə, ca wunəpaa mafuudə ləkaləkətətsa.”

⁶ Ma ahadahada dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da ahada gayiita, kə nee nyi ka *Uundzə Baga kəṇə. Makə kə lagi ənji uurakii nə ci. Tə'i ci da mapa mədəfə anəkii da i ginəkii mədəfə əsə. Ma giitə mədəfə, nṇunyi ma'yanə nğa Əntanfə mədəfə nə tii. Əntanfə sləkee ka tii aasəkə duuniya patə. * ⁷ Wata Uundzə Bagatə a dzə ka luu mafuudə ləkaləkətətə da ciizəma Əndətə dasə asəkə dəgələ nwanjuunə.

⁸ Ma kə liwə ci, wata uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə pupusərə aji ənfwadə a gərə'waanə akəṇwacii Uundzə Bagata. Taa wu agitii, da i kəzhimbərə aciikii, da i kwalakə nğa əndzənə aciikii əsə, pasə da i urədyə asəkəkii. Ma urədikii, ci ndzaanə ka də'wa nğa ənji nğa Əntanfə. † ⁹ Təya ka kura wanyanə, təya ba,

“Kə mbu'i hə bahə nğərə mafuudə ləkaləkətə,
ha əndzəgi bukatə a makii,
acii kə bələgi ənji tə hə.

Də əjigi idənaaku dərəgi hə ənji ka Əntanfə
taa agi nğutə slikərənə, taa nğutə uura əsə
da hanyinə nğa duuniya patə,

¹⁰ ha kavə tə tii

kaa təya ndzaanə ka limanyinə agi nwanjuunaaku,
kaa təya paslə tə Əntanfə,
təya da nwanjuunə agyanə duuniya.”

¹¹ Yoo, nya ənə ka tsaamənə, nya nee ka malaa'ikanyinə laṇə, pooshi əndə baanatənə, təya nğutə də dəgələ nwanjuunə da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiita. ‡ ¹² Ma nya fa, təya nğoree ka uratii ka ka wanyanə, təya ba,

“Ma ha, Bagatə bələgi ənji,
tə'i hə da baawəda, da waha, da shiinə, da ngeerənə.

5:1 5.1 10.2; Isaa. 29.11; Əzaki. 2.9-10; Dan. 12.4,9. **5:5** 5.5 4.4; 'Wat. 49.9; Mat. 1.1; Rooma 1.3-4; Ibər. 7.14. * **5:6** 5.6 4.6-7; Uundzə Baga: 5.9,12; 6; 7.17; 12.11; 13.8; Isaa. 53.7; Irım. 11.19; Yooh. 1.29; 1 Piita 1.19; ma'yanə mədəfə: 4.5; Zak. 3.9. **5:7** 5.7 4.2,9; 5.1,13; 6.16; 7.10,15; 19.4; 20.11; 21.5; 1 Meem. 22.19; Isaa. 6.1; Əzaki. 1.26-28; 10.1. † **5:8** 5.8 8.3-4; Jab. 141.2; kəzhimbərə: 15.2. **5:9** 5.9 4.11; 5.6; 7.9; 14.3; Jab. 96.1. **5:10** 5.10 1.6. ‡ **5:11** 5.11 malaa'ikanyinə: Ayb. 1.6; Dan. 7.10; Ibər. 12.22. **5:12** 5.12 4.11.

Kə mbu'i hə bahə dəlanə də hə,
ənjə a dəuunətə tə hə, ənjə a kuyirii tə hə.”

¹³ Ma nya fa əsə, taa ŋgutə uushi da i əpinə a makii dadagyə da a duuniya da agi ənjagu'u da agi uunəvənyinə, tii patə, təya ka wanyanə, təya ba, “Dəlaamə də Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə tii da Uundzə Baga.

Dəlaamə də tii putə ŋga dəuunuunatii da baawədatii ka ca'ə ndəŋwə ndəŋwə.

Kuyirii amə tə tii.”

¹⁴ Wata əŋki uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, “Wa ca də ha'ə.” Gayiitə natii əsə, təya gərə'waanə, təya paslə tə Əntanfə da tə Uundzə Bagata.

6

Əndzəginə ŋga Uundzə Baga tə bukanyinə a ma ləkaləkatə

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka Uundzə Bagata, ca əndzəgi rəŋwə agi bukanyiiitə mədəfə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa, rəŋwə agi uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ŋgəree ka uurakii makə dzanə ŋga vənə, əŋki ci, “Shiwa!” ² Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mabwadada təhwa da əndə a ba'əkii. Ma əndətə, da i kwadza aciikii nə ci. Ənjə a vii ka ci dara ŋga jaalanə, ca palə də jaalanə, ca dzə ka tsakə jaalanə.

³ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi bəra'inə ŋga bukanyiiitə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa əsə, bəra'inə ŋga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” ⁴ Wata əndə'i madizə təhwə a shigi. Ma əndətə a ba'əkii, kə vii ənji ka ci magərə ŋgila purəjanə, ənjə a vii ka ci baawəda ŋga guŋutə də panə asəkə duuniya, ənji shiŋkinə a bəələshinə.

⁵ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi makkənə ŋga bukanyiiitə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa əsə, makkənə ŋga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” Ma nya tsaamə, wata nya nee ka madədəŋwə təhwa. Ma əndətə a ba'əkii, da i sə ŋga gəla də uushi'inə aciikii nə ci.

⁶ Wata nya fa wabənə əsə makə uura ŋga əndə ahada uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, ca ba, “Reeta ŋga taasawa ŋga səkəŋwə tanə taa taasawa da reeta ŋga jika tanə dərəginə ənji də kwaba ŋga ka uusəra rəŋwə! Amma ga ənjə a saawee ka maara da ma'i inaba.”

⁷ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi ənfwadənə ŋga bukatə a ma ləkaləkatətə. Wata, ma nya fa, ənfwadənə ŋga uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii a ba, “Shiwa!” ⁸ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka dəfwa'a ŋga təhwa. Ma əndətə a ba'əkii, ‘Wa’ nə ləməkii. Ha ŋga ndzaanə ŋga maməətə ənjə a dzə də nə'unə tə ci ba'ə ba'a. Kə vii ənji ka tii baawəda agyanə əndə'i purəjanə rəŋwə agi ənfwadə ŋga duuniya ka bəələ ənji də ŋgila purəjanə, i də mədəfənə, i də bwaneanyinə, i də dabanyinə ŋga bilinə.

⁹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi tufənə ŋga bukatə a ma ləkaləkatətə. Nya tsaamə aatsa ha ŋga də sataka ka Əntanfə, wata nya nee ka ma'yanyinə ŋga ənjitə bəələgi ənji putə ŋga waaza wabənə ŋga Əntanfə, acii kə ndzaa tii ka ənji goonğa agi waazanatii. ¹⁰ Təya ka vurənə də ŋgeerənə, əŋki tii, “Ya'ə Slandana, Maduunəkii, Malaabakii, Əndə goonğa. Ca'ə guci gəraniinə la gəŋwanaaku agyanə ənji *duuniya putə ŋga bələnə tiinə, ha də ka tii cibə kwa?” ¹¹ Wata ənjə a vii ka taa

5:13 5.13 Jab. 150.6; Fil. 2.10. 6:2 6.2-8 19.11,14; Zak. 1.8; 6.1-7. 6:8 6.8 Irim. 14.12; Əzaki. 14.21; Hoos. 13.14. 6:9 6.9 1.2,9; 12.11,17; 19.10; 20.4; 1 Yooh. 1.1-2. 6:10 6.10 18.24; Jab. 13.2-3; Dzək. 32.43; Luka 18.7.

wu agitii marəma, əŋki ənji ka tii, “Gəreemə gi'u zəku'i, kaa laŋənə nga ndzəkəŋuŋuŋu'inuunə a mbu'u, waatoo guvii-slənənyinə goonə ətə ci ənjə a bəələgi makə sətə bəələgi ənji tuunə noonə.” *

¹² Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi kuwanə nga bukatə a ma ləkaləkətətə. Ma nya nee, wata gəgədzənə nə hanyinə də ŋgeerənə, uusəra a dāgi jakə jakə makə mandə kəbənə, ləgidə əsə, ca dāgi dizə yarə yarə makə idəna. ¹³ Kwaalyanə nə tikisanyinə aa duuniya makə poo nga mana ənfutə gəŋgəzətə mədə. ¹⁴ Səkəntəŋfə a fuudəgi makə ədza, ca rarə'igi. Giŋunyinə da təpure ətə ahada uunəvə patə, pooshi tii ma'ə ka hatii nga ŋukə. ¹⁵ Ma meeminə nga duuniya da gayinə, da gayinə nga soojiinə, da ənji gəna, da madiigərə ənji, da patənə nga hara ənji, maviinə da dimwanyinə patə, kə huyi tii ka umbənə aagi giŋunyinə da burəhənyinə. ¹⁶ Təya ba ka giŋunyinə da faariinə, “Uulyaanəmə keenə, una umbee keenə acii ga Əndətə dasə asəkə dəgələ ŋwanjuunə a nee keenə, una umbee keenə acii cibətə nə *Uundzə Baga a da keenə putə nga mabətəsəkaakii. ¹⁷ Acii kə mbu'ya bwaya uusəra nga mabətəsəkati. Wu saŋə na mbee ka sə'watəna?”

7

*Ənji *Isərayiila dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə*

¹ Ma daba'əkii, kə nee nyi ka malaa'ikanyinə ənfwadə kəŋə kəŋə, rəŋwə taa ka ŋgutə purəŋanə nga duuniya. Makəəsəkii aciiitii nə mədənyinə ənfwadə nga duuniya, acii ga mədə a əgya taa aanə hanyinə taa aanə uunəvə taa ka ənfwa. ² Wata, ma nya nee, əndə'i malaa'ika a jiga da tsaəŋwə da i sə nga dā də sagida nga Əntəŋfə mambədəkii aciikii. Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba ka malaa'ikanyitə ənfwadə ətə vii Əntəŋfə ka tii baawəda nga cibeənə ka duuniya da uunəva, ³ əŋki ci ka tii, “Goonə cibeə ka duuniya i uunəva taa ənfuginə zəku'i, see maa daadaviinə sagida aakəŋwacii ənji nə'unə tə Əntəŋfə gaamə.” ⁴ Wata ənjə a ba ka nyi oo'i, ma laŋənə nga ənjitə dīi ənji sagida aakəŋwaciiitii, dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Agi slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji Isərayiila shigi tii. ⁵ Waatoo, kə dīi ənji sagida ka ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Yahuda; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Ruubinə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Gada; ⁶ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Asarə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Nafətəlima; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Manasa; ⁷ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Simiyoonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga *Leewi; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Isakara; ⁸ ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Zabuloonə; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Yusufu; ənji dəbu'u pu'u aji bəra'i aji slikerənə nga Beejaminə əsə.

⁹ Ma daba'əkii, ma nya tsaamə, wata nya nee ka dabaala, pooshi bəanatənə acii laŋənətii. Taa ŋgutə slikerənə patə, davə nə tii, uuranyinə da hanyinə nga duuniya patə, davə nə tii. Kəŋə kəŋə nə tii patə akəŋwacii dəgələ ŋwanjuunə da akəŋwacii Uundzə Bagata. Taa wu aji ənjita, da i

* **6:11** 6.11 marəma: 3.5,18; 4.4; 7.9,13; 19.8,14; Isaa. 61.10. **6:12** 6.12-13 8.5,12; 11.13,19; 16.18; Yaw. 2.10; Mat. 24.29. **6:14** 6.14 16.20; 20.11; Isaa. 34.4; Ibər. 1.11-12. **6:15** 6.15 Isaa. 2.10,19,21; 24.21. **6:16** 6.16 5.7; Hoos. 10.8; Luka 23.30. **6:17** 6.17 Yaw. 2.11; Nahu. 1.6; Zeef. 1.14-18; Mal. 3.2. **7:1** 7.1 9.14-15; Irim. 49.36; Dan. 7.2. **7:3** 7.3 9.4; 14.1,3; 22.4; Əzaki. 9.4,6. **7:4** 7.4-8 14.1,3; 21.12-13.

marəma ashikii nə ci, taa wu da i ba nga slifa aciikii əsə, ka dəlaginə də Əntanfə. ¹⁰ Təya ngəree ka uuratii, təya ba,

“Kə kuyirii inə tə Əntanfə.

Dasə nə ci asəkə dəgələ nwanjuunə.

Kə kuyirii inə tə *Uundzə Baga əsə,

acii daciitii shi luupaanə.”

¹¹ Patənə nga malaa'ikanyiiətə gunutə də dəgələ nwanjuunə kənjə kənjə, da gayiita da i uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə akənwacii dəgələ nwanjuunə, təya paslə tə Əntanfə, ¹² təya ba, “*Aamiina. Nga Əntanfə gaamə nə shiine, da gawuunə, da baawəda. Kuyirii amə tə ci, ama dəla də ci, ama dəuunətə tə ci nga ha'ə ndənjwə ndənjwə. Aamiina.”

¹³ Wata rənjwə agi gayiitə a ləgwa ka nyi, əŋki ci, “I wu sanə nə ənjitsə da i marəma ashitəya? Dama shi təya?” ¹⁴ Nya ba ka ci, “Mashiimə nyi dīi gawaaki, see hə shii.” Əŋki ci ka nyi, “Ma ənjitsa, tii sə'watə bwaya ngərə'wa, təya kubəgi marəmənyinatii də idənə nga *Uundzə Baga, ca ənəgi tyaslyaslyə. ¹⁵ Ci dīi tii kənjə kənjə akənwacii dəgələ *nwanjuunə nga Əntanfə, təya paslə tə ci vədə da uusəra asəkə kuvaakii. Ma Əndətə də asəkə dəgələ nwanjuunə, ka nəhənə nə ci tə tii. ¹⁶ Pooshi mədəfənə taa ma'igiirənə na də tə tii ma'ə, pooshi uusəra na ətsa tə tii ma'ə, pooshi matsəfəha əsə. ¹⁷ Acii ma Uundzə Bagatə akənwacii dəgələ nwanjuunə, ci na ndzaa ka magəratii, ca kərə tə tii ka gərəə nga ma'iitə ca vii əpinə, təya sa davə. Kadə nə Əntanfə a taadəgi ka tii kiinə agitii.” *

8

*Əndzəginə nga *Uundzə Baga mədəfənə nga buka a ma ləkaləkətə*

¹ Uundzə Bagatə a ənə ka əndzəgi mədəfənə nga bukatə a ma ləkaləkətətə. Wata dza'ə shikə shikə ənjə a zavə dadagyə nga reeta nga tibisa. ² Wata nya nee ka malaa'ikanyinə mədəfə. Tii nəndə kənjə kənjə akənwacii Əntanfə. Ənjə a vii ka tii uutəmanyinə mədəfə. * ³ Əndə'i malaa'ika a shi da i kwalakə nga əndzənə aciikii nga dəzə də urədyə. Ca shi, ca kəŋaanə abii ha nga də sataka ətə ghənyi ənji də əndzənə. Ənjə a vii ka ci urədyə lanə kaa ca tsakəvə aagi də'wa nga ənji nga Əntanfə patə, ca dəzə agyanə ha nga də sataka nga əndzənə akənwacii dəgələ nwanjuunə. ⁴ Wata makiirənə nga urədita da də'wa nga ənji nga Əntanfə a dəzə aadəgyə acii malaa'ikata, ca mbu'u aakənwacii Əntanfə. ⁵ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a ngərəə kwalakə nga urədita, ca fədəvə ila nga guutə anə ha nga də sataka aasəkəkii, ca kyagərəə kwalakəkii aasəkə duuniya. Wata wazənə makə dzanə nga vənə da i pyapidənə makə pyapidənə nga vənə da i gəgədzənə nga hanyinə.

Uutəmanyinə

⁶ Wata malaa'ikanyiiətə mədəfə da i uutəmanyinatii a tasəka kaa təya ədə uutəmatii.

⁷ Malaa'ika nga təkənjwanə a ədə uutəmaakii: pii wata laarənyinə da gunə gwazə da idənə ca əja aanə duuniya. Wata purəjanə rənjwə agi

7:9 7.9 5.9; 6.11; Leew. 23.40. **7:10** 7.10 5.7. **7:11** 7.11 4.4,6. **7:12** 7.12 4.11. **7:13** 7.13 6.11; 7.9. **7:14** 7.14 1.5; 22.14; Jab. 51.9; Dan. 12.1; Mat. 24.21. **7:15** 7.15 21.3. **7:16** 7.16 7.16 49.10. * **7:17** 7.17 5.6; 21.6; Yooh. 10.10,11; Əzaki. 34.11-16,23-24; kiinə: 21.4; Jab. 126.5-6; Isaa. 25.8. **8:1** 8.1 Zak. 2.17; Hab. 2.20. * **8:2** 8.2 uutəmanyinə: Jasə. 6.4,6; Mat. 24.31. **8:3** 8.3 5.8; Shig. 30.1,3. **8:5** 8.5 4.5; 6.12-13; Leew. 16.12; Əzaki. 10.2.

makkə nga duuniya, kə ətsagi; purəjanə rənjwə agi makkə nga ənfuginə əsə, kə ətsagi; patənə nga katə'wə kuzəna, kə ətsagi.

⁸ Bəra'inə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata ənjə a ngərə uushi makə maduunə ginwə ətə ca ətsa, ənjə a kagərə aagi uunəva. Wata purəjanə rənjwə agi makkə nga uunəvə a zhi'igi ka idəna. ⁹ Patənə nga uushi'iitə da i əpinə amatii agi uunəvəta, kə mətəgi tii. Patənə nga kumbawalənyitə davə əsə, kə biiyigi.

¹⁰ Makkənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata maduunə tikisa a kulyagərə dadagyə, ca dzə də hənənə makə garəkuwa. Aagyanə purəjanə rənjwə agi makkə nga gəərənyinə da gu'u ma'inə kulyagərə tikisakii. ¹¹ Ma ləmə nga tikisakii, 'Ngərəkikinə'. Wata purəjanə rənjwə agi makkə nga ma'inə a dāgi ngərəkiki. Ənji lanə məəki acii ngərəkikinə nga ma'inəkii.

¹² Ənfwadənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii əsə. Wata kə gali purəjanə rənjwə agi makkə nga bərənə nga uusəra da ləgidə da nga tikisanyinə. Pooshi bərənə ka purəjanə rənjwə agi makkə nga kanə nga uusəra, ha'ə nə vədə əsə.

¹³ Ma daba'əkii, nya tsaamə, nya nee ka zhira ca ləfdə agintanfə. Ca tuu də ngeerənə, "Kawa'ə! Kawa'ə! Kawa'amə ənji duuniya! Madə kə əgi malaa'ikanyitə mbədaanə makkə tə uutəmanyinatii, ka kulyaanənə nə cibə koonə lanə."

9

¹ Wata malaa'ika nga tufənə a ədə uutəmaakii. Ma nya tsaamə, wata nya nee ka tikisa ətə kulyagərə aa duuniya. Ənjə a vii ka ci uuzənə nga makuvə nga makurənjə gu'u nga zanə. * ² Tikisakii a wunəgi ma nga gu'ukii. Wata makiirənə a pukuyagi asəkə gu'ukii makə ətsanə nga maduunə kuva, ca əndəgi uusəra da səkəntanfə. ³ Ayiwanyinə a shigi agi makiirənəkii aasəkə duuniya. Ənjə a vii ka tii tsarə nga baawəda nga həhənə makə nga arədədənə. ⁴ Ənjə a ba ka tii, ga təya cibee ka kuzəna taa ka ngutə tsarə nga ba da ənfuginə. Amma, wa təya cibee ka ənjitə pooshi sagida nga Əntanfə akənjwaciitii tanə. ⁵ Ənjə a vii ka tii rəgwa nga cibeənə ka tii nga ləgidə tufə, amma ga təya bəələgi tə tii. Ma zəmənə nga cibəkii əsə, makə ətə ci əhənə nga arədədənə a zəmə ənda. ⁶ Ma agi ləgidətə tufə, ka alənə nə ənji shiŋkinə wa, amma paa tii ka upaanə shanə. Ka uudənə nə tii mətəginə, amma ka huyinə nə wa aciitii.

⁷ Ma ayiwanyinəkii, makə təhinə nga paginə nə tii, da i uushi makə dara əndzənə agyanətii. Makə nga ənji shiŋkinə nə kənjwaciinətii əsə. ⁸ Makə shiŋkinə nga makinə nə shiŋkinatii də gərənə. Linyinətii əsə, makə ətə a ma livara. ⁹ Ma a ədzəmətii, tə'i uushi makə kərəmə nga tibisa. Makə wazənə nga mootə-təhinə lanə, təya dzə ka panə, nə bəbu'watii ka wazənə. ¹⁰ Ma gazhatii da zəmənə nga əhənətii, mbərə mbərə da nga arədədənə. Da gazhatii nə tii da baawəda nga cibeənə ka ənji nga ləgidə tufə. ¹¹ Tə'i njwanwatii, malaa'ika nə ci. Aaciikii ba'avə ənji makurənjə gu'u nga zanə. Ma ləməkii də uura *Ibəraaniya, Abadanə. Də uura Gərikə əsə, Apooliyanə, makə banə, əndə zaginə.

8:7 8.7-12 9.15,18; Əzaki. 5.2,12. **8:7** 8.7 Shig. 9.23-25. **8:8** 8.8 16.3-4; Shig. 7.20,21. **8:11** 8.11 Irim. 8.14. **8:12** 8.12 6.12-13; Isaa. 13.10; Əzaki. 32.7-8. * **9:1** 9.1 makurənjə gu'u: 11.7; 20.1; Ayb. 26.6; 28.22; Luka 8.31; 2 Piita 2.4. **9:2** 9.2 'Wat. 19.28; Shig. 19.18. **9:3** 9.3-11 Shig. 10.12-20. **9:4** 9.4 7.2-3. **9:6** 9.6 Ayb. 3.21; Irim. 8.3. **9:7** 9.7 Ayb. 39.19-20; Yaw. 2.4. **9:8** 9.8 Yaw. 1.6. **9:9** 9.9 Yaw. 2.5.

¹² Ma kawa'amə nga təkəŋwanə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, tə'i kawa'anyinə bəra'i na shi.

¹³ Wata malaa'ika nga kuwanə a ədə uutəmaakii. Ma nya fa, wata əndə'i uura a shigi danə tanğalanyinə ənfwadə nga ha nga dā sataka, ətə ghənyi ənji də əndzənə akəŋwacii Əntaŋfə. ¹⁴ Uurakii a ba ka kuwanə nga malaa'ikata, əŋki ci, "Kapaa tə malaa'ikanyitə ənfwadə ətə shi ənjə a anəgi tə tii a gəərə Ufəratisa." ¹⁵ Wata kuwanə nga malaa'ikatə a kapaa tə tii. Ma təya, kə tasəkapaa ənji tə tii ka slənənə agi saa'ita, waatoo, agi tibisəta nga uuserata nga ləgidəta da nga fəzəta. Ma slənətii, bəələginə tə patənə nga purəjanə rəŋwə agi makkə nga ənja. ¹⁶ Wata soojiinə a shi a ba'a təhinə. Kə bii ənji ka nyi laŋənatii: miliyoonə gya'ə bəra'i.

¹⁷ Wiinə makə sətə nee nyi ka təhinə da ənjitə a ba'atii agi uushi'iitə bəarii ənji ka nyi: ma ənjitə a ba'a təhinəkii, tə'i kərəmə nga tibisa a ədzəmətii dizə makə gunə da shigəna da shishima shishima. Ma nə nga təhinəkii, makə nga livarənyinə. Gunə da makiirənə da baruuda ətə ca tsakə iza'unə ca bujika da matii. ¹⁸ Də ha'ə bəələgi ənji tə purəjanə rəŋwə agi makkə nga ənja, waatoo, də guuta da makiiriita da baruudətə ca bujika a ma təhiita. ¹⁹ Aci da matii da da gazhatii nə baawəda nga təhinəkii. Ma gazhatii, makə nga rəhunə da nəkii nə tii. Də ci ci təya iidə ənja.

²⁰ Ma ənjitə mbədaanə ətə mabəələgimə uushi'iitə tə tii, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə. Paa tii bwasee ka bwaya slənətii. Mabwaseemə tii ka paslə ginaajinyinə da uuləminə nga əndzənə taa nga ŋgutə tsarə nga tibisa taa nga faara taa nga ənfwa. Ma uushi'iitə ci təya paslə, paa tii ka nee ka uushi'inə, paa tii ka fa uushi'inə, paa tii ka mbee ka wiinə əsə.

²¹ Ma ənjitsa, pooshi tii baanə ka Əntaŋfə, paa tii bwasee ka bəələhiinə da dāada sə ŋga hiila, paa tii bwasee ka aləhiinə da hərənə əsə.

10

Malaa'ika da uundzə ləkaləkatə aciikii

¹ Ma daba'əkii, nya nee ka əndə'i maduunə malaa'ika ca jima dagintaŋfə da i kurabiinə ashikii da i məŋganə anəkii. Makə uusera nə kəŋwaciinəkii ka bərənə. Makə ənfwə nga gunə nə shiraŋəkii əsə. ² Tə'i uundzə ləkaləkatə mawunəkii aciikii. Ca ka sədə ciizəmanəkii anə uunəva. Ma sədə madzənəkii əsə, anə hanyinə. ³ Ca ŋgəree ka uurakii, ca 'wa makə tuunə nga livara. Wata dzanə nga vənə mədəfə a muu. ⁴ Makə muyi tii, ma ətsə kaa nya naahə, wata ma nya fa, əndə a wabya da nyi dadagyə. Əŋki ci ka nyi, "Ga ha naahə sətə bii dzanə nga vənə mədəfə, wa ca ndzaa ma'umbeekii." ⁵ Wata malaa'ikatə kəŋaanə anə uunəva da anə hanyinə a madəe ka ciinəkii nga ciizəmanə aadəgyə, ⁶ ca jidəgi də ləmə nga Əntaŋfə ətə da i əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Ci tagii ha dadagyə da ha a panə da uunəva da i uushi'iitə asəkətii patə. Malaa'ikakii a ba, "Pooshi səkəpaanə ma'ə! ⁷ Ma saa'itə nə mədəfənə nga malaa'ika a ədə uutəmaakii, saa'ikii nə Əntaŋfə a uudəpaa aniya nga ma'umbee uushaakii makə sətə bii ci ka lyawarənaakii, waatoo anabiinaakii."

⁸ Wata uuratə fii nyi ca wabə da nyi dadagyə a ənə ka banə ka nyi, "Duu, luuwu mawunə ləkaləkatətə aci malaa'ikatsə kəŋə anə uunəva da anə

9:13 9.13 8.3; Shig. 30.1-3. **9:14** 9.14 7.1; Dzək. 1.7. **9:15** 9.15 8.7-12. **9:17** 9.17 Ayb. 41.10-12. **9:20** 9.20-21 16.9; Shig. 20.13-15. **9:20** 9.20 Dan. 5.4,23; Jab. 135.15-17; Isaa. 44.9-20. **10:1** 10.1 4.3. **10:2** 10.2 5.1; 10.8. **10:3** 10.3 Irim. 25.30-31; Hoos. 11.10. **10:6** 10.6 Jab. 146.6; Dan. 12.7; Slənə 4.24. **10:7** 10.7 22.6; Irim. 25.4; Am. 3.7-8.

hanyinə.” ⁹ Nya dzə aabii malaa'ikata, nya ba ka ci, “Vii ka nyi uundzə ləkaləkətətə.” Əŋki ci ka nyi, “Ŋgəruu, ha tsəbəgi. Ma a maku, ka fanə nə hə ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma ka hwarakəginə a səkəku.” ¹⁰ Nya luu uundzə ləkaləkətətə aciikii, nya tsəbəgi. Ma nya fa, ndikə ndikə makə moozəŋa. Amma, makə ndagərə nyi, ma nya fa, kə hwarakəgi a səkəki. ¹¹ Əŋki ənji ka nyi əsə, “Tyasə, ka ənənə nə hə ka dā anabaakwaanə agyanə hanyinə da slikərənyinə da uuranyinə laŋə da agyanə meeminə laŋə.”

11

Seedawanyinə ŋga Əntaŋfə bəra'i

¹ Wata ənjə a vii ka nyi uushi makə zala ŋga gəla də uushi'inə. Əŋki ənji ka nyi, “Madətə, duu, ha gəlatə maduunə kuvə ŋga Əntaŋfə da ha ŋga dā sataka, ha baanatə tə ənjitə ca paslə tə Əntaŋfə asəkəkii.

² Amma ga ha gəla da i babara ŋga ba'a ŋga kuvəkii, acii kə vii ənji babarakii ka ənjitə mashiimə tə Əntaŋfə. Kadə nə təya wiigi'itə vərənə ŋga Əntaŋfə ŋga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. * ³ Kadə nii kya sləkee ka seedawanyinaaki bəra'i da i kəjeerənə təguunə ashitii, təya dā anabaakwaanə agi baanə dəbu'u rəŋwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə.”

⁴ Ma seedawanyiitsa, kəŋə kəŋə nə tii akəŋwacii Slandanə ŋga duuniya. Tii nə ənfwə zayitunə bəra'i da garəkuwanyinə bəra'i. ⁵ Patənə ŋga ənjitə mwayi cibeənə ka tii, ka shiginə nə gunə a ma seedawanyiitsa, təya zamagi də ənji daawaanatii. Də ha'ə bəələginə tii tə ənjitə ca moo cibeənə ka tii.

⁶ Tə'i tii da baawəda ŋga təŋagi vənə ka ndzəmənə agi saa'yatə ci təya dā anabaakwaanatii. Tə'i tii da baawəda əsə ŋga zə'wee ka ma'inə ka idəna. Tə'i tii əsə da baawəda ŋga kyaanə ka duuniya taa ŋgutə tsarə ŋga bwaya uushi patə ka saa'yatə ci təya moo.

⁷ Madə kə uudəpaa tii slənatii, ka shiginə nə daba asəkə makurəŋə gu'u ŋga zanə, ca pa da tii, ca mbee ka tii, ca bəələgi tə tii. ⁸ Kadə nə ənjə a bwasee ka wunyinatii anə rəgwa asəkə maduunə vərənə. Də wabənə asəkə wabənə ikə ənji ləmə ŋga vərənəkii, waatoo *Sadooma taa Misəra. Davə gwa'avə ənji tə Slandanətii. † ⁹ Ənji ŋga hanyinə da uuranyinə kama kama da slikərənyinə kama kama na tsaamə watii ŋga baanə makkə da reeta. Pooshi ənji na kapaa rəgwa, ənjə a ŋgədəgi tə tii. ¹⁰ Kadə nə ənji *duuniya a dā moodasəkə putə ŋga mətənə ŋga anabiitsə bəra'i, acii ma təya, kə kira tii ka tii ciba. Putə ŋga mətənətii nə təya dā kumənə, təya viishi uushi'inə ahadatii. ¹¹ Ma daba'a baanə makkə da reeta, əpinə a shi da ma Əntaŋfə, ca dzəgərə aa matii, təya madətə. Patənə ŋga ənjitə nee ka tii, ka ŋgwaləginə nə tii ka shaŋə. ¹² Wata anabiitsə bəra'i a fa wabənə dadagyə. Ca ba ka tii də ŋgeerənə, “Ŋgiramə aa hanə!” Ənji daawaanatii a tsaamə tə tii, təya ndərə aadəgyə agi məzhiđəkwyaminə.

¹³ Ma ka saa'ita, kadə nə bwaya gəgədzənə ŋga duuniya a dā. Purəŋanə rəŋwə agi pu'u ŋga vərənəkii na waalagi, ənji dəbu'u mədəfə na mətə agi gəgədzənə ŋga hanyinəkii. Mbədaanə ŋga ənjə a ŋgwaləgi ka shaŋə, təya dəla də Əntaŋfə ŋga dadagyə.

10:8 10.8-10 Əzaki. 2.8-3.3. **11:1** 11.1 21.15. * **11:2** 11.2 Jab. 79.1; Luka 21.24; ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i: 12.6,14; 13.5; Dan. 7.25; 12.7. **11:4** 11.4 Zak. 4.1-3,11-14; Yooh. 8.17. **11:5** 11.5 2 Meem. 1.10; Jab. 97.3; Irin. 5.14. **11:6** 11.6 Shig. 7.17-19; 1 Meem. 17.1; Yak. 5.17. **11:7** 11.7 13.1-2; 17.8. † **11:8** 11.8 Luka 13.33-34; Sadooma: 'Wat. 18.20; Isaa. 1.10; Əzaki. 16.46; Misəra: Shig. 3.16-19; 7.3-5. **11:10** 11.10 Yooh. 16.20. **11:11** 11.11 Əzaki. 37.9-10. **11:12** 11.12 2 Meem. 2.11; Slənə 1.9. **11:13** 11.13 6.12-13; Əzaki. 38.19-20.

¹⁴ Ma kawa'amə nga bəra'inə, kə dzəgi. Ma daba'ə ətsa, ka shine nə kawa'amə nga makkənə pii.

Mədfəne nga uutəma

¹⁵ Mədfəne nga malaa'ika a ədə uutəmaakii. Wata nya fa uuranyinə dadagyə, təya ba də ngeerənə, əjki tii, "Ma baawəda nga da nwanjuunə agyanə duuniya, acii Slandanaamə da Matadəkəyaakii. Ka dənə nə ci nwanjuunə nga ca'ə ndəjwə ndəjwə." ¹⁶ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə ətə dasə dasə asəkə dəgələ nwanjuunətii akəjwacii Əntanjə, təya gərə'waanə akəjwacii Əntanjə ka paslənə tə ci, ¹⁷ təya ba,

"Slandaniinə Əntanjə, Maduunəkii,
hə nəndə əndzə'i, hə nəndə njukə əsə.

Kə kuyirii inə tə hə

nga slənənə də maduunə baawədaaku,

ha da nwanjuunə.

¹⁸ Ma ənjitə pooshi agi nə'unə tə hə, kə bəzəgi səkətii.

Mabətəsəkaaku boo, kə uugi mbu'yanə,

waatoo, saa'i nga da gəjwanə ka maməətə ənja.

Kə mbu'ya saa'i nga vii shikwa

ka ənji paslənə tə hə əsə, waatoo, anabiinə

da patənə nga ənjaaku, uuji ənji

da madiigərə ənji patə ətə ca nğwalə tə hə.

Kə mbu'ya saa'i nga zamagi də ənjitə

ca zagi də duuniya."

¹⁹ Ma daba'əkii, ənjə a wunəgi maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, ənjə a nee ka *mbyaka da i aləkawalə nga Əntanjə asəkəkii asəkə maduunə kuvəkii. Wata pyapidənə makə nga vəna da i gəgədzənə nga hanyinə da i madiigərə laara ci ənjə a nee, ənjə a fa wazənə makə dzanə nga vəna. ‡

12

Əndə'i minə da rəhunə

¹ Wata əndə'i sə nga hurəshishinə ka şanjə a jigagi agintanjə, waatoo, tə'i minə. Uusəra nə kəjeerənətə. Anə ləgidə kii ki sədfətə, da i madijənə nga tikisanyinə pu'u aji bəra'i anətə əsə. ² Ma minəkii, də dəsəka nə ki.

Agi bərakənə nə ki, kya dzə də tuunə acii zəmənə nga pawa. ³ Əndə'i sə nga hurəshishinə a jigagi əsə agintanjə, waatoo, tə'i əndə'i uushi makə madizə maduunə rəhunə da i nəkii mədfəfə, da i mapanyinə pu'u anəkii əsə. Taa nğutə rəjwə agi nəkii ətsə mədfəfə, da i dara nwanjuunə. *

⁴ Kə slyaabagərə gazhakii purəjanə rəjwə agi makkə nga tikisanyinə agintanjə, təya kwaalyagərə aa duuniya. Rəhunəkii a kəjnaanə akəjwacii miitə ca bərakə, kaa ca tsəbəgi pii tə uuzəətə cii ta poo. ⁵ Wata kya poo uundzə nğura. Ma ca, ci na da nwanjuunə agyanə patənə nga slikərənyinə də zala tibisa. Makə pwayi ki uuzənəkii, wata ənjə a vagi, ənjə a kərəgi ka Əntanjə aanə dəgələ nwanjuunaakii. ⁶ Minəkii natə əsə, kə huyipaa

11:15 11.15 4.11; Shig. 15.18; Jab. 22.29-30; Dan. 2.44; 1 Koor. 15.24-28. **11:16** 11.16 4.4. **11:17** 11.17 1.8; 4.8; 15.3; 16.7; 19.6,15; 21.22; Am. 4.13; 2 Koor. 6.18. **11:18** 11.18 19.5; Jab. 2.1-5; 110.5-6. ‡ **11:19** 11.19 4.5; 6.12-13; 8.7; 15.5; Ayb. 38.22-23; mbyaka: 1 Meem. 8.1,6. **12:1** 12.1 Isaa. 7.14; 26.17. * **12:3** 12.3 rəhunə: 12.7,9,13; 13.2; 16.13; 20.2; Dan. 7.7,24. **12:4** 12.4 Dan. 8.10. **12:5** 12.5 19.15; Jab. 2.9.

ki satə aa bilə, ka hatə hadatəgi Əntanƒə ka ki. Davə kaka'ə ənji tə ki nga baanə dəbu'u rənjwə da gya'ə bəra'i da kuwa pu'unə. †

⁷ Wata panə a hwaɖəgi dagyə. I Mikayilu da malaa'ikanyinaakii ca pa tə rəhuutə tii da malaa'ikanyinaakii. ⁸ Amma, wata ənjə a mbee ka rəhuutə da malaa'ikanyinaakii. Mabwaseemə ənji ka tii dadagyə ma'ə. ⁹ Wata ənjə a kyagərə maɖuunə rəhuutə aa duuniya. Ci nə rəhuutə nga ŋukə ŋukə, ətə ɖəkəvə ənji ka ci ləma, "Ibəlisa" taa "Seetanə". Ci ca gəpə də ənji *duuniya patə. Kə kyagərə ənji tə tii da malaa'ikanyinaakii patə aa duuniya.

¹⁰ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ŋgeerənə dagyə, əŋki ci, ‡

"Kə luupaa Əntanƒə taamə,
kə ɖaarii ci ŋgeerənaakii da ŋwanjuunaakii.
Kə ɖaarii Mataɖəkəyaakii baawəɖaakii əsə,
acii ma əndənə ca wula tə ndzəkəŋushi'inaamə
akəŋwacii Əntanƒə vəɖə da uusəra,
kə kəshi ənji tə ci, ənjə a kagərə aa panə.

¹¹ Kə jaalii ndzəkəŋushi'inaamə agyanəkii §
də baawəɖa nga idənə nga Uundzə Baga
da putə nga seedanatii agyanə gooŋgaanə,
təya vigi əpinatii, pooshi tii ubi wa.

¹² Acii ha'ə, wa ha dadagyə a ɖa maŋushinə,
wa ənji davə patə a ɖa maŋushinə əsə!
Amma, ma duuniya da uunəva, kə kulii anətii,
acii kə jiməgərə Seetanə aagitii.
Ka mabətəsəkə nə ci ka shaŋə, acii kə shii ci,
gusə mbəɖaanə saa'yaakii."

¹³ Makə nee rəhuutə oo'i, kə kyagərə ənji tə ci aa duuniya, ca 'watəgi laakəənə tə miitə pwayi uundzə ŋgurəta. ¹⁴ Amma ənjə a vii ka miitə bəbu'wə nga maɖuunə zhira, kaa kya ləɖəgi satə aa bilə ka hatə ɖii ki davə. Davə kaka'ə ənji tə ki nga fəzə makkə da reeta. Jamə satə acii rəhuuta. * ¹⁵ Wata rəhuutə a vushi ma'inə da makii atsa miitə makə huyinə nga gəəra, kaa ma'iitə a shii vaanənə tə ki. ¹⁶ Amma kə cakə hanyinə tə ki. Waatoo, kə tsagərə hanyinə kurəŋə, ca ndagi ma'iitə vushi rəhuuta. ¹⁷ Wata səkə nga rəhuutə a bəzəgi aashi miita. Ca dzə ka panə da harii mavudatə patə. Tii ca nə'u bariya nga Əntanƒə, təya kəsətə tənə tənə tə wabəətə ɖaarii Yeesu ka ənja. ¹⁸ Wata rəhuutə a dzə, ca kəŋaanə anə ndəra.

13

Dabanyinə bəra'i

¹ Ma daba'əkii, wata nya nee ka əndə'i daba ca shigi dagi uunəva. Pu'u nə mapanyinə anəkii, məɖəfə nə nəkii əsə. Taa ŋgutə rənjwə agi mapanyinəkii, tə'i dara ŋwanjuunə anəkii. Taa ŋgutə rənjwə agi nənyiiitə məɖəfə əsə, tə'i ləmə ətə ca bərapaa tə Əntanƒə ashikii. * ² Ma dabatə nee nyi, kə pusha ci tə bwaya. Ma səɖəkii əsə, kə pushashi tə səɖə nga

† **12:6** 12.6 1 Meem. 17.1-7; 19.5-7; Mat. 2.13; baanə 1260: 11.2. **12:7** 12.7 Dan. 10.13; Yahu. 9.
12:9 12.9 20.2; 'Wat. 3.1; Isaa. 14.12; 27.1; Luka 10.18; Yooh. 12.31. ‡ **12:10** 12.10 4.11; 11.15;
əndənə ca wula tə ənja: Ayb. 1.9-11; Zak. 3.1. § **12:11** 12.11 6.9; Mat. 16.25; Uundzə Baga: 5.6;
1 Yooh. 2.14; 5.4. **12:12** 12.12 18.20. * **12:14** 12.14 fəzə makkə da reeta: 11.2. **12:17** 12.17
6.9; 11.7; 13.7; Dan. 7.21. * **13:1** 13.1 uunəva: Dan. 7.3; daba: 11.7; 13.11-17; 16.10; 17.3,7-13;
19.20; Dan. 7.3-8,21,25.

uushi makə shimədərənə. Makə nga livarə nə makii. Kə vii rəhuutə ka dabakii ngeerənaakii da nwanjuunaakii da maduunə baawədaakii. ³ Ma rənjwə agi nənyinə nga dabatsa, tə'i maduunə baavə davə. *Duuniya patə, kə dīi ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii pooshi dabakii əŋki acii uyikii, amma kə əmbəgi. Wata təya nə'u tə ci. ⁴ Təya paslə tə rəhuuta, acii kə vii ci ka dabatə baawədaakii. Təya paslə tə dabatə naakii əsə, təya dzə də banə, "Wu sanə nəndə makə dabatsa? Wu nəndə panə da ca?"

⁵ Ənjə a vii ka dabatsə rəgwa kaa ca mbudə naakii na, ca wabə bwaya uushi'inə aashi Əntanfə, ənjə a kapaa tə ci da baawəda nga danə ha'ə nga ləgidə ənfwadə pu'unə aji bəra'i. † ⁶ Ca 'watəgi dzaananə tə Əntanfə da tə ləməkii, da ha nga ndzaanaakii, da patənə nga ənjitə dadagyə. ⁷ Ənjə a vii ka ci rəgwa kaa ca pa da ənjaakii, ca mbee ka tii. Ənjə a vii ka ci baawəda agyanə taa nğutə slikerənə, da uura da taa nğutə hanyinə əsə. ⁸ Patənə nga ənjinə a duuniya, ka paslənə nə tii tə ci. See ənjitə nyaahə ənji ləmətii aasəkə ləkaləkətətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii, tii nəndə pooshi na paslə tə ci. Ma ləkaləkətətsa, nga Uundzə Baga ətə shi ənjə a bələgi. Daga ənji ma'ə matagamə duuniya nyaahə ənji. ‡ ⁹ Maa tə'i əndə da liminə nga fanə, wa ca fa. ¹⁰ Ma əndətə kavə ənji ka kəsənə tə ci, ka kəsənə nə ənji tə ci. Ma əndətə kavə ənji ka bələnə tə ci də nğila purəjanə əsə, də nğila purəjanə nə ənjə a bələ tə ci. Acii ha'ə, wa ənji nga Əntanfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, təya dzə aakəjwa də vii goŋgatii.

¹¹ Ma daba'əkii, nya ənə ka nee ka əndə'i daba ətə shigi agi hanyinə. Bəra'i nə mapa anəkii makə nga бага. Makə nga rəhunə nə ci ka wabənə əsə. ¹² Də baawəda nga dabatə nga təkəjwanə nə ci ka slənənə akəjwaciikii əsə. Ca tsəkuvə ənji *duuniya patə ka paslənə tə dabatə nga təkəjwanə, waatoo ətə əmbəgi bwaya uyaakii. ¹³ Ma bəra'inə nga dabatsa, kə dīi ci sə nga hurəshishinə lanə. Ha'ə maa, kə kavə ci kaa gunə a jigagi dadagyə, ca kulya aa duuniya. Ginə nga taa wu a nee. ¹⁴ Ca gəpə də ənji asəkə duuniya də sə nga hurəshishinyinaakii ətə vii ənji ka ci rəgwa nga danə akəjwacii dabatə nga təkəjwanə. Ca ba ka tii, wa təya ghənətə uushi pusha tə dabatə dəvə ənji ka ci uyi də nğila purəjanə, amma ma'ə ci da i əpinə, kaa təya dūunətə də ci. ¹⁵ Ənjə a vii rəgwa ka bəra'inə nga dabatsa, kaa ca ədəgərə əpinə aasəkə maghənə sətə pusha tə dabatə nga təkəjwanə, kaa maghənə sətə a wabə, ca bələgi patənə nga ənjitə pooshi ka paslənə tə ci. ¹⁶ Bəra'inə nga dabatsə a ənə ka kavə ənji patə, kaa təya dəvə sagida nga dabakii aa ciizəmatii taa aa kəjwaciitii. Manjeevənə da masariinə, ənji gəna da maaghiinə, dimuyinə da maviinə patə, kə kavə ci tə tii tyasə, see maa dəvə tii sagida ha'ə. ¹⁷ Madə pooshi əndə da sagidatsə ashikii, waatoo, ləmə nga dabatsə taa lamba nga ləməkii, pa ca dərə taa dərəmagi də uushaakii.

¹⁸ Acii ha'ə, wa ənjə a ndzaa ndihə ndihə, mashiikii. Ma əndətə da hankala, wa ca paaratəgi sətə ci lamba nga dabatsə a moo banə. Acii lamba nga əndə shiŋkinə nə lambaakii. Ma lambakii, gya'ə kuwa da kuwa pu'unə aji kuwa.

13:2 13.2 2 Tees. 2.9. **13:3** 13.3 17.8. **13:4** 13.4 Jab. 89.7. † **13:5** 13.5 Dan. 7.25; ləgidə 42: 11.2. **13:6** 13.6 Dan. 11.36. **13:7** 13.7 12.17. ‡ **13:8** 13.8 3.5; Uundzə Baga: 5.6. **13:10** 13.10 14.12; Irim. 15.2; 43.11; Luka 8.15. **13:11** 13.11 Mat. 7.15. **13:13** 13.13 16.14; 20.8. **13:15** 13.15-16 14.9,11; 15.2; 16.2; 19.20; 20.4; Isaa. 44.5; Dan. 3.5. **13:17** 13.17 13.18; 15.2.

14

**Uundzə Baga da ənjaakii*

¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka Uundzə Baga kənjə anə giŋwə ətə ci ənjə a 'wa *Sihyoona. Tə'i ənji dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə abiikii. Tii patə da i ləməkii da ŋga Dii manaahəkii akəŋwaciitii. * ² Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, makə ŋgyaaranə ŋga ma'inə a gəərə daba'a vəna, ca wazə makə dzanə ŋga vəna. Ma uurakii əsə, kə fii nyi makə dza kəzhimbəra. ³ Ma ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə, kənjə kənjə nə tii akəŋwacii dəgələ ŋga ŋwanjuunə ŋga Əntaŋfə da akəŋwacii uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii da gayiitə. Təya ka kura wanyanə, ətə pooshi əndə ca mbee ka katənə, madaamə tii satii, waatoo ənjitsə dəbu'u gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. Tii nə ənjitə dərəgi Əntaŋfə agi ənji shiŋkinə patə. † ⁴ Tii nə ŋguyiriitə mashimətii a baa də makinə, malaabakii nə tii. Tii ca nə'u tə Uundzə Baga taa aama gi ci patə. Tə tii pərapaa Əntaŋfə a duuniya agi hara ənji. Tii nə ŋga təkəŋwanə ətə pərapaa Əntaŋfə a duuniya kaa təya ndzaanə ka naakii da ka Uundzə Baga. ⁵ Pooshi ənji sha fii təya jirakə. Pooshi ənji sha idəpaa uushi ashitii əsə.

Habara ŋga malaa'ikanyinə makkə

⁶ Wata nya nee ka əndə'i malaa'ika ca lədfə agintaŋfə. Da i Njunyi Habara shi ci ətə pooshi ka uudənə, kaa ca baaba ka ənji duuniya, waatoo taa ka ŋgutə slikerənə, da uuranyinə da hanyinyinə patə. ⁷ Ca ŋgəree ka uurakii, ca ba, "Ŋgwaləmə tə Əntaŋfə, una dūunətə tə ci, acii kə mbu'ya saa'i ŋga la gəŋwanaakii. Pəsləmə tə ci. Ci tagii ha dadagyə da duuniya da uunəva da gəərənyinə patə."

⁸ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u tə ŋga təkəŋwanə, ca dzə də banə, əŋki ci, "Kə kulii kya, kə kulii Babila, maduunə vəranə. Ki tsəkuvə slikerənyinə patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Ma ətsa, ci kira mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə." ⁹ Wata əndə'i malaa'ika a nə'u əsə tə harakiitə bəra'i, ca ŋgəree ka uurakii, əŋki ci, "Taa wu patə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, ca luuvə ənjə a naahə ka ci sagida aakəŋwaciikii taa aaciikii, ¹⁰ ka guŋunə nə ci da mabətəsəkə ŋga Əntaŋfə, ca sa cibə laŋə. Iza'u ka shaŋə nə cibəkii a ndzaanə anəkii. Də gunə nə ənjə a cibə də ci akəŋwacii malaaba malaa'ikanyinə da Uundzə Baga. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ŋga gunəkii. ¹¹ Ma makiirənə ŋga guutə ci təya sa cibə agikii, ka ndərənə nə ci aadəgyə ŋga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə. Patənə ŋga ənjitə ca paslə tə dabatsə da pushashinaakii, təya luu sagida ŋga ləməkii, pooshi tii ka upaa əpisəkə shaŋə. Vədfə da uusəra cibənətii."

¹² Acii ha'ə, wa ənji ŋga Əntaŋfə a ndzaa ndihə ndihə, təya sə'watə taa mi patə, waatoo ənjitə ca nə'utə bariya ŋga Əntaŋfə, təya dzə aakəŋwa də vii goonga ka Yeesu.

¹³ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, əŋki ci ka nyi, "Naahətə wabəəna: ma ənjitə məkii agi paslənə tə Slandana, maŋushinə ka tii daga əndzə'i, ca'ə aakəŋwa." Wata Malaaba Ma'yanə a jikəvə, əŋki ci, "Ha'ə ndilə ndilə,

* **14:1** 14.1 22.4; giŋwə ŋga Sihyoona: Isaa. 4.5; Yaw. 3.5; ənji 144,000: 3.12; 7.3-4; **14:2** 14.2 1.15; 15.2; 19.6; Əzaki. 1.24-25. † **14:3** 14.3 4.4,6; kura wanyanə: 5.9. **14:4** 14.4 Yooh. 10.4-5. **14:5** 14.5 Isaa. 53.9; Zeef. 3.12-13. **14:6** 14.6 Mat. 24.14. **14:7** 14.7 Jab. 146.6. **14:8** 14.8 17.2; 18.2. **14:9** 14.9 13.15. **14:10** 14.10 15.7; 16.1,19; 19.20; 'Wat. 19.24; Jab. 11.6; Irim. 25.15; Əzaki. 38.22; Mat. 25.41. **14:11** 14.11 19.3; Isaa. 34.10. **14:12** 14.12 13.10.

kə uudəpaa tii slənatii, ka əpinə nə tii səka, acii kə nee tii ka bwatya nga slənatii.”

*La gəjwanə agyanə ənji *duuniya*

¹⁴ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka mambwadada kurabiinə da i uushi makə əndə dasə anəkii. Tə'i dara nwanjuunə nga əndzənə anəkii, da mahidəhidamə rəgəjwə aciikii. ¹⁵ Wata malaa'ika a shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, ca nğəree ka uurakii, ca ba ka əndətə dasə anə kurabiinə, “Kə uugi saa'i mbu'yanə. Dawə slənə də rəgəjwaaku, kaa ha magi də cifanə nga duuniya, acii kə uugi zəjanə bahə manə.” ¹⁶ Wata əndətə dasə anə kurabiinə a nğərə rəgəjwaakii, ca kyanə aagyanə duuniya, ca magi cifanə. ¹⁷ Nya nee ka əndə'i malaa'ika əsə, ca shigi asəkə maduunə kuvə nga Əntanjə dadagyə, da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii naakii əsə. ¹⁸ Wata əndə'i malaa'ika a shigi anə ha nga dfa sataka, waatoo malaa'ikakii ca nəhə gunə. Ca nğəree ka uurakii də banə ka malaa'ikatə da i mahidəhidamə rəgəjwə aciikii, əjki ci, “Dawə slənə də mahidəhidamə rəgəjwaaku, ha slibagərəgi də poo nga inaba, acii kə uugi cifanəkii dfa a duuniya.” ¹⁹ Wata malaa'ikatə a kyanə rəgəjwaakii aagyanə duuniya, ca slibagərə mana poo nga inaba patə, ca fədfəvə aasəkə ha nga mya'ə poo nga ənfwa. Waatoo, kə ndzaa hakii makə maduunə mabətəsəkə nga Əntanjə. ²⁰ Ma hatsa, a ba'a vəranə nə ci. Ənjə a mya'ə inabitsə asəkəkii. Wata idənə a huyi makə huyinə nga gəərə kiloomeeta gya'ə makkə. Ma kurəjənəkii əsə, ka dfa meeta da reeta.

15

Malaa'ikanyinə ətə kira cibənyinə mədfə

¹ Wata nya nee ka əndə'i maduunə sə nga hurəshishinə ka şanjə agintanjə, waatoo, tə'i malaa'ikanyinə mədfə. Tii na kira muudinə nga cibənyinə mədfə ətə na la tə ənja. Də cibənyinəkii nə mabətəsəkə nga Əntanjə a uudə əsə. ² Nya nee ka uushi makə uunəvə ətə ca bərə makə dyarugala, gwazə da gunə. Kə nee nyi ka ənjitə pooshi pyaslə tə dabatə da i pushashinaakii, təya kaaree ka luu sagida nga lamba nga ləməkii. Kəjə kəjə nə tii atanjala sətə makə uunəva, da i kəzhimbərənyinə aciitii ətə vii Əntanjə ka tii. ³ Təya ka wanyanə nga Muusa, əndə paslənə tə Əntanjə. Təya ka wanyanə nga Uundzə Baga əsə. Əjki tii, *
“Slandanə Əntanjə, Maduunəkəya,
sə nga hurəshishinə,
maduunəkii dərəva nə slənaaku.
Nwanjwə nga slikərənyinə patə nə hə,
goonğa nə rəgwaaku.
⁴ 'Ya'ə Slandana, taa wu patə, ka nğwalənə nə ci tə hə,
ca duunətə tə hə.
Aciə hə rəjwə dyanə nəndə malaabakii.
Patənə nga slikərənyinə nga duuniya na shi
ka paslənə tə hə,
acii kə nee ənji patə ka goonğaanaaku.”

14:13 14.13 1.3; 16.15; 19.9; 20.6; 22.7,14; İbər. 4.9-10. **14:14** 14.14-20 Yaw. 4.13; Mat. 13.39-40.

14:14 14.14 1.7,13. **14:19** 14.19 19.15; İsa. 63.1-6. **15:1** 15.1 4.5; 15.7; 16.1; 17.1; 21.9. **15:2**

15.2 4.6; 5.8; 13.15,18; 14.2. **15:3** 15.3-4 4.11. * **15:3** 15.3 16.5-6; 19.2; 22.12; Dzək. 32.4; Jab. 145.17; wanyanə: Shig. 15.1; Jab. 111.2; 139.14. **15:4** 15.4 14.7; Jab. 86.9; 98.2-3; İsa. 2.2-3; İrim. 10.6-7.

⁵ Ma daba'ə ətsa, kə nee nyi ka maduunə kuvə nga Əntanƒə dadagyə mawunəkii. Nya nee ka *kuvə kuvə'unə asəkə kuvəkii, ətə ca baarii oo'i, kədəhə nə Slandana. ⁶ Wata malaa'ikanyiiətə mədəfə a shigi asəkə maduunə kuvəkii, da i mambwadada kəjeerənə ətə ca bərə ashitii. Təya aanəpaa ədzəmətii də gyara nga əndzənə. Da i cibənyiiətə mədəfə aciitii. ⁷ Wata rənwə agi uushi'iiətə ənfwadə da i əpinatii a vii ka malaa'ikanyiiətə mədəfə kwalakə nga əndzənə mədəfə pasə pasə da i mabətəsəkə nga Əntanƒə Əndə vii əpinə nga ca'ə ndənwə ndənwə. ⁸ Kə nagi maduunə kuvə nga Əntanƒə də makiirənə ətə ca baarii duunuunə da baawəda nga Əntanƒə. Pooshi əndə mbee ka dəməgərənə aasəkə maduunə kuvətsa, madaamə cibənyiiətə nga malaa'ikanyiiətə mədəfə kə uugi.

16

Kwalakənyinə nga mabətəsəkə nga Əntanƒə

¹ Wata nya fa əndə'i uura ca wabə də ngeerənə asəkə maduunə kuvə nga Əntanƒə. Ca ba ka malaa'ikanyiiətə mədəfə, əŋki ci, "Nğərəmə kwalakənyinə nga cibənyiiətə mədəfə nga mabətəsəkə nga Əntanƒə acii unə, una dzə ka əjigərənə aanə duuniya."

² Wata malaa'ika nga təkənwənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aanə duuniya. Makə əjagərə ci, pii wata uyiginə a kyaalagi ashi ənjitə da i sagida nga dabata, təya paslə tə pushashinaakii. Uyiginəkii a zəmə tə tii ka shanə.

³ Wata malaa'ika nga bəra'inə a shi ka əjagərə naakii aagi uunəva. Ma kə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi makə idənə nga mantə ənda. Patənə nga uushi'inə da əpinatii agi uunəva, kə mətəgi.

⁴ Wata malaa'ika nga makkənə a shi ka əjagərə naakii aagi ma'inə nga gəərənyinə da aa gu'u ma'inə. Makə əjagərə ci, pii wata ma'inə a zə'ugi ka idənə əsə. ⁵ Wata nya fa malaa'ikatə ba'avə ənji ma'inə aaciikii, ca ba, "Ya'ə Malaabakii, hə nəndə əndzə'i, hə nəndə nəkə əsə. Də goonğaənə lagi hə gənwənə.

⁶ Acii ma ənjitsa, kə bəələgi tii anabiinə da harii ənjaaku. Watiitə kə upaa tii sətə ali tii, wahətə kə vii ka tii idənə kaa təya sa."

⁷ Wata nya fa əndə'i uura danə ha nga dfa sataka, əŋki ci, "Awa, 'ya'ə Slandanə Əntanƒə, Maduunəkəya, də goonğaənə nə hə ka la gənwanaaku."

⁸ Ma daba'əkii, wata malaa'ika nga ənfwadənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii əsə aagi uusəra. Makə əjagərə ci, wata uusəra a upaa rəgwa nga tsakə dfa iza'unə, ca ətsa ənji makə gunə. ⁹ Kə səədəgi shishinətii ka shanə, acii iza'unə nga uusəra. Wata təya baaba məza uushi'inə aashi Əntanƒə. Ci boo nəndə da baawəda agyanə cibənyiiətə, amma mabwaseemə tii ka dfa 'waslyakənatii, kaa təya duunətə tə ci.

¹⁰ Wata malaa'ika nga tufənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagyanə dəgələ nwanuunə nga dabata. Makə əjagərə ci, pii wata nwanuunaakii a dfa dəgwamə acii mandə vəda. Ənjə a nği'i ka shanə acii zəmənə nga cibənyiiətə. * ¹¹ Təya baaba bwaya uushi'inə aashi

15:5 15.5 11.19; Shig. 40.34; Slənə 7.44. **15:6** 15.6 1.13; Dan. 10.5. **15:7** 15.7 4.6; 14.10; 16.1.

15:8 15.8 Shig. 40.34-35; Isaa. 6.4; Əzaki. 44.4. **16:1** 16.1 15.1; Jab. 69.25; Isaa. 66.6; Irin. 10.25. **16:2** 16.2 13.15; Shig. 9.10. **16:3** 16.3-4 8.8; Shig. 7.17-21; Jab. 78.44. **16:6** 16.6 17.6; 18.24; 19.2; Dzək. 32.43; Jab. 79.3,10; Mat. 23.35,37. **16:7** 16.7 15.3. **16:9** 16.9 9.20-21; 16.11,21.

* **16:10** 16.10 13.1-2; dəgwamə: Shig. 10.21-22; Isaa. 8.22.

Əntanfə nga dadagyə putə nga cibənyiiṣə ci təya sa da putə nga uyigiiti aṣhiti. Mabwaseemə tii ka bwaya ndzaanatii.

¹² Wata malaa'ika nga kuwanə a dzə ka əjigərə sətə asəkə kwalakaakii aagi maduunə gəərə nga Ifəratisa. Makə əjigərə ci, pii wata gəərəkii a ifəgi, kaa meeminə da tsaanwə a shii upaa rəgwa nga dzənə. ¹³ Wata nya nee ka ginaajinyinə makkə makə gwandiinə. Rənwə ca shigi da ma rəhuuta, əndə'i a shigi da ma dabata, əndə'i a shigi da ma majirakənə nga anabitə əsə. ¹⁴ Ma ginaajinyiitsa, nga Seetanə nə tii. Ma təya, agi dənə nə tii sə nga hurəshishinə, təya dzə aabii meeminə nga duuniya patə, təya dzatə də tii ka ha rənwə kaa təya tasəka panə agi maduunə uusəra nga Əntanfə Əndə baawəfa. † ¹⁵⁻¹⁶ Wata ginaajinyiitsə a dzatə də meemiitsə ka ha rənwə, waatoo ka hatə ci ənjə a 'wa Arəmagidoonə də uura *Ibəraaniya.

Ma bii Yeesu, "Fatəmə kaa nya ba koonə: makə mahərə nii kya shi. Tə'i barəkaanə aṣhi əndətə nii kya la tə ci dəməgigi, nya la tə ci da i kəjeerənaakii matasəkakii atanjalakii ka nğanə, acii ga ayinə a kəshi tə ci, ca wii ahada ənji də purəki."

¹⁷ Wata malaa'ika nga mədfəfənə a shi ka əjagərə sətə asəkə kwalakaakii aagi məfa. Makə əjagərə ci, pii wata nya fa əndə'i uura danə dəgələ nga nwanjuunə asəkə maduunə kuvə nga Əntanfə, ca nğərəe ka uurakii, əjki ci, "Kə uugi ha'ə!" ¹⁸ Wata pyapifənə cii kya nee, i wazənə makə dzanə nga vənə cii kya fa, i gəgədzənə nga hanyinə. Makə ghənyi ənji əndə shiŋkinə, pooshi tsarə gəgədzənə nga hanyiitsə sha dīi. Acii tsarə gəgədzəətə palee patə. ¹⁹ Ma vərənə nga Babila, kə 'waarakəgi ginəkii makkə. Vəranyinə nga taa nğutə hanyinə əsə, kə waalagi. Də ha'ə buurətə Əntanfə tə maduunə vəraatsa, ca kavə tə ki kaa kya sa ma'iza'u cibə nga bwaya mabətəsəkaakii. ²⁰ Patənə nga təpurətə ahada uunəva, kə zagi dza'ə. Ha'ə nə giŋunyinə əsə. ²¹ Wata kwaalyanə nə madiigərə laarənyinə dadagyə aagyanə ənja. Taa nğutə rənwə agi laarənyiitsa, kə mbu'i zəzəkəənaakii kiloo tufə pu'unə. Kə wabi ənji bwaya uushi'inə aashi Əntanfə putə nga cibəətə ci təya cibə. Acii ma cibəətsa, bwayakii ka shaŋə.

17

Dzalənə tə maduunə kaarəwa

¹ Wata rənwə agi malaa'ikanyiiṣə mədfəfə da i kwalakənyiiṣə mədfəfə aciitii a shi aabiiki, əjki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə makə sətə nə ənjə a dzalə tə maduunə kaarəwatsa, waatoo maduunə vəraatə ghənyi ənji abii gəərənyinə laŋə. ² Ma kya, kə baa meeminə nga duuniya də ki. Ənji duuniya əsə, mada kə baa tii də ki, təya da makə ənvwə ca ka tə tii anətii."

³ Pii wata Malaaba Ma'yanə a nğərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a kərəgi tə nyi aa bilə. Ma dava, kə nee nyi ka minə, ki dasə a ba'a madizə daba ətə da ləmənyinə taa dama patə aṣhikii, waatoo ləmənyiiṣə ca bərapaa tə Əntanfə. Mədfəfə nə nəkii, pu'u nə mapanyinə anəkii əsə. * ⁴ Ma miitsa, kə kii ki nğunyi kəjeerənyinə nga əndədəza, da i uushi'inə

16:12 16.12 Isaa. 11.15; 44.27; 46.11. **16:13** 16.13-14 12.3; 13.1-2; Shig. 8.2; Jab. 78.45. † **16:14** 16.14 11.17; 13.13-14; 19.20; Mat. 24.24; 2 Tees. 2.9; panə: 19.11-21. **16:15-16** 16.15 3.3,18. **16:17** 16.17-21 16.1; Isaa. 66.6. **16:18** 16.18 4.5; 6.12-13. **16:19** 16.19 14.10; 18.2. **16:21** 16.21 11.19; 16.9. **17:1** 17.1 Irim. 51.13. **17:2** 17.2 14.8; 17.18; 18.3; Irim. 51.7; Nahu. 3.4. * **17:3** 17.3 Malaaba Ma'yanə: 1.10; 21.10; Əzaki. 8.3; 40.2; daba: 13.1-2.

nga əndzənə ashitə, da i faaranyinə ətə da məghərəvənə kama kama. Ma aciitə, tə'i kwalakə əndzənə ətə pasə acii bwaya uushi'inə ka şanə, waatoo slənə nga aləhiinatə. ⁵ Ma a kəŋwaciitə, tə'i manaahə ləma, amma, ma'umbeekii nə sətə ci ləməkii a moo banə, oo'i, "Nyi nə maduunə Babila, məci kaarəwiinə patə, məci ma'ajjinə uushi'inə nga duuniya." ⁶ Nya tsaamə tə miitsa. Ma nya nee, agi kanə tə ki a nətə nə idənə nga ənji nga Əntanəfə, ma palee maa, nga ənjitə bələgi ənji putə nga vii seedanə agyanə Yeesu.

Makə nee nyi ka ki, kə dīi ka nyi ka sə nga hurəshishinə ka şanə. ⁷ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, "Mi cii kwa də hurəshishinə kwa? Ka banə nə nyi ka hə sətə ci ənjə a moo banə də miitsə da i dabatsə ətsə da i nəkii mədəfə da i mapanyinaakii pu'u əsə ətsə dīi miitsə a ba'akii. ⁸ Ma dabatsa, da i əpinə şhi ca nji, amma paa ci ma'ə da i əpinə. Kadə nii kəya ənə ka shiginə asəkə makurəŋə gu'u nga zanə əsə, ənjə a bələgi tə ci. Tə'i hara ənji asəkə duuniya ətə pooshi ənji nyaahə ləmətii aasəkə ləkaləkatə taabu'u taganə nga duuniya, waatoo ləkaləkatətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndəŋwə ndəŋwə asəkəkii. Ma təya, maa nee tii ka dabatsa, ka danə ka tii ka sə nga hurəshishinə, acii da i əpinə şhi ca nji, asee paa ci ma'ə da i əpinə, amma kadə nii kəya ənə ka shiginə əsə. †

⁹ "Aci ha'ə, wa ənjə a ndzaa mashiikii agyanə uushi'iitsa. Ma nənyiiitsə mədəfə, tii ndzaa ka giŋunyinə mədəfə ətsə dīi miitsə dasə anəkii, təya ndzaa ka meeminə mədəfə əsə. ¹⁰ Ma tufə agi meemiitsa, paa tii ma'ə. Ma rəŋwə əsə, ma'ə ci agi ŋwanjuunə. Əndə'i rəŋwə, ma'ə ci mashimə zəku'i. Madfa kə şhi ci, nga uundzə saa'i nii kəya də ŋwanjuunə. ¹¹ Ma dabatsə əsə, ətsə sha nji da i əpinə, amma paa ci ma'ə, ci saakii nə tighəsənə nga ŋwanjwa. Rəŋwə nə ci əsə agi meemiitsə mədəfə. Madfa kə shigi ci, kadə nə ənjə a bələgi tə ci.

¹² "Ma mapanyiiitsə pu'u nee hə anəkii əsə, tii ndzaa ka meeminə pu'u, ətə ma'ə ma'watəgimə də ŋwanjuunə. Amma ka viinə nə ənji ka tii baawəfa nga də ŋwanjuunə da dabatsə nga tibisa rəŋwə dyanə. ¹³ Tii pu'u patə, rəŋwə nə hiimatii. Təya vii ŋgeerənatii da baawəfatii ka dabatsa. ¹⁴ Kadə nə təya pa da *Uundzə Baga. Amma Uundzə Baga na jaala anətii, acii ma ca, ci nə Slandanə agyanə slandanənyinə, ŋwanjwə agyanə meeminə. Ma ənjitə 'wii ci, waatoo matadə ənjaakii, ənjitə nyi'u tə ci də ədzəmə rəŋwə, kadə nə təya jaala da ci agyanə meemiitsa."

¹⁵ Malaa'ikatsə a ənə ka banə ka nyi, əŋki ci, "Ma gəərənyiiitsə nee hə, ətsə dīi kaarəwatsə dasə abitii, tii ndzaa ka ənji nga slikərənyinə da uuranyinə nga duuniya patə. ¹⁶ Ma mapanyiiitsə pu'u nee hə, tii patə da dabatsa, kadə nə təya kaaree ka kaarəwatsa, təya fədəma uushi'inatə patə, təya bwasee ka ki də purəki, təya tsəbəgi ləwatə. Ma sətə mbədaanə, təya ətsagi də gunə. ¹⁷ Aci Əntanəfə kavə aa ədzəmətii kaa təya slənə ka ciinə rəŋwə, təya slənə aniyaakii, təya vii ka dabatsə ŋgeerənatii nga də ŋwanjuunə, ha'ə mbu'yanə saa'yatə nə Əntanəfə a mbu'utəgi də wabənaakii. ¹⁸ Ma miitsə nee hə, ki ndzaa ka maduunə vəranə ətə dīi ŋwanjuunə agyanə meeminə nga duuniya."

17:4 17.4 18.3,16; Irim. 51.7; Əzaki. 28.13. **17:5** 17.5 Irim. 2.20; Hoos. 1.2. **17:6** 17.6 16.6. **17:7** 17.7-8 13.1-2. † **17:8** 17.8 13.3; ləkaləkatə: 3.5. **17:9** 17.9 13.18. **17:12** 17.12 Dan. 7.7,24. **17:14** 17.14 19.16,19; Dzək. 10.17; Jab. 136.3; Dan. 2.47; 1 Tim. 6.15. **17:15** 17.15 17.1. **17:16** 17.16 17.2; 18.8; Leew. 21.9; Əzaki. 23.29; Hoos. 2.5. **17:17** 17.17 17.13.

18

Kulanə nga Babila

¹ Ma daba'ə ha'ə, kə nee nyi ka əndə'i malaa'ika ca jima dadagyə. Da i baawəda lanə nə ci. Tə'i bərənə gunutə də ci əsə, bərənəkii bərəgi patənə nga duuniya. ² Ca ngəree ka uurakii, əŋki ci, "Kə kulii ki, kə kulii mađuunə Babila. Kə zə'ugi ki ka ha nga ndzaanə nga taa ngutə tsarə nga ginaajinyinə kama kama, da nga taa ngutə tsarə nga ma'ajijinə shaara ətə ci ənjə a kaaree. ³ Acii kə tsəkuvə ki slikərənyinə nga duuniya patə, kya dzəgunətə ka tii aləhiinə. Də ha'ə kavə ki ənji ka upaa mabətəsəkə nga Əntanƒə putə nga aləhiinatii. Kə baa meeminə nga duuniya də ki. Ənji də fiiriinə əsə, kə dəgi tii gəna putə nga moo uushi'inatə."

⁴ Wata nya fa əndə'i uura dadagyə, ca ba, "Ya'ə ənjaaki, shigimə sə goonə asəkə vərəatsa, goona jigunyi slənə 'waslyakəənatə, acii goona upaa cibəətə nii ta cibə. ⁵ Shigimə, acii ma 'waslyakəənatə, kə dzii də nə lanə, ha'ə kə mbu'ya aadəgyə aabii Əntanƒə. Kə buurətə Əntanƒə bwaya haalatə əsə. ⁶ Wa bwaya bwayaanatə a ənə aanətə. Wa cibəətə njii ta cibə də ənjə a ənə aanətə satə, wa ənjə a ənə ka jikətənə ka ki. Wa ənjə a ki'itə ka ki, ənjə a natə ka ki kwalakatə də ma'iza'u sə nga sanə, palee ka ətə njii ta də ka ənja. ⁷ Wa ənjə a cibə də ki makə sətə njii ta d'funətə natə na, əndə wahə nji ki, kya dzə də banə oo'i, 'Wanyinə dasə, kwatamə nə nyi, əntaa mooryafinə nə nyi, pooshi uushi ca bəzee ka səkəki shanə!' ⁸ Acii ha'ə, agi uusəra rəjwə nə asara a kulyaanə ka ki həma'ə, waatoo, mətənə da mabətəsəkə da madəfənə, ənjə a ətsagi tə ki də gunə, acii ma Əntanƒə Slandana, mađuunəkii nə ci. Ci ca lagi ka ki gəjwanə."

⁹ Ma meeminə nga duuniya ətə baa də ki, maa nee tii ka makiirənə nga ətsanə nga vərəatsa, ka tuunə nə tii acii agi wahə nji tii davə. ¹⁰ Təya kəŋaanə dzadə ka tsaamənə, ngwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii patə, təya ba, "Kayitu! Kayitu! Mađuunə vəranə nga Babila! Da i ngeerənə nji hə. Amma, ndza'ə gi'u kə lagi gəjwanaaku!"

¹¹ Ənji də fiiriinə asəkə duuniya əsə, təya tuu agyanətə, təya bəzəgi səka, acii pooshi əndə dərə uushi'inatii ma'ə. ¹² Waatoo, əndzənə da hara tibisənyinə nga bəzə gəna, i matsahu faariitə da məghərəvənə davə, i nnyuni kəjeerənyinə nga bəzə gəna kama kama makə marəmənyinə i garədoomanyinə, i nnyuni ənfuginə kama kama, i dagwa uushi'itə ci ənjə a də də linyinə nga coona i də ənfuginə, i dagwa uushi'inə ətə ci ənjə a də də tibisənyinə taa faariinə. ¹³ Ma ənjitsa, kə irəgi tii ka ki də harii uushi'inə kama kama əsə, shaashimənyinə kama kama da hara banyinə kama kama ətə ca zənə nga'ə, da inaba, da i maara da i nnyuni əmputə aləkamaara da i səkəjwa, i liinə da baginə, təhinə da i moota təhinə, da i maviinə, waatoo, ənji shiŋkinə. Ma uushi'itə patə, pooshi əndə dərənə aciitii ma'ə.

¹⁴ Wata təya tuu agyanə vəranəkii, təya ba, "Patənə nga uushi'itə kavə hə nəku aanəkii, kə ətee hə. Patənə nga gənaaku əsə, pooshi ma'ə, paa hə ka ənənə ka upaanə ma'ə boo."

¹⁵ Ma ənji də fiiriinə ətə upaa gəna dəgi dərəginə də uushi'inə asəkə vəranəkii, kə kəŋaanə tii dzadə, ngwalii tii acii ga təya saanə cibə da i tii,

18:1 18.1-24 Isaa. 13; 47; Əzaki. 27. **18:2** 18.2 14.8; 16.19; Isaa. 13.20-22; 21.9; 34.11,14; Irin. 50.39-40; 51.8. **18:3** 18.3 17.2; 18.11-19; Isaa. 23.8; Əzaki. 27.22-23,33. **18:4** 18.4 Isaa. 48.20; Irin. 51.45; 2 Koor. 6.17. **18:5** 18.5 'Wat. 18.20. **18:6** 18.6 Jab. 137.8; Irin. 50.29. **18:7** 18.7-8 Isaa. 47.8-9. **18:8** 18.8 17.16. **18:9** 18.9-10 Əzaki. 26.16-17; 27.30-35. **18:12** 18.12-13 Əzaki. 27.12-24.

təya tuu, təya ɲgəərə ma, ¹⁶ təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə! Ma ɲga ɲukə, kə ɲjii kwa ɲgaanɲa ɲunyi kəjeerənyinə ɲga əndədəzə kama kama, i ɲga ənduudfa, ha ɲgaanɲa uushi'inə ɲga əndzənə i ɲga ɲunyi faariinə ka geeginə ka hə ka rəmənə. ¹⁷ Ndza'ə gi'u ətee hə ka gənaaku patə.”

Patənə ɲga slanji kumbawalənyinə, da ənji gwazə kumbawalənyinəkii, da ənjitə asəkətii, da ənjitə ca wii də kumbawalə ka da fiiriinə, tii maa, kə kənaanə tii dzadə. ¹⁸ Makə nee tii ka makiirənə ɲga guutə ca ətsa tə vəraatsa, təya ka vurənə, təya ba, “Pooshi vəranə ətə gi aashi vəraatsə də duunuunə.” ¹⁹ Təya fədə hanyinə agyanətii, təya tuu, təya ɲgəərə ma, təya ba, “Kayitu! Kayitu! Maduunə vəranə! Patənə ɲga ənjitə da i kumbawalatii, də gənaaku dīi tii gəna, wata kaa ha ətee ka uushi'inaaku patə ndza'ə gi'u!” Də ha'ə uudəpaa tii tuunatii agyanə vəraatsa.

²⁰ Aci ha'ə, wa patənə ɲga ənji dadagyə a da moodfasəka putə ɲga zamaginə də ki. Damə moodfasəka, ənji ɲga Əntanɲə da masləkee ənja da anabiinə, acii kə ki'i Əntanɲə koonə noonə ashitə.

²¹ Ma daba'əkii, wata əndə'i maduunə malaa'ika a ɲgərətə faara. Mbərə mbərə nə zəkəkənə ɲga faarakii da ɲga maduunə tənwa. Wata ca kagərə aagi uunəva, əɲki ci, “Ha'ə nə ənjə a zamagi də maduunə vəranə ɲga Babila də ɲgeerənə, pooshi ənjə na nee ka ki ma'ə şanə! ²² Pooshi ənji na fa wanyanə da kəzhimbərə asəkə vəranəkii ma'ə, da ənji ədə lyambyadfa taa uutəma şanə. Pooshi ənji na nee ka ənji slənə ɲga ciinə kama kama ma'ə əsə. Pooshi ənji na fa ədənə də tənwə şanə ma'ə, şikə şikə nə vəranəkii a ndzaanə. ²³ Pooshi ənjə na nee ka bərənə ɲga garəkuwa asəkə vəranəkii ma'ə şanə. Moodfasəka ɲga kərə madanə əsə, pooshi ənjə na fa ma'ə şanə. Ma ɲga ɲukə, ənji da fiiriinə ɲga vəranəkii palee də ɲgeerənə asəkə duuniya patə. Kə gəpətəgi ki də ənji ɲga slikərənyinə patə də uushi'inatə ɲga jirakənə.”

²⁴ Də ha'ə upaa ki cifa, acii asəkə vəranəkii lapaa ənji idənə ɲga anabiinə da ɲga hara ənji ɲga Əntanɲə. Awa, davə lapaa ənji idənə ɲga ənji patə ətə bəələgi ənji asəkə duuniya.

19

¹ Ma daba'ə ətsa, kə fii nyi wazənə ɲga uushi dadagyə makə wazənə ɲga maduunə dzadənə ɲga ənja, təya ba, “Haleeluya!* Ci nə Maluu gaamə, Əndə məghərəvənə nə ci, Əndə baawədfa əsə. ² Aci də goonɲaanə lii ci gəɲwanə. Kə lagi ci gəɲwanə ɲga maduunə kaarəwata. Ki saawee ka *duuniya patə də da aləhiinatə. Kə jalə Əntanɲə tə ki, acii kə bəələgi ki ənji nə'unə tə ci.” ³ Təya ənə ka banə, əɲki tii, “Haleeluya! Ma makiirənə ɲga guutə ətsagi tə maduunə vəraata, ka ndərənə aadəgyə ca'ə ndəɲwə ndəɲwə.” † ⁴ Wata gayiitə pupusərə aji ənfwadə, da uushi'iitə ənfwadə da i əpinatii, təya gərə'waanə ka paslənə tə Əntanɲə, ci dasə anə dəgələ ɲga ɲwanjuunə, təya ba, “Aamiina. Haleeluya!” ⁵ Wata əndə'i uura a wabə gatə ka hatə dīi dəgələ ɲga ɲwanjuunə, əɲki ci, “Duunətəmə tə Əntanɲə,

18:15 18.15 Isaa. 47.15; Əzaki. 27.36. **18:16** 18.16 17.4. **18:18** 18.18-19 Əzaki. 27.28-34.

18:20 18.20 12.12; Irım. 51.48. **18:21** 18.21 Irım. 51.63-64. **18:22** 18.22 Isaa. 16.10; 24.8; Əzaki. 26.13. **18:23** 18.23 Isaa. 23.8; 47.12; Irım. 7.34. **18:24** 18.24 16.6; Isaa. 26.21; Irım.

51.49; Əzaki. 24.7-8. * **19:1** 19.1 Ma Haleeluya, kyalaliinə ka duunətənə də Əntanɲə. **19:1** 19.1 4.11. **19:2** 19.2 15.3; 16.6; 22.12; Dzək. 32.43; Jab. 79.10. † **19:3** 19.3 makiirənə: 14.11; Isaa. 34.10. **19:4** 19.4 4.4,6; 5.7; Jab. 106.48. **19:5** 19.5 11.18; Jab. 22.25; 115.13; 134.1; 135.1.

unə, patənə nga ənjitə ca nə'u tə ci,
da patənə nga ənji ətə ca ngwalə tə ci,
uujı ənji da madiigərə ənji patə.”

*Zəmə əndzanə nga rəyə nga *Uundzə Baga*

⁶ Wata nya ənə ka fa wazənə nga uushi makə wazənə nga maduunə dzadənə nga ənja, makə ngyaaranə nga ma'inə a gərə dəba'a vəna, makə dzanə nga vəna əsə. Nya fa təya ba,
“Haleeluya! Əntanfə Slandanə gaamə ca də nwanjuunə. Aciikii nə baawəda patə.

⁷ Daamə moodasəka, ama də manushinə, dəlaamə də duunuunaakii, acii kə mbu'i saa'i nga rəyə nga Uundzə Baga. Madanaakii boo, kə tasəkii ki.

⁸ Kə vii ənji ka ki nunyi malaaba kəjeerənə ətə ca bərə, kaa kya ngavə aashitə.”

Ma nunyi kəjeeriitsa, ci ndzaa ka nunyi sləna nga ənji nga Əntanfə.

⁹ Wata ənki malaa'ikatə ka nyi, “Naahətə wabəəna. Ənji moodasəkə nə ənjitə bii ənji ka tii zəmə əndzanə nga rəyə nga Uundzə Baga.” Malaa'ikatə a ənə ka banə ka nyi, ənki ci, “Ma wabəətsa, tantanyinə, da ma Əntanfə shigi.” † ¹⁰ Makə fii nyi ha'ə, wata nya gərə'waanə atsaə sədəkii ka paslənə tə ci. Amma ənki ci ka nyi, “Ga ha də ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə nga Əntanfə nə nyi makə noonə da ndzəkənjushi'inəku, waatoo ənjitə kəsətə tənə tənə tə wabəətə baarii Yeesu. Tə Əntanfə paslənəku.”

Ma wabəətə baarii Yeesu, ci nə tantanyinə nga sətə wabi anabinyinə anəkii.

Əndə ndərə mabwadada təhwa

¹¹ Ma nya tsaamə, wata nya nee ka ha dagyə mawunəkii, nya nee ka mabwadada təhwa asəkəkii da i əndə a ba'akii. Ma ləmə nga əndətə a ba'a təhukii, “Əndə Goonğa, Mayarəda Ənda”. Də goonğaənə nə ci ka la gənjwanə, ca dzə də panə də goonğaənə əsə. ¹² Makə gana nga gunə nə ginəkii ka bərənə. Da i daranyinə nga nwanjuunə lanə anəkii nə əndəkii. Tə'i ləməkii manaahəkii ashikii, amma pooshi əndə paaratəginə də ləmətsa, madaamə ci saakii. ¹³ Ma kəjeeriitə ngii ci, tə'i idəna taa dama patə. Tə'i əndə'i ləmə ci ənjə a 'wa də ci əsə, waatoo, “Wabənə nga Əntanfə”. ¹⁴ Wata soojiinə nga dadagyə a nə'u tə ci a ba'a mabwadada təhinə, da i malaaba mabwadada kəjeerənyinə ashitii. ¹⁵ Da makii shigi mahidahidamə ngila purəjanə, də ci nii kəya jaala agyanə slikərənyinə patə, ca də nwanjuunə agyanətii də zala tibisa, makə sətə ci ənjə a mya'ə inaba. Də ha'ə nii kəya baarii bwaya mabətəsəkə nga Əntanfə Əndə baawəda. ¹⁶ Ma ashi kəjeerənaakii, mbərə mbərə da gəfəhaciinəkii, tə'i manaahə ləma, waatoo, “Nwanjwə agyanə meeminə, Slandanə agyanə Slandanənyinə”.

¹⁷ Ma dəba'əkii, wata nya nee ka malaa'ika kənə agi uusera, ca ngərəe ka uurakii ka banə ka patənə nga shaarənyinə ətə ca lədfə agintanfə, ənki ci, “Shooma, dzatəmə də nə ka ha rənjwə, acii kə mbu'ya saa'i nga maduunə kumənə nga Əntanfə! ¹⁸ Shoomə ka ciku ləwunyinə nga meeminə da

19:6 19.6 11.17; 14.2; Jab. 47.6-10; 96.7-10; Zak. 14.9. **19:7** 19.7 21.2. **19:8** 19.8 6.11. † **19:9** 19.9 14.12; Isaa. 25.6; Mat. 22.2; Luka 14.15-16; tantanyinə: 21.5; 22.6. **19:10** 19.10 6.9; 22.8-9. **19:11** 19.11 4.1; 19.2; Jab. 72.1-14; 98.9; Isaa. 11.4; Əzaki. 1.1-3; Slənə 7.56. **19:12** 19.12 1.14-15; 2.17. **19:13** 19.13-15 Isaa. 63.1-6. **19:13** 19.13 Yooh. 1.1. **19:14** 19.14 6.2-8,11. **19:15** 19.15 1.16; 2.26-27; 11.17; 14.14-20; Irim. 25.30-31. **19:16** 19.16 17.14. **19:17** 19.17-18 Əzaki. 39.4-5,17-19.

nga soojiinə da gayinatii, da luu nga təhinə da nga ənjitə ca ndərə tə tii, da nga patənə nga ənja, maviinə da dimuyinə, madiigərə ənji da uuji ənji patə.”

¹⁹ Wata nya nee ka dabata da meeminə nga duuniya da soojiinatii, kə dzatə tii də nə ka hakii, kaa təya pa da Əndətə ca ndərə mambwafada təhutə da soojiinaakii. ²⁰ Ənjə a kəsə tə dabatə tii da majirakə nga anabitə dīi sə nga hurəshishinə akənwaciikii. Də sə nga hurəshishinəkii gəpətə ci də ənjitə luuvə kaa ənjə a da ka tii sagida nga dabata, təya paslə tə mapusha tə dabata. Wata ənjə a əjigərə tə tii bəra'i da i əpinə aagi gunə ətə dīi kurəjənəkii makə uunəva. Baruuda a dzə də tsakə iza'unə ka gunəkii. § ²¹ Kə bəələgi ənji soojiinatii də ngila purənaatə shigi da ma Əndətə a ba'a təhuta. Wata shaarənyinə patə a ciku ləwatii, təya əbuurəgi gyadə.

20

*Anənə tə *Seetanə nga fəzə dəbu'u*

¹ Wata nya nee ka malaa'ika ca jima dadagyə ndzanə da i uuzənə nga makuvə nga gu'u nga zanə da i mandalə mahyakahyaka'ə aciikii. * ² Ca kəsətə rəhuuta, waatoo, rəhuutə nga nukə nukə, ətə dəkəvə ənji ka ci ləmə “İbəlisa” da “Seetanə”, ca anəgi tə ci kaa ca ndzaa ma'anəkii nga fəzə dəbu'u. ³ Wata ca kagərə tə ci aasəkə makurəjə gu'u nga zanə, ca pa'əgi, ca nyii'igi ma nga gu'ukii, acii ga Seetanə a gəpətə də slikerənyinə ma'ə. Ma daba'ə fəzə dəbu'utsa, tyasə ka kapaanə nə ənji tə ci nga uundzə saa'ya.

⁴ Ma daba'əkii, wata nya nee ka dəgələnyinə nga nwanjuunə da i slanji dəgələkii dasə dasə anəkii. Kə vii ənji ka tii baawəda nga la gəjwanə. Kə nee nyi ka ma'yanyinə əsə nga ənjitə laalagi ənji nətii putə nga waaza goonqaatə baarii Yeesu, da putə nga waaza wabənə nga Əntanfə. Ma təya, kə ənyi tii ka upaa əpinə, təya da nwanjuunə da *Aləmasiihu nga fəzə dəbu'u. Acii mapasləmə tii ka dabatə da pushashinaakii, paa tii liwə sagidaakii aa kənwaciitii taa aaciitii əsə. ⁵ Tii nə təkəjwanə nga madənə aagi maməətə ənja. Ma mbədaanənə nga maməətə ənja, paa tii ma'i da i tii, see daba'ə fəzətsə dəbu'u. ⁶ Patənə nga ənjitə upaa madənə nga təkəjwanə, ənji moodasəkə nə tii, malaabakii. Pooshi əntənə nga bəra'inə da baawəda anə tsarə nga ənjitsa. Ka ndzaanə nə tii ka limanyinə nga Əntanfə da nga Aləmasiihu, təya da nwanjuunə da ci nga fəzə dəbu'u.

Muudinə nga panə

⁷ Ma daba'ə kə uugi fəzətsə dəbu'u, ka pəryapaanə nə ənji tə Seetanə asəkə furəshinaakii. ⁸ Ka gimaginə nə ci, ca dzə ka gəpə də slikerənyinə nga duuniya patə. Ma slikerənyitisa, tə tii ci ənjə a 'wa Gwagə da Magwagə. Ka dzatəginə nə Seetanə də tii patə ka ha rəjwə, kaa təya pa da Əntanfə. Makə mandzənə a gəərə nə lajənətii. ⁹ Wata nya nee, təya təkəgi taa dama patə anə hanyinə nga duuniya, təya gunutəgi də hatə dīi ənji nga Əntanfə davə, da vərəatə uu'i ci. Amma, wata ma nya nee, gunə a jima dadagyə, ca ətsagi tə tii. ¹⁰ Ma Seetanə, əndə gəpənə də tii, kə

19:18 19.18 13.16. **19:19** 19.19 17.12-14; Jab. 2.2; Əzaki. 38.2-9,14-16; Zak. 14.2. § **19:20** 19.20 13.1-2,13,15; baruuda: 14.10; 20.10,14; 21.8; İsa. 30.33. * **20:1** 20.1 10.1; 18.1; gu'u nga zanə: 9.1. **20:2** 20.2 12.3,9. **20:4** 20.4 6.9; 13.15; Dan. 7.9,22; Luka 22.30; 1 Koor. 6.2. **20:6** 20.6 1.6; 2.11. **20:8** 20.8 13.14; Jasə. 11.4; Əzaki. 38.2,10-12. **20:9** 20.9 Baan. 2; 2 Meem. 1.10,12; Jab. 78.68; Əzaki. 38.22; 39.6.

kagərə ɛnʒi tɛ ci aagi guutɛ dʒi kurɛŋɛnɛkii makɛ uunɔva, baruuda a dzɛ dɛ tsakɛ iza'unɛkii, waatoo hatɛ shi ɛnʒɛ a kagərə tɛ dabatɛ da majirakɛ ŋga anabita. Ka sanɛ nɛ tii ŋgɛra'wɛ vɛdɛ da uusɛra ŋga ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ.

Maduunɛ uusɛra ŋga da gɛŋwanɛ

¹¹ Wata nya nee ka maduunɛ mambwadada dɛgɛlɛ ŋwanjuunɛ da i ɛndɛ dasɛ asɛkɛkii. Ma nya tsaamɛ, wata kɛ zagi hanyinɛ da sɛkɛntɛŋfɛ akɛŋwaciikii. Pooshi ɛnʒi ɛnyi ka neenɛ ka tii ma'ɛ. ¹² Wata nya nee ka mamɛtɛ ɛnʒi da i ɛpinatii, uuji ɛnʒi da madiigɛrɛ ɛnʒi patɛ, kɛŋɛ kɛŋɛ akɛŋwacii dɛgɛlɛ ŋga ŋwanjuunɛ. ɛnʒɛ a wunɛpaa lɛkalɛkatɛnyinɛ, ɛnʒɛ a wunɛpaa ɛndɛ'i lɛkalɛkatɛ ɛsɛ, waatoo lɛkalɛkatɛtɛ ca baarii tɛ ɛnʒitɛ ca upaa ɛpinɛ. ɛnʒɛ a la gɛŋwanɛ ka mamɛtɛ ɛnʒi mbɛrɛ mbɛrɛ da slɛnɛnyinatii, makɛ sɛtɛ nyaahɛ ɛnʒi asɛkɛ lɛkalɛkatɛnyiiita. ¹³ Ma mamɛtɛ ɛnʒitɛ agi uunɔva, kɛ ma'i tii. Ma wa, da ha ŋga ndzaanɛ ŋga mamɛtɛ ɛnʒa, kɛ kapaa tii natii mamɛtɛ ɛnʒi ɛsɛ, ɛnʒɛ a la gɛŋwanɛ ka taa wu patɛ agitii, makɛ sɛtɛ njii tɛya slɛnɛ. ¹⁴ Ma daba'ɛkii, ɛnʒɛ a kagərə tɛ i ha ŋga ndzaanɛ ŋga mamɛtɛ ɛnʒi da wɛ aagi guutɛ makɛ uunɔva. Waatoo ɛntɛnɛ ŋga bɛra'inɛ nɛ gunɛkii. † ¹⁵ Patɛnɛ ŋga ɛnʒitɛ malapaamɛ ɛnʒi lɛmɛtii manaahɛkii asɛkɛ lɛkalɛkatɛtɛ dʒi lɛmɛ ŋga ɛnʒitɛ ca upaa ɛpinɛ ŋga ca'ɛ ndɛŋwɛ ndɛŋwɛ asɛkɛkii, wata ɛnʒɛ a kagərə tɛ tii aagi guutɛ makɛ uunɔva.

21

Kura ha dadagyɛ da kura ha a panɛ

¹ Ma daba'ɛkii, kɛ nee nyi ka kura ha dadagyɛ da kura ha a panɛ. Ma tɛkɛŋwatɛ ha dadagyɛ da ha a panɛ, kɛ dzɛgi. Kɛ ifɛgi uunɛvɛnyinɛ ɛsɛ. ² Wata nya nee ka malaaba vɛranɛ, waatoo kura Urusaliima, ca jima dadagyɛ daci ɛntɛŋfɛ. Matasɛkakii nɛ ki makɛ sɛtɛ ci madanɛ a tasɛka, kaa kya gunu da ŋgurii. ³ Nya fa ɛndɛ'i uura dasɛkɛ dɛgɛlɛ ŋga ŋwanjuunɛ, ca ŋgɛrɛ ka uurakii, ɛŋki ci, “Ma nɛ dʒiya, kɛ uugi ha ŋga ndzaanɛ ŋga ɛntɛŋfɛ ndzaanɛ ahada ɛnʒa. Ka ndzaanɛ nɛ ci agitii, tɛya ndzaa ka ɛnʒaakii. Ci saakii ca ndzaa da tii, ca ndzaa ka ɛntɛŋfwatii. ⁴ Ka taadɛginɛ nɛ ci ka tii kiinɛ agitii. Pooshi ma'ɛ mɛtɛnɛ, pooshi ma'ɛ tuutunɛ ɛsɛ taa mabɛtɛsɛka, pooshi ma'ɛ zɛmɛnɛ ŋga uushi. Aci ma iirɛ uushi'inɛ, kɛ dzɛgi.”

⁵ Wata ɛndɛtɛ dasɛ anɛ dɛgɛlɛ ŋga ŋwanjuunɛ a ba ka nyi, ɛŋki ci, “Ma ɛndzɛ'i, agi dɛeginɛ nɛ nyi taa ka mi patɛ, kaa ca ndzaa kurakii.” Ca ba ka nyi ɛsɛ, “Naahuu ɛtsa, acii ma wabɛtɛtsa, mayarɛdakii, goonɛ boo.” * ⁶ Ca ɛnɛ ka banɛ ka nyi, ɛŋki ci, “Kɛ uugi slɛnɛ dɛanɛ. Nyi nɛ ŋga tɛkɛŋwanɛ da ŋga muudinɛ, nyi 'watɛgi, nyi na uudɛpaa ɛsɛ. Taa wu patɛ ci ma'igiirɛnɛ a da tɛ ci, ka viinɛ nɛ nyi ka ci rɛgwa ŋga sa ma'inɛ ŋga zabɛ yadɛ ki'inɛ asɛkɛ gɛrɛrɛ ɛtɛ ca vii ɛpinɛ. ⁷ Taa wu patɛ jaalii, ka upaanɛ nɛ ci uushi'iitsa, ka ndzaanɛ nɛ nyi ka ɛntɛŋfwaakii, ca ndzaa ka uuzɛnaaki ɛsɛ. ⁸ Amma, ma manɛgwalinɛ, da ɛnʒitɛ yadɛ

20:10 20.10 19.20. **20:11** 20.11 5.7; 6.14; 21.1; Jab. 114.3,7; Mat. 24.35; 2 Piita 3.10. **20:12** 20.12-13 3.5; 22.12; Dan. 7.9-10. **20:12** 20.12 Shig. 32.32. † **20:14** 20.14 20.10; 1 Koor. 15.26; ɛntɛnɛ ŋga bɛra'inɛ: 2.11. **20:15** 20.15 3.5. **21:1** 21.1 21.5; Isaa. 65.17; 2 Piita 3.13. **21:2** 21.2 3.12; 19.7; 21.9-22.5; 22.17; Isaa. 52.1; Mat. 22.2; Gal. 4.26; Ibɛr. 11.16; 12.22. **21:3** 21.3 7.15; Leew. 26.12; ɛzakii. 37.26-28; Zak. 2.9; 2 Koor. 6.16. **21:4** 21.4 7.17; Isaa. 26.19; 35.10. * **21:5** 21.5 5.7; 21.1; Isaa. 43.19; 2 Koor. 5.17; mayarɛdakii: 19.9. **21:6** 21.6 1.8; 7.17; 22.1; Isaa. 55.1; Zak. 14.8; Yooh. 7.37. **21:7** 21.7 2 Sam. 7.14; ɛzakii. 11.20.

vii goonga, da ma'ajjinə ənja, da mabəələ ənja, da ma'aləhiinyinə, da mwabiinə, da ənji paslə uuləminə, da patənə nga majirakinə, agi gunə nə ha nga ndzaanatii, waatoo, guutə dii kurəñənəkii makə uunəva, baruuda a dzə də tsakə iza'unəkii. Ci nə əntənə nga bəra'inə."

Kura Urusaliima

⁹ Ma daba'əkii, kə shi malaa'ika aabiiki. Ma ca, rəñwə nə ci agi malaa'ikanyitə mədəfə nji da i kwalakənyinə mədəfə nga muudinə nga cibənyinə aciitii. Əñki ci ka nyi, "Shiwa, kaa nya baarii ka hə tə Madfanə ətə na ndzaa ka minə nga Uundzə Baga." ¹⁰ Wata Malaaba Ma'yanə a ngərəgi hiimaaki, malaa'ikatə a ngərə tə nyi, ca kərə tə nyi aanə magərə giñwə ka shañə, ca baarii ka nyi tə vəranə nga Əntañfə, waatoo, Urusaliima. Vəranəkii a dzə də jimanə dadagyə daciikii. ¹¹ Vəranəkii a dzə də bərənə makə faara ətə da məghərəvənə davə. Camə saakii makə faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Duunuunə nga Əntañfə ca bərə ha'ə davə. ¹² Tə'i magərə mahwala nga vərənanəkii da i uura mayinyinəkii pu'u aji bəra'i, da malaa'ikanyinə pu'u aji bəra'i ətə ba'avə ənji nəhə uura mayinyinəkii aaciitii. Ma ashii uura mayinyinəkəya, kə naahəvə ənji ləmənyinə nga slikerənyinə pu'u aji bəra'i nga ənji Isərayiila. ¹³ Taa ka ngutə purəjanə ənfwadə patə, tə'i uura mayinyiitə makkə, waatoo, makkə da tsaanwa, makkə da hwarəma, makkə da waka, makkə da banğawə əsə. ¹⁴ Ma mahwala nga vərənanəkii, agyanə faaranyinə pu'u aji bəra'i mbuki ənji. Aagyanətii naahətə ənji ləmənyinə pu'u aji bəra'i nga masləkee ənji nga *Uundzə Baga.

¹⁵ Ma acii malaa'ikatə ca wabə da nya, tə'i zala nga əndzənə ka gəlatəginə də vərənanəkii da uura mayinyinəkii da mahwalakii. ¹⁶ Ma bwanəñə da gərənə nga vərənanəkii, mbərə mbərə taa dama patə. Wata malaa'ikatə a gəlatə vərənanəkii də zalatə nga gəlaginə. Ma gəlatə ca, kiloomeeta† dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i nə gərənəkii a panə da gərənəkii aadəgyə. Ha'ə nə bwanəñəkii əsə. ¹⁷ Ca gəlatə gərənə nga mahwalakii aadəgyə, meeta‡ mədəfə pu'unə aji bəra'i, makə sətə dii zala nga gəla də uushi'inə. ¹⁸ Də faara ətə ci ənjə a 'wa yasəpa ghənyi ənji mahwala nga vərənanəkii. Ma vərənanəkii əsə, də əndzənə ghənyi ənji, ɲunyikii, wata yanə makə dyarugala. ¹⁹ Anə faariinə ətə da məghərəvənə davə mbuki ənji mahwala nga vərənanəkii. Ma faara nga təkəñwanə, faaratə ci ənjə a 'wa yasəpa. Ma faara nga bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa safira. Ma faara nga makkənə, faaratə ci ənjə a 'wa agata. Ma faara nga ənfwadənə, faaratə ci ənjə a 'wa iməradə. ²⁰ Ma faara nga tufənə, faaratə ci ənjə a 'wa wanikisa. Ma faara nga kuwanə, faaratə ci ənjə a 'wa sarədisa. Ma faara nga mədəfənə, faaratə ci ənjə a 'wa kirisoolita. Ma faara nga tighəsənə, faaratə ci ənjə a 'wa beerila. Ma faara nga əlinənə, faaratə ci ənjə a 'wa toopaza. Ma faara nga pu'unə, faaratə ci ənjə a 'wa kərisooparasə. Ma faara nga pu'u aməntanəñənə, faaratə ci ənjə a 'wa yiyakinta. Ma faara nga pu'u aji bəra'inə, faaratə ci ənjə a 'wa amatisəta əsə. ²¹ Ma uura

21:8 21.8 2.11; 19.20; 21.27. **21:9** 21.9-22.5 Isaa. 54.1-17. **21:9** 21.9 15.1. **21:10** 21.10 17.3; Əzaki. 40.2; Mat. 4.8. **21:11** 21.11 21.18,23; Isaa. 60.1-3,19; Əzaki. 43.2. **21:12** 21.12-13 7.5-8; 'Wat. 35.22-26; Shig. 28.21; Əzaki. 48.30-35. **21:14** 21.14 Ibər. 11.10; Af. 2.20. **21:15** 21.15 11.1; Əzaki. 40.3. † **21:16** 21.16 Ma agi uura Gərikə, pooshi kiloomeeta. Amma tə'i uushi nga gəla də babara ci ənjə a 'wa 'stadia'. Ma kiloomeeta dəbu'u bəra'i da gya'ə bəra'i, mbərə mbərə da stadia dəbu'u pu'u aji bəra'i. **21:16** 21.16 Əzaki. 48.16-17. ‡ **21:17** 21.17 Ma agi uura Gərikə, pooshi meeta. Də hwaslə ciinə ci təya gəla. Ma meeta mədəfə pu'unə aji bəra'i, mbərə mbərə da hwaslə ciinə gya'ə da ənfwadə pu'unə aji ənfwadə. **21:18** 21.18-21 21.11; Isaa. 54.11-12; Əzaki. 28.13.

mayinyinækii pu'u aji bera'i esə, də faara ətə da məghərevənə davə ətə ci ənjə a 'wa lu'ulu'u dīi ənji. Taa ngutə rənjwə agi uura mayinyiitə pu'u aji bera'i, də lu'ulu'ukii rənjwə dīi ənji. Ma rəgwa asəkə vəranəkii esə, də əndzənə dīi ənji, n̄unyikii, wata yan̄ə makə dyarugala.

²² Maneemə nyi ka *yi nga Əntanfə asəkə vəranəkii. Aci i Əntanfə Slandanə Əndə baawəda da Uundzə Baga, tii də natii nə nə ha nga paslənə davə. ²³ Pooshi nafalə nga bərənə nga uusəra taa nga ləgidə asəkə vəranəkii. Aci məghərevənə nga Əntanfə da nga Uundzə Baga ca bərə asəkəkii. ²⁴ Ka wiinə nə slikərənyinə nga duuniya patə agi bərənəkii. Ma meeminə nga duuniya esə, ka kərənə nə tii gənətii aasəkə vəranəkii ka duunətənə də Əntanfə. ²⁵ Ma uura mayinyinə nga vəranəkii esə, mawunəkii ndzaanətii taa guci patə, acii pooshi vədə davə. ²⁶ Ka kərənə nə ənji n̄unyi uushi'inə da gəna nga slikərənyinə patə aasəkə vəranəkii. ²⁷ Amma pooshi ma'ajjinə uushi'inə ka dəmənə aasəkə vəranəkii. Taa əndətə ca dāada bwaya uushi'inə taa jirakənə, paa ci ka dəmənə aadəvə aasəkə vəranəkii. See əndətə nyaahə ənji ləməkii aasəkə ləkaləkətətə nga Uundzə Baga, waatoo ləkaləkətətə dīi ləmə nga ənjitə ca upaa əpinə nga ca'ə ndənjwə ndənjwə asəkəkii. §

22

¹ Ma daba'əkii, malaa'ikatə a baarii ka nyi gəerə nga ma'inə ətə ca vii əpinə. Dawə dawə saakii nə ma'inəkii. Ca hwaya ka hatə dīi dəgələ nga n̄wanjuunə nga Əntanfə tii da nga *Uundzə Baga. ² Ma ma'iitsa, agi huyinə ahadahada rəgwa nga vəranəkii. Ma anə ndəra nga gəerəkii esə, tə'i ənfuginə daga daga. Agi poonə nə ənfuginəkii pu'u aji bera'i agi fəza. Taa ngutə ləgidə, ha'ə nə tii ka poonə. Ha'ə nə manakii esə. Ka mbədəpaanə nə ba nga ənfuginəkii də slikərənyinə nga ənji duuniya patə. Ənfuginəkii ca vii əpinə esə. * ³ Ma asəkə vəranəkii esə, pooshi ənji ka lapaa sətə tifyagi Əntanfə ka giirənə. Dəgələ n̄wanjuunə nga Əntanfə da nga Uundzə Baga na ndzaanə asəkə vəranəkii. Ənji nə'unə tə ci esə, kadə nə təya paslə tə ci, ⁴ təya nee ka kənjwaciinəkii, ənjə a naahəvə ləməkii aa kənjwaciitii. ⁵ Pooshi vədə na dā ma'ə. Pooshi ənji na moo garəkuwa taa uusəra, acii Əntanfə Slandanə ci saakii na ndzaa ka bərənatii. Ka dānə nə tii n̄wanjuunə ka ca'ə ndənjwə ndənjwə.

⁶ Wata əŋki malaa'ikatə ka nyi, “Ma wabəətsa, goon̄ga, mayarədakii esə. Əntanfə Slandanə vii Ma'yanaakii ka anabiinə, ci sləkee ka malaa'ikaakii aabii ənji paslənə tə ci ka baarii ka tii sətə na slənə tyasə kədəhə.”

Shinə nga Yeesu

⁷ Əŋki Yeesu, “Wanyiitə ka dzənə kədəhə. Ənji barəkaanə nə ənjitə ca nə'utə wabənə nga anabaakwaanə ənə asəkə ləkaləkətəna.”

⁸ Ma nyi, Yoohana, kə fii nyi uushi'iitsa, kə nee nyi də ginəki esə. Makə fii nyi, nya tsaamə, wata nya gərə'waanə atsaə sədə malaa'ikatə baarii ka nyi uushi'iitə, kaa nya paslə tə ci. ⁹ Amma əŋki ci ka nyi, “Ga ha dā ha'ə! Aci nyi maa, əndə slənə nga Əntanfə nə nyi makə noonə

21:22 21.22 11.17. **21:23** 21.23 22.5; Isaa. 60.1-2,19-20; 24.23. **21:24** 21.24 Jab. 68.30; Isaa. 60.3. **21:25** 21.25-26 Isaa. 60.11. § **21:27** 21.27 21.8; 22.15; Isaa. 35.8; 52.1; Əzaki. 44.9; 1 Koor. 6.9-10; 2 Piita 3.13; ləkaləkətə: 3.5. **22:1** 22.1-2 21.6; Əzaki. 47.1-12. * **22:2** 22.2 21.21; ənfuginə: 2.7. **22:3** 22.3 7.15; Irim. 3.17. **22:4** 22.4 14.1; Jab. 17.15; Mat. 5.8. **22:5** 22.5 1.6; 21.23; Dan. 7.18,27. **22:6** 22.6 1.1; 10.7; 19.9; Slənə 11.27-28; 13.1. **22:7** 22.7 3.11; 22.12,20. **22:8** 22.8 1.9; 19.10.

